

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 14642

GOLGOL HAKHOYZER

Natan Zabare

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

נחמאן זאמארע

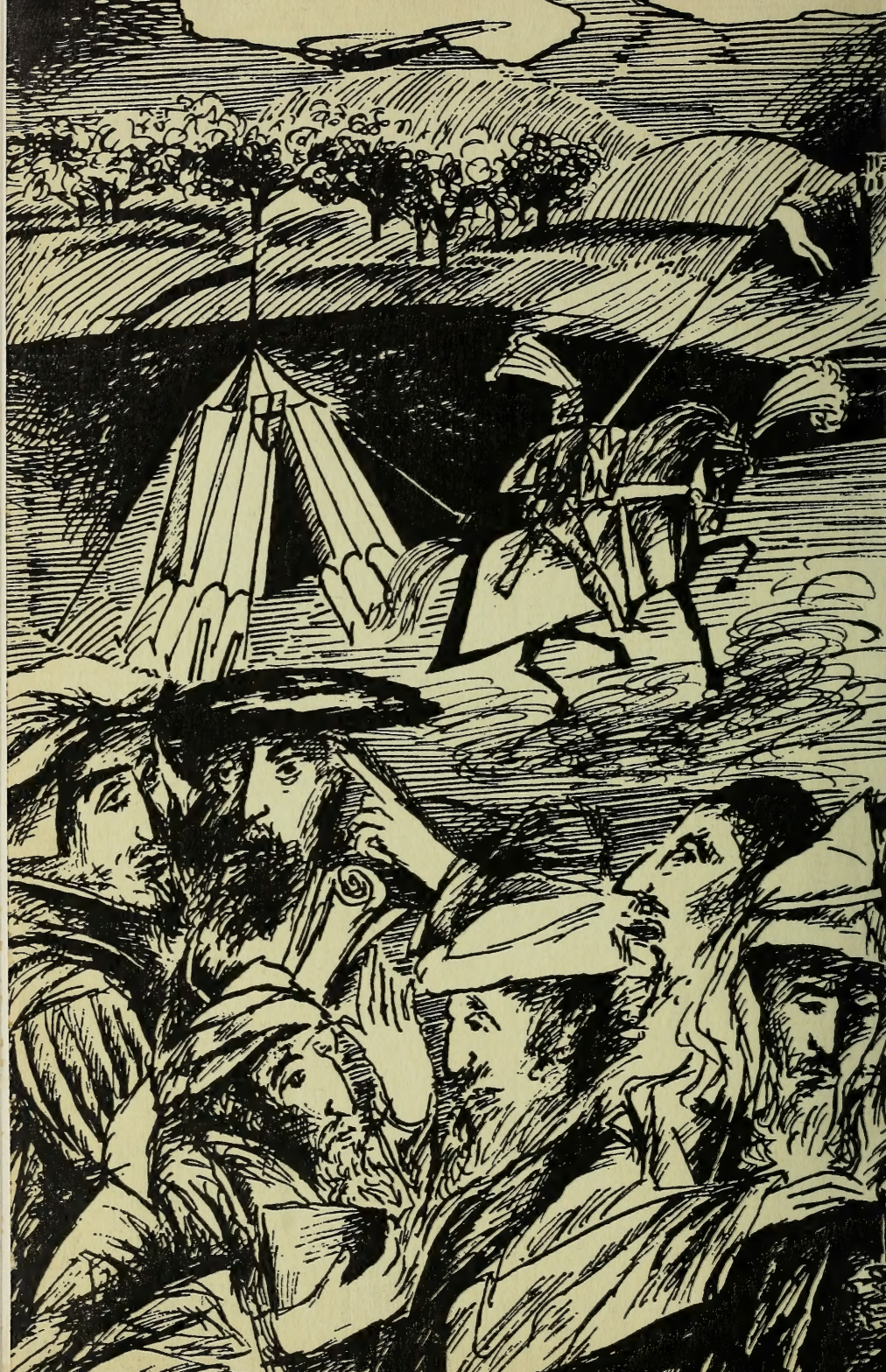

גאמלגאל
האכויזער

ISBN: ISBN:0-657-14642-0
Barcode/EAN: 9780657146429

Old Call #: 8302

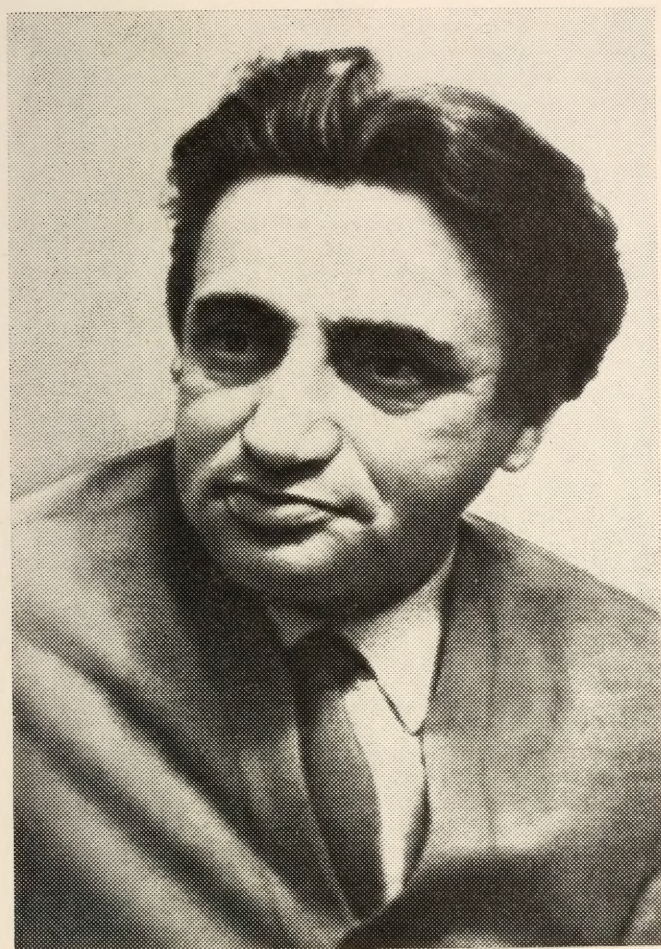

Digitized by the Internet Archive
in 2013

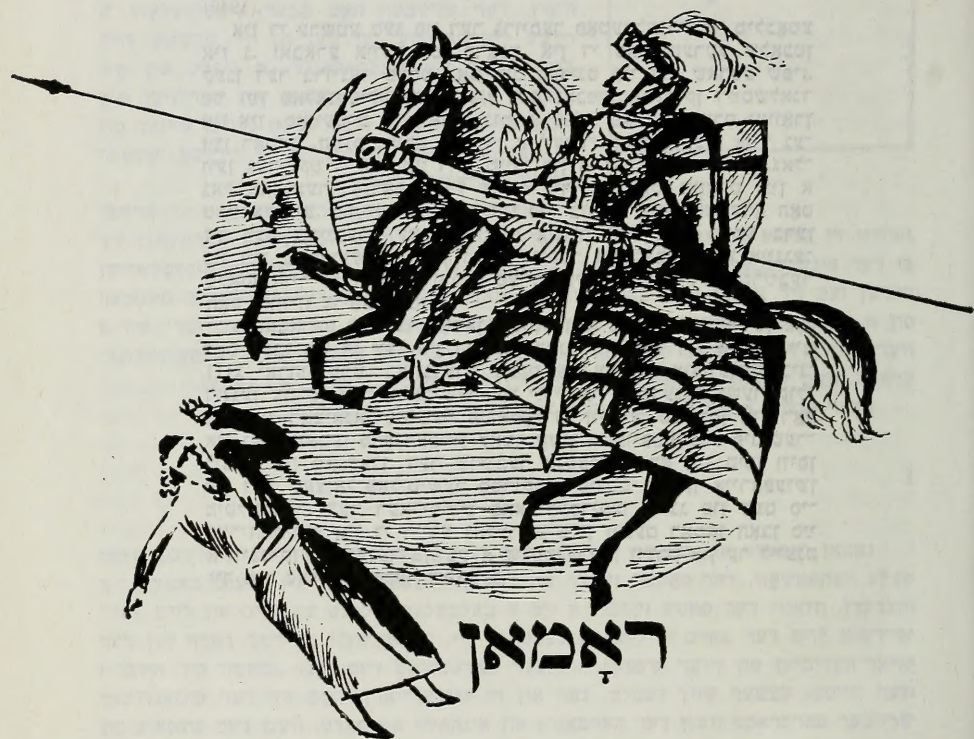
<http://archive.org/details/nybc214642>

פארלאב - פאדענעסקי פרינציפאל
פאסקווע * 1979

נאטאן זאבארע
גאלגאל האכויידער

פארלאג «סאָוועטסקי פּיסאַמעל»
מאָסקווע * 1979

נאטאן זאבארע (1908—1975) געהערט צו די אקטיווסע שע-
פער פון דער סאָוועטישער יידישער פּראָזע. דעביוטירט האָט ער
אין דער ליטעראַטור אין 1930 יאָר. זײַנע ערשטע דערצײלונגען
האַבן זיך געדרוקט אין די זשורנאַלן „פּראָליט“ און „שטערן“. די
שטרעבונג צו ברייטע קינסטלערישע לייזונטן האָט דער שרייבער
פארקערפערט אין זײַן „ראדיאַ-ראַמאַן“ (1932) און אין די ראַמאַנען
„גילאָוקע“ (1935), „פּון לאַנד צו לאַנד“ (1938), „דער פּאַטער“
(1940).

אין די ערשטע טעג פון דער גרויסער פּאַטערלענדישער מילכאַמע
אין ג. זאבארע אוועק אפן פּראָנט. אין די פארביטערטע שלאכטן
קעגן דער ברוינער פעסט האָט אים געדינט סײַ זײַן שארפע שפּיז,
סײַ זײַן טאלאַנטפולע פען. וועגן דעם נאַכמילכאַמעדיקן דײַטשלאַנד
איז אין „סאָוועטיש היימלאַנד“ (נומ. 3, 1965) פארעפנטלעכט געוואָרן
זײַן ראַמאַן „הײַנט ווערט געבוירן א וועלט“. דאָרט זײַנען אויך גע-
ווען געדרוקט די ערשטע דריי טײלן פון ג. זאבארעס ראַמאַן „גאַל-
גאַל האַל האַכיווער“ („דאָס רעדל דרייט זיך“). ס'האַט געזאָלט זײַן א
טעטראָלאָגיע, ס'הייסט א ווערק אין פיר ביכער. צום באדויערן, האָט
זיך דעם שרייבערס לעבן פּלוצעם איבערגעריסן אין סאַמע ברען
פון זײַן שעפּערישקײַט. אין דער דאָזיקער אויסגאַבע ווערן איינגע-
שלאָסן אויך די זײַטלעך פונעם פּערטן טײל, וועלכע דער שרייבער
האַט באוויזן צו פארפאַסן.

ג. זאבארעס לעצטער ראַמאַן מאָלט אף א ברייטן היסטאָרישן פּאַן
דאָס לעבן פון די יידן אין דאָרעם־פּראַנקרייך סאָף XII און אָנהײב
XIII יאָרהונדערט. באַזונדערס דעקט ער אוף די אידיען־פּאַראַבינ-
דונגען צווישן דער אראבישער און יידישער פּרידענקערישער קול-
טור און ראַציאָנאַליסטישער פּילאָסאָפּיע, זייערע שײַכעסן און ראָל
אין געמײנזאַמען פּראָגרעסיוון קאַמף קעגן די פּויפּסטלעכע פּינצטער-
לינגען און וואַנדאַלן. דער שרייבער אַנטפּלעקט דאָ זײַן טיפּן וויסן
פון דער סאָציאַל־פּאַליטישער סטרוקטור פונעם פּרייזיקן איראַפּענישן
מיטלאַטער. דער רעאַליסטיש באַאריכעסדיקער גאַנג פון דעם סײַ
פּער־האַמײסע און די רײַכע גאַלערייע טיפּן פונעם ראַמאַן האָבן סײַ
א וויכטיקן דערקענערישן, סײַ א קינסטלערישן ווערט און ער לייענט
זיך מיט פאַרכאַפּנדיקער שפּאַנונג.

וועגן נאטאן זאבארעס ראָמאַן „גאלגאל האכױזער“¹

עם 19 פעווראל 1975, ביים דער קינסטלער האָט גע-
האט קימאט פארענדיקט דאָס ערשטע קאפיטל פון
זיין פערטן בוך „גאלגאל האכױזער“ („דאָס רעדל
דרייט זיך“), איז ער געשטאַרבן. די פארטראכטע
עפאָפּייע זינע איז אזויארום ניט פארענדיקט גע-
וואָרן. דער שרייבער האָט אָבער איבערגעלאָזט א
ריכע ליטערארישע יערושע, וווּ די ערשטע דריי
ביכער² פון זיין טעטראלאָגיע (א ווערק אין פיר
ביכער) פארנעמען דעם אויבנאָן און דערלויבן מיט
רעכט צו זאָגן: נאטאן זאבארע איז געווען איינער פון
די באדייטנדיקסטע הינטציטיקע יידישע שעפער
פונעם היסטאָרישן ראָמאַן.

שוין אין די ערשטע ווערק זינע האָט ער ארויס-

געוויזן די נעטיגע צו מאַלן א זאך געלאסן און די שטרעבונג אומבאדינגט דערקלייבן זיך
צו דער אינערלעכער וועלט פון זינע געשטאלטן. ערשט אין זיין וויכטיקסטן קינסטלערישן
ביניען זעט זיך אָן, צו וואָס פאר א הויכער מאדרייגע ער האָט דערגרייכט אלס מייסטער
פון א באאריכעסדיקן סוזשעט און א היסטאָרישן פּערסאָנאַזש. „גאלגאל האכױזער“ איז א
ווערק פון א דערפארענעם קינסטלער, א געבענטשטן מיט אן איינדרוקפולער אָבסערווירונג-
קראפט, וואָס שפאסט און טרויערט, דערציילנדיק: „ווינהי“ — אמאָל איז געווען...
אָבער פריער א פאַר ווערטער וועגן דעם מעכאבער און זינע ווערק.

1

נאטאן זאבארע איז געבוירן געוואָרן דעם 27 דעקאבער 1908 אף וואָלין אינעם שטע-
טלע ראָהאטשאָוו. דער פאָטער זינער איז געווען א טעפּער. דער זון פלעגט מאמעש זיך
וונדערן, וויאזוי דער טאטע זינער, א יוד א באלמעלאַכע, קנעט עס אויס פון ליים פאר-
שיידענע לויט דער פאָרם קיילים, וווּ נעמט ער זיי, די פאָרמען? ווי ריך דארף זיין דער
קויער־האדימען פון זייער שעפּער, וועלכער בארעכטיקט דעם זאָג: „כחומר ביד היוצר!“
ווער ווייסט, עפּשער שוין דעמלט, נאָך אין די קינדערייאָרן, האָט זיך דער קומענדיקער
שרייבער פארטראכט וועגן דער הארמאָניע פון אינהאלט און פאָרם, וועגן דער פונקציע פון
פאָרם ביכלאל. נישט צופעליק איז אינעם לעצטן קאפיטל פון דעם ראָמאַן זינעם פאראן א
לויבגעזאנג גאורזיעלן, וועמענס אויסגעארבעטע קיילים האָבן געקראָגן א שעם און מע האָט
זיי דעריבער געקאנט טרעפן אין אַרלעאן און אין פאריזש, אין לאַטאַר־מעדינע און אינעם

¹ גאלגאל האכױזער (גלגל החוזר) איז א געמאַרע־אויסדרוק און איז פילסעמאנטיש.
ס'הייסט: „דאָס רעדל דרייט זיך“ און ס'מיינט: „דאָס גליק איז רונד און פארענדערט זיך
אלע שטונדן, ס'באדייט אויך באשערטקייט, די שפיל פונעם גוירל, ס'הייסט אויך די זיך
באוועגנדיקע פלאנעטעס אוכדוימע.

² די דריי ביכער הייסן: „ס'איז נאָך גרויס דער טאָג“, „אונטער דער הייסער זון פון
פּראָוואנס“ און „אינמיטן העלן טאָג“. יעדער בוך באזונדער איז אזוי אויסגעטאַקט, אז אן
און פאר זיך שטעלט ער מיט זיך פאַר א פארענדיקטן ראָמאַן.

„אשקענאזיילאנד“¹. און אויסארבעטן פלעגט גאווריעל די „אמפארע-קיילים אפן שטייגער, ווי מע האָט זיי געמאכט אין זיין געבורט-היים, אין קיעוו... זאבארעס פּאָטער האָט געהאט פיר טעכטער. די יינגסטע, ראַכעלע, איז צוזאמען מיט אירע עלטערן אומגעקומען אין באבייאר. מיט זיין לעצטן באשאף האָט זיי דער זון און ברודער א מאציינע געשטעלט. און אויך זיך...“

דער גרויל און שוידער פון באבייאר און אוישוויץ, פּאַנאר און טרעבלינקע, די טראַג-געדיע, וואָס פעלקער האָבן איבערגעלעבט אין די יאָרן פון דער פאשיסטישער אינוואזיע אין אייראָפּע, די אומגעבראכטע זעקס מיליאָן יידן האָבן אויסגעבלוטיקט דאָס רעכט איבער-צושאצן פיל גייסטיקע ווערטן, באזונדערס דעם ברייט אָנגענומענעם באגריף פון קידעש-האשעם ווי אן אייביק-ידישע קאטעגאָריע. טראכטנדיק וועגן דער הינטנצייטיקייט, איז נא-טאן זאבארע געקומען צום אָווער, וועלכער קאָן פארענטפערן פיל פּראָבלעמען פונעם היינט. צוליב דעם האָט מען געדארפט פיל לערנען...

אין די קינדער-יאָרן קריגט ער עלעמענטארע יעדיעס וועגן דער וועלט פון די פּאָר צענדליק ספּאַרים, וועלכע האָבן זיך געפונען אין דעם טאַטנס ביכער-שראַנק, נאכהער לערנט ער זיך בא א פּריוואטן מעלאמעד אין באראַנאָוקע. שפעטער ווערט ער א שילער פון נאָוואַגראַד-וואָלינסקער רוסישער מיטלשול. פּאַרכאַפּט פון „דער שיינער ליטעראַטור“, לייענט ער אלץ, וואָס קומט אין זיינע הענט: פּערעצן און פּרוגן, פּושקינען און בייראַנען. פון נאָוואַגראַד-וואָלינסק איז זאבארע אריבערגעפּאַרן קיין קיעוו. כאראקטעריסטיש, אז דאָ ווערט ער א מויכער-ספּאַרימניק; מיט פלייס ארבעט ער אין א ביכער-קראַם. און דאָס גיט אים ווידער די ברייטסטע מעגלעכקייט צו לייענען, לייענען... ווי ס'דערציילן זיינע קרויוויס, האָט די ליבע צו ביכער פאַרביטן אים אלע איבעריקע טייוועס. געלעבט איינזאַם, אליין, באשיידן. פון אלע גיטער האָט ער אויסגעוויילט ספּאַרים און אָנגעזאַמלט פאַר זיין לעבן א רייכע ביבליאָטעק.

אין דער יידישער ליטעראַטור האָט ער דעביוטירט אינעם 1930 יאָר מיט דער נאָוועלע „א געשוויר“. מיט צוויי יאָר שפעטער דערשיינט זיין „ראדיאָ-ראַמאַן“ (כאַראָוו — קיעוו, אוקרמעלעכענאַצמינדפאַרלאַג, 1932), ווו ער דערציילט וועגן דעם שטייגער פון סאָוועטישע ארמייער אין פּרידן-באדינגונגען. קעדיי סיסטעמאטיזירן און פאַרפּולקומען זיין וויסן, קומט ער אָן אין דער אספּיראַנטור באַם קיעווער אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור, ווו ער שטור-דירט ביז 1935 יאָר. באגלייך מיט דעם איז ער שעפּערישאַקטיוו און גיט ארויס אין 1935 יאָר זיין ראַמאַן „נילאָוקע“ (מאַסקווע, פאַרלאַג „נעמעס“) וועגן דעם זיין און בא-ווסטיזן פון די שטעטלדיקע טישוויים אינעם פּעריאָד פון דער סאַציאַליסטישער רעקאַנ-סטרוקציע. „נילאָוקע“ איז לויטן אינהאַלט די קינסטלערישע פאַרקערפּערונג פונעם דיא-לעקטישן געזעץ וועגן דער איינהייט פון ווידערשפּרוכן. דאָ איז דער נעכטן און דער היינט אַרגאַניש איבערגעפּלאַכטן, כאַטש זיי פירן צווישן זיך העפּטיקע שלאכטן. דער שרייבער נעגירט ניט דאָס שענסטע, וואָס האָט יאַרהונדערטן געוירט אין פּאַלק. און דאָך איז ער באגייסטערט פון יעדן באוועג, וואָס האָט א צוקונפּט. אים אינספּירירט דער מעהוס פון דער נייער געשיכטלעכער געשאַפּטקייט, וועלכע טראַגט אין זיך אי פאַרגאַנג אי אופ-קום. דער דאָזיקער היסטאָרישער קנופ איז קינסטלעריש ווידער געפּאַרשט געוואָרן אין זיין רעפּאַרטאַזש-בוך „מענטשן און צייטן“ (קיעוו, אוקרמעלעכענאַצמינדפאַרלאַג, 1938) און אינעם ראַמאַן „פון לאַנד צו לאַנד“ (קיעוו, אוקרמעלעכענאַצמינדפאַרלאַג, 1938). אין 1940 יאָר (קיעוו—לוואָוו, אוקרמעלעכענאַצמינדפאַרלאַג) איז דערשינען זיין ראַמאַן „דער פּאָטער“. שוין אין די ערשטע טעג פון דער גרויסער פּאַטערלענדישער מילכאַמע איז נאַטאַן זא-באַרע א סאָלאַט פון דער סאָוועטישער ארמיי. צוזאַמען מיט איר האָט ער דורכגעמאַכט דעם זיגרייכן וועג פון צאַפּן-קאַווקאַ ביז בערלין. מיט דעם דייטשישן פאַשיום האָט זיך דער

¹ אין העסקעם מיט די יידישע מיטלאַטערלעכע מעכאַברים באצייכנט נ. זאבארע לענדער און פעלקער מיט ביבלישע נעמען, לעמאַשל: שפּאַניע — ספּרד (ספּאַראַד), דייטש-לאַנד — אשכנז (אשקענאַז), רוסלאַנד — כּנען (קנאַאן) אדאַ.

יידישער שרייבער געשלאגן סיי מיט דער ביקס, סיי מיט דער פען. אין די מילכאמע-יאָרן האָט ער געדרוקט אין פארשיידענע פראַנט-צייטונגען א סאך נאָוועלן וועגן די העלדישע מייסיס פון דער סאָוועטישער ארמיי, וועגן איר גוֹוֹרע, וואָס האָט צעשמעטערט די נאצי-סטישע ראַצכים. וועגן דעם נאָכמילכאָמעדיקן דייטשלאַנד האָט נ. זאבארע אין „סאָוועטיש הייללאַנד“ געדרוקט זיין ראָמאַן „היינט ווערט געבוירן א וועלט“ (1965, נומ. 3). אין דעם דאָזיקן זשורנאַל זיינען אויך דערשינען זיינע ווערק „א סעזאָן אָף דאַטשע“ (1965, נומ. 9), „אָף געקרייצטע וועגן“ (1966, נומ. 12), „א פּאַשעטע מאַמע“ (1967, נומ. 9—11) און דער ראָמאַן „גאַלאַל האַכויזער“ (1972, נומ. 9—10; 1973, נומ. 9—10; 1975, נומ. 1—3; 1977, נומ. 7).

2

די אַקס, אַרום וועלכער עס דרייט זיך „דאָס רעדעלע“ פון זאבארעס טעטראָלאָגיע, איז יאָעל און זיין גוירל. יאָעל איז א זון פון דעם באַוווּסטן מיטלאַלטערלעכן העברעיִשן סא-טיריקער יאַסעף בען מעיר זאבארע. דאָס לאָזט אונדז טראַכטן, אז דער סאָוועטישער שריי-בער האָט זיך, ווייזט אויס, לעכאָטכילע פאַרינטערעסירט מיטן „אַלה תּוֹלְדוֹת“ פון דעם „שייוועט“ זאבארע. און דאָס ווידער האָט אים געבראַכט קיין דאַרעם-פראַנקרייך, וווּ סאָף XII און אָנהייב XIII י.ה. האָבן זיך געפונען זיינע אורעלטערן. נאַטאַן זאבארע האָט טיף דערלערנט דעם מאַטעריעלן און גייסטיקן מאַצעוו פון די יידן און אנדערע פעלקער, וואָס האָבן דאַן געלעבט אין פּראָוואַנס. פאַר דער ייִדישער באַפעלקערונג איז דאָס געווען א צייט, וועלכע מע קאָן כאַראַקטעריזירן מיט די ווערטער פון דעם ייִדישן פּאַעט מעשולעם בען שלוימע:

און א ווינטל א לייכטס און א שטיפעריש
אפן פאָנעם פון וועלט טוט זיך שפילן.

פאַר דער דאָזיקער איידע-יאָ. און ניט אָף לאַנג. אַרום-יאָן-אַרום, אין פאַרשיידענע ערטער פון ענגלאַנד און דייטשלאַנד, פראַנקרייך און שפּאַניע — אומעטום, וווּ ס'האָט געהערשט די קירך און ס'האָבן מאַרשירט די קרייצטערעגער, האָט זיך געגאָסן ייִדיש בלוט. „די אויס-מאַטערנדיק-לאַנגע און גרויזאַמע ייִדישע מאַרטיראָלאָגיע, — שרייבט דער סאָוועטישער הי-סטאָריקער ס. לאַזינסקי, — וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן שוין אין סאַמע אָנפאַנג פונעם מיטלאַלטער, האָט באַוויזן, אז דער קלאַסנאַמף, וואָס שפאַלט די קריסטלעכע געזעלשאַפט, פּאַדערט אָפּט און א סאך ייִדיש בלוט און אז... יעטווידער קלאַס שטרעבט מיט דער הילף פון פּאָראַמען און שכיטעס צו פאַרבעסערן זיין לאַגע און אז די זיגער, אין דער זעלבער מאָס ווי די באַזיגטע, שטרעבן אין זייערע קלאַסן-אינטערעסן אויסצונוצן די רעכטלאָזע און פינצטערע לאַגע פון די יידן, וואָס די קירך האָט צוגעגרייט נאָך ערעווי די צעפלאַקערטע קלאַסן-שלאַכטן צווישן דער מיטלאַלטערלעכער שטאַטישער האַנטווערקערי פון איין זייט און דעם האַנדלס-קאַפיטאַל פון דער צווייטער...“²

אין מירעוואַיאַראָפּע לעבן יידן מיקאַדמוינים. היסטאָרישע דאָקומענטן דערציילן, אז שוין אינעם VI י.ה. האָבן ייִדישע סאַכרים און האַנטווערקער געשפילט א וויכטיקע ראָל אין דעם עקאָנאָמישן לעבן פון אוויגיאָן, אַרלע, מאַרסעל, נאַרבאַנע, בעזיע, מאָנפעליע, נים. אין דער בורגונדער געזעצגעבונג פאַרן 516 יאָר ווערן דערמאַנט יידן און זייערע רעלי-גזעזע מינהאַגים. וועגן דעם ייִדישן האַנדל האָט דער פראַנצויזישער שרייבער פיניאַ זיך אזוי אויסגעדריקט: „די האַנדלס-שיפן, וועלכע האָבן געהערט די יידן פון בעזיע, מאָנפעליע, מאַרסעל, אַגדע און נאַרבאַנע, פלעגט מען אָנלאָדן אין די איטאַליענישע האַפנס מיט

¹ געלעבט אין פראַנקרייך אינעם XIII י.ה.
² ס. לאַזינסקי, די סאַציאַלע וואַרצלען פונעם אַנטיסעמיטיזם אין מיטלאַלטער און דער נייער צייט. מ., 1929, ז. 61 — 62 (רוסיש).

סכורעס, וואָס פלעגן אהין אַנקומען פון די מיורעכדיקע יידישע סאַכרים. די דאָזיקע סכורעס פלעגן נאכהער פאַרקויפן אין צענטער פון פראנקרייך ייִדן־הענדלער פון לואָן, מאקאָן, ריושאַנע און אנדערע שטעט¹. היסטאָריקער באַטאָנען, אז די באַגריפן „סויכער“ און „האַנטווערקער“ פלעגט מען אין מיטלאלטער אָפּט אידענטיפיצירן. אייגנטלעך, א סאך פּוילאים פלעגן אליין פאַרקויפן זייערע אויסארבעטונגען, אומוואַנדערנדיק מיט זייערע סכורעס פון שטאָט צו שטאָט און פון לאַנד צו לאַנד. אזויארום, שטרייכט אונטער ס. לאָ-זינסקי, האָבן די ייִדן אין פרייזקן מיטלאלטער אויסגעפילט אין אייראָפּע א וויכטיקע עקאָ-נאָמישע פונקציע: זיי זינען געווען האַנדלס־פאַרמיטלער צווישן מייערעו און מיורעך און, כּוֹץ דעם, האָבן זיי אין די אייראָפּעיִשע גרענעצן באַזאָרגט די באַפעלקערונג מיט פאַר-שיידענע זאַכן, וואָס זיי פלעגן אליין אויסארבעטן. די כּשיוועס פון זייער עקאָנאָמישן אופטו איז געווען אזוי גרויס, אז דער פּויפּסט גריגאָרי דער ערשטער האָט אין זיינעם א בריוו פונעם 591 יאָר פאַרגעוואַרפן דעם ביסקופ פון מאַרסעל, האַלעמי ער באַגייט זיך שלעכט מיט ייִדן און וויל זיי מיט גוואַלד טויפן. זיי ווערן אויס אנדערש־גלויביקע, וועל־כע מע מוז דורעס זיין, אָבער דערפאַר א קוואַל פון האַכנאַסע פאַר די, וואָס האָבן שטאַרק ליב באַקומען פרעמדע גיטער. אין דעם זין איז קעדי צו דערמאָנען די אין סאַטירישע פאַרבן געשילדערטע אינעם ראַמאַן פיקאַנטע געשיכטע וועגן דעם, וויאזוי די גרעפן בלאַנקאַ האָט זיך געאַמפּערט מיט דעם פראַנצויזישן קיניג פיליפּ דעם צווייטן ארום דער פראַגע, צו וועמען דאַרף געהערן דער ריכער ייִד קעסערלין. די גרעפן האָט בעשום־אויפן ניט געוואַלט געבן אים די מעגלעכקייט איבערצוקלייבן זיך מיכּוֹץ אירע גרענעצן, וויל דאָס וואַלט באַטייט, אז זי פאַרלירט „אירע רעכט“ אף זיין אייגנטום אין פאַל, ווען זי וואַלט וועלן דאָס פאַרייגענען.

צווישן דער יידישער באַפעלקערונג פון דער מיטלאלטערלעכער אייראָפּע זינען געווען א סאך וואַל־ און זינד־אויסארבעטער, וועבער און פאַרבער, ציין און מעש־גיסער, טעפּער, רימער, שמידן, יוועלירן, ערד־באָזיצער זינען געווען ווייניק, און אויב אזוינע האָבן זיך געפונען, פלעגן זיי שטאַרק ליידן פון דער קירך. לויטן באַשלוס פונעם סאַבאָר, וואָס איז פאַרגעקומען אין מאַקאָן אין 581 יאָר, האָט יעדער קריסטלעכער ערד־אייגנטימער געמוזט צאָלן מייער דעם קלויסטער. דעריבער איז געווען אַנגענומען, אז ייִדן פאַרווערט מען צו האָבן כּאָטש א ברעקל ערד. און די, וואָס האָבן זי, מוזן פון איר פאַרטריבן ווערן. דער קלויסטער האָט געהאַט גרויס כּיישעק צו די אזויגערופענע „terra Hebraerum“ („יידישע ערדן“), וויל די „באַפרייטע“ ערד־גייטער פלעגן איבערגעגעבן ווערן אינעם רעשום פון דעם פּויפּסט און זינע מעש־אַרסיים. אזוי, האָט דער פראַנצויזישער קיניג קאַרל דער דריטער „געשאַנקען“ אין די יאָרן 899, 914 און 922 דער נאַרבאַנער קירך פעלדער, ווינגערטנער, הייזער און מילן, וועלכע האָבן געהערט צו די היגע ייִדן.

אין די באַדינגונגען פון דער פעאַדאלער אייראָפּע באַקומט די קירך סײַ א סאך גיטער, סײַ אן אומבאַגרענעצטע מאַכט. זי ווערט פאַרוואַנדלט, ווי עס דריקט זיך אויס ענגעלס, אין דעם „אַלגעמיינסטן סינטעז און אין דער העכסטער סאַנקציע פון דער פעאַדאלער אַרדענונג¹. דעריבער פלעגן די עקספּלואַטירטע מאַסן אויסדריקן זייער צאָרן קעגן דעם מיטלאלטערלעכען קלויסטער אין דער פאַרם פון הערעטישע (אַפיקאַרסישע) שיטעס און באַ-וועגונגען, פּאָדערנדיק זיך אומצוקערן צו די קלאָלים פון דער אורשפּרינגלעכער קריסטלע-כער געמיינדע, ווען ס׳זינען נאָך קיין גאַלאַכים ניט געווען און אלע זינען געווען גלייך. אין די פעאַדאלע באַדינגונגען זינען די הערעטיקער פון דער טעזע „גלייכ-הייט צווישן יעזוסעס בידער“ געקומען צו דער מאַסאַנע: קיין שום אונטערשייד צווישן פריצים און פּויערים, פאַטריציער און פלעבייער, אויס שטייערן און פּרווילעגיעס! אינעם XI—XIII יאָרהונדערטן נעמען אָן די הערעטישע באַוועגונגען א מאַסן־כאַראַקטער. אין קאַמף קעגן זיי, ווי אויך קעגן די, וואָס האָבן קלוימערשט געקרייצט יעזוסן, האָט דער קלויסטער אָרגאַניזירט די אזויגערופענע קרייץ־צוגן (דער ערשטער איז פאַרגעקומען אין

¹ ק. מאַרקס און פ. ענגעלס. ב. 7, ז. 361 (צווייטע רוסישע אויסגאַבע).

די יארן 1096—1099). אונטערן אויסרייד „באפרייען גאטס קיינער“ האט די קאטוילישע קירך געמאכט א פרוו פארכאפן די לענדער פונעם נאענטן מיזרעך און אין איינוועגס פאר-ניכטן די הערעטישע באוועגונגען אין מיזרעוואיראפע.

אין די קרייץ-צוגן האבן אנטויל גענומען ניט נאר געפאנצערטע ריטער, גרייטע אף גוילע און רעציקע, קעדיי באפרידיקן זייער געלט-גייציקייט. נאר אויך טויזנטער אפגעריי-סענע עוויינים, פאנאטיש פארגלויבטע אינעם פויפט אורבאן דעם צווייטן (1088—1099), וועלכער האט געפריידיקט: „יערושאלאים איז דער צענטער פון דער וועלט... מאמעש א צווייטער גאניידן. ווער ס'איז דא פארומערט און ארעם, דער וועט דארטן זיין פריילעך און רייך“¹. דער פויפט פלעגט פארויס מעכאפער זיין די זינד פון די „הייליקע“ קעמפער קעגן „די סאנים פונעם קריסטלעכן גלויבן“. דערמיט האט ער די גייער „אין גאטס ליכט“ פאקטיש צעבונדן די הענט, אפגעטעמפט זייער געוויסן און דערלויבט גאנווענען, שענדן און ראבעווען. ראצכים און מענוואלים זינען, ווי ס'האט אנגעוויזן דער פינקעס-שרייבער אלבערט פון עקס, געווען לארוויו אין די רייען פון די קרייצטרעגער.

מער פון אלעמען האבן פון די ריטער און זייערע נויסע-קיילים געליטן די יידן. בלויז פאר מיי — יול 1096 יאר זינען אין די בייירינישע שטעט אומגעבראכט געווארן דריי מיט א האלבן טויזנט יידן. די יעזוס-ברידער האבן כארעוו געמאכט אזוינע קעהילעס, ווי טריר, מיינץ, קעלן און ווארמס. די היטלע-הארדעס האבן געהאט בא וועמען זיך צו לערנען...

פארהעלטניסמעסיק בעסער איז געווען די לאגע פון דער יידישער באפעלקערונג סאך XII — אנהייב XIII י.ה. אין דאָרעם-פראנקרייך, ווייל דאָ האָבן די הערעטיקער ניט געליטן אזוי שטארק ווי אין דייטשלאנד און איטאליע, ווייל דאָ האָט זיך די מאכט געפונען אין די הענט פון דעם „אומאפהענגיקן מאגיסטראט“. דערפאר, שטרייכט אונטער מארקס, „איז גאנץ דאָרעם-פראנקרייך געווען אין א בלענדיקן צושטאנד“². וואָס שנייעך דער יידישער איידע, האָט זי דאָ ניט נאָר אקטיוו אַנטייל גענומען אינעם עקאָנאָמישן און פּאָליטישן לעבן, נאָר אויך פיל ענערגיע אָפּגעגעבן דער באהערשונג פון די אַנגעזאמלטע אייגענע און „פרעמדע“ גיסיטיקע ווערטן; פּילאָסאָפּיע, מעדיצין, אסטראָנאָמיע, פיזיק, לינגוויסטיק אאוו.

די לאגע פון די יידן האָט זיך פארערגערט אויך אין דאָרעם-פראנקרייך, ווען אין 1198 יאָר ווערט אינאָקענטוס דער דריטער דער מאנהיג פון דער קאטוילישער קירך. זיך האָט ער טיטולירט „מילעך איבער מעלאכים“ און, צום ערשטן מאל אין דער געשיכטע פונעם קאטאליציזם, „פארטרעטער פון יעזוסן אף דער ערד“. א פאנאטיקער און א פינצטער-לינג, האָט אינאָקענטוס דער דריטער פאָרגענומען מיטלען, קעדיי צו פארוואנדלען דעם פויפטלעכן טראָן אין דעם איינציקן וואַרטזאָגער פון דער גאנצער קריסטלעכער וועלט. ער איז געווען דער אינציאטאָר פונעם פערטן קרייץ-צוג. מיט זיין האסקאמע און באוויי-ליקונג האבן די קרייצטרעגער אין 1204 יאָר פארכאפט און פארניכטעט די רייכטע וועלט-שטאָט קושטינדינע (קאָנסטאַנטינאָפּאָל). וועגן דעם ווערט אין „גאלגאל האכויזער“ דער ציילט: „ווי נאָר די קרייצטרעגער האבן זיך אריינגעריסן אין שטאָט, האָט די אַרטיקע באפעלקערונג גענומען רויבן און פלינדערן די יידישע היזער. דאָס גאנצע יידן-פערטל איז ווי באפאלן געוואָרן אינמיטן העלן טאָג פון א קאָהאַרטע רויבער און גאזלאַגנים. די דאָזיקע מענוואַלים האבן זיך ניט געריכט, אז הינטער זייערע פלייצעס האָט זיך שוין פאנאנדער-געפלאקערט פונקט אזא גאזלעוואַי איבער זיי אליין, איבער זייערע היזער און ווייב און קינדער, איבער זייערע פארמעגנס און האַב-אין-גוטס פון זייער שטאָט... פאר דריי טעג זינען אויסגעהארגעט געוואָרן טויזנטער מענטשן. צוויי דריטל פון דער שטאָט איז אוועק מיטן פּייער. אין די סרייפעס און בייס די ווילדע אַרגיעס פון די פארשיקערטע פון רויב

¹ ציטירט לויט י. גריגוליעוויטש. די אינקוויזיציע. מ., 1976, ז. 75 (רוסיש).
² „מארקס-און-ענגעלס-ארכיוו“, ב. V, ז. 232—233.

און גזיילע איז פארניכטעט געוואָרן אלץ. פון אלע קונסטווערק פונעם אנטישן אמאל און פון דער שפעטערדיקער צייט איז געוואָרן אש און ברוכווארג. הינט די ספאָריס-אויצרעס, די פילצאָליקע קסאָוואדן — זיי זיינען געוואָרפן געוואָרן אין די שניטערס ווי שניטלעך האָלץ... די „פילאָסאָפיע“ פון די קרייטערענער האָט זיך באזירט אָף בלינדער סינע צו גייסטיקע ווערטן. די פאשיסטישע פעלקער-אויסראַטונג-פאָליטיק וואָרצלט זיך אויך אין ווילדער כנישער סינע צו פראַגרעס און פאַרצוג. דאָס רעדעלע פון דער געשיכטע דרייט זיך. רופט זיך דען ניט איבער דער כורבן פון קאַנסטאנטינאָפאל מיט דער מוירעדיקער פּיין פון א סאך, א סאך שטעט ביים דער נאציסטישער אָקופאַציע...

קעדיי שטארקן זיין טראַן, האָט אינאַקענטיוס דער דריטער אינטריגירט קעגן די מאַ-נארכן, וואָס האָבן זיך ניט געוואַלט רעכענען מיט זיין מאכט, געדראַעט, געלייגט זיי אין כּיירעם, און טעראָריזירט פיל געגנטן פון איטאליע, דייטשלאנד און פראַנקרייך. באזונ-דערס גרויס איז געווען די סינע פון „גאַטס פארטרעטער“ צו דעם הערשער פון דער דאָ-רעם-פראַנצויזישער געגנט לאנגעדאָק, צום גראַף ריימונד דעם זעקסטן, ווייל ער האָט אָפן סימפאָטיזירט די אַנטיפּיּופּיסטלעכע הערעטישע אויגערופענע „קאַטאר“-באוועגונג. מאַנאכן, וואָס האָבן, ווי טרייע הינט, געדינט „דעם מיילעך איבער מעלאַכים“, פלעגן זיך אַנטאָן אין שמאַטעס און באַרוועסע אומוואַנדערן איבער די דערפער און שטעט פון לאנגעדאָק און העצן קעגן די קאַטארן און פאריינס אויך קעגן די יידן. זייער רוף: „האַרגעט, האַרגעט אלץ און אלעמען, גאַט וועט זיך שוין אליין פאַנאנדערקלייבן, ווער איז אים געטריי“ — האָט גוירעם געווען פאַרגראַמען, כורבן, גוואַלדטאַט...

אזוי זעט אויס דער היסטאָרישער פאַן, אָף וועלכן נ. זאַבאַרע האָט אויסגעוועבט דעם סיפּערהאַמיסע פון זיין „גאַלגאַל האַכויזער“.

3

וואָס קומט פאַר אָף די פילצאָליקע און פילפאַרביקע זייטן פונעם ראַמאַן? געשעענישן, געשעענישן אָן א צאָל. בוילעטע און אַנגעזעטיקטע מיט דער רעאַלקייט פון דער צייט, שאפן זיי א פול בילד פונעם יידישן און ניטיידישן אייראָפּעישן מיטלאַלער. דער מע-כאַבער וויקלט פאַנאנדער דעם אויסזען פון אייניקע שטעט אין פראַוואנס, דעם עקסטער-ריער און אינטעריער פון א שלאָס, דעם גאַנג פון א ריטער-טורניר, די לעבנס-פראַטיים פון באלמעלאַכעס און מעשוירערים, מעדיקער און מעכאַשיפּעס, סאַכריים און רויבער, לאַמדאַנים און איבערזעצער. דוכט זיך, ס'איז ניט פאַראן קיין איין אספּעקט פון די מיטל-אַלטערלעכע טראַדיציעס און מינהאַגים, וואָס דער קינסטלער זאָל אים ניט האָבן בא-שריבן אין זיין גראַנדיעזן ווערק. און דאָך איז „דאָס רעדעלע“, וואָס האָט אינספּירירט דעם שרייבער, פאַרבאַרגן אין זיין גוואַלדיקער פאַרינטערעסירטקייט צו דערקענען און באַליכטן דעם קאַמף פונעם אַנפאַנגלעכן הומאַניזם קעגן דער קלויסטער-אידיאָלאָגיע, וועלכע האָט פּרעטענדירט צו זיין די אַלהערשנדיקע און איינציק-ריכטיקע.

אַריינקונדיק אינעם אַווער, רייסט נ. זאַבאַרע אראַפּ די צווייטעדיקע מאַסקע פון די „מענטשן-פּריינט“ און זאָרגפּעליקע „דינער פונעם פאַלק“, אנטבלויזט זייער פאַרצעף און באווייזט, וויאזוי זיי פריידיקן פון באלעמער ליבע און פרידן און פאַקטיש באווייליקן כּניעראַנשקייט, גוואַלדטאַט און רעציקע, וויאזוי זיי יאָגן זיך נאָך אשירעס און קאַוועד און צוליב דער באַפרידיקונג פון זייער גיריקייט שטעלן זיך ניט אָפּ פאַר קיין שום פאַרברעכן, ברענגען אום גאַנצע פעלקער מיט זייער רייכער גייסטיקער קולטור.

דער שרייבער דעקט אָף די אומגעהייער וויכטיקע היסטאָרישע ראָל, וואָס אין קאַמף פאַר דער אויסלייזונג פון דער מענטשלעכער פּערזענלעכקייט פון דער טאַטאַלער קלויס-טערהערשאַפט, פאַר דער פּרייהייט פון טראכטן און פילן האָט געשפּילט די מיטלאַלער-לעכע אראביש-פראַכטיקע פילאָסאָפיע. איר גרויסער אופטו איז צווישן אנדערס באַשאַטנען אין דעם, וואָס זי האָט פון פאַרגעסונג ארויסגעצויגן אָף דער ליכטיקער וועלט אריסטאָ-טעלס לערע און געפריידיקט: וויסנשאַפט דאַרף און מוז פּרעוואַלירן אין אלע געביטן פּו-

נעם מענטשלעכע לעבן. פיל יידישע מיטלאלטערלעכע דיכטער און דענקער, געפינענדיק זיך אונטער דער האשפּאָע פון דעם דאָזיקן פּרינציפּ, האָבן ניט איין מאָל געשטעלט די פּראַגע: וואָס דאַרף דעטערמינירן דעם קיעם פּונעם יידישן פּאָלק — גאַטס וואָרט צי די מענטשלעכע לאַגיק? ארום דער דאָזיקער פּראָבלעם זיינען אָנגעגאַנגען העפּטיקע שלאַכטן. איינער פון די גרעסטע מיטלאלטערלעכע דיכטער באַ ייִדן, יעהודע האַלייווי (אן ערעך 1080 — 1145), אין וועמען, אַגעוו, יאַעל איז געווען מאַמעש פאַרליבט, האָט זיך געהאַלטן באַ דער מיינונג, אז דער אַריסטאָטעליזם איז מעסוגל אונטערצורייסן די איקאָרים פּונעם יודאָיזם. אין זײַן פּילאָסאָפּיש ווערק „ספּר הכּוּזרי“ פאַרטיידיקט ער די יידישע רעליגיע און לייקנט אינעם ווערט פון דער אַלטגריכישער פּילאָסאָפּיע. ער מיינט, אז דעם יודאָיזם טאָר מען ניט קריטיקירן, ווייל ער איז דער טאַמציס פון אונדער זײַן און באַוווסטזײַן. „האַנאַם, — שטרייכט אונטער יעהודע האַלייווי, — מיר שטעלן פאַר מיט זיך ניט נאָר אַ גוף אָן אַ קאַפּ, נאָר צעווייטע ביינער, דערפאַר איז אין אונדו דער גייסט געבליבן לעבע־דיק. מיר זיינען ניט געגליכן צו אַ מעס, נאָר צו אַ כּוילע־מעסוקן, וואָס גלייבט בעעמונע שלימע, אז עס וועט געשען אַ נעס און „די פאַרטריקנטע ביינער“ וועלן אַפּשטיין טכיעס־האַמייסיס“. יעהודע האַלייווי איז געווען אַן איידעס פּונעם ערשטן און בלוטיקסטן קרייץ־צוג. די בילבולים און גוואַלדטאַטן פון די קרייצטערענער האָבן אים אַפּגעטרייטלט. זיינע טיפּע איבערלעבונגען האָבן געשטאַרקט אין אים מיסטישע זענונגען און האַפּטאַכעס. ער האָט אַפּריכטיק געגלויבט, אז רעציכע האָט נאָר איין אַלטערנאַטיוו: ביטאַכן און קידעש־האַשעם. דערפון דרינגט אַרויס זײַן היסנאַדעס קעגן ראַציאָנאַליזם און דער אַנטישער פּילאָסאָפּיע, וואָס איז, לויט אים, ניט מער ווי אַ זוימענלאַזע, פּוסטע בלוים.

און דאָך דאַרף מען געדענקען, אז דער גרויסער דיכטער איז אין זיינע לידער אַפּט געשטאַנען אַף דעם באַדן פון דער ווירקלעכקייט און ניט איין מאָל געלערנט, אז אַ מענטש איז האַרמאָניש בלויז דאָן, ווען ער אַנטוויקלט אין זיך סײַ זיינע גייסטיקע און סײַ זיינע פיזישע קויכעס. דער פּאַעט האָט געהאַט אַ ווונדערבאַרן כּוש פאַר וואָרט און ריטם און מיט זייער הילף פּרעכטיק באַזונגען ליבע, פּרוי, יאַם און וואַלד. ער האָט שטאַרק ליב געהאַט דעם מענטשן אזוי ווי ער גייט און שטייט, מיט אלע זיינע נאַטירלעכע שוואַכ־קייטן. ער שרייבט:

איך צאַרן, און באלד ווער איך לינדער,
און ווער קען זיך מערער דערבאַרעמען,
ווי איך, אַף מיינע קינדער.

בא דעם אלעם איז יעהודע האַלייווי ניט געוואָרן דער פּילאָסאָפּישער שניטער, וואָס האָט אין די פינצטערע יאָרן פון אויסראָטונג און בלוט געלויכטן און געזאַמלט ארום זיך די בעסטע גייסטיקע קעפּ. דאָס גליק צו ווערן אַ מאַדריך האָט געהאַט דער ראַמבאַם — ראַבי מוישע בען מיימאַן (1135 — 1204). אין דער אַלגעמיינער פּילאָסאָפּישער ליטעראַטור הייסט ער מיימאַניד. שוין באַם לעבן איז ער געווען אַ לעגענדע. וועגן אים האָט מען געוואָגט: „ממשה עד משה לאַ קם כּמשה“, ס'הייסט פון מוישע ראַבינו ביז מוישע מיימאַן איז ניט געווען אזא, ווי אַט דער מוישע. מיט וואָס האָט ער פאַרדינט אין יענע צייטן אזא דערהויבענעם שעם? באַווונדערט האָט ער מיט זײַן טיפּן און אַלזײטיקן וויסן די יידישע טעאַלאָגיע. די גריכישע און אַראַבישע פּילאָסאָפּיע, מעדיציין און אַנדערע נאַטורוויסנשאַפטן. אַכוץ דעם, האָט ער גערעגט מיט זײַן פּרווּו צו שאַפּן אַ סינטעז צווישן דער עמונע און דעם סייכל, צווישן יודאָיזם און אַריסטאָטעליזם.

דער ראַמבאַם איז געווען טיף איבערצייגט, אז פאַרן קיעם פון פּאָלק איז ביז גאָר וויכטיק ניט בלויז אַפּצוהיטן די מיצוועס, נאָר און איבערהויפּט זיך שטעלן אונטער דער פּאָן פּונעם פּרייען געדאַנק. שוין אין זיינע טעאַלאָגישע טראַקטאַטן „משנה תורה“, אַף וועלכע ער האָט געאַרבעט צען יאָר, סיסטעמאַטיזירנדיק אין זיי די טאַלמודישע דינים, האָט ער אונטערגעשטראַכן, אז אַפּילע די האַלאַכע קאַן מען קריטיקירן און זי מוז זיך אונטערוואַרפּן דער פּילאָסאָפּישער לאַגיק. דער גרויסער לאַמדן און פּילאָסאָף האָט אַפּגע־

זאמלט אלע נאַרמעס פונעם יודאזם און פארטייטשט זיי אף א ראציאנאליסטישן אויפן. כאראקטעריסטיש, אז געמאַרעטעקסטן, וועלכע דערציילן וועגן שיידים, רוכעס אאוו, האָט ער ביכלאל אינגאַריט. און אין זיין מימער „תהית המתים“ האָט ער אָפן דער-קלערט: „אויב עס וואָלט געווען מעגלעך אריינצופאַסן דעם גאַנצן טאַלמוד אין איין קאַ-פּיטל, וואָלט איך אים ניט איינגעלייגט אין צוויי קאַפּיטלעך.“ און דאָס צוליב דעם, קעדיי די יידישע באַכערס זאָלן האָבן פּרינע צייט צו שטודירן פּילאָסאָפּיע און וויסנשאַפּטן. אין זיין פייערעש צו דער מיטנע לייקנט דער ראַמבאַם אין סכאַר און אוינעשט. אין האַשאַרעס-האַנעפּעש און פּערזענלעכער אומשטערבליכקייט. פאַר די, וואָס וועלן מעוווּלוּל ווערן פון אוינע פּרינע געדאַנקען, פאַרפאַסט מימאַניד זיין „מורה נבוכים“ („דער פּירער פון די פאַרבלאַנדזעטע“) — אן אויסערסט טיפן פּילאָסאָפּישן טראַקטאַט. וועלכער איז קווי לעל אין זיך די אלגעמיינע און די יידישע פּילאָסאָפּיע פונעם מיטלאלטער. דער פּילאָסאָפּ פּראַקלאַמירט דאָ דעם פּרימאַט פונעם וויסן און די הערשאַפּט פונעם סיכל. ער האַלט, אז די גרונט-אופאַבע פונעם פאַרשטאַנד באַשטייט אין אונטערצוזוכן און דערקענען דעם עמעס, אומאַפּהענגיק פון דעם, ווער ס'האַט אים פאַרמולירט: אן „אייגענער“ נאָווי, צי א „פּרעמדער“ פּילאָסאָפּ.

פיל אינטעלעקטועלע מי גיט אָפּ דער מעכאַבער פונעם „מורה נבוכים“ דער פּראַגע וועגן די סטירעס, וואָס זיינען פאַרבאַרגן אינעם טאַנאַך. קעדיי זיי צו באַזייטיקן, לייגט ער פאַר ליינענען די ביבל אלעגאָריש, אריינטייטשנדיק אין אירע פּסוקים א מעטאַפּאָרישן זיין. באַזונדערס איז עס נייטיק, מיינט דער ראַמבאַם, ווען מע האָט צו טאָן מיטן ביבלישן אנטראַפּאָמאַרפּיזם, ס'הייסט מיט יענע טאַנאַך-טעקסטן, וועלכע ריידן וועגן גאָט ווי ער וואָלט גאָר א מענטש געווען. מימאַניד איז טיף איבערצייגט, אז מע קאָן ניט זאָגן „גאָט איז אלמעכטיק“, אָדער „גאָט רעדט“, „גאָט איז א נויקעס-ווענויטער“ אאוו. גאָט, לויט זיין מיינונג, האָט קיינע אייגנשאַפּטן, קיינע אטריבוטן. גאָט איז אטריבוטיוואַל. וועגן אים קאָן מען ניט זאָגן וואָס ער איז, וועגן אים קאָן מען בלויז זאָגן וואָס ער איז ניט. גאָט איז דורכויס „ניט“. איז ער דען פאַראַן? דער ראַמבאַם אליין איז צו אזא אויספיר ניט געקרי מען. ווייל ער האָט געלערנט, אז די וועלט איז ניט קיין קאַדמען, זי האָט א סיבע, גאָט האָט זי באַשאַפּן. לויט דעם „מורה נבוכים“ באַקומט זיך, אז די נאַטור איז פון אייביק ניט געווען, נאָר זי איז אף אייביק געוואָרן. נאָך דעם „בעריישיס-אַקט“ עקזיסטירט זי לעוילאַם-וואָעד לויט אירע אייביקע ניט צעשטערבאַרע געזעצן. די אופאַבע פון דער פּיר-לאַסאָפּיע באַשטייט דעריבער אין דער נויטווענדיקייט צו דערקענען דאָס, וואָס איז ווירק-לעך פאַראַן, און ניט דעם, וועלכער איז בלויז א נעגאַטיווער יעש.

אינעם איינען דערקענונג קאָן, מיינט מימאַניד, באהילפיק זיין אי דאָס טעאַרעטישע דענקען, אי די האַנטווערקערישע פּראַקטיק. „אויב אלע מענטשן, — שרייבט ער, — וועלן זיך אָפּגעבן מיט שטודירן די וויסנשאַפּטן און פּילאָסאָפּיע, וועט די וועלט קיין קיעם ניט האָבן און די מענטשן וועלן אונטערגיין אין א קורצער צייט. וואָרעם דער מענטש איז שוואַך און נייטיקט זיך אין פיל זאַכן... ער דאַרף זיך אויסלערנען אַקערן, שניידן, דרעשן, מאַלן, באַקן און מאַכן אלע נייטיקע געצייג אף דעם, קעדיי ער זאָל קענען צוגרייטן זיין שפּייז.“ אין א בריוו צו איינעם זיינעם א טאַלמיד האָט דער פּילאָסאָפּ געשריבן: „מיר איז ליבער... וואָס דו וועסט פאַרדינען בא וועבעריי, שניידעריי אָדער סטאַליעריי, איידער דו זאָלסט פאַרדינען פונעם ראָש פון דער קעהילע.“ דעם ראַמבאַם גרויסער קלאַל איז געווען צו זוכן און געפּינען „דעם גאַלדענעם מיטן“ אויך אין דער באַציונג צווישן דעם שטודיום פון דער פּילאָסאָפּיע און דעם זיין פאַרנומען מיט א מעלאַכע.

דער „מורה נבוכים“ איז געווען א געשעעניש אין דער יידישער פּילאָסאָפּיע, א נייער נוסחך און א נייע לעבנס-אַריענטאַציע.

דעם ראַמבאַם אופטו האָט ארויסגערופן מאמעש א שטורעם סיי בא דעם יידישן, סיי באם קריסטלעכן קלער. די ראַבאָנים און די גאַלאַכים האָבן ניט געקענט מויכל זיין דעם דענקער, וואָס האָט דרייט פאַרטיידיקט דאָס רעכט פונעם פאַרשטאַנד צו זיין דער הערשער אין אלע געביטן פונעם וויסן, וואָס האָט זיך דערלויבט צעשטערן די איליווע פון די

גלויבקייע, אז עס עקזיסטירט א יענע-וועלט מיט א געהענעם און א גאניידן, אז ווען-עס איז וועט געשען א נעס און זיי וועלן נאך זייער טויט ווידער לעבעדיק ווערן. די סינע פון די קלעריקאלן האט דערפירט דערצו, אז מע האָט דעם ראמבאמס ווערק פארברענט. די „ליבהארציקע“ קירך-אידעאלאָגן האָבן געהאט א טאָפּלדיקן נאכעס: אי יידישע צינגער אויסגעשניטן, אי יידישע ספאָרים פארברענט. אָבער דער היסטאָרישער עמעס איז באשטאָ- נען אין דעם, וואָס, ווי ס'האָט זיך אויסגעדריקט איינער אן אנאָנימער אָנהענגער פונעם ראמבאָם, „נאריש זינען די, וועלכע זאָגן, אז זיי האָבן פארברענט ווערטער... ווערטער פון ברענענדיק פנייער, — ווי קאָן זיי דער פנייער פארברענען?“ די פראַגרעטיווע קרייזן האָבן זיך טאָמיד געהאלטן בא מימאָנידס לערע און אפאָריזם: „דעם מענטשן זינען די אויגן געגעבן פון פאָרנט, קעדיי ער זאל שטענדיק גיין פאָרויס“.

איינער פון די יידישע קלעריקאלן, וועלכער האָט געפאָדערט אויקער צו זיין דעם גע- ניאלן יידישן פילאָסאָף, איז געווען דער טאַלעדער ראָוו מעיר בען טאָדראָס (1180—1244). דאָס האָט ער אין קאמף קעגן דעם מימאָניזם זיך געווענדט אין 1203 יאָר צו די ראבאָנים פון לונעל מיט א פאָדערונג, אז זיי זאלן אונטערנעמען א געמיינזאמע אקציע קעגן דעם קויפער, וועלכער לייקנט אין „די וויכטיקסטע עמונע-אטריבוטן“. אָבער צווישן „די כאכמיי לונעל“ האָט זיך קיין איינער ניט געפונען, וואָס זאל אים אונטערהאלטן. פארקערט, אהא- ראָן בען מעשולעם און שעשעט בענוועניסטע האָבן אויסגעלאכט גאָטס סטראפּטשע און געענטפערט: „הייסן הייסטו מער — א לייכטנדיקער, אינדערעמעסן טאפּסטו א וואנט אין דער פינצטער“. אין לונעל און אין אנדערע שטעט פון פראַוואנס האָט זיך געפונען א פינע גרופע לאמדאָנים, וואָס האָבן זיך באטראכט אלס טרניע שילער און פארקאכטע אָנ- הענגער פונעם „מורה נבוכים“. צווישן זיי: דער דיכטער אלכאריזי (1165 — 1225), דער פילאָסאָף און איבערזעצער שמועל איבן טיבאָן (1150 — 1230), די דערמאָנטע יאָסעף בען מעיר זאבארע, אהאראָן בען מעשולעם און אנדערע דענקער און פאָעטן פון דער אזויגע- רופענער „גאַלדענער טקופע“. און טאקע מיט זיי איז מערסטטייל פארנומען דער מעכא- בער פונעם „גאלגאל האכויזער“.

4

איינע פון די צענטראלע פיגורן אינעם ראָמאן איז דער אלטער זאבארע — די גע- שטאלטלעכע פארקערפערונג פונעם יידישן אקשאָנעסדיקן אויסדויער, וואָס האָט קיינמאל ניט פארלאָרן די פעדעם, וועלכע בינדן דעם נעכטן מיטן היינט און דעם היינט מיטן מאָרגן. ער איז רייך מיט דער גייסטיקער קולטור פון זיין פאָלק. און זי ליגט בא אים ניט אין א זיטיקער קעשענע, אבי צו נעמען זי מיט זיך אין וועג אריין (יאָסעף בען מעיר: האָט גוואלדיק ליב אומצוואנדערן). נאָר זי איז פאר אים א שטערן, וואָס לייכט און שאפט מעגלעכקייטן צו שטייגן אלץ העכער און העכער. אין העסקעם מיט מימאָנידס „טעאָריע“, אז „מאָשיעכס צייטן“ מיינען צייטן, „ווען ס'וועט ניט זיין קיין הונגער, קיין מיכלאָמע און ניט קיין קינע, וואָרעם די גיטער וועלן זיין אין גרויסער שפע“, האָט יאָסעף בען מעיר אין די יאָרן פון מיטלאלטערלעכן כורבן געפריידיקט שאָלעם צווישן שפראכן און פעלקער און די אוניווערסאלע פארשפרייטונג פון דער העכסטער און שענסטער מענטשלעכער קולטור. אז דער אלטער זאבארע דערווייט זיך, וויאזוי די ריטערייזונגען האָבן כאָרעו געמאכט קאָנסטאנטינאָפּאָל, די פילצאָליקע קסאָוואדן און ספאָרים-אויצרעס, האָט ער אופגעצייטערט און אויסגעשרינען „על אלה אני בוכיה“ („אָדאָס באוויין איך“), ווייל יעדער סייפער אף אלע לעשוניעס איז אים טייער, אויב ס'איז דאָרטן נאָר פאראן א מענטשנס געדאנק, א רייכער מענטשלעכער געפיל, א שיינע טרוים און מענטשלעכע האַפענונגען.

נאטאן זאבארע האָט פארשטאנען, אז וואָס טיפער עס זינען די וואַרצלען פונעם אָווער, אלץ רייכער קאָן און מוז זיין דער היינט. ניט אומזיסט שילדערט ער זיין אורפאָטער מיט גרויס טעמפּעראמענט און שריפטשטעלערישער דערהויבנקייט. אזוי, אז ער קאָן זיך ניט

אפהאלטן פון אידעאליזאציע. און דאך איז יאסעף בען מעיר, זיין כאראקטער, לעקסיק, נוסעך פון שרייבן, באציונג צו פריינט און סאנים אופגעשטעלט געווארן מיט דער ריכטיקער מאס פון דער דעמאלטיקער היסטארישער ווירקלעכקייט. די באשרייבונג פון דעם, וויאזוי דער אלטער זאבארע רופט ארויס אין זיקארן ערעו זיין אוועקגיין פון דער וועלט אלע וועגן און אומוועגן פון זיין רייכן און שיינעם לעבן, געהערט צו די וונדערבארסטע דערגרייכונגען פון אונדזער ווארטשאפונג.

דער אלטער זאבארע איז איינער פון די גרויסע טרעגער פונעם פרייקן הומאניזם. אינעם גאנג פונעם שושעט ווערט אים קעגנגעשטעלט דעם פויפסטס אכזאריעס. יעזועס פארטרעטער אף דער ערד, אינאקענטיוס דער דריטער, אינטערעסירט זיך אויך מיט פעליקער און שפראכן, אבער צוליב דעם, קעדיי זיי צו באצווינגען און האמעווען. „דאס נעמען אף זיך דעם אל, — באמערקט סארקאסטיש דער שרייבער, — פון דער וועלטס באדערפענישן און זארגן האט נאך מער צעפלאקערט און צערייצט זיין גיווע. ס'איז אין אים אלץ געוואקסן דער ווילן צו געוועלטיקן, די גיריקייט צו וואס מער מאכט, צו ווערן דער ווירקלעכער אליינהערשער, דער גלויבן, אז נאר ער, דער איינציקער, איז ראע דערצו, און פאר זיין אלמעכטיקייט וועגן זיינען אלע מיטלען קאשער.“ נ. זאבארע פארגעסט נישט דערבוי אונטערצושטרעכן, אז דאס אלץ איז אינגעהילט אין א מאנטל פון א מין אסקעטישער לעבנס-אופירונג, מיט א געוויסן ביטל צו דער העוליהאוואלימדיקייט פון דער וועלט. אלס א פארינטערעסירטער צאד אונטערצורייסן צווישן און ביין, מאכט דער שרייבער בער בעקיוון קראנק דעם פויפסט, קעדיי ער זאל דארפן אנקומען צו דעם יידישן רויפע יאסעף בען מעיר. אין שטארקע שורעס פונעם ראמאן זעט זיך בילעט אן דער טאמיר-אימפעטיקער, פול מיט אינטעלעקטועלער ענערגיע רויפע און די נישטיקייט, די גייסטיקע ארעמקייט פונעם גרויזאמען מוישל, וואס ווי ער איז נאר קראנק געווארן, האט ער גלייך פארלארן די מינדסטע האפענונג, אז זיין גאט פון כעסעד און ליבע וועט אים ברענגען א רעפוע-שליימע. אינאקענטיוס דער דריטער איז אויסגעמאלט אין העסלעכע פארבן. איר זעט פאר זיך א זוילעליוועסיוועניק, א גוואלדיק פארטאנענעם אינעם פרעס, א גיריקן און גייציקן אויסוורף, א מענטשן-האסער, אן אנגעשטאפן מיט יידן-האס, וועלכן אזוינע ווי ער האבן עס פארהיט אין פינצטערע דוירעס צום נוץ פון די נאציסטישע גארגלי-שניידערס.

נאטאן זאבארע מיינט נישט אויס די טעמע וועגן די פארעטער פון פאלק, וואס מיט זייער האס און סינע צו זייערע פרייערדיקע גלויבנס-ברייער זיינען זיי פרימער פונעם פויפסט. מיר מיינען דאנינען, וועלכער טרייבט רעכילדעס אף די יידן, אבי נאר צו קריגן דעם פויפסטלעכן צוטרוי. דאנין געהערט צו יענע מיעסע ברוים, וועגן וועלכע ס'איז גע-זאגט געווארן: „דיינע צעשטערער און דיינע פארוויסטער וועלן ארויס פון דיר.“ דאס איז ער דער אורפאטער פון די יודנראטלער, וואס האבן מיטגעארבעט מיט די פארביטערסטע סאנים פונעם יידישן פאלק אין די יארן פון דער צווייטער וועלט-מילכאמע. מיט א מעכטיקער קינסטלערישער קראפט נעגלט אים צו נ. זאבארע צום שאנד-סלופ.

אן קיינע סענטימענטן באציט זיך דער שרייבער אויך צו די, וועלכע פארלאזן זייערע ברידער און קערן זיך אום צוריק, ווען מע גיט זיי צו פארשטיין, אז דאך זיינען זיי „פאר-פלוכטע“, א באלטשוווע דערמאנט, לויט בערגעלסאנס אויסדרוק, א בוים, וואס האט לאנג געפוילט און פלוצעם באוויזן א גריין בלעטל. אזא איז אין „גאלגאל האכזויער“ דער גערא-טענער דיכטער איבן סיגאל. אט וואס יאעל זאגט וועגן אים: „ס'איז פאראן אזא בלעטל, וואס וואקסט בא דער זייט פון א בלום און ווערט אליין פארדארט און פארטריקנט, אן פארב און אן א רייך, ווייל ס'האט נישט קיין אייגענעם לופט-ווארצל, זוכט עס אריינצור-כאפן, אן אטעם טאן מיט עפעס פרעמדס, אבער דאס איז נישט אף זיכער, און אוואדע נישט אף לאנג...“ דער שרייבער ווייסט צו דערציילן, אז יאעל האט די דאזיקע ווערטער ארויס-געזאגט מיט א דרייסטער קלארקייט, און דאס האט באפרידיקט סיי דעם פאטער זיינעם, סיי אלכאריזין, סיי שעשעטן און נאך אנדערע ביוועזנדיקע.

אבער וואס שטעלט מיט זיך פאר יאעל אליין? א יונגער, אינגאנצן אלט צוואנציק יאר,

האָט ער שוין קימאט געהאט פארענדיקט די בעסטע מעדיצין־שולן פונעם דעמלטיקן פראנקלאַנד, געוואָרן א רויפע און אזויארום געבליבן טרין דער טראַדיציע, לויט וועלכער אן אינטעלעקטואל בא יידן אין מיטלאַלטער האָט געמוזט וויסן מעדיצין. א מעדיקער איז געווען זיין פּאַטער, זיין באַליבטער דיכטער יעהודע האַלייווי, דער פּילאָסאָף ראַמבאַם, דער מעטאָרגעם שמועל איבן טיבאַן און א סאך אַנדערע. צו זיינע צוואַנציק יאָר איז יאָעל געווען גוט באַהאוונט אין דער גינסטיקער ייִדישער קולטור. און כאָטש ער איז גע־ווען אן איידעם פון דעם ראַמבאַם העכסטער שטופע פון רוים, וואָס ער האָט דערגרייכט מיט זיין „מורה נבוכים“, איז ער דאָך נישט געוואָרן זינער א טאַלמיד. איך מיינ, אז נאַטאַן זאַבאַרע האָט דאָ דערלאָזן א טאָעס. וואָרעם אויב זען אין דעם אלטן זאַבאַרעס אין זקונים דעם פּאַרויסגאַנג פון די צוקינפטיקע לויטערע ייִדישע קולטור־שעפּער, האָט ער אין דער היסטאָרישער פּערספּעקטיוו געמוזט ווערן מינאַנידס א כאָסיד, אן איבערגעגעבענער און ליידנשאַפטלעכער אָנהענגער פון זיין הומאַניזם, פּילאָסאָפּישער געוואַנטקייט און אינ־טענסיווקייט. עמעס, ווי געזאָגט, האָבן מיר פאַר זיך נאָר דאָס ערשטע קאַפיטל פונעם פּערטן בוך, וווּ עס ווערט בלויז דערציילט, אז יאָעל קומט אָן אין אַפיציאַלס הויז, וווּ עס געפינט זיך זיין קאַלע מענוכע...

דאָס, וואָס דער שרייבער דערציילט וועגן יאָעלן אין די ערשטע דריי טיילן פון זיין טעטראָלאָגיע, איז עס אזוי איבערגעפלאַכטן און פאַרקייטלט קימאט מיט אלע פּערסאָנאַזשן פונעם ראַמאַן און מיט אזא אומגעהייערער צאָל פאַסירונגען, אז דער לייענער האָט דעם געפיל: ס'איז א סאַגע וועגן דער מישפּאַכע זאַבאַרע און איר סוויווּע. פּאַשעט און טיפּיש זיינען געשילדערט פיל זאַכן, איבערהויפּט יאָעלס און וועטוריעס שיר־האַשירים און דורך זייערע באַציונגען די דיספּוטן, וואָס זיי פירן צווישן זיך וועגן יעזוסעס לערע און דער קריסטלעכער ווירקלעכער „טוגנט“. דורך די דיספּוטן זעט זיך בוילעטער אָן דער טראַ־גיום פון די בלוטיקע מיטלאַלטערלעכע רעליגיעזע מילכאַמעס, וואָס זיינען געווען אן אינ־טעגראַלער טייל פונעם דעמלטיקן לעבן.

קעדיי דערציילן וועגן דעם פאַרוואַרצלטן שטייגער, פאַרבינדט דער מעכאַבער פונעם „גאַלאַל האַכויזער“ זיין באַליבטן העלד יאָעלן מיט אורין און זיינע פּויאַלים, מיט זיין פּרוי קצינען און איר פּאַטער שעמטאָוו. און אלע דערמאַנטע אַנטיילנעמער פון דעם ראַמאַן זיינען שאַרף אויסגעקריצט. כאָטש אייניקע פון זיי זיינען צו קאַמפּליצירטע געשטאַלטן. מיט פאַשטעס און וואַרעמקייט, מיט פאַרליבטקייט און עכטער דיכטערישקייט איז אויס־געמאַלט אורי און זיין היים מיט די קינדערלעך, מיט זייערע ערשטע טריט צו באַנעמען דעם ייִדישן אלעפּבייס, צו פאַרשטיין דעם אורקוואַל פון ייִדישע יאַמטיוויים און מייכאַלים. מיט פולע פּאַעטישע אַרעמס זיינען אַרומגענומען די האַנטווערקער, זייערע שעפּערישע אַינפאַלן ביים דער מעלאַכע, זייער שווערע מי און גינסטיקע דערהויבנקייט.

אינעם ראַמאַן ווירקן און באוועגן זיך העכער הונדערט פּערסאָנאַזשן פון פאַרשיידענע נאַציאָנאַליטעטן. אלס קלאַל קומען זיי אהער אריין מיט א ריכטיקער היסטאָרישער און קינסטלערישער אינטערפּרעטאַציע. דער מעכאַבער פונעם ראַמאַן מיט זיין עסטעטישן גע־שמאַק און סינטעטישן שאַרפּזין קוקט זיך ערלעך צו צו דער געשיכטע און וויל קלאַר דערקענען איר גאַנג. נישט איין מאָל שטעלט ער די פּראַגע; וואָס לאָזט זי מיך צו הערן? דער „גאַלאַל האַכויזער“ איז א היסטאָרישע רעטראַספּעקציע, וווּ יעדער פּראַט איז קלוג פאַרקייטלט איינער אינעם צווייטן און וואָס צוזאַמען גענומען שאַפן זיי א הויכן קינסטלערישן ביניען.

א מאצייווע—די קדושים, פארשניטענע אין
באבייאר—מיין פאָטער יויעל בען דאָו, מיין מוטער
בראָכע באַס מייער און מיין יינגסטער שוועסטער ראָ-
כעלע.

ערשטער בוך

ס'איז נאך גרויס דער טאג

דאס ערשטע קאפיטל א בריוו פונעם ראמבאם

שיין ביסל יאָרן ניט געזען זיך, האָבן זיי ביידע זיך געטראָפֿן דאָ, אין דער מעדינע לאַנגעדאָק, וואָס אין פּראָוואַנס, אַפֿן דאַרעם פּונעם פּראַנק-לאַנד, אין דער שטאָט לונעל. באַ יידן הייסט זי, אָט די שטאָט, מיגדאל יאַרייעך — לעוואַנע-טורעם, איבערגעמאַכט פֿון לונעל (ליון — לע-וואַנע). דאָ איז צו שפּעטער נאַכט צונויפגערופֿן אַ וויכטיקע מעסיבע, אָן אַסיפע פֿון די כאַכמי-לונעל, פֿון די אַרטיקע אָנגעזעענסטע לייט און לאַמדאַנים מופּלאַגים.

זיי ביידע — ער, יאַסעף בען מעיר זאַבאַרע, און זײַן לאַנגאַניקער באַקאַנטער, דער באַוואָס-טער יעהודע בען שלאַמאַ אַלכאַריזי, — זײַנען אויך פאַרבעטן צו דער מעסיבע. דער ייִנגערער פֿון זיי, אַלכאַריזי, איילט טאַקע אַהין, רײַטנדיק אַף אַ שוואַרצן אָגער. ער אָבער, בען מעיר זאַבאַרע, קנעט איצט מיט די הילצערנע שיך די בלאַטיקע זשיזשע און טאַפט אינדערפּינצטער אַ וואַנט — זאָל מען ניט זאָגן, אז ער האַלט שוין באַ די יאָרן, ווען די שטרויכל-שטיינער אונטער די פּיס ווערן מערער, דאָס נאָענטע ווערט ווייט און פֿון די צוויי ווערט דריי. אדעראַבע, ניט געקוקט דערוף, וואָס ער איז שוין אַריבער די שישים, האָט ער נאָך קיין רײַזעשטאַק אין די הענט ניט געהאַלטן, ווי אלע יאָרן איז ער נאָך איצט אַן איינגעאַקשנטער פּוסגייער; און די ריזע איז באַ אים נאָך אויך אַ גאַנץ שאַרפע, אויב ער קען אין אזאַ כאַשכעס דערזען פּונדערווייטנס דעם אַרטיקן טוירע-צענטער, דעם גרעסטן בייס-האַקנעסעס אין גאַנץ פּראָוואַנס, וווּ דער פּאַטער פּונעם באַל-מעסיבע, דער גרויסער רעב מעשולעם בען יאַקאָוו, איז אלע זײַנע יאָרן געווען ראָש בייס-האַמעדרעש. דאָרט, אַף דער מעסיבע, וועט ער, אַגעוו, אלעמען געבן אָנצוהערן, און זאָל מען טאַקע וויסן, אז ער קלייבט זיך נאָך אין גאַר אַ ווייטער נעסיע, אין ערעץ סעיר, אינעם גרויסן קראַך ראָ-מאַ — קיין רוים, און פאַריינוועגס וועט ער זיך שוין אַראַפּכאַפֿן קיין סאַלערי נאָ זיך זען מיטן אייך-אויך-אַיינציקן יוירעש זײַנעם, מיט זײַן בען-זקונים יאַעלן.

דער רײַטער האָט זיך אַ ריס געטאַן פּונעם אָרט. אַ קורצע וויילע האָט בען מעיר נאָך געזען די אונטערשפּרינגענדיקע פּיגור דעם רײַטערס, וואָס איז אָבער באלד פאַרזונקען געוואָרן אין דער נאַכט. ס'האַט זיך נאָך דערטראָגן דעם אָגערס צאַקען מיט די טלאַען. אָנעם רײַטער האָט עס אויסגעזען, ווי דאָס כאַשכעס זאָל זײַן נאָך געדיכטער.

זאַבאַרע איז געבליבן שטיין איינער אליין מיט טיפּער בלאַטע אונטער די פּיס און מיט אַ מעשונעדיקער מאַכשאַווע אין קאַפּ: ס'איז דאָ איבערגענוג, פאַר-וואָס ער זאָל באַהערשט ווערן איצט פֿון קינע-געפּיל, הען פֿון שעפּערישער, פֿון קינאַס-סאָפּריים, הען פֿון אַן אַנדערער — פֿון קינע צו אים, אָט דעם אַלכאַריזי, דעם פּיל ייִנגערן און פּיל קרעפּטיקערן פֿון זיך. איז מיילע, דעם ערשטן מין קינע וואַלט ער נאָך געקענט זיך מויכל זײַן. ס'איז דאָך באַוואָסט, אז פֿון שעפּע-

רישן פארמעסט קומט צו קלוגשאפט. אבער דער צווייטער סאָרט קינע — ניין. דאָס איז קעגן דער נאטור. און לעמני קינע, אז דערוויל קען ער נאָך ניט האָבן קיין טארומעס צום בירע-אוילעם. א דאנק דער האזשגאַכע! ער האָט נאָך בעיאד נאַכצוגעבן דעם יעיצערהאַרע זינעם צו לאָזן זיך אף קאַלערליי ריזעס און ווייטע נעסיעס. זינט זיין ציפּוירע אַלעהאשטאַלעם איז אים אָפגעשטאַרבן און ער האָט פאַרלאָזן אף שטענדיק זיין היימשטאַט בארסעלאַנע, איז ווי דער רוען זאָל אים האָבן אוועקגעכאַפט; ער קען ניט בלייבן ווי א טוישעווי אף איין אָרט; ער האלט אין איין נאווענאדעווען פון שטאַט צו שטאַט, פון מעדינע צו מעדינע, עמעס, זיין סכאַר באקומט ער גלייך אפן אָרט, וויל קימאַט אין יעדער יידישער קעהילע גייט אים אנטקעגן דאָס ברייטע האכנאָסע-אַרכים, די הארציקע גאַסטפריינטלעכקייט. היינט וואָס האָבן די ווערט די פילע באגעגענישן, וואָס ער האָט אומעטום מיט גייסטריכע לייט, מיט אזא, אשטיגער, ווי טאַקע אָט דער אל-כאַריזי.

די היינטיקע מעסיבע רופט צונויף דער ראַש אירער ייצכאַק בען מעשולעם. דאָס איז איינער פון מעשולעם בען יאַקאָוס פינף זיין, לויטן עלטער — דער דריי-טער. ער טאַקע איז דער ראַש ווערישן, דער אָנפירער בא די אָנהענגער פונעם גרעסטן אין זיין דאָר, פונעם געווינישן ראביינו מוישע בען מימאָן — דעם ראמר באם, מע רופט זיי „אַנשיי שיקול דאַס“, דאָס מיינט די באטראכטע לייט, וואָס וועגן און מעסטן יעדן געדאַנק.

בען מעיר רוקט זיך אלץ ווייטער צו ייצכאַק בען מעשולעםס הויז, וואָס גע-פינט זיך ערגעץ אף דער לאנגער גאַס. ער טוט זיך א קעם די באַרד מיט די פינגער פון דער לינקער האנט, ער קוועטשט זי אריין אין דער דלאַניע און צע-שמייכלט זיך. ער האָט זיך דערמאַנט אין יעהודע האלייוויס אן עפיגראם. דאָרט איז געזאַגט אן ערעך אזוי: „ווען אן ארויסגעריסענע עלנטע גרויע האָר זאָגט צום באלעבאַס פון דער באַרד, וואָס איז נאָך באוואקסן מיט פעכשווארצע האָר און מיט א קאַפּ געדיכטע קרויזן:

— ווארט אויס, איך בין נאָך דערוויל די איינציקע, דער אויסקוקער, קענסטו מיט מיר טאָן וואָס דו ווילסט. וואָס וועט אָבער זיין, אז נאָך מיר וועט קומען א גאַנצע מאכנע אזעלכע, ווי איך?”

ער האָט מיטאַמאַל דערזען א שיינן, וואָס האָט זיך געשפרייט און באלויכטן פאַרויס פאַר אים א גאַנץ גרויסן שעטעך גלאנציקן שליים, האָט ער זיך אויסגע-דרייט, און די כאשכעס איז דורכגעלעכערט געוואָרן דורך פיר פניערדיקע זיילן, וועלכע האָבן זיך אלץ מער און מערער דערנענטערט צו אים. ער האָט געמוזט אָפּשפרינגען און אָפּטרעטן דעם וועג פאַר די פיר מענטשן מיט א טראַגבעטל אף די אקסל, מיט אַנגעצונדענע פאַקעלן אין די הענט. הארט לעבן אים זיינען זיי שטיין געבליבן, און ער האָט דערהערט שמועל איבן טיבאַנס כיי-דעשן זיך:

— דאָס ביסטו, בען מעיר? צו דער מעסיבע אוואדע? וויאזוי לאַזט מען זיך צופוס אין אזא כוושעך מיצראים?

אין א מינוט ארום איז ער שוין געזעסן באנאנד מיט איבן טיבאַנען אפן גע-דעקטן טראַגבעטל. פאַרויס האָבן פונדערווייטן שעמערירט איינצלנע פייערן, וועלכע האָבן אופגעלויכטן און זיך גענומען באוועגן, דורכשניידנדיק דעם שווארצן כאַלעל, האגאם די גלאַקן-קלינגער האָבן שוין פון לאנג געגעבן צו וויסן, אז ס'איז שוין האלבע נאכט און ס'איז שוין צייט צו לעשן דאָס פייער. אלע טויערן זיינען שוין צוגעמאַכט, איז דאָס אָבער ניט כאל אפן יידישן טייל שטאַט, וואָס האָט זיך זיינע אייגענע מינהאַגים און מאנהיגים, מיט זייערע אייגענע גאַנץ באזונדערע טאַקאַנעס.

ווייט פונדאנען, ערגעץ אין א צווייטן עק שטאַט, האָט דער שוימער פאַר א

היפשער נעסינע נאָרוואַס אויווער געווען אפן געזעץ און האָט ברייט צעעפנט די שטאַט־טויערן אף אדורכלאָזן צוויי רייטער־ער, וואָס האָבן זיך גלייך א לאַז געטאָן אין גאלאָפּ אהערצו צום ייִדישן פּערטל.

זיי זינען פארהאלטן געוואָרן בא אן אָנהייב גאס, אן איבערגעצוימטער מיט שווערע פארזשאווערטע קייטן, צוגעשלאָסענע מיט גרויסע שלעסער צו ביידע קעגניבערדיקע הויזער. אף יענער זייט, גלייך לעבן אָט דער שטערונג איז איבער צוויי סלופּעס אריבערגעוואָרפן א קיילעכיקער קלאַץ, אף וועלכן ס'איז אָנגעוויקלט א שטריק מיט א ליידיקן עמער באַם עק. די שטומע באשעפענישן רייסן זיך פון די ערטער, און מיט די פּעדערשטע פיס, אָנגעשטויסענע אין דער פארצוימונג, צערודערן זיי מיט א קייטן־געקלאנג די נאכט־שטילקייט; מיט צעפריסקעטע נאָז־לעכער און מיט א הירזשעריי בעטן זיי זיך צום צווייטן עמער, וואָס שטעקט זיכער אין ברונעם א פולער מיט וואסער. איינער פון די רייטערס שפּרינגט אראָפּ פון זיין אייזל און נעמט זוכן א וועג, וויאזוי אויסצומיידן אזא פאר־צוימונג.

— טאנכום, — רופט אים דער צווייטער, וואָס אפן פּערד, — טו זיך א לאַז אף רעכטס. וואָס שפּאנט דאָרטן פאר א געשפּענסט?

טאנכום האָט זיך ארומגעקוקט, געמאכט א פּאַר טריט און אויך מער געהערט ווי געזען, אז אין דער פינצטערער ווייט באוועגט זיך עמעצער. א רייטער צי עפּ־שער גאָר גלאט עפעס א ווילד באשעפעניש? דאָס רעגלמעסיקע קנעטן ווי מיט שווערע שטעקנס די טיפע בלאַטע ווערט אלץ דייטלעכער, נענטער. מיטאמאָל האָבן זיי דערזען, ווי ס'טראָגט זיך אהער א מענטש אף שטאַלצן. יענער האָט אָבער באלד פארקערעוועט אף צוריק. ער האָט, אפּאַנעם, באמערקט, אז זיי זינען אינצווייטן, האָט ער זיך איבערגעשראָקן. מיט ביידע מיליצעס אונטער די אַרעמס, מיט די פיס אף די שטיברעס אין דער מיט פון די הויכע שטעקנס, האָט ער גענילט זיך אָפּצוטראַגן וואָס ווייטער פון זייער שרייען און רופן צו אים. די לענג זינע האָט זיך מיט איעדן באוועג געוואקלט אף רעכטס און אף לינקס, און ער האָט צוביסלעך אָנגעהויבן צו דערווייטערן זיך פון זיי. האָבן זיי אים גענומען דעריאָגן. דער, וואָס אפן פּערד — פּאַרויס; טאנכום האָט זיך ארופּגעכאַפט אפן אייזל, א פיר געטאָן מיט א זשמוט מערן פאר זינע נאָזלעכער, האָט דער אייזל באלד זיך א ריר געטאָן פון אָרט. פונדערנאָענט האָט דער מענטש, וואָס אף שטאַלצן, אויס־געזען קימאט אף איין הייך מיט די רייטער־ער. זיי האָבן אים אריינגענומען אינ־מיטן, איז ער שטיין געבליבן אן אונטערטעניק־מעוווּלוועלער און איז גרייט געווען קעהערע־איינען זיי באווייזן אן אנדער וועג אף אריינצוקומען אינעם ייִדנ־פּערטל און אויך א ברונעם אן אנדערן.

— די פארצוימטע גאס דאָרט געהער צו די שמידן. זייער צעך האלטן זיי שטענדיק אף באנאכט פארשלאָסן. און באטאָג נעמען זיי געצאָלטס פאר איעדן דורכפאַר, פארן גוטן וועג, וואָס זיי האָבן דאָרט אליין אויסגעפלאסטערט. דעם מאָן, וואָס אף די שטאַלצן, פארמאכט זיך ניט דאָס מויל. צי פאר מוירע קעגן צוויי ווילד־פּרעמדע מענטשן, אינמיטן דער נאכט איינער אליין, צי דער־פאר, וואָס ער איז ביכלאל אזא איינער, וואָס האָט ליב יענעם צוצודינען, באווייזן, דערקלערן. אָט וועלן זיי ארויסקומען אף דער עטוואָס ברייטערער גאס, מיט די בעסערע הויזער, וווּ בא יעדן אריינגאנג איז צו דער וואנט צוגעקלאפט א מעשן הענטל, מיט א נעסט אף אריינצוגיסן אהין בוימל. בא באזונדערס יאָמטעוודיקע צופאלן צינדט מען דאָרט אָן א קנויט, און דעמלט ווערט די גאנצע גאס באלויכטן, אָט אזוי ווי דאָרטן, בא אָט א יענעם צוויישטאַקיקן הויז, צו וועלכן זיי דערנעבן־טערן זיך. פונדערווייטנס הוידעט זיך דער פלאם פון אן איינגעטונקענעם אין סמאַלע ברענענדיקן שטורקאץ.

— דאָרט איז איצט אן אסיפע געדוילע, — דערקלערט ער די רייטער־ער, — איך

האָב היינט דעם גאַנצן אפּדערנאַכט געהאַט צו טאָן מיט צונויפּרופּן די פּניי פּון דער שטאָט. נישקאַשע, מעשולעמס זון וועט מיר גוט באַצאָלן. ער ווייסט, אז איך מאַך עס א סאך גיכער ווי דער שאלאַטן-שאַמעס בא דער קעהילע. אלע קענען מיך דאָ, און זיי ווייסן, אז איך מאַך ברייטע טריט. אפּילע אָן די שטאַלצן בין איך א גיכגייער איינער אין דער וועלט. וווּ עפעס א ווייטע שליכעס אויסער דער שטאָט, לאַזט מען מיך רופּן און...

א נאַכט-שוימער איז אים אַרײַן אין די רײד, מיט זײַן לאַזן אין גאַנג דעם גראַגער און מיטן נאַכפּרעגן זיך:

— רופּט זיך אָן, ווער איז דאָרטן?

— דו דערקענסט מיך שוין ניט, שויעל? דו הערסט ניט, ווער ס'רעדט?

— איך הער, דאָס ביסטו, מאַצליעך. און ווער זײַנען די אנדערע, די רײד-טערײער?

— אָנגעקומענע פּון יענער זײַט טויער. איך פיר זיי צו דער אַכסאַניע.

— מיר וועלן שוין אליין טרעפּן. מיר דאַרפן אָף דער מינץ-גאַס, — רופּט זיך אָפּ דער יינגערער, וואָס אפּן פּערד.

— אָף דער מינץ-גאַס? איך וועל אייך צופירן צו דער מינץ-גאַס. איר וועט אליין אהין ניט טרעפּן אין אזא שטאַקפינצטערניש. אַט זאָל ער זאָגן. — נעמט ער פאַר אן איידעס דעם נאַכט-שוימער, וואָס האָט זיך נאָרוואָס שטיל צוגע-רוקט און מיט א יירעס-האַקאָועד גענומען באַטראַכטן די פּרעמדע מענטשן. — ס'איז דאָרט אַראָפּ-אַבאַרג און גליטשיק, און דער וועג אהין — זאָל גאָט שוימער-אומאַציל זײַן. אַט דאָ ניט ווייט איז א פאַרנעפּלטע רינױע, און דאָרט, וווּ מע דאַרף פאַרקערױען, איז אזא טיפּע גרוב, וווּ מע קען — ס'זאָל גאָר די שאַ ניט זײַן — אַריינפאַלן אהין.

— איך דאַרף צו אורי, דעם כאַלפּנס זון. ער איז פּון נאַרבאַנע.

— פּון נאַרבאַנע? דעם כאַלפּנס זון? יוינע דער כאַלפּן האָט איינע טעכטער.

עפּשער צום כאַלפּנס אן איידעם דאַרפּט איר? — פּרעגט מאַצליעך.

— איז ער ניט קיין שטעמפּלמאַכער, אַט דער אורי? — מישט זיך אַרײַן דער שוימער.

— איך ווייס ניט, ער דאַרף עס אויך קענען, — ענטפּערט דער רייטערײער, —

ער איז אין נאַרבאַנע געױען א גוטער גאַלדשמיד, און א מעשגיסער, און א קור פּערשטעכער... ער קען אַט די אלע מעלאַכעס.

— בא! — טוט מאַצליעך א צעפּאַכע מיט די הענט, פאַרלירט דאָס גלייכגעױכט.

און ווען דער שוימער כאַפּט אים ניט אונטער, וואָלט ער, אזוי ווי ער איז גרויס, צוזאַמען מיט די שטאַלצן געלעגן אין דער בלאַטע. — איך ווייס שוין, ווער דאָס איז. אורי דער באַלטוויספּעס. ער האָט א קריצערײ-וואַרשטאַט.

— אַט דער, וואָס גיט א שיער אין בעסמערדעש און האָט דאָרט אויסגעשניצט פּון העלפּאַנד-ביין דאָס באַפּוצעכץ אפּן נייעם אָרן? — פּרעגט זיך נאָך דער שוי-מער.

— עמעס ווי דער טאַג, ער איז א בעריע איינער אין דער וועלט. ער איז

טאַקע פּון נאַרבאַנע. נאָר בא אונדז רופּט מען אים אורי האַיאַרכי. ער איז שוין אונדזערער א לונעלער. מאַזלטאַוו! ס'קומט אייך מאַזלטאַוו, — ווענדט ער זיך צו די רייטערײער, — אויב איר פאַרט טאַקע צו אים, קומט אייך מאַזלטאַוו. ער איז באַרעכעהאַשעם נאָרוואָס געױאַרן א פּאַטער.

— וואָס הייסט נאָרוואָס? טאַקע היינט? — האָט דער רייטערײער צוריקגעהאַלטן

דעם פּערדס אימפּעט, עס זאָל נאָך דערווייל איינשטיין אפּן אַרט.

— ניט היינט. ס'איז שוין עפּשער א וואָך דעריין. דו ווייסט ניט, שויעל? ס'איז

שוין געױען דער בריס-מילע?

— איך מיין, אז ניין. מע וואָלט אין שטאַט געהערט דערפּון.

פון די שיינע עטלעכע מאטבייעס, וואָס דער רײטער האָט אַריינגעשטעקט מאַצ־
 לײַכען, און פון די עטלעכע מיני־שטיקער אויך דעם שוימער, האָבן זיי פאַר־
 שטאַנען, אז מע דאַרף די רײטערײער וואָס גיכער פאַרפירן צו אַט דעם אורין. אורי
 אליין קען נאָך אויך פאַר אַזעלכע אַרכים גוט מעהאַנע זײן. קעדיי צו קענען נעמען
 אן אָנגעצונדענעם פאַקל אין האַנט, האָט מאַצלייך געמוזט אראַפּ פון די שטאַלצן
 און זיי איבערלאָזן אַף דערווייל באַם שוימער. דער פאַקל אין מאַצלייכעס הענט —
 א לאַנגער שטעק, אן אַרומגעוויקלטער באַם עק מיט פלאַקס, גוט דורכגעווייקט
 אין סמאַלע, — האָט געגעבן א רויכיקן פלאַם, וואָס האָט באלויכטן א שטיק וועג
 אַף פאַרויס. דער רויך האָט די רײטער געשלאָגן אין פאַנעם אריין, ווען דער
 פאַקלטערגער איז געשפרונגען פאַרפריער און האָט געקנאַטן די קלעפיקע בלאַטע
 מיט פוישטן פון געפלאַכטענער שטרוי אַף די פיס. טאַנכום האָט זיך געאַמפערט
 מיטן כאַמור, וואָס האָט זיך אַיינגעשפאַרט, ניט געוואַלט נאָכגיין דעם שטיקנדיקן
 רויך. ער האָט אין אים אַריינגערעדט, געשאַלטן און אויך קלעפּ געגעבן, ביז מאַצ־
 לײַך האָט געמוזט אָפטרעטן מיט זײן שטורקאַץ אַף א שטיק מעהאַלעך אין דער
 זײט. זיי האָבן גראַד דעמלט אדורכגעשניטן א ברייטערן פלאַץ, וווּ ס'האַט בא א
 טורעמדיקער געביידע, אַף א סלופ, אין אן ערדענער קיילע, געברענט א קנויט
 אין צעגאַסענעם בוימל.

פון דאָרט האָבן זיי פאַרקערעוועט אַף א גאַר ענג געסל. ס'האַט זיך געדוכט,
 אז פון די אָפענע פענצטער בא די קעגניבערדיקע היזער וואַלט מען זיך דאָ גע־
 קענט דערלאַנגען די הענט און אָפגעבן שאַלעם אַיינער דעם צווייטן. ס'האַבן שמאַל
 געמאַכט דעם אדורכפאַר ניט אזוי די געביידעס, ווי די קאַלערליי בריקלעך, ליי־
 טערס, טרעפּ, צוגעקלעפטע צו יעדן הויז קימאַט. זיי האָבן פאַרכאַפט שטיקער
 פלאַץ, און מאַצלייך האלט אין אַיין וואַרענען די רײטערײער, זיי זאָלן זיך כאַלילע
 ניט אַנשטויסן אין אַיינער פון אַט די מעכיצעס. אַט איז א נידעריקער באלקאַן,
 וואָס מע דאַרף פון אים אָפטרעטן, און אַט איז אן אַרופאַנג פון א קעלער, ווהיין
 מע קען זיך אַריינױואַלגען און ברעכן הענט און פיס, מע זאָל דערנאָך די ביינער
 ניט קענען צונויפקלייבן.

ער איז מיטאַמאַל אָפגעשפרונגען און שיר ניט ארויסגעלאָזט דאָס פייער פון די
 הענט. ס'האַט זיך אַף אים א וואַרף געטאָן א בילנדיקער קעלער, וואָס איז דאָ,
 אפאַנעם, ערגעץ געלעגן און געדערעמלט. דער הונט האָט געטאַנצט ארום אים
 און זיך געהויבן אינדערלופטן, ווי ער וואַלט נאָר געוואַלט דערגרייכן צום פלאַם.
 מאַצלייך האָט זיך געהאַלטן צווישן די רײטערײער, וואָס האָבן דעם הונט געטריבן
 פון זיך מיט וואָס נאָר ס'איז מעגלעך געווען. דאָס בילן האָט זיי נאָכבאַגלייט, ביז
 זיי זינען צום אַרט געקומען.

בא די פאַרמאַכטע דעמבענע טירן האָט מאַצלייך געפונען דעם צוגעבונדענעם
 גראַגער און גענומען גראַגערן אונטער די לאַדנס. דאָס הענטל פונעם גראַגער
 האָט געדינט אויך ווי א הילצערן קלאַפערל, האָט ער געקלאַפט און געגראַגערט
 אזוי לאַנג, ביז ס'האַט זיך דערהערט פון הינטערן טויער, וואָס צום הויף־צו:

— הערט אוף צו גראַגערן, א קימפעטאַרן שלאַפט. ווער איז דאָרט?

— דאָס בין איך, מאַצלייך, דער שאַלאַטן־שאַמעס, מאַצלייך דער וועבער. איך
 האָב אייך געבראַכט געסט, מאַר אורי.

ס'האַט זיך שווער געעפנט דאָס אין אַיזן פאַרקאוועטע טירל, וואָס אינעם
 טויער, און אורי, אין די שטעקשיך, אין א כלאַמידע, אן אָנגעוואַרפענער אַף די
 אקסל, מיט א יאַרמלקע אפן קאַפּ, איז אריבערגעטראָטן די שוועל. לעבן דער עפּע־
 בונג זינען זיי געשטאַנען אינדרייען. טאַנכום האָט צוגעהאַלטן זײן אייזל, און מיט
 דער צווייטער האַנט דאָס פערד באַם ציימל. מאַצלייך האָט זיך געהאַלטן פונדער־
 ווייטנס, און דער דריטער, דער יינגערער רײטער, איז געבליבן שטיין גלייך פאַר
 אוריין.

אורי האָט אים גלייך דערקענט. מיט א פריידיקן באַרעכהאבע האָט ער אים נאָכן שאַלעם אָפגעבן ארומגעכאפט און אומופהערלעך געדריקט צום הארצן.
— ביסט א כאַכעם, יאַעל! וויל, זייער וויל! ביסט מאמעש א פיקייעך, וואָס דו האָסט זיך אזוי אומגעריכט צוגעשטעלט. ביסט אראַפּ אזוי ווי פונעם הימל...
ער האָט אפּגיך מיט מעזומאַנים אָפּגעדאַנקט מאַצליעכן, געעפנט דעם טויער און באוויזן טאַנכומען די שטאַל אפּן הויף. יאַעלן האָט ער ארומגענומענערהייט גע-
נומען פירן אין שטוב אריין. מיט די טרעפּ אין דער הייך, אינדערפּינצטער, האָט ער געעפנט א טיר נאָך א טיר, און נאָך אלץ אן אנציקטער, האָט ער זיך גאַרניט געקענט אַפּלויבן פון יאַעלס פּלוצעמדיקן קומען צו פאַרן.
— האָסט מאזל, יאַעל. גאַט אליין האָט דיך אראַפּגעבראַכט. פונקט צו דער צייט, דו ווייסט גאַרניט...

— איך ווייס, — האָט יאַעל צוגעקוקט, ווי די הענט בא אורין ציטערן בייסן אויסרייבן פיער אף אַנצינדן דאָס קינדל, — איך זע, ווי דו ביסט גליקלעך. האָב איך ניט פארשפעטיקט?

אורי באטראכט אים בא דער שיין פונעם קליינעם לעמפל.

— האָסט אים שוין געבראַכט לברית של אברהם?

— אד, יא, — האָט זיך אורי אַנגעהויבן צו רויטלען. — איך בין שוין, באַרעכ-
האשעם, א טאַטע פון א בכאַר. איבערמאַרגן איז דער בריס-מילע, דאַנקען האשעם ייִסבאַרעך! אָבער דאָס איז נאָך ניט אלץ, יאַעל, — ווערט דער שמייכל זייער פול מיט פרייד און היסליחוועס, — ווען דו ווייסט נאָך, וואָס פאַר א באגעעניש ס'שטייט דיר פאַר?

— ווער איז דאַרטן, אורי? מיט וועמען רעדסטו עס? — האָט זיך דערהערט אן אופוואַנדיק-צאַרטע, פול מיט נייגער, פרויען-שטים.

„קצינע“, — האָט אין יאַעלן א טיאַקע געטאָן דער נאָמען אירער. איר זיס בא-
קאַנט קאַל האָט אים א קלעם געטאָן פאַרן הארצן.

אורי האָט א טראַט געטאָן צו דער האלב-אַפּענער טיר פון איר שלאַפּצימער און פון דער שוועל זי גענומען אינדערשטיל בארוקן:

— דו רודער זיך ניט אוף, קצינע, טייערע מינע, דו וועסט נאָך אופוועקן דאָס קינד, ליג רווק! מיר וועלן באלד אריינקומען. מיר האָבן נאָך איינעם, זייער א גרויסן און טייערן אוירעך, — האָט ער גוטמוטיק-שטיל זיך צעשמייכלט, — וועסט אים אליין באלד זען.

יאַעל האָט אראַפּגעוואָרפן פון זיך דעם אויבערבעגעד, גענומען אראַפּציען די שטיוול מיט די שפיצעכיקע שויער-נעזער און געוונקען צו אורין.

— איך וועל דערווייל גיין צום פערד. ער איז דאַרט אליין, דער באדינער, אין א פרעמדער שטאַל...

— אוי, יאַעל! יאַעל! — האָט קצינע אן אופגעפלאמטע זיך צעשריגן פריידיק, הילכיק, און מיט א קאַל, וואָס ווארעמט, האָט זי זיך גענומען דערפרעגן בא אר-
רין. — ער ווייסט נאָך ניט? האָסט אים נאָך ניט דערציילט? טאָ זאָג אים ניט. זאַל ער אריינקומען אהער. דו אויך! קומט ביידע אהער! שוין! די מינוט! — האָט זי באפעלעריש געפאָדערט.

יאַעל האָט א נעם געטאָן אורין פאַרן ארבל.

— גיי, איך קום באלד אריין. איך וועל נאָר דאָס געפעק ארופטראָגן.

— נייך, נייך, — האָט אים אורי ניט אָפּגעלאָזט און צוגעשלעפט צו דער צעעפּנ-
טער טיר, און פון דאַרט — ווייטער צום אלקאוו, צום כאַלעל אין דער וואנט, ווו ס'איז געשטאַנען דאָס בעט אונטער א באלדאכין, אף וועלכן ס'איז געלעגן זיין ווייב מיטן קינד.

¹ שוין מאלע געווען (העברעיש).

— נא, אַט האַסטו אים, קצינע! פריי זיך מיטן גאסט. און איך וועל גיין צו דיין באדינער, יאַעל. ער וועט דאָרט אליין גאַרנישט ניט מאַכן. מע דאַרף אופֿ-שליסן דעם פּוראזש-שפּייכלער. איך וועל שוין דיין געפּעק אויך ארוּפּטראַגן. וועקט נאָר ניט אויף דעם יעלעד.

יאַעל איז אליין שטיין געבליבן אין שלאַפּצימער. דער רייַעך פון רויזנבויםל האַט געשיקערט, און ס'האַט געבלענדט אין די אויגן די וויסקיט פונעם בעטגע-וואנט פון צווישן דעם צעפּנטן געוועלב איבערן באלדאכין. דער געדיכט־שווערער סאמעט אף אים איז אראַפּגעהאַנגען פון אלע פיר זייטן מיט עקן, אויסגעהעפּטע פון גאַלדענע פּעדעם. די פּלעמלעך פון די וואַקסענע ליכט, אריינגעשטעקט אין די נעסטן פון הירשן־הערנער, צוגענאַגלטע צו דער וואנט, האָבן באלויכטן קציר נעם צעשמייכלט פּאַנעם, וואָס האַט אויסגעזען איצט, ווי א רויז, וואָס צעשפּילט זיך אף דער זון, ווי א רויז, אף וועלכער ס'שפּיגלען זיך אַפּ איינציטיק די פּאַרבן פון האַריזאָנט, סיי באַם און־אופּגאַנג, סיי באַ שקע. ער געדענקט גוט די שלאַנר קייט פון איר שוואַנען־קערפּער, וואָס איז איצט פּאַרבאַרגן ערגעץ אין אַט דעם בלענדיקן שוים פונעם אַנגעדומפּטן בעטגעוואנט. נאָר דער קאַפּ אירער מיט די צעלאָזטע האַר, אריינגעזאַמלטע אינעם נעץ־דעקל, דעם געפּלאַכטענעם פון דינע זילבערנע פּעדעם, דערמאַנט אים אן אלטן אויסדרוק: „די רייפּקייט פון פּרוכטן אום טישער, די בלונג פון די ביימער אום ניסן, און די שיינקייט פון א יעפּאַס־טויער אין אלע צייטן פון יאָר...“ „און באַ אלע אומשטענדן. אפּילע באַ א קימפּע־טאַרן אפּן בעט“ — האַט ער שוין פון זיך אליין צוגעגעבן, ווען זי האַט זיך באַמיט אים דערנענטערן צו זיך, מיט אן ארויסגעשטרעקטער פּולבלעכער קלאַר־ווייסער האַנט. ער האַט די געשמאַקע האַנט געהאַלטן א וויילע אין זיינע ביידע דלאַניעס, און ווען ער האַט זי שוין געוואַלט אַפּלאַזן, האַט קצינע זיך נאָך ברייטער צע־שמייכלט.

— אַך, יאַעל! דו ווילסט מיך אפּילע ניט קיין קוש טאַן! ס'איז דען א כאַרפּע? צי א זינד? דו ביסט דאָך מיר כּוץ אלעמען א לייבלעך שוועסטערקינד. עפּעס ביסטו דאָרט געוואָרן, אינדערפּרעמד, א שטיק לוי־יוצלעך. זיך שעמען גאָר... — גיין, קצינע, — האַט ער זי אַנגענומען העכער פּאַרן נאַקעטן אַרעם. — א לוי־יוצלעך בין איך נאָר דאָ געוואָרן, לעבן דיר, — און ער האַט אויך א שמייכל גע־טאַן. — ס'איז, פּאַרשטייט זיך, ניט באַקוועם צו זיין א לוי־יוצלעך באַ פּרויען. אַפּט אפּילע ניט אַנגענעם. שטאַרק ניט אַנגענעם. אָבער אין קיין פּאַל איז עס ניט קיין ביזאַיען.

— ווי האַסטו קיין בושע ניט צו רעדן דערפּון, יאַעל? טאַרסט עס אפּילע ניט דערמאַנען. איך בין דאָך שוין א מאַמע! טו בעסער א קוק אף מיין לעמעלע, — נעמט זי אַפּדעקן דאָס קינד, וואָס ליגט דערנעבן. און זי דערציילט אים וואָס פּאַר א כּעווליי־ליידע זי האַט געהאַט איבערצוטראַגן אין אַט דער לאַנגער טייוועס־נאַכט. זי איז א גאַנצע נאַכט מאַמעש אף די ווענט געקראַכן, און ביו פּאַרטאַג האַט זי געשריגן אף קוילע־קוילעס. זי האַט מוירע געהאַט, אז ס'וועט אויסקומען צו מאַכן א קייסער־שניט. ביו גאַט האַט געהאַלפּן. — דאָס איז שוין געווען מיטוואַך אינדערפּרי. האַט עס סייכל געהאַט אליין ארויסצוקומען, מיין טייער ציגעלע. עס איז דאָך געבוירן געוואָרן אין טייוועס, אין מאַזל גדי. און ס'איז טאַקע עמעס, — פּרעגט זי באַ אים, — אורי זאַגט, אז אין מיטוואַך ווערן געבוירן אלע כאַכאַמים און גרויסע לאַמדאַנים? אז ער איז א כאַכעם — דאָס זע איך אליין. טו א קוק אף אים, ווען ער איז וואַך. וואַלסטו געזען, וואָס פּאַר א קלאַרן אַפּענעם בליק דאָס האַט. און ער וויינט אזוי ווייניק און בענימעסדיק־שטיל, ווי מיט עפּעס א שטיל געזאַנג. זע, סאַראַ ליכטיק טייער פּענעמל מיין ציגעלע האַט. ער איז דאָך אייני נעם מיט דער זון געקומען. די הייב־אם האַט אים אף די הענט גענומען, און דאָ

איז אופגעגאן די זון. אויך אין בלוטן, נאָר א פייערדיקע, א געליטערטע. אַט אזא יועט ער בא מיר אויך זיין.

זי האָט זיך ווי ערשט ארומגעקוקט, אז ס'איז אים שווער צו באגרייפן מיט אירע שוואַכים פארן קינד, ער האלט אין איין שווינגן; האָט זי אים געפרוווט צע-רודערן אָף אן אנדער אויפן.

— יאַעל, — האָט זי זיך מיטאמאָל פארכידעשט, — ווי קומסטו גאָר פלוצעם אהער? האָסט אוועקגעוואָרפן סאלערנאָ? די מעדיצינ-לערע?

— יא, איך פאָר קיין מאַנפעליע. דאָרט איז אויך פאראן א מעדיצינ-שול.
— קיין מאַנפעליע גאָר?

— יא, קיין מאַנפעליע. צום בסולע-בארג, ווי דאָס פאָלק רופט די שטאָט, צום בארג פון דער יונגפרוי. מע דארף א פרוו טאָן פון דער הייך אַנגרייפן אָף אייער אומע. אין דער נידער גליקט מיר ניט. איך לינד איין דורכפאל נאָכן צווייטן, — האָט ער גענומען קלוימערשט שפאָסן.

נאָר אין זיין קאָרגן שמייכל האָט זי געזען פארדראָס, און אין זינע רייד האָט זיך געלאָזט פילן א פארביטערטער ווילן איר צו זאָגן עפעס אזוינס, אז ס'זאָל איר וויי טאָן. פארוואָס קומט שוין ניט אריין אורי? וואָס זאמט ער זיך דאָרט אזוי לאנג?

— איך האָב דיך גאָרניט געקענט פאר אזא פארביטערטן פארשוין. דו רעדסט וועגן זיך מיט אזא מאַרעשכוירע!

— מע קען ווערן א מאַרעשכוירעניק, — האָט ער צוגעשמייכלט און אזוי שמייכל-לענדיק זי ארומגעכאפט און א קוש געטאָן אין די ליפן. — עך, קצינע טייערע, — איז ער דערנאָך שטיין געבליבן איבער איר קאָפּ און ווי אריינגעאַטעמט אין איר, — דו ביסט מיר גוט געווען צוריק מיט יאָרן. איך האָב דאָרט אויך געהאט אזא איינע, האָט מען זי אויך גערופן מיט אזא קורצן קלינגעוודיקן נאָמען, ווי בא דיר. קטינע האָט זי געהייסן. און כשמה כן היא! אן עמעסע קטינע, קליין-זשווא-ווע, און פול מיט כייז. שיינקייט, כאַכמע, סייכל, און וויסן איז אין איר דאָ אזוי-פיל, אז ס'וואָלט געקענט קלעקן אָף אנדערע דריי. נאָר דערפאר — גייווע! דאָס אקשאַנעס אירס — א בייזער שטורעמדיקער יאם.

— איז צוליב דעם ביסטו אוועקגעפאָרן?

— ניט נאָר צוליב דעם, פארשטייט זיך. ס'זיינען געווען נאָך סיבעס, נאָר איך וועל דיר זאָגן...

קצינען ווערט פּינלעך אומאַנגענעם דאָס ווייטערדיקע אריינדריינגען אין דעם, וואָס ער וויל פאר איר איצט אנטפלעקן, דאָס רעדן זינס מיט אזויפיל האַרץ און אימפעט. שלאָגט זי אים איבער אינמיטן די רייד:

— יאַעל יאקירי, ווען דו ווייסט בעסער, וואָס פאר א גאסט מיר האָבן. ווער ס'איז צו אונדז געקומען צו פאָרן. נאָר איך וועל דיר ניט זאָגן. פרוו אליין טרעפן.

— דיין פאָטער דער פעטער שעמטאָוו? ער איז געקומען אפן בריס?

— יא... מיין פאָטער, — רייצט זי זיך מיט אים, צעצונענדיק די ווערטער. — דיין פאָטער! דער פעטער יאַסעף בען מעיר! נאָר שפּרינג ניט. ער איז ניטאָ אין שטוב. מאַך ניט קיין ראש. מע האָט אָנהייב אָוונט געשיקט נאָך אים אָף דער מעסיבע צום אלטן ייצכאָק בען מעשולעם. אורי האָט אהין ניט געוואָלט גיין...

אין א קליין שטיקל צייט ארום איז שוין יאַעל געפאָרן צו דער מעסיבע. ער האָט זיך אָפגעזאָגט פונעם אָוונטברויט, וואָס איז שוין געשטאַנען אפן טיש. פון אַפּרו, נאָך א טאַג אומרייזן רייטנדיקערהייט. ער האָט זיך נאָר אפגיך ארומגע-וואשן. און איינער אליין, אָף אוריס אן אויסגערוטן אייזל, האָט ער זיך געלאָזט

צום פאטער. ער האט ניט געוואלט, אורי זאל אים א ביסל באגלייטן. ער האט אפילע טאנכומען ניט געוואלט נעמען מיט זיך. ער וועט אליין געפינען דאס הויז, דאס באלויכטענע פון אינעווייניק און פון דרויסן, לעבן וועלכן זיי זינען ניט לאנג אדורכגעפארן, און ס'איז אים דאן אפילע אפן געדאנק ניט געקומען, אז ער וועט היינט זיין דארטן.

זיצט ער איצט אפן אייזלס רוקן, אן איבערגעפולטער מיט דערווארטונג, מיט אומגעדולד, און אין דער זעלבער צייט מיט א מין נאכעס-רווען, וואס אט-אט באלד, גאר אינגליכן, וועט ער דערזען דעם פאטער זינעם, נאך העכער פיר יאר זיין אפגעשיידט און ניט הערן און ניט וויסן גארנישט ניט איינער פונעם צווייטן. פאר אט דער לאנגער צייט האט ער בלויז איין מאל געהאט א גרוס פונעם פאטער. ס'איז געקומען קיין סאלערנא דער רוימישער מעדיקער נאטאן גאמאטי. ער איז געווען בא זיי אף דער קאטעדרא, און זיי האבן זיך באקאנט.

— זאבארע? — האט ער געפרעגט בא יאעלן. — איך האב א יעדיד אין באר-סעלאנע, יאסעף בען מעיר זאבארע. א פייטן און א מופלעג אין מעדיצין. — דאס איז טאקע מיין פאטער.

— אייער פאטער? ער איז א לאמדן מופלעג, ער האט מיר געשענקט זינעם א כיבער „בתי נפש“, אן אויסגעצייכנטן שיר וועגן יעדן אייווער אינעם מענטשנס גוף, וועגן זייער נוצן און ווירקונג. — און דא האט ער אים גענומען גענוי אויס-דערציילן, ווי זיי האבן זיך באגעגנט אין נארבאנע בא די קימכיס. זיין פאטער איז דארט געווען מיט א בילד-שיינער יונגער פרוי. „דאס איז מיין פלעמעניצע“, — האט ער זיך בארימט מיט איר. זי איז געקומען אהער צוגאסט פון לונעל.

קצינעו!.. האט יאעל אויך איצט זיך ניט געקענט אפרייסן פון די מאכשאוועס וועגן איר. ער פארט זיך זען מיטן פאטער, און ער זעט פאר זיך איר ליכטיק געשטאלט, ווי זי איז פון געלעגער אראפ אים ארויסבאגלייטן, זי מיט אורין. ער איז איר, אפאנעם, שטארק ניכע, אורי, איר באנעמען זיך מיט אים, איר גאנצער אויסזען לעבן אים שרייט ארויס: נפשי קשורה בנפשו, און ס'האט דאך געוואלט זיין גאר אנדערש...

ווען ער איז יונג געווען, ווען זיי זינען נאך ביידע קינדער געווען, איז דער פעטער שעמטאון געווען בא זיי צוגאסט אין בארסעלאנע.

אפאנעם, ער, יאעל, איז דעם גאסט, דעם פעטער, שטארק געפעלן געווארן. יענער האט גלייך אפגעמאכט מיטן פאטער שרייבן די ערשטע טנאים.

יאעל האט נאך דעמלט אפילע ניט געוויסט דערפון. אז ער איז עלטער געווארן, א יאר פיר נאך דער בארמיצווע, האט אים שטארק פארכאפט מעדיצין. און ער האט געטרוימט צו פארן קיין סאלערנא אין דער דעמלט בעסטער און בארימטער מעדיצין-שול. האט מען אים צוערשט געבראכט צוגאסט קיין נארבאנע. נאר פאר-וואס איז מען פארפארן צו די קימכיס, ווי דער טאטע האט אמאל אין די יונגע יארן געלערנט, און ניט צום פעטער שעמטאון?

ער האט אבער טייעקף אנגעשמעקט, אז דאס קלייבט מען זיך זיי צונופירן, אים מיט קצינען, צו א מין קנאסמאל, ער האט נאך ביז איצט אט די קצינע אין די אויגן ניט געזען, און דא וויל מען שוין שרייבן די צווייטע טנאים. האבן דאך די כאכאמים געזאגט: בן שמונה עשרה לחופה², און ער איז נאך קיין אכצן יאר ניט אלט. ער וויל נאך ביכלאל ניט זיין צוגעבונדן, ביפראט נאך מיט א פעטערס א טאכטער, מיט אן אייגענער... ער וועט קיינעם גארנישט ניט זאגן און אנטרונען ווערן. בעסער איידער אמפערן זיך מיטן פאטער, וואס איז געבליבן אליין אן עלב-טער. ער וועט זיך דערלאנגען קיין סאלערנא צופוס, ווי ס'טוען אלע אנדערע באכור-

¹ געמיינט: מיר זינען איין גוף און איין נעשאמע.

² בא אכצן יאר — צו דער כופע.

ריסלערנער, און ער וועט זיך ערנסט נעמען צום שטודיום. אבער דער פאטער? ער וועט קראנק ווערן. ער וועט עס ניט איבערטראגן. ערשט פאראיאָרן איז די מוטער געשטאַרבן, און ער, יאָעל, איז דער איינציקער בא אים, נאָך צוויי אומגעקומענע. ווען ער וואָלט קענען דאָ אפן אַרט עפעס אזוינס אופטאָן, קעדיי מעוואַטל צו מאַכן דעם גאַנצן איניען? ער האָט געטראַכט, געזוכט מיטלען. היינט איז א יאָס־האָדין, אָף היינט אין אַוונט שטייט די וועלט. אויב ער וועט עפעס ניט צוטראַכטן ביז נאַכט...

א שאַנס א מיידעלע האָט זיך אַרומגעדרייט אַרום אים, א קינד נאָך, עפשער פון נײַן, צען יאָר. אַבער א דרייסטע פלאַפלעך און א נײַגעריקע ביז גאָר. זי האָט אים אַרומבאַטראַכט, באַשמעקט און די ערשטע זיך גענומען פאַנאָדערפּרעגן: ווער איז ער? פּונוואַנען קומט ער? און וואָס טוט ער דאָ? און צי געפּעלט אים איר קלייד פון פאַרשיידענע שטיקלעך שטאָף, וווּ ס'איז פאַראַן עפשער צען קאַלירן? — קענסטו קצינען?

— קצינען? דעם ראַדאַניט טאַכטער? וואָס לעבן דעם ראַטהויז?

— יא, מיין שיינע, דו וועסט מיך צופירן צו איר, אז ס'וועט פינצטער ווערן. וועסט זי אַרויסרופן, אז קיינער זאָל ניט וויסן. וועסט איר זאָגן, אז ס'וואַרט אָף איר... ווער קען אָף איר וואַרטן?

— איך וועל זאָגן, אז דער שיינער אורי, אורי דעם כאַלפּנס זון. וועט זי טייִן קעף־אַומעיאַד אַרויסלויפן.

ווי נאָר ס'האַט גענומען זיך שפּרייטן דער ביינהאַשמאַשעס און ס'האַט שוין גוט אָנגעהויבן צו דעמערן, איז ער מיט איר אַוועק אַהינצו. ער האָט זיך געהאַלטן לעבן די שטיינערנע טרעפּ, באַם פינצטערן הינטערטייל פון דעם ראַטהויז. ס'האַבן אים פאַרשטעלט די פּילצאַליקע זיילן, וואָס האָבן אַרומגערינגלט די געביידע. ער האָט לאַנג געוואַרט. ס'איז שוין גוט פינצטער געוואָרן. דאָס מיידעלע האָט זי שוין דאָס צווייטע מאַל גערופן, האָט זי געזאָגט, ער זאָל אלץ וואַרטן. בא דער ערשטער מעגלעכקייט קומט זי אַרויס צו אים. דרייט ער זיך אַרום צווישן די זיילן, ער האָט זיי שוין עטלעכע מאַל איבערגעציילט. ער ווייסט שוין אויך גענוי די צאָל פון די טרעפּ, וואָס פירן צום ברייטן אַריינגאַנג. איצט זוכט ער עפעס אין די שטערן אפן הימל. דאָס מיידעלע בעט זיך בא אים, זי זאָל אַהיימגיין, ס'איז שוין אזוי שפּעט, מע וועט זי דאָרט זוכן. גיט ער איר א מאַטבייע און לאַזט זי אַהיימגיין, מיטן טניי, זי זאָל זיך פאַר קיינעם מיט גאַרנישט ניט אויסריידן. קוקט זי אָף אים און רירט זיך ניט פונעם אָרט.

— און איר? וויאזוי וועט איר טרעפן אהיים?

— גיי, גיי! איך וועל שוין דעם וועג אָף צוריק געפינען.

איז ער געבליבן אליין. מיטאַמאַל דערזעט ער פּונווייטנס איינע, זעט אויס, א יונגע פרוי, א דינע, א לופטיקע, מיט א גרויסן טוך אפן קאַפּ און איבערן פאַנעם. זי גייט גלייך אַהער. ער האָט איר בא די ערשטע זיילן דעם וועג פאַרשטעלט. — קצינען?

— ווער זינט איר? — איז זי געבליבן שטיין א געפּלעפטע.

— איך בין יאָעל פון באַרסעלאָנע, דיין פעטער יאַעפּס... דער באַשערטער דינער. זיי ווילן היינט שרייבן טנאָים. אַבער איך וויל ניט. דו פאַרשטייסט? איך וויל עס ניט. איך דאַרף עס ניט, — האָט ער גלייך מיטאַמאַל אויסגעשאַסן און דערזען, ווי זי האָט א ציטער געטאָן. זי האָט נאָך טיפּער אַיינגעקוטעט דאָס פאַנעם אינעם טוך. ס'זיינען נאָר געבליבן די דערשאַקענע גרויסע אויגן אירע.

— דאַרפסט אויך ניט וועלן, — איז ער אָנגעפאַלן אָף איר, — דאַרפסט עס ניט.

דו גיי און שריי גוואַלד, אז דו ווילסט מיך ניט קענען און ניט וויסן. ווען ניט, וועסטו בא מיר האָבן אַפּגעשניטענע יאָרן. דו מיינ ניט, אז איך שפּאַס. דו קענסט

מיד נאך ניט. דו קוק ניט, וואס איך בין א טאטנס א קינד. איך בין אן אויסוורף, א וואס־אין־דער־קארט. א געלט־שפילער, א שיקערישקע, איך וואלגער זיך שטענדיג דיק אין די ווינקעלערס, און אז איך שיקער זיך אן, מוז איך עמעצן שלאגן. איך בין א וואגאבונד. איך וועל זיך שטענדיק ארומשלעפן, זיין נאווענאד, און אין יעדער שטאָט וועל איך זיך שאפן א נעקיווע. איינע האָב איך שוין אזא, בא אונד אין בארסעלאָנע, און דאָ וועל איך נאך אויך...

זי האָט פלוצעם אים א כאפ געטאָן מיט ביידע הענט פאר די אויערן און אויס־געשאָסן א הילטיק געלעכטער. דער טוך האָט זיך צעעפנט, און ס'האָט זיך אנט־פלעקט א פריידפול לאכנדיק געזיכט מיט צוויי שורעס ווייסע פערל אינעם אָפ־נעם מויל. די צעשמייכלטע ליבלעכקייט אין אירע אויגן, בעשאס זי האָט אים געדרייט פאר די אויערן, האָבן געטעמפט דעם ווייטעק. דער שיינער שלאנקער פרעכטיקער האלדז און די צוקנדיקע אקסלען אירע האָבן אויך אזוי געשמאק מיטגעלאכט. ער איז געשטאנען א מעווולוועכער, געפלעפט פון איר רייצנדיקער שיינקייט, און דאָס מויל האָט זיך בא אים ניט געעפנט, ביז זי האָט ניט אפגע־הערט צו דרייען די אויערן זיינע. דעמלט ערשט האָט ער זי אָנגעכאפט פאר ביידע הענט, און מיט אן אראָפגעלאָזטן קאָפּ, א צערודערטער, האָט ער זיך גענור מען בעטן בא איר, זי זאָל אים מויכל זיין אָט די אלע שטוסערייען, וואָס ער האָט דאָ אָנגערעדט, און וואָס ער האָט זי אזוי מעווינעש געווען.

— שויטע איינער, — האָט זי די הענט אירע אים ארופגעלייגט אפן אקסל, — פונקט פארקערט, איך בין דיר גרייט אויסקושן יעדן אייווער פאר אָט די שטור־סערייען. און מיר וועלן ביידע שרייען אין איין קאָל, אז מיר ווילן ניט! מיר קענען זיך ניט פארליידין! מיר קענען ניט אָנקוקן איינער דעם צווייטן...

— אָבער וואָס טוט מען, אז איך האָב לעגאמרע כאראַטע אף דעם, וואָס איך האָב געזאָגט? — איז ער אָפגעשפרונגען פון איר.

— מיינסט, אז ס'איז געווענדט נאָר אין דיר? טייערינקער, — האָט זי אים ווי־דער געפרוּווט ארומנעמען, — דו געפעלסט מיר בעפירעש. יא, איך בין גאנץ צופרידן, וואָס מײַן פעטערס זון איז אזא ווי איך זע דיר. אָבער מײַן באשערטער איז גאָר אן אנדערער, און נאָר מיט אים וועל איך צו דער כופע גיין. אָט אזא איז געווען די ערשטע באגעעניש זיינע מיט קצינען, אין יענער נאכט, ווען ס'האָט געזאָלט זיין דער קנאסמאַל זייערער. ערשט דערנאָך זיינען אוועק בא אים פיינלעך־פּכאַדימדיקע טעג.

דאָס מיידל איז געווען א יעפאס־טויאר, מיט א שטאַלצן קלוגן קאָפּ אף די פלייצעס. זי איז געווען געלערנט, געקענט לייענען און שרייבן אף עטלעכע פרעמדע לעשינעס. דער פעטער שעמטאָו שטאמט דאָך פון די ראדאָניטן, און בא זיי האָט מען פון טאַמידע יאָרן געלערנט אויך די פרויען לייענען, שרייבן און כעזשבענען, קעדיי זיי זאָלן קיינמאַל ניט דארפן אָנקומען צו דער הילף פון פרעמדע מענער, בעשאס זייער אייגענער מאן אָדער פאָטער געפינט זיך ערגעץ אין ווייטע מעקוימעס איבער דער גרויסער וועלט. עפשער דערפאר איז זי אזוי אקשאַנעסדיק גרויס בא זיך און לאָזט זיך ניט נייגן. ניט אייגענע טאטע־מאמע, ניט יאָעלס פאָטער, און אוואדע ניט ער, יאָעל אליין, קענען בא איר ניט פויעלן, זי זאָל כאָטש זאָגן, ווער איר אויסדערוויילטער.

— אז ס'וועט קומען די צייט, וועט ער אליין שאדכענען זיך צו מיר, — האָט זי איין טערעץ, און דערווייל וויל זי ניט, אז נאָך עמעצער זאָל בא איר זיין פון די סאמע נאָענטסטע און זאָל זיך אפילע באמיען אריינצודרינגען אין איר מיידל־שער סוידעס־וועלט. דאָ וויל זי האָבן די פולסטע פרייהייט און בלייבן גאנץ אליין אינעם דאָזיקן הייכל פון אירע בסולע־טרוימען, פול מיט באגערן און שטרעבונגען.

אין א פאַר טעג ארום נאָכן ערשטן וויקועך האָט ער זי שפעט אין אָונט דער-
זען גיין פון ערגעץ איינע אליין, מיטן פאקל אין דער האנט. ביידע זיינען זיי
שטיין געבליבן.

— גייסט פון אים?

— איך גיי אהיים, יאָעל. ס'איז דאָך שוין ניט פרי.

— ער האָט דיך ניט געקאָנט באגלייטן אין אזא כאשכעס?

— איך טראָג דאָך מיט זיך זיין פניער, יאָעל, — האָט זי אים אויסגעלאכט,
באווייזנדיק דעם פאקל.

— ער איז שענער פון מיר?

— דו ביסט אויך א שיינער, יאָעל.

— האָט ער מער וויסן פון מיר? איז ער א גרעסערער לאמדן?

— איך ווייס ניט, קען זיין, אז יאָ.

דאָ איז ער ארויס פון די קיילים, יאָעל. ער האָט דערפילט, אז זי וועט אים
קירצן די יאָרן. ס'מאטערט אים א כשאד, אז דער אויסדערוויילטער אירער איז
צעלעק, זייערער א ווייטער קאַרעו, אן אנטלאָפענער, וואָס האָט זיך ערשט ניט
לאנג דערשלאָגן אהער פון דער שטאָט גרענאדע. דאָס איז א געזונטער, פעסט-
געבויטער יונג, וואָס טראָגט נאָך אף זיך די ריטערישע קליידער, מיט א שווערד
אף די לענדן. ער האָט דאָרט א קליין שטיקל צייט געקעמפט מיט די אלמאהאדן.
מאכט ער איצט נאָך אלע טאָג זיינע איבונגען, אפן היי-פלאַץ, הינטערן שטאָט-
מארק. ער פאַרט ארויס אן איינגעפרעסטער אינעם שווערן פאנצער אף זיין
פערד, מיטן אייזערנעם ברוסט-שיצער אין איין האנט און מיט דער לאנגער שפיז
אין דער צווייטער. אלע שטאָט-יינגלעך לויפן אים נאָך, און ער נעמט שטארק
אויס בא די קאלע-מיידלעך. מע באוונדערט זיין קריגעריש אויסזען, זיין ריטער-
לעך באנעמען זיך מיט פרויען און אפילע די פרעמדע, די בערבערישע שפראך
זיינע, וואָס קלינגט דאָ אין פראַוואנס אזוי מאַדנע ניי. דעריקער אָבער נעמט ער
אויס מיט זיין מענעריש-וויילדער קראפט פון א שלאכטמאן, פון אן עכטן ריטער.
דאָס פארדריסט יאָעלן מער פון אלץ. ער רעדט איצט מיט קאס, אז אין איר
געליבטן האָט זי זיכער געפונען אַט די אלע ניי-ידישע מילעס באנאנד מיט
פוסטער גייווע און מיט אויסגעלאסנקייט. ניט אומזיסט באהאלט זי זיך אזוי אויס
מיט אים.

— זאָלסט קיין יידישע טאַכטער ניט כווישעד זיין אין שלעכטע מייסיס, —

שלאָגט זי אים איבער מיט קאס.

— אַך, אזוי? דו ווייסט אפילע וועגן דעם אויך?

— איך ווייס וועגן נאָך עפעס, — האָט זי זיך האסטיק אויסגעדרייט און איז

אוועק פון אים, מיטן פאקל הויך איבערן קאָפּ.

„פניער אף פניער, — האָט ער א טראכט געטאָן, — און דאָס פניער, וואָס
טראָגט, איז פיל גרעסער און שטארקער פונעם פניער, וואָס ווערט גע-
טראָגן.“

אַט אזוי זיינען דערנאָך אוועק טעג נאָך טעג. יאָעלס פאָטער איז שוין געהאט
אַפגעפאַרן צוריק קיין בארסעלאַנע מיטן טניי, אז ער, יאָעל, וועט זיך דערלאַנ-
גען פונדאנען קיין סאלערנאָ, און דאָרט וועט ער זיך ערשט נעמען ערנסט און
מיט האסמאָדע דערלערנען גרינטלעך און טיף מעדיצין. דער פעטער שעמטאָוו
דארף אינגיכן זיך אוועקלאָזן אין א לאנגער ווייטער נעסיע אין די מיזערעך-
לענדער — וועט ער אים מיטנעמען מיט זיך און דערפירן ביז גענווע. פון דאָרט
וועט ער זיך שוין אליין דערקלייבן צו דער געגארטער שטאָט.

א קורצע צייט פאר זייער אַפפאַר איז מיטאמאָל אנטפלעקט געוואָרן, ווער
ס'איז קצינעס אויסדערוויילטער.

אין דער שטאָט נארבאָנע האָט דעמלט לעבן מאַרק-פלאַץ געווינט כידעקל

דער כאלפן. איז בא אים געווען א בעניאכיד אורי, א יונג מיט הוילע מיילעס. שיינ איז ער געווען ווי יאסעף האצאדיק, און אין לערנען איז ער שוין פון לאנג געווארן ראו להוראה¹, ער איז דא אין שטאט געווען איינער פון די מעפארשים, וועלכע פלעגן טאגטעגלעך געבן א שיעור אינעם גרויסן בעסמעדערש... אליין א מופלעג, מיט א שארפן מויעך, האט ער ליב געהאט מיט זינע באכורים-לערנער דערגיין גענוי א פשאט. אבער ניט קעדיי צו פשעטלען זיך, צו זוכן איינפאלן, שארפזיניקע האמצאעס, כאריפעס. ער האט זיך געהאט זינע דראכים אף מאס-ביר צו זיין, אף געבן צו פארשטיין א שווערע סוגיע אין דער טוירע שער בעאלפע, אין טאלמוד. דערצו האט ער זיך געהאלטן בא די דריי אלטע גוטע קלאלים פון די קאדמונים, פון די פארציטיקע געלערנטע: יעדערער האט דאס רעכט צו לערנען מיט יענעם; יעדערער איז דאס מעכניעווי צו טאן, און קיין סכאר טאך דערפאר ניט גענומען ווערן. ער וואלט קיינמאל ניט פארמאכט גע-זיין טוירע-לערנען א פארנאסע-קוואל. צו דעם אלעמען האט ער פארמאגט גע-בענטשטע הענט, געווען א מיידים צו קאלערליי מעלאכעס, און פארנומען האט ער זיך דערמיט, ווי אן עכטער באלמעלאכע, דעם גרעסטן טייל טאג. דער טאטע זינער, דער כאלפן, איז געווען גאנץ פארמעגלעך, און אז מע פלעג צו אורין צושטיין, פארוואס זאל ער זיך ניט אפגעבן אינגאנצן מיט לערנען, האט ער שטענדיק געהאט דעם גרייטן טערעץ: „גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים“². פון די פריסטע יארן האט ער זיך שוין געהאט צוגעוויינט צום געדאנק, אז א מענטש איז געבוירן אף הארעווען. ווען ער איז נאך געווען א יונגל, האט ער זיך שוין צוגעקליבן אלערליי שארפע מאכשירימלעך, מיט וועלכע ער פלעג זיך שטענדיק פארקען און אויסארבעטן מיט זיי פארשיידענע קלייניקייטן פון בייך, הערנער, שילדקרעט און מושלען. עלטער ווערנדיק, האט ער אנגעהויבן צוהעלפן דעם טאטן, דעם כאלפן, באם איבערייבן די מאטבייעס, זיי זאלן באקור מען זייער פרויעריקן גלאנץ. באם שטעלן די פראבע, באם באשטימען די מאס און צאל פונעם איידלמעטאל אינעם זילבערנעם אדער גאלדענעם רענדל פלעגט ער אפט אליין צעלאזן אייניקע מאטבייעס אין א גוסבעקן און פארקילן דעם טייערן מעטאל, וואס האט דערנאך געקענט גיין אף באצירונג. אזויארום האט ער באקומען א שעם פון א גוטן פראבירער און גאלדשמיד. מיט דער צייט איז ער אויך געווארן א מומכע אף איידלשטיינער. דא פלעגט ער שוין אליין מוזן אויספילן די קאל האמינים גאר קליינע מאכשירימלעך, ווייל א מייסטער אן ארבעט-געצייג איז קיין מייסטער ניט, נאר צו די גוטע מיילעס און קלוגע הענט דארף מען נאך פארמאגן א קאפ אף די פלייצעס. מע מוז גוט דורכטראכטן און אויספארשן די זאך, קעדיי צו דערגיין, וויאזוי צו באזייטיקן דעם אדער יענעם כיסארן אין אן איידלשטיין.

באם שטאט-ביסקופ האט זיך פארוואלגערט א טאפאז, וואס האט שוין געהאט א ביסל א פארייכערטן קאליר, האט ער אים שוין געוואלט אויסבייטן באם טאטן דעם כאלפן פאר א שיעשע. אורי האט דעם שטיין גענומען צו זיך אין די הענט אריין, אים גוט באטראכט און געהייסן דעם ביסקופ צווארטן מיטן בייט; ער וועט עפעס פרווון טאן מיט אים. אף מארגן האט ער אומגעקערט דעם ביסקופ אן איידלשטיין מיט א בלענדיקן גלאנץ. ער האט באנאכט געלאזט פארבאקן דעם טאפאז אין א שטיק טייג, די גרייס ווי אף א לעבל ברויט, דערנאך האט ער אים פונעם אויסגעבאקענעם ברויטל ארויסגענומען מיטן פרויערדיקן עכטן קאליר.

קיינע האט אים געבראכט צו טראגן פון דער מוטערס צירונג א ברויך-געלן

¹ ראע צו זיין א ראוו.

² ווער ס'לעבט פון אייגענער מי, שטייט העכער פון גאטספארטיקע לייט.

פעניקס, וואס איז מיטאמאל ריין און קאלירלאז געווארן ווי א וואסער. האט אורי לאנג ארומגעקוקט דעם דימענט. געכאפט א בליק אף קצינען און אפן דימענט. „צוויי דימענטן, האט ער געטראכט, אבער איינער פון זיי איז דער טייערסטער דימענט אין דער וועלט. דער גליקלעכסטער בען-אדעם וועט זיין דער, וואס וועט אט דעם דימענט פארמאגן.“ איז זי לאנג נאכגעגאן, קצינע, און ער האט אלץ געטראכט און געזוכט מיטלען צו ביידע דימענטן. ביז איינמאל, ווען זיי זיינען שוין גוט-גוט באפריינדעט געווארן, האט אורי דעם ביליקערן דימענט געלאזט אויסקאכן אין א טאפ מיט צעלאזענעם האניק, דערנאך האט ער גענומען אים איבערוואשן אין א פליסיקיטי, וואס ס'איז ניט שוין אַנצורופן באם נאָמען, און אז ס'האט זיך נאך אלץ ניט באקומען אזוי ווי ער האט געוואלט, האט ער דעם דימענט געפרווט שווענקען עטלעכע שאַ אין שוועבלוזיער. דעמלט ערשט האט ער, דער דאָזיקער דימענט, צוריק באקומען זיינע אמאליקע נאטירלעכע שיינע, ברוינע און געלע, שטרייפעלעך.

צו יענער צייט האט ער שוין געהאט אויסגעפילט א סאך אנדערע באשטע-לונגען אירע. הען אף צירונג, הען אף קאלערליי כפיצים-אנטיקלעך. קצינע פלעגט אנציקט ווערן פון יעדער מין קליין זאכעלע, וואס ער פלעגט איר אונ-טערטראָגן. זי האט אין אים געזען דעם גרעסטן קונסט-מייסטער, וואס אזוינס איז גאָר אף דער וועלט ניטאָ. ווייל ער האט צו איר גערעדט מיט דער שפראך פון די אומגעוויינלעך-קונציקע אויסארבעטונגען, וואס ער פלעגט פאר איר צו טראכטן! אין אלץ — אין יעדן כייפעץ האט ער זיך באמיט ארויסצוברענגען עפעס אזוינס, וואס זאל צו איר רעדן, זי זאל אין דעם דערפילן דאָס, וואס ער וויל איר זאָגן, און זי האט עס קימאט שטענדיק פארשטאנען. אף א זילבערנער בסאָ-מיס-פושקע האט ער אויסגעוועלט א וואַרקענדיק טיבעלע אפן האלדז פון איר געגארטן. דאָס צווייגן-געפלעכט אף א האַדעסל האט געוויזן שטארקע אייביקע צוגעבונדנטייט. אף גאָר קליינע זאכעלעך האט ער אין א מיניאטור-פאַרם קונ-ציק אויסגעקריצט די ליבע-פסוקים פון שיר-האשירים. א זילבערן קידעש-בע-כערל, א פינגערהוט די גרייס, א קליין מענורעלע מיט זיבן רערלעך און אפילע אן אַרנקוידעשל, אן אויסגעשניצטס פון עבנהאלץ, זיינען געמאכט געוואָרן שפיר-לעוודיק לייכט, און דאך מייסטערהאפט, לויט אלע אַנגענומענע קלאַים. אָבער אפן אַרנקוידעשל איז פון „ואהבת לרעך כמוך“¹ געבליבן בלויז איין וואָרט — „ואהבת“...

מיט קצינען האט אים אָפגעגליקט, אורין, איז ער אָבער פונקט צו יענער צייט אריינגעפאלן אין א מיסער געשיכטע מיט א יונגער שיינער אַגונע, מיט זיי-ערער א שכינע — טירצע.

בא טירצען איז דער מאן, ניט לאנג נאך דער כאסענע, אוועקגעפאַרן מיט א רייכן סויכער אין די ווייטע לענדער, און זיי זיינען ביידע ניט צוריקגעקומען. שוין באלד העכער א יאָר, אז מע ווייסט ניט, וואס ס'האט מיט זיי געטראָפן. ס'איז פאראן א סוואַרע, אז די שיף, מיט וועלכער זיי זיינען געפאַרן, איז אונ-טערגעגאָן. אָבער ביז ס'וועט פעסטגעשטעלט ווערן, איז אַט די טירצע א וויסטע אַגונע. אנדערע זאָגן, אז די פארפאלן געוואָרענע ווילן זיך פאַשעט ניט אומקערן. דער סויכער האט דאָ איבערגעלאָזט א ווייב א מיסעניצע און א גרויסע מארשאס, האט ער טירצעס מאן אויך איינגערעדט. ס'איז אים לייכט געווען צו נייגן דער-צו. ער איז נאך פאר דער כאסענע געווען א לעביונג — איינער אין נארבאָנע. לעבן זיי דאָרט ערגעץ אין ווילטיק און שיקרעס מיט די שיינע סאראצינערנס. אף זיכער אָבער ווייסט נאך קיינער גאַרנישט ניט. האלט זי זיך דערווייל, טיר-

¹ זאלסט ליב האָבן יענעם ווי זיך אליין.

צע, שטענדיק לעבן יונגעלייט, און ס'איז ניט צו זען אף איר, זי זאל זיין א דערשלאגענע אגונע.

אנומלטן האָט באַ אורין אין קאמער, וווּ ס'איז געווען נאָך אוילעם, זיך פונעם טיש-ווארשטאט אראפגעקייקלט א קידושן-פינגערל. אלע האָבן עס גענומען זוכן, און טירצע האָט עס געפונען... זי האָט עס גלייך גענומען אַנמעסטן אף איר פינגער. איז ער צו צו איר, אורי, און מיט א פארדראַס, ווייל דאָס גילדן פינגערל איז באשטימט געווען פאר קצינען.

— צי עס אראפ! שוין! די מינוט! ס'איז ניט פאר דינע פינגארעס געמאכט געוואָרן.

זי האָט אָבער געוואָלט זיך צוקוקן, ווי ס'פאסט איר דאָס פינגערל, האָט זי פארלייגט די הענט אף אהינטער און זיך גענומען מיט אים רייצן. האָט ער זיך גענומען ראנגלען מיט איר, ביז ער האָט זי אַנגעכאפט פאר דער האנט און גע-פרוווט אראפציען דאָס פינגערל פון איר פינגער, וואָס איז אזוי ווי אַנגעשוואָלן געוואָרן. ער האָט געזען, אז ס'איז ניט אזוי גרינג, אז באַ איר ווידערווילן וועט ער עס אזוי גיך ניט אראפבאקומען. און דאָ נא, דער שפרודליקער קערפער אירער בריט, צעברענט אין אים די געבליטן, מאכט שטייפער די אייורים. האָט ער זיך פארלוירן. אין א מין ווילדער אופגערעגטער צעטומלטקייט האָט ער זיך קיין רעכענונג ניט געגעבן, ווי טייערדיק ער האלט זי אין די הענט, און ס'שרייט פון אים ארויס, אין א שפאס:

— גיב אפ! נעם עס אראפ! אניט, זאָג איך דיר אַפּ דעם „הרי את מקודשת לך“ — ביסטו א פארפאלענע, ווערסטו מינע כדת משה וישראל¹.

ס'האָבן זיך באלד געפונען גוטע לייט, וואָס האָבן גענומען באארבעטן טיר-צען, זי זאל ניט ארויסלאָזן אזא גליק פון האנט, סיי ס'וועט זיך ארויסווייזן, אז דער מאן אירער לעבט און ס'וועט זיך אינגעבן ארויסקריגן פון אים א געט, סיי ס'וועט קלאָר ווערן, אז ער איז טאקע אומגעקומען, — אין ביידע פאלן קען זי צווינגען דעם שיינעם געראטענעם און רייכן צו ווערן איר מאן. ביפראט נאָך, אז ס'זיינען געווען איידעס דערביי, וואָס האָבן געזען, ווי זי האָט זיך קוים ארויסגעריסן און איז אוועק פון אים מיטן אַנגעטאַנענעם רינג אפן פינגער. ווער וועט עס דערווייזן, צי זי אליין, צי אורי האָט איר דעם רינג אַנגעטאַן?

מע האָט זי גערופן צום בעסדן. דאָס לאַדעניש האָט זיך פארצויגן כאדאָשים לאנג. מע האָט איר געפרוווט אינריידן מיט גוטן און מיט שלעכטן. פאר קיין שום אויסקוויף-געלט האָט זי ניט געוואָלט מאסקים זיין, זיך אַפּזאָגן פון אירע רעכט, כאָטש זי קען זיך מיט זיי נאָך ניט באניצן, קאַלומאַן זי איז אן אגונע און מע ווייסט נאָך ניט דעם גוירל פון איר מאן. אָבער אורי איז דערווייל גע-בונדן. א נעץ פון שטרענגע דינים און טאקאנעס האלטן אים אין קלאמערן. יידן, לאַמדים פון דער שטאָט און פונעם ארום, יידן מיט שארפע קעפ און מיט כארי-פעסדיקע האמצאָעס קענען זיך דערווייל קיין אייצע ניט געבן. אין שטאָט רעדט מען, אז ס'איז פארפאלן. ער וועט מוזן סאַפּקאַלסאַף אינגיין אף צו ווערן איר מאן.

טרעפט אָבער, אז אין איינעם א טאָג באווייזן זיך טירצעס מאן מיטן סויכער אין נארבאַנע. גרויסע געלטער פון א מיזערן-קעהילע האָבן מיטאמאַל אויסגע-לייזט העכער הונדערט געפאנגענע. און ערשט דאן האָט זיך פארשפרייט א יעדיע, אז אורי איז א כאָסן געוואָרן פאר קצינען, פאר דער אויסגעשפילטער באסיכידע פונעם ראדאָניט שעמטאָוו יאקיר.

¹ דאָס איז די פאַרמול, וואָס דער כאָסן זאָגט דער קאלע בייס דער כופע-צערעמאַניע.

יאַעל געדענקט דעם אָוונט פון זייער קנאסמאַל. דאָס איז געווען הארט פאר זיין אָפּפּאַרן פון נארבאַנע. דאָס פּאַרפּאַלק איז אריינגעקומען צום פעטער שעמ־טאָו און אָן שום האכאַנעס גלייך צו וויסן געגעבן, אז זיי זינען שוין פון לאנג כאָסן־קאלע. זיי האָבן נאָך פאר דער טרויעריקער געשיכטע מיט דער אַגונע זיך געגעבן דאָס וואָרט איינער דעם צווייטן.

איצט פּאַרט ער, יאַעל, פון זייער ווארעמער נעסט, ווו ער האָט געזען די לעבעדיקע פרוכט פון זייער ליבע און דעם שאַלעם־באַס. וואָס הערשט דאָרט צווישן זיי. און אזוי ווי שטענדיק, שוין צום וויפּלן מאָל בייסן טראכטן וועגן זיין דורכפאל מיט קצינען, דערזעט ער פאר זיך דאָס אויסטערלישע געשטאַלט פון מוישע איבן עזרע, דעם מעשוירער, וואָס איז ניפּטער געוואָרן מיט א יאָר פריער. איידער זיין פּאַטער יאַסעף בען מעיר זאבארע איז אף דער וועלט גע־קומען.

אָפט רעדט ער מיטן דיכטער ווי מיט א לעבעדיקן און נאַענטן מענטשן. דעם איבן עזרעס געזאַנגען וועגן צעבליטער יוגנט, זינע הארציקע נאַטור־לידער, זינע פייערדיקע שורעס וועגן ליבע, פרויען, וויין זינען יאַעלן אינגעבאַקן אין הארצן. ער ברענגט זיי איצט ארויס אף א קאַל, און מיטן דיכטערס בילדערישער שפראך דערציילט ער דער פינצטערניש, דעם אַנשטערנדיקן הימל וועגן אָפּגע־שטויסענער ליבע, וועגן א בענקשאפט, וואָס עסט דאָס הארץ, און וועגן מינוטן פון ביטערן יעש, פון אומגלייבן אין זיך; אונטערן ניגן פון דער קלינגעוודיקער סטראָפּע, אונטערן קלאנג פון א פעסט געטאַקטן פּערו דערהערט ער א צווייט קאַל, א קאַל, וואָס רעדט צו אים אָן פּיעט, אף א פּאַשעט מענטשלעך לאַשן. נאָר די ווערטער גייען פונעם דיכטערס געלייטערטן געדאַנק און פון אייגענער ביי־טערער דערפאַרונג. די ערד אָן היץ און אָן קעלט איז ניט גרייט צום פּאַרויזי. וואָרעם ווער נאָך האָט אזוי ווי איבן עזרע איבערגעהאַט אין זיין לעבן קאַלטס און ווארעמס? די אומגליקלעך־טרייע ליבע צווישן אים און זיין פּלעמעניצע, דער פּאַרדראָס אף איר פּאַטער, זיין ליבליעכן ברודער, און אף דער גאַנצער מישפּאַ־כע, וועלכע האָבן זיך אים קעגנגעשטעלט, אָפּגעשטויסן פון איר, און ער האָט פון דאָרט געמוזט אויקער זיין, אָפּלעבן ביו ניין און זעכציק יאָר, אָן ווייב און קינד, אין אן איינזאַם עלנטער וועלט, אין שטענדיקן וואָגל־און־וואַנדער. פּונ־דעסטוועגן האָט זיך בא אים שטענדיק געפונען אן אָרט פּאַרן אייביק־פריידיקן שטראָם פון לעבן, פאר די פּאַרבאַרגענע ווונדער פון צייטן, ווען

ס'האַט א זון אין נאַכט פון ליבע
הייס צעשטראַלט זיך מיט א שיין;
ס'איז איר מויל פון גאַלד א בעכער,
פול מיט דופטיק־שטאַרקן וויין.
ווער עס וויל דעם וויין ניט טרינקען,
יענער טוט באַגיין א זינד.

ער דערמאַנט זיך אין א סטראָפּע פון דעם שיר, אין א גליענדיקן פּערו פון אן אנדער ליד, אין א בעצמיצעם פּערלדיקער שורע פון ערגעץ אנדערש, און ס'לאָזט אים ניט צורו די עלעגיע אפן טויט פון זיין געליבטער, וואָס דער מע־שוירער האָט אַנגעשריבן אפן פינף־און־פּערציקסטן יאָר פון זיין לעבן, ווען ס'איז צו אים דערגאַן די יעדיע. אז זי האָט אין ווייען, אין טויטלעכע אַנגסטן א זון ניט צום צערטלען געבוירן. אין די לעצטע מינוטן פּאַרן טויט האָט זי דערמאַנט דעם דיכטערס נאַמען מיט כאַראַטע און ליבע. דערפּאַר האָט ער, אן עלנטער, קעדיי צו בלייבן געטריי דעם אַנדענק אירן, אָפּגעלעבט דאָס גאַנצע לעבן זיינס. אָבער ווי קען מען פּאַרגלייכן שטרוי מיט עכטע זוימען? ער איז דאָך מיט

¹ מוישע איבן עזרע איז געשטאַרבן אין 1139 יאָר.

זיין ליבע צו קצינען געגליכן געוואָרן צו דער שטרוי, וואָס האָט געמוזט פאַר-
טריקנט און אָפּגעשיידט ווערן פון דער טווע. זי האָט דאָך גלייך פון דער ער-
שטער מינוט ארויסגעריסן באַ אים דעם באַדן פון אונטער די פיס. טראַכט ער
איצט וועגן דעם, און אינדערפּינצטער קלינגען אָפּ די פלאַמיקע גיפטיקע ווער-
טער פון איבן עזרעס עלעגיע:

שריי אָן אַף דער טרער, זי זאָל ניט פאלן!
באפעל דיין געמיט זיך ניט קלאַגן!
נאָך וואָס אַף א טויטן צו וויינען?
מיר וועלן אים זיכער דעריאָגן.

דער נאכט־שויער האָט זיך צעקאַכט: וואָס פאַר אַ כאַסערדייע טראַגט זיך
עס אום אַף אַן אייזל אינמיטן דער נאכט און זאָגט קאפּיטלעך טילים אַף אַ קאַל?
דאָך האָט ער אים מיט קלוימערשטן אָפּשני גלייך צוגעפירט צו די אָפענע טירן
פון מעשולעמס גרויס הויז — זאָלן זיי דאָרט אליין זען, וואָס פאַר אַ פלאַג אזא
איז עס אָט דער מעטורעף.

אינעם גרויסן גאסטציימער האָט יאָעל דערזען אַ פולע שטוב מיט יידן. דאָס־
ראָוו פון זיי זיצט אַף די ווייכע געדיכטע טעפיכער, אָנגעבעטע אַף דעמבענע
בענק. די בענק זינען צעשטעלט באַ די הילצערנע ווענט, באַדעקטע מיט שני-
צערניען ביז העט ארוף צו דער סטעליע, מיט די פיל גראַבע שווערע באַלקנס.
באַ דער מיזער־וואַנט לעבן אלמער פון שוואַרצן עבנהאַלץ, ארום אַ גרויסן
טיש, זיצן די פּנייהאַר, די שטאַט־באַלעבאַטים, קאַלערליי גרויסבערדיקע יידן,
אָנגעטאַנענע אין זינדענע מאלבושים, אַף די קעפּ — קוירזישע טאַמגעס — אַמינע
שפיציקע פוטערנע הויכע יאַלעמעס. די פאַרביקע קאַלירן פון זייער האַלבאַשע
האַבן זיך געמינעט און געשפּילט אין ליכט און שאַטן באַ דער שנין פון די פיל
פּנייערן דאָ און דאָרט אינעם ראַכוועסדיקן ציימער. דעם טיש האַבן באַלויכטן עט-
לעכע אייל־לעמפלעך, ליימיקע קריגלעך, אָנגעפּילטע מיט בוימל, וווּ ס'האַבן זיך
געטונקען ברענענדיקע קנויטן. פון דער סטעליע איז אַראָפּגעהאַנגען אַן איבער-
געפּלעכט פון עטלעכע הירשן־הערנער; אין זייערע נעסטן האַבן זיך געהאַלטן
די אָנגעצונדענע וועקסענע ליכט. אין די פיר ווינקלען האַבן געשטעקט שטור-
קאַצן, זייער שטאַרקער פלאַם האָט זיך ווי געוואָרפן אַף דעם שטיל־פאַרגאַפּטן
אוילעם.

ייצכאַק בען מעשולעם, דער באַלעבאַס פונעם הויז, אָנגעטאַן אין אַ פאַרגעד,
איז אזא גרינעם כאַלאַט מיט אַ העל־בלויער פעלערינע, אַ באַצירטער מיט פּערל,
האַט אויסגעזען, ווי ער זאָל זיין איינגעהילט אין אַ טאַלעס פון הוילן טכיילעס,
מיט אַן אַטאַרע באַם זויס, איז געשטאַנען באַם סאַמע מיט טיש און עפעס אַרויס-
געלייענט אין דער הייך פון אַ פאַנאַנדערגעראַלט שטיק פאַרמעט.

יאָעל האָט זיך געהאַלטן הינטער די פלייצעס פון די, וואָס האַבן פאַרשפּע-
טיקט און זינען געבליבן שטיין באַם אַריינגאַנג. ער האָט פאַרזיכטיק פון מאַל
צו מאַל אַרויסגערוקט דעם קאַפּ, געזוכט מיט גיכע בליקן דעם פאַטער, ביז ער
האַט אים סאַפּקאַלסאַף דערזען שטיין אַן אָנגעשפּאַרטן אינעם אלמער באַ דער
רעכטער זייט פונעם פאַרלייענער. דער טאַטע האָט איצט אויסגעזען ווי אַ ייד
שוין אַ באַיאָרטער. עטוואָס איינגעהויקערט. אין דער ברייטער שוואַרצער פלאַכ-
טע מיט די אויסשניטן באַ די זיטן, דאָרט, וווּ ס'דאַרפן זיין די אַרבל, האָט ער
מיט איין האַנט אונטערגעשטעלט דעם אויער, אין דער צווייטער האָט ער גע-
האַלטן דעם קאַפּ־צודעק — די וואַלענע פיקייענע קאַפע. די נאָך שוואַרצע האָר
אַפן קאַפּ זינען געבליבן צוגעדעקט מיט אַ קליין יאַרמלעלע. יאָעל האָט מוירע
געהאַט לאַנג צו קוקן אַף אים. ס'האַט זיך אים געזוכט, אז זייערע בליקן וועלן

זיך זיכער טייקעף באגעגענען, דער טאטע וועט זיך ניט קענען גויווער זיין, ער וועט אָנמאכן א גערודער, און ס'וועט געשטערט ווערן די געשפאטע שטילקייט, וואָס סע שטייט אינעם צימער, ווו אלעמען האָט אזוי פארכאפט דאָס ארויסגע-לייענטע פונעם פארמעט-שטיק.

יאַעל ווייסט נאָך ניט, און וואָס ס'גייט דאָ, נאָר ער הערט זיך אויך איין אין דעם, וואָס ס'ווערט ארויסגעזאָגט אין די ווערטער, וואָס דער פאַרלייענער ברענגט ארויס אזוי שאַרף און דייטלעך וואָרט צו וואָרט:

„איר, די טוישוויי לונעל און פון די צו אייך נאָענטע מעקווימעס, איר זינט איצט די איינציקע, וואָס האלטן הויך די פאַן פון כאַכמע און וויסן. איר פאַרשט און דערלערנט האלאַכע, און איר זינט זיך אויך מיסאסעק מיט אנדערע כאַכמעס. אפן מיזרעך זינען די יידן, צו אונדזער שאַנד, געוואָרן איצט די סאמע אָפגע-שטאנענע אין לערנען און אין וויסנשאַפט. פון גאַנץ סיריע איז בלויז אין כאלעב פארנעמען זיך נאָך יעכידים מיט אריינקוקן אין די אויצרעס אונדזערע. נאָר אויך בא זיי איז עס שוין ניט די וויכטיקסטע אוודע זייערע. אין באַוול זינען פאַראן עפשער נאָך צוויי אָדער דריי פון די חכמי „נוטעי כרם“¹. אין אלע איבע-ריקע אראבישע לענדער איז מען שוין קימאט ניט באקאנט מיט די אויצרעס ייסראַעל, אכּוץ עפשער מיט א ביסל אַגאַדעס און פיירושים. זיי האָבן ערשט ניט לאנג באקומען עטלעכע קאַפּיעס פון מיין „משנה תורה“², האָבן זיי צעשיקט זיי אין די גרעסערע עהילעס. אין אינדיע ווייסט מען קוים די חמישה ספרי תורה³, מיקאַלשקין די טוירע שעבאַלפּע⁴. די יידן, וואָס לעבן צווישן די מאמעלוקן און די טאַטערן, פאַרמאָגן בלויז די טוירע שעביקסאוו און לעבן זיך אויס ראק מיטן טאַנאַך. דער גוירל פון די יידן אין מאַגרעב ווייסט איר אליין זייער גוט, ווי זיי זינען געטריבן געוואָרן צו שמאַד. זיי האָבן געמוזט אויקער זיין און זיך צעשפרייטן בעכאַל טפוצעס ייסראַעל. ראק איר איינע, די יעכידיי ספאַראד פון פראַוואַנס, זינט נאָך בעיעכוילעס און זינט בעיאד צו ווערן דער זיכערער יעסאַד און דער קוואל פון אונדזער ווייטערדיקן קיעם. איז כאַזאַק וועעמאַץ! זינט שטאַרק און מוטיק באם מאמשיך זיין אף לעהאבע אונדזער תקומות העולם עד שיבא אליהו⁵.

ביום שמיני עצרת בשנת ד' תתק"ס לבריאת העולם, יע"א יבנה ערינו אמן⁶, משה בן מימון, 4960 יאר נאָך וועלט-באַשאַף, 1200 לויט דער קריסטלעכער צייט-רעכענונג⁷.

די שאַטנס איבערן צימער האָבן זיך מיטאַמאַל א באוועג געטאַן. ס'האָבן זיך דערהערט די ערשטע אויסרופן: קורצע, יובלענדיקע, באַגייסטערטע, א מין הא-נאָעדיק פאַסמאַקעווען באַזונדערע שטעלן אין דעם בריוו. באַזונדערס די לעצטע לויבגעזאַנגען פאַר פראַוואַנס. מיט היסליוועס האָט מען גענומען ארומרעדן דעם ראַמבאַמס בריוו, פאַרפירן וויקוכים. אין צימער איז געוואָרן רוישיק, ווי אין א בינשטאַק, אלע קימאט האָבן זיך געהויבן פון די ערטער. די באם טיש יזנדיקע האָבן זיך אויך אָפגעהויבן, און זיי זינען טייקעף ארומגערינגלט געוואָרן פון א טומלדיקן אוילעם. יאַעל האָט זיך געפרוווט צושלאַגן צום פאַטער, וואָס איז געשטאַנען פון יענער זייט טיש און איז פאַרטאַן געווען אין א שמועס מיט א

¹ געמיינט: די גוטע קענער פונעם טאַנאַך.

² אזוי הייסט איינער פון דעם ראַמבאַמס ספאַרים.

³ ס'הייסט די ערשטע פינף ביבלי-ביכער.

⁴ געמיינט דעם טאַלמוד.

⁵ ביז מאַשיע'ן וועט קומען.

⁶ שמיני-אצערעס 4960 נאָך וועלט-באַשאַף. זאל גאָט אָפבויען אונדזערע שטעט.

אַמין.

הויכן ברייטפלייציקן יידן, אָנגעטאָן, ווי א פראנקישער דוקעס, אין א רייכן לער-
וואנטינענעם אויבערמאנטל פון פּאַלעט-גלאטן זינדשטאָף, געפוצט מיט א שטאַ-
פירקע, ווו דער פוטערנער אונטערשלאק אין ארויסגעכאפט אויבנוף אף די ארבל,
אפן קאַלנער, אף דער ברוסט. דער מאנטל איז ברייט צעשפיליעט, ס'זעט זיך
ארויס די שעמיזעטקע, דאָס געפאלדעוועטע ברוסט-הערצל, א צונגיפגעשטוקע-
וועטס פון פילפארביגע שטיקלעך שטאָפן. דאָס געשפרעך פונעם פרעמדן מיטן
טאטן ווערט אלע מאָל געשטערט פון נייצוגעקומענע, וואָס פרייען זיך באם
אָפגעבן דעם יידן שאַלעם, באם לאנג ריקן אים די האנט מיט א יאשער-ריקיעך,
מיט לויבווערטער, וואָס ליגן ווי אויסגעשפרייט אף די דאנקבאר-צופרידענע
פענעמער. ווייל ס'איז צו זען פונדערווייטנס דעם פריילעכן גלאנץ אין דעם יידנס
אויגן און דעם צעוואקסענעם שמייכל אף זיין באַרד, בעשאס ער דונערט אף
א קאַל:

— איך האב אליין ניט געוויסט דאָס גרויסע כשוועס, די טייערע מאטאָנע,
וואָס איך פיר מיט זיך. איך האב מעקניעם געווען די פערטע טאקאנע פונעם
כאדראג, מע זאָל זאָהיר וועזאָהיר זיין מיט עפענען פרעמדע בריוו.

— און דאָס, וואָס ער האָט אָנגעלייגט אזויפיל וועג, בעקיוון... ביכדיי צו ברענר
גען דעם ראמבאמס בריוו צו די כאכמי לונעל... — האָט א ייד אָנגעקוועלט און
געשמייכלט צו יאָעלן, — ס'איז שוין איינמאָל אן אָשער. כן ירבו בישראל! איך
האָב נאָך געקענט דעם טאטן זינעם דעם ביילע, דעם יידישן נעמאָן, בעש פירשט
און דערנאָך באם קיניג לודוויג.

וועגן נאטאן אפיציאל, דעם בארימטן און קליגסטן יידן אין גאנץ פראנק-
לאנד, האָבן געוויסט קינד-אוי-קייט. דאָס איז, אפאָנעם, איינער פון זיינע זין
אָשער אפיציאל. דער טאטע שטייט נאָך אלץ מיט אים, און די ראָד ארום זיי
ווערט אלץ גרעסער, ברייטער. ער וועט זיך איצט ניט צושלאָגן צו אים. וועט
ער דערווייל באטראכטן דעם אוילעם. א סאך זינען אים דאָ באקענט פון פריער.
אָט שטייט אין א גרעסערן קרייז דער ראש-ווערישן פון די לונעלער געלערנטע,
אן עמעסער האדרעס-פאָנעם, שמועל איבן טיבאָן. ערגעץ האָט ער נאָרוואָס גע-
זען אדורכשווינדלען דעם טאטנס א יעדיד, דעם פיבערהאפטן אלכאריז. אָט איז
אדורכגעגאן נאָך א באקאנטער, מוישע מיקוסי, אָדער מוישע דער דארשן, ווי
מע האָט אים גערופן אין באַרסעלאָנע. — אן אויסגעצייכנטער מאטיף. יאָעל
האָט אים נאָך געהערט, ווען ער איז געוואָרן באַרמיצווע. אָט דער מוישע איז
דערנאָך געווען בא זיי אין הויז און האָט דעם טאטן געשענקט א קאָפיע פון זיין
סייפער סמ"ג — סייפער מיצוועס גאָדל מיט די 248 מיצוועס און 365 לאוון. ער,
יאָעל, האָט דעמלט מיט ייִרעס-האקאָוועד און מיט קינע-געפיל געקוקט אף דעם
לעפזיערעך יונגן מאן, וואָס איז צו יענער צייט אלט געווען עפּשער א יאָר צוואַנ-
ציק, ניט מער, און ער האָט שוין געהאט א שעם פון א פּאָליגלאַט און פון אזא
באר אוריון, פון אזא טוירע-קענער. ער האָט מיטן טאטן פריי גערעדט אף לאַשן
ספּאַראַד, לאַטיין, אראביש, און דאָס פראנקישע לאַשן איז דאָך זיין מוטער-
שפראך.

עמעצער האָט אים ארופגעלייגט א האנט אפן אקסל. יאָעל האָט זיך אומגע-
קוקט: א פראכטפול אויסגעפוצט באַכערל, קימאט זינער א בען גיל, אין איינע
יאָרן מיט אים. מיט א רויטן גארטל אונטערן גרינ-סאמעטענעם קאמוזיל, א באר-
זוימטן בא די קאנטן מיט געלן פוטער. די הויזן בא אים — איין הויז א פּאַלעט-

¹ כ א ד ר א ג — דער כירעם פון ראביינו גערשוים (960 — 1040), בארימט מיט זיינע
טאקאנעס, וואָס האָבן פארווערט פּאָליגאמיע בא יידן, ליינענן פרעמדע בריוו און אנדערע.
² זאָל זיין וואָס מער אזעלכע בא יידן.
³ פריידיקער.

בלויער, דער צווייטער — א ווינשלאקאליריקער. דער באַכער האָט אים מיט א דרייטן קוק אָפּגעמאַסטן פון קאַפּ ביו די פּיס, און מיט אן אָפּענעם שמיכל אפן פּאַנעם האָט ער א פרעג געטאַן:

— איר זינט דאָ א פּאַנעם־כאַדאַשעס? איך זע אייך דאָס ערשטע מאָל. איך קען דאָ זייער גוט אלעמען.

— יא, — האָט ניט בוישעס־פּאַנעם אָפּגעענטפּערט. ער האָט כאַראַטע גער האַט, לעמזי ער האָט ניט אַראָפּגעוואָרפּן פון זיך די ריזע־מאַלבושים. ער האָט נאָך געטראָגן אף די אַקסל דעם שוואַרצן קאַפּעטון, דעם מאַלכעש פון די יאָם־און יאָבאַשע־ריזער אף צו באַשיצן זיך פון די שטורעמרעגנס. ער האָט ניט געהאַט וווּ אַהינצוטאָן די פּיס אין די מעגושעמדיקע אַמפּיליעס, אין די גראַבע פּילצענע שיכּוואַקן, הויכע ביו צו די קני, מיט ליקענע טריט. גוט, וואָס דער באַ־כער האָט אים גלייך באַשאַטן מיט פּראַגעס: פּונוואַנען קומט ער? צו וועמען איז ער פּאַרפּאַרן? אף ווי לאַנג? ווהיין פּאַרט ער ווייטער? קיין מאַנפּעליע? ער קלייבט זיך אויך פּאַרן קיין מאַנפּעליע שטודירן מעדיצין.

פון די פּראַגעס איז דער באַכער אַריבער צום דערציילן און אָנווייזן. ער האָט געזען, אז יאָעל איז ניט פון די פּלאַפּלער. דערפאַר אָבער האָט ער אליין גיין מאָס רייד. ער באַמיט זיך אלץ צו דערקלערן, און ווייזן דעם גייעם כאַווער זייער נעם, וואָס פאַראַ געהויבענע כאַשעווע לייט ס'געפינען זיך דאָ, די פּניי פון דער שטאָט, און ער איז אויך צווישן זיי. מע האָט געשיקט נאָך אים, ווי מע האָט געשיקט רופן אלע אַנדערע. ער הייסט עלכאַנאַן. ער איז דער ייִנגסטער זון פון יוינעסן בען דאָויד האַקויהען. דאָס האָט דער ראַמבאַם צו זיי טאַקע, צו זיין פּאָטער צוגעשיקט דעם „מורה נבוכים“¹, מע זאָל אים מעטאַרגעם זיין אף אונדז זער הייליקן לאַשן, האָט דער פּאָטער אים איבערגעענטפּערט איבן טיבאַנען. אין אַט דעם איצטיקן בריוו דעם ראַמבאַם דערמאַנט ער אים אויך, דעם פּאָטער זיינעם, צוזאַמען מיט די זין פון רעב מעשולעם.

— איר האָט ניט געהערט? איר האָט פאַרשפּעטיקט צום אָנהייב? אַט דער איז יאַקאָו בען מעשולעם, דער ייִנגסטער פון פינף ברידער, — ווייזט ער אָן אף איינעם, וואָס זיצט אָפּגעזונדערט אין א ווינקל, א פאַרכושטער, אן אויסגעגלייכט טער, מיט פאַרבענקטע גרויסע אויגן, וואָס קוקן אין ערגעץ ניט, — ער לעבט ווי א גאָזיר. זיך אינגאַנצן אָפּגעזאָגט פון טאַטנס יערושע, טרינקט ניט קיין וויין, עסט ניט קיין פלייש, פאַסט טאַניסיים און שרייבט א כיבער „ספר המתנות“. און אַט דער, אינעם סאַמעטענעם שוואַרצן הוט מיט דער געלער דעק, — דער איז א ברודער זינער, אָבער שוין גאַר אן אַנדערער. ער הייסט אַהאַראָן. ער פאַרנעמט זיך מיט חכמת ההגיון², מיט פּילאַסאָפּיע, אויך מיט אַסטראָנאָמיע. אַכוץ דעם, איז ער אן אויסגעצייכנטער באַל־לאַשן, נאָר ער איז א ביטערער אַקשן. ער האָט שטאַרק ליב האַלטן זיך פּעסט באַ זיין מיינונג. ער איז זייער רייך. זיי זיינען אלע גרויסע גויריים אדירים, די בני־מעשולעם, די רייכסטע באַ אונדז אין לונעל. נאָר זיי קומען גאַר ניט צו אַט דעם קעסערלינען, — באַווייזט ער אף א יידן מיט א געדיכט געלער באַרד, וואָס איז נאָרוואָס לעבן זיי פאַרביי־געגאַן.

וועגן אַט דעם קעסערלינען דערציילט ער לאַנג און בעהאַדראַגעדיק. וויאזוי ס'קריגן זיך פאַר אים די גרעפּין בלאַנש מיטן קיניג פּיליפּ־אוּגוסט. ער איז דאָ אין לונעל א פּאָליט, אן אַנטלאָפּענער פון פאַריזש. צוערשט האָט ער אויַקער געווען פון דער פּראָווינץ שאַמפּאַן, וועלכע איז אונטערגעוואָרפּן דער גרעפּין

¹ דעם „מורה נבוכים“ האָט דער ראַמבאַם לעכאַטכילע געשריבן אף אַראַביש און באַ־טיטלט „דאַלאַט אל כּיִרין“, ס'הייסט „דער פּירער פון די צעטומלטע“.

² לאַגיק.

בלאנש. אז זי האָט אים געפונען אין פאריזש, וווּ ער איז שוין געווען אפילע אונטערן שוך פונעם קיניג, האָט ער פון דאָרט געמאכט א וואַזוּראַך און איז גע- קומען אהער קיין לונעל אינקאָגניטאַ, אָבער מיטן מיין צו ווערן דאָ א טוישעוון. די שטאָט איז צופרידן, וואָס זי וועט האָבן בא זיך איינעם פון די רייכסטע יידן אין דער מעדינע. כאָטש אין וויסן איז ער אן אַניווערוויין, דערפאר גיט ער איבער זייער א סאך אף צאַרְכֵי־ציבור, אף די באדערפענישן פאר דער קעהילע. מע זאָגט אפילע, אז ער קלייבט זיך צובויען א נייעם פליגל צו דער גרויסער שול, ס'זאל דאָרט זיין א מאַקעס־מענוכע פאר די אַנגעפאַרענע באַכורים לאַמדים. ער פארמאָגט דאָך קוירעכס אשירעס. ער איז אַנגעשטאַפט מיט געלט, ווי אָט דער בראַכיע האַנאַקדן מיט מעשאַלים.

— איר ווייסט, ווער איז אָט דער בראַכיע האַנאַקדן? — באַווייזט ער אף א גראַב־בייַק קיילעכיק מענטשל, וואָס האָט זיך קימאט ווי א וואַרף געטאָן אף דער באַנק, ביכדיי זיצנדיק זיך קענען בעסער אויסלאַכן. ער האָט זיך געהאלטן באַם בויך, געקלאַפט מיט די הענט איבער די קני, און דאָס געשמאַקע געלעכטער זיינס האָט נאָך מער אַנגעשטעקט די ארום־שטייענדיקע. מע האָט זיך אַנגעהויבן אף זיי אומקוקן. יאָעל מיט זיין ניי־באַקאַנטן האָבן אויך געקוקט אהין, נאָר באַ יענעם האָט זיך אלץ דאָס מויל ניט צוגעמאַכט:

— דאָס איז דער גרעסטער מעשאַלים־שרייבער פון אונדזער צייט. ער האָט פיל הונדערטער מעשאַלים. ער איז אויך א מעדאַקדעק און איז א גרויסער לעץ. ס'איז דאָ נאָך פאראן פּייטאַנים. ערגעץ איז דאָ געווען אלכאַריזי. און אָט איז יעהודע בען שאַבסי דער ווייבער־פּייט. ווער ס'האָט ניט געלייענט זיין סיפּער „פּנחס יהודה“, ווייסט ניט, וואָס פאר א פאַלק די נאָשים זיינען. און אָט דאָרט, צו אונדז מיט דער פלייצע, שטייט יאַסעף בען מעיר זאַבאַרע פון באַרסעלאַנע. ער איז אויך א פּייטן און א באַרסאַמכע אין כאַכמעס־האַרעפּוע.

— איך ווייס, — וויל שוין פון אים יאָעל פאַטער ווערן.

— איר קענט אים? — איז דער באַכער פאַרכידעשט.

— יא, א קליין ביסל.

— און דעם צווייטן, וואָס רעדט מיט אים, קענט איר אויך? — וויל ער פונ- דעסטוועגן ניט דורכלאָזן די געלעגנהייט צו זיין דער באַל־מוידע. — דאָס איז יאַקאָו בען עלאַזאַר — א מעטאַרגעם, ער האָט געמאַכט די איבערזעצונג פון „קאַלילא וואַדימאַ“.

— איך ווייס, איך קען אים אויך. ער איז מיין פאַטערס א געטרייער פּריינט.

— אָן לעצאַנעס, ווער זשע איז אייער פאַטער?

יאָעל האָט געזען, אז אזוי גיך וועט ער זיך פון אים ניט אַניסדרייען. דער באַכער האָט זיך אין אים אַנגעכאַפט ווי אינעם איינציקן, מיט וועמען ער קען דאָ פאַרפירן א געשפּרעך. ער איז טאַקע צו יונג פאר אָט דעם פול מיט כשיוועס, מעישעוודיקן אוילעם. ביפראַט נאָך, אז ער האָט דאָ זיכער א שעם פאר אזעלכן, וואָס האָט ניט פּיינט קיין דוואַריס־בטיילים. אָט האָט ער שוין מיט אים גרויסע אומגליקן. ער האָט זיך נאָר ארויסגערעדט פאר אים, אז ער איז דער זון פון יאַסעף בען מעיר, שטופט ער זיך שוין אדורך צום טאַטן, און וויל אים שטיקעף־ אומעיאַד מעוואסער־בסורע זיין. יאָעל שלעפט אים אָפּ צוריק. ער וויל שטאַרק ניט, אז די באַגעגעניש זייערע זאל פאַרקומען פאר אלעמענס אויגן. דאָס ראַנגלעניש און דאָס אַמפּערן זיך פון די צוויי יונגע באַכערס רופט ארויס נייגער באַ די דערבי־שטייענדיקע, און דאָ, ווי אף צולאַכעס, איז דער אוילעם עפעס אזוי ווי מיטאַמאַל שיטערער געוואָרן, מע האָט אַנגעהויבן צערוקן די שווערע בענק, זיי ארויסטראָגן פונדאַנען. ס'איז אין צימער טונקעלער געוואָרן. מע האָט ארויסגעטראָגן די אייל־לאַמפּן פונעם אפן טיש. דער טאַטע מיט זיין פּריינט פאַר־ לאָזן אויך דאָס אָרט, וווּ זיי זיינען ביז איצט געשטאַנען, אין דער טיף פון ציי-

מער, באם אלמער, און פארטיפטע אין עפעס א וויקועכדיקן שמועס גייען זיי צום ארויסגאנג. דער עלכאָנאָן האָט אים אין וועג אָפּגעשטעלט.

— זייט מייכל, אדמויר יאסעף בען מעיר... — און נאך איידער יאָעל האָט באוויזן צו דערזען דעם טאטנס דערשטוינט צעעפנטע אויגן, זיין א ריס טאָן זיך פון אַרט, איז ער שוין איינגעקלאמערט געוואָרן אינעם פאַטערס אַרעמס, און ער האָט דערשפירט זיין פארגיכערטן ווארעמען אטעם, זיין פריידיק פארכלינגען זיך.

— יאָעל, בען יאקיר מינער! גוט, וואָס דו ביסט געקומען, ליבלינג מינער! אזא יאָמטעוו בא מיר! דאָס איז דער איינציקער מינער, ראבויסי, דער בער־זקונים, — האָט ער זיך געווענדט א גליקלעך באראשטער צו די אלע, וואָס האָבן זיי ארומגערינגלט. — ער איז אויך, ווי דער טאטע זינער, א רויפע בען רויפע. ער קומט פון סאלערנאָ, פון דער בארימטער רויפ־שול.

יאָעל איז געווען פארנומען מיטן אָפּגעבן שאַלעם די פיל מענטשן, וואָס האָבן אים אויסגעשטרעקט די הענט. דער טאטע האָט גערעדט פאר אים, געענט־פערט אף פראגן און אליין זיך געכידעשט. ווי קומט ער גאָר אהער צו דער אסיפע? איז ער טאקע פארפאָרן גלייך אהער? האָט ער דען געווסט, אז ער וועט אים דאָ טרעפן? אז ער געפינט זיך אין לונעל?

— איך בין פארפאָרן צו אורין, — האָט אים יאָעל בארוקט.

און נאך איידער ער האָט באוויזן זיך דערפּרעגן אפן שאַלעם פון די פריינט און אייגענע אין בארסעלאַנע, האָט מען זיי גערופן צו דער נאכט־סודע אין א צווייטן, נאך גרעסערן כיידער, וווּ ס'זיינען שוין גרייט געווען די טישן, אָנגער־שטעלטע מיט קאַלטווו. דער אוילעם האָט זיך נאך געהאלטן אין אויסזעצן זיך, אנדערע האָבן שוין געגאַסן וויין אין די בעכער. יאָעלן מיטן טאטן איז אויסגער־פאלן אן אַרט לעבן אפיצואלן, דעם בריווי־ברענגער. זיי האָבן יאָעלן באזעצט איינ־דערמיט און דער טאטע האָט דערפון אָנגעהויבן:

— זון מינער, גיב אָפּ שאַלעם דעם יינגערן זון פונעם בארימטן קאַצין און יידן־בישאָף נאטאן אפיצואל תהי נשמתו בגן עדן. און איר, רעב אָשער, — האָט ער מיט א באזונדער צופרידענעם שטאַלץ באוויזן אף יאָעלן, — זאָגט מער ווינעס!

יאָעל האָט זיך פארלוירן. ער האָט שוין כאַראַטע געהאט. וואָס ער האָט גענילט מיטן דערציילן בעקיצער דעם פאַטער וועגן זינע דערפאַלגן אינעם לערנען. דער טאטע אנטפלעקט פאר דעם יידן אזוינע פראַטים, וואָס ס'איז גאַרניט נייטיק, ער זאָל זיי וויסן. אָט דער אָשער מאכט א פאַנעם, ווי ער וואַלט ניוול־ווענישטויר מעם געוואָרן, ווען ער דעהערט, אז יאָעל האָט שוין אריבערגעשפּאַנט די צוואַנזי ציק און איז נאָך אלץ א ניט באווייבטער.

— אן איירעד גאָר? ווען אמנוין איז געקומען צו ראוו־הונען אָן יענעם הוט אפן קאַפּ, וואָס ס'פלעגן טראָגן נאָר די באווייבטע, האָט ער אים ניט געוואַלט צולאָזן צו זיך: „איך וועל מיט דיר ניט רעדן, ביז דו וועסט ניט קומען א כאַ־סענע־געהאַטער“.

— דערפאר האָט בען אזוי געטיינעט: זאָל דערווייל דער מענטשלעכער מין זיך פרוכפערן און מערן אָן מין אַנטייל, וועט ניט זיין, ווער ס'זאָל מיר שטערן אינעם לערנען.

— דער באַכער איז כפתור ופרח², — האָט זיך אפיצואל פריילעך צעלאכט, —

¹ זאָל די נעשאַמע זינע זיין אין גאניידן.

² געמיינט: אן אַנטיקל.

איך זע, אז ער איז טאקע בעמעס אן אברך, אן אב אין וויסן און נאך ראך אין שאַנים¹.

— אוי, ניין, רעב אָשער, — האָט דער טאטע קלוימערשט א זיפן געטאָן, — איך האָב מוירע, אז ער איז שוין טאקע ניט נאָר אן אָוו אין וויסן, נאָר אויך אין די שאַנים. ער האָט דאָך שוין באלד צוויי יאָר נאָך די עסרים.

מע האָט זיי דערלאנגט וואשן זיך. אינדרײַען איז מען צו צו זיי. צוויי האָבן געטראָגן דעם קײַער, און איינער — די גרויסע קוואַרט וואסער מיט א וויש־טוך אפן אקסל. ווען מע האָט שוין אף יאָעלס הענט געגאָסן דאָס וואסער, האָט ער באַמערקט, ווי אָפיציאל ווינקט אף שטומלאַשן צום יונגמאן, וואָס איז די גאַנצע צײַט געזעסן באַ דער זײַט א שוויגנדיקער, ער זאָל זיך אויך לאָזן באַגיסן די הענט. דער באַכער האָט פאַרשטאַנענדיק נאָכגעשאַקלט מיטן קאַפּ. דערנאָך האָבן זיי ביידע אין איין צײַט באַ די צוויי עקן פונעם וויסן שטיק וועבשטאַף זיך געווישט די הענט. יאָעל האָט זיך ערשט אַרומגעקוקט, אז ער האָט דעם באַכער שוין לאַנג באַמערקט זיך האַלטן לײַבן אָפיציאַלן נאָך אין יענעם כײַדער, און דאָ באַם טיש האָט ער זיך אויך צוגעזעצט באַנאַנד מיט אים. ווער זשע איז ער? ער האָט אים נאָך ניט געזען עפענען א מויל עפעס צו זאָגן. איז ער א שטומער? זאָל דאָס זײַן א באַדינער? די באַגאָדים זײַנען צו טײַרע פאַר א דינער. און צו וואָס דאַרף ער אים דאָ מיט זיך? איז דאָס א מיטריזער? א געהילף? א קאַרעוו? פאַרוואָס האָט ער זיי ניט באַקאַנט געמאַכט איינעם מיטן צווייטן? זיי זײַנען דאָך ביידע אין איינע יאָרן קימאַט. ער וויל פאַר קיין אַזעספּאַנעם זיך ניט אַרויס־ווייזן, זיי איבערשאַלאָגן די רײַד און א פּרעג טאָן באַ אָפיציאַלן צי באַם טאַטן. ער שמײַכלט דערווייל פּרײַנטלעך צום באַכער, ווי אַט באלד וועט ער פאַרפירן מיט אים א שמועס. זאָלן זיי זיך נאָר צוריק צוועצן. אַכער דער באַכער האָט זיך ווידער געזעצט אפן פּרײַעדיקן אַרט, און אָפיציאַלס וואָגיכער קערפּער, דאָס באַוועגן זיך זײַנס שטערט יאָעלן צו האָבן מיטן באַכער אוועלכע־ס־איז מאַגע־מאַסע.

די סודע איז שוין אין פולן גאַנג. די געריכטן שטייען שוין אף די טישן. ווער ס'האָט זיך צוגעכאַפט צום געשמאַקן בראַטלינג פון קעלבערן פלייש, געהאַקט מיט רײַז, מיט אייערגעלעכלעך און צוגעווירצט מיט ברענענדיקן עפער, דאָס מײַכל רופט אַרויס א הייסן דאַרשט, פאַרטרינקט מען מיט שטאַרק אַראַמאַטישע ווינטרויב־וויינען. אַנדערע האַלטן נאָך באַ דער פאַדריצע — א געמיש פון גאַרטנוואַרג, קאַלט פלייש מיט צעריבענעם אינגבער. יאָעל איז נאָך ניט פאַרטיק געוואָרן מיטן גרויסן שטיק קאַפּ פון א פיש, אן אויסגעקאַכטן אין וויין מיט עסיק און וואָס באַדט זיך איצט אין א עפּענדיקער יויד. צײַטנווייז וואַרפט ער א בליק אפן פּרעמדן באַכער, אז ס'איז זיך אים איין... נאָר אַט האָט דער באַכער אַרויסגערוקט דעם קאַפּ אף פאַרויס און מיט אויסגעשטרעקטע הענט באַמיט ער זיך צו דערלאַנגען צום הויכטורעמדיקן סיניק־קוכן, אַכער דער זײַנע הענט דערגרייכן ניט אַהין, אפּילע ווען ער האָט זיך אופּגעהויבן. בעט ער מיט א ווונק און באַ־וויזט מיט די הענט, וויאזוי מע זאָל פאַר אים אָפּברעכן פון אַט דעם אויסטער־לישן געבעקס כאַטש א קעזאיעס די גרייס. אז ער באַקומט שוין אין די הענט אַרײַן די היפשע שטיק פּלאָדן, באַטראַכט ער זי צוערשט פון אלע זײַטן, דערנאָך נעמט ער פאַרזיכטיק אָפּבײַסן א שטיקל און פּרוּווט עס באַם צעקײַען. מע זעט אף זײַן פּאַנעם, אז ער האָט נאָך אַזוינס אף זײַן לעבן ניט טויעם געווען.

דער טאטע זעט עס ניט. אָפיציאַל אויך ניט. זיי זײַנען פאַרטאָן אינעם עסן און פאַרטרינקען און אין רײַד. אָפיציאַל רעדט וועגן זײַן לעצטער רײַזע. ער איז געווען אין קעסאַריע, אין לוד, אין יעריכו. דאָס צינדט אָן דעם נײַגער אויך באַ

¹ ווערטער־שפּיל: אברך — א באַכער, אב — א פאַטער, רך — ווייך, יונג.

יאַעלן. ער הערט דאָס דערציילן וועגן דער שטאַט יאפע, וווּ די מערסטע יידן פארנעמען זיך מיט פארבעריי. זיי פארבן אין די סאמע בונטסטע קאַלירן ניט נאָר וועבשטאַפן, נאָר אויך לעדערווארג, פוטער. זיי פארבן אין ארגעמוין, אין א מין פורפורירויטן ווערמל-קאַליר, אין טונקל-בלויער אינדיגאָ און אין העל-בלויען — אין טכילעס. מע קומט צו זיי פון די ווייטסטע מערכאקים און פון גאָר נאָענט. ער איז געפאָרן אהין מיט יידן פון אלעקסאנדריע און אנטואַכיע, פון סיריע און פון לעוואַנען. אין אַט די אלע מעקוימעס זיינען יידן מער באַ-שעפטיקט מיט שיפבויעריי. ס'זיינען פאראן אויך גלאַזבלאָזער, קופערשמידן, ליימטעפער. זיי קלאַגן זיך, אז ביז ס'האַבן זיך ניט באוויזן אף מיוזעך די קרייץ-טרעגער, האָבן זייערע אַוועס און די אַוועס פון זייערע עלטערן געלעבט א רויע לעבן, געהאט פון קאַלטווו: אייגענע גיטער און וויינגערטנער, פולע שנייערן און קעלטער. מאכמעס דעם אריינדריינגען פון פרעמדע אין די הייליקע ערטער, האָט זיך צעפלאַקערט א קינע-סינע אויך מיט די אַרטיקע טוישוים. כּוּץ וואָס די אריינדריינגער — יימאך שמאַם וועזיכראַם — האָבן דאָרט איבערגעכאזערט מיט די יידן דאָס זעלבע, וואָס זיי האָבן געטאָן מיט זיי אין לאַטאַרינגיע און אין די רייך-לענדער.

ער פירט מיט זיך אן אלטן „קול קורא“¹, וואָס די קעהילע האַקדוישע פון יערושאַלאים האָט נאָך דעמלט, ווען ס'האַבן זיך באוויזן די ערשטע קרייצטרע-גער, געהאט צעשיקט איבער אלע יידישע קעהילעס. דאָרט רופן זיי די יידן, די אנשיי-מילכאָמע, וועלכע זיינען צוזאמען מיט אלע אנדערע טוישוים ארויס קעגן סוינע, זיי זאָלן זיין זאָהיר וועזאָהיר ניט צו אנטלויפן פארן סוינעס שווערד. זיי דארפן אָנעמען פאר ליב די קאַלערליי מינים קלעפ און ווונדן און אפילע, אויב ס'וועט אויסקומען, ראַכמאַנע ליצלאָן, געהארגעט צו ווערן. בעסער דער טויט, איידער טראָגן אף זיך דעם צייכן פון פאכדאָנעס. פארגעסט ניט, אז איר גייט אָפגעבן אייער לעבן פארן קאָוועד פון פאַלק און פאר דער ערד, וווּ אונד-זערע אַוועס זיינען אמאָל גרויס געווען. איז אין אַט די אלע ערטער, וווּ דער ציילעם איז געווען, האָט ער כאַרעו ווענעכרעו געמאכט דעם יידישן יישעוו. אלע זכאָרים האָבן די קרייצטרעגער פארטיליקט מיט דער שווערד, די מער יינגערע, די געזינטערע האָבן זיי פארקויפט פאר קנעכט.

— אגעוו, — האָט ער אָנגעוויזן אפן שווייגעדיקן באַכער, — אַט האָב איך אים אויסגעקויפט פון פרעמדע הענט. — און אָפיציאל נעמט דערציילן, ווי ער האָט אים דאָס ערשטע מאָל דערזען אין ניי-קאהיר אפן קנעכט-מאַרק, א האלב-נאַ-קעטן, מיט סימאָנים פון ניט-לאַנג פארהיילטע ווונדן אפן אויסגעדארטן לייב, נאָר מיט קרעפטיקע מוסקולן און מיט א שיינעם שטאלטנעם קערפער, ווי בא א יונגן הירש. דאָס פאָנעם זיינס האָט נאָך מער אויסגעגעבן זיין יוגנט-פראַכט. עפעס אזא מילדער ליבער כּיין האָט ארויסגעשטראַלט פונעם באַכערס אויסזען, אז ס'האָט אים פארקלעמט פארן האַרצן פאר ראַכמאַנעס. „מע דארף אים באַ-פרייען“, — האָט ער באַשטימט. כאַטש וואָס וועט ער טאָן מיט אים? פאר קיין קנעכט דארף ער אים ניט. אויב דער סאראַצינער וועט ניט זיין קיין יאקרען, וועט ער באַצאָלן פאר אים און אים אָפלאָזן. זאָל ער גיין לעאַרבע פינעס האָווי-לאָם. האָט ער זיך גענומען דינגען מיטן קנעכט-הענדלער פאר א מיטליעריקער פרוי מיט אן אויסגעשלאָגן אויג. יענער איז שוין גרייט געווען זי אָפגעבן פאר א שיעש, נאָר אָפיציאל פארציט אלץ מיטן קיניען, ווארפט אלע מאָל א בליק אפן באַכער, און דער יונג איז אין ספייקעס. ניט דרייסט קוקט ער דעם סויכער אין די אויגן און שטאַמלט אזוי ווי צו זיך אליין:

— שמא ייסראַעל... יעהודי... יעהודי מירוסייע.

¹ אן אופרוף.

דער באַכער האָט פארשטאנען, אז ס'גייט איצט א רייד וועגן אים, האָט ער אופגעהערט צו קײַען, און ס'האָבן זיך בא אים נאָך בוילעטער פארשארפט די אויסדריקלעכע גאָלעכער איבערן שיינעם מויל, מיט די רעליעף־אַגעצייכנטע ווינקלען. מע האָט געזען, אז ער וואָלט געוואָלט עפעס זאָגן, נאָר ער איז אָפּגע־קומען מיט א פריינטלעכן שמייכל און מיט אָפּענע ווארעמע בליקן, געווענדטע באַגלייך צו אלעמען און באַזונדער צום יונגן יאָעלן. אלע דערביי־זיצנדיקע זיינען געווען פאַרכאַפט מיט אָפיציאַלס ווייטערדיקן דערציילן. יאָעל איז שוין געשטאַ־נען לעבן באַכער, וואָס האָט זיך אויך אופגעשטעלט, אריבערגעשפּאַנט די באַנק, און זיי האָבן ביידע פאַרלאָזט דעם טיש מיט די עסעכצן. ס'איז באלד צו צו זיי אויך עלכאַנאַן. נאָכן שאַלעם אָפּגעבן און זיך אַנרופּן בא די נעמען האָט דער באַכער אויך זיין נאָמען ארויסגערעדט — „גאָרזעל“ און געוויזן אָף זיך. אן אופגעלעבט־צופרידענער, מיט א פּייערל אין די גרויסע טונקל־קאַרע אויגן, וועל־כע ער האָט קלוימערשט געזשמורעט, האָט ער נאָך עפעס געזאַגט אָף זיין ווייט־פרעמדן סלאווישן לאַשן, וואָס מע האָט דאָ גערופּן ספּאַסיקנאַן. זיי האָבן גע־רעדט צו אים אָף ספּאַרדיש, געפרוּווט אָף פּראַנקיש און אראַביש און די אלע שפּראַכן איבערגעפּלאַכטן מיט איינצאַליקע אויסדרוקן אָף לאַשנקוידעש, האָט דער באַכער געפּינטלט מיט די אראַפּהענגענדיקע און ארויסגערוקטע אָף פּאַרויס וויעס, און זיי האָבן געזען, ווי ער שטרענגט זיך שטאַרק אָן עפעס צו פאַרשטיין. דאָס פאַרלוירענע שמייכלען זיינס מיט די צוויי שורעס יונגע געזונטע ציין אונ־טער דער ארויסגערוקטער אונטערשטער ליפּ איבער דעם ברייט קיילעכיקן קין האָבן באַוויזן זיין אומבאהאַלפּניקייט באַם וועלן כאַטש עפעס וואָס אופכאַפּן פון דעם, וואָס זיי פּרעגן בא אים. זיי רעדן צו אים מיט אלע כּושיים, מאַמעש כל עצמותם תּומרנה. לעבט ער אָף, ווען ער קען איבערכאַזערן זייערס א וואָרט און נאָכשאַקלען מיטן קאַפּ, אז ער פאַרשטייט עס.

— דא, דא, דויד, דיאדיא... באַגאַדא... ער האָט זיך געלאָזט קיין באַגאַדא צום דיאדיא בען אלי, שמועל בען אלי.

אַפיציאַלס קרייז האָט שוין צוגעצויגן א גרעסערן אוילעם, ווי ס'זיינען געווען אייניקע, וואָס פאַרשטייען און רעדן אָף עטלעכע לעשוניעס. אָפיציאַל אליין האָט זיך דערוואַרבן נאָך עטלעכע שפּראַכן דורך זיינע ווייסע נעסיעס און צוליבן האָבן צו טאָן מיט סאַכרים פון פאַרשיידענע לענדער און פעלקער. אַכוץ זיין מוטערשפּראַך, דער שפּראַך פונעם פּראַנקלאַנד, ווי ער איז געבוירן און האָט געלעבט, האָט ער נאָך פון קינדווייז אָן גוט געקענט דאָס לאַשן פון פּראַוואַנס און די שפּראַך פון דער עמונע און פונעם יידישן שאַפּן — לאַשנקוידעש. איצט רעדט ער פּריי רוימיש, ספּאַרדיש, ער פאַרשטייט גריכיש. ער קען זיך דורכרעדן אָף מיזרעך מיט די סאַראַצינער אָף אראַביש, מיט א פּערס אָף פּערסיש. נאָר דאָס לאַשן פון אָט דעם יונגמאַן איז אים אזוי אויסטערליש פּרעמד, אז ער האָט פאַרן גאַנצן וועג, וואָס ער האָט שוין דורכגעמאַכט מיט אים, זיך בלוין דערוויסט, אי דאָס אויך מיט דער הילף פון אַנדערע מענטשן, אז ער האָט זיך געלאָזט פון ווייטן לאַנד רוסיע קיין באַגאַדא. ערגעצווו אין א מידבער האָט מען דעם קאַרא־וואַן זייערן גענומען אין געפאַנגשאַפּט, זיי איבערגעלאָזט הויל און בלוין און זיי פאַרקויפּט פאַר קנעכט. ער האָט עטלעכע מאָל געפרוּווט אַנטלויפּן, האָט מען אים געשלאָגן מאַקעס־רעצען. אפּילע באַם לעצטן קנעכט־הענדלער, בא וועמען מע האָט אים אָפּגעקויפּט, האָבן די מעשאַרסים פון אים געשניטן פּאַסן, ווען זיי האָבן אים כּוּישעד געווען אין זוכן מיטלען, וויאזוי זיך צוריק דערקלייבן אהיים.

פירט ער אים, אָפיציאַל, דערווייל צו זיך אהיים, און דאָרט וועט ער שוין זען. עפשער וועט ער אים קענען מיטגעבן מיט ייִדן סאַכרים פון די הוילכיי רוסיע, וועלכע לאָזן זיך אהין דורך אַשקענאַז אָדער דורך פּוילן.

דער קרייז ארום דעם יידן פון רוסיע איז געווארן אלץ גרעסער. ער האט פאר די נייגעריקע איבערגעזאגט עטלעכע טפילעס, וואס ער געדענקט זיי אף אויסנווייניק. א פאר קאפיטלעך טילים, וואס מע ווייסט ניט, צי ער פארשטייט דעם פייערש-האמילעס. ער קען אויך קוים עפעס איבערלייענען פון א סיפער, כאטש ער איז בעפייערע א ייד, וואס איז, ווי אלע איבעריקע דא, געבראכט גע- ווארן צו דער צייט לברית של אברהם אבינו¹.

„אין דעם אלעמען איז שולדיק די פילשפראכיקייט אונדזערע“, — פארטראכט זיך יאעל. אט ער אליין, ווען מע טוט אים א פרעג: מה לשונך? וואס וואלט ער געענטפערט: פון דער פריעסטער קינדהייט האט ער גערעדט אנדאלוויש, דער טאטע האט מיט אים גערעדט אויך אפן לאשן פון פראוואנס. אין די ביידע לעשווינעס ווערט בא יידן געשריבן מיט קוואדראט-אויסעס, און ביידע זיינען זיי אף אזויפיל איבערגעפולט מיט ביבלישע און טאלמודישע ווערטער און אויס- דרוקן, אז א ניטייד וועט דאס לאשן בעשום-אויפן ניט פארשטיין. געלערנט האט ער אין דער שפראך פון די אוועס און אין אראביש. איצט, אין סאלערנא דערלערנט ער די מעדיצינישע וויסנשאפטן אף אלט-רוימיש, גריכיש, וויל ער עפעס אליין שאפן, שרייבט ער אזוי ווי דער פאטער, — אין לאשנקוידעש. די שפראך פונעם לאנד איז בא די יידן קימאט אומעטום געווארן זייער מוטער- שפראך. אזוי איז שוין געווען פון קאדמונים. אשטייגער, די גריכנשפראך בא פילאן פון אלעקסאנדריע, אראמעיש בא די יידן פון באוול (אויך אין אייגענעם לאנד, ווען זיי זיינען שוין געווען אונטער פרעמדער הערשונג), דאס אראבישע לאשן אין די לענדער, ווו ס'האבן געלעבט אונדזערע געווינים. בא די פערסישע יידן — פערסיש, און איצט — אט דער באכער פון רוסיע.

וויפל האט ער געהאט דארט אין סאלערנא באכורים פון רוים, פון בריטן לאנד, פון די אשקענאזישע לענדער, און זיי האבן אלע גערעדט אף דער שפראך פון זייערע מעקומעס. עמעס, איינער פון די אשקענאזישע יונגען האט זיך פאר אים געהאט בארימט, אז אין זייער לאשן איז שוין אריינגעדונגען אזויפיל פרעמדס פון די ארומיקע שכיינישע פעלקער און דער ארויסברענג פון די ריין אשקענאזישע ווערטער איז אזוי געענדערט געווארן, אז ס'איז שוין באלד ניט צו באמערקן די ענלעכקייט צום ריידי-אויפן פון די אשקענאזים. דערהויפט פילט זיך עס בא די יידן, וואס וווינען אין די געגנטן בא די גרענעצן פון בעהמען- מעהרן, פוילן.

יאעל האט אזוי פארטיפט געקלערט וועגן איינען פון לעשווינעס און וועגן טרוים פון איין שפראך און איין פאלק אין דער ווייטער צוקונפט, אז דער אויסרוף „גלגל החזור“², וואס ער האט פלוצעם דערהערט הינטער דער פלייצע, האט זיך אים געדוכט ווי געווענדט צו אים און ס'האט אן ענגע שייכעס צו די ראיוינעס, מיט וועלכע ער איז איצט איבערגעפולט.

דאס האט אבער אף א הויך קאל א זאג געטאן צו קעסערלינען דער מיטלס- טער זון פון רעב מעשולעמס פינף זין. ער הייסט אויך אשער, ווי אשער אפי- צואל, און ער איז דער ריכטער צווישן די ברידער. מע זעט עס אין זיין האל- באשע. דער צעשפיליעטער כיטאן, אן אויסגענייטער און באזוימטער מיט זיל- בערנע פעדעם, איז אינגאנצן אן ארבל. זעען זיך דעריבער ארויס די הענט זיינע אין דעם שמאל-אינגעצויגענעם שטאף פון דער טוניק, מיט די רינגען אף די פינגער און מיט א גאלדענער קייט אף דער ברוסט. ער רעדט מיט קעסערלינען אף זיין פראוואנס-לאשן, און יענער רעדט צו אים אף פראנקיש, נאר זיי פאר-

¹ געמאלעט געווארן.

² אף וואסער שפראך רעדסטו?

³ געמיינט: ווי וועט אויסשפילן דאס מאזל.

שטייען גוט איינער דעם צווייטן. דעם ערשטן האָט אָפּגעגליקט צו געבוירן ווערן און לעבן אינעם געבענטשטן פּראָוואַנס, וואָס אָף דאָרעם־פּראַנקרייך, אינעם גע־ביט, וואָס איז געלעגן האַרט באַ דער גרענעץ מיט די פּירעניען. די אַדל־לייט, די ריטער און די גאַנצע באַפֿעלקערונג פֿון אַט דעם קאַנט, וואָס פּלעגט קומען אין באַריר מיטן שכינעסדיקן, מער פּרייערן לאַנד, זיינען ניט געווען אזוי פּאַר־פּירט, ווי די פֿון צאָפֿן־פּראַנקרייך, וואָס האָבן זיך געפֿונען אונטער דער הער־שאַפט פֿונעם געלטגיריקן קיניג פּיליפּ־אוּגוסט, אָדער ווי אין די נאָענטע אַש־קענאַזישע לענדער, וווּ די ייִדן האָבן שוין דעמלט געהייסן קאַמער־קנעכט באַ די דייטשישע מוישלים. דאָ, אין דאָרעם־פּראַנקרייך, האָבן די ייִדן נאָך קיין אַנונג ניט געהאַט וועגן די נעגישעס, רעזיפּעס און דערנידערונגען, וועגן די פּאַרניכ־טונגען און די האַריגעס בייסן דורכמאַרש פֿון די קרייצטרגער. קעסערלין האָט דאָס אַלץ איבערגעטראָגן אָף דער אייגענער הויט. מעשולעמעס זון האָט עס נאָך ניט פּאַרוואַכט, דעריבער איז קיין ווונדער ניט, וואָס ער קאָן נאָך רעדן מיט אַזאַ באַגייסטערונג וועגן דעם ייִכעס־צעטל זיינעם און זיך איבערנעמען מיטן קאַרט פֿון זיין געבוירן. ער באַרימט זיך, אז זיינע אַוועס האָבן דאָ נאָך געלעבט מיקאַד־מוינייקאַדמוינים. פֿון נאָך מיט פּיר הונדערט יאָר צוריק האָט ער גענויע יעדעס, אז זיי האָבן דאָ פּאַרמאַגט אומגעהייערע גיטער מיט אַקערלאַנד, מיט וועלדער, מיט ווינגערטער, אָף וועלכע זיי האָבן געהאַט אַ באַשטעטיקונג פֿונעם גרויסן קיניג קאַרל. אפּילע דערנאָך שוין, וויפֿל די אַרטיקע גייסטלעכע מיטן בישאָף בעראַש האָבן זיך ניט באַמיט אָפּצופּרעגן די רעכט פֿון ייִדן אָף אזויפֿיל גרויסע שטאָכים, האָט זיי גאַרנישט ניט געהאַלפֿן, אפּילע ניט, ווען דער פּויפּסט אליין, סטעפּאַן דער דריטער, האָט זיך אַרינגעמישט און מיט קלאַלעס אַוכראַמעס האָט ער געדראַעט די דעמלטיקע מוישלים, האַלעמזי זיי דערלאָזן, ייִדן זאָלן פּאַרמאַגן אַזעלכע גרויסע אויצרעס ערד, זיי פּאַרלעצן דערמיט די היי־ליקע טאַקאַנעס פֿון דער קירך, וווּ ס'רעדט זיך וועגן דעם, אז עכטע קריסטן טאָרן ניט זיין אונטערטעניק און אונטערגעוואָרפֿן די גאַטספּאַר־שאַלטענע.

אַט די גיפּטיקע קלויסטער־העצע האָט סאָפּקאַלסאָף געבראַכט דערצו, אז באַ איינעם פֿון די אַוועס — זיינעם אַן אַור־אור־עלטערזיידן פֿונעם זיבעטן צי אַכטן דאָר, גענוי אינעם אַכט הונדערט דרייאַווייניגיקסטן יאָר האָט מען געוואָלט צונעמען די יערושע־רעכט. האָט ער אַרויסבאַקומען אַ געשריפּטס באַם קיניג לוד־וויג דעם הייליקן. דער דאָזיקער שוין־אַקט פֿונעם קיניג אליין האָט זיך פּאַרהייט ביז היינטיקן טאַג, און דאָרט ווערט געשריבן שוואַרץ אָף ווייס, אז דער ייִד גיי דוין און זיינע אַלע זיין פּאַרבלייבן אָף ווייטער — מיט דער באַוויליקונג פֿון דעם קיניג — די הערשער איבער אַלע זייערע גיטער, וואָס אַרום לונעל און סענט־זשיל. ער אליין, פֿונקט ווי זיינע יאָרשים, דאַרפֿן בלייבן אָף אייביק די געזעצלעכע אייגנטימער פֿון די אויסגערעכנטע פּאַרמעגנס, וואָס באַשטייען פֿון פעלדער, פּליינען, ווינגערטער, געביידעס, מילן, וועגן, און פֿון אַלעם איבעריקן, וואָס געהערט איצט צו זיי. דאָס איז אָבער געווען אינעם ווייטן אַמאָל. ס'איז שוין באלד צוויי הונדערט יאָר, אז דעם קייסערס שטיקל פּאַרמעט ליגט, ווי אַ שיי־מע — אַן אַ שום ווערט.

דער טאַטע זיינער מעשולעם, וואָס איז שוין אפֿן אוילעם־האַעמעס, פּלעגט נאָך דערציילן, וואָס ער האָט געהערט פֿון זיין זיידן: וואָס פּאַר אַ טאַכלעס ס'איז גע־וואָרן פֿון אַט דעם גאַנצן אומבאוועגלעכן פּאַרמעגן, וויאזוי די גיטער זיינען מיט דער צייט אַלץ אינגעשרומפֿענער און ווייניקער געוואָרן. ווי ס'האַט אָפּגעקויפּט אַ כּיילעק אַ ניי־אופּגעבויעטער מאַנאַסטיר, ווי ס'האַט דער קלויסטער אָפּגעשניטן פּאַר זיך די ערדן, וואָס זיינען געלעגן בישכינעס מיט זיין הייליקייט, דערנאָך — די אַדל־לייט, די אַרעמע ריטער... ביז ס'איז געקומען די צייט, ווען דער ייִד האָט

שוין אליין ניט געוואלט און האט אפילע ניט געטארט באשטיין אף זיינע רעכט אפן ערד־אייגנטום, ווען ארום אים, אין גאנצן לאנד, איז שוין דער ערד־באזיצער געווארן ניט נאָר דער באלעבאָס איבער דער ערד, נאָר אויך דער האר און הערשער איבערן פויער, זיין ארבעטס־צייט און איבער זיין אָפּר, איבער זיין שלאָף און איבער זיין עסן, איבער זיינע יאָמטוויזן און איבער זיין גיין אין קלויסטער. באַם פויער איז דאָס לעבן געוואָרן ווי באַם לעצטן קנעכט, ער איז פאַרשקלאַפט געוואָרן פון קאַפּ ביז פיס, פון געבוירן ביזן טויט־בעט.

— קומט דאָ אַנומלטן צו פאָרן דער באַראָן פון סענט־זשיל און שטייט צו מיר צו, איך זאָל אים געבן א גרויסע האַלוואַע. ער האָט אַן אומגע־הייערע צאָל כויוועס, וואָס ער מוז זיי דעקן, און ער איז גרייט פאַרמאַשקענען באַ מיר דעם גוט זיינעם... דאָס פּרײַערדיקע אײַגנטום פון מײַנע אַוועס. איז דאָס ניט די שפּיל פונעם גירל? פּרווױט זאָגן, אז נײַן! — צעהיצט זיך אָשער בען מעשולעם, און דער אוילעם גאַפט.

אַט דעם אָשערן קענען אלע פאַר א גוויר־אדיר, נאָר מע ווייסט אָבער אויך, אז צווישן זיינע ברידער איז ער א גראַבער יונג, א ווילדער אַמ־האַרעץ. קיין אײַנער פון זיי וואָלט אין אזא מעסיבע פון כאַכאַמים ניט אַרויסגעשפּרונגען מיט א האַל־וואַע־געשיכטע. דאָ זײַנען פאַראַן אזעלכע, וואָס ס'איז זיי שטאַרק דערווידער דער גאַנצער אײַנען פון מאַשקאַנעס, וווכעריי, און זיי קוקן שלעכט אף די פּראַצענט־ניקעס. אײַנער פון די מענטשן איז טאַקע אָשער אַפּיצאַל. ער איז גלייך אָפּגע־טראָטן פונעם רעדל, וואָס האָט מיט אזא נײַגער געהערט זיין נאָמען־ברודער, און ער האָט אָנגעטראָפּן אף יאַעלן. אַפּיצאַל האָט אים אָנגעכאַפט פאַר בײַדע אַרעמס, און פּאַנעם־על־פּאַנעם האָט ער אים א זאָג געטאָן:

— מײַקויעך דעם באַכער פון רוסיע... קום צו מיר צו פאָרן צוגאַסט, וועסטו זיך מיט אים אַנרעדן וויפּל דו וועסט וועלן... צו יענער צײַט וועט ער שוין זיכער קענען רעדן אף אונדזער לאַשן. דו געפּעלסט מיר, יאַעל בען יאַסעף, און פון דיין טאַטן האַלט איך אויך אוילעם־אומלויע. וועסט קומען, וועל איך דיך באַ־קענען מיט מײַן באַגרעס — מענוכע הייסט זי. עפּשער וועסטו איר אויך געפּעלן. נאָר זי איז נאָך דערוויל ניט ראַע לעכופּע, א יונג ציגל נאָך, — האָט ער זיך געשמאַק צעלאַכט, ניט אַראַפּנעמענדיק די הענט פונעם באַכערס אַקסל.

אַפּן וועג אהיים האָט יאַעל זיך געשעמט דערצײלן דעם טאַטן וועגן אַפּיצאַלס פאַרבעטן אים צו זיך. ער האָט גערעכנט, אז יענער האָט געשפּאַסט צי עפּשער איז ער שוין טאַקע געווען א ביסל שיקער. זיי זיצן בײַדע אפּן אײַזל, וואָס שלעפּט זיך פאַמעלעך, מיט ייִשעוו־האַדאַס. ס'האַט צײַט: דעם וועג אהיים דאַרף מען ניט זוכן. אַט האָט עס זיך גאָר אָפּגעשטעלט און אָנגעהויבן פּריסקען מיט די נאָזלעכער, ווי סע וואָלט דערשמעקט דאָ אין א שטאַל אן אײַ־זעליכע.

אורי זיצט באַ זיך אין א כײַדער־מעיוכעד איבער א קסאוויאַד און ווארט אף די געסט. ס'איז שוין די דריטע אשמורע, און מע הערט ניט, אז עמעצער זאָל שוין גיין פון דאָרטן. דער מאָרגנדיקער סײַדער־האַיאָם זײַנער איז שוין א צע־שטערטער. ער איז געווינט אופּצושטיין מיט קאַיאָר. איז ווען וועט ער זיך אויס־שלאָפּן? גאַנצפּרי וועלן קומען די געזעלן, — מוז ער זיין דערבײַ, אפּילע ווען ער וועט שוין אליין היינט ניט ארבעטן, דאַרף ער דאָך יעדן אײַנעם פון זיי באַשטימען זיין טאַג־אַרבעט. ווי ער זאָל עס ניט מאַכן, נאָר צו שקיע באַקומט באַ אים יעדער פּויעל דעם טאַג־לויזן. יעדערער פון זיינע ארבעטער דאַרף זיין גאַנץ

צופרידן, ווייל ער באקומט פיל מער, ווי אין די שטאָט-צעכן. כּוּץ דעם, האָט ער צוגעווינט, אורי, זײַנע פּוּיאַלים מעקניעם צו זײַן די מיצווע פּון לערנען. עמעס, א פּאַר פּון זײַ האָבן געלערנט פּרױער אויך, נאָך אײדער זײַ זײַנען אָנגעקומען צו אים ארבעטן. ער האָט זײַ מיט געוואלט ארויסגעשלעפט פּונעם באכור־הויז באם בעסמערדעש, וווּ זײַ האָבן מיטן העסקעם פּון קאַהאַל געווינט און באקומען אומ-זיסטע מעזוניעס. „טיפּשים, — האָט ער צו זײַ געטיינעט, — זיבן יאָר — דערצײלט די געמאַרע סאנהעדרין — האָט געדויערט דער הונגער, און צו דעם באלמעלאַכע אין שטוב האָט ער אפּילע ניט אריינגעקוקט.“ אנדערע פּון זײַנע ארבעטער זײַנען אף פּאַרשיידענע אויפּאנים אזוי צוביסלעך אויך אריינגעצויגן געוואָרן אינעם לערנען. פּלעג זיך ווער פּון זײַ אמאַל אריינכאַפּן אין די אָוונט-שאַען זיך צוהערן צו א שױער אין דער טאַרביץ-שול, האָט אורי ניט אויסגעמיטן צו דערצײלן וועגן די גרויסע לאַמדיים-באלמעלאַכעס אין די צײַטן פּון אמאַל. אשטייגער, וועגן דעם גרויסן רעב אקיווע, וואָס איז פּיל יאָרן געווען א לויך-ארבעטער; וועגן יעשוע בען כאנאניע דעם שמיד; וועגן יעהודע בען אילאַי דעם באַנדער, וואָס אין זײַנע פּעסער האָט דער וויין גאָר אנדערש געשמעקט; וועגן דעם טעפּער נעכעמיע און שוטטער יויכענען, וואָס מע רופּט אים יויכענען האסאנדלער. אלץ, וואָס אורי האָט געוויסט וועגן זײַער לעבן, וועגן זײַער לערע, האָט ער דאָ ארויסגעבראַכט פּאַר זײַנע צוהערער אין א ליכטער, צוגענגלעכער פּאַרם, מיט פּאַשעטע ווערטער. ניט אומזיסט האָט ער שטענדיק געהאַט ארום זיך א גרעסערן אוילעם לעגאַבע אנדערע און כאַשעווע לאַמדים. אים האָבן געקענט הערן יוגנטלעכע, לערן-באַ-כורים, געקומענע פּון דער פּרעמד, און אויך אַרטיקע דערוואקסענע — באווייבטע און אפּילע אלטע לײַט. צווישן זײַ זײַנען אויך געווען לויך-ארבעטער, באלמעלאַ-כעס פּון אַרעמסטן גראד און קליינע גאַרטן-באזיצער. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט צו לערנען אף אזא אויפן, ווי ס'האָבן דאָ געלערנט אנדערע — די שארפע קעפּ, וועל-כע האָבן קלאַל ניט אין זײַנען געהאַט צו פּאַרטיפּערן און פּאַרברייטערן דאָס קאַנ-קרעטע, דאָס מאמאַשעסדיקע. זײַ האָבן זיך באמיט צו אנטוויקלען א לײַדנשאפט-לעכן שטרייט ארום קאַלערליי אויסגעזוכטע ווידערשפרוכן, קונציקע סוגיעס, פּאַרוויקלטע מעמרעס. זײַ זײַנען גרייט געווען אליין צוטראכטן שוועריקייטן, פּאַרפלייצן ערטער פּון דער טוירע מיט ניט-געשטויגענע זיטיקע האנאַכעס, מיט אָנגעטראכטע קלאַצקאַשעס, ביכדיי צו קענען דערנאָך ווייזן די קונץ פּון ארויס-פּלאַנטערן זיך און מאכן צונישט די אלע פּרױערדיקע ווידערשפרוכן אזוי, אז אלץ זאָל צוריק געשטעלט ווערן אף זײַן אַרט.

אורי איז א שארפער קעגנער פון אַט דער שיטע, וואָס דערמאַנט שטאַרק די סכאַלאסטיק, די האַרשפּאַלטעריי פּון די קריסטלעכע טעאַלאָגן; זײַער ווערטער-געפּלעכט, זײַער פּילפּלדיק גריבלען זיך, טראַגט עפּשער אריין א לײַדנשאפטלעכע באלעבונג און ארבעט אויס בא די לערנער א מין מויעך-פלינקייט, א מין פּיינקייט צו שארפּזין. דער עצעם שטרייט-איניען, דער טאָך זײַנער, גייט זײַ ווייניק וואָס אָן; ער איז בא זײַ ניט מער ווי א מיטל אף צו קענען א בליץ טאָן מיט כאריפעס, און דאָס פירט זײַ צו גייווע, צו גאדלעסדיקן בלאַזן פּון זיך און צו האלטן, אז דאַקע זײַ זײַנען עס די מאמשיכים, די פּאַרזעצער, פּון די פּרױערדיקע קאַמענר-טאַטאַרן, פּון די באלײַטוסיפּעס יעשאַנים. זיך רעכענען זײַ פּאַר די באלײַטוסי-פּעס שעל צאַרפּעס, פּאַר די קאַמענטאַטאָרן פּונעם פּראנקלאַנד, און אים, אורי,ן, שליסן זײַ אין דעם קלאַל ניט איין, ווייל ער האלט זיך בא דער שיטע פּון די יידישע כאכאמים אין ספּאַראד. אין שפּאַניע, וואָס בא זײַ ווערט אלץ געלערנט ניט מיט ווייניקער בקיעס. אָבער מיט לאַגישער קלאַרקייט אינעם אויסלייגן און טייטשן דעם פּשאט.

גיט זיך אים איין, פרוווט ער אריינטראַגן עפעס וואָס פּון אייגענע כידושים צו א געהערטער מעמרע פּון כאכאמים אַדער א פּירעש צי א טאַקאַנע פּון די

פויסקים. די מער פיינקע פון די טאלמידים זיינע האָבן א טעווע דאָס וויכטיקסטע צו פארשרייבן. אזויארום האָט זיך שוין אָנגעקליבן א גאנצע זאמלונג, וואָס ליגט דאָ פאר זיינע אויגן. וואָס איז דאָ דען ניט פאראן? זיינע טייטשן, זיינע טיפע פיי-רושים און אופטוען זיינען דאָ אוואדע אריינגעשריבן. פאראן דאָ גענוג פרעמדס, אראָפגעשריבענע גאנצע שטיקער פון פרעמדע קסאווידאן; א כאַכמע, א כאַריפעס, א קאלאמבור, א שאַרפזיניקער איינפאל פון אוועלכין'ס איז לערנער-באָכער. דאָס דארף מען זען ניט אויסמיידן אויך אָף ווייטער. ווי זאָגט זיך אין די „פירקיי-אוועס“: „א סאך האָב איך געלערנט פון מינע לערער, נאָך מערער — פון מינע כאַוויירים, נאָר מער פון אלץ — פון מינע טאלמידים.“ ווי צופרידן איז ער געווען, ווען ער האָט געקענט אנומלטן א זאָג טאָן זיינעם א פויעל, דעם יונגן מענאכעמען דעם קופערשטעכער:

— א, מענאכעם! ערשט נעכטן זיינען בא דיר אויסגעוואקסן הערנער און היינט פרווסטו זיך שוין שטויסן? אדעראבע, אנו באוויזן נאָר וואָס דו קענסט!

דער מענאכעם האָט שוין אראָפגעשריבן צוויי קאָפיעס פון אָט דער זאמר לונג מיט א סאך אייגענע צוגאָבן און מיט עכט בקיעס.

אורי האָט זיך אופגעהויבן גיין א קוק צו טאָן צו קצינען, צום אייפעלע. אפן וועג האָט ער דעהערט דאָס רעווען פון זיין אייזל און דאָס קלאפן אין טויער, איז ער ארויס. ער האָט אריינגעבראכט די אַרכים אינעם באַזונדערן כיידער, וואָס איז שוין געווען פארגרייט מיט צוויי אויסגעבעטע געלעגערס, מיט א פול קריגל אין א גרויסער ערדענער קיילע אָף נעגל-וואסער. ער האָט שוין געוואַלט ווינטשן זיי א גוטע נאכט און גיין שלאָפן, האָט אים דער פעטער יאָסעף ערשט גענומען פירהאלטן, האַלעמני ער איז טאקע ניט געווען אָף דער מעסיבע.

— דאָס איז אן עמעסער כילעל-האקאוועד פאר אזא גאָדל בעייסראַעל ווי דער ראַמבאם.

אורי האָט אָפגעשוויגן, און דער פעטער האָט זיך נאָך מער געהיצט:

— איך ווייס. איך ווייס אייערע ראַיוינעס, אייערע מעשוונעדיקע מאכשאַוועס. איר זינט פארפירט. איר זינט אלע בלינד, איר זינט קיין קאפ ניט קליגער פון דער שיפכע בא איינעם פון די כאַכמיי-יאָוון, בא פאלעסן; ווען ער האָט זיך איינמאַל אזוי פארקוקט אָף די שטערן, אז ער איז אין א גרוב אריינגעפאלן, האָט זי אים אויסגעלאכט און גענומען מוסערן: „וויאזוי קענט איר דערזען, וואָס ס'טוט זיך אפן הימל, אז איר זעט ניט, וואָס ס'טוט זיך בא אייך אונטער די פיס?“

אורי האָט ווייטער געשוויגן. ער האָט שוין היינט געהאט א פלוגטע מיטן פעטער, ווען יענער איז געקומען מיט דער געדולע וועגן ראַמבאָס בריוו, וואָס מע דארף גיין הערן, דעם בריוו פונעם גרעסטן און איינציקן מאור הגולה. האָט עס אורין פארדראָסן, און ער האָט גלייך ארויסגעזאָגט זיין מיינונג וועגן ראַמבאָס. מעגלעך, אז אין לעבן, אין דעם, וואָס האָט שייכעס צו די באַזונגען צווישן מענטש און מענטש, איז ער טמימעסדיק פאַשעט. אָבער אין זיינע כיבורים שטעלט ער צופיל אָף זיך, און דאָס דערפירט אים אַפטמאַל צו פוסטער גיטווע, צו יענעם מיין גאדלעס, ווו ס'איז פאראן פונקט אזוי פיל גוזמע, ווי אזעס. אַנרופן זיינעם א סיפער „משנה תורה“, און נאָך דערקלערן, אז ווער ס'דערלערנט זיין כיבור און די טויער-שעביקסאָוו, ווייסט שוין די גאנצע טויער-שעבאלפע? אָדער זאָגן, אז ווען ס'וואַלט מעגלעך געווען דעם גאנצן טאלמוד אריינפרעסן אין איין פארשע, וואַלט ער עס ניט געטאָן אין צוויי. — דאָס איז שוין עכטע כוצפע.

— פאר מיר, — באמיט ער זיך צו רעדן געלאסן מיטן פעטער, — זינען די זעקס טאלמודישע מעסיכטעס א סטאדראָן, וווּ ס'גייט א שטענדיק געפעכט צווישן די גרעסטע לאַמדים, און יעדערער פון זיי איז א גלייכער יאכסן. קיינעמס א האנאָכע איז ניט כאַשעווער פונעם צווייטנס, קאַלזמאַן זי ווערט ניט גוט אויס־געקלאָרט און באַגרינדעט. אינעם דאָזיקן געראַנגל איז פאראן א מעגלעכקייט פאר יעדן איינעם, באַגלייך מיטן יאָכיד בעדוריו, ארויסצוווינזן, וואָס ער קאָן און ווייסט, זיך אמפערן, באשטיין אפן זיניקן און בלייבן בא דער אייגענער מיינונג. וויל ער, דער ראַמבאַם, אָט דעם דאָזיקן גרויסן פרייען יאָם, וואָס קאָכט מיט לעבן, פארוואַנדלען אין אן איינגעשרומפן־פאַרטריקטן טיפּ. אזא ווי ס'איז דער כיבער זינער. א טויטער סייפער פאר יעכידים, וויל ניט יעדערער איז מע־סוגל צו פארדייען אָט די אלע נאקעטע דינים, ווייטע פונעם לעבן, פון אונדזער האַרץ און פאַרשטאַנד. א סאך פון אָט די קאלטע דינים האָבן שוין אפילע קיין מאַמאַשעס ניט אינעם איצטיקן שטייגער אונדזערן, דאָ, אין די פרעמדע לענדער. זיי קנעען נאָר פענטען די נעשאַמע פון פאַלק, און סאָפּאַלסאַף וועלן זיי ארויס־רופן א ווידערווילן...

דאָ האָבן זינען רייד דעם פעטער ארויסגעבראַכט פון די קיילים, און ער האָט זיך גענומען זידלען און שרייען אָף אים:

— זאַלסט זיך ניט דערוועגן! טאַרסט אפילע דאָס מויל ניט עפענען קעגן אזא גאַנצן! דו רעדסט וועגן אים, ווי איינער אזא פון די פוסטע יונגען! שוויג בעסער, איך וויל דיך ניט הערן! — און פאר פאַרדראָס האָט ער זיך אָפּגעזאָגט פונעם אפיריון, וואָס אורי האָט באשטעלט פאר אים. די פיר טרעגע־רינגען, וואָס זינען שוין געשטאַנען גרייט מיטן טראַגעטל אין די הענט, האָבן אים אויך ניט גע־קענט אָפהאַלטן, ער זאָל זיך ניט לאָזן צופוס אין דער פינצטערניש איבער אזא בלאַטיקן וועג.

איצט אָבער, שפעט באַנאַכט, וויל ער זיך מיט אורין ניט קריגן. דאָך לאָזט ער אים נאָך ניט אָפּ פון זיך. אוריס אויגן — זיין טאַטנס, דעם כאַלפּנס, אָנזעט־באַרע דאַרשטיק־הונגעריקע אויגן — זינען איצט נאָך הייטערער, אָנגערעגטע פונעם ניט־שלאָפן און עפשער נאָך מער פון דערווארטונג אָף א נייעם וויקוער, וואָס קען זיך נאָך צעפלאַקערן. זיי זינען איצט אינדריען, און ווער ווייסט, אָף וועמענס צאד וועט זיך שטעלן יאַעל. יאַעל שווינגט דערוויל, פונקט אזוי ווי אורי. ס'טוט זיי עפשער ביידן וויי דאָס שטילע קאָל פון א מענטשן, וואָס רעדט, דוכט זיך, געלאסן, טמימעסדיק־אופריכטיק, נאָר ווי־ניט־וווּ רייסט זיך דורך א זיפּץ, א ייעש־טאָן, א מין באַקלאַגן זיך אפן שטענדיק ביטערן גוירל פון די גדויר־ליי־האַדאַר, אויסגעשעפּט־מיד, קלעקט אים נאָך קויעך צו דערציילן לינדשאפט־לעך און מיט האַרץ:

— אָט איז מיט צוויי יאָר צוריק געשטאַרבן דער אראבער איבן רושד אבו וואליד מוכאַמעד איבן אכמעד, וועמען מע רופט אין דער קריסטלעכער וועלט אוועראַעס. איז ער אויך געווען א גאַנץ לעבן זינס פאַרפאַלגט, און מע האָט אים ניט געוואַלט אנערקענען, האַגאַם אלע האָבן געוויסט: אז אויב די נאַטור־וועלט איז דאָס ערשטע מאָל אנטפלעקט געוואָרן דורך אריסטו, איז אריסטו אליין פאר אונדז אנטדעקט געוואָרן דורך אוועראַעסן. זינע קאַמענטאַרן צו אריסטו, וועלכע איבן טיבאַן האָט איבערגעזעצט, זינען שוין אויך דאָ אָף לאטיין און גריכיש. די צוויי גרעסטע פון אונדזער דאָר: דער זון פונעם מוסולמענישן קאדי אוועראַעס און דער זון פונעם יידישן דייען מיימאַן, דער ראַמבאַם, ביידע געווינים אין חכמת ההגיון — ביידע האָבן זיי געליטן פון די אלמאַהאַדן און דערנאָך געדינט אלס

¹ געמיינט דעם גרויסן אלטגריכישן פילאָסאָף אריסטאָטעל (384 — 322 פאר אונדזער ערע).

רויפנים בא די קאליפן, און ביידנס ספארים האבן שטארק אויסגענומען בעכאל טופצעס ייסראעל: אין ספאראד, אין דארעם־פראנקרייך, אין אלע אראבישע לענדער... אין געקומען דער אראבער גאזאלי מיט זיין כיבער „הכחשה“ פול מיט כאראמעס אף אוועראעסן, און איצט, — ברענגט דער פעטער ניט ארויס דעם קאס, וואס כאפט אים ארום, ער דערשטיקט אים אין זיך, — איצט האבן אויך בא אונדז גענומען ארויסשפראצן גיפטיקע דערנערלעך, וואס מיינען שאַדן ברענגען דעם צעבליטן געזונט־שטארקן הויכן בוים.

„וואָס איז ער פאר א יעש, — טראכט בא זיך יאָסעף בען מעיר, — אַט דער בען כאלפֿ? עפשער דאָס, וואָס ער איז אן איידעם בא מיין שוועסטער, וועלכע שטאמט פון דער מישפּאָכע זאבארע? אפילע דאָ אין לונעל האלט מען אים פאר א זיין טיקן. ער איז נאָך ניט אריינגענומען אינעם געזינדל פון אונדזערע טויספים, כאָטש ער לאָזט פון זיך וויסן איבער דער וועלט מיטן אונטערשרייבן זיך אורי האיארכי, אורי פון לונעל, און ער גרויסט זיך דערמיט, וואָס צווישן לאַמדים איז ער דערצו נאָך א מומכע אין פארשיידענע מעלאַכעס. שטייט ער איצט פאר אים, ווי ער וואָלט געווען ווער ווייסט וואָס פאר א גאָען און רעדט לייכטזיניק ניט אזוי וועגן דעם ראַמבאם, ווי וועגן פּילאַסאָפּיע ביכלאל!“

יאָעלן געפעלט דאָפּקע אוריס פרווּו אָפּצושלאָגן דעם ראַמבאם מיט דער הילף פונעם ראַמבאָס אייגענע האַנאָכעס. אָן פּילפּול און כּקירע, רויק־באדאכט כאַ זערט ער איבער אייניקע שטעלן פונעם ראַמבאָס „מורה נבוכים“. ס'איז צו זען, אז ער האָט דעם סייפער גוט דורכשטודירט, און איצט וויל ער בלויז ווי א קאָ־מענטאטאָר מער אָדער ווייניקער קלאָר מאַכן, אָן וועלכע־ס'איז האַמאַצאַס, קלוי־מערשט צעגלידערן און בלויז אויסטייטשן, זיך אליין געבן צו פארשטיין די פארטונקלטע ערטער. דערנאָך ערשט וועט ער קענען עפעס מעכאדעש זיין, צו־געבן עפעס אייגנס. ס'לאָזט זיך שוין פילן אין זיינע רייד, טראכט יאָעל, די גוטע מיילעס פון אן עכטן באלטיוספעס. אָט איז ער לאַכלוטן מאַסקים מיטן ראַמבאָס, אז אלץ אָף אונדזער ערד איז צום נוצן פון די מענטשן. אַלדאָס לעבעדיקע, די ווילדסטע געוויקסן און אפילע מינעראַלן, וואָס זעען אונדז אויס אינגאַנצן ווי איבעריק. דערווייל זיינען מיר נאָך באַגרענעצט אין וויסן, נאָר אין די קומענדיקע דוירעס, אין יעדן דאָר באַזונדער וועלן זיך די מענטשן אלץ מער איבערצייגן אין דער פולע אפילע פון די כּייעס־ראָעס, פון די גיפטיקסטע שלאַנגען און עגדעשן, פון די שעדלעכסטע פּויענדיקע באַשעפּענישן. דאָס אלצדיג וועט נאָך אַמאָל אויסגיין דער מענטש פאר זיך, ווייל ער איז די קרוין פון יעדן באַשאַף. און אָט דערציילט ער וועגן אן אנדער אָרט, וווּ דער ראַמבאָס שרייבט, אז „אַלדאָס באַ־שאַפענע, יעדער זאך אין דער וועלט האָט א געוויסע באַשטימונג. זאָל עס זיין א געוויקס אָדער לעבעדיק וועזן; בא יעדן פון זיי איז פאראן אן אייגנשאַפט, וואָס גיט די מעגלעכקייט אָף קוּעם. דאָס זעלבע איז אויך פאראן באַם מענטשן; עסן, טרינקען, זיך פרוכפערן און מערן, וואַקסן. איז אָבער דער מענטש די קרוין פון דער וועלט; סייכל, וויסן, פארשטאַנד, געדאַנק — דאָס איז די קרוין פונעם מענטשן. דאָס דענקען דערהייבט און ברענגט דעם מענטשן צו אזא שלימעס, וואָס דערנענטערט אים און מאַכט אים ענלעך צו גאָט, צו דער איי־ביקייט...“

— דאָ איז ער שוין ניט מיינער, — האָט אורי געהעכערט דאָס קאָל זיינס, און וואָרט צו וואָרט, שאַרף און מיט צאָרן, האָט ער געוואָרפן דעם פעטער אין פאָ־נעם אריין, — דאָ איז ער שוין אינגאַנצן זייערער, א געפאַנגענער בא די אלט־גריכן, וועלכע זיינען פעסט בא דער מיינונג, אז אייביק לעבן איז נאָר פאר זיי, פאר די באליי־היגאָיען, פאר די פּילאַסאָפּן. יעדער פּילאַסאָף איז בא זיי אן אומ־שטערבלעכער. אלע איבעריקע זיינען בעהיימעס בעצוראַס אָדאַם, וואָס זייער גייסט שטאַרבט אָפּ צוזאַמען מיטן קערפער.

אן אופגעבראכטער גיסט ער, אורי, פעך און שוועבל אף די גריכישע דענקער, אף דיאגענען, וואָס זוכט מיט ליכט באַם העלן טאָג א מענטשן, אף סאָקראַטן, וואָס דערנידערדיקט דאָס צארטסטע וועזן אף דער וועלט, וואָס האַלט, אז די פרוי איז א טאָעס פון דער נאטור, אף אריסטון, אף די אלע, פאר וועלכע דער אלטער זאבארע יאָסעף בען מעיר בייגט דעם קאָפּ זינעם.

— דעם מענטשנס דענקען איז נאָך אזוי ווייט פון שליימעס... — האָט זיך יאָעל אריינגעמישט, — איך פארשטיי ניט דעם ראַמבאָם, וואָס וויל אזוי איינגעשפארט פארשטארקן אונדזער גיסט מיט דער הילף פון אריסטון.

— פונקט פארקערט, — איז דער עלטערער זאבארע צערודערט געוואָרן, דער-זענדיק א נייעם קעגנער, זיין אייגענעם זון, — דער ראַמבאָם דערווייזט, אז אונד-זער גיסט איז א באַשטעטיקונג פאר אריסטוס געדאַנקענגאַנג, נאָר איך זע שוין, ס'איז איצט א צייט אזא. איר זיט איצט אלע קראַנק אף יעהודע האַלייווין, אף זיין קויוואַרי. נאָר ס'איז אים, פארשטייט זיך, מיט מוישע בען מימאָן ניט צו פאָרגלייכן.

— אָן שום סאָפעק, — האָט אונטערגעכאַפט אורי, — באַם ראַמבאָם איז אלץ פונעם מויל ארויס און ניט פונעם האַרצן, און יעהודע האַלייווין קויוואַרי איז פול מיט ליבע צום פאָלק, צום מענטשן, ס'איז א מין שיר-האַשירים פארן פאָ-שעטן באַסערעוועדאָם.

— אָפט דוכט זיך מיר, אז ער מאַכט כאַרעו גאַנצע וועלטן, דער ראַמבאָם. ער וויל אלץ, וואָס ס'איז באַ אונדז געשאפן געוואָרן, געשטאַלטיקן אף אן אנדער אויפן, — האָט יאָעל זיך פארקלערט, באַמיענדיק זיך צו געפינען דעם פאַסיקן אויסדרוק.

— דו שווינג, דו, מיין זון, זאָלסט וועגן אים אזוי ניט רעדן. וועגן אים דאַרף מען רעדן ניט נאָר מיט יראַס-האַקאָוועד, נאָר אויך מיט יראַס-האַרוימעמעס, מיטן גרעסטן פּיעטעט. איך, אז איך רעד וועגן אים, רעד איך מיט א מין נעשאַמע-ציטער, ווייל „משה עד משה לאַ קם כמשה“, פון איין מוישען ביזן צווייטן איז נאָך ניט אנטשטאַנען אזא בעמעס עכטער גאַען. די אלע אייערע רייד און כקיר רעס האָבן די ווערט פון א זיפּנבלאָז. נישקאַשע, אָט די צייט-קרענק וועט איבער-גיין, און דעם ראַמבאָם רום וועט בלייבן אף דאַר-דוירעס.

ער האָט אף זיין געלעגער נאָך לאַנג ניט געקאַנט אַנשלאָפן ווערן, כאַטש ס'האָט שוין געהאַלטן ווייט נאָך כצאָס. ס'האָט אים פאַרדראָסן אף אורי, און מערער נאָך אפן אייגענעם זון, אף יאָעל, וועלכער איז פון אים אזוי אָפּגע-פרעמדט געוואָרן פאר די לעצטע יאָרן. וואָס וואַקסט עס פאר א דור חדש אשר לאַ ידע את יוסף? ער האָט אָפּגעלעבט א לעבן-לאַנג, און ער ווייסט, אז דאָס העכסטע, וואָס האָט געקענט דערגרייכט ווערן אין ייִדישן דענקען, איז דערגרייכט געוואָרן דורכן ראַמבאָם, פונקט ווי אין דער גריכישער פּילאָסאָפּיע — דורך ארי-סטון, אין דער מעדיצין — דורך גאַלינוסן. ער בייגט דעם קאָפּ פאר אלע גרויסע מויכעס, מעגן זיי זיין אפּילע פון יאָוון צי פון דער אראַבישער וועלט. אָט האָט ער אריינגענומען אין זיין כיבער, וואָס ער שרייבט, אינעם „ספר שעשויעים“, ניט ווייניק פון די כאַכאַמים אין ווייטן הוידו און פון אנדערע אלטע פעלקער. ער איז אויסגעוואַקסן אין א דאַר און אין א סוויוע, ווו מע האָט געזוכט דאָס גוטע, דאָס דערהויבענע אויך באַ די אומעס-האַוילעם, און מע האָט עס באַ זיי גענומען. דאָס גענומענע באַ אנדערע פעלקער האָט באַרייכערט אונדזער שאפן און האָט אויך מאַשפּיע געווען אף די פעלקער, צווישן וועלכע מיר וווינען. אָט די גוטע האַשפּאַע איז געווען א קעגנזייטיקע. פונקט ווי דאָס פּליגעלע, וואָס נערט זיך פונעם בלימל, איז איינצייטיק גוירעם זיין באַפּרוכפּערונג.

¹ געמינט: א נייער דאַר, וואָס וויל ניט קענען די פּריערדיקע געווינים.

— ס'איז אבער פאראן פליגעלעך, וועלכע קומען נאָר באַפּרוּכפּערן יענעם און פּאַרגעסן זיך אליין צו נערן, — האָט יאָעל שוין אין האַלבן דרעמל ווי דורכן שלאָף אַרויסגעבורטשעט.

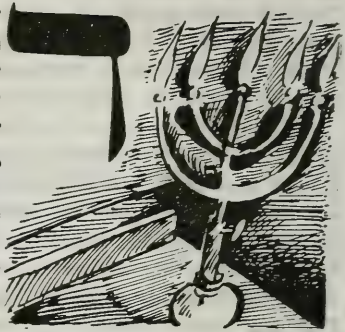
דער אלטער זאבארע האָט א שמיכל געטאָן, נאָר אפּן האַרצן איז געווען באַ אים שאַפּל. וואָס קען ער העלפּן דערצו? דער זון זיינער איז א מענטש פון זיין צייט. ס'איז, אפּאַנעם, א מאַקע אזא, וואָס דערגרייכט אומעטום ווי א מאַגייע און שטייט צו, ווי געוויינלעך, צו די שוואַכערע, צו די נאָך צו יונגע. מיטאַמאַל האָט אים אין קאָפּ א שלאָג געטאָן: פּאַרוואָס איז ער פּלוצעם, דער זון זיינער, אוועק פון סאַלערנאָ? יענער האָט אים נאָך גאַרנישט גיט דערציילט, פּאַרוואָס ער פּאַרלאָזט איצט דעם מעדיצין־שטודיום דאַרטן. מיט וואָס איז מאַנפּעליע בעסער? עפּשער האָט ער, זאָל זיך עס גיט טרעפּן, פּאַרטראַכט אוועקוואַרפּן מעדיצין, די פּראַפּעסיע, וואָס האָט געגעבן כאַיווע אי פּאַרן גוף, אי פּאַר דער נעשאַמע עט־לעכע דוירעס פון דער מישפּאַכע זאבארע? זיין אַר־אורזיידע פון דער מוטערס צאד, יאַסעף איבן מיגאַש, איז שוין געווען א רויפּע באַם קאַליף כאַבוס אין דער שטאָט גרענאַדע, וואָס האָט באַ יידן געהייסן רימיון ספּאַראַד, דער שפּאַנישער מילגרוים. דאָס איז געווען אין די צייטן, ווען דער גרויסער שמועל האַנאַגיד איז געווען דער הויפּט־וויזיר באַם קאַליף און דער זיידע האָט שמועלן אויך מיטגע־האַלפּן אין זיינע מעדינע־אינאַנים. איצט וויל ער, דער זון זיינער, איבעררייסן דעם קנופּ פון דוירעס. בען מעיר איז נאָך לאַנג געלעגן פּאַרוונקען אין זיינע גאַר גיט פּריילעכע מאַכשאַוועס, פּאַרפירן א רייד דערפון מיטן זון דאָ באלד טאַקע האָט ער גיט געקענט באַשליסן באַ זיך, כאַטש ער האָט עטלעכע מאָל שטיל אַ רוף געטאָן: יאָעל, יאָעל.

דער אַבער איז שוין געשלאָפּן מיט יענעם געזונטן טיפּן שלאָף פון א יונגן מענטשן, א מידן נאָך א גאַנצן טאָג רייטן אפּן פּערד. ס'שטייט פּאַר זיינע אויגן די יידישע מעשורערן אסמו, וואָס האָט געלעבט אין איין צייט מיטן מוסולמענישן נאָווי מוכאַמעד. אין זיין כאַלעם זעט זי אים אויס אינגאַנצן ווי קטינע. ווער זשע איז עס טאַקע — קטינע צי אסמו? גיכער פון אלץ קטינע, ער איז נאָך מיט איר אין סאַלערנאָ. זיי זיינען מאַן און ווייב, און זי פּאַרופּט זיך אף דיניי גיטין און שלעפט אים צום געט, זי שרייט אים אין פּאַנעם אריין: דו ביסט מיר דערווידער געוואָרן, און איך האָב לויטן דין דאָס רעכט אף א געט. און ער בעט זיך באַ איר און טוט א טיפּן קרעכץ אינעם שלאָף.

יאַסעף בען מעיר ענטפּערט אים אויך אַפּ מיט א זיפּץ. דער זון שלאַפט שוין, און ער, בען מעיר, דרייט זיך אפּן געלעגער און קען נאָך אלץ גיט אַנשלאָפּן ווערן. עפּשער זאָל ער שוין אין ערגעץ גיט פּאַרן, ווען יאָעל איז דאָ? ער האָט אַבער אזוי געגאַרט צו זיין אינעם סעקולאַרן יאַר אין רוים, ווען מע פּייערט דעם אַנקום פונעם גניעם, דרייצנטן יאַרהונדערט. דאָס איז דאָך אַן אלט־רוימישער יאַמטעוו, וואָס ציט זיך אַ גאַנצייגענדיקן יאַר. באַ אונדז, יידן, איז איצט שנת ד' תתקס"ס — דאָס 4960 יאַר. זיינען נאָך געבליבן די אַרבאַים שאַנים ביזן פינפֿ־טויזנטן יאַר. און שוין וויפּל יאַר, אז מע רעדט, אז די זון פון מיזרעך האָט זיך אַריבערגעקיקלט קיין מזירעוו. וועגן דעם זאָגט אפּילע גאַנץ גענוג דער היינטי־קער בריוו דעם ראַמבאַמס. אין מזירעוו אַבער, — צעזיפּצט ער זיך, — שטייט נאָך דערווייל אַ גענוג געדיכטע נאַכט, און אין מיזרעך איז נאָך די זון גיט פּאַרגאַנגן גען, אויב אף זיין באַרג־שפיץ לויכט נאָך אזא פּייער־זייל, ווי דער ראַמבאַם, דער איקער אַבער אין דעם טייל מזירעוו צווישן טיפּך ראָן באַם מיטללענדישן יאַם און די בייאַמישע אַלפּן איז די כאַשכּעס נאָך גענוג געדיכט, אויב אזעלכע, ווי אורי, און אפּילע ווי דער אייגענער זון זיינער האַלטן אים, זאבארען, פּאַר איינעם פון די „אַנשי שיקול דעת“.

מיט אַט דעם פּאַרדריסלעכן, ביטערן געדאַנק איז ער אַנשלאָפּן געוואָרן.

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד

ער טורעם-גלאַק אין לונעל איז דער געטרעני-
סטער לעבנס-באגלייטער פון די שטאַט-לייט.
ער לאַזט זיך אָפטער פון די קירכן-גלעקער
הערן און רעדט מיט די מענטשן אין פארשיי-
דענע טענער, אלע מאָל מיט אן אנדער מין
געקלאנג. אמאָל פֿיערלעך-ערנסט, אן אנדערס
מאָל — דראַענדיק-בייז. ס'טרעפט, אז ער וואָרנט
פאר א געפאר אָדער ער רופט צו א צונויפ-
זאמל. ער קען אויך שטראָפן און זידלען פאר
עפעס. צומיינסטן אָבער צעלאַזט ער זיך מיט
א פריילעך-צעטרענצלט קעלעכל, וואָס בא-
רויקט און גיט צו וויסן אין מעשעך פונעם
טאָג, לויט אן אויסגערעכנטן סיידער: ווען ס'איז

שוין צייט אופצושטיין, ווען גיין צו דער טפילע. ער איז מוידע די צייט פון
מיטיק און אַוונט-עסן, די צייט פון פארוויילונג און שלאָפן גיין. די מענטשן זיי-
בען צו זיין קלינגען צוגעוויינט, ווי צו דעם בייט פון טאָג און נאכט, און צום
טורעם-גלאַק זעלבסט, ווי צו א לעבעדיקער זאך, וואָס טראַגט אפילע א מענ-
טשלעכן נאָמען — „דער הייליקער מארטין“...

איצט האָט דער הייליקער מארטין אויסגעקלונגען דעם אָנהייב טאָג. די ער-
שטע סימאָנים פון לעבן דאָ איז דאָס פי, וואָס ווערט געטריבן דורך אלע גאסן
און געסלעך צו דער שטאַטישער בראמע, ווו ס'ווארטן שוין די פאסטעכער מיט
זייערע קלאַווים. אף אן אנדער גאס זינען פאר די צעעפנטע טויערן שוין אויך
צונויפגעזאמלט א סאך פויערים, אָנגעפארענע און פוסגייער, אָנגעלאָדענע מיט
קאַלטוו. דורך שטאַט-באאמטע, וואָס באקומען גלייך אפן אָרט דעם צינש-אַפצאַל,
ווערן זיי איינציקווייז דורכגעלאָזט צום אריינגאנג, ווער מיט פולע ליימענע
קרוגן אף די קעפ, ווער מיט א פעסעלע וויין אָדער מיט פולע קערב אויפעס און
געוילד. בא איינעם א פויער האָט דער באאמטער אויסגעגאָסן אונטער די פיס
דעם וויין פון א פעסל, נאָכדעם ווי ער האָט אים פארוכט און באשטימט, אז ער
איז קאליע געוואָרן. דער פויער רייסט בא אים דאָס פעסל פון די הענט און מאַנט
צוריק דעם צינש. וואָס ער האָט שוין באצאַלט פארן וויין. א צווייטער באאמ-
טער קריגט זיך מיט א פויער, אז דער ביר זינער איז שוין אינגאנצן אן אויסגע-
וועפטער; אויב ער וועט ניט באצאַלן נאָכאמאָל אזויפיל אַפצאַל-געלט, וועט ער
אים מיט אָט דער האשטאַנע ניט דורכלאָזן צום אריינגאנג. עטלעכע באאמטע
שלאָגן א פויער מיט די פריידיקעס פלייש, האלעמזי האָט ער געוואָלט דורכטראַגן
אין שטאַט אריין אזא פעגירע. דער פויער פארשטעלט דאָס פאָנעם און בעט זיך
בא די ארומיקע, זאָלן זיי א שמעק טאָן, צי ס'איז נעוויילע, ער האָט ערשט איי-
ערנעכטן אליין געשאַכטן דעם קאלב. זייטיקע מענטשן ווילן צעעפענען דעם לאַנ-
טוך און א קוק טאָן, נאָר מע טראַגט שוין דעם פויער מיט זיין זאק צו דער נאָ-
ענטסטער אָזערע און מע ווארפט אים צוואמען מיטן פלייש אין וואסער אריין.
די וואָס גייען בעשאַלעם אדורך די צינש-באאמטע, שטעלן זיך נאָר אָפ באם
סאמע אריינגאנג, ווו ס'זיצן מענטשן מיט לעדערנע זעק אף די ברוסטן און נע-
מען בא יעדן איינעם דעם דורכאנג-אַפצאַל.

מיטאמאל איז דאָ געוואָרן א געדראַנג מיט א גערודער, מענטשן שטופן זיך פאַרויס און אין די זייטן. ס'איז צוגעפאַרן צום טויער א פאַרמאכטע קארעטע, אינגעשפּאַנט אין דריי פּאַר פּערד נאַשפּיץ, מיט א גרופּע רייטערזער — באַגלייטער. די באַאמטע שטעלן זיך אָף פון די ערטער, ווען זיי דערוענען דעם קיניג לעכן הערב אף דער קארעטע — דעם הערב פון א גאַר גרויסן סעניאָר, דעם קייניגס א וואסאל. נאָר די קארעטע, ניט אָפּשטעלנדיק זיך, פאַרט אפּגיך אדורך דעם שטאַט־טויער. זי פאַרנעמט קימאַט די גאַנצע ברייט פון דער שמאַלער גאַס. די רייטער טראָגן זיך אָפּ פאַרויס און הינטער דער קארעטע. זיי באשפּריצן מיט בלאַטיקער קויט די אלע, וואָס זיינען זיך צעלאָפּן אין די זייטן צי געבליבן שטיין צוגעטוליעט צו די ווענט און דערשראַקענע נאַכגעקוקט דעם בייזווונדער, ביז ער איז פון אויג פאַרשוונדן.

דעמלט ערשט האָט די גאַס ווידער אופגעלעבט. מענטשן זיינען מער געשפרונגן גען ווי געגאַן איבער די באַ הייזער אויסגעשפּרייטע ברעטער, העלצער, גרעסערע שטיינער. אינדערמיט גאַס האָבן גערייטעט די ערד כאַזיררים, וועלכע האָבן מיט גרויס האַנאַע טיפּער זיך איינגעגראָבן אין דער שליימיקער בלאַטע און געטריבן פון זיך די אויפּעס, וואָס האָבן זיך געגריבלט דערנעבן. באַ דער זונען־שיין איז צו זען, אז דער געדיכטער קויט איז ניט אזוי פון די רעגנס, וואָס האָבן די לעצטע וואָך געמאַכט אַנגעשוואָלן דעם ליימיקן באַדן, ווי פון די קופּעס מיסט, וואָס ווערן ארויסגעשליידערט פאַר די טירן און נאָך ווייטער. דער דרויסן איז א רעשוסי־האַראַביס, א העפּקער־פּלאַץ; ער איז פאַר יעדן הויז־באַלעבאַס דאַס אַרט, וווּ ער האָט די מעגלעכקייט צו טאַן אלץ, וואָס ס'איז אים באַ זיך אין שטוב ניט ניכע. ער קען אפּילע פאַרנעמען א שטיק שעטעך פון דער גאַס און זיך צובויען א ניי שטעלכל צי א גאַנעק. ער קען פאַרגרעסערן דעם אייבערשטן שטאַק און דאַס צוגעבויטע אונטערשפאַרן מיט סלופּעס, ס'זאָל זיך באַקומען אזוי ווי אן אָפּענע וועראַנדע, וווּ ער קען ארויס מיט זיינע ארבעטס־מאַכשירים און זיך זעצן דאַרט ארבעטן. ער קען אויסגראָבן א קעלער באַם פּרונט, וווּ גלייך פון דער גאַס לאָזט מען זיך מיט טרעפּ אראָפּ אהין. דאַס הויז, וואָס גייט איבער בעיערושע פון דאָר צו דאָר, ווערט מיטן וווקס פון דער מישפּאַכע אזוי ארומגעוואַקסן מיט אלערליי צובויונגען, אז דער דרויסן ווערט ווי איינגעשרומפּן און די אויסגעקרימטע גאַס ווערט נאָך שמעלער און ענגער. די לעצטע יאָרן איז נאָך אריין אין דער מאַדע ארויסצופירן פונעם אייבערשטן שטאַק באַלאַקאַנען. די מאַדע האָבן אריינגעבראַכט די קרייצטרעגער, נאַכדעם ווי זיי האָבן זיך אומגעקערט פון די מיזרעך־לענדער, וווּ אף טריט און שריט האָבן זיי זיך אַנגעשטויסן אף אַט דעם אויסטערלישן און זייער נוצלעכן צוגעבוי. פון אַט אזא באַלאַקאַן זעט מען ערשט די גאַנצע גאַס ווי א באַרג־שפּאַלט, ווהיין ס'האַט זיך אריינגעגאַנוועט א שטיק זון.

די קארעטע מיט די רייטערזער האָבן צערודערט די פאַרטאַגיקע שטילקייט מיט זייער טראָגן זיך איבער אַט דעם אויסגעקרימטן שמאַלן קאַרידאַר. ס'האַבן זיך צעעפנט טירן, לאַדנס. מענטשן האָבן ארויסגעשטעקט פאַרשלאָפּענע קעפּ און פאַרכידעשט, פול מיט נייגער באַגלייט דעם פּייערלעכן קאַרטעזש; פון די העכער־רע שטאַקן, באַלאַקאַנען האָט מען געזען, אז זיי פאַרקערעווען צום יידן־פּערטל. אף דער יידישער גאַס זיינען די מענטשן שוין אָף. אפּן מיטן וועג שטייט איינגעבויגן א ברייטביינעריק נידעריק ייִדל און שינדט די פעל פון א פּערדישער נעוויילע. די טראָלדן פון זיין האַלבאַשע, זיין היטערדיקייט, זיינע געשיקטע באַ־וועגונגען מיטן שאַרפּן מעסער זאַגן איידעס, אז ער איז פון די מענטשן, וואָס זיינען שטענדיק גרייט מעקייעם זיין דעם פּאַסעק: „שינד די פעל פון א נעוויילע און קום ניט אָן צו קיין מענטשן“. ניט ווייט פון אים מעסט די טריט אף צוריק־וועגס א שטריקל־רייער, אן ארומגעבונדענער מיט פלאַקס. פון די אָפּענע טירן הערט זיך דאַס געקלאַפּעריי באַ קאַלערליי מעלאַכעס. אף ווייט צעהילכט זיך דאַס

האמער-געקלאנג פון די געווערמאכער און קופערשמידן, דאס זשומען ווי אין א בינשטאק פון די שפינרעדער בא די וועבער.

פון דער גרויסארטיק פירשטלעכער קארעטע, וואס האט זיך אפגעשטעלט ניט ווייט פונעם מארק-פלאץ, איז ארויסגעשפרונגען א פארהאוועט זשוואוועדיק יידל און זיך גענומען ארומקוקן, ווו איז ער אין דער וועלט. ער איז אנגעטאן ווי א ביילע און זעט אויס ווי איינער, וואס דינט בא א רייכן דוקעס און איז שטענדיק גרייט אויסצופילן פאר אים די געפערלעכסטע שליכעסן. ער באטראכט גענוי די הייזער, קוקט מיט כידעש אף די ווונדערבארע פילקאליריקע גלאז-טאפליע-לעך אין די ניט-גרויסע פענצטער. דאס האט מען ערשט מיט א יאָר צען צוריק איינגעפירט דאָ אין לונעל אין די רייכערע, פעסטער געבויטע הייזער, געמיי-ערטע פון שטיין און ציגל. אַנשטאַט די שויבן, באשלאָגענע מיט דראַטענע נעצן אָדער מיט א מיין דורכזיכטיקן פּערגאמענט הינטער גראטעס, האָט מען אָנגע-בראכט פון די ווייטע מיזרעך-לענדער פארשיידנפארביקע שטיקלעך גלאז, און מע פאסט זיי אריין אין באזונדערע רעמעלעך, אריינגעפראוועטע אינעם פענצ-טער-כאַלעל. פאר אַט דעם פרעמדן יידן איז דאָס, אפאָנעם, א כידושימדיקע זאך. ער קוקט זיך גוט צו אויך צו די טירן. אפילע אף די גאָר שמאַלע און נידעריקע טירן בא די קלענערע הייזער זוכט ער אויך עפעס. אף יעדער טיר איז פאראן עפעס א צייכן, אן עמבלעם, וואָס דערציילט וועגן דער באשעפטיקונג פונעם הויז-באלעבאָס, וועגן זיין פארמעגן, ייכעס. אף די טירן בא יידן זיינען אויך אויסגעמאַלט די מאזאַלעס פון די כאדאַשים, בא וועמען מאזל גדי, א קליין דאר ציגעלע, בא וועמען — מאזל דלי, א פולער עמער וואסער, און בא וועמען — א שלאנקער הירש מיט שיינע הערנער — מאזל צוויי.

אף מאצליכעס טיר, כאָטש ער איז א וועבער, וואָס האָט צו טאָן מיט גארן און ליינען, איז אָנגעמאַלט א לויפנדיק פּערד. זאָלן מענטשן וויסן, אז ער קען מאכן ברייטע טריט, אז ער קען לויפן ניט ערגער ווי א רייטער אף א פּערד, און מע קען אים שיקן אין דער סאמע ווייטסטער שליכעס. ער זיצט, דוכט זיך, באם וועבשטול, נאָר ער האָט אזוי ווי בעכוש דערפילט, אז ער דארף איצטער זיין אין גאס. ער איז נעכטן טאקע שפעט געגאן שלאָפן און איז היינט אופגעשטאנען קאיאָר צו דער ארבעט, דערפאר עפשער ארבעט זיך עפעס ניט. ער האָט נאָך קימאט גאַרנישט ניט געטאָן. עפשער נאָכדעם ווי ער וועט מאכן א קליינע איבערייס... אלציינס זידלט אים שטענדיק דאָס ווייב זיינס, אז ער איז א געמיינע בריע, אן אַל אפן קאַפּ. דאָס, וואָס ער האָט ליב דעם דרויסן, זיין צווישן מענטשן, אלצדינג הערן, זען און וויסן — דאָס איז בא איר די גרעסטע נידער-טרעכטיקייט. אז ער טוט עפעס פאר מענטשן, ביפראט נאָך אָן סכאַר, איז זי אים גרייט דוירעס צו זיין. אַט נעכטן אין אָוונט האָט ער אריינגעבראכט פון גאס מערער וויפל ער האָט א גאנצן טאָג פארדינט באם וועבשטול. פארוואָס קען ער היינט ניט אַנטרעפן אף אזא איינעם א פרעמדן, וואָס קען זיך נייטיקן אין זיין הילף?.. און — קאך-האווע. ווי נאָר ער איז ארויס אף דער שוועל, האָט ער דער-זען א פּאַנעם-כאדאַשעס, וואָס קוקט זיך ארום, זוכט עפעס, באטראכט. מאצליעך איז גלייך צו צו אים און אים אָפּגעגעבן שאַלעם. צי איז דאָס ניט איינער פון די נעכטיקע, פון די צוויי רייטערזער, וואָס ער האָט פארפירט צו אוריין?

— איך זע, איר זייט ניט קיין היגער. זייט איר שוין לאנג געקומען?

— נאָרוואָס. מיט אַט דער סעניאָרן, — באווייזט ער אין דער ווייט, אפן אָנ-הייב גאס, — איר זעט דאָרט די קארעטע מיט די רייטערזער? איך בין מיט זיי געקומען.

מאצליעך האָט זיך ניט פארלוירן, כאָטש ער האָט געזען, אז דער יונגערמאן שפאסט מיט אים. ער האָט געטראכט א וויילע פון וואָס אַנצוהייבן, נאָר דער פרעמדער האָט אליין פארכאפט פארפריער:

— איר זינט דאך אן אלטער טוישעו דא? איך זע אין אייך, אז איר קענט דא אלעמען.

— פונוואנען ווייסט איר? — איז מאצליעך אופגעלעבט געווארן. — איך בין טאקע א הי געבוירענער. ס'קענען מיד דא קינד-און-קייט. עפשער זינט איר אויך א לונעלער? ווער זינט איר? — איז ער צו אים טייקעף צוגעשטאנען. — פונווא-נען קומט איר? מיט וואס פארנעמט איר זיך?

— און איר מיט וואס פארנעמט זיך? — האט דער פרעמדער וויליונגעריש געשמייכלט. — כאפט ניט, איך וועל אייך אליין זאגן, מיט וואס איר באשעפטיקט זיך. איר האט צו טאן מיט עפעס אזוינס, וואס ביז ס'קומט צו אייך צום באאר-בעטן, איז עס א גרויס מאטערניש פאר די פויערים, א פרייד פאר די פייגל און אן אומגליק פאר די פיש אין טייך. ריכטיק? האב איך געטראפן?

מאצליעך האט זיך ניט געוואלט מוידע זיין, אז ער איז א וועבער. ער האט אפן יונגמאן געפינטלט מיט די אנוועסדיקע אויגן און זיך געבראכן דעם קאפ: ווער זשע איז ער? און פונוואנען קען ער אים?

— און אז ס'שטייט נאך אפן פעלד, איז פונעם מינדסטן ווינטל טוט עס רויען און בייגן די קעפ ווי אן אטשערעט, — צעלאכט זיך דער אומבאקאנטער, — איך האב אויך גענוג צו טאן געהאט מיט אט דעם לייג-געוויקס.

— יא, אַ-אַ... בער פונווא... וואנען ווייסט איר?

— אז איר זינט א וועבער? פארשטייט זיך, אז איך ווייס, — מאכט שוין דער פרעמדער אן ערנסט פאָנעם. — אַט דאָס גיי איך דאָך צו אייך. די סעניאָרע, מיט וועלכער איך בין געקומען צו פאָרן, דארף וויסע ליוונט, א סאך ליוונט.

— איך פארקויף ניט קיין ליוונט. איך ארבעט אויס דאָס, וואָס מע גיט מיר.

— איך פארשטיי. אַט דאָס מיין איך טאקע. באווייזט נאָר די ארבעט איינערע.

איך וועל אייך באזאָרגן מיט ארבעט אף א גאנץ יאָר...

מאצליעך איז אינגאנצן אן אנטוישטער. ס'געפעלט אים גאַרניט דער גאנ-צער אייסעק. זיי גייען אין שטוב אריין, און ס'באקומט זיך, ווי דער פרעמדער וואָלט מיט צוואנג געפירט מאצליעכען אהיים. שוין פאר דער שוועל פרווט ער טינען, מאצליעך:

— ס'איז דאָ פאראן אין שטאָט א סאך בעסערע וועבער פון מיר. איך דארף

גאָר ניט אזויפיל ארבעט אף א גאנץ גייענדיק יאָר. איך האָב אין דער אדאָמע דאָס גאנצע וועבעריי... ווען ניט דאָס ווייב מינס, ווען איך בין ניט אזא מעטופל מיט קינדער... מעגלעך, אז איך וועל גאָר אינגיכן ווערן דער שאלאטן-שאמעס בא דער קעהילע.

— אַך, גאָר אזוי, — כאפט זיך אָן דער יונגערמאן און העלפט אים אריבער-טרעטן די שוועל אין שטוב אריין, — דארפט איר דאָך קענען די שטאָט מיט מענטשן. די סעניאָרן דארף זיך דאָ זען מיט איינעם, — רוימט ער אים איין אינדערשטיל, — מיט א גוויר-אדיר, אן אלטן באקאנטן אירן. ער גיט געלט אף איסקע.

— איך קען דאָ אלע גוויר-אדירים, — ווערט אופגעלעבט מאצליעך, און ער וויל זיי נעמען אויסרעכענען אף די פינגער, — די זין פון רעב מעשולעם, דער עלטערער יאקאוו, דערנאָך גייט אהאראָן, נאָך אים — אָשער.

— דער איז אָבער אן אָנגעפארענער, — שלאָגט אים איבער דער יונגער-מאן, — אליין איז ער פון שאמפאן אָדער פון פאריזש, א הויכער אזא, א בא-לייבטער, מיט א בלאַנדער באָרד.

— מיט א בלאַנדער באָרד? אַט דער, וואָס האָט געקויפט דאָס נייע הויז לעבן

ביי-האקנעסעס?

— גאנץ ריכטיק, אַט דער. ווייסט איר אפילע ניט, ווי מע רופט אים? און איר

ווילט נאָך ווערן שאמעס בא דער קעהילע?

— וואס הייסט איך ווייס ניט? — האָט מאַצליעכען פאַרדראָסן. — שאַט נאָר
שאַט, — האָט ער זיך אָף דער באַנק צוגעזעצט, — איך קען דאָך אים זייער גוט.
איך האָב דאָך שוין אפּילע עפּעס פאַרדינט באַ אים. איך בין מיט אים געגאַן
צום היגן אבאט ערגעץ אין אויסרייסעניש. וויאזוי זשע הייסט ער? — האָט ער
גענומען רייבן דעם שטערן. — אזא שווערער נאַמען, א ניט־יידישער.

— איין מינוטקעלע, — האָט זיך דער גאסט אויך צוגעזעצט לעבן אים אָף דער
באַנק, — וויאזוי ס'הייסט דער קייסער דער פראַנקישער ווייסט איר כאַטש?

— דער קייסער פּיליפֿ־אוּגוסט? איך האָב זיך דערמאַנט! — איז מאַצליעך
אופגעשפרונגען. — קעסערלין! יאָ, יאָ, קעסערלין! — האָט ער געשריגן אָף א קאַל.
יענער האָט אים צוריק אוועקגעזעצט און געגעבן צו פאַרשטיין, אז ער דאַרף
ניט שרייען. ס'איז דאָך א געלט־איניען, איז דאַרף עס זיין בעסאָד־סוידעס. ס'טאַר
דערפון אין שטאַט קיינער ניט וויסן, און אויב ער, מאַצליעך, וועט אים באַהיל־
פיק זיין אינעם צונויפירן די סעניאָרן מיט קעסערלינען, וועט ער אים גוט באַ־
צאָלן. ער קען אים טאקע שוין געבן אן אדערוף, פאַרן ווייב וועגן. זי זאָל אזוי
ניט קוקן מיט אזעלכע גאַזלאַנישע אויגן.

— וועסט שוין ווידער א גאַנצן טאַג ניט אַרבעטן, און מאָרגן וועט מען
קומען נאָך דער לייזונט, — האָט זי באַ אים גערופן פון די הענט שטרויענע
פוישטן, וואָס ער האָט זיך געקליבן אַנטאָן. נאָר די עטלעכע מאַטבייעס, וואָס
דער פרעמדער האָט גענומען אַרייַנשטעקן אין איר בוועם, האָט זי פּריילעכער
געמאַכט. זי האָט זיי אפּילע אַרויסגעבאַגלייט א צעשמייכלטע און געבעטן, זיי
זאָלן ניט פאַרשפּעטיקן ביידע קומען צום מיטיק.

אפן וועג האָט זיך באַ מאַצליעכען דאָס מויל ניט פאַרמאַכט. ער האָט געדאַרפֿט
באווייזן, אז ער ווייסט א סאך מערער וועגן אַט דעם קעסערלינען, ווי יענער
שטעלט זיך פאַר. שוין א היפשע צייט, אז אַט דער קעסערלין איז א היגער. שוין
גוטע עטלעכע כאַדאַשים צאָלט ער די אלע שטייערן, ווי א היגערענער: דעם
ציניש פאַרן שטאַט־מאַגיסטראַט, פאַרן פירשט באַזונדער, און אויך פאַרן בישאָף.
דעם אבאט פון קלויסטער צאָלט ער מיט פעפער און מיט אנדערע געווירצן. ער
אליין האָט עס איינמאַל אוועקגעטראָגן אהין אין א לעדערן זעקל. נאָך פּרייער,
נאָכדעם ווי ער האָט דאָ אָפּגעלעבט די ערשטע דרייסיק טעג, האָט ער אָנגעהויבן
צאָלן דעם סכום שטייער, וואָס גייט אָף קאַהאַל. פּונוואַנען ווייסט ער עס, מאַצ־
ליעך? ער געדענקט אפּילע, אז ס'איז געווען נאָך שווער. אין א טאַג פון אינר
מיטן דער וואַך. דער ראַש פון דער קעהילע האָט אים געבעטן העלפן צונויפירן
די כאַוויירים פונעם וואַד. ער איז אפּילע דערנאָך בייגעווען אָף דער מעסיבע,
געהערט, ווי אַט דער קעסערלין האָט עפשער א שאַ נאַכאַנאַנד גערעדט וועגן
זיינע גרויסע פאַרמעגנס און מיט וואָס ער קלייבט זיך צו באַשעפּטיקן, אויב מע
וועט אים נאָר געבן רעשוס אָף באַזעצן זיך דאָ אָף שטענדיק. דערנאָך האָט מען
פאַר אלעמען געלייענט אין דער הייך א קסאוו פון זיין שוויגער פון טלוזע. עפּעס
זייער א גרויסע איישעס־כאַל, א פרוי אין ספּאַדעק. זיי האָבן זי דאַרט אלע
שטאַרק גערימט.

— אַט איז שוין דאָס הויז, וווּ ער וווינט, דאָס געמויערטע, — האָט מאַצליעך
אָנגעוויזן מיט דער האַנט. דער פרעמדער האָט אים אַראָפּגעזעצט די האַנט, און
זיי זיינען שטיין געבליבן. מע האָט אָפּגערעדט, אז מאַצליעך זאָל דערוויל אליין
גיין זיך דערוויסן, צי איז קעסערלין אין דער היים. אויב ניט, איז וווּ קען מען
אים געפינען.

מאַצליעך האָט זיך באלד אומגעקערט אן אָפּגעקילטער. עפּעס האָט ער מיט־
אַמאַל אינגאַנצן פאַרלוירן די פּריערדיקע אופּגעלעבטקייט. דער דינער האָט
אים געזאָגט, אז דער באלעבאַס זיינער מוז זיין אין דער קעהילע. און אהינצו האָט
ער איצט ניט געקאַנט אַרייַנגיין. נאָך אין עלעל כוידעש, ווען ער האָט אָנגע־

געבן זיין האכנאָסע פארן גאנצן יאָר ווייניקער פון הונדערט ליוורען, האָט מען זיך צו אים גענומען, אז ער לייקנט בעקיוון זינע רעוואַכים. ס'איז ניטאָ קיין וועבער אין שטאָט, וואָס זאָל זיך אליין אוועקשטעלן אין די צעטלען פון דער סאמע לעצטער מאַדרייגע... און ער פארדינט נאָך עפעס כּוץ וועבעריי... האָט מען אים גלייך באשטראַפט מיט א קנאַס. איצט איז ער שולדיק דעם סכּום שטייער, און דעם קנאַס האָט ער נאָך אויך אינגאנצן ניט אויסגעצאָלט. דער שטייער-מאַנער לאָזט אים ניט לעבן. אָט דאָ ניט לאנג איז ער אַנגעפאלן אָף אים אינעם פּאָליש פון בייס-האַקנעסעס און האָט פאַר אלעמען אין די אויגן פון אים גע-מאַכט כּוכע-אוטלולע:

— טוט א קוק אָף מאַצליעכן, — האָט ער געשריגן, — קיין גרייזגראַווער איז ער ניט, ער איז נאָך, דוכט זיך, פאַר די שמוינים, קיין קונדעס איז ער, אפּאַנעם, אויך ניט. עפשער איז ער ניט קיין זאַכער? עפשער איז ער גאָר אן אלמאַנע מיט א סאך יעסוימיס? צי עפשער ביסטו גאָר געוואָרן, מאַצליעך, א לומד ומלמד, וואָס איז אויך פריי פון צאָלן שטייערן?

איז וויאזוי קען ער איצט אריינקומען אינעם קעהילע-ביניען? דער פרעמדער, אן אופגעלייגטער, האָט אים אויסגעצייילט דאָ אפּן אָרט די זעקס גילדן, וואָס ער איז שולדיק דער קעהילע, און זיי זינען אוועק אהין. די מאַטבייעס האָבן גע-שוויצט באַ מאַצליעכן אין דער פעסט-צוגעמאַכטער דלאַניע, און ער האָט גאָר ניט אופגעהערט צו טראַכטן וועגן דער האַצלאַכע, וואָס האָט זיך צו אים אריינגעכאַפט פון נעכטן אין אָונט. ס'איז אים נאָך קיינמאַל אזוי גוט ניט געגאַנגען, עפשער וועט עס שוין אוועקגיין אזוי ווייטער. ער האָט מיט גאַדלעס ארויסגע-לייגט אפּן טיש פאַר זיין שטייערן-מאַנער די זעקס מאַטבייעס און מיט א געביי-זער געפרעגט אָף קעסערלינען. יענער האָט אָף אים אויסגעלאַצט א פּאַר אויגן, געקוקט אפּן געלט און אָף מאַצליעכע שטעל:

— א, מאַצליעך! דו האָסט שוין צו טאָן מיט אזוינע נעגידים, ווי קעסערלין? ווי קומסטו מיטאַמאַל אזוי רייך ווערן? — און דאָ האָט ער דערזען הינטער מאַצ-ליעכע דעם מונטער-זשוואוועדיקן פרעמדן יונגעראַן, איז ער גלייך צו צו אים. — קעסערלינען קענט איר איצט טרעפן אין ראַטהויז. זיי שרייבן דאָרטן דעם קאַנ-טראַקט מיט אייער באַראָן. איך קען אייך, — האָט ער מיט א זיסן שמייכל אים געגעבן די האַנט, — איך האָב געהערט פון אייך, דאָס זייט איר אבו מאַרי בען ייצכאַק, דעם באַראָנס בילע פון סענט-זשיל...

— יאָ, יאָ, דער בילע, — האָט דער פרעמדער צוגעשמייכלט, — געווען — נאָר איך בין ניט דעם באַראָנס, איך בין דער גרעפּנס, און איך בין ניט אבו מאַרי, מיין נאָמען איז בעליטוס, דער זון פון אלעקרא, און איך בין געשיקט געוואָרן פון דער גרעפּן צום דאָמינוס קעסערלין.

— איך קען אייך גלייך ברענגען אהין...

— מיר וועלן שוין דעם וועג אליין טרעפן, — האָט אים מאַצליעך אזעסדיק אפּגעשטופּט, און דער פרעמדער האָט א צוק געטאָן מיט די אַקסל, ווי איינער רעדט: דאָ קען איך שוין מיט גאַרנישט ניט העלפן. איך בין שוין אינעם רעשוס פון אָט דעם יידן.

דער גרעסטער צימער אין דער ראַטהויז-געביידע געהערט צום פּאַגט — דעם שטאַט-הערשער פון לונעל. דאָ איז מער שיין אריינגעדרונגען דורך די לענגלעך-שמאַלע פענצטער, הויכע ביז צום דעמבענעם סופּיט. פונדעסטוועגן האָבן דאָ אויך געברענט ליכט אין דער שווערער מעשענער ליוסטער, וואָס הענגט אראָפּ איבערן קיילעכדיקן טיש. ארום טיש זינען געזעסן אָף באַזונדערע געשניצטע שטולן מיט הויכע ווענטלעך: דער פּאַגט, צוויי נאָטאַבעלן, דער באַראָן פון סענט-זשיל, אָשער

¹ א לערנער און א מעלאמעד.

בען מעשולעם און קעסערלין. דער שאצמייסטער, דער סעקרעטאר און אנדערע באאמטע פון דער שטאט-מאכט זיינען געשטאנען הינטער זייערע פלייצעס. דער קאנטראקט איז שוין געווען אנגעשריבן. מע האט ווידער אנגעפילט די בעכער מיט וויין. אָשער בען מעשולעם האָט באטראכט דעם בעכער, וואָס ער האָט גע- האלטן פאר זיך. ער האָט ניט געוואָלט אָן איבעריק מאָל זען די הייליקע בילדער, וואָס קוקן אראָפּ פון די ווענט, די עוואנגעלישע אופשריפטן וועגן גוטע זיטן, אָרנטלעכקייט, גערעכטיקייט. זיינע אוועס, די אמאָליקע באלעבאטיס פון די גי- טער, וואָס ער האלט איצט באם פארדינגען בלויז אָף צוויי יאָר, האָבן זיך ניט געשפיגלט, ווי אצינד, אינעם יין נסך, וואָס ער וועט באלד מוזן אויסטרינקען. קעסערלין שוויצט, ווי א ביכער, אינעם פוטערנעם יאָלעם, געפארבט מיטן טונקל- קופערנעם קאָליר פון דעם זעלבן, ווי די זייטן פון זיין בלאַנדער אשורישער באָרד. ער האָט ניט געוואָלט זיך אנדערש פירן ווי דער שוטעף זיינער אָשער, וואָס האָט אויך ניט אראָפגענומען זיין לייכטן קאָפּצודעק, כאַטש ער טראָגט נאָך אונטן א דינע יארמלקע. קעסערלין פארגעסט אלץ, אז ער וויינט איצט ניט אינעם צאָפּן טייל פון לאַנד, נאָר אין א קאנט, ווו דער ווינטער איז קימאט קיין ווינטער ניט. ער קען זיך אלץ ניט אָפגעוויינען פון די פוטער-מאלבושים. דער באראָן טרינקט בעהאדראָגעדיק, ווי ער וואָלט האַנאַע געהאט פון יעדן זופּ וויין באַזונדער. ער רעכנט שוין אין געדאַנק די גרויסע צאָל ליוורען, וואָס ער וועט באלד באקומען. איצט וועט ער ערשט קענען פאַרזעצן דאָס מאַכלויקעס מיטן הערצאָג פון פא- סקיער, וואָס ציט זיך שוין באלד דריי יאָר. דער לעצטער קרייץ-צוג, ביים וועלכן ער האָט געדאַרפט באַזאָרגן אויפיל קרייצטרגער מיט געווער, מיט פראַוויאַנט און טיילווייז אויך מיט קליידונג, האָט בא אים אופגעגעסן א גאַנץ פארמעגן. איצט וועט ער נאָך האָבן אַנצווערן אָף גאַנצע צוויי יאָר די האַכנאַסעס פון א גרויסן טייל פון זיינע גיטער — פון זיינע וועלדער, ווינגערטנער, טייכן. היינט אקער- לאַנד? דערפאַר אָבער וועלן די הויצאַעס איצט קלענער ווערן, און ער וועט זיך אינגאַנצן קענען אָפגעבן דעם מאַכלויקעס.

ווען אלע האָבן אויסגעליידיקט די בעכער, האָט דער פּאָגט פאַרגעלייגט צו- טרעטן צום שטעלן די כסימעס. צוערשט האָט דער באראָן פון צוויי פאסיקלעך געמאַכט א קרייץ, ווו בא דער זייט האָט דער סעקרעטאר צוגעשריבן דעם בא- ראַנס נאָמען. נאָך דער כסימע פון קעסערלינען, וואָס האָט זיך אונטערגעשריבן נאָך זיין שוטעף רעב אָשערן, האָט איינער פון די נאָטאָבעלן אַרויסגענומען דעם שטאַמפּ, אָף וועלכן ס'איז אויסגעמאַלט דאָס הייליקע בילד פון דער מאַדאַנע, און האָט דער ערשטער צוגעשטעמפלט דעם באַראַנס כסימע. אין דער זעלבער צייט האָט דער פּאָגט באפוילן אַריינצולאָזן דעם פארנעס פון דער קעהילע מיטן קע- הילע-שטעמפל. נאָך מיקאַדמוינים האָבן די ערשטע פראַנקישע קיניגן דערצו מא- סקים געווען. קעדיי ניט צו באַליידיקן די גלויבנס-געפילן פון די נישט-קריסטלעכע אונטערטאנען, וועלכע אנערקענען ניט די הייליקייט פון גאָטס מוטער, האָבן זיי דערלויבט צו שטעמפלען יעדן געלט-שטאַר אויך מיט זייער שטעמפל.

נאָך דער צערעמאָניע, ווען דער קאָנטראַקט אין ביידע קאָפּיעס איז שוין געווען פאַרטיק לויט אלע קלאָלים, האָט דער פּאָגט איין קאָפּיע פאַרשלאָסן אין דער פּייער-קאַסע פונעם שטאַט-מאַגיסטראַט און די צווייטע האָט ער געהאַלטן דערווייל בא זיך, ביו זיי וועלן אויסצאָלן דעם גאַנצן סכום געלט. קעסערלין האָט באַזונדער זיין כּיילעק אַרויסגעציילט פונעם לעדערנעם טאַש, וואָס הענגט אָף אים אונטערן מאַנטל, און ער פילט, ווי דער טאַש ווערט וואָס אמאָל גרינגער. אים איז אָבער אויך לייכטער אָף דער נעשאַמע. דאָרט, פּונוואַנען ער איז געקו- מען, איז אומעגלעך געווען פּאָטער צו ווערן פונעם קיניגס שאַצמייסטער. איבערן

¹ אינעם נישט-קאָשערן וויין.

גאנצן לאנד, אין יעדן ייִשעוו, ווו נאָר ס'האַבן געהערשט דעם קניגס וואסאלן, האָט ער געמוזט צו יעדער שטאָרהאלוואַע צוגעבן נאָך א צענטכילעק פונעם גאנצן סכום פארן קניגס וועגן. דער שאַצמייסטער האָט ניט געלאָזט לייגן דעם שטאַמפּ, ביז ער האָט ניט באקומען די צען פּראָצענט פאר זיין הויכהייט. ס'האָט זיך אים אויסגעזיילט, אז דער טאש איז שוין באלד ליידיק. ער האָט, אפּאָנעם, ניט גוט אויסגעציילט, און ער וועט נאָך מוזן גיין אהיים נאָכן מויסער. דאָס געפּעלט אים דאפּע ניט. עפּשער וועט האָבן אַט דער אָשער פאר אים אויסצולייגן. דער אומרו און די אופּמערקזאַמקייט באַם ציילן האָט אים אזוי פאַרנומען, אז ער האָט קיין אַכט ניט צעלייגט אפּן גערודער, וואָס ס'איז געוואָרן צווישן אוילעס אין זאל, ווען מע האָט צו וויסן געגעבן, אז צום ראַטהויז איז צוגעפּאָרן א גרויס־אַרטיקע קאַרעטע מיט א גאַנצער פאַמאַליע רייטערער. זיי שפּרינגען אראָפּ פון די פּערד; פון דער קאַרעטע האָט מען ארויסגעזעצט א מיטליאַריקע אדל־פּרוי, און אלע לאָזן זיי זיך אהער.

קעסערלין, ווען ער האָט דערזען אין צענטער פון דער סוויטע די גרעפן בלאַנ־קא, זיינען אים הענט און פיס אפּגענומען געוואָרן. ער איז געבליבן שטעקן מיט דער האנט אינעם געלט־טאַש, און דאָס ביסל מינץ דאָרט האָט ווי פון זיך אליין געהאלטן אין איין קלימפּערן. די מענער האָבן געבויען די קעפּ פאר איר, און דער באַראָן האָט מיט די פּינסטע ריטערישע מאַנירן זי געוואָלט באַזעצן. נאָר זי האָט הערשעריש אפּגעוואָרפּן אלע פרווון פון איבעריקער אַכטונג צו זיך, און מיט לאַנגזאַמע טריט שטרענג־דראַענדיק איז זי צו קעסערלינען.

קעסערלין איז געבוירן געוואָרן אין דער שטאָט שאַמבערי, וואָס אין שאַמפּאַן. קימאַט גאַנץ שאַמפּאַן איז דאָס אייגנטום פון אַט דער פרויס מאַן, פונעם גראַף טיבאָ. דאָרט איז קעסערלין אויסגעוואַקסן, געוואָרן רייך און איז אַנגעקומען פאר אן איידעם צום גרעסטן גוויר פון טולוז, צום איינציקן יידן, וואָס האָט געטראָגן דעם טיטל דאָמינוס. דער שווער זיינער, בעליטוס דער זון פון אלעגראַ, האָט געהאַט אומגעהייער גרויסע פאַרמעגנס. צוזאַמען מיט זיין ברודער אווראַם בען אלעגראַ האָט ער ארענדירט די גיטער פונעם טאַמפּלינער אָרדען. די שוויגער זיינע, דאָמינע מאַנטאַניערע, איז געווען די איישעס־כאַל אין דער מישפּאַכע. אָן איר ווילן האָט זיך גאַרנישט ניט אפּגעטאָן. דאָס האָט זי טאַקע געצווונגען דעם איידעם אירן קעסערלין, ער זאָל אויקער זיין פון שאַמפּאַן און איבערלאָזן די גרעפן בלאַנקאַ מיט א לונגראַון־לעבער אף דער נאַז. דער גראַף טיבאָ האָט שוין דעמלט געקרענקט. מיט אלץ האָט אַנגעפירט דאָס ווייב זיינס, אַט די בלאַנקאַ, און זי איז שטאַרק פאַרהאַסט געווען באַ קעסערלינס שוויגער. עפּעס האָט געויערט אן אלטע סינע נאָך פון די מיידל־יאָרן צווישן אַט די צוויי פרויען, וואָס שטאַמען ביידע פונעם שטעטל בלואַ. באַם ברעג פון טייך לוארע. זיי זיינען נאָך געווען אין די באַגרעסיאַרן, ווען א יונג פון זייער עלטער און זייערער א פאַרערער האָט מיטאַמאַל אויסגעטראַכט, אז ער האָט געזען, ווי עטלעכע יידן האָבן א קריסטלעך קינד אריינגעוואָרפּן אין טייך אריין. דער יונגער גראַף טיבאָ, נאָך דעמלט א באַכער, האָט עטלעכע יידן פון שטעטל פאַרשפּאַרט אין טפּיסע, און געפּאָדערט אויסקויף־געלט. איז אַבער דער אַרטיקער ביסקופּ, בלאַנקאַס מוטערס א ברודער, באַשטאַנען, אז מע זאָל די יידן נאָר אומברענגען. בלאַנקאַ האָט גוט געוואָסט, אז דער יונג האָט עס אויסגעטראַכט, קעדיי זיך נויקעם זיין אין איר כאַווערטע, אין מאַנטאַניערען, און דאָך האָט זי געשוויגן. ווען מע האָט באַשטימט אריינזעצן דעם מאַסער אין א שיפּל, וואָס רינט, און אים לאָזן שווימען, האָט בלאַנקאַ גע־וויינט מיט בלוטיקע טרערן. זי האָט מוירע געהאַט, טאַמער וועט ער אונטערגיין און דאָס וועט זיין א באַווייז, אז דער יונג האָט אויסגעטראַכט א בילבל... דאָס שיפּל איז ניט איינגעזונקען געוואָרן. די יידן האָט מען אומגעבראַכט. בלאַנקאַ איז דערנאָך געוואָרן דאָס ווייב פונעם גראַף טיבאָ. די סליכע, וואָס איז געשאפּן

געוואָרן איבערן דאָזיקן פאל, האָט די דאָמינע מאָנטאניערע אויסגעלערנט איר טאַכטער, די טאַכטער — דעם מאן אירן קעסערלינען, און קעסערלין... ער האָט אויך אָן דעם פּינט געהאט די גרעפן בלאַנקא בעטאכלעס האסינע. זי איז געווען נאריש און געלט-דאָרשטיקער פון צען באַראָנען און פון צוואַנציק ביסקאָפּן. זינט דער גראַף איז געבליבן ליגן צו בעט און זי האָט איבערגענומען די פּירונג, ווערט זי ניט מיד צוצוטראַכטן קאַלערליי טרופּעס און האַמאַצאַעס, וויאָזוי אַרויסצובאַקומען באַ אים וואָס מער געלט. איז איר צוגעקומען אַ נייער וואַסאַל, דאַרף איר קעסערלין באַצאָלן. ער וועט דאָך פון אים אויך האָבן רעוועך. איז באַ די וואַסאַלן געבוירן געוואָרן אַ זון — גיב אַ מאַטאַנע. אַ כאַסענע — אויך דאָס זעלבע. איז עפּעס אַ יאָמטעוו אָדער אַ סימכע באַ איר — שיט מיט פּרעזענטן. פון יעדער האַלוואַע, וואָס ער גיט וועמען'ס איז פון אירע וואַסאַלן, נעמט זי אַראָפּ פּראַצענטן. פאַר דער צייט פון איר הערשאַפט האָט זי שוין באַ אים אַרויסגע-שלעפט העכער צען טויזנט ליווער, אַכּוץ האַלוואַעס. טאַמער האָט ער אַמאַל געפרוּווט ליינען געלט איינעם, וואָס געפּינט זיך אויסער די גרענעצן פון איר פּעאַד, האָט זיך געטאַן כּווישעך. אפּילע דעם קיניג האָט זי אים ניט געלאָזט קרעדיטירן, האַגאַם קעסערלין האָט נאָך באַ איר מאן זיך באַוואָרנט מיטן רעכט צו געבן האַלוואַעס אין אלע קיניגלעכע געביטן.

מיטן גראַף איז נאָך געווען צו דערליידן. צו זיין רישעס האָט ער אָבער אַ קלוגן קאַפּ אַף די פּלייצעס. קעסערלין געדענקט נאָך, ווי מיט אַכּצן יאָר צוריק האָט דער גראַף טיבאַ זיך אָפּגעזאָגט אויסצופּילן דעם קיניגלעכן באַפעל אַראָפּ-צוטרייבן די יידן פון זיינע נאַכלאַעס. נאָך מער, ער האָט אפּילע געפּנט די טויערן פאַר אלע, וועמען דער קיניג האָט אַרויסגעטריבן. דער זעלבער קיניג פּיר-ליפּראַווגוט, וואָס האָט אין זעקס יאָר אַרום כאַראַטע געהאַט און געבעטן אלע אַרויסגעטריבענע אַף צוריק, האָט היינטיקס יאָר, דאָס טויזנט צווייהונדערטסטע יאָר, געמאַלדן פאַר אַ יויוול-יאָר איבערן גאַנצן פּראַנקלאַנד. גוט, וואָס ער, קעסערלין, האָט זיך דערפון דערווייט באַצייטנט. דאָס האָט אים עפּשער געגעבן דעם לעצטן שטויס נאַכצוגעבן דער שוויגער. ער האָט ווי ווייט מעגלעך צונויפ-גענומען די כּויוועס, אַרויסגעשלעפט וויאָזוי ס'האַט זיך נאָר געלאָזט די האַל-וואַעס, וואָס ער וואַלט זיי סייזוי אָנגעוויירן איבערן יויוול-יאָר, און מיטן ביסל מעזומען האָט ער געמאַכט דערווייל אַ וואַזוּראַך קיין פּאַריזש. דאָס איז געווען דער ערשטער פעלער זיינער. אין פּאַריזש, האָט ער זיך געטראַכט, איז ער אונטערן שוץ פונעם קיניג. דאָס יויוול-יאָר וועט אים שוין מיט גאַרנישט ניט אַנריין. דאָס גאַנצע פּאַרמעגן זיינס איז באַ אים און באַ דער פּאַמיליע, וואָס ער האָט געלאָזט באַ שווער-אין-שוויגער. ווי האָט ער זיך געקענט ריכטן, אַז זי וועט אים דאָ, אין פּאַריזש, אויסגעפינען און וועט פּאַרפירן אַ פּראַצעס מיטן קיניג און אַט דעם פּראַצעס געווינען? ער האָט אפּילע קיין אַנונג ניט געהאַט פונעם אָפּמאַך צווישן די זיבעצן סעניאָרן מיטן קיניג בעראַש וועגן רעכט אומצוקערן מיט גוואַלד אלע יידן, וועלכע האָבן זיך פּריער געפונען אין זייער רעשוס און זיינען אַנטלאָפּן פון זיי. דער אָפּמאַך איז אפּילע גילטיק אויך פאַר פּאַריזש. האָט ער באַשטימט צו לויפן אינעם פּרייען פּראָוואַנס, אַף דאָרעם-פּראַנק-רייך, וווּ ער איז געווען זיכער, אַז די דאָזיקע לייט מיט זייערע ווילדע אָפּמאַכן האָבן דאָרט קיין שליטע ניט.

שטייען זיי איצט ווידער איינער קעגן צווייטן. די גרעפן איז אויסער-זיך, כאַטש זי רעדט מיט ווירדע און דערציילט, וויאָזוי זי האָט אויסגעשפּילט דעם קאַמף מיטן קיניג פאַר אירע יידן, וויאָזוי דער זייער קראַנקער מאן אירער, דער גראַף טיבאַ, דער אייגנטימער פון די גרעסטע גיטער אין שאַמפּאַן, האָט גע-שווירן, אַז ער וועט זיך ניט באַרויקן, ביז זי וועט ניט צוריקברענגען אַט דעם אומדאַנקבאַרן יידן, וואָס האָט אַזויפיל יאָרן זיך געהאַדעוועט אַף זייער ערד.

קעסערליניען האָט דערמוטיקט סײַ דאָס לאַנגע שווינגן פֿונעם באַראָן, סײַ דאָס אומצופֿרידענע, זױערע אויסזען פֿונעם פּאָגט; פֿון די אלע איבעריקע האָט נאָך אױך קײנער ניט אַרויסגעװיזן צו איר קײן גוטװיליקײַט. ער האָט דער ערשטער זיך אָנגערופֿן:

— די גרעפֿן בלאַנקא האַלט מיך, אפּאַנעם, פאַר אירס אן אײַגנטום, זײ זאָגט אזױ אײנפאַך „מײן ייִד“, װײ זײ װאָלט געזאָגט „מײן שלאָס“, „מײנע גײטער“. איר בין דאָך נײט קײן לײב־אײגענער. צײ בין איר עפּשער שולדיק דער גרעפֿן געלט? צײ די גרעפֿן האָט מיט מיר א קאַנטראַקט, װאָס איר האָב נײט אױסגעפֿילט? פֿונעם ראַטהױז האָט זײ געמוזט אװעקגיין מיט גאַרנישט. דער באַראָן פֿון סענט־זשײל האָט געדראָעט: אױב דער פּאָגט װעט עפּעס פֿירנעמען קעגן דעם ייִדן, װאָס האָט אים געלט געלעזן, װעט ער מיט זײנע רײטער באלאָגען די שטאָט. דער פּאָגט האָט געקוקט דעם באַראָן אין מױל ארײַן. דאָס, װאָס די גרעפֿן שרעקט מיטן קײניג פֿיליפּ־אױגוסט, אז ער װעט זיך פאַר איר אָנעמען, איז גאַר־נײט. זײ זײנען אונטערגעװאָרפֿן נײט דעם פֿראַנקישן קײניג, נאָר דעם הערצאָג רײמונד דעם זעקסטן, דעם אײנציקן הערשער אין גאַנץ לאַנגעדאָק. די אלע איבעריקע פֿון דער שטאָט־מאַכט דאָ אין צײמער האָט אױך פאַרדראַסן דאָס פֿרעמדע ארײַנמישן זיך אין זײער אן אינערלעכן שטאָטישן אײנען. דערוױל איז פֿאַרגעקומען א צוזאַמענשטױס מיט אײניקע פֿון אירע באַגלייטער, װעלכע האָבן גענומען טומלען, אז זײ װעלן דעם ייִדן מיט גװאַלד אװעקנעמען פֿונדאנען. ס׳האַבן זיך באװיזן נאָך שטאָט־בירגער דאָ און אין אַנדערע צײמערן פֿונעם ראַט־הױז. מע האָט די סױרטע אירע אַרויסגעשטױסן מיט א הוקערײַ, מיט א פֿײפֿערײַ. די גרעפֿן איז בעכאַרעט אײנע אַליין אראָפּגעשטיגן פֿון די שטיינערנע טרעפֿן און האָט זיך געהײסן פֿירן צו דער קירכע.

זײ איז צום בײשאָף געקומען מיט א גרויסער נעסינע פאַר דער הייליקער קירך, און זײנענדיק מיט אים אײנע אַליין אין זײן כײדער־מעיוכע, האָט זײ ערשט געקענט זיך מיסװאדע זײן און אױסגיסן פאַר אים איר בײטער האַרץ: דער מאַן אירער האַלט באַם שטאַרבן; זײ האָבן אזױפֿיל סאַנים צװישן די סעיִ ניאָרן, װאָס רינגלען זײ ארום, מע װאַרט נאָר אפֿן טאַג, װען זײ װעט בלײבן אן אלמאַנע, מע זאָל זיך מיט איר קענען אַפֿרעכענען און א טעל מאַכן פֿון אירע גרויסע מאַיאַנטקעס. אין אזא צײט, װען זײ פֿילט אמערסטן דעם מאַנגל אין גרײט געלט אף בעסער צו באװאַרענען אירע װאַסאַלן, איבערקױפֿן נײע, באַזאַרגן די רײטער מיט אַלדאַס נײטיקע, גײט אַט דער שמוציקער, פֿון גאָט פאַרשאַלטענער ייִד אװעק פֿון איר. דאָס דאַנקט ער איר אזױ אפֿ פאַר דעם, װאָס ער איז אף איר ערד געבוירן, אױסגעװאַקסן, אזױ רײך געװאָרן. זײ פֿלעגט פֿון אים באַקן מען אזױפֿיל שטייערן, מיט אזא שטענדיקער האַכנאַסע. װען װעט זײ נאָך האָבן אזא מעגלעכקײט צו יעדער צײט ארויסבאַקומען אזױנע גרויסע סכּומען געלט. איר מאַן האָט די גרעסטע צאָל רײטער מיט אַנצאַליקע מאַכנעס לײב־אײגענע געלאָזט מיט זיך פֿירן אינעם לעצטן קרײץ־צוג, און איצט... מע זאָגט, אז דער הייליקער פּאַטער, גאָטס פאַרטרעטער אף דער ערד, רופֿט צו א נײעם קרײץ־צוג. װאָס קען זײ איצטער טאַן, אז אױסער אירע אומבאוועגלעכע גײטער פאַר־מאַגט זײ גאַרנישט נײט?

זײ האָט געלאָזט א טרער און גענומען שעלטן און זידלען די היגע אדל־לײט. אז דער הערצאָג פֿון דרע האָט פאַרלוירן זײנע ייִדן צוליב די צו גרויסע שטייערן, װאָס ער האָט זײ געצװונגען צו צאָלן, און זײ האָבן זיך אלע באזעצט אין אירע דערפער און אין א סאַך שטעט פֿון אירע װאַסאַלן, האָט זײ זײ דען נײט אלע אומגעקערט אף צוריק?

דער אלטער בײסקופֿ האָט אזױ װי אפּגעװאַכט פֿון שלאָף. ער האָט אױס־געשפּרײט זײנע בײדע הענט אף איר קאַפֿ, דערנאָך זײ איבערגעצײלעמט.

— טאכטער מינע! אט אזוי דארפסטו טאן. טרייב ארויס די איבעריקע יידן זיינע, אלע. פון גאנץ שאמפאן.

— הייליקער פאטער, — האט זיך די גרעפן איבערגעשראקן, — ווי קען איך אזא זאך טאן? די ווייניקעלעטער... און אזויפיל ווייניגערטנער — זיי וועלן דאך כאָרעו ווערן. ווער וועט זיי באארבעטן? און די אלע צינישן, שטייערן? דער קאָפּשטייער אליין איז א גאנצער מאיאָנטעק. היינט דאָס, וואָס ס'צאלן די האַנט-ווערקער, די פּיציקטלעך... איך וועל דאָך אינגאנצן אָן געלט בלייבן.

— האָב קיין אַנגסט ניט, טאָכטער מינע, — איז דער ביסקופ אופגעשטאַ-נען, — ס'וועט דערצו ניט קומען. איך נעם עס אף זיך. איך וועל זיך אליין זען מיט אלע גרויסע פון זייער קאָהאַל און איך וועל זיי וואַרענען: זייערע ברידער פון גאנץ שאמפאן וועלן ארויס פונדאָרטן ניט ווי די יידן זיינען ארויס פון מיצ-ראים. זיי וועלן קיין פאָדעם ניט האָבן דאָס רעכט מיטצונעמען מיט זיך. דאָס גאַנצע פארמעגן זייערס, די ווייניגערע, די געבעט-הייזער, די ווייניגערטנער און אפילע דאָס, וואָס זיי וואָלטן געקענט נעמען אף זיך, וועט אויך בלייבן בא דער גרעפן בלאַנקא פארן העזעק, וואָס זי לייט צוליב איינעם אן אַנטלאָפענעם יידן, צוליב אַט דעם קעסערלינען... און זאָלן זיי אויסקלייבן, די היגע קאָהאַל-לייט... די דאָזיקע יעדע האָט זיך קעהערעף-איינען פארשפרייט איבער דער שטאָט. מע איז אַרומגעלאָפן פון שטוב צו שטוב זיך דערוויסן פראַטיס. מענטשן האָבן געוואלדעוועט, מע זאָל צווינגען אַט דעם קעסערלינען זיך אומקערן צו דער גרעפן. קעדיי א וועלט מיט יידן זאָלן ניט כאָרעו-וועניכרעו ווערן צוליב אים איינעם. ס'איז ארויס א קלאַנג, אז ס'איז שוין סיווי אַראַפאלן, דער קעסערלין איז אַנטרונען געוואָרן. אַנדערע האָבן געזאָגט, אז דער באַראָן פון סענט-זשיל האָט אים פאַרנומען מיט זיך, ער וויל ניט, אזא רייכער ייד זאָל פאַרלאָזן די שטאָט.

יידן האָבן זיך אַרומגעדייט אַרום דעם פאַריגלטן הויז, וואָס ס'האַט מיט א צייט צוריק אוועקגעקויפט אַט דער קעסערלין. אלע טירן זיינען דאָ פאַרהאַקט און פאַרשלאָסן. מע האָט אויך באלאָגערט די קעהילע-שטוב, דאָס הויז, ווו ס'וויי-נען מעשולעמס זיין. ס'איז דאָרט ערשט ניט לאַנג געווען דער ביסקופ, וואָס האַלט איצט די גרעפן מיט איר גאַנצער סוויטע בא זיך, אפן מאַרק-פלאַץ האָט מען גע-שלאָגן מאַקעס-רעצעד דעם פרעמדן יונגמאַן, דעם קלוימערשטן בילע, וואָס איז אהער געקומען מיט דער גרעפן איר העלפן אויסצוגעפיינען קעסערלינען. מע ווייסט שוין, אז ער האָט זיך מיט איר אַרומגעפירט די גאַנצע צייט. אין א סאך שטעט האָט ער געפרוּווט אויסצונארן בא יידן יעדעס וועגן קעסערלינען. מעג-לעך, אז ווען ניט אַט דער יימאַכשעמויניק, וואָלט זי זיך מיט איר סוויטע גאָר קיינמאָל ניט דערשלאָגן צו אים, און דאָ האָט ער נאָך גלייך אַנגעטראָפן אף אזא קאָלעפל, ווי מאַצליעך. מע איז באַפאלן מאַצליעך; מיילע יענער, דער פרעמ-דער, דאָס איז זיין אווודע. ער איז זיכער א האַנט מיט אויערן, וואָס דינט געטרני זיין באלעבאַס. אויבנע לייט זיינען פאַר זייער הערשער גרייט אף קאַל האַפּאַס-לאָנעס. עפּשער איז ער נאָך א מעשומעד אויך דערצו. אָבער מאַצליעך — זייערער א טוישעוו!

מע האָט אים אויך געוואָלט גוט אַריינזאָגן, ער זאָל האָבן צו געדענקען, האָבן אַנדערע ניט דערלאָזט דערצו. מע האָט אים גענומען שלעפן צום בעסדן, אן אוילעם האָט אים נאָכגעבאלייט דעם גאַנצן וועג מיט דראָונגען, מיט אַפ-לאַכן און כויעק מאַכן. וואָס האָט ער אף זיך ניט אויסגעהערט, ביז מע איז צוגעקומען צום בעסדן-שטיבל: אז ער איז א רעכילעסניק, א לאַשנאַרעניק און א מאַסער. ער מעג וויסן, אז מאַסרים באַגראַבט מען, ווי הינט הינטער א פלוּיט. מאַצליעך האָט א הייב געטאָן דעם קאַפּ צום הימל, א קוק טאָן, צי די זון שיינט נאָך. אינדערפרי האָט זי ווי העל געלויכטן, און איצט, האָט זיך אים

געדוכט, דארף דאָרט הענגען א פינצטערע שוואַרצע האַלעוועשקע. אפילע וויי-
בער גייען אים אויך נאָך. זיי שאַרפן איבער אים די צינגער, הויך אף א קאַל
איבער דער גאַנצער גאַס:

— אבי מע זאָגט, אז זיבעציק וויבער זינען נאַרישער פון איין וועבער, אָט
האָט איר א וועבער! אויב אלע וועבער זינען אזוי...

— אזא וועבער איז ער, ער קען שפינען מיט דער צונג.

— א שלעכטע צונג קען גיכער אומברענגען א מענטשן, ווי די שאַרפסטע
שווערד.

— באהיט זאָל מען ווערן פון א מאַסער אין שטאָט, — איז אן אלטיטשקע
לעבן אים ווי אויסגעוואקסן און האָט אויסגעשפיגן.
א צווייטע האָט זי גלייך אונטערגעהאַלטן:

— אפילע א שלאַנג מיט איר גיפט קען א ביס טאָן נאָר פונדערנאַענט, א
מאַסער אָבער קען דערלאַנגען דאָ, פון אונדזער לונעל, אוש ביז שאַמפּאַן...
מאַצליעך האָט געבענטשט גאָט, וואָס ער איז שוין בא דער טיר. ער איז
אריבערגעשפרונגען די שוועל און איז אזוי ווי אריינגעפאלן צום בעסדן. ער
האָט גלייך אַנגעהויבן פון שלאַגן זיך אלכעט און שווערן זיך מיט קאַלערליי
שוועס:

„זאָל גאָט, וואָס האָט מווישען געגעבן די טוירע אפן באַרג סיני, מיך בא-
שטראַפן מיט קרעץ! זאָלן בא מיר אין שטוב אַרומקריכן שלאַנגען און עגדעשן,
זאָל מיך שוין דאָ אפן אָרט די ערד איינשלינגען, ווי זי האָט איינגעשלונגען
קוירעכן, אויב איך האָב עפעס געוויסט פונעם שלעכטס, צי ס'איז מיר אפילע
אפן געדאַנק געקומען, אָז איך גיי טאָן אזא גידערטרעכטיקייט“.

אורי איז אהיימגעגאַן צוזאַמען מיט איבן טיבאַנען. זיי זינען ביידע כאַוויי-
רים פונעם וואַד בא דער קעהילע. שאָל איבן טיבאַן האָט אים דערציילט וועגן
וויקועך, וואָס ער האָט היינט געהאַט מיטן ביסקופ. דער ביסקופ איז געזעסן בא
אים אינעם צימער, ווו דער טיש איז געווען פאַרוואַלגערט מיט קסאַוויאַדן, מיט
שרייב־געצייג, און ער האָט געהאַלטן אין איין אַנפאַלן ניט אזוי אף קעסערלינגען,
ווי אף די יידן ביכלאַל, אז זיי זינען געלטגריק, אז דאָס האָבן זיי איינגעפירט
דאָס נעמען פראַצענטן, דאָס שינדן די הויט בא די באַלעכויוועס, ביכדיי צונויפֿ-
צוזאַמלען די גרויסע געלט־אויצערעס; אז זיי פאַרסאַמען די אַרעמע קריסטלעכע
פעלקער, וועלכע האָבן נעבעך קיינמאַל ניט געוויסט פון אָט דעם אומזינקן
געיעג נאָך רייכטימער, נאָכן גאַלדענעם קאַלב.

איבן טיבאַן האָט זיך באַמיט ניט צו צעצינדן די לייַדנשאַפטן. מע קען זייער
לייכט ארויס פון די קיילים, נאָר ווען דער מענטש איז געקומען צו אים אין
הויף אַרײַן, איז ער זיין גאַסט. האָט ער געלאסן געבלעטערט דעם גרייכישן קסאַוו-
יאד, וואָס ער האָט געהאַלטן אין די הענט. ער האָט געוויסט: דער מעכאַבער
פון אָט דעם ווערק, דער ייד פלאַוויוס¹, איז באם ביסקופ געהויכט און געקרוינט.
ער האָט זיך אַנומלטן אף אים פאַרופן בעשאַס א פאַלעמיק. זיי האָבן קלוימערשט
בא אים געפונען אין א פאָר ערטער, ווי יענער רעדט וועגן יעזוסן, וועגן דעם
געקרייציקטן. האָט איבן טיבאַן איצט אופגעמישט א זייט און גענומען לייענען
פון דאָרט אין דער הייך: „וואָס איז שנייד אונדז, זינען מיר ניט קיין יאַם־לייט
און מיר האָבן ווייניק צו טאָן מיט מיסכער. אונדזערע שטעט ליגן טאַקע בא די
ברעגן פון יאַם, אָבער אונדזער הויפּט־באַשעפטיקונג באַשטייט פון באַאַרבעטן
די געבענטשטע ערד, וועלכע מיר באַזיין“.

¹ געמיינט: יאַסעף פלאַוויוס (37 — 100) — דער באַוויסטער יידישער היסטאָריקער פון
נעם אלטערטום.

איבן טיבאָן האָט צוגעמאכט דעם קסאוויאד, אופגעהויבן דעם קאָפּ צום ביס־
קופּ און אים געקוקט גלייך אין די אויגן אריין.

— אין דער זעלבער צייט בא די גרייך, איר ווייסט עס אליין גאנץ גוט, באם
פאָלק פון קריגער און וועלט־סאָכרים, האָט זיך די ערד־ארבעט גערעכנט פאר
א מיטער ארבעט. די ערד האָבן דאָרט באארבעט די קנעכט.

— ריכטיק, גאנץ ריכטיק, — האָט זיך דער ביסקופ אָנגעכאפט, — דערפאר
טאקע זינען זיי געווען די ערשטע, אָט די האָרעפאשנע פויערים און די פישער
פון גאָליל, אף אָנצונעמען די לערע פון גאָטס זון, פונעם הייליקן יעזוס, און די
פרושים, די געלט־זעק, די וווכערניקעס האָבן גאָטס זון פארקויפט פילאטוסן.
איבן טיבאָן האָט א שמייכל געטאָן:

— די פרושים, די וווכערניקעס... איך האָב נאָך אין די אלע ספאָרים, קסאווי־
יאדן, וואָס זינען מיר געבליבן בעיערושע פון מיין פאָטער און וועלכע איך
האָב אליין דעראַבערט, אין קיין שום אָרט ניט געפונען וועגן פרושים־פראָצענט־
נעמער. פארקערט, וועגן רוימער ציצעראָן קען איך זיין באווייזן, ווי ס'דער־
ציילט זיך, אז ער האָט אויסגעוויגן פון זינע פראָווינצן העכער צוויי מיליאָן
סעסטערציעס. קאטאָן, דער רייכסטער גוטבאזיצער, וועמענס פעלדער ס'האָבן
באארבעט קנעכט, איז באווייזט, אז ער האָט געגעבן האלוואָעס מיטן טניז אף
באקומען פופציק פראָצענט וווכער־געלט. אפילע דער דענקער פראָצענטן אף די האל־
געשטיקט דאָס לאנד פון די בריטן מיט זינע הויכע פראָצענטן אף די האל־
וואָעס... און דער בלוט־דאָרשטיקער ברוט האָט אלע זינע באלעכויוועס פארזעצט
אין טפיסע, וווּ פינף פון זיי, סענאטאָרן, זינען דאָרט געשטאָרבן.

דער ביסקופ האָט געהאט פארוואָרפן א וואָרט וועגן רוימישע רעכט, וועגן
די געזעצן, וואָס זינען אָנגענומען געוואָרן בא אלע פעלקער, האָט איבן טיבאָן
דערוף געענטפערט, אז אין זיי איז פאראן מער אומרעכט, ווי רעכט. מער צווייטע,
ווי גערעכטיקייט. דאָס איינציקע, צו וואָס אלע זייערע געזעצן זינען געווענדט,
איז צום אָפּגאָט מיטן נאָמען „אייגנטום“. אלע איבעריקע מענטשלעכע נויטן,
באדערפענישן זינען אונטערגעוואָרפן דעם איינעם באגריף: פארמעגן, אויצרעס.
ציצעראָן אייצעט באם אויסוויילן א ריכטער נעמען אין אכט ניט אזוי די גוטע
מידעס פונעם מענטשן, ווי זיין פארמעגן, זיין רייכטום. דאָס וואָרט „מיניס“ איז
דאָס העכסטע, דאָס הייליקסטע וואָרט אין זייערע געזעצביכער. א פויער, וואָס
האָט מיט זיין אקער־איין פארכאפט א שטיקל פון יענעם פעלד, מוז אומגע־
בראכט ווערן צוזאמען מיט זיין אָקס, ווייל ער באגייט דעם גרעסטן פארברעכן
קעגן אייגנטום. מע קען דאָרט געפינען, וויפל ס'דארפן וועגן די קייטן, אין וועל־
כע מע דארף שמידן דעם באלכויו אף צו פארקויפן אים פאר א קנעכט אין א
ווייט פרעמד לאנד פאר ניט באצאָלן זינע כויוועס.

אורי הערט איבן טיבאָנען, און אליין טראכט ער וועגן קעסערלינען, וועלכער
איז אויווער אף אלע לאון, אף אלע פארבאָטן סיי פון טוירע שעביקסאוו און סיי
פון טוירע שעבאלפע. ווען אָט דער קעסערלין זאָל זיין בלויז איינער אזא, וואָלט
ער אים אליין געשלאָגן מאקעס־רעצען פאר זיין אריינטאָן זיך מיט האלדז־און־
נאקן אין אָט דעם גיפטיקן שטויב פון פראָצענטן. איינציטיק וועקט זיך בא אים
א ראכמאָנעס־געפיל צו זיי, צו אָט דעם קעסערלינען און צו די אלע איבעריקע
ענלעכע צו אים. זיי זינען דאָך מער ניט, ווי דער שוואָם אף אריינצוזאפן אין
זיך די אויצרעס פונעם לאנד לעטויוועס אָט די פינצטערלינגען, אָט די ווילדע
באשעפענישן, וועלכע זינען צופיל אריינגעטאָן אין זייערע נארישע טורניר־
שפילן, אין זייערע ריטערישע פרימכעס, מיט די שטענדיקע קריגערייען, גע־
שלעגן. אף אליין אָנצופירן מיט זייערע פארמעגנס קלעקט זיי שוין קיין צייט ניט,
קיין סייכל און געניטקייט — אוואדע ניט. אבי זיי טראָגן אף זיך די זאָג פארן
הייליקן לאנד, פארן לאנד פון אונדזערע אַוועס. בעסער וואָלטן זיי איינגעשטעלט

צוערשט א ווישערדיקן סיידער בא זיך אין די לענדער, ווו ס'איז בעפיירעש די ערד פול מיט גאלעוואַיע.

אף דער אסיפע פונעם וואאד האָט זיך קעסערלין פאר זיי געקלאָגט, האלעמיי ער איז ניט אנטלאָפן נאָך ווייטער, קיין פלאָרענץ, קיין ווענעדיק, קיין רוים. ער איז מעקאנע די דאָרטיקע געלט־האַבער, וואָס האָבן צו טאָן מיט די קלויסטער־קוריעס, מיטן פויפסט אליין אפילע. יענע האָבן טאַמיד בעיאד צו דעקן זייערע כויוועס מיט מעזומען. ס'איז גענוג צווארטן ביז צו א מינדסטן קריסטלעכן כאָ־גע־טאַג... בא אורין האָבן די דאָזיקע רייד ניט אינגאנצן פעסט אין קעסערלינס האוּ־אַבער, גייענדיק אהיים, איז ער שוין ניט אינגאנצן פעסט אין קעסערלינס האוּ־טאַכע, אז ער וועט זיך אומקערן אהיים מיט דער גרעפן, ביכדיי צו ראטעווען די שאמפאניער יידן פונעם גיירעש. כאָטש ער איז מער ווי זיכער, האָט קע־סערלין אפן וואאד געטיינעט, אז די גרעפן וואָלט קינמאַל ניט מעקטיעם געווען אירע דראָנגען, זי וואָלט אליין צום אלעם ערשטן כאָרעוויזעניכרעו געוואָרן, אזוי ווי דער קיניג פיליפ־אווגוסט, וואָס האָט ניט נאָר אומגעקערט זינע ארויס־געטריבענע יידן, נאָר ער האָט נאָך געצוונגען די באפעלקערונג אומצוקערן די יידן זייערע הייזער, זייער אומבאוועגלעך פארמעגן און אפילע די ניט־באַצאלטע כויוועס.

ס'זיינען געווען כאוויירים פון וואאד, פון קעסערלינס גלייכן, ווי, צום ביישפיל, דער יינגסטער זון מעשולעמס אָשער, וועלכע זיינען גענייגט געווען זיך צו־האלטן מיטן צונעמען בא קעסערלינען דאָס טוישוויס־רעכט. זיי האָבן זיך פארופן אף די גרויסע היצטארכעסן פון דער קעהילע, אפן שאָדן פון אַנווערן אזא גוויר־אדיר. נאָר דאָסראָו זיינען געקומען צו דער האסקאָמע, אז ס'קען גאָר קיין רייד ניט זיין שטעלן אפן וואָגשאַל דעם גוירל פון אזויפיל איידעס יידן.

דעם אלטן זאבארען מיט זיין זון יאַעלן איז אָט די גאנצע געשיכטע ווייניק וואָס אָנגעגאָן. זיי האָבן א גאנצן אינדערפרי גערעדט וועגן סאלערנאָ, וועגן דעם קאַלעגיום היפאָקראַטיוס, און דער פאָטער איז נאָך אלץ ארויס ניט וויסנדיק, פארוואָס פונדעסטוועגן איז זיין יאַעל אוועק פון דאָרטן, פארוואָס האָט ער מיט־אמאַל אוועקגעוואָרפן די עלטסטע און בא היינטיקן טאַג די בעסטע מעדיציני־שע שול.

דאָס לעצטע לייקנט יאַעל אָפּ. דערציילנדיק, וויל ער זיך אליין איינריידן, אז אינדערעמעסן האָט אים פון סאלערנאָ פארטריבן דער קלאָגדיקער צושטאנד פונעם לערנען דאָרט. מיט דער לערע פון אנאטאָמיע, צום ביישפיל, האלט מען זיך נאָך באַם גאָר־גאָר אלטן מעטאָד פון מיט הונדערטער יאָרן צוריק. מע באַ־נוגנט זיך מיט אזא כיבער פון איינעם א קאפּנע, וואָס באשרייבט דעם קערפּער־געבוי פון א כאזער, און אף אָט דעם סמאך מאכט מען אויספירן וועגן די קער־פער־טיילן בא א מענטשן. די אנדערע ווערק אף דעם געביט זיינען אויך ניט בעסער. ווען מע זאָל פרווון נעמען אליין עפעס טאַן! מע האָט אָבער אין סא־לערנאָ מוירע פאר א מעסער. די מערהייט געלערנטע, וועלכע זיינען שוין גייסט־לעכע, אָדער זיי קלייבן זיך מיט דער צייט אָנהייבן דינען דעם קלער, היטן זיך ווי פאר א שעד נעמען א כירורגישן מעסער אין האנט אריין. פונקט אזוי ווי זיי אנטלויפן פון פרויען־קרענק, פון געבורט־כאלאסן, וואָס ווערן דאָרט געהיילט בלויז דורך די ווייניקע פרויען, וועלכע לערנען זיך נאָך אין סאלערנאָ. די גאנצע כירורגיע באשטייט אויסשליסלעך אין היילן בראנד־וונדן, צעיאטערטע גע־שווירן, פוכיר־בלאָטערן, ביינ־ברעכערני, אויסגעלענקטע אייוורים, און דאָס אויך היילט מען אמערסטן מיט אויסערלעכע מיטלען, ניט אופגעשניטענערהייט. אפילע א בעלמע אפן אויג באמיען זיי זיך אויך צו היילן אף אזא אויפן, אבי נאָר זיך

ניט אריינמישן מיטן מעסער. אז מע האָט ניט די מעגלעכקייט צו דערלערנען דעם אינעווייניקסטן געבוי פונעם מענטשלעכן קערפער, איז וויאזוי קען מען געבוי באשטימען דעם מעהוס פונעם מענטשנס כאלאס? בלייבט טאקע זיך באגרענעצן בלויז מיטן דויפעק און מיטן קאַליר פון דער האשטאַנע. פון דערפון נעמט זיך אויך דער דאלעס אין די הייל-מיטלען, דאָס האלטן זיך בא די איינע און די זעל- בע טרופעס: אכטונג געבן אפן עסן, אף דער דיעטיק אָדער אָפצאפן בלוט. אין דער זעלבער צייט זיינען אין די מיוזעך-לענדער שוין פאראן אזויפיל קאַלערליי רעפועס, אראבישע, פערסישע, אינדישע, הייל-מיטלען, וואָס ווערן געמאכט פון געוויקסן און אומארגאנישע שטאַפן פון פארשיידענע מוסקוסן און אראמאטישע געוויקסן. אפילו בא די פויזענדיקע באלעכאים, בא די רעמאַסיס, האָט מען שוין אויסגעפונען אזעלכע סאמען און קעגנטיפטן, וועלכע קענען זייער גוט צווייך קומען אף רעפועס. ניט יעדער רויפע קען זיך פארנעמען מיטן צוזוכן און צו- גרייטן אליין אָט די גרויסע צאַל הייל-מיטלען, דעריבער זיינען שוין פאראנען אין יענע ווייטע לענדער אזעלכע באזונדערע רעפוע-מאכער, וואָס באזאָרגן די רויפס מיט אלערליי צוגעגרייטע סיראַפן אף איינעמען פילן, זאלבן.

דער טאטע הערט אים מיט א כשאד. טיטוסעס פליגעלע עגבערט אים אין מויעך, צי איז ער ניט קראנק געוואָרן, דער זון זיינער, מיטן כאלאס, אף וועל- כער ער אליין ליידיט שוין עטלעכע יאָר נאַכאנאנד, — מיטן ריזיג-פיבער, מיטן כיישעק ארומצופאַרן, וואנדערן, זיך ארומטראָגן איבער דער וועלט. עפעס איז ער צופיל פארכאפט מיטן אויסרעכענען די אלע גוטע מיילעס פון ווייטע רערמ- דע לענדער, און סאלערנאָ מאכט ער גאָר אוועק מיט דער האנט. גלייך ווי ניט סאלערנאָ איז דאָס איינציקע אָרט אין דער וועלט, ווו מען קען דערגרייכן צו דער העכסטער שטופע פון וויסן און כאַכמאס-האַרעפוע, די איינציקע מעדיצין- אקאדעמיע, ווו מע איז נאָך געטרני די גרויסע גריכישע מומכים אין דער דאָזיקער לערע. ער רעדט וועגן הוילע כעסרוינעס, און דעם גרעסטן אופטו פון סאלערנאָ אפן געביט פון פיבער, פון אָט דער קרענק אין דער מער- הייט לאטיינישע לענדער, דאָס אויסגעפינען א רעפוע-שליימע צום כאלאס מיט דער הילף פון אויסברעך-מיטלען — דאָס דערמאַנט ער אפילו ניט. ווי שטאַלף און גליקלעך איז ער געווען, ווען ער האָט געקענט זאָגן, אז זיין זון יאָעל איז א טאלמיד אין קאַלעגיום היפאָקראַטוס. א קלייניקייט, די סאלערנער מעדיצין- שול, וואָס ס'האָט באזונגען אין זיינע לידער הארטמאַן פון אאוע, און ווו דער אָרעמער הענריך האָט זיך דאָרט אויסגעהיילט פון דער קרעך-קרענק. סאלערנאָ, ווהיין די כאלאָים פון אלע מירעווי-לענדער זיינען שוין א פאָר הונדערט יאָר אוילע-רעגל! מיט וואָס פאר א פרייד האָט ער אָפגענומען דעם גרוס, אז זיין יאָעל איז שוין ניט קיין פאַשעטער קליריקער, וואָס איז געצווונגען בלויז צו הערן און פארשרייבן דאָס, וואָס דער מאגיסטער דערציילט, אָדער ער לייענט ארויס פון די כיבורים, וואָס ער האָט אליין לויט זיין געשמאַק צוגעקליבן. זיין זון איז שוין באקאלאווער, ער האָט שוין דאָס רעכט אַנטטיילצונעמען אין די דיס- פוטן צוזאַמען מיט אנדערע געלערנטע, מיט רויפס מומכים און צוגרייטן די קליריקער צו די לימודים, מיט זיי אויסקלאָרן און דערקלערן די הארבע ניט- פארשטענדלעכע ערטער בא גאלענען, בא היפאָקראַטן, די נאטורוויסנשאפטלעכע זייטן בא אריסטון; דאָס אלץ גייט שוין אריין אין זיינע פונקציעס.

דערנאָך האָט ער דאָס צווייטע מאָל פון אים געהאט א לעבעדיקן גרוס, ווען ער האָט זיך באגעגנט פארצווייאָרן אין בארסעלאָנע מיטן פייטן מוישע פון סאלערנאָ, און יענער האָט אים איבערגעגעבן, אז זיין יאָעל איז שוין א ליצעאנט און ער האָט שוין דאָס רעכט און די מעגלעכקייט צו היילן קראנקע. דערציילט אים איצט יאָעל, וויאזוי ער איז מיט עטלעכע כאדאָשים צוריק געפאַרן קיין נעאפאָל אָפגעבן דעם עקזאַמען פאר די קייניגלעכע געלערנטע, אף

צו באקומען דעם טיטל רעגענט. ער האָט געמוזט קימאט א יאָר צייט צווארטן, ביז ער וועט דערגרייכן צום עלטער, וואָס איז אומבאדינגט נייטיק פאַר אזא הויכן טיטל. מיט די אלע איבעריקע טנאָים האָט ער קיין דינגע ניט געהאַט: א געזעצלעך געבוירענער איז ער, קיין באלדמום איז ער אויך ניט, דערצו האָט ער א שאַרפע ריע און א גוט געהער. נאָכדעם ווי ער האָט ארומגערעדט און צוגעגעבן אייגענע פיירושים צו א באַרימטן מעדיצינישן כיבער, האָט ער נאָך געדאַרפט ארויס בעשאַלעם פונעם עפנטלעכן דיספּוט, וווּ ער האָט זיך געדאַרפט באַשיצן און מיט כאַריפעס אָפּענטפּערן אָף די פאַרשיידענערליי סכאַלאַטישע פּראַגעס. דערנאָך ערשט האָט ער געמוזט דורכמאַכן די פּייערלעכע צערעמאָניע, פאַרשטייט זיך, אָנעם גאַטעסדינסט מיטן געקלאַנג פון די קירכן־גלעקער. האָט מען אים אפּגיך אַרופּגעזעצט אפּן קאַפּ דעם קראַנץ פון לאַרבער־בלעטער, און ער האָט געגעבן די הייליקע שווע פון א רויפע. נאָך דער שווע, אָן א בראַכע פונעם הייליקן פּאַטער, האָט אים דער דעקאַן אין קאַפּ א קוש געטאַן, און מע האָט אים פּרייגעלאָזט.

דער פּאַטער קען נאָך אלץ ניט דערגיין צו דער עמעסער סיבע, פאַרוואָס דער זון זינער האָט פאַרלאָזט סאַלערנאָ. אָט דערציילט ער איצט וועגן זיין לעבן־שטייגער, ווען ער איז שוין געוואָרן רעגענט. ס'איז אים געווען צום האַרצן דאָס דורכפירן די לערע מיט די קליריקער, די מאַמאַשעסדיקע אַרבעט איבער די כאַלאָים צוזאַמען מיט די קליריקער. מער ניט ווי דריי־פיר שאַ אין דער פּרימאַרגן־צייט איז ער מיט זיי געווען פאַרנומען. דערנאָך האָט ער געהאַט פאַר זיך דעם גאַנצן טאַג. היינט אין די זונטיק־טעג, כאַגע־טעג און אין די אלע היי־ליקע טעג פון דער קירך איז ער אינגאַנצן פּריי געווען.

אָף מעזינעס... קיין דינגעס־פאַרנאָסע האָט ער קיינמאַל ניט געהאַט, ביפּראַט נאָך מיטן טיטל רעגענט, ווען ער האָט אָנגעהויבן באַקומען צוואַנציק אונציעס גאַלד א יאָר, וואָס דער מאַגיסטראַט האָט אויסגעצאַלט פון די שטאַטישע האַכ־נאַסעס, אַכוץ דער אומזיסטער ווינונג און די אָנאַראַרן, וואָס האָבן אָנגעהויבן צוקומען פאַר היילן קראַנקע. האָט ער אויסגענוצט די פּרייע צייט אָף זיין כּי־בער, וואָס ער האָט פאַרטראַכט אַנצושרייבן — א סייפּער „כאַכמאַס־האַרעפּוע און די יידן“. ער וויל דערציילן וועגן דער הייל־קונסט באַ יידן, אָנהייבנדיק פון דער ביבל־צייט ביז היינטיקן טאַג. מיר האָבן געשאפּן פיל ספּאַרים וועגן מעדיצין, מיר האָבן אַנטפּלעקט די אויצרעס פון די גריכישע געלערנטע, זיי איבערגעזעצט און איבערגעגעבן די אַראַבער. דערנאָך האָבן מיר די אַראַבישע שאַפּונגען אַריינגעבראַכט צו די מירעווע־פּלעקער, און דערווייל האָבן מיר פאַר־זען אונדזערע אייגענע פילע אופּטוען אין דער כאַכמע פון היילונג. דער גרויסער גאלען האָט בלוזן איין מאַל אין זיין לעבן געזען דעם ביינער־סקעלעט פון א מענטשן. ער איז צוליב דעם געפּאָרן קיין מיצראַים, אין מוזעום פון אלעק־סאַנדריע. קימאַט אין דער זעלבער צייט האָט דער רויפע בען שמועל, אָף ווע־מען ס'פאַרופּט זיך דער טאַלמוד, אליין צעשניטן א טויטן קערפּעך פון א זוינע, ביכדיי צו דערלערנען דעם מענטשלעכן ביינער־געבוי. באַ די אַראַבער איז נאָך ביז היינטיקן טאַג דער גרעסטער פאַרברעכן זיך צורירן צו א טויטן קערפּער. דערמיט אליין ווערט דער מענטש באַ זיי טייקעף טאַמע. איז ווי קענען זיי זיך פאַרנעמען מיט כּירורגייע?

ס'טרעפּט, אז אין גרויס היסליוועס ווערט א מענטש געוואַגטער און ס'ווערט אים גרינגער אַנצונעמען זיך מיט מוט און אַנטפּלעקן דאָס, וואָס ער טראַגט אַ שטיק צייט אין זיך. אזוי איז עס איצט געשען מיט יאַעלן. פאַרכאַפט פון טיילן זיך מיטן פּאַטער מיט די האַנאַכעס און געדאַנקען וועגן דעם כיבער, וואָס ער האָט פאַרטראַכט אַנצושרייבן, האָט עס אים מיטאַמאַל אַ שטויס געטאַן אַרויס־צוזאַגן דעם פּאַטער אזוינס, וואָס ער האָט געזאַלט האַלטן בעסאָד:

— מיר האָבן געהאט גאַר א גרויסן סיכסעך מיטן דעקאן, און איך האָב אים מעווייניש געווען. איך האָב עס עפשער ניט געדארפט טאָן פאר אלעמען אין די אויגן, אף דער אסיפע פון אזויפיל מומכים, און דער פויפסט אליין איז געווען דערביי. דאָס האָט אים, דעם דעקאן, עפשער מער פון אלץ ארויסגעבראכט פון די קיילים.

ס'איז געווען דעמלט א גרויסער יערלעכער דיספוט אין קאַלעגיום היפּאָקראַט'ס. דער דעקאן האָט גערעדט וועגן עטיק בא די רויפּים, און ער האָט עטלעכע מאָל זיך פארופן אף קאַנסטאַנטין דעם קאַרטאַגענער, אָדער ווי אנדערע רופן אים, קאַנסטאַנטין דער אפּריקאַנער. דער דעקאן האלט פון אים אן אוילעם־אומלויש, אָבער ווער פון די געלערנטע ווייסט ניט, אז אָט דער קאַנסטאַנטין איז א פּלאַגיאַטאָר, ער האָט דאָס גאַנצע לעבן זינס געגאַנוועט בא די אראבער, בא די גריכן און עס ארויסגעגעבן פאר אייגנס. ער האָט נאָך דערצו געהאט א כּיסאָרן — און עפשער איז עס גאַר א מילע, — וואָס ער פלעג שלעפּן פון צווייט־ראנגיקע, מינדערווערטיקע ווערק, וועלכע ס'איז גרינגער צו פארשטיין און וואָס זינען ניט פון גרויסן פארנעם. פון זיי איז ווייניקער דאָ וואָס אראָפּצושרייבן, און מע דארף אויך ניט פיל ענדערן. קיינער קען ניט די מעכאברים און מע ווייסט ניט פון זייערע ווערק. פלעג ער זיי פארשפּרייטן און ארויסגעבן פאר אייגענער שאפּונג. דאָס וואָלט עפשער קיינעם ניט געארט, האָט ער אָבער דאָס זעלבע געטאָן מיט די גרויסע אראבער. בא וועמען האָט ער ניט געגאַנוועט? דאָ בא ראזעסן, בא איבן סינען אָדער בא אבול קאזעמסן און האָט קיינמאָל ניט אָנגעוויזן, אז דאָס איז פרעמדס. אין זינע שרייבעכצן אף לאטין האָט אלץ געקענט אָנגיין פאר זיין שאפּונג. און ס'זינען געווען אזעלכע, וואָס האָבן טאקע געגלייבט, אז אָט דער חמור נושא ספרים¹ איז טאקע דער מעכא־בער פון אלץ, וואָס ער גיט אויס פאר אייגנס. נאָר דער דעקאן זאָל אויך זיין פון אָט די גלייבער? דאָס איז אומעגלעך. פארוואָס זשע לויבט ער אים אזוי? אין סאלערנאָ האָט מען געוויסט, אז אָט דער אפּריקאַנער האָט עפעס געהאט גרויסע פארדינסטן פאר דער הייליקער קירך און ער איז אליין געווען אן אָנ־געזעענער גיטלעכער. איז דעריבער דארף מען אים ארויסשטעלן פאר אזא מעסיבע פון געלערנטע, און נאָך א סאך מאָל איבערכאזערן דעם נאָמען זינעם? ארויסברענגען פארן אוילעם גאַנצע שטיקער פון א ווערק, וואָס איז קלוימערשט דעם קאַרטאַגענערס?

יאַעל האָט ניט געקאַנט איינזיצן אפּן אָרט. ער האָט גראָד ניט לאנג שטור־דירט דעם „מורה הרופאים“, דאָס ווערק פונעם בארימטן ליבמעדיקער באם קאליף אובאיד אלא אלמארדי, דעם אויגן־רויפּע ייצכאק בען סוליימאן איזראעל, זעט ער, אז אלץ קימאט, וואָס דער דעקאן ברענגט אין אָט דעם קאַנסטאַנטיןס נאָמען, איז גענומען פון דאָרטן. האָט ער באלד, ווי ער איז צום וואָרט געקומען, דערפון אָנגעהויבן:

— בא אונדו, יידן, זאָגט מען: האומר דבר בשם אומר, מביא גאולה לעולם². און אויב פארקערט? ברענגט ער א קלאַלע. אלץ, וואָס איר האָט איצט געבראכט אין נאָמען פונעם קאַרטאַגענער, איז גענומען בא ייצכאק בען סוליימאן אל איזראעל...

— אייניקע זאכן קענען זיך צונויפאלן, — איז אים דער דעקאן אריין אין די רייד.

— ניט אייניקע זאכן, נאָר אלץ, וואָס איר האָט דאָ געבראכט... אלץ, וואָס

¹ אָט דער אייזל דער ביכער־טרעגער.

² ווער ס'פארופט זיך אפּן מעכאבער, דער ברענגט א רעטונג דער וועלט.

אַט דער קאַנסטאַנטין זאָגט וועגן די מידעס פון אן אויגן־מעדיקער, איז אראפֿ־
געשריבן פון דאָרטן.

— איך קען אויך דאָס ווערק פון אַט דעם גרויסן אראבישן מעדיקער, — האָט
זיך דער דעקאַן פארלוירן.

— איר ווילט זאָגן: פונעם ייִדישן, וועלכער האָט געשריבן אין אראביש און
האָט געלעבט מיט דריי הונדערט יאָר צוריק, ווען די אראבער האָבן זיך אָנ־
געהויבן צו באַקענען מיט דער גריכישער מעדיצין אדאַנק די קריסטלעכע און
ייִדישע געלערנטע פון סיריע...

— מיר פארנעמען זיך דאָ גיט מיט געשיכטע, — האָט זיך דער דעקאַן אָנ־
געצונדן, דאָס גאַנצע פּאַנעם האָט באַ אים געפלאַמט. ער האָט זיך אופגעשטעלט,
און ס'האָט געהאַלטן דערביי, מע זאָל באלד יאָעלן אינגאַנצן פארווערן רעדן.
האָט זיך אריינגעמישט דער אדיונקט, דעם דעקאַנס געהילף, גילעם דע קאַרבעל,
ער איז באַרימט אויך ווי א טרווער פון צאַפֿן־פראַנקרייך. מיט אַ שיינער שפראַך
פון אַ גוטן דערציילער און מיט אַ האַרציקער שטים פון אַ זינגער האָט ער טיל־
טעל געמאַכט פונעם קאַרטאַגענער און אויך פון זיינע אָנהענגער.

— צי קען מען, — האָט ער אויסגעשריגן, — פון אַט דעם שטיין ארויסבאַ־
קומען וואסער? ווי קען מען זיך פארופן אַף אַ מענטשן, וואָס איז דאָס גאַנצע
לעבן זיינס געקראַכן אין פרעמדע וויינגערטער?

— נאָכן דיספּוט האָט דעם אדיונקט ארויסגערופן צו זיך דער פּויפּסט, באלד
דערנאָך האָט דער אדיונקט פארלאָזט סאלערנאָ. איך האָב אפּילע געהערט זאָגן,
אַז דער קיניג פּיליפֿ־אָוּגוסט האָט אים גענומען צו זיך פאַר אַ ליבמעדיקער.
— האָט מען זיך עפּשער אויך געבעטן פון דאָרט? — האָט דער פּאַטער מיט
אינערלעכן פאַכעד געוואָלט סאַפּקאַלסאַף דערגיין דעם עמעס.

— איך וואָלט עס גיט געזאָגט. קיינער האָט מיט מיר דערנאָך גיט גערעדט
דערפּון. נאָר איך האָב זיך דאָרט אליין אָנגעהויבן פּילן, ווי מע וואָלט מיר
געגעבן די שליסל צום אויצער־קאַסטן, נאָר מע האָט מיר אופגעהערט פאַר־
טרויען דעם שליסל צום צימער, וווּ דער קאַסטן געפינט זיך. די לאַגע איז גע־
וואָרן וואָס אַמאָל ערגער, — האָט יאָעל מיט אן אַראַפּגעלאָזטן קאַפּ, מיט אַפּטע
איבערייסן זיך אַראַפּגערעדט פון האַרצן. ער האָט זיך געוואָלט אי פאַרן פּאַטער
באַרעכטיקן, אי זיין ערלעך מיט זיך אליין. ווייל אין לעצטן סאַכאַקל וואָלט ער
דאָרט נאָך געקענט פאַרבלייבן. דאָס אוועקגיין פון דאָרט איז פּריער פאַר אלץ
זיין אייגענע שולד. נאָר ער האָט שוין גיט געקענט צווען, ווי נאָכן פּויפּסט
באַזוך, נאָכן לעצטן דיספּוט, האָבן די גייסטלעכע אַרופגעלייגט די האַנט אפן
גאַנצן לער־אַנשטאַלט. אָן זייער בייזיין ווערט שוין דאָרט גאַרנישט גיט געטאָן.
קימאַט דער גאַנצער באַשטאַנד פון די געלערנטע האָט לויט זייער אייגענעם
ווילן זיך אָנגעהויבן קליידן, און גיט בלויז אויסערלעך, אין די הייליקע מאַל־
בושים, קעדיי וואָס גיכער דערגרייכן צו דער באַזאַלבונג פאַר גייסטלעכע. דער
כעזשבן איז אַ פּאַשעטער: דאָס איינגעשלאָסן ווערן אין גייסטלעכן שטאַנד גיט
זיי די מעגלעכקייט צו באַקומען בענעפיציעס, איבערגיין אפן געהאַלט פון דער
קירך, וואָס איז אַ סאַך אַ גרעסערער פון דעם, וואָס זיי פּלעגן ביז איצט באַקור־
מען פונעם שטאַט־מאַגיסטראַט. צווישן די עלטערע געלערנטע זיינען נאָך פאַר־
ראַן עטלעכע יידן, וואָס אָן זיי קען מען זיך נאָך דערוויל גיט באַגיין; צווישן
די רעגענטן איז נאָר ער, יאָעל, געבליבן דער איין־און־איינציקער; האָט מען
אים ביסלעכווייז גענומען אַפּשטופן בלויז אַף פּראַקטישער אַרבעט. אָנפירן מיט
די דיספּוטן, ווי ער האָט עס געטאָן ביז אַהער, האָט מען איינגעפונען פאַר גיט
פּאַסיק. דאָרט, וווּ די מערהייט קליריקער זיינען קריסטן, זאָל אַ גיט־קריסט זיין
דער טאַנגעבער — דאָס איז אומדערלאָזבאַר. האָט ער זיי געזאָגט אַ גוטן טאַג.
ער וועט אָנקומען קיין מאַנפּעליע. די מאַנפּעליערער שול איז אוואַדע פון אַ קלע־

נערן פארנעם און איז טאקע אַרעמער אין געלערנטע, דערפאר אָבער האַלט מען זיך דאָרט ניט אזוי פארן אלטן. ער האָט געהערט זאָגן און ווייסט, אז דאָרט באַניצט מען זיך שוין לאַנג מיט די נייסטע הייל־מיטלען. די נייע רעפּוּעס־ביכער פון דער מיזער־וועלט זיינען דאָרט אין גרויס כּשיוועס. דאָרט געפינט זיך איצט דער געלערנטער ניקאַלי פּרעפּאַזיטוס, וואָס האָט אליין באַשריבן אין זײַן לעצטן כּיבער הונדערט פּופּציק נייע רעצעפּטן אפּן סמאָך פון די בעסטע אראַבי־שע קוועלן. ווען ער איז נאָך געווען דאָרט אין סאלערנאָ. האָט זיך אהין צוריק־געקערט דער גרויסער מומכע פּעטער מוזאַנדין מיט זײַן לעצטן טראַקטאַט וועגן דער דייעטיק פאַר קאַדאַכעס־קראַנקע. האָט ער דערציילט וועגן די נייע רעפּוּעס און האָט זיך באַקלאַגט, אז אין מאַנפּעליע לערנט מען נאָך אפּילע ניט אף לאַטיין, נאָר אף אראַביש, פראַנקיש און אמאַל אפּילע אף העברעיִש. ארט עס אים שטאַרק, יאָעלן? צי וועט ער זיך ניט קענען באַגיין אָן דעם אלטן לאַטיין?

יאָעל דערציילט אלץ שוואַכים וועגן מאַנפּעליע, און דער פּאָטער זיינער קען זיך ניט באַפּרייען פון די מאַכשאַוועס וועגן סאלערנאָ. די שטאַט אין נידער־איטאַליע, וואָס ליגט דאָרעם־צו פון נעאַפּאָל, איז נאָך אין אלטערטום באַרימט געווען מיט איר היילבאַרן קלימאַט. איצט איז זי איינגעשלאָסן אינעם נעאַפּאָלי־טאַגישן קיניגרייך. ער איז אַן איין־און־איינציק מאָל געווען דאָרטן, און ער האָט דערזען פאַר זיך אַ צעבליטע שטאַט, מיט איינוווינער, וואָס באַדן זיך אין וויל־שטאַנד און אין אַזויפיל געלערנטע דאָרט, מער ווי אין אלע אַרומיקע שטעט צוזאַמענגענומען. ער איז געווען אין בענעוויטע, נעאַפּאָל, אמאַלפּי... ווי קומען זיי צו סאלערנאָ? ניט נאָר די נעזירים פונעם מאַנאַסטיר און אייניקע גייסטלעכע, נאָר אפּילע פּאַשעטע שטאַט־בירגער זיינען דאָרט אויך באַהאוונט אין קאַלערליי געביטן. אָבער די קרוין פון דער שטאַט סאלערנאָ איז די מע־דיציפּין־שול, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן מיט דריי הונדערט יאָר צוריק דורך די געלערנטע פּאַרשטייער פון עטלעכע פעלקער. די לעגענדע דערציילט, אז דער גרונט־שטיין פאַר אַט דעם „מקום חכמה“ האָבן געלייגט: דער גריך פאַני־טוס, דער אראַבער אַבעלא, דער קאַטוילישער גייסטלעכער סאלערנוס, אף ווע־מענס נאָמען מע האָט אָנגערופן די שטאַט, און דער ייד העלענוס. איצט דאַרף מען אים שוין דאָרט ניט, זײַן יאָעלן. אזוי איז אמאַל געווען מיט באַגדאַד, וווּ דאָס ערשטע מעדיצינישע ווערק אין דער אראַבישער שפּראַך האָט אַריינגע־בראַכט דער סירישער ייד יאוועניז. ער האָט מעטאַרגעם געווען דאָס ווערק פונעם אלעקסאַנדריער אהאַראָן האַקויהען. פונעם דאָזיקן באַגדאַד האָבן אריי־בערגעוואַנדערט קיין סאלערנאָ די ברידער יאַסעף און יעהודע. זיי זיינען דאָרט גלייך געוואָרן די הויפּט־מומכים און די לעקטאָרן אין דער מעדיציפּין־שול. אויך אינעם איצטיקן דאָר, מיט אַ יאָר דרייסיק צוריק, האָט מען נאָך אין סאלערנאָ געקענט הערן דעם באַרימטן מעדיקער הילעל בען שמועל פון וועראָנע, דעם אלטן זאַבאַרעס נאַענטן פריינט נאַטאַן אמיטי פון רוים און יאַקאָו האַקאַטן, וואָס איז איצט אַ מאַדריך אין מאַנפּעליע, טאקע אין דער מעדיציפּין־שול.

פון יענער זייט טיר האָבן זיך דערהערט מענטשלעכע קוילעס. אורי האָט אַריינגעשטעקט דעם קאַפּ אין יענעם צימער, אַ קוש געטאַן די מעזוזע און איז די שוועל אַריבערגעטראָטן. יאַסעף בען מעזר האָט געקוקט אף אים מיט אַ כּויעק־שמיכל אף די ליפּן.

— איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אורי, אז באַ דיר איז אף יעדער טיר צוגע־קלעפט אַ מעזוזע.

— דאָ איז פאַראַן דאָס וואָרט „שדי“, וואָס קען אויך הייסן „שומר דירות ישראל“, — האָט זיך אורי ניט פאַרלוירן.

— נארישקניטן. — האָט יאָסעף בען מעיר אן אומצופרידענער אראָפּגעלאָזט די אויגן.
 — א ייִדישער מינהעג איז גלייך ווי א געזעץ. — האָט אורי זיך געהאלטן באַ זיניקן.
 — ס'איז א נארישער מינהעג.
 — ניט אָפּהיטן א מינהעג, זאָגט מען, ברענגט צו גענעס. נו גוט, — האָט אורי פרידלעך געשלאָסן דעם וויקועד, — אָבער עסן איז ניט קיין נארישער מינהעג? דולציע גרייט דאָרט צום טיש.
 — מיר האָבן ניט לאנג געגעסן, אורי, אזוי ווי דו ביסט אוועקגעגאָן, — האָט יאָעל היימיש ליבלעך אים אָנגענומען פאר דער האנט. ער האָט געוואָלט דער־מיט פארגלעטן דעם טאטנס טשעפען זיך צו אים.
 — דאָס שטערט ניט, — איז דער טאטע אליין בעסער געוואָרן, — קומט! בע־סער עסן עטלעכע מאָל ווי מיט איינמאָל זיך אָנשטאָפּן.

מאצליעך האָט אינעם פירהויז זיך אָנגעשטויסן אָף טאנכומען, וואָס איז גע־זעסן מיט א פרוי אָף די קני, פעסט ארומגענומען און צונויפגעקלאַמערט ווי איין גוף. די פרוי איז גלייך אראָפּגעשפרונגען, און טאנכום האָט דערקענט מאצליעכן: — דוכט זיך, דער נעכטיקער וועגווייזער... וואָס נאָך דארפט איר? — האָט ער א זאָג געטאָן מיט רויגעזן. — דאָ וועלן מיר שוין אליין דעם וועג געפינען. האגאם ס'איז דאָ היפש טונקל...
 — ס'האָט מיך א גרויסער אומגליק געטראָפּן. זינט מיר מויכל די גרויסע זינד, וואָס איך בין באגאָן, — האָט זיך מאצליעך גענומען שלאָגן אלכעט.
 — איך ווייס פון גאַרנישט ניט. איך האָב מיר גענוג מיניע אייגענע זינד, — האָט ער אים גענומען שטופן צו דער הויז־טיר, וואָס ער האָט פאר אים ברייט צעעפנט, און אז ער איז פון אים פאָטער געוואָרן, האָט ער זיך אומגעקערט צו דער פרוי, וואָס האָט זיך באהאלטן אין א ווינקל, פאַרצוועצן די שפיל.
 — א פארשטאַלטענע שטוב, אז ס'מאכט זיך די טיר ניט צו, און אומעטום שטעקן אויגן. א גאנצן טאָג ראק מע האלט אין איין שטערן, — רעדט ער אזוי ווי צו זיך. ער האָט מיט איר גענוג געטיינעט, ביז ער איז מיט איר צו א העסי קעם געקומען, לאָזט מען זיי ניט לעבן. מער פון אלץ דערגייט די יאָרן אָט די מעכאשייפע, די דולציע. זי שטייט זיי ווי א ביין אין האַלדן. וואָס, דוכט זיך, האָט עס צו איר פאר א שניכעס? דאָס קריסטלעכע מיידל האָט מען גענומען אהער אָף א קליין שטיקל צייט. זי דארף נאָר אכטונג געבן און באדינען די געוויינערן, און אָט די דולציע האָט צו טאָן מיט דער קיך. זי האָט דאָרט גענוג אנדערע זאכן, אָף וועלכע זי איז מאזשיגען, זיי זאָלן אָפּהיטן די דינים פון קאָ־שער־טרייף, מיטט זי זיך אהער אויך. איר אייסעק!

טאנכום פרוווט נאָכאמאָל צורעדן דאָס מיידל, זי זאָל גיין מיט אים אין שטאל אריין, קאַלומאן די יוילעדעס מיטן קינד שלאָפּן נאָך. כאפט זי די נישפע, זי האָט אלץ מוירע, מע זאָל זי ניט א רוף טאָן. זי איז צוגעבונדן צום אלקער מיט דער קימפעטאָרן, ווי מיט שטריק. אפדערנאכט וועט ער מיט איר אוואדע גאַרנישט ניט מאכן. זי טאָר דאָ ניט נעכטיקן. די קעהילע־באלעבאטים האָבן איינגעפירט, מע זאָל זיין זאָהיר־וועזנאָהיר לאָזן אין א ייִדישער שטוב אָף נאכטלעגער א קריסטלעכע פרוי. ס'זיינען שוין געווען צאָרעס מיט די גאלאַכים, וואָס טיינען, אז דערמיט איז מען זיי, די קריסטלעכע פרויען, מעגייער, מע רייסט זיי אָפּ פונעם קריסטנטום. זיי ווילן אליין ניט דערנאָך זיך אומקערן צו זייער ריכטיקן גלויבן. מוז ער, טאנכום, צוליב דעם זיך דאָ באנוגענען מיט אָט דעם שמאַלן פיריהייל, וווּ מע גייט איין און אויס ווי אין א רעשוס־האַראַבים. עפעס א כידישע,

ס'איז שוין אוועק א שטיקל צייט, און קיינער האָט די טיר ניט געעפנט. זיי האָבן זיך ווידער גוט צונויפגעקלאַמערט לייב צו לייב, אַטעם צו אַטעם, זיי זיינען קימאט ווי פארשיקערט פון די צערטלעריינען, נאָר דולציעס קעלעכל קען דורכגעבערן אלע זיבן הימלען. זי שרייט שוין ווידער אף קוילע־קוילעס און רופט דאָס מיידל צו דער קימפעטאַרן. האָט יענע זיך א ריס געטאַן פון אים, און טאנכום מיט אראָפּגעהאנגענע פוסטע הענט האָט זיך אויך געלאָזט אין שטוב אריין.

אינעם גרויסן ארבעט־ציימער האָט ער אָנגעטראָפּן ניט נאָר אף די געזעלן, נאָר אויך אף אלע איבעריקע מאַנצבלען אין שטוב. זיי זיינען געשטאנען ארום מאַצליעכען, וואָס האָט זיך געשלאָגן מיטן פויסט אין האַרצן, און מיטן זעלבן ניגן, ווי ער וואַלט אויסגערעכנט אלע אלכעטן, האָט ער זיך געשווירן: אז ער זאָל אָפּגעשיידט ווערן פונעם ייִדישן קאַהאַל, אז זיין ברויט זאָל זיין ברויט פון אווידעזאַרע, אז זיין וויין זאָל זיין פאַרבאַטענער וויין, אז דאָס לעבן מיט זיין פרוי זאָל זיין א לעבן פון זנוס, מע זאָל זיינע זין ניט מאַלע זיין, זיינע קינדער קיין כּופּע־קידושן ניט געבן, אויב ער וועט נאָכאַמאָל מיט זיינע מיסיים און מיט זיין שלעכטער צונג דערגיין ביז צו א מעסירע. כאָטש ער האָט ניט געוויסט, וואָס ער טוט. דערפאַר איז ער איצט גרייט פאַלן קוירים און — זאָל מען אים שלאָגן מאַלקעס. האָט אים אורי אָפּגעהאַלטן און ניט געלאָזט זיך אויס־ציען אף דער ערד אף מאַלקעס. ס'איז איבערגענוג פאַר אים דאָס גיין פון שטוב צו שטוב, אין אלע ייִדישע הייזער, און פאַר אלעמען זיך שלאָגן אלכעט און צוואַגן, אז מער וועט זיך שוין אזוינס קיינמאָל ניט איבערכאַזערן. דער בעסדן איז ניט געוואָרן קאַמפּאַנעסדיק באַם באַשטימען די שטראָף. ער האָט זיך, אפּאַ־נעם, לוסטיק געמאַכט איבער א לוי־יצלעכדיקן יידן מיט אזא בלשון־סגיי־נהור־נאָמען¹, ווי מאַצליעך.

— איך בין מאַטיר מאַצליעכען פאַר אַט די אלע איידעם, — האָט אורי אָנגע־ווירן אף זיינע פּוּיאַלים און אף יאַעלן מיטן פּאַטער, — ער זאָל מיט אונדזער הויז פאַרענדיקן. מער זאָלסטו שוין אין ערגעץ ניט גיין. האָסט שוין גענוג כאַראַטע געקראָגן.

— ווען דו זאָלסט ניט זוכן קיין ביזוינעדיקע פאַרנאָסעס, וואַלסטו דערצו ניט געקומען, — האָט זיך אָנגערופן א פּויעל אין מאַצליעכס עלטער.
— האָסט דאָך א מעלאַכע אין האַנט. ביסט דאָך א וועבער? זיצט מען באַ דער וועבשטול.

— א וועבער... — האָט מאַצליעך מיט ביטל א זיפּץ געטאַן, — די וועבער האָבן, אפּאַנעם, ארויסגעגאַנוועט באַ יאַסעף האַצאדיק דעם בעכער, באַ מוישע ראַביינו דעם שטעקן און באַ דאָויד האַמייִלעך דעם סצעפּטער, דערפאַר האָט זיי גאָט באַשטראָפּט, זיי זאָלן דאַרפן ארבעטן איינצייטיק מיט די הענט און מיט די פיס.

— דער, וואָס זיצט אָבער מיט פאַרלייגטע הענט, האָט ניט אף קיין פּלויר־דערן, — האָט אים אורי ארופּגעלייגט די האַנט אפּן אַקסל. — מעלאַכע איז קיין שטראָף ניט. אונדזערע גרעסטע כאַכאַמים האָבן געלעבט פון אייגענער האַרע־וואַניע.

טאַנכום האָט פון עפעס שטאַרק האַנאַע געהאַט. ער האָט צו אלעמען גע־שמייכלט, און צו יאַעלן האָט ער פאַרשייט א ווונק געטאַן אף מאַצליעכען: צי האָט אים דער האַר דערקענט? — יאַעל האָט אים באַם ערשטן אויגנבליק דער־קענט, נאָר ער איז ערשט איצטער צו אים צו און אים אָפּגעגעבן שאַלעם. מאַצ־

¹ א נאָמען, וואָס רעדט פונקט דעם הייפּעך. ווי, לעמאַשל, מע זאָגט אף א בלינדן „סגיי־נהר“ — פּילזענדיקער.

ליעד האָט זיך אָנגעכאפט אין יאָעלן ווי אין א רעטונג. ער האָט איצט א מעג-
לעכקייט צו באווייזן, אז מיט זײַנע מײַסײַם איז ער באהילפיק ניט נאָר פאר-
דאַרבענע מענטשן, ווי אָט דעם ביילע, אָף וועלכן ער האָט הײַנט אומגעװן אַנ-
געטראָפן, נאָר אויך מענטשן בעקאָוועדיקע, לײַטישע. אָט האָט ער זײ נעכטן
אין אזא כאשכעס געבראכט אהער גלייך צו דער שטוב.

דולציע האָט אים ניט געלאָזט זיך פאנאנדערעדן וועגן דעם. זי האָט געטריבן
זיך וואשן צום עסן. זי דארף איצט אָנהאַדעווען אזא אוילעם קיין איינהאַרע ניט.
די לערן-יונגען, די געזעלן, האָבן שוין געמאכט אויס וואָך און געוואָרפן די
ארבעט. לעקאָוועד דעם מאָרגעדיקן בריס-מילע האָט אורי באשלאָסן, מע זאָל
ארבעטן בא אים ווי אין אן ערעווישאבעס ביז האלבן טאָג. פאר זיך אליין האָט
ער ביכלאל געמאכט א מין כאלאמויעד-טאָג, ער האָט זיך קימאט ניט צוגערייט
צו דער ארבעט. איצט גיט ער אכטונג, זיי זאָלן אלע פארבלייבן צום עסן. ס'איז
א מיצווע-סודע, האָט ער זיי איינגערעדט. מאצליעכען האָט ער אויך ניט געלאָזט
אוועקגיין. ער האָט זיך זיכער גוט אויסגעהונגערט פונעם ארומגיין א טאָג איבער
די הײַזער מעכילע בעטן.

מאצליעך איז אָף דערוף איינגעגאָן מיט א מינע, ווי ער וואָלט געהאט אג-
מעסענפעש, וואָס מע שטערט אים מעקניעם זײַן ווי ס'באדארף צו זײַן די טא-
קאַנעס פונעם בעסדן.

— נישקאַשע, אָף מיר די אווירע. די אווידע איז ניט אזוי גרויס, וועט
דאָ זײַן אין לונעל ווייניקער מיט א וווכערניק. די שטאַט וועט עס איבער-
טראָגן, — האָט יאָסעף בען מעיר געטרייסט מאצליעכען און דערביי אן אינזיכיקן
זיפץ געטאָן, — ס'שטייט פאַר א גרעסערע אווידע פאַר דער שטאַט. אויב איבן
טיבאָן וועט טאקע בעעמעס אריבערפאַרן צום זון קיין מארסעל, וועט די גרייס
פונעם שאָדן פאַר לונעל זײַן איין-לעשאער.

פאַר מאצליעכען איז דאָס א קאָוועד, וואָס אָט דער אומבאקאנטער און כאַ-
שעווער באיאָרטער האָט זיך צו אים אָנגערופן. ער ווייסט נאָר ניט, ווער דאָס
איז, נאָר ער זעט, ווי אלע האָבן אים אָפגעטראָטן דאָס אָרט באם האנטפאס.
אורי אליין, דער באלעבאָס פון הויז, גיסט אים אָף דאָס וואסער אָף די הענט,
און דולציע שטייט שוין לעבן אים גרייט מיטן לײַנענעם האנטעך. די גרויסע
קיך איז געוואָרן אָן אן ערעך איינגעשרומפענער, ענגער פונעם אוילעם מענער,
וואָס האָבן געשפאַרט אהער זיך וואשן צום עסן. צו א גרויסן פלאץ פארנעמט
דאָ אין א ווינקל דער אָפענער אויוון מיטן ברייטן אָפדאך פון בלעך. איבערן
פניער הענגען אָף קייטן די פולע טעפ מיט שמעקנדיקע געקעכצן. אָף די פאַלי-
צעס בא די ווענט איז אָנגעשטעלט דאָס געשיר: איבערגעקערטע ליימענע טעפ
און אנדערע קיילים פון רויטן קופער מיט אויערן און הענטלעך בא די זייטן,
הילצערנע שיסלען און טעלער, קריגעלעך, קרוגן און שטייסלעך, און גרויסע
פעלענע לאַגלען פאַר געטראנקען. דאָס קריסטלעכע מיידל מיט נאָך צוויי פרויען,
דולציעס העלפערנס, שטופן זיך צווישן די מאנצבלען מיט די שטויסן געפעס,
וואָס זיי טראָגן אָף און אָפ אינעם עס-צימער. דאָרטן, אפן אָנגעשטעלטן טיש
שטייען שוין פון לאנג די שיסלען מיט קאלטן ארבעס פונעם פרייטיקדיקן בעך
זאָכער. דאָ זײַנען שוין אויך צעשטעלט הילצערנע קווערטלעך, זילבערנע און
צינענע בעכער ארום א פעסעלע וויין, נאָך א פארשטעקט מיט א שפונט.

אויך באם אויסזעצן זיך האָט מען דאָ דעם עלטסטן לויט די יאָרן, דעם אלטן
זאבארען, געגעבן דאָס אויבנאָניקע אָרט. בא דער רעכטער האנט האָט זיך גע-
זעצט אורי. יאָעל האָט זיך פארוקט צווישן די פויאלים מיט טאנכומען בא דער
זײַט. פאַר מאצליעכעס וועגן איז געבליבן פריי א גאָר געהויבן אָרט, קעגנבער
אורין, דאָס איינציקע פרייע אָרט, וואָס ער האָט געמוזט פארנעמען. ס'האָט בא
אים אָנגעהויבן גרימען אין בויך, ווען אורי האָט אים פאַר די אויגן צעבראַכן

אפצווייען דעם גרויסן שמאלץ־קוכן, וואָס האָט פארשמעקט די לופט מיט אזא דופטיקן רייעך. ער האָט מוירע געהאט, ס'זאל פאר אים גאַרנישט ניט בלייבן, ווען די צוויי העלפט קוכן זינען אוועק פון האנט צו האנט און יעדערער האָט פאר זיך אָפגעבראַכן א היפשן שטיק קוכן, אויסגעבאקן אָף גענדון־שמאלץ. די פרויען האָבן אונטערגעטראָגן שיסלען מיט פלייש. פונעם צאפן האָט זיך גע־גאַסן א בורשטיגענער שטראָם וויין אין די בעכער, וואָס מע האָט נאָך דער ריי אונטערגעשטעלט איינער נאָכן אנדערן, און דאָ האָט נאָך דולציע אונטערגע־טראָגן א פולן קרוג מיט האַניק־געטראַנק. דער בעכער בא מאַצליעכען איז א פיר לער. ער טרינקט אפגיך אויס דעם וויין און גיסט זיך אָן פונעם קרוג. ס'שמעקט טאקע זייער געשמאק. ניט אומזיסט האָט די דולציע א שעם אין שטאַט מיט אירע געשמאקע מיכאַלים. די ווייבער קומען אלעמאַל צו מיט גאַר נייע מיכאַ־לים. דאָס פלייש עסט מען פונעם שטיק, מע רינסט עס מיט די פינגער, און ביי־נעלעביינע טוט מען א פארזוך פון די איבעריקע מיכאַלים, וואָס דאָס מאלכעס מעג זיי עסן.

מיטאמאַל האָט מען אָנגעהויבן ארויסקריכן פונעם באם טיש. צוערשט אורי, דערנאָך יאַעל, און באלד נאָך אנדערע.

— אזוי גיך? — האָט מאַצליעך זיך פארכידעשט. נאָר ער האָט געזען, ווי ס'זיצן נאָך אייניקע פון די געזעלן און אָט דער טאנכום, און זיי זינען אויך אזוי שטארק פארטאָן, ווי ער. מע קייט מיט די געזונטע באקציינער, מע פארזוכט פון אלע שיסלען און מע דערגיסט אלעמאַל די בעכער מיט וויין.

אין אלע איבעריקע כאַדאַרים זינען אומעטום ברייט צעעפנט די טירן. די שטוב איז פול איצט מיט כיידער־רינגלעך. קיטעסוויז פילן אָן די קינדער דעם כיידער פון דער קימפעטאָרן. קצינע, אינעם ווייבערשן הייבל, זיצט אפן בעט אן אָנגעטאַנענע, מיט א ברוסט־טוך פון ווייסן האפט אָף די אקסל. די הייב־אם האלט אָף ביידע הענט דאָס זויג־קינד אין די וויקעלעך, און זיין דרעמלדיק אָפן פענעמל באווייזט זי פאר די קינדערלעך, וועלכע שפארן זיך צום קינד. זייערע ברענענדיקע פארכידעשטע קינדערשע אייגעלעך בלאַנדזען אום פונעם אייפעלע איבערן שלאַפצימער צו דער וואנט, ווו ס'איז מיט גרויסע אויסזעס אופגעשריבן די קרישמע אפן פארביקן באלדאכין, וואָס איז צוגעפעסטיקט מיט אייזערנע שטענגלעך צום סופיט און הענגט אראָפ איבערן בעט אפן רויט־זינדענעם שטאָף מיטן גרינעם אונטערשלאק פונעם צערוקטן פאַרהאנג. וואָס גייט אראָפגעלאָזט ביז צום דיל, אפן בלימלדיקן טעפיך אונטער די פיס. א יינגעלע פרוווט זיך אוועקזעצן אפן פוסבענקעלע, וואָס שטייט לעבן בעט, ווערט דאָן א שפארעניש מיט אנדערע קינדער, וואָס קענען אים ניט פארגינען, האלעמיי איז ער אזוי נאָענט צו דער יוילעדעס און קען א גלעט טאָן דאָס גלאטע פיםסן־האַלץ פון בעט, א טאפ טאָן די שאַרסטיקייט פונעם פאַרהאנג. דער באהעלפער האָט שוין אָנגעהויבן דאָס קרישמע־לייענען, און די קינדערישע קלינגעוודיקע קעלעכלעך, וואָס האָבן אים באלד אונטערגעכאפט, האָט, אפאַנעם, צערוודערט דאָס אייפעלע. ס'איז קוים צו הערן דאָס שטילע פישטשען זינס, ווי פון א פייגעלע, וואָס ווערט פארשטיקט אין די קוילע־קוילעס פונעם קרישמע־לייענען און אינעם פארוויג־ניגן פון דער הייב־אם.

דולציע מיט נאָך איינער פון די פרויען, ביידע מיט פולע פארטעכער נאשע־רייען, טיילן דערווייל אינעם באזונדערן פאַדערצימער די צונויפגעקומענע מיידע־לעך אלערליי זיסקייטן: האַניק־לאַקשן, ראַזשינקעס מיט מאנדלען, שטיקער נוס־קוכן, כרעמזעלעך. צוביסלעך פון אלע מינים אין די אויסגעשטרעקטע הענטלעך. דאָ צווישן זיי איז יאַעל. ער איז גערירט פון די אופגעלעבטע אויגן אָף די לויכטנדיקע קינדערשע פענעמלעך. זיינע הענט גלעטן אלעמאַל אן אנדער קעפל: א שוואַרצ, א טונקל־גאַלדנס אָדער גאַר אינגאנצן א העל־ליכטיקס. א מיידעלע

האָט זיך וועגן עפעס געסוידעט מיט צוויי יינגלעך, וואָס זי האָט אַרויסגענאַרט פֿון דער קימפעטאַרנס כּיידער. זי טיילט זיי אָפּ פֿון איר גאַב, וואָס זי האָט נאָר-וואָס באַקומען, און מיט פֿולע מילער גאַלע גוטס, קינענדיק, באַהאַנדלען זיי עפעס. זיי קוקן אַרײַן אלע דריי דורך דער אָפּענער טיר אינעם עס-ציימער. זי שלעפט זיי אַהיין. די יינגלעך גייען איר נאָך נײַט-דרייסט, נײַט-וויילנדיק. יאָעל איז זיך מעשאַער, אז צוליב א נאַש טאַן פֿונעם פֿול-אַנגעשטעלטן טיש האָבן זיי מוירע אַנצווערן זייער כּיילעך, וואָס ס'שטייט זיי נאָך פֿאַר צו באַקומען נאָכן קרישמע-לייענען. ער לאַזט זיי פֿון אויג נײַט אָפּ. צו זײַן כּידעש קוקן זיי אַפּילע נײַט אָף די עסעכצן, וואָס אַפֿן טיש. זיי מײַדן אים לאַכלוטן אויס, און מיט פּאַכעד, מיט געהיטזאמע טריט רוקן זיי זיך צו דער באַנק, וואָס באַ דער וואַנט, וווּ ס'זיצט אין א שיקע-דרעמל מיט אן אַראַפּגעאַנגענעם קאַפּ מאַצליעך. דאָס מײַדעלע נעמט אים פֿאַרזיכטיק באַ דער האַנט, פֿרווט אים צערווערן:

— טאַטע... די מאמע ווארט אף דיר מיטן ווארמעס. מיר האָבן גאָר נײַט געוויסט, ווהיין דו ביסט אַהינגעקומען. א גאַנצן טאַג האָבן מיר אַרויסגעקוקט אַף דיר. קום אַהיים, טאַטע!

יאָעלן האָט אַנגעהויבן קיצלען אין האַלדז. ס'האַט אים ווי געטאַן דער אומ-זיסטער כּשאד, וואָס ער האָט נאָרוואָס געהאַט אַף אַרעמע קינדער. די כאַרפע האָט אים געברײַט. און ס'האַט אים געשטויסן זיך דערנענטערן צו זיי, אָפּטאַן עפעס א ווילדע נאַרישקײַט אָדער מיטאַמאַל אַרופּכאַפּן זיי און אײַנציקווייזן אויס-קושן יעדער אײַווער זייערן אָדער אָפּגעבן מאַצליעכן דעם גאַנצן בײַטל מיט מינץ, וואָס ער טראַגט מיט זיך אויבנױף. ער איז אוועק פֿון דאָרט. די טרער, וואָס האָט א בליץ געטאַן באַ אים אונטער די ווײַעס, האָט דערזען דער טאַטע.

דער אלטער זאַבאַרע האָט זיך אָפּגעדרייט פֿון אים. ער האָט עס פּאַרשטאַנען, ווי פּאַרדראָס, כאַראַטע, פּיין און עפּשער אויך א ביסעלע קינע צו אורין, וואָס איז, באַרעכהאַשעם, געבענטשט מיט אלע דריי גוטע זאַכן: אישה נאַה, דירה נאַה, כּלים נאים¹. ער זעט, ווי דער זון קוקט איצט מיט האַנאַע אַף דער קינדער-שער אופּגעלעבטקײַט, אַף די פֿאַר יונגע ווייבער, וואָס צעשטעקן מיט דער פֿולער האַנט אין די צאַרטע קינדערשע הענטלעך די לעצטע שטיקער פּלאַדן און שטרודל. דולציען זעט ער שוין נײַט דאָ. זי איז איצט פּאַרנומען באַ דער דרויסן-טיר מיטן פּאַרקניפּן א ביסל זאַלץ אין די טאַלעסקאַטנדלעך. באַ יעדן יינגלעלע, באַ וועמען ס'איז שווער זיך דערלאַנגען צום טאַלעסקאַטן, שטופּט זי עס אַרײַן אין אַ קעשענקעלע. אַט די יידענע היט אָפּ אלע נאַרישע מינהאַגים, וואָס זײַנען שײַעך צו א יוילעדעס. נעכטן נאָך האָט ער באַמערקט, ווי זי האָט צעשאַטן זאַלץ אין אלע פּיר ווינקעלעך פֿונעם גרויסן עס-ציימער. נאָך אײַערנעכטן, ווען ער איז נאָרוואָס געקומען צו פֿאַרן און האָט באַטראַכט דאָס קינד, האָט ער געפֿונען אין די וויקעלעך א געזאַלצן שטיקל צעקײַט ברויט. אײַנגעוויקלט אין א שמאַטקעלע. ער איז מאַמעש אופּגעצײטערט געוואָרן. אן אופּגעבראַכטער, האָט ער גענומען טרייבן פֿון זיך די הייב-אַם, פּאַדערן, מע זאַל זי מער נײַט צולאַזן צום קינד, און יענע, א דערשראַקענע, האָט געהאַלטן אין אײַן שווערן זיך, אז זי ווייסט נײַט פֿון עפעס צו זאָגן. זי האָט עס קײַנמאַל אַליין נײַט געטאַן און נײַט צוגעלאַזט, אז עמעצער אַנדערש זאַל טאַן אזא ווילדע זאַך. זי איז שוין אזויפּיל יאַרן באַ דעם ברויט, האָט זי זיך צעוויינט, און וויפּל האָט זי אַליין, ווען זי האָט נאָך געקענט האָבן, געהאַט קינדער, און קײַנער האָט אַף איר קײַנמאַל אזוי נײַט געוואלדעוועט. דאָס האָט אים נאָך מער דערצאַרנט. ער איז געווען געניט אין די זאַכן.

— איר ווייסט? — האָט ער זיך ווידער צעשריגן אַף איר, — איר ווייסט, אין וואָס פּאַר א געפּאַר איר האָט געשטעלט דאָס אײַפעלע? אײַן קערנדל זאַלץ זאַל

¹ א שיינע פרוי, א שיינע דירע, שיינע קיילים.

געווען אריינדרינגען און זיך לייגן אפן קינדס נאך רוי קערפערל, אונטער אַט אזא שטייפן געוויקל, וואָלט עס זיך איינגעגעסן אין דער צעפריצטער הויט, און די ווייטעקן וואָלטן געווען איין־לעשאַער.

— דערפאר וואָלט דאָס קינד געווען באוואָרנט פון א גוט־אויג, — האָט זיך פון יענער זייט טיר אריינגעמישט דולציע, און ווען אלע זיינען פארווונדערט מיטאמאָל שטיל געוואָרן, איז זי אריבערגעטראָטן די שוועל און מיט א געבייזער גענומען אף אלעמען דאָ אַנפאלן:

— דאָס איז נאָך ניט געהערט געוואָרן, אז מע זאל צולאָזן א פרעמדן מאַנס־פארשוין צו דער קימפעטאָרנס בעט און צום אייפּעלע נאָך פארן בריס. ווען דיין טאטע־מאמע זאָלן דאָ זיין מיט דיר, — האָט זי זיך צעשריגן אף קצינען, — וואָלט צו אזוינס ניט געקומען.

— דאָס איז דאָך מײן טײערער פעטער, דולציע! — האָט זיך קצינע אופגע־זעצט. — מײן מאמעס א ליבלעכער ברודער און ער איז א בארימטער רויפּע. — מע דארף ניט קיין רויפּים, — האָט זיך דולציע נאָך מער געקאעסט, — דאָס איז א ווייבערשער איניען, און קיין שום רויפּים האָבן דאָ ניט וואָס צו טאָן. מיר זיינען, דאנקען גאָט, ניט קיין אקאָרעס. מיר האָבן אליין געהאט קינדער, און מיר ווייסן... דו האָסט א הייב־אם, וואָס הייסט כײע. זי ברענגט שטענדיק לעבן צו די אלע קינדער, וואָס זי האָט אָפגענומען.

צום סאָף, ווען מע האָט זי א ביסל איינגעשטילט, האָט זי זיך מוידע געווען, אז דאָס האָט זי אין די וויקעלעך אריינגערוקט דאָס געזאלצן שטיקל ברויט. ס'האָט קיינער ניט געטאָרט דערפון וויסן, ווייל נאָר דעמלט איז די סגולע א סגולע.

יאָסעף בען מעיר האָט זי פּאָשעט קעמאַשמאַע ארויסגעטריבן. ער האָט זי געוואָרנט, אז קאַלומאַן ער וועט דאָ זיין, זאָל זי זיך ניט דערוועגן אריבערטערען די שוועל פון אַט דעם כײדער. ער האָט באפוילן באלד טאקע מאכן דעם קינד א באַד, און ניט פון הוילער לעבלעכער וואסער ווי געוויינלעך, נאָר אין א צעלאָזטן בוימל. דאָס ווירקט גוט אפן קינדס הויט און מאכט זי קרעפטיקער און אויך צארטער. דערביי זאָל מען צעעפענען די לאָדן און אריינלאָזן מער זון. ביכלאל זאָל מען זיך שטענדיק באַמיען באַדן דאָס קינד ניט באַנאכט, נאָר בא דער הע־לער טאָג־שיין. די הייב־אם האָט געהאַרכזאַם אויסגעפּאָלגט אלע זיינע באַפעלן. דולציע, א פאראקשנט־בארויגעזע, האָט זיך ניט נאָר אָפגעזאָגט פון צעוואַרעמען דעם בוימל, זי האָט אים אפילע געבן דעם בוימל ניט געוואָלט. האָט אורי גע־מוזט אוועקוואַרפן די ארבעט, אליין אַפּזוכן די פאַרשטעקטע קריגלעך בוימל און שטעלן אפן פּיער.

אונטער דער האַזשאַכע פונעם פעטער דעם רויפּע האָט מען דערנאָך דעם קינדס קערפערל איינגעטונקען אינעם לעבלעכן בוימל, א קליין שטיקל צייט געהאלטן דאָרטן. ווען דאָס פּיצל האָט זיך אָנגעהויבן קרימען, האָט מען עס געלייגט אף א פּוכענער קישן, מיט פּאַרויכט אַרומגעווישט דעם פעטן גלאַנץ פונעם לייב און, נאָכדעם ווי מע האָט עס נאָכאמאָל אויסגעבאָדן אין א מולטערל וואַרעם וואסער, איז דאָס ערשט געלעגן אן אַדעם־נאַקעסט. ביז ס'וועט זיך אליין ניט אָפּטריקענען. די זון־שטראַלן האָבן אַרומגעלעקט די צעפריצטע הויט מיטן קאַליר פון רויטפלייש אפן קליינעם נעפעשל. אלע האָבן עס מיט נייגער באַ־טראַכט, און קצינע האָט זיך גערייטלט, ווען זי האָט מיט זאָרג א פרעג געטאָן: — איאַ, ער איז אינגאַנצן ניט ענלעך אף אוריין?

— דאָס איז ניט ריכטיק, — האָט דער פעטער זי א גלעט געטאָן באם קאַפּ, — דער גרעסטער געלערנטער היפּאָקראַטוס, ווען מע האָט אים געזאָגט, אז זיין זון איז ניט ענלעך אף אים, — ער האָט איבערגעכאַפט אוריס א בליק, — האָט דער געלערנטער געענטפּערט: דאָס וויכטיקסטע, דאָס בען־אַדעמישע, האָב איך

אים געגעבן, און אלדאס איבעריקע, דאס קערפערלעכע, די אויסערלעכע פארמען און שטריכן, — דאס איז שוין די זאך פון מיין פרוי.

— ווי איך זע, קיין גאר גרויס דערעכערעץ האט ער פאר זיין פרוי ניט געהאט, איינער היפאקראטוס, — האט אורי זיך פארשעמט פארן ווייב מיטן אָנעמען זיך פארן קאוועד פון א פרעמדער פרוי.

— ניט נאר היפאקראטוס, א סאך אנדערע עכטע געווינים האלטן אויך אזוי. ווען מע האט אמאל באם גרעסטן פילאָסאָף פון זיין צייט, בא סאָקראַטס, א פרעג געטאָ: פארוואס האט ער זיך אויסגעקליבן אזא דאר, קליין ווייבעלע, און דערצו נאך אזא מיעסניצע, האט ער געענטפערט: איך האב אָפגעקליבן פונעם שלעכטס דאס סאמע ווייניקע.

— ער האט שוין, אפאָנעם, קיין אנדער בריירע ניט געהאט, — האט זיך אורי צעלאכט.

— דאס האט ער זיכער געזאָגט אין א שפאס, — האט אויך קצינע מיט אן אראָפגעלאָזטן קאָפּ זיך אָנגערופן.

— ווייזט אויס, אז ניין, טאָכטער מינע, — האט דער פעטער האנאָע געהאט פונעם יונגן פאָרפאלקס ווערן זיך, — זינע מיטצייטלעך דערציילן, אז אפילע די גרעט־וועשערנס פלעגן אים באגלייטן מיט קלאָלעס אוכראָמעס און באשפריצן מיט וואסער, ווען נאָר ער איז אדורכגעגאָן מיט זינע טאלמידים לעבן טיך, ווו זיי האָבן דאָס גרעט געשווענקט. אלע פרויען פון אטען האָבן געוואוסט, ווי ער איז אמאל געוואָרן באגליסטערט, ווען ער האט דערזען הענגען א פרוי אף א פינגנבוים. „אך, סארא שיינע פיירע, — האט ער א באגליסטערטער אויסגע־שריגן, — האלעוויי וואלטן א סאך אזעלכע אויסגעוואקסן טאָטעגלעך“.

— טפו, טפו, טפו! — האט כניע, די הייב־אם, גענומען שפייען ארום זיך און שעפטשען. — א וויסטע, פינצטערע מאראַכע אף זיין קאָפּ. אף אלע פוסטע פעל־דער און וועלדער זאָלן זיינע ביינער צעשאַטן ווערן. „ס'זאל פון אים קיין זייכער ניט בלייבן, — האט זי שוין פארענדיקט גאר שטילערהייט, ווען זי האט געזען, ווי אלע זיינען מיטאמאל אנשוויגן געוואָרן.

די רויטע פארב אף קצינעס פאָנעם האט אָנגעהויבן צאנקען, בלאסער ווערן. זי האט געביסן די ליפן און טיף אראָפגעלאָזט דעם קאָפּ. יאָסעף בען מער האט דעם מאַן־און־ווייבס פארלוירנקייט נאָך מער וויצלדיק געמאכט, און ער האט גענומען דערציילן וועגן דיאָגענוסן: ווי אף א שילדל צו א טיר, ווו ס'זיינען געווען אויסגעקריצט די ווערטער „ס'זאל אהער ניט פארקומען קיין שום בייז“, האט ער צוגעשריבן: „ווי זשע וועט אריינקומען אינעם דאָזיקן הויז די פרוי?“ קצינע האט לאנגזאם אופגעהויבן דעם קאָפּ, א קוק געטאָן אף אורין און זיך מיט האַרץ אָנגערופן:

— פונדעסטוועגן ניט אלע זיינען אזוי. אַט, צום ביישפּיל, די ריטער, די פראַנ־קישע טרובאדורן. זיי זיינען גרייט זייער לעבן אָפגעבן פאר דער פרוי, פאר איר ערע. מיט וואָסערע לויב־געזאנגען באזינגען זיי די פריידן און ליידן פון דער ליבע.

— וועמען גלייכסטו צו אַט די אייזל־קעפּ, צו די נארישע פינצטערלינגען? די ריטער, וואָס קענען אפילע זייער אייגענעם נאָמען ניט אונטערשרייבן? — וועגן די טרובאדורן ביסטו גערעכט, קצינע, — האט אורי, ווי נאָך לאנגע דימיוניעס, זיך אָנגערופן, — און די מעמרעס, וואָס דער פעטער האט נאָרוואָס געבראכט וועגן פרויען, דאָס איז אלץ פרעמדס, אָנגעווייעט פון די געצנדינער, פון די העלענער. ווען זייער סאָקראַט איז אף דורך און דורך געווען א סוינע־נאָ־שים, א פרויען־פיינט, האָבן אונדזערע אָוועס פארייביקט די געשטאלטן פון אזעלכע פרויען, ווי די שיינע טאָכטער פונעם אישער קאלבא־סאָווא, וועלכע האט ליב באקומען אקיווען, ווען ער איז נאָך געווען אן אָרעמער פאסטער, ברר

ר'יען, דאָס ווייב פונעם ראבי און טאנע מער, די גרעסטע כאכאָמע און געלערנטע פון איר צייט. ווען בא ייצכאק בען יעהודען איז די פרוי געשטאַרבן, האָט ער געצווונגען די קינדער זינע מיט די הוילע באַרוועסע פיס זי באַגלייטן אפן אויב לעם-האַעמעס.

— דאָס איז שוין ריכטיק, — האָט ענדלעך אויך דער אלטער זאבארע צוגע- שטימט מיטן יונגן פאַרפאַלק. — אָט האָט זיך בא אונדז אויך אין אונדזער צייט געפונען אזא איינער, א בן בלי שם¹, אגעוו מינער א יעדיד און דו קענסט אים אויך, אורי. איך מיינ אָט דעם יעהודע איבן שאבסי, דעם מעכאבער פונעם אומ- געלומפערטן כיבער „עזרת נשים“, און דער צווייטער סיפער זינער, „פנחס יהודה“, איז אויך ניט בעסער, א סיפער פול מיט פריילעכע כאַכמעס און הא- לאַצעס איבער די דארקיי נאַשים...

דאָס זעלבע טינעט ער איצט מיט זיין יאַעלן. ער האָט נאַרוואַס געזען דעם טרויער און די בענקשאפט אפן זונס פאַנעם, בעשאס ער האָט זיך געהאלטן לעבן די קינדער... ער איז קימאט ניט אַפגעטראָטן פון זיי, און דאָס איז אויך נא- טירלעך. ער וואָלט שוין לאנג געקענט זיין א טאטע פון קינדער. ווען ער האָט נאָך דערזען די טרער אין זינע אויגן, האָט עס אים נאָך מער גערירט, און בא דער ערשטער געלעגנהייט, ווי נאָר זיי זינען ווידער געבליבן אין זייער כיי- דער-מעיוכעד, איז ער גלייך צוגעטראָטן צום איניען:

— שוין צייט צו זאָגן מתי אעשה לבית². ביזוואנען איז דער שיר צו זיין אָן גאַרנישט, א ניט-כאסענע-געהאטער; א יונגן מאן אָן א ווייב פעלט עפעס צו קע- בען אַנגערופן ווערן א מאנצבל אין פולן זינען פונעם וואָרט.

יאַעלן האָט באלד א שלאַג געטאַן אין קאַפ אריין: אַפיצואל... ער האָט מאש- מאַעס אויך גערעדט מיטן טאטן, און דער טאטע ווייסט, אז ער האָט אים פאַר- בעטן צו זיך. וועט זיך באלד אָנהייבן דאָס אייגענע, ווי מיט יאָרן צוריק, ווען מע האָט אים ניט געלאָזט לעבן וועגן קצינען. ער האָט זיך געביסן די ליפן און כא- ראַטע געהאט, האלעמיי ער האָט דעם טאטן ניט געוואָרנט פאַרפריער. געדארפט געווען גלייך דערציילן. און שוין אפן אַרט גאנץ קלאַר אים געבן צו וויסן, אז ער וויל מער ניט הערן פון קיין שידוכים פון דער זייט. שוין אַפגערעדט פון דעם, וואָס אין דעם איניען וויל ער ניט רעכענען זיך מיט קיינעם. ער וועט זיך וויי- ס'ניט-איז אליין געפינען זיין באשערטע צווישן פרויען, וועלכע ער וועט נאָך באגעגענען אין זיין לעבן. ער ווערט נאָך מער אופגערייצט פונעם טאטנס וויי- טערדיקע רייד וועגן באַכערישן לעבן, א לעבן, וואָס ווערט באלויכטן ווי פון דער קאלטער לעוואָנע: ווייט, פרעמד און א ביסל טונקל. א לעבן אָן א שטראל, אָן ווארעמקייט און פרייד.

— איך האָב זי גאנץ גענוג, אָט די פרייד, — האָט יאַעל ביזלעך אַפגעענט- פערט.

— איך פאַרשטיי. איך שטעל מיר פאַר, — האָט דער פאַטער מיט טרויער בא- דויערט, — אָבער דאָס איז א פרייד אָן גליק, אָן בראַכע און אָן וועלכער-ס'איז דויערהאפטיקייט. דערביי דאַרפסטו ניט פאַרגעסן, אז דער בוימל פונעם לאַמפ ברענט אויס א סאך גיכער דורך אָט אזא מין פרייד. פונעם מענטשן אליין איז געווענדט, פאַרגרעסערן צי פאַרמינערן די הויצאַעס אפן ברענשטאַף, וואָס האלט אונטער דאָס פייער פון לעבן.

דעם פאַטערס אַפענע רייד האָבן בא אים ארויסגערופן א שמייכל, ווייכער געמאַכט דאָס געמיט זינס. ער האָט א בענימעסדיקן לאַך געטאַן:

¹ א קנאפ באוויסטער.

² ווען וועל איך עפעס טאן פאַר מינער אן אייגענער שטוב?

— איך האָב אין זינען די רייד פון אונדזערע כאכאָמים: „אײל זיך צו באַם קויפן א נאכלע, נאָר כאפ זיך ניט באַם אויסקלייבן א ווייב“.

דער פאָטער האָט זיך פארטראכט און, גלייך ווי ער וואָלט געלייענט דעם זונס מאכשאַוועס וועגן זיינע ניט־געלונגענע פרווון זיך מעשאדעך צו זיין אין סאלערנאָ, האָט ער ארויסגעזיפצט:

— אונדזערע כאכאָמים האָבן אָבער אויך געזאָגט: לאַז זיך אראַפ אף א טרעפל נידעריקער באַם נעמען א ווייב.

דאָ איז פאר יאָעלן קלאָר געוואָרן, אז דער טאטע איז גאַרניט אויסן געווען צו רעדן מיט אים וועגן אָפיצאַלס טאַכטער. גיכער פון אלץ ווייסט ער אפילע ניט דערפון. דאָס האָט אים מונטערער געמאַכט, און אומגעריכט האָט זיך ביסלעכווייז איינגעשטעלט אין זייער שמועס יענער קאַנטאַקט, וואָס בינדט אין אן אָפנהאַר־ציקן געשפרעך גאַר נאָענטע כאוויירים. ס'איז מיטאַמאַל אָפגעווישט געוואָרן די אָפגעפרעמדטקייט צווישן פאָטער און זון. גלייך ווי זיי וואָלטן ביידע געווען פון איין עלטער, און יאָעל קען ווי פאר אן עמעסן יעדיד אופריכטיק־דרייסט און אַן שום פריקרעקייט זיך אראַפּרעדן פונעם האַרצן.

— דאָס דאָזיקע מיידל, האַגאַם זי הייסט אטאליע, ניט שולאַמיס, איז ניט ווייט פון שולאַמיסן. וועגן איר פאָטער זאָגט מען, אז ער קומט ארויס פון דאָויד האַר־מעלעך. ער הייסט אויך דאָויד. דאָויד בען גאדיע, דער איצטיקער נאָסי פון מאַסול. ער האָט דאָס נעסיעס איבערגענומען פונעם באַגדאַדער נאָסי דאַניעל בען שלאַמאַ כּיסדאַ, יענער איז מיט עטלעכע יאָר צוריק נופטער געוואָרן און האָט קיין זון נאָך זיך ניט געלאָזט. אָט די דאָזיקע באַס־גדויליים מיט איר שאַרפן מויעך, מיט איר טפּיסעס־אַינען, מיט איר האַסמאַדע וועט נאָך אַמאַל ניט אָפּשטיין אין כאַכמעס־האַרעפּוע פון דער באַרימטער ייִדישער מעדיקערן אַבעלא, וואָס האָט אין איר צייט געשעמט מיט איר פיל וויסן און האָט געשריבן וועגן מעדיצין אין פּערזן. לויט איר שיינקייט, איז זי געווען געגליכן צו ריווקע גואַרנע, וואָס האָט געשעמט, ווי די ערשטע יעפּאַס־טויאַר צווישן די געלערנטע מעדיקער־פרויען. איר שלאַנקער שטאַלט, איר שטאַלצער גאַנג — גלייך ווי זי וואָלט געטראָגן אַף די פּיס, ווי אַמאַל די ייִדישע פּרויען אין די טאַלמוד־צייטן, די צעאָדע, אָט די אומאַנזיכטיקע פּיס־קייטעלעך מיט די דינינקע גלעקעלעך, וואָס האָבן זיך קוים געלאָזט הערן באַם אָנקום פון דער פּרוי. פאר די שוואַנגערע פּרויען איז דאָס געווען א מיטל, זי זאָל קיין צו גרויסע טריט ניט מאַכן, און פאר א יונגפּרוי, זי זאָל אפילע וועלן... זאָל זי ניט בעיאד האָבן צו פּאַרלירן איר בסולעשאפּט. האָט ער איר אַנומלטן אויסגעוואָרפן:

— דו ביסט דאָך ניט פון אָט דעם מין יונגפּרויען, און קיין מעובערעסע ביסטו נאָך דערווייל אויך ניט...

ס'האַט אים פּאַרדראַסן, האַלעמיי זי גייט שטענדיק מיט אזא פאַריסענעם קאַפּ און מיט געמעסיקטע טריט, ווי זי וואָלט געווען די קיניגן, פאר וועמען די גאַנצע הויף־פּאַמאַליע שטייט אַף די קני.

נאָך פּרײַער, איידער ער האָט זיך מיט איר צעקריגט, האָט ער בא איר געזען א קסאוויאַד. א צוגעשיקטע מאַטאַנע פון איינעם א פּיטן — ער געדענקט שוין ניט דעם נאָמען זיינעם. דער סייפּער האָט געהייסן „מגילת זוטא“ — וועגן עפּעס אן אויסטערלישן פּאַל אינעם ייִדישן לעבן פון מיצראַם, געשריבן אין פּערזן. דער מעכאַבער אָבער האָט עס אָנגעשריבן מיט א צוואַנציק יאָר צוריק. ווען יאָעל האָט עס נאָר באַמערקט אפן שאַרבּלעטל, האָט אים שוין דער כּיבער לאַכלוטן ניט געערגערט. ער האָט אין אים אפילע ניט אריינגעקוקט. ס'האַט דאָרט אויך גע־לערנט א ייִכעסדיקער יונגערמאַן פון איר מאַקעס. ער האָט געהייסן גאדיע, נאָר ער איז אויך ניט געווען פון די, וואָס זיינען אים געשטאַנען אין וועג. סיידן עפּ־שער יאַסעף בען יעוודע איבן אַקנאָן, דעם ראַמבאַמס א טאַלמיר. ער איז פון

מאגרעב. א זון פון אַרעמע עלטערן, איז ער געצווונגען געווען צוליב די רעדי-
פעס ביזן עלטער פון צוואנציק יאָר לעבן ווי א מוסולמענער. דער ראמבאם האָט
אים געהאַלפן אנטלויפן פון דאָרטן. צוויי יאָר האָט ער אים געהאלטן בא זיך
אין פאַסטאט, געלערנט מיט אים מעדיצין. דערנאָך, אין סאלערנאָ שוין, האָט ער
באקומען די רעכט פון א מעדיקער. איצט וווינט ער אין סיריע, אין אלעפּאָ, וווּ
ער איז געוואָרן בארימט ווי א באַקי אויך אין אנדערע כאַכמעס, ווי א מעכאבער
פון עטלעכע ספּאָרים וועגן פּילאָסאָפּיע. ער האָט א סייפּער וועגן מידעס, א
טראַקטאט וועגן מאַס און וואָג אין דער טאלמוד-עפּאָכע. קאַמענטארן צו שיר-
האשירים, און ער שרייבט אויך פּיעט. ווען ער קומט אמאָל קיין סאלערנאָ צו
איר צוגאסט, באווייזט ער די גרויסע קאַרעספּאַנדענץ, וואָס ער פירט מיטן ראמי-
באם. ער איז, אפּאָנעם, אויך ריין געוואָרן. אטאליע רעדט וועגן אים. ווי וועגן
יאַסעף האַצאדיק. זי רופט אים מיין בען פּירעס יאַסעף. ער איז טאקע אויך זייער
שיין, אַבער ער איז דאָך א סאך עלטער פון איר.

אינגאנצן אן אנדערע איז דאָס צווייטע יידישע מיידל אין דער שול פון
סאלערנאָ. קטינע הייסט זי. זי איז, ווי א קוועקזילבער, רירעוודיק-באוועגלעך
און טאקע א קטינע— יאַעלן ביזן אקסל. זי האָט אין זיך שלוימע האמיילעכס
כאַכמע. מיט איר סיכל און פאַרשטאַנד איז זי ניט ווייניקער כריצעסדיק-באוועג-
לעך ווי מיט איר אויסערלעכקייט. פאַרן טאטן רימט ער ניט איר מאַלעטאמע-
דיק אויסזען, איר העל גאַלדהאַריק קעפל, מיט די גרויסע בלויע אויגן, אירע
אויסגעטאַקטע אייוורים, וואָס ס'גלוחט זיך זיי אלע ארומנעמען, אריינעמען אין
זיך. ווען מע וואַלט געקענט זי אַינהילן ווי עפעס א קליין כּייעלע צו זיך אונ-
טערן בעגעד, אז זי זאָל אינגאנצן זיך אריינלייגן אין זינע צעעפנטע אַרעמס, ער
זאָל זי האָבן אזוי ווי זי איז, אין איר גאַנצער גרייס, נאַענט צום האַרצן!

דעם טאטן דערציילט ער, אז זי איז געקומען אהין פון זייער א ווייטער און
פרעמדער מעדינע, און פונקט אזוי ווייט און פרעמד האָט זי זיך פון דער ער-
שטער מינוט מיט אלעמען געהאלטן. לעכאטכילע האָט ער מיט איר ביכלאל ניט
געקאַנט רעדן. זי האָט קוים-קוים עפעס געקענט אפן לאַשן פון אונדזערע אַוועס
און א ביסל לאַטיין. דערנאָך, אז זי האָט זיך אויסגעלערנט די לאַנדשפראַך, האָט
זיך יאַעל בא איר דערוווסט, אז זי איז אליין פון רוסלאַנד, פון דער שטאַט קיעוו.
דער פּאַטער אירער איז אין דער דאָזיקער שטאַט דער ראַש-האַקעהילע, צי דער
ראַש פון די לאַמדאַנים, ווייל מע רופט אים מוישע האַרישן מיקיעוו אַדער מוישע
מירוסיע. ער האָט זיך געווענדט צום גאַען פון באַוול, צום ראַש פונעם באַגדא-
דער בעסמעדערש, צו שמועל בען אלי האלייווי וועגן זיין יינגסטער טאַכטער,
דער באַגרעס, וואָס ער קען מיט איר ניט אויסקומען. זי איז א גרויסע אַקשנטע.
איר אַקשאַנעס, איר ווידערשפעניקייט דערגייען אים די יאָרן. נאָר זי וויל פאַרן
אין דער קריסטן-נעסט, קיין ביזאַנץ, אף צו מאַמשיך זיין דאָס לערנען. זי האָט
גענוג געלערנט. זי איז גאַנץ באַקי אין די אלע כּיבורים אפן לאַשן פון דער
מעדינע. דערצו איז זי זייער א געראַטענע און א גרויסע שיינהייט און איז שוין
ראַע-לעכופע.

דאָס האָט מיסטאמע צוגעפילט שמועל בען אלי, ער זאָל צו וויסן געבן, זי זאָל
דרינגלעך קומען קיין באַגדאד. דאָ איז פאַראן גענוג לאַמדים און לאַמדאַנים אף
אלע לעשוניעס, און ס'איז דאָ וווּ צו לערנען אפילע פאַר נאַשים. אויך צו כופע-
קידושן קען דאָ קומען גיכער, ווי ערגעץ אנדערשוו.

איז איר באַגדאד ניט געפּעלן געוואָרן. און אויך שמועל בען אליס זון, אלי דער
צווייטער, איז איר ניט געווען צום האַרצן. איז זי אליין, אָן זייער האַסקאַמע גע-
קומען קיין סאלערנאָ דערלערנען מעדיצין.

זי איז שוין דאָרט דאָס צווייטע יאָר. יאַעלן האָט זי באוויזן איר פּאַטערס בריוו
צו שמועל בען אלי. זי האָט זיי פאַרכאַפט מיט זיך, ווען זי איז אָן זייער וויסן

אױעק פון דאָרטן. זי האָט אױך געהאט מיט זיך איר פּאָטערס אַ כּיבער, װאָס זי האָט קיינעם ניט געװאָלט געבן לײענען. דער כּיבער איז װעגן ראַמבאַמס „משנה תורה“. זי אליין פאַרשטייט דאָך אין אים גאַרנישט ניט. נאָר זי האָט אים ניט געװאָלט פון האַנט אַרױסלאָזן, גלייך װי עפעס אַן אױצער, װאָס זי האַלט פאַר אַן אױסדערוויילטן. יאָעל האָט זיך אײבער דעם מיט איר צעקריגט. ער האָט איר געזאָגט: „דו ביסט אַ מױרעדיקע אַקשנטע, און אַקשאָנעס איז געגליכן צו אױוידעזאַרע“. האָט זי ניט געװוסט דעם באַדייט פונעם װאָרט „אױוידעזאַרע“. װען ער האָט עס איר דערקלערט, איז זי אַף אים געװאָרן מאַלע־כּיימע. זאָל ער ניט מײנען, אַז זי קומט פון געצנדינער. די מענטשן זײנען דאָ, װוּ זי לעבט אײצטער, אַ סאך װילדער, װי דאָרט באַ איר, אין איר געבוירן־לאַנד.

פון דעמלט אָן איז אַ שװאַרצע קאַץ אדורך צװײטן זײ. זי האָט אױפגעהערט צו אים רעדן. באַ יעדן מאָל זיך װענדן צו איר פלעג זי אים אָפּמעסטן מיט אַ פאַ־ראַכטלעכן בליק. האָט ער זי אַ צװײט מאָל נאָך מער באַליידיקט. מיט גװאָלד האָט ער זי געצװונגען בלייבן שטיין און אים אױסהערן.

— פאַרוואָס ביסטו אזאַ באַלגײוועניצע? — האָט ער באַ איר געפרעגט. — מיט װאָס נעמסטו זיך אײבער? — זי האָט געשוויגן. זי האָט אַקשאָנעסדיק מיט אים ניט געװאָלט רעדן. — דו װײסט, — איז ער אין קאַס געװאָרן, — װעגן אַ באַל־גײווע זאַגט גאַט אליין: „איך קען מיט אים אַף אײן װעלט ניט זײן, אָדער איך, אָדער ער“.

— ביסטו דאָס דער גאַט, דאָ אין סאַלערנאַ, װאָס קען מיט מיר אַף אײן ערד ניט זײן? װילסטו, איך זאָל דיר דעם פּלאַץ דאָ אָפּטרעטן? איך קען עס טאָן. מער האָט זי מיט אים ניט געװאָלט רעדן. זי פלעג פון אים װײכן, װי נאָר זי האָט אים דערזען פונדערווייטנס. די דיספּוטן, װוּ ער איז בײגעװען, האָט זי אױסגעמיטן. דערנאָך איז אַרױס אַ קלאַנג, אַז זי קלײבט זיך טאַקע אַף אַן עמעס פאַרלאָזן סאַלערנאַ. גיכער פון אַלץ צוליב עפעס אַן אַנדער סיבע, ניט צוליב אים... און דאָ האָט זיך אונטערגעכאַפט דער קאַנפּליקט מיטן דעקאַן, דער פאַרערגער־טער מאַצעװ זײנער נאָך אַט דער געשעעניש. דאָס אַלץ אײנינעם האָט גױרעם געװען, ער זאָל איר פאַרלױפן דעם װעג. האָט ער עס פּרױער געטאָן און איז אליין אױעק פון דאָרט.

יאָסעף בען מעיר האָט בעשאַסן זונס דערצײלן עטלעכע מאָל אים געװאָלט אַרײן אין די רײד. כּװי דעם, װאָס ס'איז אַלץ װײטער מער און מער קלאָר גע־װאָרן די װירקלעכע סיבע פונעם זונס װאַװראַך, — ער איז אַנטלאָפן ניט אזױ פון סאַלערנאַ, װי פון מאַכלאַס־אַהאַװע, — האָט דעם אַלטן זאַבאַרע נאָך מער געערגערט, װאָס דער זון זײנער שטעלט אזױ אָפּט דעם טראָפּ אַף דער ייִכעס־קײט פון די אלע, מיט װעלכע ער האָט דאָרט צו טאָן געהאַט, און ער האָט גאַר־ניט אין זײנען דעם אײגענעם ייִכעס. גלייך װי די מישפּאַכע זאַבאַרע װאַלט גאַר קײנמאַל ניט געװען געהױכט און געקרוינט אין גאַנץ קאַטאַלאַניע. גאַנצע דױרעס פון פּענ־מענטשן און דאַקטױרים. און דען נאָר סאַפּרים און רױפּים? נאָך ביז די צײטן פון די קאַליפּן האָבן אין דער שפּאַנישער שטאַט גרענאַדע געלעבט די זאַ־באַרעס אַף דער גאַס, װעלכע האָט נאָך געטראָגן דעם אַלטן נאָמען „װילע דע יודעאַס“. אונטער דער הערשאַפט פון די אַראַבער, װען די שטאַט האָט שױן געהערט דעם קאַליף כאַבוס און זײן הױפּט־װײזר איז געװען דער גרױסער שמו־על האַנאַגיד, האָט יאַסעף אײבן מײגאַש, דער עלטער־עלטער־זײדע, דער אורפּאָטער פון די אײצטיקע זאַבאַרעס, אױסגעפּילט פאַרן קאַליף מעדינע־שליכעסן. דערנאָך, אַז די שטאַט האָבן פאַרכאַפט די אַלמאַהאַדן און זײ האָבן געצװונגען די גאַנצע באַפעלקערונג אָנעמען דעם אײסלאַם, איז די מישפּאַכע זאַבאַרע געװען צװײטן די ייִדן־מױרדים, װאָס האָבן זיך פאַרײניקט מיט די שפּאַניער און אין אַ שײנעם טאַג, אונטער דער פירערשאַפט פון אײבן רױזע איז מען באַפאַלן די פעסטונג,

און מע האָט באַפּרייט גרענאדע פון די פאַרשאַלטענע אַלמאהאַדן, עממעס, אַף אַ גאַנץ קליינער צײַט. דער סױנע האָט אינגיכן צוריק פאַרכאַפט די שטאַט, און דעם נײַנטן טאָג אין שוואַט, אין 1066 יאָר איז פאַרגעקומען די גרויסע שכיטע, וווּ סױזנען אומגעקומען העכער פיר טויזנט יידן — מענער, פּרויען, קינדער. די געצײלטע, וואָס האָבן זיך געראטעוועט פון דער מישפּאַכע זאַבאַרע, האָבן געמווט אויסוואַנדערן אין דער קריסטלעכער שפּאַניע, קיין באַרסעלאָנע.

יאַעל ווייסט עס גאַנץ גוט. נאָך אין דער קינדהײַט האָט מען אים ניט איין מאָל דערצײלט דערפון. ער ווייסט אויך, אז דעם נײַנטן שוואַט, וואָס פאַלט אויס סאָף קומענדיקע וואָך, איז באַ זײ אַ מישפּאַכע־טאַנעס. נאָר וואָס איז איצט צו רעדן וועגן אַווער?

ס׳איז שוין געווען בײַן־האַשמאַשעס. דער טאָג האלט שוין באַם אוועקגיין. איין גרויסער שאַטן האָט אײַנגעהײלט דעם כאַלעל, דערהויפּט דאָס ווינקל, וווּ יאַעל האָט זיך צונויפגעקאַרטשעטערהײט באַזעצט מיט די פיס אפּן באַנקבעטל. יאַסעף בען מעיר מעסט די לענג פונעם כײדער אַף הין און צוריק, כאַפט אַלעמאַל אַרײַן די באָרד אין דער האַנט און פּרוווט זיך אָפּגעבן אַ דיך־וועכעזשבוּן, ווי האַלט עס טאַקע מיט זײַן זון? ס׳דוכט זיך אים, אז דאָרט אין ווינקל ליגט אַ בערגל בײַנער, וואָס מע דאַרף אין דעם אַרײַנבלאָזן אַ רעד־כאַים. איצט איז אים שוין גאַנץ קלאָר דעם זונס וויסטע סיבעס, וואָס האָבן אים געטריבן אַהערצו. ס׳איז קיין אומגליק ניט, — טרייסט ער זיך, און ער באַמיט זיך, אז זײַנע טרייסט־ווערטער זאָלן אויך האָבן אַ ווירקונג אַף יאַעל, זײ זאָלן צעווייען זײַן געמיט־צושטאַנד, דאָס געמיט פון אַ באַל־פּאַכעד, — נישקאַשע, מאַנפעליע וועט אים זײַן אַ סאך מער ניצע. דאָרט זײַנען גאָר אַנדערע מענטשן. אַ סאך פון זײ זײַנען מישעלאָנען. ער וועט אויך קענען ווערן דער רויפּע באַ דער דאָרטיקער גרויסער אײדע יידן, אויב ער וועט נאָר פאַרלאַנגען. ער וועט דאָרט אַלץ דערגרייכן, צו אַלץ קומען... דעריקער — זיך ניט נעמען צום האַרצן און ניט קוקן אַף דעם איניען נאָשים מיט אזא ערנסט און מיט אזא היסלייוועס. ס׳איז שוין צײַט צו ווערן אַן עכטער מאַנצבאַל. זאָל אים ניט כײדעשן, וואָס ער רעדט מיט אים ווי מיט אַ נאָ־ריש יינגל, ער איז אַליין מיט לאַנגע יאָרן צוריק געווען אין אַט דער פעל — ביז ער איז צום סײכל געקומען.

ער האָט איצט גערעדט מיטן זון אינעם נוסעך פון די אלע כײבורים, וואָס זײַנען צו יענער צײַט געשאפּן געוואָרן פון אײניקע נאָענטע פּריינט זײַנע און אויך פון אים אַליין, כײבורים, וווּ ס׳איז געטאַדלט און אויסגעלאַכט געוואָרן די וועלט פון פּרויען, זײער מעהוס, זײערע שלעכטע מידעס. גלייך ווי ס׳וואַלטן גאָר אַף דער וועלט ניט געווען די ליבע־לידער פון בײדע אײבן עזרעס, פון שלאַמאַ אײבן געבײ־ראַל, פון יעהודע האַלייווי. אפּילע דער לעפּיערעך יונגער אַלכאַריזי האָט אין אַ סאך קאַפּיטלען פון זײַן סײפּער „תּחכּמוּנײַ“ גערעדט וועגן ווייבערשן לײכטזין און פאַרדאָרבּנקײט. איז ער אַליין, זאַבאַרע, אויך ניט אָפּגעשטאַנען פונעם קלאַל. אין זײַנע צוויי קליינע כײבורים, „נדר אַלמנײַה“ און „מעדני אײשײַה“, וואָס זײַנען פּול מיט שפּאַט און לעצאַנעס, רעדט ער אויך וועגן צווייטע און וועגן דעם, ווי די פּרויען קענען לײכט פעלשן.

ער דערצײלט איצט זײַן זון די פּלאַזימדיקע געשיכטע, וואָס ער קלייבט זיך אַרײַנעמען אין זײַן „ספר שעשועים“, וועלכן ער שרייבט שוין אַ צײַט. די מײסע שטאַמט פון אײנדיע און באוויזט באַשײמפּערלעך די אומטרישאַפט פון דער פּרוי.

דאָרטן רעדט זיך וועגן אַ נאַכט־שויםער, וואָס האָט געהיט די טליע מיט אַ געהאַנגענעם. אין יענע מעקומעס איז געווען אַ געזעץ, אז דער פאַרמישפּעטער דאַרף הענגען דריי מעסלעס, און דער שויםער וועט אַליין אפּגעהאַנגען ווערן, אויב מע וועט כאַס־וועכאַלילע אַראַפּאַנווענען דעם אפּגעהאַנגענעם פון דער

טליע. שטייט ער אזוי, דער שוימער, איינמאל באנאכט, באוואכט די טליע, און ער דערהערט פלוצעם א יעלאַלע פון א פרוי. לאַזט ער זיך נאָכן קאַל נאָך, און די גוואלדן פארפירן אים צום בעסוילעם. דאַרט דערזעט ער א פרויענציימער אויס-געצויגן אף א קייווער, און מיט יאַמערלעכע געשרייען, מיט א קלאפן זיך אין קאַפ, אין די ברוסטן צעהילכט זי דעם ארום. דער וועכטער נעמט זי טרייבן פונעם קייווער:

— ניטאָ וואָס צו שטערן די נאכט־רו באַ אויסגעהאַרעוועטע ארבעטס־מענטשן. גיי פונדאנען! גיי דיר אהיים גוואלדעווען!

— וויאזוי קען איך אהיים גיין, אז איך לאַז דאָ איבער מיין אויצער, מיין ליבן מאן, וואָס איך האָב ערשט נעכטן אים געבראכט אהער, אזא שיינעם יונגן בוים, אזא ליכטיק געשטאלט! — צעגוואלדעוועט זי זיך נאָך שטארקער.

נאָר סאַפּקאַלסאַף האָט ער זי פארטריבן. אף מאַרגן אָבער כאַזערט זיך ווידער איבער דאָס זעלבע. שטייט ער צו צו איר, דער שוימער, מיט בייזן און מיט גוטן ער נעמט איר איינרעדן און טיינען מיט איר, אז זי דאַרף אזוי ניט גוואלדעווען: זי איז דאָך נאָך אליין אין סאַמע בלי פון די יאַרן, שייך, שלאַנק, כיינעוודיק. דער ערשטער־בעסטער יונג וועט זיך נאָך קוואפּען אף אזא צעבליט, געשמאַק, פריי-שינק אלמאַנעכל. „איך אליין, זאַגט ער, וואַלט זיך נאָך געלאַזט פאַרקנאַסן מיט דיר, זאַלסט נאָר וועלן איינגיין דערוף“.

אַט אזוי צערטלענדיק, ארומנעמענדיק זי, האָט ער די פרוי ביסלעכווייז באַ-רויקט, זי געמאַכט אפילע אופגעלעבט מיט זיינע זיסע רייד. זיי האָבן אזוי לאַנג געשטיפּט און פאַרווילט זיך, ביז מיטאַמאַל האָט אים אין מויעך א קלאפ געטאַן: דער טאָלוי! דער געהאַנגענער!..

א דערשראַקענער אף טויט, האָט ער זיך אָן אן אַטעם געלאַזט לויפן צו דער טליע, זי — נאָך אים. זיי קומען צו לויפן — די טליע איז פוסט. נאָר א שטיקל שטריק איז געבליבן הענגען. ער רייסט זיך די האַר פון קאַפ. וויאזוי ראַטעוועט מען זיך? ער וואַלט אנטלאָפן, וווּ די וועלט האָט אן עק, זיינען איצט די שטאַט-טויערן פאַרמאַכט אף זיבן שלעסער. בלייבן אין שטאַט? — וועט ער אליין מאַרגן אף דער זעלבער טליע הענגען.

— איך האָב אן אייצע, — פרוווט זי אים באַרויקן, — לאַמיר אויסגראַבן דעם מאַן מיינעם און מיט אים פאַרבייטן דעם געהאַנגענעם.

ווען זיי האָבן שוין געבראַכט דעם מעס צום טליע־פלאַץ, האָט זיך דער וועכ-טער ערשט ארומגעזען, אז ס'איז אן אומזיסטע מי. ס'וועט אים גאַרנישט ניט העלפן.

— פאַרוואָס? — האָט זי א דערשראַקענע געפּרעגט.

— דיין מאן איז מיט א געדיכטן קאַפ האַר, און דער געהאַנגענער האָט געהאַט איבערן גאַנצן קאַפ א פליך.

דעמלט, אזוי דערציילט די מייסע, האָט זי זיך אף דער ערד אוועקגעזעצט, גענומען דעם טויטן מאַנס קאַפ צו זיך אף די קני, און מיט די ערשטע זון-שטראַלן איז ניט געבליבן קיין איין־און־איינציקע האַר אף זיין קאַפ. דערנאָך ערשט האָבן זיי גענומען ארופּציען דעם שטריק אף זיין האַלדז.

יאַעלן האָט צערודערט ניט אזוי די מייסע, ווי דאָס, וואָס דער טאַטע דער-ציילט זי אים. ער האָט אראַפּגעלאַזט די פיס פונעם באַנקבעטל, זיך גענומען ציען, און דער שמייכל איז ניט אראַפּ פון זיינע ליפן. ער האָט געוואַלט דערמאַנען דעם טאַטן אין דער געטרייער אלמאַנע פון עליעזער בען שימען, וועלכע האָט זיך אַפּגעזאַגט צו כאַסענע האָבן פאַר יעהודע האַנאַסי, דעם רייכסטן און בעקאַווע-דיקסטן מאַן אין יענער טאַלמוד־ציײַט. נאָר וועגן אַט די איניאַנים איז שוין מיטן טאַטן ניטאָ וואָס צו רעדן. ער קוקט שוין ביכלאַל אף פרויען מיט די אויגן פון אַט אַייענעם זאַקן, באַ וועלכן אלע נאַשים זיינען אלציניס, ווי די ווייסע גענדיז.

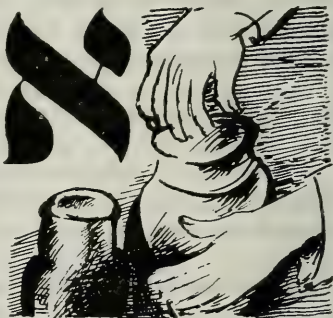
אָט זאָגט ער טאקע, אז זיי זײנען צומײנסטן אויבנופיק, נאױו, מיט ניט קײן טײפן סײכל. זײער גאנצער ייכעס־אצמע האָט די װערט װי קנאַב־שאַלעכץ. דערפאַר איז טאקע נײטיק דער „והוא ימשול בך“, ער זאָל זײן דער הערשער. דאָס אײנ־צײקע, װאָס איז די סאמע אײקער־זאך פאַר דער פרוי, דאָס איז פּרײע־װערײווע, װײל דאָס איז כײע־אױלעם, דאָס אײביקע, דער העמשעך פון אונדזער קײעם. פון יענער זײט טיר איז שױן װידער א געטומל. ס'האַבן זיך אהער אָנגעהױבן צונויפקומען ייִדן צו דער װאכנאכט, װײל ס'איז דער לעצטער טאָג פאַרן בריס, װען מע דאַרף א גאנצע נאכט װאך זײן, לערנען טױרע, זאָגן טײלים און אױס־הײטן די קימפעטאַרן מיטן קינד פון ליליסן, פונעם אשמעדיגס כאוורוסע, ראכמאַנע ליצלאָן. דערוײל פירט מען דעם מױעל צו דער קימפעטאַרן אװעקצולײגן דאָס מילע־כאַלעפל בא איר צוקאַפנס אונטער דעם קישן.

דער מױעל, גערשױם בען יאַקאױו האגױזער, איז בארימט ניט נאָר אין פּראָ־װאַנס. ער האָט א שטיק צײט געלעבט אין בארסעלאָנע, װו ער האָט אָנגעשריבן זײן „ספר המילה“. האָט ער דערהערט, אז אין שטוב געפײנט זיך יאַסעף בען מעיר, זײנער אן אלטער יעדיד, איז ער גלייך אװעק צו אים אין כײדער און טרעט שױן פון אים ניט אָפ. ער שלעפט אים צום עס־טיש אין עס־צײמער, װו ס'ברענען שױן ליכט און מע גרײט שױן די אָװנט־סודע.

יאָעל שטייט באם אָפענעם פענצטערל און קוקט אין דער נאכט ארײן. ער האָט צוערשט דערהערט א געשעפטשערני, דערנאך האָט ער דערזען, װו זײן טאַנכום שלעפט די קריסטלעכע דינסט צום פערד־שטאַל. זיי ראנגלען זיך. זי בעט זיך בא אים ראכמים, אז זי טאָר דאָ מער ניט בלייבן. ס'איז שױן נאָך דער צײט, װען זי מעג זיך דאָ געפײנען. נאָר ס'האַט איר גאַרנישט ניט געהאַלפן. ער האָט זי סאַפ־קאַלסאַף בײגעקומען. זיי װערן בײדע אײנגעשלונגען אײנעם פּינצטערן כאַלעל פונעם צעעפנטן שטאַל. און זיי לאָזן אײבער דאָ: א שטילע נאכט, אן אױסגע־שטערנטן הימל און א נאַגנדיקן קלעם בא יאַעלן אפן הארצן.

דאָס דרײטע קאַפּיטל נאָך א טאַג אין לונעל

ינדערפרי איז די שטוב הױל געװאָרן פון מע־נער. װו נאָר ס'איז געװאָרן העל דער טאָג און מע האָט אָנגעהױבן לעשן די ליכט, זײנען די װאכנאכט־ייִדן אנטרונען געװאָרן. װער ס'האַט נאָך געהאַט עפעס צו מעסאַקן זײן בא זיך אין דער היים ביזן בריס, און װער ס'האַט זיך געײלט ארײנכאַפן א פאַר שאַ א דרעמל. די אײבעריקע, די היימישע, מאנצבלען זײנען אױך געװען פאַרנומען מיט אלערליי האכאַנעס מי־כּוץ די הױז־װענט. האָבן אין שטוב אײצט גע־הערשט בלוז די װײבער. מע איז געװען פאַר־האװעט אין קיך, מע האָט געראמט די צײמערן. מע האָט געגרייט דאָס קינד צו דער מילע.

ס'זײנען זיך צונויפגעקומען א פאַר ייִדענעס, װעלכע װײנען בישכײנעס, עטלעכע יונגע װײבלעך אין די הױכע כאדאַשים און אײניקע שטאַט־באַלעבאַסטעס, װאָס האָבן ליב זיך צו קאַהעלן. פאַר זיי אלעמען איז געװאָרן ענג דער אלקער, האָט

מען דאָס קינד ארויסגעוויגלט אינעם נאָענטן גרעסערן כידער, וווּ ס'איז שוין געווען צוגעגרייט די מולטער מיט קוים לעבלעכער וואסער אף עס אויסבאָדן. דאָס שיין אויסגעפּוצטע וויגל איז געווען אוועקגערוקט אין א זיט, ווען דאָס קינד איז שוין געלעגן אין דער מולטער און יעדע איינע פון די מעובערעסע וויי-בער האָט זיך באמיט א שעפּ טאָן מיט ביידע הענט הויפּנס וואסער אף צו בא-גיסן דאָס פיצינטע קערפּערל, דערנאָך מיט די נאסע פינגער ארויסבאקומען א מאטבייע און זי א וואָרף טאָן אין דער צינערנער היסל. דאָס איז א מין אדערוף פאר דער הייב-אם, אז זי זאָל אויך אזוי גרינג און געראָפּן אָפּנעמען בא איר דאָס קינד, ווען ס'וועט קומען די צייט. די מאטבייעס פאלן מיט א געקלימפער. איין וויבל טרעט אָפּ דאָס אָרן דער צווייטער. ניט אויסגעקערעוועטערהייט רוקט זי זיך אָפּ צוריק, און דאָס שטויסט זי צונויף מיטן ליידיקן וויגל, אף וועלכן ס'צעקלינגען זיך די אָנגעהאנגענע גלעקעלעך.

דער קימפעטאָרן קצינען טוט עס א שרויף אף. זי איז נאָרוואָס דאָס ערשטע מאָל געהאט אופגעשטאנען פונעם געלעגער. דער קאָפּ איז איר שווער, די פיס ברעכן. זי וואָלט זיך שוין געוואָלט צוועצן, נאָר זי מוז שטיין דערביי א שמייכל לענדיק-גליקלעכע און מיט דאנקבארע בליקן ארויסווייזן, ווי שטארק צופרידן זי איז, וואָס זיי האָבן באווייליקט קומען אהער ערעו דעם ארויסבאגלייטן איר בכאָר צום בריס-מילע. זי האָט קוים דערלעבט די מינוט, ווען זי איז געבליבן אליין. אן אויסגעשעפּט-מידע, האָט זי זיך אויסגעצויגן האלב ליגנדיק אפן הימל-בעט מיטן לינגענעם אָנשפאר-ווענטל און צוגעמאכט די אויגן.

איצט קען זי זיך אויסטיינען מיטן טאטן. דער טאטע איז אופגעבראכט. ער פאלט קלוימערשט אָן אף איר, מיט דער קאוואַנע, ס'זאָל גוט דערלאנגען אורין. ער דארף ניט, זיין איידעם זאָל זיך פארנעמען מיט מעלאַכעס. זאָל ער זיצן און לערנען טוירע, און זיי וועלן פון אים, פונעם טאטן אירן, באקומען אף אלע זייערע היצטארכעסן פון דער ברייטער האנט און אפן גאנצן לעבן. פאר אנדערע וואָלט עס געווען א גליק ניט טראָגן אף זיך דעם אָל פון פארנאָסע, זיך קענען אָפּגעבן דעם לערנען מיט א לויטערן קאָפּ, מיט א רויק געמיט. ער גיט אויס פארמעגנס אף אויסצוהאלטן פרעמדע לאמדאָנים, כּוֹץ די דרייסיק דינאר, וואָס ער צאָלט דער קעהילע פאר די אָרטיקע טאלמידיי-כאכאָמיס וועגן. דאנקען גאָט, נארבאָנע איז ניט קיין כאָרעווע שטאָט, און ער איז ניט פון די כאָרעווימאכער, ווי שימען בען יוכאָי האָט אמאָל אָנגערופן די לייט, וועלכע קארגן געלט אף לאַמדיס. דערמיט האָט ער געמיינט א שטאָך טאָן אורין מיט זיין פאָטער דעם קאמצן. וויל ער עפשער ביכלאל ניט לערנען, דער איידעם זינער, וועט ער אים נעמען מיט זיך אין דער גרויסער ווייטער וועלט אריין, און זאָל ער גיין אין די וועגן פון זיין שווער און פונעם שווערס אָוועס. וואָס ציען די קייט פון די ערשטע ראדאָניטן.

איר אורי האָט דעמלט דעם טאטן נאָר איינס געזאָגט:

— לאַזט מיך זיין ווי די ארויסגעלאַזטע טויב פון נויכעס טייווע, און איך וועל שוין אליין געפינען מיט וואָס זיך צו מעפארנעס זיין.

האָט עס דעם טאטן נאָך מער ארויסגעבראכט פון די קיילים.

— אָבער אָט דאָס טייבעלע, — האָט ער אָנגעוויזן אף דער טאָכטער, — האָסטו מיט גוואַלד ארויסגעכאפּט פון מיין נעסט. איך האָב זי ניט פאר דיר אויסגע-פיקט און אויסגעווארעמט.

זי האָט שטענדיק דעם טאטן גוט פארשטאנען. ער איז געווען זייער צופרידן, ווען זי האָט זיך קאטעגאָריש אָפּגעזאָגט פון יאָעלן. ער האָט עס נאָר ניט געוואָלט ארויסווייזן פאר די שטוביקע, אָנטאָן אגמעסנעפעש דער מאמען, וואָס וואָלט געוואָלט דעם ברודערס בעניאָכיד פאר אן איידעם. נאָר ער האָט זיך אוואדע ניט געריכט, אז זי וועט אים ברענגען דעם כאלפנס זון — אורין, וואָס איז אים נאָך מער פון יאָעלן ניט געווען צום הארצן. האָט ער אים כאָטש געוואָלט ברעכן

דערמיט: אים צווינגען אוועקווארפן די מעלאַכע. נאָר ס'האַט דעם טאטן גאַרנישט
ניט געהאַלפן. אורי האָט איר דעמלט געהאט געזאָגט:

— זאָל מיין עסן זיין ביטערער פון כריין, נאָר איך זאָל עס אליין קריגן;
און זאָל עס זיין זיסער פון האַניק, וויל איך עס ניט פון א מענטשנס האנט, אפילע
ווען דאָס איז די האנט פון דיין אייגענעם פאָטער.

זיי האָבן צוליב דעם געמוזט פארלאָזן די ליבע געבוירן־שטאָט נארבאָן און
ווערן לונדלער טוישוויים, זיין ווייט פון פאָטער־און־מוטער. ס'רייסט איר דאָס
הארץ אף דער מאמע. שוין עטלעכע טעג, אז זי ווערט צעקלעמט פון בענקשאפט.
ווי גליקלעך וואָלט זי איצט געווען צו זיין מיט דער מוטער צוזאמען. די מאמע
איז דאָך שטענדיק אזוי עלנט. דער פאָטער פאָרט אלעמאָל אוועק אף א סאך
כאדאָשים. אָפט אפילע אף מער פון א יאָר. ס'האַט שוין אמאָל געטראָפן, אז ער
האַט מער פון צוויי יאָר זיך פארהאלטן אין א נעסיע. זי וואָלט אראָפּ פון זינען,
ווען זי זאָל האָבן דעם זעלבן גוירל, ווי די מאמע אירע.

זי דערמאָנט זיך, ווען זי איז נאָך א קינד געווען און די מוטער האָט געדארפט
געבוירן דאָס קלענערע ברידערל, האָט זיך דער פאָטער אוועקגעלאָזט אין ווייטע
לענדער, און ווי דער שטייגער איז, האָט ער איר געוואָלט לאָזן א טנייגעט: זי
זאָל, ס'זאָל גאָר די שאַ ניט זיין, אויב ס'וועט מיט אים עפעס טרעפן און מע וועט
ניט קענען פעסטשטעלן, וואָס ס'איז מיט אים געוואָרן, — ניט דארפן בלייבן קיין
אייביקע אגונע.

קצינע האָט דעמלט צום ערשטן מאָל באנומען, אין וואָס ס'גייט דאָ. דער פאָר
טער לאָזט זיך אף גאָטס באראָט איבער לענדער, ווו ס'גייען שטענדיקע געשלעגן,
קריגערייען, מילכאָמעס. אכוץ דעם, ווערן באלאגערט די וועגן מיצאד די וואנר
דערנדיקע ריטער און גלאט גאולאָנים. וויפל מאָל האָט געטראָפן, אז א מענטש
איז פארפאלן געוואָרן און מע האָט זיך שוין קיינמאָל ניט געקענט דערוויסן, ווו
זיין געביין איז אהינגעקומען.

ס'איז איר געוואָרן ענג אין האלדן. א טרער האָט א קאפע געטאָן אפן ווייט־
געהעפטן הערצל, און באלד א צווייטע, א דריטע. ס'איז איר א ביזאיען צו וויי־
נען. נאָר בעשאס מע טראָגט איצט איר ערשטלינג אין בייס־האקענסעס צום ברייט־
מילע, איז איר פאָטער אזוי ווייט ערגעץ פארוואָגלט, און ווער קען אים אָנזאָגן
די פריילעכע בסורע, אז ער איז שוין, באַרעכהאשעם, געוואָרן א זיידע? צו דער
מאמען וועט אורי באלד נאָך פייסעך צופאָרן, דער טאטע אָבער...

די טרערן ווילן אלץ ניט אופהערן צו רינען, טרער נאָך טרער, אזעלכע ווא־
רעמע, שטילע און לויטערע, ווי דער מאמעס פערל אף איר ווייסן, מיט פלעקן,
האלדן, ווען זי איז דעמלט אין די הויכע כאדאָשים געשטאנען פארן טאטן און
מיט שטומען צאר אפן פאָנעם האָט זי געשאַקלט מיטן קאָפּ אף ניין. ס'וועט איר
זיין מער ניכע צו פארבלייבן אן אייביקע אגונע, מיט דעם קליין, קליין ביסעלע
האָפענונג. זאָל זיין א פאלשע האָפענונג... איידער צו פויעלן בא זיך, אז דער מאן
אירער איז טאקע ווירקלעך אומגעקומען.

דערפאר וואָס פאר א פרייד איז אלעמאָל געווען, ווען ער פלעג זיך צוריקערן
פון א לאנגער ווייטער נעסיע! אין שטוב איז דעמלט עטלעכע טעג נאָכאנאנד
געווען דורכויסקער יאָמטעוון. דער טאטע פלעג אין די שטילע נאכט־שאַען אויס־
דערציילן די ניסים־וועניפלאַעס פון דער ריזע מיט אירע וונדערפולע און אָפט
שרעקלעכע פאסירונגען. וויאזוי ער איז אף א שיף אדורכגעפאָרן דעם גאנצן
באלקאן, שווימענדיק פון איין ברעג יישעוון צום צווייטן, און שוין גאָר ניט ווייט
פון קאָרינט איז די שיף פלוצעם ארוף אף א זאמדבאנק, און ער האָט זיך שוין ניט
געקענט אָפקויפן באם הערשער, וועמען ס'געהערט דער טיך. יענער האָט אפילע
ניט געוויסט, וואָס צו וועלן, כאָטש נעם און גיב אים אָפּ דאָס גאנצע פארמעגן,
וואָס ער פירט מיט זיך. דער טאטע האָט גענוג געהאט צו טאָן מיט אָט די

פערעאדעמידקע ברעגליט, וואס שטעלן ליכט פאר זייערע הייליקע און זאגן טפילעס פאר זייער גאט, ער זאל זיי באשערן אן עכטן שיפברוך, אדער עמעצנס א שיף זאל ארוף אף א זאמבאנק. וויל לויט זייערע געוועזן האבן זיי דאס רעכט אף אלץ, וואס ס'שווימט צו צו זייער ברעג. צוליב דעם—די שיטערס, וואס זיי צעצינדן באנאכט בא די וואסער-שוועלן אף די טיך-פעלדון, ביכדיי מיט אט די פאלשע ליכט-טורעמס אראפפירן פון גלייכן וועג דעם שיף-רודערער. אין אנדערע ערטער האט מען זיך אפילע דערטראכט אופהענגען לאמטערנס אדער פאקעלן אף די הערנער פונעם פי, וואס געפינט זיך באנאכט אף פאשע בא די טיך-ברעגן, — אלץ קעדיי צוציען צו זיך די פארבינגיענדיקע שיפן. אבער נאך קיינמאל איז דער טאטע אזוי מעס ניט אריינגעפאלן, ווי מיט אט דעם הערשער. כוץ דעם, וואס ער האט נאך אין זיין לעבן אזא גרויס אויסקויף-געלט ניט באצאלט, האט ער זיך נאך דערוואסט, אז ס'איז געווען אן אפגערעדטע זאך מיטן שיף-רודערער, ער זאל בעקיוון פארפירן די שיף אף די זאמבענק, וואס געהערן צום הערשער, וועמען ער דינט.

דאס האט ער זיך שוין דערוואסט אף דער אנדערער שיף, מיט וועלכער ער האט זיך אופגעהויבן נאך העכער, ביז ער האט דערגרייכט סאלאניקי, פון דארטן ערשט איז ער געפארן ווייטער לענגוויס דעם ברעג ביז צו דער בארימטער שטאט קושטא, וואס איר גלייכן איז ניטא אף דער גאנצער וועלט, אויב ניט רעכענען, פארשטייט זיך, די גרויסע פרעכטיקע איסלאם-שטאט באגדאד.

איז אט אין דעם גרויסן קראך קושטא, וואס די קריסטן רופן קאנסטאנטינא-פאל, טארן יידן ניט וווינען. זיי וווינען דארט הינטער דער שטאט, און באנאנד מיט זיי געפינען זיך אויך די קראים¹. דער טאטע דערציילט אויסטערלישע זאכן וועגן אט די האלב-יידן, וואס האלטן זיך אפגעטיילט פון אונדז און האבן זייערע אייגענע דינים און מינהאגים. ער האט דארט אפילע געהאט א מאגער מאסע מיטן פארנעס פון זייער קעהילע. ער הייסט עליאקום, און צוויי פון זיי-ערע לאַמדים, איינער פון זיי מיטן נאמען אהאראן קוסטיפע, האבן פארפירט מיטן טאטן א וויקועד. זיי האבן געפרוואט אים איינרעדן, ער זאל אויך ווערן, ווי זיי, אן אפטריןיקער. קצינע האט עס נאכדעם דערציילט אורין, האט ער איר דער-קלערט, אז די דאזיקע קראים זינען די, וואס האלטן זיך נאר באם טאנאך, ליי-קענען אין דער הייליקייט פונעם טאלמוד...

נאר דאס אמערסטן שוידערלעכע אין אט דער דאזיקער שטאט איז דאס, וואס נאר אן איין-און-איינציקן יידן איז דארט דערלויבט צו פארן אף א פערד רייטנדיק. דאס איז שלאמא האמיצרי, דער לייב-מעדיקער פונעם אימפעראטאר. ער האט זיך אפילע איינמאל מיטשטאדל געווען באם קייניג פארן טאטן, ווען מע האט אים געגעבן טפיסע דערפאר, וואס ער האט געשלאגן מאקעס-רעצעך א העלענער. זיי טוען מייסיס-טאטוים מיט יעדן יידן, וואס זיי באגעגענען בא זיך אף א גאס, און ניט נאר בא זיך. די הארבארעס גיסן ארויס די פארפעשטע ווא-סער אין רינוועס, וואס רינען אריין אין יידישן פערטל. אהינצו ווארפן זיי אויך צונויף דאס גאנצע מיסט פון דער שטאט. בא זיך אינעם אייגענעם יאון-לאנד זינען זיי זיך אויך ניט אזוי נויקעס-ווענויטער אין יידן, ווי אין אט דעם קאנ-סטאנטינאפאל. דער טאטע איז געווען אין דער גריכישער שטאט קריסטו, וואס ליגט צופונסם באם בארג פארנאס, איז דארט די יידישע קעהילע א גאנץ פאר-מעגלעכע. זיי פארנעמען זיך דארט מיט בינענצוכט, מיט זינד-וועבעריי. זיי פאר-מאגן אייגענע ערד, ווינגערטנער. אין דער איינער שטאט פיווע געפינען זיך העכער צוויי טויזנט יידישע מישפאכעס. דער טאטע איז אהין פארפארן, וויל די דארטיקע יידן שעמען איבערן גאנצן לאנד מיט זייערע זינד-און פורפור-אויס-

¹ קאראומער.

ארבעטונגען. פון דארט האָט ער געבראכט דעם מוארעט, דעם יאמפארביקן זיידנשטאָף מיט א מין כוואליעדיקן גלאנץ, וואָס בייט אלעמאָל דעם קאָליר — געווענדט פון דער זונענשיין. קצינע האָט פון פיר מיט א האלבן יארד זיך אופֿ-גענייט דאָס ראַבראַנד־קלייד מיט די וויסע שליארקעלעך. ווען זי פילט זיך איצט א ביסל בעסער, וואָלט זי אראָפגעוואָרפן פון זיך אַט די ברייטע פיזשמע און זי וואָלט זיך איבערגעטאָן אויב ניט אינעם מוארן־קלייד, וואָלט זי אָנגעטאָן דאָס שווארצע זיידענע, מיט די קרעלן געפּוצט, אָדער דעם ווערמל־רויטן טיורבור... ניין, צו זייער אומקערן זיך מיטן קלייניקן פּאסט בעסער דאָס וויסע סימארא־קלייד מיטן העל־בלויען שליין, וואָס איז ענלעך אף טכיללעס. — זי האָט נאָך גענוג צייט צום איבערטאָן זיך, צום באטראכטן וואָס אויסצוקלייבן. פונדעסטוועגן האָט זי זיך אופּגעהויבן און זיך געלאָזט גיין צום קליידער־קאסטן, וואָס שטייט בא אורין אינעם פארשלאָסענעם כיידער.

זי איז אדורך דולציעס קעמערל, דעם גרויסן עס־צימער. דער קאַפּ דרייט זיך נאָך א ביסל, האָט זי זיך אָנגעשפּאַרט אף א וויילע מיט דער האנט אינעם גרויסן טיש. זי שעמט זיך נעמען אין דער האנט אריין דעם שטעקן, וואָס שטייט אין א ווינקל. ס'איז איר א כארפע ארויסווייזן פאר די שטוביקע די אָפּנע־שוואכטקייט נאָכן ערשטן האָבן. היינט ווער ווייסט, וויפל מאָל ס'שטייט איר נאָך פאַר דאָס האָבן? די הייב־אם איז שוין אויסגעמאַטערט פונעם אכטונג געבן אף איר, פונעם שטאָפן אין איר, זי זאָל זיך שטעלן אף די פיס. די הייב־אם האָט אוועקגעשטעלט א זיפל אין א ווינקל בא איר אינעם שלאָף־צימער, און געוואָרפן אהין די ביינדלעך פונעם פּערטל אָף, וואָס מע פלעג איר דערלאנגען צום גע־לעגער. זי, די הייב־אם, האָט געהאלטן אין איין וואָרענען, אז ביז דאָס זיפל וועט ניט ווערן אָנגעפילט מיט די אויסגעוויגענע ביינדלעך, לאָזט זי די קימפּע־טאָרן פון בעט ניט אראָפּ. הייסט עס, אז די קימפּעטאָרן איז נאָך ניט געקומען צו־זיך. עפשער איז זי טאקע גערעכט געווען, די הייב־אם? זי האָט נעכטן באם ארויסשטעלן דאָס אף האלב אָנגעפילטע זיפל פונעם אלקער געשראַקן קצינען, אז זי וועט זי נאָך מאַרגן ניט אראָפּלאָזן פונעם בעט. נאָר ווי קען מען אזוי אינעם טאָג פונעם בריס? ס'איז דאָ קיינער ניטאָ. דולציע מיט אירע מיטהעלפער זיינען פאַרנומען בא דער קיך, וועט זי א פרוווי טאָן אַט דאָ שוין, בא דער טיר־שוועל, נעמען דעם גראָבן שטעקן אין די הענט... זי האָט אף אים נאָר א קוק געטאָן, איז איר אין בויך פאַרקילט געוואָרן. פון דערשרעק האָט בא איר אָפֿ־גענומען דאָס לאָשן. ס'איז דאָך דעם טאטנס ריזע־שטאַק! ווי קומט ער אהער? דער פּעטער יאָסעף גייט אָן א שטעקן. זאָל עמעצער אן אנדערער אים האָבן דאָ געלאָזט? ס'איז דאָך אָבער דעם טאטנס שטעקן, וואָס זי קען אים פון קינדווייז אָן... און ער נעמט אים שטענדיק מיט זיך אין וועג אריין. זי האָט מוירע אים נעמען באטראכטן, נאָר אין די הענט דערקענט זי אים, לויט דער וואָג. אַט טאַפט זי אפּילע אָן אפּן הענטל דאָס צוגעמאַכטע דעקל איבער דער אויסגעדלובעטער לאַך. דאָרט דארף ליגן די קיצער־צאוואָע, וואָס ער שרייבט אלעמאָל אין וועג. אין פאל אויב ס'וועט מיט אים עפעס טרעפן, זאָל מען וויסן, ווער ער איז און צו וועמען ס'געהערט זיין פאַרמעגן. זי טרעט אריבער די שוועל און טוט א געשריי ניט מיט איר קאַל: דולציע! קיינער ענטפּערט ניט. דאָס צעטומלט זי נאָך מער. זי האלט אין איין שרייען: דולציע! דולציע! און לאָזט זיך לויפן צו דער קיך. דאָרט איז קיינער ניטאָ. די קיך־טיר איז אופּגעפּראַלט אין הויף אריין. איז זי ארויס אין דרויסן, און דאָ ערשט דערהערט זי דולציעס גוואלדן און דערזעט, ווי יענע שלעפט יאָעלס דינער פאר די האַר פונעם פּערד־שטאל ארויס. די גע־הילפּערנס און נאָך שכיניעס לאכן, און זי שרייט מיט אָפּגענומענע קוילעס. זי האָט אים דאָרט געטראָפן זיך קושן מיט דער קריסטלעכער דינסט.

— אזא אכבערוש! אזא ניוועניק, אזא גראָבער נעפעש! אלע יידן זיינען אין

בייס-האקנעסעס בא דער מיצוועס-מילע, און דער מענווול פארנעמט זיך דאָ מיט
ניצף!

— שאט, וואָס גוואלדעוועט איר?— רייסט זיך טאנכום פון אירע הענט. —
מאכט צו דעם פיסק. איך בין דאָרט אויך געווען. אָט גיי איך שוין צוריק אהין.
דולציע רייסט פון אים שטיקער.

— דיין גליק, וואָס די זוינע איז אנטלאָפן. איך וואָלט אייך דאָ ביידע גוט
צורעכט געמאכט.

טאנכום האלט זיך אין איין פארענטפערן:

— וואָס בין איך שולדיק, אז מע האָט מיך געשיקט אַפּטראָגן דעם שטעקן?
— איך וועל דיר געבן א שטעקן. איך וועל דיר צעברעכן די ביינער אָן א
שטעקן. אזא אויסטראכטעניש! א שטעקן גאָר!

— אָט איז ער! אָט האלט אים די באלעבאַסטע! — רייסט זיך ענדלעך טאנ-
כום ארויס פון אירע הענט און לויפט צו צו קצינען. קצינע באשיצט אים מיט
דער האנט פאר דולציען און קען קוים ארויסרעדן א וואָרט.

— ווער האָט אייך געשיקט מיט אים? — באווייזט זי אפן שטעקן.
— מיין האר, יאָעל. איך האָב ניט געוואָלט, האָט ער מיך מאמעש געצווינגען.
— יאָעל?.. זיין שטעקן? — האָט קצינע אן אנטוישטע אים שיר פון דער האנט
ניט ארויסגעלאָזט.

— ניט זיינער... ווי קומט צו אים א שטעקן? עפעס האָבן זיי זיך דאָרט גע-
פרייט מיט א יידן פון וועג, א גרויסן אזא, מיט א פעכשווארצער באָרד.

— דער טאטע... — האָט קצינע ארויסגעזיפצט, און איר פאַנעם האָט זיך צע-
לויכטן, — פיר מיר, דולציע... איך גיי אהין. ניין... איך וועל זיך פריער איבערטאָן.
...נאָך גאנץ קאיאַר האָט קצינעס פאַטער שעמטאָוו יאקארי זיך אַפּגעשטעלט

מיט זיינע בוידן ניט ווייט הינטער דער שטאָט. באם שלאָס האָט שוין אף אים
געווארט דער שלאָס-אייגנטימער, דער יינגערער דע רענאלידי מיט א גאנצער
סוויטע. ווי נאָר זיין טורעם-וועכטער האָט דערזען דאָס דערנענטערן זיך פון
די וועגענער מיט פרעמדע באוואָפנטע רייטער-באגלייטער, האָט ער געלאָזט
קלינגען דעם אליארעם-גלאָק, און מע איז אלע ארויס צו די שלאָס-טויערן. די
סוויטע באטראכט איצט די דאָרמעזן — די פעסטע לאנגע וואָגנס אף צו מאכן
ווייטע נעסיעס, מיט אן אָרט און א מעגלעכקייט צו שלאָפן. אונטער די ברע-
זענטן פרוווט מען א צייל טאָן דאָס גרויסע געפעק, וואָס ליגט געדיכט אַנגע-
פאקט ביזן סאמע איבערדעק.

ס'האָט קיין סאך ניט געדויערט, און שעמטאָוו האָט זיך מיטן פעאָדאל צו-
נויפגערעדט. פונדאנען גיט דער סעניאָר זיינע באגלייטער אף צו באשיצן די
סכירע ביז די טויערן פון דער שטאָט נארבאַנע. די סכירע און דער אייגנטי-
מער מיט זיינע מענטשן דארפן אַפּגעהיט ווערן ניט נאָר פון גאזלאָנים, אונטער-
וועלט-שאַרער און וואנדערנדיקע ריטער, נאָר אויך פון אלע גוטבאזיצער, קליינע
פעאָדאלן, וועלכע האָבן דאָס רעכט אלץ צו פארייגענען, וואָס ס'פאלט נאָר אראָפּ
פון דער פור. אייניקע פון זיי צעשטערן בעקיוון די וועגן, וואלגערן אָן העלצער,
קלעצער, אַפּגעהאקטע ביימער מיט געדיכטע צווייגן. צערודערן און צעגראָבן
דעם וועג-באָדן. מאכן גריבער. בויען בריקלעך אף איינפאלן. פארטיפערן דעם
בארג-אראָפּ, די שיפּוים, זוכן קאַלערליי טאכבולעס, אז די וועגענער זאָלן זיך
איבערקערן מיטן קאָפּ אראָפּ אָדער לעכאַלהאפּאַכעס ס'זאָל צעבראַכן ווערן אן
אקס, צי ס'זאָל אַפּשפּרינגען א ראָד, אבי נאָר די סכירע זאָל ארויספאלן פונעם
וואָגן, דעמלט איז אלץ אין אָרדענונג. דאָס, וואָס ס'רירט אָן זייער אייגנטימע-
רישע ערד, דאָס קענען זיי שוין צונעמען פאר זיך, אָדער — באצאָל קנאס-געלט!
שעמטאָוו האָט איצט גוט באצאָלט פאר דעם סעניאָרס פארזיכערונג, אז ער
נעמט אף זיך דאָס פולשטענדיקע אכרייעס פארן דורכפירן אלץ בעשאַלעם דורך

די אלע געפארן, וואָס לויפערן אָף די וועגן, זינען צוויי בוידן מיטן געפעק, מיט די מענטשן. ס'וועט אָף זיי קיין האָר ניט פאלן, האָט זיך דער סעניאָר געשווירן. די אלע גיטער מיט דער ערד, וואָס ציט זיך קימאט ביז נארבאָנע, געהערן צו אים און צו זיינע וואסאלן. ער האָט זיך אויך צעצאָלט און פרי געלאָזט די באַ-וואַפנטע שוין-וואך, וואָס ער האָט באקומען פון אן אנדער סעניאָר אָף צו באַ-גלייטן אים ביז לונעל. ער האָט גענומען זיך צעשיידן מיט זיינע אייגענע לייט, דעריקער מיטן גוואר, מיט דיוראנען, וואָס, ניט געקוקט אָף זיין קליינוווקסיקייט, האָט ער אים געמאכט פארן ראַש איבער די אלע, וואָס ער האָט גענומען מיט זיך אין דער ווייטער נעסיע. דער קאַרטעזש האָט זיך גערירט פון אַרט און גע-נומען אָפּפאַרן. זיי האָבן גלייך פארקערעוועט באַ די פירקאנטיקע קרייזוועג-סלופעס אין דער ריכטונג צום פעאַדאלס גיטער. שעמטאָו האָט זיך פרינטלעך געזעגנט מיטן סעניאָר, און מיט דעם איינעם שטעקן אין האנט האָט ער זיך געלאָזט אין שטאַט אריין.

ס'איז אהין מער ניט ווי א טכום-שאבעס. עפשער מיט א פאַר ליע מער. דער-פאר וועט ער באלד זיין א גאסט באַ דער באַסיעכידע, באַ דער ליבער קצינען, וועלכע ער האָט ניט געזען זינט איר כאַסענע. די מאַטאָנע פאר איר ליגט טיף באהאלטן אינעם אונטערשטן טאש, — דער פערלקראַנץ מיטן רויטן טורמאלין, וואָס קאַסט א מאַיאַנטעק, איינגעוויקלט אין עטלעכע יארד פּרופּור-זינד, וואָס ער האָט אָפּגעריסן אָף א מוסטער... אויב ס'וועט איר געפעלן.

סארא שילע, צי ס'וועט איר געפעלן! ער איז געקומען צו פאַרן קיין פינע צו די יידן — אויסארבעטער פון אַט דעם מין זינד, לאָזט זיך אויס, אז זיי זיינען שוין אריבערגעפאַרן קיין סיצייליע. דער דאָרטיקער קיניג ראָזשער האָט זיי ארי-בערגענארט צו זיך, זיי זאָלן באַ אים אין לאַנד אנטוויקלען און פארבעסערן די זינד-אויסארבעטונגען. שעמטאָו האָט נאָך פאר זיין לעבן אזא שטאַף ניט געהאט. אין אלע ערטער, ווו ער איז אויסגעווען נאָך סיצייליע, אָף די אינדולען ראַדאַס און קאפריסן, אין דעם טייל דאָרעם-איטאליע, וואָס געהערט צו ביזאנץ, און אין פיל אנדערע מקומעס — אומעטום האָט מען דעם שטאַף באוונדערט. מע האָט נאָך אזוינס ניט געזען. אזא געוועלבער אויבערפלאַך, אזא שאַרפקייט פונעם קאַליר, אזא שטייפקייט פון דער וועבונג, און דערביי — לייכט אָף דער וואָג. גוט, וואָס ער האָט ניט געלאָזט באַ זיך פויעלן צו פארצוקערן עס דאָרטן. באַ לאַנים זיינען געווען גענוג אומעטום. אבי ער האָט עס בעשאַלעם פארפירט ביז אהער, וועלן זיך דאָ געפינען בילכערע געברויכער. ער וואַלט שוין אזוי געוואַלט ענדלעך קומען אפן אַרט — אין זיין היים — נאָך אזויפיל שווערע איבערפאַרעכצן מיט דער יאבאַשע און מיטן וואסער! איצט באַ דער טאַכטער וועט ער מער ווי צוויי-דריי טעג זיך ניט פארהייען.

ער איז שטיין געבליבן באַם טורניקעט לעבן זייערער א טיפלע. דער שלאַג-באום איז דאָ ווי א ציילעם, און דאָס געצאָלטס באַ די פוסגייער נעמען דאָ די שווארצע סוטאנעס. ער האָט זיי אויסגעמיטן און איז אוועק זוכן אן אנדער אריינגאנג אין שטאַט, נעענטער צום יידישן פערטל. ער וועט צוערשט אריינגיין אין א מאַקעם-קאָדעש בענטשן גוימל. ער טוט עס שטענדיק נאָך יעדן אומקערן זיך, אפילע ווען ער שטעלט זיך אָפּ ערגעץ אינדערפּרעמד אָף א לענגערער צייט. דערביי האלט ער זיך ניט באַ דער באַזונדערער טפילע, וואָס איז געשאפן גע-וואָרן אָף צו באהיטן און באַשירעמען די רייזנדיקע סאַכרים. ער האָט זיך זיינע אן אייגענע טפילע — א קאפיטל טילים, וואָס ער האָט פאר זיך אליין אויסגע-קליבן, און ער זאָגט עס שטענדיק באַ יעדן אַנקומען פון וועג.

ער איז צו צו א שולכל, וואס שטייט ווי טיף איינגעגראָבן אין דער ערד, מע זאל דאָרט מיט רעכט קענען זאָגן דעם ממעמקים קראַתִּיךְ יְהוָה¹. כּוֹחַ דַּעַם, איז עס אזוי ווי געבויט לעכאטכילע ענלעך צו א פעסטונג, מיט לענגלעכע שיס-לעכער אין די גראַבע ווענט אַנשטאַט פענצטער און מיט טרעמס באַ די ווינקל-לען. אָף דער פּאַלישטיק אין אַ האַלבקרייז האָבן קעגן דער זון געבלענדט די אזשור-בלייע אויסעס פונעם פּאַסעק ברוך אַתָּה בּבֹאךְ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצִאתְךָ². ער האָט זיך נאָר אַראָפּגעלאָזט אָף די טרעפּ, האָט אים אין דער נאָז אַ שלאַג געטאַן דער רייעך פון בסאָמים. באַם אַרײַנגאַנג האָט ער זיך אַנגעשטויסן אָף מאַצליען מיט צוויי האַדעסן אין ביידע הענט און מיט אַ שאַרפּן דופּטיקן רייעך, וואָס ס'טראַגט פון זיי. מאַצליעך האָט זיך פּאַרטשעפּעט אינעם פּרעמדנס שטעקן און שיר זיך ניט אויסגעשפּרייט מיט ביידע פּאַרנומענע הענט אָף דער לענג פון די טרעפּ, ווען שעמטאָו פּאַרהאַלט אים ניט מיט דער צווייטער פּרייער האַנט באַ דער פּאַלע.

— אָף אזא אױפן קען מען ברעכן רוק-אױן-לענד. וואָס לױפּט איר אזױ?
— איך האָב קיין צײַט ניט. איך בין זײער פּאַרנומען, — איז מאַצליעך אפּגיך אַנטלאָפּן.

אויסער דעם, וואָס ער וויל שוין ניט האָבן קיין מאַגעמאַסע מיט פּרעמדע, דאַרף ער איצט איבערגיין אין אלע באַטייטפּילעס פון דער גאַנצער שטאַט, ביכדיי די מיספּאַלעליים, ווען זיי וועלן דערהערן אין אַ וואַכעדיקן טאַג דעם בסאָמים-רייעך, וועלן זיי וויסן, אז אין שטאַט ברענגט מען איצט אַ ייִדיש קינד צו בריס-מילע. שעמטאָו האָט אין אַ ווינקל אוועקגעשטעלט דעם שטעקן, זיך אויסגעקערעוועט צו מיזרעך און געשעפּטשעט זײַן קאַפּיטל טילים. בייסמיסע האָט ער מיט איין אױער געהערט, אז דער בריס-מילע וועט פּאַרקומען אינעם גרויסן בייס-האַקנעסעס. וועט ער שוין די מיצווע, אויב אזוי, מוזן פּאַרביגיין, ער אַילט זיך צו דער טאַכטער.

פאַרן אוועקגיין האָט ער צוגערופן צו זיך דעם יידן אינעם גרויען קאַפּטן מיט דער שפּיציקער רױטער מירטע אפּן קאַפּ. ער האָט פּאַרשטאַנען, אז דאָס דאַרף זײַן דער שאַמעס. ניט געגעבן אים קיין שאַלעם, האָט ער צעשפּיליעט אָף זיך דעם לאַנגן ברייט-אַרבלדיקן גרינעם מאַנטל מיט די שניטן באַ די זײַטן, און ערגעץ פון אַ ווייטער טיפּער זײַטיקער קעשענע אַרויסגעשלעפּט דעם פּאַרמע-טענעם קסאָוויאַד, אַ סידער פונעם גאַען קויהען-צעדעק. ער האָט אים בעזאַל געקויפּט אין דער שטאַט אַמאַלפּי. האָט ער אַ נײַדער געטאַן; ווי נאָר ער וועט די שוועל באַטרעטן פונעם ערשטן מאַקעם-קאַדעש באַ זיך אין זײַן היימלאַנד, אין פּראָוואַנס, וועט ער אים דאָרט לאָזן אַ מאַטאַנע. פאַר דער אײַגענער בייס-טפּילע באַ זיך אין נאַרבאַנע פירט ער אינעם געפּעק דעם נײַגעשאַפּענעם סידער פון אײַנעם מיטן נאָמען אַמראָם. דער סידער, אין זײער ווייניק קאַפּיעס דערווייל, האָט זיך ערשט ניט לאַנג דאָרט אפּן מיזרעך באַוויזן, און ער האָט געמוזט פאַר אים באַצאַלן אַ מאַטמען מיט געלט.

די דאוונער אין די טאַלייסים איבער די פּאַרביקע מאַנטלען האָבן אים אַרומ-גערינגלט. אַפּגעגעבן שאַלעם. אַ גרייזגרויער זאַקן, אין אַ בלענדיקן כּאַלאַט מיט שוואַרצע פּאַסן, אײַנגעהילט ביז איבערן קאַפּ מיט דער זילבערנער ברייטער אַטאַרע פונעם טאַלעם, האָט אים אומפּהערלעך געדאַנקט פאַר דער מאַטאַנע און געבעטן, ער זאל דאָ בלייבן מיט זיי טפּילע טאַן בעציבער. נאָר שעמטאָו האָט זיך אַפּגעזאָגט, און ער איז אפּגיך אוועק פּונדאַנען.

דער גרויסער בייס-האַקנעסעס איז שוין פון גאַנצפּרי אָן געווען איבערגעפּולט

¹ פון דער טיפּעניש האָב איך דיך גערופן, גאַט...

² געבענטשט זײַ באַ דיין קומען, געבענטשט זײַ באַ דיין אוועקגיין.

מיט מיספאלעלים. פון אלע גאסן און געסלעך פונעם יידן-פערטל האט מען גע-
שטראמט אהער צו דער מיצווה פון בייזיין בא א בריס-מילע...
יאַעל האָט פון דער בימע אראָפּ באַטראַכט דעם אַרום. ער איז דאָ דאָס
ערשטע מאָל. ער האָט שוין געזען אָף זײַן לעבן א סאך באַטײַטפֿילעס. אלערליי:
פיל רײכערע און אויך געוויינלעכע, אויסגעצירטע און פאַשטערע. דער היגער
בייס-האַקנעסעס שעמט אינעם אַרום מיט זײַנע רײך באַצירטע ווענט, געמאַלטע
מיט יאָרן צוריק פון באַדאָדער יידן...

יאַעל האָט זיך אויסגעוויזן, אז מענטשן האָבן באַמערקט, ווי ער רעדט צו
זיך אליין, גלייך ווי ער וואָלט געשעפּטשעט א טפֿילע — דאָן, ווען דאָס דאוונען
איז היינט קימאט א יאָמטעוודיקס. אפֿילע די טפֿילעס, וואָס מע זאָגט אָפּגעכאַפּט
אין יעדן וואָכעדיקן טאָג, ווערן איצט ארויסגעבראַכט מיט א מין אינערלעכער
רעגונג. אָט זינגט איצט דער כאַזן באַם אָמעד א באַזונדערן פֿיעט לעקאַוועד דעם
נייגעבורט פון א מענטשן, וואָס האָט נאָך אפֿילע קיין נאַמען ניט. מיט געהויבענע
ווערטער און מיט א פֿריילעכן ניגון ווערט געלויבט דער אייבערשטער פֿאַר א
נייצגעקומענעם יידן, און אָט דער פֿרעמדער יונגעראַמן פֿרייט זיך גאַרניט
באגלייך מיט אלעמען. ער האָט נאָך אפֿילע דאָס מויל ניט געעפנט נאָכצוואַגן
דעם כאַזן א פֿאַסעק נאָך א פֿאַסעק. וואָס זעט ער דאָרט אָף די באַפּוונגען פון
די ווענט? ער האָט נאָך קיינמאַל קיין מאַקעם-קאָדעש ניט געזען? פּונוואַנען קומט
ער? עפּשער איז ער גאַר קיין ייד ניט?

ער הערט, ווי מע רעדט זיך שוין איבער וועגן אים. מע וועט אים זיכער
באלד אָנהייבן פֿרעגן: ווי רופט מען אייך? פּונוואַנען קומט איר אָן? איז ער
געשווינד אראָפּ פונעם באלעמער און האָט זיך געלאָזט גיין צום פּאַליש.
אין דרויסן, פֿאַרן פּאַליש, איז אורי, דער פֿאַטער פונעם נײַגעבוירענעם,
געשטאַנען מיטן עלטסטן פון זײַנע פּוילאים, מיט נעכעמיע דעם שטעמפּלאַמאַכער,
און זיי האָבן אָפּגעוואַרט די קוואַטערן מיטן קינד. די קוואַטערן איז טאַקע נע-
כעמיעס ווייב. דאָס פֿאַרפֿאַלק האָט דער באל-בריס מעכאַבעד געווען מיט קוואַ-
טערשאַפּט. מיט סאַנדעק האָט ער מעכאַבעד געווען א צווייטן אַרבעטער, דעם
קופּערשטעכער מענאַכעם. כאַטש ער איז נאָך זײַער יונג, איז ער שוין א טאַטע
פון צוויי באַנים מיט א טאַכטער און איז נאָך דערצו א וויללערנער. אָט דער
מענאַכעם איז דאָ באַם פּאַליש ניטאָ צווישן די קנאַפע דאוונער, וועלכע דרייען
זיך דאָ אַרום און קוקן ארויס אָף די ווייבער, וואָס דאַרפן באלד אונטערקומען
מיט דער קוואַטערן און מיטן זויגקינד.

מיטאַמאַל האָט אורי פּונדערווייטנס דערזען גיין מיטן שטעקן אין דער האַנט
דעם שווער זײַנעם שעמטאָוו יאַקאַרי, וואָס לאָזט זיך ניט אין דער ריכטונג אָף
צוצוגיין אהער. וואָס הייסט עס? ער האָט, דוכט זיך, קיין טאַעס ניט. ער לאָזט
זיך לויפן צו אים — איז אים אַנטקעגנגעקומען אינמיטן וועג די קנּופיע ווייבער
מיט דער קוואַטערן, מיטן קינד אָף די הענט... ער ווייסט ניט, וואָס פֿרייער צו
טאָן. שרייען וועט ניט העלפן, דער שווער האָט זיך נאָך מער דערווייטערט. זיך
אומקערן און לאָזן אוועקגיין דעם שווער? ער מוז דאָך איצט זײַן מיטן קינד,
וואָס דער קוואַטער האָט עס שוין איבערגענומען צו זיך אין די הענט אריין. דער
אוילעם זעט, ווי ער האָט זיך עפּעס פֿאַרלוירן. לאַכט מען פון אים. מע נעמט
עס אפּן כּעזשבן, וואָס ער איז דאָס ערשטע מאָל געוואָרן א טאַטע, ווייסט ער
נאָך ניט וווּ איין און וווּ אויס. פון פּאַליש גיט מען צו וויסן, אז מע איז שוין
מיטן דאוונען צוגעגאַנגן ביז „אַליינו“ און אז היינט דאַרף מען דעם „אַליינו“ זאָגן
נאָכן בריס. זיי מוזן באלד טאַקע זײַן מיטן קינד אָף דער בימע. אורי בעט זיך
בא די אַרומיקע, זיי זאָלן נאָכיאָגן און אומקערן אָט דעם יידן, וואָס גייט דאָרט
און וועט באלד פֿאַרשווינדן. דאָס איז דער זיידע פונעם קינד, דער שווער זײַנער,
האַט ער א פֿאַרשעמטער זיך מוידע געווען. ער איז, אפּאַנעם, נאַרוואַס געקומען

צו פארן און ווייסט נאך פון גארנישט ניט... דא האט ער דערזען אונטערקומען יאעלן פונעם פאליש ארויס.

— לויף שוין! אט איז אוועק דער שווער מינער, קצינעס טאטע, דיין פעטער שעמטאוו. קער אים גלייך אום! מיר וועלן דא צווארטן.

די איבעראשנדיקע ניס איז אריבער אין פאליש, פון דארט — נאך ווייטער. דער אוילעם פון שול שטראמט אהער אף צו באגעגענען דעם אומדערווארטן גאסט, וואס איידער ער האט נאך באוויזן צוצוגיין, האט מען פונדערווייטן צו אים געשריגן: מאזלטאוו! אנדערע זינען אים אנטקעגן געלאפן אפגעבן שאַלעם, צוויינטשן. יאעל האט בא אים גלייך צוגענומען דעם שטעקן פון האנט, און שוין דא אין פאליש האט ער ניט געוויסט וואס צו טאן מיט אים. מיט א שטעקן גייט מען ניט אריין אין א מאַקעם־קאָדעש, ביפראט נאך ער, א באַכער. אים איבער־לאָזן דא אף גאָסט באַראַט? דעם פעטערס באַרימטן שטעקן? ער האט קוים גע־פונען טאנכומען.

— גיי שוין, טראַג אים אַפ אַהיים די מינוט! קווענקל זיך ניט! וועסט דא גארנישט ניט אַנווערן. דאָס, וואָס דו האָסט ליב, איז דאָ ניט בענימצע. דער קוואטער מיטן קינד אף די הענט און אורי בא דער זייט טרעטן אריבער די שוועל פונעם בייס־האַקנעסעס.

אַט נעמט מען אַרויסוויקלען דאָס קינד פון די ווינדעלעך, ביז ס'בלייבט אינעם איינעם לייזונטענעם העמדל מיטן קאַפּל אפּן קעפעלע. דאָס קינד בע־שאַסמיסע פרוווט קרימען פּיסקעס, און אַט לאָזט זיך הערן א דין פּיפּסנדיק קעכלל. דעם קינדס געוויין צערודערט וואָס ווייטער דייטלעכער און שאַרפּער די איינגעשטעלטע שטילקייט אין בייס־האַקנעסעס, וווּ דער גאַנצער אוילעם שטייט שוין אף די פּיס און מיט איינגעהאַלטענעם אַטעם.

מיטאַמאַל ווערט ווידער שטיל, דער מויעל מאכט די בראַכע איבער א פּולן קאַס וויין, אין פאַרלויף פון דער בראַכע גיט ער דעם קינד דעם נאַמען יענעל. דער קימפעטאַרנס פעטער יאַסעף בען מעיר נעמט דאָס קינד אף די הענט און גיט עס איבער א צווייטן. דער צווייטער — א דריטן, און אזוי ווייטער גייט דאָס וויינענדיקע קינד איבער פון האנט צו האנט, ביז באַם אַרויסגאַנג. אן איינ־געוויקלט פאַלט עס אַריין אין די הענט פונעם זיידן. ער וועט עס שוין טראַגן דעם גאַנצן וועג און ברענגען בעשאַלעם דער טאַכטער, דער געווינערן, איר בכאַר.

אורי בא דער זייט פון שווער איז פאַרנומען מיט אלע מאַל אַפּדאַנקען אן אנדערן פאַר די ווונטשן: ער זאַל די זכּיע האָבן אים צו מעגאַדל זיין, זיין זון זאַל אויסוואַקסן א גאַדל בעייסראַעל.

דער אוילעם האט דערזען דאָס אַנטקעגנקומען פון דער יוילעדעס מיט דול־ציען בא דער זייט, איז געוואָרן א שטיקל בעהאַלע. דער זיידע שעמטאוו האט אפּגיך איבערגעגעבן דאָס קינד אורין אין די הענט אריין, און אליין איז ער צו צו דער טאַכטער מיט שטראַף־רייד פאַר איר אַרויסגיין פאַר דער צייט. דאָך האט ער זי אַרומגענומען און זי גענומען קושן אינמיטן גאַס פאַרן גאַנצן אוילעם.

בא דער סודע, ווען מע האט שוין געהאַלטן ניט באַם ערשטן קאַס, האט דער כאַזן אַנגעהויבן בענטשן די געסט. ער האט אַנגערופּן די נעמען ניט פון די פּניי פון אַט דער רייכער סאַכרישער שטאַט מיט אירע גרויסע גווירים, וואָס שעמטאוו האט געהערט פון זיי אַדער ער קען זיי פערזענלעך; אויך ניט פון די גרויסע לאַמדים אין אזא ייִדישער שטאַט. די פּריינט פון יאַסעף בען מעיר זינען דאָ ניטאָ. דער כאַזן באווייליקט מיט זיינע בראַכעס א מומכע אין דער שטעמפּל־קונסט, א יידן, וואָס איז א בעריע אין גראוירן אף מעטאַלענע כּפּייצים. אורי זיצט בא דער זייט און טראַגט אונטער דעם כאַזן אלעמאַל נייע נעמען פון האנט־ווערקער, באַלמעלאַכעס און באַרימטע אַרבעטער פון פאַרשידענע טיילן שטאַט:

א גוטן שטיינקריצער, א מעשגיסער, א באווסטן גאלדשמיד. די אלע, וואס ער שאצט הויך זייער מיסטערשאפט, זיינען פארבעטן געווארן אהער צו זיין סימכע. — איז טאקע דאָ קיינער ניטאָ פון באלעבאטישן, פון סאַכרישן שטאנד? — האָט זיך שעמטאָו געערגערט און ניט געקענט איינזיצן אפן אַרט. האָט ער דען ניט געווסט, מיט וועמען ער איז זיך מעשאַדען? ער מיט אזא אָנווען בא זיך אין נארבאַנע, מיט קאָוועד, מיט געלט, מיט א רייכטום, וואָס וואַקסט אָן נאָך איעדער נעסיע... און זיין באַסיעכידע האָט פאַרבונדן איר גוירל מיט אַט דעם כאַלפּנס ווין? גוט, וואָס ער האָט זיי ניט לעבן זיך פאַר די אויגן, ער וואַלט עס ניט איבערגעטראָגן... און ער איז אינמיטן דער סודע אוועק צו דער טאַכטער, צום קינד.

דער עלטערער זאבארע, יאַסעף בען מעיר, האָט דעם שוואַגער זיינעם פאַר־שטאַנען. ער האָט מיט אים נאָך נעכטן געהאַט צו טאָן, מיט אורין, האַלעמזי ער דערווייטערט זיך פון די שטאַט־לאַמדיים. ער איז דאָך אליין א לאַמדן־מופּלעג; איז פאַרוואָס זאָל ער זיך האַלטן אָפּגעזונדערט פון אזא נאַבעלן געלערנטן ווי איבן טיבאַן? צי פון מעשולעמס זין און פון א סאך אנדערע טאַלמיד־יכאַכאַמים, מיט וועלכע די שטאַט קען שטאַלצירן? געפעלן זיי אים אָבער ניט. ער האַלט, אז דער איז א נידעריקער מענטש, אויב ער קען זיך באַנוצן מיט דער קרוין פון לאַמאַדאַנעס ניט לעשעם כאַכמע און ניט לעשעם האַקלאַל, נאָר לעשעם פאַרנאַסע. דאָס ברענגט צום יאָגן זיך נאָך כאַזאַק־רעכט, נאָך הערשאַפט, נאָך קאָוועד. די הערצער בא זיי ווערן קליינלעך, און דער גאַנצער מיין זייערער איז זיך נאָר צו דערהייבן צו שטיין העכער פון אנדערע, זיין אומעטום אויבנאָן. צוליב וואָס? זיי זיינען אויסן בלוין זייער ווילטיק, און דאָס רופט ארויס קינע־סינע, קריי־געריינען.

— אזוי ווי די נעווע וואַלט בא אים אין מויל געווען, — האָט יאַעל א טראַכט געטאָן שוין א שטיק צייט דערנאָך, ווען ער איז מיטן טאַטן געווען צוגאַסט בא איבן טיבאַנען.

שוין דער דריטער דאָר, אז דאָס הויז פון די איבן טיבאַנס דאָ אין לונעל איז א זאַמלפּונקט פאַר לאַמאַדאַנים. די שטוב האָט נאָך אויסגעבויט דער אורזיי־דע פון די איבן טיבאַנס, דער איבערזעצער יעהודע בען שאָול איבן טיבאַן, וועלכער איז נופטער געוואָרן מיט צען יאָר צוריק¹. אין אַט די פיר ווענט איז ערשט ניט לאַנג דעם זון זיינעם שמועל איבן טיבאַן געוואָרן פּופּציק יאָר². שמועלס זון, מוישע, האָט דער ערשטער צערודערט דעם זיידנס נעסט. שוין עטלעכע יאָר, אז ער ווינט מיט זיין מישפּאַכע אין דער שטאַט מאַרסעל און רופט דעם פּאַטער זיינעם אויך אהין. שמועלן איז שווער זיך צו צעשיידן מיט דער שטאַט, ווו ער איז געבוירן, מיטן טאַטנס הויז, און דעריקער — דער גרוי־סער אַל פון אריבערפירן דעם ספּאַרים־אויצער.

אלע דריי איבן טיבאַנס זיינען איבערזעצער. זייער באַרוף איז אריבער בעיע־רושע פון טאַטן צו זון, און דער יינגסטער, מוישע איבן טיבאַן, וועט נאָך עפֿ־שער אריבערשטייגן זיינע אַוועס. ער האָט אָנגעהויבן פון איבערזעצן דעם ראַמ־באַמס „מילות ההגיון“. ער האָט שוין איבערגעזעצט דעם אראַבישן געלערנטן איבן סינא און אנדערע. איצט איז ער מעטאַרגעם העמינוסעס „חכמת הכוכבים“ — א גריכיש בוך וועגן געאַמעטריע און אסטראָנאָמיע. סאַפּקאַלסאַף וועט אים דער טאַטע, שמועל איבן טיבאַן, מוזן נאַכגעבן — איבערלאָזן דאָס יערושע־הויז דעם איידעם מעכיר — אויך אן איבערזעצער, און זיך אריבערקלעבן צום זון קיין מאַרסעל. די ספּאַרים וועט ער ווייניט־איז מיט זיך מיטנעמען. ווען ער קען נאָך

¹ יעהודע בען שאָול איבן טיבאַן איז געשטאַרבן נאָך 1190 יאָר.

² שמועל איבן טיבאַן איז געבוירן געוואָרן אין 1150 יאָר.

אריבערפירן די ווענט פונעם הויז, ווו דער פאָטער האָט אזויפיל יאָרן אָפּגע-
 לעבט, געהאַרעוועט, אריינגעבראכט און אומגעקערט אינעם אויצער פון אונדזער
 שאפן די כּיבורים פונעם סאראגאָסער פּילאָסאָף באכיא בען יאָסעף איבן פּאקודא,
 דעם „אמונות ודעות“ פון סאאדיע גאַען, דעם דיקדעק פון יוינע איבן גידאש,
 דעם „מבחר הפנינים“ פון איבן געביראַל און דעם „כּוורי“ פון יעהודע האַלייווי.
 אינעם דאָזיקן כּיידער־מעיוכעד, ווו ער זיצט איצטער, איז אויך דער פּאָטער
 זינער יוימאַס־וועליילע געוועסן און געארבעט. דאָס האָט ער בא אים זיך אָפּ-
 געלערנט ארבעטן באנאכט. באטאָג שטערט מען. ס'קומען פיל באזוכער. היינט
 דאָס האָבן צו טאָן מיט די קאַפּיסטן, און נאָך א סאך אנדערע איניאַנים. באנאכט
 אָבער האָט ער בעיאד אין היסביודעדעס זיצן באם פּייער און זיך אריינטאָן אינ-
 גאַנצן אין דער נייער ארבעט — מעטארגעם זיין פון לאַשן־יאָוון אריסטוס ווערק
 וועגן די מעטעאָרן, וועלכע ער האָט שוין אפּילע א נאָמען געגעבן „אותות
 השמים“, א הארבן כּיבער מיט א סאך שטרויכלונגען. ער האלט איצט פונקט בא
 אזא קאַפּיטל, וואָס ס'איז אים ניט אזוי ליכט אינצובייסן, איז, ווי אף צולאָכעס,
 בא אזא פּאַרנומענקייט האָט מען אים שוין צוויי נעכט אָפּגעריסן פון דער
 ארבעט.

אייערנעכטן האָט ער זיך אָנגעשטויסן אף שוועריקייטן, און מיט גרויס
 האסמאָדע האָט ער זיך נאָכאַמאַל אומגעקערט צום אריינפיר און צום אָנהייב.
 ס'איז בא אים א כּאַק־וועלוי־יאָווער ניט רירן זיך ווייטער, ביז ער דרינגט ניט
 אריין אינעם טאָך פונעם כּיבער. איז מען נאָך אים געקומען — נעמען אים צו
 דער מעסיבע, גאַנצע פיר שעליכים מיטן טראָגעטל אין די הענט. ווען מע זאָגט
 אים ניט, אז ס'האַנדלט זיך וועגן א בריוו צו דער קעהילע פונעם גדויל־האַדאַר,
 פונעם ראמבאם, וואָלט ער די ארבעט ניט איבערגעריסן. מע וואָלט אים שוין
 געמוזט מויכל זיין. מע ווייסט, אז ער איז א יושב אוהל, א שטובזיצער. די נעכ־
 טיקע נאכט איז בא אים אויך אדורך אף איבערקוקן אלכאריזיס נייע איבערזע-
 צונג פונעם „מורה נבוכים“, — זאָל מען ניט זאָגן, און זאָל ער אליין ניט טראכטן,
 אלכאריזי, אז ער האָט אף אים טארומעס, האלעמזי ער האָט זיך גענומען מעטאר-
 געם זיין א זאך, וואָס ער אליין האָט שוין איבערגעזעצט. פּאַרקערט, ער וואָלט
 בעמעס געווען צופרידן, ס'זאָל זיין נאָך אן איבערזעצונג פונעם ראמבאמס א
 סייער, און זאָל זיי פלאצן, די אלע סאַנים פון אָט דעם עכטן גאַען.

דער ראמבאם איז אים נאָענט, ליב און אינגעבאקן אין הארצן מיט זיין געויר-
 נעס און אויך פאר זיין שווערן גוירל, וואָס איז אזוי ענלעך צום גוירל פון זיין
 אייגענעם פּאָטער יעהודע בען שאָל. זיי קומען ביידע פון ספּאַראד. דער פּאָטער
 איז געבוירן אין גרענאדע, און דער ראמבאם, מיט פּופצן יאָר שפּעטער, אין קאַר-
 דאָווע. ווען דער טאטע זאָל נאָך לעבן, וואָלט ער שוין איצט געווען א זאָקן פון
 אכציק יאָר. ביידע האָבן געמוזט פון דאָרטן אויקער זיין איבער די רעדיפעס פון
 די אלמאהאדן. דער פּאָטער איז געקומען אהער קיין לונעל, ווו ס'האָט אים מע-
 קארעו געווען דער נאדווען און מעצענאט מעשולעם בען יאקאָוו, און דער ראמ-
 באם האָט זיך אוועקגעלאָזט קיין ערעץ־ישראל. וויפל נעגישעס און פּוראַניעסן
 האָט ער אף זיך איבערגעטראָגן, ביז ער איז געקומען צו זיין איצטיקן מימעד!
 געפינען זיך נאָך מענטשן, וואָס זיינען גרייט אף אים אויסצוטראכטן קאַל־ראָ.
 מיט וואָס פּאַר א סינע איז מען אים, שמועל איבן טיבאַנען, באפּאלן, ווען מ'האָט
 זיך דערוויסט, אז ער האָט מעטארגעם געווען דעם „מורה נבוכים!“ יעהודע אל-
 פּאַקארי האָט אים אין א בריוו פּאַרשאַלטן, און דאָ, אין לונעל, האָט אים מוישע
 האקויהען מעווייעש געווען פּאַר אן איידע יידן. ער האָט מיט גרימצאָרן געגוואל-
 דעוועט:

— אין לאַטארינגיע און אין אשקענאז, אויך אין צאָפּן בא די פּראנקן און אין
 לאַנד פון די בריטן זיינען יידן געגאן אף קידעש־האשעם, מיט העלדזער, אויס-

געשטרעקטע צו דער שכיטע, אבי ניט קומען צו שמאד, און אָט דער קאַלבוניק, דער מוישע בען מימאָן אינערער, האָט מיט א גרינג געמיט אָנגעטאָן און אויס-געטאָן דעם גרינעם מאנטל פון דער מוסולמענישער עמונע!

ס'איז דאָך אָבער שעקער־וועקעזעו. ס'איז מער ניט ווי א ניט־געשטויגענע אויסטראכטעניש אף אים. שמועל איבן טיבאָן ווייסט עס גאנץ גוט. דער טאטע אַלעוואהשאַלעם האָט אים וויפל מאָל דערציילט, ווי דער אראבישער פייטן און פילאָסאָף איבן אוואטא האָט פאלש איידעס געזאָגט, אז דער ראַמבאָם איז א קאָשערער מוסולמענער, ביכדיי אים צו ראטעווען. ער האָט אים גענומען אונטער זיין שוץ, אים אומעטום פארטיידיקט און מעגלעך געמאכט, ער זאל זיך קענען ארויסרייסן קאָטש קיין צאָפֿן־אפריקע. פון דאָרט איז ער מיט דער גאַנצער מיש-פאָכע אנטלאָפֿן נאָך ווייטער. אין ערעץ־ישראל האָט זיך דעם ראַמבאָםס פאָ-טער באַזעצט אף שטענדיק, און דער ראַמבאָם מיט זיין ברודער דאָוויד האָבן אראָפגענידערט קיין מיצראים, צוערשט קיין אלעקסאנדריע, דערנאָך קיין קאהיר. א יונגעראַמן פון איין און דרייסיק יאָר, איז ער געקומען אין א פרעמד לאַנד, נאָך אזויפיל וואָגלעניש, אן עלנטער, אין א פרעמדער שטאָט, צווישן פרעמדע מענטשן, און אז ער האָט געקענט מיט דער צייט דערגרייכן צו ווערן דער ליב-מעדיקער באַם דאָרטיקן הויפט־הערשער, באַ סאלאדינען, זעט מען, וואָס פאַר א גאַען ער איז אפילע אין מעדיצין. זיין שעם אלס גרעסטער רויפע האָט זיך באלד צעטראָגן איבער דער גאַרער וועלט. מע האָט אים געבעטן קיין באַגאָדא. אויך דער בריטישער קיניג, ריטשארד דער לייבן־האַרק, האָט אים געפרוּווט אריבערנארן צו זיך, נאָר ער איז מיט לייבן־און־לעבן איבערגעגעבן סאלאדינען. ער איז אים ביז היינט געטרען און דאַנקבאַר פאַרן מאָקעם־מענוכע, וואָס ער האָט דאָרט באַ-קומען.

האַגאַם קיין גאַר גרינג לעבן האָט ער דאָרט ניט. אָט שרייבט ער איבן טי-באַנען אין איינעם פון זיינע בריוו: „איך בין אזוי פאַרהאַרעוועט, אז איך האָב פאָשעט קיין צייט ניט זיך אוועקזעצן ווי געהעריק אפילע צום פרישטיק. גאַנצפרי, ווי איך שטיי נאָר אוף, מוז איך באַזוכן מיין האַר סאלאדינס הויף. טרעפט זיך, ווער פון זיינע מעקוראַווים אָדער פון די קעפּסווייבער ווערט קראַנק, וועל איך שוין דעם טאָג אזוי גיך ניט פאַרלאָזן דעם פאַלאַץ. און אפילע ווען אלע זיינען דאָרט בעקאוּו־האַבריע, קען איך זיך אומקערן אהיים ניט פריער ווי פאַר מיטיק. ס'געפינען זיך פאַר יעדן טאָג אינאַנים, געשפרעכן, אייצעס געבן סאלאדינען, זיינע מיטהעלפער, די קעפּסווייבער. קום איך דערנאָך אהיים א הונגעריקער, גע-פין איך מיניע פעדערשטע כאַדאַרים פול מיט כאַלאַים. אלע גייען זיי צו מיר: יידן, מוסולמענער, קריסטן, און פון אלע שיכטן, ריכע און אַרעמע, וואָס ווארטן שוין אף מיר פון פאַרטאָג. איך קריך נאָר אראָפּ פונעם אייזל, וואש די הענט, בייס עפעס איבער, גיי איך גלייך ארויס צו זיי. דאָס אויסהערן יעדן איינעם, דאָס צוגעפינען פאַר יעדן זיין רעפּוע נעמט באַ מיר צו דעם גאַנצן טאָג. גאַנץ אָפט פאַרכאַפּ איך נאָך א שטיק נאַכט. ס'טרעפט אמאָל, איך ווער אזוי פאַרמאַטערט, אז איך האָב שוין מער קיין קויעך ניט צו שטיין אף די פיס און אפילע זיצנדיקער-הייט אויסהערן דעם כוילע; ווארף איך זיך אַנידער אפן געלעגער, און אָט אזוי האַלב ליגנדיק הער איך זיי אויס, גיב אייצעס, רעפּועס. אף אזא אויפן בלייבט פאַר מיר נאָר די נאַכט אף זיך אוועקזעצן באַם טיש עפעס שאַפֿן. און דער איי-נער שאַבעס־טאָג — אף פולשטענדיקער אינערלעכער און אויסערלעכער רוי.“

איבן טיבאָן בלעטערט ווייטער די זאַמלונג בריוו און שטויסט זיך אָן אף דעם סאַמע שוידערלעכסטן בריוו, וואָס ער האָט ווען־עס־איז באַקומען פונעם ראַמ-באַם. ער שרייבט דאָרט א שטאַרק פאַרביטערטער: „דער לעצטער אומגליק איז דאָס שרעקלעכסטע, וואָס האָט מיך געטראָפֿן אין לעבן: מיין ברודער דאָוויד איז דערטרונקען געוואָרן אין די אינדישע וואַסערן, מיטן גאַנצן פאַרמעגן, וואָס

ער האָט געפירט מיט זיך. ער האָט מיר איבערגעלאָזט זינע א קליינע טאָכטער מיט דער אלמאַנע. דער בראַך האָט מיך אזוי שטארק געראַפֿן, אז איך בין קראַנק געוואָרן און בין היינטיקן טאָג קען איך נאָך צורִיזן ניט קומען. איך האָב אים, דעם איין־אוי־איינציקן ברודער מינעם, דערצוּיגן, געלערנט. ער איז געווען מיין נער א טאלמיד און א געוויסע צייט, אין די שלעכטע יאָרן, אויך מיין מעפארנעס. דאָס האָט מיר געגעבן די מעגלעכקייט צו קענען אויך דעמלט זיך רויק מיסאסעק זיין מיט מינע כיבורים...

דער באל־מאגיהע האָט אים איבערגעשלאָגן ליינענען דעם בריוו. ער איז אריין־געגאָן אומקערן אלכאריזיס קסאוויאד, די נייע איבערזעצונג פונעם „מורה נבֿור כים“, און ער האָט גארנישט ניט געזאָגט. שמעל איבן טיבאָן האָט בא אים גאָר־נישט ניט געפרעגט. בא אָט דער בריע קען מען זיך גארנישט ניט דערשלאָגן, אויב ער וועט אליין ניט וועלן זאָגן. ער האָט זיך אויסגעדרייט, און אָן א וואָרט צו זאָגן איז ער ארויס פונעם כּיידער.

אָט האָט, אשטייגער, יאקאָו בען עלאַזאַר, ווי נאָר ער איז געקומען, אים גלייך ארויסגעלייגט:

— אייערע ביידע טארגומים וואָלטן געמעגט זיין בעסער. דער כּילעק איז נאָר, וואָס אייערע פעלערן וואָלט מען געקענט אויספאריכטן; בא אלכאריזין אָבער זינען פאראן ערטער, וואָס ניט ער אליין און ניט קיין אנדערער איז בעיער כּוילעס אויסצובעסערן.

בא דעם דאָזיקן יאקאָו בען עלאַזאַר איז די באַרד א קיילעכיקע, א געדיכטע, א געקרייזלטע. פון הינטער דעם מיץ איז צו זען, אז דער קאָפּ איז בא אים א הוילער, א גלאנציק־גלאטער. דאָס פּאַנעם — ווי א לעוואַנע, שטענדיק באשיינט מיט לוסטיק־לאכנדיקע אויגן, מיט א גרייטער מעמערע, מיט א גלייכווערטל אָף די ליפן.

ווען ער האָט זיך דאָ אָנגעטראָפֿן מיטן עלטערן זאבארען אינעם גרויסן ספּאַר־רים־כּיידער, צווישן די שרענק מיט קסאוויאדן, האָבן זיי זיך שוין ניט געקענט צעשיידן. יאָסעף בען מעיר האָט זיך אפּילע ניט געריכט, אז ער וועט זיך דאָ באגעגענען מיט אזא געטרייען פּריינט. זייער פּריינטשאפט איז פארקניפט און פארפעסטיקט געוואָרן נאָך מיט עטלעכע יאָר צוריק אין נארבאָנע, אינעם הויז פון יאָסעף קימכי, וווּ אָט דער יאקאָו בען עלאַזאַר איז דעמלט געווען אן אָפטער אריינקומער. נאָך א סאך פּריער האָט זאבארע געהערט וועגן בען עלאַזאַרן, אז מע רופט אים צווישן די מעכאברים דער נאפּכע, כאָטש ער איז אָף זיין לעבן ניט געווען קיין שמיד, און זיין טאטע איז קיין שמיד ניט געווען, און קיינער בא אים אין דער מישפּאַכע האָט זיך קיינמאָל ניט פארנומען מיט אָט דער מעלאַכע. נאָר אזויווי ער איז שטארק פארליבט אין מייסעס און אין אגאָדעס, האָט מען אים אָנגערופן מיטן נאָמען פונעם אמוראָ: ראבי ייצכאָק האנאפּכאָ, וועלכער האָט אויך ליב געהאט אגאָדעס און זיך אויסגעדריקט אמאָל: „אגדות שריחן וטעמן כתפוחים“, אגאָדעס, וואָס זינען מיט זייער טאם און רייעך געגליכן צו עפּל.

עפּשער דערפאר האָט יאקאָו בן עלאַזאַר מעטארגעם געווען דעם בארימטן מייסע־סייפּער, וואָס קומט פון הוידו — דעם „קאלילא וואדימנא“. דאָס דאָזיקע ווערק האָט אָנגעשריבן אין גאָר אלטע צייטן א בראמינישער געלערנטער, א גרויסער קעגנער פון בודיזם. אָט דעם טייערן סייפּער האָט גאָר אמאָל געבראכט פון הוידו א יוד יאָסעף (דער זעלבער יאָסעף, וואָס האָט געבראכט פון דאָרט די ציפּערן). האָט יאקאָו בען עלאַזאַר ארויסגעלייענט בא איבן עזרען, אז אָט דער יאָסעף טאקע האָט דעם כּיבער צוגעגרייט אין אראביש. פונעם אראבישן טעקסט האָט אים איבערגעזעצט אָף גריכיש דער הויף־דאָקטער פונעם ביזאנטישן קיניג, איינער א סימאָן שעשעט. צו בען עלאַזאַרן אין די הענט אריין איז אריינגעפאלן דאָס ווערק אין א לאטיינישער איבערזעצונג. דאָרט אין דער האקדאָמע האָט ער

געפונען, אז די לאטיינישע איבערזעצונג האָט געמאכט פון העברעישן קסאוואד דער מעשומעד יונע פון קאפוא און אז אינעם לאַשן־האקודעש האָט דעם סייפער אריינגעבראכט איינער א יאַעל. האָט ער גענומען זוכן אַט דעם יאַעלס טארגום. ער האָט צו אלעמען געשריבן, זיך נאַכגעפרעגט, געזוכט אין אלע ספאַרים־אויצרעס, ביז ער האָט זיך סאַפּקאַלסאַף מעיאעש געווען און אופגעהערט גלייבן אינעם שפּריכוואָרט „יגתתי ומצאתי“, איך האָב זיך באַמײַט — האָב איך געפונען. האָט ער זיך אליין אוועקגעזעצט צום כיבער אים פונדאַסניי מעטארגעם זײַן.

פונקט צו יענער צײַט האָט יאַסעף בען מעזר זאבאָרע פארטראכט זײַן „ספר שעשועים“, א לײַכט־שפּילעוודיקן סייפער מיט קאַלערליי געשיכטעס, וואָס זאָלן זיך אריינפאַסן, ווי א שלאנגען־קנול, אין אן איקערדיקן סײַפער־האַמײַסע. אהינצו וועט ער אריינשפּינען דאָס גאַנצע געוועב פון קונציקע מײַסעס, מעשאַלים, רע־טענישן, גלייכווערטלעך, אָנגעווייטע פון אלט־ייִדישע, גריכישע, אראבישע און אינדישע קוועלן, און דאָס אלץ זאָל זײַן צונויפגעקײטלט איינס אינעם אנדערן, ווי די רינגעלעך אין א גרויסער לאנגער קײט. ער האָט זיך לאנג ניט געוואָלט אוועקזעצן צו דער ארבעט, ביז ער וועט זיך גרינטלעך ניט באַקענען מיט די אלע ענלעכע, אף אזא אויפן געבויטע כיבורים, וואָס זײַנען שוין געשאפן געוואָרן אף פארשיידענע לעשוניעס. דאָס וועט אים געבן א מעגלעכקײַט זיך אַפּשטויסן פון אַ פּרעמדער ווירקונג, פון נאַכמאַכעריי. ער האָט זיך אין נאַרבאַנע באַקלאַגט פאַר זײַן פּרײַנט קימכי: ער קען בעשום־אויפן ניט קריגן דעם „קאלילאַ וואדימנא“ — א ווערק, וואָס שטאַמט פון הייִדן, און ער וואָלט אים זײַער נײַטיק געדאַרפּט צו אן ארבעט. ער האָט פיל געהערט וועגן די גוטע מײַלעס פון אַט דעם סײַ־פּער. האָט קימכי א קאַרגן שײַכל געטאַן:

— איך וועל דיך צונויפירן מיט איינעם פון טאַלעדאַ, ער געפײַנט זיך איצט דאָ באַ אונדז אין נאַרבאַנע, און ער וועט, גלייב איך, דיך מעהאַנע זײַן מיט עפּעס וואָס פון אַט דעם כיבער.

באַם ערשטן צונויפטרעף זײַנען זײ צוגעזאַטן געוואָרן איינער צום צווייטן. זאבאָרע האָט קײַן געדולד ניט געהאַט און גלײַך גענומען אראַפּקאַפּירן דאָס, וואָס יאַקאָוו בען עלאַזאַר האָט שוין פון דער איבערזעצונג פארטיק געמאַכט. דערנאָך האָט ער באַ אים געשלעפּט בלעטערױניג, טאַג נאָך טאַג, וואָס ס'איז נאָר ארויס פון דער האַנט; נאָך א קאַפּיטל, נאָך א זײַטל האָט ער, זאבאָרע, געכאַפּט איבערצושרייבן. ניט נאָר די ארבעט, די אַפּטע באַגעגענישן, דאָס באַלעבטע ארומרעדן זאַכן, געשעענישן האָט זײ דערנעענטערט און באַפּריינדעט. זאבאָרען איז ביכלאַל געפּעלן געוואָרן אַט דער פּרײַלעכער באַל־באַסער, וואָס פאַרזיסט זײַנע רײַד מיט אַ מאַשל, מיט א גלייכווערטל. דער בען עלאַזאַר איז, דוכט זיך, ניט מער ווי א באַל־דיקעך, וואָס האָט נאָר צו טאַן מיט טרוקענע שפּראַך־געזעצן און קלאַלים, גײַט ער אָבער מאַמעש אויס נאָך א ציקאווער געשיכטע, נאָך א האַלאַ־צעלע, א כאַכמע, א כויעק מאַכן פון זיך אליין. וועגן זײַן אייגענעם גרויסן פּלײַך באַרימט ער זיך, אז דאָס האָט אים געמײַנט דער אַמוראַ ראַבי ייצכאַק האַנאַפֿ־כאַ, ווען ער דערצײלט, ווי די טאַלמײַדים זײַנע האָבן זיך געאַמפּערט: אייניקע האָבן זיך געבעטן, ער זאָל אויך עפּעס זאָגן פון האַלאַכע, און די אנדערע זײַנען באַשטאַנען, ער זאָל נאָר אזוי ווייטער אָנגײַן מיטן גאַנג פון אַגאַדע. האָט פאַר זײ דער אַמוראַ געבראַכט דעם מאַשל פונעם מאַן מיט די צוויי ווייבער אין פאַר־שײַדענעם עלטער. די עלטערע האָט באַ אים געריסן די שוואַרצע האָר פונעם קאַפּ, ער זאָל זיך אופּהערן כײַנדלען צו אנדערע; די יונגערע האָט באַ אים ארויס־געריסן וווּ א גראַע האָר, ס'זאָלן זיך אזוי ניט אָנזען זײַנע יאַרן. איז ער אזוי־ארום אינגאַנצן געבליבן אן אײַן האָר אפּן קאַפּ.

איצט, באַ דער באַגעגעניש דאָ באַ איבן טיבאַנען, באווייזט ער זאבאָרען זײַן נאָך ניט פאַרענדיקטן קסאוואד: א מעשאַלים־בוך, וואָס וועט הייסן „גן טובת

משלים". ער דערציילט אים, אז ער האָרעוועט אויך איבער א גרויסן ווערטער-
בוך, און פון דעם אלעמען האָט ער, ווי דער טאנע דער נאפכע, אמאָל געזאָגט:
„ווער ס'פארמאָגט איין שטיק פעלד און ער באארבעט עס אליין, דער עסט נאָר
אויפעס, און ווער סע באארבעט עטלעכע פעלדער, נאָר ניט זיינע אייגענע,
דעמלט... עסן די אויפעס אים“.

זאבארע איז זיך פאר אים מיסנאצל, אז ער האָט גרויסע צאָרעס מיט זיין
„ספר שעשוועים“, ער קען גאָר פון אים ניט ארויסקריכן, ער זעט אפילע ניט, ווען
ער וועט אים אמאָל פארענדיקן. אָט דער שעד, וואָס אין זיין כיבער, ווי א סאָטן
מעקאטרעג, פירט אים בא דער נאָז איבער קאָלערליי מעדינעס, און ער מוז אַנקור-
מען צו אלץ נייע ספאָרים אין פרעמדע לעשווינעס; מע דארף דאָך, דער סיפער-הא-
מיטע זאָל האָבן עפעס א מאמאָשעס און זאָל זיין ענלעך צום אוילעם האָהויווע —
צו דער ווירקלעכקייט.

— נישקאָשע, יאָסעף, — טרייסט אים מיט א גוטער אייצע יאקאָוו בען עלאָ-
זאָר, — קאָלומאן דו טראָגסט נאָך א פאָר שיד אף די פיס, פויל זיך ניט צו גיין
איבער דערנער און שטעכלקעס — סאָפאָלסאָף וועסטו צו עפעס קומען.
דער פליך אפן קאָפ גלאנצט ארויס פון דער רונדיקער קורצער קאָפּע און
העלט, ווי דאָס צעשניטע פאַנעם, גערעמלט אין דער געדיכט באמעליקטער
באָרד. א נאָך ברייטערער שמייכל פארקריכט צווישן די וואַנצעס און צינדט
אָן א פייערל אין די אויגן, ווען ער זאָגט:

— דו פארשטייסט, יאָסעף, ס'זיינען פאראן ספאָרים, וואָס ס'איז גענוג פון זיי
עטוואָס צו טויעם זיין; ס'זיינען פאראן אנדערע, וואָס מע שלינגט זיי מיט א מין
הונגער-טיטווע; ס'איז אָבער פאראן אויך אזעלכע ספאָרים, וואָס מע דארף צו זיי
האָבן שטארקע ציין. מע דארף זיי גוט צעקניען אף צו קענען פארדייען און הא-
נאָע האָבן. איך זאָג עס אנטקעגן אלכאריזיס טארגום פונעם „מורה נבוכים“, נאָכ-
דעם ווי איבן טיבאָן האָט אים שוין מעטאָרגעם געווען.

יאָסעף בען מעיר היט זיך מיט א וואָרט. וועגן אָט דעם איניען וויל ער גאָר-
נישט ניט זאָגן. ער האָט שוין איינמאָל געהאט אף זיך אזעלעכס. נאָך אין די גאָר
יונגע יאָרן. ער האָט זיך געפילט ווי צווישן צוויי פייערן, ווען דער אלטער יעהו-
דע איבן טיבאָן האָט מעטאָרגעם געווען דעם „חובות-הלכות“ פון איבן פאקודא,
דערנאָך האָט דאָס זעלבע מעסאָקן געווען זאבארעס לערער, יאָסעף קימכי. אָט
אזא מאזל האָבן זיי שוין, די איבן טיבאָנס. ער האָט גרויס יירעס-האקאָוועד, זא-
בארע, פארן זון, פאר שמועל איבן טיבאָן, ווי אמאָל פאר זיין פאָטער יעהודע. ער
ווייסט גאנץ גוט וועגן די גרויסע אויצרעס, וואָס ביידע — סיני דער טאטע, סיני
דער זון — האָבן אריינגעבראכט אין אונדזער לאָשן. אָבער ווי קען ער אַנרירן
דעם קאָוועד פון זיין געטרייען יעדיד — פון אלכאריזין? כוץ אלעמען, איז ער דאָך
סאָפאָלסאָף פון די אויסדערוויילטע, איינער פון די געציילטע יעכידים, וואָס
לייכטן נאָך אין אונדזער צייט, אין א צייט פון שקיע. ס'איז אוואדע חבל על
דאבדין ולא משתכחין¹. וויפל איז דען דאָ דערינען, ווען ס'האָבן נאָך געלעבט די
עכטע, די גרויסע פייטאָנים? ער האָט נאָך אליין געהאט די זכיע צו זען מיט די
אייגענע אויגן דעם גרויסן שלאָמאָ איבן געביראָל. און נאָך פרייער, ווען ער איז
נאָך א קינד געווען, האָט נאָך געלעבט אָט דער ריז, דער העכסטער אין זיין
דאָך — יעהודע האַליווי. איצט, בא אזא שיפלעס, נעמט זיך יעדער גאַרנישט
שרייבן פיעט. איבן דאוד האָט זיך אמאָל פארגינט זאָגן, אז היינטיקע צייטן קווא-
קעט מען, ווי די זשאבעס אין א זומפ. איז צווישן אָט דער גרילצנדיקער כליאפי-
קאפעלע, וואָס רייסט דאָס געהער, איז דאָך אלכאריזי דער איינציקער, וואָס האָט
זיך זיין אייגענעם טאָן, זיין קאָל, זיין אייגענעם נוסעך. מע קען זיין ניט צופרידן

¹ א שאָד די פארלוירן געאנגענע, וואָס מע געפינט שוין ניט מער אזעלכע.

פון זיין שטענדיקער קעגנערשאפט, פון זיין נויהעג זיין זיך מיט פריינט אף אזא אויפן, אז מע זאל דערפילן, ווי גרויס ער איז, ווי ער פארשטעלט אלע זינע קעגן נער פון די פריערדיקע גדולים. בא אים איז נאך פאראן דער ניצוץ, דער פונק, פון עכטער פייטאָנעס. יעדער שיר זינער מיט די פרישע זינגעוודיקע פערזן האָט זיך זיין מאַס, און דאָס לאַשן איז בא אים פליסעוודיק, ליכט און שפילעוודיק.

— דערפאר האָט ער די האַזע צו נעמען מעטאָרגעם זיין פון א טעקסט, וואָס ניט אלעמאָל ווייסט ער דאָרט דעם טייטש פון די ווערטער!

— וואָס הייסט? — איז זאבארע נישטוימעם געוואָרן.

— ער האָט פאר מיר אין באַרסעלאָנע פאראיאָרן זיך אליין מוידע געווען, אז אין לאַטיין ווייסט ער ניט קיין צורעס אָס. און איצט, זאָגט מען, קריכט ער שוין אהין אויך.

— איך ווייס ניט... — האָט עס זאבארען צעקאַכט, — איך בין זיכער, אז ס'איז א בילבל, א קו איז געפלוּיגן איבערן דאך... מע האלט אף אים אין איין אויס-טראַכטן גוזמע-גוזמאַעס, און פון אָט די פלאַפּלעריינען קומט קיין גוטס ניט ארויס, זיי ברענגען נאָר צו שנאת הינם¹.

דאָס איז אַרויסגעזאָגט געוואָרן מיט א מין רויגעז און מיט א פארדראָס אף זיך אליין, האַלעמי ס'גיט זיך אים ניט איין צו מאַשפּיע זיין אף אָט דעם בען עלאַזאַרן לעטויוועס זיין ליבלינג. פארוואָס איז ער אף אלכאריזין אזוי אַנגעשטויסן און לאָזט זיך בעשום-אויפן ניט בייגן.

פונקט דאָ האָט עס אים אַנגעטראָגן, אלכאריזין. ווי שטענדיק אן אייליקער, מיטן צו אַפענעם געזיכט, האָט ער זיי גלייך מעקאַבל-שאַלעם געווען מיט א פראגע:

— וועגן וואָס רעדן טאלמידיי-כאַכאַמים?

— מיר רעכענען דאָ איבער זאכן, וואָס זינען קיינמאָל ניט שטאַנדהאַפטיק און ניט דויערנדיק.

— דער שאַטן פון א וואַלקן, — האָט, ניט געטראַכט, באלד אונטערגעכאַפט אלכאריזין.

— די געטרישאַפט פון א פארבלענדטן מענטשן, — האָט בען עלאַזאַר א שמיכל געטאָן צו זאבארען.

— און ווען ס'איז דאָ דער ווייבער-פיינט, וואַלט ער געזאָגט: די געטרישאַפט פון א פרוי, — האָט צוגעגעבן אלכאריזין.

— און פארוואָס ניט פאלשער רום? — האָט בען עלאַזאַרן דער שמיכל שמע-לער געמאַכט די אויגן-שפאלטן, און קעדיי מע זאל ניט מיינען, אז ער האָט כאָ-לילע אין זינען וועמען-ס'איז פון די דערבישטייענדיקע, האָט ער גלייך צוגע-געבן: — און א צו גרויס אשירעס?.. און א דעספּאַט א הערשער?

יאַעל האָט דערזען לעבן פאַטער אלכאריזין, וועמען ער האָט דאָס ערשטע מאָל באַגענט אייערנעכטן אף דער מעסיבע. ער האָט גרויס כיישעק געהאַט זיך צו באַקענען מיט אים, הערן אים רעדן, צי איז ער אין זינע פארברענג-שמועסן אויך אזוי שאַרפּזיניק און בליציק, ווי אין זינע פערזן.

יאַעל קען זיך גאָר איצט ניט אַפּרייסן פון די ספּאַרים אין אלמער, וואָס פאר-כאַפן דאָס אויג און דעם מויעך. ווי נאָר ער איז אריבערגעטראָטן די שוועל פון דעם גרויסן כיידער, איז ער געבליבן שטיין א פאַרגאַפּטער און דאָס האַרץ האָט אַנגעהויבן האַסטיקער צו קלאַפן. דעריקער — מע קען דאָ יעדן סיפּער נעמען אין די הענט אריין, אים באַטראַכטן, אריינקוקן אין אים.

ער האָט געהאַט אן אַנונג וועגן הויז, ווהיין ער גייט איצט; ער האָט געוויסט, אז איבן טיבאַנס הויז דאָ, אין לונעל, איז א זאַמלאַרט פאר לאַמדאַנים און פיי-

¹ אומזיסטע סינע.

טאָנים, וווּ מע קען שטענדיק טרעפן די פּינסטע קאַהאַרטע פען־מענטשן, וווּ מע קען עפעס נאַשן פון זייערע געשפרעכן און וויקוכים, ווי אין יענעם טעמפל פּור נעם אלטערטימלעכן אטען, וווּ די גרעסטע דיכטער און פּילאָסאָפּן האָבן פאַרגע־לייענט זייערע ווערק און וווּ ס'פלעגט גלייך געשאפן ווערן א מין קאַלאַקווּום אַף צו באהאַנדלען זיי.

צו די איבן טיבאַנס, צום פּאַטער און זון, האָט ער שטענדיק געפּילט א באַר־זונדערן פּיעטעט. נאָך אין די יונגסטע יאָרן, ווי נאָר ער האָט פאַרזוכט פון די ערשטע שפּראַצונגען וויסן, האָט ער שוין געהערט, ווי מע זאָגט וועגן זיי: „אים אינם נביאים, בני נביאים הם“¹. איצט זעט ער אזויפיל טייערע אויצרעס מיט כיבורים, — ס'פאַרכאַפט אַזש דעם אַטעם, — דאָס איז דאָך אַן אומגעהייער רייכ־טום אפּילע אינעם פּאַשעטן זינען פון וואָרט. ער איז נאָך אפּן צווייטן גאַרן ניט געווען. מע זאָגט, אז דאָרט, אין די וויין־צימערן, האלט איבן טיבאַן די באַזונדערס קאַסטבאַרע יעקאַר־האַמציגעסן. נאָר פאַר יאַעלן איז גענוג דאָס, וואָס ער זעט דאָ, אין אַט די אלע באַ די ווענט צעשטעלטע ספּאַרים־שרענק. ער האָט שוין געזען פאַר זיין לעבן אזא גרויסע אַנזאַמלונג פון ווערק, עפּשער נאָך א מער גרעסערע. אין סאַלערנאַ, באַ זיי אין קאַלעגיום היפּאַקראַטיוס, געפינען זיך די רייכסטע אַנטיקוואַריען, וואָס ער האָט ווער־עס־איז געזען. דאָרט באַם אַרזינגאַנג איז אויס־געקריצט ציצעראַנס ווערטער: „דאָס הויז, וווּ ס'איז ניטאָ קיין ביכער, איז אזוי ווי א קערפּער אָן א נעשאַמע“. א נעשאַמע האָט ער ערשט בעמעסדיק, מיט אלע כּושים, דערפּילט דאָ, אין אַט דעם כּיידער מיט אזא אויצער ספּאַרים.

די איבן טיבאַנס האָבן מיט גרויס ליבע צונויפּגעזאַמלט אַלץ, וואָס ס'איז נאָר אַנגעשריבן געוואָרן ווער־עס־איז און ווי־ניט־איז אין לאַשנקוידעש און ניט וויי־ניק — אויך אין אַנדערע לעשוניעס. ניט אומזיסט ווערט אין יערוּדע איבן טיבאַנס צאוואַע צום זון, וועלכע הענגט אויבנאָן אַף דער וואַנט, צווישן אַנדערן געזאָגט: „אַלע ספּאַרים פון יעדער אומע־וועלאַשן זאָלסטו האַלטן אזוי טייער, גלייך ווי דו אליין וואַלסט געווען זייער שעפּער און האַסט טאַג און נאַכט געהאַרעוועט אַף אַנצושרייבן יעדן באַזונדערן סייפּער“.

יאַעל האָט ניט געוויסט צו וואָס זיך פּרױער צוכאַפּן. איבערלייענען אופּמערק־זאם פון אַנהייב ביזן סאָף די צאוואַע צי נעמען אַרייַנקוקן אין באַזונדערע קסאוו־יאַדן? אַט שטייען צוויי רייען הייליקע ספּאַרים און גאַר נאַענט — א באַזונדע־רער שראַנק כיבורים מיט א וועלטלעכן אינהאַלט: פון די ייִדישע פּילאָסאָפּן, באַר־ליידיקדעק און פּייטאַנים. ער האָט זיך א וואָרף געטאָן צו א ווייטערדיקן אַלמער מיט קסאוויאַדן. דאָ זיינען, אפּאַנעם, בלויז די טאַרגומים פון ייִדישע מעכאַברים, וועלכע האָבן געשאפן אין אַראַביש. ער נעמט אין דער האַנט אַריין דעם הייע גאַענס „מקח וממקר“. דאָ לעבן אים שטייט סאַאדיע גאַענס „אַמונות ודעות“. ער טוט א בלעטער דעם דיקדעק־בוך פון כאַודזשע, און כאַפּט זיך באלד צו צו דזשאַנאַס ווערטערבוך, צום „ספּר השרשים“. ס'האַט ניט לאַנג געדויערט, שטייט ער שוין באַ די געשטעלן מיט ספּאַרים, איבערגעזעצטע פון לאַטיין און גריכיש. אַט איז דער גרויסער כיבער פונעם ראַש האַרופּים, פון היפּאַקראַטן, אויך די כיבורים פון גאַלענען און אַנדערע כאַכמייִיאַוון, ביכער איבער לאַגיק, פּילאָסאָ־פּיע, איבער דער נאַטור און מאַטעמאַטיק, וועגן עטיק. די אויגן זיינען באַ אים אַנגעצונדן מיט נייגער און מיט א מין גיריקייט, די הענט ציטערן באַם צעעפּע־נען אן אומבאַקאַנטן קסאוויאַד, באַם איבערמישן די זייטן פון א ניט־באַקאַנטן כיבער. מיט א מין דאַרשט כאַפּט ער באלד א צווייטן, א דריטן, טוט זיך א וואָרף אַף אן אַנדער שראַנק. די מוירע, אז ער וועט ניט באַווייזן אַלץ אַרומכאַפּן, אַלץ באַקוקן און באַטראַכטן, מאַכט אים נערווען, אומרויק. דאָס ערשטע מאָל אין זיין

¹ אויב זיי זיינען ניט קיין נעוויים, זיינען זיי קינדער פון נעוויים.

לעבן האָט ער דערזען די פולע זאמלונג פון די פאנדעקטן. זיי אליין פארנעמען א גאנץ גרויסן שראנק. דאָס זיינען פופציק גרויסע פּאַליאנטן פון פארמעט, געבונדענע אין לעדער, — די רוימישע געזעצן וועגן רעכט, וואָס זיינען צונויפגעזאמלט געוואָרן אינעם פינף הונדערט דרייסיקסטן יאָר דורכן קיניג יוסטיניאָן. לאנג האָט ער זיך דאָ ניט וואָס צו פארהאלטן. אים פארכאפט מערער דער אלמער מיט אראַ-בישע ספּאַרימ, וווּ ער דערזעט די ווערק פונעם גרויסן איבן סינען און אויך פון אוועראַעסן, וואָס די אראבער, מאכמעס זיין אפיקאַרסעס, ווילן אים ניט קענען און ניט וויסן... ער וואָלט זיך דאָ א סאך לענגער געפּאַרקעט, ווען ער באמערקט ניט בא דער זייט דעם גרויסן אַראַזיִום-צימער מיט די צעעפנטע צוויי טיר-העלפטן, וואָס זעען אויס ווי די טויערן באם אריינגאנג אין א ווונדערלעך-צויבער-פולן פאלאץ. דאָ זיינען צעשטעלט פארמעטענע גיליוינעס, געראַלטע און אופגע-ראַלטע. ער נעמט אין די הענט אריין אן אָפענע מעגילע און שטויסט זיך אָן אף א מין פּלקעלשריפט. צו וואָס פאר א פּאַלק פון די אומעס-אוילעם געהערט אָט די אויסטערלישע שריפט? ער וואָלט בא עמעצן א פרעג געטאָן, איז דאָ קיינער ניטאָ. ער דערהערט קוילעס פון א ווייטערדיקן כיידער. ס'איז אים געוואָרן אומבאק-וועם צו זיין דאָ איינער אליין צווישן אָט די ריכע און פרעמדע אויצרעס. נאָר די בושע פאר אָט דעם כווישעד זיין זיך אליין דערלאָזט אים ניט גלייך צו פאר-לאָזן די ווענט פון אָט דעם גאַלד-טייערן פאלאץ. ער האָט זיך ווידעראמאַל אָפ-געשטעלט בא דער צאוואַע אף דער מיזרעך-וואנט. ס'איז צו באוונדערן דעם דייטלעך-אויסדריקלעכן לויטער-שיינעם קסאוו אפן פירקאנטיקן שטיק פארמעט. ער דערמאַנט זיך אין א קלייניגן כיבער, וואָס אָט דער באל-צאוואַע, יעהודע בען שאָול איבן טיבאַן, האָט איבערגעלאָזט. אינעם קלייניגן סייפער „סוד זכות הלשון“ רעדט ער אויך וועגן די מילעס פון א גוטער האנטשריפט און, פארשטייט זיך, וועגן א שיינעם נוסעך באם אויסלייגן אוועלכֶן-ס'איז געדאנק. דאָ אָבער, אין דער צאוואַע, רעדט ער צו זיין אויסערסט פיינקן זון מיט קלאַרע הארציק-פאַ-שעטע ווערטער. גאנץ אופריכטיק און לאכלוטן אָן פניעס, ווארפט ער אים פאַר, האלעמיי ער באהאלט זיך פאר אים אויס מיט זיין פערזענלעכן לעבן, פארוואָס ער טיילט זיך מיט אים קיינמאַל ניט וועגן זיינע שעפּערישע כעוולע-ליידע, ער, דער פאַטער, ווייסט אפילע ניט, וואָס דער זון שאפט. און פארוואָס פרעגט ער בא אים קיינמאַל קיין אייצע ניט?

די זעלבע טיינעס, וואָס דער טאטע האָט צו אים, צו יאַעלן. אָט אזוי איז שוין אפּאַנעם, דער דערעך-האַוילעם אומעטום אין אלע צייטן — א מין טהאַם צווישן אַוועס און באַנים, מיט אייביקע טארומעס, מיט מוסער-זאַגן, מיט וועלן ארופירן אפן דערעך-האַיאַשער.

אָט פּאַדערט ער אין דער צאוואַע פון זיין זון שמועלן, ער זאָל גרינטלעכער און טיפער דערלערנען די אראבישע שפראך, ער זאָל נאָך אמאַל קענען דער-גרייכן צום מיימעד פון א שמועל האנאַגיד. יעדער דאָר האָט זיך זיינע האסאָ-געס, זיין לעבנסגאנג. ער האָט זיך, אפּאַנעם, ניט פאַרגעשטעלט, אז דער זון זיינער וועט מיט א מער גרעסערן כיישעק מאסקים זיין צו ציען דעם העמשעך פונעם טאטנס דראַכים און ער וועט נאָך ווערן א מער אָנגעזעענער, א פיל מער באהאוונטער מעטארגעם בא יידן.

יאַעלן האָט זייער גערירט דער לעצטער טייל פון דער צאוואַע, וווּ דורך די פאַשעטע ווערטער, וואָס גייען טיף פונעם הארצן, זעט מען ארויס די אופריכטיקע גרויסע זאָרג זיינע פאר דער יערושע, וואָס ער לאָזט אים איבער.

„איך לאָז דיר ניט בעיערושע, — שרייבט זיך דאַרטן, — קיין קאסטנס מיט טייערע כפייצים, קיין גאַלד און זילבער, איך לאָז דיר איבער דאָס גרעסטע און טייערסטע פארמעגן, וואָס ס'איז נאָר פאראן אף דער וועלט. אלץ, וואָס איך פאר-מאַג, האָב איך מיט מעסירענסעפעש און מיט שווערער מי געזאמלט אין מעשעך

פון מיין גאנץ לעבן, און דאס איז דער אויזער, וואס האט באלוינטן מינע אלע טעג און נעכט. מינע פולע שרענק מיט ספארים זינען אומעטום און שטענדיק געווען די בעסטע פרינט מינע. זיי זינען געווען די בלומען פון מיין שענסטן גארטן, וווּ ס'האט קיינמאל גארנישט ניט געוועלט. זיי זינען געווען מיין שטענדיקע בלוזנג און מיין לופט אף צו אטעמען. זיי זינען געווען מיין זעט און מיין ריזלענדיקער קוואל אף צו שטילן מיין דארשט.

און ווי איינפאך־לייכט גייט ער איבער צו ריין פראקטישע אייזעס: „זאלן די ספארים בא דיר שטיין אינעם זעלבן סיידער, ווי איך האב זיי צעשטעלט בא מיין לעבן, וועט דיר ניט אויסקומען זיי איבערווארפן און נישטערן, בעשאס דו וועסט וועלן געפינען דעם נייטיקן סיבער. דערנאך זאלסטו דעם סייפער צוריק אוועק־שטעלן אף זיין ארט, אין זיין שראנק, לויט די צעטלען, וואס איך האב אויסגע־שריבן פאר יעדן שראנק באזונדער. גיב אכטונג, אז ס'זאלן ניט פארלארן גיין די ניט־אינגעבונדענע בלעטלעך אין דעם אָדער יענעם סייפער. אף זיי האב איך צוגעשריבן א סאך נייטיקע דערגאנצונגען, אַנמערקונגען, אויסצוגן פון קאלערליי מעקוירים, וואס האבן א שייכעס צום געגעבענעם סיבער. אוואדע און אוואדע שוין דארפסטו אכטונג געבן אף יעדן סייפער באזונדער. היט זיי אָפּ פון פייכטקייט, פון שטויב, פון ראצן און מיז און פון אלע אנדערע מעכאבליים, ראכמאַנע־ליצ־לאך“.

יאַעלן האט איבערגעשלאָגן דאָס אריינקומען פון צוויי אומבאקאנטע זיך איבערשעפטשענדיקע יידן. זיי האָבן זיך פארהאלטן ניט ווייט פון אים באַס אל־מער מיט די ספארים. איז ער אוועק פון זיי אַפּזוכן דעם פּאָטער.

אינעם צווייטן כיידער, נאָך א גרעסערן, א לענגלעכן, צווישן א פרעמדן אוי־לעם, האט ער דעם פּאָטער ניט געזען; איז ער אוועק אין א ווייטערן צימער, וואס איז באשטימט פאר די קאַפּיסטן. דאָ, ארום די לאנגע שווערע טישן, זיצט שטענ־דיק בא א מיניען איבערשרייבער, באל־מאגיהעס, רובריקאטאָרן. זיי פארמערן די אלע איבערזעצונגען, וואס גייען ארויס פון איבן טיבאַנס האנט, און ניט נאָר זיינע, נאָר אויך טארגומים און כיבורים פון פרעמדע מעכאברים; זיי פילן אויס אויך באשטעלונגען פון גלאט יידן, וואס ווילן האָבן א קאַפּיע פון דעם אָדער יענעם סייפער. די באדערפעניש דערוף איז דאָ, אין לונעל, גרויס. באשטעלונג־גען, ארבעט איז בא די קאַפּיסטן שטענדיק פאראן לעראָוו—סיי פון די היגע טוישוויים, סיי פון די אַנגעקומענע פון דער פרעמד.

אַט איז דאָ געווען מיט א פאַר טעג צוריק אָשער אַפיציאַל. ער האט צו איבן טיבאַנען אויך געהאט א שליכעס פון זיין ברודער, יאַסעף אַפיציאַל, פון אַט דעם יאַסעף האמעקאנע, ווי מע רופט אים, וואס איז איינער פון די יידישע פאַלקס־שטאדלאַנים. פונקט ווי דער פּאָטער זייערער, דער בארימטער נאָסן אַפיציאַל, טוט ער זייער פיל אף מילכאַמע צו האלטן מיט די סוינע־ייסראַעל. האט אַט דער יאַסעף צוגעשיקט איבן טיבאַנען אף איבערצוזעצן אן אלעקסאנדריער גריכישן טראקטאַט, וואס איז אַנגעפילט מיט טויט־סינע קעגן יידן.

שמועל איבן טיבאַן האט גענומען אריינקוקן אין קסאוויאד, און ער האט זיך מאמעש געזעסט צו האלטן עס אין די הענט. ער האט זיך געוואקלט, געזוכט טערציים: עפשער איז ניט קעדי? אזא מעסקייט אריינברענגען אין אונדזער לאַשן פאר יידן?.. ס'וועט לאנג דויערן, ער איז איצט געענגט אין צייט, און ביכלאל—אף וואס דארף מען אַנקומען צו אים? אז דער באשטעלער יאַסעף האמעקאנע איז א קאַרב פול מיט ספארים. נאָר ער האט מיטאַמאַל דערזען, בלעטערנדיק די וועלנבלעטלעך, אויסגעארבעטע פון דעם בעסטן סאַרט פּעלעכלעך, בא די זייטן און אין די עקן די פילצאליקע אַנמערקונגען און דערגאנצונגען, וואס ניט נאָר די אַפיציאַלס האָבן צוגעשריבן, נאָר אויך א סאך אנדערע פון די לאַמדים, וועלכע האָבן טאַמע געמאַכט זייערע הענט מיט אַט דעם פּאַסל. האט ער זיך אופגעהערט

צו קווענקלען. וואָס איז ער מער מעיוכעס פון אלע איבעריקע? האָט דאָך דער אלטער אָפיצאל אפילע צוגעשריבן אן אריינפיר צו אַט דער גיוועדיקער שפּאַט־שריפט! האָט אים דען פונקט אזוי ניט געעקלט פון אַט די אומגעלומפערטע גע־מעלעכצן צו די שוידערהאפטיקע בילבולים אפן פּאַלק ייִסראַעל? האָט ער מאסקים געווען, און ער האָט דעם קסאוויאד געלאָזט בא זיך.

ער וועט אפילע נאָכן איבערזעצן לאָזן אָפּקאַפירן פאר זיך א צוויי־דריי קאַפּי־עס, ניט כּאַלילע אף זיי צו מעפארסעם זיין. ער וועט עס באהאלטן בעכאדריי־כאדארים. זאָלן זיי זיין פאר יעכידים, וואָס קענען עס אמאָל באדארפן צוליב פּאַלעמישע צוועקן.

וויבאלד נאָר ער וועט מיט גאַטס הילף פארטיק ווערן מיט דער באשטעלונג פארן ייִדישן פירשט פון בארסעלאָנע, פאר איבן שעשעטן, וועט ער זיך נעמען צו אַט דעם טראקטאט. האגאם ער האָט נאָך אף זיך דעם קריסט ראָבערט פון אנדזשו, וואָס שטייט צו אים צו, ער זאָל איבערזעצן פון לאטיין אף פראַסט פראנקיש זייער אבעליאָרס א סייפער — דעם „לאפידא“, די באשרייבונג פון דריי און זעכציק מינים איידלשטיינער. אף איורע־לאָשן האָט אים שוין מעטארגעם געווען בעראכיע האנאקדן, און איבן טיבאָן האָט דעם טארגום געהייסן אראַפ־שרייבן אין פיל קאַפּיעס אף צו צעטיילן אלע זיינע מעקוראָוים און גוטעפריינט. די פינף זין רעב מעשולעמס און אנדערע כאַשעווע לייט דאָ אין לונעל זיינען קיינמאָל ניט קיין קאַמפּאַנים אף צו דעראַבערן א גוטן סייפער. פונקט ווי ער אליין, איבן טיבאָן, קארגט קיינמאָל קיין געלט ניט, ווען ער דארף זיך אויס־ברענגען אף צו בארייכערן זיין ספּאַריס־אויצער, און אפילע אף צו מעטארגעם זיין א כיבער, וואָס קיינער באשטעלט בא אים ניט; אבי נאָר דער סייפער גע־פעלט אים, איז ער מעוואטער אף זיין צייט, אף זיין טירכע און אפן פארדינסט — ניט געקוקט דערין, וואָס ער איז איינער פון יענע טוישוויים־לונעל, וועלכע דארפן ניט נאָר אליין לעבן פון אַט דער פארנאַסע; ער האָט נאָך גרויסע הוי־צאָעס אף קויפן ספּאַרים און אף האלטן בא זיך די אלע, וואָס ארבעטן בא אים: די קאַפּיסטן, די באל־מאגיהעס און אפילע איינעם אזא, וואָס מאכט הילצערנע אָדער לעדערנע איינבונדן מיט פארקאוועטע עקן און קאנטן און מיט שלע־סער. עמעס, די דאָזיקע אלע מענטשן טוען זייער אוודע מיט גרויס כיישעק און מיט האנאַע, אָבער פון דער האנאַע אליין, וואָס זיי האָבן אפילע באם אונטער־שרייבן זיך צום סאָף פונעם קסאוויאד מיט זייער פולן נאָמען אָדער באם צוגעבן נאָך דערצו אן אייגן־געשאפענע לויב־ליד פארן באשטעלער, קען מען קיין ברויט ניט עסן. גוט, וואָס איבן טיבאָן איז קימאט שטענדיק די־וועהויסער באזאָרגט מיט באשטעלונגען, האָט ער אף אויסצוהאלטן זיינע מיטהעלפער, און ס'בלייבט אים נאָך אף דעראַבערן פאר זיך א יעקאַרה־אמציִעס. ווי ס'קומט נאָר אין די הענט עפעס אזוינס, וואָס האָט א ווערט, גיט ער זיך אויס ביז דער לעצטער פרוטע, אבי עס אריינצוברענגען אינעם אויצער פון זיינע ספּאַרים. ער האָט ערשט ניט לאנג געקראָגן אווראָהאָם איבן כאסדאַיס „מאזני צדק“ — א טארגום פון גאזאליס א סייפער וועגן עטיק. אין דער איבערזעצונג זיינען די פערזן פון נעם קאָראַן פארביטן געוואָרן אף פסוקים פון טאנאך און מעסיכטעס פונעם טאלמוד.

דער שאסקן איז דער ראַש ווערישן, דער זובער צווישן די איבערשרייבער, זיין שליטע דאָ אין כיידער איבער אלץ און אלעמען איז איין־לעשאער. מע האלט אים פארן גרעסטן פאכמאן און פארן איינציקן בארסאמכע. מע קומט צו אים שטענדיק אָן, ווען מע דארף פאריכטן פעלערן אָדער אָפּמעקן עפעס אינעם קסאוויאד, אָדער פארפילן א פארפלעקט צי אן אויסגעריבן אַרט. מע איז זיך מיט אים מעיאשעו, ווען אינעם כיבער זיינען פאראן ווידערשפרוכן. אין לעבן איז ער א פאריביטערטער נעפעש, מיט א זויער פאַנעם. דאָס גאנצע

אויסזען זינס איז פון א הויפן ביינער: אויסגעקווארט, דאר, קליין, מיט א פאר-
שפיצט פענעמל, מיט אַנברעמענדיקע וויסלעכע אויגן. פונעם ערשטן בליק
מאכט ער אן איינדרוק פון א גרויסן ביישן, פון א גרויסן אַנעוו. נאָר אמאָל קען
ער זיין אויך אן אזעס-מעכצעה-פאַנעם. בא דער ארבעט איז ער הוילע סאוו-
לאַנעס, און ווי אן עכטער אַנעוו טוט ער שטענדיק דאָס, וואָס מע הייסט אים.
ער האָט א גיכן און שיינעם קסאוו. זעצט ער זיך אוועק, איז א גאַנצן לאַנגן טאָג
שטייט ער ניט אוף פון זיין טיש-ווינקל, ווו ער האָט זיך זיין אייגענעם טאַמפאָק-
טינטער, וואָס ער האָט אליין פאר זיך אויסגעגאַסן פון צעלאַזענעם צינג מיט
קופער. ער וועט קיינמאָל אין די הענט ניט נעמען א פּעדער, א פארשניצטע
דורך עמעצן אנדערש. אלץ אליין, און אלץ זינס, נאָר פאר זיך. ער האָט זיך
אפילע זינעם אן אייגענעם סאָד פארן שוואַרצעפּיכין שלאַקוואסער, וואָס ער
מישט אליין צונויף און וואָס לייגט זיך אפן פארמעט גאָר אנדערש ווי בא אלע
איבעריקע. קיינער איז ניט אזא קאסווע ראבע, וואָס זאל קענען אזוי אויסצאצן-
קען די אַנהייב-אויסזעס פון יעדן אַבזאָק, אזוי אויסצירן זיי מיט תגאָס, מיט
אזעלכע קרענצעלעך, און מיט קאַלערליי פינע שטריכעלעך אף צו פארכאפן דאָס
אויג פונעם טרייען ליינער.

איבן טיבאָן גיט אים דערפאר טאַמיד אַנצושרייבן דאָס שאַרבלעטל, מאכן די
הילע, ווו ער קען זיך דערלויבן ארומפוצן די גרעסטע אויסזעס מיט פארשיי-
דנע באצירונגען און געמעלן.

כוץ דעם, איז ער דער שטענדיקער באַרמעצער אף איבערצושרייבן די האַק-
דאַמעס צו יעדן סיפּער. צו אַט דעם מין שאַפונג האָט ער עפעס א באַזונדער
קרענקלעכן באַגער, מע זעט בעכוש, ווי ער איז זיך מאַמעש מעכניע, ווען עס איז
דאָ אף איבערצושרייבן אוועלכין-ס'איז אַרינפיר אַדער כאַטש א בריוו פונעם
מעכאבער צום ליינער, צי אפילע א קורצינקע האַקדאַמע פארן ליבן ליינער.
מע דערציילט בעסאָד, אז ער האָט אפילע אייניקע מאָל געפרוּווט פויעלן בא
איבן טיבאַנען, ער זאל אים דערלויבן צוגעבן זינע „א האַקדאַמע פונעם מאַגיי-
הע“ אַדער אן אייגענעם „שליסל“ צום סאָף סיפּער. ס'איז אויך פאראן א כשאַד,
אז ער האָט שוין אפילע אליין עפעס מעכאבער געווען, וואָס דערווייל וויל ער
עס נאָך ניט מעפארסעם זיין. עמעס, גאָר אמאָל האָט ער שוין געהאט מעפאר-
סעם געווען א שטיקל אייגענעם כיבער וועגן א באַזונדער מין גאַלד-טינט און
וועגן סיפּער-קסאוו. נאָר דאָס איז געווען דעמלט, ווען מע האָט אים נאָך גערופן
באם עמעסן נאַמען, רעב אווראַהאַם בען כאַים, און ער איז נאָך געווען א סויר-
פער, א גרויסער ירא שמים, גאָר א גאַטספאַרכטיקער, וואָס האָט זיך קיינמאָל
מיט זיין פּעדער נאָך ניט געהאט צוגערירט צו וועלטלעכע ספאַרים. ער האָט
נאָך דעמלט געלעבט מיט זיין מישפּאַכע אין דער שטאָט יאַרק, וואָס אין בריטני-
לאַנד, און ער פלעג ארומפאַרן איבער די דאַרטיקע יידישע קעהילעס שרייבן
סיפּערטוירעס און אנדערע הייליקע ספאַרים. מע האָט אים גוט געקענט אפילע
אין לאַנדאָן און אין יערושאַלאַים דעבריטאַניע—אין ווינטשעסטער, ווו ס'איז
געווען דער גרעסטער יידישער יישעוו. ער האָט אין יענער צייט אַנגעשפּאַרט
ניט איין מאָל אויך אין פראַנקלאַנד—קיין רואן, קיין טולוזע און אין אנדערע
פראַנקישע מעקומעס.

מיט צען יאַר צוריק, ביים די גרויסע מעהומעס אין זיין היימשטאָט יאַרק
און אין לאַנדאָן, זינען די דאַרטיקע יידן מיט ווייב און קינד געלאָפן קיין וויני-
טשעסטער, און ער איז דעמלט געווען אין דער פראַנקישער שטאָט פואטיע, ווו
ער האָט געשריבן א סיפּערטוירע פאר דער דאַרטיקער קעהילע. ווען ער האָט
זיך פון דאַרט אהיימגעקערט, האָט ער קיינעם פון זיין מישפּאַכע ניט געטראָפן
צווישן די לעבעדיקע. זינער א ברודער, דער גוויר-אדיר, האָט זיך אפילע גע-
טויפט, נאָר מע האָט אים סייווי אומגעבראַכט. האָט ער פון דעמלט אן אופגע-

הערט שרייבן סייערטיורעס און רעדן מיט מענטשן. און—הרגל נעשה טבע¹, איז ער אזוי געבליבן פאר דער וועלט: דער אייביקער שווינגער, דער שאסקן. רעדט ער אמאל יא אויס א ווארט, איז נאָר דאָס סאמע נייטיקסטע. צו איבן טיבאָנען קומט ער דורך א צופאל.

עמעצער האָט אים געבעטן אראַפּקאַפּירן די איבערזעצונג פון אַ כּיבער פונעם דערמאָנטן אראַבישן פּילאָסאָף גאזאלי, מיטן נאָמען: „די האַקאַשע“. דאָס ווערק איז דעם איבערשריבער געפעלן געוואָרן. דאָס מאַכן דאָרט טילטעל פון די פּריידענקערישע פּילאָסאָפּן האָט אים צוגעשפּילט צו זײַן מאַרעשכּוירע, צו די אינעווישטימונגען, צו זײַן ייעש און צו זײַן אויספּיר, אַז אַלץ איז העול-האוואָז-לים. ער האָט זײער געוואַלט צושרייבן אַן אייגן „פּאַרוואָרט צום לײענער“. איז ער געקומען צו איבן טיבאָנען און געבעטן עפעס וואָס וועגן דעם מעכאַבער גאזאלי. האָט ער אים אונטערגעטראָגן דעם סייער „די האַקאַשע פון די האַק-כאַשעס“ פונעם אראבער אוועראַעס, וווּ יענער מאכט אויסצודרייען אָט דעם גאזאלי מיט זײַנע האַקאַשעס. איז אים דער נײער כּיבער נאָך מער געפעלן... האָט אים איבן טיבאָן געגעבן א צווייט ווערק פונעם זעלבן אוועראַעסן, מיטן טניי, ער זאָל אראַפּשריבן פון דעם ווערק, ניט בעכינעם פאַרשטייט זיך, אַ קאַפּיע. ער האָט דעם כּיבער געדאַרפּט דרינגענדיק אומקערן, און זײַנע קאַפּיסטן זײַנען געווען זײער פאַרנומען מיט אנדערע איבערשריבעכצן. דאָס דאָזיקע ווערק „דרכי הראיות בסברות הדת“ איז פול געווען מיט אפיקאַרסעס, און דער ייד האָט עס אַין אַ קליין שטיקל צײַט ארום אָפּגעבראַכט מיט נאָך צוויי אויס-געצײכנט אראַפּגעשריבענע קאַפּיעס. די צווייטע קאַפּיע האָט ער געבעטן אים לאָזן אַף אַ צײַט אַין זײַן רעשוּס.

איבן טיבאָנען האָט אָט דער מענטש צוגעצויגן ניט נאָר מיט זײַן אַניוועס און מיטן נעבעכדיק-דערשלאָגענעם אויסזען. ער האָט דערזען זײַן שײנעם קסאוו, און כאַטש סײַזו בא אים שווער געווען אַ וואָרט ארויסציען, דערקענט אין אים אַ מושלעם אין פאַרשיידענע לעשווינעס, און פון זײַנע ווייניקע ארויסזאָגונגען האָט ער דערפּילט זײַן קויעך-האַדמייען. און די איקער-מזילע—ער איז, וווּ מע דאַרף, א יודע שאינו יודע². האָט ער אים געלאָזט בא זיך, און מיט דער צײַט איז ער בא אים צוביסלעך געוואָרן דער ערשטער באַל-יויעץ און דער פּײַקסטער מיטהעלפּער.

נאָר אויב צוליב גאזאליס סייער האָט ער אָנגעטראָפּן אַף איבן טיבאָנען, איז צוליב אוועראַעסעס ווערק דער שאסקן געוואָרן אַן אפיקוירעס גאַמור, ווי ס'ווארפט אים איצט אויס עפנטלעך דער באַל-האַכויטעס.

אָט דער ייצכאַק בען יאַסעף, דער באַל-האַכויטעס, ווי מע רופּט אים פאַר זײַן לאַנגער נאָז, איז איצט גרויס בא זיך אינן-לעשאער. דאָס גאַדלעס שפאַרט פון אים, ווען ער באווייזט יעדן איינעם דעם בריוו, וואָס ער האָט שוין לאַנג באקומען פון מוישע מיקוסי, יעכעל דעם פאַרזיערס איידעם, דער מעכאַבער פונעם „ספר מצוות גדול“. דער בריוו איז געווענדט צו אים און צו דער קאַר-ביילער קעהילע, וווּ ער בעט, אַז מע זאָל אַף כּעזשן האַקלאַל לאָזן אראַפּ-שרײַבן וואָס מער קאַפּיעס פון זײַן סייער, קעדיי זיי דערנאָך פאַרשפּרייטן אומזיסט אין די באַטעמדעראַשים פונעם ארום. ער אליין, דער באַל-האַכויטעס, וואָס לאָזט זיך דערקענען פאַר אַ מזיל, ווייל דער קאַפּ שטייט בא אים אַף אַ הויכן דאַרן קערפּער, האָט מעכאַבער געווען א „ספר מצוות קטן“. דאָך איז ער געקומען אהער קיין לונעל זיך מישטאַדל צו זײַן, מע זאָל מאַכן וואָס מער קאַ-פּיעס ניט פון זײַן אייגענעם סייער, נאָר פונעם כאווערס. ייצט ער דאָ מיטן

¹ א געוויינשאפט ווערט א נאטור.

² א מענטש, וואָס וווּ מע דאַרף, אַנערקענט ער, אַז ער ווייסט ניט.

צונויפגעזאמלטן קאָהאַלשן געלט שוין א גוטע פּאַר כאַדאַשים און קען זיך אלץ ניט דערשלאָגן, ניט באַ איבן טיבאַנען, ניט באַ די קאַפּיסטן, מע זאָל אוועקלייגן אלץ מיטאַנאַנדער און זיך נעמען פאַרן כאַווערס סיפּער.

פון זײַן היימשטאַט קאַרבייל האַלט מען אים אין איין צײַל, און דאָ באַ איבן טיבאַנען האָט ער שוין אלעמען דעם קאַפּ דורכגעלעכערט מיט זײַנע טאַ-רומעס און מיטן לײענען פאַר יעדן אײנעם הויך אַף אַ קאַל, מיט אַ דונערדיקער שטים, די בריוו פון מױשע מיקוסי.

ס'זײַנען פאַראַן אײניקע, וואָס לאַכן פון אים. זעט נאָר: אַ מענטש לײגט זיך אין דער לענג און אין דער ברייט פאַר יענעם אַ סיפּער; זאָל ער בעסער זען מאַכן קאַפּיעס אַף צו פאַרשפּרייטן דעם אײגענעם כײבער. ווערט ער אופגעזאַטן, דער באל-האַכױטעם, און צעדונערט זיך:

— סאַראַ מאַשלאַ אַ ביסל! וואָס גלײכט איר מיך צו אַט דעם גרויסן בען-טוירע? זײנע ליקוטים אינעם „ספר מצוות גדול“— עפעס אַ קלײניקייט! און מײנע— וואָס? איך האָב זײ צונויפגעזאַמלט פאַר די, וואָס האָבן ניט קײן צײט צו לערנען... און די היצאַעס?.. אזאַ מאַטמען מיט קאָהאַלש געלט ווער וועט עס אויסגעבן אַף מײן „ספר מצוות קטן“?

זײַן טמימעס, די ערלעכע באַשיידנקייט, אינגאַנצן אַן אויסגעהױלטע פון קינאַס-סױפּירם, די געטריישאַפט און איבערגעבנקייט פון אַט דעם הויכן און דאַרן ייִדן מיט דער גרויסער שױפּער-נאָז צו אַ טאַלמיד-כאַכעם אַ גרעסערן פון זיך, האָבן אויסגענומען באַ זײַנע צוהערער. נאָר מיט וואָס קענען זײ אים העלפּן? איבן טיבאַן האַלט, אז אַף ביידע מעכאַברים, סײַ פּונעם „ספר מצוות גדול“ און סײַ פּונעם „ספר מצוות קטן“, האָט מאַשפּיע געווען דעם ראַמבאַמס „משנה תורה“, וואָס איז נאָך אויך ניט אין אַ גענוגער מאַס פאַרשפּרייט אין לאַנגע-דאַק און אין פּראַוואַנס ביכלאַל. איז זיך דעריבער ניטאַ וואָס צו אײלן מעקאַבל-פּאַנעם זײַן דעם שאַטן פּונעם גרויסן מענטשן בלויו דערפאַר, וואָס ער פאַר-לױפט דעם וועג אַף פאַרפּרײער.

דער באל-האַכױטעם מײנט אַבער, אז אלץ איז געווענדט אינעם שאַסקן, אז די גאַנצע מעניע איז אינעם אַקשאַנעס פון אַט דעם ביטערן בײזן ייִדן, וואָס איז שטענדיק באַרויגעז אַף דער וועלט. געטײנעט צו אים מיט גוטן און מיט בײזן, עשאַס יענער איז פאַרטאַן אין דער אַרבעט, עפעס רעדט ער אים אינ-דערשטיל אײן, און דער שאַסקן— ווי ניט אים מײנט מען.

אַף זײ וואַרפן בליקן פּונדערווייטנס עטלעכע ייִדן, וועלכע האָבן האַנאַע פון די ווערטעלעך און מעשאַלים פון בעראַכיע האַנאַקדן. אַט דער פּרײלעכער גראַב-בײַטיקער בעראַכיע מאַכט דאָ איצט בעדערעך מאַשלאַ כױזעק פּונעם באל-האַ-כױטעם געשפּרעך מיטן שאַסקן:

— זײ זעען, דוכט מיר, איצט ביידע אויס, ווי אַט אַ יענע הירשן, וואָס מאַכן זיך אַנגעשפּאַרט מיט די העלדזער אײנער אינעם צױווייטן, נאָר קעדיי אַף אַ רעגע אַפּצואַטעמען פּונעם העפּטיקן הייסן געראַנגל, וואָס סע שטייט זײ נאָך באלד פאַר. מע קען מײנען, אז פון צו גרויסער ליבע סױדען זײ זיך דאַרט און מע נעמט זיך שיר ניט ארום. באלד וועלן זײ זיך אַ פאַרטשעפע טאַן מיט די הער-נער אזוי, אז ס'וועלן פּלױען פּונקען.

און אזױווי די נעווע איז אים געלעגן אין מויל. דער באל-האַכױטעם איז מיטאַמאַל ווי פון אַ ביס אַפּגעשפּרונגען און אין גרויס גרימציאַרן מיט קױלע-קױלעס זיך געלאַזט צו איבן טיבאַנען אין זײַן כײדער-מעיוכעד.

— ער איז דאָך אַן עמעסער הולטיי, וואָס מע דאַרף אים מאַכרים זײַן! ער זאַגט זיך אינגאַנצן אַפּ פון איבערשרײַבן דעם „ספר מצוות גדול“. ביז איצט האָט ער אים געדרייט אַ קאַפּ מיט פּױלע טערוצים, און איצט האָט ער אים מױדיע גע-

ווען, אז כוץ וועלטלעכע ספארים וועט ער צום איבערשריבן גארנישט ניט
נעמען אין די הענט אריין. וווּ איז דאָס געהערט געוואָרן אזא נעוואָלע?
איבן טיבאָן האָט א שמיכל געטאָן:

— וואָס זשע ווילט איר? שוין מיט דעם אליין פארדינט ער זיך קאוועד,
וואָס ער איז אן אישעמעס און זאָגט דאָס, וואָס ער מיינט.

— איז ער דאָך אָבער אן אפיקוירעס גאָמור! — האָט זיך דער באל־האכויטעם
נאָך מער געהיצט. — ס'איז מיר קלאָר, אז איר האלט דאָ בא זיך אזא, וואָס
לייקנט אין גאָט, פארשאַלטן זאָל ער ווערן! איך מעג שווערן, אז איך האָב גע-
זען בא אים כיווי האבאלכיס אפיקאָרסישן סייפער¹. איך בין אנומלטן נאָר צוגע-
גאן, האָט ער עפעס באלד פונעם טיש צוגעכאפט און באהאלטן.

— איך ווייס ניט, דאָס ווייס איך ניט, — האָט איבן טיבאָן אָנגעהויבן צו
פארדריסן, וואָס דער ייד שטייט צו אים צו מיט טינעס וועגן זאכן, וואָס ס'איז
צו זיי קיינעמס אייסעק ניט. און קעדיי אים און זיך צו בארויִקן, האָט ער אָנ-
געהויבן ווייך און מיט א מוסער־טאָן:

— מע דארף זיין זאָהיר וועניזהער כוישעד צו זיין א מענטשן, וואָס טוט
זיך זיין זאך בישליימעס און פינקטלעך. און דאָס, וואָס ער וויל זיך ניט מיסא-
סעק זיין מיט אייער ארבעט, וועט עס אן אנדערער טאָן. איך קען אים ניט
צווינגען, ער זאָל ליב האָבן דאָפּקע די ספאָרים, וואָס איך אָדער איר האלטן פון
זיי אן אוילעם־אומלויע. ס'וואָלט געווען א גאנץ קרומע זאך אַנצובינדן א מענטשן
יענעמס דייע, אויב ער גייט מיט זיין אייגענעם גאנג. אויב ער האָט זיך זינעם
אן אייגענעם קוק אף א סייפער, הייסט עס נאָך ניט, אז ער איז פון די אפי-
קאָרסים.

— ניין, ניין, ניין! — זינע רייד האָבן דעם באל־האכויטעם ניט געקענט
איבערשפארן. — ער איז זיכער, אז אָט דער נידעריקער פארשוין האָט די האָזע
צו פארשפרייטן זיין אפיקאָרסעס דאָ, בא איך אונטער דער נאָז... און דאָס,
וואָס ער איז שטענדיק בארויגען אף דער וועלט און רעדט ניט מיט קיין
מענטשן? — האָט דער באל־האכויטעם געפונען א שפאָגל־נייע רייע, — דארף מען
נאָך וויסן, וואָס האָט אים געבראכט צו זיין א שאסקן.

דאָ האָט זיך שוין ארינגעמישט בעראכיע האנאקדן. אָט דער קילעכיק־גע-
פאקטער מעשאַלים־שרייבער, וואָס אלע קענען אים פאר א מעזעג־טאוּ און
האָבן ליב זיין שטענדיק אופגעהיטערטע געזעליקייט, איז איצט געוואָרן מאַלע-
כיימע:

— זאָלסט זיך ניט דערוועגן וועגן אים אזוי צו רעדן, דו הערסט? איך קען
אָט דעם מענטשן נאָך פון בריטנלאַנד. וואָס ער זאָל איצט ניט זיין, אן אפי-
קוירעס, ניט קיין אפיקוירעס, דארף מען אים דאָן זיין לעקאף זוכס. ס'איז די-
וועהויסער, וואָס ער קען נאָך זיצן בא אן ארבעט. לאַמיר קיינער ניט וויסן פון
אזוינס; איעווס צאָרעס זינען א טראַפן אין יאם קעגן דעם, וואָס אָט דער
מענטש האָט איבערגעטראָגן. ער איז געבליבן איינער פון דער גאנצער יאָרקער
קעהילע, וואָס די קרייצטרעגער האָבן אויסגעשאַכטן. מע קאָן ווערן א מעטורעף
און א וואָס־אינדער־קאָרט.

— ביכלאל דארף מען ניט ארויסווייזן אזא פלאמפיערדיקן קאס אף א
מענטשן, — האָט איבן טיבאָן געוואָלט בארויִקן די געמיטער, נאָר ער האָט דער-
זען בא זיך אין כיידער יאָסעף זאבארען מיט זיין יונגן זון, איז ער צו צו זיי.
מיט א פאָר טעג צוריק האָט אים דער עלטערער זאבארע דערציילט וועגן
זינער א גרויסער זאמלונג פון קאטאלעקטן, ארויסגעשריבענע אויסדערוויילטע

¹ כיווי האבאלכיס (פון דער שטאָט באלך, היינט אין אפגאניסטאן) האָט אָנהייב גינגטן
יה. פארפאסט א סייפער, וווּ ער דערווייזט, אז די טוירע איז ניט מיך־האשאַמאם.

ערטער בא די גרויסע העלענער — בא פלאטאָנען, בא אריסטון און בא אנדערע, האָט אים איבן טיבאָן פאַרגעלייגט אריינקומען זיך באקענען מיט זיינעם א גלאַ-סאר, וואָס איז בא אים צונויפגעשטעלט געוואָרן פאר די לעצטע עטלעכע יאָר, זינט ער האָט אָנגעהויבן פארצייכענען די אלע אומפארשטענדלעכע פרעמדווער-טער, וואָס ער באגעגנט אָפטמאָל אין די קאָלעריי קסאוויאדן, אלטע און אפּי-לע נייע.

דער גלאַסאר איז א שווערער און א גרויסער. ער האָט זיך זיין באזונדערן סטענדער. ווען ער איז צעעפנט, פארנעמט ער קימאט דעם גאַנצן אויבערפלאַך פונעם סטענדער. אריינקוקן אין אים אָדער צושרייבן עפעס קען מען נאָר שטיי-ענדיק. ווען מע שטרענגט גוט אָן די רייע, דערקענט מען אין די נאָך ליידיקע בלעטער, אז דאָס איז א פאַלימפסעסט, אן אלטער קסאוויאד אף פארמעט, אף וועלכן ס'איז לעגאמרע אָפּגעריבן געוואָרן דער לעכאטכילעדיקער טעקסט. ס'זיי-נען נאָך געבליבן ווייניג-ווייניג פיצלעך צייכנס, געפינטלעע סימאָנים פון די פריער-דיקע אויסזעס.

יאַעל, מיט אן איינגעבויענעם קאַפּ, קוקט פון דער זייט אויך אריין אין די פארשריבענע זייטן, וואָס דער טאטע מישט לאנגזאם איבער. ער קערט זיך פון מאָל צו מאָל אום אף צוריק. אף יעדער בלאט זיינען אויסגעשריבן ווערטער פון דער אָדער יענער שפראך, און ניט לויטן לאַשן נאָך גייען די זייטן; אָט איז די זייט אויסגעפילט מיט אומפארשטענדלעכע זעלטן געברויכטע ווערטער פון לאַשן ספּאַראד, און גלייך דערביי די צווייטע איז שוין פארשריבן מיט אויסטערלישע אומבאקאנטע אויסדרוקן אין אראביש. דערנאָך קאָן גיין א זייט מיט פראַוואנסאלישע פראַווינציאליזמען, מיט לאנג פארגעסענע שפראך-פראַטיים פון אלטגריכיש אָדער לאטיין... און ווידעראמאָל גיליוינעס מיט שפאַנישע, מיט אראבישע ווערטער. ס'איז אפילע פאראנען א גאנצע זייט מיט מעשונעדיקע ווערטער אף לאַשן הוידו. צו די אלע פילצאָליקע פרעמדווערטער, פראַטיים זיי-נען ווייניג-ווייניג צוגעשריבן טייטשן, דערקלערונגען. דער עלטערער זאבארע איז אין סאַפעק, צי ער וועט דאָ קענען עפעס אויספילן, באנייען, צוגעבן. די פיל ליידיקע ערטער, לאכלוטן אָנעם אויסטייטש, זיינען פאר אים סיסריי-טוירע¹, כאַטש ער איז באַקי אין אָט די אלע שפראכן. אָבער איבן טיבאָן אליין איז נאָך א גרעסערער באַלילאַשן. ער איז דאָך דער אָנגעזענסטער פאַליגלאַט צווישן די כאכמיי-פראַוואנס. נאָר דאָס זיינען די גוטע מידעס פון א גרויסן געלערנטן. ער האלט פונעם קלאַל, אז פונקט ווי עץ קטן מדליק את הגדול, תלמידיו-הכמים קטנים מהדרים את הגדולים².

די אלע ראיוינעס ברענגט ער ארויס פאר יאַעלן און ניט אָן שטאַלץ פאר זיין דאָר, וואָס פארמאָגט אזעלכע, ווי איבן טיבאָן, וואָס לאמדאָנעס גייט בא אים האנט בא האנט מיט אנוועס, מיט אָפּשיי פאר קלענערע פון זיך. בא די רייד איז צו זיי איבן טיבאָן צוגעגאָן מיט א קסאוויאד אין די הענט. דער כיבער איז פון א פראַגער געלערנטן ייצכאַק בען מוישע. דער סייפער הייסט „אור זרוע“. ער האָט אים באקומען פון זיינעם א יעדיד, פונעם בעהמישן טאַל-מיד-כאָכעם, וואָס לעבט איצט אין פראַנקלאַנד אורוואַהאָם גלאַדיק. דאָס איז שוין דער צווייטער קסאוויאד, וואָס ער האָט בא זיך פון די כאכמיי-פראַג; דער ערשטער איז פון איינעם ייצכאַק האלאָוון — א סייפער מיטן נאָמען „ארוגת-הבושן“. אין די ביידע כיבורים האָט ער געפונען ווערטער, וואָס האָבן קיין גלייכן ניט אין קיין שום לאַשן. ער האָט געפרוּווט געפינען די וואַרצלען, דערגרונטע-

¹ פארבאָרגענע שטעלן אין דער טוירע.

² פונקט ווי א העלצעלע (א שפענדל) צינדט אָן א שטיק האַלץ (א שניטל), אזוי בא-שיינען קלענערע טאלמידיי-כאכאמים די גרויסע.

ווען זיך צום טאך פון די ווערטער, ער האָט געזוכט ענלעכקייטן אין אשקענאזיש און אין בריטיש. ס'איז אָבער לאַכלוטן און אומפארשטענלעכע שפראך. נאָר אַט האָט ער געקראָגן אַט דעם קאָנטרעס, א כיבער קעגן ראַמבאַם און זײַן „משנה תורה“. דאָס ווערק שטאַמט פון דער ווייטער רוסיש; פון דאָרט איז עס געקומען קיין רעגנסבורג; ווייטער האָט מען עס אוועקגעשיקט קיין טרואַ צו ראשיש נאָכ־פאַלגער, און יענע האָבן פאַר אים געמאַכט א קאַפּיע. איז טוט א קוק!

זיי בייגן אלע דריי די קעפּ אין די ספּאַריס, און איבן טיבאַן באַווייזט זיי די איינצלע אונטערגעשטראַכענע מערקווירדיקע ווערטער: סײַ אינעם קאָנטרעס, סײַ אין די קסאוויאָדן פון פּראָג — אזא וואָרט, ווי יאַגעדעס, צי ווי אַן אַנדער וואָרט — קאַפּיעטעס. א סאך האָט אים אַרויסגעהאַלפּן דער שאַסקן. ער האָט גע־קענט א ייִדן טאַקע פון יענע מעקויםעס, ייצכאַק פון טשערניגאַוו, וואָס האָט זיך באַזעצט מיט אַכצן יאָר צוריק בא זיי אין ווינטשעסטער. האָט ער בא יענעם ייִדן עפּעס וואָס געלערנט פון אַט דער סלאַווי־שפּראַך, וואָס מע רופּט זי בא אונדז ספּאַס קנאַאני.

יאַעל איז געטראָפּן געוואָרן ווי פון א דונער. ווען מע האָט איבן טיבאַנען אָפּגערופּן צו אַלכאַרייזן, וואָס האָט שוין געוואַרט אף אים אינעם כּיידער־מעיו־כּעד, האָט דער טאַטע איבערגעקערט דאָס שאַרבלעטל פונעם קאָנטרעס, און יאַעל האָט מיט די אייגענע אויגן דערזען אף דער הילע דעם נאַמען פונעם מע־כאַבער: מוישע מיקיטוו. איז ער געבליבן שטיין א צוגעזאַטענער, א מעוולוויע־לער. ער האָט געפילט, ווי די פאַרב איז אים אַריין אף פאַנעם. הענט און פּיס זײַנען פאַרקלעמפּערט געוואָרן, און דאָס האַרץ האָט אַנגעהויבן האַסטיק צו קלאַפּן. „קטינעס פּאַטערז!“ — האָט ער געפּלעפּטערהייט אין זיך איבערגעכאַזערט. איצט איז קלאַר, פאַרוואָס זי האָט זיך פאַר אים ניט געוואָלט באַרימען מיטן טאַטנס כיבער. זי האָט אים, אפּאַנעם, געהאַלטן פאַר איינעם פון די סאַמע פאַרברענטע ראַמבאַמס אַנהענגער, האָט זי ניט געוואַגט, זי האָט פּאַשעט ניט געוואָלט, ער זאָל זיך דערוויסן, אז איר פּאַטער איז דעם מיַמאַגידס א ביי־טערער קעגנער. אזא אומזין! אזא טיפּעש, ווי ער, יאַעל, איז! ווי אַן אָפּגעברייטער האָט ער זיך מיטאַמאַל אָפּגעריכט, און איז אוועק פון דאָרטן, נאָך איידער ער האָט מיט איר כאַטש איין מאַל פאַרטרוילעך גערעדט. אזוי האָט ער שטענדיק דעם „סכאַר“ פאַר זײַן רזיזעס, פאַר זײַן אַינלן זיך קומען צו א באַשלוס, נאָך איידער עפּעס וואָס און אים שוין אפּן אַרט מעסאַקן זײַן. דערנאָך ווערט ער צעפּרעסן פון כאַראַטע. אזוי איז געווען מיט קצינען, און אזוי איצט מיט קטינען. ער קען זיך דאָ קיין אַרט ניט געפּינען. דער טאַטע באַם סטענדער גריבלט זיך נאָך אַלץ אין די עטלעכע ספּאַריס. און ער, יאַעל, קלייבט איבער די דינע קליינע כיבורימלעך, וואָס ליגן אַנגעוואָרפּן אף א טיש, וועלכער שטייט אין א ווינקל באַם אַרייַנגאַנג צו איבן טיבאַנס כּיידער. ער עפּנט אוף און נעמט בלע־טערן א קאָנטרעס פון א קדמון, פון א פאַרצייטיקן געלערנטן. נאָר ער זעט אין אים גאַרנישט ניט. דער מויעך, די מאַכשאַוועס פאַרטונקלען און פאַרבלענדן די רייע זײַנע. בלויז דער געהער כאַפּט אוף דורך דער אָפענער טיר אָפּגעריסענע דיבורים פון א מאַכלויקעס, וואָס האָט זיך דאָרט פאַרקאַכט צווישן איבן טי־באַנען און אַלכאַרייזן.

ווען ניט אַלכאַרייזן, וואָלט איבן טיבאַן היינט באַדאַרפּט אָפּשטאַטן די אלע גענג, וואָס האָבן זיך אַנגעקליבן פאַר די לעצטע עטלעכע טעג, און ער מוז זיי מאַכן. וועמען ער דאַרף מעוואַקער־כּוילע זײַן, וועמען א באַזוך אָפּגעבן, און בא וועמען ער האָט עפּעס מעסאַקן צו זײַן. אף דער פּרישער לופּט וואָלט אויך דער בליי פונעם קאַפווייטעק אָפּגענומען געוואָרן. ער איז אויך אַנגעטאַן איצט אין די יאַמטעוו־קליידער, קעדיי ניט פאַרשעמט צו ווערן צווישן לייט. ער וואָלט נאָר געדאַרפּט בעטן בא דער כאַוורוסע, בא זײַנע באַזוכער, זיי זאָלן אים מויכל

זיין, וואס ער לאזט זיי ניט אף לאנג אליין. זאלן זיי זיך דא פילן פריי און פאר-
ברענגען, ביז ער וועט אין א פאך שא ארום צוריקומען. איז אבער אויך אל-
כאריזי צווישן אט די באזוכער, מיט אים פילט ער זיך איצט א ביסל געענגט.
אלכאריזי איז אויך אויסגעפוצט אין די שענסטער קליידער, גלייך ווי ער
וואלט געקומען אהער אף עפעס א סימכעלע און ניט אף פירן א שטרייט. ער
איז אַנגעטאָן אַרויסרופעריש-פּילפּאַרביק, אפן שטייגער פון ניט-ידישע אדל-
לייט — אין אן אונטערגעגארטלטער טוניק פון העל-בלויען זינד און אין ברייטע
ברוינע פלודערן, פארשטעקטע אין די רויטע שיך מיט הייכע פארשפיצטע נעזער.
דער גרינער מאנטל איז בא אים, לויטן וויליונגערישן נוסעך, נאכלעסיק-פריי
פארווארפן אף די אקסל. איבן טיבאן קוקט אף זיין שרייענדיקן הוילעך מיט א
מין נאכערועך. האגאם ער איז עלטער פון אלכאריזין מיט א יאָר פּופּצן, ליגן
אים נאך גוט אין טאם די פריערדיקע יאָרן, ווען ער איז אליין געווען א שטיק
לעב-יונג. בא זיין טאטן, דעם טאלמיד-כאַכעם, יעהודע איבן טיבאן, איז ער גע-
וואקסן, ווי מע האָט דעמלט געמיינט, לתרבות נאה, אף א גוטן שניט. מע האָט
פאר אים געהאלטן די בעסטע מעלאמדים און לערער. זיי האָבן אים געלערנט
שפראכן, טאלמוד, מעדיצין. ער האָט גלייך אלץ באנומען און גרינג אופגעכאפט.
מע האָט געזען, אז דער יונג האָט א גוטע טפיסע און אן אויסגעצייכנטן זיקאַרן,
נאָר ער איז געווען פּויל צום לערנען. וואָס מער ער איז אַרויסגעוואקסן פון די
קינדערי-יאָרן, איז ער געוואָרן לייכטזיניקער. ער האָט ליב באקומען אזאָרט-
שפּילערעיען, געשלעגן, זיך שטעלן אונטער סאַקאַנעס, טרינקען וויין בעכאוורוסע,
און דערצו קליידן זיך אינעם שענסטן און בעסטן. ער האָט מילד, פאַזאַנעסדיק
געטרענצלט מיטן טאַטנס געלט, וואָס ער פלעג בא אים לייכט אַרויסבאַקומען.
אזוי — ביז די אכצן יאָר. און — „בן שמונה עשרה לחופה“. האָבן אים די על-
טערן גלייך כאַסענע געמאַכט, געהאַפט, דאָס וועט האָבן א פעולע. נאָר ס'האָט
נאָך היפש געדויערט, ביז ער האָט זיך גענומען אין די הענט אַריין, אַנגעהויבן
פלייסיקער צו לערנען. יעהודע איבן טיבאן האָט געוואָלט, זיין זון זאל זיך מע-
רער אָפּגעבן מיט כאַכמאַס-האַרעפּוע, עפשער וועט ער ווערן א רויפּע, אלץ
בעסער ווי א הוילעך באַטל, א פּוסטעפּאַסניק. נאָר שמועל האָט דערפון הערן
ניט געוואָלט, באהאלטענערהייט האָט ער אַנגעהויבן נאַכטאַן דעם פּאַטער. ס'האָט
אים, אפּאַנעם, פאַרדראָסן, וואָס דעם טאַטנס שעם, זיין פאַרנעם און גרויס אַנזען
ווי דער ראַשווערישן צווישן די איבערזעצער קלייבט זיך איבערנעמען עפעס
איינער, א ווילד-פרעמדער, א נאַטאַן האַמעאַטי פון רויס, וועמען מע האָט שוין
צו יענער צייט געקרוינט מיטן נאָמען דער רוימישער איבן טיבאן, איז יענער
מיטאַמאַל, אומגעריכטערהייט ניפּטער געוואָרן. ווען ער איז אַרויס מיט דער
ערשטער איבערזעצונג, האָבן א סאך כּוּישעד געווען, אז דער אלטער איבן טי-
באָן האָט דערין דעם גרעסטן כּוּילעק. אָבער וואָס ווייטער, איז אלץ מערער גע-
וואקסן דער גוטער שעם פון שמועל איבן טיבאן. זיינע אלץ נייע טאַרגומים
זיינען פאַרשפּרייט געוואָרן בעכאַל טפּוצעס יסראַעל. מע האָט אַנגעהויבן האַלטן,
אז ער איז איבערגעוואקסן די אלע, וואָס זיינען געווען ביז אים, און בעסויכאַם
אויך דעם אייגענעם פּאַטער, וואָס איז שוין דאַן געווען אפּן אוילעם-האַעמעס.
אויך צווישן די מיטצייטלער זיינע איז ער געבליבן דער פּייקסטער און דער
סאַמע ארבעטסזאַמער. די איינציקע מידע, וואָס ס'שטעקט נאָך אין אים פון זיין
העפּקער-לעבן אין דער יוגנט ביז היינטיקן טאַג, איז דאָס, וואָס ער איז צו א
גרויסער מעפונעק אין דער האַלבאַשע. וועגן דעם זאָגן איידעס דער געלער
מאַנטל מיטן שניט אף דער פלייצע, דער זילבערנער גאַרטל, וואָס כאַפט פעסט
ארום זיינע לענדן; מיטן זעלבן קאַליר זיינען באַזוימט אויך די אויסשניטן דאָרט,
ווי ס'וואָלטן געדאַרפט זיין די אַרבל. די טוניק אונטערן מאַנטל שימעריט מיט
העלער בלויקייט, בלויז דער שטייענדיקער קאַלנער אירער איז א קלאַר-ווייסער.

די גרינזינדיגע מיטרע אפן שפיצעכיקן קאפ מאכט נאך העכער דעם שטערן זיינעם איבער די גרויסע קלארע און ווי פארבענקטע אויגן; דאס גאנצע אויס- זען זיינס, די גלאט צוגעקעמטע באַרד און פייעס, די בענימעסדיקע ווייכע רייד זיינע שאפן אן איינדרוק, אז אַט דער מענטש האָט אָפגעלעבט א ציכטיק, שטיל- רויק און געהיטזאם לעבן, אז ער איז אלע זיינע יאָרן געווען א טמימעסדיקער מענטש, אָן קינעסינע, אָן קריגעריי, מע האָט פון אים קיינמאָל קיין הויך וואָרט ניט געהערט.

אַט אזוי איז ער איצט אויך מיט אלכאריזין. ער באמיט זיך רעדן מיט אים געלאסן, באדאכט, ווי א מענטש, וואָס קען רויק און געדולדזאם אויסהערן זיין שטרײט־קעגנער.

ווען אלכאריזי ווערט אנשוויגן, גיט ער אים צו פארשטיין, אז ער שעצט אים ניט בלויז ווי א פּיטן, נאָר אויך ווי א גוטן באל-לאָשן, אין זיינע שירים, פארשטייט זיך...

— די לחכימא ברמזיא¹, — האָט אים אלכאריזי מיט רויגעז איבערגעשלאָגן די רייד, נאָר איבן טיבאָן מאכט זיך ניט־וויסנדיק און דערקלערט אים ווייטער. ער וויל ניט, אז עמעצער זאָל אים כוישעד זיין אין א שלעכטער קאוואַנע, אז ער איז קלוימערשט ניט צופרידן מיט אלכאריזיס ארבעט מאכמעס קאַנקורענץ־ טימנים. דאָס האָט ער געלערנט בא זיין טאטן אַלעוהאשאַלעם, ווען דעם „חובות הלבבות“ האָט מעטארגעם געווען אויך אן אנדערער, דער אלטער קימכי, און דאָך זיינען זיי, דער טאטע מיט קימכין, פארבליבן גרויסע יעדידים. גוט וואָלט געווען, ווען אלכאריזיס טארגום זאָל ניט געווען געמאכט ווערן מיט אזא פּינקט־ לעכקיטי, קימאט וואָרט אין וואָרט; דאָס איז דאָך דער ערשטער סימען־דאלעס. — איך האָב עס געטאָן אומיסטן, מיט א קיוון, — איז אלכאריזי אין קאס געוואָרן, — אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד!²

— דאָס איז שוין אן אלטער קלאַל. מע דארף אין זיינען האָבן ניט פאראַרע- מען דאָס לאָשן אונדזערס, — האָט איבן טיבאָן געפרוּווט ארויסזאָגן זיין מיינונג. אלכאריזי לאָזט אים אָבער ניט פארענדיקן דעם געדאַנק. ער שלאָגט אים אלע- מאָל איבער אומבעראכמאַנעסדיק, און מיט א מין טאַקיפעס ברענגט ער ארויס אף אלע איבן טיבאָנס זיינע טיינעס. בא אייניקע ווערטער באווייזט ער דעם שוירעש, וואָס האָט אים דערלויבט אזוי צו געשטאַלטיקן דעם אויסדרוק, בא אנדערע איז ער זיך סוימעך אף אנדערע איבערזעצער, וואָס האָבן אזוי געשריבן, אָדער ער פארופט זיך אפן פרייען גוסט פונעם מעכאבער, וויל די שפראך דארף דינען כחומר ביד היוצר³; און דאָרט, ווו ער געפינט קיין שום טערעץ ניט, האלט ער, אז ס'האנדלט זיך ניט מער ווי וועגן אן איבעריקן פראט.

— בא קליינע פראַטים איז מען ניט מעדאקדעק, און ס'איז ניטאָ וואָס צו פארנעמען זיך מיט פוסטע נארישקייטן, — פארענדיקט ער מיט א כויעק־שמיכל.

צוליב שאַלעם וועגן לייגט איבן טיבאָן קיין אכט ניט אפן שמיכל. זיינע רייד ברענגט ער נאָך אלץ ארויס מיטן זעלבן אָפשייטאָן, מיט וועלכן ער האָט אָנגעהויבן דעם וויקעך. נאָר דאָ האָט זיך פון אלכאריזיס צאד אריינגעמישט דער זון פון יעהודע בען נאטאניעל — ייצכאַק פון פאַקער, דער אויסגעצייכנטער רעד- נער. ער איז אויך א שטערן־קענער און, כּוּץ דעם, א מעכאבער פון שיינע פּיוטים לעקאוועד הוישיינעראבע; ער זינגט זיי אליין אויס מיט אן אייגענעם ניגון און מיט א שיינער כאזאַנישער שטים. ער האָט פירגעוואָרפן איבן טיבאָנען, אז אין

¹ פאר א כאַכעם איז גענוג א ווּנק.

² צוויי געוויינס זאָגן ניט געוויינעס אף איין נוסעך.

³ ווי ליים אין האנט פונעם טעפער.

זיינע טארגומים איז צופיל פאראן וועלטלעכס, און ס'באקומט זיך א מין באוול-
שפראך, איבערגעפולט מיט פרעמדווערטער.

דאס האט שוין איבן טיבאנען פארדראסן. ער האט זיך א ביסל פארלארן,
און דאך האט ער זיך אייפערדיק גענומען פארענטפערן:

— וועלטלעכס? נו, איז וואָס, אז וועלטלעכס? וואָס איז דערפון געדרונגען?
האט דאך ראשי זיך באנוצט מיט א סאך פראנקישע און אנדערע פרעמדשפראך-
כיקע ווערטער! לויטן סיכל-האיאשער קען זיך קיין לאַשן ניט האלטן בלויז
בא אייגענע מעקוריים. מע טאר ניט פארגעסן, אז אין די קומענדיקע דוירעס
וועלן די יאָרשים אונדזערע זיין גערעכט, אויב זיי וועלן אף אונדז האָבן טא-
רומעס. האלעמיי מיר האָבן אויסגעמאָגערט אפילע דאָס, וואָס מיר האָבן באקומען
בעיערושע פון אונדזערע גרויסע אוועס.

דער פארדראס איז אין אים געוואקסן און נאך מערער געוירט, צוליב דעם,
וואָס ער קען ניט לייקענען, אז אַט די ביידע זיינען טיפע און גרינטלעכע קענער
פון אונדזער לאַשן. ער איז דאך אָבער דער יוירעש פון זיין גרויסן פאָטער יעהר-
דע איבן טיבאָן, דעם איינציקן אין זיין דאָר איבערזעצער, און אליין איז ער
אויך, ווי מע רופט אים, דער לעבעדיקער קוואל אין הילכעס טארגומים. האט ער
זיך אלץ ניט געקענט בארויקן:

— איך האָב בעקאבאלע פון מיין טאטן, פון מיין זיידן, אז פון קאדמוי-קאד-
מוינים איז מען זיך אזוי גויהעג... ס'איז אין ערגעץ ניט געשריבן, אז דער מע-
טארגעם דארף זיך היטן פון א פרעמד וואָרט. אויב נאָר דאָס וואָרט האָט זיך
איינגעבירגערט אין אונדזער לאַשן, האָט זיך אָנגענומען מיט בלוט און פלייש
פון אונדזער לאַשן. דעריבער קען איך ניט פארשטיין, פארוואָס איך זאָל עס
דארפן אויסמיידן.

אלכאריזי האָט שוין געהאלטן גרייט א צעוויקלטן גיליען, פונוואנען ער האָט
גלייך גענומען ארויסלייענען די ערטער פונעם אלטן איבן טיבאָנס צאוואָע, ווו
ער שרייבט גאנץ קלאָר צום זון זיינעם, אז ער זאָל ליינען טאנאך, קעדיי ער
זאָל זיך קענען בעסער ווידמענען דער מעלאַכע פון טארגום — אויב נאָר ער וועט
ערנסט וועלן זיך דערמיט מיסאסעק זיין. דער טארגום מוז זיין געשריבן אין א
לייכטן און שיינעם סטיל, ניט זיין איבערגעלאָדן מיט איבעריקע און פארדרייטע
פסוקים. „איך איינע דיר, — האָט אלכאריזי מיט א ניצאָכן-קאָל זיך געקוויקט
מיט יעדן וואָרט באזונדער, — ווי ווייט מעגלעך אויסצומיידן פרעמדווערטער און
ניט צו דערלאָזן צו אן אומגעוויינלעכן געבוי פונעם זאָץ. מע דארף צעשטעלן
די ווערטער אזוי, אז זיי זאָלן באקומען דעם קלאנג פון נעגנע און זיי זאָלן לייכט
ארויסגעבראכט ווערן פונעם מויל, ווי א פאָסעק פון מישליי-שלויםע“.

פונוואנען האָט זיך אהער גענומען דער שאסקן, וואָס האָט שטענדיק מוירע
פאר א מענטשן, און דאָ האָט ער אזוי דרייסט מיטאמאָל ווי אויסגעשאָסן, זיך
ווענדנדיק צו אלכאריזי:

— בא איך איז אלץ קאפויר פון דעם, וואָס ס'איז דאָ נאָרוואָס איבערגעליי-
ענט. איך קען אייער טארגעם. ער איז אזוי ענלעך אפן מאָקער, ווי דאָס איי איז
ענלעך אף דער הון.

— ווער איז אַט דער פערעאָדעם, אַט דער מענווול? — איז אלכאריזי אופ-
געשפרונגען, ווי פון א בייטש-געקנאל. ער איז געוואָרן מאַלע-כיימע, גרייט גע-
ווען יעדן איינעם פונעם צאד-שעקענעגעד דוירעס צו זיין. זיין גרימצאָרן איז
געוואקסן, און ער האָט געשאַטן פעך און שוועבל, גלייך ווי ער וואָלט כאָרעו
געמאכט וועלטן:

— איך ווייס, — האָט געדונערט זיין שטים, — מע וויל מיך ארויסשטעלן
ליגנני. מע האָט דאָ אויך ארויסגעלאָזט א שעם אפן „תחכמוני“, וואָס איך שרייב

איצטער, אז ער איז פול מיט זילזולים און אז אלעמען שעלט איך און זידל. זיי וואלטן געוואלט, איך זאל דאָ ניט האָבן קיין דריס־הרגל¹ אין לונעל און אין גאנץ פראַוואַנס. איך וועל בעסער אליין אוועק וואָס ווייטער פון אָט די מעקוי־מעס, פון אָט דער פארשאַלטענער שטאָט מיט אירע רעשאַם. מיט וואָס בין איך שולדיק, — האָט ער זיך געווענדט בלויז צו איבן טיבאַנען, — וואָס די קעהילע אין מאַרסעל האָט באַשטעלט מעטאָרגעם צו זיין דעם „מורה נבוכים“ באַ מיר און ניט באַ איינער זון, באַ מוישען, ניט געקוקט אָף זיין ייִכעס־קייט? איבן טיבאַן האָט זיך באַמיט אים באַרויקן מיט גוטע רייד, אין אַ טאכנונים־טאָן:

— לאַמיר רעדן אָן קאַס. באַ לכלל כעס, באַ לכלל טעות². וועסט זיך באַרויקן, וועסטו זען, אז דו לעבסט אין טאַעס, — וועלן מיר דעמלט ווייטער קענען פירן אונדזער וויקועך, אָבער אָן היץ. מע דארף ניט אזוי פייַערן און זידן.

צווישן אוילעם, וואָס האָט אַנגעפילט דעם ניט־גרויסן כייִדער, איז ניט געווען קימאַט איינער, וואָס זאל ניט ליב האָבן אַלכאַריזון און זאל ניט אָפּשאצן ווי געהעריק זיין כשיוועס ניט נאָר דאָ, נאָר באַ אלע טאַלמידי־כאַכאַמים פון דער שטאָט. אין אַ סאך ייִדישע קעהילעס, אין פאַרשיידענע לענדער, איז אַלכאַריזי דער ליבלינג פונעם דאָר, האַגאַם מע ווייסט גוט אלע זיינע כעסרוינעס. מע קען אים פאַר אַן אזעס־מעכוצע־פּאַנעם און פאַר אַזאַ, וואָס האָט אַ בייזע שאַרפע צונג. מע ווייסט אויך, אז ער איז אַ גרויסער אַקשן און האָט ליב שטענדיק שטעלן אָף זיך. נאָר צוליב זיין גרויסהאַלטונג האָט ער זיך גענומען פאַרן טאַרגעם פּור נעם „מורה נבוכים“. ער האָט גאַנץ גוט געוויסט, אז דאָס האָט שוין לאַנג גע־מאַכט איבן טיבאַן און אז ער וועט עס בעסער ניט מאַכן. די גייזע אָבער איז אזוי אַזעסדיק־פּרעך, אז ער האָט נאָך פאַרגעלייגט דעם קסאָוויאַד איבן טיבאַנען, יענער זאל זיך באַקענען און אַרויסטראָגן זיין פּסאַק־דין.

יאַקאָו בען עלאַזאַר, דער מעטאַרגעם פון „קאַלילאַ וואַדימאַ“, איז ניט קיין רעכילעסניק. איבן טיבאַן האָט צוערשט אים געגעבן ליינענע דעם קסאָוויאַד. האָט ער נאָכן איבערליינענען געזאַגט איבן טיבאַנען, דערצו נאָך — פאַר אלעמען אין די אויגן:

— ס'זיינען פאַראַן אלטע קעמלען, וועלכע מוזן אָף זיך טראָגן אויך די מאַסע פון די ייִנגערע. אָן דייַן טאַרגעם וואָלט דער „מורה נבוכים“ פאַר אונדז פאַר־פאַלן געוואָרן.

דער שאַסקן האָט אומגעקערט דעם קסאָוויאַד אַ ניט־דערליינענטן. דערנאָך ערשט האָט אים איבן טיבאַן אליין דורכשטודירט פון אלעף ביז טאַו, און אָט איז דער לוי, וואָס ער האָט דערפאַר!

ניט געקוקט אָף דעם, האָט ער אים, דעם יעהודע אַלכאַריזון, האַרציק ליב. ס'געפּעלט אים אפּילע די כּוצפּע זיינע. ער איז דאָך אין דער מישפּאַכע פון סאַפּ־רים עפעס ווי אַ פאַרשייטער מעזיניק, וואָס אלע קוועלן אָן פון זיינע פּילצאַליקע מייִלעס און זיינען אים דערפאַר מויכל זיינע כעסרוינעס! דער שלאַנקער שטאַלט פון אָט דעם לעפּיזערך יונגן מאַן פון עטלעכע און דרייסיק יאָר, מיט די דאָר־שטיקע, שטענדיק הונגעריקע, נאָר פּריילעכע אויגן, זיין פּריינע באַוועגעכקייט, די האַפּערדיקע לעבנסלוסט־קייט, וואָס פאַרלאָזט אים קיינמאַל גיט, נעמען אויס באַ יעדן איינעם, מיט וועמען נאָר ער האָט אַ מאַגע־מאַסע. דערצו נאָך — זיין כּיטע־האַדיבער, זיין קענען אַרייַנוואַרפן צו יעדער צייט אַ ווערטעלע, אַ קאָ־לאַמבור, און דעריקער זיינע כּוצפּעדיק־מוטיקע שאַרפע אַרויסזאַנגונגען — מינד־לעך און שריפּטלעך — וועגן די פּייטאַנים, די מיטצייטלעך זיינע. וועמען ס'פאַר־

¹ געמיינט: מיין פּוס זאל דאָ ניט זיין.

² ווער ס'פאַלט אַריין אין קאַס, קומט צו אַ טאַעס.

דריסט און וועמען ס'געפעלט, וואָס ער האלט, אז קימאט אלע מעשורערס פון זיין דאָר זינגען ניט, נאָר זיי דרעשן די שירים זייערע און זיי האָבן דעריבער דעם טאם פון אויסגעדראָשענער שטרוי. פון אייניקע מאכט ער גאָר אויסצור- דרייען: דער איז בא אים א קלאַגמוטער, און ער ווארפט זיך ארוף אף אים, דערביי נעמט ער שוין אריין אין קאָן די אלע קלאַגמוטערס פון אלע דוירעס און ציטן. ווען די הימל-וואַלקנס, טיינעט ער, וואַלטן אזויפיל געגאָסן, וויפל אזעלכע מעשורערס צעגיסן טרערן, וואַלט אף דער וועלט קיין פיצל יאבאַשע ניט גע- בליבן, ווו א מענטש זאָל קענען א טרעט טאָן. מע וואַלט געדארפט א נייעם מין רעגנבוין, ווי אין נויכע צייטן, וואָס זאָל נאָכן מאבל אַנזאָגן, אז ס'איז שוין א סאָף צו דער גרויסער בעץ, וואָס זיי האָבן אַנגעמאכט מיט זייערע טרערן. א צווייטער האָט א הארטן קופערנעם שטערן, וואָס כאָטש ער ווייסט זייער פיל, איז ער אָבער מער ניט ווי אן אייזל, אן אַנגעלאָדענער מיט ספאָרים. א דריטער שרייבט גוטע פערזן, נאָר ער איז א שויטע א גראמען-פלעכטער. וועגן איינעם א פיטן, וואָס מע זאָגט, אז ס'האָט אף אים מאשפיע געווען דער גרויסער איבן געביראַל, האָט ער אַנגעשריבן, אז אָט דער מעשורער איז געגליכן צו אָט יענעם הינטל, וואָס טוט אמאָל א לעק פון דעם מעכטיקן שטורמישן יאם, וואָס טראָגט דעם נאָמען איבן געביראַל. יענער האָט אונדז איבערגעלאָזט אזא בלומען-בינטל מיט אזוינע פיוטים, צו וועלכע ס'האָט נאָך דערווייל ביז אים און נאָך אים קיינער ניט דערגרייכט. אז מע האָט אים, אלכאריזין, אמאָל מעראמעז געווען, אז ער כאפט א ביסל איבער די מאָס בענעגייע איבן געביראַלן, איז ער ארויס פון די קיילים, און מיט היציקער באגריסטערונג האָט ער גענומען דערווייזן, אז שוין אָפגערעדט פון די הינטנצייטיקע פייטאַנים, וועמענס שירים גרילצן, ווי מע וואַלט געקלאפט איבער אן אַנגעבראַכענעם טאַפ, נאָר אפילע די פריערדיקע, די פון דער גאָל- דענער טקופע¹, זיינען ניט ראַע געווען צו ווישן דעם שטויב פון זיינע פיס. קיין איינער האָט נאָך ניט דערגרייכט צו דער קראפט פון זיינע בילדער, צו דער מעכטיקייט פון זיין לאַשן. ווען אים וואַלט באשערט געווען צו לעבן לענגער, וואַלט ער געווען מיט א קאַפ העכער ניט נאָר פון די מעשורערס בא יידן בע- ראַש מיט יעהודע האלייווין, נאָר פון אלע פייטאַנים אין דער גאַנצער וועלט. ער וואַלט אין פיעט אופגעטאָן מאמעש ווונדער, האָט אים אָבער דער טויט פאר- שניטן, נאָך איידער ער איז געוואָרן א דרייסיק יאָר אלט². צו ניינצן יאָר האָט ער שוין דערגרייכט אזויפיל, וואָס קיין אנדערער האָט עס פארן גאַנצן לעבן ניט באוויזן צו דערגרייכן.

אף אויסנווייניק האָט ער גענומען פאַרלייענען איבן געביראַלס פיוטים א שיר נאָך א שיר, קעדיי אונטערצושטרייכן דעם ריטימישן קלאַנג, די גלייכמעסיקייט פון דער שורע און יעדן טאָן, וואָס געפינט זיך שטענדיק אף זיין אָרט. באזונ- דערס האָט ער זיך אָפגעשטעלט באם צעגלידערן דעם בוי פון איין סטראָפע, מע זאָל זען, ווי דאָס איז א גאַנץ געשלאָסן געביי. דער אָנהייב, די ערשטע שורע, איז ווי א טיר, וואָס פירט אריין אינעם געפיל-אויסדרוק, וואָס דארף זיך דאָ אנטוויקלען. וואָס ווייטער, ווערט דאָס געפיל צוגענגלעכער און בעהאדראָגעדיק באזיניקט, ביז ער קומט צו דער שליסונג, צו דער אונטערשטער העלפט פונעם שיר, ווען מע ווערט מיטגעשלעפט און געפאַנגען פון דעם, וואָס דער מעשורער אנטפלעקט.

איבן טיבאָן האָט אים דעמלט א פאראפטער אויסגעהערט. ער איז פארכאפט געווען פון זיין טיפן אריינדרינגען אין די מינדסטע איינצלע הייטן פונעם רועף-

¹ געמיינט: די טקופע פון די שפּאַניש-העברעיִשע פּאַעטן פּונעם צענטן — צוועלפטן יאָר.

² איבן געביראַל איז געבוירן געוואָרן אין 1021 און געשטאַרבן אין 1050 אָדער אין 1070 יאָר.

האקוידעשדיקן פראצעס, וואס הייסט יעצירע, שאפונג. פארוואס זשע וויל ער איצט ניט פארשטיין, אז מיר האבן דא אויך צו טאן מיט קימאט דעם זעלבן איידעלן אינסטרומענט — מיטן לאַשן, וואָס איז אזוי קאפּריז און פּילבאַר, אַך־ שאַנעסדיק און בייגעוודיק. דאַרף מען דען דערצו אויך ניט פאַרמאַגן כאַטש א קליין ביסעלע פון א שפּעפּר? קען מען דען צוטרעטן צו אַט דער מעלאַכע אָן א געפיל פון מאַס און אַכרייעס? אָן ליבע, אָן א נעשאַמע און אָנעם הייליקן פּייער, וואָס צינדט אָן און באַגייסטערט?

ער זאָגט צו אַלכאַריזין:

— דו קאעסט זיך, גלייך ווי עמעצער וויל זיך אין דיין גוול אריינריסן. צי איך טו עס כאסוועכאָלילע פון קינע? מיר זיצן דאָך ניט מיט דיר בא א סודע, וועלכע קלעקט ניט אף אלעמען! די וועלט איז אזוי פול מיט אויצרעס טייערע ספּאָרים, אז ס'וועט קלעקן ניט נאָר פאַר אונדז, נאָר אויך פאַר אונדזערע קינדער און קינדס־קינדער.

— אל מלא קנאה אין העולם עומד¹, — שלאָגט אים איבער דער שירים־זינגער, אַלכאַריזיס וואָפּנטרעגער ייִצכאַק פון פאַקער, — איבן טיבאַן איז מעוואטער אף זיין קאוועד און לייגט קיין אכט ניט אף אַט דעם ארויסשפּרינגער. אים איז וויכ־טיקער זיך אויסטיינען מיט אַלכאַריזין, ער זאָל ריכטיק פאַרשטיין, אז פאַרקערט, אדעראַבע...

— איך בין שטענדיק צופרידן, ס'זאָל וואָס מערער אריינגעבראכט ווערן פון כאַכמעס־האַוילעם אין אונדזער לאַשן... — באַמיט ער זיך צו רעדן מיט אים מיט פאַרויכט, זיין נאָך אלץ געלאָסן, ווייך, — סע ארט מיך נאָר... איך וויל ניט, אז דו זאָלט און דער גירעם, דער מוסטער פאַר שוואַכע, פאַר שלעכטע טאַרגומים. ס'זאָלן זיך אף דיר ניט קענען פאַרופן די גאַרנישטן, וואָס טוען די מעלאַכע רק על מנת לקבל פּרת², און טאָן טוען זיי עס אָן וויסן און אָן די אָנגענומענע קלאַ־לים. אַט וועגן די קלאַלים האָב איך אפּילע געהאַט א שילע־טשווע. איך וועל דיר ווייזן, וואָס דער ראַמבאַם זאָגט וועגן דעם.

ער צעעפנט פאַר אלעמענס אויגן דעם קאַסטן, ווו ס'געפינען זיך זאַכן, וואָס ער האַלט זיי טייערער פון טייערע איידלשטיינער און פּערל. ער שלעפט פון דאָרט ארויס א גרויסע טעקע, און געהיטזאַם, ווי א הייליקייט, נעמט ער פון דאָרטן ארויס איינס נאָכן אנדערן צונויפגעראַלטע פאַרמעטענע גיליוינעס, דעם ראַמבאַמס בריוו צו אים, איבער וועלכע ער ציטערט מאַמעש. ער קלייבט זיך אראַפּשרייבן א זאַמלונג „תשובות הרמבם“, וואָס ער וועט לאָזן מאַכן אין א סאך קאַפּיעס, קעדיי זיי צו פאַרשפּרייטן אין אלע עקן וועלט, זיי זאָלן ניט פאַרלוירן גיין פאַר די קומענדיקע דוירעס. סאָפּקאַלסאַף האָט ער געפונען דאָס, וואָס ער האָט געזוכט, — אין א גיליען, וואָס ער צעוויקלט אין דער ברייט ווי א מעגילע, און ער לייענט פון דאָרט ארויס:

„יעדער איינער, וועלכער טרעט צו איבערזעצן פון איין לאַשן אפן צווייטן און ער האַלט זיך אַס בעאַס, וואָרט נאָך וואָרט, קעדיי אַפּצוהיטן דעם זעלבן סיידער און בוי פונעם זאַץ, דער פאַרשוועריקט זיך אליין די אַרבעט, און דער טאַרגעם לייַדט דערפון אומגעהייער. זאָל בעסער דער איבערזעצער טיפּער אריינדריינגען אינעם זין פון געשריבענעם און זיך ווייניקער רעכענען מיט דער מאַס און מיט דער ווערטער־צעשטעלונג פונעם מאַקער. ס'קומט אפּילע אויס איבערגעבן א וואָרט פון איין שפּראַך מיט דריי־פיר ווערטער פון אַן אנדער לאַשן. און אַמאַל פאַרקערט. מע מעג אַמאַל אויך דורכלאָזן א וואָרט אַדער צוגעבן אַן אייגן וואָרט, אבי ס'זאָל דערגרייכט ווערן די קלאַרקייט פונעם אויסדרוק

¹ ווען ניט קינע (דאָ געמיינט: שפּעפּרישע), וואָלט די וועלט קיין קיעם ניט געהאַט.
² בלויו צוליב באַקומען לויין.

אינעם לאַשן, אף וועלכן מע איז מעטארגעם. אזוי האָט זיך נױהעג געװען על-
כאַנאַן בען יײַצכאַק, װען ער האָט אײַבערגעזעצט די װערק פֿון גאַלענען, און אױך
זײַן זון יײַצכאַק בען עלכאַנאַן אין זײַן טאַרגעם פֿון אַרײַסטױן.

— און דאָס, װאָס דו ברענגסט מיר א רײע פֿון מײַן פֿאַטער אַלעװהאַשאַ-
לעם, — האָט אײַבן טײַבאַן אָפּגעלאָזט דעם גײלען, ער זאָל זיך אַלײן צונויפֿראַלן, —
װאָס קען אײַך דיר זאָגן דערוף? קײַבעד־אַױ איז זײער א גרויסע זאַך. נאָר דער
עמעס שטײט אמאָל העכער פֿון קײַבעד־אַױ. לעמאַן־האַעמעס מוז אײַך מױדע זײַן,
אז ער האָט נײַט אײַן מאָל פֿאַרגוואַלטיקט דאָס לאַשן אונדזערס. צו אָפט האַלט
ער זיך קנעכטיש צוגעבונדן צום אַרײַגינאַל. דערפֿאַר טאַקע זײַנען באַ אים פֿיל
ערטער זײער האַמעטנע און שװער צום באַנעמען. דאַרפסט פֿאַרשטײן, אז דאָס
צופֿיל מעדאַקדעק זײַן פֿון א מעטאַרגעם איז אזױ װי אן אײַבערפֿלוס פֿון זױן
שטראַלן אין אײַן אַרט, די צו גרויסע שײַן שטערט צו האַלטן אָפֿן די אױגן. דאָס
זעלבע איז באַ א צו גרויסער פֿינקטלעכקײַט, װוּ ס'איז אױך אמאָל שװערער צו
פֿאַרשטײן, װאָס האָט דער מעכאַבער געװאַלט זאָגן.

אַלכאַריזי האָט נײַט געפֿונען װאָס צו ענטפֿערן. צי דער געלונגענער פֿאַרגלײַך
האַט אים אָפּהענטיק געמאַכט, צי דאָס אַרײַנמישן זיך פֿון אײַבן טײַבאַנס אָנהענ-
גער.

— דאָס שײַנע פֿאַנעם װײַזט אמאָל אזױנס... — האָט בעראַכיע האַנאַקדן אַרױס־
געברומט.

און יאַקאָױ בען עלאַזאַר, דער אײַבערזעצער פֿון „קאַלילאַ װאַדימנאַ“, האָט
טײַקעף אונטערגעכאַפט:

— פֿאַר מיר אײַ פֿון די ערשטע זײַטן, װען אײַך האָב נאָר גענומען דעם קסאָױר
יאַד אין די הענט אַרײַן, קלאָר געװאָרן, אז ער איז זיך טױע, װי דער שטעקן
פֿון א בלינדן, װען ער טאַפט אַינדערפֿינצטער.

— דער הונט איז װערט דעם שטעקן, — האָט א גוטמוטיקער שײַכל א בליץ
געטאַן אין די אױגן באַ אַלכאַריזי, — אײַך האָב געדאַרפֿט װײַסן, — האָט ער נאָך
געפֿרוווט זיך נײַט אונטערגעבן, — אז אין עד נעשה דײַן. אײַך האָב נײַט געדאַרפֿט
קומען צו אײַך נאָך א מײַנונג, װען איר האָט אַלײן דעם כײַבער מעטאַרגעם
געװען.

— פֿונקט פֿאַרקערט, — האָט אײַבן טײַבאַנען געערגערט, װאָס ס'דערגײַט נײַט
צו אַלכאַריזי אַזאַ פֿאַרשטענדלעכע זאַך. טאַקע דערפֿאַר װאָס ס'רירט אים אָן,
טוט עס אים װײַ און ער האָט נײַט קײַן שום פֿניעס דערבײַ; ער קען נײַט אײַנגײַן
אף קײַן שום פֿשאַרעס אין די אײַנאַנים, אפֿילע מיט זיך אַלײן פֿירט ער א
שטענדיקן װיקועך, אָפט נאָך א שאַרפֿערן... װי מיט אַזאַ געבראַטענעם
אַקשן.

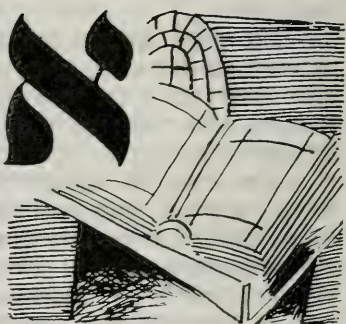
דאָ האָט זיך אַלכאַריזי פֿרײלעך צעלאַכט. ס'האַט אין אים אופּגעװאַכט דאָס,
װאָס סע מאַכט אים פֿאַר אלעמען א ליבלינג: די שקאַצעװאַטע דרײַסטקײַט, דער
בליציקער שאַרפֿזין פֿון א לעבנסלוסטיקן כּוצפּעניק, װאָס קען זיך אמאָל פֿאַרגײַ-
נען מיט א פֿאַשעטער מעמרע צונישט מאַכן און אָפּשפּעטן פֿון דעם, װאָס ער
האַט נאָרװאָס אזױ לײַדנשאַפֿטלעך פֿאַרטידיקט.

— פֿיטאַגאָר האָט געלאָזט אױסקרײַצן אף זײַן רינג: „אַן אײַן־און־אײַנציקער
דורכפֿאַל איז א סאַך בעסער פֿון אן אײַן־און־אײַנציקן דערפֿאַלג.“ — דערמיט
האַט ער אזױ אף א קאַל זיך מױדע געװען, אז ער, דער קלוגער אַלכאַריזי, איז
באַגאַן א נאַרײַשקײַט, װאָס ער האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַזאַ קענער, װי אײַבן
טײַבאַן, און נאָך פֿאַרפֿירט מיט אים א מאַכליקעס, װאָס איז שײַר נײַט דערגאַן
צו אומקאַװעד — צו װאָס האָט עס אים געטויגט?

¹ אן אײַדעס קען נײַט װען קײַן רײַכטער.

דאָס פּערטע קאָפּיטל וואָכענדיקע טעג אין נאַרבאַנע

ין דער שטאָט נאַרבאַנע זײַנען שוין געווען
הײַזער, וועלכע האָבן זיך געצויגן ווי די שלאַנ-
קע קיפּאַריסן מיט די שפּיצן אָף אַרום, צום
הימל־צו, נאָר די שטוב פּונעם ראַדאַניט שעמ-
טאָו יאַקאַרי האָט אזוי ווי אַראָפּגעקוקט צו
דער ערד. האַגאַם דאָס איז געווען א שטיינער-
נער מויער מיט א גאַרן, מיט א הויכן צאַקאַל-
פּונדאַמענט פון אַרומגעטעסעטע שווערע שטיי-
נער. די פּאַרנטיקע וואַנט, מיט פאַרקײלעכונג
גען ווי אײַנגעמויערטע זײלן, האָט אײַנדערמיט
געהאַט א פאַרקאָוועטע טיר, צו וועלכער ס'האָבן
געפירט דריי שטיינערנע טרעפּ. אז מע האָט
זיך אָף זיי אָפּגעהויבן, האָט מען געקענט אַב-
זען די פון קאַדמוינים אויסגעקריצטע פיר אויסעס ע. ב. ה. ב., נאַרבאַנער טוישוויים

האַבן געוויסט דעם טײַטש דערפון. אין דעם הויז האָבן שטענדיק געהויזט די
פיר גוטע זאַכן: אשירעס, בראַכע, האַצלאַכע, ביטאַכן. דאָס איז א יערושע־שטוב
פון קצינעס פּאַטער, דעם לאַנד־סויכער שעמטאָו יאַקאַרי. קיינער קען ניט זאָגן
אָף פעסט, צי שטאַמט ער טאַקע, שעמטאָו, פון יענעם נאַמענלאָזן יידן, וועלכער
איז אומגעקומען מיט פיר הונדערט יאָר צוריק, בעשאַס ער האָט געראטעוועט
פון טויט דעם פּראַנקישן קיניג קאַרל מאַרסעל. לויט דער מעסוריע, וואָס גייט
איבער פון דאָר צו דאָר, ווייסט מען, אז אָט דעם מויער האָבן אויסגעבויט די
זין פון אָט דעם אומגעקומענעם יידן.

די מאַורען האָבן צו יענער צײַט פּאַרטיליקט די ביטערע הערשאַפט פון די
וועסטגאַטישע מוישלים אפן פירענע־ישן האַלב־אינדזל. די שפּאַנישע יידן האָבן
עס אָפּגענומען ווי אן אויסלייזונג, ווי אן איבערגאַנג פון קנעכטשאַפט צו פּרײַ-
הײַט. אָבער דאָ אינעם שכינישן פּראַנקלאַנד אין די געביטן פון לאַנגעדאַק און
פון גאַנץ פּראַוואַנס, באַ די היגע יידן, איז געווען פאַרקערט: זיי האָבן געהאַלטן
פאַר א מיצווע ניט דערלאָזן די מאַוורי־שע ארייַנדרײַנגער צו באהערשן דאָס לאַנד.
די יידן, די אַנטיילנעמער אין די שלאַכטן באַם באַפּרײַען נאַרבאַנע, האָבן זיך
געשלאָגן פאַרן הינטערשטאַטישן באַרג, וואָס הייסט נאָך באַ היינטיקן טאַג „מאַנס
יודאַיקוס“, דער ייִדישער באַרג, ווײַל באַ זײַן צופּונסן האָבן זיי געהאַט זייערע
ווינגערטנער און ווינקעלטער. אָף מיזרעך פון דער שטאַט. צווישן די דערפער
מוזשאַן און ריקאַרדעל, האָבן זיי פאַרמאַגט די איבערגעגאַנגענע בעיערושע פון
דאָר־דירעס ערד־שטאַכים מיט זאַלצגרבנס. דער ייד, וואָס האָט דערזען בעי-
שאַסן געפּעכט, ווי פון אונטער דעם קיניג איז דאָס פּערד דערהאַרגעט געוואָרן,
האַט ער אָף זיך איבערגענומען דעם סוינע, אָפּגעטראָטן זײַן פּערד דעם קיניג
און איז אליין אומגעקומען פון א שווערד. דערמיט האָט ער מיטגעווירקט דעם
אַנהייב פון א נייער דינאַסטיע— פון א דינאַסטיע, וואָס האָט געגעבן די יידן
אַלע רעכט און פּריווילעגיעס ביז צו פּולער זעלבשטענדיקייט, מיט אן אייגענעם
נאַסי אפּילע, דעם באַרימטן ראַבי מאַכיר, וואָס מע האָט געזאַגט אָף אים, אז ער
שטאַמט פון דאָויד־האַמײלעך. דעמלט, נאָכן באַזיגן די סאַראַצינער, זײַנען גע-

שיקט געוואָרן שעליכים צום באגדאדער כאלוף, צו גארון אל ראשידן, נאָך יידי-
שע געלערנטע. אין יענער צייט זינען אויך ארויסגעשיקט געוואָרן יידן אין די
ווייטסטע מעקוימעס איינצוקויפן טייערע סכירעס פארן קיניגלעכן הויף, פארן
אדל.

די באוויינער פון די בליענדיקע ישווויים בא די טייכן לוארע, ראדאן האָבן
מיט זייערע קאראוואנען זיך דורכגעשלאָגן א וועג צו די ווייטסטע מיזרעך-לענ-
דער. פיל פון זיי האָבן דערגרייכט ביז צו אינדיע, און אייניקע האָבן זיך אפילע
דערלאנגט ביז דער נאָך ווייטערער כינע.

שעמטאָו יאקאריס זיידע, דער ראדאניט מאטיאס, וועמענס אָוועס האָבן אַפ-
געשטאמט פון א ייִשעווי באם טייך ראדאן, איז געווען דא אין נארבאנע איינער
פון די, וואָס פלעגן זיך לאָזן צום רייך, און דורך פראַג און דורכן רוסישן קיעוו
פלעגן זיי זיך דערשלאָגן אזש ביז צו דעם אויסגוס פון דער וואַלגע. זיי האָבן
געפירט אהין טייערע זייד-שטאַפן, פורפור-מאַנטלען, אויבער-מאַלבושים מיט
באגילדעטע קעלנער, פארשיידן געווער, פערד-זאַטלען. פון דאָרט פלעגן זיי
ברענגען דאָס בעסטע פוטערוואַרג, רויע פעלן, בורשטין, וואלד-האַניק און טוועס.
ערגעץ אף דער מיט פון אַט דעם לאנגן האנדלס-וועג, אין א רוסישער שטאַט
לודמיר, וואָס אף וואַלין, האָבן זיי שוין געהאַט זייער אן אייגענע פאַקטאָריע, מיט
מענטשן, וועלכע זיי האָבן דאָרט באזעצט אף שטענדיק. דאָרט איז געווען דער
טרעפפונקט פאר פארשיידענע סאַכרים פון פרעמדע מעדינעס, דאָרט איז אויך
געגאָן דער אויסטויש מיט די סכירעס, וואָס זיי האָבן געבראַכט מיט זיך אָדער
וואָס ס'פלעגן פאר זיי אופקויפן די אַרטיקע פארטרעטער זייערע. פון דאָרט פלעג
מען שוין פאַרן ווייטער בעכאוורוסע, בא א צענדליק סאַכרים מיט זייערע בא-
גלייטער: באוואַפנטע שאַמרים, וואַפנטרעגער, מעשאַרסים, אַנטריבער. איז מען
טאקע געווען פארויכערט פון א בייזן אַנפאל אָדער פון אן אנדער אַנשיקעניש.
אפילע אז ס'איז אמאָל אויסגעקומען זיך אַפּשטעלן אף נאַכטלעגער צי האלטן
שאבעס אינמיטן פעלד אָדער אין א וואלד, האָט מען די פורן צעשטעלט אין א
קוואדראַט; די מענטשן און לעהאוודל די באלעכאים האָבן זיך געפונען אינעוויי-
ניק, ווי אין א פארמאַכטן לאַגער. מע האָט זיך דאָרט געפילט ווי בא זיך אין
דער היים, האגאם ארום איז געווען אן אומבאַקאַנט, פרעמד לאַנד, א באזעצט
מיט א פאַלק, וואָס מע האָט נאָך ביז אהער ניט געקענט און ניט געהערט זייער
שפראַך.

איצט איז שוין ווייט ניט אזוי ווי אין יענע צייטן. מע איז באדראַעט ניט
נאָר אין די ווילד-פרעמדע מעדינעס, נאָר אפילע אין די מעקוימעס ניט ווייט
פון דער היים, און די געפאר קומט ניט עפעס פון גאזלאַנים אָדער רויבער. די
ריטער האָבן פארלוירן זייער ריטערלעכן שטייגער, זייער ווערדע. צו די קריגע-
רייען און מילכאַמעס צווישן זיך, מיט וואָס זיי זינען שטענדיק פארנומען, איז
בא זיי איצט צוגעקומען דאָס פארנעמען זיך פאַשעט מיט רויבערי און גאזלע-
וואַיע. לאַזט מען זיך אין וועג אריין, פאָרט מען אדורך די ריטער-שלעסער, וועל-
כע שטייען ווי אַנגעקלעפטע אף די בערג און פעלדזן, איז מען ניט זיכער מיטן
פארמעגן און אמאָל אויך מיטן לעבן. זיי האָבן ארומגעגאַרטלט די האנדלס-וועגן
מיט א קייט פון ווילקירלעכער הערשאפט, וואָס האלט אין דער שטענדיקער מוי-
רע יעדן איינעם, וואָס באטרעט זייער ערד. ס'איז ניט אויסצומיידן, ווי מע זאָל
ניט זיין געניט, אַט די דראַענדיקע געפערלעכע רויבער-נעסטן, פונוואנען זיי
פאלן אָן און שלעפן אוועק דאָס גוטס ווי זייער זאַק-רויב. גוט איז נאָך, אז זיי
לאָזן גאַנץ מיט דער נעשאַמע. פאָרט מען מיטן וואסער, דערהייבן זיך דאָ אויך
זייערע פעסטונגען בא די הויכע טייך-ברעגן, און מע איז גליקלעך, אז מע קומט
דאָ אַפּ בלויז מיט באצאָלן אן אויסגעטראכטן צינש, וואָס איז קיינמאָל פאַרמעל
ניט באשטימט געוואָרן... און מע קען גאַרנישט ניט מאַכן; אפילע דער קיניג

וואלט דא גיט געקענט העלפן. זיי, די קיניגן, זיינען איצט צו מאכטלאז, אז זיי זאלן קענען עפעס פירנעמען קעגן די ריטער, וואס אין זייער הילף נייטיקן זיי זיך אליין. די אור-אוועס האבן די יאקאריס באזארגט מיט אן איינערנעם בריוו, וואס איז גילטיק אף אלע צייטן, פאר אלע דוירעס. דעם בריוו האָט געכאסמעט דער קיניג קארל דער גרויסער, און ער גיט די אייביקע רעכט זייער מיטשפאָכע פריי אומפאָרן און פירן מיסכער איבערן גאנצן לאנד אָן שום שטייער, אויך ארויספאָרן אין אנדערע מעדינעס און קומען צוריק אָן א שום גרענעץ-אַפּפּאַל. קענען אָבער אָט די רויבערישע ריטער אפילע גיט איבערלייענען דעם בריוו, די מערהייט זייערע קען גיט לייענען און שרייבן, און יענע סעניאָרן, וואָס קענען יא עפעס, לייגן אף דעם בריוו קיין שום אכט גיט. זיי ווייסן, אז דאָס איינציקע רעכט אין דער איצטיקער צייט איז דאָס רעכט פון פויסט. גערעכט בלייבט שטענדיק דער, וואָס איז שטארקער, דער, בא וועמען ס'איז דאָ קראפט אין די פויסטן.

צו אָט די אלע ריזע-מאטערנישן איז נאָך צוגעקומען אזוינס, וואָס באשווע-ריקט ביכלאל דעם האנדל-פארקער מיט די ווייטע לענדער. פאר די לעצטע יאָרן איז אופגעקומען אין די קריסטלעכע לענדער אן אומגעהייערע צאל סאָכריס, וועלכע פארלויפן דעם וועג. זיי האָבן זיך אויסגעלערנט אליין צו דערלאנגען זיך אין די מעקוימעס, ווו ס'הערשט די גרינע פאָן פונעם איסלאם. זיי שטעלט אויך גיט אָפּ דאָס פארקלייבן זיך אין נאָך ווייטערע מעדינעס, וואָס ליגן אף יענער זייט פונעם רויטן יאם. מע קען זיי איצט באגעגענען אף די מיט זון באגאסענע מערק אין דער הייסער עטאָפּיע, ווו מע קען קריגן בעזול-האזאל העלפאנדיין, אויך אין די שטעט פון הוידו, פונוואנען זיי פירן ארויס איידלשטיינער, בסאָמיס, געווירצן. דאָס וואָלט נאָך געווען א האלבע צאָרע, ווען זיי ברענגען גיט אריין דאָס אלץ אין זייערע היימען מיט גרויסע ציילעמער אפן געפעק. די אלע לע-וואנטישע סכירעס פונעם פרעמדגלויביקן מיזרעך ווערן באציילעמט, גלייך ווי דאָס וואָלט געווען דאָס ברויט און דער ווייץ פון דער הייליקער האָסטיע. דער-מיט גיט מען אַנצוהערן די גאָסטפאָרטיקע קריסטן, אז הייליקע סכירע איז בא זיי און אז מע דארף שוין מער קיין מאגע-מאסע גיט האָבן מיט די יידישע פאר-קויפער, מיט זייערע פארשאלטענע סכירעס. דאָס האָט געבראכט דערצו, אז אין אייניקע איטאליענישע שטעט, אין אזעלכע האנדלס-צענטערס, ווי ווענעדיג, אמאלפי, פיזע, בארי, האָט מען אָנגעהויבן פארווערן יידישע סאָכריס פארקויפן אף לאאכאָדים. פאר די אָנגעפאָרענע פרעמדע יידן איז פארבאָטן געוואָרן אויך דער הורט-האנדל, דערוף האָבן שוין גענומען אכטונג געבן די אָרטיקע קריסט-לעכע סאָכריס-גילדיעס, וואָס זיינען זיך צעוואקסן, ווי שוואַמען נאָך א רעגן. ס'דערגייט שוין דערצו, אז זיי קויפן אמאָל אָפּ א שיפסקאפיטאן, ער זאָל אף זיין שיף גיט נעמען קיין סאָכריס יידן מיט זייערע סכירעס.

אזא פאל האָט אין דער לעצטער נעסיע געטראָפן מיט שעמטאָוו יאקאריין. דאָס איז געווען אף איינעם פון די פאָרטן באם מיטללענדישן יאם, ווו ער האָט געמוזט אַנלאָדן דאָס שווערע געפעק אף די רוקנס פון געדונגענע קעמלען און זיך לאָזן מיט דער סכירע צו אן אנדער יאם-ברעג, אין אן אנדער שטאָט. אפן וועג האָט ער אָנגעיאָגט נאָך איינעם אזא רייזנדן מיט זיינע פיל בא-גלייטער.

— הוישניגא! — האָט ער זיך באגריסט מיט אים, ווי דער שטייגער איז, ווען צוויי יידן סאָכריס באגעגענען זיך אף די פרעמדע וועגן. יענער האָט אים בע-הארכאָווע און מיט האנאָע אָפּגעגעבן שאַלעם. זיינען זיי שוין אזוי ווייטער גע-פאָרן צוזאמען, זייט בא זייט אף זייערע מויל-אייזלען, הינטערן קאראוואן, וואָס זיי האָבן געלאָזט אף פאָרויס, און האָבן ארומגערעדט דאָס, וואָס ס'איז געשען מיט זיי באם יאם.

שעמטאוו איז געווען קאנטעט, וואָס אָט דער פּאַרדראַסיקער פּאַל האָט אים צונויפגעפירט מיטן זון פון נאַטאַן אָפּיצאַל, אָט דעם נאַטאַן, וואָס האָט אַמאַל געשעמט איבערן גאַנצן לאַנד מיט זײַן כּשײַועס באַם פּראַנקישן קײַניג, באַם פּאַ-טער פּונעם איצטיקן פּיליפּאָווגוסט. דער ייִנגערער אָפּיצאַל איז באַ דער מײַ-נונג, אַז אין אַלץ זײַנען שולדיק די קרײַץ-צוגן;

— זײ האָבן אַרויסגעשלעפט דעם בער פון דער נאָרע און אים באַווײַן אַ וועג צו די ווייטע לענדער. דער קריסט, וואָס איז דאָ יאַרנלאַנג געלעגן פּאַר-שטעקט, ווי אין אַ פּינצטערער ייִל, האָט מיטאַמאַל דערזען פּאַר זיך אַן אַנדער וועלט, אַ ליכטיקערע, אַ שענערע. דער מיזרעך האָט אים פּאַרבלענדט מיט זײַן אַשירעס. ער האָט דערזען זאַכן, וואָס ער וואָלט באַ זיך אין דער היים וועגן זײ קײַנמאַל קײַן אַנונג ניט געהאַט. איז צו וואָס, פּרעגט זיך, דאַרף ער האָבן, אַז מיר זאָלן זײַן די פּאַרמיטלער, אויב ער קען שוין צו זײ אליין צוקומען? גײט טאַקע דערצו, אַז מיר זאָלן צוביסלעכווייז אינגאַנצן אַרויסגעשטויסן ווערן פון אָט דעם אַיסלאַמישן מיזרעך-ווינקל. מײַלע, די וועלט איז נאָך גענוג גרויס. פּיל ערגער איז דאָס, וואָס אָט דער גוירעם צו אונדזער פּאַרטריבן ווערן פון אָט די רײַכע אויצרעס האָט אונדז צו טײַער אָפּגעקאַסט, אַ סאַך טײַערער, ווי דאָס, וואָס מיר וועלן אַנווערן דורך דעם העפּטיקן אַהנדל פון די קריסטלעכע סאַכריס-גילדיעס... — און ער נעמט באַקלאַגן די געברענטע לײַד, וואָס אָט די קרײַצטרעגער האָבן אָנגעטאַן אין לאַטאַרינגיע, באַם רײַן-טייך, אין צאַפּן-פּראַנקרייך און אין אַשקענאַז. וויפּל מענטשן זײַנען דאָרט אומגעקומען אָף קידעשאַשעם! וויפּל ייִדישע קעהילעס זײַנען כאַרעוורעניכרעו געוואָרן!

שעמטאָוו יאַקאַרי הערט מיט שוידער די קלאַג-מעגילע, וואָס יענער צעוויקלט פּאַר אים, און ער טראַכט דערבײַ: באַ אים אין פּראַוואַנס וואָלט אַזוינס ניט גע-קענט מעגלעך זײַן. די שטאַט-בירגער, די סעניאָרן, די גײַסטלעכע, — אפּילע זײ וואָלטן ניט דערלאָזט דערצו... און עפּשער, ווער ווייסט? ס'איז דאָך געווען אַמאַל אַ צײַט אין יענע ווייטע יאָרן, ווען אָט דער קעלטן-שײַוועט, די באַרבאַרישע גאַלן, האָבן צעשפּרייט זײַער מעמשאַלע אין דער לענג און אין דער ברייט אָף אלע זײַטן. צו גאַליע, צו די פּראַנקן, האָט דעמלט געהערט אַ גרויסער טײַל אַיטאַליע, אויך באַרסעלאַנע מיט איר גאַנץ גרויסער אומגעגנט, אַ שטיק אַשקע-נאַז — זאַקסן... האָבן דעמלט די ייִדן געלעבט פּריי, מיט די זעלבע רעכט ווי אלע איבעריקע פעלקער. אָבער וואָס איז געוואָרן, ווען דאָס לאַנד איז צעריסן געוואָרן אָף באַזונדערע פּירשטנטומס און גראַפּנטומס, ווען ס'האַבן אָנגעהויבן הערשן די מילכאַמע-דאַרשטיקע סעניאָרן, באַ וועמען די פּויערים זײַנען פּאַרוואַנדלט גע-וואָרן פון פּרייע מענטשן אין לײַב-אַייגענע? דערצו האָבן נאָך אָנגעהויבן די גײַסטלעכע, די קירך, נעמען די אויבערהאַנט. האָבן די ייִדן דען ניט אָנגעוויירן דעמלט אלע זײַערע ערדגיטער? מיט אײַן קרייץ פון דער פען האָט דער פּויער סטעפּאַן דער זעקסטער צוגענומען די נאַכלאַעס באַ אלע נאַרבאַנער ייִדן — זײַערע פעלדער און וויינגערטנער, וועלכע זײ האָבן מיט זײַער שווייס יאַרנלאַנג באַאַר-בעט. דאָס האָט גזירעם געווען, אַז די נאַרבאַנער ייִדן זאָלן זיך נעמען צו מעלאַ-כע און מיסכער. איצט וויל מען זײ אויך פון דעם מאַסיג-גוויל זײַן. דער מיטל-לענדישער יאַם, אָף וועלכן ס'זײַנען שטענדיק אַרומגעשוועמען ייִדישע רײַזנדע, וואָס האָבן געפירט מיסכער מיט פּרעמדע לענדער, ווערט איצט אַזוי ווי אויסגע-טריקנט פּאַרן ייִדישן מיסכער. און ניט נאָר דער יאַם — אויך די יאַבאַשע, די מיזרעך-ערד. די בלײַענדיקע ווייטע לענדער, וואָס האָבן יאַרנלאַנג צוגעצויגן צו זיך דעם ייִדישן סויכער, ווערן אויך ווי אַיינגעשרומפּן. אויך אין דער היים גליטשט זיך ארויס בעהאַדראַגעדיק דער באַדן פון אונטער די פּיס. ס'קאַסט אים די הימשטאַט אַ מאַטמען מיט געלט. כּוץ מעלכע-שטײַערן, שוּצעלט, פּאַרשידענע צינשן, טראַגט שעמטאָוו יאַר-יערלעך אַרײַן פּרײַויליק גרויסע סומעס פּאַר קאָ-

האַלשע היצטאַרכעסן, און די רעכט אף באזונדערע פרווילעגיעס בא די שטאַט־
הערשער, אין ראַטהויז, אין געריכט זינען אזוי ווי געמינערט געוואָרן פאר די
לעצטע פּאַר יאָר. אַט האָט ער פאַרצווייאָרן, נאָך זײַן לאַנגער רײזע איבער
קאַטאַלאַניע, סײַציליע און צאַפֿן־אַפריקע, פאַרשפּילט אינעם סײַכסעך מיט דער
קריסטלעכער סאַכרים־גילדיע, האַגאַם דאָס לאַדעניש האָט זיך נאָך ניט געענדיקט
אויך האַיאָר. ער איז נאַרוואַס מיט א פּאַר טעג צוריק געקומען צו פּאַרן, האָט
ער שוין צו טאָן געהאַט מיט די ראַטמענער, מיטן געריכט.

ער האָט שוין געטראָפּן בא זיך אין דער היים אָפּיצאַלן, וועלכער איז פאַר־
פּאַרן צו אים, ווי זיי האָבן אָפּגערעדט, צוליב א פּאַר אינאַנים. ער האָט איצט
נאָך א פּאַר אַרכים, וואָס ער האָט זיי אליין מיטגעבראַכט מיט זיך פון לונעל.
דאָס איז דער שוואַגער יאַסעף זאַבאַרע מיט זײַן זון. אָפּיצאַל איז אָבער ניט, ווי
דער שוואַגער זינער, א מענטש, וואָס פאַרנעמט זיך מיט שויע־פּיע, וואָס אכּוץ
דעם אייזל זינעם, פאַרמאַגט ער נאָר דאָס בינטל קסאַוואַדן, מיטן פעקעלע רע־
פּועס צו קאַלערליי מינע כאַלאַסן, וועלכע קענען אלעמען העלפּן כּוץ אים אליין.
אָפּיצאַל איז דאָך א פּראַקטישער מענטש. איז ער פאַרשטייט זיך, אריינגעפּאַרן
אין שטאַט אריין מיט דער גאַנצער פאַמיליע זינער און מיט די געפּעקן סכּוירע.
האַט עס אפּגעריסן די אויגן בא אלעמען, און די געמיינדע־לייט וואַלטן א באלן
געווען, ער זאָל באַצאַלן אַקטרואַ, דעם אויסשליסלעכן שטייער פאַרן רעכט אריינ־
צוברענגען און פאַרקויפּן דאָ אין שטאַט די לעוואַנטישע סכּוירעס. די זאך איז
דערגאַנגען ביז צו דער שטאַטקאַמער. שעמטאָוו האָט עס קוים אָפּגעשריגן, זײַן
כּשוועס איז נאָך אף אזויפיל ניט געמינערט געוואָרן, אז מע זאָל אים ניט גלייבן,
ווען ער האָט צוגעזאָגט, אז דער מענטש וועט דאָ גאַרנישע ניט פאַרקויפּן, אז
ער פירט דאָס אַלץ פאַרן קיניג פּיליפּ־אַוּגוסט, פאַר זײַן קיניגלעכן הויף, אַניט
וואַלט ער ניט געהאַט מיט זיך דעם קיניגס פאַפּירן.

איינציטיק האָט ער געהאַט גענוג אייגענע אייסקאַקים, אין שטוב בא זיך,
מיט דער סכּוירע, וואָס ער האָט געבראַכט. ווי נאָר ס'איז באוּווסט געוואָרן, אז
ער איז שוין געקומען פון דער נעסיע, האָבן זיך באוּוויזן אין יידישן טכּום סראַ־
רעטעס און סעניאָרן פון ארום נאַרבאַנע און פון דער שטאַט אליין. די איבעריקע
שטאַט־בירגער פון די ווייניקער פאַרמעגלעכע, די גייסטלעכע, דער פאַראַרעמטער
אַדל, יעדערער פון זיי האָט זיך שוין זינעם א יידן פון די לאַקאַדעם־פאַרקוי־
פּער, וואָס וועט שוין באַזאַרגן מיט די אלע גוטע זאַכן, וועלכע וואַלטן דאָ ניט
געווען בענימצע, ווען ניט יאַקאַרי דער ראַדאַניט. ער איז נאָך דערוויל דאָ אין
נאַרבאַנע דער איינציקער, וואָס לאַזט זיך אף לאַנגע כאַדאַשים אין אזא ווייטן
וועג אריין, קעדיי די אלע געווירצן זאָלן קענען קומען אפּן דעמבענעם טיש
באַם ריטער אין שלאַס צי באם שטאַט־בירגער אין זײַן צוויי־שטאַקיק הויז. בא
היינטיקן טאַג איז דאָס אַלץ די גאַנגבאַרסטע און טייערסטע סכּוירע. אַלץ קען
ער קריגן בא זיך אין דער היים, דער אַדלמאַן. ס'באַנונגט אים דאָס, וואָס ער
באַקומט פון דער שווערער האַרעוואַניע פון זינע לייב־אייגענע, וועלכע באַזאַרגן
אים מיט גענוג ברויט, פלייש, ליינשטאַף, די צעכלייט באַקליידן און באַשוכן
אים. אָבער אַט דאָס שאַרפּשמעקנדיקע, וואָס טוט א ברי באם גומען און צינדט
אָן, און רייניקט ארום אלע כאַלאַלים, פון די נאָזלעכער ביזן מאַגן, וואַקסט אין
די ווייטע אומבאַקאַנטע לענדער, און מע דאַרף פאַר דעם באַצאַלן א גאַר הויכע
פּרייז. ס'לוינט אָבער. אָן דעם איז דאָס פעטסטע כאַזער־זייטל, דער בעסטער
כּיילעק זאָדעק, מעג ער זײַן צען מאָל געבראַטן, ניט געשמאַק, און ס'קריכט אין
מויל אריין ווי עפעס א טרוקענער ביסן. דערצו זאָגן נאָך די מעדיקער, אז אַט
די זיבן מינים געווירצן: פּעפּער־מיניץ, אינגבער, זאַפּרען, צימערינג, נעגעלעך,
מושקאַטן און לאַרבער־בלעטער מאַכן די מיכאַלים גוט צום פאַרדייען און זינען
א בראַכע פאַרן געזונט. אָבער די שעפע פון פאַרנאַסעס, וואָס שעמטאָוו ברענגט

אריזן אין שטאָט מיט זיין יעדן קומען פון א נעסיע, איז ניט נאָר צוליב דער גרויסער באדערפעניש פון די סרארים אין די טאמיקע הארבלעכע געווירצן צי אין די בסאמים און בויםלעך, וואָס ער ברענגט פאר די סראָרעטעס אף צו שמירן די ליבער און די האָר פון קאָפּ (ס'איז נאָך פארבליבן בא אים א רעשטל פון א פריערדיקער ריזע, א גאנץ פעסעלע מוסקוס פון אָט די שמעקנדיקע פליסי-קיטן, וואָס ס'טיילן אויס אייניקע פויזענדיקע באלעכאים. מיט דעם האָט ער קיין דיגע ניט. א סאך ערגער איז מיט דעם פארהארטעוועטן ווייסן זאפט פון קאמ-פער-ביימער, וואָס האָט געהאט אזא שאַרפן רייעך און איצט האָט ער זיך קימאט ווי אויסגעוועפט). דעם אקער אשירעס ברענגט ער אריין מיט די סכורעס פאר די האנטווערקער. די פארבער אינעם יידישן פערטל האָבן אופגעלעבט, ווען ער האָט דאָס ערשטע מאָל געבראכט פאר זיי די פארשיידנארטיקע פיגמענטן, אזעל-כע, ווי, אשטייגער, אינדיגאָ, א געוויקס אזא, פון וועלכן מע באקומט א טונקל-בלויע פארב. אָדער דעם ברוינעם פארב-שטאָף פון די טונפיש, וואָס זיי טיילן אויס פון זיך אין א פליסיקן צושטאנד, ביים מע פארפאָלגט זיי. דעם טונקל-גרויען שווערשטיין און די ווענעדיגער צינק-קאָליריקע זילבערפארב, די פור-פור-פארב קארמעזין, וואָס מע באקומט פונעם קליינעם ווערעמל קאָשעניל, אויך דעם געלן קאָליר, וואָס מע באקומט פון א רעזע-געוויקס. ער איז בעקוון צו ליב אָט דעם פארבווארג אראָפגעפאָרן קיין פייווע, א שטאָט אין יאָוולאנד, ווו קימאט אלע דאָרטיקע יידן זינען זיך מיסאסעק מיט אָט דעם איניען.

פאר די נארבאָנער יידן זינדיכטלעך, וועלכע האָבן פארפלאנצט און געלאָזט אויסוואקסן זייערע אייגענע זינדיביימער, האָט ער געבראכט די לעבעדיקע זינדי-ווערעם, וואָס ס'איז ניט אזוי ליכט געווען צו פארפירן. מיט די בלעטער פון אָט די זינדיביימער קען מען האַדעווען און פארמערן די זינדווערעם. דאָס איז אן אומגעהייער טייערע לעבעדיקע סכורע, וואָס פאר איין אונץ צאָלט מען גרויס געלט. פאר באלמעלאַכעס, מומכים אין וועבעריי, האָט ער, אויסער וואַלענע גארן צום שפינען, געבראכט אויך זילבערנע און גאָלדענע פיברע אף אויסצוארבעטן פּרענדולעך און טאשמע צו באזוימען די פרויען-קליידער, דינעם האפט אף אויס-צוהעפטן שפיצן. פאר די שוסטער, רימער און סויפריס האָט ער געבראכט, כּוץ גראָב לעדער פאר שייך און זאָטלעך, די דורכזיכטיק-דינע פארמעטייערעס פון ציגן און שאַף-פּעלעכלעך, דאָס טייערע שאַגרען-לעדער מיט ווייס-גרויע פּלעקן, אויסגעארבעט פון אייזלפּעל, און אפילע זאמש פון גוט אויסגעוואלקערטע הירשפּעלן.

אַבער דאָס וואָגיקסטע און שווערסטע געפּעק זינען די צונויפגעראַלטע ליי-לעכער שניט-סכורע, צו הונדערט און מערער יארד פון יעדן מוסטער באזונדער. דאָ זינען געווען האַלבאַשע-שטאָפּן און שניטציג פאר קאָלערליי אנדערע בא-דערפענישן, ווי זעגל-לייוונט צו די שיפן, לעדער-טוך פאר א געשפאן, גראָבער לעגאטיין אף צו דעקן דעם רייטוואָגן און נעצווארג פאר די פישער-נעצן, די רייכסטע מוסטערן פון דינע בונטפארביקע מיזרעך-ציגן, קונציק באבלימלע און באקעסטלטע, מיט פינטעלעך געפינטלט און מיט שפרענקעלעך געשפרענקלט, צי געשטרייפטע מיט פאסעקלעך, אָדער גאָר באמאָלטע מיט פילקאָליריקע ארא-בעסקן, וואָס דאָס איז איצט די לעצטע מאָדע בא די רייכערע פרויען פון די שטאָט-בירגער, זיי זינען קאפּאבל צו באצאָלן די טייערסטע פרייז פאר א רעשטל פון אָט דעם שטאָף, מיט וועלכן מע קען זיך אויסטראַצלעך, אז ס'זאָל פארכאפּן דאָס אויג. דאָס הייסט ניט, אז ס'גייט שוין ניט אָן דער גלאטער זינדשטאָף לע-וואנטיין. ס'זינען נאָך אויך פאראן בלאַגנים אפן אראבישן וואָלנס באראקאן, אף די גלאנציקע אטלעסן פון דאמעסעק, אפן יאמקאָליריקן מוארעט מיטן כוואליע-דיקן שימער, וואָס ביט אלעמאָל די פארב. אפילע דער ביליקער פּערסישער זינד ארדאש און דער שטייפער פּערקאל פון אינדיע האָט נאָך אויך אן אָנגאנג.

ס'וועט ניט אויסגיין די וואָך — און דאָס אלץ, וואָס ער צעפאָקעוועט איצט און וואַרפט אָן אָף די טישן און בענק, וועט אַרײַנקומען צו די לאַאכאָדיס-הענדלעך און דורך זײ — צום קױנע אין שטאָט און אין דער אומגעגנט. ס'וועט ניט בלייבן קײן אײַן נײַט-פאַרקױפּטער טױזאַט.

דערווייל איז ער, שעמטאָוו, שוין דעם צווייטן מעסלעס פאַרנומען מיט פּער-זענלעכע אײַנאַנים. ער האָט אפּילע קײן צײַט ניט אַרײַנצוטראָגן דעם ראָש פּון דער קעהילע, דעם אײַניקל פּונעם גרויסן באל-צדאַקע מערוואַן האַלייווי, נײַע סײַ דורים, וואָס ער האָט געבראַכט אַ מאַטאַנע פאַר דער שטאָט, — דעם נײַעם סידער „תיקון תפילה“, וואָס ס'האָט געשאפן אײַנער אַ ראבי עלכאַנאַן. אין אײַנעם אַ מאַקעם ניט ווייט פּון קאַרינט האָט ער געלאָזט אַראָפּשרײַבן עטלעכע קאַפּיעס אפּן טײַערסטן פאַרמעט. מע ווייסט, אז ער איז אזא, וואָס האָט ליב, אז אלץ זאָל זײַן בעיאַדירעכאַווע.

דערהויפּט נעמט ער אָן פאַר ליב די מיצווה פּון האַכנאַסעס-אַרכים, און דאָ האָט ער אפּילע קײן צײַט ניט זיך מיסאַסעק צו זײַן ווי געהעריק מיט זײַנע טײַערע אַרכים, דעריקער — מיטן יונגן מאַן פּונעם ווייטן רוסיש-לאַנד, און מיט זײַן אויס-לייזער אַפּיצאַלן, וועמען ער איז מעקאַנע אָף דער מיצווה פּון פּידען-שווינס. אבי ער האָט זײ באַזעצט אײַנעם אױבער-שטיבל, אײַנעם שענסטן גאַסטצײַמער, וווּ ער האָט געלאָזט אַרײַנפאַסן דאָס פאַרביקע גלאָז אין די קלייניקע קוואַדראַטן פּונעם פענצטער. אין אנדערע כאַדאַרים זײַנען נאָך די פענצטער, ווי אין אלע אײַבעריקע הייזער דאָ אין נאַרבאַנע, אײַבערגעצויגן מיט אַ דורכזיכטיקן פאַרמעט, אָדער פּאַר-שעט פאַרגראַטעוועט מיט אײַזערנע שטענגלעך, אין אַ שלעכטן וועטער ווערן צור-געמאַכט די לאַדן, און ס'איז ניט צו זען די ליכטיקע שיין פּונעם טאַג. ער וואָלט ניט געקענט אפּן אַקרעס און אָף דער גרויסער טירכע, וואָס ער האָט דערביי מיטן ברענגען עס פּון אײַזער-לעיאַם, ווען דאָס גלאָז זאָל זיך אזוי ניט ברעכן אפּן וועג. ער האָט דאָס ערשטע מאָל געבראַכט שטיקלעך מיט פּיצלעך. ס'איז קוים געווען אַפּצוקלייבן פאַר אַט דעם אײַנעם כײדער. איצט ווייסט ער נאָך ניט, אָף וויפּל פענצטער פּון די אײַבעריקע כאַדאַרים וועט קלעקן דאָס געבראַכטע פּון דער היינטיקער נעסיע. וויפּל קאַסטנס מיט אַט דעם גלאַטן קאַלירטן האַרטן שטאַף, וואָס לאָזט אדורך די זונענשיין און לאָזט ניט אַרײַן קײן קעלט, וואָלט ער געדאַרפט האָבן, אָף צו באַזאָרגן די גאַנצע שטוב מיט אלע אירע פענצטער! ער האָט שוין אפּילע געזען באַ ייִדן אין אַנטזאַכע דאָס זעלבע גלאָז, וואָס איז לאַכלוטן ווייס און איז אַ סאך דינער פּונעם פאַרביקן, ס'קאַסט אומגעהייער טײַער. נאָר ווען ס'האָט ניט דעם כײסאַרן זיך צעברעכן נאָך לײכטער, ווי אַט דאָס שווערע טונקל-פאַרביק גלאָזוואַרג פּון צור וציידון², ווי מע רופּט עס באַ די ייִדן אין די מיזרעך-לענדער! ער האָט דאָרט אויך געזען אַ נײַעם מין שפּיגל, ניט אזא ווי ס'שטייט דאָ באַ אים אײַנעם גאַסטצײַמער און פאַרנעמט אַ האַלבע מיזרעך-וואַנט, — אַ גרויסע שטיק פּאַלירטער מעטאַל. אין אַוונט, ווען מע צינדט אָן די מענורע, וואָס אַנטקעגן, פאַרטאַפּלען זיך די פּײַער-פלעמלעך און ס'צעשפּילן זיך די שאַטנס, וועלכע פאַלן אָף די גאַלד- און זילבער-קײלים, וואָס זײַנען צעשטעלט אײַנעם אלמער אָדער וואָס הענגען אָף די ווענט באַנאַנד מיטן טײַערן געווער, מיט אוועלכן ס'וואָלט געקאַנט שטאַלצירן דער רײַכסטער אַדלמאַן און אפּילע דער קײניג אַלײן.

מע מעג שוין אהין שיקן אַנצײנדן פּײַער, האַגאַם די אַרכים זײַנען נאָך דער-ווייל אײַנעם מערעכעץ, וואָס ער האָט אַן אײַגענעם באַ זיך אפּן הויף. ער וועט אַרופּקומען צו זײ נאָך דער באַד מיט קיבעד. דאָס פעסעלע קאַפּריסי-וויין שטייט

¹ אַן אַמאַליקע פּראַנצױזישע לענג-מאַס, קאַרגע צוויי מעטער.

² מון דער אַמאַליקער פעניצײע.

שוין דארט אפן טיש. מאָרגן, אים-יירצע-האשעם, קאיאָר פירט ער אָפיצואַלן צום שטאַט-כאַלפּ, צו זײַן מעכטן, אהיים. ער וויל ניט, אז מע זאָל זײַן מעכטן זען אפן מאַרק, וווּ ער שטייט מיט זײַן מינץ-טישיל אין דער געסראַכע. די כאַלפּאַנים האָבן זייער פּלאַץ זײַט באַ זײַט מיט די קאַצאָוים, הערט זיך דאָרט שטענדיק, ווי אין אַ שעכטהויז, אזוי אז ס'איז אומגעלעך איינצושטיין.

דער טומל באַ די מינץ-טישן איז איצט, אינמיטן טאָג, אַ סאך אַ גרעסערער, ווי אפן פּליישמאַרק. די פּליישעקער האָבן שוין ניט וואָס צו טאָן, דרייען זיי זיך דאָ אַרום צווישן אַן אוילעם פון היגע און אָנגעפאַרענע, יידן און ניט-יידן, וואָס קויפן אָדער בייטן מאַטבייעס פון גאַר דער וועלט. דאָ קען מען הערן אַ סאך לעשויעס און זיך זען מיט מענטשן פון פאַרשיידענע לענדער. יידן פון ספּאַראַד האָבן אהער געבראַכט פּערד, בייטן זיי אויס דאָס געלט, וואָס זיי האָבן געלייזט — די פּראַנקישע ליאַרדן און די דינאַרן — אַף שפּאַנישע עסקודעס, אַף פּאַסעטן, אַף פּאַרטוגעזישע מילרייסן. אַ ייד, וואָס האָט געהאַנדלט מיט נייע מינע רעפּועס, קלייבט זיך פּאַרן צו די בריטן קיין ענגלאַנד, זוכט ער קופּערנע פּאַרטינגס, זיל-בערנע שילינגען; אַ זאַלץ-סויכער פון דער ווייטער שטאַט פּראָג טראָגט זיך אַרום מיט אַ פּול זעקעלע אַלטפּראַנקישע סאַנטימען און ער וויל דערפאַר זילבערנע רענדלעך. די כאַלפּאַנים פּרווון די מאַטבייעס אפן צונג, לייגן זיי אַף דער וואָג, פאַרהערן דעם קלאַנג. זיי ניצן אויס דעם כּוּש-האַטאַם פּונקט ווי דעם כּוּש-האַ-שמיע, דעם כּוּש-האַרזע און אויך דעם כּוּש-האַמישוש, דעם טאַפּ-כּוּש, אַלץ קעדיי זיך ניט לאָזן אָפּנאַרן, האַגאַם זיי זיינען אַף אזויפיל געניט, אז פון אַ גאַנצן הויפּן וועלן זיי באלד דערקענען אַ פאַלשע מאַטבייע. זיי ווייסן מיט אלע פּראַטים די פּרייז פון יעדן מין געלט-שטיק, פון אוועלכער מעדינע זי זאָל ניט שטאַמען, אפן אויג קענען זיי גלייך באַשטימען דעם אָפּשטאַם און דעם ווערט, וואָס ס'האַט באַם בייטן יעדער מין שטיקל מינץ.

שעמטאָוס מעכטן, דער הויפּט-כאַלפּן כידעקל, האָט אַ גאַנצן פּרימאַרגן גע-האַט צו טאָן מיט קליינגעלט. אַ ניט-ייד האָט אים אָפּגעהאַלטן העכער אַ שאַ מיט עטלעכע גילדענע פּיסטוילן, מיט מאַטבייעס, וואָס האָבן אַ גוטן אָנגאַנג אין דאָ-רעם-פּראַנקרייך און אין שפּאַניע. כידעקל האָט אים פאַר זיי אָנגעשאַטן אַ פּולן בייגאַרטל מיט קופּער-מאַטבייעס. אָבער יענער האָט אַרומגעטאַפּט יעדער מאַט-בייע באַזונדער, און פאַר אַן עטוואָס אָפּגעריבענער איז געוואָרן אַ קריגעריי. דער-וויל האָט ער אָנגעוווירן אַ געשעפּט מיט אַן אָנגעפאַרענעם ריטער, וואָס האָט געהאַט מיט זיך אַ פּול לעדערן זעקעלע מיט מיזרעך-געלט. דאָס איז אַ גאַנץ פאַרמעגן, דאָס סאַמע גאַנגבאַרע געלט פאַר די, וואָס לאָזן זיך אין אַ ווייטן דערעך אין די מיזרעך-לענדער. ער איז געוואָרן אויסער-זיך, ווען ער האָט דערזען, ווי דער ריטער האָט אויסגעשאַטן אפן שאַכנס טיש דעם הויפּן רענדלעך, דוקאַטן, צעכינען, אַראַבישע, פּערסישע... מיטן בליק האָט ער דערקענט די מאַמודעס, דיר-העמען, מוּזונען און אפּילע אינדישע רופּיעס האָבן זיך דורכגעוואָרפן צווישן זיי. פאַר זײַן מעכטן דעם ראַדאַניט, פאַר שעמטאָוו יאַקאַרי, וואָלט עס געווען אַ גאַנ-צער באַטרעף.

דערפאַר האָט אים גאָט געהאַלפּן מיטן יידן, וואָס דאָוויד קימכי האָט אים צו-געשיקט. אַט דער בולגאַרישער ייד איז אַרומגעגאַן מיט זײַן אויצער איבער די טישלעך און זיך נאַכגעפּרעגט אפן כאַלפּן מיטן נאָמען כידעקל, און נאָר צו אים האָט ער געוואָלט.

— איך פאַרשטיי, — האָט ער געזאָגט צו כידעקלעך, ווען ער האָט זיך סאָפּ-קאַלסאַף דערלאַנגט צו אים, — אז אַ כילעף, אַ בייט, איז אַ כאַלעף, נאָר איך מוּ-דאָ האָבן דאָס פּראַנקישע געלייטערטע זילבער-געלט, די היגע סאַנטימען. מע האָט מיך פאַרזיכערט, אז איר וועט מיט מיר מאַכן אַ גערעכטיקן בייט.

כידעקל האָט מיט שטאַלץ אָפּגעגעבן דעם יידן א ברייטן באַרעכהאבע, און ווען יענער האָט פון זײַן טאש ארויסגעשלעפט א לעדערן זעקלע און גענומען ארויסלייגן פון דאָרט געלט, וואָס ער האָט געבראכט מיט זיך פון דער ווייטער מעדינע — פון פוילן, האָט מען אים גלייך ארומגערינגלט, און ס'איז געוואָרן אן אָנגעלאָף פון אלע כאלפאָנים-טישלעך. עמעצער האָט דער ערשטער דערזען אָף די זילבער-בלעכלעך ארויסגעשלאָגענע יידישע אויסעס. „משקא קרל פולסקי ברכה טובה“, האָט מען עס קוים איבערגעלייענט. זײַנען באלד עטלעכע מינץ-שטיק מיט אזא אופשריפט אוועק פון האנט צו האנט. דער ייד האָט צעשפרייט ביידע הענט אפן צעשאַטענעם געלט און געווארט, די מאטבייעס זאָלן זיך צוריק אומקערן. די כאלפאָנים פון נארבאָנע האָבן שוין ניט איין מאָל געזען יידיש געשריפטס אָף קאָלעראַלי געלט-שטיקער — אָף די מאטבייעס פונעם דוקעס בערג-הארט, די זילבערשטיק פון קארל דעם פרידלעכן; בא כידעקלען אליין געפינען זיך אלטע מאטבייעס מיט אופשריפטן „מזל וברכה“, „קצין ומלך“, אויך בא אַנ-דערע האָט זיך פארהיט מינץ מיט יידישע אויסעס. אָפט — מיט נעמען פון בא-רימטע מעלוכע-ארענדאטאָרן אָדער מינץ-שלעגער, אזעלכע, ווי ראבי אוראָהאָם באר ייִצחק האנאָגיד אָדער פינכעס האקויהען. דאָ אָבער האָבן זיי דער-זען פאר זיך א גאנץ נייע מאטבייע פון א ווייט פרעמד לאַנד, וואָס הייסט פוילן.

אינמיטנדרײַנען, פונוואנען האָט ער זיך פלוצעם גענומען? ס'האָט זיך אָנגע-הויבן שטופן אהער מיט א מין אזעס דער שטאַטישער שאלאטן-שאמעס, דער ריז מיט זײַנע לאנגע יאָדאים, מוישע. ער צעשפארט די יידן, וואָס ארום טישל, און מיט א שאלנדיקן רוף דונערט ער ארויס:

— כידעקל! דער מעכטן שעמטאָוו האָט מיך געשיקט דיר אָנזאָגן די בסורע, אז זײַן טאַכטער קצינע, זאָל לעבן, האָט געבוירן א זאָכער. מאזלטאָוו דיר, כײִ-דעקל!

— מאזלטאָוו, מאזלטאָוו! — האָבן זיך א שאַט געטאָן בראַכעס און ווינטשע-רייען פונעם גאנצן רעדל יידן. די כאלפאָנים האָבן פריידיק אים געהאלטן אין איין ווינטשעווען, געווען זיכער, אז ער וועט טייקעף-אומעיאד אָפּלאָזן דעם פרעמדן יידן מיט זײַן זילבער, נאָר כידעקל האָט עס בעכיפאָזן צונויפגעשארט אין זײַן פארמעטענעם בייטל, אפגיך אָפּגערייניקט דעם טיש און אים איבערגע-קערט אפן קאסטן, וואָס ער האָט פאריגלט און פארשלאָסן אָף אלע זיבן שלעסער. דעם יידן מיט די מאמטאקים האָט ער ניט ארויסגעלאָזט פון די הענט. אן איבער-גליקלעכער, מיט א געדולע-פאָנעם, האָט ער זיך קוים מיטן יידן ארויסגעשארט פונעם געדיכטן רעדל. דעם גאנצן וועג, ווי מע וואָלט שוין געהאט צעפויקט די גוטע בסורע, האָבן אים גאַכבאגלייט די בראַכעס מיט די מאזלטאָווס. מענטשן מיט אופגערוימטע פענעמער, מיט נאכעסרוענדיקע שמיכלען האָבן זיך געוואָלט מיט אים מעסאמייעך זײַן, ניט געלאָזט אים בלייבן אליין מיטן יידן, ביז זיי האָבן ניט פארלאָזט דעם גרויסן מאַרק-פלאץ און פארקערעוועט צום הויז פון די קימ-כיס. דאָרט איז ער אפגיך אָפּגעפארטיקט געוואָרן מיטן בייט און איז אוועק אהיים.

— מאזלטאָוו, יוסטע! — האָט ער קוים דערלעבט ארויסצושרייען אָף דער שוועל. — דיין שונר האָט געבוירן מיט מאזל א בען-זאָכער! אונדזער אורי איז שוין, באַרעכהאשעם, א טאטע פון א בכאָר! מיר האָבן שוין דאָס ערשטע אייניקל! יוסטע האָט צעפאָכעט די הענט און א פארפלאמטע זיך גענומען קושן מיט א יידענע א כוילאָניס, דאר און קוואר, הויט און בייך. יענע האָט בא איר געהאלטן אין עסן א געריכט פון ארבעס, וואָס האָט פארשמעקט דעם כײִדער מיט אלע טא-מען פון גאנדידן. פון דער גרויסער שיסל האָט נאָך געשלאָגן א דאמף, וואָס האָט גערייצט די נאָלעכער און געוועקט דעם כײִשעק צו ווארעם געקעכטס. אליין

קומט ער אָפּ דעם גאַנצן טאַג אפן מאַרק און עסט טרוקנס, און זי האָדעוועט אַרע-
מעלייט מיט אלץ, וואָס זי גרייט פאַר זיך און פאַר דער שטוב. זי האָט דאָ ניט
לאנג דאָס גאַנצע אויפּעס-געבראַטנס צעטיילט און האָט דערנאָך ניט געהאַט וואָס
צו דערלאנגען צום טיש. איצטער ווידער דאָס זעלבע. ס'איז אים אַ ביזאָיען אין
אזאַ נאַכעסדיקער שאַ זיך צו קוועלן און ארויסווייזן זיין אומצופרידנקייט, מוז ער
שוין עסן וואָס זי דערלאנגט אים. ס'איז שוין בא אים אַ געוויינלעכע זאַך, אז
ס'זאָל פאַר אים זיט בלייבן קיין לעפל ווארעמס. אז וואָס ס'איז דאָ אין שטוב
פון געקאַכטס און געבראַטנס, ווערט עס בא איר צעטיילט. נאָך איידער ס'באווייזט
זיך אויסקילן. אז זי טראָגט אפן קאַפּ וווּ אן עוויגען, וווּ אן אַרעמע אלמאַנע מיט
יעסוימים צי א מעטופל מיט קינדער... און ער מוז לייזן פון איר ווילדער וואַט-
ראַנעס. ער איז שוין געוויינט דערצו. די כוילאַניס זיצט אנטקעגן און קוויקט זיך
מיטן קאַכיקן ארבעס-געדעמפעכץ, און ער מאכט אַ בראַכע איבער די קאַלטע
פיש-קניידלעך. דאָס ווייב זעט, ווי ער קרימט זיך. זי קען אים נאָך דערלאנגען,
אויב ער האָט כיישעק, אַ ביסל רויג פון געווענדזלטע פישלעך אָדער אַ ציבעלעך-
געשמעלצעכץ, אזאַ פון באַב מיט ציבעלעס און אייער.

ער האָט נאָך ניט באוויזן אַפצוועסן, די כוילאַניס איז, דוכט זיך, נאַרוואָס ארויס
פון שטוב. האָט זי שוין קעהערעף-אייען צעפויקט איבער דער גאַס, און — זיי
זיינען שוין דאָ, די אַרעמעלייט. די נאָענטע שכנינים, מענטשן, וואָס זיינען פאַר-
נומען מיט אייסאַקים, מיט מעלאַכעס, האָבן נאָך צייט מיטן אָפגעבן מאזלטאָוו,
אפילע זייערע יידענעס זיינען איצט אויך פאַרנומען מיט עפעס אן ארבעט. אָבער
אַט די, וואָס פוילן זיך שטענדיק עפעס טאַן, בא זיי איז טאַמיד שבת היום, פסח
היום, און אזוי לעבן זיי אָפּ זייערע יאַרן אָן מי, אָן האַרעוואניע. האָבן זיי איצט
ארוםגערינגלט זיין יוסטען, וואָס שטייט צווישן זיי ווי אַ גרויסע צדאַקע-געבערן
און טיילט קליינגעלט. די פאַרטעך-קעשענעס זיינען בא איר געשוואָלן, פול מיט
מינץ און זי איז מאַלע-טיינעג פון דעם טומל מיט די ווינטשערייען, וואָס זי הערט
פון זיי אויס, פונעם צוזען די גינסטיקע שמייכלען זייערע און די פריידיקע אויגן,
ווען זיי באקומען אַ מאַטבייע אין האַנט. ס'וועט אמאָל נעמען אן עק דערצו?
אפילע די, וואָס האָבן שוין באקומען זייער גאַב, טרעטן ניט אָפּ פון איר, און דאָ
האַלטן אין איין צוקומען נייע. אַט איז שוין דאָ פאַראן אַט דער, וואָס איז שטענ-
דיק ארוםגעגאן קרוע-בלוע, ביז זי האָט אים פון קאַפּ ביז פיס אָנגעטאַן אין מאל-
בושים. און אַט האָט זיך אריינגעקוילערט דאָס לאַמע ווייבל. מע האָט זי דאָך
ערשט ניט לאנג כאַסענע געמאַכט. יוסטע איז צו אים צוגעשטאַנען, נאָר ער זאָל
גיין מיט איר אָף דער אַרעם-כאַסענע, ס'איז אַ מיצווע-סימכע, האָט זי געטיינעט.
ער זעט, אז ס'וועט קיין סאָף ניט נעמען. אַ קליין מיידעלע האָט ערשט אריינגע-
פירט אַ בלינדן, און נאָך זיי רוקט זיך מיילעך דער הויקער.

— נו, גענוג, יוסטע. פאַר היינט וועט שוין זיין די-יוועהויסער, — האָט ער זיך
אופגעהויבן, כידעקל, און געפרוּווט אָפּשטופן פון איר דאָס בינטל קאַפּצאַנים.

— וואָס רעדסטו, מאַן מיינער? מיר האָבן דאָך איצט אזאַ סימכע!

— נו, איז וואָס?

— ס'איז דאָך אַ גרויסע מיצווע בא אזאַ סימכע צדאַקע טיילן. פאַר אונדזער
בכאַר, ער זאָל געזונט זיין.

אַ נייע מיצווע! אז זי זוכט שטענדיק מיצוועס, און דאַפקע אָף צעטרענצלען,
צעטיילן, צעגעבן, ס'זאָל איר בלייבן ווייניקער. אינמיטן העלן טאַג צעפאַטערט
אזאַ מאַטמען מיט געלט, און פאַר אים אין די אויגן! ער זאָל עס צוזען — דאָס
איז פאַר אים צו אַ שווערער ניסאַיען.

! היינט איז שאַבעס, היינט איז פייסעך.

אין שטאַט דערציילט מען כידושים וועגן איר מתן בסתר¹. קומט צו איר אן אַרעמאן, איז איידער ער עפנט דאָס מויל אף עפעס בעטן, שיקט זי אים צו א געוירצן-הענדלער; ווערט אים שלעכט, אז ער פארקרימט זיך אזש. — סטייטש, יוסטע, לעבן זאָלט איר און געזונט זיין, איך דארף דאָך ברויט, און איר שיקט מיך נאָך געוירצן? ס'איז מיר גענוג אָן זיי ביטער. — גייט ווהיין איך שיק אייך. מע וועט אייך געבן מעזומאַנים, איר וועט זאָגן, אז איך האָב געהייסן.

אַט אף אזא אויפן שיקט זי צום באלעבאַס פון די מילשטיינער, צום גרויפן רייסער, צו די פליישעקער, און אפילע צו די שניטקרעמער. זי האָט אמאָל א קאלע-מיידל געשיקט אפילע צו א יידן, וואָס פארקויפט איידלשטיינער. אָט די אלע גיבן דעם שאַליעך אָדער עפעס ווערטפולס, אָדער גאָר באר געלט. דאָס אלץ ווערט אף איר קאַנטע פארשריבן ווי אַנגענומענע סכּוירע. קומט פארן יאָר-מאַרק, פאַרמאכט זיך ניט די טיר פון די כּויוועס-מאַנער, און יעדערער פון זיי דעראַנגט זיינעם א היפשן כעזשבן. מאכט דער כאלפן א גוואלד:

— סטייטש, ווו טוסטו אהין אזויפיל מעל? און האייטאַכן? ווו, אין וואָסער באַ-לעבאַטישקייט פאַרניצט מען אזויפיל געוירצן, וואָס קאַסטן אזוי טייער? און ווו זיינען דיניע באַגאָדים, וואָס דו האָסט אַנגענומען?

ער סילעקט, פאַרשטייט זיך, אלע דאָזיקע כּויוועס, ביז א פרוטע, און ער ווייסט גאַנץ גוט, פּוּוואַנען ס'נעמען זיך אָט די אַנגעשוואַלענע כעזשבויעס. ער האלט נאָר אין איין טיינען:

— צאָל איך דען ניט דעם שטייער פאַר אַרעמעלייט, דעם מייסער-אַני? און וויפל מאָל ווארף איך אריין אין צדאַקע-פּושקע מער ווי דיין מעכטן, דער גרע-סטער גוויר אין נאַרבאַנע? און אף אויסהאלטן דעם מוישעוויזיקיינים און די אכ-סאַניע פאַר פרעמדשטאַטישע אַרעמעלייט גיב איך דען ניט, ווי אלע אנדערע? און אף באַפרייען אסירים פון געפּענקעניש? און אז מע האָט באַדאַרפט באַצאָלן קנאַס איבער א מעסירע אין מאַגיסטראַט, איז מען דען ניט געקומען צו מיר נאָך הילף? די גאַנצע שטאַט ווייסט, אז איך שטיי ניט אָפּ פון אלע אנדערע פאַרמעג-לעכע יידן, האַגאַם א ספּאַריס-איבערשרייבער איז ניט קיין לאַמדן און א כאלפן איז ניט קיין אוישער.

נאָר אומזיסט איז ער זיך מיסנאַצל פאַר איר. ער וועט זי שוין סיוויי ניט איבערמאַכן. אזא וועט זי שוין פאַרבלייבן אפן גאַנצן לעבן. ער געדענקט נאָך, ווי מיידלווייז איז זי געווען איינע אין שטאַט אזא מעזעג-טאָו מיט איר צדאַקע טאָן. דערצו האָט זי נאָך געשעמט מיט איר שיינקייט. אָבער ער איז אויך געווען א שטאַלטנע באַכער, א פּאַשעטער באלמעלאַכע-יונג, א מעש-גיסער, וואָס האָט גע-אַרבעט בא יענעם, אָבער ער האָט גוט פאַרדינט, און דער צעך האָט אים אויס-געקליבן פארן צדאַקע-גאַבע, נאָכדעם ווי דער באלעבאַס פונעם צעך האָט זיך דערפון אָפּגעזאָגט. גאָר אמאָל איז גאַבע בא יידן געווען א ניוועדיקער נאָמען. אין די צייטן פון די טאַנאַים און אמויראַים האָבן אזא נאָמען געטראָגן די שטיי-ערן-באַרייסער, די צינש-מאַנער; און דער האמוין האָט זיי פּיינט געהאַט בעטאַכ-לעס-האַסינע. היינט אָבער איז עס א בעקאַוועדיקער איניען, א מיצווע-זאך. ביי פראט נאָך, אז אָט די אוודע האָט אים מעקאַרעו געווען מיט דער באלצאַדייקעס, מיט דער שיינער יוסטען, וואָס איז דערנאָכדעם געוואָרן זיין געטריי ווייב.

שוין באלד נאָך דער כאסענע, ווען ס'פלעג נאָר קומען דער שאַבעסצונאַכטס, פּלעג זיך בא זיי אַנהייבן א וויקועך. ער האָט געוואוסט, אז ער גיט אף מעזוינעס מער ווי גענוג, און זי האָט ניט געהאַט מיט וואָס צו דערציען די וואָך. ער איז

¹ פאַרבאַרגענע צדאַקע.

נאך ניט געווען אזוי פארמעגלעך אף צו קענען נאָכגעבן איר וואַטראַנעס, פלעג זי זיך א באַרויגעזע אַנבלאַזן און אים א זאָג טאָן:

— טאָ נעם געט מיך אָפּ! — האָט זי זיך צעלאַכט.

— דאָס טו איך ניט. איך האָב א מעסורע, — האָט ער זי צערטלעך גענומען איבערבעטן, — פון מינע אַוועס און פון די אורזיידעס, אז ווער ס'געט אָפּ דאָס ערשטע ווייב, וויינט איבער אים דער מיזבייעך.

און ווען זי איז פריילעכער געוואָרן און האָט זיך געלאָזט ארומנעמען און צודריקן צו זיך, האָט ער מיט גלוסט איר אריינגעפליסטערט אינעם שיינעם אויער:

— נארעלע דו, לכל יש תמורה חוץ מאשת נעוריי¹, — און בא זיך אין האַרצן האָט ער גוט כאַראַטע געהאַט, וואָס ער האָט פארפירט מיט איר סיכסוכים וועגן געלט־זאכן. ער האָט באשטימט אף ווייטער מער מיט איר זיך ניט אָנהייבן.

ניט געקוקט דערוף, איז וואָס ווייטער דאָס אמפערן זיך זייערס, דער קידער־ווידער, אריין אין זייער שטייגער ווי אן עכטער טוישעוו... און אלץ איבער איר אָפּגענער האַנט. מיט דער צייט, ווען זי איז עלטער געוואָרן, איז זי נאָך מער צום סייכל געקומען, און אין א גרעסערן פארנעם, מיט מער דרייסטקייט האָט זי אָנגעהויבן מאַכן כויוועס. אלץ פלעג זי קלוימערשט נעמען אף באַרג, און ער וועט סייזוי מוזן באַצאָלן. האָט ער זיך געבעטן בא איר מיט גוטן און מיט בייזן, אין גוטן מוט, מיט טאכטונגים, און מיט רויגעז:

— מאַך ניט קיין כויוועס. איך וועל דיר געבן מער מעזומען, אבי נעם ניט אף באַרג. איך האָב עס פיינט בעטאַכלעס־האַסינע. באַם באַרגן, — צעלאַכט ער זיך האַנאָעדיק פון דער טרעפּלעכער כאַכמע, — נעמסטו פרעמד געלט און קערסט אום דיין אייגנס, נעמסט אף א צייט און גיסט אָפּ אף שטענדיק, — און צו אורין, וואָס איז שוין דעמלט געווען א יונג, וועלכער האָט שוין געקענט אָפּשפילן א שפיל אין שאַך, טוט ער א זאָג:

— דו לערן זיך ניט בא דער מאמען, וויאזוי צו לעבן אף דער וועלט. אין לעבן דאַרף מען זיך נויהעג זיין ווי אין אַט דער שפיל. א גוטער שאַך־שפילער באַמיט זיך מיט אלע מיטלען אָפּצוהיטן זיינס און פאַרכאַפן יענעם.

איז דער זון אָבער אויך אויסגעוואקסן ניט בעסער פון דער מאמען. ער איז אף זיין אויפן א שטיק מעטורעף. דוכט זיך, ער איז געוואקסן אין א מענטעלע פון רום און קאָוועד. ער האָט געשעמט מיט זיין כאַריפעס, מיט זיין טפּיסע באַם אופכאַפן דאָס לערנען, מיט זיין שאַרפן קאַפּ און אָפּענעם מויעך — אז דער גרע־סטער לאַמדן פון נאַרבאַנע אוראָהאַם בען ייצכאַק האָט פון אים געהאַלטן אוי־לעם־אומלויע. איז ווילסטו ניט זיין פון די טוירע־לערנער, גיי אף די וועגן פון דיין פּאָטער און טו וואָס ער טוט. וואָס איז שלעכט האָבן צו טאָן מיט געלט און זיך איבערזען מיט מענטשן פון אלע עקן וועלט? איז ניין! האָט ער נאָך גע־וואַלט ווערן א יעג־עקאַפּאַימניק, א באַלמעלאַכע, דאָס, וואָס דער פּאָטער זיינער איז געווען אין די באַכערישע יאָרן. איז גיי מאַך עפעס, אז ס'צייט אים צום שוין־רעש פון דאָר־דוירעס, — כידעקלס פּאָטער און זיידע, אויך דער עלטערזיידע, נאָך וועמען ער האָט א נאָמען געגעבן זיין זון אורין, זיינען געווען מינץ־שלעגער. דער ערשטער אורי האָט אלע זיינע יאָרן אָפּגעאַרבעט אין דער מינצערני באַם גראַף מאַנספעלד. זיינע זין און אייניקלעך האָבן געאַרבעט באַם זאַקסישן הערצאַג בערני־האַרט. זיי זיינען אלע געווען גרויסע פאַכמענער אף אויסגיסן און שטעמפלען דאָס מינץ. דער ייד, וואָס האָט געהאַלטן די מעלוכע־אַרענדע איבערן מינצווערק, האָט קיין איינעם פון זיי ניט אָפּגעלאָזט פון זיך. בלויז כידעקל, וואָס האָט אים שוין

¹ אלץ קען מען אויסבייטן, כּוּץ דאָס ווייב, וואָס מע נעמט אין דער יוגנט.

ניט געהאט געקענט, האָט זיך ארויסגעריסן אינדערפרעמד, קעדיי צו לערנען די מעלאַכע באַם באַרימטן שלאָמאַ. אָט דער שלאָמאַ איז געווען אין זײַן צײַט דער גרעסטער פּאַכמאַן באַם צעשמעלצן און פאַרײַניקן קאַלערליי מעטאַל־שטאַפּן. באַ אים האָט זיך כידעקל אויסגעלערנט מאַכן ליגאַטור־צומישן — ביליקערע קעגנ־שטאַפּן צו זילבער אָדער גאַלד. דאָ האָט ער זיך אויך דערוווסט דעם סאָד פון אזא געמיש פון איידל־מעטאַלן, וואָס מע האָט באַניצט אין אלטגריכנלאַנד באַם אויסגיסן א מאַטבייע, אָף וועלכער ס'איז געווען אויסגעקריצט דער באַלק, וואָס האַלט דאָס צינגל פון דער וואָג. ער איז אויך געוואָרן א בעריע באַם אויסאַרבעטן די זייער דינע מאַטבייעס, וואָס ס'איז זיי מעגלעך געווען צו שטעמפלען נאָר אָף איין זײַט, און זיי האָבן זיך באַקומען מיט א קליינער פאַרטיפונג, ווי א שעלעכל, דערפאַר האָט מען זיי אין שפּאַס גערופן די בראַטפאַנען, נאָר זיי האָבן געהייסן פענינגען, און אין אנדערע לענדער ביז היינטיקן טאָג רופט מען זיי בראַקטעאַטן. ער האָט זיך אויסגעטויגט אין די אלע מעלאַכעס, און פון טאָג צו טאָג איז ער געוואָרן דערפאַרענער, געניטער. ס'וואַלט פון אים עפּשער ארויסגעקומען דער צווייטער שלאָמאַ, האָבן שוין אָבער דעמלט איבערן לאַנד געווילדעוועט די קריי־טרעגער, און אָט דער שלאָמאַ איז קוים מיטן לעבן אנטלאָפּן קיין עסטרייך. איז ער, כידעקל, געבליבן איינער אליין, ווי א שטיין אין פעלה, פון דער מישפּאַכע האָט ער אין דער היים קיינעם ניט געפונען; ווער ס'איז אומגעבראַכט געוואָרן, און ווער ס'איז ערגעץ ווהיין אנטרונען געוואָרן. האָט ער זיך מיט גרויס מי און מאַטערניש דערלאַנגט אהער קיין נאַרבאַנע און איז דאָ געוואָרן א מעש־גיסער. א צײַט דענאָך האָט ער זיך דערוווסט, אז אָט דער שלאָמאַ איז באלד געוואָרן דער ראַש פונעם מינץ־הויף באַ לעאַפּאַלד דעם עסטרייכער. ער וווינט דאָרט אין דער שטאָט ווין אפן דוני, אינעם יודן־פּערטל, וואָס הייסט די ווינער ניישטאַט. דאָרט האָבן זיי שוין א גרויסע איידע פון די אַרטיקע און אַנגעלאַפּענע יידן, מיט א סאך מעלאַכע־צעכן, מיט כעוורעס, מיט א שיינעם נײַ־אויסגעבויטן בעסמעד־רעש, ס'פעלט זיי נאָר א גרויסער לאַמדן א בען־טוירע.

האָט ער געהאַט די מעגלעכקײַט פאַרן אהיין, ניט ווי א לאַמדן, פאַרשטייט זיך, ער איז גערופן געוואָרן מיטצופאַרן מיטן גרויסן טאַלמיד־כאַכעם ייצכאַק בען מוישע, וואָס האָט זיך טאַקע בעקאַרעו דערקליבן צום נײַעם יישעו. ער איז שוין איצט דאָרטן דער ראַש־האַקעהילע, און זײַן נאָמען איז ברייט באַרימט מיטן נאָ־מען פון זײַן ווערק — „אור זרוע“. אזא איז ער טאַקע — ווי א צעשפּרייט ליכט, וואָס באַשײַנט און קען ארײַנדרינגען אין אלע ווינקלעך פון דער מענטשלעכער נעשאַמע. כידעקל האָט זיך געקווענקלט דעמלט. ס'איז אן איינשטעלעניש זיך לאָזן אין אזא ווייטער נעסיע, נאַכאַמאַל אָף וואָגל און וואַנדער. ער איז נאָך גענוג יונג, נאָר ער האָט שוין ניט פון איין אויוון ברויט געגעסן. בענקט זיך נאָך איינגע־זעסנקײַט, נאָך א רויק, איינגעשטעלט לעבן.

— דאַרף מען כאַסענע האָבן, — האָט זיך אין דער באַרד באַם אור זרוע¹ פאַר־באַהאַלטן א שמייכל; — אויב ניט, פאַר מיט מיר, וועסט דאָ אויך ניט פאַרפאַלן ווערן מיט אזא מעלאַכע אין דער האַנט.

— מע דאַרף... — האָט זיך כידעקל פאַרהאַקט און אראַפּגעלאָזט די אויגן, וואָס וואַלטן געקענט א סאך מער דערציילן, ווי די פאַרב אפן פאַנעם.

— נו איז וואָס? אין וואָס זשע איז די מעניע?

— זי איז א באַס טאַלמיד־כאַכעם, — האָט כידעקל מיט אן אופגעהויבענעם קאַפּ

זיך מוידע געווען.

— איז עס א כיסאַרן? פאַרקערט! — האָט דער אור־זרוע זיך געמאַכט קעלוי־

¹ געמיינט: באַם מעכאַבער פונעם „אור זרוע“.

יאָדע. כידעקל איז נאָך דרייסטער געוואָרן און ער האָט אים געקוקט גלייך אין פּאַנעם אריין.

— מיין טאטע האָט מיך געלערנט: „זאָלסט קיינמאָל ניט נעמען קיין ווייב מיט א גרעסערן ייכעס פון זיך“.

ער האָט פארשטאנען, אז דער אור־זרוע ווייסט, וועגן וועמען ס'גייט די רייד. מע האָט דערפון גערעדט אין שטאָט, און א סאך האָבן געהאט טארומעס: האלעמיי אזא געראַטענע יוסטע, א יעפּאס־טויאר, און פון אזא גרויסן ייכעס, זאָל זיך לאָזן קענען מיט א באלמעלאַכע־יונג. עמעס, זי איז בא איר פעטער א קיילעכיקע יעסוימע, אָבער אין גאַנץ נארבאַנע ווייסט מען צו דערציילן וועגן איינעם פון אירע עלטער־אָוועס, פון דער שטאָט ראַמער, וואָס אין פראַנקלאַנד, וועמען די קרייצטרעגער זינען באַפאלן און געשלאָגן מאַקס־רעצעך, געשלעפט צו דער טליע, ביז איינער א ריטער האָט אים ניט ארויסגעריסן פון זייערע הענט, צוואַנג־דיק, אז ער וועט אים ברענגען צום שמאַד. צי דאָס מיינט מען טאַקע דעם ראַ־ביינו טאַם¹ אָדער גאָר אן אנדערן פון אירע אָוועס? ס'איז יעדנפאַלס באַוויסט, אז זי שטאַמט פון איינער פונעם גרויסן ראַשיס דריי טעכטער און אז איר טאטע־מאַמע זינען, פונקט ווי כידעקלס עלטערן, אויך אומגעקומען ווי קדושים דורך די קרייצטרעגער. אין דעם זינען זינען זיי ביידע גלייך, פונעם זעלבן ייכעס. דאָס איז עפּשער געווען די סיבע, דער אור־זרוע אליין זאָל זיך אריינמישן אינעם שידעך, און ער האָט טאַקע גוירעם געווען, זיי זאָלן כאַסענע האָבן נאָך פאַר זיין אַפּפּאַרן, ער זאָל זיי קענען בענטשן און פירן צו דער כּופּע.

איז פון דעמלט אָן אריין די מאַזל־בראַכע אין זייער צוואַמענלעבן. כידעקל האָט נאָך אלץ געאַרבעט אין א מעש־גיסעריי, באַם אויסגיסן קאַלעראַליי קיילים. אין דער זעלבער צייט האָט ער אויסגעניצט זיין דערפאַרונג און די געניטע קענ־טענישן אין דער מינצעריי־קונסט. ער האָט געוויסט, אז וווּ ס'זאָל ניט זיין, אין אלע מעדינעס, גיט מען ארויס דעם מינצנמאַכער מעטאַל אף דער וואָג. ער דאַרף דערנאָך צוריק אומקערן א געוויסע צאָל מאַטבייעס, וואָס זאָלן וועגן פונקט אזוי־פיל, וויפּל ער האָט באַקומען צום אויסאַרבעטן. מעגן אייניקע געלט־שטיקער זיין שווערער אף דער וואָג, אנדערע לייכטער — דערוף לייגט מען קיין אַכט ניט. פאַרן באַשטעלער איז דער איקער די צאָל מאַטבייעס און זייער סאַקאַלדיקע ריכטיקע וואָג. האָט כידעקל אָנגעהויבן אופּקויפן די שווערסטע מאַטבייעס, זיי ארומפּיילן און דעם מעטאַל־שטויב פונדאָסניי צעלאָזן אין א טיגל, קעדיי צו באַקומען א גרייטע שטיק זילבער אָדער גאָלד. קופּער איז אויך ניט שלעכט אף צעלאָזן און שטעמפלען ניי מינץ.

די דאָזיקע מעלאַכע און דאָס האָבן צו טאָן מיט ארומזוכן אלץ נייע געלטער, וואָס האָבן אין זיך מער געוויכט, ווי דער רעמעדיום, האָט אים באַקאַנט געמאַכט מיט די מאַטבייעס פון דער גאַנצער וועלט און מיט די סאַמע אויסטערלישע געלט־שטיקער פון אַמאָל און היינט. ס'זינען אים אריינגעפאלן אין די הענט די גריכישע דראַכמע, וואָס האָט דאָס אויסזען פון א בינטל אייזערנע ריטלעך, די לאַטיינישע ליוורע מיט אן אויסגעקריצטער וואָגשאַל, די אראַבישע גאָלדענע דינאַרן און צעכינען פון די גאָר אלטע צייטן. דאָס אלץ האָט ער געקויפט און פאַרקויפט און געביטן. אזוי בעהאַדראַגעדיק איז ער אריינגעצויגן געוואָרן אינעם איינען פון וועקסלען די מאַטבייעס, ביז ער האָט ענדלעך פאַרוואָרפן די מעלאַכע און איז געוואָרן אן עכטער כאַלפּן.

ער האָט נאָך א צייט געדאַרפט איבערטראַגן אף זיך די קינע־סינע מיצאַד די איבעריקע שטאָט־כאַלפּאַנים. ס'האָט אים געקאַסט לאַי־חרץ־געלט², ער האָט גע־

¹ ראַביינו טאַם (1100 — 1171) — א באַוויסטער פראַנצויזישער טאַלמודיסט.

² געמיינט: געלט אף פאַרשטאַפן די מילער.

מוזט צאלן מער שטייערן. די שטוב-הויצאָעס זיינען אויך געוואקסן מאכמעס יוס-טעס וואטרענעס. דאָך איז אריין די בראַכע אין אלע זיינע טועכצן, און ער איז גאנץ גיך ניסאשער געוואָרן. האגאם ס'האָט זיך אים געדוכט, אז ער איז גאַרניט אזא געלט-גייציקער. ס'איז אים געגאן דורך טיר און טויער. בעכאַל אויפן, ווען יוסטע איז סאָפּקאַלסאָף פארגאן אין טראָגן, האָט ער שוין געהאט א גוואלדיק פארמעגן. מענטשן האָבן געזאָגט: אזוי ווי זי איז ווייכהארציק און גוט, אזוי איז ער אן אכזער און א קאמפן, דערפאר שטראַפט אים גאָט, און זי האָט אזא שווער טראָגן. ס'האָט זיך געקענט דוכטן, אז ער לייזט מער פון איר, קוקנדיק אף איר קרענקלעכן צושטאנד. די מידקייט, וואָס איז זי אָפט באפאלן, די שווייסן, וואָס האָבן זי אלעמאַל באשלאָגן, איר ניט-קענען עסן האָט אף אים אַנגעוואָרפן א מאַרעשכוירע, און ער איז צען מאָל א טאַג געלאָפן פונעם מאַרק א קוק טאָן אף איר. אז ער האָט דערזען, זי האָט א כניע-שאַ, ס'איז איר עטוואָס בעסער, איז ער געווען גליקלעך שעבעגליקלעך. די ווייבער, וואָס האָבן אף איר אכטונג געגעבן, האָבן אים געטריבן פון איר. א מאנצבלש אויג איז סאם פאר א שוואנגערער פרוי, ביפראט נאָך ווען זי איז אין די הויכע כאדאַשים, דער בויך איז שוין בא איר אף דער נאָז, היינט-מאָרגן וועט זי זיין אפן בראַכשול. איז אָבער אוועקגעגאן ביט איין היינט און ניט איין מאָרגן. אף דער דריטער וואָך איז זי ערשט געלעגן געוואָרן, און ניט בא זיך אף איר געלעגער און ניט אין שטוב אפילע. ס'איז געווען א נעס מין האשטאמאים בא אזא שווער טראָגן אזוי גרינג האָבן דאָס קינד און קימאט אָן כעוולע-ליידע. אף די מיקווע-טרעפּ האָט זי געבראכט דעם בכאָר אף דער וועלט. ס'האָט נאָך גערונען פון איר די טוילע-וואסער. אפן ערשטן טרעפּל האָט זי אַנגעהויבן דערפילן די ווייען, האָט מען זי גענומען אונטער די הענט און נאקטע, א ריין קאַשערע, ווי יעדע אישע מען זי גענומען טויוולען זיך, האָט מען זי צור געפירט און אוועקגעלייגט אף דער שטיינערנער וואשבאנק. מיטן ערשטן געשריי איז איר באלד געוואָרן גרינגער, און די ווייבער האָבן בא איר געקענט אָפנעמען דאָס קינד.

זי האָט פון זיך אליין דערנאָכדעם געלאכט און זיך בארימט פארן מאן:

— ס'איז שוין בא אונדז א יערושע-זאך, כידעקל, האָבן צו טאָן מיט הוילע ניסים באם אויסטראָגן און באם האָבן דאָס קינד. — און זי דערציילט אים דעם נעס פון איר אור-אורבאָבען, ראשים מוטער. ווי יענע א מעוברעסע איז דורכ-געגאן אין איר היימשטאָט טרוא דורך א קרום שמאַל און ענג געסל. מיטאמאַל איז איר אנטקעגן געקומען א קארעטע מיט צעווילדעוועטע פערד אין גאלאַפּ, וואָס אַט-אַט וועלן זיי ארוף אף איר און זי דוירעס זיין. שפארט זי זיך צו מיטן שוואנגעריקן בויך צו דער הארטער גלאטער וואנט פון א שטיינערנעם מויער און גייט קוים ארויס א לעבעדיקע...

זי רעדט זייער זעלטן פון אירע אורעלטערן, יוסטע. אפילע איר פאָטער-און-מוטער דערמאָנט זי קיינמאַל ניט, און אז ווער פון אירע קרויוויים הייבן אָן צע-לייגן איר ייכעס-קייט, איז עס איר דערווידער. זי האָט א געפיל, אז דאָס דייטן זיי אָן אף איר אראַפלאָזן זיך אין דער נידער מיט דעם, וואָס זי איז געוואָרן דאָס ווייב פון כידעקל דעם כאלפן. אוריס געראַטנקייט האָט א ביסל געהויבן די מאַראַכע אירע אין די אויגן פון די אייגענע, וואָס קיין אייגענעם ייכעס האָבן זיי שוין ניט, האלטן זיי זיך אין איין וויקלען אין די ייכעס-מעגילעס פון זייערע אַוועס.

דאָס האָבן זיי אורין אַנגעהויבן רופן דער דימענט. דערביי האָבן זיי מעראמעז געווען אף זיין מוטערשטאם, וואָס ציט די גאַלדענע קייט פונעם גרויסן ראשי, וועלכער איז בעעמעס געווען ווי א שיינענדיקער דימענט צווישן יידן. זיי האָבן דאָך א מעסוריע, וואָס איז זיי איבערגעגעבן געוואָרן פון זייערע פאָרעלטערן,

וואזוי ראשים פאטער האָט אריינגעוואָרפן אין טיך אריין דעם טייערסטן איידל־
שטיין, וואָס ער וואָלט געצוונגענערהייט געמוזט פארקויפן דער הייליקער קירך,
און דאָרט וואָלט מען מיט דעם דימענט אויסגעפוצט דעם יויזלס מוטער. דערפאר
האָט אים גאָט געבענטשט מיט א דימענט א זון.

כידעקל, אז ער האָט עס דאָס ערשטע מאָל דערהערט, האָט ער אין שפאס
א זאָג געטאָן:

— ראשים פאטער האָט איין מאָל אריינגעוואָרפן אזא אויצער אין וואסער
אריין, איז כאָטש געווען פאר וואָס, און זי, מיין יוסטע, ווארפט ארויס אלע טאָג
אויצערעס מיט געלט, צוליב וואָס? און פאר וועמענס וועגן? פאר מענטשן, וואָס
טוען ניט אריין קיין האנט אין קאלט וואסער אף עפעס אליין צו פארדינען, פאר
פוילענצער.

— רעד ניט אזוי קעגן אַרעמעלייט, — איז זי אף אים אָנגעפאלן, און זי האָט
גענומען איבערדערציילן וועגן דער גרויסער עוויינעס פון אָט די נויטבאדערפטי־
קע, וואָס קומען צו איר אָן. ס'איז בעמעס, ווי די כאַכאַמים אונדזערע האָבן
באשריבן איינע א מישפאָכע, ווו די אַרעמקייט איז אזוי גרויס, אז באַנאכט דעקן
זיי זיך אלע צו מיט איין מאַנטל, וועלכן זיי טראָגן באַטאָג נאָך דער ריי נאָך,
איינער נאָכן צווייטן, און דערצו איז דער מאַנטל ניט זייערער, זיי האָבן אים
אויסגעבעטן בא א שאַכן אף א קליין שטיקל צייט.

כידעקל האָט האַנאַע, ווען זיין יוסטע באַשטייט אזוי איינגעשפאָרט אף איריקן.
עפּשער טאָקע אין איר זכּוס, אינעם זכּוס פון איר נאדוואָנעס, איז בא זיי אויס־
געוואָקסן אזא געהיבענער זון, וואָס איז ניט נאָר א דימענט, נאָר די קרוין זיי־
ערע, מיט וועלכער ער איז גרייט שטענדיק זיך באַרימען און שטאַלצירן. ער האָט
אַמאָל פּיין אָפּגעפאָרן דעם מעכטן זיינעם שעמטאָוו יאַקאָרין, בעשאַס ער האָט
צופיל גערימט די טאָכטער זיינע. יענער האלט זיך דאָך פארן טאַלמיד־כאַכעם
און אים, כידעקלעך, האלט ער פאר א גראָבן יונג. האָט ער אים געזאָגט פאר
אַלעמען אין די אויגן:

— נעמט זיך אזוי ניט איבער, מעכטן. ס'איז דאָך באוואוסט, אז חן אשה על
בעלה¹.

אליין איז ער, אָט דער שעמטאָוו, א נידעריקער פארשוין. אכּוץ זיין נעגיי־
דעס, האָט ער אין זיך קיין בושע ניט. שוין דעם צווייטן טאָג, אז ער איז געקו־
מען צו פאָרן, איז, ווי ס'פירט זיך בא ליטן, וואָלט ער געמעגט קומען אָפּגעבן
מאַזלטאָוו און א לעבעדיקן גרוס פון די קינדער. יוסטע איז שוין זיכער געלאָפן
אהין ניט איין מאָל. נאָר ער, כידעקל, גייט ניט. נישקאַשע, יענער וועט נאָך
קומען צו לויפן, אויב ניט ווי צו א מעכטן, איז ווי א באלכויוו צו זיין מאלווע.
שוין באלד א יאָר, אז ער האָט דעם מעכטן צו זיין נעסיע מיטגעגעבן א גאראנט־
קסאוו צו א כאלפן קיין פלאָרענץ, יענער זאָל אים דאָרט באַזאָרגן מיט מעזומאָ־
נים, מיט גאַלדענע פלאָרינען אָן א באַגרענעצונג, אין וויפל ער וועט זיך גייטיקן.
כידעקל האָט זיך שוין זיינע אייסאַקים מיטן פלאָרענטינער. ער האָט שוין וויפל
מאָל באַזאָרגט אַיטאַליענישע סאָכרים מיט פראַנקיש געלט. די פרעמדע סאָכרים
און אויך שעמטאָוו לוינט עס. פאר א קליין געצאָלטס פאַרשפאָרן זיי פירן מיט
זיך איבער די געפערלעכע ווייטע וועגן גרויסע סכומים געלט. באַס נעמען דעם
קסאוו האָט דער מעכטן איבערגעלאָזט א לעפיערעכדיקע סומע אדילעכעזשן.
דאָס איבעריקע, אויב ער וועט דאָרט נעמען מער ווי ס'באַטרעפט דאָס ארייני־
געטראָגענע האַנט־געלט, וועט עס לעסאטע בלייבן הענגען ווי א האַלוואַע. אזוי־
ארום איז שעמטאָוו דער באלכויוו, און אויב אפילע ניט, וועט ער דאָך סאָפּאָל־

¹ געמיינט: די ווערט פון א פרוי שאצט מען וועדליק דעם מאן אירן.

סאף זיך מוזן באווייזן צו דער רעכענונג. ער האָט נאָך דערווייל געדולד, כּיִדעקל.

דער טאָג איז היינט באַ אים א שטיקל אַפּר־טאָג, א מין כּאל־האמויע־טאָג. ער איז אפּילע אָנגעטאָן ניט אינגאנצן יאָמטעוודיק, נאָר אויך ניט וואָכעדיק. ס'איז באַ אים א טאָג, וואָס אויב מע טוט יאָ עפעס, טוט מען ווי־ניט־איז און קימאט אָן כּיישעק. אזוי איז ער זיך איצט טאקע נוי־העג. ער זיצט באַ זיין טישל. ס'קומען צו היימישע יידן, יעדידים, וואָס האָבן אים נאָך ניט אָפּגעגעבן מאזלטאָוו, זיי פרייען זיך מיט אים. מע איז גאנץ צופרידן פון זיין סימכע. ער איז אויך גרייט עפעס טאָן פאר זיי, ווען זיי נייטיקן זיך אין א גוטן בייט און אפּילע אין עפעס מער. די באַנק, אף וועלכער ער זיצט, דאָס פארמעגן, וואָס געפינט זיך דאָרט, איז דאָך ראַע ניט נאָר צום בייט, מע קאָן דאָך מיט דעם טאָן א גמילעס־כעסעט אויך. האָט ער שוין אזוי געטאָן, געליגן אָן פּראָצענט. באַ וועמען ער האָט גענומען א שטאַרכיוו און וועמען ער האָט אפּילע געגלייבט אפּן וואָרט. ער האָט שוין אויך געהאט ארויסגעגעבן געלט אף מאשקאַנעס. א קליריקער האָט באַ אים פארזעצט א שטיקל צירונג און אדהייעם קומט ער עס ניט אויס־קויפּן.

— מאזלטאָוו, ראבי כידעקל. — האָט אים איבערגעשלאָגן דאָס טראכטן א האַפּערדיק קאָל פון א יונגמאַן, וואָס שטעקט אים גלייך אָפּ שאַלעם. א ביסל לענגער ווי געוויינלעך האלט דער באַכער זיין האנט און קוקט אים אין די אויגן אריין אזוי היימיש־ליבלעך, מיט א ווארעמען שמייכל אף די ליפּן. באקוקט אים כידעקל פון קאָפּ ביז פיס. ער האָט אים זיכער אמאָל געזען. זאָל עס זיין פון אוריס כאוויירים אין דער מעלאַכע צי אין לערנען? ער איז צו פיין אָנגעטאָן פאר א באלמעלאַכע צי פאר א וויל־לערנער. און ווער איז דאָס דער צווייטער, וואָס מיט אים? יענער איז מעקאַבל־שאַלעם מיט איין האנט־דרוק און שווינגדיקער־הייט, גלייך ווי ער זאָל ניט קענען ריידן אָדער ער פארשטייט ניט אונדזער לאַשן. דערפאר באַם ערשטן פארמאכט זיך ניט דאָס מויל. ער רעדט מיט כידעקל לען ווי א ליב־קאַרעו, ווי אן אייגענער מענטש אין דער מישפּאַכע. וועגן אורין מיט דער שנור דערציילט ער, ווי ס'איז זיי מאמעש מעקאַנע צו זיין. מע קען שעפּן נאכעס פון זייער בענימעסדיקער געטרישאַפט איינער צום צווייטן, ווי מע איז זיך איבערגעגעבן מיט אזא ליבשאַפט. ס'מאכט דעם איינדרוק, ווי ער וואַלט עס אליין געזען מיט זיינע אייגענע אויגן. גלייך ווי ער וואַלט ערשט גע־קומען פון דאָרט. גוט, וואָס יוסטע איז ניטאָ דערביי. זי וואַלט אים באַפאלן, ער זאָל איר טאקע שוין זאָגן, ווער ער איז, וואָס ער איז, פונדאנען ער קומט און מיט וואָס פאר א קאוואַנע דערציילט ער מיסעס, וואָס זיינען אָן אים קלאָר און באוויסט. כידעקל האָט געדולד אים אויסצוהערן. ער וועט אליין סאָפּקאַלסאָף קומען צום שפיץ; א רייע האָט איר — אָט רעדט ער שוין צו דער זאך. דער גאנץ צער טאָך פונעם איינען איז דאָס, וואָס ער דארף גענייטיק צען זילבערשטיק. ס'אָרט אים ניט, פון וועלכער מעדינע זיי זאָלן זיין. זיי מעגן אפּילע זיין ניט גע־שטעמפלט. דעריקער — זיי זאָלן זיין פון ריין זילבער און האָבן די פולע וואָג. ער וועט דערפאר צאָלן מיט אראבישע דוקאַטן.

— פאר צוויי דוקאַטן גאַלדענע באקומט איר די צען זילבערשטיק, — גיט אים צו וויסן כידעקל גאנץ טרוקן.

— גאַלדענע? — איז דעם באַכער שלעכט געוואָרן. — מע האָט מיר געגעבן זילבערנע. איך האָב אויך דינאַרן, מינע אייגענע, איך קען אייך געבן פלאַרינען, אויב איר ווילט, איטאליענישע לירעס.

— פופצן זילבערנע דוקאַטן פאר די צען זילבערשטיק, — האָט שאַרף אָפּגע־האַקט כידעקל, קעדיי צו געבן אַנצוהערן, אז אף די אלע איבעריקע געלטער איז ער קלאַל ניט גענייגט צו מאכן דעם בייט.

— פופצן דוקאטן? ס'איז דען ניט איינס אף איינס? — האָט זיך דער באַכער געכידעשט.

— וויפל האָט איר זיי? — איז כידעקל ווייכער געוואָרן.

— גענוי צען, און אזוי איז, דוכט זיך, דער מעקעך.

— דינג זיך ניט, ווען דו האָסט קיין געלט ניט, — קוקט אים אין די אויגן אריין כידעקל מיט א שפּאַטישן שמייכל.

— מעשוונע... — האָט זיך פּאַרלוירן דער באַכער, — ווייסט דען ניט דער מע-
כוטן איינערער די ריכטיקע פּרייז? — און ער וויל זיך שוין לאָזן אוועקגיין. פּאַר-
האלט אים כידעקל בא דער האנט.

— דער מעכוטן מיינער? שעמטאָוו? אך, ריבוינעשעלויילעם! ביסטו דאָך יאָסעף
בען מעזרס, דעם אלטן זאבארעס זון! וואָס זשע האָסטו ביז אהער געשוויגן?
אך, דו אכבעראַש, — האָט ער אים ארומגענומען און צוגעדריקט צו זיך, — מיר
זיינען דאָך עפעס שטיקלעך קרויוויים אויך. ווי דו ביסט גרויס געוואָרן! וואָס
מאכט דער פּאַטער דינער? ער איז אויך דאָ? ווי קומט איר אהער?

ווען ער האָט דערהערט, אז זיי קומען מיט זיין מעכוטן, מיט שעמטאָוו, פון
לונבל, און זיי זיינען דאָרט געווען בא די קינדער און אפן בריס-מילע, האָט ער
שוין יאָעלן פון זיך ניט אָפּגעלאָזט. זיי גייען טייקעף-אומעיאד צו אים אהיים.
יוסטע, דאָס ווייב זיינס, וועט זיין איבערגליקלעך אויסצוהערן א מענטשן, וואָס
איז נאָרוואָס געווען בא די קינדער. יאָעל בעט זיך בא אים: ניט איצט. ער וועט
זיכער היינט נאָך זיין בא זיי, נאָר גראַד איצט. ווען דער פּאַטער ווארט אף אים
בא די קימכיס, און ער איז מיט א מענטשן, מיט אַט דעם באַכער, מיט וועלכן
ער איז געקומען, קען ער ניט. שווערט זיך כידעקל מיט קאַל האשוועס, אז זיי
גייען טאקע די מינוט צו אים אהיים, אז ס'וועט אים גאַרנישט ניט העלפן, יאָעלן,
זאָל דער מענטש אויך מיטגיין... פּונדאנען איז ער? ניט קיין פּראַנקישער? ער
קען ניט אונדזער לאָשן?

— ער איז פון ווייט, פון רוסיע, ס'איז פּאַראַן אזא מעדינע.

כידעקל האָט זיך אזש באם קאַפּ אָנגעכאַפּט:

— האָב איך דאָך פּאַר אים אן אויצער! זאָל ער שוין גיין מיט אונדז, וועט
ער מיר קלאָר מאכן וועגן א מענגע קנאַאניש מינן, וווּ איך פּאַרשטיי גאַרנישט
ניט און ווייס ניט קיין צורעס-מאַטבייע און צי ס'איז ביכלאל טאקע געלט מא-
מעש.

— און וואָס וועט זיין מיט די זילבערשטיק? — האָט יאָעל געזען, ווי אַט-אַט
האלטן זיי באם אוועקגיין פּונדאנען. פון טיש איז שוין אלץ פּאַרנומען, און אַט
דער כידעקל פּאַרקעט זיך נאָך דערווייל אינעם אָפּענעם קאַסטן.

— ס'איז פּונקט איצט פּאַראַן די אַקאַזיע, און ער וויל זיי איבערשיקן דעם
פּעטער שעמטאָוו, צום דרייסיקסטן טאַג פּונעם זויגקינד, צום פידיען-האַבען.

— אך, אזוי? — האָט כידעקל א הייב געטאָן דעם קאַפּ פּונעם קאַסטן, ווי ער
וואַלט אופגעשפּרונגען. — צום פידיען-האַבען? דאָס האָט ער אייך געשיקט נאָך
גאַנצע צען זילבערשטיק? ניט מער און ניט ווייניקער? — האָט געקאַכט אין אים
דער קאַס, און מע האָט געזען, אז ער ווייסט ניט, וויאזוי זיך נויהעג צו זיין.
מיטאַמאָל איז ער אזוי ווי שטילער געוואָרן און ער האָט גענומען עפעס איבער-
ווארפן אינעם קאַסטן. אין א קליינער וויילע ארום האָט ער ארויסגעשעלפּט א
קליין הילצערן פּעסעלע און האָט פון דאָרט אָנגעהויבן ארויסקלייבן איינציקווייז
גאַלדענע רענדלעך. דערביי האָט ער גערעדט מער צו זיך, ווי צו די, וואָס שטייען
ארום אים.

— צען זילבערנע געלט-שטיק! מער קען ער זיך ניט פּאַרגינען... אף פידיען-
האַבען בין איך באַרמעצער. איך האָב פּאַר מיין זון געגעבן און איך קען אויך

געבן פארן זונס זון. — ער האָט פּלוצעם אַרײַנגעשטעלט צוריק דאָס פעסעלע אין קאַסטן, גענומען אין האַנט אַרײַן די עטלעכע רענדלעך פּונעם טיש און זיך אַף אַ קאַל געווענדט צו די שװינדערדיקע קאַלפּאַניס־טישלעך:

— ייִדן, ווער האָט אױבנוף עטלעכע גאַלדענע רענדלעך? ס'פעלט מיר צום מיספּער פאַר מײַן אױרױס וועגן אַף אַ פּידיען־האַבען. — און צו יאַעלן האָט ער געזאָגט: — באַלד באַקומסטו זײַ, גיב אױבער דעם מעכטן מײַנעם, דעם גרױסן פאַרדינער און וואַטרען, ער זאָל ניט מײַנען, אז קײנער קען אױס שױן ניט פאַר־לױפּן דעם וועג. איך בין טאַקע פּון די גאַר מײַדערױערטיקע, דערצו בין איך נאָך אַ האַרט־האַרציקער און בין גרײט דױרעס זײַן יענעם פאַר יעדער פּרוּטע, און דאָך שיק איך פאַר מײַן אײניקל צום פּידיען־האַבען צוואַנציק גאַלדענע רענדלעך!

יאַעל האָט באַקומען די רענדלעך, און דאָס איז געווען אַ טערעץ אַף אַפּלייגן דאָס גײן אױצט מיט כּידעקלעך צו אױס אהײַם. ער האָט צוגעזאָגט נאָך הײַנט צו סאָף טאַג בעל־גײַדער זײַן באַ אױס. אפּן וועג האָט ער פאַרקערעוועט צו די קײמ־כּײס. דאָרט איז אױצט דער טאַטע, און די מומע זוטערע האָט זיך אױך געקליבן אהײַן, וועט ער איר אַפּגעבן דאָס גאַלד און פּאַטער ווערן. ער וועט דערווײַל אַפּצײען מיט דער דערקלערונג, וויאזױ ס'האַט זיך באַקומען, אז אַנשטאַט צו קױפּן זילבערשטיק, האָט ער געבראַכט אומזיסט צוואַנציק גאַלדענע רענדלעך. דעם פעטער שעמטאָו וועט עס זיכער ניט געפעלן, און ס'וועט אױס ניט אַנשטיין דער גאַנצער אײסעק.

בא די קײמכײס איז אױך געזעסן אַשער אַפּיצײאַל. די זאַבאַרעס, דעם ברודער מיט דער שוועסטער, קען מען דאָ אין הױז שױן פּון לאַנגע יאָרן, וועגן אַפּיצײאַלן אַבער האָבן זײ בלוז געהערט. האָט מען אױס טאַקע אופּגענומען מער ווי גאַסט־פּרײַנטלעך. אפּילע דער עלטערער, מױשע קײמכײ, וואָס פּראַוועט די לעצטע צײַט היסבױדעדעס מאַכמעס זײַן טיפּער עלטער און מאַכמעס דער קרענק, וואָס קירצט אױס די יאָרן, איז אױך דאָס מאָל ארױס צו אזא כּאַשעוון גאַסט, צום זון פּונעם באַרימטן אין גאַנץ פּראַנקלאַנד נאַטאַן אַפּיצײאַל. די ברױדער קײמכײ ווייסן, אז ס'איז פאַראַן נאָך אַ זון יאַסעף, אַ גרױסער לאַמדן, אַ טאַלמיד־כּאַכעם, וואָס, לעהײפּעך צו אַט דעם אַשערן, איז ער אַ שטוב־זיצער, וואָס זיצט טאַג ווי נאַכט אַל האַטוירע וועאַל האַאווידע. מע רופּט אױס יאַסעף האַמקאַנע פאַר די אַפטע וויקױכײס, וואָס ער פּירט מיט גאַלאַכײס און אַדל־לײַט, און וואָס, פּונקט ווי דער פּאַטער זײַנער, נאַטאַן אַפּיצײאַל, שטייט ער אױך אַיזנפעסט פאַרן קאַוועד פּון זײַן פּאַלק. דאָס האָט ער טאַקע געצווונגען דעם ברודער זײַנעם, דעם לעוואַנר טישן סױכער אַשער אַפּיצײאַל אַראַפּקערעווען בעקױון קײן נאַרבאַנע, קעדיי צו דעראַבערן דעם אַלטן קײמכײס, זײער פּאַטערס, „ספּר הברית“, ווי ס'ווערט ארױס־געבראַכט דער דזאַלאַג צווישן אַ גלױביקן און אַן אפּיקױרעס, צווישן אַ דרײַסטן, שטאַלצן ייִדן און אַ בױגעד, אַן אַפּטרייניקן פּון זײַן שטאַם.

אַט דער אַשער האָט מאַמעש אופּגעלױכטן, ווען דער ייִנגערער קײמכײ האָט אױס מױדיגע געווען, אז ער וועט דאָ באַקומען ניט נאָר אַ קאַפּיע פּון זײַן טאַטנס קסאַוואַד, נאָר ער האָט אױך אַ ווילן מעהאַנע צו זײַן דעם כּאַשעוון ברודער זײַנעם מיט זײַן אַן אײגענעם כּיבער וועגן אַט דעם אײנען, מיט אַ כּיבער, וואָס הײסט „תּשובּה לנוצרים“. דער עלטערער זאַבאַרע האָט אין זיך האַנאָגע געהאַט און זיך געפּרײט מיט בײַדן — מיט אַפּיצײאַלן און באַזונדערס מיט דאַויד קײמכײ, וואָס וועט זיכער באַקומען די גרױסע פּױטעקע פאַר די בײַדע ספּאַרײס, און ס'וועט באַ אױס זײַן, ווי דער מאַן פּונעם הימל. אַט דער גרעסטער באַל־דיקדעק האָט די בעזײמעדיקע מיכײע זײַנע ניט פּון זײַנע כּיבורײס, נאָר פּון עטלעכע גױרײשע טאַלמידײס, מיט וועלכע ער לערנט די טיפּקײטן פּון דיקדעק. דערמיט איז ער מעפּאַרנעס זיך, דעם ברודער זײַנעם און די גאַנץ גרױסע מישפּאַכע זײערע. אַף

אים איז בעעמעס כאל דער פאָסעק אף קאפּויר: אם אין תורה אין קמח¹, אפילע דער מישפּאָכע-נאָמען זייערער איז קימכי. און אין אָפיציאלן האָט זאבארע גע- פרייט די איידלקייט פון אָט דעם מענטשן. „דאָס איז אונדזער אדלטום“ — האָט ער געטראכט. בא די אומעס-האָוילעם זינען זיי פירשטן, קריגערישע ריטער, באהערשער, און — אָט דער בען-אָדעם, וואָס האָט טאָמיד צו טאָן מיט געלט, צינדט זיך מאמעש אָן, ווען ער דערהערט וועגן א נייעם כיבער. ער וואָלט אוואדע געוואָלט זיך מיסכאטן זיין מיט אים, ס'וואָלט געווען מיט וואָס זיך צו מיסיאכעס זיין, אזא געהויבענע מישפּאָכע, ווי די אָפיציאלס! און יאָעל איז יענעם אויך ווילגעפּעלן. נאָר גיי מאַך עפעס, אז די טאָכטער זייע איז נאָך אפיר לע ניט קיין באַגרעס, צו יונג פאר זיין יאָעלן, וואָס איז שוין אריבער די צוואנציק.

ווען די צוויי באכורים, יאָעל מיט זיין באגלייטער, דעם באַכער פון רוסיע, זינען ארינגעקומען, האָט מען דאָ פונקט געהאלטן באם ארומרעדן דאָס מאכר לויקעס צווישן איבן טיבאָנען מיט אלכאריזין. זאבארע האָט דערציילט, ווי ער האָט זיך באמיט אריינצולייגן זיך אין שאַלעם און זיין דער דריטער צאד, וואָס דארף זיי אויסגלייכן. פון די פראַטיס, וואָס ער האָט געבראכט, איז געווען צו זען, אז ער האלט זיך פאר אזא איינעם, וואָס דער אָנפאל אף א מעשוירער גייט אים שטארק אָן, האגאם ער איז ניט קיין פּיטן, נאָר ער איז אויך גענייגט און האָט ליב פון מאָל צו מאָל באצירן מיט פערזן געוויסע ערטער פון זיין נייעם כיבער, וואָס ער האלט אין שרייבן. ראבי דאָוויד קימכי, דער ראדאָק, ווי מע רופט אים געקירצט, איז שטארק באצאָרנט. מאכלויקעס איז פלאס-פּיער, וואָס קאָן אָנצינדן און פארברענען. אָט דער אלכאריזי איז גענוג אזעסדיק, אָבער איבן טיבאָן וואָלט געמעגט וויסן, אז אָט די אלע, וואָס האלטן זיך פאר פּיטאָנים, האָבן א ווערט ווי קנאָבל-שאַלעכץ קעגן דעם יונגן אלכאריזין. אין אונדזערע צייטן קען יעדער בארנאש אָנעם פּיטן-פונק, אָן טאם און אָן געפיל, פלעכטן שירים, לאנגע, ווי דער יידישער גאַלעס. אז מע דארף הינט נישט ניט קיין לויטערע שפראך, ניט קיין מאָס, ניט קיין קאלאמבורן. ער נעמט ארופברענגען אפן זיקאָרן מוסטערן פון די עלטערע און פון גאָר אלטע שריפטן. אלכאריזי שעפט פון די אלע אויצרעס. ער לערנט זיך בא די פאָרגייער. ער האָט לעכאָל-האפּאָכעס, לעהייפעך צו די אלע קוואדפּעניקעס, געיאַרשנט בא זיי די לייכטקייט און די שפילעוודיקייט פון דער שפראך. בא אים טוט נאָך אמאָל א בליץ א פריש בילד, א דרייסטער אויסדרוק. דערוף טאקע איז מען אים מעקאנע. און די קינאס-סאָפּרים, — טוט א זיפץ זאבארע, — איז נאָך א גרעסערע ווי אין די אמאָליקע צייטן. ארט זיי, האלעמיי ער נעמט זיך אזוי לייכט פאר אלץ. אזוי ווי א פוסטע קיילע, זאָגן זיי, וואָס נעמט אריין אין זיך אלץ, וואָס נאָר ס'לאָזט זיך, אזוי איז אלכאריזי. אָט איז ער מעטארגעם דעם אראבער כאַרירי, און אָט מעסט ער די גרויסקייט פון אונדזערע פארגאנגענע מעשוירערעם, און דאָ נעמט ער זיך פלוצעם פארן ראמבאם.

— ער איז דאָך אָבער א מענטש, ניט קיין קיילע, און ער טוט וואָס ס'געפּעלט אים, צו וואָס ער האָט א ווילן, — האָט זיך אריינגעמישט זוטערע, דעם אלטן זא- בארעס שוועסטער און דאָס ווייב פונעם ראדאָניט שעמטאָוו יאקארי.
— ער איז שוין דאפּקע ניט קיין פוסטע, נאָר א פולע קיילע, — האָט זיך ניט געקענט באַרויקן קימכי, — און בא א מענטשן איז פארקערט: וואָס פולער די קיילע איז, אלץ מער נעמט זי אין זיך אריין, — און נאָך א קליינער וויילע: —

¹ אז ס'איז ניטאָ קיין טוירע, איז ניטאָ קיין מעל (געמיינט: ער ציט זיין פארנאָסע פון לערנען).

ס'פארדריסט מיך אף איבן טיבאָנען. איך וועל אים מוידע זיין. ער איז דאָרט דער זובער, און ער האָט ניט געטאָרט אזוי אָנרירן זייער קאָוועד.

כאפט זאבארע אף צוריק:

— איך האָב געזען בעשאַסן וויקועך, אז ער אמפערט זיך מיט א מענטשן, וואָס איז אים ליב.

— דאָס אייגענע, וואָס מיט איבן סיגאלן, — האָט זיך אָנגעבלאָזן זוטערע, — אלע האָבן אים ליב, און מע רוידעפט אים.

איבן סיגאל איז דער סאמע בארימטער אראבישער דיכטער. ער איז דער ליבלינג בא דער יוגנט און בא פרויען פון יעדן מין עלטער. א קסאוויאד פון זינע לידער צאָלט זיך דרייצן מאָל טייערער, איידער א קסאוויאד פונעם הייליקן קאָראַן. זוטערע, ווי נאָר ס'געלינגט איר צו קויפן א נייעם דיוואן מיט איבן סיגאלס שירים, ברענגט זי אים גלייך צו די קימכיס. דאָ, אין דעם הויז, פילט זי זיך ווי א קינד אף דער מוטערס שויס. דאָ קען זי זיך דורכרעדן אף דער שפראך, וואָס זי האָט נאָך געהערט אינעם קינדער־וויגל, אף דער ווילקלינגעוודיקער אראבי־שער שפראך, אף וועלכער זי איז אפגעצויגן און דערוואקסן געוואָרן. אפן לאַשן פון איר מישפאכע. ווען איר ברודער יאָסעף בען מעיר זאבארע האָט זי געבראכט קיין נארבאָנע, האָט זי שוין געקענט נאָך לעשוניעס. דער פאָטער אירער, דער מעדיקער מעיר בען שאַלעם, האָט מיט איר געלערנט די שפראך פון די נעוויזים. אין גאס, צווישן קינדער, האָט זי זיך אויסגעלערנט דאָס מעדינע־לאַשן — ספאָר־דיש, דערהויפט דעם קאסטיילישן נוסעך זינעם, וואָס איז א געמיש פון פאָרטוי געזיש, קאטאלאָניש און אלט־שפאניש, מיט א גרויסער צאָל ווערטער און גאנצע אויסדרוקן פונעם טאנאך־אויצער. מיט דער הילף פונעם ברודער און פונעם פאָטער האָט זי אויך דערלערנט די לאדינאָ־שפראך. דאָ אין נארבאָנע האָט זי גע־מוזט דערלערנען דאָס פאר איר שפאָגל־ניי יידיש־פראָוואנסאליש לאַשן, וואָס מע רופט דאָ די זשודיט־שפראך. זי איז לאכלוטן ניט אָפגעשטאנען פון איר מאן, שעמטאָוון, וואָס צוליב זיין ארומפאָרן איבער קאָלערליי מעדינעס האָט ער גע־מוזט, ווי אלע ראדאָניטן, רעדן אף עטלעכע שפראכן. מיט איין יוסטען נאָר, מיט איר מעכטענעסטע, האָט זי די ערשטע צייט ניט געקענט הויזן. יענע האָט נאָר געוואָלט, אז זי זאָל זיך אויסלערנען רעדן מיט איר אף דער שענסטער פון אלע שפראכן אין דער וועלט — אף איר צאָרפאטיש לאַשן, אף דער רעדעניש פון פאריזש און פון זינע אומגעגנטן.

דאָ, בא די קימכיס, אז זי קומט צו גיין, איז ווי זי וואָלט געקומען צוגאסט צו איר קינדהייט, צו אירע באהעלטע קינדער־יאָרן אין דער ליכטיקער שיינער בארסעלאָנע, אין דער ליבער היים בא טאטע־מאמע. זי רעדט מיט די קימכיס אזוי ווי דאָרטן, אין יענע ווייטע צייטן, אף איר פליסיקן געזאנגלעכן אראביש. אז זי וויל, דערמאָנט זי זיך דעם זיס־באטאמטן קינדער־ניגן, מיט וועלכן זי פלעג ארויסרעדן דעם אָדער יענעם אויסדרוק, און ס'ווערט איר דאן ווארעם אפן הארצן. לאכט מען און מע באדויערט דאָס פארגאנגענע. מע קען זיך אזוי אריינ־טאָן אין די זיכרוינעס, וואָס וועקן אוף א זיסע בענקשאפט, ביז טרערן אין די אויגן. עפשער דעריבער טאקע איז זי אזא אָפטע אריינגייערן אהער. זי העלפט זיי אמאָל ארויס, ווי א גווירנטע; אמאָל העלפט זי צו באם צוגרייטן עפעס אין אן ערעווייאַמטעוון באם מאכן אן אַרדענונג אין שטוב. דער עלטערער, מוישע, איז קראַנק און צעבראָכן. די קינדער זינען אין דער ווייטער וועלט, און דאָויד...

ער האָט נאָך פריער מיט יאָרן אָפגעגעט זיין פרוי. ווען זוטערע, דאן נאָך א יונג מיידל, איז געקומען קיין נארבאָנע, האָט זי געטראָפן דאָוידן א געזונטן, א שיינעם, פרעכטיקן באַכער. געווען איז ער אַ פריילעכער, א לעבעדיקער יונג, אן אָנגעשפיקעוועטער מיט וויסן און מיט שפראכן־קענטעניש. עפשער דערפאר טאקע איז ער געווען אזא ערעגניציקער

און אויך אן אָנגעלאָדענער מיט טייוועס, האַגאַם ער איז נאָך דאָן געווען אַן אַרעמער ייִנגלעך־לערער. און דאָ האָט זיך אונטערגעכאַפּט דער ווי אַ מאַגנאַט רייכער שעמטאַוו.

איצט איז שוין דאָוויד דער באַרימטער ראַדאַק, אַ מענטש מיט אַ שעם בעכאַל טפּוציס ייִסראַעל — ווי אַ גרויסער שפּראַכן־קענער. אפּילע געלערנטע קריסטן, קליריקער ווענדן זיך צו אים מיט פּראַגעס וועגן לאַשן, וועגן הילכעס־דיקדעק. אָבער סייווי איז דער גוירל אזוי ווי געכאַסמעט געוואָרן צום שלעכטן זינט דעם סאַמע געבוירן זיינעם. געבוירן געוואָרן איז ער אַ בען־זקונים באַם אלטן יאַסעף בען ייִצכאַק קימכי. די מוטער זיינע איז אין קימפּעט אויסגעגאַן. אין עלטער פון צען יאָר איז ער געוואָרן אַ קיילעכיקער יאַסעם. ס'האַט אים דער־צויגן דער ברודער מיישע, וואָס איז אַ סאך עלטער פון אים. באַם ברודער איז אויך אָן אים געווען אַ גרויסע מישפּאַכע. דאָוויד איז אונטערגעוואַקסן, צו דער צייט כאַסענע געהאַט און — אָן מאַזל־בראַכע. נאָכן אָפּגעטן דאָס ניט־גע־ראַטענע ווייב איז דער גאַנצער אַל פון דערציינען די קינדער אַרופּגעפאַלן אַף אים. ס'האַט אַף אים שטענדיק געדריקט דער שווערער פאַרנאַסע־אַל, דאָס מוזן אויסהאַלטן צוויי מישפּאַכעס — זיינע און דעם ברודערס. די קינדער האָט מען געדאַרפּט ברענגען צו ליט.

איצט איז דער ברודער אין טיפּער עלטער קראַנק געוואָרן מיט אזאַ ביטערער קרענק, מיט אזאַ איינגעגעסענעם כאַלאַס, וואָס צווינגט אים אָפּט זיך מיסבידעד זיין. אז מע איז צווישן מענטשן, שטאַרקט מען זיך, מע פאַרגעסט אַמאַל אַ ביסל אין דער אויסמאַטערנדיקער קרענק. ערגער איז, וואָס ער מוז אַמאַל זיך אָפּזונ־דערן. אָט איצטער אויך. ס'איז אַ פּול־כיידער מיט געסט. איז ער שוין עטלעכע מאַל אַדורך הין און הער. ס'איז אַ סאך ערגער פון אוועלכער־ס'איז אויסערלעכער פּלאַג, אפּילע פון קרעץ, באַהיט זאָל מען ווערן. גוט, וואָס אלע דאָ ווייסן די סיבע פון זיין אומדרייען זיך; אַניט וואָלט מען געקאַנט זאָגן, אז ער איז שוין אויווער־באַטל. אינדערעמעסן איז עס קלאַל ניט אזוי. ניט געקוקט אַף זיין על־טער און אַף דער קרענק זיינער, האָט ער נאָך פאַרהיט דעם פּרוערדיקן זיקאַרן, די גאַנצע גוטע ריע, און ס'איז נאָך אפּילע עפעס געבליבן פון דער אַמאָליקער שלאַנקייט, ער גייט נאָך אום אויסגעגלייכט, און דער טראַט איז באַ אים, עמעס, אַ שטילערער, אַ מער פּאַרזיכטיקער, אָבער ער שטייט נאָך גאַנץ פעסט אַף די פּיס.

יאַסעף בען מעיר זאַבאַרע האָט באַ דער ערשטער באַגעגעניש מיטן אלטן קימכי געטראַכט מיט פאַרדראָס וועגן זיין שוועסטער זוטרע, וואָס האָט אים אָפּגעגעבן אַ גרוס, אז דער מוישע קימכי איז שוין אינגאַנצן אַ שיווע־קיילע. פאַרקערט, באַם זיך אַרומנעמען מיט אים, ווען דער אלטער האָט אים צוגעדריקט צו זיך, האָט ער זיך דערפּילט אין די הענט פון אָט יענעם מוישען, וועלכן ער האָט נאָך געקענט. ביים ער האָט געלערנט באַ זייער פּאַטער, באַם אלטן יאַסעף קימכי. נאָר ווען זיי האָבן זיך צוגעזעצט, און ער האָט דערזען מוישעס פאַר־וואַלקנט פּאַנעם, ווי ער רעדט מיט אים אַ פאַרומערטער, מיט אַ צעבראַכן האַרץ און מיט גרויס קומער וועגן זיין כאַלאַס. וואָס מאַטערט אים אזוי, אז דאָס לעבן איז אים נימעס, האָט ער ערשט פאַרשטאַנען, באַ וואָס ס'האַלט.

אַ גאַנצן טאַג אַף מאַרגן האָט ער מיט זיין יאַעלן געפּאַרשט און באַטראַכט דעם כוילע. יאַעל האָט מיט אלערליי טאַכבולעס זיך באַמיט, דער טאַטע זאָל זען און זיך איבערצייגן, ווי וואָגיק און ערנסט זיינען די קענטענישן, וואָס ער, יאַעל, האָט דעראַבערט אין סאַלערנאָ. דער טאַטע זעט אים דאָך דאָס ערשטע מאַל ווי אַן עכטן רויפּע באַ דער אַרבעט. האָט ער זיך אָנגעכאַפּט אין דעם, אין וואָס ער איז אַמערסטן באַהאוונט, — אין דער לערע וועגן נערונג. ער האָט גע־

וואָלט געפינען דעם צוזאמענהאנג צווישן דער קרענק און פארדארבענער דער-
 נערונג. אָבער דאָס, אף וואָס דער כוילע קלאַגט זיך, אז כּוץ די ווייטעקן אינעם
 אורין-קאנאל, ברעכן אים אָפּט די שפיץ פינגער פון די הענט און פיס, דאָס איז
 דער ערשטער סימען פון א כירארגע, פון יענער קרענק, ווען ס'לייגן זיך אָפּ די
 זאלצן פון דער האשטאָנע. אין דעם געביט איז שוין דער טאטע מער באר-סאמכע
 פון אים. ער וואָלט אפילע געזאָגט, אז ער, דער טאטע, איז אין דעם דער גרע-
 סטער מומכע. ער האָט דאָך אָנגעשריבן און אים געהאט צוגעשיקט דעם כיבער
 זינעם וועגן אויסזען פון דער האשטאָנע, און די סאלערנער מומכים אין אוראָ-
 סקאָפיע האָבן דאָרט געפונען גאנץ וויכטיקע כידושים. סאָפאָלסאָף זיינען זיי
 ביידע, דער טאטע מיטן זון, געקומען צו א העסקעם: צוליב דער קרענקלעכער
 ענדערונג אינעם באשטאנד פון דער פליסיקייט איז באם כוילע אָפגעשוואכט
 געוואָרן די פראַסטאטע—דער מוסקול, וואָס רעגולירט דעם ארויסגוס. דערפון
 נעמט זיך דאָס אָפטע פארהאלטן זיך פון דער האשטאָנע. דאָס ברענגט אויך צו
 פענכער-אַנצינדונג. בא יאָעלן האָט זיך פונדעסטוועגן פארגאנוועט א האשאַרע,
 אז עפשער נעמט זיך עס פונעם געוויסן מין שטיינשטויב, וואָס טוט אָן ווייטעקן
 און ברענגט אויך צו אורין-פארהאלטונג. אזוי צי אנדערש, איז ער אויך, ווי דער
 טאטע, בא דער מיינונג, אז ס'איז פאראן דערצו די איין-און-איינציקע רעפוע,
 וואָס מע רופט זי פעגיאטריע. דאָס איז דאָס טרינקען די פרישע קוואל-וואסערן,
 וואָס שפריצן אליין, ווי פון זיך, פון דער ערד ארויס. די ערטער, ווי די וואסערן
 געפינען זיך, זיינען פאראן אין הייליקן לאנד, בא די ווארעם-וואסערן פון טיבער
 ריע. אָבער וועגן יענע מעקוימעס קען קיין רייד ניט זיין. א פיל יינגערער און
 געזינטערער פונעם אלטן קימכי וואָלט זיך ניט געלאָזט אין אזא ווייט אין א
 צייט, ווען סע גייען דאָרט אָן שטענדיקע מילכאַמעס צווישן די קרייצטרעגער
 מיט די סאראצינער.

ס'איז אויך פאראן אזא אַרט אין א דאָרף לעבן רוים, דער וועלט-שטאַט, ווהיין
 ס'קלייבט זיך איצט פאָרן דער אלטער זאבארע. באם ערשטן זען זיך מיט די
 קימכיס האָט ער אין קאטאָוועס א כּוֹזעק געטאָן איבער זיך אליין, ווען ער האָט
 געדארפט ענטפערן אלעמען אף דער געוויינלעכער פראגע נאָך א לאנגער צייט
 גיט-זען זיך: פּונווואַנען קומט א ייד און ווהיין פאָרט ער ווייטער:

— איך וואָלט איך איצט ניט באליידיקט, ווען עמעצער זאָל מיך רופן ניט,
 כּאַלילע, „איש בליעל“, נאָר „איש בלי עול“, ניט, כּאַלילע, „בייזלינג“, נאָר „א
 מענטש אָן אן אַל“. איך בין דאָך בעמעס א מענטש אָן אן אַל, זינט דאָס ווייב
 איז אפן אוילעם-האַעמעס. קיין גיטער האָב איך ניט, און קיין באוועגלעך פאָר-
 מעגן פארמאָג איך אויך ניט. דער איינציקער זון מיינער נייטיקט זיך שוין, באַ-
 רעכהאשעם, אויך ניט אין מיין הילף. בלייבט מיר דאָס ארומוואַגלען און וואַנ-
 דערן, דאָס שטענדיקע נאווענאד זיין. איך קען ביכלאל די לעצטע עטלעכע יאָר
 ניט איינזיצן אף אן אַרט. כּוץ דעם, שרייב איך איצט א סיפער וועגן מעדינעס
 און וועגן מענטשן פון פארשיידענע פעלקער און מיט פארשיידענע לעשוין-
 נעס. וויל איך איצט אויך זיין אין איטאליע, אין דעם אמאָליקן מאלכעס-
 רוימאָ.

ער האָט זיך געשעמט מוידע זיין, אז דאָס, וואָס ס'צייט אים אהין, האָט אויך
 א שייכעס מיטן סעקולארי-יאָר, ווען ס'ווערט געפינערט דער אלטרוימישער יאָמ-
 טעוו אף צו באצייכענען דעם אָנקום פון א ניעם יאָרהונדערט, מיט די אלע
 אמאָליקע שפילן און געפעכטן, מיט יובלידקער גאסנפרייד, מיט טענץ און מיט
 לויב-געזאנגען. דאָס איז זוטער, די געטרייע שוועסטער זיינע, געווען די ערשטע,
 וואָס האָט אופגעגעבן, אז ער זאָל מיטנעמען מיט זיך אין אַט דער ווייטער נע-
 סיע דעם אלטן קראנקן מוישע קימכי. זאבארע איז באלד מערוצע געוואָרן, האַ-
 גאם ער ווייסט, וואָס פאר א שווערער רייזנדער דאָס איז, וויפל ער וועט צו

טאן האבן מיט אים אין אזא ווייטן וועג. און דארט אפן אַרט? ווער ווייסט, וויפל ס'דארף אַפּקאַסטן מי און געלט. גוט, וואָס אַפיציעל איז דאָ. זוטערע האָט זיך אויך אַרויסגעוואָרפֿן מיטצוהעלפֿן. מיט אַפיציעלן דאַרף מען א רעד טאָן, ער זאָל די הילף געבן ניט ווי צדאַקע, נאָר ס'זאָל הייסן ווי א סילעק פאַר די קסאוויאַדן.

איז אַריינגעקומען דער ייד פֿון בולגאַריע, אַט דער, וועמען קימכי האָט גע- האָט געשיקט צו כידעקלען ווי צו איינעם פֿון די כאלפאַנים, מיט וועמען ס'איז קעדי צו האָבן א מאַגעמאַסע, און דאָס געשפּרעך האָט אָנגענומען גאָר אן אַנ- דער ווענדונג. דער בולגאַרער האָט שוין געהערט, אז ס'איז פאַראַן אין שטאָט א באַכער פֿון רוסיע, וואָס איז ווי אַן א לאַשן; קיינער קען דאָ מיט אים ניט רעדן אָף זיין שפּראַך. שטייט ער איצט, דער באַכער, ווי געפּלעפט. ווער ווייסט, ווי לאַנג ער האָט שוין ניט געזען קיינעם, וואָס זאָל רעדן צו אים אָף זיין מו- טערשפּראַך. ס'האַט זיך אים עפעס ווי א קנויל געשטעלט אין האַלדז, און ער האָט זיך פאַרשעמט פאַר די מענטשן, דערפּילנדיק דעם פייכטן גלאַנץ, וואָס האָט אים פאַרנעפּלט די שיין פאַר די אויגן. דעריבער האָט ער צום אָנהייב געענט- פּערט גאַנץ בעציימענעם און קימאַט ווי צעטומלט, אומצופּרידן... נאָר ווען דער מענטש האָט זיך גענומען דערפּרעגן בא אים וועגן זיין היימשטאָט קיעוו, ווהיין ער איז אמאָל געהאַט ניט דערפּאַרן און האָט זיך בלויז דערקליבן ביז לודמיר, האָט זיך אינעם באַכער אזוי ווי געעפנט א קוואַל. ער האָט דערציילט וועגן דער שטאָט, וואָס האָט גאַר-גאַר אמאָל, נאָך ווען אירע איינוווינער האָבן געצאָלט מיטער דעם קוויזישן מיילעך, געהייסן סאַמבאַטאַ. דערנאָך, ווען דער רוסישער פירשט העלוג האָט פאַרטריבן די קוויזרים און די פּאָליאַנער האָבן אופּגעהערט צו צאָלן די שווערע צינשן מיט שווערדן, מיט האַניק און מיט וואַס, האָט מען די שטאָט אָנגעהויבן רופן קיעוו— אפֿן נאָמען פֿון דעם עלטסטן פֿון די דריי ברידער, וואָס האָבן זי געגרינדעט; ער האָט געהייסן קיי.

דאָ האָט דער בולגאַרער באַם איבערדערציילן, פֿון זיין זייט, צוגעגעבן, אז דער נאָמען פֿון א צווייטן ברודער איז געווען קאַריוו, און ס'איז א סוואָרע, אז די דריי ברידער שטאַמען פֿונעם קוויזרים-פּאַלק. ער האָט באַמערקט אָף אלעמענס פּענעמער שטוינונג, ווי זיי וואַרטן מיט אָנגעשטעלטע מויל-אין-אויערן אפֿן באַ- כערס ווייטערדיקע רייז. נאָר ווי אָף צולאַכעס האָט זיך דער באַכער אזוי ווי פאַרפּלאַנטערט אינעם רעדן. ער האָט, אפּאַנעם, פאַרשטאַנען, אז ער דערציילט ניט דאָס, וואָס זיי וואַלטן פֿון אים געוואַלט הערן, עפעס רעדט ער וועגן ברייטן דניעפּער-טייך, וואָס פליסט צופּוסנס און האַקט אָפּ די אלע באַוווינטע שטאָטים.

דער באַכער פֿון רוסיע האָט זיך א ביסל פאַרלוירן, וואָס ער איז מיטאַמאָל אוועקגעשטעלט געוואָרן אין א זייט. דעם ביזאַהעריקן אינטערעס צו אים האָט עפעס אוועקגענומען א זייטיקער איינען. ער האָט געוואַלט נאָך רעדן און זיך אליין דערפּרעגן וועגן א סאך זאַכן בא אַט דעם יידן, וואָס ער האָט דאָ געפּונען ווי אן עוונטאַוו. עפעס וואָס האָט ער געוואַלט באַם באַלעבאַס זיינעם זיך דער- וויסן, האָט ער א קוק געטאָן מיט געבעט אין די אויגן אָף אַפיציעלן, אָף יאַעלן. אַפיציעל האָט עפעס א זאָג געטאָן צו די איבעריקע, און ער האָט אופּגעכאַפט דאָס וואָרט באַגאַדאַ. דער בולגאַרער האָט אים א פּרעג געטאָן וועגן דעם וועג, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וויאזוי האָט ער זיך געוואַלט דערשלאָגן קיין באַגדאַד.

יענער האָט גענומען מיט פּראַטיים דערציילן, אז פֿון קיעוו האָט ער זיך דער- לאַנגט ביז צום לאַנד פֿון די פּאַלאָווצעס, אין די דאַרעמדיקע סטעפעס. ער האָט געהאַט מיט זיך א פּערד, אָף וועלכן ער האָט געריטן. פּאַרויס האָט ער צוגעבונדן דאָס מעשענע קעסעלע, אן אָנגעפּילטס מיט גריוונעס, וואָס האָבן געקענט דינען

ווי מאטבייעס און אויך ווי צירונג־כפייצים אף צו פארקויפן. מע האָט זיי געקענט אָנציען אף שנירלעך, מאכן פון זיי אוירינגלעך. דאָס האָט ער געהאלטן פאר באגדאד. דאָס קעסעלע איז געווען באגאָסן מיט וואַקס. אף וועג־הויצאָעס, אף עסן פאר זיך און פארן פערד האָט ער געהאט א באזונדערן בייטל. מיט די הוילע סטעפעס האָט ער זיך אזוי דערלאנגט ביז צום קוירזים־לאנד מיט די העכסטע בערג און שנעלשטראַמיקע טייכן, וואָס שלאָגן, ווי דער סאמבאטיען, אומופהער־לעך. דאָרטן וווינען די אלאנען און אנדערע בארג־פעלקער, וועלכע זיינען זייער גאסטפריינטלעך. פון דאָרט האָט ער זיך דערשלאָגן ביזן פערסן־לאנד, ווו ער האָט זיך אָנגעשלאָסן אין א קאראוואן, וואָס האָט געדארפט גיין קיין באגדאד. האָט מען אפן וועג דעם גאנצן קאראוואן געפאנגען גענומען, און מע האָט זיי געבראכט אפן שקלאפ־מאַרק קיין קאהיר.

אף דער פראגע, צוליב וואָס האָט ער זיך געלאָזט אינעם ווייטן באגדאד, איז ער ניט גערן געווען צו ענטפערן. ער האָט זיך גערייטלט, געפלאַנטערט און זיך אלעמאַל פארהאקט. דער בולגאַרער האָט אים געדארפט שלעפן פאר דער צונג, ביז ער האָט ענדלעך גענומען שטאַמלען וועגן וויל־לערנער, וואָס קומען צו זיי פון באגדאד, פון מיצראים, האָט ער זיך אין זיי מיסקאנע געווען. ער האָט אויך געמיינט זיך דאָרט נעמען צום לערנען.

דערפאר האָט ער אופגעלעבט, ווען מע האָט אים אָנגעהויבן פרעגן, מיט וואָס האָט ער זיך פארנומען, וואָס איז געווען זיין אוודע און וויאזוי האָט ער געלעבט דאָרט. מיט גרויס היסלייוועס האָט ער גענומען דערציילן מיט אלע איינורים און דעריקער — מיט די הענט האָט ער געוויזן, וויאזוי ער איז געניט אין דער אויסארבעטונג פון די גרויסע ליימענע אמפאָרעס, קרוגן אזוינע, אין וועלכע מע קען אָנגיסן וויין, אָנשיטן טוועס; ווי געשיקט ער ציט זיי ארום אפן זיך דרייענ־דיקן געשטעל אזוי, אז ס'זאל בא זיי זיין גלייך פון אלע זייטן ארום און ארום די קיילעכדיקייט פונעם קרוג.

אין באַכערס רייד האָט זיך דורכגעוואָרפן דאָס וואָרט קאַד. לאָזט זיך אויס, אז די קיילע הייסט בא זיי ווי אינעם טאנאך־לאָשן — כד. ער דערציילט, אז ער פלעג מיט אַט אזעלכע קיילים באזאָרגן דאָס באלעבאטישקייט פונעם קניאז אליין. קניאז — אזוי הייסט דער סאר, דער הערשער, דאָרט. אויך די, וואָס וווינען באם פערון־בארג און פאר דער יאַרדאנישער כראמינע, פלעגן בא אים די אמפאָ־רעס קויפן.

ער דערציילט, ווי באם קניאז אין די כאַראַמען שטייען די „קאדושקעס“, די כדים, הייסט עס, מיט זיינע אייגענע צייכנס, וואָס ער האָט אליין אויסגעקריצט, און ער באווייזט מיט א פינגער עפעס אומבאקאנטע אויסעס, וועלכע ער מאַלט אינדערלופטן פון לינקס אף רעכטס.

ווען זיי זיינען אף מאָרגן געווען באם כאלפן, האָט כידעקל פאר זיי אויסגע־שאַטן א גאנצן הויפן מינץ מיט אומפארשטענדלעכע געמעלן. גאווריעל, דער באַכער פון רוסיע, האָט באלד א כאפ געטאָן א קופערשטיק, אף וועלכער ס'איז געווען אויסגעמאַלט א רייטעריער מיט א שפיז. די הענט האָבן באם באַכער שיר ניט געציטערט. האלטנדיק דאָס שטיקל מינץ אף דער דלאַניע, האָט ער געוויזן אף דער שפיז און עטלעכע מאָל איבערגעכאזערט: טאָ קאַפּיאָ, קאַפּיאָ...

— קאַפּי, — איז יאָעלן ניט שווער געווען אים נאָכזאָגן.

— קאַפּיאָ, — האָט ער אזוי ווי געפרוּווט די וואָג פון דער קופערנער מאַט־בייע אף דער האנט. ער האָט געוואָלט, זיי זאָלן אים נאָכזאָגן און פארגעדענקען, האָט ער עטלעכע מאָל איבערגעכאזערט: „קאַפּיאָ“, „קאַפּיאָ“, און באלד האָט ער א כאפ געטאָן אן אנדער מאטבייע, א זילבערנע. „גריווא“ — האָט ער, ווי א קינד, זיך דערפרייט מיט איר, און אף די פינגער פון ביידע הענט האָט ער זיי

באויזן און צען מאָל אויסגעטיילט יעדן פינגער באזונדער — אף אזויפיל, הייסט עס, האָט זי מער די ווערט ווי די קופערנע, די קאָפּייקא, האָט ער אף איר אַנ־געוויזן.

כידעקל האָט דערווייל אָפּגעקליבן די אלע מאטבייעס מיט די אף זיי אָנגע־צייכנטע שפיזן. ס'זינען פאראן אזעלכע אויך פון אנדערע מעדינעס, און מע רופט עס שפיזן־געלט. מיטאמאָל האָט ער, ווי ער וואָלט אָנגעטאפט א שערעץ, א וואָרף געטאָן אף דער ערד א מינץ־שטיק, דריי מאָל אויסגעשפיגן, באטראכט די הענט ווי נאָך אן אָפּברי, און ער איז אוועק צום האנטפאס זיי אָפ־צוואשן.

— יוסטע, — האָט ער זיך בא איר געבעטן, — נעם פארקער אָט די מעסקיט, נאָר ווארף זי ניט ארויס! פארקער עס צום מיסט, וואָס אין ווינקל בא דער שוועל. מאָרגן וועט קומען א קריסט, וועט ער עס מיט ביידע הענט צונעמען. ס'איז ניטאָ קיין שלעכטע מאטבייע פאר א סויכער, — האָט ער זיך פארענטפערט פאר די יונגעלייט. ער ווייסט ניט, וויאזוי אָט די מאטבייע איז צו אים אריינגעפאלן, מע קען דען זיך איינקוקן אין יעדער באזונדער שטיקל מינץ, בעשאס מע ציילט עס דיר אויס אינעם בייטל?

יאַעל האָט פארשטאנען, אז דאָס האָט, אפּאָנעם, געדארפט זיין א מאטבייע, אף וועלכער ס'איז אויסגעמאָלט די הייליקע מאדאָנע מיטן קינד אף די הענט. כידעקל דערציילט מיט האנאָע, ווי יענע וואָך האָט אים עמעצער אריינגערוקט אן אנדער מיטעסקיט — א מאטבייע מיט א זנוס־געמאָלעכץ; האָט מען זי בא אים אוועקגעקויפט פאר גוט געלט, און דאפקע א גייסטלעכער האָט זיך אָנגעכאפט אין איר. ער האָט פאר איר באצאָלט א גאָלדן רענדל.

דאָ זינען מיטאמאָל אריינגעקומען געסט. סאָפּאָלסאָף זינען זיי פאָרט גע־קומען, די מעכטאָנים, אָפּגעבן מאזל־טאָון — שעמטאָון אליין, ביכווידוי־אווער־אצמיי, מיט דער מעכטענעסטע זוטערע. זיי האָבן נאָך מיטגעבראכט מיט זיך זייערן אן אוירעך, א הויכוווקסיקן, א גרויסן באל־באָסער, גלייך ווי ער וואָלט געווען פון די ריזן. ער איז אָנגעטאָן אין מאלבושים פון הוילן זינד. אף דער אונ־טערקאפּאָטע — אן אויבערציער פון ריינער וואָל, און אף דעם אלעמען — א שווארצע פלאכטע, וואָס האָט זיך א ביסל אראָפּגערוקט פון איין אקסל. ער האָט זי צוגעהאלטן מיט דער רעכטער האנט, אן ארויסגעשטרעקטער דורך דער עפענונג, וואָס בא דער דיך, און אין דער צווייטער האנט האָט ער געהאלטן א יאמשעווע שטעקן.

יוסטע מיט איר הוילעך האָט זיך פארלוירן פארן פרעמדן מענטשן, און אז זי האָט נאָך א קוק געטאָן, וואָס ס'טוט זיך אין שטוב, האָט זי ניט געוויסט, ווו זיך אהינצוטאָן. פאר היימישע, פאר נארבאָנער טוישוים, האָט זי קיין בושע ניט; ס'ארט זי ניט, וואָס די שטוב זייערע, סיי פון דרויסן, סיי פון אינעווייניק איז ניט ענלעך אף אָט די אלע הייזער, אויסגעפוצטע און אויסגעצירטע, ווי די נאדן־קאסטנס. ווו א מינצער אָדער א געווערבמאכער, צי אפּילע א פּאָשעטער וועבער האָט פאר די לעצטע יאָרן איבערגעבויט זיין הויז; אנדערע האָבן זיך אויסגעבויט נייע דירעס. און נאָר זייערע אף דער גאנצער מינץ־גאס איז געבליבן אזא, ווי פריער, ווען ער, כידעקל, האָט זי געקויפט, בעשאס ער איז נאָך געווען א פויעל בא יענעם. גוט, וואָס ס'איז שוין נאכט, האָט ער ניט געזען, דער פרעמדער, דעם אָפּעשל־אָגענעם טינק פון דרויסן, דעם אויסגעקרימטן דאך און די העלצער, וואָס שפארן אונטער די ווענט. ס'איז א ביזאָיען ניט אזוי פאר איר, פארן מאן אוואדע ניט, ווי פאר די מעכטאָנים, זיי זינען פאָרט די גרעסטע גווירים דאָ אין שטאָט, און דאָ האָבן זיי געבראכט א פרעמדן מענטשן צו זייער באסייעכידעס שווער־אוי־שוויגער, אין אזא וווינונג. ווי אף צולאָכעס האָט זי פירגענומען היינט אינ־

צווייען מיט א יידענע איבערײַבן מיט פעמזע און אויסשנייערן אירע הילצערנע און אנדערע קיילים. דאָס טעלערוואַרג ליגט שוין איבערגעקערט נאסערהייט אף די בענק, און ס'איז נײַטאָ אפילע וווּ אוועקצוזעצן די געסט. אפן דעמבענעם טיש — די גרויסע שיסל, ווי א דייזשע, און אין איר ווייכן זיך די טרינקײלים: קווערטלעך, קענדלעך, עליאַהו האנאָוויס בעכער, דער גרויסער טרינקײאַרן, קוקט ארויס פונעם פעטלעכן וואסער. די יידענע, וואָס העלפט איר אמאָל צו אין שטוב (זי נייטיקט זיך אין א גרעסערער גאַב אף כאסענע מאכן א טאַכטער, רעכנט זי זיך בא יוסטען פאר א קלוימערשט צייטווייליקער ארויסהעלפערן), איז אינגאנצן צעטומלט געוואָרן. זי האָט געכאפט די קופערפאן, אף וועלכער עס ווארפט זיך נאָך אין די אויגן דער גרינבלעכער שימל, איז ארוף מיט איר אפן טיש און גענומען ווארפן אהין דאָס, וואָס ס'איז געבליבן פונעם געשיר. יוסטע האָט זי געהאמעוועט, געהייסן אוועקלייגן די ארבעט און גיין אפן בוידעם צו דעקן מיטן לאָדן די עפענונג פון דער סטעליע. דער רויך פונעם אויסגעהייצטן אויוון איז שוין אינגאנצן ארויס; אליין האָט זי מיט אן אַנגעצונדן קינדל אין די הענט באגלייט די געסט דורך די שמאַלע פינצטערע טרעפּ צו די אייבערשטע כאדאַרים. דאָרט איז שוין געשטאנען אפן טיש דער בלעך-אייל מיט די פיל קנויטן, בא וועלכע כידעקל האָט איינציקוויז אראָפּגענומען די שנויצן. ער איז געווען באצאָרנט, האלעמיי זיין אורי האָט אים ניט געשיקט מיטן מעכוטן קיין בריוול. שעמטאָו פארענטפערט אים און נעמט די גאנצע שולד אף זיך. ער האָט עס זיכער דאָרט איבערגעלאָזט. ער געדענקט גוט, ווי ער האָט עס ארייַנגערוקט אין א גיליען, וואָס ער האָט געזאָלט מיטנעמען אין וועג אריין, און ער האָט דעם קסאוויאד פארגעסן.

— וואָס ווילסטו פונעם מעכוטן? — האָט יוסטע א קוק געטאָן מיט א צערט-לעך-גינסטיקן בליק אף זוטרען. — א זון, אז ער האָט כאסענע, גיט ער דעם ווייב א קסובע און דער מאמען א געט.

דער כידער איז דאָ געווען א גרעסערער, ווי דער אונטערשטער. בא די קליינע גראטן-פענצטערלעך זינען פון ביידע זייטן געשטאנען די הימל-בעטן, פארהאנגענע מיט טונקל-ברוינע פלאכטעס. בא יעדער בעט — א לייטערל אף ארופצוקריכן. אונטער יעדער בעט באזונדער איז געווען א גאנצער שפייכלער — קריגעלעך מיט פעסט, מיט בויםלעך, טעפ מיט האָניק, גערייכערטע פליישן אין בנייכע גרויע שטיינגעפעסן. פונדאנען האָט די באלעבאַסטע געשעפט פאר באל-דיקער, גיכער צדאַקע. מיט געלט-צדאַקע האָט זי אזוי, טייקעף-אומעיאד, ניט געקענט קומען צוהילף, זי האָט געדארפט שיקן צו פרעמדע מענטשן, ווייל דאָס קעמערל בא דער זייט, כידעקלס קאָדשע-קאדאַשים, דאָרט, וווּ ס'געפינט זיך דאָס געלט, איז געווען שטענדיק אונטערן שלאָס. נאָר איצט, פאר די געסט, האָט ער צעעפנט ביידע טירלעך, דאָרט געמאכט ליכטיק, עפּשער דערפאר, וואָס ער האָט צוריקגעבראכט דאָס אלטע מינץ, וואָס ער האָט באוויזן די באכורים. יוסטע האָט זיך ארומגעקוקט.

— ס'איז דאָ געווען אייער יאָעל מיטן באַכער פון דער ווייטער מעדינע; זאָל איך זיי ארופרופן? — האָט זי זיך געווענדט צו דער מעכוטענעסטע. יענע האָט צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ אף יאָ. שעמטאָו מיט אַפיציאלן זינען שוין געווען מיט כידעקלען אין קאמער-צימער. יוסטע האָט זיך אראָפּגעלאָזט ארופצורופן די בא-כורים, זינען זיי אָבער ערגעץ אנטרונען געוואָרן. זיי האָבן זיך, אפּאַנעם, ארויס-געשארט בעשאַסן געטומל מיט די מאזלטאָווס, מיט די לאנגע ווינטשערניצען. א שאַד! אז מע גרייט שוין א טיש, האָט זי ליב, ס'זאָלן זיין וואָס מער מענטשן — כאַטש רוף עמעצן פון גאס!

די מאנצבלען האָבן שוין פארלאָזט די קאמער, און כידעקל האָט זיך שוין באזעצט בעהארכאָווע אף זיין קיסע-האקאָוועד און ער טראכט אפילע ניט איר

צוהעלפן. זאל ער לעכאלהאפאכעס דערווייל פארנעמען די געסט! לויפט זי און און אפ, זי מיט דער יידענע, איר מיטהעלפערן, און זיי האלטן אין איין ארופ־טראגן פון קאלהאמינים קיבעד. אפן טיש שטייט שוין דאס פעסעלע מיטן ראָז־זשינקעס־וויין, איצט טראָגט זי די פֿיירקע מיטן הייסן געבראָטנס. די יידענע טראָגט איר נאָך א הויפן ליימענע טעלער מיט א גלאזירטן אויבערפלאַך. באַם מעכטן עסט מען פון געפעסן, געבראכטע פון דער איטאליענישער שטאָט פאיאַנס, און טרינקען טרינקט מען דאָרט פון זילבערנע בעכער. מיילע, נו! אל תסתכל בקנקן! גוטן וויין מעג מען טרינקען אפילע פון אן ערדענער קיילע, ביפראט נאָך, אז די קויסעס בא איר זינען ניט אבי־וועלכע — פון עכטן גלאָז־כידעקל האָט שוין געעפנט דעם שפונט פונעם פעסל, און דאָ איז נאָך ניטאָ קיין וואסער אף וואשן זיך. זי איז אליין אפגיך אראָפּ נאָכן הילצערנעם שעפל מיט וואסער. די יידענע האָט איר נאָכגעטראָגן דאָס קענדל, מיטן גרויסן לימענעם האנטעך אף אן אקסל, און ס'איז שוין, דוכט זיך, דאָ אלץ. די שיסל מיט די פלעצלעך שטייט שוין ארויך אפן טיש, מעג זי זיך שוין צוזעצן בא דער זייט, לעבן זוטערן. האָבן זיך די מאַנצבלען ווידער צערעדט וועגן געשעפט. זיי האָבן נאָך גאַרניט טויעם געווען, שלעפט זיי כידעקל נאָכאמאָל צו זיך און קאמער, ווו ער צעעפנט דעם סקריניום, דעם גרעסערן אייזערנעם קאסטן, אין וועלכן ער האלט דאָס גרויסגעלט. ער שלעפט פון דאָרטן א בייטל נאָך א בייטל, און דאָ איז שוין אלץ אַנגעשטעלט אפן טיש, דאָס פלייש וועט אויסגעקילט ווערן, און ער אמפערט זיך דאָרט.

— וואָס בין איך עפעס — א שומר חינוּם? אַן פארנאָסע — אף וואָס טויג עס מיר?

— וועגן מעקעך וועלן מיר דורכקומען, — ענטפערט אים געלאסן אַפיצאל, — איך דארף וויסן דעריקער, צי לוינט מיר דער גאנצער מעקעך־אומימקער. איך דארף האָבן אלף ככר כסף.³

„אלף ככר?“ — פארטראכט זיך כידעקל. ער האָט געענטער צוגערוקט צו זיך דעם שטיינערנעם ליכט, קעדיי עס זאָל קענען אויסברענען ביז שפענט. ער גלעט זיך די באָרד, פאריכט דאָס מיצל אפן קאַפּ. א לענגערע ווילע לאָזט ער זיי אזוי אָן ענטפער. ענדלעך זיפצט ער ארויס:

— איך האָב ניט אזויפיל. אף האלב וואָלט איך זיך עפשער איינגעשטעלט. — גיט ער א פארזאָרגטער צו, ווי ער וואָלט גערעדט צו זיך אליין. נאָר אַפלאָזן אזא געלעגנהייט? ניט אויסנוצן אזא שאס־האקוישער? — גוט, — האָט ער זיך אופגעהויבן מיט א פעסטן באשלוס, — איך קריג פאר אייך די טויזנט זילבער־שטיק! און דערווייל לאָמיר גיין צום טיש.

די רעכטע שפארעניש מיט כידעקלען האָט זיך אַנגעהויבן ערשט נאָכן עסן. זיי האָבן קוים אויסגעהאלטן דעם מוז ניט צו רעדן באַם עסן, ווייל סיי שעמ־טאָו, סיי אַפיצאל האָבן שוין געוויסט דורך יאַעלס שעליכעס (יאַעל האָט קיין אַנונג ניט געהאַט, אז ער איז בא זיי געווען א שאַליעך שויטע), אז כידעקל איז גרייט געווען צאָלן צען זילבערשטיק פאר צוויי גאַלדענע רענדלעך, דאָס איז געווען דער געוויינלעכער מעקעך. און איצט האָט ער זיך פאריסן אף א העכער־רער פרייז. דוכט זיך, פונקט פארקערט: בא אזא מאטמען מיט געלט, וואָלט ער נאָך געדארפט אראַפלאָזן. טיינעט כידעקל, אז ער מוז העכער האלב פונעם סכום קריגן בא מענטשן, און פאר א שיבעש וועלן מענטשן גאַרנישט ניט טאָן; ער

¹ לייג ניט קיין אכט אפן קריגל.

² אן אומיטער שוימער.

³ טויזנט זילבערשטיק.

אליין וויל אויך ניט ארויס פון דעם מיסכער מיט גאלע גארניט. ס'האט געדויערט א גוטע שאַ, ביז ער האט זיך געלאזט איינברעכן, ביז מע האט געפויעלט בא אים, אז ס'זאל זיין האלב אף האלב. פארן איבעריקן זילבער, וואס ער דארף נאך קריגן, וועט מען צאלן וויפל ס'וועט קאסטן, נאָר ס'זאל זיין באם געוויינ־ לעכן מעקעך און אף הוילע נעמאַנעס, אָן גענארעריי. דערנאָך איז ערשט אוועק א רייד וועגן א פולער וואָג. אָפיציאל איז גרייט געווען נעמען די זילבערשטיי־ קער אָן וואָג. וועט עפעס פעלן, איז עס זיין העזעק. כידעקל אָבער באשטייט דערוף, מע זאל נאָר איבערוועגן יעדער שטיקל זילבער באזונדער און פאר מער וואָג זאל מען אים צוצאלן, אויב ניט, טיינעט ער, וועט ער ניזעק ווערן. אדם קרוב לעצמו. ער איז ניט מעכויעו פאטערן געלט אומזיסט און אומנישט. אויב מע וויל אים ניט גלייבן, האט ער שוין ארויסגעשלעפט פונעם קאסטן די אלט־ רוימישע וואָגשאַל, עפעס א מין בעזמען מיט איין שעלעכל, אָנגעהאנגען אפן אנקער, און ער האט גענומען איבערוועגן איין זילבערשטיק נאָכן צווייטן. דאָ האט מען באלד דערזען, ווי ענלעך ער איז מיטאמאל געוואָרן אף איינעם אזא, וואָס איז שטענדיק פאריאכט און געבויגן אונטער דער לאסט פון ווילדער גירי־ קייט. מע האט מאמעש געזען דעם ציטער פון א קאמפן, וואָס האט מוירע, טאָ־ מער כאַלילע וועט א האָר זיינס איבערגיין. פון זעקס זילבערשטיק האט איינע אריבערגעוויגן, און בא צוויי האט געפעלט א קלייניקייט, און דאָך האט ער זיך איינגעאקשנט, און זיי האָבן אים געמוזט נאָכגעבן. זיי האָבן זיך מיט אים אויס־ געגליכט אפן גאנצן סכום: זיי וועלן אָפוועגן צו הונדערט זילבערשטיק מיטאמאל און וועלן בא אים ניט באקומען קיין איין אונץ מער וויפל ס'דארף באטרעפן זייער וואָג.

בלייבט איצט איבער דער סאמע איקער — זיך מיט אים צונויפרעדן וועגן א האלבן סילעק. אָפיציאל האט אפילע מוירע אָנצוהייבן דערפון. ער האט נאָך אף זיין לעבן ניט געהאט צו טאָן מיט אזא שווערן פארשוין. שעמטאָו האט אים אָבער געוואָרנט אפן וועג אהער, ער זאל וויסן, מיט וועמען ער וועט האָבן די טאָן, ער זאל וויסן, אז אָט דער כאלפן איז דער כילעו אין דער מישפּאַכע. זי מעכטענעסטע, יוסטע, און זיין איידעם, אורי, זיינען גאָר פון אן אנדער טייג געקנאָטן. אָט שעמט ער זיך ניט, כידעקל, און גיט צו וויסן, אז ער וואָלט שוין געוואָלט באקומען דעם אדערוף, „אזוי פירט זיך בא סאָכריס“, — איז ער זיך מיטנאצל מיט א פארוואַלקנט פאָנעם.

— מאָרגן פרי דארף איך שוין האָבן כאַטש א האלבע מייע גאָלדענע רענד־ לעך, איך זאל האָבן מיט וואָס זיך צעפירן די הענט.
— נו? — האט שעמטאָו א ווייז געטאָן אפן קאסטן.

— וואָס נו? איך קען אייך שווערן בעהען שעלי. איך זאל אזוי אויסלעבן מיינע יאָרן, אז איך שטיי איצט אליין ווי אף א וואָגשאַל. איר ווייסט ניט, אז א כילעף איז א כאלעף. איך האָב דאָס גאנצע גאָלד מיינס צעטרענצלט אף מינץ, און אז ס'קומט צום סאכאקל, איז ניטאָ מיט וואָס גיין צום טיש.

— נו גוט! — האט שעמטאָו געמאכט א סאָף דערצו. — אז איר וועט ניט כאפן אף צוריק און ס'וועט זיין ווי מע האט אָפגערעדט, וועלן מיר זיך מאָרגן קאָיאָר טרעפן און אלץ דערליידיקן. מיר האָבן נאָך וואָס ארומצורעדן.

שעמטאָו ווייסט, אז אָפיציאל איז איצט געענגט אין מעזומאָנים. ער, אָפּי־ ציאל, איז טאקע אן אוישער, נאָר זיין אשירעס קומט, אפּאָנעם, ניט אזוי פון די אייגענע גרויסע רעוואַכים, ווי פון דער גרויסער יערושע, וואָס ס'האט אים גע־ לאָזט זיין פּאָטער, דער בארימטער נאטאן אָפיציאל, וואָס איז געווען א שטיק צייט דער אופזעער איבער די מעלוכע־צינשן און דער מעמונע איבער די האכ־

¹ געמיינט: יעדן זיינען נעענטער זיינע אייגענע אינטערעסן.

נאָסעס פונעם קיניג. ווען שעמטאָו האָט אים אין וועג, ביים דער רייזע, אינגע-
רעדט, אז ער וועט דאָס זילבער אין נארבאָנע קויפן ביליקער, האָט אָפיציאל,
קעדיי ניט פירן מיט זיך צוריק קיין מעזומאַנים, דאָסראָו געלט אויסגעגעבן אפן
אַרט. ער האָט איינגעהאנדלט, כּוץ געווירצן און בסאָמים, אויך געווער פארן
קיניג און קיניגלעכן הויף. ער פירט מיט זיך אויך איידלשטיינער. שעמטאָו איז
בייגעווען באַ דער באַגעגעניש אין איטאליע מיטן באַגאדאָדער יידן, מיטן גאַלד-
שמיד און דימענט-שלייפער, יעקוסיעל בען אוראָהאַם. אָפיציאל האָט באַ אים
געקויפט א דיאַדעמע, א שטערנרייפל אזא פון בריליאַנטן מיט דימענטן, און
אינדערמיט איז איינגעפאסט א גרעסערער קאראבונקל-שטיין מיטן געמעל פון
דער יונגפרוי... ער האָט זי קוים אויסגעבעטן פאר דער יונגער קיניג, האגאם
דער אויסגעלאסער פיליפ-אווגוסט קען זי וועלן אוועקשענקען א געליבטער זון-
נער און ס'וואַלט, אויב אזוי, ניט קעדיי געווען די גאנצע מי, וואָס ער האָט גע-
האט דערביי. דער גאַלדשמיד האָט די דיאַדעמע אויסגעארבעט פאר דער אימפע-
ראַטאָרן פון ביזאַנץ. ער האָט זיך געשווירן מיט קאַלערליי שוועס, אז מע האָט
זי באַ אים באַשטעלט טאקע פון דאָרטן. וועט זי איצט באַצירן דעם קאַפּ פונעם
קיניגס א קעפּשווייב, צי גלאַט א זוינע. ער פירט מיט זיך גענוג אנדערע זאַכן,
וואָס ס'וואַלט געווען דערזעענדיגער פארזייערטוועגן. אכּוץ טאַם-געווירצן פארן
קיניגלעכן הויף, ווי אינגבער, פעפער, קינעמען, זענפט-קרלעך, קימל און זאַפ-
רען, האָט ער אָנגעהויפט פארשיידענע שמעקעדיקע בסאָמים.

ער פירט מיט זיך דעם מוסקוס פון ניסנביימער, דעם שמעקעדיקן זאַפט פון
די באלזאַם-ביימער, דעם עטער-בוימל מיטן שטאַרקן דופט פון אינדישע גע-
וויקסן, דעם אראַמאַטישן אייל-זאַפט פאַטשולי, אויך די שאַרף שמעקנדיקע
אַמברע, וואָס די קאַשעלאַטן ברענגען ארויס אפן אויבערפלאַך פונעם רויטן
יאם, די דופטיקע מושלען, וואָס מע רופט זיי האַדעק הייטעוו¹, ווייל מע
דאַרף זיי גוט און זייער דין צערייבן, קעדיי צו דערשפירן זייער פּרעכטיקן
רייךען.

אָפיציאל איז אין די איניאַנים א מיידעס. ער האָט אין די יינגערע יאָרן, באַ
זיך אין דער היים, גענוג צו טאָן געהאַט מיט די אלערליי רייכעניכעדיקע
גראָזן, קרייטעכצער, געוויקסן. ער האָט זיי געטריקנט, געשטויסן, געריבן, גע-
שטעלט אפן פייער. האַנאַע געהאַט, ווען דער ווירעך האָט זיך אָנגעהויבן שליפ-
לען און שלענגלען, ארומכאַפן דעם גאַנצן ארום מיט גאַניידן-רייכעס. ער האָט
איבערגעפרוּווט אלערליי מיטלען, קעדיי צו פארוואַנדלען דאָס אַלץ אין שמעק-
דיקע בוימלען, אין דופטיקע זאַלן (אַגעוו), מע האָט מיט זיינער א זאַלב געזאַל-
בט דעם קיניג פיליפ-אווגוסט), אין אראַמאַטישע וואַסערלעך און אין באלזאַם-שמי-
רעכצן פארן פאַנעם, פאר די האַר, פאר די אויגן-דעקלעך. איצט פירט ער מיט זיך
די גרייטע אלגינע-פאַרב, וואָס די מיזרעך-פרויען באַניצן זיך מיט איר אָף אַנצור-
רייטלען די באַקן; פארן קיניג אליין האָט ער געקראָגן א ברוסט-שיצער מיט א
זילבערנעם צודעק, געפוצט מיט גאַלדפעדעם. אָט דעם ברוסט-שיצער האָט מען
געזאַלט קויפן פאר אן אינדישן פרינץ. צווישן דעם אָנגעקויפטן קלייזיען, וואָס
ער פירט מיט זיך, געפינט זיך אויך א ווונדערלעכער סטילעט אין א לעדער-שייד,
אַריינגעפאסט אין זילבער, מיט א גאַלדן הענטל. די אלע זאַכן קאַסטן א מאַטמען
מיט געלט, אויב נאָך צורעכענען דאָס קעסטעלע מיט די פינע איידלשטיינער —
אַזעלכע האָט מען אין פראַנקנלאַנד נאָך ניט געזען. ער, אָפיציאל, איז דער איינ-
ציקער, וועמען דער קיניג האָט געגעבן דאָס אויסשליסלעכע רעכט אריינצוברע-
גען אין זיין לאַנד איידלשטיינער.

ער האָט זיי שוין גענוג איבערגעהאַט פאר זיין לעבן, נאָר ניט אזוינע יעקאַר-

¹ גוט דין מאַכן.

האמציעסן, וואָס ער פירט איצטער, און פון אזויפיל מינים — הימלבלויע סאפיר-
שטיינער, טונקל־גרינע סמאראגדן, דורכזיכטיקע פֿאַלעטקאַלירטע אמעטיסטן,
גרינבלעכע איזומרוזן, געלע טאַפּאַזן. הינט די פֿייער־רויטע רובינען! אזא ריי-
כער אויסוואל איז נאָך קיינמאָל ניט געווען בא אים. צו אַט דעם אלעם, וואָס ער
האַט אופגעקויפט פאר אזא מאטמען, זינען נאָך די ריזיג־הויצאַעס געווען אומגע-
הייערע. ער איז אויסגעפאַרן א האלבע וועלט. ער איז געווען אין אראביען און
אין טיימאָן, אין לאנד פון דער ביבלישער מאלקע שוואַ און אין מיצראים. ער איז
אויך געווען אין באגדאד און אין רוים. אין יעדער מעדינע, אין יעדער שטאַט
האַט ער זיך אופגעפירט ברייט, ווי ס'פאסט פאר אזא, וואָס איז קאַרעו לעמאל-
כעס. ווו מע דארף, ווי דער אַרטיקער מינהעג איז, געבן די שיינע מאטאַנע אָדער
עמעצן פון די גרויסע לייט טאקע א גאנצע פּוּטעקע; ווו מע מוז איבערלאָזן פאר
דער קעהילע אף אירע היצטארכעסן און ווו מע דארף אונטערהאלטן א לאמדן
מעפורסעם, א נויטבאדערפטיקן, ווי, לעמאַשל, דעם אלטן קימכין דאָ אין נאר-
באַנע. ער האָט אויך א טעווע בא יעדער נעסיע אין די וויטע לענדער ניט פאר-
פעלן צו זיין אף די שקלאפֿן־מערק און בא דער ערשטער מעגלעכקייט אויסלייזן
עמעצן פון געפאנגענשאפט. וועמען ער לאָזט איבער א באפרייטן דאָ אפן אַרט,
ווי ער איז נאָרוואַס א קנעכט געווען, און וועמען ער פירט מיט זיך אין פראנק-
לאנד. ערשט אין דער פּאַרלעצטער ריזיע האָט ער געבראכט מיט זיך איינעם, וואָס
ס'איז גאנץ קלאָר, אז ער וואָלט שוין פארבליבן אן אייביקער קנעכט און אויס-
ייד, האָט ער זיך דערנאָך ארויסגעוויזן פאר אן אויסגעצייכנטן בוי־מיס-
טער, וואָס ארבעט איצט פארן קיניג פיליפֿ־אווגוסט באם בויען דעם לוורר-
פאלאץ.

איצט פירט ער מיט זיך דעם באַכער פון רוסיע — גאווריעלן. ס'איז געווען א
נעס אין א נעס, וואָס ער האָט אים דערזען צווישן אזא מענגע שקלאפֿן. דער
באַכער האָט בא אים גלייך נויס־כייין געווען. ער האָט נאָך ניט געוויסט, אז ער
איז אויך א ייד, נאָר ס'האַט אים א קלעם געטאַן פארן הארצן: אזא יונגער שיינער
באַכער מיט אזא מילד פאַנעם זאָל דאָס גאנצע לעבן זינס דארפן ארבעטן אוווי-
דעס פערען!

— מיר וועלן אמאָל ברענגען דעם קיעווער באַכער צוריק אין זיין היימ-
לאנד? — פרעגט ער בא שעמטאָוון אפן וועג אהיים.

פאר שעמטאָוון איז געווען א כידעש אַט די ניט צום אַרט פלוצעמדיקע פרא-
גע. ער האָט געמיינט, אז אַפיצאַל טראכט איצט וועגן זיין מעכטן און וועגן
מאָרגעדיקן מאסע־מאטן מיט אַט דעם הארטנעקיקן בארנאש. ער קען נאָך ניט
וועלן מאסקים זיין אפן האלבן סילעק. אויב ניט מיט גוטן, וועט ער אים מוזן
צושפארן צו דער וואנט און פויעלן בא אים מיט בייזן; וועט ער זיך ניט לאָזן
בייגן, וועט ניט זיין מיט וואָס צו דעקן דעם קיניען. די רעשט געלט, וואָס איז
געבליבן בא אַפיצאַלן, און דאָס, וואָס ער אליין וועט קענען צונויפשלאַגן פאר די
נאַענטסטע פאַר טעג, וועט קוים קלעקן אף צאָלן, ווי זיי האָבן אויסגערעכנט, די
ערשטע העלפט דערווייל. ס'וועט זיין א פארדראַס. ער וואָלט אוואדע געוואָלט
זיך אויסהאנדלען פאר אַפיצאַלן ווי צום בעסטן. די ווייטגייענדיקע פלענער,
וואָס זיי האָבן ביידע פארטראכט, טאַרן ניט פארוואַלקנט ווערן דורך אזא ניש-
טיקן דורכפאל, צו וועלכן עס קאָן אים ברענגען אַט דער הארטער פארשוין, דער
מעכטן זינער.

אַפיצאַל רעדט וועגן די קנעכט־הענדלער. ער דערקלערט זוטערען, אז ניט אזוי
די גאזלאַנים און רויבער, וועלכע באפאלן די וואנדערנדיקע קאראוואנען, שטעלן
איצט צו דעם שקלאפֿן, ווי די אייניקע מינים סאַכרים, וואָס האָבן זיך לעצטנס
פארמערט ווי שוואַמען נאָך א רעגן. זיי צעפירן זייערע ביליקע סכורעס בא די
יאם־ברעגן, און ווו זיי דערזעען פונדערנאַענט א ניש־גרויסן יישעוו, לאָזן זיי זיך

אויס אפן ברעג, צעלייגן א שניטער. די אינווייניגער דערשפירן א רויך, קומען זיי פארזיכטיק צו צו די פרעמדע אומבאקאנטע מענטשן. זיי באטראכטן פונדער-ווייטנס די צעלייגטע שמאכטעס, וואָס עמעצן דערלויבט מען עפעס נעמען ווי א געשאנק. צומיינסטן קוואפען זיך דערוף די פרויען און די קינדער. זיי ווערן וואָס ווייטער דרייסטער, היימישער, אפילע ווען די מענער פארלאָזן זיי (מע מוז דעם סאָף טאָג פארענדיקן בא דער פעלד-ארבעט). און דאָ באַם ברעג, ווי נאָר די שיף איז שוין גרייט אָפשווימען און די זעגלעך זיינען שוין אָנגעבלאָזן, ווערן די סאָכרים פארוואנדלט אין גאזלאַנים, די פרויען און קינדער — אין א גאנגבארער סכורע, און מיט גוואלד שלעפט מען זיי ארוף אפן דעק. די אָנגעלאָפענע מענער קענען דערנאָך בלויז צוקוקן, ווי די שיף איז שוין העט-ווייט אינמיטן יאם. אָט אזעלכע זיינען זיי, די נייגעבאקענע סאָכרים אין די מיזרעך-לענדער. אפילע די, וואָס האנדלען ניט מיט שקלאפן, זיינען ניט פיל בעסער. אן אנדער זאך זיינען די נייע האנדלס-וועגן, דורך וועלכע ער מיט זוטערס מאן קלייבן זיך מאכן די נאָענט-סטע נעסיע. דאָרט קען מען זיך נאָך דערווייל פילן, ווי בא זיך אין דער היים, גלייך ווי מע וואָלט געפאָרן מיט דער סענע אָדער מיט די וואסערן פון לוארע, דורך די שטעט מיט ייִדישע קעהילעס, אזעלכע, ווי טור, אמבוא, שיניאַן. דאָרט איז שוין אויך פאראן ניט-ווייניק ייִדישע ישווים. אין בעהמען זיינען אפילע פאראן יידן מיט קלייזניען אין די הענט, אָט די, וואָס דינען בא די פירשטלעכע קריגערי-מאכעס. אין פוילן ווערן געשאפן אלץ נייע ייִדישע פאקטאָריעס. אויך אין רוסיע, ווהיין ער קלייבט זיך אָפפירן גאווייזעל, זיינען פאראן ייִדישע קיבו-צים. שעמטאָון טוט האנאָע, וואָס אָפיצאל רעדט מיט זוטערען, ווי ס'וואָלט שוין טאקע געווען געשריבן שוואַרץ אף ווייס, אז היינט-מאָרגן לאָזן זיי זיך אין אָט די נייע ווייטע וועגן.

אף מאָרגן איז כידעקל געקומען צו לויפן גאנצפרי נאָכן האנטגעלט. שעמטאָון האָט אים געגעבן אדל-לעכעזשפן צוויי הונדערט דוקאטן, און זאָל ער מער ניט קומען, ביז ער וועט ניט האָבן דעם גאנצן סכום צונויפגעשלעפט. אין א שאַ ארום האָט יענער זיך ווידער באוויזן א שטארק באצאָרנטער. ער קען גאָרנישט ניט מאכן; מע וויל, ער זאָל דעקן מיט גאָלדענע רענדלעך. אָפיצאל האָט זיך שוין געוואָלט אָפשאַקלען פונעם ווייטערדיקן מאסע-מאטן. ער האָט צעבונדן דעם גריי-וואָלענעם אויבערציער, ארויסגעשלעפט פונעם טאש א פושקעלע, וואָס זעט אויס ווי א האָרן, געעפנט דאָס דעקל, און מיט ביידע נאָזלעכער האָט ער זיך גוט אָנגעשמעקט מיט די בסאָמים.

— נו, מיילע! — האָט ער זיך געלאסן אונטערגעגעבן. — צווישן „געוויס“ און „טאָמער“ איז בעסער „געוויס“. זאָל זיין גענוג דאָס, וואָס איר האָט אף געוויס צונויפגעזאמלט. און מיטן „טאָמער“ איז שוין עפשער ניט קעדי זיך מאטרעך צו זיין?

שעמטאָון האָט נאָך פארבעסערט די מאַראַכע, ער האָט צוגעגעבן:

— ביז פארנאכט, אז איר וועט ניט צונויפשאַגן וויפּל מיר האָבן אָפּגערעדט, וועלן מיר דעמלט זען. מיר וועלן פרווון אליין א נישטער טאָן בא די איבעריקע געלט-האַבער.

דאָס האָט, אפּאָנעם, געהאט א גוטע פעולע. די זון איז נאָך געהאט ניט פאָר-גאן — איז ער געקומען א פארהאוועטער מיט דער בסורע, אז ער האָט שוין גרייט די טויזנט זילבערשטיק און מע קען גיין זיי איבערוועגן. שעמטאָון האָט אים דערווייל פארבעטן אין א באזונדערן כידער. דאָרט איז אָפיצאל געזעסן באַם פענצטער איבער אן אָפענעם קסאוויאד. די אריינגעקומענע האָבן זיך צוגעזעצט צו אים אפן זעלבן באַנקבעטל, און נאָך א קליינער וויילע שווינגן האָט שעמטאָון אָנגעהויבן:

— מעכטן, איך וועל אייך געבן א שטאר-קאבאלע¹ אף א כוילעך פון דעם זיל-
 בער, און פאר דעם רעשט באקומט איר טייקעף-אומעיאד מעזומען געלט.
 — בעשום אויפן ווערפן ניט! — איז כידעקל אופגעשפרונגען.
 — היצט זיך ניט! הערט מיך אויס מיט ייִשעווי-האדאס, — האָט אים שעמטאָו
 צוריק אוועקגעזעצט, — איך נעם אלץ אף זיך. איך בין אייך אָרעוו, אז ניט שפע-
 טער ווי אין א כוידעש ארום באקומט איר ביז צו דער פרוטע.
 — ביז צו דער פרוטע וועל איך באקומען שוין; אניט, — האָט זיך כידעקל אופ-
 געהויבן נאָכאמאָל, — שווער איך אייך, אז איך וועל ניט געבן קיין איין זילבער-
 שטיק אָן א סילעך. איר ווילט, איך זאָל בלייבן אינגאנצן מיט די הוילע
 פינגער?

— האלב באקומט איר דאָך, און איך וועל זיך מיט אייך אָפּרעכענען אימיר-
 צעשעם באלד נאָך שאבעס. דאָס, וואָס ס'קומט פון מיר ארויס, וועל איך סילעך.
 נו, און פארן זילבער... אויב איר וועט ניט באקומען צו דער צייט, ווי אָפּגערעדט,
 צאָל איך פּסאָקגעלט, איר זאָלט מיך שטראָפּן מיט קנאס און מיט מאלקעס. אָט
 זאָלן זיי זאָגן, — באווייזט שעמטאָו אף אָפיציאלן און לאַזט כידעקלעך ניט קומען
 צום וואָרט, — מיר האָבן אָפּגערעדט מיט אונדזער הויכן גאסט, אז ווי נאָר ער
 וועט זיך אומקערן אהיים, ווערט דער כויוו ארויסגעשיקט מיט א שעליצך-מעיוו
 כעד.

— מיט א שעליצך-מעיוכעד? און אז מע וועט דעם שעליצך באגאלענען?
 — קאָלומאן, — האָט אָפיציאל מיט א מעסיקן טאָן פון א געלאסענעם מענטשן
 זיך אָנגערופן, — מיין געלט איז נאָך אין וועג, טראָג איך דאָס פולע אכרייעס,
 אויב איך האָב עס אף זיך גענומען, — האָט ער רויק צוגעגעבן.

— די זילבערשטיקער זיינען פארן קיניג. איר האָט צו טאָן מיטן קיניגס א
 מעמונע, — האָט אים שעמטאָו געהאלטן אין איין איינרעדן.
 — ווייסט איר גאָר וואָס? — האָט אף אים אָפיציאל געוואָרפן א שטאָלצן
 בליק פון א מאגנאט. — איך וועל מיט אייך מייטיוו זיין אף אן אנדער אויפן.
 לאַמיר זיך צונויפריידן וועגן דעם מעקער, און איך גיב אייך ארויס א שטאר-
 איסקע כוצן שטאר-קאבאלע אפן זילבער.

— איך בין ניט קיין מאלווע אף איסקע, אף פראַצענט, — האָט עס כידעקל
 גלייך אָפּגעוואָרפן, און ער האָט אזוי גיך ניט געפונען וואָס נאָך צו זאָגן. דערווייל
 האָט זיך פון דרויסן דערהערט א יעלאַלע, א געשריי פון עטלעכע מענטשן מיט-
 אמאָל. שעמטאָו איז ארויסגעלאָפן זען, וואָס איז דאָרט געשען.

אפן הויף בא די שטאלן, פונדאנען ס'האָבן זיך געטראָגן די קוילע-קוילעס,
 איז ער געוואָרן אן איידעס פון אזא געראנגל, אז ער איז מעווולוו געוואָרן.
 — וואָס איז דאָס פאר א הארגענען זיך ווי די וואלד-גאלאָנאים? ווו געפינט
 מען זיך? — האָט שעמטאָו באפעלעריש גענומען שרייען.

קיינער האָט אים אָבער ניט געהערט, זיין קאָל איז געזונקען ווי אין א שטר-
 רעם אפן יאם און איז פארשטיקט געוואָרן צווישן די גוואלדן און געשרייען, דע-
 ריקער פון די פרויען און קינדער. באלד אָבער איז אים קלאָר געוואָרן די סיבע
 פון דער האריגע. דוריאן איז א גאלען; בלוט פארגיסן איז בא אים א געוויינלעכע
 זאך. ער האָט זיך איינגעקלאמערט אין טאנכומען און זעצט אין אים ווי אין א
 יאטקע-קלאַץ. ווו נעמט זיך עס צו אָט דעם מענטשל אזא קויעך?

ער זעט אויס קעגן טאנכומען ווי א מאלפע; נידעריק, איינגעשרומפן-דאר,
 מיט א שפיצעכיקן קאָפּ אף א האלדו פון אָנגעבלאָזענע שטייפּדראַטיקע אָדערן.
 דער גרויסער שלאנקער און פעסטער טאנכום איז אָבער ניט פון די, וואָס זיינען

¹ א קוויטאנציע.

גרייט אזוי גיך זיך אונטערגעבן. ער האָט זיך גענוג געבריקעוועט. אָבער ווען יענער איז אים פארפּאַרן אין די געהירן, און מיט אזא שטויס־קויעך, אז ס'איז פאַר אים פינצטער געוואָרן אין די אויגן, האָט טאנכום גלייך אָנגעווירן די מאכט אין די הענט. ער האָט זיך נאָך אפּילע געווערט, נאָר ער האָט דערפּילט די אייווררים זינע ווי זיי וואָלטן געווען פון ווייך טייג. יעדער כמאליע פון דוריאנס טרוקענע ביינעריקע הענט נעמט בא אים צו די לעצטע קויכעס.

און דאָס אלץ — איבער טירצען. זעט אויס, ניט אומזיסט האָט אין דעם דוריאַ-נען אזוי געברענט די רעציקע אָף טאנכומען.

טירצע אליין איז קוים א לעבעדיקע ארויס פון איר מאנס הענט. אינגאנצן א צעדאמטע, מיט א פארבלוטטיקטן קאָפּ, און צעפליקטע קליידער, לאָזט זי זיך פירן בא די הענט פון זוטרען. זי אויקעט און קרעכצט אינדערשטיל, און די דריי קינ-דער אירע רעווען אָף א קאָל און פּלאַנטערן זיך פאַר אירע פיס.

איצט האלטן דוריאנען יאָעל מיט גאווריעלן, פעסט פארקלאַמערט פאַר ביידע הענט, און נאָך אנדערע מענטשן העלפן זיי צו. אָבער ער רייסט זיך פונעם קניפל, ווי א מעטורעף, און די יוכע קאכט אין אים. ער דערזעט אָבער פאַר זיך שעמ־טאָוון, דעם באלעבאָס זינעם, און ווערט גלייך אנשוויגן, אראַפּלאַזנדיק דעם קאָפּ. שעמטאָו האָט אים געוואָלט א קוק טאָן אין די אויגן אריין. נאָר ער האָט זיך געמוזט באנוגענען מיט דעם, וואָס ער האָט אים א פאָר מאָל א מעסט געטאָן פון קאָפּ ביז די קנעכל פון די פיס. ער האָט געכאַפט א בליק אָף טאנכומען, וואָס האָט קיין גאַנצן אייווער ניט געפילט, און מיט א ווונק האָט ער געהייסן דוריאנען אָפֿ-לאָזן. גאווריעל מיט יאָעלן און די איבעריקע טרעטן אָפּ אין א זינט. זיי זעען, ווי שעמטאָו האָט ארופגעלייגט די הענט אפן גאַזלען און ער זאָגט אים עפעס אינדערשטיל, נעענטער צום אויער. באלד דערנאָך לאָזט זיך דוריאַן פירן אונטער דער האנט, ווי א האכנאָעדיק־שטיל באשעפעניש, מיט אן אראַפּגעבויגענעם קאָפּ. דער אוילעם, א שטילשווייגנדיקער, האָט זיך א ביסל צערוקט און געמאַכט אן ענגן דורכגאַנג פאַרן באלעבאָס מיט זיין זון.

— ער האָט פאַר אים די ניקפע, דער רעציעך, — האָט איינעם האנאָע געטאָן.

— ער איז גלייך שטיל געוואָרן ווי א לעמעלע, — האָט דער צווייטער מאסקים געווען.

— ווו איז אהינגעקומען בא אים די רעציקע? — האָט זיך א דריטער געווונ־דערט און שוין אפן אַרט האָט ער זיך און זינע צוהערער געלאָזט טרייסטן, — נישקאַשע, שעמטאָו וועט שוין מיט אים לערנען באלעק, מיט אָט דעם גאַזלען.

די ווערטער גאַזלען, רעציעך, וואָס זינען דערגאַן צו שעמטאָווס אויערן, האָבן בא אים ארויסגערופן א פאַרבאַרגענעם שמייכל. צי ווייסן זיי, ווי זיי זינען קאַרעו לעמעס, אָט די אלע, וואָס כאזערן איבער אזעלכע ווערטער? אפּילע געציילטע פון די מעקוראָווים האָבן קוים אן אנונג וועגן דעם, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר אָט דער דוריאַן. אפּילע זוטרע ווייסט ניט, אז ער איז טאַקע געווען פאַשעט א וואלד־גאַזלען, א ראָש פון א גאַנצער באנדע רויבער, וואָס זינען אים אמאָל באפּאַלן אפן מיטן וועג. נאָך א קורצן געשלעג, נאָכדעם ווי זינע אין צאָל ווייניקערע מענטשן זינען געשלאָגן געוואָרן מאקעס־רעצעך, האָט שעמטאָו גע־זען, אז ער מוז זיך אונטערגעבן. ער האָט באפוילן זינע באגלייטער אופצוהערן צו פאַרגיסן בלוט און — זאָלן די גאַזלאַנים נעמען פון די וועגענער וואָס נאָר זיי באוויליקן. דאָס איז געפעלן געוואָרן דעם ראָש זייערן, דוריאנען, און ער האָט זינע לייט געהייסן זיך באגיין מיט כעסעד: ניט פאַרניכטן, ניט מאכן א טעל, ניט צעשיטן דאָס, וואָס ס'וועט ניט קענען אריין אין זייערע זעק. ער האָט אכטונג געגעבן, אז ס'זאָל זיך באקומען, ווי ער וואָלט זיך געטיילט מיט שעמטאָוון. דער־

נאך האָט ער נאָך געוואָלט באַ שעמטאָוון אוועקנעמען דעם פּינגעשניצטן דעמ־
 בענעם שטעקן, וווּ אין דער פּאַרבאַהאַלטענער עפענונג, האָט זיך אים געדוכט,
 ליגן פּאַרבאַרגן די וויכטיקסטע אויצרעס. האָט זיך שעמטאָו געבעטן ראַכמים באַ
 אים: זאָל ער ניט ברעכן דעם שטעקן און אים אויך ניט צונעמען; ס'איז אַ יער־
 שער־זאך זיין טאַטנס, און עפּשער נאָך פּונעם עלטער־פּאַטער אַן אַנדענק. זאָל ער
 דערפאַר נעמען... ער וועט אים בעסער געבן דאָס רעשט פּאַרבליבענע, דאָס גאַנץ
 צע מעזומענס, וואָס ס'ליגט באַ אים טיף באַהאַלטן אינעם הויזנטאַש, אַ ביסל זיל־
 בערגעלט, אַ פּאַר גאַלדענע רענדלעך. ביים אָט די טאַכנונים זינען דערווייל אַנ־
 געלאָפּן רייטעריער. דער יינגסטער זון פון דער קלוגער און דרייטער נאַרבאַנער
 פירשטן ערמענגאַרד מיט זיין גאַנצער סוויטע זינען, אפּאַנעם, ארויסגעפּאַרן אַף
 נאַכט־געיעג. דערזען אזאַ גאַלעוואַיע אַף דעם וועג און נאָך אַף זיין מוטערס
 ערד, האָבן זיי אומבאַמערקט בליץ־שנעל אַרומגערינגלט די גאַנצע כאַפּטע פּאַר־
 שמיטע רויבער, אזוי, אז קיינער פון זיי האָט שוין ניט געקענט אַנטרונען
 ווערן. מע האָט זיי איינציקווייז געבונדן די הענט אַהינטער און זיי גענומען
 טרייבן אין שלאָס אַרײַן. שעמטאָו מיט זיין גאַנצן פּאַרמעג, מיט די שאַמרים
 זינען בעשאַלעם דערפּאַרן אַהיים.

אַף מאַרגן באַ דער נאַכט, ס'איז שוין געווען גוט פינצטער, האָט ער זיך אַנ־
 געשטויסן באַ זיך אפּן הויף, לעבן די שטאַלן, אַף אַ פּרעמדן מענטשן. ער האָט
 געפרוווט מאַכן אַ גוואַלד, אפּוועקן די הויזדינער, האָט דער פּאַרשוין, אזאַ קליי־
 בער נעפעש, דוכט זיך, אים גלייך פּאַרשטעמפּלט דאָס מויל מיט דער פּלאַך פון
 איין גאַנט, און מיט דער צווייטער האָט ער אים איינגעקלאַמערט דעם קאָפּ צו
 זיין בעגעד ווי מיט אייזנס, ער זאָל זיך ניט קענען אַ ריר טאָן.

— מאַכט ניט קיין וואַיצאַקו, קומט אין דער ליכטיק, וועט איר מיך דערקענען.
 ער האָט אים אויך אינדערפינצטער, אינעם קאַל גלייך דערקענט. ער האָט נאָר
 געוואָלט וויסן, צי ער איז דאָ אליין. ס'זאָל דאָ זיין נאָך עמעצער, וואָלט מען גע־
 הערט אוועלכעס'איז באַוועגונגען. דער רויבער האָט אפּן נײַעם אָרט באַפּרייט
 דעם קאָפּ זינעם, אַראַפּגענומען די האַנט פּונעם מויל, געוואַרט אַ וויילע, ביז
 שעמטאָו וועט אַפּעטעמען. דערנאָך האָט ער אינדערשטיל, נאָר גאַנץ זיכער
 געזאָגט:

— איר וועט האַלטן ס'מויל. איך בין אַנטלאָפּן פּונעם שלאָס. איר וועט מיך
 דאָ באַ אייך אויסבאַהאַלטן אַף אַ פּאַר טעג, ביז מע וועט מיך אופּהערן זוכן.
 וועט איר דאָס גאַנצע לעבן איינערס זיין באַוואַרנט, אז מע וועט אייך ניט באַפּאַלן.
 אויב ניט, באַדאַרף איך אייך ניט זאָגן... מינע ווייסן, ווהיין איך בין געלאָפּן.
 אין די אַרומיקע וועלדער, אין דער גאַנצער סויווע, וואָס אַרום, קען מען מיך און
 מע פּאַלגט מיך.

שעמטאָו האָט אים אַפּעפּירט אין שטוב אַרײַן, און ער איז אַרײַן מיט אים
 צו זיך אין כּיידער. ער האָט עס געטאָן סיי צוליב פּאַריכט, סיי צוליב אַ געוויסן
 אומקלאָרן געפיל פון דערעכערעץ פאַר זיין מוטיק־זיכערן האַלטן זיך באַ אזאַ
 לאַגע. מיט עפעס וואָס איז ער אים נאָך נעכטן בייסן איבערפּאַל געפּעלן געוואָרן.
 ער איז זיך גלייך פון אָנהייב אָן באַגאַן מיט אים ניט ווי אַנדערע, זינס גלייכן,
 ראַצכים, וואָס אז מע פּאַלט אַרײַן צו זיי אין די הענט, איז מען ניט זיכער מיטן
 לעבן, ניט נאָר מיטן פּאַרמעגן, וואָס זיי נעמען צו ביז שפענט. מיט אָט דעם נע־
 פעש, וואָס איז דרייטט, ווי אַ טיגער, און קליין, ווי אַ וויזעלע, האָט אים אפּילע
 אַפּעגעליקט אזוי, אז ער האָט קיין איינציקן פּאַדעם ניט פּאַרלוירן, כּוץ וואָס ער
 וועט דאַרפן מיט עפעס וואָס באַגיטיקן דער פּירשטנס זון.

באַטראַכט ער אים איצט, שעמטאָו, באַ דער שיין פון די ליכט. ביז איצט האָט
 ער אים געזען נאָר אינעם כאַשכּעס. ס'דוכט זיך, אז ס'איז אין אָט דעם נעפעש
 קיין סימען ניטאָ פּון אַן עמעסן גאַלען. ווי זשע קומט צו אים פּונדעסטוועגן דער

קויעך און די מאכט, וואָס ער האָט נעכטן ארויסבאוויזן איבער דער קנופיע רוי-
 בער, מיט וועלכע ער האָט אָנגעפירט? ס'זינען דאָך געווען דאָרט אזעלכע גע-
 זונטע, איינזערנע, ברייטפלייציקע, הויכע לאַבוסן, מיט עכטע ראַצזשישע פענעמער,
 און זיי האָבן אלע געציטערט פאר זיין א ווונק. פאר עפעס וואָס האָט ער אזא
 איינעם א כאפ געטאָן פאר דער גארגערעס, אז יענער האָט שוין גיט די גאנצע
 צונג ארויסגערוקט, און די אלע איבעריקע זיינען שטיין געבליבן אין דערוואר-
 טונג, וואָס ער וועט מיט אים ווייטער טאָן. איצט זיצט ער בא דער אכילע און
 ווי א גרויסער אכלער צי א שטארק אויסגעהונגערטער קניט ער מיט גרויסע
 ביסנס און פארטרינקט זיי מיט וויין. דער וויין האָט אים שוין, אפאָנעם, גוט צע-
 ווארעמט. ער הערט ניט אויף צו עסן און בייסמיסע דערציילט ער, וויאזוי ער
 האָט זיך דאָרט ארויסגענארט פונעם שלאָס, ווי מע האָט אים נאָכגעיאָגט און
 וויאזוי ער האָט זיך שוין דאָ אין שטאָט דערפּרעגט אפן רייכן סויכער, וואָס איז
 נעכטן געקומען מיט עטלעכע וועגענער סכּוירע. ער ווייסט שוין, אז אָט דער
 סויכער הייסט שעמטאָוו יאקארי, און אליין רופט מען אים דוריאן, גיט ער צו
 וויסן. מע קען אים גוט אף די האנדלס־וועגן, בארימט ער זיך מיט זיינע מיסס־
 טאאטוים. און גיט נאָר דאָ אין לאנגעדאָק. דער גאנצער יאס־ברעג באם מיטללעב־
 דישן יאם האָט געהערט פון דוריאנען. מיט א פאָר יאָר צוריק, ווען ער איז נאָך
 געווען א קאָרסאר, דערציילט ער שעמטאָוו, וואָס פארא גרויסע צאָל יאס־רויבער
 האָט ער געהאט אונטער זיך אונטערגעוואָרפן! זיי האָבן שוין געהאט זייער אייגנס
 בא א צענדליק טארטאנעס. אָט די קליינע זעגלשיפלעך מיט אן איין־און־איינציקן
 זעגל. זיי פלעגן ארומשווימען טאָג ווי נאכט אף די וואסערן און גיט דורכלאָזן
 קיין איין פראכט־שיף. די איטאליענישע סאָכריס, וואָס פלעגן זיך האלטן באם
 ברעג אף זייערע פראס־שיפלעך, האָבן זיך אליין באשטייערט פארזיינעטוועגן,
 ער זאָל זיי פארזיכערן א בעשאַלעמדיקן וואסער־וועג. האָט אים דער טיטול
 אָנגעטראָגן אריבערגיין אף דער יאבאָשע. ער האָט שוין דאָרט געהאט צופיל
 סאָנים. די סיצייליאנער פיראטן האָבן מיט אים פארפירט א קאמף, און נאָך
 איינער א שלאכט האָבן א סאך פון זיינע לייט זיך דערזען מיטן דעק פון
 יאם.

שעמטאָוו האָט אים דעמלט אויסבאהאלטן א שטיק צייט. גוט, וואָס ער האָט
 זיינע נעסיע־באגלייטער דעם זעלבן טאָג, נאָך פארן באווייזן זיך פון אָט דעם
 מענטש, אפגיך צערעכנט און זיי אָפגעשיקט אין זייערע היימען. פון די היגע, פון
 די שטוביקע, איז קיינער מיט אים ניט געווען אין דער לעצטער נעסיע, האָבן זיי
 ניט געקענט וויסן, ווער דער דוריאן איז און וואָס דאָס איז פאר א בריע. ער האָט
 זיך געפירט גאנץ באשיידן. איבערגעטאָן אין געוויינלעכע קליידער פון א הויזדי-
 נער, האָט ער באגלייך מיט אנדערע צוגעהאָלפן אין שטוב, אין די שטאלן. ער
 האָט זיך געוואָרפן אף אלע שווערע ארבעטן. ער האָט זיך אויך ניט געשעמט צו
 ווערן אף א פאָר שאַ א האַלצהעקער. פונעם שלאָס האָט מען אים די ערשטע פאָר
 טעג גוט געזוכט. געווען אפילע שעליכים אין שטאָט, וואָס האָבן זיך אף אים נאָך
 געפרעגט. דערנאָך האָט מען אים אזוי ווי פארגעסן. זיי האָבן דאָרט, אפאָנעם, זיך
 ניט פאָרגעשטעלט, אז ס'האָט געמאכט פון זיי א וואוּוּראך דער סאמע הויפט פון
 דער גאזלאַנים־קיסע, און קיינער פון די זייניקע האָבן אים, פארשטייט זיך, ניט
 אויסגעגעבן. ער האָט שוין געהאלטן באם פארלאָזן דאָס הויז שעמטאָוו. היינט־
 מאָרגן ווערט מען פון אים פאָטער. אוואדע, ווען ער זאָל גיט זיין פון די כעוורע-
 לייט, וואָלט שעמטאָוו אין אים געהאט אן אויסגעצייכנטן וואכמאן אין וועג, מיט
 אזא וועג־באגלייטער קען מען זיך לאָזן אין די ווייטסטע געפערלעכסטע נעסיעס.
 אָט דער אכבעראַש האָט א פלינקן סייכל און איז מאמוזעריש־דורכגעטריבן, קלוג.
 אויסער דער פּרעכער דרייסטקייט זיינער, קען ער, אפאָנעם, ווען מע דארף, אן
 ארבעט טאָן אויך מיט די יאָדאים אזוי, אז מע זאָל דערפילן כּיבעט־האקיי־ווער.

פאר קיין אנדערע מייסיס-טיווים ווערט מען ניט בא אזא רויבער-קנופיע א ראשווערישן.

זינען אבער מיטאמאל געשען מייסע-ניסים. שעמטאוו איז געבליבן אן לאַשן, ווען זיי זינען ביידע ארינגעקומען צו אים, דוריאן מיט טירצען, און אים מוידע געווען, אז זיי ווילן מאן-און-רויב ווערן. ער האָט געקוקט אָף זיי ווי א גוילעם. א נישטויעם-געפלעפטער, האָט ער גאַרניט געקענט באַגרייפן, וואָס קומט דאָ פֿאַר. דער דאָזיקער דוריאן, וואָס האָט ביז אהער געפירט א וואַלפיש לעבן, ווייט פון פרויען, זאָל זיך בא אים פלוצעם אזוי פארדרייען דער קאַפּ און ער זאָל גאַר נעמען פֿאַר א ווייב א יידישע טאַכטער, דערצו נאָך מיט דריי קינדער! היינט טירצע! קיין גרויסע צנוע איז זי קיינמאָל ניט געווען. נאָר זי זאָל איצט, בא דריי-סיק יאָר, א מאמע פון קינדער, זיך לאָזן אָף אזא דערנערפולן וועג, ביז צו שמאד, זאָל גאַר די שאַ ניט זיין? ניין, ער וועט עס ניט דערלאָזן! וווּ איז דען אזוינס געהערט געוואָרן? ער וועט טאָן וואָס נאָר ער איז בעיעכווילעס צו טאָן. ער וועט איר מוזן זאָגן דעם סאָד, זי זאָל וויסן, צו וועמען זי פאלט אין די הענט אריין. דערווייל, ווען ער האָט דאָ דעם באַכער בא דער זייט, שטעלט ער אָף אים אָן א פֿאַר אויגן און שטאַמלט:

— וואָס הייסט, זי וועט זיך גיין שמאדן? ווער וועט עס צולאָזן? און די קינדער? דריי יידישע קינדער?

— אָף וואָס דאַרף זי זיך שמאדן? — האָט אָף אים טירצע אָנגעצונדן א פֿאַר פֿייערדיקע בליקן, אז די וועס האָבן בא איר אזש געציטערט. — ער איז דען קיין ייד ניט? ער איז געמאלעט, ווי אלע יידן.

אַט די דאָזיקע טירצע, וואָס מע רופט זי דאָ אין נאַרבאַנע די קושיס, די שווארצע העסלעכקייט — צוליב איר שיינקייט, מע זאָל איר קיין איינהאַרע ניט געבן, האָט איבער דוריאנען אזא שליטע געקראָגן, אז זי האָט געקענט אויספירן, ער זאָל פֿאַרוואַרפן דאָס העפקער-לעבן זינס און איבערגיין צו א מיימעד פון האלב קנעכט, האלב פרייער און זיין בא שעמטאָוו א שטענדיקער באַגלייטער אין זינע ווייטע נעסיעס, דער הויפט-שויער זינער. ווען מע דאַרף אמאָל פֿאַר-שטאַרקן די וואַך אין די געפערלעכסטע ווייט-פרעמדע מעקומעס, פירט ער אָן אזוי געשיקט און זיכער מיט די מענטשן, אז פֿאַר די גאַנצע צוויי יאָר, וואָס ער איז בא שעמטאָוו, האָבן זיי נאָך ניט געהאַט קיין שלעכטן איבערגאַנג. נאָר דער סאַמע איקער, פֿאַרוואָס שעמטאָוו האָט זיך פון אָנהייב אָן געשראַקן, איז דאָס נעמאַנעס. ער האָט זיך איבערציגט, אז מע קען אים געטרויען, אז מע מעג זיך אָף אים פֿאַרלאָזן. פֿאַר דער גאַנצער צייט האָט ער, דוריאן, נאָך קיין איין מאָל ניט אויווער געווען אָף לוי סיגנויוו. וויפֿל האָט ער שוין איבערגעהאַט געלטן און סכּוירע-אויצערעס, און קיינמאָל האָט ניט געפֿעלט וואָס ס'איז א פֿאַדעם ווערט. דאַרף זיך איצט טרעפן אזא באַרץ!

שעמטאָוו איז אויסער-זיך. ער שפּאַנט א צערודערטער ארום איבערן כּיידער, און דוריאן, א דערשלאָגענער, פֿאַרענטפֿערט זיך מיט א צעבראַכן קאָל איבער-געבנדיק פֿראַטים, וויאזוי ער האָט זיי געטראָפן אינעם היי ביים דער בע... טירצע, דוריאנס ווייב, איז אָבער דערווייל אויסער געפֿאַר. קאָלומאַן זי איז בא זוטערען, אונטער איר שוץ, האָט זי אפֿילע קיין מוירע ניט זאָגן אָף א קאָל ראָם, וואָס זי מיינט. זוטערע ווישט איר ארום די ווונדן, און בייסימיסע וואַרפט זי איר פֿאַר מיט זידלערייען, מיט די ערגסטע ווערטער, אז זי איז ניט ווערט וואָס די ערד טראַגט זי, אז זי וועט נאָך אמאָל באַקומען די פֿראַנצן. ווי קען מען דאָס זיין אזוי פֿאַרדאַרבן, אזוי גרינג אָף דער דייע, אזוי גרייט זיין שטענדיק אָף זונס! ס'איז דאָך ערגער ווי געשמאַדט! זי פֿאַרגעסט, אז זי האָט דריי קינדער...

דער אלטער זאַבאַרע, יאַסעף בען מעיר, זוטערעס ברודער, העלפט דאָ צו באַם

איבערבינדן א ווונד, באם צולייגן א פלאסטער צום פאָנעם. נאָר צוערשט לייגט ער צו דעם ליאפּיס, וואָס ברענט צו דאָס רויפלייש, ס'זאָל זיך גיכער צונויפציען און פארוואקסן ווערן. ער האָט פונקט געהאלטן באם צוברענען דאָס אָרט אונטערן קינביין, וואָס בלוטיקט נאָך אלץ, און ער האָט געהאט פאר זיך דאָס גאנצע פאָנעם אירס ווי אף דער דלאַניע און דעם רייצנדיקן אויסשניט פון די ליפּן אונטער אן אויסגעטאַקטער נאָז מיט באפליגלטע נאָזלעכער, דורך וועלכע זי אַטעמט איצט ארויס דעם ווייטעק. דערביי שטייט זוטער אויך ניט מיט קיין פארלייגטע הענט און מיט א פארמאכט מויל. זי האלט אונטער טירצעס קאָפּ מיט די פעכר שווארצע געדיכטע צעשוּיבערטע שווערע האָר און הערט ניט אוף אַנצופאלן אף איר:

— מע קען מיינען, אז דו ביסט דעם צווייטן מאן דינעם געווען געטרין. ביסט שוין דעמלט געווען א העפקער־פרוי און זיך געבאָדן אין זינד.
דאָ האָבן טירצען א שפּריץ געטאָן טרערן פון די אויגן. זי האָט זיך א ריס געטאָן פון זייערע הענט און מיט א מין שאַדנפרייד אין די פּייערדיקע בליקן, מיט א צעעפנט מויל פערלדיקע וויסע ציין האָט זי אף א קאָל זיך גערייצט:

— ווייל ער איז אויך געווען אזא טויגעניכץ ווי דער איצטיקער, אויך מיר א בעריע. האלעווי וואָלט ער טאקע ניט געווען געקומען, וואָלט פון מיר אייער איידעם אזוי גרינג ניט פאָטער געוואָרן... און אָט דער טאנכום איז מיר אויך צום הארצן, ווייל ער דערמאָנט מיר אין אורין, אין זיין הויכן שטאלט.

— דו טאַרסט אפילע זיין נאָמען ניט דערמאָנען. דו!
— איך וועל אים דערמאָנען! איך וועל אורין שטענדיק געדענקען. ער ליגט מיר אָט אַדאָ, — האָט טירצע זיך געקלאפט אין הארצן.

זוטער ווייסט גאנץ גוט דעם שלימאזלדיקן מאצעוו טירצעס, וואָס באגלייט זי דאָס גאנצע לעבן אירס, און וויאזוי זי איז פארבליבן אן עלנטע אַרעמע אל־מאַנע מיט דריי פיצעלעך קינדער אף די הענט. האָבן אָנגעהויבן קלעפן זיך צו איר העפקער־יונגען. האָבן זיך גוטע לייט אריינגעמישט, ס'זאָל כאָלילע ניט קומען צו קיין זינד בעפארהעסיע. איז געקומען די מעכטענעסטע יוסטע און בא־שטאנען, אז זוטער זאָל זי נעמען צו זיך, אונטער איר האזשגאַכע.

האָט עס זוטער געטאָן, זי האָט זי צוגענומען צו זיך און האָט אָפגעטראָטן פאר איר מיט די קינדער א באזונדער שטיבל. ביפראט נאָך, אז גאָר אינגיכן איז טירצע געוואָרן א באלעבאַסטע פאר זיך — נאָכדעם ווי זי איז זיך צונויפגעגאָן מיט דו־ריאנען און ער האָט איר אָנגעהויבן געבן אף דער הויצאַע מיט דער ברייטער האנט... האָט אָבער דער רועך אָנגעטראָגן אָט דעם טאנכומען...

טאנכום איז בעעמעס געווען גוט צעהארגעט. יאָעל האָט זיך מיט אים פא־ריגלט אינעם באזונדערן כיידער, ווו ער מיטן טאטן האָבן זייער נאכטלעגער. ער האָט שוין אלץ געטאָן אף צו לינדערן די ווייטעקן אין טאנכום צעבראַכענע אייוורים, ביז ער האָט פארהאמעוועט דאָס בלוט מיט דער הילף פון צוגעלייגטע גראָזן — פונעם גענעם־שטיין און פון קאַלערליי זאלבן און שמירעכצן. דערנאָך האָט ער שטיף ארומגעבונדן די צעשלאָגענע ערטער אפן הוילן לייב, אפן האַריקן קאָפּ, אפן פאָנעם. ליגט ער איצט, טאנכום, אן אויסגעצויגענער אף יאָעלס באנק־בעטל, און ס'מאטערט אים ניט אזוי דער שוין צוגעטעמפּטער ווייטעק און ניט אזוי יאָעלס הארבע רייד, ווי דער אומגעהייערער דאָרשט, וואָס טריקנט דעם שלונק, ווי ס'וואָלט געמאטערט אינעווייניק אין די געדערים. ער פארטרינקט אלע־מאַל מיט ביליקן געמיש פון לאַקריץ מיט געזאַטענער וואסער, און ס'העלפט ניט. ער קען גאַרניט לעשן די סרייפע, וואָס ברענט אינעווייניק.

יאָעל נעמט בא אים צו פון דער האנט דאָס נאָך ניט אויסגעליידיקטע קריגל און לאָזט אים מער ניט טרינקען. טאנכום מיינט, אז דער מאָגן איז א מין צעלע־

כערטע פאס, ווו מע קען אין איר גיסן און גיסן. דאס איז אים ניט דער טייווער קאסטן, וועלכער איז שטענדיק גרייט אופצונעמען נאך און נאך... א גרויסער אומגליק מיט אים! ביז אהער האט ער געוואסט, יאָעל, אז מע דארף אף אים האלטן אן אויג, און איצט זעט ער, אז מע דארף אים היטן באטאָג און באנאכט...

טאנכום האט א הויכן טשמאָקע געטאָן מיט די פארשמאכטע ליפן, זיך גע-פרוווט א הייב טאָן, און דאס האט געצווונגען יאָעלן אָפּשטעלן דאָס אומשפאנען איבערן צימער פון וואנט צו וואנט.

— וואָס ווילסטו? — האָט ער טאנכומען צוריק באלייגט.

— א טרונק, ס'דאַרשט מיר. פון אָט דער וואסער איבלט. דער גומען איז טרוקן, און ס'ברענט נאָך שטארקער דאָס אינגעווייד.

— איך ווייס. איך וועל הייסן אריינברענגען וויין. אליין וועל איך דיך דאָ ניט לאָזן. ער קען נאָך אריינקומען און דיך צורעכט מאכן צום איבעריקן.

יאָעל האָט אן עפן געטאָן די טיר, עפּשער וועט עמעצער אַנקומען, האָט ער דערזען דעם טאטן גיין אהער. איז אים געוואָרן ניט מיט אלעמען. דער טאטע מוז זיך געוויס טראכטן: אליין נאָך א באַכער, און ער לאָזט זיך באדינען פון אזא ווייבערניק. ס'שטעלט זיך אים די פארב אין פאַנעם באם געדאנק וועגן די מעשור נעדיקע מאכשאַוועס, וואָס קענען קומען דעם טאטן אפן זינען. ער האָט צוגעווארט אף דער שוועל, און ווען דער טאטע איז אריינגעקומען אין צימער, האָט ער צור געמאכט די טיר.

— איך מוז דאָ א שוימער זיין. יענער קען אים דערהארגענען. ווען ניט ער, — באווייזט ער אף טאנכומען, — וואָלט ער דאָס אייגענע ווייב זינס דערהארגעט.

— נאָר דאָס ווייב און מער קיינעם ניט? — האָט דער אלטער זאבארע מיט ניגער באטראכט טאנכומען.

— ער האָט געזען, ווי יענער האָט זיך ארופגעוואָרפן אף איר ווי א גאזלען, האָט ער געדארפט שטיין אין דער זיט און זיך ניט אריינמישן? — האָט יאָעל געפרוווט פארענטפערן טאנכומען, — ס'דאַרשט אים זייער. איך וועל גיין אראָפּ-טראָגן א ביסל לייכטן וויין.

טאנכום איז אָפּגעלעגן ביז סאָף וואָך. דער עלטערער זאבארע האָט זיי געמוזט אָפּטרעטן דעם כיידער, יאָעל זאָל קענען טאָג און נאכט האלטן שמירע איבער אים. איז יאָעל ארויסגעגאן אף א שטיקל צייט, האָט אים געמוזט פארבייטן גאוור ריזעל. אליין האָט מען טאנכומען ניט געטאָרט לאָזן. דוריאן האָט זיך שוין א פאַר מאָל געריסן אהער, געפרוווט אויסברעכן די פאריגלטע טיר, און אינמיטן א באנאכט האָט ער געוואָלט זיך אדורכשלענגלען דורך די שמאַלע גראטעס פונעם קליינעם כיידער־פענצטערל. גוט, וואָס טאנכום האָט זיך א צערודער געטאָן פונעם לייכטן דרעמל, האָט אופגעוועקט יאָעלן און מיט זייער אליארעם, וואָס האָט אופ־געריסן די שטוב־שטיקלייט און האָט אופגעוועקט א סאך פון די שלאַפנדיקע, האָט מען אים פארטריבן.

טירצען האָט אויך דערווייל זוטראַע געהאלטן בא זיך אין אלקער, און ווען זי האָט געדארפט ארויסגיין, האָט מען אף דער טיר געלאָזט הענגען א פארשלאַסענע שווערע קייט.

נאָך שאבעס האָט שעמטאָוו בעקיוון פארנומען מיט זיך דוריאנען צו איינעם אן אדלמאן אין א ניט־ווייטן שלאַס, ווהיין זיי האָבן געדארפט אָפּפירן טייערע סכירעס, האָט יאָעל מיט טאנכומען שטילערהייט פארלאָזט נארבאָנע.

יאָעל האָט זיך געזעגנט מיט די אלע שטוביקע און אויך מיט אָפיציאלן, וואָס האָט אים אָן פניעס געמאָלדן פאר אלעמען אין די אויגן, אז ער וויל אים האָבן בא זיך פאר א כאַשעוון גאסט, קעדיי אים באקאנט מאכן מיט זיין טעכטערל. אויב ער וועט קומען אין א פאַר יאָר ארום, וועט ער אים נעמען צו זיך פאר אן

איידעם... אויב ער וועט, פארשטייט זיך, זיך וועלן צעשיידן מיט זיין „וואַפנטרע-
גער“ — מיט אַט דעם טאנכומען. האָבן זיך אלע גוטמוטיק צעלאכט. דערווייל האָט
מען זיך ארומגעקוקט, אז ער איז ביינע-לעביינע נעלעם געוואָרן, דער טאכשיט,
מע האָט אים גענומען ארומזוכן, האָט מען אים געפונען בא דער פאַרקייטלעכער
טיר פון זוטערס אלקער, דורך אוועלכער ער האָט זיך דורכגעשריגן מיט טירצען.
מע האָט אים פון דאָרטן מיט געוואלט אוועקגעשלעפט.

— איך וועל קומען! — האָט ער דאָס לעצטע מאָל איר אריינגעקלאפט אין
דער פארמאכטער טיר. — דו זע נאָר פאַטער ווערן פון דיין שלאק!
אפן הויף האָט זיי שוין אָפגעווארט אן אוילעם פון שטוביקע און שכינים. די
דינער און קיך-באדינערנס האָבן זיך ווארעם-הארציק געזעגנט מיט טאנכומען,
אים געהאַלפן ארופקריכן אף זיין אָנגעלאָדענעם אייזל. יאָעל און טאנכום זיינען
אינגיכן ארויסגעפאַרן פונעם הויף. דער אלטער זאבארע מיט גאוורעלן האָבן
רייטנדיקערהייט זיי ארויסבאגלייט העט-ווייט הינטער דער שטאַט.

סאָף פון ערשטן בוך

צווייטער בוך

אונטער דער הייסער זון
פון פראוואנס

דער גלייכסטער וועג איז פול מיט שטיינער

ענטשן און באלעכאים האָבן אויסגעטראָטן די וועגן צום שלאָס אפן באַרג, מיטן רונג דערפער באַם צופוסנס, צו אַ ניט ווייטער שטאַט באַם ראַנד פון יאָם, צו צענדליקער גרעסערע און קלענערע ייִשוויים באַ די טיך־ברעגן. ווימלט דאָ שטענדיק מיט קאַלערליי וואַנדערנדיקע ריי־טער, לערן־יונגען, קליריקער, פאַקנטרעגער, טענדלער מיט זייער ביסל סכּוירע אָף די ביי־נערדיקע אַקסל.

אַט שלעפט זיך אַ באַרוועסע קנופיע, אַן ערעווראוו פון מענער אין פאַרשיידענעם על־טער, אַנגעטאַנענע אין אלציינע לייוונטענע ברייטע פלודערן, מיט פאַרגארטלטע מאַנטלען אָף די הוילע ברוסטן. אָף די קיילעכיק־שפיצעכיקע היט זינען אַנגעסטריגעוועט וויסע און קאַליריקע טיך־מושלען. אין די הענט — דער וואַנדערשטאַק, אָף די אַקסל — טראַגזעק, און באַ די זיטן הענגען אינגעפלאַכטענע אין רימענדלעך ליי־מענע אָדער הילצערנע וואַסער־קיילים. דאָס זינען גאַט־בעטער פונעם צאַפּנדיקן טייל לאַנד. אין די ווינטער־כאַדאַשים שטראַמען זיי אהער באַזוכן די הייליקע ערטער, צעוואַרפּענע איבער אַט דעם גאַטגעבענטשטן זוניקן פּראַוואַנס.

זיי אַנטקעגן קומט אַ גאַנצע פּראַצעסיע פון מעצוראַים אין קרוע־בלוע. די טראַנטעס פאַרדעקן קוים זייערע קרעציקע ליבער. דאָס האָט מען זיי שוין פון שטאַט אַרויסגעטריבן, נאָכדעם ווי מע האָט מיט זיי אָפּגעריכט די מעסע אינעם קלויסטער פונעם הייליקן יוסטין — דעם שטענדיקן באַשיצער און באַשירמער פון אלע אָפּגעשטויסענע. אָף אַ היפּשן מעהאלעך פאַרויס פאַר זיי גייט דער גאלעך אינגעהילט אין די טפּילע־קליידער, מיט אַ גרויסן שוואַרצן ציילעם אין ביידע הענט, און ווי ער וואַלט דערמיט געוואַרנט די אַנטקעגנקומענדיקע וועגן דעם אַנטשעקנדיקן פאַכעד, וואָס הינטער אים.

באַ די טרעגער פון אַט דער געפערלעכער קרענק זינען די הענט פאַרנומען מיט פּולע קוישן עסנוואַרג, וואָס זיי האָבן נאָרוואָס דעראַבערט אין שטאַט. די גראַגערס, מיט וועלכע זיי לאָזן צו וויסן באַם אַרייַנקומען, מע זאָל זיך צו זיי ניט דערנענטערן, זינען איצט פאַרשטעקט און באַהאַלטן צווישן די שמאַטעס אפן לייב אָדער אין די קערב הינטער פאַרטריקנטע שטיקער ברויט. די שטאַטלייט זינען זיי מעהאנע זעלטן מיט אַ פּרישער שטיק לאַכמע. פאַקט זיך באַ איינעם אַמאָל אַ ווייך פאַרברוינטע לוסטע, צי אַ ברויט־ריפּטל, וואָס איז נאָך פּוכקע־וואַרעם, האַלט מען עס פאַר אַ נעס פונעם הימל, פאַר אַ מאַטאַנע פונעם איי־בערשטן. ווייל אַט די ליידיקע קערב און קוישן לאָזן זיי איבער אפן שטאַטפלאַץ לעבן ראַטהויז, און ביז מע ריכט מיט זיי אָפּ די טפּילע, טראַגט מען דאָ צונויף פאַר זייערטוועגן ווער וואָס ס'באווייליקט. ס'זאָל זיי קלעקן אָף דער טרוקענער

כעיונע, ביז מע וועט זיי נאכאמאל דערלויבן, אין א באשטימטן טאג, אריינצוקור
מען אין שטאט אריין.

פירט זיי איצט דער גייסטלעכער צוריק צו זייערע איינזאמע, כאָרעווע וויי-
נונגען, וואָס שטייען אָפגעזונדערט ערגעץ אָף א הויל פעלד, ווייט פון א ייִשעוו,
ווי זיי ווערן אָפגעשניטן פון דער וועלט און מענטשן. קעגניבער דעם פעלד, אפן
מיטן וועג שטייט א דעמבענער שווארצער ציילעם, די גרייס פון א בוים. מענטשן,
אז זיי דערזעען אים, ווייסן שוין, אז דאָ איז געפערלעך אָפצוקערעווען, דאָ קען
מען אריינפאלן צו די, וואָס ווערן מיט גוואלד אָפגעשיידט און פארטריבן, און
אז מע דארף זיי אויסמייזן אָף א מײל, ווען מע באגענט זיך מיט זיי. די קרע-
ציקע זײנען אליין מעכועווע צו באשיטן זייערע קעפ מיט ערד, מענטשן
זאָלן זיי גלייך דערקענען און אָפגעהיט ווערן פון צו האָבן מיט זיי א מאגע-
מאסע.

ניט אלע אָבער באַמײַען זיך זיי אויסצומייזן. ס'טרעפט אמאל אזא איינער, וואָס
איז שוין גאַרניט אזוי שטרענג אָפגעהיט מיטן האָבן צו טאָן מיט זיי. פארקערט,
אַט האָט זיך באוויזן אָף די וועגן אן אוילערעגל א גאַטבעטער, איינער פון די
לייט, וואָס האָבן פירגענומען זיך אַנטאָן קאַלערליי פּוראַניעס, טראָגן אפן לייב
וואָס א שווערע וועריגע, און מיט באַרוועסע פּיס, מיט א שטויביקן זאק אפן
קאַפּ, מיט אן אָנגעצונדענעם פאַקל אין די הענט באווייזט ער זיך אומעטום, ווי
ס'איז צונויפגעזאמלט א גרעסערער אוילעם. דאָרט ווארפט ער אלץ אראָפּ פון
זיך, און א נאקעטער ביז די לענדן, בעפארהעסיע פארן גאַנצן אוילעם נעמט ער
זיך שמייסן דאָס הוילע לייב מיט רעצועסדיקע בייטש־רימענס, און דערביי זינגט
ער זײַן טרויעריקע טשווע־ליד, באקלאַגנדיק זײַנע שווער באגאַנגענע כאטאַים
אָף דער זינדיקער ערד.

פאר אַט אזא מין זעלבסטפייניקער איז א געווינס אריינצודרינגען צווישן די
גאַט־געשטראַפּטע. באווייזן די נייגערדיקע, אז ער קען מיט זיי פון איין שיסל
עסן. שטילן דעם דאָרשט מיט וואסער פון זייערס א קריגל און אפילע צוטוילען
די ליפן, אָפן פארן גאַנצן פאַלק, צו זייערע קרעציק־יאטרענדיקע פראנצן. דאָס
נעמט אויס בא די גלויביקע נאָך מער ווי זײַנע פייניקונגען, און יעדערער פון אוי-
לעם זוכט א מעגלעכקייט באַגנעדיקט צו ווערן דורך אזא הייליקן מאן מיט זײַנער
א טפילע, געבענטשט צו ווערן מיט זײַנע בראַכעס. אויך די וואנדערנדיקע ריטער
און אפילע א שטאַלצער שלאַס־הערשער האָט גרויס אכטונג צו אזא איינעם, און
מיט ערפורכט, מיט גרויס קאָוועד ווערט ער נאָך אזא פאל גענומען אין שלאַס
אָף נאכטלעגער.

בלויז דאָס גאלעכל פון יאַרק האָט זיך איינגעשטעלט אַנצופאלן אָף אזא איי-
נעם, און ווען ניט דער האמוין, וואָלט ער אים צעשלאָגן מאַקעס־רעצעך, ער
זאָל ניט צעטראָגן די פעסט צווישן דער געזונטער באַפעלקערונג. ער האָט אים
שוין אנומלטן אויך געזען דאָרט בלייבן נעכטיקן אינעם מעצוראַים־הויז. זיי זײַ-
נען ביידע געבליבן שטעקן אינמיטן וועג, און ס'איז מיטאמאל צוגעפאלן די
נאכט. ס'איז געווען ווייט פון א ייִשעוו. ביז זיי וועלן זיך ערגעץ־ווו דערלאנגען,
וועלן שוין די שטאַט־טויערן זײַן געשלאָסן. איז דאָס גאלעכל געבליבן אן איינ-
זאַמער, איינער אליין אפן הוילן פעלד, און יענער איז אוועק צו די קרעציקע. אַט
איבער אזעלכע אומלייט איז שוין באלד ניטאָ קיין מאַקעם, פּונוואנען מע זאָל
שוין ניט האָבן ארויסגעטריבן צו עטלעכע מענטשן, אָנגעשטעקטע מיט אַט דער
פראַנצעוואטער קרענק.

א סאך פונעם נייגערדיקן אוילעם האָבן זײַנע רייד באַגיטיקט. ער האָט עס
געזען אין דעם האַסקאַמעדיקן צובאַמקען און צושאַקלען מיט די קעפּ. דאָס האָט
דעם יאַרקער דערמוטיקט אים אַנצוכאַפן פארן הויזן־גארטל אפן נאקעטן בויך.

ווי נאָר אָבער ער האָט דעם אוילערעגל דערלאנגט די ערשטע עטלעכע בוכענ-
צעס, האָט מען זיך ארופגעוואָרפן אפן גאלעכל פון אלע זינטן, און ער איז קוים
פון דאָרט אוועק מיט גאנצע ביינער. א גליק, וואָס ער איז א קליינינקער, א דא-
רינקער, האָט ער זיך מאמעש ארויסגעגליטשט פונעם קנויל מענטשן, וואָס האָבן
אים געוואָלט דוירעס זיין.

ער איז אָפגעלאָפן די ערשטע פאַר יארד און בא א קרייצוועג זיך אוועקגע-
זעצט אף א טרעפל פונעם שטיינערנעם קרוציפיקס אָפצועטעמען. ס'איז פארביי-
געפאָרן א פאַרפאַלק אף אן אייזל, אפאָנעם פון די שטאָטביריגער, האָבן זיי זיך
אָפגעשטעלט. די פרוי איז אראַפ א קוש טאָן די פיס פונעם הייליקן יעזוס, און
דער מאן האָט פונדערווייטנס, זיצנדיק אפן אייזל, זיך איבערגעצייילעמט. אף
אים האָבן זיי קיין אכט ניט געלייגט, גלייך ווי ער וואָלט געווען א טייל פונעם
פאָסטאמענט. אן אנדער רייטערזער האָט ביכלאל ניט קיין קוק געטאָן אין זיין
זינט. ווען ער האָט זיך געלאָזט גיין פון דאָרט, האָט ער אָנגעטראָפן אף א בינטל
פוסגייער, וואָס האָבן אים מיט א מין וויליונגערישער אָפערדיקייט ארומגע-
רינגלט, געוואָלט אריינעמען אין קאָן אף צו מאכן א שפאס מיט אים. ער האָט
געזען, אז זיי זינען רעכט בעגילופן, האָט ער זיך פון זיי ארויסגעדרייט און איז
אוועק גאָר מיט אן אנדער וועג. דאָרט האָט ער זיך אָנגעשטויסן אף אן אוילעם
מענער און פרויען, וואָס האָבן ארומגערינגלט א גאלעך, וועלכער האָט פארקויפט
אינדולגענציעס פאר די באגאנגענע זינד. האָט ער זיך אויך אָנגעקניפט אין אַט
דעם געזעמל. זיך דורכגעשטופט נעענטער צום פארשוויצטן גאלעך, וואָס האָט
אין איין האנט געהאלטן די סכוירע זינע און מיט דער צווייטער צעשטעקט דעם
פידיען אין די טיפע עפענונגען פון דער צעפראלטר סוטאנע, פון די פלודערן.
אויך אפן טוניק זינען בא אים געווען אָנגענייט קעשענעס. ער האָט גענומען דאָס
געצאָלטס מיט מאטבייעס און אויך מיט שאַוועיקעסעף; ביינערנע צלאַמימלעך,
קארעלן, א מעטאלן רויזיקרענצל. א פעטע שטיק שינקע, אָדער א זיסער קוכן,
וועט אויך צוניץ קומען. דאָס פאָטערל איז געווען היפש צעיאַצט, טוענדיק עט-
לעכע זאכן מיטאמאָל. ער האָט געארבעט מיט ביידע הענט און דאָס מויל האָט
זיך בא אים אויך ניט צוגעמאכט, האלטנדיק אין איין לויבן און רימען זינע
זינדפארגעבנדיקע שטיקלעך פארמעט.

— איר דארפט וויסן, — האָט ער ארויסגעזונגען מיטן ניגן פון דער פריי-
מאַרגנדיקער מעסע, — אז זיי זינען ניט נאָר מעכאפער די אווירעס, וואָס איר
זייט באגאנגען, נאָר אויך די כאטאָים, וואָס איר וועט באגיין אף לעהאבע.
דאָס גאלעכל פון יאָרק האָט זיך מיט מאטערניש צוגעשלאָגן צו אים נעענטער,
זיך קוים דערווארט, יענער זאָל בא אים צונעמען די מאטבייע, און אז ער האָט
באקומען דאָס גוטע מעכילע-צעטל, האָט ער עס פארשטופט אין דער צעכראסטע-
טער פאָזוכע, און מיט דער צווייטער האנט איז ער דעם פארקויפער פארפאָרן
אונטערן אויער. באלד האָט זיך דערהערט א צווייטער טראסק. דער דריטער
טשמעל איז געפאלן מיט אלע פינף פינגער אפן גלאנציקן קלייטער-פאָנעם, און
נאָך איידער דער גאלעך האָט באזיניקט, ווו ער איז אין דער וועלט, וואָס טוט זיך
דאָ מיט אים, איז ער אָנגעכאפט געוואָרן פארן גאָרגל און אין די אויערן האָט
גענומען קלינגען.

— גיב אָפ די מאטבייעס! שוין די מינוט ליידיק אויס די קעשענעס.
אַט די פארזעעניש, דאָס דארע באשעפענישל האלט אים פעסט צונויפגעדריקט
די האלדז-אָדערן, און יענער שטייט, ווי אין א הינערפלעט מיט די אראָפגעלאָזטע
הענט און טוט גאָרניט. ער ווארגט זיך בלויז מיט די ווערטער, וואָס רייסן זיך
דורך מיט א כאַרכל.

— לאַז אָפ! נא דיר צוריק די מאטבייע.
— מיט דער איינער מאטבייע וועסטו ניט אָפקומען! דאָס גאנצע מינץ גיב אָפ,

און אלץ... אלץ, וואס דו האסט אָנגעשלעפט, — האָט דאָס קליינע גאלעכל אים אריינגעשרייען אין פאָנעם אריין. דעם דערשטוינטן אוילעם, וואָס ארום, האָט ער גענומען דערמוטיקן מיט א קלוימערשט געבייזער: — וואָס שטייט איר ווי די גלאַמפּן? — האָט א פריילעך פארשייט פייערל בא אים געשפריצט פון די אויגן, — צושלעפט אלץ, וואָס ער האָט בא אייך אויסגענארט, איצט האָט איר שוין ניט וואָס מוירע צו האָבן.

ווי נאָר עמעצער פונעם אוילעם האָט געפרוּווט אריינדרינגען אין די איי-בערשטע טיפע קעשענעס פון דער סוטאנע, האָט דאָס גאלעכל פרייגעלאָזט דעם קוימערס האלדז און גענומען מונטערן די ווייניקער דרייסטע:

— וואָס ציטערט איר פאר אים? וואָס האָט איר אים מוירע אָנצורירן? די אינדולגענציעס ליגן בא אייך טיף באהאלטן, און זיי זיינען אייך מויכל פאָרויס אלע כאטאַים, וואָס איר וועט פון איצט אָן באגיין. איר האָט דאָך געהערט, וואָס ער האָט אייך אליין צוגעזאָגט און געפריידיקט. — ווען ער האָט דערזען, ווי נאָך אנדערע נעמען זיך צום גאלעך, איז דאָס ניצאָכן-שמייעלע ניט אראָפּ פון זיינע ליפן. — אויב דאָס איז א זינד, — האָט ער געוויזן אף דעם, וואָס מע שלעפט בא יענעם ארויס פון אלע קעשענעס, — איז דאָס דער סאמע קלענסטער כעט, ווייל איר נעמט צוריק אָפּ אייערס.

אויך אלע איבעריקע האָבן זיך א לאַז געטאָן צום מעוווּלוועלן זינד-פאָראַגער בער. ס'האָט אויך א פעולע געהאט דאָס, וואָס דער, וועלכער רעדט זיי דערצו איין, איז אליין אויך א קליריקער, און דעריקער די גאָב, וואָס יעדערער פון זיי האָט נאָרוואָס אוועקגעגעבן פארן אויסקויפן די זינד, וועט באלד אריינ-פאלן אין פרעמדע הענט, עפשער נאָך מער זינדיקע, ווי זיי זיינען בא אים אליין.

דער קוימער האָט זיך קוים א לעבעדיקער ארויסגעפלאַנטערט פונעם ווילדן מענטשן-קנויל. מע האָט אים אויסגעטאָן ביז אַדעם-נאקעט. די האלבאָשע זיינע האָט מען געריסן פון די הענט און זי צעדריבלט אף פיץ-פיצלעך. מע האָט גע-האַפט עפעס וואָס געפינען פולווערטיקס אין יעדער פיצל בעגעד. דאָס יאָרקער גאלעכל, ווי אַט דער, וואָס האָט זיך זיינס מעסאקן געווען אפן בעסטן אויפן, איז נאָך צוגעשטאנען צום נאקעטן קוימער:

— אונדזער האר בא דער פייסעכדיקער סודע האָט צעטיילט זיין ברויט די טאלמידים. ער האָט זיי געהייסן עסן זיין לייב. ער האָט דעם קאָס וויין זיי אָפּ-געגעבן און געהייסן טרינקען זיין בלוט — זיין אייגן בלוט, וואָס וועט בעקאָרעו פאָרגאָסן ווערן אף צו מעכאפער זיין די אלמענטשלעכע זינד. און דו וואָס? דו טרינקסט אוואדע אליין אויס דעם סאקראמענט-וויין אף דער געדעכעניש-סודע?

— אונדז צעטיילט מען דאָס פארטריקנטע ברויט, און מיט דעם סאקראמענט-וויין זשליאָקען זיי זיך אליין אָן, — האָט דעם יאָרקער אונטערגעהאלטן איינער פון אוילעם.

— אַט אזוי זיינען זיי אלע, די פריסטער. אונדז באשפריצט מען מיט היילי-קער וואסער, און אליין טרינקט מען דעם גוטן סאקראמענט-וויין, — האָט אונ-טערגעכאפט א צווייטער.

— האָסט נאָך איצט געוואַלט זיך מאכן א פארמעגן פון פרעמדע זינד. ניט אזוי, ווי אונדזער יעזוס, וואָס איז אף מאָרגן נאָכן אָוונט-מאַלצייט געגאָן אפן קרייץ פאר פרעמדע כאטאַים, — האָט דער יאָרקער צוגעגאָסן בויםל צום קליי-נעם פייערל, וואָס האָט זיך געהאלטן באם צעברענען.

— עך, ווען מע קאָן זיך אזוי א נעם טאָן צו די גרעסערע העכט, מיט די פולע געלט-בייטלען, — האָט זיך צעגארטלט א גוואר און אָנגעוויזן מיט דער האנט, ווי ער וואַלט אריינגעקראָכן אין זייער אן אָנגעשטאַפּטער קעשענע.

— לאָמיר דערווייל ארויסטרייבן די קליינע פוקסעלעך, וואָס מאַכן א טעל פונעם ווינגאַרטן, און מיט די גרויסע רויב־פיש... — איז דאָס גאלעכל פלוצעם אנשוויגן געוואָרן. דער אויסגעטאַנענער האָט זיך מיטאַמאָל א ריס געטאָן פון אַרט און זיך געלאָזט לויפן קעגן רייטעריער, וואָס האָבן זיך באוויזן פונדער־ווייטנס. אין א קליינער ווילע ארום איז שוין געווען צו דערקענען, אז דאָס פאַרט אן אבאט אין דער באגלייטונג פון זיינעם א קאַנאָניק. דער אבאט אף זיין אייזל איז געווען איינגעהילט אין א פרעכטיקער מאנטיע, וואָס האָט אויך צוגע־דעקט דעם רוקן און די שענקלען פונעם באלכני.

דאָס גאלעכל פון יאַרק האָט געפרוּווט באַרויקן די יעניקע, וואָס האָבן זיך שטאַרק פאַרלוירן באַם דערנענטערן זיך פון די רייטעריער, דערהויפּט אייניקע פרויען, זיי האָבן געזוכט א וועג, וויאזוי צו אנטריינען פונדאנען.

— טוט א קוק, — האָט ער כויעק געמאַכט פון די אָנעפאַרענע, — אף אָט די צוויי באלעכאָים אונטער איין פעל. דער אונטערשטער, — האָט ער אָנגעוויזן אפן אבאטס אייזל, — טויג כאָטש צו טראָגן אף זיך דאָס שווערע געפעק, און דער באלכני, וואָס פון אויבן, טויג אינגאַנצן צו גאַרניט. — קעדיי צו איבערצייגן דעם וואקלדיקן אוילעם, אז ער האָט פאַרן אבאט קיין טראָפן דערעכערעץ ניט, פון מוירע איז שוין אָפּגערעדט, האָט ער זיך געווענדט צו אים, נאָך איידער יענער האָט ארויסגעזאָגט דעם לויב צום געקרייציקטן.

— ס'וואָלט גוט געווען, דו זאָלסט אים אָפּגעבן איינעם פון דינע מאַנט־לען, — האָט ער באוויזן אפן אויסגעטאַנענעם קוימער, וואָס האָט זיך געהאַלטן פונדערווייטנס הינטער די רייטער, — דו טראָגסט דאָך צוויי, און יעזוס, גאָטס זון, האָט אונדו געלערנט, דו זאָלסט זיך טיילן מיט דיין נאַקעטן ברודער.

דער אבאט, א געפלעפטער פון דעם, וואָס דער באַרויבטער האָט אים נאַרוואָס דערציילט, איז נאָך מעווולועלער געוואָרן פון די אזעסדיקע רייד פון אָט דעם גאַטלעסטערער. ער האָט ארומגעווישט דעם שווייס פון פאָנעם, און פון אונטער דעם רויטן טיכל האָט זיך געהערט דאָס שטאַמלען זינס:

— דאָס האָט געהאַט א שייכעס צום הייסן גאַלעל, וווּ די היץ איז א גליענ־דיקע. אָבער דאָ אין לאַנגעדאָק, באַ אונדו, וווּ ס'קאָן זיך מיטאַמאָל בייטן דער וועטער...

— נו יא, פון א הונט וועסטו קיין שינקע ניט מאַכן, דאָס איז קלאָר, — האָט זיך געפונען נאָך איינער פונעם האַמוין, וואָס האָט געהאַט די האָזע צו ריידן מיטן אבאט. דאָס האָט ארויסגערופן באַ אייניקע א שמייכל. דער ווייטערדיקער געשפרעך צווישן דעם אבאט מיטן גאלעכל פון יאַרק האָט געבראַכט צו א גע־לעכטער, וואָס האָט קימאַט ארומגעכאַפט דעם גאַנצן אוילעם. סאָפּקאַלסאָף האָט דער אבאט א שפיי געטאָן און מיט א קלאָלע אף די ליפן זיך אָפּגעטראָגן פון אָט דעם בינטל קויפּרים, מיטנעמענדיק מיט זיך דעם האַלב־נאַקעטן קוימער, וואָס איז שוין געזעסן אפן אייזל הינטער דעם קאַנאָניק.

דאָס יאַרקער גאלעכל האָט זיך געלאָזט אין וועג מיטן אוילעם, וואָס איז וואָס אַמאָל שיטערער געוואָרן. באַ יעדן דאַרף אָדער ייִשעוויז איז ווער אָפּגעטראָטן אף א שמאָל שטעגל, צווישן די ליינפעלדער, איבערשרעקנדיק די פייגלען, וואָס זיינען זיך מעפאַרנעס מיטן בליעכץ און מיט די אייל־געוויקסן. פאַר אָט די זינג־פייגל איז דאָס אַרעמע געקרייזלטע געוויקס א פרייד, און פאַר די, וואָס באַאַר־בעטן עס, איז עס א געמאַטערט לעבן. טוט א ליכט ווינטל א צעוויג די שטויב־פעדעמדיקע האַנף־קעפלעך, בייגן זיי זיך ווי אָטשערעט און דערמאָנען וועגן דעם געשמאַקסטן און איידלסטן מיכל פאַרן פראַסטן פאַלק — דעם האַנף־בוימל, וואָס איז קימאַט א זעלטהייט באַ די, וואָס ברענגען עס ארויס פון דער ערד. אויך דאָס, וואָס מע שפינט אויס פון אָט דער מערקווירדיקער פלאַנצונג, פונעם ליין,

איז פאר די סראָרעס דאָס דינע מיט האפט באפוצטע ווייסע העמד, און פארן פויעריס-פאלק— דער אַרעמער מאלבעש אָדער אף טאכריכים אינעם קיווער. ניט אומזיסט זאָגט מען: די פויערים טראָגן אף זייערע פלייצעס די לאסט פון די רייסערייען צווישן די הערשער, דעם אַל פונעם קיניגס גרויסע באדערפענישן. זיי צאָלן פארן לוקסוס-לעבן פון די סעניאָרן, פאר דער זעט פון די גייסטלעכע. אלע האָבן זיך אָנגעזעצט אפן פויעריס-פאלק: דער פעאָדאל, דער ריטער, דער קליריקער, אפילע דער רייכערער שטאַט-בירגער פאָרט אויך ריטנדיק אף זיינע געזונטע בערישע פלייצעס, וואָס זיינען בעקויעך אלץ איבער-צוטראָגן.

לאכט מען אויס דעם פויערס שטייגער-לעבן— זיינע געיאַרשנטע פון דאָר-דויערעס מינהאַגים, בא וועלכע ער האלט זיך פעסט, זיינע גראַבע עסנס און דאָס, וואָס ער האָט קיינמאָל ניט קיין פרוטע בא דער נעשאַמע. א דערדריקטער פון זיין שווערער האַרעוואַניע, א שטענדיק פאריאַכטער און פארומערטער, לעבט ער אוף, ווען ער טרעפט זיך מיט אזא, ווי דאָס יאַרקער גאלעכל, וועלכער איז אליין פון גייסטלעכן שטאַנד און האלט זיך מיטן פויער ווי מיט זיינס א גלייכן, רעדט מיט אים וועגן דער ביטערער לאגע, דער ליבבייגנטימערישער, וועגן גאָט און מענטש, וועגן דער אויסגעלאסנקייט און צעלאַזטן לעבן פון די, וואָס דארפן דינען ווי א מוסטער פאר אנדערע. אז ער גייט נאָך איבער צו פראַטים און נעמט דערציילן וועגן דער זילעל-וועסיוועדיקייט, געלטגיריקייט און כאַמעררייזלדיקע שטיק פון זיינע קאַלעגן, די גייסטלעכע, צעטראָגט זיך דאָס געלעכטער איבערן וועג אָפן און פריי, און רופט ארויס א שמייכל אפילע בא דער זון, וואָס שטייט אין דער הייך.

פאָרט אָן א רייטערזער, דערזעט די פריילעך לאַנדדיקע כעוורייע, און אויב ער איז ניט פון די, וואָס זיינען בא דער מיינונג, אז „בעסער פון אלץ איז, ווען דער פויער וויינט, און ס'איז ניטאָ קיין ערגערס אף דער וועלט, ווי ווען ער פרייט זיך“, טרעט ער שוין ניט אָפ פון זיי. ער איז גרייט אַנגלייגן וועג, אבי ניט אַפּשטיין פון אזא כעוועדיקער קאפעלע.

בא אן אנדערן רופט עס ארויס ביזו בלוט, און ס'צעברענט זיך אין אים דער צאָרן, ווען ער דערזעט אזא צעהוליעטע קנופיע אפן מיטן וועג. אז ער דעהערט נאָך די אפיקאַרישע רייד פונעם יאַרקער גאלעכל, וועלכע רופן אלעמאָל ארויס א נייעם אויסבראָך פון כויעק און שפאַט-געלעכטער, איז ער גרייט אָט דעם מענוויל ווי א פיש צו צערייסן. גוט איז, ווען אָט דער סעניאָר איז איינער אליין, צי אפילע מיט נאָך עמעצן פון זיינע לייט. האגאם ער האלט זיך פארן איינגע-וואַרצלטן בוים, און אָט דעם גאַנצן ערעוואוון פארן בלעטער-אַפּפאל (וואָס פאר א ווערט, מישטיינסגעזאָגט, האָט שוין דאָס אָפּגעפאלענע בלעטל אף דער ערד), מוז ער זיך איצט רעכענען מיט אָט די בלעטער, וואָס ווען זיי זיינען צוזאַמען, איז דאָס א געדיכטע גרינע צווייג, ניט אַפּצוברעכן.

זיינען דאָך די וועגן לאַנגע, און ניט אלעמאָל קיין גלייכע. מע מוז אמאָל אראַפטרעטן פונעם דערעך-האַמעלעך, און ס'קומט אמאָל אויס צו בלייבן איינער אליין, אונטער דער געפאר פון א באַגעגעניש מיט א שטאַרקערן פון זיך— ווערט מען גענעזיקט. ס'האָט נאָך קיינמאָל אזוי ניט געהערשט די מאכט פונעם קרעפ-טיקערן, דאָס געזעץ פונעם שווערן פויסט, וואָס קען געבן שטאַרקערע קלעפ. ביפראט נאָך, אז ער האָט אָנגעטראָפן, דאָס גאלעכל פון יאַרק, טאַקע דעם זעלבן טאַג, פארנאכט-צו, אפן פאַרקויפער פון די אינדולגענציעס, און יענער איז גע-ווען ניט אליין. ס'האָבן אים באגלייט צוויי קליריקער פון א נאָענטן מאָנאַסטיר-הויף. צו זיי איז נאָך צוגעשטאַנען א וואַנדערנדיקער ריטער, זיינען זיי אינפירען אָנגעפאלן אף אים, אומגעוואַלגערט אף דער ערד און גענומען טויטשען ווו ס'האָט זיך נאָר געלאָזט. איינער איז געלעגן אף אים, ער זאָל זיך ניט וואַרפן און ניט

קאנען אפשטיין. די איבעריקע האָבן געהאלטן אין איין בויקערן מיט די פויסטן און מיט די פיס.

טאנכום האָט דער ערשטער דערווען פונדערווייטנס, ווי מע נעריקט א מענטשן. יאָעל איז געווען אריינגעטאָן אינעם געשפרעך מיט די לערן-יונגען, וועלכע האָבן געוואָלט וואָס מערער וויסן וועגן סאלערנאָ, וועגן די געלערנטע פון דאָרט, און דאָ באווייזט מען זיי, ווי עטלעכע זיינען באפאלן איינעם, און דער איינער איז, אפאָנעם, ניט פון די ריזן. זיי זעען אים קוים ארויס, אפילע ווען זיי זיינען שוין צו די שלענגער. ער ליגט ווי א בינטל ביינער אין די קלאמערן פון א גע-זונטן ווערגעלעץ. האָבן זיי צוערשט פון אונטער די קלעפ פון די איבעריקע אראָפגעשלעפט פונעם שלימאזל דעם גוואר, און דערנאָך איז אוועק א געשלעג אד-לעמאָוועס. בעהאדראָגעדיק, אָן געשרייען און גוואלדן, ווי דאָס וואָלט געווען א מין צייט-פארטרייב, האָבן די לערן-יונגען מיט טאנכומען בעסויכאָם געוואל-קעוועט אין די פיר, און יענע האָבן זיך אָפגעשלאָגן מיט ציין און נעגל, ניט נאָר מיט די פויסטן. יאָעל האָט דערווייל ארויסגעריסן פונעם פארפלאַנטערטן קנויל דעם צענעריקטן. א דארטרוקן, נאָר גאנץ יאָדערדיק מענטשל. ער האָט אים צוגעשטויסן צו די אייזלען, ארויסגעפונען אינעם רעפוע-קאָרב א טרופע אף צו האמעווען דאָס בלוט, וואָס האָט געטריפט פון די דארע נאָזלעכער און פון א צעריסענער באק. באם אויער אונטערן רעכטן אויג איז אפגעלאָפן, ווי א נוס די גרייס. א בייל, און אפן קאָפ האָט אויך געבלוטיקט א ווונד אונטער די קלעפיקע האָר.

— עך, ברודערקע! זיי האָבן דיך גוט צורעכט געמאכט. ס'האָט זיך דיר גע-כאַלעמט, אז מע וועט דיך אזוי מעכאבעד זיין? — באטאפט יאָעל פאַרזיכטיק די ווונד אפן קאָפ.

— ס'האָט זיך מיר געכאַלעמט. איך האָב עס געוויסט, — האָט דאָס גאלעכל א זיפך געטאָן.

— אז מע וועט זיך אף דיר אזוי ארופוואַלגערן? אינפירען? — שפאסט יאָעל.

— נו יאָ, און דאָס איז שוין געווען א סימען, אז דער ניצאָכן וועט זיין אף מיין זייט.

— איך זע שוין דעם ניצאָכן, וואָס דו האָסט אָפגעהאלטן.

— אוואדע האָב איך אָפגעהאלטן א ניצאָכן. איך בין מיט מיינע אייוורים געלעגן אף דער ערד, און דאָס איז דער בעסטער אַנשפאר. דער גאנצער ערד-קוגל האָט מיך אונטערגעהאלטן, און דער, וואָס איז געלעגן אף מיר, האָט ניט געהאט קיין שום אָנהאלט. ער איז געהאנגען מיטן רוקן ווי אין כאַלאַל. ביז צום הימל איז אים געווען גאנץ ווייטלעך, — האָט זיך באוויזן א זויערער שמיכל אפן צעהארגעטן פאַנעם.

— איך זע, אז דו ביסט נאָך א ווערטלזאָגער צו די צאָרעס, — האָט יאָעל אף אים א קוק געטאָן. מיט דער אויסגעדארטער שמאַלער צעמיימעסטער צורע, מיטן געבלעך-בלאָנדן פארבלוטיקטן בערדל, מיט די ליכטיקע גרויסע בלויע טמיימעסדיקע אויגן איז ער איצט ענלעך געווען צום געקרייזיקטן יעזוס. ס'איז שווער צו באשטימען זיין עלטער. ער קאָן אויסזען אין די דרייסיקער, און אויך א סאך יינגער. דער גרויסער ציילעם אפן האלדז גיט אויס, אז ער איז פון די קליריקער, נאָר ער איז, אפאָנעם, פון די ווידערשפעניקע. ווען ניט, וואָס האָבן געהאט אַנצופאלן אף אים די גייסטלעכע?

ווען די האריגע האָט זיך געענדיקט און די אַנפאלער זיינען אנטלאָפן מיט גוט אַנגעבראַכענע ביינער, האָבן אייניקע פון די לערן-יונגען דערקענט דאָס צעשלאָ-גענע גאלעכל. דאָס איז דאָך דאָס גאלעכל פון יאָרק. זיי האָבן אים ניט איין מאָל

באגעגנט אף די וועגן און אף די שטאָטישע פּלעצער. ווער וויסט ניט, אז דאָס איז א מין צווייטער וואלדען? א גייסטלעכער, וואָס האסט די גאלאָכים, האגאם ער איז אליין איינער פון זיי. א גאלעך אָן א קלויסטער, ווו ער זאָל האָבן אמאָל אויסגעפילט דאָס הייליקע גאָטעסדינסט. דאָס איינציק גאלאָכישע איז אין אים דער היילער ציילעם אפן האלדז און די צעריסענע סוטאנע. נאָר פארוואָס רופט מען אים דאָס יאָרקער גאלעכל, ווייסט קיינער ניט (זעלטן ווער עס זאָל דאָ האָבן געהערט וועגן אָט דעם ווייטן ענגלישן שטעטל יאָרק אין בריטן-לאנד). עפשער דערפאר, וואָס ער איז לאכלוטן ניט ענלעך אף קיין פראָוואנסאלער, האגאם ער רעדט אף אזא יאָדערדיק עכט פראָוואנסאלער לאָשן, מיט די געפער-פערטע אויסדרוקן, גלייך ווי ער וואָלט אף דער דאָזיקער ערד געבוירן געוואָרן. ער קריכט גוט אריין אין די ביינער מיט זיין שארפער צונג, מיט די ווידער-שפעניקע רייד קעגן אלץ, וואָס האָט א שייכעס צו די הערשאפטן, צום קלער. מע זאָגט אף אים, אז ער איז ענלעך צו יענעם אַרעמאן, וואָס מע דארף לייגן אכט ניט אזוי אף דער האנט, וואָס ער שטרעקט אויס, נאָר אף דער צווייטער, אין וועלכער ער האלט גרייט א שטיק קויט.

די כעוורניש, מיט וועלכער יאָעל איז אונטערגעקומען, האָבן ליב אזא כעוור-רעמאן. זיי זיינען אליין ווייט ניט אָפגעשיידט פון אים. זיי פירן א לעבן פון שטענדיק פריילעכע זאָרגלאָזע לעביונגען. ווי עכטע וואגאבונדן, וואנדערן זיי אף די וועגן מיט א פאק אף די פלייצעס, מיט א שטעקן אין דער האנט. אָבער דאָס זיינען ניט קיין פיליגרימען, וואָס זיינען אוילערעגל צו די הייליקע ערטער. זיי זוכן ניט קיין טויטע ביינער אף זיך בוקן צו זיי. אָדער א לעבעדיקן הייליקן נאָזיר אף אים צו באוונדערן. דאָס זיינען יונגען, וואָס ריידן צווישן זיך א פליסיקן לאטיין, האגאם, ווי יעדער לומפ, זיינען זיי גרייט זיך ווארפן אין א מעסער-געשלעג. זיי האָבן געלערנט פילאָסאָפיע, ריטאָריק, טעאָלאָגיע. ס'איז פאראן צווישן זיי אויך אזעלכע, וואָס האָבן געלערנט מעדיצין, האגאם די פעולע דערפון, וואָס מע קאָן זיי גיכער צורעכענען צו די קאָפּשערער, ווי צו רויפיס. די דאָזיקע לערן-יונגען קומען ארויס פון פארשיידענע לענדער, זיי זיינען דער-צויגן געוואָרן אף קאָלערליי שפראכן, אָבער דאָס איינציקע לאָשן, וואָס פאריי-ניקט זיי, איז לאטיין. ס'איז זיי ניט גרינג געווען צו באהערשן אָט די שווערע איורע. אין די לאטיין-שולן, ווו אָט די באַכערס זיינען אויסגעווען, זיינען די איבערגעשריבענע לערן-קאוויאדן אין גרויס יאָקרעס און זייער בעצימצעם. האָבן זיי געמוזט אלץ דערלערנען און איינכאזערן אף אויסווייניק פון מויל צו מויל, אויב זיי האָבן נאָר געוואָלט עפעס קענען און פארגעדענקען. דער זעליקער דאָרשט אויך נאָך אנדערע וויסנשאפטן האָט זיי געטריבן פון שטאָט צו שטאָט. ס'האָט זיי געצויגן אהין, ווו ס'איז פאראן א גרעסערע צאָל געלערנטע, און אז זיי האָבן דערהערט וועגן א גאָר גרויסער בארימטהייט, וואָס געפינט זיך ערגעץ אין אן אנדער אָרט, איז ווי ווייט דער וועג זאָל ניט זיין, זיינען זיי אהין אָנגע-פליגן ווי די טשאטעס פייגל, קעדיי אים צו הערן, באנעמען, און ווער ס'האָט פארמאָגט א שטיקל פארמעט אף צו פארשריבן, איז גאָר געווען גליקלעך.

צו יאָעלן זיינען זיי צוגעזאָטן געוואָרן, ווי נאָר זיי האָבן דערשמעקט, אז ער קומט פון דער באוויסטער סאלערנאָ. ווען זיי האָבן זיך נאָך דערוויסט, אז ער איז א באקאלאווער פון מעדיצין-וויסנשאפטן און ער פאָרט איצט אין דער מע-דיצין-שול קיין מאָנפעליע, זיינען זיי שוין פון אים ניט אָפגעטראָטן. אייניקע פון די לערן-יונגען זיינען שוין אפילע געווען אין פאריזש, אפן לינקן ברעג פון דער סענע, ווו ס'איז גענוג אריבערצושפאנען דאָס קליינע בריקל. מע זאָל אריינ-פאלן אינעם לאטיינישן לאנד, ווי די אַרטיקע פאריזשער רופן אָן אָט דעם אָפ-געזונדערטן שטאָט-קווארטאל. האָט זיי אָבער א צי געטאָן אין אנדערע מעקווי-

מעס, ווו ס'זינען פאראן געלערנטע פון אן אנדער שניט, וועלכע גיבן זיך וויי-
 ניקער אָפּ מיט קאזוויסטיק און גאַט־קענטעניש. אַט זאָגט מען, אז אין באַלאַניע
 איז פאראן א גרויסער וויסנשאפטסמאן אף אסטראָנאָמיע, און מע לייגט דאָרט
 מערער אכט אויך אף יורדישע קענטענישן. דאָס, וואָס יאָעל דערציילט זיי, אז
 אין דער מעדיצין־שול אין סאלערנאָ דערלערנט מען אויך אסטראָנאָמיע און
 אפילע ריטאָריק, איז פאר זיי גאָר א ניס. דאָ אין פראַוואנס, אין מאָנפעליע צום
 ביישפיל, האלט מען זיך נאָר בא מעדיצין און א קליין ביסעלע אסטראָלאָגיע,
 ווער ס'האָט א גוסט דערצו. האָבן זיי טאקע קיין כאַראַטע ניט, וואָס זיי האָבן
 זיך ארויסגעריסן פון זייערע איינגעזעסענע לערן־אנשטאלטן. זיי זיינען דאָס
 גאנצע יונגע לעבן זייערס געוויינט דערצו, פון זינט זיי האָבן פארלאָזט זייערע
 היימען, צעשפרייטע ניט נאָר איבערן פראַנקלאַנד. ווער פון זיי איז פון פואטו,
 און ווער פון אנדזשו. איינער איז פון ברעטאן, און א צווייטער איז פון לוסיר.
 ס'איז דאָ אויך פאראן צווישן זיי פון דעם בריטן־אינדזל, פון דער שטאָט מאַנ-
 טשעסטער. איז וואָס האָט בא זיי פאר א ווערט זיך לאָזן איצט קיין סאלערנאָ?
 צי קיין באַלאַניע? צי אפילע קיין רוים, אין דער וועלט־שטאָט, אין דער שטאָט
 פונעם הייליקן פויפסט?

יאָעל האָט א טראכט געטאָן וועגן טאטן, וועגן זיין אָפּפאַר קיין רוים. אליין
 איז ער שוין אויך א פאַר מעסלעס אין וועג. צוליב טאנכומען, דעם דינער זיי-
 נעם, צוליב זיינע שיינע מייסם האָבן זיי זיך געמוזט ארויסגאווענען פון נאָר-
 באָנע. דעם זעלבן טאָג האָט אויך דער אלטער זבאָרע זיך אוועקגעלאָזט אין א
 ווייטער טעיע, און יאָעל האָט אים אפילע ניט געקאָנט באַגלייטן ווי ס'באדארף
 צו זיין: מיטפאַרן, אזוי ווי ס'איז דער מינהעג, א צוויי־דריי טכום־שאַבעסן, און
 דאָרט, אינמיטן וועג, זיך געזעגענען, דערנאָך ערשט אים נאָכקוקן, ביז ער וועט
 לאַכלוטן פונעם אויג פארשווינדן.

ס'האָט אים א נאָג געטאָן פארן האַרצן. ס'האָט זיך אים געדוכט, ווען ער טוט
 איצט א הייב דעם קאָפּ, וואָלט ער פונדערווייטן דערזען דעם טאטנס איינגעבויר-
 גענע פלייצע מיט די קיילעכיקע אקסל בייסן זיצן אפן מעיושעוודיק־שפאנענ-
 דיקן אייזל. האַגאם ער אליין פאַרט איצט אין א גאַנץ אנדערער קעגנבערדיקער
 ריכטונג.

אַט ווען ער זאָל ניט געווען פארלאָזן סאלערנאָ, וואָלט ער איצט זיכער גע-
 ווען אין רוים, און ערשט דאָרט וואָלט ער זיך באַגעגנט מיטן טאטן. זיי וואָלטן
 ביידע בייגעווען אפן אלט־רוימישן יאָמטעוו, ביים די גרויסע פּיערלעכקייטן,
 וואָס דארפן באַצייכענען דעם אַנקום פון א נייעם יאָרהונדערט.

— וואָס קען ער אים ברענגען, דער נייער יאָרהונדערט? — האָט יאָעל אַ מיין
 זיסער קלעם ארומגעכאַפט. ער דערווייטערט זיך נאָכאַמאָל פון אלע נאָענטע און
 ליבע: פונעם פאַטער, פון דער מומע זוטערע, פון קצינען. ער וואָלט געקענט אף
 א יאָר אַנדערהאלבן זיך פארהאלטן אַט דאָ אין דער נאָענט, ביז דער טאטע וועט
 צוריקומען פון רוים. ארויספאַרנדיק פון נארבאָנע אף מיזרעך, האָבן פארמעג-
 לעכע יידן פון איינעם א יישעוו געוואָלט איבערלאָזן אים בא זיך פאר א רויפע.
 די יידן זיינען דאָרט פארגיטיקט. זיי פארמאָגן גרויסע שטאָכים ערד, מיט רייכע
 ווינקעלערס, מיט אייגענע זאלצגורבנס. די ערד איז דאָרט אויך זייער איינגוטום.
 ביז היינט אנערקענט מען זייער יערושע־רעכט אפן באָדן, פאר וועלכן זיי צאָלן
 ניט קיין שטייערן, ווי ס'האָבן ניט געצאָלט זייערע אָוועס פון דאָר־דוירעס. איז
 דאָס אָבער מיט דער האנט צו דערלאנגען לעבן נארבאָנע, און ער האָט לעבן
 זיך טאנכומען. ס'קאָן זיך אים אמאָל נאָך פארגלוסטן צו דער איישעס־אישי זיי-
 נער, מיט וועלכער ער האָט זיך שוין איינמאָל אָפּגעברייט, און ער וועט בלייבן
 אַן א קאָפּ. אכּוּץ וואָס דער מאַן אירער, וויבאלד ער וועט נאָר אַנשמעקן, אז דער
 מעמאלע־מאָקעם זיינער געפיינט זיך אין אזא נאָענט, וועט ער זיי ניט לאָזן לעבן.

ווער ווייסט נאך, וואס ער וועט מיט אָט דעם טאנכומען האָבן צו טאָן אין דער פּרעמדער מאָנפעליע?

אָט האָט ער געהאט מיט אים אן אייסעק די פּאַריקע נאכט. זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט אָפּ נאכטלעגער אין א ניש ריך, נאָר באקוועם הויז. אין דער גע- ראמער דירע איז געשטאנען באנאנד מיט די באנקבעטלעך דער גרויסער אויוון. אָפּ די בענק האָט זיך אויסגעלייגט די מענערישע העלפט, די פרויען זיינען גע- לעגן אָפּ בעטן, פּאַרהאַנגענע מיט פּאַרהאַנגען. זיי ביידע האָט מען באלייגט אָפּ דער ליימענער ערד, בישכיינעס מיט די שטוב־אויפעס, וועלכע האָבן געדרעמלט אונטערן אויוון. דער זיס־ווערלעכער גערוד פונעם אויפעס־קויט האָט יאָעלן לאנג נישט געלאָזט אַנשלאָפּן ווערן. ער האָט געמאַסטן מיט די אויגן די באלקנס אין דער לענג און אין דער ברייט פונעם סופּיט, די איינגעגראָבענע פיר קלע- צער אין דער מיט פון כיידער, אָפּ וועלכע ס'איז געלעגן א טישברעט. דאָס קליינע קאַנעצל אין ליימען שיסעלע האָט קוים באלויכטן א קריז ארום זיך. פון די ווינקלען איז וואָס ווייטער אלץ מער ארויסגעקראַכן די פינצטערניש, וואָס האָט געמאַכט קלענער און איינגעשרומפענער דעם ליכטקרייז, ביז ס'איז אלץ מיטאַמאַל פאַרשוונדן געוואָרן. ער האָט זיך אָפּגעכאַפט, יאָעל, פון א קעלט אין דער זייט, לעבן וועלכער ס'איז פּרוער געלעגן טאַנכום. דער קנויט אינעם שיסעלע בוימל האָט נאָך געברענט. דאָס פּירעהויז האָט באלויכטן א קינשפענדל, וואָס ער האָט גענומען מיט זיך, און טאַנכום איז אזוי ווי אויסגערוינען געוואָרן. מיט דער הילף פון זייטיקע מענטשן האָט ער אים געפונען בא די בעגינקעס. דאָס זיינען די מאָנאַסטי־שוועסטער, וואָס האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון צו לעבן אָפּן מאָנאַסטי־הויף, אין די פאַרמאַכטע צעלן מיט די צופיל טפילעס אָפּן גאַנצן טאָג. פונקט ווי פּרוער האָבן זיי זיך אָפּגעזאָגט פון א פאַמיליע־לעבן, פון מענטש- לעכע פאַרגעניגנס. לעבן זיי איצט אָפּגעזונדערטע, צו צוויי־דריי אין א קליין שטיבל מיט א גרויסן ציילעם אָפּ דער טיר. די דאָזיקע שטיבלעך רופט מען גאַטס־ הייזער, און זיי, די געוועזענע נאַנעס, גאַטס־שוועסטער. זיי לעבן פון נעדאָועס. און טראָגן נאָך אלץ די לאנגע ביז דער ערד, נאָר טונקל־גרויע קליידער. אָבער דאָס ווייסע טיכל אָפּן קאַפּ גיט צו וויסן, אז זייער אוודע איז— העלפן די אומ- גליקלעכע קראַנקע. זיי האָבן שטענדיק צו טאָן מיט די לייט, וואָס לייזן פון קרעץ־שוועמעלעך אָפּן לייב, אָדער אנדערע מינים צאָראַסן מיט יאטרענדיקע ווונדן. זיי קענען צוברענען א ווונד, לאָזן בלוט, ארומוואשן דעם קויט פון א מאַקע און אפילע אויסדעמפן די קליידער פונעם קאַלערליי אומפלייט. האָט עס אים א טראָג געטאָן אהער, טאַנכומען, אינמיטן דער נאכט, און מיט איינער פון די בעגינקעס האָט אים יאָעל געטראָפּן זיך סוידען הינטער א ציילעם־שטיבל. ער האָט אים פאַר די האַר אוועקגעשלעפט פון איר, און יענע האָט יאָעלן דורכ- געלעכערט מיט אזא בייז־צאָרנדיקן בליק, גלייך ווי ער וואָלט בא איר אוועקגע- רויבט דעם טייערסטן אויזער.

ער טוט איצט א קערעווע דעם קאַפּ, יאָעל, און כאַפט א קוק אָפּן אויזער. יענער שלעפט זיך הינטן אָפּ זיין אייזל, וואָס האלט זיך שטענדיק ווייטער א ביסל פון יאָעלס אָגער. מיט אראָפּגעלאָזטע הענט זעט ער איצט אויס, טאַנכום, ווי אן אָפּגעשמיסענער, אן אַנטוישט־מידער. זאָל עס זיין נאָכן געשלעג, אין וועלכן ער האָט זיך נאָרוואָס אזוי ליינדשאַפטלעך אריינגעוואָרפּן? ניין! ער טראָגט נאָך, אפּאַנעם, דעם פאַרדראָס פאַר דער נאכט. ער טוט אפילע נישט א הייב די אויגן אָפּ יאָעלן.

מיט וואָס געפעלט ער זיי, אָט די אלע פרויען, וואָס זיי קלעפּן אזוי צו אים? אכוצן הויכן וווקס און די שלאַנקייט זיינע, פאַרמאַגט ער א ברייטע נאָז מיט גיריקע נאָזלעכער. א פאַר פולע פליישיקע ליפּן אָפּן גראָבלעכן פּאַנעם— דאָס איז דער ערשטער סימען פון א באלזנוס. די געקרייזלטע שווארצע האַר מיט די

געדיכטע ברעמען זאלן אזוי אויסנעמען? אָט, אפּאָנעם, די גאַנצקייט פונעם טאָפּ פּרוּווט מען אפּן קלאַנג, און זיי, די פּרויען, האָבן נאָך, ווייזט אויס, דערצו א באזונדערן מין כּוּש, אף אַפּצושאַצן מיטן ערשטן קוק די עכטע מענערלישע ווערט פונעם מאַנצבל. טאַנכום קען זיי אויך פאַרכאַפּן מיט זינע גוט־שיינע ליבלעכע רייך. אף דערוף איז ער א מיידיס, פאַרפיר זיך נאָר מיט אים. ס'איז גענוג, אז יאָעל זאָל אים אין גוטן מוט אַמאַל עפעס א זאָג טאָן וועגן אָט די איניאַניס, איז צעפּנט זיך בא אים א קוואל פון דיבורים. אזוי איז ער, דוכט זיך, קאַרג אפּן וואָרט, קומט אָבער צו רייך וועגן פּרויען, קאָן מען אים גאָר ניט אַפּשטעלן. — גענוג געפלאַפּלט, — שלאָגט אים דעמלט יאָעל איבער, — יעדערער, וואָס טראָגט א פּאַר הויזן, ווייסט דעם טאַם פון אָט די אלע זאַכן.

טאַנכום אָבער פילט טויזנט טאַמען און פאַרשיידנערליי באזונדערע מינים פאַרגעניגנס. אין די אלץ נייע ערטער, און בא פּרויען פון קאַלערליי אומעס, גע־ פינט ער עפעס אזוינס, וואָס ער האָט נאָך קיינמאַל ביז איצט ניט איבערגעלעבט. די סיציליערן, וועלכע ער האָט געהאַט אף שטענדיק אין סאַלערנאָ, די פּולבלעכע רוימערן, וואָס ער האָט באַגעגנט באם ערשטן ארויספאַר, — יעדע מיט איר כּיין און רייץ. היינט דער צויבער פון דער ערשטער פּראָוואַנסאַלערן, די צוציענדיקע קראפט פון דער לאַנגעדאַקער, די פלאַמיקע אויגן פון דער שיפּכע בא אורין, און אכרוין־אכרוין כאָוויור, ס'הייסט דאָס לעצטע, דאָס באַליבטסטע — טירצע, די אייזשעס־איש, מיט איר געשמאַק מויל און שלאַנקע היפּטן...

— אז דו וועסט ניט אפּהערן אזוי צו נויעפן, וועסטו זיך דערשלאָגן, אז איך וועל דיך אַפּקאַלסאָף פאַרשלייערן מיט אַבייוועמען, א האַרבאַטע, א פאַרוע־ עניש, — האָט אים ניט איין מאָל יאָעל אין א שפּאַס געדראָעט. א מענטש זאָל זיין אזוי אריינגעטאָן אינעם שיקרעס, ניט פון וויין, נאָר פון פּרויען. וואָלט ער שוין בעסער אזוי לאָהעט געווען צום טרונק... איז פאַרקערט. צום ביסל מאַשקע איז ער צייטנווייז גאַנץ גלייכגילטיק. ער האלט אפּילע אים, יאָעלן, אַמאַל אָפּ פון זיך צולאָזן צום קאַס.

אָט האָט ער מיט א פּאַר שאַ צוריק זיך איינגעשפּאַרט און ניט דערלאָזט, זיי זאָלן פאַרפאַרן מיט די לערן־יונגען אין א נאָענטן שענק „די דריי שוואַנען“. דאָס וויינהויז איז געווען צו זען פונעם וועג, און דער שענקער האָט נאָך ארויס־ געשיקט א פּריילעכן שאַליעך, ער זאָל זיי פאַרנאַרן אהין. האָט טאַנכום ביגוואַלד אים אַפּגעריסן פון דער קנופיע, וואָס האָט א פּריילעכע פאַרקערעוועט אין שענק אריין.

עפּשער איז בעסער אזוי, וועט ער זיך גיכער צושלאָגן קיין בעזיע, ווו ער וועט זיך פאַרהאַלטן אף א פּאַר מעסלעס בא זינעם א באַגלייבטן פּריינט, בא שלאַמאַ האַספּאַרדי. ער האָט מיט יאָעלן צוזאַמען געלערנט אין סאַלערנאָ. איצט וויינט ער אין בעזיע, ווו ער איז דער קעהילע־רויפּע. ער האָט דאָרט מעכאַבער געווען און צוגעשיקט זינע כאוויירים קיין סאַלערנאָ דעם „סאַר־האַמאַשקיס“ — א כיבער, מיט וועלכן מע האָט זיך ארומגעטראָגן אין דער מעדיציני־שול... דאָרט איז באַשריבן צוויי הונדערט צען רעצעפּטן פאַר קאַלערליי מאַשקאַעס, שאַרפע און לייכטערע. א סאַך פון זיי ברענגט ער ווי א טרופּע צום געזונט און א רע־ פּוע פאַר כאַלאַם. ער איז נאָך אין סאַלערנאָ געווען א מומכע אף אָט די זאַכן. כּוץ וואָס ער האָט געהאַלטן דאָס וויינ־טרינקען פאַר א כאַכמע, אויסער האַנאַע און צוליב געזונט־צילן, איז ער נאָך געווען דער גרויסער מיוון דערוף. בא יעדן דיספּוט אז ס'איז געקומען צו רייך וועגן וויין, האָט ער געהאַט דאָס לעצטע און אַנטשיידנסטע וואָרט. דערפאַר האָט דער רעגענט זייערער, דער רוימער באַטשילי, וואָס האָט מיט זיי געלערנט דיעטיק, פון אים געהאַלטן אן אוילעם־ אומלויע. דאָס געביט האָט זיי אזוי דערנענטערט, אז זיי זיינען געוואָרן מאַמעש כאוויירים. דער רוימער איז אליין געווען א גרויסער אָנהענגער פון אָט דער

גאטגעבענטשטער פליסיקייט. אין זיינע רעפעראטן האָט ער שטענדיק געפריי-
דיקט, אז וויין— דאָס איז דער בעסטער שוימער פונעם מענטשלעכן געזונט.
דאָרט, וווּ ס'איז ניטאָ קיין וויין, מוז מען אָנקומען צו רעפּוּס פון אַנטאַמיקע
גראַזן און ביטערע קריטישעכצער.

— וויין, — פלעגט ער זיך צעפלאמען, — דאָס זיינען שטיקלעך זוך, וואָס דריי-
גען אריין אין די וויינטרויבן, און דורך זיי ברענגען מיר אריין די זון אין אונד-
זער קערפער. אזוי ווי די מאמע-ערד דארף די זונען-שטראלן, אזוי דארף דער
מענטשלעכער קערפער, די זון זאָל צעווארעמען און רויט מאכן די געבליטן
זיינע. דערפאר מוז מען בא א שווערן כוילע, באם אָפּצאפן זיין בלוט, פארפולן
דאָס אָפּגעצאפטע מיט גוטן לויטערן וויין, ווייל דאָס רויטע דארף פארביטן ווערן
מיט רויטס...

דאָס לעצטע — אזא אויבנופיק ביליקע באהויפטונג — האָט שוין יאָעל ניט
איבערגעטראָגן, און ער האָט אף א קאָל אויסגעשריען:

— וועגן דעם איז שוין בעסער געזאָגט געוואָרן נאָך מיט טויזנט יאָר צוריק.
— אך אזוי! מיט גאנצע טויזנט יאָר צוריק? — האָט דער רעגענט זיך קלוי-
מערשט שטארק געכידעשט. נאָר מע האָט געזען, אז ער קלייבט זיך אָפּשפעטן
פון אַט דעם כוצפעדיקן יונגן באקאלאווער.

— און אויך דאָס איז געזאָגט געוואָרן: בעראַש פון יעדן אומגליק איז דאָס
אייזל, און בעראַש פון די רעפּוּס איז דער וויין, — האָט יאָעלן דרייט אונטער-
געהאלטן שלאָמאָ האספארדי, וועלכער איז שוין דעמלט געווען ליצענציאט, און
אַט-אַט, אין א האלב יאָר ארום, געדארפט באקומען דעם דיפלאָם.

— וווּ האָט איר זיי גענומען? פּונוואנען האָט איר זיי אויסגעגראָבן, די כא-
כאַמים פון פאר טויזנט יאָר צוריק, — האָט דער רעגענט נאָך אלץ געפרווט
אַנהאלטן דעם שפּאַסיקן טאָן, האגאם כויעקן פון זיי ביידע, דערצו נאָך פונעם
ספּאַרדי, דעם הייסן פּאַלעמיסט און דעם פיייקסטן פון זיינע צוהערער, האָט זיך
אים ניט געוואָלט. ער האָט געפילט, אז ער קאָן דורך זיי אריינגעצויגן ווערן אין
א ליידנשאפטלעכן דיספּוט, וואָס קאָן זיך נאָך ווער ווייט אף ווי לאנג פאר-
ציען. האָט ער דעם ספּאַרדי געגעבן דאָס ערשטע וואָרט, קאַלומאן זיינע שפּאַס-
ווערטער האָבן נאָך ניט באוויזן ארויסרופן בא די יונגען קיין ביז בלוט.

ווי דעם סאַמע עלטסטן פון די לערן-יונגען, ווי איינעם פון זיינע באגלייבסטע
רעפּערענטן, וועלכער איז זעקס און דרייסיק כאדאַשים אָפּגעווען בא אים בא-
קאלאווער, וועמען ער האָט פארטרויט פירן די לימודים און ארויסהעלפן די
לערנער אין אלע פראגן פון דיעטיק, האָט ער איצט אָפּגעטראָטן זיין אָרט אף
דער קאטעדערע שלאָמאָ האספארדין, און יענער האָט גענומען דערציילן וועגן
איינעם א רעב שמועל א רויפע, וואָס האָט געלעבט פריער פאר גאלענען, וועגן
דער דיעטיק-לערע פון אַט דעם שמועלן און פון אנדערע זיינע מיטצייטלער.
איינער פון זיי, יעהודע בען באטירא, אז ער האָט ניט געהאט אף קיין וויין,
פלעגט ער זיך באנוגענען מיט אויסקוועטשן א הענגל וויינטרויבן אין א בעכער
און זאָגן דערביי: אין די גאָר אוראלטע צייטן איז ניט געווען קיין סימכע אָן
פלייש, און איצט, בעיאַמינו, איז ניטאָ קיין סימכע אָן וויין.

דאָס איז געפעלן געוואָרן דעם רעגענט. ער האָט קיין כאראַטע ניט געהאט,
וואָס ער האָט אליין מיטגעווירקט, אז זיין רעפּעראַט זאָל פארוואנדלט ווערן
אין א דיספּוט. ווען ער האָט נאָך דערהערט וועגן א צווייטן געלערנטן און היי-
ליקן מאן, וועגן איינעם א רעב אקיווע, בא וועמען די בעסטע און טייערסטע
בראָכע איז געווען: גוטער וויין און אריכאס-יאַמים, האָט עס דעם רוימער פאָשעט
פונעם שטול געהויבן פאר האנאַע. ער האָט ניט געווסט, אז אַט דער זעלבער
אקיווע איז געווען א דאם-סוינע די רוימער און אז ער האָט אקטיוו זיך באטיי-
ליקט אינעם לעצטן ניט גלייכן קאַמף מיט זיינע מעכטיקע אַוועס.

וועגן דעם האָט שלאָמאָ האַספאַרדי פאַרשוויגן. ער האָט עס אים אויך ניט דערציילט, ווען זיי זינען באלד נאָכן דיספּוט אוועק אין שענק אַריין בעכאוור רוסע עפעס אויסטרינקען.

דער וויינשענקער האָט שוין געוואָסט: באַ אַט דער כעוורייע בעראַש מיטן גראַנד באַטשילי איז שטענדיק אזוי — מע הייבט אָן פונעם קריגל און מע ענדיקט מיט דער פאַס. פלעגט ער זיי שוין אָפּנעמען בעסייווער־פּאַנעם־יאַפעס. פאַרן נאָבעלן רוימער האָט ער געהאַט אַ באַזונדער מין העכערן געזעס, אפּן סאַמע אויבנאָן, באַם גרויסן טיש. די איבעריקע האָבן זיך אַרומגעזעצט אַף די שמאַלע בענק, דער רעגענט אַף זיין העסע־בעט האָט אויסגעזען ווי אַ גוואַר אינעם סאַמע בלי פון די מיטעלע יאָרן. גוטער וויין, — פלעג ער שטענדיק זאָגן באַם אָנהייבן די ליאַמע, — איז דער זיכערסטער אָנשפאַר, וואָס גיט צו פּעסטקייט דעם גאַנצן קערפּער־געבוי. פאַר זיך, פאַרן אייגענעם געברויך, האָט ער געהאַלטן, איז דער בעסטער וויין, וואָס איז אלט אין יאָרן. אלטער וויין באַ דעם, וואָס שפּאַנט שוין אַריבער די פּערציק, האַלט שלאַנק דעם קערפּער, גלייכט אויס די קנייטשן אפּן פּאַנעם און מאַכט די פּיס זינע לייכט, ווי באַ אַ הירש. פאַר אייערטוועגן, — האָט ער זיך געווענדט צו די גאַר יונגע לערן־באַכערים, באַ וועלכע ס'איז געווען אַן ערע זיך אָנשליסן אין זיין פאַמאַליע, — איז דערווייל געזינטער צוערשט גוט אָפּעסן, ווייל אפּן נייטערן מאָגן, — האָט ער זיך צעלאַכט, — איז דער וויין אַ קנאַפּער שוימער פון גלייכגעוויכט. יעדער איינער, — האָט ער געטיינעט, — מוז לעכאַל־האַפּאַכעס צען בעכער וויין אויסטרינקען: דריי ערעו דעם פאַרבייסן, אַף צו דערווען דעם אפּעטיט, דריי באַם איבערבייסן, ביכדיי גוט צו פאַרדייען די מייכאַלים, און דריי נאָכן עסן, ס'זאָל זיין פּריילעך און גוט אפּן האַרצן.

— און דער צענטער בעכער? — האָט זיך קימאַט שטענדיק אַרויסגעכאַפּט אזאַ איינער, וואָס איז מיט זיי דאָס ערשטע מאָל.

— דעם צענטן קאַס וועלן מיר אויסטרינקען, אז ס'זאָל קיינמאַל מער אזאַ נאַרישקייט ניט געפּרעגט ווערן.

— און אז מיר זאָלן גלייך קאַנען אַריבער צום צווייטן צענדליק, — האָט דער ספּאַרדי צוגעגעבן.

נאָר מע האָט פאַרלוירן די צאַל, נאָך איידער מע איז געקומען צום צענטן קופּל. מע האָט געטרונקען פאַר דער מעדיצין־וויסנשאַפּט און פאַרן רעגענט באַטשילי, דעם פּריינט און כאַווער פון די קומענדיקע מעדיקער. מע האָט גע־טרונקען פאַרן קאַנצלער פון דער סאַלערנאַ־שול און פאַר אַנדערע גרויסע גע־לערנטע. מע האָט נאָכאַמאַל געטרונקען פאַרן הויכגעשטעלטן, וועלט־באַרימטן מאָנסעניאַר רעגענט, דעם באַליבטסטן געלערנטן באַ דער לערן־יונגט, וועמענס גוטער שעם דאַרף צעטראַגן ווערן איבער אלע לענדער. דער רוימער איז צע־שמאַלצן געוואָרן פון אזאַ לויבעריי און פון אזוינע געטרייע טאַלמידים. ער האָט אזויפיל אַריינגעאַסן אין זיך, אז מע האָט אים געמוזט סאַפּקאַלסאַף נעמען איינ־רייבן די קני און די דלאַניעס פון די הענט מיט אזאַ געמיש פון בוימל און זאַלץ־ראַפּע, ער זאָל זיך אַ ביסל אויסניכטערן.

— דו טאַרסט ניט טרינקען, — איז ער אָנגעפאַלן אַף איינעם פון די, וואָס האָבן זיך מיסאַסעק געווען מיט אים, — אז דו טרינקסט אויס, באַקומסטו דעם אויסזען פון אַן אָפּגעריסענעם נאַר. — אַ צווייטן, וואָס האָט גאַנץ פלייסיק צוגע־לייגט קויעך בייסן איינרייבן אים, האָט ער ביכלאַל געטריבן פון זיך: — דו טאַרסט אויך ניט טרינקען. דו פאַרלאַזט זיך צופיל אַף דינע יאָדאַים. — און איר וואָס? — האָט ער זיך גענומען צו די אַנדערע, ווען מע האָט אים אַרויסגעלאַזט פון די הענט, — אויך מיר ווינטרינקער! רייבן קענט איר אַף ביידע באַקן און אָנשטאַפּן דעם מאָגן דער רועך ווייסט מיט וואָס. אַן עכטער איבערקער־מייסטער וועט בלויז מיט אַ קליין ציבעלקעלע פאַרבייסן נאָכן ערשטן בעכער, און ס'איז

גענוג. מער דארף מען ניט. — ער האָט דערזען יאָעלן באַ דער וואַנט. — שפּאַרסט זיך אָן? קענסט שוין אָף די פּיס ניט שטיין? די ווענט זײַנען גאַרניט קיין זיכערער אַנשפּאַר. זײַ וואַקלען און הוידען זיך הײַן און הער, הײַן און הער.

יעדן האָט ער אָנגערירט, מיט יעדן איינעם האָט ער זיך פּאַרפּירט, געהאַט וואָס צו טײַנען, אויסוואַרפּן, זאָגן מוסער, אַכוּץ דעם ספּאַרדי. אים האָט ער געזען אַרױסצומײַדן, קעגן אים האָט ער זיך געפּילט שאַפּלדיק. ווען ער האָט דערזען, ווי אָט דאָס געלע יודל, וואָס איז די גאַנצע צײַט ניט אָפּגעשטאַנען פּון אים, טױוולט נאָך אַיצט אויך די נעשאַמע זײַנע און שטייט נאָך אזוי פּעסט אָף די פּיס, איז ער בעכאַרפּע ווי אַײַנגעשרומפּן געוואָרן. ער האָט דאָ פּאַר זיך דעם עכטן באַכוס־מאַן... און ער איז געווען זיכער, אַז צווישן אָט דעם רײַפּלאַזן צווייגוואַרג איז ער, באַטשעלי, דער אײַנציקער באַקאַנט.

— וואָס מאַכט דאָרט דער רוימער? — האָט דער ספּאַרדי באַ דער ערשטער באַגעגעניש געפּרעגט יאָעלן.

— דער פּײַת־מײַד־ניק! באַטשעלי? איך האָב ערשט נעכטן געטראַכט וועגן אים, אָבער ניט וועגן זײַנע דײַטשיקערפּעראַטן, — האָט זיך יאָעל צעלאַכט און נאַכאַמאַל אַ פּרײַלעכער אַרומגענומען זײַן יעדיה. ער איז געווען צופּרידן, וואָס ער האָט דאָ אָנגעטראָפּן אָף אים, ניט דערפּאַרנדיק קיין בעזיע. לאַזט זיך אויס, אַז מע האָט אים אַרױסגערופּן אַהער קיין קאַרקאַסאָן צום קראַנק געוואָרענעם העגמאַן. — וואָס איז מיט אים?

— דער מעכאַבל זאָל אים וויסן, ער האָט באַקומען אַ מײַסן אויסשלאַג אפּן לײַב. הער אויס, גוטערברודער! דו ווייסט דאָך, אַז אַ נאַזיר, וואָס ענדיקט זײַן נעזירעס, דאַרף ברענגען אַ קאַרבן פאַר זײַנע זינד. געדענקסטו, וואָס עלײזעזער האָט געענטפּערט, ווען מע האָט באַ אים געפּרעגט: פאַר אוועלכע זינד?

— פאַר דעם, וואָס ער האָט געפּאַסט טאַניסיס און זיך געפּײַניקט? — האָט יאָעל באלד ניט געכאַפּט, וואָס דער כאַווער וויל פּון אים.

— פּונדערפּון קאָן מען מאַכן אַ קאַלוואַכוימער: מאַ דאָך דער, וואָס זאָגט זיך אָפּ פּון עסן, באַגײט אַ זינד, הײַנט וואָס פאַר אַ זינדיקער איז דער, וואָס זאָגט זיך אָפּ פּון אַ גוט גלעזל וויין?

זײַ האָבן גלײַך געפּונען דעם וועג צום טרינק־שטיבל, וואָס האָט דאָ אין קאַרקאַסאָן אַ שעם מיטן רײַנסטן ווינטרויבן־בלוט. דער וויינשענקער, מע זאָל כּאַלילע ניט האָבן קיין כּשאַד, אַז ער פּאַרקויפּט געוואַסערטע מאַשקע, שיט אָן די ווינטרויבן פאַר אלעמען אין די אויגן, אין אַ גרויסן שטיינערנעם בוטל, און פיר געזונטע יונגען קוועטשן די טרויבן מיט שווערע הילצערנע קלעצער. דער זאַפּט רינט אַרויס דורך אַ צײַנויער — אַן אָפּענע רער אַזאַ, אין אַן אײַנגעגראָבע־נעם קעסל, די גרייס ווי אַ צײַטערנע. דער קעסל איז אויסגעווישט פּון אינווייניק מיט קאַלד, און די זײַטן פּון אויבן מיט שוואַרצער סמאַלע. די פּליסיקײַט, וואָס מע שעפּט פּון דאָרט, זײַט מען אַדורך דורך אַ זיפּ און דורך אַ לײַנענער טאַרבע אין די פּעסער אַרײַן, אין אַ צײַט אַרום, נאָכן איבערױרן, צעגיסט מען די פּלי־סיקײַט אין פעלענע פּענכערס, וועלכע מע טראָגט אַראָפּ אינעם קעלטער, און מע לאַזט זײַ דאָרט הענגען אזוי לאַנג, ביז ס'ווערט דערפּון דער עמעסער יאַי־ן האַמעשווער, דער וויין פּון דער צײַט פּונעם וועלט־באַשאַף.

שלאַמאַ האַספּאַרדי, נאָכדעם ווי ער האָט באַוווּזן יאָעלן די גאַנצע פּראַצע־דור, האָט ער זיך מיט אים צוגערוקט צום גרויסן שענקטיש, וווּ ס'זײַנען שוין געזעסן אַ סאך לעכאַים־מאַכער. ס'איז הײַנט געווען אַ שטיקל יוימע־דעפּאַגרע, דעריקער פאַר די, וואָס לעבן פּון מעלאַכע. צוליבן יאַריד־טאַג האָבן זיך דאָ געפּונען אָנגעפּאַרענע, און אויך היגע, וואָס האָבן שוין עפּעס מעסאַקן געווען.

¹ מיט אַ מויל פּול מיט גלוסטעניש.

און האלטן פונעם וויין, וואס מאכט פריילעך דעם מענטשנס הארץ. ווער זאָגט זיך אָפּ פון א קאָס וויין? און אז מע האָט פארדינט אַף נאָך א בעכער, איז אוואַדע גוט. ס'זינען דאָ פאראן אויך אזעלכע, וואָס וויפל זיי זאָלן ניט אויסטרינקען, ווילט זיך זיי נאָך א ביסעלע, כאַטש א קליין ביסעלע. באַנאנד מיט א געוויינ־ לעכן קידעש־מאכער זעט מען דאָ וואַקלען זיך א קויסע־באַכער, וואָס איז שוין דערגאַנגען צו דער מאַדריגע: ער האלט אין איין גיסן אין זיך און פון זיך. אָט אזעלכן האָבן דעם שענקערס יונגען גענומען ארויסטראָגן אין היי־שטאַל.

— דער וויין איז בא מיר גענוג שטאַרק, — באַרימט זיך דער באלעבאַס, — אָבער דער שלאָף איז נאָך שטאַרקער. ער וועט זיך דאָרט אויסניכטערן, ביז דאָס ווייב צי די מוטער וועט זיך דערמאַנען קומען נאָך אים.

זיי ווייסן שוין גוט, די קאַרקאסאַנער ייִדענעס, דעם וועג צו אָט דעם וויינ־ שענקערס שטאַל. ווייל וואָס פאַר אַן אומלייט זייערע מענער זאָלן ניט זיין, וועלן זיי קיין וויין באַ ניט קיין ייִדן ניט גיין טרינקען, און דאָס איז דער איין־ איינציקער ייִדישער בייס־האַשיקרעס דאָ אין שטאָט. אַ ניט־ייִד קען אהער אמאָל דאַפּקע יאָ פאַרבלאַנדזשען, האַגאַם די גאַלאַכים האלטן זיי אין איין דראַען און וואַרענען, זיי זאָלן זיך ניט דערוועגן פאַרזוכן פונעם וויין, וואָס איז ניט אויס־ געטראַטן געוואָרן מיט די פיס פון עכטע קריסטן, און זיך אָנגיסן פונעם מעסטל, וואָס איז ניט באַשפּריצט געוואָרן מיט דער הייליקער וואַסער. אָבער די מאַשקע באַ אָט דעם שענקער איז ביליקער און די מאָס איז דאָ א ריכטיקערע. זיצט דאָ צווישן אוילעם א וואַנדערנדיקער אַרעמער ריטער מיט זיין שווערד און פּייל־בּוֹיגן און וואַרפט פון צייט צו צייט א שיקערן בליק אפן אויסגעפּוצטן שלאָמאַ האַספּאַרדי.

אַפּאַנעם, דער היגער שענקער ווייסט אויך, ווער ער איז. ער האָט נאָר די האַנט א הייב געטאָן מיטן בורשטינענעם רונג אפן מיטלסטן פינגער, און ס'שטייט שוין דער וויין אפן טיש. דער באלעבאַס הערט ניט אויף צו טראָגן קאָ־ לערליי געקעכצן, גרינסן און פונעם סאַמע טייערסטן און בעסטן. זיי זינען דאָך מער ניט ווי אינצווייען, איז צוליב וואָס דאַרף מען אזויפיל פליישן? — כידעשט זיך יאַעל. — ס'איז ניטאָ קיין סימכע אָן פלייש, — רייבט א האַנט אין א האַנט דער ספּאַרדי.

אַ שאַד, וואָס טאַנכום איז נאָך ניטאָ, מיט זיין הילף וואַלט מען עפּשער בייגעקומען אָט דאָס אלץ, וואָס ס'ליגט פאַר די אויגן. ער האָט אמאָל ליב אַרטינאַלען קעדעבאַע. דער ספּאַרדי איז אויך ניט פון די קליינע זוילעלס. שוין נאָכן ערשטן קופּל וויין קייט ער אַף בייִדע באַקן און איילט צו יאַעלן, ער זאָל אויך ניט אָפּשטיין.

— מע רעדט ניט באַם עסן, — לאַזט ער אים קיין וואַרט ניט אויסריידן.

— איך האָב זיך געקליבן אַף אזא יאַמטעוודיקער ליאַמע, — זאָגט יאַעל, — אָבער באַ דיר אין דער היים, אין בעזיע, וווּ דו האַסט שוין דערגרייכט זיכער אַ שיינע דירע און אַ שיינ ווייב.

— איך האָב אלץ דערגרייכט. וועסט זיין באַ מיר, וועסטו זען. נאָר לעסאַטע לאַז מיך איבערכאַפן. איך בין אַ גאַנצן אינדערפרי געווען באַם בישאָף און האָב נאָך ניט טויעם געווען, וואָס ס'איז ווערט אַ קעזאַיעס... זאָל זיין געגעסן און אָפּגעווישט די ליפּן.

ווען טאַנכום איז געקומען צו לויפן און גענומען אויסלייגן, וויפל ער האָט זיך אָנגעמאַטערט, ביז ער האָט געפונען אַ מאַקעם פאַר די באלעכאַים, האָט יאַעל זיך געפילט שוין אַ ביסל מעווסעם. דעם דערבי־זיצנדיקן ריטער, וועמען ער האָט נאָרוואָס מעכאַבעד געווען מיט אַ גרויסן שטיק פלייש, האָט ער אוועקגע־ זעצט אַף יענער זייט נאָכן ספּאַרדי, טאַנכומען לעבן זיך. ער האָט אים געקוקט אין מויל אַריין און ניט געקענט פאַרשטיין דעם מייקאַמאַשמעלאַן פון זיין פאַר־

ענטפערן זיך. צי דאס זינען טיינעס, וואס ער, טאנכום, האָט צו עמעצן, צי הינטער די רייד באהאלט ער עפעס אויס אזוינס, אין וואָס ער וואָלט זיך גע- דארפט מוידע זיין און מעכילע בעטן. ער האָט זיך מיט די באלעכאָם געמוזט ארומשלעפּן. — באַקלאַגט ער זיך, — אויסער דעם ייִדן־פּערטל. דאָ אין קוואַרטאַל האָט ער ניט געקאַנט געפינען קיין פּרייַ שטעלעכל, דאָרט אויך ניט. ס'איז היינט אַ מאַרק־טאַג. אַ סאַך אַנגעפאַרענע. ער האָט קוים מיט צאָרעס אָפּגעזוכט באַ אן אלמאַנעכל אַ פינצטער איינגעוואַלגערטע כּורווע. דעם אָגער האָט ער ווייִס־איז אריינגעשלעפּט... און דער כאַמויר האָט זיך איינגעשפּאַרט און בעשום־אויפן ניט געוואָלט אריין אהין.

— אַט דער כאַמער?¹ אַט דער, וואָס שטייט אפּן טיש? — האָט דער ספּאַרדי, קלוימערשט אַ בייזער, מיט שטרענגע בליקן אַ מעסט געטאָן טאַנכומען, — אַנו, טו אַ פּרוּוו, צי ס'וועט אריין אהין. — האָט ער אַנגעוויזן אפּן בויך און גלייך אַנגעגאַסן פּונעם גרעסערן קריגל אַ פּול קופּל מיט שווימיקן צימוקים־וויין.

— און דער קליגסטער צווישן זיי איז דער, וואָס שטייט אפּן טיש, — האָט יאַעל מיטגעכויזעקט, צוקוקנדיק, ווי טאַנכום האָט גענומען קוידעמקאַל טאַמע- וואטע קייען אַ ציבעלע. מיטאַמאַל האָט ער אריינגעקערט אין זיך דעם גאַנצן גרויסן קופּל וויין און האָט זיך פאַרכלינעט.

טאַנכומען גייט שוין ווייניק אָן זייער שפּאַסן איבער אים. נאָכן צווייטן קאַס האָט ער זיך דערלאַנגט צו די געשמאַקע שטיקער פּלייש. ער עסט מיט האַנאַע און ניט גענילט. מיט איין אויער, ווי קילעאַכער־יאַד, הערט ער דעם ספּאַרדי, וואָס רעדט איבער אים און גיט אים עפעס צו פאַרשטיין אין הילכעס טרינקען. יאַעל האָט זיך פאַרקוקט אַף דער שענקערן, וואָס האָט זיך נאָרוואָס באַוויזן צווישן די טרינקער, זי העלפט דעם מאַן אונטערטראָגן, צונעמען, אויסווישן. אַ דאַרדעקע־באַכערל שלעפט זיך איר נאָך, און זי טרייבט אים פּון זיך, ער זאָל זיך איר ניט פּלאַנטערן פאַר די פּיס. דאָס יינגל פאַרנאַרט צו זיך אַ יונגערמאַן, וואָס מאַכט אַ קויסע בעיעכידעס, אין אַ ווינקל, אַף אַ באַזונדער טישל. ער איז שוין, אפּאַנעם, גוט בעגילופּן. ער זאָגט צום קינד:

— דו לאַכסט פּון מיר. דו מיינסט, איך בין עפעס אַביזווער? אַ טויגעניכטס, אַ שלעפּער, אַ שיקאַריסקע... און די מאמע דינע איז מיר אַמאַל געטריי געווען, ווי אַ שוועסטער. ווען דו ביסט נאָך אַף דער וועלט ניט געווען... — קוויקט ער זיך אין דער שטיל, מיט אַ באַהאַלטן געלעכטערל, — איז דיין מאמע... האָט מיך דיין מאמע ניט איין מאַל ארומגענומען און הייס געקושט. קום אהער! קום צו, וועל איך דיר ווייזן, ווי זי האָט מיך צוגעדריקט צו זיך.

דאָס יינגעלע האָט זיך איבערגעשראַקן און איז אַנטלאָפּן פּון די אויסגע- שטרעקטע לאַנגע פּרעמדע הענט. ער האָט זיך אַנגעכאַפט פאַר דער מוטערס קלייד און קימאַט ווי אויסגעשריען:

— מאמע, דו קענסט אַט דעם ייִדן?

— אוועלכן ייִדן? — האָט די שענקערן נאָכגעקוקט נאָכן קינדס הענטל, — אַט דעם אומלייט? אַקיווע, דעם זון פּון ארן דעם זאָטלמאַכער? גיי אוועק פּונדאַנען, האָסט דאָ ניט וואָס צו טאָן, — האָט זי פאַרן אַקסל גענומען ארויספירן פּונעם כיידער דאָס קינד, — וואָס האָט ער דיר געזאָגט?

— דו קענסט אויך דעם טאַטן זיינעם? — איז דאָס באַכערל נייגעריק געווען צו וויסן, — און ער האָט מיר דערציילט נאָר וועגן זיך... — מיטאַמאַל האָט ער זיך ארויסגעריסן פּון דער מאמעס הענט, און ער איז צו צו איינעם אַ לעץ, אַ פאַרשלעפּטע קרענק, וואָס האָט זיך געקליבן באַוויזן אַן אויסטערלישע זאך. דאָס רעדל, וואָס ארום אים, האָט אים צוגעזאָגט צו באַגיטיקן, אויב ער וועט

¹ אלטער וויין.

טאקע באווייזן די קונץ: אויסטרינקען דעם וויין פון איין קיילע און דערמיט ליידיק מאכן א גאנץ אנדערע קיילע, צו וועלכער ער וועט זיך אפילע ניט צו-רירן. דערביי פון דער ערשטער קיילע, פון וועלכער ער וועט טרינקען, וועט קיין איין טראָפּ ניט געמינערט ווערן.

ער האָט שוין געהאט גרייט אן אָפּנעם פענכער וויין, און דעם צווייטן פעל-פענכער, א ניט פולן, א שטייף פארבונדענעם, האָט ער אוועקגעלייגט אפן טיש און געמאכט אין אים די פארטיפונג. אהין האָט מען געגאָסן פונעם צעפנטן פענכער דעם וויין, און אָנגעבויענערהייט האָט ער, ווי א פערד פונעם שעפל. אויסגעזשליאַקעט די פליסיקייט ביזן שפונט. אזוי האָט מען אים עטלעכע מאל אונטערגעגאָסן און ער האָט ביזן לעצטן טראָפּן אויסגעליידיקט דעם פענכער, פון וועלכן ער האָט געטרונקען. אפן ליידיקן פענכער האָבן גענומען פאלן מאטבייעס פון קאַלערליי ווערט און גרייס. דער לעץ, א פארקנאקטער פונעם אויסגעטרונקענעם וויין און פונעם הויפן מאטבייעס, וואָס האלט אין וואקסן, האָט אונטערגעהאלטן דעם אוילעם מיט א שפאס-ווערטל, מיט א פריילעכער מיסע, מיט א רעטעניש, וואָס ער וועט באלד שטעלן ביטני, אויב די שענקערן די באלעבאַסטע וועט זיך פארהאלטן אף א וויל און צוהעלפן צום באשייד.

— צוויי שפילן זיך, — האָט ער שטייף ארומגענומען די שענקערן, — די זיבן גייען אוועק. די ניין קומען אָן. די אנדערע צוויי גיסן זיך אָן. און דער איינער טרינקט.

— דעם איינעם האָב איך שוין געטראָפּן, — רייסט זיך פון זיינע הענט די באלעבאַסטע, — דאָס ביסטו! קיין צווייטער אזא טרינקער איז אף דער וועלט ניטאָ.

יאָעל האָט זיך געוואָלט אריינמישן. דערנידעריקן, שטעלן אין ביזאיען אָט דעם וואגאבונד, וועלכער איז פיייק צו פארקריפלען און פארבליקן א רעטעניש, וואָס איז פארבונדן מיט שלוימע האמעלעך און מיט דער מאלקע שוואָ. ער האָט זיך נאָר געוואָלט דערווארטן, עפשער וועט זיך געפינען ווער אן אנדערער פון נעם אוילעם, וואָס וועט אים געבן א גאָב ווי ס'באדארף צו זיין. דער לעץ אָבער האָט ניט דערלאָזט דערצו. ווי נאָר עמעצער האָט געעפנט דאָס מויל, האָט ער געכאפט אליין מעגאלע זיין דעם באשייד. דערביי האָט ער זיך נאָך גערייצט מיט דער שענקערן, אז זי מוז דאָ בלייבן שטיין און באשטעטיקן, ווי ריכטיק גענוי ער טייטשט אויס אלצדינג, מיט אלע פינקטלעכקייטן.

— די צוויי, וואָס שפילן זיך, זעט איר שוין אליין, ווער מיר זיינען. מיט דער צייט וועט קומען דאָס ווייטערדיקע...

— עס איז אָבער אין דער רעטעניש ניטאָ וועגן די צוויי, — שלאָגט אים איבער איינער, — האָסט עס אליין צוגעטראכט.

— דאָס איז ניט וויכטיק. זאָל זיין צוגעטראכט, אבי עמעס, — האָט זיך דער לעץ ניט פארלוירן און מיט א ניגנדיק קאָל אויסגעשריען דעם ווייטערדיקן באטייט. — די זיבן, וואָס פארשווינדן, איז דאָס מאָנאטלעכע. די ניין, וואָס קומען אָן, זיינען די כאדאַשים פון טראָגן און האָבן. און די אנדערע צוויי — דאָס זיינען די צוויי שאַדאים, — טוט ער די שענקערן א נעם פאר דער ברוסט. — זיי זיינען בא דיר שטענדיק אָנגעגאָסן, — וויל ער זי צודריקן צו זיך. זי שטופט אים אָפּ, און דער שיקערער אוילעם קייכט פון געלעכטער. דער לעץ לאָזט זי נאָך אלץ ניט ארויס פון די הענט, — דער איינער — דאָס בין איך. איך בין א גוט ברוסט-קינד, — רייסט ער זיך זי א קוש טאָן.

— יויכעוועד, וואָס פארנעמסטו זיך מיט נארישקייטן! — שרייט צו איר דער מאן דער שענקער. — די יונגען וועלן זיך פריילעך מאכן אָן דיר. נעם צונויף די ליידיקע קיילים פון די טישן.

יאָעל האָט פונדעסטוועגן ניט אויסגעהאלטן, ער האָט דעם לעץ אָנגעכאפט

פארן לאץ און בעקויל־ראם, דער גאנצער אוילעם זאל הערן, האָט ער אים ארינגעשרייען אין פּאָנעם אריין:

— אויב דו ביסט יאָ אזא כּאָכעם א בעריע, טאָ פּאָרענטפּער מיר אָט די רע־טעניש, — ער האָט ניט מעגאלע געווען, אז ס'איז איינע פון די גערימטע כידעס¹ פונעם באַרימטן מוישע איבן עזרע. ער האָט זי אויסגעלייגט מיט זיינע ווערטער, אף דער פּאָשעטער היגער פּראָוואַנסאלער רייד־שפּראַך: — שוועסטער פון דער זון, וואָס שיינט אין הימל. באַנאכט באַקומט זי א באַזונדערע כּשיוועס, באַם פּייער הייבט זי אָן צו גיסן מיט ביטערע טרערן, און דערפּאר, צי ניט דערפּאר, שניידט מען איר עטלעכע מאָל אָפּ דעם קאָפּ.

דעם אוילעם געפּעלט, וואָס דער לעץ האָט מיטאַמאָל פּארלוירן זיין לאַשן גייווע. אזוי ווי ער האָט זיך פּריער געהאַלטן קוימעמיעסדיק, אזוי שטייט ער איצט באַטל, ווי אן אָפּגעבראַכן שערבל. ער האָט עפּעס יאָ געפּרוּווט אן עפּן טאָן דאָס מויל, נאָר מער ווי מיט א נאַרישן שמייכל אפּן פּאָנעם קאָן ער זיך ניט ארויסהעלפּן. ער לעבט אָף, ווען עמעצער אן אנדערער נעמט זיך פיר צו טרעפּן. ער איז אויך צווישן די אונטערזאָגער. נאָר דערווייל האָט נאָך קיינער ניט ארויס־געזאָגט עפּעס אזוינס, וואָס זאל זיין נאָענט צום ריכטיקן באַשייד.

דער וואַנדערנדיקער ריטער איז באַשטאַנען, אז דאָס מיינט מען די האַרץ־דאַמע. נאָר פּאָרוואָס שניידט מען איר אָפּ דעם קאָפּ?
— און דערצו נאָך עטלעכע מאָל, — האָט עמעצער צוגעגעבן.

— מע דאַרף זיך אליין לאָזן שניידן הענט און פיס, — האָט זיך דער ריטער צעהיצט, — זיך שלאָגן פאַר אירער א טרער ביזן לעצטן אָטעם. דעם אייגענעם קאָפּ אוועקלייגן פאַר אירן א ליכטיקן שמייכל, פאַר אן איינציקן בליק פון אירע שיינע פּאַרטרוימטע אויגן, און עפּשער אויך פאַר א לופטיק לייכטן קוש פון אירע צאַרט־דופטיקע ליפּן.

צווישן אוילעם האָט אויסגעקנאַלט א געלעכטער, ווען טאַנכום האָט זיך אונ־טערגערוקט צום היציק־צעפּלאַמטן ריטער און אים אזוי ווי איינגערוימט א סאָד:
— פון דער דאַמע שמעקט מיט כּיילעוו.

— דאָס איז א כּיילעווונע ליכט, א פּאָשעטע כּיילעווונע ליכט, — האָבן אויך פיל אנדערע געטראָפּן.

דער באַשיימפּערלעכער דורכפאַל האָט באַ יאַעלן ארויסגערופּן א ווילן אים נאָך מערער מאַכן צו שאַנד און צו שפּאַט. זאל אזא מוישעוו־לייצמיניק, א בור־דעויריטע, וואָס איז בעקויעך מער ניט ווי צו קיבעצן און שיטן מיט ביליקע וויצן, זיך ניט פּאַרנעמען מיט אזא איידעלן איניען, ווי רעטענישן. די כידע, וואָס איז באַליבט באַם האַמוי־אַם און פּאַרנעמט א בעקאָוועדיק אַרט באַ יעדער מעסיבע פון יודייע־סייפּער, פּאַרשעמט ער אזוי גראַב. אפּילע באַ די מעשוירע־רים אונדזערע איז זי אין גרויס כּשיוועס. און ס'קומט אים אף דער צונג יעהודע האַליוויס כידע וועגן דער נאָדל. ער כאַזערט זי איבער פאַר זיך אינדערשטיל און וויל זי פּאַרלייגן דעם לעץ. זאל ער זי פּרוּווט ניט פּאַרענטפּערן, וועט ער אים ווי א שפּענדל ארויסוואַרפּן פּונדאַנען. נאָר קיינער הערט אים שוין ניט. דער אוי־לעם מאַכט זיך איצט לוסטיק איבערן ריטער, וואָס איז, אפּאָנעם, ניט גאָר קיין איבערגעשפּיצטער. דערצו איז ער נאָך א ביסל שיקערלעך. ער באַרימט זיך מיטן גרויסן דערפּאָלג, וואָס ער האָט געהאַט אפּן לעצטן טורניר. ער פּאַרט טאַקע איצט פונעם טורניקעט. אינעם זאָטל, וואָס אף זיין פּערד, שטעקט נאָך די בלום, וואָס די שענסטע פּרוי האָט אים דאָרט אונטערגעטראָגן. דער לעץ, דער קאַטאָוועס־טרייבער, שטייט שוין איבער אים און טרייבט א כּויעק נאָך א כּויעק. מיטאַמאָל איז אים איינגעפּאַלן א האַמאַצעלע, און דאָס פּאָנעם האָט זיך באַ אים צעלויכטן

¹ רעטענישן.

אט דא וועט ער, דוכט זיך, דערהייבן די מאראַכע זינע, וואָס וועט לאַכלוטן פאר-
געסן מאַכן דעם דורכפאל, וועלכן ער האָט נאָרוואָס געהאַט. ער זאָגט דעם ריטער:
— דאָס איז, פארשטייט זיך, א קונץ אף דיין יאָג־פּערד איבעריאָגן דעם
קעגנער, נאָר אזעלכע פאלן זינען פאראן אף שריט און טריט. א גרעסערער
קונץ איז, ווען מע פארמעסט זיך, וועמענס פּערד וועט שפּעטער קומען צום ציל.
— אזוינס האָב איך נאָך ניט געהאַט. אף קיין שום טורניר בין איך נאָך בא
אזא פארמעסט ניט בייגעווען, — צעלאַכט זיך דער ריטער.

— און וואָס וואָלטו געטאָן, ווען מע לייגט דיר פאַר אזא געוועט?
— איך וואָלט, פארשטייט זיך, געצוימט מיין אַדלער. איך וואָלט געזען, אז
מיין בערבער זאָל גיין טריט בא טריט.

— און אז יענער וועט לאָזן זיין סוס נאָך פאמעלעכער?
— איך וואָלט באַם סאַמע אָנהייב צוגעווארט, יענער זאָל דער ערשטער
זיך א לאָז טאָן אף זיין לויף־פּערד.

— אז דיין קעגנער וועט אויך צווארטן? וועט איר אזוי ביידע שטיין און אכ-
טונג געבן איינער אפן צווייטן? און דער אוילעם, מיינסטו, וועט האָבן געדולד עס
צוקוקן?

דער ריטער, ווי אן אָפגעבעזעמטער, איז ניט איינגעשטאַנען אף אן אָרט. ער
האַט זיך געדרייט, אריינגעקוקט אין די פענעמער, וואָס האָבן אים באַטראַכט ווער
מיט נייגער, ווער מיט א רייך־שמייכלע אָדער מיט א שפּאַס אין די בליקן. ער
האַט ניט געקאָנט באַנעמען, צי איז דאָס א כּוּזעק, צי א פּראַגע, אף וועלכער
מע זוכט טאַקע א באַשייד?

— איז אַט, הער מיין אייזע, — האָט דער לעץ קלוימערשט ערנסט אים געגעבן
צו פארשטיין. — באַ אזא פארוועט דאַרף מען זיך בייטן מיט די פּערד, און דעמלט
וועט דיר לוינען זיך צו באַמיען אים איבעריאָגן, ביכדיי דער קעגנער אף דיין
אַדלער זאָל שפּעטער קומען צום ציל. איז ווער וועט דעמלט געווינען דעם גע-
וועט?

דעם אוילעם איז דער איינפאל ווילגעפּעלן. דער ריטער, א באַגייסטערטער,
איז שוין גרייט צו פאַרמאַשקענען זיין געווער, פאַרקויפן דעם ריטער־גאַרטל, די
קליידער פון זיך און מעכאַבעד זיין דעם קאַטאַוועסניק מיטן בעסטן טייַערסטן
וויין. ער שלעפּט אים צום שענקער, וואָס דערציילט איצט דעם ספּאַרדי א מיסע
וועגן דריי, וואָס האָבן געגעסן. זיי האָבן אים געגעבן זייער געלט־בייטל ביטניי,
אז נאָך דער סודע וועלן זיי אינדרייען, אלע צוזאַמען, אים אָפּנעמען. בעשאַסן עסן
איז איינער פון די דריי געקומען צו אים נאָכן געלט, ער האלט פונעם קלאַל
כבדהו וחסדה¹. פּרעגט ער באַ די איבעריקע צוויי פונדערווייטנס — זאָל איך אים
געבן? מענטשן האָבן געזען און געהערט, ווי זיי האָבן אין איין קאַל מאַסקים
געווען: יא, יא, גיט אים. דער ריטער האָט צוגענומען דאָס געלט און איז באלד
אַנטרונען געוואָרן. לאַזט זיך אויס, אז זיי האָבן אים גאָר געשיקט ניט נאָכן געלט,
נאָר נאָך א פּרישן פענכער וויין. האָבן זיי אים געשלעפּט צום בעסדן. דער אָור
בעסדן האָט זיי אָפּגעגעבן דאָס גערעכט. „איך האָב זיך געדאַרפּט נויגעגן זיין קעפי-
האַמדובאַר². איך האָב ניט געטאַרט אומקערן דאָס געלט אין איינע הענט, ווען מע
האַט אָפּגערעדט, אז זיי מוזן אלע דריי זיין דערביי. בין איך אַבער אויך ניט
קיין נאַר. אים קיין, זאָג איך צום אָור־בעסדן, טאָ זאָלן זיי קומען מיטן דריטן,
וועלן זיי גלייך באַקומען דאָס איינגעלייגטע געלט. בין איך ניט גערעכט געווען?
האַב איך שלעכט יויצע געווען?“ — צעכיכיקעט זיך דער שענקער, ווי ער וואָלט
צעשאַטן אַרבעס־שוויט אף א לאַקשן־ברעט.

¹ גיב אָפּ קאַוועד און זיי דאָך געהיט.

² ווי מע האָט אָפּגערעדט.

— ס'איז אן אויסגעטראכטע מיסע, — טוט אים א באַד אָפּ דער ספארדי. דעם
שענקערס פּאַנעם, וואָס האָט זיך ביז איצט געשמאַלצן, ווי די זון נאָך א רעגן,
ווערט פארוואַלקנט.

— איז דאָס א ליגן? האָב איך אויסגעטראכט גלאט אזוי א מיסע?

— ניט איר האָט אויסגעטראכט. ס'איז עפּשער א מיסע שעהיאָ, וואָס איר
האָט געהערט דערציילן.

— בין איך, הייסט עס, א שאַוורוועשעקערניק, וואָס דערציילט פיזימיונעס?
מענטשן האלטן מיך פאר א באגלייבטן. מע גלייבט מיר... איך זאָל עס פארמאָגן
ביז מיין לעבן... — האָט זיך דער שענקער גענומען שווערן און דערווייזן, וואָס
פאר א פארטרילעכער מענטש ער איז.

— אומייסט די מי, פעטער, — האָט דער ספארדי ארופגעלייגט די האנט אפן
שענקערס אקסל און אים געזאָגט קימאט אפן אויער: — אויב דער וויין אייערער
האָט עפעס א ווערט, זינען אייערע מיסעס ביליקער פון מאים-אכרוינים-וואסער,
גייט בעסער באדינען דעם אוילעם. טוט א קוק אין אַט יענעם ווינקל, וווּ מע
ווארט אף אייך... — האָט ער גאנץ געלאסן און ווירדיק אַנגענומען דעם באלעבאָס
פאר דער האנט און אים אָפּגעפירט פון זיין זיץ-אַרט ביז דער מיט פונעם גרויסן
טרינק-זאל. אליין איז ער אוועק פון אים מיטן גאנג פון א פאווע, וואָס בלאַזט
פון זיך. מיט געמעסיקטע טריט און מיט מאיעסטעטיש דערהויבענע באוועגונגען
האָט ער דורכגעשפּאַנט ביז צום ארויסגאנג. ער האלט נאָך, אפּאַנעם, בא דער ער-
שטער מאדרייגע פון שיקרעס, האגאם ער האָט שוין אזויפיל אויסגעטרונקען — א
סאך מערער פון יאָעל, וואָס האָט שוין, ווי ס'זעט אויס, אריבערגעכאפט די מאָס.
באלד וועט ער אים צונעמען פונדאנען, נאָר דערווייל זיצט ער דאָרט מיט זיין
דינער.

אַבער יאָעל פילט איצט לעבן זיך ניט קיינעם. ער איז ארינגעטאָן אין זיסע
הירהורים און איז איבערפולט מיט ווארעמע געפילן צו דעם גרויסן יעהודע האר-
לייווי, וואָס איז געווען א דאם-סוינע די אלע, וועלכע פריידיקן נעזירעס, סיגור
פיים, פייניקונגען, אלץ אזוינע זאכן, וואָס זינען קעגן אונדזער גייסט. פארקערט —
כעדווע, לעבנסלוסטיקער גלויבן, ביטאָכן, ליבע צו מענטשן, צו דער וועלט, צום
לעבן. אן עמעסער רעכטפאַרכטיקער ייד, האלט ער, איז ניט דער, וואָס איז מער
וואטל דאָס לעבן און איילט זיך אף יענער-וועלט. דער מענטש אליין איז א באר-
לעבאָס איבער זיך, איבער זיינע מיסים און שטרעבונגען, און אויך איבער זיינע
קערפערלעכע פארגעניגנס. אלץ דארף געטאָן ווערן אף איינצוהיטן דאָס רוכניעס-
דיקע, ווי אויך דאָס גאשמיעסדיקע. פארשטייט זיך, מיט א מאָס, ניט אריבער-
טרעטן דעם געדער. נאָר אף אזא אויפן, אויסנוצנדיק די אלע מידעס-טיוועס און
די קערפערלעכע קרעפטן, וואָס געפינען זיך אין מענטשנס רעשוס, קאָן מען דער-
גרייכן צום העכסטן שטאַפל, וועלכער פירט צו א שלייעסדיק לעבן. נאָר ער,
יאָעל, האָט שוין, דוכט זיך, אריבערגעשפּאַנט דעם געדער. עפעס איז אין אים
איצט פאראן פון דער אייגנשאפט פון א מאלפע, א גרייטע זיך מיט יעדערן צו
שפילן, זיך ארומנעמען מיט טאנכומען, און איצט האלט אים פאר די לאצן א
פרעמדער באיאָרטער ייד און שלינדערט אים הארבע דיבורים אין פאַנעם אריין:
— ווען איך בין אין דיניע יאָרן, איך וואָלט אים דוירעס זיין, איך וואָלט אים
רוק-און-לענד צעבראַכן, אַט דעם אויכער-ייסראָעל, דעם מעשומעד. ער רייסט
זיך אריין אין יידישע הויזער מיטן ציילעם און רופט צו שמאד, אַט דער מאמזער
בען האנידע, און ס'געפינט זיך ניט, ווער ס'זאָל אים קירצער מאכן אף א קאַפּ.
שטייט שוין ארום זיי א רעדל, און אלע ריידן וועגן דעם מעשומעד, וואָס איז
געקומען אהער פון לאראשעל כאפן נעשאַמעס. שוין דעם צווייטן טאָג, אז ער
טוט אומנאטירלעכע מיסים. מע האָט פון אים די ברענענדיקע לייד... אז ער האָט
פאר קיינעם קיין מוירע ניט, טראכט זיך יאָעל, ער מוז גיין א קוק טאָן אף אים.

— ווהין איז? — פארהאלט אים דער אונטערגעקומענער ספארדי.
— די לחכימא ברמיזא, לשטיא בכרומיזא — אויב דעם קלוגן איז גענוג א
ווונק, איז דעם נאר דארף מען מיטן פויסט. איך וועל גיין דעם מעשומעד אָנ-
ברעכן די ביינער.

— דו אים? — צעלאכט זיך דער ספארדי און האלט יאָעלן פעסט צו מיט ביידע
הענט. — ער איז אן אויג מעלעך האבאָשאַן, דיין האנט וועט צו אים ניט דער-
לאנגען.

— איך וועל צו אים דערלאנגען. איך וועל ארופקריכן אף א לייטער און וועל
צו אים דערגרייכן. איך וועל אים ניט לאָזן שאלטיקן, אָט דעם יעראָוואָם בען
נעוואָט.

— ס'וועט גאַרניט זיין. וועסט אים גאַרנישט ניט טאָן — דער בישאָף שטייט
הינטער זיינע פלייצעס.

נאָר יאָעלן איז איצט ניט אינצוריידן. דאָס אויסגעטרונקענע האָט אים אזוי
צעווארעמט, אז ער פילט זיך איצט שטארק, ווי א לייב. ס'דוכט זיך אים, ער וואָלט
געקאָנט האקן ווי אין קרויט אריין. די הענט וואָלטן זיך בא אים לייכט געהויבן,
און געפאלן וואָלטן זיי שווער, הארט-וואָגיק ניט נאָר אף איינעם, א שטארקערן
פון זיך, נאָר אף די אלע, וואָס וואָלטן זיך אים קעגנגעשטעלט. פון די צוריקגע-
כאפטע קלעפ טראכט ער ניט, גלייך ווי זיי וואָלטן גאָר ניט מעגלעך געווען. ווען
אפילע יאָ, וואָלטן זיי געווען קוים פילבאר און לאכלוטן אָן ווייטעק. אָט האָט ער
מיטן דיך אָנגעטראָפן אפן פארשפיצטן טיש-ווינקל, באם אָפקערעווען זיך פונעם
כאווער, און דער קלאפ האָט זיך גאנץ לייכט אָפגערופן מיט א טויבן קלעם בלוז
אף א רעגע און מער טוט אים ניט וויי.

ער איז שוין ווידער באם ספארדי אין די הענט, און יענער לאכט אים אין
פאָנעם אריין.

— מע דארף דיך שוין ניט שטויסן, יאָעל, דו שטויסט זיך שוין אליין גאנץ
גוט אָן. — ס'קוועלט אין אים די האנאָע, וואָס דער יונגער כאווער זיינער האָט
שוין דערגרייכט אין דער שיקרעס צו דער מאדרייגע, ווען מע הייבט זיך אָן צו
בארימען מיטן אייגענעם קויעך. אליין איז ער בעקויעך אויסצוטרינקען א יארדן
מיט וויין, אָבער ער וועט קיינמאָל ניט דערגיין צו אזא צושטאנד, ווי איצט יאָעל,
וואָס פארופט זיך אף דאָוידן מיט גאָליעסן. ער וועט אויך דעם סוינע זיינעם מיט
איין פינגער אוועקלייגן, און א צעהיצטער פון די אייגענע רייד איז ער מוידע
בעקויל-ראָם, אלע זאָלן וויסן, אז ער גייט שוין דעם מעשומעד צערייסן אף צוויי
העלפט. ער וועט פון אים איינציקווייז ציען די אָדערן, ער וועט אים מיימעסן.

אפן איבעריקן אוילעם אינעם וויין-קעלער האָט זיין כרוז¹ קיין איינדרוק ניט
געמאכט. יעדערער איז פארנומען מיט זיין קויסע און מיט די מיטרינקער. ארום
דעם לעץ מאכט מען איצט דעם עמעסן טרונק, און בעסויכאָם איז דאָרט אויך דער
באוויפענער ריטער. ער קוויקט זיך און רימט אף א קאָל דעם עכטן נעקטאר, דעם
עמעסן געטער-געטראַנק. טאנכום איז זיך צונויפגעגאנגען מיטן יוגנט-פריינט פון
דער שענקערן, מיט אָט דעם אקיווע בען אהאראָן, ווי זי האָט אים אָנגערופן, און
בא פול אָנגעגאָסענע קופלס וויין האלטן זיי זיך אין איין סוידען וועגן עפעס.

פון צווישן די ניי-אראָפגעקומענע פון גאס האָט איינער, דערהערנדיק, אז
ס'גייט א רייד וועגן דעם שמאד-יונג, זיך פארהאלטן לעבן יאָעלן מיטן ספארדי.
פון זיין דערציילן האָט זיך יאָעל דערוויסט, אז אהער קיין קארקאסאָן איז אויך
געקומען דעם מעשומעדס פאָטער. ער יאָגט זיך ארום איבער דער שטאָט מיט א
האק נאָך זיין בען-סוירער-אומירע, און דער שמאדניק, מיט א גרויסן שווארצן

¹ אופרוף.

ציילעם אין די הענט, איז נאָרוואַס אוועק אין בייס־האַקנעסעס צו די לוימדיי־טוירע.

דאָס לעצטע האָט יאַעלן פאַרקאַכט פאַרן האַרצן, און ער איז ארויס פונעם שענק. שלאָמאַ האַספאַרדי האָט אים אָף א ווייל ארויסגעלאָזט פונעם אויג. ער האָט זיך פאַרעדט מיטן יידן און מיט אנדערע, וואָס זיינען שוין געשטאַנען ארום זיין טיש, וועגן דעם אומגליקלעכן קאַרעטן־מאַכער פון לאַראַשעל, וואָס איז מיט־אַמאַל מעפורסעם געוואָרן אין דער גאַנצער געגנט. פון זינט דער זון האָט אָנגע־הויבן דינען דער אווידעזאַרע, גייט ער פון שטאָט צו שטאָט מיט א כּיירעם־צעטל, ווי אזא, וואָס איז ארויסגעשטויסן געוואָרן מיכּוּץ לעמאַכנע, און אין יעדן מאַקעס־קאַדעש, בפּני כל עם ועדה¹ איז ער זיך מוידע, אז דאָס איז ער דער פּאַטער פונעם אויכער־יסראַעל, און ער לאָזט זיך דורכן קעהילע־שאַמעס אויס־ציילן אָף זיין לייב די געוויסע צאָל מאַלקעס. דריי מאָל אין דער וואָך האָט ער זיך פּירגענומען א טאַנעס. אויסער שאַבאַסיס און יאַמטויוויס ניט טויעם זיין פון קיין פּלייש און וויין. שטענדיק שלאָפן אָף הוילע ברעטער, ניט איבערטאָן קיין העמד אפן לייב, ניט פאַרקעמען די באַרד, די האַר אפן קאַפּ, און א גאַנץ יאָר, ווי נאָך א רעכטפּאַרכטיקן זון, זאָגן קאַדעש.

דער ספּאַרדי האָט אים דאָס ערשטע מאָל געזען בא זיך אין בעזיע, נאָך א געשלעג מיטן זון. ווי דער שטאַט־רויפּע, האָט מען נאָך אים געשיקט פון דער קעהילע. ווען ער איז צוגעקומען צום קאַהאַל־הויז, איז דער ייד געלעגן באַם אַרײַנגאַנג אָף דער שוועל און געשריען מיט קוילע־קוילעס:

— בניי יסראַעל, טרעט אָף מיר מיט די פּיס. שפּייט מיר אין פּאַנעם אַרײַן. ס'קומט מיר מיסעס בעסדין, אז איך האָב ארויסגעבראַכט אָף דער וועלט א זיב־דיקן, וואָס מאַכט זינדיק יענעם. גוואַלד, יידן, ער איז נאָך דערצו א מאַסער, א מוכן אונדז אַנטאָן דורך מעסירע קאַלערליי פּוראַניעסן. העלפט מיר אים אויקער מין האַשוירעש זיין. איך בין אים גרייט צו פאַרשטיינערן. איך האָב זיך בא זיי געבעטן, — האָט ער, שוין זיצנדיק אָף דער זעלבער שוועל, זיך גענומען שלאָגן מיט די פּויסטן אין קאַפּ, — אז ס'איז בא אונדז א פאַרשטויסענע שטאַט. העלפט מיר אים צערייסן, ווי א פּיש, מיט איינמאַל און פּאַטער. פאַרוואָס קומען מיר אזוינע איימעדיקע יעסורים! אן אויסכאַפעניש זאָל אָף אים געווען קומען, און אָף די אלע, וואָס האָבן דערלאָזט, אז אָט דער מעטורעף, דער געצנדיגער זאָל לעבן בלייבן. — און ער האָט גענומען שילטן מיט קלאַלעס פון דער טויכעכע די שטאַט לאַראַשעל, אירע איינוווינער, און רייסן אָף זיך די קליידער זיינע, — וואָס טויג מיר דאָס קריער־רייסן? איך בין גרייט זיך לאָזן מיימעסן, אז זיי האָבן מיך גע־בראַכט אד־כאַרמאַ.

מע האָט געהאַלפן דעם ספּאַרדי אופּהייבן דעם אלטן, צוהאַלטן די הענט. מיט גוואַלד האָט מען בא אים צעעפנט די פאַרשמאַכטע ליפּן און געגאַסן וויין אין מויל אַרײַן. די אויסגעבאַלעכטע אויגן באַם יידן זיינען געוואָרן נאָך גרעסער, און ס'האַבן זיך געזען די בוילעט ריטע אַדערלעך אָף די ווייסאַפּלען, דערהויפּט פונעם לינקן אויג, וואָס האָט א ביסל געשיקלט. אפן גרויסן שטערן האָט בא אים ארויסגעשלאָגן א שווייס, וואָס האָט באַזונדערס אָפּגעגלאַנצט אָף די קעמוי אויס־געקראַכענע ברעמען. מיט די זעלבע גראַוו־געבלעכע הערעלעך זיינען בא אים פאַרוואַקסן געוואָרן די אויערן, האַגאַם די באַרד אפן אויסגעדאַרטן פּאַנעם איז נאָך בא אים א שוואַרצעלעכע. דער ספּאַרדי האָט אים געהאַלטן באַם דויפּעק, און מיט דער צווייטער האַנט האָט ער דורך די קרוע־בלוע־קליידער זיך דערלאַנגט צום נאַקטן האַרצן, וואָס האַסטיק געשלאָגן אונטער דער הוילער הויט מיט

¹ עפנטלעך, פארן גאַנצן אוילעם.

ביינער. אזא קוואר אויסגעדארט באשעפעניש, אז ס'איז א כידעש, ווי ס'האלט זיך די נעשאַמע בא אים.

אגעוו, דער פון גאָט פארהאסטער, דער קלאַגעדיקער יירעש זינער — דער מעשומעד, איז אין דער הינזיכט ניט ווייט אָפגעשיידט פונעם פאָטער. ער האָט זיך נאָר אויסגעצויגן מיט א קאָפּ העכער פונעם טאָטן. דאָס מאכט נאָך אויסטער-לישער דאָס אויסזען זינס. דער נאָמען איז בא אים א קורצער, פון צוויי אויסזעס בלויז, דן (דאָן)... און די לענג — א דארער דראַנג, הויך, ווי א פלאַכט, מיט א פארשפיצטן קאָפּ. אפן שמאַלן פאַנעם — א שטערן פון א זוינע, מיט א בליק פון אן אומפארשעמטער בריע. דער קוק איז בא אים שטענדיק געווענדט אף ארוף צום הימל-צו, מיט א פאָר פארגלאַצטע אָנפארביק גלעזערנע אויגן, אויסגעלאַשן-טויטע, ווי בא א בלינדן. ס'איז שווער זיך פאַרצושטעלן, אז אזעלכע אויגן קאָנען אמאָל לאָזן א טרער. איבער די דינע ליפן-פאסן — א לאנגע דארע גאָז, א ביסל א פארקרימטע אף לינקס. דארע באקן, אן אקשאַנעסדיק פאריסענער קינבאק, און די גאנצע מארע זינע איז פון א מענטשן, וואָס פארדינט ניט קיין צוטרוי. עפעס א מין טעמפ-פוילע גלייכגילטיקייט ליגט אויסגעשפרייט אף זיין פאַנעם. אזוי ווי דער פאָטער זינער איז זשוואועדיק-באוועגלעך און שטענדיק אָנגעשטרענגט-אומרויק, אזוי איז דער זון קאלטבלוטיק-נאכלעסיק און ווילנלאָז.

אזא איז ער שוין געווען אין די פריסטע באַכער-יאָרן. ווי נאָר ער איז אונטער-געוואקסן, איז ער געוואָרן א פורש מן הצבור¹. פרייער, ווען ער איז נאָך א קינד געווען, האָט מען געהאלטן, אז ער האָט דאָפּקע א קאָפּ אף די פלייצעס. ער פאָר-מאָגט א גוטע טפיסע אף צו באנעמען און אופכאָפּן עפעס א טשיקאוון איניען אינעם לערנען. ער האָט אפילע דעמלט ארויסגעוויזן א נעטיע צו כאַכמענען זיך, אָפּשפעטן פון עפעס. עמעצן אריינזאָגן. מע דערציילט, אז דער טאטע האָט אנומלטן דערזען, ווי ער לייגט אוועק א ריפּטל ברויט אף דער שוועל פון דער אָפּענער דרויסן-טיר, האָט ער אים גענומען שמיסן; א קינד שוין, קיין איינהאָרע ניט, א באַרדאס, זאָל וויסן, אז מיט קיין ברויט טאָר מען זיך ניט וואַרפן. ביפראט נאָך לאָזן, ס'זאָל זיך אף דער ערד וואַלגען. האָט דער שנעק זיך פארענטפערט. ער האָט געוואָלט, אז דאָס טרוקענע שטיקל ברויט זאָל זיך אָנזאָפּן מיטן גוטן רייעך פון דער געשמאקער יוד, וואָס טראָגט זיך פונעם שאַכנס קיך. אזא געשע-דיקטער יונג איז ער געווען, נאָך פון דער מוטערס בויד.

מיט דער צייט אָבער האָט ער זיך שטארק געענדערט. ער האָט פארוואָרפן דאָס לערנען און זיך גענומען אָפּזונדערן פון זיין גלייכן, פון כאוויירים, פון עלטערע פון זיך. וואָלט ער כאַטש וועלן גיין אינעם טאטנס דראַכים, זיך אויס-לערנען די מעלאַכע פון א קארעטנמאכער, צי פון א זאָטלמאכער, אויב דעם טאטנס אוודע געפעלט אים ניט. איז איינמאָל ניין. ער לאָזט זיך אפילע ניט ריידן, צו קיין מעלאַכע גוסטירט ער ניט, און אף עפעס אנדערש טויג ער ניט. דער טאטע האָט דערזען, אז ער קען אזוי ארויס לעטארבעס-ראַע, האָט ער אים בעאלקאַרעאָ כאסענע געמאכט, באַזאַרגט מיטן ביסל מעזומען געלט פונעם נאדן און זאָל ער טאָן, וואָס ער וויל. דער אַל מישפּאַכע וועט אים ארופירן אפן גלייכן וועג.

דאָ אָבער האָט זיך עס ערשט אָנגעהויבן. לעכאטכילע איז קלוימערשט אלץ געווען ווי ס'באדארף צו זיין. זי איז צו דער צייט פארגאנגען אין טראָגן, אים געבוירן צום יאָר א מיידל. דאָס צווייטע קינד איז אויך ניט געווען קיין זאָכער. זי איז שוין מעובערעס דאָס דריטע מאָל. בעויוסוי האזמאן האָט ער זיך געמאכט א טעווע צו שלאָגן דאָס ווייב. ווי נאָר עפעס א סיכסעך, האָט ער זיך אויסגע-לערנט אריינלייגן אין איר די דיבורים מיט די הענט. מיט די שטעקלדיקע לענג-

¹ אן אָפגעשיידטער פון מענטשן.

לעך-דארע דלאַניעס האָט ער געמעלויצעט, וווּ ס'האָט זיך געלאָזט: אין קאָפּ, אינעם טראַגעדיקן בויך, צווישן די בריסט. באַם געוויין פון די קינדער, ביים אירע גוואַלדן מיט קוילע-קוילעס, האָט ער זיך בעהאַראַגעדיק געטאָן זינס, אָן אַ וואָרט אויסצורייַדן, שווינגנדיקערהייט. ער האָט מיט איר ביכלאל שוין אַ היפשע צייט ווייניק וואָס גערעדט. שאַענווייז האָט ער געקאַנט אָפּשטיין באַ די גראַטעס פונעם פענצטער, זיך פאַרקוקן אַף דער שכיינעסדיקער טיפלע און קיין וואָרט פאַרן ניט אַרויסברענגען. ס'האָט אים שוין עפּשער דעמלט געצויגן צו דער טומע. מיטן טערעץ, אַז זי האָט מוירע, די קליינע קינדער זאָלן ניט כאַפּן אַ צוקילעכץ, האָט זי מיט אַ לאַדן אַף טויב פאַרשלאָגן דאָס פענצטער, ער זאָל ניט האַבן פאַר די אויגן דעם שעסיי-וועערעוו! אַפּן דאָך פון קלויסטער. האָט ער זי דעמלט געשלאָגן מאַקעס-רעצאַך, אַז זי האָט באלד דערנאָך מאַפּל געווען.

ערשט נאָך אַט דעם פאַל האָט מען אים גערופּן צום בעסדן, געדראַעט מיט מאַלקעס, מיט כּיירעם, אויב ער וועט אזוי ווייטער טאָן מיט זיין פּרוי. די שטאַט ווייבער האַבן אים פאַרשלאָטן דאָס געביין. מע האָט געשלאָטן דער מאַמעס ברוסט, וואָס האָט אזוינס אויסגעזויגן, און ער האָט זיך געטאָן זינס. וויפּל מע האָט אים ניט געשלעפט צו דער קעהילע, שוין אפּילע געגעבן צו פאַרוזוכן מאַלקעס, האָט ער אלץ געטיינעט, אַז ער קאָן מיט איר ניט לעבן. ער מוז זי פון שטוב פאַר-טרייבן. ער קאָן אַף איר פאַרצעף ניט קוקן. זאָל זי גיין און אפּילע צונעמען די קינדער פון אים. ווהיין זי וויל, זאָל זי גיין.

מע האָט זיי סאַפּקאַלאַף געמוזט צעשיידן, זאָלן זיי דערווייל לעבן באַזונ-דער, זיין איינער פון צווייטן פונדערווייטנס. נאָר מע האָט אים ניט באַפּרייט פונעם אַל מישפּאַכע. ער האָט זיך מיסכּייעוו געווען געבן אַף דער כּעיונע פאַר איר און פאַר די קינדערס-וועגן, און מיט דער פּולער מאַס, אזוי ווי ס'קומט איר לויט איר שטאַנד און אָפּשטאַם. אַ שטיק צייט האָט ער עס מעקניעם געווען, יעדן שאַבעסצונאַכטס האָט ער אריינגעטראָגן אין דער קעהילע-קאַסע אַף זייער וואָך-אויסהאַלט. יידן האַבן זיך געכידעשט, וווּ נעמט ער אַף דערוף די מעזור-מאַניס? די שטאַטלייט האַבן שוין מיט אים לאַנג ניט קיין מאַגע-מאַסע. ער פאַר-קיפּט עפעס אמאָל פון שטוב אַן אַנגעפאַרענעם נויצרי, איז אַף וויפּל קאָן עס קלעקן? אין שטאַט רעדט מען, אַז ער ווערט אמאָל פאַרפאַלן אַף גאַנצענע טעג. ווהיין, צו וועמען? ער זאָל זיך האַבן אָפּגעזוכט אַן אנדערע? אַז קיין איידעלערע און קיין גרעסערע יעפּאַס-טויאַר, ווי זיין פאַרטריבן ווייב, וועט ער דאָ אין לאַ-ראשעל ניט געפינען. אזאַ מיעסער, ווי ער איז! קעגן אים איז זיין ווייב ווי אַ באַסמאַלקע. זינען שוין אוועק קלאַנגען, אַז ער איז געוואָרן אַ מעשומעד, אַז ער פאַרנעמט זיך, באַהיט גאָט, מיט האַמאָסעקסואליזם. עפעס צופיל דרייט ער זיך ארום צווישן די יונגע קליריקער פונעם פראַנציסקאַנער מאַנאַסטירן-הויז, און באַ זיי, זאָגט מען, איז עס פון די טאַגטעגלעכע זאַכן.

מע האָט אליין געבראַכט דערצו און אים מיטגעהאַלפּן, ער זאָל ווערן אינגאַנצן אָפּגעשיידט פון קאָהאַלשע באַדערפענישן. אַז קיינער האָט מיט אים קיין מאַסע-מאַטן ניט. פון דער אייגענער מישפּאַכע: טאַטע-מאַמע, דער ברודער, די שווע-סטער זעען אים אויסמיידן פאַר אַ מייל. אפּילע די קינדער אין גאַס ווייכן פון אים. מענטשן האַבן נעוויסעס געזאָגט, אַז ער וועט זיך סאַפּקאַלאַף דערקניקלען צו שמאַד, זיך אָפּזאָגן פון ווייב און קינד, לעבן אזוי, ווי ס'לעבן די קאַטוילישע גייסטלעכע, מיט דערמיט אליין קאָן ער דערגרייכן צו גאָר אַ גרויסער כּשיוועס באַ זיי.

ס'האָט ניט לאַנג געדויערט, די נעוווע זאָל מעקניעם ווערן. צוערשט האָט ער אַנגעהויבן אופּהערן אריינטראָגן געלט פאַר ווייב און קינדער. ווען מע האָט נאָך

אים געשיקט רופן, האָט ער אָפֿן מוידע געווען, אז מער גיט ער קיין פֿרוטע ניט אָף זייער אויסהאלטונג. אויב מע וועט אים צווינגען און ווי ביז אהער קיין געט ניט געבן, וועט ער גלייך אָנעמען דעם קאטוילישן גלויבן. בא די קעהילע-לייט, וואָס זינען געווען דערביי, האָט אָפֿגענומען דאָס לאָשן. ווי די שולדיקע אין דעם, צו וואָס מע איז דערגאנגען, האָט מען זיך געשעמט א קוק טאָן איינער אפֿן צווייטן. בלויז דער שטאַט־רויפֿע סער אדוראני איז נאָך געווען בעקויעך אָפֿ־מעסטן דעם אָפֿקערער מיט א קאלטן בליק און געלאסן א זאָג טאָן:

— אויב ס'איז דיר שוין יאָ געקומען אזא מאכשאַווע, איז זאָל דיר גאָט העלפֿן. די איבעריקע האָבן ניט פֿארשטאנען, וואָס מיינט ער דערמיט? וואָס הייסט עס? אויך דער פֿוירעך־געדער איז מעווולוויל געוואָרן, ביפֿראט נאָך, ווען דער רויפֿע האָט זיך אפֿגעהויבן און אים די האנט דערלאנגט.

— גאָט זאָל דיר העלפֿן, — האָט ער אים צוגעווינטשעוועט, — זאָלסט זיין און אָרנטלעכער גוטער קריסט. קיין גוטער אָרנטלעכער ייד וועסטו שוין ניט זיין, און ביסט עס קיינמאָל ניט געווען...

דאָס אלץ האָט דער לאַראשעלער רויפֿע סער אדוראני דערציילט דעם קאָל־לעגע שלאָמאָ האספֿארדי פֿון בעזיע, אָבער דערמיט האָט זיך די געשיכטע ניט געענדיקט. דער פֿוישע־ייסראָעל, וואָס האָט נאָך דעמלט געטראָגן דעם נאָמען דאָן, איז אוועק פֿון דאָרט א דערשלאָגענער. עטלעכע טעג האָט ער, אפֿאַנעם, געהאט כוילע־נעפעש, ביז ער האָט ענדלעך צו וויסן געגעבן, אז ער וועט ניט טאָן די נעוואָלע, אויב מע וועט פֿון אים לאכלוטן אראָפֿנעמען דעם אָל פֿון אויסהאלטן ווייב און קינדער. דער אַווי־בעסדן פֿון דער קעהילע האָט געזען, אז אנדערש וועט מען אים שוין ניט אומקערן צום גוטן, האָט ער געלאָזט רופן דעם פֿאַטער זיינעם, יויכענען דעם קארעטן־מאכער, ער זאָל דערווייל נעמען אָף זיך די כעיונע פֿון זיין עווענטאָוס מישפֿאַכע. האָט אָבער אָט דער יויכענען זיך איינגעקאשנט: איינמאָל ניין, ער האָט זיינע אייגענע ווייב און קינדער, זאָל אָט דער פֿארשאָל־טענער זון ווערן א פעלשינדער און געבן אָף מעזוינעם, ווי יעדער ייד איז דאָס מעכועווע צו טאָן. ער וויל פֿון אים ניט וויסן און ניט הערן. האָט מען אין שטאַט דעמלט געזאָגט, אז מע קומט ארויס פֿון א שלאנג, מוז קומען דער ביס. זיי זייער נען ביידע גוטע.

אליין איז ער דאפֿע א גאָטספֿאַרכטיקער און א באלפֿארנאָסע, האָט ער א כיסאָרן, וואָס ער באנונגט זיך מיט ווייניק. וועגן זיין קאמצאָנעס גייען ארום גרו־מעדיקע מייסעס. אלע זיינע יאָרן האָט ער אָפֿגעווינט אין א מאאפֿוילעס־שטיבל, א כורווע־שעבעכרוווע. צו ווייב און קינדער איז ער געווען אן עמעסער נוגשׂ. זיי האָבן געליטן פֿון אים אינױם־קאַשױם און אלץ צוליב זיין קארגשאפט. מע האָט געשפֿאַסט איבער אים: ער איז אזוי קארג, אז צוליב דעם, ער זאָל ניט דארפֿן ארויסווארפֿן אן ענג מיצל, וואָס ער האָט איינגעהאנדלט בעזיל־האַזאַל, איז ער גרייט זיך לאָזן אויסדארן דעם קאַפֿ. אַרעמעלייט האָבן אויסגעמיטן די שוועל פֿון זיין הויז. זיי האָבן געוויסט, אז קיין נעדאָווע וועט מען בא אים ניט ארויסבאַקור מען. אז מענטשן האָבן אים גענומען מוסערן; סטייטש, די מיצווע פֿון צדאַקע? מע זאָגט דאָך צדאַקע טאציל מימאָועס, האָט ער געהאט א טערעץ: פֿארוואָס זאָל איך אים געבן? אז גאָט אליין גיט אים ניט. אן אוירעך אָף שאבעס פֿלעגט ער פֿונדעסטוועגן יאָ אמאָל נעמען. דערציילט מען — דאָס ווייב באם דערלאנגען די יויך צום טיש האָט א ביסל פֿארגאַסן דעם אוירעכס האלבאַשע, האָט יויכענען זיך א כאפֿ געטאָן צום בעגעד, געוואָלט אים רייניקן. „מע דארף ניט, — האָט דער אוירעך געזאָגט, — איך זע, אז די יויך איז ניט אזוי פעט, ס'זאָל כאָלילע פֿאַר־

בלייבן א פלעק אפן בעגעד. ס'וועט זיך אויסטריקענען, וועט מען אפילע ניט דערקענען."

ס'האט זיך אמאל געפונען אן עווען, א הארטנעקיקער ייד, וואס האט גע-שווירן, אז ער וועט בא אַט דעם קאמפן ארויסשלעפן א נעדאווע. איז ער צוגע-שטאנען צו אים, און יויכענען פרעגט אלץ איבער: ווער ער איז? ווי גרויס איז זיין מישפאכע? דער אַרעמאן קלאַגט זיך אלץ: דאָס ווייב איז קראַנק, און ער איז א מעטופל מיט קינדער. זיי זיינען א מישפאכע איצט פון פופצן אירע. באדויערט אים יויכענען און לאַזט זיך ריידן, נאָר צו קיין מאטבייע קומט עס ניט. פרעגט אים דער ייד: אף וואָס זשע ווען ווארט איר?

— איך בין דאָס אלץ מייִריך... ווייִוווי, וויפל רעוועך וואָלטן זיי אייך געקאָנט ארייַנטראַגן, ווען זיי טוען עפעס, אַט די אלע פופצן פארשוין? ווען זיי שפינען לייַונט, צום ביישפּיל. וויפל וואָלטן זיי געקאָנט אויסוועבן פאר א טאָג? אזא יידן, קיין איינהאַרע ניט... איר קאָנט ווערן א גוויִראַדיר. איך וועל אייך קיין פרוטע ניט געבן.

דאָס זעלבע האָט ער ניט איין מאל אויסגעוואָרפן דעם אייגענעם ווייב, די קינד-דער זיינע: א שטוב מיט אזויפיל מייִלער צו דער אכילע, און ס'זאל עמעצער פאר-דינען וואָס ס'איז ווערט א לעק זאלץ. ער האָט פיר טעכטער, און כּוץ דאָנען נאָך א זון א בען־זקונים, וואָס איז אויך געוואָרן א קארעטן־מייסטער. איז אַט, ווען אַט דער בען־זקונים איז נאָך געווען א כּיידער־ינגל, האָבן אים די קינדער באַם לערנען אויסגעוואָרפן: דיין טאטע איז א קאמפן באַר קאמפן. ווען ער האָט אנומלטן געפירט פארקויפן זיינע קארעטעס, האָט ער אין וועג זיך אָפגעשטעלט און צוזאמען מיט די שמיסער־יונגען זיך גענומען קאָכן פלייש אין איין קעסל. האָט דיין פאָטער איבערגעבונדן זיין כּיילעק רינדערנס מיט א רויטן פאָדעם. דערצו האָט ער נאָך געפאָדערט א גרעסערן טעלער יויך, צוליבן פעטן מאַרכביין, וואָס ער האָט דאָרט געהאט אין זיין שטיק פלייש.

באלד נאָך דער כאַסענע האָט דער קארעטן־מאכער געהאלטן א שאַכן. דאָס יונגע פאַרפאַלק, דערציילט מען, האָט אין די אפדערנאכטן מיט א טיכל פארבונדן אים די אויגן, ער זאל זיך בעכינאָם, אָן געצאָלטס. ניט באַנוצן מיט דער שיין פון דער ליכט. ערשט באַם שלאָפן גיין, ווען מע האָט די ליכט פארלאָשן, האָבן זיי אים אָפגעבונדן די אויגן.

אַט אזעלכע גוזמע־גוזמאָעס וועגן זייער פאָטערס אומגעהייערע קאמפאָנעס זיינען ארומגעגאנגען איבערן שטעטל, און די קינדער האָבן דערפון געליטן ביז־יוינעס. זיי האָבן געוויסט: ס'איז אן אויסגעטראכטע זאך, אז ער פלעגט קלויִ-מערשט, ווען זיי זיינען נאָך קליין געווען, ארומגיין באַנאכט איבער די קינדערס געלעגערס און אכטונג געבן, ווי זיי שלאָפן. זיינען זיי געלעגן אף דער רעכטער זייט, האָט ער זיי שלאָפנדיקערהייט איבערגעקערט אף דער לינקער, ווייל אף דער רעכטער, אז מע ליגט, ווערט גיכער איבערגעקאכט די שפיין אין מאָגן, וועלן זיי זיך אָפכאפן קאיאַר און גלייך וועלן עסן. אויך דאָס איז א ווילד צוגעטראכטע גוזמע: מע דערציילט אין שטאָט, אז ווען צו דער עלטערער טאכטער איז דאָס ערשטע מאל געקומען דער מעכוטן, האָט מען אים מעכאבעד געווען מיט פיסנע ברויט מיט וואסער. דער קאמפאָנעסדיקער טאטע האָט געפונען א טערעץ: ער איז געגאנגען קויפן בוימל, האָט ער געהערט, ווי דער בוימל־מאן לויבט זייער שטארק זיין סכּוירע. דער שעמען באַ אים איז אזוי דורכזיכטיק־ריין און לויטער, ווי קוואל־וואסער. איז צוליב וואָס געלט פאטערן, ווען אומזיסטע וואסער איז אין אזא כּשוועס און מיט אזוינע מייִלעס?

אין דעם רויפע סער אדוראניסעס נאָמען דערציילט מען אויך אן אויסגע־טראכטע מייסע. ער איז אמאל גערופן געוואָרן צו יויכענען דעם קאמפן, ווען יענער איז קראַנק געוואָרן. מע האָט געדארפט, דער כּוילע זאל שוויצן. האָט דער

רויפע געהייסן אפגיך אָפּבאקן זיסע קיכעלעך, און ער האָט געצווונגען דעם כוין לעס ווייב און קינדער, זיי זאָלן זיך אויסזעצן ארום זיין בעט און פאר אים אין די אויגן פארצערן דאָס גאנצע פרישע געבעקס. דער קאמפן האָט עס דערזען, האָט אים אין אנגסט באַגאַסן א שווייס, און ער האָט גלייך אָנגעהויבן שוויצן. דער רויפע האָט אים דעמלט אויסגעלאכט און מוסער געזאָגט:

— אבי מע רעדט, אז דו ביסט א קארגער, דו ביסט דער גרעסטער פאזרען און פארשווענדער. דו ווייסט גוט, אז ס'וועט מוזן קומען א צייט, ווען דיין האָב און גוטס וועט אריינפאלן אין די הענט פון אזא מאכנע זיילעל'וועסיוועניקעס, און גאַרניט... גלייך ווי ס'ארט דיך אפילע ניט.

די שטאַט ווייסט אָבער, אז ס'ארט אים דאָפּקע יאָ, און אז קיין זיסע קיכעלעך האָט מען קיינמאל בא אים אין שטוב ניט געבאקן. אפילע די פליגן, ווייסן זיי, האָבן ניט וואָס צו טאָן מיט אים בא איין טיש, וואָס ווערט אָפּט געדעקט פאר א סודע פון געזאלצענעם רויג מיט ציבעלע. דאָס קאָן אפילע זיין סודאס צאָהאַ-ראים¹. ווי דען אנדערש? זיילעל'וועסיווענען, גיין אויסגעבן געלט בלויז אף דער אכילע. די הויצאָע איז אזוי אויך גרויס. און יעדע מאטבייע, וואָס דארף ליגן אין קאסטן, ווערט אמאל אויסגעגעבן דער רועך ווייסט אף וואָס. האגאם צו דער קלענ-סטער פרוטע אפילע, וואָס פאלט אריין צו אים אין די הענט, איז גלייך ווי ער וואָלט געזאָגט צו איר: זיי רויק, בא מיר וועסטו ניט פארפאלן ווערן. איך וועל דיך היטן, ווי דאָס אויג אין קאָפּ, ווי דאָס טייערסטע פונעם טייערסטן. צוליב דיר האָרעווע איך מיטן בלוטיקן שווייס פונעם מאָרגנשטערן ביז די שטערן פון דער נאכט. צוליב דיר לאָזן זיך באַכערעם אין די געפערלעכסטע ווייטע וועגן. צו ליב דיר ווערן מענטשן און מילכאָמע געהארגעט, און אנדערע צוליב דיר גייען אוועק אין שלעכטע דראַכים...

ווען יאָעל איז צוגעקומען צום אוילעם, וואָס האָט באלאָגערט דעם בייס-הא-קנעסעס. און ער האָט זיך דורכגעשטופט צום סאמע אריינגאנג, האָט ער דערזען דעם מעשומעדס פאָטער, דעם קארעטן-מאכער, בא וועמען מע האָט גאָרוואָס ארויסגעריסן די האק פון דער האנט. אָן דעם געווער איז דער ייד אף א ווייל שטיין געבליבן ווי א כושים. ווי ער וואָלט פלוצעם פארלוירן די געדאנקען. נאָר באלד האָט די צעשויערטע באַרד זינע אוף און אָפּ זיך צעפלאטערט באם ארויסלאָזן קוילע-קוילעס אָן ווערטער, ווי א ווילד געוואָי פון א פארווינדטער כניע. מיטאמאל איז ער ווידער שטיל געוואָרן, ווען ער האָט פון די קרוע-בלוע-קליידער ארויסבאקומען א געשוואָלענעם מינץ-בייטל, וואָס ער האָט האַסטיק צע-בונדן און גענומען ארויסשיטן פון דאָרט די מאטבייעס. די רענדלעך האָבן זיך צעקייקלט אף א שעטער, פארקראַכן אונטער מענטשנס פיס, און דער יויכענען מיטן אויסגעליידיקטן בייטל האָט זיך א וואָרף געטאָן אף דער ערד, ווי ער וואָלט מיט זיין קערפער געוואָלט צודעקן דעם צעשאַטענעם אויצער. נאָר ער האָט גענומען זיך שלאָגן קאָפּ אין דער שוועל, מיט די פויסטן אין האַרצן, רייסן די האַר פון דער באַרד און גוואלדעווען:

— גוואלד, יידן, העלפט מיר אים פארטייליקן, אָדער מאכט מיט מיר א סאָף, איך קאָן מיט אים אף איין וועלט ניט לעבן. נעמט צו בא מיר דאָס גאנצע פאר-מעגן. איך דארף מער קיין געלט ניט. איך דארף גאַרנישט ניט און קיינעם ניט. איך האָב שוין קיין קויעך ניט צו האָבן פון אים קריעס יאָרן. העלפט מיר אים דערשטיקן, אָט מיט די פינגער... — באווייזט ער מיט זיי אפן אייגענעם האלדז, — וועל איך אים וואַרגן, שטיקן... ביז איך וועל... איך וועל דער...

ער האָט גענומען ארויסלאָזן כאַרכלענדיקע קלאַנגען. יידן האָבן אים אָפּגעריסן די הענט פונעם האלדז און געפרוּווט אים אופהייבן. מע האָט געטראָטן איבערן

¹ מיטיקעסן.

צעשטענעם קעסעף, און קיין איינער האָט זיך ניט אָנגעבויגן אופצוהייבן, וואָס איז ווערט א שביעש.

— אבי מע זאָגט קעסעף וועזאָהאָו מעטאהער מאמזיירים, — האָט אן אלטי־טשקער אראָפּגעקוקט צום גאַלדענעם גלאַנץ פון די מאטבייעס און מיט א זיפּ, — צו אזא מאַמזער בען האַנדע העלפט אפּילע קיין גאַלד אויך ניט.

דאָס בינטל ייִדן ארום דעם אומגליקלעכן האָבן געשטערט יאָעלן אריינדריינגען אין מאַקעס־קאָדעש. ער האָט געמוזט אריבערטערעטן דעם נאָך אלץ ליגנדיקן יויכענען באַם אריינגאנג. קעדיי זיך אריינרייסן אינווייניק. אין בייס־האַקנעסעס האָט דער מעשומעד מיטן גרויסן ציילעם אין דער האַנט זיך געיאָגט נאָך די איינצלנע פאַרבליבענע ייִדן, וואָס זיינען געלאָפּן פון אים פון ווינקל צו ווינקל. באַם אַמעד האָט ער געטראָפּן איינעם, וועמען ער האָט גענומען ציילעמען. האָט יענער אים א וואָרף געטאָן אין פּאַנעם אריין די ברענענדיקע מענוירע מיט די זיבן נעסטן אָנגעגאַסענע מיט בוימל. די מענוירע איז געפאַלן אף דער פאַרטיפּ־טער מימאמאקים־ערד, וואָס פאַרן אַמעד. דער צעפּלאַסענער בוימל האָט זיך אָנגענומען און געגעבן א גרעסערן פּלאַם, וואָס האָט שוין אָנגעהויבן דערלאַנגען צו די פרענדזן פונעם מיט גאַלד און זילבער געשטיקטן אַמעד־טישטעך. ייִדן זיי־נען צוגעלאָפּן און צעטראָטן דאָס פּיער מיט די פּיס, נאָר דער מעשומעד מיט זיין ציילעם איבער זייערע קעפּ איז פון זיי ניט אָפּגעטראָטן. דעמלט האָט יאָעל פון הינטן־ארום א ריס געטאָן דעם ציילעם פון זיינע הענט און מאַל־ערעציקע, מיטן גאַנצן קויעך, האָט ער מיטן ציילעם אים אזוי דערלאַנגט איבערן קאַפּ, אז פונעם ציילעם באַ אים אין די הענט זיינען געבליבן צוויי שטיטלעך האַלץ. האָט ער מיט זיי געבויקערט וווּ ס'האַט זיך געלאָזט. דער מעשומעד איז געלאָפּן פון די קלעפּ. יאָעל מיט די העלצער נאָך אים, און האָט זיי געלאָזט פאַלן אף יענעם דאַרע פּלייצעס, אף זיין פּאַנעם. ער האָט דערזען אף זיין צעשראַקענעם פאַרצעף דעם דינעם נאָז־שפיץ, וואָס האָט שוין געבלוטיקט.

אף קיין שלאַנג איז ניטאָ קיין ראַכמים, האָט ער אים דערלאַנגט איבערן הויכן האַלדז־אוי־נאַקן, ווען יענער איז מיט א גוואַלד ארויסגעשפרונגען פונעם בייס־האַקנעסעס. די מעווולווּל געוואָרענע ייִדן האָבן געפרוּווט יאָעלן פאַרשטעלן דעם וועג, ארויסרייסן באַ אים פון די הענט די געפּערלעכע פאַרומרייניקטע שטעקנס, נאָר ער האָט זיך אדורכגעריסן און נאָך א היפשע שטיק וועג נאָכגע־פּאַלגט דעם מעשומעד, ביז ס'איז זיי ניט אנטקעגנגעקומען דעם בישאַפּס באוואָפּנ־טע וואַכלייט. די רייטער האָבן גלייך ארומגעקרייזט יאָעלן, און א באַדראַעטער פון אלע זייטן, האָט ער זיך געלאָזט פירן צום בישאַפּס שלאַס. הינטער זיי האָבן דעם בישאַפּס פּוסיגער געפירט דעם צעבלוטיקטן מעשומעד. אן אוילעם ייִדן האָבן באַגלייט די פּראַצעסיע, קאַלומאַן זי געפּינט זיך נאָך אף דער ייִדן־גאַס. מע האָט זיך געבראַכן די קעפּ: ווער האָט עס געקאַנט צו וויסן געבן דעם בישאַפּס מעכאַבלים?

פונעם וויינשענק זיינען ארויסגעשפרונגען די באַזוכער און האָבן נאָך גרעסער געמאַכט דעם טומל ארום דעם געשענעם. ייִדן האָבן געשרייען צו יאָעלן, ער זאָל זען פּאַטער ווערן פון די ציילעם־שטעקנס, נאָר ער האָט זיי פעסט געהאַלטן אונטער דער פּאַכווע, ווי עפעס א רעכטע באַשיצונג. מע האָט זיי באַ אים מיט גוואַלד ארויסגעריסן, ווען מע איז צו צום שלאַס, איידער מע האָט אים אראָפּגע־לאָזט אינעם שטיינערנעם קאַזעמאַט.

יאָעל האָט זיך גענומען ארומקוקן, וווּ איז ער אין דער וועלט. ער געפּינט זיך אין א טיפּער פּינצטערער היי ל מיט נאַסלעכע ווענט, מיט א קאַלטער ערד, אף וועלכער ס'איז אזוי שלעכט צו זיצן. ער האָט זיך אופּגעהויבן, זיך גענומען אויסציען, צונויפּגעדריקט מיט ביידע הענט די שטערן־ווינקלען, געוואַלט זיך איבערצייגן, צי איז ער נאָך פאַרקויסעט, צי אלץ האָט זיך שוין אויסגעוועפּט. ער

ווייסט, אז ער איז געווען גוט באטרונקען, האגאם ער געדענקט אלע פראַקטיס, וויאזוי ער איז אדורך די אלע מאדרייגעס פון שיקרעס, ביז דער לעצטער, ווען ער האָט געוואָלט באווייזן דער וועלט, אז ער האָט פאַר גאַרניט און פאַר קיינעם קיין מוירע ניט.

ער האָט דעמלט גוט פאַרשטאַנען, אז דער האמוין יידן, וואָס האָבן געליטן, און קלוימערשט גלייכגילטיק צוגעקוקט צו יענעם סקאַנדאַלן, האָבן פאַשעט ניט געוואָלט ארויסרופן קיין אומגליק אָף דער איידע. ס'וואָלטן זיך בא זיי אויך גע- פונען אזעלכע, ווי ער, גיבורים, וואָס וואָלטן פון אים געקענט מאַכן א טרוקן אָרט. דערפאַר טאַקע האָט ער זיך גענומען דערצו. געטראַכט — אן אָנגעפאַרענער, א פּרעמדער, וואָס קעהערעף־איינען קאָן ער אנטרינען פונדאנען און גיי שיט אים אָן זאַלץ אפּן עק, צודערצו איז ער נאָך א מעוויסעמדיקער, איז זאָלן זיי זען, די אלע נייכטערע, ווי ער וועט זיך מיט אים צערעכענען, און אלץ וועט אדורך בע- שאַלעם. זאָל ער דערווייל, דער מעשומעד, באַקומען זיין גאַב און אן אַנלער אָף ווייטער. ער זאָל געדענקען און וויסן, אז מע איז ניט עלנט, אז ער קאָן באַקר- מען צעבראַכענע גלידער ניט נאָר פונעם אייגענעם טאַטן. א שאַד, מיט אזא מענוויל וואָלט גוט געווען זיך באַגעגענען ערגעץ אָף די וועגן, וואָלט ער אים גלייך אריינגערוקט א מעסער אין האַרצן... און ער וואָלט געוואָרן א הורג נפּש. א רויפע א הורג נפּש, לאַכט אין אים אינווייניק. ער געדענקט ניט, ער זאָל אַמאָל געווען האָבן זיך אריינגעטאָן אין א פאַשעטן געשלעג אפּילע. האַגאם ארום אים זיינען אָפּט פאַרגעקומען געשלעגן, רעציקעס אפּילע, — אין סאַלערנאָ צווישן די לערן־באַכערים, אָף די וועגן ביים די רייזעס. וויפּל מאָל האָט ער טאַנקומען אָפּגעהאַלטן פון אריינקריכן אין א געשלעג? און איצט איז ער אליין אזוי מענט אריינגעפאלן. זאָל עס טאַקע זיין צוליב דעם, וואָס ער האָט זיך אזוי געלאָזט ווילגיין און איז דערגאַנגען ביז דער לעצטער מאַדרייגע פון שיקרעס, ווען א מענטש ווערט פאַרוואַנדלט אין א כאַזער, וואָס וואַלגערט זיך אויס אין דער בלאַ- טע, אַט אזוי ווי ער איצט — אינעם קויט, און אין דעם שטיקנדיקן פאַרדעמפטן ריייעך פון אַט דער פינצטערער גרוב. צי וועט ער נאָך היינט ארויסקריכן פון צווישן די מויער־ווענט?

ער נעמט אַרומטראַכטן די אלע מעגלעכקייטן און אויפאַנים, פּונוואַנען עס קאָן קומען הילף, ווער קאָן אים פונדאנען ארויסשלעפּן. טאַנכום וועט ניט רוען, און דער ספּאַרדי וועט זיך דאָרט באַמינען פאַר אים. זיי וועלן ניט קאַרגן קיין געלט, פאַרשטייט זיך, יידן זיינען קיינמאָל ניט מעוואַטער אָף דער מיצווע פון באַפּרייען פון טורמע. נאָר דאָס וואַרטן, דאָס האָפּן, דאָס ארויסקוקן אפּן גוזאַר־דין איז ערגער ווי די שטראַף, וואָס מע באַקומט. די צונג קלעפט זיך צום גומען. אין מויל איז פאַרברענט. דער קאַפּ דריקט, ווי מיט א רייף, און ווייטעקט. עס רוישט אין די אויערן. בלוזי דער איינער מויעך איז, אפּאַנעם, לויטער קלאָר, אויב ער באַנעמט, ווו ער איז אין דער וועלט. אויב ער איז נאָך טויפעס די ביטערע לאַגע, אין וועל- כער ער איז אריינגעפאלן, הייסט עס, אז די טפיסע איז נאָך בא אים א גוטע טפיסע. ס'איז נאָר געווענדט, ווו זי געפינט זיך, די טפיסע? אין מויעך, צי אין אַט דעם שטאַקפינצטערן קיייווער? — צעלאַכט ער זיך אָף א קאָל און פאַרענדיקט דאָס געלעכטער מיט א זיפּן.

בעסער ניט צו קלערן פון גאַרנישט ניט. ווען ער קאָן זיך דאָ ערגעץ צושפּאַרן און אנשלאַפּן ווערן... נאָך איידער ער האָט אָנגעטאַפט א מער טרוקענעם אָרט אָף זיך צוועצן און פּרווון אופּהערן צו טראַכטן, האָט זיך אים אויסגעוויזן, אז ער הערט טאַנכום א טויבלעכע שטים, וואָס רופּט צו אים: — אַדאַני יאַעל! אַדאַני יאַעל!

די קאפוצינער אין די לאנגע שווארצע קליידער מיט ווייסע פעלערניגעס טרייבן אָפּ דעם אוילעם פונעם שלאָס־פּלאץ. זיי האָבן געזען דעם צעמאזיקטן און דעם, וואָס האָט געשלאָגן, ווי מע האָט אים א באוואכטן געבראכט אהער, און דורך די צעפענטע מיט אייזן פארקאוועטע טויערן האָט מען אים אדורכגעפירט צום בישאָפּס טפיסע־קעלער. דעם געליטענעם האָבן שוין דאָ אָף די טרעפּ אָפּגעווארט די אוואָגוסטינער מאַנאָכן, די, וואָס בא דער קירך פון דער הייליקער יוסטינע, און זיי האָבן אים גלייך געשלעפט מיט זיך א פארבלוטטיקטן צום קראנקן בישאָף. דער קארקאסאַנער בישאָף מישעל דע פטוא וועט אזא זאך ניט מויכל זיין, ביפראט נאָך א יידן, וואָס האָט געשענדעט דעם הייליקן קרייץ און צעמיימעסט א רעכטגלויביקן. א מאַנאָך אין א לעדערנעם גארטל, מיט א שפיציקער קאפּוצע אפן קאָפּ דרייט זיך דאָ ארום צווישן נייגעריקן אוילעם און רוימט איין יעדן קריסט א סאָד אין אויער:

— אינגליכן וועט מען די יידן ארויסטרייבן פון שטאָט און צונעמען בא זיי זייער האָב און גוטס.

אייניקע האָבן אים אפן אָרט אויסגעלאכט און געטריבן פון זיך, די בנישטיי־ענדיקע יידן זאָלן עס אויך זען און הערן.
— אָף דערוף זינען בא אייך קורצע הענט, — האָבן זיי דעם אינאָק נאָכגע־שרייען, — אויך מיר שטאָט־באלעבאָטיים.

ניט דאָס האָט געשראָקן די יידן. דער העגמאָן האָט דאָ ווירקלעך קיין שום מאכט ניט. אָף זייער שטאָט איז דער באלעבאָס דער גוטער ריימונד. נאָר ווער ווייסט, וואָס אָט דער ראַש־מערושע, דער היגער בישאָף קאָן אָפּטאָן מיט אָט דעם פרעמדן יונגמאן. יוכענען, דעם מעשומעדס פּאָטער, האָבן זיי באוואָרנט — צונויפגעקליבן פון דער ערד דאָס צעשאַטענע פארמעגן זינס און אים גוט בא־האלטן, ער זאָל כאַלילע אויך ניט אריינפאלן אין די הענט פון די מעכאבלים. א גאָטס ראכמאַנעס אָף אים. קאָרג נאָך, וואָס ער איז באשטראַפט געוואָרן מיט א ווידערשפעניקן זוך, האָבן אים נאָך ווייב און קינדער אוועקגעוואָרפן. צי פון דער גרויסער כאַרפע, צי צוליב זיין אומגעהייערער קאמזאַנעס, זינען זיי אנט־לאָפן אינעם ווייטן אשקענאַז־לאַנד און אים דאָ איבערגעלאָזט אָף העפקער. אָבער נאָך ערגער איז מיטן פרעמדן יונגמאן, וואָס איז נעבעך בעשויגעג אריינ־געפאלן אין די הענט פון אזא צוירער־האיעהודים. ער איז געגאנגען אָף אן איינ־שטעלעניש, זיך מאַקרוויו געווען, קעדיי ניט דערלאָזן צו כילעל־האשעם. איז נאָך אָט דער בייזער באגעעניש מיטן געצנדינער דארף ער נאָך האָבן א צושמעלץ, דעם מעטורעפן העגמאָן. אין שטאָט זאמלט מען איצט אָף אויסלייזן דעם געפאַנ־גענעם, און מע זוכט קאַלעראַליי טאכטולעס ווי אים ארויסרייסן פון זינע נעגל. נאָר צי וועט מען עפעס פויעלן בא אזא דאמסוינע, אן אכזער? אָט האָבן יידן געזען, ווי דער רויפע פון בעזיע האָט זיך אריינגעריסן אהין אין פּלאַץ, נאָר שוין אזויפיל צייט און ער קומט ניט ארויס פון דאָרט. ס'זאָל כאַלילע מיט אים אויך עפעס קיין שלעכטס ניט געשען.

דער בעזיער רויפע, שלאָמאָ דער ספּאַרדי, איז איצט פארנומען מיט געבן הילף דעם מעשומעד, וועמען מע רופט דאָ אין שלאָס מיט זיין נייעם טויף־נאָמען דאָנין. ער לייגט אים פלאסטערן אָף די צעשלאָגענע ערטער. ער האָט שוין בא אים אָפּגעשטעלט דעם בלוט־שטורץ פון דער אויסגעצויגענער דארער נאָז. בייסן באפלאסטערן די ראצן אָף זיין קלייסטער־פּאַנעם האָט ער זיך באמיט ניט אַנצור טרעפן אָף די בליקן פונעם אָפּטרייניקער. איצט איז אים שוין מער ניכע, ווען דער מענווול שטייט פאר אים מיט אן אָנגעבויגענעם קאָפּ, און ער טאפט ארום זינע בייזן אונטער די האַרטע קרייזלדיק פארפלאַנטערטע האָר. דער פרעסביטער בא דער זייט האָט עפעס לאַנג אריינגעקוקט אין זיין מינצבייטל, און איצט שטופט ער דעם ספּאַרדי עטלעכע מאַטבייעס אין האַנט אריין. האָט ער זיך

אָפּגעשטויסן פון זיי, און די מאטבייעס האָבן מיט א קלימפער זיך צעקניקלט אָף די ברעטער פונעם דיל. ער וועט זיך ניט צורירן צו אַט דעם אומריינעם געלט, ווי צו א שערעץ-טאַמע.

ווען ער איז נאָר אין זאל אריינגעקומען, האָט ער צוגעזען, ווי אַט די נידע-ריקע בריע שטייט אָף די קני פארן בישאָפּס געלעגער און שיט זידלערייען אָף די יידן, וויאזוי א שטאַט מיט יידן זינען אָף אים אָנגעפאלן, געוואָלט אומברענ-גען. וויאזוי דער, וואָס איז אמאָל געווען זיין פּאָטער, איז מיט א האק אים נאָכגע-לאָפן, און דער, וואָס מע האָט אים געבראכט צו שלעפן אהער, האָט אין די איינס פון זייער בעלעמער צעבראַכן דעם הייליקן קרייץ.

דעם בישאָפּס רויט פּאַנעם האָט זיך אָנגעצונדן. ער האָט זיך געהויבן פונעם געלעגער. זיין קורץ-גראָבער האַלדז האָט זיך אָנגעדראַלט, און מיט א מוירעדיקן קאס האָט ער מיט די פויסטן געדראָעט, אז ער וועט זיי פארטיליקן. ער וועט פון זיי מאכן טיל-טעל, פון אַט די ווידערשפעניקע. אין א האַלב-זיצנדיקן צו-שטאַנד, מיט האַסטיקע קאַפּ-באוועגונגען, וואַרפנדיק מיט די נאַקעטע אַרעמס, האָט ער מיט שוים אָף די ליפן געשאַלטן און געזידלט די קאַרקאסאַנער יידן, די גאַטפאַרשאַלטענע, וואָס האָבן אמאָל געקרייזיקט גאַטס זון.

— דערלויבט, איינער הייליקייט, אייך אייצענען, — האָט דער ספּאַרדי זיך דערנענטערט צום קראַנקן בישאָפּ, — איך זאָג עס אייך ניט ווי א ייד, וועמענס געפילן איר הערט ניט אָף צו באליידיקן, נאָר ווי א מעדיקער, ווי אייער רויפע נאָך וועמען איר האָט געשיקט רופן פון א צווייטער שטאַט. איר טאַרט זיך ניט אופרעגן. אייער ערגערן זיך, דער קאַס, איז פאַר אייך אינעם איצטיקן צושטאַנד סאַם-האַמאָועס. טוט אומיסטן א קוק, זאָל אייער בישאָפּשאפט צעבינדן דעם סקאַפּוליער.

ס'האַט זיך אַנטפלעקט א צעכראַסטעט ברייטע ברוסט, א באַוואַקסענע מיט געדיכטע האַרטע האַר, וואָס האָבן געפלאַמט און נאָך בוילעטער געמאַכט דעם בערגליקן אויסשלאָג אפן ליב, גלייך ווי מע וואָלט דאָ נאָרוואָס גוט אָנגע-קראַצט. ער האָט געהייסן אַראַפּציען פונעם בישאָפּ דאָס ליינענע גרויסע כאָר-העמד און דערלאַנגען דאָס קריגל מיט בליַוואַסער, אָף נאָכאַמאָל גוט איינרייבן די רויט-פּיפקעוואַטע ערטער אפן ווייסן ליב. דאָס האָט געזאָלט געטאָן ווערן ערשט אין אָונט, פאַרן שלאָפן גיין, ווי מע האָט עס געטאָן נעכטן און אייער-נעכטן, בלויז צוויי מאָל אין טאָג — אינדערפרי און אפּדערנאַכט. די אופרייצונג ווירקט בעמעס זייער שלעכט אָף אַט דער קרענק. ער האָט זיך אין דעם איי-בערצייגט נאָך מיט א פאַר טעג צוריק.

בא זיין אַנוועזנהייט, עפּשער בעקיוון, האָט זיך דער פּרעסביטער באַרימט פאַרן קראַנקן בישאָפּ מיט די דערפאַלגן פונעם רענעגאַט, וויאזוי ער איז אריין מיטן ציילעם אין א בייסטפילע פון א באלמעלאַכישן צעך, האָט אים עמעצער אונטערגעשטעלט א פוס. און ער האָט זיך מיטן קרייץ אויסגעשפּרייט אין דער גאַנצער לענג. ביז ער האָט זיך אופּגעהויבן, זינען שוין געווען ליידיקע פיר ווענט, און ס'איז ניט געווען, פאַר וועמען די דראַשע צו האַלטן. האָט ער אים דערלויבט, דער פּרעסביטער, גיין פון שטוב צו שטוב איבער די יידן-הינזער און יעדן איינעם באַזונדער באַארבעטן.

די געשיכטע האָט דעם בישאָפּ ארויסגעבראַכט פון די קיילים, און פאַר זיין רויפע דעם יידן האָט ער גענומען פינען און מיט שפּאַט דערנידעריקן אַט די גאַטס-פּיינטלעכע אומע, וואָס באַשטייט פון איינע פאַרברעכער, אומווירדיקע פאַרשוועכער, לעסטערער, יעזוס-שענדער, ווילדע באַשעפענישן, געמיינע הינט, וואָס שטאַמען פונעם טיוול.

דער ספּאַרדי, ווי ניט אים מיינט מען, האָט זיך געמאַכט ניט הערנדיק. שוויגנדיקערהייט האָט ער אינעם קריגל איבערגעמישט די פליסיקייט, און נאָר

באם דערהערן וועגן דעם אפשטאם פונעם טיטול האָט ער זיך צעלאכט. דער בישאָף האָט אָף אים א בייזן קוק געטאָן.

— אייער עמינענץ האָט אמאָל געהערט וועגן דיאָגענעז? — האָט ער מיט געלעכטער א פרעג געטאָן. ער האָט געזען, אז די נויצרים ווייסן ניט פון וואָס צו זאָגן. — דאָס איז געווען א גריך. א גרויסער דענקער, א פילאָסאָף.
— א גריך... די גריכן זיינען ניט פיל בעסער... אויכעט אַפּטריניקע. זיי האָבן זיך אָפגעשפּאַלטן פון דער הייליקער קירך. זייער גריכיש אַרטאָדאָקסישע פאר- שוועכונג איז א ווילדע טיפּשעס...

— ס'מאכט ניט אויס, — האָט דער ספּאַרדי, האגאם ס'איז געפערלעך, גע- וואַלט זיך ארויסזאָגן ביזן סאָף. — אָט דער דיאָגען איז שוין געווען ניט פון די טיפּשים. ער האָט אמאָל געזען, ווי א מאמזער-יונג ווארפט שטיינער אָף די דורכ- גייער. זאָגט ער צו אים: „דו הער אָף, דו מאמזער, קענסט נאָך אמאָל אומגע- טרעפן מיט א שטיין אינעם אייגענעם טאטן.“

די געפאר איז פארביי. דער בישאָף האָט געפינטלט מיט די אויגן. ניט גע- וואַלט מוידע זיין, אז ער האָט עס ניט פארשטאנען. נאָכן איבערקוקן זיך מיטן פרעסביטער, וואָס האָט עס, אפּאַנעם, יאָ באנומען, האָט ער א שפּרייט געטאָן די הענט און זיך ווידער גענומען קאָכן:

— איך ווייס ניט, עפשער ערגעץ אנדערש זיינען זיי ניט אזעלכע הארטנע- קיקע, ווי אָט דאָ, אין אָט דעם פארשאלטענעם קאַרקאסאָן, — און ער האָט פאר גרויס צאָרן אזש אָנגעהויבן צו היקען, פאר אזויפיל יאָרן פון זיין דינסט דאָ אין שטאָט איז קיין איינער ניט געקומען צו דער בוימלונג אונטער די פליגל פון דער הייליקער דריי-אייניקייט, — אָט אין לאַראשעל האָט זיך דאָך געפונען א קלוגער דרייסטער מאן, וואָס האָט אליין אָפגעזוכט דעם וועג צום ריכטיקן גלויבן! איצט שטייט ער פאר אים, אָט דער קלוגער און דרייסטער מאן, א בעכארפע צענעריקטער, אין א פארבלוטיקטן אויסזען. דעם ספּאַרדי איז איינגעפאלן אים וואָס גיכער צונעמען פונעם בישאָפּס אויגן, וואָס האלטן נאָך אלץ אין איין פייערן און פלאמען. ס'קען זיך גאָר אין אים ניט איינשטילן דער גרימצאָרן אָף די היגע יידן, וואָס האָבן געהאט די כוצפע אָנצופאלן, שלאָגן און צעמאזיקן א מענטשן, וואָס ער האָט אים גענומען אונטער זיין שוץ. וואָס וועט נאָך זיין, אז ס'וועט דערגיין צו אים, אז דער איינציקער שולדיקער איז א פרעמד-אָנגעפאַרענער און ער איז טאקע דער ריכטיקער שלעגער, אָט דער, וואָס געפינט זיך איצט בא אים אין די הענט. ס'איז א ביטערע לאגע מיט יאָעלן. פון בעטן פאר אים איצט באם בישאָף קען גאָר קיין רייד ניט זיין. סיידן עפשער זיך פארבינדן מיט דער וואך... מוז ער נאָך דערווייל זיך אייסעקן מיטן מעשומעד, ארומשערן די האָר בא די בילן אָף זיין קאָפּ, באזאלבן די צעריסענע הויט אפן דארן האלדז-און-נאקן. ער האָט אים צוגענומען פונעם בישאָף, נאָר וואָס קומט ארויס? אינעם באזונדערן כיידער טרעט פון זיי ניט אָפּ דער פרעסביטער. מע געטרויט אים, אפּאַנעם, ניט בלייבן אליין מיטן מעשומעד, ער זאל אים כאַלילע ניט איבעריידן צוריק איבער- קערן דעם פעלץ. נאָר דער ספּאַרדי וואַלט אים קיין וואָרט ניט געזאָגט. ער האלט פונעם פּאַסעק כל באיהה לא ישובוין. ער דערמאָנט זיך אינעם געזיכט-אויסדרוק פונעם מעשומעדס פּאַטער, און ער קאָן איצט ניט געפינען קיין איין געמיינזא- מען שטריך צווישן זיי. ניט אינעם אויסדרוק, ניט אין די באזונדערע טיילן פון פּאַנעם. גלייך ווי ער וואַלט גאָר קיינמאָל ניט געטראָגן דעם נאָמען דאָן בען יויכענען. דאָס איז דאָך אָבער אלץ ניט קיין סיבע פאר אזא ליכטן און ענדגיל- טיקן איבערגאנג פון דאָן צו דאָנין. ווען ער זאל קענען ארטינקוקן אין דער נע- שאַמע צו אים, וואַלט ער זיך עפשער דערגרונטעוועט צום איקער-האדאָוואָר,

¹ די, וואָס קומען אהין, קערן זיך ניט אום.

וואס האָט אים געבראכט צום זיך אָפשווענקען. ערגעץ טיף אינווייניק געפינט זי זיך, אָט די פארקריפלונג, און עפשער גייט עס נאָך בעיערושע באם טאטן — אומבאגרענעצטע געלט־גיריקייט, און א קאמפאָנעס. וואָס דערגייט צו אן אומ־ בעראכמאַנעסדיקער ניט פארגינערי, נאָך מער צו זיך, ווי צו יענעם; באם זון — די נעטע צו רישעס, וואָס גרענעצט מיט אכזאַריעסדיקייט, און דאָס רופט ארויס א ווילן צו געוועלטיקן, צו א מין בינוויליקן אַנווארפן א שרעק אף מענטשן, די שטרעבונג צו זיין א הערשער איבער עמעצן. איז ווי וואָלט ער עס געקאָנט אויספירן, ווען ניט דאָס איבערקערן דעם פעלץ אף דער לינקער זייט? ער האָט נאָר אויסגעביטן דאָס רענדל ניט אין דעם געהעריקן מאָקעם. ער זאָל מערער סייכל האָבן, וואָלט ער געדארפט זיך לאָזן אף יענע וועגן צוזאמען מיט די קרייצטרעגער. דאָרט וואָלט ער זיך געקאָנט אַנזעטיקן מיט דער רישעסדיקער מאכט פון א באצווינגער איבער זינע שטאמברידער, פארשטייט זיך. אָן שום שטערונגען וואָלט ער זיי דאָרט געקאָנט אַנטאָן צאַרעס־צורויס. דאָ, אין לאַנד־ געדאָק, וועט ער זיך די הענט ניט צעפירן. כאָטש גיי און זאָג אים אונטער, טוט ער אן אינווייניקסטן שמיכל פון אָט דער מאכשאַווע־זאַרע. ס'קריכן אים אלץ אין קאָפּ אריין דוואַרים־בעטיילים, קעדיי ניט צו טראכטן וועגן יאָעלן. וואָס וועט זיין מיט אים? וויאָזוי רעדט מען איצט מיטן בישאָף, ווען יענער איז אין אזא אופגעבראכטן צושטאַנד? און אף וואָס פאַר אן אנדער אויפן קאָן מען אים ארויס־ שלעפן פון אָט דעם אומגליק?

דאָס אייגענע מאטער אַיצט טאנכומען. ער קאָן זיך קיין אָרט ניט געפינען. א צעווארעמער פונעם אויסגעטרונקענעם, מיט א פול אַנגעשטאַפטן בויד, ווי נאָר ער האָט דערזען יאָעלן ארומגערינגלט מיט באוואָפנטע ריטער, האָט עס אים ווי מיט א דראַנג דערלאַנגט איבערן קאָפּ. ער האָט צוגעמאַכט און געעפנט די אויגן, צי איז ער ניט אין הינערפלעט? מיטאַמאָל האָט ער זיך א ריס געטאָן דורכן אוילעם באגלייטער און געפרוּווט זיך צושלאָגן צו זיין באלעבאַס, זיין מיט אים איינינעם. ער איז שיר פון די פערד ניט צעטראַטן געוואָרן. ווען ניט די בייטש־קנאלן איבערן קאָפּ, און דער ספאַרדי מיט נאָך יידן, וואָס האָבן אים אָפגעשלעפט, וואָלט ער איצט ניט געקענט ארומנישטערן דאָ באם שלאָס און זוכן אן אייצע, וויאָזוי אריינדרינגען אהין. ער האָט זיך אַנגעקלאַמערט אינעם ספאַרדי, בייס מע האָט פאַר יענעם ברייט געעפנט די פאַראד־טיר, האָט מען אים אף דער שוועל מיט גוואַלד אָפגעריסן, און פון אלע טרעפּ אראַפגעשלינדערט. האָט ער אַנגעהויבן זוכן אן אנדער אריינגאַנג. ער איז ניט אָפגעטראַטן פונעם הויף־טויער, דורך וועלכן מע האָט די רייטער דורכגעלאָזט. ער האָט געפונען א זייטיק טירל, מיט אן אינווייניקסטן פאַרוקער, האָט ער געפרוּווט אהין אריינ־ קריכן, איז אים אנטקעגן געקומען א געהויל פון א צענדליק בייזע קלאַווים, ניט ווייט פון דאָרט האָט ער אַנגעשמעקט א פערד־שטאַל. דאָס גערון פונעם פערד־ קויט און דער זיס־טרעפּקער רייעך פונעם פערד־שווייס האָט אים פאַרשיקערט און אין די נאָז־הייטלעך געקיצלט. ער האָט זיך גענומען דראַפען אף די גלייכע ווענט, עפשער וועט ער צום דאָך דערלאַנגען און פון דאָרט אריבערקריכן אין הויף אריין. מע האָט אים מיט בוכענצעס אראַפגעריסן פון דאָרט. א פאַרצווייפֿל־ טער האָט ער ארומגעשנאַרַכט ארום דעם צויס־שעטעך. דער שלאָס איז א גרוי־ סער. די צייט גייט. די מענטשן־רעדלעך ווערן ניט ווייניקער. נאָר קיינער איז ניט בעיעכוילעס עפעס אפצוטאָן, אכוץ נאָכאַמאָל און ווידעראמאָל ארומריידן דאָס געשעענע. מע ווארט און מע האַפט אפן ספאַרדיס ארויסקומען. נאָר דאָס פאַרזאמען זיך דאָרט אף אזוי לאַנג איז ניט קיין גוטער סימען. טאנכום האָט דערזען אין איין אָרט די דרויסן־גראטעס הארט בא דער ערד. אפאַנעם, פונעם קעלער, און עפשער איז עס די געפענקעניש. האָט ער זיך אויסגעצויגן אף דער ערד און גענומען אריינשרייען אהין:

— אדאני יאָעל! אדאני יאָעל! דאָס בין איך, טאנכום. דו הערסט מיך? אדאני יאָעל, דאָס רעדט טאנכום.

אינהערנדיק זיך אין דער שטילקייט נאָך יעדן אויסרוף, עפשער וועט ער עפעס אופנעמען, האָט זיך אים געדוכט, אז ער הערט א צאָקען פון פערד־טלאָען. מיטאמאָל האָבן בייטשן־קנאלן די לופט צעטרייסלט. טאנכום האָט זיך א הייב געטאָן, דערזען די אַנקומענדיקע ריטער־יער, וואָס אַילן אהער צום שלאָס. פאָר רויס פאר דער פאמאליע — א פרוי אף א ווייס געפינטלט פערד. דער אָגער האָט זיך ווי איבערגעשראָקן פארן צו באוועגלעכן אוילעם, איז ער אף א ווייל שטיין געבליבן און גלייך גענומען גיין אף צוריק, אף די הינטערשטע צוויי פיס. מיט די פאָדערשטע פארהויבן, ווי ער וואָלט זיך אף עמעצן פארמאָסטן, האָט ער געט שראָקן די דערביישטייענדיקע, וואָס האָבן געהערט דאָס אַטעמען פון זיין פערד דינן בויד, דאָס קלימפערן פון די ציימלעך, אויסגעזעצטע מיט קופערנע און זילבערנע מאטביעס. זיי האָבן דערזען, ווי די ריטערן האָט זיך א רוק געטאָן אף צוריק — אַט פאלט זי ארויס פון איר פרויען־זאָטל. האָט טאנכום זיך אָנגע־כאפט פארן ברוסט־רימען מיט ביידע הענט, א צי געטאָן דאָס פערד צו דער ערד און באלד זיך אָנגעקלאמערט אינעם צוים־געביס. די הייסע פארע פונעם פערדס נאָזלעכער האָט אים געשלאָגן אין פאַנעם אריין. דער פלינקסטער ריטער־ריער, וואָס איז אראָפגעשפרונגען פון זיין פערד, האָט שוין געהאַלפן דער ריי־טערן. איין פוס איז נאָך בא איר געווען אינעם שטייג־בייגל, ווען זי האָט א פרעג געטאָן, וואָס קומט דאָ פאָר.

— סעניאָריטע וועטוריע, — האָט זי טאנכום באלד דערקענט און זיך אומגע־הייער דערפרייט.

— ווער ביסטו? — האָט די פרוי א פארווונדערטע געקוקט אף אים מיט א ווא־רעמען שמייכל. — רעטער מינער, — האָט זי אים א גלעט געטאָן דעם קאָפּ.

— איר געדענקט מיין סעניאָר? דעם מאַגיסטער פון סאלערנאָ?

— פון סאלערנאָ? ווער איז ער, דער סעניאָר דינער?

— מע האָט אים דאָרט גערופן נאָכן מישפּאַכע־נאָמען — זאבארע. יאָעל איז זיין נאָמען.

— יוליאַן? ער איז דאָ? — האָט זי א פריידיק איבעראשטע אים אָנגעכאפט פאר די אקסל.

— ער איז באם בישאָף, — האָבן טאנכומען געשטיקט די טרערן, און ער האָט פארשעמט אראָפגעלאָזט דעם קאָפּ.

— וואָס איז געשען? פארוואָס שווייגסטו?

טאנכום האָט איר גאַרניט ניט געקאָנט זאָגן. ער האָט זיך געשראָקן פאר א געוויין־אויסבראָך. די טרערן האָבן שוין פארגאַסן די אויגן, און אינווייניק איז ער פארכלינעט געווען מיט אַט דעם פלוצעמדיקן גליק, וואָס ס'האָט געבראכט אַט די אומדערווארטע באגעגעניש מיט דער פרעכטיקער וועטוריע. ער איז אזוי זיכער אין א באלדיקער יעשוע, אז ער וועט זיך באלד זען מיט יאָעלן, ריידן מיט אים...

די יידן האָבן דערווייל ארומגערינגלט איינעם פון אירע באגלייטער, דעם שטאַט־הערשער זייערן, דעם גראָף ריימונד ראזשער, און אלע מיטאמאָל האָבן זיי דערציילט און געבעטן פארן פרעמדן יונגמאַן, וואָס שמאכט איצט אן אומ־שולדיקער אינעם העגמאַנס טפיסע־קעלער.

ווען די פרוי האָט ענדלעך ארויסגעצויגן באם וויינענדיקן טאנכומען, אז יוליאַן איז באם בישאָף אין טפיסע גאָר, האָט זי קיינעם ניט גערופן מיט זיך. ס'איז איר נאָכגעגאָן איר פריינט, דער בריט מיכאיל סקאָט, און אינצוויייען זיי־זען זיי אריין אין שלאָס, מע זאָל זיי גלייך פירן צום בישאָף.

— דער בישאָף איז זייער קראַנק, דאָרט באַ אים איז איצט אַ מעדיקער, — האָט מען איר געגעבן צו וויסן.
זי ווייסט וועגן זיין קרענק. אָט דאָס איז זי טאַקע געקומען מיט אירע פּריינט אים באַזוכן.

אַ געפּלעפטע איז זי געבליבן שטיין, ווען זי האָט גאָר דערזען דעם מעדיקער פון בעזיע באַם בישאָפּס בעט. נאָך איידער זי האָט זיך געשטעלט אַף די קני, דער הייליקער בישאָף זאָל זי בענטשן, האָט זי קלוימערשט אַ דערשטוינטע גע- פּרעגט באַ די אַרומיקע:

— און וווּ איז דער מעדיקער?

זי איז דאָ טייקעף געוואָרן די הערשערן. ס'איז שוין דאָ געווען באַם כוילע אין צימער דער גראַף ראַזשער און די איבעריקע באַגלייטער אירע. אלע האָבן געוואַרט אפּן רויפּע, וואָס מע וועט באלד אַרופּברענגען פון דער טפּיסע-צעל. זי קען אים פאַר אַן אויסגעצייכנטן מעדיקער. איינעם פון די פּייקסטע אין סאַלערנאָ. דאָרט, ער איז נאָך ניט געווען קיין מאַגיסטער, האָט מען אים שוין פאַרטרויט די שווערסטע כאַלאַים.

דער רויפּע פון בעזיע באַשטעטיקט עס. ער קען אים אויך פון סאַלערנאָ. ער האָט זיך אויך געקליבן פאַרלייגן דאָס זעלבע. מע זאָל זיין קאַלעגע פון טפּיסע באַפּרייען, און זיי זאָלן ביידע צוזאַמען זוכן אַ הייל-מיטל צו דער קרענק פון זייער הויך-הייליקסטן.

אַן אופּגעלעבטער, דערפּרעגט זיך דער ספּאַרדי באַ דער פּרוי, ווען זי האָט פאַרלאָזט דעם מעדיקום היפּאָקראַטיקוס אין סאַלערנאָ. פאַרוואָס קען ער זי ניט? געהערט האָט ער וועגן איר, ער געדענקט אפּילע איר נאָמען — וועטוריע די הערצאָגן פון פּראַוואַנס. זיי זיינען דאָך אזוי ווייניק, די פּרויען, וואָס זיינען דאָרט איבערגעווען, און זי איז נאָך פון דאָרט אוועק פאַר דער צייט, דוכט זיך? מע האָט יאָעלן אַרופּגעבראַכט, ווי אַן אופּגעוועקטן פון שלאָף, אין די צע- קנייטשטע, מיט ערד אַינגעריכטע קליידער. וועטוריע האָט אים אַרומגעכאַפט, אַ קוש געטאָן אין שטערן און איז טייקעף אָפּגעשפּרונגען פון אים.
— יוליאַן, דו ביסט באַזויפּן, דער וויין אַף אַ מייל שלאָגט פון דיר, און ווי קויטיק דו ביסט!

יאָעל, צוערשט אַ געפּלעפטער, דערנאָך מיט שמייכלדיקע אויגן באַקוקט די פּרעמדע מענטשן, וואָס נעמען פון אים ניט אָפּ די נייגעריקע בליקן. ער וויל צוגיין צום ספּאַרדי, וואָס שמייכלט צעהעלט אים אין פּאַנעם אַריין, נאָר וועטור- ריעס שטים פאַרהאַלט אים.

— נעמט און וואַשט אים אַרום. טוט אים איבער.

ס'האָבן אים גענומען באַדינען די אווגוסטינער מאַנאַכן אין די ווייסע קליי- דער. מע האָט אים געפּירט איבער די צימערן אין וואַש-כיידער, וווּ ער האָט אויסגעטאָן די אייבערשטע קליידער, און אַ האַלב נאַקעטער איז ער שוין גע- שטאַנען אַן אַנגעבויגענער איבער אַ גרויסער ליימענער שיסל און זיך געלאָזט גיסן קאַלטע וואַסער אפּן קאָפּ.

אין אַ קליין שטיקל צייט אַרום איז דער בישאָף געלעגן פאַר אים אַן אויס- געצויגענער מיטן הוילן בויך אַף אַרוף. אַף דער הויט האָט זיך בויילעט אַנגעזען אַ ראַזקאַליריקער בראַנדישט, וואָס איז פאַרקראַכן ביז צו הינטער די פאַכוועס און אַף די פּולבלעכע אַרעמס. לעבן יאָעלן איז געשטאַנען וועטוריע, דער ספּאַרדי פון דער צווייטער זייט און הינטער זיי מיכאַיל סקאַט דער אלבאָן. די אלע איבעריקע האָט מען פון צימער אַרויסגעשיקט. איידער יאָעל האָט זיך מיט אַ פינגער צוגערירט צום נאַקעטן בויך, וואָס האָט זיך געהויבן און געעטעמט, האָט ער אין דער שטיל, פאַר זיך, גענומען זאָגן דעם ראַמבאַמס שווע.

דער בישאָף האָט זיך א באוועג געטאָן אף צום אופשטיין, דער גראַבער האַלדז איז פולער געוואָרן און דער פלאם איז אים אריין אין פאַנעם.
 — ביסט געקומען מיך פארשילטן? — האָבן זיך בא אים די אויגן אָנגעצונדן און דאָס מויל האָט אזש געציטערט.
 וועטוריע האָט אים גענומען באַרויקן, צוריק אוועקלייגן.
 — דאָס איז א שווע אזא, פאר די רויפּים, געשאפן געוואָרן דורכן גרעסטן מעדיקער פון אונדזער צייט, דעם מינאַנידס שווע, — האָט דער ספּארדי גע-
 וואַלט יאַעלן פאַרענטפערן.
 — איך דארף ניט קיין יידישע שוועס! איך וויל ניט, מע זאָל איבער מיר מאַכן קישעף...
 — קישעף? — האָט יאַעל איבערגעריסן זינע רייד.

— וואָס רעדט איר, הייליקער פאַטער? אזא אומזין... מיך באַליידיקט איר, איך בין אויך א מעדיקערן. ווי קענט איר גאָר אזא פאַרדאַכט... ארויסברענגען, — איז וועטוריע רויט געוואָרן פאַר פאַרדראָס.
 — דאָס וויל ער זיך נויקעם זיין אין מיר, מיך דערנידעריקן. זיך אַפּרעכענען פאַר דער טפיסע, — האָט דער בישאָף זיך אלץ ניט געקאַנט באַרויקן.
 — זאָל איך באַגייסטערט זיין פול מיט ליבע צו דיין באשאף, אלמעכטי-קער, — איז יאַעל אריבער צום פאַרענדיקן די שווע אפן פּראָוואַנסאַלער לאָשן, — און מיט ליבע צו דעם הייליקן פאך פון א רויפע. היט אין מיר אַפּ די קראפט פון מיין קערפער און פון מיין גייסט, איך זאָל בעקויעך זיין געבן הילף און היילונג ווי דעם רייכן, אזוי אויך דעם אַרעמען, ווי דעם גוטן, אזוי אויך דעם שלעכטן, ווי דעם פריינט, אזוי אויך דעם סוינע, איך זאָל שטענדיק זען אינעם ליידנדיקן קראַנקן אויסשליסלעך דעם מענטשן און ראק דעם מענטשן...

דאָס צווייטע קאַפיטל יאַעל ווערט אַ רויפּע

וין העכער א כוידעש, ווי יאַעל האָט זיך דאָ באזעצט אלס טוישעוו. נאָכן היילן דעם קאַר-קאַסאַנער בישאָף האָט אים וועטוריע פאַרנומען מיטן גאַנצן געפעק, מיט טאַנכומען, מיט די באַלעכאים צו זיך אהיים, אינעם שלאָס פונעם טולוזער הערצאָג ריימונד דעם זעקסטן.
 וועטוריע, נאָכן אומקערן זיך פון סאַלערנאַ, פונעם קאַלעגניום היפּאָקראַטיקוס, וווּ זי האָט באַקומען א היפש ביסל וויסן אין כאַכמאַס-האַרעפוע, דערהויפט אין רעפּועס-נאַשים, קאָן זיך אליין קיין אייצע ניט געבן מיט דער מו-טערס קרענק. אויך רויפּים פון דער זייט האָבן גאַרניט געקענט העלפן דערצו. זי האָט יאַעלן גענוי דערציילט, דעם גאַנצן וועג פון קאַרקאַסאַן ביז איר היים, די אלע פּראָטיס און סימאָנים פון דער כאַלאַעס, נאָר, ווי זאָגט דאָס ווערטל — א רויפע פונדער-ווייטנס איז א בלינד אויג.
 יאַעל האָט זיך אָנגעטאָן אין שענסטן און אין בעסטן, ווען וועטוריע האָט אים דאָס ערשטע מאָל געפירט צו דער קראַנקער. האַגאַם ס'איז ניט דער שטייגער

צוצולאָזן א זאַכער — א רויפע צו א קראַנקער פרוי. ער האָט דערזען פאר זיך די הערצאָגן א צעכראסטעטע, אין צעפליקטע בעגאָדים, מיט א קנול צעפאטלטע האָר אפן הוילן קאָפּ. זי האָט זיך נאָרוואָס אופגעהויבן פונעם דיל. א שלאַנק הויכע מיט סימאָנים פון שיינקייט אפן לענגלעכן צימערניג־פאַנעם. די אויגן בא איר אויסגעלאָשענע, ווי אין גרויס שיקרעס ברייט צעעפנטע, נאָר גאָרנישט ניט זאָגנדיקע, ווי בא א טויטער. אף דער טאַכטערס רייז צו איר האָט זי אומפאָר שטענדלעך געפלאַנטערט מיט דער צונג און זיך געוואקלט באם מאכן א פאָר טריט. יאָעל האָט בא איר אָנגעטאפט דעם דויפעק. א שוואך, אָפט קלאפן. אויך דער אָטעם ניט קיין טיפער, די שוויסיקע בריסט האָבן ארויסגעקוקט ווי פאָר גליווערטע.

אין מעשעך פון זיין געפינען זיך דאָ האָט ער שוין די קראַנקע געזען אין אלערליי צושטאנדן. ער האָט זי געטראָפן זיך וואלגערן צווישן ווילדגראַז, ווי די דערנער־שטעכלקעס האָבן איר געשטאַכן דאָס ליב, אָבער ס'ארט איר גלייך ווי גאָרניט. ער האָט זי געזען אין א טיפן שלאָף, ווען ס'איז אומעגלעך געווען זי צו דערוועקן, אפילע ווען ער האָט איר אונטערגערוקט געברענטע פעדערן אונטער דער נאָז... ער האָט געוויסט, אז זי האָט שוין מער ווי א מעסלעס גאָר־נישט ניט גענומען אין מויל ארזין, און ער איז בייגעווען, ווי זי האָט זיך צוגע־כאפט צום עס, — א שאַ נאָכאנאנד האָט זי אין זיך געשטאָפט פילצאָליקע מי־כאָלים, וואָס די באדינערנס האָבן איר אלץ אונטערגעטראָגן. יאָעל האָט געמאכט א סאָף דערצו, ער האָט געצווונגען מיט גוואלד ארויסרייסן בא איר דאָס גרויסע שטיק פלייש פון דער האנט און צונעמען פון אירע אויגן אלע אָנגעשטעלטע געריכטן.

— צופיל עסן איז אזוי שעדלעך פארן געזונט, ווי צופיל וואסער פאר געוויסע פלאנצן, — האָט ער געגעבן צו פארשטיין די פרויען, וואָס באדינען זי און וויי־נען מיט איר צוזאמען אינעם פארוואַרלאָזטן איינזאמען שלאָס.

דער שלאָס האָט שוין געהאט א שלעכטן שעם אין דער סוויוע. מע האָט אים גערופן „שאַטאָ וואלפּורגע“, וואָס אפן פראַסטן פאַלקס־לאַשן הייסט עס דער פאלאץ פון די מייסים. אינדערעמעסן איז עס געווען א מייסטער־האפט געשניצ־טער ביניען, וואָס איז געשטאנען א ביסל אין דער זייט פון די הויפט־געבייען אפן גאנצן גרויסן שעטעך פונעם הערצאָגס שטאָט־גיטער. האגאם דאָס איז אויך א יערושע־פאלאץ, שטייט ער אזוי ווי אָפגעזונדערט און אין דער נידער, אף א היפשן מעהאלעך ווייט פונעם ראַגראַף — דעם באַרגיקן רוקן, אף וועלכן ס'הייבן זיך די טורעמס פון דער פעסטונג, וואָס רינגלט ארום דעם גאנצן גרויסן אַנ־סאמבל פון גרעסערע און קלענערע שלאָס־ביניאָנים.

וועטוריע האָט אנומלטן דורכגעפירט יאָעלן צו דער מוטער דורך דער פא־טערנע, דורך אזא אונטערערדישן פינצטערן דורכגאנג, וואָס צייט זיך פון אונטער דעם באַרגיקן שטיין־שלאָס, ווי א מין דעפילע — אן ענג שמאַל שטעגעלע, וואָס ברענגט ארויס צו די קעלערן פונעם פאלאץ אין טאָל. וועגן אָט דעם געהיימען וועג האָט זי א סאך וואָס צו דערציילן, וועטוריע. א מאַדנע זאך, זי ווייסט, דוכט זיך, גוט, אז נאך פונעם פינפטן יאָרהונדערט הערשן די פראַנקישע ריטערלעכע געזעצן, וואָס נעמען אָפּ בא די טעכטער די רעכט אף יערושע, און דאָך פון יעדן ווונדער, וואָס זי באווייזט אים, שפארט ארויס דער שטאַלץ פון אן אייבי־קער אייגנטימערן. ס'וונדערט אים שוין ניט, וואָס זי איז אזוי גענוי באהאוונט אין דער העראלדיק, אינעם וויסן וועגן די הערבן פון אלע אירע אָוועס, מיט די אלע פירשטלעכע רעאליען, אגעו דאָס איינציקע, אף וואָס זי האָט אויך א רעכט לויט איר אָפּשטאם. ער האָט ערשט דאָ, בא איר אין דער היים, אנטפלעקט, וויאזוי זי גרויסט זיך מיט איר ייִכעס־קייט, וואָס צייט זיך פון מיט עטלעכע הונ־דערט יאָר צוריק.

אין סאלערנאָ האָט זי אזא גרויסהאלטערשקייט קיינמאָל ניט ארויסגעוויזן. יאָעל האָט זי דאָרט גוט געקענט. זי האָט זיך מיט גאַרנישט ניט אויסגעטיילט פון די איבעריקע עטלעכע יונגע פרויען, מיט וועלכע ער האָט דורכגעפירט א ריי דיספּוטן וועגן דעם וולאד¹ אין דער מוטערס בויך. ער האָט זיי באקאנט מיט די אלע ווידערשפרעכלעכע האשאַרעס פון די געלערנטע, וועלכע האָבן ניט גער קאַנט קומען צו איין מיינונג אין דער פראגע: צי פריער אנטשטייט דאָס צארטע געביין און דערנאָך ערשט די ווייכע טיילן, דאָס פלייש, צי פאַרקערט. יאָעל האָט זיך פאַרופן אָף די יידישע געלערנטע נאָך פון די טאלמוד-צייטן, וועלכע זיינען באשטאַנען, אז צוערשט קומט דאָס ווייכע פלייש, ווען ניט וואָלטן גערעגט דאָס אינ-ווייניקסטע בויך-הינטל. וועטוריע האָט אים אונטערגעהאלטן. זי איז אויך געווען אָף זיין זייט אין א צווייטן וויקועד: ער איז אַנגעפאלן אָף דער לערע פון די אלטע גריכן, וועלכע האָבן געהאלטן, אז דער מענער-וולאד אנטוויקלט זיך שנע-לער, ווי דער ווייבלעכער. דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס זיי האָבן גערעכנט די פרוי פאַר א מער מינדערווערטיק וועזן. דאָס איז קיין סימען ניט, וואָס בא די געווינערנס פון א מיידל קומט שפעטער דאָס נאַכגעבוירענע אַפרייניקן זיך. דאָס איז נאָך ניט דערוויזן געוואָרן. פונקט ווי מע קאָן ניט דערוויזן, אז באַם מע-נערישן וולאד ווערן קוים פערציק טעג נאָכן געבורט אַנגעצייכנט די באזונדערע גלידער, דער געשלעכט-אַרגאַן אפילע. קיינער האָט עס נאָך ניט געזען. ער האָט זיי דערצייילט וועגן אבוש-אַוּלֶן, דעם געלערנטן פון דער שטאַט פומפעדיסע; ווען זיין טאַלמיד רעב יעהודע האָט געוואָלט באשטימען אָף אויסווייניק, נאָך אין דער צייט פון טראָגן, צו וועלכן געשלעכט געהערט דאָס קומענדיקע קינד, האָט אים דער לערער געוואָרנט: מענטשן ברען זיך אָף הייסן און דו וועסט אין דעם פאַל זיך אַפבריען אָף קאַלטן.

וועטוריע האָט זיך דעמלט פאַרינטערעסירט מיט דער מעדיצינלערע בא יידן אין יענע אלטע צייטן. דאָס האָט זי דערנענטערט צו יאָעלן. ער האָט איר פאַ-רויסגעזאָגט, אז זי וועט נאָך זיין די צווייטע טראטולע, די בארימטע געלערנטע פון סאלערנאָ, די ערשטע פרוי, וואָס האָט אַנגעשריבן א קאַמפּענדיום וועגן פרויען-קראַנקייטן. זי האָט אריבערגעשטיגן אין מעדיצינ-וויסן דעם מאן אירן, דעם מעדיקער יאַהאַן פלאטעארי. צי וועט אויך וועטוריע דערצו דערגרייכן, קאָן ער דערווייל ניט זאָגן, נאָר אז זי איז שוין אריבערגעוואָקסן, — האָט יאָעל גער שפאַסט, — דעם פריינט אירן, דעם אדיונקט באַם מומכע איבער הייל-געוויקסן, ניט אין דער לענג, פאַרשטייט זיך, נאָר מיט איר לינדשאפטלעכן דאָרשט צו אן אלזייטיקן וויסן, — דאָס קאָן ער באשטעטיקן. די טעווע אירע אין אלץ אריינ-דרינגען, וועלן ארומכאַפן און באנעמען זאַכן ביזן גרונט האָט יאָעלן אָפט באגי-טערט. אין דעם זין איז זי געווען א יעכידאַ בעמינג — די איינציקע צווישן די אלע לערנערנס, וואָס זיינען איבערגעווען פאַר זיין צייט אין סאלערנאָ.

וואָס איז שנייעך דעם פריינט אירן, דעם אדיונקט, וואָס איז אין ווקס, פאַר-שטייט זיך, געווען העכער פון איר און דאָס זעלביקע אויך אינעם שטאַנד — ס'האַט אים געפעלט בעסאַכאַקל איין שטאַפל צום העכסטן טיטל, וואָס מע קאָן באקומען אין דער סאלערנער מעדיצינ-שול — איז דאָס געווען א לאכלוטן פוסטע קיילע. גערופן האָט מען אים אמאַרי דע אמיצוס. פון די איבעריקע איטאַליענער, זיינע שטאַמברידער, האָט ער זיך אויסגעטיילט מיט זיין שלאנקן געשטאַלט און מיטן מעיוכעסדיקן אָפשטאַם. ער איז געווען אן אַפצווייג פון א גענועזישער רייכער פאַמיליע, וואָס האָט אמאַל געהאַט אין אירע רייען א דאָזש, דעם הויפּט-רעגירער איבער דער רעפובליק פון גענוע. וועטוריע מיט איר ייכעסדיקייט, און

¹ עמבריאָן.

אזא, ווי דע אמיציוס—דאס איז א פאָר פון גאַט אליין, —האַט מען גערעדט אין דער מעדיצין־שול. אנדערע האָבן זיי שוין אפילע פארקנאסט. ס'זינען ארום געגאנגען קלאנגען, אז זיי האָבן שוין אפילע די בראַכע פונעם פויפסט אליין. דאָס איז גאַרניט, וואָס זיי האלטן עס דערווייל נאָך אין געהיים. ס'וועט קומען די צייט, און אלע וועלן זיין איידעם, ווי דער זיוועג וועט געשלאָסן ווערן. מיטאמאָל אָבער האָט דער אדיונקט אָנגעהויבן טראָגן לאנגע שווארצע קליידער, ווי די לערנער־קליריקער, וואָס נאָך דער לער ווערן זיי סיי מעדיקער, סיי גייסטלעכע. ווען ער האָט נאָך פלוצעם אָנגעהויבן באקומען אַנשטאַט די פיר אונציעס גאַלד פונעם שטאַט־מאגיסטראַט—דעם קירכן־געהאלט—די בענעפיר ציעס פונעם הייליקן וואטיקאַן, איז שוין קלאָר געוואָרן, אז דער שידעך איז קיין שידעך ניט. נאָך דער זאלבונג, נאָכן באקומען דעם הויכן גייסטלעכן טיטל, איז ער פארפליכטעט אף אייביק זיך אָפּזאָגן צו האָבן א ווייב.

וועטוריע איז באלד דערנאָך אוועק פון סאלערנאָ. איצט וויל זי איבערצייגן יאַעלן, אז איר פארלאָזן דאָס לערנען איז אויסשליסלעך פארבונדן געווען מיט דער מוטערס קראַנק ווערן און ס'האָט גאַרניט צו טאָן געהאט מיטן אנדראָניקער. יאַעלן איז באקאנט די לערע פונעם גריך אנדראָניק, וואָס האָט געהאלטן, אז די אייבערשטע העלפט פון דער פרוי איז באשאפן געוואָרן פון גאַט, און די צווייטע העלפט—פונעם טייוול. ער ווייסט אָבער אויך, אז אין דער קאטוילישער וועלט דארף מען גאַרניט זיין קיין אנדראָניקער אף צו דערנידערקין די פרוי. ער רעדט שוין ניט פון די גייסטלעכע, נאָר אפילע די געוויינלעכע ריטער, דער אדלשטאנד. אזוי אויבנוף, ווען מע קוקט פונדערווייטנס, קאָן זיך דוכטן, אז די פרוי איז בא זיי דאָס אייבערשטע פון שטיסל. מע זינגט וועגן איר באגייסטער־טע לידער. די ריטער בייגן פאַר איר די קני. ס'איז ניטאָ צווישן זיי אזא איינער, וואָס זאל ניט האָבן אויסגעוויילט זיין הארץ־דאמע, פאַר וועלכער ער שווערט זיך אין אייביקער ליבע, שטענדיקער איבערגעגעבנקייט, טריהייט, אָפּערווילי־קייט. דאָס גייט, פאַרשטייט זיך, פונעם פאַרהייליקן די מאדאָנע—גאַטס מוטער. פון די יינגסטע יאָרן האָט מען פאַר קומענדיקע ריטער געפריידיקט: וויילט זי אויס פאַר א מוטער, פאַר א שוועסטער, פאַר דער בעסטער פריינדן! אז זיי זיי נען עלטער געוואָרן: האָב זי ליב! וועסטו זי נאָר ווי ס'באדארף צו זיין ליב בא־קומען, וועסטו ערשט דערפילן דעם עמעסן זיסן טאם פון ליב האָבן, קיין שום אנדער פרוי אין דער וועלט וועט זי דיר שוין ניט קענען פאַרבייטן. זי האָט זיך זיי פאַרגעשטעלט, די הייליקע יידישקע, די יונגפרוי מיריאָם, ווי גאַטס מוטער, און דעם אומגעהייער הויכן פלאַץ, וואָס זי פאַרנעמט אין די הימלען... און דאָס האָט געוויקט אף צו דערהייבן דעם קולט פון דער פרוי צו די העכסטע הייכן. די ריטערלעכע ליבע, די אף אייביק געטרייע, די העפלעך איידעלע באציונג איז קוידעמקאַל געווענדט צו דער פון דער פרעמד אויסדערוויילטער דאמע, וואָס יעדער אדלמאַן מוז פאַרמאַגן, קעדיי צו האָבן וועמען צו פאַרגעטערן, ארומרינגלען מיט אויסגעטרוימטער באגייסטערונג, און זי מעהאנע זיין ניט טאַמיר מיט בלוין ריין פלאטאַנישער ליבע.

אזוי איז עס שוין אריין אין שטייגער. אין די לידער פון די פראַוואנסאלער טרובאדורן האָט מען עס פריי באזונגען. אף די טורנירן האָבן די סעניאָרן און ריטער אומפאַרשעמט עס ארויסגעוויזן. אין די שלעסער און פאלאצן האָט מען אָפּן גערעדט וועגן דעם. די יונגע שיינע גרעפן דע־פּוא האָט זיך ניט געשעמט מוידע זיין, אז זי שטעלט זיך גאַר ניט פאַר קיין עכט ריינע ליבע צווישן א פאַרהייראַט פאַרפאַלק. די ווירקלעך פאַרליבטע דארפן זיך פאַרייניקן אן שום פליכט און צוואנג, אין דער צייט, ווען בא פאַרהייראַטע איז די ליבע א געצוונג־גענע, א באזירטע אף די רעכט פון מאן און ווייב. יאַעל האָט זי דאָ איינמאַל געזען שוין באם פארלאָזן דעם שלאָס. אין דער

באגלייטונג פונעם הערצאג, וועטוריעס פאָטער, האָט די גרעפן באַנאנד מיט אים אויסגעזען, ווי אַ וויזעלע קעגן אַ העלפאנד. אָבער דער הערצאָג ריימונד דער זעקסטער האָט געשעמט ניט אזוי מיט זײַן הויכן וווקס, ווי מיט זײַן מאַנצבאַלשער שיינקייט, וועגן וועלכער ס׳זײַנען אַרומגעאַנגען לעגענדעס איבער פּראָוואַנס און לאַנגעדאָק. באַ זײַן מיטליאַריקן עלטער האָט ער נאָך געקאָנט בראַוירן מיט אַ מיין יוגנטלעכער שלאַנקייט, אָן דעם מינדסטן סימען פֿון דער אָנגעזאַמלטער פּליישיקייט, וואָס קומט מיט די יאָרן אַרום בויך העכער די לענגלעך פעסטגע- בויטע שמאַלע בענדן. דער ברוסטקאָסטן — אַ ברייטער, מיט פּאַרקײלעכע אַקסל- שולטערן, וואָס מע זעט, ווי שטייף זײ האַלטן זיך אָפן גלייכן רוקן-געשטעל. דער לייבנאַפּ אָפן ניט פּולן האַלדז שטעקט שטאַלץ מיט ווירדע, ווי באַ אַן אַדלער. די פּעך-שוואַרצע באָרד און וואַנצעס פּאַרבאַהאַלטן ניט טאַמיד דעם בלענד פֿון די צוויי רײען קלײנע צײן, די צעפּנטע שמעק-גריבלעך פֿון דער ברייטער נאַז, דעם פּלאַם פֿון די באַקן, ווען ער שטעלט אָן דעם גלאַנץ פֿון די צעסאַרפעטע אויגן אָף די געטאַקטע אייוורימלעך פֿון דער קלײנער גרעפן. זײ איז, אַפּאַנעם, אײנע פֿון די גאַר לעצטע, וועמען ער האָט אויסגעוויילט פֿאַר זײַנע פּאַרוויזיאַנגען. באַ אלע זײַנע מײלעס, מיט וועלכע ער האָט זיך באַרימט גע- מאַכט, מע רופּט אים דאָך „דער גוטער רײמונד“, ווייסט מען איבערן גאַנצן לאַנד, אַז ער איז אַ לײַדנשאַפטלעכער פּרויען-יעגער, דער אַדילטער פֿונעם קאַנט, דער באַלטײוועניק, וואָס איז זײער לײכטזיניק באַם האַבן צו טאָן מיט פּרעמדע פּאַרהײראַטע פּרויען.

עמעס, די ייִדן פֿון פּראָוואַנס זײַנען אים מעכאַפּער די גרויסע זינד פֿון לעבן מיט אַן אײשעס-אײש, שלוימע-האַמעלעך האָט אויך געהאַט טויזנט ווייבער. ער איז אָבער אַ יוישערדיקער הערשער, און ער באַגײט זיך גוט מיט זײַנע אונטער- טאַנען, פֿון וואָס פֿאַר אַ שטאַנד און אָפּשטאַם זײ זאָלן ניט זײַן. אַרום זײַנע שלעסער געפֿינען זיך די ייִדישע דערפּער בויאז און רוט. ייִדן פּאַרמאַגן אײגענע גיטער אינעם גרויסן דאַרפֿישן ייִשעוו, וואָס מע האָט אַ נאַמען געגעבן מאַנזשער- בײַ — דער ייִדן-באַרג.

יאַעל איז געווען דאַרטן באַ אַ ייִדן אַן אַפטיקער, וואָס פּלעגט צושטעלן פֿאַר די פּרויען אין שלאַס קאַלערליי מינים טרופּעס פֿון שײנקייט און אַנדערע געהײמע זאַכן פֿאַרן ווייבלעכן קערפּער-באַדאַרף. פּאַרב פֿאַר די האָר, ווייסע און טונקל- בלוילעכע הײט-שמינקע, וואָס ער פּלעגט אַרויסבאַקומען פֿון וואַסער-פּלאַנצן, האָט ער גלייך באַוווּזן יאַעלן און דעם באַגלייטער זײַנעם, דעם ברייט מיכאַל סקאַט. דעם אַפטיקערס ווייב האָט עפּעס געריבן אין אַ קופּערן פּענדל אַ געמיש פֿון צוגעטריקנטע שמעקנדיקע גראָזן.

— דאָס איז אַ מיין כעלבאַנע פֿון די זיבן מינים, — האָט דער ייִד גענומען אַ ביסל אָף אַ שפּיץ טײטל פֿון העלפּאַנדביין און עס אונטערגעטראָגן די געסט, זײ זאָלן אָף טשיקאוועס אַ נעם טאָן צו דער נאַז, וועלן זײ דערשפּירן דעם רײעך- נײכויך, וואָס ס׳לאָזט זיך הערן פֿון אַט דעם געווירץ.

די ייִנגסטע פֿון די דריי טעכטער דעם ייִדנס, וואָס העלפּט אים אין דער אַרבעט, האָט זיך אָנגעריבן די באַקן אָף פּלאַמיק רויט, און דערנאָך מיט אַ היל- צערן שטיפּטל גענומען מאַלן די אויגן. אָפן טעמפּן עק פֿונעם צוגעשניצטן שטיפּטל איז געווען אַ לעק שוואַרצע פּאַרב. מיט אַט דער שוואַרצקייט האָט זי צוערשט אָנגעפּאַרבט די ברעמען און דערנאָך זיך גענומען צו די קוים זעבאַרע ווײסע. די אַנדערע צוויי טעכטער: די עלטערע האָט געשטויסן אַ מיין זעמלמעל פֿון צעריבענע עפּעפּר-זײמען מיט אינגבער, קימל און מיט מוסקוטה-הערעלעך; די צווייטע, נאָכן אויסליידיקן דאָס שטייסל, האָט אין אַ ברייטער פּאַן באַגאַסן דאָס געמיש מיט אַ מיין דורכזיכטיקן בוימל פֿון ניט רײפּע אײלבירטן.

— פֿון אַט דעם קלײסטער, — דערקלערט זײ דער אַפטיקער, — וועלן גע-

מאכט ווערן פילן, אף צו באזיטיקן א שלעכטן מוילגערוד... ס'איז דאָ פאראן א מאכשיפע, וואָס האָט עס מיר אמאָל געבראכט צו טראָגן, האָב איך זי ניט צוגעלאָזט מיט איר ווילדער מעציע.

די געסט ווילן דערגיין בא אים וועגן דער מאכשיפע, נאָר ער קאָן זיי גאָר־ניט זאָגן. זי איז ניט קיין היגע. זי באווייזט זיך אמאָל, איינמאָל אין א יויוול, לאָזט מען זי אין קיין יידישער שטוב ניט אריין. ווערט זי דעמלט פארשוונדן שוין אף א שטיק צייט. מע באגעגנט זי אמאָל אפן שפיץ בארג. עפשער וועט ער זיך דערוויסן, דער אפטייקער, ווו מע קאָן זי געפינען, וועט ער זיי טייקע־אומעיאד מוידע זיין. פאר דער הערצאָגן בעלאדאָנע, זי זאָל האָבן א רעפוע־שליימע, איז ער זיך גרייט מאקריוו צו זיין. זי איז פון די עמעסע כסידיי־אומעס־האוילאָם, אין דעם זין האָט זי נאָך אפילע געהאט אריבערגעשטיגן דעם מאן אירן, ווען זי איז נאָך געווען געזונט און שטארק. ס'איז אוואדע א גאָטס ראכ־מאַנעס אף איר. מע זאָגט, אז דער הערצאָג האָט זי פארטריבן פון זיך. זי האָט בא אים קיינמאָל ניט געהאט קיין בעסערע מאראַכע, און דאָס עפשער איז די איקער־סיבע פון איר כאלאעס. זיי מעגן אים זאָגן, דעם קלוגן ריימונד. אויב דער יינגערער פון זיי איז טאקע בעמעס דער הויזרויפּע דאָרטן, מעג ער אים לאָזן הערן, דעם הערצאָג, די אלטע יידישע מעמערע: המגרש אשתו הראשונה, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות. דעם אפטייקערס ווייב גיט דערביי צו:

— איר מעגט אים טאקע צו וויסן געבן, אז נאָר דאָס ערשטע ווייב איז געטרין ווי א הונט. דאָס צווייטע—איז ווי א פרומע קאץ, און די דריטע איז שוין גאָר א כאזער.

דער בריט מיכאל סקאט, וואָס פארשטייט דאָס פראַוואנסאלישע יידיש־לאָשן און קען א ביסל אויך די שפראך פון דער ביבל, האָט זיך פונדעסטוועגן געמוזט נאָכפרעגן בא יאָעלן וועגן די לעצטע רייד פארן געזעגענען זיך.

יאָעל פארטייטשט אים אויך די צווייטע מעמערע, מיט וועלכער דער אפטייקער האָט זיי ארויסבאגלייט: „צו אלץ איז דאָ א פארבייט, — האָט ער זיי נאָכגע־שריען, — נאָר ניט צו דעם ווייב פון די יוגנט־יאָרן. איר זייט נאָך יונגעלייט, איר מעגט עס אויך וויסן“.

— דאָס האָבן אלץ געוואָרנט אונדזערע כאכאָמים, מיט נאָך א טויזנט יאָר צור־ריק, — דערקלערט יאָעל סקאָט. — אויב אפילע די צעשיידונג איז שוין געווען אומפארמיידלעך, האָבן זיי זיך באמיט מיט אלערליי איינריידענישן, דורך שאפן צוימונגען, שטערונגען, דורך אויסזוכן טערוצים, אָפציען אף וואָס ווייטער און ניט דערלאָזן צו קיין געט. עס איז אפילע געשאפן געוואָרן א באזונדער טראַק־טאט פון די וויקוכים מעינאַניי גיטין².

— א טראַקטאט? — טוט דער ענגלענדער א צי פאר דעם צוים דעם אָגער זיינעם. — אין די שריפטן פון דער הייליקער קירך טאָר מען דאָס וואָרט „געט“ ביכלאל ניט דערמאָנען. אין דער קאטוילישער וועלט איז דאָס צעשיידן זיך אינ־גאנצן אן אומעגלעכע זאך. — און ער דערציילט יאָעלן, ווי צו וועטוריען איז דערגאנגען וועגן דעם שלעכטן פאמיליען־לעבן פונעם פראנקישן קיניג פיליפ־אווגוסט מיט זיין יונגער פרוי אינגעבאָרג. האָט זיך גאָטס פארטרעטער אף דער ערד דער פויפסט אינאָקענטוס דער דריטער אריינגעמישט, און ער לאָזט זיי בעי־שום־אויפן ניט צעשיידן זיך. דאָס האָט וועטוריען ארופגעפירט אפן געדאנק זיך אויך ווענדן צום הייליקן פאָטער. זי האָט אפילע געוואָלט זיך לאָזן פאָרן צו אים קיין רוים, אים דערציילן וועגן דעם ביזן לעבן צווישן אירע עלטערן, האָבן זיי זי קוים אָפגעהאלטן דערפון, ער און זיין פריינט ריימונד ראזשער. גוט, וואָס זי

¹ ווער עס געט דאָס ערשטע ווייב, פארגיסט אף אים אפילע דער מיזבייעך טרערן.
² ארום געט־איניאַנים.

האט זיך געלאזט איבערריידן. דער איצטיקער פויפסט וויל זיך דערשלאגן, אז איבעראל זאל הערשן איין גלויבן, איין געזעץ און איין מאכט. די מאכט — דאס איז ער אליין, דער איין-און-אייןציקער גאטס-געזאלבטער הערשער אף דער ערד, וואָס וועט ניט דולדן, אז עמעצער זאל אים ווידערשפעניקן. איז אָט, וועגן אָט דעם האר פון אלע הארן האָט מיכאיל סקאָט אנומלטן געהערט, ווי ס'האָט זיך וועגן אים אויסגעדריקט דער הערצאָג, וועטוריעס פּאָטער: ער וועט ליבער, — האָט ער א זאָג געטאָן פאר א מעסיבע אדללייט, — א קוש טאָן דעם הינטער-כילעק פון אן אלטער זינע, איידער דעם זויס פון דער אפּאָסטאָליש-פויפסטלע-כער מאַנטיע.

יאָעל האָט א שטיק וועג געלאַכט און מיט פאָרגעניגן גערעדט וועגן הערצאָג, וואָס געפעלט אים אומגעהייער. זיי זינען נאָך ווייט פונעם שלאָס, האָבן זיי צייט צו ארומריידן דאָס פּאַרפּאָלק; דעם שלאָס-איינגטימער און זיין אומגליקלעכע העלפט, די קראַנקע בעלאַדאָנע. וועטוריע האָט זיי ביידן גלייך ליב. נאָר ס'וואָלט עפּשער גרינגער געווען, ווען דאָס זאל זיין פאַרקערט — ניט דער פּאָטער, נאָר די מוטער זאל זיין די שולדיקע. דער הערצאָג וואָלט פונדערפון זיכער ניט קראַנק געוואָרן. האַגאָס ס'איז פאַר א מאַן, און אפּילע פאַר אַזאַ, ווי ריימונד דער זעק-סטער, אויך ניט קיין גרינגער ביסן.

— אָט אין אַזאַ פאַל זינען מיר, יוֹדן, ווייט ניט קיין בענייראכמאַנים, — זאָגט יאָעל, און ער נעמט דערציילן וועגן אן אישע סוטעל, ארום וועלכער ס'גייט א רייד אין דער טאַלמודישער מעסיכטע נאָשים. וויאזוי דער שלימאזלדיקער מאַן דאַרף זיך באַגיין מיט איר, קעדיי זי אָפּהאַלטן פון זינדיקן מיט פרעמדע מענער, און אויב דאָס העלפט ניט, ברענגט מען זי מיט גוואַלד צום סאַנהעדריין, און מע פּרוּווט דאָרט מיט קאַלערליי טאַכבולעס ווירקן אף איר, זי זאל זיך אָפּ-קערן פונעם שלעכטן וועג. אין די גאָר אוראלטע ביבלישע צייטן האָט מען אָנגער-נומען נאָך האַרבערע מיטלען. וועגן די ביטערע וואַסערן דאַרף ער אליין וויסן, דער סער מיכאיל סקאָט, פונעם אלטן טעסטאַמענט. וויאזוי דער קויהען גיט איר ביפּניי קאַל אַם וועידאָ, עפּנטלעך, טרינקען דאָס ביטערע וואַסער, אויסגעמישט מיט ערד, אלע זאָלן אף שטענדיק פאַרגעדענקען די זינדיקע אומטרייע פרוי, די פאַרשוועכערן פון דער פאַמיליע...

בא דער ערשטער באַקאַנטשאַפט האָט מיכאיל סקאָט געמאַכט אף יאָעל אן איינדרוק פון א ביסל א ווילד-קאַמישע בריע. דער געלער ראַמאַין, — האָט אים טאַנכום באלד באַקרוינט מיט א צונאַמען. ער איז אים כוּישעד געווען אין האָבן א פאַרפירעניש מיט דער שיינער וועטוריע, און דאָס האָט ער אים בעשום-אויפן ניט געקענט מויכל זיין. אַזאַ מיעסער געפּעש, רויט ווי א צוויק, מיט א הויט, וואָס איז באַשאַטן מיט געלע שפּרענקעלעך, ווי קלינען, אפּילע אף די דלאַניעס, אז ער גייט, האָט ער א טעווע צו האַלטן די הענט צעשפּרייט, ווי די האַלבע רייפן. יאָעל האָט דער איינען ווייניקער באַמרויקט, ווי טאַנכומען. האַגאָס ער האָט גלייך דערזען זינע מילעס, זיין גרויס באַהאוונטקייט אין וועלטלעכן וויסן, דאָס קענען פיל שפּראַכן, זיין שיינריידערני מיט שאַרפּזין און כאַכמע, קען ער אָבער צו גוט וועטוריען. כּוּץ דעם, וואָס אָט דער מאַן האָט היפּשלעך אריבערגעשטיגן איר עלטער, האָט ער א גייגונג צו ריידן מיט די הענט, און איז א ביסל מער אַנגעלאָדן אין די אייוורים מיט די צו פולבלעכע מוסקלען. דאָס איז ניט אין איר גוסט. פונדעסטוועגן האָט זיך יאָעל מיט אים נויהעג געווען די ערשטע פּאַר טעג זייער העפּלעך. א קלייניקער כּשאַד האָט זיך דאָך בא אים פאַרגאַנוועט, אז אָט דער אלביאַן האַלט זיך דאָ אַוּף בלויז צוליב וועטוריען. אפּילע ווען ער האָט זיך שוין דערקונדיקט, אז אהער אין שלאָס קומט ער, אָט דער סקאָט, שטענדיק אף

¹ א פרוי, וואָס איז אַראָפּ פונעם ריכטיקן וועג.

א קליינעם מעשעך צייט. דאָס אָרט, וווּ ער איז פארבליבן אָף זיך באזעצן, איז באַם גראַף ריימונד ראזשער א שיינע פאַר מייל פונדאנען. עמעס, ער קומט אהער אָפטער, פון זינט יאָעל האָט זיך דאָ באזעצט. ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט יאָעל געזאָגט:

— דאָ זינען פאראן א סאך זאכן, וואָס באשיינען דעם שלאָס: א קלוגער יוי-שערדיקער הערשער, בליענדיקע ייִשוויים, דער ניט ווייטער יאם און די שיינע נאטור. ס'פעלט דאָ נאָר א פאכמענישער רויפע. ער אליין האָט אויך דערלערנט מעדיצין, נאָר ער איז מער גענייגט צו אנדערע וויסנשאפטן.

וואָס ווייטער, האָט זיך יאָעל אלץ מערער צוגעבונדן צו אים. ער האָט אין אים געזען א ניכטערן, ניט פארבלענדעטן מענטשן מיט א כוש פאר גערעכטיקייט און מיט א קאָפּ פון א דענקער.

עמעס, אָף זיין אייגענעם גוירל האָט ער זיך דערווייל ניט וואָס צו באקלאָגן. דער גראַף ראזשער גיט אים אלדעס נייטיקע פארן קערפער, ווי אויך פארן גייסט. דער בריט איז פון די געלערנטע, וועלכע האָבן ליב זיך צו אלץ דערגרונטעווען, אליין אויספרווען, זיך פאנאנדערקלייבן, אויספאַרשן, פארשטיין מיטן אייגענעם סייכל. דאָרט האָט ער די מעגלעכקייט זיך פארנעמען מיט זאכן, וואָס גיבן זיך אים אמאָל איין, אָבער דאָס טרעפט גאנץ זעלטן, און ער פאטערט צופיל צייט דערוף. דער גראַף קארגט פאר אים ניט קיין מיטלען אויך אָף צו דעראַבערן א מין טייערן אלטן קסאוויאד, וואָס האָט זיך געקאָנט פארוואלגערן ערגעץ־וווּ אין א מאַנאסטיר. דאָס איז אן אַנדייט אפן כיבער וועגן די זיבן פרייע קונסטן, וואָס איז אַנגעשריבן געוואָרן נאָך דעם כורבן פון רוים. ער דערציילט יאָעלן וועגן דעם מעכאבער פון אָט דעם שווערוואַגיקן און גראָבן קסאוויאד. געהייסן האָט ער קאַסיאָדאָר. די באַרבארישע הונען האָבן פארפלייצט די שטאָט. די בעסטע רוי-מער, אויך די געלערנטע האָבן אָפגעגעבן זייערע קעפּ אָף די פלאַכעס. זיי האָבן ביזן לעצטן אָטעם־צוג זיך געשלאָגן מיט די ווילדע גערמאנער. בלויז דער איינער קאַסיאָדאָר האָט ניט אַנטיילגענומען אין די שלאַכטן. איז ער דען ניט קיין רוי-מער? איז ער דען ניט געטריי געווען זיין היימלאַנד? האָט ער דען ווייניקער ליב געהאַט, ווי אלע אנדערע געלערנטע, די וועלט־שטאָט רוים מיט איר וויסן און קונסט? ער האָט אָבער געהאַט א כוש פאר געשיכטע און אן אויג אָף צו דערזען דעם גאַנג פון דער צייט. ער האָט פארשטאנען, אז דאָס אומפארמידלעכע איז שוין ניט אויסצומיידן, האָט ער זיך באַצייטנס דערווייטערט פון דער אומזיסטער בלוטבאַד, און אין דאָרעם־איטאליע, אין זיינע גיטער, האָט ער אויסגעבויט דעם ערשטן וויסנשאפט־טעמפל אין דער וועלט, וועלכן ער האָט א נאָמען געגעבן וויװאָריום— דאָס הויז פון לעבן. אין דעם הויז וועט ער פארהיטן און פארלענר גערן דאָס לעבן פון דער רוימישער קולטור. ער האָט געהאַט געזאָגט צו זיינע טאַלמידים:

— דאָס איז דאָס איינציקע, וואָס אונדז איז געבליבן. ס'איז ניטאָ איצט קיין העכערער באַרוף, ווי צו זיין אן איינפאכער קאַפיסט. טאָג און נאַכט אראַפּשרייבן און איבערשרייבן די געיאַרשנטע אויצרעס. נאָר אָף אזא אויפן וועלן מיר עפּשער פארהיטן דאָס געשאפּענע דורך די גריכישע און רוימישע געלערנטע. יאָעלן געפעלט די פארליבטע באַגייסטערונג פון אָט דעם בריט צום אלטן רוי-מער. מיט וואָס פאר א פאַרזיכט און מיט א מין הייליקן ייִראַס־האַקאָוועד ער מישט די פארמעט־בלעטער פונעם גרויסן קסאוויאד. ער באווייזט אים:

— דאָ איז געשריבן וועגן דאָלעקטיק. און די זייטן זינען געווידמעט דער קונסט פון ריטאָריק... און אָט גייט א גאַנצער מעינ¹ וועגן נעגינע, מוזיק. דאָ באַהאַנדלט ער די קלאָלים פון שפראך. אָבער די גרעסטע העלפט פונעם כיבער

¹ פאראגראַף.

פארנעמט די אסטראנאָמיע, די כעזשבוֹן־קונסט — געאַמעטריע, און דאָס אלץ איז געשאפן געוואָרן, ווען ער איז שוין געווען בא די נייציקער, דער רוימער. יאָעל טראַכט איצט וועגן עפעס אנדערש. צי האָט ער ניט געוויסט, אָט דער קאַסאַדאַר, וועגן יויכענען בען זאַקני, וואָס האָט געלעבט מיט א שיינע פּאַר הונדערט יאָר פאַר אים?¹ און פונקט אזוי ווי ער, ביכדיי צו ראטעווען די רוי־מישע קולטור־יערושע, האָט זיך געמוזט אָפּטראַגן פון די ווילדע הונען, אזוי האָט אויך דער ייד מיט דער זעלבער קאוואַנע געמוזט פארלאָזן די שטאָט, וואָס ס'האָבן געהאלטן באַם פאַרניכטן ניט די ווילדע, נאָר די הויך קולטורעלע רוימער. צי זעט ער ניט איין אין דעם, דער ענגלענדער, אז ס'איז פאַראַן עפעס אַ מיין כעזשבוֹן־צעדעק אינעם גאַנג פון דער געשיכטע? ס'האָבן געדאַרפט אדורך אָט די אַן ערעך פיר הונדערט יאָר, ביכדיי די צייט אליין זאָל ברענגען מיט זיך דעם גערעכטן מישפעט.

יאָעל האָט מיכאיל סקאַטן דערציילט: יויכענען בען זאַקני איז געווען איינער פון די גייסטיקע פירער פונעם פּאָלק, איינער פון די כאַשעווסטע מיטגלידער פון סאַנהעדרין. ווען די רוימישע לעגיאָנען האָבן זיך דערנענטערט צו יערושאַלַיִם און די פאַרטיידיקער האָבן פאַרשפאַרט די טויערן פון שטאָט און קיינעם ניט ארויסגעלאָזט, האָט דער גרייז־גרויער זאַקן זיך געלאָזט אַנטאָן אין טאַכריכים, און ווי אַ מעס, ליגנדיק אין אַן אַרן, האָבן אים זיינע טאַלמידים ארויסגענאַרט פון דער באלאַגערונג און געבראַכט צום רוימישן קריגספירער וועספּאַסיאַנוס, באַ ווע־מען ער האָט געבעטן:

— תן לי יבנה וחכמה! גיב מיר די קליינע שטאָט יאוונע מיט אירע געלערנטע. דער ענגלענדער האָט באווינדערט דעם אויסטערלישן איינפאַל. ער האָט גענוי־מען ריידן וועגן פאַראַלעלן אין דער געשיכטע. ער האָט וועגן ענלעכס געלייענט אין אַ קסאָוויאַד באַ איינעם אַ סכאַלאַסטיקער, וואָס האָט פיל געשריבן וועגן דעם רוימישן פּילאַסאָף פּאַרפירי. ער פאַרמאַגט אויך פּאַרפיריס אַ ווערק, וואָס טראַגט דעם נאָמען „אַ בריוו צו מאַרצעלען“. די מאַרצעלע איז דעם פּילאַסאָפּס ווייב. ער וויל פאַר יאָעלן אָפּזוכן אָט דאָס דינע געשריפטס. ער וועט עס אים אפילע קאַנען מיטגעבן. האַלט אים יאָעל אָפּ דערפון. ער איז גאַרניט אזוי נייגע־ריק אָף אָט די זאַכן. מיט פּילאַסאָפּיע איז ער זיך קימאַט ווי ניט מיסאַסעק. דאָס איז אַ געביט, וואָס דערציילט נאָר אַ טייל און וועגן דעם איבעריקן פאַרשווינגט עס.

דאָ איז ער שוין מיט אים לאַכלטן ניט מאַסקים, מיכאיל סקאַט. אין אַ סאך איינאַנים זיינען זיי קאַנטעט איינער מיטן צווייטן. אין באַזונדערע פאַלן זיינען זיי זיך מעמאַלע. זייערע געשמאַקן, האַסאַגעס און מיינונגען פאַלן זיך אָפּט צונויף, און דאָך האָבן זיי שטענדיק וועגן וואָס צו שטרייטן. ווען ס'קומט אפילע צו אַ געוויסער פּלוגטע, דערגייט עס באַ זיי ניט ביז צו קריגעריי. אָט אזוי ווי איצט, אשטייגער, אינעם וויקועך איבער כאַכמאַס האַהיגאַיען. זיי אַמפּערן זיך ווי צוויי כאַווייריס, וואָס אַכטן איינער דעם צווייטן, און יעדערער פון זיי שאַצט די גייסט־רייכע באַהאוונטקייט פונעם צווייטן.

דעם ענגלענדער געפעלט, וואָס זיין קעגנער איז אזוי טראַציק שאַרף, און ווי יעדער סעמיט, וואָס איז קימאַט שטענדיק אַן אויסגעצייכנטער יאַכיד, סײַ אין גוטן, ווי אויך אין שלעכטן, איז אָט דער יוליאַן שוין אַ פאַרטיקער אינדיוידוּם, האַגאַם ער איז נאָך אזוי יונג, מיט היפשע עטלעכע יאָר יינגער פאַר אים. נאָר דאָס ווונדערט אים ניט. ער האָט געהאַט די מעגלעכקייט צו קענען אויך פיל אַנ־דערע יידן. ער איז קימאַט אויסגעוואַקסן אין זייער סוויוע.

¹ יויכענען בען זאַקני (25—30 יאָר פאַר דער נײַער צײַט — אומגעפער 80 יאָר פון דער נײַער ערע) — אַ באַוווסטער טאַלמודיסט.

ווען מיכאיל סקאט איז נאך א קינד געווען, האָט ער ניט פארשטאנען, פאַר-
וואָס דער אַרטיקער בישאָף שיינפעלד האָט פארשאַלטן די יעניקע קריסטן, וועלכע
האַבן אַנטײלגענומען אין ייִדישע סימכעס. ער האָט פארווערט בײַזײַן אַף ייִדישע
יאַמטויווים און אַף זײערע כאַסענעס. ער האָט געדראָעט מיט כײרעם די, וואָס
דינגען זיך אָן צו דינען אין א ייִדיש הויז. אין דער זעלבער צײַט האָבן די פאַר-
מעגלעכע ייִדן פון זײַן געבורטס־שטאָט געטפאַרד געשענקט די רײכסטע מאַטאָ-
נעס דעם ענגלישן קיניג רײטשארד דעם לײבן־האַרץ, ווען ער האָט זיך באַפרייט
פון געפּענקעניש.

סקאָט בעסטער פריינט און לערער איז געווען דער ייִד מוישע בען ייִצכאַק,
וועמענס פאָטער איז געווען א ייִד און די מוטער אן ענגלענדערן, די געוועזענע
גרעפן פון קעמברידזש. אָט דער מוישע איז געווען א גלענצנדיקער גראַמאַטיקער,
דער מעכאַבער פון די וויסנשאַפטלעכע ווערק „לשון הלימודים“ און „ספר השוהם“.
בא אים האָט סקאָט, ביזן פאַרלאָזן די היים־שטאָט, געלערנט די ביבלי־שפראַך און
אַראַביש. אין רוים האָט ער געשעפט כאַכמע און וויסן פון גאַנץ אנדערע קוועלן.
דאָרט איז דער ברייט מיט דער צײַט געוואָרן אן אלץ־קענער, וועמען ס'האַבן ליב
באַקומען די געלערנטע פון דער וועלט־שטאָט... זיי האָבן געזען אין אים ניט א
מענטשן, וואָס איז אַנגעשטאָפט מיט גענאַשטער לאַמדאַנעס, נאָר אזא, וואָס זוכט
עפעס און האָט א קאַפּ אַף צו דענקען, האָבן זיי אים דערנענטערט צו די העכער-
רע ספּערן פון דער קאַטוילישער געזעלשאַפט. באַ זײַנע יונגע יאָרן — ער איז
דעמלט ניט עלטער געווען פונעם איצטיקן יאָעלן — איז ער אײַנגעלאָזן געוואָרן
צו דער צערעמאָניע באַם זאַלבן דעם נײַעם פּויפּסט, אינאַקענטיוס דעם דריטן.
באַם קלויסטער פונעם הייליקן פעטער, אַף דעם הויך אויסגעבויטן באַלעמער

פון מירמלשטיין, האָט זיך אופגעהויבן דער נאָך דעמלטיקער קאַרדינאַל יאַקוב
לאַטאַר, און מע האָט בעפאַרהעסיע אַראָפּגענומען פון אים די קאַרדינאַל־מיטרע
און אַנגעטאָן אַף זײַן קאַפּ די שאַרפּשיציקע פּויפּסטלעכע טאַרע. מיכאיל סקאָט
האַט גאָר פון דער נאָענט באַטראַכט דעם אויסגעצירטן קאַפּ־צודעק, וואָס לויט דער
מעסורע האָט דער אימפּעראַטאָר קאַנסטאַנטין דעם זעלבן קרוינלעכן לעוווש
אַרופגעלייגט אפן קאַפּ פונעם רוימישן בישאָף סילוועסטער. אָבער דעמלט האָט די
טאַרע אויסגעזען א סאך אַרעמער און פאַשעטער. דאָס איז געווען א געוויינלעך
גאַלדן קרענצל, צוגעפּוצט מיט וויסע פּאַווע־פּעדערן. איצט איז ניט איבערצו-
צײלן די דימענטן און אײַדלשטיינער, וועלכע רײפן ארום פון אלע זײַטן די
טאַרע, אויסער די דריי גרויסע דײַאדעמען, וואָס שטעקן פון פאַרנט, און דעם
גרויסן רובין, וואָס שפילט זיך מיט דער זון אפן סאַמע שפיץ פון דער טאַרע.
אונטער די יובל־געשרײַען פונעם אופגעברויזטן האַמוין האָט דער טיטולאַר־בישאָף
מיט א לײבן־שטיים איבערגעשרײַען די קוילע־קוילעס פונעם פּאַלק, בײַם ער האָט
זיך געווענדט צום נײַגעזאַלבטן:

— ווייס, אז דו ביסט דער פּאָטער פון פירשטן און קיניגן, דער הערשער
איבער פעלקער און לענדער, דער שטעלפּאַרטערטער פונעם רעטער אונדזערן
יעזוס קריסטוס אַף דער ערד.

מיכאיל סקאָט האָט אליין געזען, ווי נאָכן אַראָפּשטייגן פון דער בימע האָט
עמעצער פון די מעלאַכים געהאַלפן דעם נאָרוואָס געבוירענעם פּויפּסט זיך זעצן
אפן ווייסן פּערד מיטן פּורפּור־רויטן איבערדעק. ווען ער איז שוין גוט געזעסן
אינעם מיט זילבער באַצירטן זאָטל, האָט א צווייטער קיניג אים אריינגעטאָן דעם
צווייטן פּוס אינעם שטייג־רינג, און פאַרן צײַמל האָט ער א שטיק וועג געפירט
דאָס פּערד מיטן רײטער־פאַרויס פאַר דער פּראָצעסיע. פון הינטן זײַנען נאָכ-
געפאַרן אין די פאַראַד־קליידער די קאַרדינאַלן, די איבעריקע גײסטלעכע פון רוים
און פון אנדערע לענדער, דערנאָך ערשט די רוימישע סענאַטאָרן, באַראַנען, הער-
צאַגן און די קאַלעראַליי רײטער, וואָס געהערן צו דער הייליקער קירך אָדער צו די

וועלטלעכע הערשער. עטלעכע שאַ האָט געדויערט, ביז אָט די פּייערלעכע פּראָ-
צעסיע מיט געזאנג און גלאַקן־געקלאנג איז אדורך די גאנצע שטאַט — פונעם
פלאץ באם קלויסטער פונעם הייליקן פעטער ביז צום לוטעראנישן שלאָס. דער
שלאָס האָט זיך געפונען צווישן די רוינען פונעם געצנדינערישן רויס, בא די
אלטע טרוימפאלע טויערן פון די אמאָל מעכטיקע רוימישע אימפעראטאָרן. איצט
איז דאָ געשטאנען א ניי אויסגעבויטער טויער, ארומגעהאנגען מיט קרענץ לע-
בעדיקע בלומען און פריש שמעקנדיקע גראָזן. דער האַמוין, וואָס האָט דאָ אָפּגע-
ווארט, האָט בעסער געמאכט פון די אלע, וועלכע האָבן באַגלייט די פּראָצעסיע
דעם גאנצן וועג. דער פּויפּסט, ווי נאָר ער איז צוגעפאָרן צום טויער, האָט ער
זיך געווענדט צום פּאַלק מיט די ווערטער:

— גאַלד און זילבער — דאָס איז ניט פאר מיר. איך דארף אויך ניט קיין
אנדערע פארמעגנס. איך גיב אייך אָפּ אלץ, וואָס ס'איז דאָ באַ מיר, — און ער
האָט גענומען ווארפן איבער די איינגעבויגענע קעפּ מינץ־געלט, קליינע מאַט-
בייעס, וואָס ער האָט געשעפט פון צוויי אָפענע פעל־זעק, וועלכע מע האָט אים
אונטערגערוקט פון ביידע זייטן.

דער האַמוין האָט זיך א וויג געטאָן, און ס'איז באלד געוואָרן איין שטיק מאַ-
סע, וואָס איז צו דער ערד געפאלן און ווי א מעכטיקע לעבעדיקע באשעפעניש
האָט עס זיך געוויגט און געהוידעט און ארויסגעלאָזט אלציינע ווילד־באַגייסטער-
טע האלעליי־קוילעס.

מיכאיל סקאַט איז אויך בייגעווען באַ דער פרעכטיקער סודע אינעם לוטערא-
נישן פּאלאץ. נאָכדעם ווי די רוימישע סענאטאָרן האָבן פּייערלעך אָפּגעגעבן די
שווע, האָט מען זיך גענומען אויסזעצן באַ די טישן. דער נייער פּויפּסט — איינער
אליין באַ א באַזונדער טישל. ארום אים, באַ אנדערע טישן, — די קארדינאלן
און פּרעלאַטן. דערנאָך ערשט די סענאטאָרן און דער גאנצער אדל. די פּאַרנעמ-
סטע פון צווישן די געסט האָט מען צוגעלאָזט צום באַדינען דעם הייליקן פּאַטער.
דער קייניג פון אראַגאָן האָט אים צוגעטראָגן דאָס ערשטע געריכט, און אליין
האָט ער זיך באלד צוגעזעצט באַשיידן אָף זיין אָרט, א סאך ווייטער נאָך די
גייסטלעכע.

דער בריט האָט דאָס אלץ צוגעזען, און געטראכט באַ זיך: די קאטוילישע קירך
האָט שוין דערגרייכט צו דער העכסטער מאַרייגע פון זעלבסט־הערשונג. אָט דער
נייער געזאלבטער איז, אפּאַנעם, דער אמערסטן צוגעפאסטער מאַן פאר אָט דער
שווערער קרוין, וואָס סע דארף טראָגן א הערשער איבער מעלאַכים און קייניג-
רייכן. ער קען שוין, ווייזט אויס, גוט די קונסט צו צווינגען דעם אנדערן טאָן
דאָס, וואָס יענער וויל ניט, דערביי אים איבערצייגן, אז ער טוט עס מיטן גוטן
ווילן און לאַכלוטן אָן צוואנג.

דאָס, וואָס ס'איז באַם ענגלענדער דעמלט געווען בלויז א האַשאַרע, א וויי-
טער קוק פון א מענטשן, א זייטיקן, אן אויסווייניקסטן, איז עס מיט דער צייט,
ווען דער זעלבער מענטש האָט עס אָף דער אייגענער הויט דערפילט, גלייך ווי
באַשטעטיקט געוואָרן.

מיכאיל סקאַט איז שוין צו יענער צייט געווען דער דערציער פונעם קליינעם
פרידריך, דעם זון פונעם אימפעראטאָר היינריך דעם זעקסטן. צוויי יאָר איז אלט
געווען דער פרינץ פרידריך, ווען דער פּאַטער זיינער איז געשטאָרבן און אים
איבערגעלאָזט די קרוין פון רויס. די מוטער, די אימפעראטאָרן קאַנסטאַנצע, האָט
זיך געמוזט ווענדן נאָך שוץ צום הייליקן פּאַטער. דער נייער פּויפּסט, אינאָקענטיוס
דער דריטער, האָט דער אלמאַנע מיטן קליינעם אימפעראטאָר אזוי פעסט ארוי-
טערגענומען אונטער זיינע שוץ־פליגל, אז צו פיר יאָר איז דער קליינינקער פריי-
ריך געוואָרן א קיילעכיקער יאָסעם. די אופזיכט איבער אים איז איצט אינגאנצן
אריבער אין די הענט פון דער קירכע. לויט דער קלוימערשטער צאוואַע פון דער

יונג-פארשניטענער קיניגן-מוטער איז די אָנפירערשאפט פונעם קיניגרייך אויך איבערגעגעבן געוואָרן דעם וואטיקאן. אינאָקענטוס דער דריטער האָט ניט פאַר-שפּעטיקט גלייך צו שיקן קיין סיצייליע דעם נייעם רעגירונגס-קאנצלער, מיט אים דריי בישאָפּן, און דעם קארדינאל טשענסי, דעם פּויפּסטס ספּעציעלן לעגאַט, וואָס האָט געדאַרפּט אכטונג געבן אָף דעם קליינעם פּרידריכס דערציִונג.

ביז זייער אָנקומען האָט סקאַט מיט האנאַע זיך פאַרנומען מיטן קיניגלעכן קינד. דאָס יינגל האָט געהאַט גענוג סייכל און ניט קיין ביזן כאַראַקטער, האגאַם ס'האַט אין אים געשטעקט פון די אָוועס, פון עטלעכע דוירעס, דער באַגער צו הערשעווען, די אַקשאַנעס אויסצופירן, ס'זאָל זיין אזוי ווי ער וויל. די אלע, וואָס רינגלען אים ארום, זאלן אונטערטעניק געהאַרכזאַם אויספילן דעם מינדסטן ווילן זיינעם. דער ברייט האָט זיך באַמיט אין אזא פאַל אים ניט נאַכגעבן, אָבער אויך ניט דערצערענען. ער האָט שטענדיק געפונען עפעס אזוינס, מיט וואָס צו האַמע-ווען די ווילדע איינגעשפאַרטקייט זיינע. דאָס קינד האָט ליב געהאַט דעם קלאַנג פון אַראַבישע ווערטער. ער האָט אים פאַרשפּילט מיטן אויסלערנען א ליכטע קאַסידע אָף אַט דער ווילד-פּרעמדער שפּראַך, וואָס האָט אזא אָפּגעהאַקטן האַרטן ריטם און ווו א סאך זילבן דאַרף מען אַרויסריידן מיטן גומען. מע האָט אים אויך געקאַנט פאַרכאַפּן מיט א מיסעלע פון דער פאַרגאַנגענהייט, מיט עמעסע פּריילעכע פאַסירונגען בא די קיניגן, זיינע אָוועס, אין די הויפּן פון אַנדערע קיניגרייכן. ער האָט זיך געקוויקט מיט א קאַמישער געשיכטע, וואַזוי דער טיפּוול האָט אַמאָל פאַרנאַרט א גייסטלעכן און געמאַכט פון אים אן אייזל. אייניקע מאָל האָט אים סקאַט באַוויון קונצשטיק מיט פייער און וואסער. ער האָט ניט געלערנט דערקענען די שטערן אין הימל, דערציילט וועגן אויסערגעוויינלעכע נאַטור-דער-שיינגלעך, ביים שפּאַציר פלעגן זיי זיך אָפט פאַרשפּילן מיט קאָלערליי פלאַנצן, מיט די באַשעפּענישן, וואָס קריכן איבער זיי ארום. דאָס קינד האָט געהאַט א נייגונג אויסצוהערן, וואָס מע רעדט צו אים, און א סאך פאַרגעדענקען; ס'האַט זיך אין אים נאַרוואָס אָנגעהויבן אַנטוויקלען אן אייגענער געשמאַק, און אין זיין קליין וועלטל האָט ער שוין געקענט מאַכן אן אָפּקלייב, וואָס ס'געפעלט אים און וואָס ער האָט ניט אזוי גערן. ער האָט, לעמאַשל, געווייכט פונעם קאַפעלאַן, וואָס האָט אים דערעסן מיט די שטענדיק איינע און די זעלבע טאַג-טפּילעס. ער האָט ניט געקאַנט איינזיצן אָף אן אָרט, ווען מע האָט אים פאַרגעלייענט קאַפיטלעך פונעם נייעם טעסטאַמענט.

דאָס איז גלייך דערגאַנגען צום פּויפּסטלעכן לעגאַט, צום קארדינאַל טשענסי, און ער האָט גענומען זוכן דעם שולדיקן דערין. אין אַט דעם פּרעמדן ענגלענדער האָט ער שוין לאַנג דערקענט אן אפיקוירעס. האָט ער באַפוילן אכטונג געבן, אים ניט אַרויסלאָזן פון אויג, און פון טאַג צו טאַג זאָל מען אים אונטערטראַגן, וואָס ער רעדט מיט זיין קיניגלעכער האַכהייט, מיטן קליינעם פּרידריכן.

גוט, וואָס מיכאַל סקאַט האָט זיך באַצייטנס דערווייט וועגן דער געפאַר, וואָס לוייערט אָף אים, און איז אַנטלאָפּן פון דאָרט, נאָך איידער מע האָט אין אים אַנטדעקט דעם הערעטיקער. קאָן ער איצט אונטערן פּרינען הימל פון פּראָוואַנט ריידן מיטן יידן אזוי דרייסט און אָפּן וועגן דער קאַטוילישער קירך, וועגן אינאַ-קענטזוס דעם פּויפּסט און ביכלאַל וועגן די גייסטלעכע:

— זיי וואַלטן וועלן, אז דאָס גאַנצע מענטשלעכע לעבן אָף גאַטס וועלט, דאָס לעבן פון אלע פּאַלקס-שיכטן, דאָס אויסערלעכע, דאָס אלגעמיינע, ווי אויך דאָס פּערזענלעכע לעבן פון יעדן יאָכיד, זאָל זיין אונטערגעוואָרפּן די באַדערפענישן פון דער קירך. צודערצו זיינען זיי געצווונגען אָנצוהאַלטן די מאַכט פון דער איי-נער פּערזענלעכקייט, גאַטס פאַרטרעטער אָף דער ערד. ער איינער זאָל פאַר-שפּרייטן זיין הערשאַפט איבער אלץ און אלעמען. ער זאָל אָנבינדן יעדן איינעם זיין ווילן, זיין גלויבן, זיינע עמעסן, אויב אפילע ער וועט דעם עמעס אויסגעבן

פאר א ליגן און דעם ליגן פאר אן עמעס. די אנטיקע וועלט, די וועלט פון די גריכן און רוימער, האָט אויך געוויסט פון איין גלויבן, פון א הערשערישער רעליגיע. זי איז אָבער געווען א טייל פון דער רעגירונג. איצט ווילן זיי פאר-קערט, אז יעדע באזונדערע מעלוכע זאַל זיין א טייל פון דער קאטוילישער קירך, אן אַפצווייג פונעם פויפסטס קיניגרייך. אָט די אליינהערשאפט, אָט די אויסשליס-לעכע רעכט פון איין גלויבן, פון איין מענטשן צו געוועלטיקן איבער די מענטש-לעכע מויכעס, איבערן סייכל און פארשטאנד, איבערן וויסן, וואָס איז דעראַבערט געוואָרן דורך אזויפיל הונדערטער יאָרן, איז נויטע צו ברענגען—דער טיטוול ווייסט צו וואָס: צו א מין ווילדער אומדערהערטער פארגרעבטקייט, צו א פאר-טעמפונג פון די געשמאקן, צום דערשטיקן די נייגונג צו שיינקייט און לעבנסלוסט אפילע באם פראַסטן פאַלק, און דאָס סאמע שרעקלעכסטע: צו ניעע בלוט-פאר-גיסונגען, צו פארפאַלגונגען און מילכאַמעס פארן גלויבן. א זאך, וואָס פון זינט די וועלט שטייט, האָט מען דערפון ניט געוויסט, קימאט ווי ניט געוויסט, ביז אָט אין אונדזערע יאָרן, ווען ס'האַבן זיך אָנגעהויבן די קרייץ-צוגן.

יאַעל האָט אין זיין קורצן לעבנסוועג זיך אָנגעשטויסן אף ניט ווייניק ווידער-שפעניקע און אַפטרניקע פון דער קאטוילישער קירך. ער האָט זיי געקענט אין סאלערנאָ, ער האָט זיי באגעגנט אף די שטאַט-פלעצער און אין די ווינשענקען. ער האָט געהערט זייער אפיקאַרסעס ביסן וואנדערן איבער די וועגן פון לאַמֶר בארדיע און לאנגעדאָק. נאָר אזא אַפענע טיפע סינע צו די אלע מינים גייסט-לעכע, און נאָך מערער צום פויפסט זעלבסט, דאָס זעט ער ערשט באם אלביאַן. ער האָט, אפאַנעם, א גרונט דערצו. ער קען זיי בעסער, ווי ווער-עס-איז אן אנ-דערער, אויב ער איז אזא צייט געווען צווישן זיי. ער דערמאָנט זיך, יאַעל, אין דער טאלמודישער מעמרע: הכופר בעבודה זרה כמודה בכל התורה כולה, ווערט אים אָט דער מענטש נאָך ליבער און ער פילט זיך מיט אים ביז גאָר נאָענט-אייגן. וויאזוי אָבער דולדעט אים וועטוריע? זי איז דאָך אזוי פארליבט אינעם היי-ליקן פאַטער—דעם פויפסט, אין דער קירכלעכער ליטורגיע, דערהויפט אין די טפילעס צו דער יונגפרוי מאריע.

ער איז, אָט דאָ ערשט ניט לאנג, יאַעל, געגאנגען מיט איר איבער דער עספלאנאדא. דאָס איז א פוסט פעלד, וואָס ציט זיך פונעם שלאָס ביז צו די נאָענטסטע ייִשוויים, די בסולע-ערד האָט דאָ קיינמאַל ניט געוויסט פון קיין גראַביזן און ניט פארזוכט דעם טאם פון א פרעמדער זערע. איז דאָ א שפע פון ווילדגראַז מיט קאַלערליי מעשוועדיקע פלאנצן. די פרילינגדיק-פרימאַרגעדיקע זון האָט זיך נאָך ניט צוגערירט צו די טויען. פון דער טאַג-שיין באהעלטע און פריש פייכטע, האָבן זיי קאַלט-נאָס געמאכט וועטוריעס באַרוועסע פיס און יאַעלס סאנדאלעטן. זיי האָבן זיך אַפט געבויגן איבערן אומקרייטעכץ, געזוכט עפעס צווישן וויוער, ארויסגעריסן א בינטל שויטנדיקע געוויקסן, עס באַטאַפט, באַ-שמעקט, גענומען אף דער צונג און אוועקגעוואָרפן. זיי האָבן זיך אמערסטן אָנגע-שטויסן אף די אלע ווילדע פלאנצן, וואָס מערן זיך אינעם מיסטגראַז: כאזערישע בעבעלעך, קריכווייץ, מויזנקאַרן, בלינדער רעטעך, און א סאך, א סאך טויב-קאַלטע בריענדיקע קראַפּעווע.

וועטוריע האָט זיך אַפגעברייט די פינגער, ווען זי האָט געוואַלט ארויסבאקומען פון צווישן די ברענענדיקע גראַזן א שטענגל פארטעניע. זי בלאַזט און כאַפט ארום יעדן פינגער באזונדער. שמיכלט אומפארטרוילעך צו יאַעלס באַמיען זיך פונדעסטוועגן ארויסצורייסן דאָס בלימל, וואָס מע רופט עס אויך „די רוימישע קאַמעליע“. אין סאלערנאָ וואַקסט עס לעראַוו, און דאָ האָט זי עס דאָס ערשטע מאָל דערזען. זי פרעגט באַ יאַעל: פארוואָס רופט מען עס די „בסולע-בלום“? די

¹ ווער עס לייקנט אין געצנדינעריי, איז ווי ער וואַלט אנערקענט די גאַנצע טויער.

מיידלעך פון איטאליע באפוצן דערמיט די הייליקע מאדאנע... יאָעל האלט שוין דאָס געוויקס אין דער האנט און באטראכט עס.

— ס'איז פאראן פון דעם מין שענערע בלומען, און די איז, דוכט זיך, אינ-גאנצן אָן דופט. — זאָגט זי ווייטער. יאָעל דערלאנגט עס איר צו דער נאָז, — ס'האָט עפעס א קוים פילבארן זייערלעכן רייעך.

— דערפאר אָבער געהערט אָט דאָס נישטיקע בלימל צו דער מישפּאַכע בסור-לעגגעוויקסן, — שמייכלט יאָעל, און ער נעמט איר דערקלערן. — דער ריכטיקער נאָמען פון אָט דעם פלאַנץ, דער אלט־לאטיינישער, איז „פארטעניע גענעזיס“, דאָס הייסט די איינגעשלעכטלעכע זעלבסטבאפרוכפערונג. בא היפּאָקראַטן איז פאראן וועגן דעם: אין דער נאטור זיינען פאראן פאלן, ווען אָן דער מענלעכער זערע... בא די אינזעקטן, בא אייניקע פון דעם נידעריקסטן מין באלעכאים, און אפילע... — ער איז אנשוויגן געוואָרן און מיט א באהאלטענעם שמייכל געקוקט פון דער זייט אף וועטוריען.

— וואָס זשע ביסטו אנשוויגן געוואָרן?

— וועטוריע! — האָט זיך יאָעל צעלאכט, זי אָנגענומען מיט ביידע הענט און געקוקט אין די אויגן אריין. — מע האָט דאָך אפילע אויסגעטראכט אף עמעצן פונעם מענטשלעכן מין, דעם העכסטן פון צווישן די באלעכאים. — האָט יאָעל ניט אופגעהערט צו שמייכלען. האגאם ער וואָלט וועלן, זי זאָל אים פארשטיין, אז ער זאָגט עס ניט לעשעם כוּיזעק, ער מיינט ערנסט, אז ס'איז ווילד־נארישע אויסטראכטעניש. און מע האָט זי נאָך פארגעטערט, געמאכט פאר א הייליקע. — דו רעדסט וועגן דער הייליקער מאריאַ? — האָט וועטוריע פארדריסלעך אראָפּגעלאָזט די בליקן.

— באליידיק זיך ניט, וועטוריע! איך וויל דיך ניט באליידיקן. און צו אָט דער מיריאַמען האָב איך דאָך אויך א שטיקל שייכעס... ווי מיינסטו? — האָט יאָעל זיך ניט געקענט באפרייען פונעם שפּאַסיקן טאָן.

שוין דאָס צווייטע מאל, אז ער האָט כאַראַטע, יאָעל, קילעאכער־האַמיסע, לעמט ער רעדט מיט איר אזוי אָפּן מיט ביטל וועגן דעם קריסטלעכן גלויבן. ער פארגעסט זיך. אים דוכט זיך, אז ער איז דאָ שטענדיק אין א סוויוע פון איינע קויפּריס¹. איר אייגענער פּאַטער דער הערצאָג, דער גראַף ריימונד ראזשער, מע רעדט שוין ניט פונעם ענגלענדער סקאָט, ער היט זיך פאר זיי ניט אריינצוזאָגן וועגן דער אָדער יענער דאָגמע, אָדער אפילע אויסלאכן אוועלכן־ס'איז קאַטוילישן אטריבוט. ס'איז, פארשטייט זיך, בעסער, ווען זי איז ניטאָ דערביי. האגאם מע טוט עס אָפּט אויך אין איר אָנוועזנהייט. זי איז שוין אזוי צוגעוויינט צו דער אפיקאַרסעס פון די מענער, אז זי מאכט זיך צומיינסטן קעלוייאָדע. ס'איז אָבער גאנץ אנדערש, ווען זיי זיינען אינצווייען. ס'באַקומט זיך דעמלט, אז זיינע הער-רעטישע רייד זיינען געצילט מערער אף אָשפּעטן פון איר, אף זי דערנידער-ריקן. זי שווייגט שטענדיק אָפּ און לאָזט זיך ניט אריינציען אין... קריג, אויך דעמלט, ווען זי פילט זיך שטאַרק געטראָפּן. אזוי איז געווען דער פאל דאָס ערשטע מאל, באם נאָרוואַס אָנהייבן צו באקאנען זיך מיט דער מוטערס כאלאעס. ער איז מיט וועטוריען דעמלט געווען בא דער הערצאָגן. זיי האָבן אריינגע-בראכט צו דער קראַנקער דעם מיזיניק אירן, וועטוריעס ברודערל בערטראַן, וואָס ווערט דערצויגן אין א פרעמדן שלאָס באם גראַף ריימונד ראזשער. דאָס צוועלפ־יאַריקע באַכערל אין די קליידער פון א פאזש איז צוגעפאלן צו דער מוטערס אויסגעמאָגערטן האַלדז מיט די פעלדעלעך, זיך איינגעגראָבן אין אים און מיט בלינדע פינגער גענומען באַטאַפּן די קנייטשעלעך בא איר אָפּן געזיכט, אונטער די אויגן. זי האָט אים צוערשט אָפּגעשטויסן, ווי דאָס וואָלט געווען א פרעמד

¹ אפיקאַרסים.

קינד, וואס איז איר דערווידער. דאס יינגל האט זיך ניט געלאזט אפרייסן פון איר. אן ווערטער האט ער זיך געקלאמערט אין אירע הוילע ארעמס, וואס האבן אים געשטופט פון זיך, און מיט פארטרערטע אויגן, מיט א ראכמיש-שמיכל האט ער זיך ווי געבעטן, אריינגעקוקט איר גלייך אין פאנעם אריין. דאס האט זי, אפאנעם, אפהענגטיק געמאכט, און מיטאמאל... ווי פון א טיף אינערלעכער צערודער-רונג איז זי אריינגעפאלן אין א צושטאנד פון... ווי מע רופט עס אין לאטיין, קא-ריבאנטיזם. ס'האט זי פלוצעם ארומגעכאפט א ווילדע פרייד. זי האט אף א קאל געלאכט און געוויינט, געפליעסקעט מיט די הענט און צוגעזונגען. ווען מע האלט זי ניט צו, וואלט זי זיך געלאזט אין א טאנץ. זי האט זיך ניט געווערט, ווען מע האט זי צוריק אומגעקערט צום בעט, און שוין האלב ליגנדיק, האבנדיק לעבן זיך פון ביידע זייטן וועטריען און דאס יינגל, איז זי אריבער צום מאצעוו, ווי ס'וואלט זי ארומגעכאפט דער ערגסטער מין פסיטאציזם. ס'האט זיך איר דאס מויל ניט צוגעמאכט. זי איז צוערשט אינגאנצן געווען באהערשט פון אן אומ-זיניקער פלאפלעריי, דערנאך האט זי א ביסל מערער אָנגעהויבן ריידן צו דער זאך.

יאַעל האט בא איר דעמלט געפרוּווט דערגיין, וואס פארא רעפּעס זי האט היינט איינגענומען? אוועלכע שלאָף-געטראנקען? און ווער מאכט זיי איר? פון אוועלכע קרייטעכצער, גראָזן?

זי האט אף זיינע נאָכפראַגן אינגאנצן ניט געלייגט קיין אַכט, די צונג האט זיך בא איר געפלאַנטערט אין מויל, ווען זי האט, דערציילנדיק, זיך געקלאַגט, לעמני מע גיט איר ניט די געשמאקע מיכאַלים, די גוטע עסנס, וואס זי האט ליב, און דאס, וואס מע גיט איר, קאָן זי אין מויל ניט נעמען און זי קאָן ניט שלאָפן נאָך זיי, אזוינע בויכווייטעקן האט זי.

זי איז נאָרוואָס קימאט א גאנצן מעסלעס אָפּגעשלאָפן. די באדינערנס דער-ציילן, אז ווען זי האט זיך אָפּגעכאפט, איז זי געווען א מענטש ווי אלע מענטשן, זי האט גוט אָפּגעגעסן, און נאָכן פאַרבייסן מיט דעם, וואס זי באהאלט פון זיי, איז זי ווידער געוואָרן אומדערטרעגלעך. אַט אזא, ווי זיי האָבן זי געטראָפן, ווען זיי זיינען אינדרייען געקומען אהער.

די פרויען, וואס ארום דער קראנקער, זיינען דא אלע נייע מענטשן. די פרויער-דיקע האט יאָעל צעטריבן, נאָכדעם ווי ער האט זיך גאַרניט געקאָנט דערשלאָגן בא זיי, וואס זי נעמט איין און וויאזוי זי באקומט עס? דורך וועמען?

דאס פאנאציע-מיטל צו אלע קראנקייטן, מיט וועלכן מיכאיל סקאט האט זי געהיילט העכער א יאָר, ביז יאָעלס קומען אהער, האט ער לאכלוטן אָפּגעוואָרפן. דער ענגלענדער האט זיך געווערט: דאס איז די מאגיסטעריע — דער ווונדער-געמיש, מיט וועלכן ער האט שוין אויסגעהיילט פיל מענטשן פון פארשיידנערליי כאלאעסן. ער מאכט זיי אליין, די פילן; פון ביטערע וואָרצלען מיט בלעטער פון אן איילבירטן-בוים, איבערגעמישט מיט אייער-שאַלעכץ, דאס אלץ ווערט באגאָסן מיט אייזל-מילך און מיטן ווארעם בלוט פון א שוועלבעלע. ווען אַט די אלע זאכן ווערן גוט צעשטויסן, איבערגעריבן און אָפּגעשלאָגן, מישט ער נאָך צו דעם אָפּ-געשאַבענעם שימל פון אלטגעבאקן ברויט.

יאַעל האט זיך אויך אָפּגעזאָגט פונעם ספארדיס אייצע: קריגן די ברייטע אלאַע-בלעטער, אויסקאָכן פון זיי דעם זאפט, וואס איז די בעסטע רעפּע קעגן אופרעגונג און אופטרייסלונגען. ער האט פעסט באשטימט נאָכן ארויסבאגלייטן דעם ספארדי ניט אָנווענדן דערוויל קיין שום רעפּעס. די באדינערנס האט ער באפוילן, מע זאָל איר געבן די אלע מיכאַלים, וואס זי וועט נאָר באגערן. רעפּעס דארף מען צוקלייבן אזעלכע, צו וועלכע דעם כוילעס גוף איז נאָך ווייניק צוגע-וווינט. מיט מעזוינעס איז פארקערט, פאר אזא קראנקן איז דאס, וואס ער האט ליב, וועט עס בעסער פארדייעט ווערן. א סאך וויכטיקער איה, אז ס'זאָל איינגע-

פירט ווערן א רעגלמעסיקניט אין איר כעיונע: מע זאל זי ניט אַנשטאַפן מיט איינ-
מאַל און דערנאָך זאָלן אוועק שאַען, און אמאָל אפילע מער פון א מעסלעס, זי
זאל גאַרניט נעמען אין מויל אריין. דער הונגער איז א בייזער באלעבאַס.
צודערצו האָט זי זיך נאָך גוט אַנגעשלונגען מיט אַט די באַטויבונגס-מיטלען.
אפילע אָן די שאַרפע אַנפאלן, בא וועלכע זיי זיינען נאָרוואָס בייגעווען, וואָלט
ער געוואוסט, יאַעל, אז זי האָט פון זיי גוט טויעם געווען. דאָס פאַנעם איז בא איר
א גוטער מאַסער, דערפאַר איז אָבער דער מאַגן א גרויסער באלסאָד, און ער
וויל בעשום-אויפן ניט אויסגעבן, וואָס פאַר א צאַרע ס'ליגט דאָרט.

ביינע-לעביינע האָט זיך אהער אריינגעשטעלט דער הויז-קאָפּעלאַן פון דער
שלאַס-קירך. יאַעל איז גאַרניט געווען צופרידן פון אַט דעם זיטיקן און איבעריקן
מענטשן. ער באַמיט זיך נאָך אלץ, עפּשער וועט ער זיך עפעס דערשלאָגן בא
דער קראַנקער, נאָר אירע פאַרגלייזטע בליקן זיינען שוין אינגאַנצן געווענדט אַף
אַט דעם מענטשן אין דער שוואַרצער סוטאַנע. הויך און דאַר ווי א שפענדל האָט
ער פולגעמאַכט דעם כיידער מיט ווירעך און מיט א רייעך פון מויזנקויט, גלייך
ווי ער וואָלט זיך נאָרוואָס ארויסגעכאַפט פון א פאַרדעמפּטער צעל, און ער
טראַגט נאָך מיט זיך די שטיקנדיקע לופט, פון וועלכער די פייגל וואָלטן אנט-
לאָפן.

וועטוריע קושט אים די האַנט, מיט דער צווייטער בענטשט ער דאָס קעפל
פונעם קליינעם בערטראַן, וואָס האָט זיך פאַר אים אראַפּגעלאָזט אַף די קני. ווען
ער איז דערמיט פאַרטיק געוואָרן, האָט ער גענומען מיט דער קראַנקער טפילע
טאָן צום הייליקן בענעדיקט.

די הערצאָגן האָט געהאַרזאָם אים נאָכגעזאַגט וואָרט בא וואָרט די שווערע
טפילע אַף אלט-לאַטיין, ווו ס'ווערט געבעטן, אז דער הייליקער זאל זיין דער
באשיצער קעגן סאַם, וואָס דרינגט אריין אין אירע אייוורים, און ער זאל זי בא-
היטן און באשירעמען פון אלע אנדערע כאלאַעסן, וואָס באפאלן זי און דערלאָזן
ניט. זי זאל זיין א מאַמע פאַר די קינדער און א ווייב פאַר איר ליבן מאַן.
יאַעל האָט זיך דערנאָך דערפּרעגט: פאַרוואָס עפעס דער הייליקער בענעדיקט?
ער האָט אין סאַלערנאָ בא די קליריקער פון דער מעדיציני-שול געהערט וועגן א
סאך הייליקע, וואָס באדאַרפן העלפן צו קאַלערליי מינים קרענק, נאָר וועגן אזא
נאַמען האָט ער קיינמאַל ניט געהערט.

— ווייל דער הייליקער בענעדיקט איז דער מעמונע איבער גיפּט-קראַנקייטן, —
האַט דער קאָפּעלאַן אליין אים אַפּגעענטפּערט, און מיט א זעלבסטזיכערן טאָן,
ווי א גרויסער ווייסער אין די איניאַנים, האָט ער אים געגעבן צו פאַרשטיין, —
אַט אזוי ווי דער הייליקער דאָמיאַן איז דער באשיצער פון די עסקולאַפן, און דער
הייליקער מאַרטין. קעגן שיקרעס, און די הייליקע לוטשיע קעגן אויגנווייטעק, און
די הייליקע מאַרגאַריטע העלפט די, וואָס זיינען אַף דער צייט...

— יאַ, אָבער, — איז אים יאַעל אריין אין די רייד, וואָס האָבן זיך בא אים
געשאַטן ווי בייס א טפילע, — פאַרוואָס עפעס זייט איר מיספאַלעל וועגן גיפּט? —
האַט ער מיט כשאַד א טראַכט געטאָן, אז דאָ האָט ער פאַר זיך א רויפע, א נייעם
צוהעלפער.

— ווייל זי פאַרגיפּטעט זיך אליין דעם גוף מיט אַט די ארסעניק-גראָזן.
דאָ איז שוין יאַעל פון אים ניט אַפּגעטראַטן. ער האָט דערזען אין אים איינעם
פון די גייסטלעכע, וואָס זיינען זייער באַגלויבט באם האמוין, וועלכן זיי באדינען
איינצייטיק אלס גאַלאַכים און מיט הייל-מיטלען. אָן דעם מינדסטן פאַרשטיין און
וויסן אין מעדיצין מאַכן זיי פון קאַלערליי פלאַנצן הייל-געטראַנקען, שמירעכצן,
פלאַסטערן, און זיי האָבן קיין מוירע ניט צו עפענען א בלאַטער, אריינקריכן אין
א יאַטרעדיקער ווונד, אָדער לאָזן אַפּציען פון א קראַנקן דאָס שלעכטע בלוט.
צווישן די מעדיקער אין א סאך לענדער גייט ארום א געשיכטע וועגן איינעם א

קליריקער, וואס האט מיטאמאל פארלאזט זיין מעלאַכע צו מאַלן די הייליקע ביל-
דער און האט זיך אָנגעהויבן פארנעמען מיט דער הייל־קונסט. ער האט געטיי-
נעט: „אז איך מאך א פעלער אפן הייליקן בילד, זעט עס די גאנצע וועלט, אָבער
באם היילן א קראנקן, אז איך מאך א פעלער, דעקט עס צו די ערד און קיינער
ווייסט דערפון ניט“.

יאַעל האט דעם קאפעלאן אריינגענומען צו זיך אין כייִדער און גענומען זיך
דערפרעגן בא אים: וואס ווייסט ער וועגן די גיפטיקע גראָזן, מיט וועלכע ס'בא-
נוצט זיך די הערצאָגין? ווער באַזאָרגט זי מיט אַט דעם סאָם? וווּ וואַקסן זיי, די
גראָזן? דער קאפעלאן האט פארוואָרפן מיט הענט און מיט פיס, אז ער ווייסט
פון גאַרנישט ניט. ער פארנעמט זיך ניט מיט די זאכן.

אָבער ער קען דאָך וויסן, איז יאַעל צו אים צוגעשטאנען. ער איז דאָך איר
גייסטלעכער. ער קען זי צווינגען זיך מיטוואדע זיין.

— די ווידע איז נאָר פאר גאָט. און ער, דער קאפעלאן, וועט זי פאר קיין
מענטשן ניט ארויסברענגען. אויסער דעם, — האט ער זיך פארענטפערט, — איז זי
קימאט שטענדיק אין אזא צושטאנד, אז מע קאָן זיך ניט פארלאָזן אָף אירע רייד.

— ניט שטענדיק, — איז יאַעל איינגעשפארט. ער ווייסט דאָך גוט, אז ס'זיינען
פאראן שאַען, ווען זי איז לאַכלוטן ניכטער. ער קומט דאָך אלע טאָג צו איר,
ווייסט ער, ווען מע קען מיט איר ריידן ווי מיט א קלאָרן פארשטאנדיקן מענטשן.
וויפל מאַל האט ער שוין אליין געהאט מיט איר אזעלכע געשפרעכנ? נאָר אים
וועט זי ניט זאָגן דאָס. אין וואָס זי וואַלט געקאָנט זיך מוידע זיין פאר איר
גייסטלעכן. ער איז דאָך איר פאסטעך, דער נעשאַמע־פארזאָרגער, דער הויף-
פריידיקער בא זיי, האט אים יאַעל אלץ איינגערעדט. נאָר דער קאפעלאן האלט
זיך בא זיינעם. ער וועט זיך אין די זאכן ניט אריינמישן. זיין זאך איז טפילע
טאָן פאר גאָט, בעטן פאר איר געזונט.

דאָ האט שוין יאַעל גענומען דראַען מיטן הערצאָג. ער וועט אים מוזן געבן
צו וויסן וועגן דעם דאָזיקן געשפרעך מיט זיין הויף־גאלעך, וואָס וויל מיט גאַרניט
צוהעלפן ארויסרייסן דעם כוילע פון אַט דער שוידערלעכער קרענק. דער קאפע-
לאַן פארשטייט דאָך אליין, דאָס איז אזא כאלאעס... ווען זי זאָל האָבן עפעס א
שטענדיקן מום, וואַלט א סאך ערגער געווען. אָבער דאָ... מע דארף נאָר געפינען
דעם מאַקער, פונדאנען ס'קומט צו איר... און טאקע דעם גיפט אליין, מיט וועלכן
זי טוט זיך אָן אומגליקן.

דער קאפעלאן האט איינגעשפארט געשוויגן, און אזוי זיינען זיי זיך צעגאנג-
גען דאָס ערשטע מאַל מיט גאַרניט.

ווען יאַעל האט דערנאָכדעם ארויסגעזאָגט דעם כשאד, אז מעגלעך, דער קא-
פעלאן באַזאָרגט די קראַנקע מיט אַט די פארניכטנדיקע הייל־מיטלען, ער גייט
אלע טאָג צו איר, דארף מען גוט אכטונג געבן, וואָס טוט זיך מיטן כוילע נאָך
זיין באַזוך, האט וועטוריע אופגעצייטערט. זי איז בלייב געוואָרן, די מויל־ווינקלען
האָבן זיך פארקרימט, און זי האט מיטאמאל אויסגעבראָכן מיט א געוויין. יאַעל
האט ניט פארשטאנען, וואָס האט זי אזוי דערשיטערט? גאנץ אומדערווארט האט
זי זיך ארופגעוואָרפן אָף אים מיט אַן א שיר טיינעס און פאָרוואָרפן:

— קיינער האט זי אפן לעבן אזוי שטארק ניט באליידיקט. זי איז נאָך קיינמאל
ניט אזוי אומפארשעמט אויסגעפאטשט געוואָרן, ווי אין אַט דער מינוט. פון קינד-
ווייז אָן קען זי אַט דעם הייליקן מאַן. ער האט איר די ערשטע בוכשטאבן באוויזן,
ווען זי איז נאָך קיין דריי יאָר ניט אלט געווען, ער האט מיט איר געכאזערט די
טפילעס אָף אויסווייניק. ער איז דאָ בא זיי אין דער מישפּאַכע ווי אן אייגענער...
און ביכלאל, וויאזוי קאָן מען אויסטראַכטן אָף א גייסטלעכן אזא אומדערהערט-
שוידערלעכע באשולדיקונג?

נאך אט דעם פאל איז יאָעל מיטן קאפּעלאַן שוין געווען פּאַרזיכטיקער. ער האָט מיט אים געפירט געשפרעכן נאָר אלץ זיטיקע, וואָס האָבן ניט קיין שייַכעס צו דער קראַנקייַט פון דער הערצאָגן. בעסאָד־סוידעס האָבן זיי אויך אַרומגע־רעדט די שלאָס־באַלעבאַטיס, זייער מיִשפּאַכע־לעבן. דער קאפּעלאַן האָט אלץ אָנגעדײַט אפּן הערצאָגס שלעכטער אופירונג.

— אז ס'איז א פארדאַרבענער דאַר, — האָט ער זיך געקלאָגט פאַר יאָעלן, — און מוירע פאַר גאַט, און גוטע זיטן. אלץ איז העפּקער. דאָס האָט דער הערצאָגן געבראַכט צו אָט דער מיִעסקײַט פון זיך אַרײַנלאָזן אין די פאַרטויבונגס־מיטלען, אבי זיך צו פאַרגעסן.

אנומלטן איז ער געקומען און האָט דערציילט יאָעלן, אז אייערנעכטן איז דאָ געווען אין שלאָס די מאַכשייִפע, וואָס קען אָנרופּן באַם נאָמען יעדעס גרעזל, יעדעס בלימל, יעדן פלאַנץ. מע האָט עס אים ערשט היַנט צו וויסן געגעבן. זי איז געווען באַ דער הערצאָגן און איז באַלד אַנטרונען געוואָרן.

פון דעמלט און האָט יאָעל גענומען אַרומזוכן אָט די קישעפּמאַכערן. אין שלאָס באַווייַזט זי זיך מער ניט. האָט ער אַרומגענישטערט אין די אַרומיקע ייִשוויים, זיך דערפּרעגט באַ מענטשן. דאָס האָט אים געבראַכט צום יידן דעם אפטיקער, פונעם שטעטל מאַן־זשעסיו, און צו אַנדערע, וואָס האָבן זי געזען. לאַנד־אַרבעטער האָבן אים דערציילט וועגן די גראָזן, וואָס זי האָט געזוכט אַף זייערע פעלדער. ער האָט זיך דערוווסט באַ זיי וועגן די אלע מינים סאַם־געוויקסן און זייער וויר־קונג, וועלכע מע קאָן דאָ געפינען אין דער סויווע. דעם שטאַרק גיפטיקן אַקאָ־ניס־וואַרצל, אז מע פאַרקאַכט אים און מע טרינקט דאָס וואַסער, קאָן עס פאַר־טשאַדען דעם מויעך און פאַרשלעפּערן. מע קאָן דאָ זעלטן וווּ געפינען וועלפישע בערעלעך, און אזא גיפ־ט־קרויט, וואָס ברענגט דעם מענטשן צו אַ מיין זינלאָזן דרעמל־צושטאַנד. ס'איז דאָ נאָך פאַראַן אַנדערע שעדלעכע קרייטעכצער. ס'וואַרפט זיך אַמאָל דורך דאָס באַרבאַריס־בלימל מיט די קליינע זויערע בערעלעך. אין אַ דאַרף האָט מען אים געוויזן אַ בינטל ציקוטע־בלעטער, וועלכע ער האָט אָפּגע־קויפט און מיט זיך מיטגענומען.

אָט די אלע גראָזן האָט ער דאָ אַרומגעזוכט אין דער נאָענט פון שלאָס מיט וועטוריען, און אַמאָל מיט סקאַטן, נאָר ער האָט דאָ קיינמאָל גאַרנישט ניט געפירן. ער האָט אפילע טאַנכומען גענומען צוהילף, נאָר טאַנכום האָט זיך אויסגע־טויגט אַף גאַר עפעס אַנדערש. ער איז שוין פאַרקניפט און פאַרבונדן מיט די אלע שענערע פרויען, וואָס באַדינען און האָבן פריער באַדינט די קראַנקע הער־צאָגן.

יאָעל האָט באַגיטיקט דאָס גיין זיינס אלע טאַג אַהין אין שלאָס. ער איז אפילע גרייט אונטערהאַלטן די ליבע־פאַרפירעניש מיט איינער פון די מוידן, וועגן וואָס מע רעדט שוין דאַרט גאַנץ אָפּן. ס'איז אפילע דערגאַנגען צו וועטוריען, און זי האָט עס אונטערגעטראָגן יאָעלן, איז ער אָפּגעקומען מיט אַ ליכט שמיכלדיקן זאַג: אלץ קומט פון דער פרוי, און האָט מיקויעך דעם מער ניט געוואַלט ריידין. ס'איז דאָס ערשטע מאָל קימאַט, אז ער מאַכט ניט קיין וועזן פון טאַנכומס שמאַד־שטיק. ער האָט געגלייבט, אז ס'וועט קומען דאָס געוונטשענע, און צוליב פיקואַר־נעפעש מעג מען אַמאָל פאַרמאַכן די אויגן אַף אַ זינד פון בין איש לאַישה¹. ביי פראַט נאָך, אז באַ טאַנכומען איז דאָס גאַר קיין ניס ניט. ס'איז אַ ווונדער, וואָס ער האָט ביז איצט זיך ניט געלאָזט דערקענען און ניט אַרויסגעוויזן, ווער ער איז. עמעס, יאָעל האָט אים געוואַרנט און אָנגעשראַקן, אז דאָ וועט ער אים שוין ניט קענען מויכל זיין, אפילע ווען ער וועט וועלן. דאָ זיינען זיי ניט באַ זיך אין

¹ צווישן מאן און פרוי.

דער היים און ניט אין וועג, וואָס היינט איז מען דאָ, און מאָרגן רוף מיך קנאק-ניסל.

דאָס געוונטשענע איז געקומען. טאנכום איז אין א פרימאָרגן געקומען צו לויפן א רויט־פארשוויצטער, מיט א קורצן אָטעם, און מיט א ניצאָכן־פּייערל אין די אופגעלויכטענע אויגן. ער האָט געבראכט אין א פארמעט־בייטעלע א ביסל געמעלעכץ, לויטן אויסזען בלאס־געבלעך, אף די פינגער פרוכנע ווי מויעל־מעל, און אפן שפיץ צונג זיסלעך־בייטער. ס'איז נאָך געווען פארן אינדערפרי־מאַלצייט, יאָעל האָט עס באהאלטן טיף אין טאש און איז דערמיט אוועק צום פרישטיק.

אינעם גרויסן עס־זאל, ניט געקוקט אף דעם העל שיינענדיקן דרויסן, איז נאָך געווען נאכט. ס'האָבן נאָך געברענט די סמאַלע־פּאַקעלן אף די ווענט, און דער גרויסער טעלער־לאַמפּ, וואָס איז אראָפּגעהאנגען, האָט באלויכטן די מיט פונעם טיש מיט זיך וויגנדיקע פלעמעלעך פון די קנויטן, וואָס האָבן זיך געטונקען אין בויםל. די שפּיל פון ליכט און שאַטן האָט דערלאנגט צו די ווינקלעך, ווו מענטשן האָבן זיך געשטופט צום האנטפאס אף צו וואשן די הענט. דער לאנגער טיש איז שוין געווען געדעקט. אָנגעשניטן ברויט אף הילצערנע טעלער, ליידיקע קופלען בא טונען וויינען. עמעצער האָט אראָפּגענומען פון דרויסן די אייז־שווערע פּאַ־רוקערס און צעעפנט די צוויי גרויסע לאַדנס. א סימען, אז דער הערצאָג קומט שוין. פון די צוויי פענצטער, דורכן דורכגעבויםלטן פארמעט אין די הילצערנע ברייטע ראמען, האָט זיך דורכגעשלאָגן די זונשיין. נאָכן אויסלעשן דאָס פּייער איז נאָך אין צימער סייווי געווען דעמערלעך, ווי צווישן טאָג און נאכט. דאָס שטערט ניט יעדן איינעם צו געפינען זיין פלאץ באם טיש, דאָרט בלייבן שטיין און ווארטן, ביז דער הערצאָג וועט זיך דער ערשטער אוועקזעצן באם אויבנאָן. יאָעלס באשטענדיק אָרט איז לעבן וועטוריען, וועלכע זיצט די ערשטע בא דער רעכטער זייט, באלד נאָכן פּאַטער. דער פּאַזש, וועלכער באדינט דעם הער־צאָג, באדינט אויך וועטוריען, האגאם ס'שטייט הינטער די פלייצעס איר מיידל, וואָס ווארט אף דער מעגלעכקייט אויסצופילן יעדן פּאַרלאנג אירן.

די פּאַזשן און מיידלעך האלטן אין איין אונטערטראָגן די שאַרף געווירצטע מייכאָלים, אָנגעפרעגלטע פליישן און פישן, גרינסן, פּאַרשאַטענע מיט געהאַקטע אייער און באַגאָסענע מיט מילך, פּאַרבאַקטע מיט כאַזערפלייש־קוכנס, וואָס שוויי־מען אין פעטס. די פעט־שאַרפע עסנס דערוועקן א דאָרשט. פּאַרגייסט מען די היפשע בינסס מיט היימישן וויין, און מע שטאַפט ווידער אָן די מיילער.

יאָעלן באדינט טאנכום. ער גרייט און קאָכט פּאַר אים די אלע מייכאָלים, וועלכע ער מוז איצט אליין אונטערטראָגן, און נאָך באם טיש צו דינען. דאָס עסנס זיינס איז ריין פון טאַרפעס. פּאַרווכט אמאָל פון זיינע געריכטן וועטוריע, און אפילע דער הערצאָג איז אָפט עפעס טויעם פון טאנכוםס מאַדאָנים, לויבט ער אים ביזן הימל, ער וואָלט אים געמאַכט פארן הויפט־קוכער בא זיך אין שלאָס. צעלאכט זיך דער נויסע־קיילים, ס'הייסט דער געווער־טרעגער, וואָס זיצט בא דער זייט לעבן הערצאָג פון לינס:

— ער וואָלט אייך גיך נימעס געוואָרן, דער ייִדן־טשאַלנט.

יאָעל האָט אים דאָס מאָל אָפּגעשוויגן. ער האָט שוין מיט אים געהאט ניט איין מאָל א צוזאמענשטויס. דאָס איז א יונג א גוואר, מיט ברייטע טריט און מיט א מעכטיק געשטעל. די הענט זיינען בא אים שטענדיק אין באוועגונג בייסן גיין, און דער קאָפּ שטאַלץ אף די געראמע אקסל, נאָר א פּאַנעם האָט ער פון א גריי־כישן פּראַגנאַט. דאָס מויל און די קינבאַקן זיינען ארויסגערוקט אף פּאַרויס. די געזיכט־ביינער זיינען בא אים אנטוויקלטער ווי דער שאַרבן. די אָנפאַרביק ווייסי־

¹ איידעלע עסנס.

לעכע אויגן אונטערן נידעריקן שטערן זאגן איידעס וועגן א מין אונטערטעני-
קייט. מע זעט אין אים די קנעכטישע נאטור. ער איז נאך דערווייל מער ניט, ווי
דער געווער-טרעגער באם הערצאג, ער גרייט זיך ערשט צו דער ווידמונג, אף
צו ווערן א פולקומער ריטער, נאָר ס'שפארט שוין פון אים מיט די ריטערלעכע
האנהאָגעס און זיטן. וועטוריען איז ער איבערגעגעבן ביז מעשוואַגעס. זי רופט
אים מיין צערבער. ער היט איר די טריט, ווי דער דריקעפיקער הונט לויטן גרי-
כישן מיטאַס מיטן נאָמען צערבער היט דעם אריינגאנג אין גענעם.

ס'זיצן דאָ באַם טיש נאָך געווער-טרעגער מיט זייערע סעניאָרן די ריטער.
ס'זיצן דאָ אויך די דאמען פונעם שלאָס. הינטער זיי שטייען די באדינער מיט
ליינטוכן אף אַפּווישן דאָס עסן פון פּאַנעם, די פעטע הענט, נאָר מע האָט קיין
צייט ניט אויסצוקערעווען דעם קאַפּ. מיט די פינגער פון די הענט, מיט וועלכע
מע עסט, טוט מען א וויש אַפּ די לעפּצן, די מויל-ווינקלען, און די גלאנציקע
הענט רייבט מען אפּגיך אַפּ אין די קאנטן פונעם טישטעך.

א גראַב-בייכיקער סעניאָר נעמט שנײַדן א לאבן ברויט, וואָס ער האלט צוגע-
דריקט צו דער ברוסט. דער שאַכן זײַנער צעלאָזט דעם גארטל אפּן בויך, ער זאָל
קאַנען פרייער אַפּעטעמען און ווי ס'באדארף צו זײַן אַפּגרעפּצן. די דאמע, וואָס
קעגן אים, האָט נאָרוואָס מיט קליינע זופּן אויסגעטרונקען דעם בעכער וויין, איצט
לעקט זי ארום מיט דער צונג די ליפּן אירע און קוקט מיט שמאלציקע אויגן
אף איר ריטער, וואָס קריכט מיט אלע פינף פינגער אין דער שיסל מיט גרינס.
עמעצער האָט נאָרוואָס אריינגעוואָרפּן אהער אן אַפּגעהריזעטן בײַן, נעמט ער
אים ארויס אף צו באלעקן.

יאָעל האָט איצט קיין געוולד ניט געהאט אויסזיצן ווי שטענדיק ביזן סאָף פון
דעם ארוכאס האבויקער. דאָס עסן בעמעסיבע נעמט צו בא אים דעם גרעסטן
טייל טאָג. ווען ער האָט די ערשטע צייט זיך געפרוּווט אַפּוונדערן, עפעס איבער-
כאפּן בעיעכידעס בא זיך אין צימער, האָט מען אים גלייך אַנגעהויבן באריידן.
דער הערצאָג אליין האָט אים פירגעוואָרפּן:

— בא מיר אין שלאָס עסן אלע בא איין טיש. אלע זײַנען בא מיר גלייך כאָ-
שעו. ווער ס'טרעט נאָר אריבער דעם טויער פון מײַן פעסטונג אלס מײַן גאסט.
איז ער שוין דערמיט אליין געגלייכן צום העכסטן אדלמאַן.

פונעם הערצאָגס זאָג האָט יאָעל זיך געפילט געטראַפּן, נאָר ס'האָט קיין זין
ניט געהאט צו פארפירן איצט א רייד וועגן דעם. ער האָט נאָר געפרוּווט אַנדייטן
אף דער באזונדערקייט פון זײַנע מינים עסנס, ער איז ניט בלויז א מעדיקער —
א מומכע אף דיעטיק, ער איז נאָך דערצו א ייד.

— מײַנע שפּײַזקאמערן זײַנען פאַר אייך שטענדיק אַפּן, — האָט אים דער הער-
צאָג ברייטהארציק פאַרגעלייגט.

— איר ווילט זאָגן פאַר מײַן באדינער, הער סעניאָר! — האָט יאָעל מיט נאָכ-
גיביקן שמייכל געוואָלט א סאָף מאכן צו אַט דעם פּכיסאס-האַקאוועדיקן געשפרעך.
מיט דעם זעלבן שמייכל האָט ער זיך איצט אנטשולדיקט פאַר וועטוריען, פאַרן
הערצאָג, פאַר אנדערע נאָענט-זיצנדיקע הויכגעשטעלטע געסט, וואָס ער מוז זיי
הײַנט פאַרלאָזן א סאך פרייער ווי ער וואָלט וועלן.

אין כײדער בא זיך, אפּן דריטן שטאַק, האָט ער זיך ניט געקאַנט אַפּהאלטן
פון נאָכאמאַל באטראכטן די מעציע, וואָס טאנכום האָט אים געבראַכט. ניט אזוי
גיך האָט ער צוגעלאָזט דעם געדאַנק, אז ער האָט דאָ אן אומגעבעטענעם שוטעף
צום פּראָצעס פון היילן די קראַנקע הערצאָגן, און אז דער דאָזיקער שוטעף איז
א ניסטער, קימאַט א רואה ואינו נראה¹, וואָס וועט זיך אזוי גרינג ניט לאָזן, מע
זאָל אים מעגאלע זײַן. דערנאָך, אז עס איז שוין געקומען דערצו, איז וויפל האָט

¹ אזא, וואָס זעט, נאָר אים זעט מען ניט.

ער געפאטערט צייט אף ארומזוכן די מאכשייפע? געפינען די ארומלויפער אירע, וואס טראגן אונטער דער הערצאגן אָט דעם סאם־האמאָועס?

אין די שאַען, ווען בא דער קראנקער איז געווען א דורכלויכט אף צו בא־זיניקן, וואָס מע רעדט צו איר, האָט איר יאָעל געזאָגט:

— מיר זינען דאָ מיט אייך אינדרײַען. איך, איר און די קרענק אייערע. וועט איר זיין אף מיין זייט, וועלן מיר זי ביידע בייקומען, אייער קרענק. ווען ניט, וועט מיר אליין שווער זיין אייך ביידע — אייך און די שלאַפקייט אייערע — צו באַזיגן. — האָט זי זיך געלאַכט ווי אין א קאדאַכעס־טראַנס, מיט אָט דעם היסטע־ריש קרענקלעכן געלעכטער פון א כוילע־נעפּעש¹.

אן אנדערשמאָן, אין א גוטער מינוט אפילע, איז אין איר אריין דער רוע־שטוס: זי איז אָנגעפאלן אף וועטוריען, ס'האָט פון איר געשפּאַרט מיט סינע און עקל צו דער איי־איינציקער טאַכטער. ביפראַט נאָך, ווען יענע האָט זי גענומען ארומזוכן: עפשער וועט זי פאָרט עפעס געפינען פונעם פארדארבלעכן, וואָס זי נעמט איין אלע טאָג און וואָס זי באהאלט אזוי קונציק אויס, אז קיינער קאָן זיך ניט דערקלײַבן צו דעם. זי איז אינגאנצן דול געוואָרן, ווען וועטוריע האָט גענו־מען איבערוואַרפן איר געלעגער. ווי א מעשוגענע האָט זי זיך געוואַרפן אף דער טאַכטער מיט די פּוּסטן, זי גענומען שילטן און שרייען מיט קוילע־קוילעס. גלייך ווי מע וואַלט זי דאָ געוואַלט קוילען.

איצט איז אָט דער גיפֿט־פּוּלווער בא יאָעלן אין די הענט. ער האָט עטוואָס אראַפּגעשאַטן אף א ברעטעלע, און דאָס צווייטע מאָל שוין האָט ער גענומען א לעק אף דער צונג. דאָס שפּיל־פּייגעלע אינעם שטייגל האָט דערפון איין פּיק גע־טאָן, און ס'האָט אים א בליץ געטאָן א געדאַנק: ער האָט דערנענטערט דאָס ברע־טעלע צום שוועלבעלעס שנאָבל, צוויי פּיק, און יאָעל האָט עס אוועקגעכאַפּט, איצט באַטראַכט ער דאָס פּייגעלע... ווי ס'וואַלט צוגעשלאָגן געוואָרן. ס'האָבן זיך דעם אונטערגעהאַקט די פּיסלעך, און ס'איז געבליבן זיצן אפן גאַנצן קערפּער מיט א פּאַרוואַרפן קעפל. אין א פּאַר מינוט ארום האָבן זיך צעשפּרייט די פּליגעלעך. דאָס שוועלבעלע שטייט שוין אף די פּיס, און מיט א צווייטערן רייסט עס זיך פון דער שטייג, די פּליגל קלאַפן זיך אָן אין די ווענטלעך, און דאָס צימער האָט נאָך אזא הילכיק טרעלן ניט געהערט. אָט באלד וועט צעטראָגן ווערן דאָס שטייגל. יאָעל האָט געעפנט דאָס טירל, און דאָס שפּיל־פּייגעלע איז מיט א שמו־צערן ארויס גלייך צום אָפּענעם פענצטער, פון דאָרט אונטערן פּרייען הימל, העט־העט אין דער הייך, ביז צום אינגאַנצן פאַרשווינדן ווערן פונעם אויג.

דער כּיידער איז ווי עפעס פּוּסטער געוואָרן. ווען ער האָט דאָ איצט סקאַטן צי אפּילע וועטוריען, וואַלט ער מיט זיי פאַרפּירט א געשפּרעך וועגן רעפּועס־האַגוף און רעפּועס־האַנעפּעש. דאָס לעבן איז צו קורץ פאַר א רויפּע, אויב אפּילע נאָר אף צו באהערשן דאָס גענויע וויסן וועגן מענטשלעכן קערפּער. היינט ווי איז דער קאַפּ? דער מויעך? דער געמיט־צושטאַנד? ער ווייסט, וויאזוי צו דער־ווייטערן די פּוּסילעס פונעם מאָגן. ער קען אויך אָפּטרייבן דאָס שלעכטע בלוט פון די דאַם־געפּעסן. מע האָט זיך אויסגעלערנט פאַרציען א ווונד, אפּילע ווען מע דאַרף זי נאָך אַפּרייניקן פונעם אייטער. מע קאָן סאָפּקאַלסאַף אראַפּנעמען א קרעציקן אויסשלאָג אף דער הויט... און אָט איז ער שוין דאָ אזויפיל צייט, און ער קאָן מיט גאַרנישט ניט העלפן דער הערצאָגן. ער ווייסט נאָך אפּילע ניט רעכט די סיבע פון איר כאַלאַעס. און אויב אָט דאָס, וואָס ער האַלט איצט אף דער האַנט, איז טאַקע דער מאַקער פון איר שווערן צושטאַנד, דאַרף ער עס אויס־פּרוּוון, ער מוז אליין דערפּילן, וואָס פאַר א פעולע ס'האָט אפן אינגעווייד? ווי ס'ווירקט אפן קאַפּ? ערגער ווי ס'איז מיט איר, וועט אים ניט ווערן. עמעס, ער

¹ א פּסיכיש־קראַנקע.

ווייסט, וואָס עס איז געשען אין דער אַנטיקער וועלט, בא די גריכישע הערשער. א רויפע, וואָס איז אליין קראַנק געוואָרן, האָט מען זיך גלייך אָפּגעזאָגט פון אים. גראַד דאָס לעצטע שרעקט אים ווייניקער פון אלץ. אַט די געפאַר דראַעט אים דאָ ניט. ער קאָן נאָר האָבן אומאַנגענעמלעכקייטן מיט וועטוריען. דארף ער עס אָפּ טאָן, נאָך איידער זי וועט אריינקומען. ער וואָלט ניט וועלן, אז אפילע טאנכום זאָל זיך אונטערכאַפּן.

באַם אראַפּשלינגען די גאַנצע דאָזע, וואָס איז געווען בא אים, איז צווישן די צייך געבליבן א מיך הייליקייט, ווי פון ניט רייפע פרוכטן. אף די יאסלעס — אן עסעריק־ביטערער בייטאם מיט א רייעך פון רעווען־גראָזן. ס'האָט ניט געדויערט קיין סאך, און ער איז באַרוישט געוואָרן מיט עפעס א שווערקייט אין קאָפּ. ער האָט געשפּאַנט איבערן צימער א צעכושטער פון ווינקל צו ווינקל. איצט וואָלט ער דאַפּקע א באלן געווען, עמעצער זאָל אריינקומען. אים דוכט, אז די צונג ווערט אַנגעשוואָלן בא אים אין מויל, זי איז ווי גרעסער געוואָרן. ער פרוווט עפעס זאָגן, קאָן ער ניט אונטערשיידן, צי די צונג־זילבן קומען בא אים ארויס גענוג דייטלעך. עפעס פאַרהאַקט זיך דאָרט. שיט ער מיט ווערטער, ווו ס'זיינען פאַראן גענוג צונג־און גומען־אויסעס, און ס'דוכט זיך אים, אז די געדאַנקען זיינען אים צעמישט געוואָרן. עפעס רעדט ער ניט צו דער זאך. באַפאַלט אים א מאַרעשכּוירע, און ער ווערט אַנשוויגן. ווייזט זיך אים אויס, אז ער פאַלט אריין אין א זינלאָזן דרעמל־צושטאַנד. ס'באַהערשט אים א מיך קרענקלעכע שלעפּעריקייט, און דער מויעך הערט בא אים אוף צו ארבעטן.

פונדעסטוועגן דענקט ער נאָך. ער טראכט, אז ער דארף זיך מיט גוואלד ארויסרייסן פון אַט דעם ווילנלאָזן צושטאַנד. אין דרויסן אף דער לופט, צווישן מענטשן, וועט עפּשער אזוי ניט דריקן אף אים דער קאַפּשווינדל. נאָר ס'פּלאַנטערן זיך אים, אפּאַנעם, אויך די פּיס. זיי זיינען עפעס צו ליכט געוואָרן פאַר די שווערע שטיינערנע טרעפּ. דאָס אראַפּשטייגן פון יעדן טרעפּל באַזונדער ווייזט זיך אים אויס ווי ער וואָלט זיך אראַפּגעלאָזט אין א טהאַם.

ער איז שוין אפן ערשטן שטאַק. אַט איז די ארויסגאַנגס־טיר. מיט א געדריקט, דערשלאָגן געמיט, אין א צושטאַנד פון א פולקומער אדעמאַניע קוקט ער דאָ אף די מענטשן. אַט איז דעם הערצאַגס וואַפּנטרעגער מיט א פריילעכער כעווריע. זיי קומען ערשט פונעם עס־זאל, ווו זיי האָבן נאָרוואָס פאַרלאָזט דעם סודע־טיש. — סעניאָר עסקולאַפּ, ווו זייט איר פאַרשווינדן געוואָרן, — שטעלט אָפּ יאַעלן דער גוואר, דער וואַפּנטרעגער, און די איבעריקע, וואָס גרייטן זיך לוסטיק מאַכן, בלייבן אויך שטיין דערביי. — איך האָב זיך אזוי אַנגעגאַסן, — מאכט ער א פאַר־קרימט וויינענדיק פאַנעם, — אז ס'גרימט מיר אין בויך, איך האָב שוין קיין קויעך ניט איבערטראָגן דאָס גרימעניש.

די לאכעריקע האָט יאַעלן קימאַט ווי ניט געאַרט. ער האָט זיי איצט טיף אין דער אדאַמע. ער שטייט שוין, דוכט זיך, זיכער אף די פּיס. אַט איז די טיר, צוויי־דריי שפּאַן. און ער איז אין דרויסן. דער גוואר אָבער שטייט ניט אָפּ פון אים. ס'געפעלט אים אַט די כּויעק־שפּיל. ער האלט זיך באַם בויך און בעט זיך בא יאַעלן:

— ער־וואָרט, ס'האַט מיך שוין פאַרמאַטערט אַט די שטעכעניש־ברעכעניש, איך וועל עס ניט איבערטראָגן אזא בויך־גרימעניש.

— ס'איז דאָ אן אייצע, — האָט יאַעלן מיט זיין שטרענגן זאָג שטיל געמאַכט די כאַכעניש פון דער קנופּיע. — פרוו צעקייצען די שטעכלקעס פון א דאָרן־בויס... די ארומיקע האָבן פונדאָסניי אויסגעפלאַצט מיט א געלעכטער. דאָס כאַכמען זיך האָט שוין מער אַנגערירט דעם גוואר. ער איז איצט געבליבן דער אָפּגעכוי־זעקטער. פונדעסטוועגן האָט ער נאָך געפרוּוט מיט א לאַקריי־שמיכעלע אפן פאַנעם ראטעווען די לאגע:

— וואָס הייסט די שטעכלקעס פון א דאָרן? ווי קאָן מען דען?

— יא, מע קאָן. די שטעכלקעס פון א ווילדן דאָרן, צוזאמען מיט א ביסל האַבער, — האלט זיך יאָעל בא זינס.

— נאָך מיט האַבער? — האָט דער גוואר קלוימערשט מיטגעשפאסט און ניט געווסט, וויאזוי ארום ארויסקריכן פון דער שפאָט־שפיל. שוין אָן א מינדסטן סי־ מען פון נאָכקרימעניש האָט ער א טיינע געהאט, — וועגן דעם האָט איר צוערשט ניט געזאָגט, ניט דערמאָנט אפילע וועגן האַבער.

— איך האָב צוערשט ניט געווסט, אז דער סעניאָר, דעם הערצאָגס געווער־ טרעגער, איז אזא... אזא אייזל.

דאָ האָט זיך יאָעל א ביסל פארהיקעט און גערעדט ווי מיט א געשוואָלענער צונג. נאָר קיינער האָט ניט באוויזן צו לייגן אכט דערוף. זיינע ווערטער זיינען באַגלייט געוואָרן מיט הילכיקע שפאס־געלעכטערן.

דער גוואר, א צונטער־רויטער, האָט פארלוירן ארומגעטאפט דעם שווערד־ גארטל, און מיטאמאָל האָט א בלענד געטאָן די דין בייגעוודיקע שאַרף פון דער ראפירע, מיטן טעמפן קיילעכל אפן שפיץ. עמעצער האָט זי הינטן־ארום פארקאפט פארן קלינגל, האַגאם ער האָט זי פעסט געהאלטן.

— איך וועל זיך ניט לאָזן מאַכן צום נאר, — האָט דער גוואר געטומלט און זיך געריסן צו יאָעל, וועמען ס'האַבן ארומגערינגלט די נאָך אלץ לאַכנדיקע פריילעכע גאלא־יונגען, צווישן וועלכע ס'זיינען געווען פאזשן, געווערטערגעער און שוין אייניקע געזאלבטע ריטער. זיי האָבן ערשט איצט פון דער נאָענט באַ־ מערקט, אז מיטן מעדיקער איז עפעס ניט אלץ קעשורע. ס'הערט זיך ניט, אז ער זאָל זיין אַנגעטרונקען, נאָר ער רעדט, ווי ס'וואָלט זיך אין אים שוין געבויטעט א פאס מיט וויין, און דעריקער, ער רייסט זיך מיט אלע קויכעס צו דער געפאר. עמעצן איז איינגעפאלן, מע זאָל אים אויך געבן א ראפירע אין די הענט, און זאָל ער זיך אליין פרווון פארטיידיקן, אויב ס'ציט אים אזוי שטארק צום געפעכט.

די ראפירעס האָבן זיך שוין עטלעכע מאָל איבערגעקרייצט מיטן קלינגער־ קלאַנג פון דינעם אייזן. נאָר ניט דאָס האָט אזוי צוגעצויגן וועטוריען אהער. ווען ניט די פערדישע געלעכטערס, ווען ניט די הירושעריי, וואָס האָט באַגלייט יעדן ניט געלונגענעם האַנט־באוועג, דערהויפּט, פארשטייט זיך, פון יאָעל, וואָלט זי פארבייגעגאנגען.

ער האָט דערזען וועטוריען, ווען בא זיין קעגנער איז ארויסגעפאלן די רא־ פירע פון דער האַנט. יאָעל האָט זיך אויסגעדוכט, צי ער האָט טאקע דערהערט דעם הילכיקן געפלעסק פון קאַפּלשמוינעדיקע פעטש אפן גווארס ברייטן פאַנעם. ער האָט נאָר באוויזן צו זען, ווי יענער פארשטעלט זיך די באַקן מיט די הענט, און וועטוריע גיט זיך א דריי אויס צו אים אן אומרויך־דערשטוינטע און נעמט אים גלייך באַשיטן מיט פראַגן. מע מוז איר, פארשטייט זיך, עפעס ענטפערן. נאָר א סאך אנדערע ריידן דאָ שוין פאר אים. שוויגט ער אָפּ דעם גאַנצן וועג, ביז זיי בלייבן אליין, בא אים אין זיין כיי־דער־מעיוכעד. אויך דאָ שמייכלט ער נאָך אלץ צו איר מיט אַט אַי־ענעם געטריי נארישן שמייכל פון א שולדיקן, און אז ער פרוווט איר, ענדלעך, עפעס זאָגן און ס'פארפלאַנטערן זיך בא אים די ווער־ טער אין מויל, ווערט זי נאָך צעטומלטער.

— איך פארשטיי ניט, וואָס מיט דיר איז, — ציטערן בא איר די ליפן. — זאָג, וואָס איז געשען? גיב מיר צו פארשטיין, יוליאַן.

ער נעמט זי פאר ביידע הענט. מיט איין האַנט וויל ער, זי זאָל בא אים אַנעמען דעם דיפעק, און מיט דער צווייטער זאָל זי בא אים אַנטאפן דאָס הוילע האַרץ זינס און הערן, ווי ס'קלאַפט אומרעגלמעסיק...

נאָך איידער זי פרוווט עפעס דערהערן, טוט ער זיך האַסטיק מיטאמאָל א ריס פון אירע הענט, שלעפט ארויס פון דער מיט קעשענע דאָס קליינע פארמעט־

זעקלע, צעעפנט עס און וויל פון דארט ארויסטרייסלען כאָטש עטלעכע שטוי-
בעלעך אף דער דלאַניע, נאָר ס'באקומט זיך גאָרנישט ניט.
— אַט דאָ, — באווייזט ער אפן זעקעלע, — איז געווען דיין מוטערס פאנאציע,
וואָס זי פראָפט אין זיך אריין טאָגטעגלעך, ווער ווייסט אין אוועלכע דאָזעס. איך
האָב נאָר פארזוכט דערפון און זעסט, ווי איך פיל מיך? אַט בין איך נאָרוואָס
געווען א געפעכט-מייסטער, און איצט בין איך... איצט ביסטו דער ריטער מיי-
נער... דער ריטער און דער רעטער... די רעטערן מיינע, שוין דאָס צווייטע מאל,
אז דו נעמסט מיך אונטער דיין שוץ... — וועטוריע ברעכט זיך די הענט און פאר-
ווארפט אים מיט פראַגן. נאָר אירע רייד דערגייען צו אים ניט, ער וויל זי ניט
הערן, ער וויל בעסער אליין ריידן. זי וויל אים צומאכן דאָס מויל מיט דער
האנט, און אז ער לאָזט זיך ניט, קערעוועט זי אן אומצופרידענע אָפּ דעם קאָפּ
פון אים. בעט ער זיך בא איר:

— ווייז מיר ניט דיין אומגענאָד, וועטוריע. איך בין אויך אן אדלמאן... יאָ, יאָ,
אן אדלמאן... און ניט נאָר דערפאר, וואָס איך בין דער גאסט אינעם רייכסטן
שלאָס פון לאנגעדאָק. דיין פאָטער, דער גוטאהרציקער האר ריימונד דער זעק-
סטער, האָט עס מיר אנומלטן געגעבן אַנצוהערן. אים האָב איך עס פארשוויגן,
און דיר וועל איך זאָגן, וועטוריע. איך בין עפשער אליין פון די גאָר-גאָר קליינע
אצילים. געגליכן, מעגלעך, צו אן אַרעמען וואנדערנדיקן ריטער, וואָס פארמאָגט
גאָר זיין אייגנס דאָס איינע רייטפערד, דעם שוץ-פאנצער אפן לייב און א שווערד
אין דער שייד. אָבער מיין שטאָם... אונדזער אדל, וועטוריע, איז פון דער ערשטער
פראַבע. אונדזער גאלדענע קייט פון אצילעס, מיט קיניגן און פירשטן, מיט קרוין-
יאָרשים ביז צו די רייכסטע מאַגנאָטן מיטן שענסטן און בעסטן רייכטום אין דער
וועלט. איין איבן טיבאָן פארמאָגט מער אויצרעס, ווי דאָס גאנצע אדלטום פון
פראַוואנס און לאנגעדאָק. איך בין געווען בא אים אין שלאָס. איך האָב געזען
דאָס פארמעגן זיינס. עמעס, דער שלאָס איז אָן א פעסטונג, דער פאלאץ זיינער
איז מער ניט ווי פון דער ערד ביזן סופיט. איינשטאַקיק און גידעריק, אויך אָן א
ייכעס-הערב אפן טויער, דערפאר אָבער אין די שרענק. אין וויפל שרענק! און
אף די הילצערנע געשטעלן ענג צוזאמענגעדריקט שטייען די פעלענע טאָוולען,
אין וועלכע ס'זיינען פארבראָגן די טייערסטע איידלשטיינער. אזא צירונג, וואָס
קיין שום קיניגלעכע קרוין איז נאָך דערמיט קיינמאל ניט באצירט געוואָרן.
וועטוריע האָט אים גלייך ניט פארשטאנען. זי האָט עס אופגענומען ווי גלאַט
א פלאַפלעריי. ווען ער איז שוין באלייגט געוואָרן און זי איז געבליבן זיצן לעבן
אים, האָט זי ערשט באנומען, אז ער רעדט וועגן ביכער-אויצרעס... וועגן די
טייערסטע פערל אין אלטרוימישע און גריכישע יעקאר-האַמציסעס, אין די ארא-
בישע און יידישע קסאוויאדן, אלץ וועגן אזא האָב און גוטס, וואָס דאָ אין שלאָס
איז עס ניט בענימצע. מיטאמאָל איז ער אריבער צו מיכאָלים גאָר. ער בארעדט
דעם פרישטיק. דעם שטייגער עסן פון די באזונדערע טיש-געסט. פלוצעם צעלאכט
ער זיך. ער דערציילט איר וועגן געפעכט, און לאכט אויס דעם קעגנער זיינעם,
וואָס האָט באקומען פון איר די הילכיקע פעטש.

צוליב וואָס דארף ער עס אלץ איבערקייען, טראכט וועטוריע. אַט אזוי איז
מיט דער מוטער, ווען זי הייבט אָן פלאַפלען און שווער באוועגן מיט דער צונג.
האגאָס ס'איז איר ניט לייכט, קאָן זי אזוי אָן אופהער שטאַמלען ביזן איינזינקען
אין א טיף פארמאטערטן לאנגן שלאָף.

יוליאַן וועט עפשער אויך באלד איינשלאָפן. זי גלעט אים צארט די האָר פון
קאָפּ, דעם גלאַטהויכן שטערן, און לייגט שוין קיין אכט ניט אף זיינע פלאַנטער-
רייד. ער האָט איצט האנאָע פון עפעס אן אייגענעם איינפאל. ער וויל, אז וועטו-

ריע זאל אים קוקן גלייך אין די אויגן אריין און אים אויסהערן. ער רעדט מיט איר וועגן די דרטי געפארן, וואָס לוייערן אפן רויפע א מאנצבל, אויב מע געטרויט אים אמאָל אויסהיילן א יונגע פרוי. ער דארף זיך היטן מיט זיינע הייל-מיטלען, זי ניט ברענגען צו קיין אקאַרעס¹, ער דארף אָבער אויך זיין זאָהיר-וועזאָהיר, ער זאל זי ניט מאַכן פאַר אים אקאַרע. ער זאל ניט דארפן דערנאָך ארויסקוקן אפן מאפעלע... און די דרטיע — די דרטיע געפאר? שטייט ער צו צו וועטוריען, און שפארט זיך איין, זי זאל אים נאָר ענטפערן.

וועטוריע ווייסט ניט, וואָס צו אַגן אים. איר דוכט זיך, אז אַט דאָ, זיצנדיק לעבן אים, וועט זי באלד אליין אָנהייבן רייזן ווילדע נארישקייטן. זי ווייסט שוין ביכלאל ניט, וואָס מע רעדט צו איר, און וואָס וויל ער פון איר האָבן?..

ס'זיינען אוועק א פאַר טעג נאָך אַט דעם פאל, און וועטוריע האָט אָנגעהויבן צו באנעמען, אז יאָעל האלט פארבאהאלטן א פארדראָס אפן פאָטער, צי עפשער אויך אף איר א סאך אן ערנסטערן, ווי ער האָט ארויסגעוויזן, בייס ער איז געווען באטויבט פון אַט דעם גיפּט-פּלווער. עפשער דערפאר, וואָס סקאָט איז די לעצטע פאַר טעג מיט זיי, פירט ער זיך מיט איר אוף א ביסל צוריקגעהאלטן. דעם נעכט טיקן טאָג איז ער צוגעשטאנען צו איר, זי זאל אים נאָר אומקערן דאָס רעשט ביסל גיפּט, וואָס איז נאָך קלוימערשט פארבליבן אינעם פארמעט-בייטעלע. ער האָט עס מוירע איר צו געטרויען. ס'קען זיך איר אויך פארוועלן אים נאכטאָן און עס אויספרוויין אף זיך, און דאָס טאָר ער ניט דערלאָזן.

מיכאל סקאָט איז גלייך פארפאָרן אהער, ווי נאָר וועטוריע האָט געשיקט נאָך אים, אינעם זעלבן טאָג, ווען יאָעל האָט פארזוכט פונעם סאס-האמאָועס. אָבער ערשט היינט, אפן דריטן טאָג פון זיין געפינען זיך דאָ, האָט ער זיי באוויזן א בריוו, וואָס ס'האָט געבראכט דער פויפסטלעכער לעגאט צו זיין סעניאָר, צום גראף ריימונד ראזשער. דער בריוו איז פונעם פויפסט אייגנהענטיק געשריבן. דער גראף ווערט דאָרט געזידלט, לעמני ער דערלאָזט בא זיך אין דאָמענען, יידן זאָלן בויען זייערע געבעט-היזער אין דער גאָטיק-פאָרם, זיי טוען עס, קעדיי אריבערצושטיגן מיט זייער הייך די קלויסטער-שפיצן. ער ברענגט אין דעם בריוו א פאל, ווי אין איינער א שטאָט, וואָס געהערט צום גראף, האָבן זיי אויס-געבויט זייער א טפילע-היזו א סאך שענער און העכער פונעם שכינעסדיקן קלוי-סטער, און מיט זייערע הילכיק שאלנדיקע טפילעס רייצן זיי די גאָסטפאָרכטיקע קריסטלעכע באפעלקערונג. ניט דאָס איז אָבער די הויפט-זאך אינעם פויפסטס בריוו. ער פאלט אָן און זידלט דעם גראף מיט די ערגסטע זילולים: פארוואָס ער פארשטאָפט די אויערן צו גאָטס רוף. ניט ער און ניט זיינע וואסאלן און ריי-טער האָבן נאָך קיין איין מאָל ניט אַנטיילגענומען אינעם צוג אף צו באפרייען די ביינער פונעם געקרייציקטן און אויסלייזן די הייליקע ערד און גאָטס שטאָט יערוואלעם פון די אומריינע סאראצינער.

סקאָט איז געוואָרן אפגעבראכט נאָכן איבערלייענען דעם בריוו. מיט שוים אף די ליפן האָט ער גערעדט וועגן די רויבגיריקע קרייץ-צוגן, וועגן דער צוויי-עסדיקייט פונעם איצטיקן פויפסט אינאָקענטיוס, וועלכן ער קען זייער גוט. אַט די אלע הערשער, די קייניגן... די גרויסע פעאָדאלן, מער פון אלץ לאָקט זיי דער שימער פון די גרויסע רייכטימער אפן מוזרעד. זיי לאָקערן נאָך די ריזיקע אויצרעס, וואָס זיי האָפן אריינצובאקומען צו זיך אין די הענט. זייער טרוים איז צו דעראַבערן דאָרט נייע גרויסע גיטער אף די ברייטע שעטעכן פרוכטבארע ערדן. אפילע דער אַרעמסטער ריטער האָפט דאָרט רייך צו ווערן אפן כעזשבן פון די „פארדאַרבענע“ מוסולמענער. טרייבן זיי דעריבער דאָס פינצטערע פאָלק, די אויסגעמאטערטע פויערים, וועלכע קומען דאָ קוים אויס מיט דער כעיונע, און

¹ ניט קענען האָבן קיין קינדער.

דארט וועלן זיי אין בעסטן פאל באקומען א מעכילע אף די ניט באגאנגענע זינד, אויב ניט קיין הילצערנעם קרייץ אפן אינדערפרעמד-פארלאזטן קיינער. וועטוריע קאן מאמעש ניט אריבערטראגן די אופגערעגטקייט זינען. זי האט געווארט, אז דאס פייער זאל קומען פון יאָעלן, און דאָ שפּריצט גאָר פּונעם ענגלענדער מיט אזא סינע, גלייך ווי ער וואָלט קיין קריסט ניט געווען. צודערצו זיינען זיינע ביזווייליקע רייד דורכויס אויסגעטראכט און פאלש. זי ווייסט, אז מע טרייבט קיינעם ניט... אַט צווינגט דאָך קיינער ניט דעם פּאַטער אירן און די אנדערע הערשער פון פּראָוואַנס אַנטיילנעמען אין אַט דעם הייליקן קריג: ס'זיין נען פּאַראַן גענוג, וואָס טוען עס אייגנווייליק און מיט די בעסטע קאָואַנעס. ניט ווי ער דערציילט דאָ, און ניט נאָר אין די קאטוילישע לענדער. אַט רעדט מען וועגן ביזאנץ...

— ביזאנץ? — לאַזט איר סקאַט ניט דערזאָגן. — ביזאנץ האַפט אריינעמען די קרייצטערענער צו זיך אין די הענט. זי מיינט אפילע ניט די הייליקע ערד. זי דארף זיי איצט האָבן אף זיך צו באשיצן פון די סעלענדזשוקן און פעטשענעגן, וועלכע באדראָען זי פון ביידע זייטן.

— נו און די איטאליענישע שטעט? זיי באדראָעט דאָך קיינער ניט?.. און זיי העלפן מיט אלץ, וואָס זיי קענען נאָר...

— פאַר זיך זעלבסט! — שרייט קימאַט אויס דער ענגלענדער. — זיי האַפן פּאַטער צו ווערן אי פון די מוסולמענישע, אי פון די ביזאנטישע סאַכריים, קעדיי צו פאַרכאַפן דעם גאַנצן מירועכדיקן האַנדל צו זיך אין די הענט אריין... און דער פּויפּסט אליין? ער מיינט מיט דער הילף פון די קרייץ-צוגן דערשטיקן די אַפּגעשפּאַלטענע ביזאנטישע אַרטאָדאָקסאַל-קריסטלעכע קירן, וואָס מע קאָן זי ניט באצווינגען שוין עטלעכע הונדערט יאָר.

— איך פאַרשטיי ניט... — איז שוין וועטוריע גאָר ארויס פון די קיילים, און זי קאָן גאַרניט געפינען קיין ווערטער אף אויסדריקן איר צאָרן. — קומט אויס, אז אומעטום... אז אלע זיינען נאָר אויסן דער טיפּוול ווייסט וואָס... מע איז גאָר קיין קריסטן ניט...

— מ'איז קריסטן, נאָר בא אַט די קריסטן סטאַרטשען ארויס די וועלפישע אפּעטיטן פון רויב און פאַרכאַפונג, די גיריקע שטרעבונג בארייכערט צו ווערן און באהערשן דעם גאַנצן מיזערעך, מיט זיינע האַנדלס-וועגן, מיט זיין האָב און גוטס.

וועטוריע האַט דורכן פענצטער דערזען יאָעלן. ער איז געשטאַנען מיט די הויף-לייט בא די אייזערנע שטייגן, ווו הינטער די גראטעס האַט ארומגעשפאַנט א צערייצטער דער וואָלף. אַט די כניע האַט שטענדיק פאַר די אויגן די ווילדע כאַ-זיירים, דעם פוילן בער, וואָס ליגט און דרעמלט בא דער ביט מיט וואסער. די מענטשן האָבן איצט אף אַט די כניעס קיין אכט ניט געלייגט. דער סענעשאל מיט זיינע באדינער זיינען פאַרנומען אין א געשפרעך מיט די צוויי רייטערזער, וואָס זיינען געקומען אין הויף אריין מיט זייערע אויסגעדערעסירטע רויבפייגל. זיי האָבן א כיישעק אַנטיילצונעמען אינעם הערצאָגס פּרילינג-יאַגד. שוין ניט דאָס ערשטע מאָל, אז זיי שטייען אין דינסט בא פאַרשיידענע סעניאָרן. זיי זיינען אויסגע-פרוועטע יעגער, און זייערע פייגל זיינען פון דער בעסטער אַדלער-ראסע.

דער יינגערער איז אַנגעטאָן, ווי ער וואָלט נאָרוואָס געקומען פון א ריטער-טורניר. דער קאָפּ איז בא אים אין א מעטאלענעם העלם, וואָס דעקט אויך צו א טייל פאַנעם. פון די צוויי ברייטע שפאלטן קוקן ארויס א פאָר יונגע פּרילעכע פאַרשיטע אויגן, און דורך דער עפענונג פונעם מויל באווייזט ער אלעמאָל צוויי רייען לאכנדיקע ציין. ער איז אַנגעטאָן אין אן אייזערן רינג-העמדל, מיט א

פאר פלודערן, ווי זיי וואלטן געווען געשטוקעוועט פון בלעכענע מאטביעס, אזוי אז ער איז קימאט אינגאנצן פארקאוועט אין אייזן. ס'פעלט אים נאר די שווערד אין דער האנט, ער זאל זיך קאנען לאזן אין א געפעכט מיטן סאמע מוטיקסטן ריטער.

יאָעל האָט שוין גערעדט מיט אים אפן פראוואנסאלן יידיש-לאַשן. ער קען אויך ספארדיש. זיי שטאמען פון די פירעניען-בערג, וואָס ערגעץ לעבן ספאָראד. דער צווייטער ריטער, דער פאָטער זינער, מיט א גאנץ פרידלעכן אויסזען, אָנֵ געטאָן אין א לעדערנעם קאמוזיל אף דער ברייטער ברוסט, האָט יאָעלן דער־ ציילט אף דער כומעש־שפראך, אז די גאנצע מישפּאָכע זייערע זינען אנשי צידו, און ניט דער געיעג איז בא זיי דער איקער, זייער ווילן איז כאפן דעם ווילדן פויגל א לעבעדיקן און אים צוגעוויינען צו היימישקייט. ווי רויבעריש־ גיריק דער פויגל זאל ניט זיין, קאָן מען אים פארוואנדלען אין א היימישן. זיי האבן שוין אמאל אויסדרעסירט א בעריישיס־פויגל, און פון א יאם־אדלער האבן זיי געמאכט א טורעם־שוואלב, אזוי שטיל און געהאַרצאם האָט ער זיך דערנאָך אופגעפירט.

— אָט האָט איר א באַרגיקן פאלק־אָדלער, — באווייזט ער אף זיין פויגל, וואָס זיצט בא אים אפן אקסל, — אן עמעסער מערדער־פויגל, וואָס איז שטענדיק גרייט געווען אלץ צו פאַרצוקן אף אַנצושטאַפן זיין גזיילע־בויך. און זעט, — טוט ער א גלעט דעם פויגל און מיט א געשמאקן שמייכל קוקט ער, ווי אָט דער באַר־ יוכאַני האלט זיך רויק, נעם און שפיל זיך מיט אים, ווי מיט א טערקלטיוב. ער נעמט דעם פויגל פאר ביידע קורצע און גראַבע פיס און הייבט אים אוף הויך איבערן קאַפּ. דאָס גוטמוטיקע פּאָנעם באַס ייִדן איז האַנאַעדיק צעהעלט, האַגאַם ס'איז ניט גרינג פאַר זינע יאָרן צו האַלטן אָט דעם לעבעדיקן פויגל אף די אויס־ געצויגענע הענט. מע זעט לויטן שווייס, וואָס שלאַגט ארויס אפן גרויסן געקנייטשטן שטערן, אף די באַקן, וואָס זינען מיטאַמאַל צאָרט באַפאַרבט גע־ וואָרן, ווי בא א קינד, אז די גוטע מידע אויגן בא אים שטראַלן מיט פאַרגעניגן. וועטוריען איז געפעלן געוואָרן דער פויגל, וואָס באַס זון אין די הענט. דאָס איז א פאַלק, וואָס איז ענלעך צו א שטיין־אָדלער פון דער מישפּאָכע אלצפרעסער. אָט די פאַלקן נעסטן זיך אין די הויכע פירעניען־בערג. דער שפאַרבערישער אויסזען פון זיין קורצן און שטאַרקן שנאַבל, א פאַרביגענער אף אַראַפּ, ווי א שאַרפער האַקן, דאַרף אַנוואַרפן א פאַכעד אף גאַר דער געפליגל־וועלט. דער נייגעריקער אוילעם באַטראַכט די אלע איבעריקע מיילעס פון אָט דעם לופט־ יעגער. ער איז באַדעקט מיט קליינע און געדיכטע טונקל־גרויע פעדערן, נאַר אף זיין קאַפּ זינען פאַראן הוילע ערטער. דערהויפּט בא די גרויסע שאַרפע אויגן. שטאַרק באַפעדערט זינען די גראַבע פיס בא אים. מע זעט קוים ארויס די פאַרשפיצטע ארומגעשליפּטע נעגל אף די אויסגעקרימטע פינגער. דער יונג ענטפערט צוריקגעהאַלטן און ניט גערן אף די אלע פראַגן פון די הויפּלייט, דערהויפּט ווען וועטוריע פּרעגט עפעס. קומט דעמלט צו הילף דער טאַטע:

— דאָס איז אן „ער“ מיט א „זי“, — באווייזט ער אף דער „זי“, וואָס בא אים אין די הענט. — ווען זיי וואַלטן זיין איצט בא זיך אין די בערג, וואַלטן זיי ביידע אין די פּרילינג־כאַדאַשיים געוואַרעמט אין דער נעסט בא זיך די אייעלעך. די אָדלערס פון דעם מין נעסטן זיך אף די באַרג־שפיצן, אינעם פעלדזיקן באַדן, ווו זיי זוכן אַפּ די עפענונגען אין די גרעסטע שטיין־שפּאַלטן. זיי קענען אויך פאַרכאַפן א פרעמדע נעסט, א גרייטפאַרטיקע, און דאָרט לייגט די „זי“ צו צוויי, ניט זעלטן אויך פיר ווייסע, ברוינלעך באַשפּריצטע לענגלעכע אייער. ביז

¹ יעגערס.

ס'טיילט זיך ניט אויס דאָס קליינווארג, זינען זיי ביידע צוזאמען. אויך דערנאָך פליען זיי שטענדיק נאָר פאַרווייזן אָדער אין גאָר קליינע טשאטעס. איר וועט זיי זעלטן טרעפן צווישן א גרויסער מאכנע. און נאָך א זאך: אויב איר כאפט בלויז איינעם פון דער פּאַר, וועט זיך איינך קיינמאָל ניט אינגעבן אים צווייגע- בען, אזוי צוגעבונדן זינען זיי איינער צום צווייטן. וועטוויסן יאגד-אָדלער איז גאָר פון אן אנדער געזע. בא איר איז אן איידעלער פאלק מיט א טונקל- ברוינעם געפעדער, מיט א שלאנקן גוף, ווי בא א גריף, און מיט א זעלטן שארף געהער. עמעס, דער כוש-האַרייעך איז בא אים זייער א פארטעמפטער. ער קאָן זיך שאַענווייזן גראָבן אינעם קויט פון אן אווערדיקער נעוויילע, וואָס איז שוין צעפוילט געוואָרן פון לאנג ליגן אפן פעלד. און ער האָט קימאט אינגאנצן קיין שטים ניט. פאר דער צייט, וואָס דער פויגל איז בא איר, האָט זי עפשער א פאַר מאָל אים געהערט ארויסלאָזן אזוינע אומאַנגענעמע קלאנגען. זי וויל וויסן, צי אָט דעם ייִדנס פויגל קאָן א געשריי טאָן?

דער עלטערער ייִד האָט זיין „זי“ גענומען פאטשן איבערן שנאָבל וואָס אמאָל האסטיקער און שטיפער. אירע אויגן זינען שארפער און גרעסער געוואָרן. ס'האָט פון זיי ארויסגעקוקט אזא קלוגער פארשטאנד מיט א מין געהאַרכזאמער אונטערטעניקייט. דערפאר דער „ער“ באַם ייִנגערן האָט א שפרייט געטאָן די פליגל, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט ארויסרייסן, און מיט א צוויי־דריי אָפּגעהאַקטע קלאנגען האָט ער זיך געצויגן מיטן שנאָבל צו זיין פאַר. די צוקוקער האָבן האַ- נאָע געהאט פונעם פויגלס ראנגלען זיך אינעם באַכערס שטארקע הענט, און ווי די „זי“ האָט כּיטע געטריי אים האסקאַמעדיק נאָכגעקוקט. דער ייִד האָט זי ארויסגעלאָזט פון די הענט. אלע האָבן געמיינט, אז זי וועט זיך א לאַז טאָן צו איר באשערטן, נאָר זי איז אוועק אין דער היך, און דאָ האָט מען ערשט דער- זען, בעשאַסן פלאטער, די שטאַלצע שיינקייט פון אָט דעם פליענדיקן באלכני. דער שנעלער פאָך פון די פליגל האָט זיך קימאט ווי ניט אַנגעזען. די גרייס אירע האָט אַנגעהויבן ווערן געשרומפענער און קלענער. א שוואַרץ פינטל האָט עטלעכע מאָל אדורכגעשיטן דעם בלויזן כאַלאָל אהין און צוריק. מיטאמאָל האָט זיך דאָס פינטל א ריס געטאָן נאָך העכער, און דאָפּקע דאַרט איז דער טונ- קעלער פלעק פלוצעם געוואָרן געדיכטער און פולער. מיט ארופגעהויבענע קעפּ האָבן די מענטשן נאָכגעשפּירט, ווי די שוואַרצקייט האָט זיך געשפאַלטן, און שוין צוויי קילעלעך קרייזן ארום העכער און נידעריקער. אין דעם שווינדלדיקן פרייען אָדלער־פלי פון די ביידע פייגל האָט מען גלייך געקאַנט דערקענען, ווער וועמען עס באַדאַרף. דעם ייִדנס „זי“ האָט זיך אומופהערלעך אזוי אַזעסדיק- זעלבסטזיכער געיאָגט, ווי זי וואָלט דאָ געפירט א שפּיל. אָט פלאטערט זי דרייסט איבערן קעגנער, און אָט איז זי ווידער הינטער אים, דער געיאָגטער פויגל טוט זיך א הייב אין די הייכן. ס'האָט זיך געקאַנט דוכטן, אז ער האָט זיך שוין אינ- גאַנצן אָפּגעריסן פון דער פאַרפאַלגערן. דאָס אויג האָט ניט געכאַפט דעם גיריקן שוונג. מיט וועלכן זי האָט זיך א ריס געטאָן צום קאַרבן, און דאָס געראנגל דאַרט, בייס זי איז אים בייגעקומען. א ביסל אין דער נידער האָט מען שוין גע- זען, ווי זי טראָגט איר רויב אין די פעסט איינגעקלאמערטע נעגל. דאָס איז גע- ווען א יאסטער, ניט קיין סאך קלענער פון דער באצווינגערן. זיי האָבן זיך ביידע, ווי אראָפּגעפאלענע, א זעץ געטאָן אין דער ערד. דער אוילעם האָט זיי באלד ארומגערינגלט און מיט נייגער צוגעקוקט, ווי איין פויגל רייסט אוף באַם אַנ- דערן, מיט די שאַרפע נעגל, מיטן שנאָבל־שפיץ, דעם נאָך אָטעמדיקן בויך, ווי גיריק זי שלינגט גאַנצע שטיקער פלייש צוזאמען מיט די ביינער און מיט די פאַרבלוטיקטע פעדערן. וואָס סע לאַזט זיך ניט פאַרדייען, גיט זי קנוילבווייז גלייך אַפּ צוריק פונעם מויל. א באַפרייטער, האָט דער „ער“ זיך צו איר אראָפּגעלאָזט, גענומען ארומפירן מיטן שנאָבל איבער אירע פעדערן, זוכן בא איר ווונדן, זיי

ארומלעקן. מיט גרויס ווירדע נעמט דער „ער“ נאכהער ארומשפאנען ארום דעם געשמאקן זאק־רויב, שלידערט אָפּ מיט די פיס די ארויסגעמיקעטע קנוילן פון זיין „זי“.

די צוויי רויב־פייגל האָבן גלייך אפן אָרט באקומען די העכסטע אָפּשאצונג. איבערהויפט די „זי“. דעם טאטן מיטן זון האָט מען געלאָזט בלייבן אין שלאָס, קעדיי זיי זאָלן אַנטיילנעמען אינעם פאלקן־געיעג און באזאָרגן דעם הערצאָגס יעגער מיט גוט אויסגעדערעסירטע פויגלפאָנגער. צוליב די צוויי יידן איז יאָעל מאסקים געווען זיך אויך אַנשליסן אינעם פּרילינגדיקן יאָגד.

די האכאַנעס צו אָט דער וויכטיקער געשעעניש — צו דער פּיערלעכער צע־רעמאַניע פון עפענען דעם געיעג־סעזאָן — זיינען שוין געווען אין פולן ברען. אפן הויף האָט עס זיך אָנגעזען אָף שריט און טריט. דער שטאַל־מייסטער מיט אלע זיינע רייט־קנעכט זיינען שוין דעם וויפּלטן טאָג פארהאוועט בא די פּערד־שטאלן. מע האָט צעהאַנגען אין דרויסן דאָס שפּאַן־געצייג: די שווערע זאָטלעך מיט די נאָכהענגער, ארומגעשמידע מיט אייזן, דעם גאַנצן געשלידער פון ריי־מענע און מעטאלענע לייצעס, שלייעס, בויך־גארטלעך, שולטער־רימענס, שטייג־רינגען. די פּערד האלט מען אין אייזן רייבן מיט די שאַב־אייזנס, רייניקן און פּוצן. מע הייבט בא זיי די פיס און מע קוקט אדורך די טלאָען: וווּ מע קאָן זיך באַנוגענען מיט צופאַריכטן די טלאָען און וווּ מע דאַרף פּונדאָסניי אונטערשמידן. א געוויסן מין פון די געיעג־הינט האָט מען שוין פון נעכטן אָן געלאָזט הונד־גערן. דערטראָגט זיך פון די בייַדלעך א יאָמערלעך געהויל, ווי פון א טשאטע וועלף, צווישן זיי די מיצראַם־הינט, וואָס קענען ניט בילן, רייסן זיך פון די קייטן און קריכן אָף די ווענט מאמעש. פאַרקערט, די לוייער־ און לאַקער־הינט האָדעוועט מען איצט אונטער בעסער ווי אלעמאַל. דערהויפּט קעכלט מען זיך מיט די טעריערס — מיט די קליינע פאַטלאַטע הינטעלעך, וועלכע זיינען פּייִק צו ארויספאַקן דאָס געווילד פון די טיפּסטע באהעלטענישן.

די פּייל־און־בויגן־שיסער און די ציל־טרעפּער קריכן ניט ארויס פון די יעגער־שטיבלעך. דאָרט קלייבט מען איבער די בויגנס. מע פּרוּווט, צי ס'זיינען גענוג שטייף אָנגעצויגן אָף זיי די טעטיוועס פון די אַקסן־אַדערן, צי ס'איז ניטאָ קיין פּגאַם אין דער ראם. מע פילט אָן די פּיילנשאַשן מיט פּונדאָסניי פאַרשפיצטע פּיילן, מיט פּריש אָנגעשליפּטע ווארף־שפּיזלען.

דער הערצאָג אליין גייט איבער די שמידערייען, וווּ ס'ווערן אויסגעשטאַלט די געיעג־מעסערס, די קורצע שווערדן מיט די שפּיזן און קאַלערליי אנדערע מי־נים יאָגד־קלייזניען. ער איז אומעטום אויסן. ער גיט אָף אלץ אכטונג. ער פּר־בירט איבער אליין די יעגער־האַרנס, דאָס שאלן פון די טראַמפּייטן, דאָס געפּויק פון די פּייִקלען. ער פּאָדערט, אז אָף די קעפּ פון די יאָגד־פּערד זאָלן פּלאַטערן די שלאכט־פּעדערן.

ער באטראכט די פּאַנג־פּייגל, וועלכע מע האָט נאָרוואָס צעפּענטעט, געגעבן די מעגלעכקייט אויסציען אין דער גאַנצער ברייט די פּליגל. ער זעט, אז די גאַנצע הויז־דינערשאפט זאָל איצט זיין פאַרנומען אויסשליסלעך מיט דער צו־גרייטונג צום געיעג.

ער האָט היינט פאַרטאָג, ווי נאָר ס'האָט זיך אָנגעהויבן די באוועגונג אפן הויף, פאַרמאכט די שלאָס־קאַפעלע, זאָל דער אוילעם ניט פאַטערן קיין אומזיסטע צייט אָף דער מאָרגן־טפּילע. דעם פאַרומערטן קאַפעלאַן האָט ער געזאָגט:

— מע דאַרף איצט ניט האָבן דעם יעזוס קריסטוס, איצט דאַרף מען בעטן באַם אלטרוימישן וואלד־גאַט פּיקוס, דער וועטער זאָל אונדז צושפּילן און ס'זאָל זיין א געלונגען געפּאַנג.

— דאָס איז געצנדינעריי, — האָט זיך אָנגעבארויגעזט דער קאַפעלאַן, און דאָך האָט ער צוגעווינטשעוועט, די הייליקע דרי־איניקייט זאָל דעם הערצאָג

באשירמען און באשיצן פון שלעכטס. ער זאל זיך גאנץ און געזונט אומקערן
אהיים מיט א ריך געווילד. אין הארצן בא זיך האָט דער קאפעלאן זיך געפרייט,
און ער האָט געדאנקט און געלויבט דעם דערלייזער, ווען אינעם ערשטן טאָג,
ווי נאָר זיי האָבן פארלאָזט דעם שלאָס, איז דער וועטער קאליע געוואָרן.
ס'איז געווען א העל־שיינענדיקער פרימאָרגן אין אָנהייב מ'י, ווען וועטוריע
איז צו אים צוגעפאָרן מיט דער גאנצער קאוואלקאדע רייטער. זי איז איינע פון
צווישן די אלע מענער און פרויען אראָפּ פונעם פערד און אים געבעטן, ער זאל
אופשליסן די קאפעלע. זי וויל קניען און טפילע טאָן צו דער הייליקער יונגפרוי,
און זאל דער קאפעלאן זי בענטשן.

ער איז איר נאָכגעגאָן, און אין דער טונקלער דעמערונג פונעם געבעט־הויז
זיינען זיי געווען בלויז אינצוויינען. זי אף די קני פארן בילד פון דער יונגפרוי
מאריאַ, און דער קאפעלאן האָט זי געצייילעמט און געשעפטשעט א בענטשונג.
נאָך דער טפילע האָט זי אים געקושט די האנט און געבעטן, ער זאל יעדן טאָג
זיין בא דער מוטער. ער זאל זי צווען מיט גאָט־בעטן און מיט גוטע רייד... זי
זאל זיך ווייניקער פייניקן מיט אירע סאם־האמאָועס־פילן.

דער קאפעלאן האָט זי ארויסבאגלייט ביזן פערד, וואָס האָט געווארט אף איר.
געהאָלפן זיך ארופעצן, און אז זי האָט שוין פארקערעוועט אף אַפּצופאָרן, האָט
ער גערוען, ווי ס'איז צו איר צוגעריטן א באבערדיקטער, ניט קיין הויכער, נאָר
א גאנץ היפש אָנגעבעטער מיט א סאך לייב, ייִדלאש.

— פונוואנען האָט ער זיך גענומען אהער? שוין דער צווייטער דאָ אין
שלאָס, — האָט דער קאפעלאן באדיערט.

באם ייִדן האָט זיך געקנישט די הויט ארום דער גראַבלעכער נאָז, דאָס באַ־
וואקסענע מויל מיט פאריסענע ליפן האָט זיך מיט האנאָע צעעפנט.

— דערלויבט, אייער שלאנקע גנעדיקייט, — האָט ער געשמאק געשמייכלט
אין דער געדיכטער באַרד, ביים ער האָט מאיעסטע־שיפּיערלעך איר איבער־
געגעבן אין די הענט אריין איינעם פון די צוויי אַדלער, וואָס ער האָט געהאלטן
אף די אַרעמס. זי איז מיט איר פאלק גלייך פארשוונדן נאָך די איבעריקע
רייטער.

פון יענער זייט שלאָס האָט זיך שוין געהערט דאָס הילכיקע שאלן פון די
האַרנס. דאָס רופט מען צונויף די יעניקע, וואָס לעבן אין די ארומיקע ישווויים
און דערפער אויסערן הויף, נאָר זיי זיינען דעם הערצאָגס אונטערטאנען, און
בא יעדן צערעמאָנאלן אויספלוג זיינען זיי די באשטענדיקע מיטבאגלייטער, אף
צו פארגרעסערן און אימפּאָזאנטער מאכן די מאכע.

יאַעל האָט זיך געהאלטן פארוקט העט־ווייט אין די לעצטע רייען. צווישן די
רייטער אף אויסגעייִדלטע באצירטע צוכטפערד וואָלט ער אויסגעזען אף זיין צו
קרעפטיקן, פּראָסט־ראסיקן אָגער מיטן באשיידענעם זאָטל צו וואַכעדיק. די קליי־
דונג, וואָס אף אים, איז אויך ניט זייער צוגעפאסט פארן געיעג איבער באלע־
כאים און געפליגל. ער איז אָנגעטאָן ווי ער וואָלט געפאָרן אף א גרויסן עפנט־
לעכן דיספוט מיט לייט פון וויסן. באמיט ער זיך דעריקער זיין פונדערווייטנס,
ווי ס'איז אים מער ניכע צווישן דער הויפדינערשאפט און אנדערע מיטהעלפער,
לייביגענע פון די נאָענטע דערפער. ער האָט שוין דאָ לעבן זיך דעם עלטערן
פון די בארג־ייִדן, וועמען ער האָט א נאָמען געגעבן נימרעד, לויטן ערשטן יעגער
נאָך אַדאָם־האַרישענען. איצט פאָרט ער שוין מיט ביידע בא די זייטן: מיט נימ־
רעד דעם פאָטער און מיט נימרעד דעם זון. פאָרויס פאר זיי רייטן די ריטער,
וועלכע בלענדן דאָס אויג מיט דער פילפארביקייט פון זייערע בגאָדים. דאָרט
איז אויך מיכאָל סקאַט. אין דער ברייט גרויער מאנטיע אף זיינע אקסל, וועלכע
פארדעקט אויך די צווייטע העלפט פערד ווי מיט א דעקע, זעט ער אויס צווישן
די ריטער ווי די ווייסע ראַב. ער איז ניט אזוי, ווי זיי, געענגט אין די באוועגונג־

גען, צוליב דעם צופיל אָנגעפרענדעטן שמאַלן אָנטועכץ. אלץ, וואָס דער ריטער טראַגט אָף זיך, מוז זײַן שטרענג צו דער מאַס און וואָס שטייפער אָנגעצויגן. דער טוניק, וואָס טוט זיך אָן איבערן קאָפּ, דארף קױם־קױם אדורכלאָזן דעם קאָפּ מיט די אויערן. די באזוימטע קאַלנער־שפיצן פון דער אויבער־קאָפּטע דארפן זײַן ווי צוגעקלעפטע צום האַלדז. אזוי אויך די רײטער־הויזן, די שטיוול מיט די אומגעהייער לאַנגע און שמאַלע נעזער. דער רימען אָף די לענדן. כּוּצן געווער איז ער באהאַנגען מיט מעטאלענע שאלעמויזן און אָפּטמאַל מיט זילבערנע אָדער קופּערנע גלעקלעך, וואָס לאָזן זיך הערן באַם מינדסטן ריר פון אוועלכנ־איז אייווער. די פּאַרמעגלעכערע טראַגן נאָך אַ האַלדזבאַנד פון דורכגעלעכערטע מאַטבייעס, באַצירטע מיט פּאַלשע און אַמאַל אויך מיט עכטע אייזלשטיינער. אָבער מער פון אלץ שרייט פון זיי אַראָפּ די בונטפאַרביקניט, ס'היידען זיך די פּעדערן אָף די הויכע היט איבער די קעפּ. באַ וועמען אַן איינפאַכער פּעדער פון אַ טערקלטיוב, און באַ וועמען אַ רעגנבויגנדיקער פון אַן אויסטערליש טײַערן פּויגל. יעדער מײַן בעגעד אָף זיי מוז האָבן צוויי אָדער מער קאַלירן. אַט שווינדלט פאַר די אויגן אַ שאַרלעך רויט יעגער־רעקל מיט גרינע אומגעוויינלעך ברייטע אַרבל, וועלכע שמעלערן זיך פון אויבן־אַראָפּ און ציען אײַן די געלענקען האַרט באַ דער דלאַניע. באַ אַ צווייטן, וואָס לעבן אים, איז אײַן העלפט וויזטיקע קופּער־ברוין און די צווייטע העל־בלוי. יעדער פּלודער פון די הויזן מוז האָבן זײַן קאַליר. אויב אײַן הויז איז זשאַווער־רויט, מוז שוין דער צווייטער זײַן זאַפּרעך געל צי פון אוועלכנ־ניט־איז אַנדער קאַליר. אפּילע דאָס שוכוואַרג מוז יעדע פּאַר זײַן פאַרשיידנפאַרביק. דאָס זעט מען אָפּט באַ די רײכערע בירגער און באַם מיטעלן ריטערטום. דער וואַנדערנדיקער ריטער, וועמענס פאַרמעגן עס באַשטייט פונעם איינעם פּערד און דאָס געווער, וואָס ער טראַגט אָף זיך, איז ווייט פון אַט דעם פּראַנטישן גלאַנץ און אויספּוצעכץ. אויך דער העכערער אַדל האָט זיך נאָך ניט אונטערגעגעבן אַט דער קאַלירנאַרטיקער מאַדע.

די קאַהאַרטע, וואָס פּאַרט בעראַש אַרום דעם הערצאַג און זײַנע וואַסאַלן, באַשטייט פון דורכױס הויכגעשטעלטע סעניאָרן. זיי זײַנען שטרענג געקליידט, לויטן דאָר־דירעסדיקן גוסט פון זייער שטאַנד, אפּילע די יעגער־קליידער אָף אַ טייל פון זיי זײַנען פון דעם מײַן, ווי ס'האַבן געטראַגן אין אלע קריסטלעך־קאַ־טוילישע לענדער די אַוועס זייערע.

דאָרט איז איצט וועטוריע. יאָעל האָט זי אַ קליינע וויילע געזען אָף איר ווייסן קיטל־פּערד, זי איז געווען פּראַכטפול. זי האָט נאָך קיינמאַל אין זײַנע אויגן ניט אויסגעזען אזוי באַטאַמט און שטאַלטיק יונג ווי דאָס מאַל: אין די שמאַלע רײטער־הויזן, אינעם ריטער־ישן וועסטל־שפּענצער, אונטערן איינגעהיל פון אַ מאַט־גרינעם שאַל־מאַנטל. אָף אירע גאַט־שוואַרצע צעלאַזענע האַר, וואָס דארפן סימבאָליזירן די פּרייהייט. האָט זיך צירלעך־מאַנירלעך געהאַלטן דער הויכער הוט מיט די ברייטע קאַנטן, מיט אַ לאַנגן שטרוי־פּעדער, וואָס האָט גע־פּלאַטערט אפּן שפּיץ. זי האָט מאַיעסטעטיש און גראַציעז געהויבן דעם פּאַלק אין אײַן האַנט און מיט דער צווייטער אָנגעצויגן דאָס זילבערנע פּרענדזל־קײַ טעלע אָף צו צוימען דעם פּערדס הייסן שוונג. זי איז געפאַרן מיט קורצע גאַל־לאַפּ־טריט, מיט קליינע אופּשפּרינגען פונעם פּערדס אלע פיר פּיס און זיך אײַנ־געקוקט אין די שורעס רײטער־יער. עפּעס אפּגיך האָט זי אַ רעד געטאַן מיט סקאַטן און איז שנעל אוועק אָף פּאַרויס, צו די פּאַדערשטע רייען.

יאָעל קוקט איצט אויך אָף פּאַרויס און אין דער ווייט. ער פּאַרט אַ פּאַרטראַכי טער, ווי מיט גאַרניט זעענדיקע בליקן, אינגאַנצן אריינגעטאַן אין זיך. פאַר אים — די שווינדלדיקע הינטער־טיילן פון מענטשן און פּערד, באַ די זײַטן — נאַקעטע שטומע פּעלדער, פון אויבן — אַ זוך, וואָס קילט מער ווי זי וואַרעמט. אין דעם איז עפּשער שולדיק דאָס שטייף שאַרפע ווינטל, וואָס פּלאַנטערט זיך צווישן די

אומרוזיק געוואָרענע ריטער. ס'האָט זיך א רודער געטאָן אין די רייען. מע וואַרפט זיך איבער מיט א וואַרט, מע דרייט מיט די קעפּ. דער עלטערער נימ־רעד האָט אויך יאָעלן א טאַרע געטאָן, ער זאָל כאַפּן א קוק אף דער רעכטער זייט, אפּן ריטער־פּאַרל, וואָס דערווייטערט זיך מיט לאַנגזאַם־מעסיקע טריט, אף דער סעניאָרינע.

וועטוריע האָט א קוק געטאָן אף צוריק און דערזען יאָעל. איר פּערד האָט א האַסטיקן קאַראַקאָל געמאַכט, א מין רונדיקן אויסקערעווען זיך, און זי איז צו צו אים. יאָעל איז שוין אויך ארויס פון דער ריי. ביידע פּערד זיינען שטיין געבליבן. זיי האָבן זיך געטויפּעט מיט די טלאָען אף איין אַרט און געוואַרט אפּן באַגער פון זייערע ריטער. וועטוריע האָט גלייך אָפּגעשיקט דעם ריט־קנעכט אירו, דעם טאַטנס געווערט־רעגער, דעם גוואַר. פאַריכט דאָס לעדערן אויגן־דעקל אף איר פּערד, האָט זי ווי איינגעלאָדן יאָעל, ער זאָל מיטפּאַרן מיט איר. דער פּאַשעטער אוילעם, בא וועמען יאָעל איז צוגענומען געוואָרן, האָט גע־גאַפּט. נאַכקונדיק דעם אָפּגעריטענעם פּאַרל. זיי זיינען צוערשט געפּאַרן ניט געזילט. וועטוריע האָט זיך אפּן פּערד געהאַלטן מיט אן איבערבייג פון איר אייבערשטן טייל קערפּער אף דער זייט געווענדט צו יאָעל, יאָעל האָט ריטער־דיק פאַריכט דאָס אייזערנע קייטעלע אונטערן מויל בא זיין אָגער, טיפּער אריינ־גערוקט דאָס ציימל צווישן די ציין. דער אוילעם האָט געזען, ווי זיי האָבן זיך א לאַז געטאָן אין קאַריער, אינעם שנעלסטן געלויף, ווי זיי וואַלטן געוואַלט עמעצן איבעריאָגן און לאָזן הינטער זיך די גאַנצע ריטער־פּראָצעסיע.

ווען זיי זיינען שוין געווען אף א היפּש ווייטן מעהאַלעך פון דער ריטנדי־קער קאָלאָנע, האָט זיך אָנגעהויבן א שטורעמווינט. צוערשט האָט אָנגעהויבן ווירבלען דער שטויב אונטער די פיס. א קעגנווינט האָט געשלאָגן אין פּאַנעם אריין, פאַרפּאַראַשעט די אויגן. די פּערד האָבן אָנגעהויבן פירקען מיט די נאָזלע־כער, און ס'איז שוין ניט געווען צו זען קיין שפּעלטעלע צום בלויזן הימל, האַ־גאַם די זון האָט נאָך א פּאַר מאָל מיט א בלינדן בליק א קוק געטאָן דורכן וואַלקן־הייטל. דעמלט האָט זיך נאָך געקענט דוכטן, אז דאָס געוויטער וועט זיך איינשטיילן. זיי האָבן דערווייל ניט געטראַכט פון זיך אומקערן צו די אלע איבע־ריקע. דאָס געוויטער איז דאָרט פּונקט דער זעלבער ווי דאָ.

אפילע ווען ס'האָט זיי פאַרכאַפּט א שטויבערעגן, וואָס האָט געדיכט און דין זיך איינגעגעסן אין די ביינער, האָבן זיי אויך ניט פאַרקערעוועט אף צוריק. פאַרקערט, דער קאַלטער ווינט איז אזוי ווי לעבלעכער געוואָרן. ווען ניט דער וואַלקן־געברעך מיט די אָפּטע בליצן, באַגלייטע מיט א מיין נעבעכדיק געקנאַל, וואַלט גאַרניט שלעכט געווען זיך אזוי טראָגן אלץ פּאַרויס און פּאַרווערטס. אַט האָבן זיי שוין דערגרייכט צום שיטערן וועלדל. די אויסגעצוואָגענע ביימער מיט אָנגעשוואַלענע צווייגן, פון וועלכע ס'האַלטן אין איין טריפּן געדיכטע טראָפּנס, דערציילן, אז דאָ איז געווען א פלייצערעגן. די פּערדישע טלאָען צאָקען הילכיק אינעם כליאַפּ און וואַרפּן אָפּ פון זיך קוויטיקע שפּריצן. די ריטערזער זיינען שוין גוט אויסגעווייקט, ניט אזוי פּונעם רעגן ווי פון דעם רינען פון די ביימער־בלע־טער און פון דער נעץ אף דער ערד, וואָס באַשפּריצט זיי. דאָס וועלדל ווערט וואָס ווייטער געדיכטער, און דער הימל איבערן קאַפּ ווערט אויך טונקעלער און שווערער. מיטאַמאַל האָט א בלענד געטאָן דער שניט אפּן הימלס בויך, באַגלייט מיט א דונער, ווי ס'וואַלטן עטלעכע מאָל נאַכאַנאַנד געקראַכט דער גאַנצער וואַלד מיט ביימער. דערצו האָט נאָך א פלייץ געטאָן ווי פון א דורכגעבראַכענער פּאַס. פון געפינען ערגעץ א שוץ אַט דאָ אפּן אַרט האָט קיין רייד ניט געקאַנט זיין. ווי ס'האָט געמאַלט פון אויבן, אזוי האָט געשטראָמט צווישן די ביימער, און פאַר די פיס איז געשטאַנען א פליסנדיקער טייך. די פּערד האָבן קוים דעם אויסגע־טראָטענעם וועג אָנגעטאַפּט. אָן די לייצעס וואַלטן זיי בעסער אזוי שטיין געבליבן

אויסגען יאסערשיידונג און די פון אים גיט לייזן. נאר דאס און קיין אויסגעג
אין, פון דארף זיך אויפצושטעלן דורך אים דעם פליידריגסטן עפעסער הייסער פונעם
הילף אריין ענטפערט גיט און. און דארט הייסן זיי טעגליכע עסינגען א באר
העלענדיג און אפגעשטראלונג. פון זיי הייסן זיי דערמאנען פון די יענער
טעגליכער.

א באנדל און דאס קיין און נעמאן זיי פון עפעסער אויסגעשטימט פילדן.
האבן זיי אפגענומען קיין דעם גוטן טעגליכע עסינגען און אים דער פארשיידענדיג
דאס געזונטער און אריינגעשטעלט און די אריינגען פונעם עפעסער הייסער
די קליידער און לייבן, די עפעסער מיט בארימטע אריין אריינגעשטעלט עפ
האבן געוויינטע און עפעס א מיניקע טעגליכע פון עפעס קיין גוט אפגעשטע
פון דעפעסער העלענדיג דאס די אויסגעשטעלט אן עפעסער הייסן פונעם עפ
די טעגליכע זיי עפעסער, עפעסער דעם טעג זיי קיין אריין מיט טעגליכע
מיט אפגעשטעלט מאקעדיג אבער זיי האבן זיי דארט דאס עפעסער און און
האבן.

יעצט דעם זיי און אן עפעס א העלענדיג טעג זיי דארט און און הייסען.
זיי האבן א טעגליכע עסינגען און יענער הייסען די אריינגעשטעלט עפעסער, און דאס
היינטער זיי האבן געזעט און אראפגען דאס זיי די עפעסער הייסען אריינגען זיי
האבן טעג מיט מיט טעגליכע זיי געזען מיט די אריינגען אן זיי דערעפעסער זיי פון
א דאך איבערן האבן עפעסער האבן זיי אפגעשטעלט אריינגען זיי קאנצען פון א
באריינגען.

דאס און הייסען זיי הייסן עפעסער הייסען דעם הייסען יאסערשיידונג דאס
און דערעסער טעגליכע איבערגענומען זיי דער עפעסערשיידונג און הייסען און פון
אריינגענומען דערעסער עפעסער זיי דאס פון זיי דערעסער הייסען דעם עפעסער
טעג הייסען אן פון הייסען עפעסער, און דעם עפעסער הייסען א הייסען
פון נאר און אריינגען עפעסער א פונעם עפעסער הייסען דאס די אויסגעשטעלט
העלענדיג האבן עפעסער פון זיי, מיט הייסען דאס זיי פארעמען דער האבן
אריינגען דער טעגליכע עפעסער א געזעסער עפעסער מיט א האבן יעצטער פון
זיי פון אריינגען א הייסען עפעסער האבן בא אים אריינגעשטעלט עפעסער
עפעסער באריינגען און פונעם דער עפעסער דאס זיי פון אים גוט אפגעשטע
האבן עפעסער מיט הייסען דאס זיי איבערגענומען פון האבן פון די פון און פונעם
פון הייסען עפעסער געזעסער עפעסער דער עפעסער האבן עפעסער הייסען און מיט
האבן זיי העלענדיג דעם פון און האבן זיי דארט דאס האבן עפעסער הייסען עפעסער
דעם עפעסער אריינגען האבן.

— דאס און זיי זיי טעגליכע באריינגען עפעסער און א טעגליכע א טעגליכע
זיי טעגליכע זיי פון האבן דער האבן אריינגענומען... און מיט א הייסען עפעסער
היינט... — דאס זיי די בארד בא אים געזעסער פון געזעסער און א טעגליכע
היינט דאס עפעסער און עפעסער די באריינגען אריינגען עפעסער.

דאס אריינגען דאס דער זיי דאס געזעסער בא אים אריינגענומען טעגליכע דערעסער
היינט און די טעגליכע באריינגען און דאס אריינגען טעגליכע זיי פון די באריינגען
עפעסער און עפעסער און די טעגליכע זיי דאס אריינגען זיי די טעגליכע זיי
און פון עפעסער אריינגענומען טעגליכע פון הייסען עפעסער און זיי.
דעם טעגליכע האבן טעגליכע פונעם עפעסער אים זיי... א הייסען הייסען פון די
טעגליכע דאס אריינגען און זיי דער טעגליכע האבן מיט הייסען אריינגען האבן זיי
היינט דאס זיינגען מיט הייסען און זיי פון דאס פון אים באריינגען עפעסער עפעסער
עפעסער א פון אריינגען עפעסער דאס פון אים דערמאנען און פון אריינגען און זיי
און א פון באריינגענומען דאס פון זיי הייסען עפעסער הייסען פון באריינגענומען
דורך עפעסער טעגליכע אריינגען באריינגען, זיי פון די טעגליכע זיינגען דאס זיי
פונעם א הייסען און פון די הייסען דאס געזעסער מיט זיינגען און זיינגען דער פונעם

פונעם אָנגעצונדענעם פאקל באם סעניאָר אין די הענט האָט באלויכטן די רונדע שפינועכס-נעצן אין די ווינקלען, די נאקעטע הילצערנע בענק, בא די זיטן די באַנק-בעטלעך צום שלאָפן. אין איין כיידער האָט ער זיך אָנגעשטויסן אפן לאַנגן טראַפּעזע-טיש. ער האָט געזען שווערע, מיט אייזן אַרומגעקאוועטע קאַסטנס בא די ווענט. באַנאַכט, אין דער פינצטער, דאַרפן דאָ די פּלעדערמיזן זיך פּילן גאַנץ היימלעך, אזוי ווי די שפינען, וואָס לעבן דאָ. קיינער שטערט זיי, אפּאַנעם, ניט פּריי אַויסשפינען זייער געוועב.

ער איז ענדלעך אַרינגעפירט געוואָרן אין א גרעסער צימער, ווו ס'האָט גע- ברענט א מעכטיקער קאַמין. דערצו האָבן נאָך געשטעקט אין די ווענט ברענענ- דיקע שטורקאַצן. באַם קאַמין-פּייער האָבן זיך געוואַרעמט מענער, וואָס האָבן זיך באלד צערוקט און געמאַכט א גוט אַרט פאַרן ניי-צוגעקומענעם. סאַפּקאַלסאַף האָט ער זיך דערלאַנגט, יאַעל, צום סאַמע נייטיקסטן און באַקוועמלעכסטן, וואָס ס'איז פאַראַן אין אַט די אלע ניט-געמיטלעכע שלאָס-כאַדאַרים. די אומהיימלעכקייט, וואָס ער האָט דאָ ביזן איצט געפּילט, איז אזוי ווי מיט דער האַנט אָפּגענומען געוואָרן דורך דער וואַרעם, וואָס שלאָגט אַף אים און צעגייט זיך אין אלע איינ- רים. אפּן פּייער-פּלאַץ גלייט, דוכט זיך, ניט אזא גרויסער פּלאַם, נאָר דער קאַמין- כּאַלאַל איז אזוי ברייט און הויך, אז מע וואַלט געקענט אהער אַריינרוקן א גאַנצן פּילוואַרצלידיקן שטאַם פון א בוים און ער וואַלט דאָ גאַנץ פּיין אַויסגעברענט. מיט די באַרוועסע פּיס זיצט ער צוגערוקט ביז דער סאַמע קוילן-רעשעטע, איבער וועלכער ס'הענגט דער פּייער-שירעם. מיטן שאַר-אַייזן רודערט ער דעם פּריסעק, און די פּונקען ציען זיך אין דער הייך צום קויער-צוג, ביים אַנדערע זיפן זיך אַראָפּ צום אַויסגעלאָשענעם אש.

זיי מיטזיער זינען אלע פאַרטאָן אין א געשיכטע, וואָס איינער דערציילט: וויאזוי זיי האָבן אָפּגעבראַטן א לעבעדיקן שטרויספּויגל צוזאַמען מיט די פעדערן. דערנאָך האָבן זיי אים צעריסן אַף אַזויפּיל כאַלאַקים, וויפּיל ס'זינען געווען ריי טער, און בא אַט דער טראַפּעזע האָבן זיי זיך געשווירן אין אייביקער טרייהייט און פּריינטשאַפט.

יאַעל האָט ערשט איצט אָנגעהויבן זיך אַרומקוקן, מיט וועמען איז ער דאָ בע- כאַוורוסע. ער האָט פאַרשטאַנען, אז דאָס דאַרפן זיין דעם סעניאָרס וואַסאַלן אָדער ווער פון די ריטער, וועלכע ער האַלט אַויס בא זיך אין שלאָס. מעגלעך, אז ס'זיי- נען דאָ אַוויך פאַראַן אָנגעפאַרענע, צופּעליק פאַרבלאַנדזשעטע, אַט אַזעלכע ווי ער, צום ביישפּיל, וואָס איז אזוי אומגעלומפּערט אומגעריכט אַריינגעפאַלן אהער.

אַט דער, וואָס רעדט איצט, איז זיכער איינער פון די וואַנדערנדיקע ריטער, וואָס האָבן שטענדיק אָן א שיר אומגעוויינלעך אַויסערלישע געשיכטעס וועגן מענטשן און כּייעס. אָפט אומזיניק-נאַרישע, ווי, אשטייגער, די, וואָס ער דער- ציילט איצט וועגן דעם הייליקן בראַנדאַנע מיט זינע באַגלייטער, וויאזוי זיי זיי- נען געפאַרן איבערן יאַם און דערוען אַן אינדול. דעמלט זינען זיי אַראָפּ פון דער שיף און האָבן דאָרט צעלייגט א פּייער. האָט דער אינדול מיטאַמאַל א פּליעסקע געטאָן מיטן עק און איז מיט זיי אָפּגעשווומען אין די גרויסע וואַסערן. ווייל דאָס איז געווען א מעכטיקער וואַלפּיש.

פּריער פאַר אים האָט א צווייטער נאָך א מער ווילדע שטוסערזי אונטערגע- טראָגן. מיט א מינע פון א מענטשן, וואָס האָט דאָס אליין געזען, האָט ער גערעדט וועגן אומגעהייער גרויסע לעמפּערטן, וועלכע קאַנען זיך ניט לייגן, ווייל די קני בייגן זיך בא זיי ניט. ווען אזא כּייע וויל שלאָפן, שפאַרט זי זיך אָן אין א בוים, און אַט אזוי שטייענדיק שלאָפט זי אַינן. דעמלט זעגן אונטער די יעגער דעם בוים, און די כּייע צוזאַמען מיטן בוים טוט זיך א וואַלגער אַף דער ערד. אופ- הייבן קאָן זי זיך שוין ניט. צעטראַגט זיך איבערן וואַלד דאָס ברומענדיקע געהייל, וואָס רופּט צונויף נאָך לעמפּערטן, נאָר זיי קאַנען מיט גאַרנישט ניט העלפן. ווערט

א געברום איבערן וואלד, אז די ערד טרייסלט זיך. דעמלט קומט צו לויפן א קליין העלפאנדל און רוקט אונטער זיין האַרן-נאַז, וואָס איז לאנג און שפיצעכיק, אונטערן שווערן לעמפערט, און אַן איבעריקער מי, נאָר לאנגזאם, בעהאדראַגעדיק הייבט ער אונטער אַט די מעכטיקע כניע. קיינער פון די צוהערער האָט ניט ארויסגעוויזן קיין מינדסטן סימען פון אומגלויבן, נאָר ס'האָט זיך פונדעסטוועגן געפילט א באדערפעניש אריבערצוגיין צו מער גלייבלעכע געשיכטעס, צו זאָן, וואָס זיינען נענטער און אייגנטימלעכער פאר די, וואָס רינגלען דאָ ארום דאָס פיער.

דער, וואָס האָט געבראכט אהער יאַעלן, האָט גענומען דערציילן וועגן דריי ריטער, וואָס האָבן זיך געוואָלט דערשלאָגן די ליבע פון זייער סעניאָרס פרוי. דער דערציילער איז נאָך אליין זייער יונג, ער רעדט מיט א נעגיינעטאָן, און די שטים איז בא אים א ווארעמע, א הארציקע, וואָס דערגרייט צייטנווייזן ביז דווייקעס. אזוי ווי ער וויל ניט, מע זאָל מיינען, אז ער איז טאקע איינער פון די דריי ריטער, ציט ער אַן אַף זיך פון מאל צו מאל א מין בעקיוונדיקע גלייכגילטיקייט. ער מאכט עס אינעם מאניר פונעם דערציילן, אינעם צוקלייבן די ווערטער און אויס-דרוקן, מיט וועלכע ער וויל באוואַרענען, מע זאָל אין זינען האָבן, אז דאָס האָט ניט צו טאָן מיט זיין סעניאָר, מיטן פעאַדאל פונעם שלאָס, אין וועלכן זיי געפינען זיך איצט.

— די פרוי, — לאָזט ער אראָפּ די אויגן ווי צום מיסוואדע זיין זיך, — האָט ניט געוויסט, וועמען אָפגעבן איר הארץ. ווער האָט עס מער די ווערט. האָט זי באשטימט אויספרוון די דריי ריטער. ערעו א טורניר האָט זי דעם שטאל-מיני-סטער אוועקגעגעבן איר נאכט-העמד, און זאָל ער זיי פאַרלייגן: ווער וועט איינ-גיין ארויסצוטרעטן אינעם געראנגל אין א פרויען-העמד אָנשטאַט א פאנצער. דער ערשטער, דערזעענדיק די באפאנצערטע קעגנער זיינע, האָט זיך גלייך אָפגע-זאָגט. דער צווייטער האָט מאסקים געווען אַנטאָן דאָס העמד, נאָר אונטערן העמד זאָל בלייבן אַף אים דער פאנצער. און דער דריטער... — האָט דער דערציילער מיט שטאַלץ אופגעהויבן דעם קאַפּ און טיף טרויעריק, ווי ער אליין וואָלט עס נאָכאמאָל איבערגעלעבט, מיט רעגונג אין דער שטים גענומען באמאָלן, וויאזוי דער דריטער איז דערוף איינגעגאנגען:

— ער איז אריין אין געפעכט אין דעם איינעם נאכט-העמד אפן הוילן קער-פער. ער איז, פארשטייט זיך, אָפגעגאָן מיט בלוט, און מיט א צעהאקט און צע-בראַקט לייב האָט מען אים קוים א לעבעדיקן אראָפגעטראָגן פון דער שלאכט-ארענע. ער האָט אָבער געהערט, — איז אנציקט דער דערציילער און פארכלינעט זיך אזש פון היספּיילעס, — ווי די דאמע האָט בייסמיסע פארן טורניר-אוילעם עפנטלעך געמאָלדן, אז זי גיט אים אַפּ איר הארץ. דאָס האָט אַף אים זייער גוט געווינקט. וויאזוי ער איז ניט געווען צעהארגעט, האָט ער זיך אין א גאנץ קור-צער צייט אויסגעהיילט. דער סווערען זיינער, דער מאן פון דער דאמע, האָט פאר זיין קאוועד וועגן געמאכט א גרויסע סודע. דאָ האָט דער ריטער זיך געוואָלט איבערצינגן און אויספרוון די הארץ-דאמע זיינע: אַף וויפל זי איז טריי דעם צו-זאָג אירן. דורך זיין געווערטערעגער האָט ער זי געבעטן, זי זאָל אַנטאָן דאָס צעפילטע פארבלוטיקטע נאכט-העמד, אין וועלכן ער האָט זיך געשלאָגן, און אַט אזוי זאָל זי זיך באווייזן פאר די געסט. אין אַט דעם הוילעך זאָל זי אָפזיצן די גאנצע סודע באם טיש...

דער דערציילער איז אנשוויגן געוואָרן. די צוהערער האָבן אַף אים געקוקט מיט גרויס אָפשיי. ער האָט ניט גענילט צו דערציילן ווייטער. נאָר ער האָט געזען דעם ברענענדיקן נישגער אַף די געזיכטער, און ווי אכפערנדיק זיי קוקן ארויס, ער זאָל פון מויל ארויסברענגען, מיט וואָס ס'האָט זיך געענדיקט, האָט ער זיי צוליב געטאָן.

— די דאמע האָט זיך קיין מינוט ניט געוואקלט, — און מיט טרוימה האָט ער באטאָגט די לעצטע ווערטער. — זי האָט גענוי אויסגעפילט דעם ריטערס באגער. דאָ האָט זיך צעפלאַקערט א וויקועך. ווער ס'האָט מיט באגייסטערונג געלויבט דעם ריטערס דרייסקייט, און ווער ס'האָט מיט היספּיילעס גערימט די דאמע. מע האָט זיך היציק און מיט ברען געאמפּערט. ס'איז געגאנגען א רייד, ווער פון די צוויי האָט ארויסבאוויזן א גרעסערן העלדנטאט.

— דער מאן! דער דאמעס מאן... — האָט זיך יאָעל צום ערשטן מאל ארינגע-מישט אין דער אמפּערניש, און ער האָט לייַדנשאפטלעך גענומען דערווייזן די נאַבעלע גרויסמוטיקייט פונעם מאן, וואָס האָט ניט געלעקט און ניט געשמעקט ניט פון קיין רום און קאַוועד, און ניט פון אייגנליכע. פון שטאַלץ זיין מיטן גע-פיל, אז דו ווערט אזוי געליבט און געאכטעט...

ער האָט זיך שוין, איינגטלעך, געקליבן, יאָעל, גיין אף זיין געלעגער, ער איז שוין געווען גוט צעפּרעגט פון דער ווארעם, וואָס האָט געזעצט פונעם קאמין און נאָך מערער פון אָט די אומגעלומפּערטע נארישע מיטע-ניסיס, וואָס ער האָט זיך דאָ פאר די פּאַר שאַ אָנגעהערט פון אָט די ריטער-לייט. זיי לעבן נאָך ווי די בערן אין די היילן. זייער גאַנצע דרויסן-וועלט אשטייט נאָר פון דעם מעהאלעך-וועג, וואָס זיי האָבן אליין דורכגעמאַכט. עמעס, זיי ווייסן, אז ס'איז פאראן א הייליקע שטאַט יערושאלאַים, וואָס שטייט אין צענטער פון דער וועלט, און אז דאָרט איז דער קיינער פונעם געקרייציקטן. זיי ווייסן אויך פון רוים, די שטאַט פון גאַטס שטעלפארטער אף דער ערד. פון אנדערע מקומעס, ווו זיי אליין זיי-נען ניט געווען, האָבן זיי קיין מינדסטע פאַרשטעלונג ניט. זיי גלייבן, אז ס'איז נאָך פאראן ערגעץ אין עק וועלט א לאנד, ווו ס'שיינט קיינמאל ניט די זון און ווו די מענטשן זינען מיט הערנער אף די קעפ. זיי קענען דערציילן פון א צויבער-לאנד, ווו די מענטשן וואקסן אויס ריזן. דערפאר פירן זיי דאָרט א שטענדיקן קאמף מיט דראקאָנען, וואָס באפאלן זיי אף די וועגן. אָט די דאָזיקע לייט ווייסן, אז א סיפּער — א געשריבענעם קסאָוויאד — קאָן מען זען נאָר אין די מאָנא-סטירן, און אז די הייליקע שריפט איז פארווערט צו לייענען אפילע די מאָנא-סטיר-ברידער, וועלכע פאַרשטייען גוט אין די שווארצע אויסעס, און דאָך ווייסן זיי וועגן אלץ אין דער וועלט. דערפאר, אז זיי באקומען אמאָל אריין א וואנדערני-דיקן מאָנאך צי גלאט אזוי א גאַט-בעטער, א בעטלער, גלייבן זיי אים אפן וואָרט, וואָס ער זאָל זיי ניט דערציילן. אפילע יעדן סכורע-פאַרקויפּער זינען זיי גרייט אויסצוהערן, וויאזוי ער זאָל ניט צופוצן דאָס, וואָס ער האָט געזען און געהערט. די סאמע ניט געשטייגנסטע אומזיניקייטן. ביפראט נאָך, ווען ס'פאלט צו זיי אריין עמעצער פון די קרייצטרעגער, וואָס איז אויסגעווען א וועלט און ער האָט מיט די אייגענע אויגן געזען די גלענצנדיקע מירזעך-טעמפלען, די ווונדערלעך שיינע פאלאצן.

ער שטעלט זיך פאַר, יאָעל, די לאנגע ווינטער-נעכט אין אָט אזא מין שלאָס, ווען די ווינטער-שטורעםס און בייזע ווינטן דרינגען אריין אהער דורך די פאַר-מאכטע לאַדנס, וועלכע מע האָט אופגעהערט צו עפענען אפילע אינמיטן באטאָג. פון דער קעלט ווערט איינגעשרומפן דער באבוימלטער פארמעט אין די פענצטער, און ס'ווערט פון אים א טונקלער גלימער, וואָס לאָזט ניט דורך קיין מינדסטע שנין פונעם דרויסן. איז אין די כאדאָרים — ווי אין א פאַרבאָרגענער הייל. ס'איז ניט אונטערצושיידן פון טאָג און נאַכט. צי די לאַדנס זינען אָפן, צי פאַרמאַכט, פייפט אהער גאַנץ כּוצפּעדיק אריין דער ווינט און טרייבט צונויף דעם אוילעם צום קאמין-פיייער, וואָס קאָן בעשום-אויפן ניט דערווארעמען ניט נאָר דעם כאַלאַל, נאָר אויך די פוסטקייט — קאָן אמעראצעס פון די מענטשן, וואָס א גאַנץ לעבן האלט מען אין איין באטלענען, און אָן שום קימער פאַרפולט מען די צייט מיט פאַר-לייגטע הענט. אָט דאָ ווערן געבוירן די ניט-געשטויגענע מייסע-ניסיס, די אויס-

געטראכטע קו, וואָס איז געפֿלויגן איבערן דאָך, און נאָך אזעלכע ענלעכע איבער-
וונדערלעכע מיסע שעהאַיאָס.

אַבער זעלטן ווען פֿארבלאָנדזשען אהער אויך וואַנדערנדיקע זינגער, האַקוס-
פֿאַקוס-מאכער, זשאַנגליאַרן. דאָס איז דער איינציקער ליכט-שטראַל, וואָס רייסט
זיך אמאָל דורך דורך די גראַב-געמויערטע שטיינערנע ווענט פֿונעם שלאָס. זיי
צעווייען אַ ביסל דעם פֿאַרדומפענעם לאַנגוויל מיט זייערע פֿריש-מונטערע קלאַנג-
גען און פֿריילעך-דרייסטע באַוועגונגען. ווען ס'זאָלן נאָך זיין אזעלכע, וואָס זאָלן
ברענגען מיט זיך אַ וואַסער-שטראָם אַף אַפֿצושווענקען דעם שמוץ פֿון די ווענט
און דעם קויט פֿון די מענטשלעכע קערפֿערס!

אַט טוט זיך אויס לעבן יאָעלן איינער פֿון די, וואָס האָבן נאָרוואָס מיט אזא
קעלבערנער היספּילעס באַוונדערט די עכט-ריטערלעכע שטאַרקע און שיינע
ליבע צו אַ האַרץ-דאַמע, און אַף זיין הוילן לייב טראָגט ער אַ העמד, וואָס איז
שוואַרץ און צעפּוילט פֿון אלטקייט. ער איז געוויינט דערצו, און ער שעמט זיך
גאַרניט פֿאַר אַ ווילד-פֿרעמדן מענטשן עס איבערצוקערן און אַרומזוכן אַף דעם
קינים און אנדערע מינים אינזעקטן.

דאָס דריטע קאַפיטל דער ריטער פֿון גייסט

אַטאַג, אז מע טוט אַ קוק אפֿן שטיינערנעם
שלאָס, ווהיזן וועטוריע מיט יאָעלן האָבן פֿאַר-
בלאָנדזשעט און געפֿונען אַ נאַכטלעגער, זעט
מען ערשט, ווי נעבעכדיק ער זעט אויס אין
דער אומגעגנט אין פֿאַרגלייך מיט אנדערע רי-
טערלעכע שלעסער. פֿונדערווייטנס שטייט ער
ווי אַ פֿלאַקן אפֿן שפיץ באַרג, און באַם דער-
נעענטערן זיך זעט מען די גראַבע מויער-וואַנט,
אַ ברייטערע באַ דער ערד און וואָס העכער,
אַלץ איינגעדאַרטער. די געביידע איז פֿאַרבויעט
פֿון אויבן מיט טורעמס און טורעמלעך. דעם
גאַנצן אַנסאַמבל גאַרטלט אַרום אַן אַנשיט איבער
אַ טיפֿער האַלב-אויסגעטריקנטער רינזע, וואָס
אַף

באַ אַ נויט קאָן זי אַנגעפּילט ווערן מיט וואַסער און די בריקן אַף איר וועלן אַף
קייטן שטאַרצאַם אופֿגעהויבן ווערן.

אַלץ איז דאָ ווי באַ לייטן, נאָר דער שלאָס-אייגנטימער, דער באַראַן בערנ-
גאַר, אַן אַפֿשטאַמלינג פֿון דאָר-דוירעסדיקער סראַרעשאַפֿט, רעכנט זיך צווישן
פֿראַוואַנסאַלן אַדלשטאַנד ווי אַ פֿאַשעטער ריבאַדען. דאָס איז דער טיטל פֿון אַ
גאַנץ געוויינלעכן וואַסאַל-ריטער, אַן שום ייִכעס-אַצמוי און מיט אַ גאַנץ קנאַפֿן
פֿאַרמעגן.

פֿונדעסטוועגן, ווען די גאַנצע וועלט זאָל אונטערגיין און ס'זאָל מער ניט
בלייבן ווי דער באַראַן מיט זיינע אונטערטאַנער, וואָלטן זיי גאַנץ פֿיין געקאַנט
אויסקומען אַן דער איבעריקער מענטשהייט. דעם באַראַנס גוט, דער שלאָס-הויף
מיט די עטלעכע צוגעטוליעטע ייִשווים אין אַרום — דאָס איז לאַכלוטן אַן אַפֿ-
געזונדערט קליין וועלטלעלע, וואָס געפינט זיך ווי אַף אַן אינדזל אינמיטן יאַם.

די לייביגענע וועבן דאָ פאר זיך און פאר זייער סעניאָר די לייונטן, און ס'ווערן פון זיי גענייט איינע און די זעלבע קליידער פאר זיך און פאר די הערשאפטן. דאָ אַרבעט מען אויס דעם לעדער און מען ניט אליין די שיך. דאָ קאָכט מען א האַניק־געטראַנק און מען מאַלט מעל, מען פירט צונויף די טוועס אינעם סעניאָרס שײער, זײנע שפּיזאַרניעס פּילט מען אָן מיט רינד־פּלייש און מיט געפּליגל, מיט האַניק און מיט אייער, מיט דער פּרוכט פּונעם בוים און פון דער ערד. דער לייביגענער פּאַשעט דעם סעניאָרס שאַף און רינדער, האַדעוועט די כאַזיריים און כאַפט פּיש פאַרן סעניאָרס טיש. ער איז ניט דער קנעכט פּונעם אלטן רוים, נאָר ער איז אויך ניט קיין פּרײער מענטש. ער האָט ליב און טוט גערן קאַלערליי אַרבעטן, נאָר ער אַרבעט ניט פאַר זיך. די גרעסערע העלפט, און אמאַל דריי פּערטל פון זײן מי, גייט אוועק לעטויוועס דעם שלאָס. דער רוימישער קנעכט האָט גאַרנישט ניט געהאַט, און דער האָט זיך זײן ווייב און קינדער, זײן הייל, זײנע פּאַרהאַרעוועטע הענט. נאָר פּונקט אזוי ווי יענער, האָט ער ניט דאָס רעכט און האָט מוירע צו פאַרלאָזן דאָס איינגעזעסענע אָרט. ס'רינגלען אים ארום באַדראַעטע וועגן, געדיכטע וועלדער מיט כײעס־ראַעס, מער צווייפּי־סיקע — דעם סעניאָרס באַדינער און באַשיצער, וואָס באַפאַלן דעם אַנטרונענעם ווי די וועלף, און ווי די היצלעס שלעפּן זיי אים צוריק אין הויף אריין, אף צו באַקור מען די געהעריקע צאָל שמיץ.

עמעס, צו דעם אויפן שטראַף איז ער אויך אָן דעם אַנטלויפן צוגעווינט, ווייל כּוֹץ פעלד־זשעט פּונעם פּאַרן סעניאָר טאָן קאַלעהאַמינים אַנדערע אַרבעטן: ברענען ציגל, פּאַריכטן א געביידע, זײן א שמיד און א האַלצהעקער, דעקן א דאך און גראַבן א ברונעם. טוסטו ניט אזוי ווי ס'באַדאַרף צו זײן, איז צאָל מיט דער הויט אפן לייב. אפילע פאר א קריגעריי צווישן זיך, א רייסעריי מיטן אייגענעם ווייב איז דער סעניאָר אליין דער שטרענגסטער שופּעט. ער איז שטענדיק גרייט ארויסצוטראַגן דעם גערעכטן פּסאַק און באַשטימען די צאָל שמיץ. אפן שטראַף־פּלאַץ קאָן מען אָפט זען ליגן א פאַרשולדיקטן נאָך דער עקזעקוציע. אין בעסטן פאַל קומט מען אָפּ מיט א צינש־שטראַף, וואָס מען טראַגט אריין מיט שאַווע־קעסעס¹ פאַרן סעניאָרס שאַצקאַמערן.

אזוי איז דער שטייגער אין אלע גיטער קימאַט. מיט איין זאך אָבער שיידט זיך אונטער דער באַראָן בערנגאר פון א סאַך אַנדערע פון זײן גלײַכן: בא אים אין גוט באַנונגט מען זיך בלויז מיט דעם, וואָס ער באַקומט ארויס פון זײנע לייביגענע, און מיט דעם, וואָס ער פאַרמאַגט בא זיך אפן הויף. לוקסוס־אַרטיק־לען, שמוק־זאַכן, צירונגעריי־באַפּוצונגען, — דאָס אלץ, וואָס ס'ברענגען אריין די וואַנדערנדיקע סאַכרים פון מעיווער־לעיאם, איז בא אים ניט בענימצע. ער באַ־גייט זיך אפילע אָן געוויצן אף צוריקטן די מייכאַלים. זײן עס־טיש האָט קיינמאַל ניט געזען קיין פעפּערמינץ. ער ווייסט ניט דעם כאַריפעסדיקן טאַם פון אינגבער, קימל, די געשמאַקע שאַרפקייט פון צימערינג, קובעבע, דעם גוטן רייעך פון זאַפרען, לאַרבער־בלעטער, נעזעלעך. דער שאַרפּסטער מייכל איז בא אים א ביי־טערע ציבעלע, און דאָס האַרבסטע — א גוט באַזאַלצן אָנגעקאַנבאַלטער אַקרייע ברױט.

די פרוי זײנע, די שיינע וואַלענסיע, האָט בא אים אין שלאָס קיינמאַל ניט געפילט דעם ווילגערוך פון בסאַמים, דעם איידעלן אַראַמאַט פון רוינ־איייל און דעם דופט פון קאַלערליי באַלזאַמען. זי איז געווען קרעפּטיק, שייך, מיט א יאָדער־דיק פריש לייב, מיט א צאַרט ראַזער הויט, און די ברוינ־רויטע האַר אף איר קאַפּ מיט אן אָפּגלאַנץ פון פאַרבאַקן בלוט האָט גוט געשמעקט אָן די פרעמדע רייכעס. זי האָט צו אַכצן יאָר געבוירן דעם זון אירן עווראַר, וואָס איז שוין איצט אויס־

¹ כפייצים, וואָס האָבן די ווערט פון דער באַשטימטער שטראַף־סומע.

געוואקסן א גוואר. ער דארף שוין אינגיכן פיערלעך געזאלבט ווערן פאר א ריטער.

א ריטער ווערט מען ניט געבוירן, א ריטער מוז מען ווערן. אפילע דער קיניג אליין האָט געמוזט דורכגיין בעהאדראָגעדיק די אלע שטאפלען פון צוגרייטונג. צוערשט בא זיך אין דער היים, דערנאָך אין דער פרעמד, ביז ס'איז ענדלעך גע- קומען דער גרויסער טאָג, ווען ער איז פיערלעך אריינגעבראכט געוואָרן אינעם ריטער-שטאנד.

אין דער גאָר פריער קינדהייט האָט זיך באם קליינעם עווראר ארויסגעוויזן א מין איינגעשפארטע לינדנשאפט צו געפעכט און געראנגל. ער איז נאָך געווען די גרייס אף ארומשפאצירן אונטערן טיש, האָט ער זיך שוין ארומגעריסן מיט גרעסערע פון זיך. ניט קעגל באָן, ניט די פילקע, ניט די שטאַלצן און ניט אנדערע שפילן האָבן צוגעטיילט דעם קליינעם באראָן אזויפיל פארגעניגן, ווי דאָס פאָכן מיטן הילצערנעם ראפירל, די שפיל מיט פּייל און בויגן, דאָס קינדער-העלמל אפן קאָפּ. דאָס הערצל איז בא אים אויסגעגאנגען פון קלעמעניש, ביז מע האָט אים דאָס ערשטע מאָל ארופגעזעצט אף אן עכטן רייטפערד. ער וואָלט שוין אזוי קיינ- מאָל ניט ארויס פונעם זאָטל, ער וואָלט זיך אלץ געטראָגן איבער בערג און טאָלן קעט דער אנטבליזטער שווערד אין האנט, קעדיי אַנשרעקן די סאָנים און ארויס- רופן רום און באגייסטערונג בא זיינס גלייכן.

זיין קינדער-דימיען איז שוין דעמלט געווען איבערפולט מיט ווונדער-מיסעס וועגן דרייסטע ריטער און וועגן העלדנטאטן פון זייערע קליינע זין, וועלכע האָבן זיך אויך בארימט געמאכט און פאָטער-מוטער געבראכט לויב און פארערונג. ער ווייסט וועגן דעם צוועלפֿיאַריקן דאלען, וואָס שווימט אליין אין א צעפּוילט שיפל איבער די גרויסע וואסערן פון אָקעאן; וועגן א ריטער-ינגל, וואָס לעבט אָן די עלטערן אין פינצטערן וואלד, ווו ס'פרעסן זיך איינס דאָס אנדערע די ווילדע כייסעס. דאָס יינגל זעט אלע טאָג די צערייצטע לייבן, די מוירעדיקע טיגען מיט די צעעפנטע מילער. זאָלן זיי זיך נאָר דערנענטערן, וועט ער זיי אריינ- שטעקן דאָס מעסער גלייך אינעם שלונג אריין.

מיט אַט די אלע העלדן-געשיכטעס האָט ער זיך ביז אהער אָנגעהערט פון דער באָנע און אמאָל אויך פון דער מוטערס א באדינערן. איצט, ווען ס'איז אים שוין געוואָרן זיבן יאָר, איז ער אינגאנצן אריבער אינעם רעשוס פון פאָטער. דאָ האָט זיך פאר אים אָנגעהויבן דאָס לאנגדויערנדיקע צוגרייטן דעם גוף זיינעם, ער זאָל די ווערט האָבן אָנגענומען צו ווערן אינעם ריטער-שטאנד. צוליב דעם דארף ער ניט שאַענוויזן זיין איבער די פארמעט-בלעטער מיט די גרויסע בוכשטאבן פונעם אלפאבעט, איבער די סאראצינישע אָדער אלטרוימישע צאָל-צייכנס, און זיך ברעכן דעם קאָפּ בא כיבער אָדער כיסער. דאָס איז אן איניען פאר די קליריקער און פאר דעם עלטערן געשוועסטערקניד, וואָס האלט זיך אויף בא זיי אין שלאָס. דאָס איז א געראָטן פלייסיק מיידל, דער הויף-גאלעך לערנט זי ליינענע און אף א ברעטל פון וואקס ארויספירן מיט א פארשניצט שטעקעלע קאָלערליי אוי- סיעס. אז זי וועט אונטערוואקסן, וועט זי האָבן א מעגלעכקייט צו צעטרייבן אין די לאנגע ווינטער-נעכט דעם אומעט, וואָס באהערשט די שלאָס-באוויינער. זי וועט פאר זיי פאָרלייענען אין דער הייך א ריטער-געשיכטע אָדער איינכאזערן אף אויסווייניק מיט די הויף-דאמען אוועלכע-ס'איז ריטער-באלאדע אף צו זאָגן און זינגען, אזוי ווי ס'טוט אמאָל די מומע אירע, די שיינע וואלענסיע, עוורארס מו- טער.

די באראָנעסע, ווען ס'כאפט זי אמאָל אן א טיפע בענקעניש, א פארדראָס אף דעם, וואָס פארשווינדט, און פיינלעכע אנגסטן פאר דעם, וואָס קומט, זוכט זי דעמלט אויך א טרייסט אינעם גראָב-שווערן לאטיינישן טפילע-בוך, וועלכער איז

פארן מאן אירן א שטומער כייפעץ, און ער האָט פאר אים אזוי טייער באצאלט. ער וואָלט פאר אזא פרייז געקאָנט קויפן דאָס בעסטע רייטפערד. מיט די פאר- מעט-בלעטער פונעם בוך וואָלט מען געקאָנט פארפילן אלע ראמען פון די פענצ- טער אינעם שלאָס. בא אלע זיינע אַוועס, פון דאָר-דוירעס איז געווען דאָס סאמע אומנייטיקסטע אינעם לעבן — קענען לייענען און שרייבן, און אָט אזוי וועט ער אויך דערציען דעם זון זיינעם.

דער הויף-גאלעך לערנט דאָס יינגל דעם קאטעכיזיס ניט פונעם געשריפטס — פון אָט די הארטע אומפארשטענדלעכע טויטע פארמעט-בייגנס, נאָר מינדלעך און אף אויסווייניק. טאָג נאָך טאָג פארפעסטיקט ער אין אים די קריסטלעכע עמונע מיטן איינכאזערן אף אויסווייניק די קאנאָנען, דאָגמעס און טפילעס, מיטן איינ- פלאנצן אין אים ליבע און ערפורכט פאר דער דריי-אייניקייט, דערוועקן אינעם יינגל א דראנג צו העלפן גאָט מיט געווער אין האנט, קעמפן דאָס גאנצע לעבן מיט די אנדערש-גלויביקע, אויסראַטן און פארניכטן די אפיקאַרסעס אינעם אייגע- נעם לאנד. דאָס ביסל פארקערטע, וואָס ס'איז פאראן אין יעזוסעס לערע: וועגן ליבע צו מענטשן, וועגן פארגעבונג, וועגן גאָטס גנאָד צו אלדאָס לעבעדיקע, ווערט אויסגעזעט באם ארומגיין און צוכטן דעם פלאנץ, ווי א מין ווילדגראַז. דאָס יינגל זעט דעם גאנצן זין פונעם קריסטלעכן גלויבן אינעם הייליקן קריג מיט די סאָנים פון דער קירך, און א באפליגלטער טרוימט ער וועגן העלדנטאטן, וועגן פארניכטונג און בלוטיקע שלאכטן אין גאָטס נאָמען.

דערווייל גיט ער זיך אָפּ מיט ליבי און לעבן, מיטן גאנצן יוגנטלעכן ברען און האסט צו די ראנגלענישן מיט קינדער פון זיין עלטער, צום שלאָגן זיך מיט בייטשן, שטעקנס אָדער גלאט אזוי מיט די הוילע הענט. אונטער דער אופזיכט פון עלטערע האָט מען אים אויך צוגעלאָזט צו א געפעכט מיט שווערדן, שפיזן און צו אנדערע קערפערלעכע איבונגען. שאַענוויז האָט ער געקאָנט פארברענגען בא דער פערד-שטאל, בא די הינט-ביידלעך מיט היצלעס, באם פאלקנער, ווו ער האָט זיך געלערנט אופאסן אפן פאלק-פויגל, וואזוי אים האלטן אין האנט בייסן רייטן אפן פערד, וואזוי און ווען אים אָפלאָזן נאָכן רויב. אף גאנצע טעג האָט מען אים געלאָזט פארפאלן ווערן אין וואלד מיט די יעגער. ס'איז אלץ געטאָן געוואָרן, אז דאָס יינגל זאָל אויסוואקסן געשיקט און קרעפטיק, א ווידערשטאנדפיייקער און א דרייסט-פלינקער, ס'זאָל אים דערנאָכדעם לייכט זיין צו באהערשן די אלע זיבן מינים ריטער-קונסט...

אין אָט אזעלכע פארוויילונגס-טעיטיקייטן זיינען אומבאמערקט אדורכגעלאָפן די פינף-זעקס יאָר, און פארן צוועלפֿיאַריקן באַראָנעט איז געקומען די צייט צו פארלאָזן די היים, אָנקומען אין א פרעמדן ריטער-הויף.

דעם באַראָן האָט געערגערט דאָס שיקן דעם זון זיינעם צו וועטוריעס פּאָטער, צו ריימונד דעם זעקסטן. ער טראָגט אפן טולווער הערצאָג אן אלטן פארדראָס פאר א ביטערער אוולע, וואָס איז קעגן אים מיט יאָרן צוריק באגאנגען געוואָרן. דעריקער פּלאָגט אים, וואָס דאָפּקע דער באַכער זינער, עווראר, דארף דאָרט דורכגיין דעם גאנצן דערנערוועג פון א דינעריונג, ביז ער וועט אמאָל דער- גרייכן צום ריטער-ראנג. דער הערצאָג איז אָבער זיין סווערען, צו וועמען ער איז פארפליכטעט זיין א שטענדיקער איבערגעגעבענער אונטערטאנער, און דער באַראָן איז געטריי זיין שווע, האגאם ער ווייסט, אז דער סעניאָר זינער איז א לעצטער-שעבעלעצטער. ער האָט אפילע דעם באַראָן אמאָל געשענקט א היפּשן צוגאָב צו די גיטער, נאָר אלציינס איז אָט דער מעכטיקער ריימונד אן אומפאר- שעמטער פארעטער, וואָס מע קאָן פון אים שטענדיק דערווארטן די ערגסטע גע- מיינהייט. אזא גרויסן אומרעכט, וואָס ער האָט מיט אים געטאָן, מוז ער נאָך, דער באַראָן, ארויסווייזן זיין אונטערטעניקייט און אים אָפּגעבן זיין בכאָר. ער האָט דעם זון זיינעם נאָך אָנגעזאָגט פארן צעשיידן זיך:

— געדענק, אז דו ביסט א זון פון אן עכטן ריטער־שטאם. פיר זיך אוף מיט ווירדע און היט אָפּ די ערע און דעם רום פון דינע אָוועס. מעגסט מיט זיי שטאַלץ זיין און גאַנץ ערעגניציק, נאָר צופיל באווייז עס ניט, ס'זאל זיך ניט ווארפן אין די אויגן. זאָלן זיי אליין דערזען, פון וועמען דו קומסט ארויס. דו זיי שטענדיק דריסט און באשיידן. אומעטום, אין אלץ און מיט אלעמען. לויב די געשיקטקייט פון דינע כאוויירים, און בארים זיך ניט מיט די אייגענע דערפאַלגן. א בארימער איז נאָר דער, וואָס וויל זיך אויספיינען מיט דעם, צו וואָס ער איז ניט פיייק. ווען דו וועסט אונטערוואקסן און וועסט שוין זיין גוט אינגעקונדיקט אין דער ריטער־קונסט, זאָלסטו זיין דער ערשטער אין שלאכט און דער לעצטער אין ראט. זיי בעסער מוטיק מיט דער שווערד און ניט מיט דער צונג. דעמלט וועלן דיך לויבן דינע כאוויירים. דו אָבער באמי זיך צו רימען זייערע העלדנ־טאטן, ניט דינע אייגענע... וויל דער, וואָס פארשוויגט די העלדישע מייסיס פון זיין כאווער, דער בארובט אים, דער איז זיין רויבער.

די מוטער האָט געזען, אז ער וועט אזוי גיך ניט ענדיקן. ס'איז אים שווער צוקומען צום סאָף, האָט זי דעם מאן איבערגעשלאָגן אינמיטן די רייד און צו־געגעבן:

— זיי גוט צום פראַסטן שטאַנד, צו די שטאַט־בירגער, זיי צו זיי געמיטלעך און נאָכגיביק, זיי וועלן דיר דערפאר באצאָלן פילפאכיק. זיי וועלן לויבן דיין גרויסמוטיקייט, און דיין רום וועט צעטראַגן ווערן איבער אלע שטעט פון פראַץ־וואנס, אפילע די שטארקערע פון דיר וועלן ניט האָבן אזא גוטן נאָמען און ניט זיין אזוי געהויכט און געקרוינט בא די פאַשעטע שטאַט־מענטשן.

דער באראָן האָט זי ניט געלאָזט ווייטער ריידן. זי איז אליין לויט איר אָפ־שטאם פון די רינ־געוואָרענע שטאַט־בירגער, וועלכע פארטונקלען מיט זייער ארט לעבן, מיט זייער פּוץ און גלאנץ דעם מיטעלן ריטער־שטאַנד. ער האָט זי גענומען צו זיך אין שלאָס פון א שטאַטיש הויז, וואָס פארמאָגט מער ניט ווי א האלב צענדליק כאדאַרים, נאָר אין יעדער כיידער דאָרט זינען פאראן מער רייכ־טימער, ווי בא אים אפן גאַנצן הויף מיט אלע געביידעס. דער שיינער וואלענסיע האָט דעמלט געלאָקט דער הויכער טיטל, און דעם באראָן איר פרעכטיק שלאנק געשטאַלט. — האָט ער פארבויגן זיין ריטערלעכן שטאַלץ, און אויך ניט געלייגט קיין אכט אָף דעם, וואָס מע וועט א צייט אים האלטן אין די מיילער. דאָס איז געווען מיט יאָרן צוריק. איצט וויל ער ניט, אז פון אירע רייד זאל עפעס וואָס דערגיין צו זייער הויז־גאלעך. האָט ער דעם הייליקן פאַטער איבערגעגעבן אין די הענט אריין זיין זון, און זאל ער מיט אים אָפּריכטן די פרימאַרגן־מעסע פארן אָפּפאַר.

דעם קליינעם עווראר איז דערווידער די צארטקייט פון ניט דער מאמעס הענט אָף זיין קאָפּ בייס דער בענטשונג. ער באנעמט קוים דעם שלאָל לאַטיין־ווערטער, וואָס שיטן זיך אזוי לייכט פונעם גאלעכס מויל. ס'דערגייט צו אים בלויז זיין פאַטערלעכער אַנזאָג, מיט א ווייכן גלעט די באק, ווען ער האלט שוין באם ענ־דיקן פריידיקן:

— דו פארלאָז זיך אין אלץ אפן הייליקן יעזוס, וועט פון דיר מיט גאָטס הילף אויסוואקסן א ווירדיקער קרייץ־ריטער, א באשיצער פון דער הייליקער קירך. מיט דער שווערד אין האנט וועסטו שטענדיק גרייט זיין פארטיידיקן דעם קאָוועד פונעם רוימישן גלויבן און פונעם גאָטס שטעלפארטרעטער אָף דער ערד, דעם הייליקן פויפסט.

נאָך די אלע אַנזאָגונגען און גוטע אייצעס האָט אים די מוטער אָנגעטאָן אפן האלדז א קליינעם קרוציפיקס פון מאטן זילבער און אין די הענט האָט זי אים געגעבן א קעסטעלע מיט רעליקויע־ביינער. דער טאטע האָט דעם באגלייטער זיינעם, א געטרייען הויף־דינער, אַנפארטרויט א זעקעלע מיט ניט קיין גרויסער

צאל קופערנע מאטבייעס. דער צוקינפטיקער ריטער האָט נאָר געוואָלט אליין, אַן קיינעמס הילף, זיך אַרופּדערלאַנגען אַפֿן אויסגעבעטן אייזל-רוקן. אין אַ מינוט אַרום איז שוין אויך דער באַגלייטער זינער געזעסן אַפֿן פּערד און אַ געזעמל פֿון היפּליט זינען זיי נאָכגעגאַנגען באַם אַרויספֿאַרן פֿונעם שלאָס-הויף. אַט אזוי האָט מיט יאָרן צוריק פֿאַרלאָזט די היים זינע דער איצטיקער גוואַר עוואַר, דעם הערצאַגס געווערטערעגער.

דער הערצאַג ריימונד דער זעקסטער איז גלייך פֿון אָנהייב געווען צופֿרידן מיטן יינגל. ער האָט אים גערן דערנענטערט צו זיך און אין דער זעלבער צייט ניט באַפֿרייט פֿון די אלע שווערע פֿליכטן, וואָס ס'האַבן אַף זיך די אַנדערע דער-צויגלינגען באַ אים אין שלאָס. צוזאַמען מיט אלע איבעריקע האָט עוואַר געריי-ניקט די פּערד-שטאַלן, מיט דער קראַץ-באַרשט געפּוצט די פּערד, באַדינט דעם סעניאָר זינעם און די געסט, וואָס קלייבן זיך אָן פֿאַרן טאַג. זאָל פֿון אים אויס-וואַקסן אַ געשיקט-פֿלינקער קרעפּטיקער יונג, האָט דער הערצאַג געטראַכט, וועט פֿון אים ווערן אַ גוטער ריטער. שלאַנק און שייַן איז ער, ווי די מוטער זינע, געזונט פעלט אים אויך ניט. ניט אזוי ווי דער ניט געראַטענער אייגענער זון, דער עמפּינדלעך קרענקלעכער בערטראַן.

אליין האָט ער דעם זון זינעם, אַז ס'איז אים אוועק דאָס ניינטע יאָר, אָפּגע-שיקט צו זיין בוזעם-פֿריינט, צום גראַף ריימונד ראַזשער. ווען ס'איז באַ אים מיט יאָרן צוריק געבוירן געוואָרן דאָס ערשטע קינד — אַ מיידל, איז דער הער-צאַג געווען איבערגליקלעך. מיט אַ טאַכטער איז ער פֿאַטער פֿון זי אָפּגעבן פֿון דער היים, עמעצער זאָל מושטריין און הערשעווען איבער זיין בלוט און פֿלייש. ער איז נאָך דעמלט יונג געווען — נאָרוואָס אליין דורכגעמאַכט דעם לאַנגדויער-דיקן איינגעגעסענעם טרעניר-פֿעריאָד, האָט זיך אים געדוכט, אַז ס'געפעלט אים שוין ניט אַט דער איינגעפֿלאַנצטער פֿון דאָר-דוירעס ריטערישער אויפֿן פֿון דער-ציונג. נאָכאַמאַל אזאַ אויספרוּוו וואָלט ער שוין ניט איבערגעכאַזערט. ניט געקוקט דערוף, וואָס דערמיט וואָלט ער געבראַכט צו אַ פּגאַם אין זייער ריטער-דינאַסטיע, וועלכע צייט דעם ייכעס אירן נאָך פֿונעם אַכטן יאָרהונדערט. ווען בעלאַדאַנע האָט אים אָבער דאָס צווייטע קינד געבוירן אַ יינגל און די געראַטענע טאַכטער איז אונטערגעוואַקסן מיט אַ קלוגן קאַפּ און מיט אַ דאָרשט נאָך וועלטלעכע כאַכ-מעס — זי האָט אָנגעהויבן ריידן וועגן לאָזן זיך אין דער גרויסער וועלט אַריין, — איז שוין דעמלט דער הערצאַג געווען גאָר אַן אַנדערער. ער איז בעהאַדראַגעדיק אַריינגעצויגן געוואָרן אין די אלע פֿילזייטיקע סראַרע-אינאַנים. ס'איז אים צו-געקומען דאָס הערצאַגטום פֿון נאַרבאַנע, דאָס גראַפּטום ווענעסען, די געביטן פֿון דער וויקאַנטן דע-פּואַ און נאָך פֿיל רייכע דאַמענען. ער האָט די שטעט אל-ביזשואַ, וויואַפּע און אַנדערע געגעבן רעכטלעכע אוּטאַנאַמיע מיט זעלבסטפאַר-וואַלטונגען, און ער האָט זיי געמוזט נעמען אונטער זיין שוץ. וויפּל פֿון זינע וואַסאַלן איז ער געצוּוונגען געווען צו פאַרטיידיקן פֿונעם הערצאַג אַקוויטאַני, פֿון דעם קיניג פֿון אַראַגאָניע אָדער צאַפֿן-פֿראַנקרייך! דערצו האָבן אים נאָך פאַרשלונגען די קליינע באַטאַליעס קעגן באַזונדערע ווידערשעפּעניקע אונטערטא-נער. ער איז גאַרניט געווען אזוי גיריק צו פאַרמערן זינע פּעאַדן, ער האָט אָבער ניט געקאַנט מעוואַטער זיין אַף קיין איין מאַרטאַריזוס, אַף די רעכט איבער אַ טייל גיטער, וואָס ס'קומט אים נאָכן טויט פֿון זינעם אַ וואַסאַל. צו דעם אלעמען איז נאָך צוגעקומען דאָס אָפּגעבן זיך די שטורמישע טורנירן, די געיעג-אויס-פּלוגן, די קאַלעריי שלאָס-פּייערלעכקייטן, אַף וועלכע טרובאַדורן און טרוווערן האָבן פֿריי געקאַנט אויסלאַכן די קאַטוילישע קירך, באַזינגען די ליבע, אַרויס-ברענגען זייערע לויב-הימענען פאַר דער אָדער יענער דאַמע. איבערן גאַנצן קאַני-טאַן האָט געשעמט דעם הערצאַגס סאַנטוסי-שלאָס מיטן זאָרגלאָז סיבאַריטישן שטייגע-רלעבן, וואָס סע פֿירט זיך דאָרט. צווישן די גייסטלעכע האָט מען גע-

רעדט, אז ווען די גאטספארכטיקע טאכטער זינע, די שיינע וועטוריע, האָט קעגן פאָטערס ווילן פארלאָזט די היים און איז אוועקגעפאָרן אין דער ווייטער סאלער-נאָ, האָט דער הערצאָג נאָך מער פאָרגרעסערט די צאָל פון זיינע מעטרעסעס און האָט זיך אינגאנצן דערווייטערט פונעם אייגענעם ווייב און פון דער הייליקער קירך.

זיי האָבן אים קעגנגעשטעלט דעם גראַף ריימונד ראַזשער, האַגאָם יענער איז מיט א צענדליק יאָר יונגער פונעם הערצאָג, און דאָך פירט ער זיך אויף א סאך מעסיקער און געשטעלטער, הען בענעגייע דעם אפאָסטאָלישן גלויבן, הען בענעגייע דעם פארהאמעווען די טייווע. מע זעט בא אים ניט ארויס דעם מין צעלאָזנקייט, דאָס יאָגן זיך נאָך די ערדישע פאָרגעניגנס, מיט די געיעגן, מיט די בלוטפאָר-גיסנדיקע טורנירן, מיט די פאָרפונדעוועטע סודעס אף גאַנצע מעסלעסן. ער איז אויך ניט אזוי אָפגעפרעמדט פונעם גיסטלעכן שטאַנד. מע קאָן אים אמאָל טרעפן אין א מאָנאַסטיר, צווישן די אַרדען-ברידער, וועלכע זיינען פייניק אראָפּשרייבן פאר אים א קאָפיע פון א קסאָוואַד. דער יעהומען איז מיט אים זייער קאָנטעט. ער לאָזט זיך אָפּט קאָסטן פארן מאָנאַסטיר, און מיט דער ברייטער האַנט. דער אבאט פויעלט בא אים שטענדיק, וואָס ער באַדאַרף. איין זאך האָט ער נאָר ניט געקאָנט בא אים פויעלן, בעשום-אויפן ניט.

דער מאָנאַסטיר געפינט זיך אין דער נאַענט פון דער שטאָט בעזיע. די יידן פון שטאָט, דערהויפט די עלטערע, טראָגן אין שלעכטן וועטער ברייטע מאַנטיעס מיט קאפיושאָנען איבער די קעפּ. קעדיי מע זאָל קיין טאָעס ניט האָבן, — מע קאָן זיי נאָך אָנעמען פאר די באַרעמהאַרציקע ברידער פון זיין אבאַטנטום, — האָט ער געוואָלט זיי פאָרווערן צו טראָגן די לאַנגע קליידער און נאָך אָן פאלדן. האָט עס דער גראַף ניט דערלויבט אין קיין פאל ניט. ער וועט ניט דולדן קיין שום באַגרענעצונגען פאר די בירגער פון זיין דאָמען.

דעם אבאט האָט עס פאָרדראָסן. ער האָט אף מאָרגן אָפגערופן דעם קליריקער, וואָס האָט געלערנט דעם קליינעם בערטראַן לייענען און שרייבן, און ער האָט אים פאָרשיקט אין א ווייטן וויקאַריאַט. דער צוועלפֿיאַריקער זון פונעם טולווער הערצאָג איז שוין געווען זייער צוגעבונדן צום יונגן מאָנאַסטיר-ברודער, וואָס האָט מיט אים ניט נאָר געלערנט די שריפט-קונסט, ער האָט מיט אים אויך איינ-געכאַזערט טרובאַדור-לידער. באַם יינגל האָט זיך ארויסגעוויזן א גוט געהער מיט אן אָנגענעם לויטער קעכל, האָט דער קליריקער צוגעשפילט אף דער האַר-פע און מיטגעזונגען מיט אים אלץ אזוינע אומגעוויינלעכע לידער, און אלע טאָג עפעס א נייע. דער קליריקער האָט זיי אָפּט אליין געשאפן, אמאָל אפילע בייסן געזאַנג. זיי זינגען, דוכט זיך, וועגן די פייגל אין הימל און וועגן שוועבנדיקע מאלאַכיים, וואָס מע זעט זיי ניט, מע הערט נאָר דעם פאָך פון זייערע פליגל, גיט ער מיטאַמאָל צו שורעס וועגן זיין קליין שוועסטערל, וואָס פּיטערט אף דער גרינער לאַנקע בא דער אָזערע די ווייסע שוואַנען. ער האָט אים אויך גענומען לערנען א שפּיל מיט א קיניג און א קיניגן, מיט רייטערייער און לעמפערטן, און דאָס אלץ ווערט צעשטעלט אף א צעקעסטלט ברעטל. דאָס ברעטל מיטן שפּיל-געצייג האָט ער אים איבערגעלאָזט. ווער וועט אים אָבער ווייזן די אלע קלאָלים, וואָס ער האָט נאָך קיין צייט ניט געהאַט צו פאָרגעדענקען? און דעריקער ווער וועט זיין דער קענצנאַד, אף דער צווייטער העלפט פונעם שלאַכטפעלד?

ער צעלייגט זיך אמאָל מיט די שפּיל-מאַכשירים אף דער ערד אינעם געווער-צימער. דאָרט איז א הילצערנער געהובלטער דיל. ווי אף א גלאַטן טיש, צע-שטעלט ער אף די קעסטעלעך די אַרומגעשניצטע פיגורלעך, וואָס זעען אויס ווי די קלייניקע אָפגעטע, און פאָרטראַכט זיך וואָס ווייטער צו טאָן. לאַנג אזוי אָפּיצן פאָרכושטערהייט לאָזט מען אים ניט. דער געווער-מיסטער האָט נאָכאַמאָל אַריינגעבראַכט דעם אָנגעבעטן באַפאַנצערטן מאַנעקען. דער קליינער בערטראַן

דארף מיטן ערשטן אָנפאל אדורכלעכערן מיט דער שפיז די געדיכט־מעטאלענע
נעץ אף דער מיט שמאטעס אָנגעשטאָפּטער פופע. ער צווינגט אים נאָכאנאנד זיך
ווארפן אפן אומבאוועגלעכן קעגנער. דער פארשארפטער שפיזן־שפיץ האָט שוין
אין עטלעכע ערטער צעלעכערט דעם פאנצער־געוועב. דאָס דארף אָבער געטאָן
ווערן מיטן ערשטן מאָל, מיט איין באוועג. ביז ער וועט גיט מיטן ערשטן שטויס
זיך אריינשטעכן אינעם מאנעקען, וועט ער אים גיט אָפלאָזן.

נעכטן האָט ער דאָס יינגל אויסגעלערנט: מיט איין זעץ פון דער סעקירע
צעשמעטערן א הארטן שטיין. מיט אייניקע כאדאָשים צוריק האָט ער אָט די
שטרייט־האק אפילע גיט געקאָנט אופהייבן ווי ס'באדארף צו זיין. מיכאיל סקאָט
האָט זיך אנומלטן פארקוקט אף אים ביים אָט די איבונגען. דער זון ווערט אזוי
ענלעך אפן טאטן, ווי איין איי אפן צווייטן, — האָט ער א טראכט געטאָן. דער
באָכער פארמאָגט שוין איצט דעם הערצאָגס שטעל, און דער אויסדרוק פונעם
פאָנעם ביים אן אָנשטרענגונג איז בא אים פונקט דעם פאָטערס — אפילע מיט
די צוויי קנייטשן אפן שטערן גיט אין דער ברייט, נאָר פון אויבן־אראָפּ. בא ווע־
טוריען זינען די קנייטשן אויך אזוי...

מיטן קליינעם הערצאָג פארנעמט זיך מיכאיל סקאָט גיט זייער אָפט. אין די
זיבן ריטער־קונסטן, וואָס דאָס יינגל דארף דאָ באהערשן, גייט גיט אריין דאָס,
וואָס ער האָט זיך פירגענומען איינפלאנצן אינעם באָכערס נעשאַמע. ער קאָן
אים מיט גאָרנישט גיט צוהעלפן אין די געביטן פון ריט־פארמעסט, שיסן פון
בייגן, שווערדן־געפּעכט, האנט־געראנגל, אין דער שוויס־קונסט און אין יעגער־י.
דערפאר קאָן ער אים צוגעווינען צו גוטע זיטן, צו איידעלער באנעמונג און
אופירונג, צו רייניקייט.

דער קליינער בערטראן איז געבראכט געוואָרן אהער א צעפעסטעטער, אן
אופגעשרויפטער און מיט פליי אין דער נאָז. שטארק עמפּינדלעך צו יעדן פאל
פון גיט נאָכגעבן אים. דערצו נאָך א צערייצטער, וואָס ער איז גיט גלייך אין
די קויכעס צו אנדערע קינדער. ער איז ווייניקער ווידערשטאנדפיייק און איז גיט
אזוי פלינק און דרייסט, ווי יעדער אנדערער פון זיין עלטער. א קאפּריז־פאר־
כמורעטער, האָט ער זיך דאָ באקאנט מיט זאכן, וואָס ער האָט זיי גיט געהאט
באם טאטן אין שלאָס. בא זיי, אינעם גרויסן יעגער־צימער, זינען די ווענט בא־
האנגען מיט פיל פעלן, אראָפּגעשוונדענע פון טויטע רויב־כייסעס, מיט אויסגע־
טריקנטע ביינער און הערנער, מיט רייכקאָליריקע פעדערן פונעם צעשאַסענעם
געפּליגל. דאָ אָבער האָט ער דערזען עטלעכע צימערן מיט לעבעדיקע שטרויס־
פייגל, פריילעכע מאלפעס אין די שטייגן, א סאך אנדערע מינים כייעלעך, וואָס
ער האָט בא זיך אין דער היים קיינמאָל גיט געזען. ער האָט דאָ דאָס ערשטע
די שענסטע נעגינע. בא זיי אין שלאָס שטעקן די בוימל־לייכטער, ווי פאקעלן
אין די ווענט, און דאָ האָט ער דערזען זיי אראָפהענגען פון דער סטעליע. ער
האָט דאָ א סאך זאכן געהאט וואָס צו באוונדערן און זיין דערפון פארגאפט. מער
פון אלץ האָט אים איבעראשט דאָס טונקלפארביקע גלאַז אין די פענצטער. אָנ־
שטאָט דעם דורכגעבוימלטן פּערגאמענט שטעקט דאָ אין די הילצערנע ראמען
אזא הארטער שטאָף, וואָס מע זעט דורך אים די מענטשן, דעם דרויסן אין אזא
ווינדערבאר פאנטאסטישן קאָליר, ווי דאָרט וואָלט גאָר אן אנדער וועלט געווען.
מיכאיל סקאָט האָט אים א סאך זאכן דערקלערט, געלערנט, באוויזן. דאָס יינגל
האָט זיך געלאָזט הערן, געוואָלט פארשטיין, זיך באמיט גיט דורכלאָזן און אריינ־
דרינגען אין דעם, וואָס מע רעדט צו אים. אָבער א סאך מערער האָט ער באנומען
פון זיך אליין צוקוקן און נאָכשפירן די עלטערע פון זיך — זען, וואָס זיי טוען,
הערן, וועגן וואָס זיי ריידן. ער האָט זיך צוגעהערט און אופגעכאפט, וויאזוי מע
דארף ריידן און זיך האלטן צווישן מענטשן, וויאזוי מע דארף זיך אופירן מיט

פארשיידנערליי אונטערטאנער. צו זיין גרויסן ווונדער האָט ער באַמערקט, ווי דער גראַף אליין באַצט זיך צו אלע מענטשן אַף איין און דעם זעלבן אויפן. ער האָט נאָך ניט געהערט, אז ער זאָל אַף עמעצן אופהייבן זיין קאַל. מעג יענער זיין פון נידעריקסטן שטאַנד און האָבן אָפגעטאַן דאָס סאַמע געמיינסטע. בערטראַן איז בייגעווען, ווי דער גראַף האָט אויסגעמוסערט אַ הויף־דינער, וואָס האָט צע־שלאָגן זיין אייגן ווייב. ער האָט מיט אים גערעדט אַן דראָונגען און מיט ווייכע רייד. זיין טאַטע דער הערצאָג וואָלט אזא איינעם פאַרשמיסן ביז בלוט, און ער וואָלט אים נאָך אַף אַ גאַנצן מעסלעס איינגעקלעמט די פיס אינעם שרויפּשטאַק. ביז דעמלט האָט ער אזא גוטע באַנעמונג מיט מענטשן געזען נאָר באַם ברייט און באַם עסקולאַפ, וואָס היילט די מוטער און איז איצט געקומען צו פאַרן אהער צו־זאַמען מיט וועטוריען.

וועטוריע מיט יאַעלן זיינען פאַרפאַרן אהער ניט נאָר אלס געסט. ערגעץ דאָ אין דער סוויוע, ארום קאַרקאַסאָן, דאַרפן זיי אָפזוכן די אַנטרונען געוואָרענע שלאָס־דאַמע, וועלכע איז יאַרנלאַנג געווען די קאַמער־פּרוי באַ וועטוריעס מוטער. נאָכדעם ווי יאַעל האָט אַף זיך אויסגעפרוּווט דעם סאַמאַמאָוועס — די גיפּט־מישונג, וואָס האַלט אונטער און פאַרלענגערט די וויסטע כאַלאַעס באַ דער הער־צאָגן, האָט מען זיך גענומען צו טאַנכומס געליבטער, וואָס האָט אים באַזאָרגט דערמיט. דאָס איז געווען אַ יונג הויז־מיידל פון די נייע באַדינערנס, וואָס מע האָט געהאַט צוגעשטעלט צו דער קראַנקער נאָך יאַעלס אָנקומען. פון דערשרעק האָט זי פאַרלוירן דאָס לאַשן, ווען מע האָט זי אַרומגעזעצט מיט אזויפיל הער־שאַפּטן; דער סענעשאַל, די סעניאָרן וועטוריע, דער קאַפעלאַן און דער פּרעמדער עסקולאַפ און דער, וואָס האָט זי אויסגעגעבן, מיט וועמען זי האָט זיך אָפט באַ־האַלטן און אזוי לייַדנשאַפטלעך אין דער פינצטער מיט אים געקושט. איצט איז ער זיך אזוי נויקעם אין איר, ער דערציילט פאַר זיי וועגן דעם ביסל רעפּוע־מעל, וואָס זי האָט פאַר אים אַרויסגעגאַנוועט, וויאזוי ער האָט עס אליין אַרויס־געשלעפט באַ איר פונעם בוזעם. ער איז דאָך אליין די גאַנצע צייט צוגעשטאַנען צו איר. ער האָט איר געגעבן דאָס פאַרמעט־בייטעלע: זי האָט אים געגלייבט, אז דאָס העלפט צו האַמעווען די געבליטן און ער וועט זיך קאַנען אַף ווייטער באַזו־גענען מיט צעטרעריען בלוז, האָט זי אַ קליין ביסעלע פאַר אים אַראָפּגעשאָטן, און ניט באַ דער הערצאָגן בעלאַדאַנע.

דאָס זיינען געווען די ערשטע ווערטער, וואָס זי האָט פון מויל אַרויסגע־בראַכט, האָבן זיך אלע אָנגעכאַפט דערין. זי האָט זיך געמוזט מיסוואַדע זיין און ווייטער דערציילן, וויאזוי זי האָט געהיט דעם אַרייַנגאַנג צו דער הערצאָגן אינעם פּאַדערכיידער פון איר שלאָפּצימער. זי איז דאַרט געזעסן און פעדערן געפליקט. זי האָט געוויסט: די סעניאָרן וועט זיך אזוי גיך ניט אָפכאַפן. זי האָט דאָס זעלבע געזאָגט דער קאַמער־פּרוי, נאָר יענע האָט זיך אַדורכגעריסן, און זי נאָך איר. האָט זי באַמערקט, ווי די דאַמע האָט עפעס אַ שטעק געטאַן אונטערן צוקאַפּנס. זי האָט קלוימערשט פאַריכט די האָר, אַ פאַרקעם געטאַן די צעוואָרפענע פאַטלעס באַ דער שלאָפּנדיקער הערצאָגן און איז באלד אַרויס. האָט זי עס דערנאָך אַרויסגעשלעפט פון אונטערן קישן, און נאָר אַ קליין ביסעלע אַראָפּגעשאָטן. די רעשט אינעם שמאַטקעלע האָט זי אַרונטערגערוקט צוריק.

דאָס מיידל האָט נאָר ניט געוויסט, וויאזוי מע רופט די דאַמע. זי האָט זי בלוז עטלעכע מאַל געזען אינעם שלאָפּצימער. די הערצאָגן, ווען זי איז וואַך און מונ־טער געווען, האָט זי די דאַמע זייער ליבלעך אָפגענומען, זיך געפרייט מיט איר, זי געהאַלדזט און אַרומגענומען. ערשט אפן דריטן טאַג האָט דאָס מיידל געהאַט אַ מעגלעכקייט אָנצוהויזן אַף דער דאַמע. מע האָט זי דערזען באַם קעלטער שטיין מיטן טרינק־מייסטער. זיי זיינען ביידע געווען אַ ביסל מעוויסעמדיק. דאָס איז געווען פּענסולינע, וואָס איז שוין דאָ יאַרנלאַנג אפן הויף. דאָ האָט

וי אַנגעהויבן אלס קאמער־מיידל. דאָ האָט זי איבערגעלעבט צוויי מענער, און דעם דריטן האָט זי אליין אוועקגעוואָרפֿן. א קינדערלאָזע, א באוועגלעך־אופגע־היטערטע, האָט זי פון שטענדיק אָן ליב געהאט אָנהענגען אָף זיך פון אלע מינים עכטע און נאָכגעמאכטע באפּוצעכצן. אויך איצט, ווען זי איז שוין אין די יאָרן, און מע האלט זי פאַר א נאָבעלער שלאָס־דאמע, איז זי די זעלבע שטוצערקע ווי געווען. איר פּאַנעם איז טאַמיד אונטער א געשמעלץ און מיט א טונקל געפאַרב־טער באברעמעכץ איבער די אויגן. אפֿן האַרץ א באַמבערל פון רויטע קרעלן, גע־פּאַרט מיט קופּערנע ציילעמלעך. אַט אזא האָט מען זי אראָפּגעלאָזט אין דער טיפ־סטער צעל פונעם הויף־קאזעמאט, מיט א שפּאַן־העלצל אָף די פּיס: זאָל זי אויס־געבן דעם מאַקער, פּונוואנען ס'קומט צו איר די גיפֿט־מישונג. אין שטיבל בא איר האָט מען געפונען א היפש ביסל פון אַט דעם סאם. בא דער הערצאָגן האָט מען אויך אָפּגעזוכט, און צוגענומען די רעשט, וואָס ס'איז בא איר פאַרבליבן. א שטיק צייט האָט זי געשטורעמט, איז געקראַכן אָף די ווענט, זיך געריסן ווי פון א מעשוואַגאַם־העמדל. מע האָט ניט געטאַרט צוטערען צו איר. אין א פּאַר טעג ארום האָט זי זיך אַינגעשטילט, אליין זיך גענומען צום עסן און פון די ליפֿן קיין וואָרט ניט ארויסגעבראַכט, ווי מע וואָלט איר אָנגעטאַן א שלאָס אפֿן מויל.

פענסוליע אין טפיסע האָט זיך געהאלטן בא איינס: די מאכשיפע האָט זי דערמיט באזאָרט. זי פלעגט זיך א באווייז טאָן אהער זעלטן־ווען... פּונוואנען? ווער זי איז? ווי זי געפינט זיך? הייבט זי ניט אָן צו וויסן.

ווען מע האָט זיך צוריקגעקערט פונעם צענטאַגיקן יאָגד, איז די טפיסע־צעל געווען א ליידיקע, די באוועגלעכע פענסוליע, וואָס איז אזוי פעסט פאַרשפּאַרט געווען הינטער שלאָס און ריגל, איז ווי אויסגערונען געוואָרן. די הערצאָגן איז שוין ווידער געווען ניט צו דערקענען. זי איז געלעגן א פאַרטויבטע, פון א צו גרויסער דאָזע, אפּאַנעם. די אויגן זיינען בא איר געווען ווי שטיקלעך גלאַז, און מיט די פאַרטריקנטע ליפֿן האָט זי ניט געקאַנט אַינצוימען די צונג, וואָס האָט זיך בא איר אין מויל געפלאַנטערט. וויפֿל מע האָט ניט געזוכט אָף איר און ארום איר, האָט מען גאַרנישט ניט געקאַנט געפינען.

וועטוריע איז געווען פאַרצוויפֿלט. אין א פּאַר טעג ארום, ווען די מוטער איז א ביסל צוריק געקומען, ס'האָט זיך בא איר, אפּאַנעם, אויסגעלאָזט דאָס אַינער מעכץ, האָט מען די הערצאָגן איבערגעלאָזט אונטער א שטרענגן אופזיכט און וועטוריע מיט יאָעלן האָבן זיך געלאָזט אין וועג אריין אָפּזוכן אַט די שוידערלעכע דאמע, בא איר אין געבורט־היים, צי בא וועמען־ס'איז פון די דאָרטיקע, — עפּשער וועלן זיי דאָרט געפינען א שפור פון דער מאכשיפע.

איצט זיינען זיי אינעם קאַרקאסאַנער שלאָס באם גראַף ריימונד ראזשער. יאָעל איז דאָ דאָס ערשטע מאָל. דער גראַף געפעלט אים. ער האָט א סאך גוטס געהערט וועגן אים פון וועטוריען, פון סקאַטן. אליין זעט ער נאָך מערער. ווען מע האָט אים באפּרייט פונעם בישאָף, האָט ער דאָן אפֿן גראַף קיין אכט ניט געלייגט. איצט איז ער געקומען צום אויספיר, אז דער גראַף איז זייער פּאַשעט אין זיין אויסערלעכן אויסזען. א פאַרגרעבט פּאַנעם מיט זייער מילדע קלוגע אויגן. א בערישער טראָט, אזא פעסטער און געלאסענער, מיט אן אַינגעבויענעם האלדז־און־נאַקן. גרויסע שווערע הענט. א הויכער שטערן מיט אן אַנדייט פון א פליך בא די קאָפּ־ווינקלען. די שטים איז בא אים א ווייכע, א ווארעמע. אזוי אויך פּאַשעט און אָנגענעם־מילד איז ער אין זיין ריידן. א מין ליבלעכע געמיטלעכקייט נעמט דיך ארום, ווען דו לאָזט זיך אריין מיט אים אין א לענגערן געשפּרעך.

ס'געפעלט אויך יאָעלן דער שלאָס, א ריי באזונדערע כאדאַרים. ס'ווארפֿן זיך דאָ אין די אויגן די כפּייצים, וועלכע שטאַמען פון יענער זייט יאם. זיי זיינען דאָ טייער אָפּגעשאצט. אפֿן אויבנאָן באם גראַף אינעם אָפּרו־צימער איז צוגעפעסטקייט צו דער וואנט ניט קיין געוויינלעכע ברא. דאָס איז א ווענעציאַנישער קלעפּסעליי־

לאָמפּ, אין וועלכן דער בוימל דרינגט אריין מער ניט אף אזויפיל, וויפל ס'איז
 גייטיק אף אונטערצוהאלטן איינעם און דעם זעלבן פלאם. אונטן שטייט א געפאל-
 צעוועטער פיופיטער, די הייך פון א שטענדער. די שיין פונעם פייער-פלאם פאלט
 גלייכמעסיק אפן צעעפנטן קסאוויאד, ווו ס'ווערט גוט באלויכטן דער לאטיין-
 געשריפט, וואָס רעמלט ארום מיט קליינע אויסעלעך די געאַמעטרישע פיגורן.
 ווער האָט דאָ אַריינגעקוקט אינעם כיבער, קאָן זיך יאָעל ניט פאַרשטעלן. ער זיצט
 מיטן גראַף אָף דער שפּאַנישער קאַזעטקע, א מיין טאַלעדער שמאַלער דיוואַן פאַר
 צווייען, און זיי רייַדן ארום די נייע מעדיצין-שול אין מאַנפעליע. דער גראַף איז
 דאָרט אַן אָפטער באַזוכער. ער גרויסט זיך מיט זיין לאַנגעדאַק און מיט גאַנץ פּראַ-
 וואַנס, ווו ס'געפינען איצט א מאַקעם-מיקלעט געלערנטע פון ווייטע לענדער. ער
 איז גרייט צו אויסברענגען א גרעסערן סכום געלט, מאַנפעליע זאָל ניט זיין הינ-
 טערשטעליקער פון דער אלט-באַרימטער סאַלערנאַ. די סאַמעטענע ווייכקייט פון
 נעם באַגדאָדער טעפּיך שלינגט איין דעם גראַפּס שווערן טראַט, ביים ער גייט
 אופשליסן דעם צעדער-קופערט, וואָס זעט אויס ווי נויכט טייווע. ער שלעפט פון
 דאָרט ארויס א פאַק פאַרמעטענע בויגנס. דאָס האָט ער ערשט ניט לאַנג א מאַ-
 טאַנע באַקומען פון זינעם א געוועזענעם אונטערטאַנער פון דער שטאַט אַרל.
 זיין נאָמען איז גיירשויס בען שלאָמאַ. דאָס איז א כיבער מיטן נאָמען „שאַאר
 האַשאַמאַים“, וואָס האָט דריי טיילן: א נאַטורוויסנשאַפטלעכן, א טייל וועגן אַסט-
 ראַנאַמיע און מעטעאָראָלאָגיע, און דער דריטער — פּילאָסאָפּיע און מעטאַפיזיק.
 זיי טראָגן זיך מיטן פּאַליאַנט אריבער צו סקאַטן, וואָס געפינט זיך אינעם רעכטן
 פליגל פונעם שלאָס. דאָ האָט ער זיך זיין וווינ-צימער, און דערביי א גרעסערן
 כיידער-מעיוכעד פאַר זינע פרווונגען. אהער קאָן אַמאַל אריין נאָר דער גראַף.
 יאָעלן, ווי א גאַסט און ווי א מענטש פון וויסן, האָט ער, ווען וועטוריע איז שוין
 אוועק אָף נאַכט-רוה, פאַרבעטן אין זינע קאָדשיי-קאָדאַשים. א פרישן מענטשן טוט
 באלד א שלאָג דער רייַעך פון שוועבלזויער מיט עפעס א נאַכגערוך פון געברענ-
 טע פעדערן. איבער דער גאַנצער גרייס פון צימער זינען אין אן אומאַרדענונג
 אַנגעוואָרפן און צעשטעלט כפּייצים און פאַרשיידענע קיילים. א גרויסער בעקן מיט
 בראַכשטיקער טאַמפאַק — א געשמעלץ פון קופער מיט צינק — ליגט אונטער די
 פיס, און יאָעל האָט אים געמוזט אריבערשפּרינגען. ער האָט שיר ניט איבערגע-
 קערט די הייכע אמפאַרע, וואָס איז ביז האַלב אַנגעפילט מיט א מיין פליסיקייט.
 סקאַט האָט זי פאַר די צוויי אויערן פאַרויכטיק אוועקגערוקט אין א זייט. דער
 ברייטער קאַמין, די הייך פון א שמיד-אויון, אונטער א האָרן מיט א בלאַזאַק,
 איז ארומגעשטעלט מיט פייערפעסטע טעפּ פון גראַפּיט, מיט טיגלען אָף צו
 שמעלצן מעטאַלן און מיט נאָך אַנדערע דורכגעברענטע ליימענע געפעסן. דאָס
 פייער אפן קאַמין איז שוין אויסגעלאָשן, ס'ברענען נאָר די גראַבע וועקסענע ליכט,
 אַנגעשטאַכן אפן שפיץ פון א שטיינערנער פּראַפעטקע. פון אן איטאַליענישער קאַ-
 ליטע — אזא גראַבן לעדער-זאַק — שלעפט סקאַט ארויס די פאַטינע: אלטע קו-
 פערנע און זילבערנע קיילים מיט א גרינבלעכן אָדער געלבלעכן שימל, און זוכט
 צווישן זיי אַפּ א קליינינקן קאַסאַלעט — דאָס איז א בסאַמיס-פּושקע מיט אַפּגעריי-
 בענע אויסזעס מערובאַעס¹. זיי פרווון אינצווייען צוזאַמענשטעלן פון די באַזונ-
 דערע איינצלנע בוכשטאַבן, וואָס זינען נאָך ניט אַפּגעריבן, דעם געוועזענעם
 פּאַסעק. דערווייל האָט זיך דאָרט באַקומען נאָר איין וואָרט א גאַנצע — דאָס
 וואָרט „יערושאַלאָים“.

סקאַט האָט דאָס אַנטיקל איינגעהאַנדלט אין דער נאָענטסטער שטאַט פאַסקיי-
 ער... ער דערציילט יאָעלן, אז ס'איז דאָרט א גרויסער לערן-צענטער, ווהיין ס'ציען
 זיך מענטשן פון דער גאַרער ווייט. ער איז דאָרט מיטן גראַף א פאַר מאָל געווען,

¹ פירקאַנטקע אויסזעס.

און אליין איז ער געפאָרן אהין. דער כאַשעווסטער געלערנטער איז דאָרט אן אומ-
געפער יונגער ייד, א בלינדער אף ביידע אויגן. נאָר דאָס איז דער ליכטיקסטער
מויעך פון אלע די, וואָס ער האָט ביז איצט געקענט, ער האָט נאָך אזא דענקער
דיקן קאָפּ ניט באַגעגנט. מע דערציילט, איינער האָט זיך אָנגענומען מיט מוט און
בא אים געפרעגט: ווי קומט ער צו אזויפיל וויסן, אז ער האָט אָנגעווירן די ליכ-
טיקע שיף, ווען ער איז נאָך א קינד געווען? האָט ער געענטפערט: אף א זעגל-
שיף, צווישן זיבעציק ריינדע און שיפלייט, איז געווען איין בלינדער. אין א
גרויסן שטורעם, ווען די שיף האָט אָנגעהויבן קראכן און זינקען, האָט זיך דער
איינער בלינדער געראטעוועט. ווייל ער האָט זיך ניט געהאט אף וואָס צו פאר-
לאָזן, האָט ער זיך גלייך אָנגעכאפט אין א קלאַץ און איז מיט אים צוגעשווומען
צו א ברעג.

יאַעל באַטראַכט דעם געלהאַריקן ברייט. די נויצרים האַלטן, אז יעהודע איש
קעראַיויס¹ איז געווען א רויט-געלער, און רויטע האָר איז א סימען פון ראַמאַעס,
צווייטע און פאַראט. אָבער אַט דער סקאַט? ווי ווייניק ער קען אים, איז אויסער
דעם אומגעהייערן דאָרשט נאָך וויסן, פאַרשן, אלץ אליין אויספרוון, זעט ער אין
אים קיין שום אנדערע מידעס ניט. אכוץ עפשער אויב ניט צורעכענען די טיפע
סינע צום פויפסט. מיט א טיפן קוק פון א טאלמיד-כאָכעם האָט ער ליב אין אלץ
אריינדרינגען, דערלערנען, אויסגעפינען — סיי אין די פארמעט-בלעטער פון קסאוור
יאדן, ווי אויך אינעם ארומיקן לעבן, אין זאכן, וואָס רינגלען אים ארום, וואָס
זיינען אים באַענט. ווי פיל אנדערע אין דער איצטיקער צייט, זוכט ער דעם
לעבנס-עליקסיר. ער באַמיט זיך צו געפינען א מיטל, וויאזוי אומקערן דעם
מענטשן די יוגנט זיינע. ער זוכט א פאנאציי צו יעדער מין קרענק פונעם מענטש-
לעכן קערפער, און, פארשטייט זיך, אויך דעם פילאָסאָפישן שטיין זוכט ער, די
מעגלעכקייט צו פארוואנדלען פראַסטן מעטאל אין גאָלד.

דער גראַף קאַרגט ניט קיין אויסגאַבן אף אַט די אלע אלכימישע אויספרוון
זיינע. דאָס אלץ, מיט וואָס ס'איז אָנגעפילט דאָס צימער, אויך מיט די זעלטן
טייערע קסאוויאדן, באַזאָרגט אים דער גראַף מיט דער פולער האַנט. יעדער אדל-
מאַן, די אבאטן און בישאָפן, דער פויפסט אליין, די קיניגן, וואַלטן זיך אויך ניט
אָפגעזאָגט צו האָבן בא זיך אַט אזא איינעם, ווי מיכאַל סקאַט. מע קאָן זיך בא-
ציען גלייכגילטיק צו די גוירליטרעפער, צו די אסטראָלאָגן, וואָס האָבן צו טאָן
מיט ווייטע הימלשע קערפערס, צו די שטערנזעער, וואָס ווילן פארשטיין דעם
גאַנג פון די שטערן און לויט זיי באַשטימען די מענטשלעכע גויראַלעס, אָבער ניט
צו די גאָלדזוכער. די טייווע צום גאָלדענעם קאלב האָט איצט באַהערשט די
מענטשן פון אלע העכערע שיכטן און ראַנגען. מיט אַט דער גיריקייט זיינען אָנגע-
שטעקט די סאראצינער, יידן סאַכרים, און אויך קריסטן זיינען דערמיט קראַנק
געוואָרן. ס'איז נאָר דער אונטערשייד: ווער אף אוועלכן אויפן און מיט וואָס פאַרא
מיטלען מע וויל צו דעם גאָלד דערגרייכן?

א מאַדנער געדאַנק האָט יאַעלן מיטאַמאָל א בליץ געטאָן און בא אים ארויס-
גערופן א שמיכל. דעם אלביאַנס גאָלדהאַריקער קאַפּ האָט אים דערמאַנט אין א
טאלמודישער מעמערע, אז יעדעס הערעלע האָט זיך זיין זויג-נעסטל אין דער
הויט. דעם מענטשנס לעבן וואַלט מעקאַצער געוואָרן אף א העלפט, ווען צוויי הע-
רעלעך זאָלן דארפן זויגן פון איין נאָפּל. זאָל ער אויסלעבן זיינע יאָרן, ווינטשט
אים יאַעל. זאָל ער עטלעכע מענטשלעכע לעבנס אָפלעבן. עפשער וועט ער אמאָל
סאָפּאַלסאָף דערגיין צום געגארטן סאָד, וויאזוי צו מאַכן פון גאַרניט גאָר.

ער האָט נאָך געטראַכט וועגן דעם, יאַעל, בא זיך אין כיידער באם שלאָפן גיין.
ער האָט זיך דערמאַנט אינעם כאלפן — אוריס פאַטער, בא וועמען ער האָט געווען

¹ אין די קריסטלעכע קוועלן — יעהודע איסקאריאָט.

אזויפיל גאלדענע מאטבייעס פון פארשיידענע לענדער, אינעם פעטער שעמטאָוו דעם ראדאָניט, דורך וועמענס הענט ס'גייען אדורך אזויפיל גאלדשטיקער. ער שטעלט זיך ניט פאַר, אז עמעצער פון די אכיינרבענייִסראָעל, אפילע פון די אמערסטן גיריקע נאָך קוירעכס אויצרעס, זאָלן זיך פארלאָזן אף אזא ניט גע־ שטייגענער זאך... און זיי קוקן אף דער אלכימיע, ווי אף עפעס אן אָפּגאַט, א נייעם מין אייגעל־האזאָהאָוו¹, א מין קישעף.

פארן איינשלאָפן האָט ער נאָך אריינגעקוקט אינעם צווייטן יידישן כיבער, וואָס דער גראַף האָט אים אונטערגעטראָגן. אין דער האקדאָמע צום ווערק, וואָס איז געשריבן געוואָרן אין לונעל דורך איינעם א באלטוויספעס, רופט ער אָן דעם מעכאבער ראב"ד האשלישי דער באל־האסאָגעס². ער לויבט אין די הימלען דעם „ספר השגות“ און דעם שעפער זיינעם דעם באר־אוריָאָן — דעם געלערנטן ראבי אוראָהאָם בען דאָויד פון פאסקיער, פאר זיין טקיפעסדיקער קעגנערשאפט צום ראמבאמס „משנה תורה“. אינעם כיבער ווערט דער ראמבאם געטאָדלט פאר זיין צו ריינעם מישנע־לאָשן און פאר זיין שטייגער ארומריידן די האלאָכעס און ניט אָנווייזן דעם מאַקער, פּונוואנען זיי קומען. די ביידע זאכן ברענגען צו א סאך טאַעסן. די האלאָכעס אָן דעם טאלמודישן שפראך־לעוווש ווערן אָן זייער עמעסן באטייט.

אף מאָרגן האָט זיך יאָעל א סאך מערער דערוווסט וועגן אָט דעם פאסקיערער בען־טוירע אוראָהאָם בען דאָויד. די שטאַט פאסקיער איז שוין פון קאדמוינים אן איר וואַיים בעייסראָעל³. דער זיידע פונעם איצטיקן גראַף, דער וויקאָנט ריי־מונד טראנקוואל, האָט געצווונגען דעם בישאָף ווילהעלם, ער זאָל פארבאָטן דעם שענדלעך־ווילדן מינהעג פון פארציטן; אין דער אוסטערן־וואָך, אין די קריסט־לעכע פייסער־טעג באווארפן די אַרטיקע יידן מיט שטיינער. דער זון פונעם ווי־קאָנט, ריימונד דער צווייטער, דעם איצטיקן גראַפס פאָטער, האָט מיט אכט און צוואנציק יאָר צוריק, גענוי אינעם יאָר 1172, באַפרייט פון דער טפיסע און פון פארטייליקונג דעם פאסקיערער געלערנטן אוראָהאָם בען דאָויד. ער האָט געזאָלט זיין דער קאַרבן פאר אן אומדערטרעגלעכן איינמאַליקן שטייער, וואָס די גייסט־לעכע מאכט האָט געפאָדערט פון די יידן. דער קאטוילישער הערשער עלזעאר האָט נאָך געוואָלט דערצו אויסצאָפן א מאטמען מיט אויסקויף־געלט פאר אזא געהוי־בענעם געפאנגענעם, איז ער דערפאר פארטריבן געוואָרן פון שטאַט, און דער ארעסטאַנט איז נאָך מער באלויבט און באַרימט געוואָרן צווישן יידן. דער גראַף אליין, ריימונד דער דריטער, אָדער ריימונד ראזשער, ווי מע רופט אים איצט, האָט ביכלאל ארויסגענומען די פאסקיערער יידן פונעם רעשוס פון דער קלוי־סטער־מאכט, און ביז היינטיקן טאָג האלט ער זיי אונטער זיין שוץ. בא אים אין דער לאַנד־גראַפשאַפט האָבן די יידן, ווי די ניט־יידן, איינע און די זעלבע פריי־ווילעגייסע. אין אייניקע מעקויםעס פארנעמען זיי אפילע הויכע מאכט־שטעלעס. אין אנדערע פילן זיי אויס געריכטלעכע און פאָליציי־שע פונקציעס. אין קארקא־סאָן האָט ער דעם יידן שמועל געשענקט דעם טיטל הויף־באַראָן. דער לאַנד־פאכטער, דער מעמונע איבער זיינע ווייטסטע גיטער, איז דער ייד עלקאַנע. דאָס איז טאַקע דער זון פונעם פאסקיערער לאַמדן, וואָס דעם איצטיקן גראַפס פאָטער האָט באַפרייט. דער צווייטער זון פון אוראָהאָם בען דאָויד דעם באל־האסאָגעס איז ייצכאַק דער סאַג־נאָהער⁴.

ער איז געבוירן געוואָרן אינעם ערשטן יאָר נאָכן פאָטערס באַפרייונג פון דער טפיסע. אפן צענטן לעבנס־יאָר האָט ער לאַכלוטן פארלאָרן די ריע. איצט איז ער

¹ גאלדענער קאלב.

² ראבי אוראָהאָם בען דאָויד דער דריטער, דער אוואָר פון „סייער האסאָגעס“.

³ א גרויסע יידישע שטאַט.

⁴ ייצכאַק דער בלינדער.

א טיף געלערנטער. אף זיין לערנען זאגט מען, אז ס'איז סלת נקיה ועמוק כמעין — ריין ווי זעמל־מעל און טיף ווי א קוואל. ס'קומען אים הערן אלט און יונג. יידן און אמאל אויך ניט־יידן. לערן־באָכערס פון אלע טפוצעס ייִסראָעל ציען זיך אהער ווי צו א שפראַצנדיקן קוואל. צווישן זינע שטענדיקע צוהערער זינען פאראן די צוויי ברידער אזרעל און עזרע, די בעניי־מענאכעס פון געראנע, נאָך קינדער קימאט, און א זאָקן פון הוידו מיט א ליב פול מיט ווונדן. מענטשן, וואָס זינען שוין אליין לאמדאָנים, קומען אהער ווי צו א גרויסן געלערנטן. דאָ איז דאָויד בען אווראָהאַם האלאָוואָן פון פראנקלאנד, און עלעזער בען יעהודע פון דער שטאָט וואַרמס, וואָס אין אשקענאז, אפילע פון ווייטן בעהמען האָט זיך דערלאנגט אהער א ייד א יעדייע־סייפער. פאר אן אס ראוו — פאר א גרויסן אוי־לעם פארשפרייט דער סאגיי־נאָהער די טוירע אין די פיר ווענט פונעם גרויסן פאסקיערער בעסמערעש. ער האָט אָבער אמאל ליב אנטפלעקן טיפקייטן אף דער פרייער לופט: פאר א קלענערן אוילעם — אינעם סעדל בא זיין שטיבל, און פאר א גרעסערן — אף דער לאַנקע צווישן גראָון, דערהויפט ווען ס'קומען אים הערן די כאכמי אומים האָוילאָם.

דער היגער פלעמעניק זינער אָשער בען דאָויד טרעט פון אים ניט אָפ. ער וואָלט וועלן דינען בא אים פאר א שטעקן. אויך אנדערע וואָלטן עס געהאלטן פאר א קאָוועד. נאָר דער סאגיי־נאָהער לאָזט זיך קיינמאל ניט פירן. למקום שאני אוהב, — דערמאָנט ער זיי הילעלס א מערע, — שם רגלי מוליכות אותי. ער גייט איבער דער גאס אָן אן אָנשפאר. דער הויכער שטערן, זינע טיף פארגראָבענע אויגן מיט די ברייט צעשטעלטע געדיכטע ברעמען זינען געווענדט שטענדיק אף ארוף, ווי ער וואָלט געגארט דערזען כאָטש א מינדסטן סימען פון דער ברענענ־דיקער זון.

מ'האָט צו אים אראָפגעבראכט דעם יונגן רויפע פון בעזיע, יאָעלס כאווער, דעם ספארדי, האגאם מע ווייסט, אז ער איז א בעסערער מייוון אף גוטע ווינען, איידער אף אויגן־קראנקייטן. דער רויפע מיטן כוילע האָבן א שטיק צייט גע־רעדט וועלט־זאכן, וועגן כאָכמאס־הארעפוע, און פארן באטראכטן די קראנקע אויגן האָט דער ספארדי א שפאס געטאָן:

— איר וואָלט מיר געדארפט צוערשט באצאָלן. צו א רויפע, וואָס קאָסט געלט, האָט דער כוילע מער צוטרוי, און דער גלויבן אין אים איז א פעסטערער. דאָס אליין איז שוין א שטיק רעפוע.

— איך האָב אָבער מוירע, אז ס'וועט מיר נאָך ארויסקומען, — האָט אים דער סאגיי־נאָהער געענטפערט, — איך נייטיק זיך אין רעפועס־האגוף, און דו דארפט ווי אין לעבן אריין די רעפועס־האנעפעש.

מע דערציילט, אז דער ספארדי האָט זיך אים דעמלט מידע געווען, אז ער איז בעמעס א כוילע־נעפעש. ער איז שוין דעראנגען צו דער מאדרייגע, ווען אָן וויין קאָן ער שוין ניט אויסקומען. און נאָך האָט ער אים מעגאלע־סאָד געווען, אז אָפט נאָכן אויסטרינקען א גרויסע קויסע פילט ער זיך ווי אפן אוילעם־הא־טויהו און ווייסט גאַרניט, וואָס מיט אים טוט זיך.

צי האָט ער דעמלט באקומען א טרופע דערצו, ווייסט מען ניט. מע ווייסט נאָר, אז איצט איז ער, דער ספארדי, אן אָפטער גאסט דאָ אין פאסקיער. ס'ציט אים צום אָנגעפאַרענעם אוילעם פון די פרעמדע לענדער, צו די לערנער־באָכע־רים, וואָס האנדלען דאָ אפן הויף מיט אראָפגעשריבענע קסאוויאדן, צו די סיכאס־כולין² פונעם סאגיי־נאָהער.

¹ צום אָרט, וואָס איז מיר ליב, אהין פירן מיך די פיס אליין.
² געמיינט: שמועסן.

ער איז בינגעווען בא זינעם א געשפרעך מיט א יידן פון גאר ווייטע מעקוי-מעס. דער ייד דערציילט הילע ניסים פון זיין לאנד, ווו יידן ווערן געבעטן צו קומען אהין און זיך באזעצן אף שטענדיק, ווו דער קיניג אליין, מיעשקא דער אלטער, דער מיילעך-שאלעם, איז זייער באשיצער און באשירמער. פאר טאן שלעכטס א יידן באקומט מען די זיבעציק: דאס איז א שטראף אזא, די זעלבע, וואס מע באקומט פאר באליידיקן זיין מאיעסטעט דעם קיניג אדער פאר א פאר-ברעכן קעגן זייער קריסטלעך גלויבן.

דעם יידן האט מען באשאטן מיט פראגן. ער האט געמוזט פארענטפערן א סאך שנילעס. דערקלערן דעם טאך פונעם אוינעש זיבעציק: אז דאס קאן הייסן זיבעציק שמיץ, און אז מע וויל נישט געשמיסן ווערן, קאן מען עס דעקן מיט זיבעציק מאטבייעס אדער מיט דער זעלבער צאל האזן-פעלעכלעך. פונוואען זינען די יידן, וואס האבן דארט געפונען א מאקעם-מענוכע? און וויאזוי איז דער נאמען פון דעם דאזיקן געבענטשטן לאנד? פוי... ליין? האבן זיך די ארומיקע געכידעשט. זיי הערן דאס ערשטע מאל פון אזא מעדינע. דער סאגיי-נאהער האט זיך פאר-טראכט. ער האט פארהויבן דעם קאפ צום הימל און עטלעכע מאל דאס ווארט איבערגעכאזערט, ווי ער וואלט עס געפרוווט אף דער צונג.

— פוילין, פוילין... פה-ליין. אט דא נעכטיק איבער. אט דא נעכטיק איבער און גיי ווייטער, — האט ער גערעדט ווי צו זיך אליין. — דארט, ווו מע נעכטיקט, דארט איז נאכט, און נאכט איז וואיאמייש כוישעך — פינצטער ווי אין א קיווער. אונ-טער א צודעק פון נאכט—וואס קאן ניט אפגעטאן ווערן? אומקום און פארניכטונג, מע זאל אפילע ניט זען דעם אפער וואייפער — דעם אש פון די ביינער...

דער אוילעם איז נישטוימעם געווארן, ווי זיי וואלטן פון אים געהערט א שטיק פון דער טויכעכע. דער ייד, א דערשראקענער, האט אנגעהויבן שטאמלען:

— ס'איז דארט דא א זון. זי שיינט ליכטיק, פאר אלעמען... אלע טאג. און באנאכט איז אויך ניט פינצטער, ווען ס'איז דא די לעוואנע. — אז דער סאגיי-נאהער האט דערוף גארנישט געענטפערט, האט ער נאך דרייסטער געפרוווט זיך אויסטיינען: — ס'איז נאך דער נאמען אזא אף אויסטייטשן צום שלעכטס... אבער דאס לאנד... ס'איז ניט ערגער פון אנדערע גאלעסלענדער. פארקערט, דארט ווייסט מען ניט פון די נויסע האצלאוו — פון די קרייצטרעגער און פון אלע זייערע געגישעס און פוראניעסן. דאס פאלק איז דארט א סאוולאנעסדיקס, און די מענטשן זינען געמיטלעך רויקע, און געהארכזאם ווי די שאף.

דער סאגיי-נאהער האט געמאכט א באוועגונג אף זיך אופהייבן פונעם גראז. די יידן האבן זיך א כאפ געטאן אים אנטאן די שיך, נאך דער פלינקער פלעמעניק זינער האט שוין געהאלטן דעם רעכטן סאנדאל אין האנט, גרייט אנצושייבן דעם פעטערס בארוועסע פיס. דאס איז דאס איינציקע, מיט וואס ער לאזט זיך דינען. ווייל יעדער איינער באם אנטאן אדער אויסטאן אט דאס זומערדיקע שוכווארג, מוז אנטומען צו א זייטיקן מענטשן. די סאנדאלן האלטן זיך דעריקער אף רימענדל לעך, וואס ציען זיך פון צווישן דעם הילצערנעם טראט מיטן לעדערנעם אויבן. צוויי פון זיי ווערן דורכגעלאזט דורך די אונאים (אויערלעך) באם לעפל, וואס האלטן פעסט אין זיך דאס קנעכל. דער כויטעם פון שוך איז אן אפענער. פון דארט פארכאפט איין רימען דאס צינגל, וואס פארדעקט קוים די שפיץ פינגער פון דעם פוס. דער צווייטער גייט אדורך צווישן גראבן און שכינעסדיקן פינגער און באהעפט זיך מיט די איבעריקע דריי. אלע פיר רימענס ווערן אזוי קונציק איבערגעפלאכטן, און ווי מיט רעצועס רונדיקן זיי ארום דעם פוס ביז אונטער דעם קני-בויגן.

ווען דער לינקער פוס איז שוין אויך געווען אנגעטאן און דער סאגיי-נאהער האט זיך אופגעשטעלט, איז געווען צו באמערקן, אז ער איז א היפש ביסל נידע-ריקער פון מיטעלן ווקס. דער דארלעכער קערפער מיט די שמאלע ראפגעבוי-

גענע אקסל האָט אים נאָך מער אראָפּגעצויגן צו דער ערד. ער וואָלט געהאט דאָס אויסזען פון א מאַגער באַכערל צי פון א יודל א כאַלוש, ווען ניט דאָס געזיכט זיינס. אז מע טוט א קוק אף זיין פּאַנעם מיט די אקשאַנעסדיקע קינבאקן (מע זעט זיי טראָץ דער קיילעכיקער געדיכטער באַרד, וואָס באַרעמלט די אונטערשטע העלפט פּאַנעם), דערזעט מען ערשט דעם מאַן פון בא די דרייסיקער אין זיין גאַנצער אייגנארט: די אינגעשפּאַרטקייט ליגט אויך באַם מויל-אוישניט, און אַ בייזקייט צווישן די נאָזווינקלען, מיט אַן אומרו אין די שטאַרק באַוועגלעכע הענט. טוט ער אָבער אַ שמיכל, ווערט עס אלץ אנטרונען און ער באַקומט אַן אויסזען פון היילער גנאָד, מיט אַ פּאַנעם פון אַ פּאַרכידעשט קינד. אזא איז אויך די שטים זיינע: אַ צאַרט פּאַרכאַלעמטע, אַ געמיטלעך וואַרעמע. דער כּיטעך-האַ-דיבור איז באַ אים אַ שאַרפּער, אָבער ניט קיין הויכער, האַגאַם מיט אַ פעסטער באַטאַנונג דאָרט, וווּ מע דאַרף. זיינע רייד — אַן דווייקעס און היספּילעס, אָבער ס'פּילט זיך, אז ס'רעדט אַ מענטש מיט געפּילן, און ניט זעלטן מיט ווערטער, וואָס קומען פונעם האַרצן.

דעם זאַקן פון היוד, נאָכדעם, ווי ס'איז אנטפּלעקט געוואָרן, אז ער איז אַ גער (מע האָט עס געזען אין דער שפּעטער מילע, דער ספּאַרדי האָט פעסטגע-שטעלט: אז זי איז דורכגעפירט געוואָרן מיט אַ פּאַר יאָר צוריק, שוין אַף די עלטערע יאָרן), זאָגט ער, ווי קילעאכער-יאַד:

— דו ביסט אזוי זינדיק, מענטש איינער, אז די רעמאַסיס¹ ווילן דיך שוין אפּילע ניט אָנרירן. דו ביסט שוין, אפּאַנעם, ניט ראַע, זיי זאָלן דיך צעבייסן, ווי יעדן אַנדערן לעבעדיקן מענטשן.

מע האָט דעם סאַגיינאָהער דערציילט, אז ער זעצט זיך מיטן נאַקעטן לייב אַף אַ נעסט מיט קריכנדיקע שטעך-מוקן, און ער טוט זיך אפּילע קיין קרים ניט. דער מענטש לאָזט זיך פּייניקן מיט נאָך אַנדערע שווערע פּייניקונגען. די הויט אַף אים האָט קיין גאַנץ אָרט ניט. ער קען זיך אוועקשטעלן קראַצן דאָס לייב מיט אַ צעלעכערטן בלעך. צודערצו נאָך באַנוגט ער זיך טאַגטעגלעך בלויז מיט אַ קע-זייסע ברויט איינגעטונקען אין זאַלצוואַסער.

דער סאַגיינאָהער דערציילט אים וועגן יויכענען בען טעראַדיען, ווי מע האָט אים געברענגט און געבראַטן אפּן פּיינער. ער האָט פּאַרשטשעמעט די ציין, פּאַר-פּרעסט די ליפּן, ער זאַל קיין קרעכץ ניט אַרויסלאָזן, זאָלן זיך די סאַגים ניט פּרייען מיט זיינע געבראַטענע ליידן. אַ מענטש דאַרף קענען אַרויסווייזן אַ גרויסן קויער, אַ שטאַרקן גייסט, אַ קשיי-אוירעפּדיקן ווילן, אז ס'איז דאָ צוליב וואָס. אָבער ניט גלאַט אזוי לעשעם אַפּקומעניש. לעשעם באַם לעבן וועלן פּאַרזוכן דעם טאַם פון גענעם.

דער זאַקן האָט זיך ניט מיטאַמאַל אונטערגעגעבן. נאָר ער האָט זיך אָנגע-הויבן צוביסלעכווייז ענדערן. ער האָט זיך געלאָזט היילן די ווונדן. דער ספּאַרדי האָט אַכטונג געגעבן אַף זיין צוגעווינען זיך צו בעסערע און מער מעזוינעס. פון מאָל צו מאָל האָט ער אים געשטאַרקט מיט אַ בעכער גוטן וויין. דאָס איז דעם אלטן אַרזין אין טאַם. דער ספּאַרדי האָט זיך דערמיט באַרימט פּאַרן סאַגיינאָהער: ער וועט נאָך פונעם גער מאַכן אַ גוואַר. ער איז אזוי אויך שטאַרקער פון אַנדערע גיבירים, — האָט אים דער סאַגיינאָהער מעיושעוודיק געענטפּערט, — ס'טרעפט אַפּט, אז אין אַ שטאַרקן גוף איז די נעשאַמע אַ קראַנקע און אין אַ קראַנקן גוף איז די נעשאַמע אַ שטאַרקע.

דאָס זעלבע האָט ער אַמאַל געענטפּערט דעם גראַף ריימונד ראַזשער, ווען יענער האָט אים פּאַרגעוואָרפּן, לעמזי ער טוט גאַרניט פּאַרן געזונט. זאַל ער נעמען אַ ביישפּיל פון זיין עלטערן ברודער, דעם פּאַכטער עלקאַנע. יענער איז

¹ קריכנדיקע פּאַראַזיטן.

שוין פארוואקסן מיט שמאלץ, און דער בויך פארקילעכט זיך בא אים, דאך קאן ער נאך פונדעסטוועגן צוימען דעם ווילדסטן קענטאוור.

איצט איז דער גראף פארפארן אהער מיט סקאטן און מיט זינע צוויי געסט — וועטוריע און יאָעלן. ס'איז שוין געווען טכילעס אָוונט. צו דער צייט זונדערט זיך אָפּ דער סאגיינאָהער פונעם אוילעם אין זיין צימער, ווו ער שאפט. דאָרט ווארט שוין אָף אים דער קאסוועראבע — א ייד, וואָס שרייבט פאר אים אריין אינעם „ספר הבהיר“ די אלע נייע געדאנקען, וואָס זיינען היינט צוגעקומען פארן טאָג. שוין א שיינע פאַר יאָר, ווי ס'מערן זיך די זייטן פונעם סאגיינאָהערס כיבער. מיט דער הילף פון זיינע טאלמידים ווערט טיף אריינגעקוקט אין זיי הען אין זיין פון באטראכטן די וועלט־זאכן, ווי אויך אינעם פארטיפן זיך אין די ספירות העליונות — אין קאבאַלע־אטריבוטן.

דאָס ווערק הייסט בא אים „ספר הבהיר“ — „דאָס בוך פון העלער שיין“, און אָנגעהויבן האָט ער דעם כיבער אפן ערשטן בלאט מיט דער שורע „ועתה לא ראי אור בהיר, הוא בשחקים“ — און איצט איז נאך ניט צו זען די העלע שיין, זי איז אין די הימלען. דאָס אָבער שטערט אים ניט יעדן טאָג אין דער זעלבער צייט ארומשפאנען א פארדיימענטער פון ווינקל צו ווינקל איבערן כידער, אין א וועלט פון כוּיש־וועאפּיילע, און דאך טוט ער א בליק מאחורי הפרגוד¹. ארום אים — הוילע כאשכּעס, א מין טויהו־וואָווייה, און אין אים שטראלט ארויס מיט ליכט פונעם אור הגנוז². ניט אומזיסט האָט מען אים א נאָמען געגעבן סאגיינאָ־הער — דער מאן פון א סאך ליכט. דער שיינשרייבער קען ניט נאָכיאָגן נאך זיין געדאנקענגאנג, האגאם דער דיקטירער ציילט קימאט די ווערטער, און ער שטעלט זיך אָפּ בא דער באטאָנונג, ווי ער וואָלט וועלן, דער איבערשרייבער זאָל דאָ ניט דורכלאָזן דעם טראָפּ. ווי נאָר דער סקריפּ פון דער דיין פארשניצטער גאנדז־פּער דער ווערט אָף א ווייל איינגעשטילט, גייט ער ווייטער. נאָר דאָ האָט ער דער־הערט א געשאר הינטער דער טיר. ס'ריידן צווישן זיך עטלעכע מענטשן, צווישן זיי הערט זיך א פרויען־שטים. וואָס קאָן דאָס הייסן? ער ווייסט, או קיינער אין דער צייט פון טאָג שטערט אים ניט. אפילע פון די פרעמד אָנגעפאַרענע. דער פלעמעניק גיט שוין אכטונג דערופּ.

דער סאגיינאָהער ריגלט אויף די טיר און דערקענט גלייך דעם גראָף. לויטן רייען פון זיינע באגאָדים דערקענט ער אים, אינעם אָטעמצוג. מיט אים איז אויך דער ברייט און נאָך צוויי נעפאשעס. זיי זיינען נאָך ניט געווען בא אים. ער האָט א באזונדער כוש פאר נייע מענטשן.

— קומט אריין, אייער ווילגעבורט. מיט די פריינט אייערע. פריד צו אייער קומען.

דער שיינשרייבער שטעלט זיך אויף, העלפט מאכן פלאץ פאר די געסט. זיין אָרט באם טיש פארנעמט דער סאגיינאָהער.

— איר טוט מיר אזוי זעלטן אָן דעם קאָוועד, גראָף ריימונד... און איר אויך, סיר מיכאָל — האָט ער זיך געווענדט צו סקאָטן.

— מיט אונדז, ייִצכאָק, איז די טאָכטער פונעם טולוזער הערצאָג, די סעניאָרן וועטוריע, און זייער יונגער שלאָס־רויפּע מיטן נאָמען יוליאַן זאבארע, — האָט דער גראָף אים צו וויסן געגעבן.

— מיר האָבן אייך זיכער געשטערט, סעניאָר ייִצכאָק... איך ווייס דאָך, אין דער צייט... — האָט סקאָט זיך געוואָלט פארענטפּערן.

— מיר זיינען דאָך עפּעס אוראָהאַם אָווינוס אייניקלעך, גוטע אָרכים זיינען קיינמאָל ניט קיין שטער, — האָט ער זיך אופּגעהויבן פון לעבן טיש, — אָט וועט

¹ פון הינטער דעם הימלשן פאַרהאנג.

² געמיינט: די שיין, וואָס איז פארגרייט פאר די צאדיקים.

ער אונדז אדורכלייענען דאָס לעצטע אריינגעשריבענע, א פּאַר פּסוקים בלויז, און מיר וועלן זיין פּריי.

דער איבערשרייבער פּרעגט ניט, פּונדאנען אָנהייבן. ער ווייסט גאנץ גוט, אז דעם סאגיינאָהער איז ניכע, ווען זיינער א געדאנק, אפילע נאָך ניט אינגאנצן קיין אויסגעפורעמטער, זאָל ניט איבערגעריסן ווערן אינמיטן, ער זאָל דערגיין צום צוהערער פארגאנצטערהייט, ביפראט נאָך איצט פאַר די געלערנטע ניט-יידן. אים קימערט עס גראָד ניט. ס'איז שוין בא אים ניט דאָס ערשטע מאָל צו זיין איינ-ציטיק דער פּאַרליינער און אויך דער מעטארגעם. אָט וועלן זיי זיך באלד איבערציגן, וואָס פאַר א מיידים ער איז צו לייענען די דוואַרים שעביקסאוו, גלייך פונעם פארמעט-בויגן, אף דעם פּראָוואנס-לאָשן. ער הייבט אָן פונעם פּאַרלעצטן זאָך, פון די שורעס, וואָס דער סאגיינאָהער האָט שוין געהאט איבערגעהערט. דאָ פארהיקעט ער זיך אפילע ניט. אזוי פליסיק גלאט און געלונגען קומען אים אונטער די געהעריקע ווערטער פון דער רייד-שפראך. ער הערט זיך אליין איין אינעם אייגענעם קאָל, און אים דוכט זיך, אז ס'קלינגט דערוויל גאָר ניט שלעכט. — דאָס זיס-ביטערע געפיל פון אן אייביק-זוכער, דער שטענדיקער דאָרשט אריינצודרינגען אין די כאַדריי-כאדאָרים, אין די טיפסטע טיפענישן, און דאָס באווסטזיך, אז דאָס איז נאָך פאַר דיר דערוויל הינטער זיבן שלעסער, א מינד-סטער ווונק, און מעגלעך, אז מיר וועלן טאקע קיינמאָל ניט דערגיין צום סאמע טאָך, צום סאָד פון אלע סידעס, צו א צושטאַנד, ווען דער מענטש זאָל קענען פארשטיין און דערפילן דאָס איבער-אימיקע, ווי אויך דאָס אין-אימיקע, דאָס ניט באגריפענע און דאָס ניט געזעענע, דעם איבער אַלץ און דער אין אלעמען שטראלנדיקער קויעך, דעם קיינמאָל אָנהייב און קיינמאָל סאָף... דאָך איז עס א גרויסער נאכעס-רועך, א שטיק טיינעג אוילעמהאזע, אָט דער פארמאכטער פּאַר-האנג, אָט דאָס ניט וויסן און אָט דער ווילן צו דערזען דאָס, וואָס ניט נאָר מיט די אויערן די אויגן קאָן מען עס זען. דאָס וועלן דערהערן דאָס, וואָס ניט נאָר מיט די אויערן קאָן מען עס הערן. דאָס וועלן גיין ניט נאָר מיט די צוויי פיס אף א באגרענעצטן שעטעך, נאָר דערשפירן און דערפילן דעם גרויסן גאנג איבער שטאָכים, איבער דער צייט, איבער מענטשן און דוירעס, און עפשער אויך איבערן רוים, אין וועלטאל...

דאָ האָט זיך דער פּאַרליינער אָפגעשטעלט. ווייטער האָט די גענדזענע פעדער געלאָזט א קליין שטריכעלע פון א ניט דערשריבענעם אָס. די גרעסערע האלב פונעם פארמעטענעם בויגן האָט נאָך געבלענדט מיט וויסקייט און גערייצט דאָס אויג פונעם קאסוועראבע. ווער ווייסט, וואָס פאַרא געדאנקען ער וואָלט נאָך היינט דאָ פארשריבן, ווען ניט די אומגעריכטע, ניט דערווארטע צוהערער? פון זיי אלע האָט נאָר דער ענגלענדער אינדערשטיל א זיפץ געטאָן, ווי נאָך אן ארופ-דראפען זיך אף א הויכקייט, נאָר די הייך איז דאָרט אזוי פארנעפלט און דאָס ווייטערדיקע איז אזוי אומקלאָר... ער דערמאָנט זיך אין דעם יידנס פאלקן-פויגל בייסן יאגד, וואָס ער האָט דעמלט געטראכט, ווען דער פויגל האָט אזוי שוין און שטאָלץ זיך א הייב געטאָן אין די הייכן. ער זאָגט איצט צום סאגיינאָהער:

— איר רעדט דאָך אזוי באגייסטערט וועגן דעם בען-אָדאָם. איך האָב אמאָל געהערט. מיט וואָס פאַר א פארערונג איר האָט גערעדט וועגן דעם פון דער פרוי געבוירענער. פארוואָס ניט גלייבן, אז ס'וועט קומען א צייט, ווען אָט דער בחיר היצורים¹, ווי איר האָט דעם מענטשן אנומלטן געהאט אָנגערופן, וועט סאָפּקאָל-סאָף דערגרייכן צו אָט דעם אלעמען, וואָס מיר האָבן נאָרוואָס געהערט.

— גלייבן איז גרינגער פון אלץ. ניט אינעם גלייבן גייט עס... ס'ידן עפשער אינעם סאָף פון די טעג, — האָט אים דער סאגיינאָהער ניט געוואָלט נאָכגעבן.

¹ דער אויסדערוויילטער צווישן די באשעפענישן.

— אַט האָב איך א טראכט געטאָן, — האָט סקאַט זיך גענומען היצן, — איז דען דער מענטש נארישער פון א פויגל? צי פון א פיש אין טיך? איך וואָלט וועלן, אז מענטשן זאָלן קאָנען זיין און לעבן אונטערן וואסער, פליצן אזוי פריי אין די רוי-מען, ווי די פייגל. פארוואָס ניט?

דער געדאנק האָט א רודער געטאָן די אלע איבעריקע. וועטוריע האָט איר דערשטייננג שיר ניט ארויסגעשריען. דער גראף האָט זיך הילכיק צעלאכט און גענומען פאַרשטעלן דאָס פאַכן מיט די פליגל, וואָס וועלן דארפן ערגעץ שטעקן באם מענטשן, ניט ווי בא א פויגל, נאָר ווי בא מאלאַכים פונעם הימל. יאָעל האָט דערזען, ווי דער סאגיינאָהער האָט א ביטלדיקן שמייכל פארלוירן, און אינדער-שטיל האָט ער א מורמל געטאָן:

— באם סאָף פון די טעג עפשער. ניט איצט. ניט אזוי גיך, — און ווען ס'איז שטיל געוואָרן, ווען אלעמענס בליקן זיינען געפאלן אף אים, האָט ער עטוואָס דייטלעכער איבערגעכאזערט: — איצט ניט. איצט וואָלט איך עס אפילע ניט וועלן... דאָס ארויסגעזאָגטע האָט געבראכט צו א פארלעגנהייט. נאָכדעם ווי זיי האָבן נאָרוואָס געהערט בעשאַסן לייענען וועגן דעם גרויסן גאנג איבער שטאַכים און אין די רוימען, האָבן די דאָזיקע פאַר ווערטער געפלעפט. זיי האָבן ניט פאַר-שטאנען דעם פלוצעמדיקן קער און זיין פארדימענט בלייבן זיצן, ווי ער וואָלט זיך נאָכאמאָל אריינגעטראכט אין דעם, וואָס ער האָט נאָרוואָס געהייסן פאַר-שרייבן, און איצט האָט ער כאַראַטע דערוף. דער גראף, נאָך אלץ א פריילעכער, מונטערט אים:

— זיי פונדעסטוועגן מאסקים, ייצכאַק. איך מיט דיר וואָלטן שוין נאָר צוגע-קוקט, ווי די יינגערע פון אונדז וועלן זיך א לאַז טאָן אין די הייכן, דורך אלע זיבן הימלען ביז צו גאָטס שטול.

— אַ, יעזוס מאריא! — האָט זיך וועטוריע גענומען ציילעמען און באלד זיך פארלוירן, ווען דער סאגיינאָהער האָט זיך אופגעשטעלט און א שאַקל געטאָן פון לינקס אף רעכטס מיטן קאַפּ.

— גיין! נאָך צו פריי, — האָט ער מילד א שמייכל געטאָן, — די געצנדינער האָבן זיך באמיט צו מאכן דעם מענטשן שענער, שטארקער, געזונט און מעכטיק, ווי די אָפּגעטער, אין וועלכע זיי האָבן געגלייבט. אָבער זיי האָבן ניט געהאט אין זינען אים צו מאכן א ביסעלע בעסער. אז די נויצרים האָבן א געבוירענעם פון א פרוי אריינגענומען אין גאָטס מישפאַכע, אים געמאַכט פאַר גאָטס זון, און די וואָס האָט אים געבוירן, — פאַר גאָטס מוטער, איז דען דער מענטש איצט ניט פארדאַרבענער, ווי ער איז געווען ביז דעמלט?.. איך האָב מוירע, ווען אונדזער א בארנאש וועט ווירקלעך אמאָל דערהויבן ווערן און מיט זיין סייכל וועט ער אלץ דערגרייכן — ניט נאָר פליצן אין די הימלען און זיך דערגרונטעווען צו די יאם-טיפן, נאָר ער וועט בעיעכוילעס זיין ענדערן דעם דערעך-האָוילאָם, אויקער זיין האַרים-אוגוואָעס און אויסטריקענען וואסערן, אראַפּברענגען א צווייטן מאבל, און אופשטעלן נאָכאמאָל א באַוויל-טורעם, ווי גאָט אליין וועט ער בעיאד האָבן צו בויען און כאַרעוו מאכן גאַנצע אוילעמעס, — מיינט איר, אז פון דערפון וועט דער מין מענטש בעסער ווערן? בעסער זיין פארקנעכטעט צו די ערגסטע מא-לאכיי-כאבאַלע, ווי צו א בען-אַדאָם מיט דער קראפט פון א גאָט.

ער האָט זיך אופגעהויבן און גענומען ארומשפאַנען איבערן כידער. די הענט פארלייגט אף דער ברוסט, דאָס פאַנעם — פארטרויערט פייערלעך, און אז ער האָט גענומען עפעס זאָגן, האָט ער זיך אלעמאָל אָפּגעשטעלט. מיט אן אראַפּגעלאָזטן קאַפּ, ווי דאָ וואָלט קיינער אין צימער ניט געווען, ווי ער וואָלט גערעדט צו זיך אליין, טוט ער מיטאמאָל א זיפץ:

— קארג הארגעט מען זיך אָן אף דער ערד, פעלט נאָך אין די הימלען, אונ-טערן וואסער די האריגעס... דאָס גרויזאמסטע, אף וואָס א מענטשלעך אויג איז

גיט בעקויעך א קוק צו טאָן, איז בלוט, צעפירט אין וואסער. איך געדענק עס פון דער פריסטער קינדהייט, א צעבלוטטיקטע ליפ, און דעם טרונק פון דער קוואַרט... ס'האָט זיך געדוכט, א פולע קוואַרט מיט בלוט... היינט א טיך מיט בלוט? און איך די הייכן? לאַז דעם מענטשן העכער דעכער, וועט פאלן אף די קעפ א שלאק פון ראַניעס. באם ערשטן קריג וועט זיך פון דאָרט שיטן פעך און שוועבל. וואָס קען די מענטשלעכע רישעס גיט צוטראַכטן? כוץ די שאַרפע פּיילן... א האַגל פון שטיי-נער, פּייער-פלאַמען, ברענענדיקע פּאקלען, צינד-העלצער... מאלע וואָס מע קאָן נאָך אויסגעפּינען, — האָט ער ווידער גענומען מעסטן די לענג פון צימער, און גייענדיק, האָט ער געהאלטן אין איין טראַכטן אין דער הייך: — צוערשט דארף מען דעם בען-אָדאָם מאַכן פאַר א ליט, דאָ, אף דער ערד. אים צווייגענען גוטע מידעס אין די באַצונגען פון איינעם צום צווייטן, דערוועקן אין אים א געפיל פאַר יוישער, איינפלאַנצן אין די נעשאַמעס דעם דאָרשט נאָך גערעכטיקייט. און דאָס איז אויך זייער וויכטיק, אים צוגעוויינען צו זעלבסטווירדע, דערהייבן דעם מענטשן צו אזא זיטלעכער הייך, ער זאָל ווערט זיין דעם געבאָט פון „ואהבת לרעך כמוך¹“. ס'איז, פאַרשטייט זיך, גיט אזוי ליכט ברענגען דעם מענטשן צו שלימעס. דאָס איז א לאַנגער שווערער שטרויכל-וועג, וואָס איז מעאקעוו די געו-לע... ווער ווייסט עס נאָך אזוי, ווי מיר, יידן, וועלכע האָבן מישישעס-יעמיי-בע-ריישים זיך אונטערגענומען צו בעסער מאַכן דעם מענטשן. מיר האָבן עס געטאָן אפן באַרג סיני מיט שישעס לוכעס. דערנאָך מיט די שטראַף-רייד פון די נע-וויים. נאָך שפעטער מיט די האַלאַכעס פון די כאַכמיי-האטאלמוד. און ווער קאָן זאָגן, ווי לאַנג ס'וועט נאָך דויערן, ביז מע וועט אמאָל קומען צו א וועלט פון דערהויבנקייט.

ער האָט א צייט געטראַכט נאָך זייער אוועקגיין, ארומשאַפּאנענדיק איבערן ציי-מער, דערנאָך אפן געלעגער. וויפל ער היט זיך, ער זאָל גיט אריינפאלן אין זאָגן שלעכטע אסידיעס², קאָן ער עס גיט בייקומען. ער האָט דעם גאַנצן אפּדערנאכט גערעדט מיט זיי, ווי איינער פון די פאַלשע נעוויים. מע טאָר גיט קוקן מיט אזא אומצוטרוי אפן מאַרגענדיקן טאָג, און מע דארף אויך גיט זיין אזוי איינגעגלייבט אין דער באַשטענדיקייט פון אַט דער געמיינער וועלט.

אפן יידן פון דער ווייטער פּוילן-מעדינע האָט ער דאָ גיט לאַנג אָנגעוואַרפן א מאַרעשכּוירע. פאַרוואָס איז אים געקומען אריינגעבראכט צו ווערן אין א מאַר-רעשכּוירע, אַט דעם פרעמדן יידן? נאָר צוליבן מאַדנעם באַטייט פונעם נאָמען פון זיין מעדינע? אז ער קאָן זיך גאָר גיט באהערשן, ווען ס'קומט אים אָן דער אומרו, ער זאָל קענען שוילעט זיין איבערן קויעך-האדימען, איינצוימען די אופרודע-רונג און גיט אויספלאַצן טייקעף-אומעיאד מיט די אָנגעלאַפּענע פאַרצווייפלטע ראַיינעס.

אין נאָך א פאַל איז דער סאַגיי-נאָהער גיט שאַווע-בעשאַווע מיט זיך. צו גיך טראַגט ער ארויס א פּסאָדין וועגן מענטשן, וועלכע ער באַגעגנט צום ערשטן מאל. ער דערקענט זיי, דוכט זיך אים, מיט א מין אינווייניקסטער שפּירונג, וואָס האָט גאָר גיט צו טאָן מיט די פינף כּושים.

אַט די פרוי, וואָס זיי האָבן מיט זיך מיטגעבראכט, זי האָט זיך צונעסדיק גע-האלטן, זעלטן געלאַזט הערן איר שטים, אָבער אין די פאַר ווערטער, וואָס זי האָט ארויסגעבראכט, האָט ער דערהערט די באַגרעס, וואָס איז שוין ראַעל-עכופּע. איין שטיקל האַלץ קאָן זיך אליין גיט צעברענען. ער האָט אין דימען געזען די גלור-סטונג-פעדעם, וועלכע ציען זיך צום יונגן רויפע, און ער האָט זיך פאַרגעשטעלט די פאַרייניקונג פון אַט די צוויי אָנהייבן; די היסכּיוועס מיט דער פּולע. צי וועט

¹ האָב ליב דיין נאָענטן, ווי זיך אליין.

² פאַרויסזאָגונגען וועגן דער צוקונפּט.

זיין דערפון א פויעל־יוצער? זי איז א קריסטן, די באסיעכידע פונעם טולוזער הערצאג, און ער איז, ווייזט אויס, א חכם וירא חטאי. אויך דאס איז וויכטיק. אין די ווייניקע רייד זינע האָט ער געזען, אז דער באַכער איז פאַרזיכטיק. ער האָט אפּאַנעם, גליַך געכאַפּט, אז אין די פּאַר פּסוקים, וואָס דער קאַסוועראַבע האָט איבערגעלייענט, רעדט זיך דערהויפּט וועגן דער דריטער פון די צען ספּיר רעס, וואָס הייסט בינע — פאַרשטאַנד.

דער סאַגיאַנאַהער האָט א גאַנצן טאַג אריינגעקוקט אין אַט דער אלץ אַרומ־כאַפּדיקער ספּירע פון פאַרשטאַנד און וויסן. ס'איז א גרויסער פאַרגעניגן זיך גריבלען אין די כאַדריי־כאַדאַרים פונעם סייכל, ווו ס'איז נאָך אלץ פאַרבאַרגן, און דורך א מינדסטן אַנדייט קען מען זיך אמאָל אַנשטויסן... זאָל זיין זייער זעלטן, אָבער אין עפעס אזוינס, וואָס עפנט מיטאַמאָל נייע וועלטן.

אין טאָך אריין זיינען די אלע צען ספּירעס דער אַמוד האַייש, אין וועלכן ס'איז פאַראן דער שטאָף, וואָס ברענט. דער פלאם, פונקען, דאָס פלאַקערן — אלץ באַזונדערע זאַכן, און אינדערעמעסן זיינען זיי באַשטאַנדיילן פון איין און דעם זעלבן פּייער. דאָס זיינען די פאַרשיידענע פאַרבן פונעם זון־אופגאַנג, די קאַלערליי קאַלירן פונעם זעלבן רעגנבויגן... און פונקט ווי די ספּירעס, וועלכע האָבן צו טאָן מיט דער גיַסטיקער וועלט, ווי כאַכמע און בינע, אזוי אויך די, וואָס האָבן צו טאָן מיטן אינערלעכן געפיל פונעם מענטשן, ווי כעסעד, טיפּערעס און די איבע־ריקע, וואָס האָבן א שניכעס צו אַנדערע אייגנשאַפטן, אלע צוזאַמען געניסן זיי פון איין קוואַל — פונעם איין־סאָף.

אַט וועגן איין־סאָף און וועגן דער ספּירע פון בינע האָט ער הינט באַטאַג א סאך גערעדט. ער האָט געהאַט א שווערע מאַגידעס. ער האָט גערעדט אין דרויסן, אף דער פרישער לופט, אונטערן פרייען הימל. דער אוילעם איז דאָ א סאך א גרעסערער און פון קאַל האַמינים שעהו. ס'קלייבן זיך אָן מענטשן צופעליקע, גלאַט דורכגייער, און אַנגעפאַרענע פון פרעמדע ערטער.

ווען סקאַט האָט אַנגעוויזן יאָעלן אפן געזעמל פון אזא גרויסן אוילעם, וואָס האָט געהערט דעם בלינדן יידן, איז יאָעל באלד אַראָפּ פונעם פּערד, זיך אָפּגע־בעטן בא די מיטפאַרער, אז ער וועט גיך אונטערקומען. ער וועט נאָר א קוק טאָן, וואָס ס'טוט זיך דאַרט. אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם פאַרשטויבטן מאַנטל און געלאָזט אים אפן זאַטל, איז ער אן אומגעדולדיקער אריין אינעם אָפּענעם גאַרטן, ווו מענטשן זיינען געשטאַנען קעפּ אף קעפּ. וועמען ס'האַט אָפּגעגליקט זיך אַנשפאַרן אין א בוים, ווער ס'האַט פאַרכאַפּט א שטיקל באַנק אָדער אפן הוילן גראָז זיך געמאַכט א פלאַץ. יאָעל האָט געזען, ווי יונגע לערן־באַכערים, איינער אפן אַנדערנס פלייצע, פאַרשרייבן אינדערגיך אף שטיקלעך פאַרמעט מיט קסיווע־אויסעס דאָס, וואָס זיי הערן. ער וואָלט עס אזוי ניט געקענט. ער כאַפּט קוים דעם צוזאַמענהאַנג פון אייניקע מעמרעס, און ס'איז אים שווער צו צונויפ־בינדן דעם געדאַנקענגאַנג אף צו פאַרשטיין דעם גאַנצן אינהאַלט. אמאָל באַנעמט ער ניט פון לעכאַטכילע דעם גוירעם פאַר אזא אַרט אויספיר. ס'איז אים פרעמד דער נייער גאַנג פון אריינלאָזן זיך אין הויכע דראַכים. איינס איז פאַר אים קלאַר: אלץ, וואָס ער הערט דאָ, איז עפעס א מין פרישע אַנטפּלעקונג. ער האָט נאָך אזא אויפן פון פאַרשן און בויען נייע סוואַרעס ניט געהערט. דער אַנפלוס פון אזוי פיל האַנאָכעס און באַגריפן, וועלכע עס איז אין ערגעץ ניט צו געפינען, און דאָס דרייסטע צעשטערן דעם אדורכגעטראַכטן מיקאַדמינים געדאַנקענגאַנג ציט אריין, שלעפּט און וויל צוטראַכטן ניס. ער ווייסט, אז דאָס איז א קאַבאַלע־לערע, וואָס מע רעדט שוין פון איר אין א סאך מעדינעס. נאָך אין די יינגלייאַרן, בא זיך אין דער היים אין דער מעדינע ספּאַראַד, האָט ער געהערט דערפון. דערנאָך

¹ קלוג און פרום.

אין סאלערנאָ, וווּ ער האָט געלערנט. ער האָט געהערט פון א יאנקעווא האנאָזיר און פון זיין „ספר אצילות“¹. ער ווייסט פון א סיפער יעצירע², און אז מע פאר- בינדט די לערע מיט די נעמען פון עליאָהו האנאָזיר און פון שימען באר יויכאָ, וואָס האָט זיך באהאלטן אין א הייל, קעדיי ניט געשטערט ווערן אריינצוטערעטן אינעם גארטן פון דער קאבאָלע-לערע. וואָס מע זאָל וועגן איר ניט זאָגן, זעט ער איצט בעכוש, אז בא אירע אָנהענגער איז פאראן אַט דאָס שטיל-גליענדיקע פּייער, וואָס איז בעקויעך צו דערווארעמען מענטשלעכע הערצער.

מע זעט דאָס אף די צוהערער. דעם סאגיינאָהערס רייד ווירקן אף דער נע- שאַמע מער ווי אפן מויעך. דאָ זיינען א סאך פאַשעטע יידן, וואָס זיינען ווייט צו זיין לאַמדים, און זיי שטייען ווי צוגעשמידט צו די ערטער. עפעס דערהייבט ער אַט די אלע מענטשן, ווען ער טוט מיטאמאָל א זאָג: אין שפע יורדת מלמעלה, אלא אם קודמת לה התעוררות מלמטה — דער גנאָד און די שעפע פאר די מענטשן. — דערקלערט ער זיי, — נידערט קיינמאָל ניט אראָפּ פון אויבן, ביז ס'קומט ניט אנטקעגן די אפּוואַכונג צו א מער ווירדיק לעבן. אָן דעם מענטשנס הילף, אָן דעם ליכט פון יושער און גוטע מיסים דאָ, אף דער ערד, וועלן מיר קיינמאָל ניט מעסוגל זיין אראָפּצוברענגען די גרויסע העלקייט אף דער גאַרער וועלט, די שיין, וואָס איז גאַענט צו דער שיין ביים דעם וועלט-באשאַף.

אַט דאָס אוועקשטעלן דעם מענטשן אינעם מיטלפונקט פונעם וועלט-באשאַף, אַט דאָס צוואַגן אים א כּיילעק, מאַכן אים פאר א שוטעף אינעם וועלט-באשאַף... און דאָ רינגלט אים ארום אן איידע ווילנלאָזע, אומבאגרינעצט-געהאַרזאמע בא- שעפענישן. אין א שאַ ארום, אויסערן געדער פון זיינע דאלעדאמעס, ווערן זיי צוריק די וואַכעדיקע באיאַכטע יידן, יעדערער באזונדער מיט זיינע דיגעס-פאר- נאַסע. דאָס זיינען מילחא דלא שכיחא — ניט געוויינלעכע זאכן. אָבער אז יאָעל טוט א קוק אף די לויכטנדיקע פענעמער, אפן פּייער אין די בליקן, זעט ער, ווי מיטן גאַנצן ווילן, מיט אלע זייערע כּושים, געדאַנקען און טרוימען זיינען זיי איצט פאריינס מיט אַט דעם דאַרקווארן יידן, וואָס פאַרמאַגט קיין שעמעץ ליכט ניט פאר זיך און אזא ברייטע צעשטראַלונג פאר אַט די אלע ארומיקע.

א באַכער האָט יאָעל אַ טאַרע געטאַן פאַרן ארבל:

— איך האָב אלץ פאַרשריבן. אלץ, וואָס ער זאָגט וועגן מענטשן. שוין א יאָר ווי איך לעב דאָ, און אלץ פאַרשרייב איך.

יאָעל האָט בא אים אָפּגעקויפט א פאַק פאַרמעט-בויגנס. ער האָט ניט באוויזן אריינקוקן אין זיי. ווי נאָר ער האָט זיך אומגעקערט צו זייניקע, האָט מען זיך שוין גענומען קלייבן גיין צום סאגיינאָהער. דער אפּדערנאַכט בא אים אין הויז האָט אף יאָעל געמאַכט א שוואַכערן איינדרוק, ווי דאָס הערן אים באטאָג אונ- טערן פרייען הימל, פאר א גרויסן אוילעם. אין דער מעכיצע פון פיר ווענט האָט זיך יאָעל געדוכט, אז ער הערט א גאַר אנדער מענטשן. וווּ איז אהינגעקומען דער כּיטעך-האדיבער? און דער שטילער פלאם, מיט וועלכן ער האָט אָנגעצונדן די צוהערער? ער האָט אים אפּילע געכאַפט אין א ווידערשפרוך בא א געוויסער ארויסזאָגונג. יאָעל האָט עס פאַרשוויגן. ער איז געווען ניט שטאַרק זיכער, צי דער ווידערשפרוך איז טאַקע פון די ערנסטע סטירעס. אָבער די גאַנצע טיראדע, אף וועלכער סקאַט האָט אים ארויסגערופן, איז געווען פול מיט אומגלויבן אין דער זיטלעכער פאַרבעסערונג פונעם מענטשן-מין. דאָס האָט יאָעל שאַקירט.

אפן דריטן טאָג איז געקומען צו פאַרן עלקאַנע, דעם סאגיינאָהערס ברודער. דאָס איז א באלייבטער ייד מיט א הייזעריקלעך געדיכטער שטים און מיט ליכ- טיקע פריילעכע אויגן. די באַרד איז בא אים אזא, ווי באם סאגיינאָהער, אויך א

¹ דאָס בוך וועגן עמאַנאַציע (א קאבאָלע-באַגריף).

² דאָס בוך וועגן דער וועלט-באשאַפונג.

שווארצע און קיילעכיק געוואקסן, נאָר דאָס פּאָנעם איז באַ אים ברייטער, און ער איז מיט אַ קאָפּ העכער פּונעם ברודער. ער איז ביכלאל פּון די הויכוואַקסיקע. אינעם שלאָס פּונעם פּאָסקיער סראַרע, ווהיזן ער איז געקומען זיך זען מיטן גראַף, האָט ער אויסגעזען העכער פּון אלעמען. ס'האָט געהייסן, ס'זאָל ניט זיין קיין פּכיסעס־האַקאָוועד פּארן סאַגיאַנאַהער, אז ער האָט זיך ניט אָפּגעשטעלט באַם ברודער. נאָר געווען איז ער אמיינסטן מיטן גראַף אין שלאָס, וווּ זיי האָבן אַרומגע־רעדט און זיך פּאַרנומען מיט די פּאַכטער־אינאָנים.

סקאַט מיט וועטוריען זינען אַרויסגעפּאַרן הינטערן שטאַט באַזוכן די אונטער־ערדישע הייל, וווּ ס'זינען באַערדיקט די קריסטלעכע מאַרטירער. יאָעל האָט זיך דאָ באַגעגנט מיטן ספּאַרדי, און זיי פּאַרברענגען צוזאַמען שוין דעם צווייטן טאַג. דער ספּאַרדי וואָלט וועלן, זיי זאָלן אַראָפּפּאַרן אָף שאַבעס צו אים קיין בעזיע. ער וועט אים דאָרט געבן טויעם זיין פּונעם עמעסן יאַי־האַמעשווער, וואָס איז פּאַרהיט געוואָרן נאָך פּון יעהודע האַלייוויס צייטן. ער האָט אים דאָ ניט לאַנג אַינגעהאַנדלט באַ אַ יידן פּון טאַלעדאָ. יאָעל קאָן זיך אָבער ניט אָפּשיידן פּון וועטוריען. עפּשער וועלן זיי נאָך ביזן שאַבעס אוועקפּאַרן פּונדאַנען. דערווייל איז אוועק נאָך אַ וואַכעדיקער טאַג, און ס'איז געקומען דער פּרייטיק.

נעכטן זינען זיי ווידעראַמאָל געווען געסט באַם סאַגיאַנאַהער, נאָר אַן יאָעלן. סקאַט האָט אים פּון וועג אַראָפּגעפירט. אינדערפּרי באַם אָפּשטיין האָט ער דער־ציילט, אז זיי קלייבן זיך מיט וועטוריען צופּאַרן אין אַ ניט ווייטן מאָנאַסטיר־הויף, וווּ ס'איז פּאַראַן אַן אַבסעקווענציע — אַ טפּיסע אַזאַ. וווּ ס'ווערן געהאַלטן די ניט געהאַרכזאַמע מאָנאַסטיר־שוועסטער. יאָעל איז נאָך ביזן פּרייטיק אוועק צום ספּאַרדי. זיי האָבן גוט ביידע איבערגעביסן באַם פּאָסקיער מויהעל, וואָס פּאַרנעמט זיך אַמאָל אויך מיט רעפּואַס־האַגוף. זיי האָבן באַ אים פּאַרזוכט פּון עטלעכע מינים מאַשקאַעס, און צו מיטיק־צו האָבן זיי זיך געקליבן גיין הערן דעם סאַגיאַנאַהער.

היינט האָט ער געזאָלט צוליבן רעגנדיקן וועטער זאָגן אינעם בייס־האַקנעסעס. די בייס־האַקנעסעס איז ווי טאַמדי געווען איבערפּולט מיט לערן־באַכערים, מיט יידן לאַמדים און מיט גלאַט יידן. נאָר דער סאַגיאַנאַהער איז באַ זיך אין דער היים געווען דעמלט פּאַרנומען מיט אָפּנעמען אַרכים — דעם ברודער עלקאַנע מיט זינע קריסטלעכע פּריינט. קיין פּאָנעם־כאַדאַשעס צווישן די געסט האָט ער דאָ איצט ניט. קימאַט אלע, וואָס זינען געקומען מיטן ברודער, האָט ער זייער גוט געקענט. אויב ניט נאָך זייער אויסזען, האָט ער זינע באַזונדערע סימאָנים, לויט וועלכע ער פּאַרגעדענקט זייער גוט יעדן איינעם. די שפּירפּיי־קייט אָפּצוכאַפּן און גלייך דערקענען אַ מענטשן איז באַ אים פּילזייטיק אַנטוויקלט. מיטן טאַפּ־כוש באַם געבן די האַנט האָט ער געקאַנט באַשטימען דעם מענטשנס וועזן. מיטן כוש־האַרייען — דאָס קערפּערלעכע, דאָס, וואָס עס געפּינט זיך אַרום דעם מענטשן. מיטן כוש־האַשמיע — דעם כאַראַקטער און די גייסטיקע אַנלאַדונג פּון זיין מיט־שפּרעכער. דעם סראַרע פּונעם היגן שלאָס וואָלט ער אַנטדעקט, ווען אַפּילע אלע זינע פּילבאַרע כושים זאָלן מיטאַמאָל אָפּגעטעמפט ווערן. ער דערפּילט גלייך דעם אַטעם זינעם, די לופּט, וואָס ער שטויסט אַרויס פּונעם שטיקל כאַלאָל, וואָס ער פּאַרנעמט מיט זיין שווערן גוף.

ער האָט אים באַזעצט לעבן זיך. אַט אזוי באַנאַנד זינען זיי עפּשער געזעסן, ווען זיי זינען נאָך גאָר קליינע קינדער געווען. דער סאַגיאַנאַהער געדענקט אַ פּיי־סעך־נאַכט, ווען ער האָט דעם איצטיקן סראַרע בעמאַמאַשעס געזען לעבן זיך באַם סיי־דער־טיש (ער איז נאָך, אַפּאַנעם, דעמלט געווען באַ דער ריע). דער גאַלעך האָט זיך אַריינגעריסן צו זיי מיט זיין מוטער די סעניאַרינע און אַ גוואַלד גע־מאַכט, אז מע וויל איר קינד, דאָס קריסטלעכע קינד, אַראָפּפירן פּונעם ריכטיקן גלויבן.

אים איז בעמעס לאכלוטן ניט שווער אראפצופירן פונעם דערעך־האיאשער. אָט זיצט ער איצט בא דער לינקער זיט פונעם סאגין־נאָהער, און ער קען זיך גארניט אָפריידן וועגן זיין דאמסוינע, מיט וועלכן ער איז אין א שטענדיקער קריג. ווען ניט זיין ווילגעבורט, דער גראף ראזשער, וואָלט ער מיט איין איבערפאל געמאכט טיל־טעל פונעם סוינעס שלאָס מיט אלע זיינע גיטער. יענער איז אן אויסוואַך פון דער נאטור, א הונט־קאָפּ, א געזעצברעכער, א העפקערניק... דער סאגין־נאָהער זעצט אים גלייך אראָפּ:

— נאראַנים באמערקן נאָר די כעסרוינעס פונעם מענטשן און לייגן קיין אכט ניט אָף זיינע מײלעס. זיי זיינען ענלעך צו אָט יענע פליגן, וואָס באמײען ראק זיך אוועקזעצן אָף דער צאָראעס־ווינד פונעם קערפער.

— אָט האָסטו דעם ריכטיקן באשייד, — האָט זיך דער גראף ראזשער דער־פרייט, — איצט זע, ווער דו ביסט!

— איך בין פון העכערער נאָבעליטעט, ווי אָט דער הינטישער לעבער, — האָט זיך דער פאסקיער סראַע באליידיקט, — דער גראף ווייסט אליין אונדזער גלאַר־רייכע פאָן. ווען מײנע ווייטע פאָרגענגער זיינען שוין געווען פונעם ריטער־שטאנד, האָבן זיינע נאָך עפּשער זיך געיאָגט נאָך די ווילדע כאַזיריים אין די זומפן.

— גאָט האָט באשאפן אַדאָם־האַרישענען, — האָט דער סאגין־נאָהער א קלאפ געטאָן מיט דער הילצערנער לעפל אין טיש, — אן איין־איינציקן, ביכדיי די מענטשן זאלן זיך דערנאָך ניט קאָנען איבערנעמען מיט זייער אָפּשטאם. מיר זײַ בען דאָ אלע רינגען פון איין גאַלדענער קייט. מיר קומען אלע ארויס פון איין ייכעס. פונעם ייכעס מענטש.

— ייִצכאַק, לאָז אונדז צורו מיט דייע פילפולים, — האָט זיך בא אים דער ברודער עלקאָנע געבעטן, — לאָז אונדז איינמאַל האַנאַע האָבן פונעם געדישעכטס אָן דיין מוסער. דו ווילסט, איך זאָל זיך וואַרן מיטן מאַרכביין?
— אָבער די מענטשן זיינען דאָך ניט אלע פון איין ווערט? — האָט וועטוריע א שעפטשע געטאָן, גלייך ווי זי וואָלט עס געזאָגט נאָר צו סקאָטן, וואָס זיצט לעבן איר.

— אָט וועל איך צונעמען בא דיין ברודער עלקאָנען די פאכטער־רעכט, — האָט דער גראף זיך צעשמייכלט און גענומען ארמווישן דאָס מויל, — דעם טייערסטן פאכט וועל איך אָפּגעבן דעם ערשטן באליביקן מענטשן, וואָס איך וועל באַגעגע־נען אין גאס.

— קאָן זיין, אז ס'וועט זיך באקומען גאָר ניט שלעכט, — האָט זיך דער סאגין־נאָהער געהאלטן בא זײַנס, — יעדער מענטש איז אן אוילאָם קאָטאָן, און מע קאָן ניט וויסן, וואָס אין אָט דעם קליינעם באַזונדערן וועלטל געפינט זיך. אלקאָלפאָ־נעם בא א קלוגן הערשער איז יעדער בען־אַדאָם אין גרויס כשוועס. אזוי ווי די טראָפן וואסער אין א טייך, פארנעמט יעדער טראָפן באַזונדער דאָס גלייכע ענ־לעכע אָרט. אזוי מוז יעדער יאָכיד האָבן די זעלבע ווערט און די גלייכע רעכט. דער דאָזיקער געשפרעך וועגן מענטשנס ווערט איז מיטן ווייטערדיקן עסן און טרינקען אזוי ווי פארשלונגען געוואָרן. דעם היגן סראַרעס לאַנגיאַריקע קריג מיט זײַן שלעכטן שאַכן איז ווידער געוואָרן דער אינהאַלט פון דער קריגעריי צווישן אים מיטן גראף. ערשט נאָך אלע געריכטן, ווען מע האָט אָנגעהויבן צונע־מען פון טיש, האָבן סקאָט מיט וועטוריען זיך דערנענטערט צום סאגין־נאָהער, און ס'איז באַנייט געוואָרן דער פריערדיקער וויקועך ארום דעם מין „מענטש“. די דאָזיקע אָנגעלעגנהייט האָט וועטוריען באפליגלט פון גאָר אן אנדער שטאנדפונקט: האָט דאָך דער קריסטלעכער גלויבן אזוי דערהויבן און פארהייליקט דעם מענטשן. ווער איז נאָך אזוי גרויס און פולקאָם אפן העכסטן אויפן, ווי דער

געקרייציקטער גאָטס זון?.. און ווער האָט נאָך פארשפּרייט ארום זיך אזויפיל ליבע, גנאָד, אָפּערוויליקייט?

דער סאָגיאָנאָהער האָט א שטיק צייט געשוויגן. גלייך ווי ער וואָלט זי באַקומט און געהאט א ייִשעוויהאָדאָעס, צי זאָל ער זיך ביכלאל פארפירן מיט אָט דער אישה נכריה¹. סקאָט האָט איבערגעריסן דאָס אומאַנגענעמע שוויגן. — ...און מע קאָן ניט זאָגן, אז ער איז געווען גרויס בא זיך. ער האָט זיך גע־האלטן זייער פּאָשעט און באַשיידן. מיט יעדן איינעם פונעם גרעסטן ביזן קלענסטן אָף איין און דעם זעלבן אויפן.

דער סאָגיאָנאָהער האָט זיך דאָס מאָל אָפּגערופן מיט אזא מינע, גלייך ווי ער וואָלט געטיינעט מיט זיך אליין. אזוי האָט עס אויך אויסגעזען. דאָס פּאַנעם זיינס געווענדט גלייך פּאַרויס, ווי ער וואָלט גערעדט גלאַט צו דער וועלט, צום כאַלאָל: — דער אָפּגאָט האָט בא די היידן צוגענומען דעם פּרייען שווינג פון מענטש־לעכן קויעך־האָדימען, זיין אויסטרוים־קראַפט צו עפעס העכערס פון זיין דעמל־טיקער האַסאָגע, פון דעם, וואָס ער האָט דעמלט געקאַנט באַגרייפן. דער מענטש האָט אין יענער צייט געהאט א באַשטענדיקן מאַמאָשעסדיקן הויז־גאָט מיט א באַשטימטן אויסזען, וואָס ער האָט אליין מיט די אייגענע הענט אויסגעפורעמט. אפילע די זון־אכפּערונג, די פּיערדינסט פון די געצנדינער האָבן זייער פּאַרגע־טערונג געמוזט זען מיט די אויגן, אויב מע קאָן עס ניט אַנטאָפן מיט די הענט. דער געצנדינער האָט זיך גאַרניט געקאַנט פּאַרשטעלן, ווי מע בוקט זיך צו עפעס אזוינס, וואָס האָט ניט קיין געשטאַלטיקונג. דער געדאַנק פון אַכדוּס האַבוירע² איז געקומען באַפּרייען דעם מענטשן פון אָט דער קנעכטישער צוגעבונדנקייט צום קערפּערלעכן, פון אָט דער בלינדער געהאַרזאָמקייט צו דעם מאַמאָשעסדיקן, בא דעם אָדער יענעם פון זייערע פיל געאַכפּערטע געטער. וואָלט מען געקאַנט מיי־נען, אז מאָלע האַרעץ דאָס — אלע זיינען שוין בא דער דייע פון איין באַשעפּער. איצט איז נאָר געבליבן דערוועקן אינעם מענטשן דעם ניצעץ פון א בויער, פון זיין אליין א שוטעף, אן אַנטיילנעמער אינעם וועלט־באַשאַף. און אין יעדן מענטשן, ניט נאָר אין אן אויסדערוויילטן יאָכיד. יעדער יאָכיד באַזונדער איז איינציק ווי גאָט אליין, און ער איז פונקט אזוי באַזאַלבוט מיטן צעלעם עלאַקים³. האָט איר, קריסטן, דערהויבן דעם איין־איינציקן אויסויהאַיש⁴ און אים געקרוינט פאר א גאָטס זון. און אין רוים זיצט נאָך בא אייך „גאָטס שטעלפּאַרטערטער“ — דער פּויפּסט...

דאָ האָט שוין מיכאַיל סקאָט ניט געדאַרפּט, מע זאָל אים איבערציגן אין עפעס. דאָס לעצטע, וואָס איז נעגייע דעם הייליקן פּאַטער, דעם פּויפּסט, ווייסט ער אליין גאַנץ גוט. וויפּל מאָל האָט ער געטראַכט און זיך אַרויסגעזאַגט אפן זעלבן אויפן. קוקנדיק אָף וועטוריען, האָט ער געוואָלט, זי זאָל אויך באַמערקן זיין פּולסטע באַפּרידיקונג, וואָס דער מענטש האָט אים אזוי געלונגען צוגעטראָפּן. ער האָט ניצאַכנדיק געשמייכלט צו איר, ווי ער וואָלט איר וועלן דערמאַנען: גע־דענקסט מיינע ווערטער וועגן דעם? וועטוריע אָבער איז זיך מיט אירס פּאַרנומען. זי האָט געזאַמלט דרייסטקייט און זיך געקליבן שאַרף אָפּענטפּערן. דער סאָגיאָנאָהער האָט עס, אפּאַנעם, אין איר אַטעם־צוג דערשפּירט. איז ער איר פּאַרלאָפּן דעם וועג:

— דו, טאַכטער, דאַרפסט אליין גוט וויסן דעם באַטייט פון אהבה שאין עמה קנאה, אינה אהבה⁵... דאָס זיינען אזעלכע ליבע־ליידן, וועגן וועלכע מע טראַכט

¹ א פרוי פון ניטיידישן גלויבן.

² איין גאָט.

³ גאָטס געשטאַלט.

⁴ יענעם מענטשן.

⁵ א ליבע אָן אייפּער איז ניט קיין ליבע.

שטענדיק: באם שטיין און באם זיצן, באם שלאפן לייגן זיך און באם אופשטיין, באם עסן און טרינקען. אָבער נאָך מערער ווי צום יאָכיד, דארף זײַן די אהבה עזה¹ צום מענטשן ביכלאל, צום מענטשן ווי א טיילעכל פון דער וועלט, פונעם לעבן. דו האָסט א גוט האַרץ, איך ווייס. ס'בלאָנדזשען אמאָל אַרנטלעכע נעשאַמעס, ריינע, צארטע, גלייך ווי זיי וואָלטן גאָר קיינמאָל אינעם מענטשלעכן גוף ניט געווען, און זיי זוכן א טיקן. עפשער וועסטו אים אויך אמאָל געפינען. אָשער, גיי שוין אוועק פונדאנען! גרייט זיך בעסער צום פארענדיקן מאָרגן דעם קאדעש־יאָר. — האָט ער מיטאמאָל אויסגעדרייט דעם קאָפּ אַף צוריק און מיט קאס א געשריי געטאָן צום ברודערס זון.

דער פלעמעניק זינער אָשער בען דאָויד איז געשטאנען פונדערווייטנס און געזינדיקט מיט די אויגן. הינטערן פעטערס פלייצע איז ער צוגעשמידט געוואָרן מיט זינע הייסע בליקן צו וועטוריען. דער אמרו האָט אים געברענט די הויט, דאָס פּאָנעם האָט בא אים געסארפעט, נאָר ער האָט זיך ניט געקאָנט אַפּריסן און אַפּטרעטן פונדאנען. האגאם ער האָט געוויסט, עמעצער וועט באלד באמערקן, ווי ער האָט זיך איינגעגעסן אין איר פּאָנעם, אָבער אז דער פעטער זאָל זיין אַטעם דערשפירן דאָ, אַף דעם האָט ער זיך גאָר ניט געריכט. פונעם סאגיאָנאָהערס אויס־געשריי האָט ער א ציטער געטאָן מיט אלע אייוורים, און צו שאַרף האָט ער זיך א וואָרף געטאָן אַף צו פארשווינדן פונעם צימער.

...שוין באלד א יאָר, אז דאָס יינגל איז בארמיצווע געוואָרן. מאָרגן זאָגט ער דעם לעצטן קאדעש נאָכן ערשטן, וואָס האָט ניט דערלעבט צו דערהערן זיין מאַכן די בראַכע באם ערשטן מאָל לייגן טפילן. מאָרגן צום יאָר פונעם טאטנס פטייע וועט אוועקגעשטעלט ווערן די מאצייווע אַף זיין קייווער. דער קייווער געפינט זיך אפן שטיקל קארקע, וואָס לעבן דעם אויהעל, ווו ס'רוען די ביינער פונעם זיידן זייערן, אווראָם בען דאָויד.

יאָעל האָט אַף מאָרגן גוט באטראכט די מענוירע, וואָס געפינט זיך אינעם אויהעל. דאָס איז א ניט גאָר טיפע הייל, מיט שטיינערנע טרעפּ בא דער עפענונג. אינווייניק אינדערפינצטער האָט ער זיך אָנגעשטויסן אַף עטלעכע קוואַריס־בער־געלעך מיט א באַנק בא דער זייט. דאָס איז, אפּאָנעם, דער רעשו־האַראַבים פון דער מאכפילע פאר די שיוואַ טוויי האַיר². ווען ס'האָט זיך אים איינגעגעבן אויס־קראַצן פונקען און צעבלאָזן א פלעמל אפן שפיץ קנויט, האָט ער דערווען הארט בא דער וואנט אן אויסהוילונג אין דער פאַרם פון אן אַפּענעם אָרן, דערנעבן בישכינעס א שטיין מיט אויסגעקארבטע אויסעס. ער האָט איבערגעלייענט: הציון זה הוקם על קבר איש גדול בחכמה, בקי בכל חדרי תורה, אברהם בן דוד שנפטר ביום שישי בשנת ד'תתקנט (1199)³.

היינט איז אויך פרייטיק. פונקט מיט א יאָר צוריק איז געשטאַרבן דער בכאָר זינער דאָויד. די צוויי ברידער זינע: דער עלטערער עלקאָנע, און דער סאמע יינגסטער — דער סאגיאָנאָהער, זינען זיך דאָרט פון אויבן איצט מיסאסעק באם אוועקשטעלן די מאצייווע אַף זיין קייווער.

בא א מיניען יידן ריגעווען דעם שווערן שטיק פעלדז, וואָס איז נאָר פון איין זייט ארומגעטעסעט. אפן ארומגעטעסעטן זינען די אויסעס ניט איינגעקריצט אין דער טיף, נאָר אויסגעוועלכט, ווי זיי וואָלטן אוועקגעלייגט געוואָרן אפן פלאַך פונעם שטיין. עלקאָנע האָט זיך פיין געלאָזט קאָסטן און האָט אראַפּגעבראכט א

¹ די שטארקע ליבע.

² כאַשעווסטע לייט פון שטאָט.

³ דער צייכן איז אוועקגעשטעלט אפן קייווער פון א מענטשן, וואָס איז גרויס אין כאַכמע, קלאַר אין דער גאנצער טוירע, אווראָהאָם בען דאָויד, געשטאַרבן פרייטיק פונעם יאָר 4959 (1199).

יידן פון א ווייטן בארגיישעו, אן אמן יד — א פאכמאן, ער האָט אף א גאנץ נייעם אויפן באארבעט דעם מאציווע־שטיין.

באם ארויסקריכן פון דער הייל האָט יאָעל דערהערט, ווי מע איז שוין מעסא־ מייעך דעם ניפטער מיט די אויסגעשרייען מאזלטאָוו. די מאציווע שטייט שוין אפן אָרט, און דאָס ינגל דער יאָסעם זאָגט דעם לעצטן קאדעש, האָט ער זיך אוועקגעלאָזט, יאָעל, אף די שטעגן צווישן די קוואַרים באטראכטן די מאציווע־ שטיינער, דאָס אָנגעשריבענע אף זיי. ס'איז גוט, וואָס ער איז דאָ אליין, שטערט אים קיינער ניט זיך אָפּשטעלן און באוונדערן דעם אָדער יענעם נוסעך פון די שוואַכים, וואָס מע טיילט צו דעם שויכין־אָפּאַר. אף א קיווער־שטיבל האָט ער איבערגעלייענט א צעטל נעמען פון א גאנצער מישאַכע, וואָס איז דערטרונקען געוואָרן. ער וואָלט נאָך לאנג אזוי ארומגעגאנגען אין דער לענג און אין דער ברייט פון אָט דער מייסיס־שטאָט, ווען בא אן אויהעל טרעפט ער זיך ניט מיטן ספאָרדי און מיט סקאָטן. ער האָט זיך פון זיי אָפּגעשיידט באם אראַפּגיין אליין אין דער הייל, ווען זיי זיינען געבליבן צווען דאָס אופדעקן די מאציווע.

איצט איז זיך שוין דער הויפּט־אוילעם פון דאָרט צעגאנגען, באם טויטן איז נאָר געבליבן דער סאגיי־נאָהער מיטן פלעמעניק און מיט א טייל פון זיינע טאל־ מידיים. זיי האָבן זיך אויסגעזעצט אף דער באַגראַזטער ערד, אין אן איגול ארום זייער וועגווייזער, וואָס איז נאָך געבליבן זיצן אף דער קלאַגבאנק לעבן קיווער. לעבן אים צופוסנס זיצט דער פאריאָסעמטער אָשער בען דאָויד און פילט אף זיין קאָפּ דעם וואַרעמען גלעט פונעם פעטערס צארט ווייכע הענט, און ס'שרעקט אים דאָס שטילשווייגן, וואָס האָט דאָ אלעמען ארומגעכאפט.

— דעם מענטשנס טעג זיינען ווי גראַז, — זיפצט ארויס איינער פון די על־ טערע יידן, און בייסמיסע א פארכושטער רייסט ער דאָס גראַז ארום זיך. די שטיקע האלט אָן ווייטער, קיינער וויל ניט אופרודערן דעם איניען פון שטארבן. דער געדאנק פון בלע המות לבח! קאָן צו ווייט פארפירן, און דער סאגיי־נאָהער איז א גרויסער מאקפיד אף די אלע מאכשאַוועס און ראיוינעס פון דעם מין. פונ־ דעסטוועגן כידעשט זיי די מענוכע און שאלווע, מיט וועלכער ער זאָגט ארויס, אָט דאָ באם טאטנס און באם עלטערן ברודערס קוואַרים, די ווערטער — וועיאָ־ ציצו קעייסעו בעסאָדע — זיי וועלן שפּראַצן, ווי דאָס גראַז אפן פעלד, און ער צערעדט זיך וועגן דער אייביקייט פונעם לעבן אף דער ערד, און דער מענטש, וואָס ער איז דער מיטלפונקט, דער עצעם טאמציס, און דער פויעל־יויצעדיקער טאכלעס פון אלדאָס לעבעדיקע, מוז ער אויך זיין אומשטערבלעך. אלץ דאָ, אף דער ערד און אין די הימלען איז באשאפן געוואָרן פאר דעם מענטשנס־וועגן. ער איז דער איקער און טאָך פון גאָר דעם באשאף. ער איז דער העכסטער אויס־ דרוק, די קרוין פון דער וועלט־באשאפונג.

יאָעל האָט ערשט נעכטן געלייענט און זיך אריינגעטראכט אין די פארמעט־ בויגנס, וואָס ער האָט געקויפט באם לערן־באָכער, אָט דעם ייִדנס א טאלמיד. יענער האָט אין זיי אריינגעשריבן אלץ, וואָס ער האָט פון אים געהערט וועגן מענטשן. דאָרט איז פאראן א סאך וועגן דעם קיוון צו דערגיין צום אידעאלן מענטשן, אף וועמען מע קאָן זאָגן: א מאלעך געניסט פון אים. ווייל א מאלעך איז בעיעכוילעס צו טאָן בלויז דעם ראַצן פונעם בויער, און נאָר דאָס, וואָס ס'איז פאר אים פון פאָרויס אָנגעצייכנט: אָדער גוטס, אָדער כאַלילע שלעכטס. אנדערש איז דער מענטש. אין אים איז אלץ פאראן, און ער האָט א פרייען ווילן. ער פאר־ מאַגט אין זיך דאָס גאשמעסדיקע און דאָס רוכניעסדיקע. ס'איז בא אים דער שטענדיקער וואַסרויציצו צווישן רישעס און גוטהארציקייט, צווישן דערהויבנס און שיפלעס, און, א באשענקטער מיט ראכמים און מיט סייכל, מיטן קויעך פון

¹ דער טויט זאל פארשווינדן אף אייביק.

דענקען און מיט דער מעגלעכקייט פון בחירה חפשית¹, איז דעריבער תכליתו להיות כאלוהים².

איצט הערט ער פון אים דאס זעלבע, אָט דאָ אפן בייס־מענוכע, צווישן אזוי־פיל שויכניי־אָפּאַר, וווּ יעדעס זעמדעלע דערציילט דאָ וועגן סאָף אָדאַם לאַמאַ־וועס, רעדט ער וועגן דער העכסטער מאַדרייגע פון דער יעצירע — דעם מענטשן, דעם מענטשן, וואָס איז די ערשטע געשטאלטונג פון אלץ, וואָס געפינט זיך אפן הימל און אָף דער ערד.

דער קאָפּ איז באַם סאַגינאַהער פאַרהויבן. ארום דער נאָז — צעשטראַלטע קנייטשעלעך, און מיט אזא מעסיקעסדיקער דוויקעס ווערן פאַמעלעך רויק ארויס־געבראַכט די ווערטער פונעם מויל, גלייך ווי דאָס וואָלט געווען הילע נעגינע. מע זעט דעריבער גלייך די צוגעבונדנקייט צו אים פון זינע צוהערער, דעם טיפן טינעג, וואָס זיי האָבן פונעם הערן אים.

יאַעל האָט נאָך קיינמאַל ניט באַגעגנט א מענטשן, מיט אן אויסזען פון אן עכטן איש תמים³, און מיט א מעסיק קאַל, וואָס רעדט שטענדיק אזוי טמימ־עס־דיק, און ער זאָל האָבן אזא ווירקונג אפן אוילעם. אנדערע, מיט א פינערן גע־שטעל, זינען זיך מיסגאַבער, די שטים זאָל באַ זיי קלינגען. זיי צינדן זיך אליין אָן, און מיט א פייער אין די אויגן עגבערן זיי דעם כאַלאָל. זיי דונערן מיט א מין אופברויז פון היסלייוועס, און דאָך זינען זיי מער ניט ווי דער הארטער שטיין, פּונוואַנען ס'איז שווער צו באַקומען א טראָפּן וואסער. דער אָבער איז ווי א שלאַגנדיקער שטילער קוואל. ער רעדט איצט וועגן מאַסע מערקאַוואָ — גאַטס קיסע־האַקאוועד, און מיט אזא פאַשעטער געמיטלעכקייט, גלייך ווי ס'וואָלט גע־גאַנגען א רייד וועגן גאַנץ געוויינלעכע שאַפּלידיקע זאַכן.

— דער יעסאָד פון אלץ אין דער וועלט, — זאָגט ער, — איז טנוע. אָן דעם קויעך פון באוועגונג. ווען די זון זאָל זיך אָפּשטעלן, וואָלט קיין זאַך ניט געקאַנט ווערן, און קיין זאַך וואָלט ניט געקאַנט אופהערן צו ווערן. ס'איז אויך פאַראַן א מין קויעך־האַמישעך... א מין קראַפט אָף צוציען...

— און מיר האָט א שטערנזעער געגעבן צו פאַרשטיין, — שלאָגט אים איבער א ייד פון דער זייט, וואָס איז געשטאַנען אַנגעשפאַרט אין א בוים, — אז אלע פאַרנאַכט נעמען פיר הונדערט מאלאַכים אראָפּ די קרוין פון דער זון און לייגן זי אוועק באַם קאוואיאַכלס שטול צופּוסנס. פאַרטאָג טוען זיי די קרוין ווידער אָן אפן קאָפּ פון דער זון. און דאָס איז טאַקע די שנין, וואָס גייט פון דער קרוין...

דאָ האָט זיך יאַעל דערמאַנט אינעם אויסדרוק קאַדור־האַאַרעץ⁴, וואָס ער האָט דאָס ערשטע מאָל געהערט פונעם סאַגינאַהערס מויל. ער האָט איצט ניט גע־וואָלט שטערן זיין דערקלערונג וועגן דעם טאַג־שפּאַציר פון דער זון. נאָר ווען ער האָט שוין גענומען ריידן וועגן דער לעוואָנע מיט די שבעה כוכבי לכת, די זיבן פלאַנעטעס, וועלכע שטייען אויך ניט אָן אַרט, איז אים יאַעל אריין אין די רייד:

— דאָס קאָן מען אמאַל זען דורך א טרויב אָדער אפילע מיטן פאַשעטן אויג, ווען מע קוקט זיך לאַנג איין. אָבער די ערד, אָף וועלכער מיר געפינען זיך, וויאזוי קאָן זי זיין א קאַדור? און פאַרוואָס עפעס א קאַדור?.. ווען ווי ווייט דער מענטש זאָל ניט דערלאַנגען, אין די ווייטסטע מעדינעס. איז אומעטום איינס און דאָס זעלבע?

¹ פּרינען ווילן.

² זינען זיי באַרופן צו זיין ווי גאַט.

³ א מענטש אָן פּניעס.

⁴ ערד־קניילעך.

— אין טאלמוד יערושאלמי איז נאך פאראן געשריבן: ראה העולם ככדור¹, —
האָט דער סאגיינאָהער געלאסן אָפּגענטפּערט. — און בא אזא בר סמכה ווי רב
אמנון סבא² האָב איך מפיו הקדוש³ געהערט: די גאנצע באווינטע ערד דרייט
זיך ארום איר אקס, ווי א קיילעך.

אין דערין האָט זיך שוין אָנגעכאַפּט מיכאיל סקאַט. דער ספּאַרדי, וואָס האָט
פאַרפירט א רייד וועגן דער זון. זיי האָבן געהאַלפּן יאַעלן אָפּפּרעגן די דאָזיקע
האַשאַרע. דער לעצטער האָט מער פון אלעמען געשטרעבט. לאָזט זיך אויס, אז
דאָס איז דער מיסטער פון שטיינקריצערני, וואָס עלקאַנע האָט אים מיטגעבראַכט
מיט זיך, ער זאָל בייזיין באַם שטעלן די מאַציווע. דער דאָזיקער באלמעלאַכע
האָט זיך פאַרופן אָף א קסאווידא, וואָס ער פאַרמאַגט אן אייגנס בא זיך אין דער
היים. דאָס איז א כיבער פון איינעם א בארימטן אסטראָנאָם, פון דער שטאַט טאָ-
לעדאָ. ער האָט געלעבט מיט העכער הונדערט יאָר צוריק. זיין נאָמען איז אבו
ייצכאַק איבראים בען יעכיע איבן זערקאלא. דער דאָזיקער מאן פון וויסן דיס-
קוסירט מיט פּטאַלאַמייען וועגן דעם גאַנג פון די הימלערפּערס. ער רעדט דאָרט
ארום אינעם כיבער וועגן די צוועלף מאַזאַלעס. וועגן נעהאר דיינור — דעם
מילך-יוועג. וועגן דער עגלה⁴ — די גרויסע בעריכע. וועגן די כוכבא דשביט — די
קאַמעטע, דערהויפּט דעם כוכב נוגה, וואָס הייסט בא די אומעס-האַוילאַם ווענערע...
— און וועגן דער קרוין פון דער זון, וואָס די מאלאַכים נעמען זי אראָפּ אָף
באַנאַכט, רעדט ער דאָרט ניט? — האָט עמעצער פון די טאַלמידים מיט אָפּענעם
שפּאַס א פּרעג געטאַן.

— וועגן דעם איז דאָרט ניטאָ, — האָט דער שטיינקריצער זיך פאַרלוירן. א
רויט-געוואָרענער האָט ער זיך געפרוּווט פאַרענטפּערן: — דאָס האָב איך גלאַט
אזוי... אין דעם גלייבט דער האַמוין-אַם...

— האָט איר געמיינט, אז איר האָט דאָ אויך אָנגעטראָפּן אָף אן ערעווראווי? —
האָט זיך אָף אים ארוּפּגעוואָרפּן א צווייטער, פונעם סאגיינאָהערס טאַלמידים,
און נאָך אנדערע האָבן אים אונטערגעהאַלטן.

— דער מענטש האָט קיין בושעס-פּאַנעם ניט.

— אזא ניט-דערצויגנטייט! געקומען אהער אָפּשפּאַטן!..

— אזא כאַרפע!

— פאַר אזא זאַך ציילט מען די ביינער.

— און ס'האַט גאָר קיין גנני ניט, קוקן אין פּאַנעם אריין...

דער שטיינקריצער האָט געזען, ווי די יונגען הייבן זיך פון די ערטער. אינ-
גאַנצן א צעטומלטער, האָט ער גענומען שטאַמלען מיט כאַראַטע אין דער שטימ:
— איך האָב גאַרניט געמיינט... איך האָב נאָר געוואָלט זאָגן... דאָרט רעדט

זיך אויך וועגן דער ערד, אָבער ניט אָף אזא אויפן, ווי מיר האָבן דאָ נאָרוואָס
געהערט. אָט דער יונגערמאַן... — האָט ער אָנגעוויזן אָף יאַעלן, און מיט א קאָל-
טאַכנונים: — זאָגט דאָך אויך... אויב ס'איז א קאדור?.. איך ווייס ניט... איך פאַר-
שטיי ניט, וואָזוי איז מיט די, וועלכע שטייען גאָר פון אונטן...

— די, וועלכע שטייען גאָר פון אונטן, — האָט דער סאגיינאָהער געמיטלעך
געגעבן אים צו פאַרשטיין, — געפינען זיך דאָרט, אפּפּאַנעם, אזוי פעסט און זיכער,
ווי די, וואָס פון אויבן. דער ערדפלאַך איז גענוג ברייט און גרויס. אָף דעם אומ-
געהייער ריזיקן שעטעך זינען מיר, מענטשן, ווי די קריכנדיקע באשעפענישן.
מעגלעך, אפילו אָף אָט דער גוואלדיקער גרייס ערגעץ אין עקוועלט איז טאַקע
יאַמעש כּוּישעך, ווען בא אונדז איז העלער טאַג. אויך פאַרקערט, ווען בא אונדז

¹ ער האָט געזען די וועלט, ווי א קיילעך.

² בא אזא געלערנטן, ווי דער אלטער ראבי אמנוין.

³ פון זיין הייליקן מויל.

⁴ א ג א ל ע — געמיינט: געשטערן.

איז נאכט, איז בא זיי טאָגיק ליכטיק, — און א פארטראכטער נאָך א קירצערן איבעריס האָט ער צוגעגעבן: — עפשער איז טאקע עמעס, אז ס'זינען אויך פאראן אזעלכע מעקוימעס און מעדינעס, ווו ס'איז שטענדיק ליכטיק. די כאשכעס דאָרט איז נאָר אף א קורצער צייט.

ס'האָט זיך פלוצעם דערטראָגן אהער דאָס האָרןגעשאל, ווי מע וואָלט גער בלאָזן מיטאמאָל אין עטלעכע שויפערס. דאָס איז די ערשטע טקיע, וואָס רופט צו פארלאָזן די ארבעטן הינטערן שטאָט, אף די גערטענער און פעלדער. ס'איז שוין צייט זיך מייכן זיין צום שאבעס-קוידעש. די זון האָט שוין אריבערגעשפאנט דעם זעניט און איז אריין אין דער צווייטער העלפט טאָג...

ווען דער גאנצער אוילעם פונדאנען איז שוין געווען ווייט פונעם בייס-כאָם, ערגעץ אפן מיט וועג צו דער וועבער-גאס, וואָס אינעם יידישן פערטל, האָבן זיי דערהערט די צווייטע טקיע, וואָס זאָגט אָן עטוואָס איינגעהאלטענער, מיט א שטילערן שאלן-רוף, אז ס'איז שוין געקומען די צייט צוצומאכן די ארבעטס-פלעצער, די פארקויף-שטעלעס און די געוועלכער — די אלע ערטער, וואָס האָבן צו טאָן מיט וואַכעדיקייט.

דער שטיינאָרצער האָט זיך אין וועג אָנגעכאפט אין יאָעלן, ווי אינעם איינ-ציקן, מיט וועמען ער איז בא איין מיינונג אין דער פראגע וועגן קאדור-האַאַרעץ. ער קלאָגט זיך, וואָס ער האָט זיך דאָ צו לאנג פארהאלטן, ביז ס'האָט זיך אונ-טערגעכאפט דער שאבעס, און ער האָט אף זיך נאָך אויסצופילן א וויכטיקע שלי-כעס. מע האָט זיך דאָ גאנץ שוין געקאָנט באגיין אָן אים. ער האָט זינס אפן אָרט אָפגעטאָן בישליימעס, האָט אים דער עלקאָנע געצוונגען מיטצושלעפן זיך מיטן שטיין ביז הי. זיי האָבן געהאט א שווערע נעסיע. דער לאסטוואָגן האָט זיך אָפט געבראָכן. מע האָט אין וועג צוויי מאָל געדארפט בייטן די אייזלען. דאָס ארויס-פאָרן אהער אפן בעסטילעם איז אויך אָנגעקומען מיט מאטערניש. אזויארום האָט ער אריינגעצויגן ביז צום סאָף וואָך.

יאָעל הערט אים און איז פארטאָן אין זינע אייגענע ראיוינעס. ער האָט זיך געווערט, ווען יענער האָט פונדאָסני געוואָלט פארפירן א רייד וועגן דער פלוגטע מיטן סאגיינאָהער. דעם יידן גייט שוין אזוי ניט אָן דער עצעם וויקועך, ווו און בא וועמען ס'ליגט דער עמעס, ווי אָט דער בייזער אזעסדיקער אָנפאל פון די לערן-באָכערס די אמעראַצים. זיי שטעלן זיך ניט פאָר, אז אין זייערע יאָרן איז ער שוין געווען א מיידיס אין אסטראָנאָמיע, און ביז היינטיקן טאָג איז ער גרייט אָפגעבן א גאנצן אויצער פאר א רעכטן כיבער וועגן דער אסטראָנאָמישער וויסנ-שאפט.

דער ייד קארגט ניט קיין לויב-געזאנגען אויך פאר יאָעלן. ער האָט באלד דערקענט אין אים א דאָרשטיקן וויסן-ווכער. דאָס איז גאָרניט, וואָס ער ווייסט נאָך ניט אלץ. א יודע שאנו יודע איז שוין א האלבער יודע¹, דערצו איז ער נאָך יונג און האָט א דראנג און ווילן צום נאָכדענקען, צום אליין זיך פארטראכטן. ביט אזוי ווי אָט די אמעראַצים, וואָס מיר האָבן נאָרוואָס געזען, אָט די פוסטע קעפ, וואָס ווארטן אף גרייטן. זיי האָבן אפילע קיין האסאָגע ניט אליין מיטן אייגענעם סייכל צו עפעס דערגיין... ער האָט נאָך לאנג גערעדט, און נאָכאמאָל וועגן זיך. וועגן די קסאוויאדן יעקאר-האמצינעסן, וואָס ער פארמאָגט זיין אייגנס. וויאזוי ער קויפט זיי אויס, ווי נאָר ער געפינט עפעס אזוינס, וואָס האָט א שני-כעס צו די הימל-קעפערס. אָט דארף ער זיך דערלאנגען קיין טולוז. אימינרצער-האשעם מאַצע-שאבעס לאָזט ער זיך אין וועג אריין. ער וועט דאָרט זיין באם הערצאָג אין שלאָס, באם גוטן ריימונד דעם זעקסטן. ער דארף זען דעם הערצאָגס

¹ אז מע ווייסט, אז מע ווייסט ניט, איז מען שוין א האלבער ווייסער.

טאכטער. עפשער וועט ער בא איר עפעס קריגן. מע זאגט, זי איז א ווילגע-
לערנטע, און זי קויפט אויס כיבורים איבער קאלערליי כאכמעס...

יאָעל איז שטיין געבליבן:

— אָט צוליב דעם פֿאַרט איר אהין?

— ניט נאָר צוליב דעם. איך האָב דאָרט א גרויסע באשטעלונג באם טולוזער
אוּיבעסדן. ער האָט מיר געלאָזט וויסן, אז זיי מויערן דאָרט א שטיינערנעם
אויהעל, און זיי דארפן א גוטן שטיינהעקער, נאָר איך וועל אין שלאָס אויך זיין.
איך האָב צו איר א באַזונדער שליכעס, צו דער יונגער הערצאָגן.

ווען איבער פאסקיער האָט זיך צעטראָגן צום דריטן מאָל דאָס שאלן פון די
האַרנס און דאָס האָט געהייסן, אז ס'איז שוין צייט אָנצינדן די שאַבעס־ליכט, איז
יאָעל מיטן שטיינקריצער שוין געווען בא וועטוריען. דער ייד האָט איר געבראכט
א געשריפטס פונעם פויגלייעגער, דעם עלטערן פאלקן־דערעסירער, וואָס יאָעל
האָט אים געהאט אָנגערופן נימרעד דער צווייטער. ער גיט צו וויסן, אז ער האָט
געזוכט און געפונען דעם מאַקעס־מענוכע פון דער מאַכשייפע. זי ווינט איינע
אליין אין א כאָרעוון שלאָס, אין דער נאַענט פון א באַרג־ישעוו. דאָרט האָט
ער זיך אַנומלטן אָנגעשטויסן אָף דער אַנטלאָפּענער הויף־דאָמע, וואָס מע רופט
זי פענסולינע. זי האָט קיין אַנונג ניט געהאט, אז ער איז ניט לאַנג צוריק געקו-
מען פונעם שלאָס, וווּ מע ווייסט גוט, ווער זי איז, וווּ ער האָט זיך גענוג אָנגע-
הערט וועגן אירע נידערטרעכטיקע טאטן. זי האָט אים אליין אויסדערציילט, ווער
זי איז און פּונוואַנען זי קומט. זי האָט זיך אפּילע באַרימט, אז אינגליכן וועט זי
צוריקגערופן ווערן צו דער עלטערער הערצאָגן. ס'האָט זיך בא אים געשאפן אן
אַינדרוק, אז דאָס איז זי, פענסולינע, די עמעסע מאַכשייפע, ניט די, צו וועמען
זי איז צוגאסט געקומען. ער זעט זי דאָס ערשטע מאָל, נאָר ער האָט נאָך אָף
זיין לעבנס־לעבן ניט געזען, אז א פּרויענצימער זאָל זיין אזא אַכצייכצופּעדיקע
מופּקערעס.

ס'האַבן שוין לאַנג אָפּגעהילכט די לעצטע דריי טקיעס, וואָס האָבן מוידיע גע-
ווען, אז ס'איז שוין אַריינגעטראָטן דער שאַבעס. דער שטיינקריצער דערציילט
נאָך אלץ וועגן זיין בעסטן יעדיד דעם פאלקן־דערציער נימרעדן, מיט וועמען
ער ווינט בישכיינעס א טיר בא א טיר. וואָס פארא געטרייע בוזעם־פריינט זיי
זיינען. אז נאָך פון די קינדער־יאָרן האָבן זיי ביידע געפליקט די בערג־ניס, פון
וואָס פאר א הייך דער נוסבויס זאָל ניט זיין. איז ווי האָט ער געקאָנט אים אָפּ-
זאָגן פון זען זיך מיט דער גנעדיקער הערצאָגן און אויך מינדלעך איר אלץ
איבערגעבן וועגן אָט דער פאַרשייטער נאַפּקע, וואָס איז אַנטלאָפּן פונעם שלאָס?
יאָעל זיצט ווי אָף קוילן. ער וואַלט שוין איצט וועלן זיין אליין און זיך טאַקע
אָפּגעבן דעם פאַרגעניגן פון אן עמעסן שאַבעס־רו, ניט די רו, אין וועלכער א
מענטש נאָך א שווערער אַרבעט, אן איבערגעמידטער, נייטיקט זיך, נאָר די עכטע
רו, ווען דו האָסט דאָס געפיל, אז דו רוסט אָפּ בעגוף און אויך בענעפעש, מיטן
געמיט און מיט דער נעשאַמע, מיט אלע ראַמאך אייוורים און מיטן גאַנצן זינען.
דעריבער איז א שאַבעס־רו אָנגעזאָגט געוואָרן אַלציינס פאַרן קנעכט ווי פאַרן
האַר, וועלכער איז לאַכלוטן ניט פאַרהאַרעוועט, אפּילע פאַר די הויז־באַלעכאָים,
אָף אַלדאָס לעבעדיקע איז אָן שום מעכיצעס כאַל דאָס געבאָט פון שאַבעס־שאַ-
באָים.

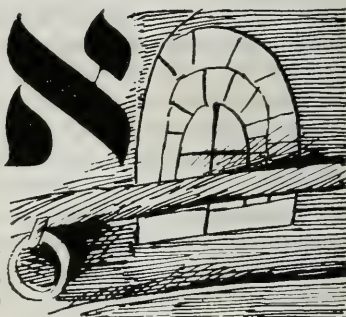
ער באַדויערט וועטוריען, וואָס פילט זיך ווי געטראָפּן דערפון, וואָס דער
שטיינקריצער האָט זיך אויך מיטאַמאָל א הייב געטאָן, און ביידע פאַרלאָזן זיי זי,
אָן דעם צונויפרייד וועגן דעם נאָכשאַבעסדיקן אַרויספאַר אינדרייען אין די באַרג-
מעקוימעס, וווּ ס'האַלטן זיך איצט אָף די מאַכשייפעס.

לאַנג נאָך איינער אליין בא זיך אין כּיידער טראַכט יאָעל וועגן וועטוריען
מיט א גוטהאַרציק וואַרעם געפיל. ס'טוט אים לייד, וואָס זי וועט קיינמאָל ניט

פארשטיין און ניט דערפילן דעם עכט גוטן טאם פון אַט דעם מענוכע־טאַג. איז עס דען בלויז מענוכע? ווי וואָלט זי עס געקאָנט באַנעמען, אז ס'איז אן אויסגע־טרוימט שטיק לעבן, אן אויסגעכאַלעמטער רו־טאַג, וואָס אז ער קומט, ברענגט ער מיט זיך א מין דערהויבנקייט, באַגלייט מיט א שטילער כעדווע.

דאָס פערטע קאפיטל אין א פארקישעפטן קרייז

ין צאָפן פון לאַנד, אינעם קליינעם ייִשעוו יוזער־שע, האָבן געלעבט מענטשן טמימעסדיקע און ביז גאָר גאַטספּאַרכטיקע. דער כאַשעווסטער און באַגלייבסטער מאַן איז בא זיי געווען דער קיורע, א גוטמוטיקער אלטיטשקער, א נעשאַ־מע־פּאַרזאַרגער, פּול מיט ליטזעליקייט צו די אונטערגעאַרדנטע פון זײַן פּאַראַפּיע. די דאָר־טיקע איינזוווּנער זײַנען גרייט געווען צו גיין אין פּײַער און אין וואַסער פאַרן קריסטלעכן גלויבן, פאַר דער הייליקער קירך, פאַר גאַטס קאַוועד. באַם קיורעס קלויסטער־דינער מאַרטין לאַראַש איז דאָס ווייב געווען א צויבער־גע־שטאַלט פון א גאַליערן. מע האָט זי גערופן דיאַנע. ווער ס'האַט זי געזען אין א פאַרכמורעטן ווינטער־טאַג, האָט געהאַט דאָס געפּיל, אז ער זעט פאַר זיך די שײַנעדיקע פּריילינג־זון. אזא בילד־פאַרשוין איז דאָס געווען. נאָר זי האָט קיין קינדער ניט געהאַט, ניט דער מאַן און ניט דער אַלטער קיורע מיט זײַנע טפּילעס האָבן דערצו ניט געקאָנט העלפן. גאַטס גאַד האָט זיך פון איר אָפּגעטאַן.

אפן קלויסטער־הויף, הינטער גראַטעס, איז געשטאַנען אין דער גאַנצער גרייס א שטיינערנע סטאַטוע פונעם הייליקן יוסטוס. יונגע מיידלעך, וואָס האָבן גע־בענקט נאָך ליבע, האָבן געוואָרפן אף דער סטאַטוע קנילעכלעך וואָל — וועט דאָס קנילעכל טרעפן אין דער סאַמע מיט פון האַרצן, וועט שוין דאָס געגאַרטע זיכער קומען. באַיאַרטע אקאַרעס, קינדערלאָזע יונגע ווייבלעך האָבן זיך באַמיט צו טרעפן מיטן קנויל א ביסל נידעריקער פון דער מיט. די וואָל, וואָס האָט זיך אָנגעקליבן פאַר דער וואָך, האָט דער קיורע צונויפגעזאַמלט, און דער פּידיען איז געגאַנגען אף אונטערצוהאַלטן קנילעכיקע יעסוימיס. די וואָל־וואַרפערנס אָבער האָט עס אַמאַל יאָ געהאַלפן, דערהויפּט די ליבע־בעטערנס, און אַמאַל ניט. אלנפאַלס דעם קלויסטער־דינערס בילד־שײַן ווייב דיאַנען האָט עס קיינמאַל ניט געהאַלפן. זי האָט אפּילע אָפּט טפּילע געטאַן צו דער הייליקער מאַדאַנע מיטן קינד אף די הענט, נאָר, אז ס'האַט אַראָפּגעקוקט דאָס ערנסטע פאַרזאַרגט־טרוי־עריקע אויסזען פון גאַטס מוטער, וואָס איז, אפּאַנעם, פּונקט אזוי, ווי זי, טיף אומגליקלעך געווען מיט איר בסולעשאַפט און מיטן מאַן דעם טויגעניכטס, האָט זי פאַרשטאַנען, אז זי וועט באַ איר גאַרניט אויסבעטן. זי וועט דאָ האָבן די זעלבע פּולע, וואָס מיט די וואָלקנוילן.

דער יונגער סראַרע פונעם נאַענטן שלאָס, וואָס קומט אָפּטמאַל צום קיורע, האָט אף איר אן אויג געוואָרפן. זי פון אים האָט אויך דאָס אויג ניט אַראָפּגענו־מען. ער באַגיטיקט דעם מאַן אירן פון מאַל צו מאַל מיט א געשאַנק. ער האָט

אפילע אמאל בא זיי אפגעוואָרפן א זייטל פון א קאלב, וואָס ער האָט געבראכט פארן קיורע. אין א וואַכעדיקן טאָג פון א גאנץ יאָר אזויפיל פלייש פארמאָגן? אירע גרויסע אויגן האָבן אופגעלויכטן מיט אנציקונג. זיי זיינען געווינט צו אַט דעם מין עסנוואַרג נאָר אין די געציילטע גרויסע כאַגע־טעג. דאָס עסן זייערס א גאנץ יאָר באשטייט טאָגטעגלעך פון גאַרטנוואַרג מיט צוואַרעך. אמאל פארגיי נען זיי זיך א געבראַטן פישל. זעלטן ווען טוען זיי זיך אַז דאָס פארגעניגן מיט א פיקעט־געטראַנק, וואָס זיי קאָכן אויס פון קרייטעכצער איבערגעמישט מיט אויסגעקוועטשטע וויינטרויבן.

מארטין, דער מאַן אירער, אינעם בלויזן העמד ביז די קני, אין די ברייטע לייזונטענע הויזן, איז ווי צוגעשמידט געוואָרן מיט די באַרוועסע פיס צו דער טיר־שוועל, ווען ער האָט דערזען אזא גרויסן פריידעק פלייש בא זיך אפן טיש. ער האָט אפילע קיין פריילעכע מינע ניט ארויסגעוויזן. זי, א צעפלאַמטע, האָט דעם סראַרע די הענט געקושט, און ער, דער מאַן, האָט דאָס מויל ניט געעפנט אף אַפצודאַנקען. עפשער בעסער אזוי. אז ער זאָגט שוין יאָ עפעס, קלעפט זיך אויך ניט א וואַרט צו א וואַרט. דער קימרישער אָדער זיצט אין אים גענוג פעסט. ער איז שוין גאַרניט אזא נאַר, ווי ער מאכט זיך. אַפטמאַל באווייזט ער אפילע א מין שעלמישקייט. זי ווייסט, אז ער איז אפילע דורכגעטריבן־צווייטעסדיק, כאַטש אזוי זעט ער אויס ווי א באַדאכטער מענטש. ער וועט קיינמאַל ניט געבן קיין גלייכן ענטפער אף דעם, וואָס מע פרעגט בא אים. ער איז פון דער נאַטור, ווי אלע פון זיין שטאַם, ניט אזא דרייסטער און פלינקער אפן וואַרט, האַגאַם דער סייכל איז בא אים א גאנץ ניכטערער, מיט דער געהעריקער אויסגערעכנטקייט און שטענדיק באזיניקט. דאָס איז בא אים א יערושע־זאך, וואָס גייט פון די בריטן, מיט וועמען די קימרים האָבן קרויוויש בלוט. ס'פעלט אין אים די איינ־געבוירענע האַפערדיקייט, די לעבעדיקע אָפנהאַרציקייט, דער אימפעט, דער ברען, וואָס ס'פארמאָגן אין זיך די גאַלן, די עכטע פראַנקן. אפילע די אויסערלעכקייט איז בא אים א טויט־ערנסטע, א קאַלט־שווייגנדיקע.

ביז זי האָט אָנגעהויבן לעבן מיט אים, איז איר געפעלן געוואָרן און ס'האָט איר גערייצט זיין שטאַלטנער וווקס, מיטן בלאַנדן קאַפּ האַר, דאָס לענגלעכע פאַנעם מיטן הויכן ברייטן שטערן. זי האָט אפילע מיט אירע פינגער אויסגע־מאַסטן, אז די אויגן בא אים געפינען זיך אין דער סאַמע מיט פונעם געזיכט. ער האָט זי אויסגעלאכט: דאָס איז דאָך בא יעדן מענטשן אזוי. ס'איז איר געווען אַנ־גענעם זיין פולבלעך שיין מויל מיט די קרעפטיקע ווייסע ציין. דערפאר דער פאַרקיילעכטער קין — צו אן ארויסגעסטאַרטשעטער. זי האָט פון אים ניט איין מאַל געשפאַסט: די נאָז קוקט בא אים אף אראַפּ, און די באַרד אף ארויף... און נאָך האָט זי געלאכט פון אים: וואָס ער קאָן ניט פאַרליידן איר געזאַנג, און אז זי שלעפט אים אמאל אריין אין א טאַנץ־ראַד, דרייט ער זיך אן אומצופרידענער ווי א גוילעם און מיט א מין קאַמישער ערנסטקייט אף זיין זויער גאַטספאַרכטיקן פאַנעם.

אַט מיט דער זעלבער זויערער מינע איז ער איצט געשטאַנען פארן יונגן סראַרע, דערצו נאָך א צעכראסטעטער, מיטן הוילן קאַפּ, אף וועלכן די האַר־פאַסמעס זיינען געווען אונטערגעהאַקט ביז העכער די אויערן, און דער האַלבקיי־לעך געדיכט פאַרפלאַנטערטע ביבער־האַר האָבן אים צוגעגעבן א האַכנאַעדיק בעטלערישן אויסזען.

דער אָפענער געשפרעך צווישן אַט די ביידע מענער האָט געמוזט סאַפּקאַלסאַף אויסברעכן, און דאָס איז פאַרגעקומען בא דער אָנוועזנהייט פונעם קיורע. דיאַנע האָט שוין געהאַט זיך מיסוואַדע געווען. זי האָט קלאַר און דייטלעך ביים דער ווידע געזאָגט דעם קיורע: אז זי וועט איינגיין אף אַט דער גרויסער און שווערער זינד. ס'ברענט איר דאָס לייב. זי ווערט פאַרקוילט פון אַט דעם

לאנגן טליען. אויב זי וועט זיך ניט אופלייזן און ס'וועט ניט געעפנט ווערן איר מוטערטראכט, וועט זי זיך א מיסע אַנטאָן.

— דאָס איז נאָך א גרעסערער כעט, — האָט דער קיורע א צעטומלטער אופ־געשוידערט און זי גענומען שרעקן, — דאָס איז א גלייכער וועג אינעם פלאַמ־פּייערדיקן גענעם, און אויך אף דער־וועלט וועט מען דיר פארשילטן דאָס גע־בייך, און אז ס'וועט קומען די צייט, וועט מען דיך ווי א נעוויילע באַגראָבן אף א פוסט פעלד ניט אונטערן קרייץ, און אָן א רעקוויעם.

דאָס איז געשען נאָך דער זונטיק־מעסע, אינעם הויף־קלויסטער באַם שלאָס. דער יונגער סראַרע האָט באלד דערנאָך פארנארט דעם קיורע צו זיך אין א באַ־זונדער כיידער, און ער האָט געוואָלט בא אים פויעלן, ער זאָל זיך אין דעם אי־ניען לאַכלוטן ניט אריינמישן. ער זאָל בלויז הערן און שוויגן. ער דארף אים בלויז פאר אן איידעם: אז דאָס צוגעזאָגטע, אויב ס'וועט נאָר צו שטאנד קומען דאָס, וואָס ער באַגערט, וועט פון זײַן זײַט אפן אַרנטלעכסטן אויפן אויסגעפילט ווערן.

דער מעווולוועלער איידע־פּאסטעך האָט זיך געאַקשנט. ניט געקוקט אף דעם סראַרעס דראַנגען, האָט ער פארוואַרפן מיט הענט און פיס, נאָר ס'האָט אים גאָר־נישט ניט געהאַלפן. ער איז מיט גוואלד און צוואנג פארבליבן אפן אָרט, און זײַנע אויגן האָבן געמוזט צווען און די אויערן זײַנען געצוונגען געווען צו הערן, ווי דער סראַרע האָט געוואַגט צו זאָגן דעם אריינגעקומענעם מאַרטינען, זײַן קירכן־דינער. דערביי איז אויך געשטאנען די מופקערעס זײַן ווייב:

— דו לאָז מיך איבער מיט דיין פרוי, און וויפל ערד דו וועסט אויסמעסטן, ארומקרייזנדיק אף דיין אייזל, ביז איך וועל זיך מיט איר באַפרידיקן, וועט דאָס אלץ דינס זײַן. דיין אייגנס. ס'ווארטן שוין אף דיר מײַנע מענטשן, — האָט ער געשמייכלט צום אף טויט דערשראַקענעם קיורע, — מע וועט דאָ אונטערצינדן א סטויג היי, וועלן זיי וויסן, ווען דיך אַפּשטעלן.

דער קלויסטער־דינער איז צונטער־רויט געוואָרן. דאָס פּאַנעם, די אַדער־שלייפן אף די ציטעריקע הענט זײַנען געדראָלן געוואָרן. ער האָט אראַפּגעבויגן דעם שווער געוואַרענעם קאַפּ און געשוויגן. די איבעריקע האָבן זיך אויך מיט קיין וואָרט ניט אַפּגערופן. ווען ס'איז צו פּינלעך און פאַרדעכטיק געוואָרן דאָס פאַרלענגערטע שטילשוויגן, האָט דער סראַרע שוין מיט ווייניקער קוראזש, א ביסל פאַרלוירן, מיט א צוגעדעמפּטער שטים ווידער אָנגעהויבן:

— דו וועסט מיטאַמאָל ווערן אן אייגנטימער פון א היפּשן גוט. דער רייכסטער גוטבאַזיצער דאָ אין יוזערשע, און זיכער... אויך א טאטע. די פרוי דינע... די קלוגע דינע... איך האָב איר געוויזן דאָס געהילץ אף א נײַ הויז, וואָס איך וועל שענקען, — האָט ער שטאַמלענדיק געשמייכלט.

דער קלויסטער־דינער האָט א פאַרבאַהאַלטענעם האַסטיקן קוק געטאָן אפן ווייב, וואָס האָט אראַפּגעלאָזט די אויגן. אינגאַנצן א פינצטערער האָט ער זיך אוועקגעדרייט און מיט שווערע טריט ארויס פון צימער.

אפן הויף האָט שוין געווארט אף אים זײַן אייזל אונטער א פרעמדן זאָטל און דעם סראַרעס צוויי באַגלייטער אף הויכע געזונטע רייט־פּערד. ער האָט מיט א בייזקייט ארויסגעריסן דעם צוים־געביס פונעם אייזלס איינגעשפּאַרט מויל, גע־נומען אַפּשפּיליען די אלע באַפּרענדזלטע רימענס, און ווען דער זאָטל מיט די נאָכהענגער האָט זיך שוין געוואלגערט אף דער ערד, האָט ער זיך אַרופּגעכאַפּט אף דעם אייזלס הוילן רוקן. ער האָט זיך אפּילע ניט געגעבן די מי אַפּצוּוּכּן די דעקע, מיט וואָס דעם אייזלס פעל איז געווען צוגעדעקט, בייס ער איז געקומען צו פּאַרן.

דאָס ווייב זײַנס, און נאָך איר דער סראַרע, זײַנען שוין געווען אפן הויף. נאָר נאָך איידער זיי האָבן זיך דערנענטערט צו אים, איז ער שוין געווען באַם הויף־

טויער מיט די צוויי פערדרייטערער בא די זייטן. באם ארויספאר האט ער נאך באוויזן, ניט אויסקערעווענדיק דעם קאפ אף צוריק, אויסצושרייען אף א קאל מיט א געמאכטער דרייטקייט:

— דו פארהאלט זיך מיט אים וואס לענגער, דו הינטישע הורן-טאכטער!
פונעם פון פארויס באשטימטן אנגעצייכנטן ארט האבן זיך די דריי רייטערער געלאזט אין גאלאפ. די באגלייטער וואלטן אזוי ניט געזילט, נאר זיי האבן געמוזט נאכפאלגן דעם קלויסטער-באדינער, וואס האט זיך באמיט איינצושלינגען וואס מער שעטעך.

אויס מיט די קירכן-גלאקן. אויס מיטן האבן צו טאן מיט הייליקן ברויט, מיטן סאקראמענט-וויין. מיטן שפרענג-פענדול און מיטן טויף-וואסער. ער זעט פאר זיך א גרויס-ברייטע פלייץ-לאַנקע, וואס איז באשטימט פאר א ווייט פארשפרייטן פיטער-פלאץ, ווו ס'וועלן זיך טאג און נאכט פיטערן מעכטיקע טשערעדעס שאף און רינדער. עמעס, ער טראגט זיך דערווייל איבער א פארטריקנטער בסולע-קארקע, ווו די ערד איז פול מיט קיזל. דעם אייזלס פיס שטויסן זיך אלעמאל אן אף בערגלעך מיט שטיין-הרודעס, האגאם זיי לויפן גאנץ אייליק. ס'מאכט דעם איינדרוק, ווי ער וואלט געאנגען אין א געוועט מיט די רייטערער אף די גע-זונטע אָגערס. ער וויל זיי באווייזן, וואס מע קאן איינעמען מיט אַט די אָפטע אייזלשע טריט, ווען מע האט נאך דערצו א באגער צו אן אייגענער גרויסער נאכלע, מיט וואס מער אקער-באָדן, ווען מע וויל פון אן אַרעמען קלויסטער-דינער מיטאמאל פארוואנדלט ווערן אין א רייכן גוטבאזיצער. אַט ערשט דעמלט וועט ער קענען לעשן ווי ס'באדארף צו זיין דעם פארדראָס-געפיל מיטן זיך נוי-קעם זיין אין זיין נאפקע.

נאר ס'איז פון אים קיין גוטבאזיצער ניט געוואָרן. אין א קליין שטיקל צייט ארום האט דער יונגער סראָרע מיט א מאכנע באגלייטער זיך אוועקגעלאזט בא-פרייען דאָס הייליקע לאַנד פון די אומגלייביקע. דאָס איז געווען די צייט, ווען די קאטוילישע קירך האט גערופן צום ערשטן קרייץ-צוג. דער פאָטער זיינער, דער אלטער וויקאָנט, האט דעם קלויסטער-דינער אין הויף ניט אריינגעלאָזט. ער וויל אפילע ניט וויסן פונעם זונס פארדארבענע מייסיס. מארטין איז שטיין געבליבן פון יענער זייט טויער. צו פארנאכט-צו איז ער נאָכאמאל אוועק צו די גרויסע שטאָכים רוערד, וואס ער האט פאר זיך געהאט אויסגעמאָסטן. אהיים האט ער שוין ניט וואס צו גיין. ווי דאָ, אפן פוסטן פלאכלאנד, האט זיך בא אים אין הויז שוין לאנג קיין מענטשלעכע שטים ניט געהערט. דאָ, אין פעלד, כאפט דער אויער דאָס שטילע גערויש פון א פויגל-פלאטער, דעם קוים דערהערבארן געזושום פון די קאל-האמינים אינזעקטן, און דארט, אין דער היים, האט ער פון יענעם טאָג אָן מיט זיין פליאנדרע קיין וואָרט ניט אויסגערעדט. אויך פון איר, פון זיין געקייוווע, האט ער קיין פיפס ניט געהערט.

מער האט ער זיך שוין צו איר ניט אומגעקערט. ער איז מיטאמאל אנטרונען געוואָרן. דעם קיורע האט ער געזאָגט, נאָכן באזוכן דאָס לעצטע מאל דעם ווי-קאָנט, אז ער פארלאָזט די היים און גייט זיך באהעפטן צו די קרייצטרעגער. די שיינע דיאנע איז געבליבן איינע אליין אָן דעם געליבטן און אָן דעם געזעצלעכן מאן... און דעריקער אָן א מינדסטן סימען פון באפרוכפערונג. די יונגע וויבלעך, בא וועמען דער בויך איז שוין געווען אף דער נאָ, האבן מיט שטאָלץ אדורכ-געטראָגן פאר איר זייער פארפעקלען זיך. אינעם קליינינקן יישעוו יווערשע און אינעם נאָענטן ארום האבן שוין אלע געוויסט וועגן איר העפקערדיקן פארקער מיטן יונגן סראָרע. די ווייבער האבן אין איר א נעקאמע געהאט, און מיט קלוי-מערשטן בושעס-פאָנעם אף די פרומע ליפן האט מען זי בארעדט. וואס מער די צניעס שעמט זיך, אלץ מער האנאָע האט זי פון צעקניען און פילן א טאם אין פרעמדע זינד. די מענער האט זי גערייצט און בא זיי ארויסגערופן א קינע צום

גליקלעכן פארפירער אירן. ס'האָבן זיך שוין געפונען ווילע יונגען, וואָס האָבן אויך געוואָלט פרווון דאָס מאָל. נאָר דיאָנע האָט געטריבן פון זיך ניט נאָר די דרייטע באלטיזוועניקעס, נאָר אויך די נאָענטסטע כאַווערטעס אירע. די פריינט- לעכסטע שכינעס האָט זי אף דער שוועל ניט אַרופגעלאָזט. זי האָט זיך אינגאנצן געוואָלט אָפונדערן פון מענטשן און פונעם ארום. זי איז קיין איין מאָל נאָכן מאַנס פארשווינדן ווערן ניט געווען אין קלויסטער. זי האָט אויסגעמיטן זיך צו באַגעגענען מיטן קיורע. ס'האָט זיך פארשפרייט א קלאַנג, אז זי גייט אלע טאָג ארויס אף די וועגן און קוקט ארויס ניט אפן מאַן, נאָר אפן יונגן סראַרע, דעם ריטער אירן, וואָס האָט איר צוגעשיקט א יעדע, אז ער וועט זיך אינגיכן אומ- קערן.

ס'זיינען שוין אַבער אוועק טעג און וואָכן און פיל כאַדאַשים. א סאך האָבן זיך שוין צוריקגעקערט פונעם ניט-געלונגענעם קרייץ-צוג, און צו איר איז קיינער ניט געקומען. מע דערציילט, אז עמעצער האָט זי געזען שפעט באַנאכט אפן שיידוועג באַם שטיין מיטן גרויסן קרייץ. זי האָט דעם ציילעם באַצירט מיט א רויזנקראַנץ, געקושט דעם קרוציפיקס און מיט פארוויינטע אויגן ארויסגעקוקט אין דער ווייט פון אלע זייטן: עפשער וועט זיך עמעצער באווייזן. אנדערע האָבן זי געזען ברעכן די הענט און זיך וואַרפן מיטן פאַנעם צו דער ערד, צו דער זעל- בער ערד, וואָס דער מאַן אירער האָט פאַר זיך געמאַסטן.

אַט די טרויעריקע בענקשאַפט, די עלנט, די איינזאמקייט, אין וועלכער זי האָט זיך אליין איינגעשלאָסן, האָט זי געמאַכט נאָך רייצנדיקער. דערצו האָט נאָך צו- געשפילט דער בליענדיקער עלטער אירער, די לעצטע פאַר יאָר צום דריטן צענדליק, די אויגן באַ איר האָבן מאַמעש געקישעפט. זיי זיינען אזוי ווי גרעסער געוואָרן און לויטערער. אין זיי איז פאַראן די טיפקייט פונעם בליק באַ א מיז- רעך-פּרוי און די זויבערע אויגן-בלויקייט, וואָס באַ א פרוי פון צאַפן. ווער ס'האָט זי נאָר איין מאָל געזען, איז צו איר צוגעזאָגן געוואָרן.

א פון דער פרעמד געקומענער, ניט היגער, האָט פונדערווייטנס דערזען דעם קאַפּ אירן. איז ער איר נאָכגעגאַנגען. דאָס איז אַן שום סאַפעק, — האָט ער גע- טראַכט, — איינע פון די שענסטע פרויען-קעפּ, וואָס ער האָט ווען-עס-איז אף זיין לעבן געזען. ער שטייט אזוי שטאַלץ-גרויסארטיק אפן שיינעם האַלדז, און די גאַנצע צייט אזוי פעסט-גלייך, ווי מער וואָלט זי גאַרנישט ניט אינטערעסירט פון דער זייט. פון הינטערן טיכל קוקן ארויס לייכט-טונקעלע האָר, און אזא געטאַקט- קייט פונעם גאַנצן געשטאַלט... אויב נאָר דער פאַדערטייל צי די געזיכט-שטריכן האָבן זי ניט אונטערגעפירט...

ווען דער אַנגעפאַרענער האָט זי דעריאָגט און איר אריינגעקוקט אין פאַנעם אריין, האָט ער גלייך געמאַלדן, אז אזעלכע שיינהייטן איז ניט צו באַגעגענען איבערן גאַנצן פראַנקלאַנד. „איך בין א רייזנדער, — האָט ער זיך איר פאַרגע- שטעלט. — איך האָב שוין אף מײן לעבן געזען גענוג פּרעכטיקע פרויען... נאָר אזא מוסטער פון א שיינהייט... דאָס איז לאַכלוטן ניט ענלעך צו דעם אלץ, וואָס איך האָב ביז איצט געזען.“

זי האָט אפילע קיין שמייכל ניט געטאָן. זי האָט זיך אויך ניט אומגעקוקט אף אים און איז זיך געגאַנגען איר וועג ווייטער. ער האָט זי ניט אָפגעלאָזט, איר אלץ נאָכגעגאַנגען און זיך געבעטן באַ איר, זי זאָל אים עפעס זאָגן. זי זאָל א וואַרט ארויסריידן. זאָל זי אים זידלען, אבי ער זאָל איר שטים דערהערן. זי איז דאָך זיכער ניט קיין טויבשטומע? ער זעט אין איר הערלעכן גלאַנץ דעם אויך קלוגן פארשטאַנד, דעם נייכטערן סייכל. ס'איז אין איר קיין סימען ניטאָ פון אַט דער נאַריש שטאַלצער טעמפּקייט, וואָס מע קאָן אמאָל אַנטרעפן באַ אַט אזעלכע מינע שיינהייטן, באַ פרויען, וועלכע האָבן קיין טראַפן סייכל ניט, וויאזוי זיך צו באַנע- מען מיט א ווירדיקן מאַנספאַרשוין.

זיי זינען באגלייט געווארן מיט פינטלעכע שפאט-בליקן פון די ארטיקע טוישוים. די גאנצע קינע-סינע, וואס איז זיי נאכגעגאנגען, איז געפאלן ניט אזוי אפן כעזשן פונעם פרעמדן שארלאט, דעם פרויען-פארפירער, ווי אף די אנען, האגאם ס'איז געווען צו זען, ווי זי ווייכט פון אים. זי האט אף אזויפיל פארגיכערט אירע טריט, אז ס'האט זיך באקומען, ווי ער לויפט איר נאך. ענדלעך איז זי צוגעקומען צו איר היים, ווו זי האט אים איבערגעלאזט אן א זיי-געזונט, און אין שטוב בא זיך האט זי גלייך פאריגלט טיר-און-טויער.

אבער ניט טאמיר איז עס איר אפגעגאנגען אזוי גלאטיק. דער יונגער אלמען וועריען, דער ארטיקער פלייש-העקער, איז זי איינמאל באפאלן אין א פינצטערער נאכט און האט זי צעשלאגן מאקעס-רעצאך. מע האט זיך אף מארגן גענומען צו אים. מע האט אים באשולדיקט, אז ער האט זי געוואלט הארגענען אף טויט, האט ער געלייקנט שטיין און ביין.

— וואס דען האסטו פון איר געוואלט? — האט מען אים ניט אפגעלאזט, ער זאל נאר אויסזאגן, וואס האט אים געבראכט צו אט דעם ווילדן אפאל, האט ער געשוויגן. ער איז גרייט צו באצאלן דעם גרעסטן קנאס. ער איז גרייט אפזיצן אין שטראף-הויז, וויפל מע וועט באשטימען, נאר מער וועט ער גארניט זאגן. מע האט אים אפגעהאלטן אונטערן שלאס דריי מעסלעס, און מע האט זיך ווידער גענומען צו אים. ער האט געבעטן, מע זאל בא אים נעמען פאר דער מאכשייפעס-וועגן שאדן-געלט. זאל זי האבן מיט וואס צו באצאלן פארן אויסהיילן די ווונדן, וועלכע ער האט איר אָנגעמאכט.

— איצטער האסטו אף איר ראכמאָנעס? — האט מען בא אים געפרעגט. — צי עפשער האסטו אף איר ראכמאָנעס געהאט דעמלט, ווען דו האסט זי געמיימעסט? געוואלט איר צוהעלפן וואס גיכער פאטער ווערן פון איר אומווירדיק ניוועדיק לעבן? — ער האט געשוויגן. — האסט זיך געוואלט עפשער אָנעמען די קריוודע פון מארטינען? ער איז, דוכט זיך, געווען דיין בוזעס-פריינט?

— די בעסטע גוטעברידער, — האט עמעצער פון די ראטמענער אונטערגעזאגט. — האסטו זיך געוואלט פאר אים אין איר נויקעם זיין? פארוואס האסטו זיך אזוי שפעט דערמאָנט?

— איך האב אים טיף אין דער ערד, מארטינען, — האט דער פלייש-העקער ביז ארויסגעברומט.

— אַט זאָג דעם עמעס! וועסטו ניט זאָגן, וועלן מיר דיר נאך אַנטאָן דיבעס אף די פיס, און אזוי גיך וועט מען דיך ניט אפלאָזן. דיין באלעבאָס האט שוין גענומען אן אנדער העקער.

— איך וועל אים די געדערים אויסטרענען, דעם פרעמדן העקער, — האט ער זיך אָנגעצונדן.

— ער איז ניט קיין פרעמדער. ער איז אזא ווי דו, פונעם פלייש-העקער-צעך, און דו זיצסט א פארשפארטער.

— איך האב געוואלט, זי זאל איבערגיין אף מיינע קעסט, די מאכשייפע, — האט ער זיך סאָפּקאלסאָף מיט גרויס צאָרן מוידע געווען.

— און זי האט, פארשטייט זיך, ניט געוואלט? האסטו זי ניט געקאָנט איינ-ריידן מיט גוטן? ניט גלייך צעהארגענען א מענטשן. וואס וועסטו שוין פויעלן איצט? — האבן אים די איבעריקע פרעגער גענומען זאָגן מוסער.

— וואס איז דאָס ריידן? איך האב זי געוואלט מאכן פאר א קאליקע. וואלט זי קיין אנדער בריירע ניט געהאט, — האט דער פלייש-העקער זיך, ענדלעך, ביזן סאָף מוידע געווען.

פון דעמלט אן איז צו איר צוגעקלעפט געווארן דער צונאָמען מאכשייפע, און ניט נאר דער נאָמען. מע איז אינעם יישעוון געקומען צום אויספיר, דערהויפט די פרויען, אז די שיינקייט אירע איז מער ניט ווי א פארבלענדעניש, דער גאנצער

צויבער-רייך אין אירער איז אף אויסנעמען און פארקישעפן די מענער. מע האָט שוין אָנגעהויבן דערזען א מין פארדעכטיקן שימער אין אירע אויגן, א מין שלאנגען גלאנץ אף איר אויסגעבלייכטער צורע. אנדערע האָבן געוויסט צו דערציילן, אז זי פארנעמט זיך טאקע מיט דער שווארצער קונסט. די בעסטע באשטעטיקונג דערצו: ווי זי האָט פארבלענדט דעם יונגן סראָרע. ניט אומזיסט האָט זי אזא קיר שעה־קראפט אריינצונארן אין איר נעץ אריין די נארישע מאנצבלעך. ווי נאָר זיי טוען א קוק אף איר, ווערן זיי פארכאפט ווי פון א בייזווונדער.

די געציילטע יונגעלייט, וועלכע פלעגן ביז איצט אזוי ריטערלעך איר צוהעלפן אין דער באלעבאטישקייט, אפן גאָרטן, אין פעלד, האָבן זיך פלוצעם מיטאמאָל אָפגעשלאָגן פון איר. עמעצער האָט געזען באנאכט, ווי פון איר קוימען צוזאמען מיטן רויך שפרינגען ארויס מאַדנע אויסטערליש-ווילדע קלייניקע באשעפענישן. דאָס זיינען, אפאָנעם, די כײַעלעך, וואָס מע רופט זיי שרעטעלעך, און זיי טוען שוין פאר איר אָפ די אלע מיזעסע מייסיס.

אלע אינעם יישעוו האָבן אָנגעהויבן ווייכן פון איר. זי האָט ביז אהער זיך אליין באמיט אויסצומירן מענטשן. איצט האָט זי אָנגעהויבן צו באמערקן, ווי די איינווינער מאכן זיך, אז מע זעט זי ניט. מע באגריסט זיך ניט מיט איר און מע ענטפערט ניט אף איר גוט־מאָרגן. זי האָט מיטאמאָל דערפילט, אז קיינער וויל ניט שטיין אין אירע דאלעדאמעס. דאָרט, ווו זי קומט צו, ווערט באַלד א הוילער שעטעך ארום איר. אפילע אַרעמעלייט האָבן אָנגעהויבן מוירע האָבן צו נעמען בא איר א געשאנק. גייט זי אמאָל דורך דעם פלאץ, וואָס באַם קלויסטער, ווו זי איז שוין אזוי לאנג גייט געווען בא א גאָטעסדינסט, און זי שטופט דעם בעטלער אין האנט אריין א מאטבייע, שטויסט ער אָפ פון זיך די נעדאָווע און נעמט שפייען און זיך ציילעמען, אלע זאָלן זען, ווי ער טרייסלט זיך אָפ פונעם קישעף, וואָס זי האָט אים געוואָלט אָפּטאָן.

נאָך אַט דעם פאל האָט זי אליין אָנגעהויבן אנטלויפן פון מענטשן. מיטאמאָל האָט זי זיך אָפגעהערט באווייזן אין גאס. באַטאָג זעט מען זי אינגאנצן ניט. זי פארשליסט זיך אין די פיר ווענט, און פון זון־אָפגאנג, ביז ס'הייבט אָן גוט צו דעמערן, טרעט זי ניט אריבער די שוועל פון איר הויז. ווען מענטשן לייגן זיך שלאָפן, דעמלט ערשט גייט זי ארויס פון שטוב, און ווי א נאכט־וואנדלערן קאָן מען זי אָפט זען אין גאנץ אומגעריכטע ערטער. עמעצער האָט זי געזען זיך גראָבן אפן צווינטער. אנדערע האָבן זי באגעגנט קלייבן גראָזן אף דער לאַנקע. זי פארבלאָנדזשעט אמאָל, אפילע אף א גאנצער נאכט, אינעם נאָענטן וועלדל.

אין אינעם א טאָג האָט מען געפונען די טיר און די לאַדנס פון איר שטיבל פארקלאפט פון דרויסן. מענטשן האָבן געמיינט: מע איז שוין פון איר פאָטער געוואָרן. נאָר ס'הייבט זיך ניט אָן. זי האָט זיך באזעצט אין א פארלאַזט כאַרעוו הייזל הינטערן יישעוו, ניט ווייט פון איר שטיקל פעלד, און מער קוקט מען זי דאָ ניט אָן.

דאָרט, אין איר כרווע, זעט מען זי אויך זעלטן. ערגעץ ווערט זי פארפאלן אף די וויסטע און פוסטע פעלדער, אינעם נאָענטן וועלדל. עפעס זוכט זי דאָרט צווישן די ווילדע גראָזן און קרייטעכצער. איינער אן אומלייט פון די לאַבוסעס, וואָס קאָנען זיך נאָך אלץ ניט באפרייען פון איר קישעף, האָט זיך אמאָל פאר-קליבן צו איר אין הייזל, ווען זי איז אין דער היים ניט געווען, און ער האָט דאָרט געפונען א ביטערן געטראַנק, אזא, וואָס האָט אים ווי ביר פארשיקערט. זי מאכט עס, אפאָנעם, פון די קאַלערליי וואַרצלען און פלאנצן, וואָס טריקענען זיך דאָ. אן אנדער כעוורעמאן האָט געפונען אין א טעפל א מין געבלעכע זעמלמעל. ער האָט עס גענומען אף דער צונג: שאַרף־טערפקע און ביטערלעך־זיס. ווען ער האָט עס בא זיך אין דער היים גענומען גוט פארזוכן, האָט אף אים די הויט אין מויל אָנגעהויבן ברענען און דער שלונג האָט אָנגעהויבן טריקענען. אין קאָפּ

האָט אָנגענעם גערוישט, ווי אין א גוטער שיקרעס. פאר די אויגן האָבן ארומגע-
שוועבט אזעלכע מעשונענדיק-פילקאליריקע און פלאמפיערדיקע דריידעלעך און
שפילעכלעך. ס'האָט אים געשטופט צו פלאפלעריי און געלעכטער. ס'האָט זיך גע-
וואַלט עפעס טאָן, זיך באוועגן, זיך שלאָגן מיט עמעצן, נאָר די פיס האָבן זיך
געטוקט און די צונג האָט זיך געפלאַנטערט. ווען ער האָט אף מאָרן געגעבן פון
דערפון פארוזוכן, בעסאָד־סוידעס, דעם כאווער זיינעם, האָט ער דערזען, ווי בא
יענעם האָבן זיך אזש פארברייטערט די שווארצאפלען. ניט אומזיסט, אפאָנעם,
זיינען בא דער מאכשיפע אזעלכע צעעפנטע גרויסע אויגן. דער כאווער איז
געווען אין אזא טראנס, אז ס'איז שיר ניט דערגאנגען צו א געשלעג צווישן זיי.
אן אופגערעגטער, האָט ער אים אלץ געשלעפט אינמיטן באטאָג צו סארפאלינען,
דער איין־איינציקער גאסנפרוי דאָ אינעם ייִשעוו.

דורך איר, דורך אָט דער זוינע, האָבן זיך די ווייבער גענוי דערוויסט וועגן
דעם קישעף־מיטל, מיט וועלכן די מאכשיפע האָט אזוי צוגעצויגן צו זיך דעם
יונגן שיינעם וויקאָנט. אפן זעלביקן אויפן קאָן זי קאליע מאכן אלע זייערע מע-
נער. מע איז געלאָפן צום קיורע, ער זאָל געפינען עפעס אן אייצע קעגן אָט דער
שווארצער ראָב. פון דעמלט אָן האָבן די פרויען, וויבאלד מע האָט זי נאָר דערזען
פונדערווייטנס, זיך צעקראקעט, נאָכמאכנדיק דעם געשריי פון די ראָבן. זאָל זי
וויסן, וואָס פאר א פארשאַלטענע ראָב זי איז צווישן דער איידע דאָ.

דערווייל איז באקאנט געוואָרן: דער וויקאָנט האָט באקומען א יעדיע, אז דער
יונגער סראָע איז דערהארגעט געוואָרן, — ניט אפן שלאכטפעלד, אין קאמף קעגן
די אומגלויביקע. אים האָט דערשטאָכן דער מאכשיפעס מאן, דער קלויסטער־
דינער מארטין. זיי האָבן זיך דאָרט באגעגנט אינעם הייליקן לאַנד, איינס אף
איינס, און דער כויוו איז געדעקט געוואָרן באלד אפן אָרט. איצט בלאַנקעט ער
ערגעץ ארום, דער אָרעמער מארטין, אָט דאָ אין דער סוויוע, און ער וויל זיך
דערלאנגען צו דער מאכשיפע, אף זיך מיט איר אויך אָפרעכענען. אנדערע זאָגן,
אז ער האָט זיך נאָך ניט אינגאנצן פון איר קישעף באפרייט, ער וויל זי צונעמען
און אוועק מיט איר אין א פרעמד לאַנד.

מיטאמאָל איז די מאכשיפע אנטרונען געוואָרן. צי א דונער האָט זי דער-
שלאָגן, ווען ער האָט געטראָפן אין איר כורווע, צי זי האָט אליין דאָס היזל אירס
פארברענט און ס'איז געבליבן נאָר אש און שטויב, דער איינציקער זייכער, וואָס
זי האָט געלאָזט נאָך זיך אפן אָרט פון איר געבוירן.

אין א קליין שטיקל צייט ארום האָט מארטין, דער קלויסטער־דינער, אינמיטן
דער נאכט אָנגעקלאפט צום קיורע. ער האָט זיך איינגעשטעלט קומען, זיך דער-
פרעגן אף דער שיינער מעטרעסע זיינער. ווען ער האָט זיך דערוויסט, וויאזוי זי
האָט געלעבט און אז זי איז מיטאמאָל פארשוונדן געוואָרן, האָט ער זיך אליין
איבערגעגעבן אין די הענט פונעם וויקאָנט.

דיאנע איז שוין צו יענער צייט דורכגעגאנגען א שטיק מעדינע. פון דער היים
האָט זי זיך אוועקגעלאָזט צאָפנדיקער קיין סען־פאולאָ, ביז צו דער שטאָט קאן,
און נאָך ווייטער. דעם גאנצן וועג האָט זי זיך געפונען צווישן דעם מאנס לאַנדס־
לייט, אויך אזוינע ווי ער, פארומערט־קאלטע, שטענדיק שווינגנדיקע בריעס. קיין
איינער פון זיי האָט זיך אפילע ניט אומגעקוקט אף אָט דער פארקויטיקטער פוס־
גייערן אין די צעריסענע בעגאָדים מיט קימאט א ליידיקן קאָרב אף די פלייצעס.
דערפאר איז דאָ די לאַנדשאפט א פארביקערע, ווי בא איר אין דער היים. דער
קאנט איז דאָ א מער באוואלדיקטער, און אויך די ערד־שטאָכים זיינען דאָ ווילד
באוואקסן מיט די נייטיקע פלאנצן, צו וועלכע זי האָט זיך צוגעווינט. כוץ דעם,
איז דאָ פאראן דער יאם, וואָס מאכט פארגעסן און איינצייטיק דערוועקט ער און
צערודערט די נעשאַמע. ער רופט בא איר ארויס די דערהויבנסטע און שטארקסטע
פארלאנגען, וועלכע זי האָט שוין לאנג דערשטיקט אין זיך. זי קאָן ניט פארשטיין,

וואזוי קאנען די מענטשן דאָ ניט באווירקט ווערן פון דער רייכער נאטור? און זיי זאלן פארבלייבן אזעלכע טרוקענע, ווי איר מארטין... זי האָט זיך אנומלטן אַנ- גערופן מיט זיין מישפּאַכע-נאַמען, איז זי שיר ניט אריינגעפאלן.
— לאַראַש? — האָט די אייגנטימערן פונעם האַרבעריק איבערגעפרעגט. — איך קען די ברידער לאַראַש פון אווראנש. איינער פון זיי האָט אריינגעכאַפט די שענ- טטע פרוי פון ברעטאַן. מארטין האָט ער געהייסן.

דיאנע האָט זיך פון דאָרט קוים אָפּגעטראָגן. זי איז שוין די נאַכט פארבלייבן אָן א נאַכטלעגער, און אָף מאַרגן איז זי שוין זייער ווייט געווען פון דעם דאָזיקן מאַקעם. דאָ טאָר זי זיך מער ניט פארהאלטן. אין אַט דער פאַרשאַלטענער נאָר- מאַנדיע קאָן זי זיך נאָך אַמאָל באַגעגענען מיט זיינע אייגענע, צי אפילע מיטן מאן אליין. זי האָט זיך לאַנג געשלעפט צופוס קיין דאָרעם-צו, ביז זי האָט זיך ענדלעך דערלאנגט קיין לאַנגעדאָק און צום זוניקן פראַוואַנס. אין א שטעטל באם ברעג פונעם טייך ראָן האָט זי זיך באַגעגנט מיט פענסולינען. דיאנע איז נאָרוואַס ארויס פונעם וואסער, זי האָט נאָך ניט באוויזן אַנציען אָף זיך די טראַנטעס. די נאַסע האָר אפן קאָפּ זיינען נאָך געווען צעשאַטן ביזן נאַקן, און א פּרעמדע פעטליביקע פרוי האָט איר פאַרשטעלט דעם וועג.

— ווער ביסטו, טייערע? ביסט ניט קיין היגע? — האָט פענסולינע געגאפּט און זי באַקוקט פון קאָפּ ביז די פיס. — פּונוואַנען קומסטו אהער, אזא שיינע מאַדאַנע? דיאנע איז אָפּגעגאַנגען אין א זייט. ס'האַט זי געשראַקן אַט די געזונטע הויכע פרוי מיט די פולע אָנגעגאַסענע בריסט, מיטן ליבלעך-זיסן שמיכל אפן צעבליטן פאַנעם. זיי זיינען עפּשער ביידע פון איין עלטער, נאָר דיאנע פילט זיך קעגן איר ווי אן אויסגעדאַרט מיידעלע. זי שעמט זיך מיט דער אויסגעצערטער איידלקייט נאָך מערער ווי מיט די צעפוילטע קליידער, וואָס זי וועט באלד דאַרפן אַרופ- שלעפּן אָף זיך. יענע האָט שוין מיטן זיידענעם ברוסט-טויך איינגענומען די הויכע בריסט אירע, וועלכע זיינען צונויפגעדריקטערהייט ווי איינגעשרומפן געוואָרן. זי ציט שוין אָן אָף די פיס די אונטערלעך, און דיאנע שטייט נאָך אלץ פאַר איר א נאַקעט-הוילע און ענטפּערט מיטאַמאָל אָף עטלעכע פראַגן, וועלכע שייטן זיך נאַכאַנאַנד און אָן אפּהער.

דעם זעלבן טאָג אין א קליין צימערל פונעם אַרטיקן גאַסט-הויז איז שוין דיאנע געזעסן אן איבערגעטאַנענע אין א נייעם סטאָן, מיט א פאַדערשטן אויסבעט, וואָס האָט נאָך בוילעטער געמאַכט איר געשטאַלטיקייט. פענסולינע אין א שאל-מאַנטל אָף די אַקסל איז געזעסן אפן געלעגער. זיי זיינען שוין ביידע געווען גוט זאַט, נאָך א געשמאַקן מיטיקעסן מיט פליישן און וויינען. זיי האָבן שוין וועגן אלץ איבערגערעדט. זיי ווייסן שוין איינער פונעם אנדערן אלץ, וואָס עס לוינט, אז דער קעגנערישער צאד זאָל וויסן. דיאנע האָט זיך אפילע ניט געשעמט דערציילן, אז זי איז אוועק פון דער היים מיטן צונאַמען מאכשייפע. אז זי האָט שוין אליין אָנגעהויבן גלייבן, אז זי קען פאַרקישעפּן אי זיך, אי יענעם. פענסולינע שלאָגט איר איבער די רייד, אז זי זאָגט עס, ווי זי וואָלט גערעדט צו זיך אליין, ווי זי וואָלט געטרוימען אין דער הייך:

— ער וואָלט מיר אזוי דאַנקבאַר געווען, אונדזער גוטער שיינער ריימונד... און דו... דו וואָלסט בא אונדז געוואָרן פון די ערשטע הויף-דאַמען. ער וואָלט דיך געהויכט און געקרוינט. איך וועל דיר זאָגן דעם עמעס: ער האָט נאָך אזא, ווי דו, אָף זיין לעבן ניט געזען. די איצטיקע מעטרעסע זיינע איז א פאַרזעעניש קעגן דיר.

דיאנע האָט לאַנגזאַם געשאַקלט מיט איר שיינעם קאָפּ אָף ניין.

— ער איז דאָך דער מעכטיקסטער אין פראַוואַנס, דער טולווער הערצאַג. איז דען צו פאַרגלייכן ריימונד דעם זעקסטן מיט עפעס א שאַלעמייזל, ווי דיין ווי-

קאנטס זון? אט דעם מעסן פאכדן און שווינדלער, אט דעם טויגעניכטס, וואס איז אפילע ניט פיייק געווען צו באפרוכפערן אזא שיינהייט.

— רעדט וועגן אים ניט, — האט זיך בא איר דאנע געבעטן, — איך אליין טו אלץ אף צו דערשטיקן אין זיך, אויסלעשן... די מינדסטע געדעכעניש וועגן אים, און ביכלאל וועגן די מענער.

— דו אנטלויפט פון ליבע, — האט זיך פענסוליע צעלאכט, — און דו ביסט געקומען אין א לאנד, ווו דאס טייערסטע, דאס דערהויבנסטע און שענסטע אינעם לעבן איז — די ליידישאפט. אין א לאנד, ווו מע רעדט וועגן דעם אפן, אן קונצן, און מע איז שטענדיק גרייט צו מיסיס... ווו באזינגט מען זי נאך אזוי, די ליבע, ווי בא אונדז אין פראוואנס? — און זי נעמט אויסזיגען באזונדערע סטראפן פון פארשיידענע ליבע-לידער.

דאס ערשטע מאל אין איר לעבן הערט דאנע אזעלכע צארטע טענער, וואס צערודערן די נעשאמע, דרינגען אריין אינעם בלוט און פארקלעמען דאס הארץ ביז טרערן. זי האט זיך געמוזט אפקערעווען קלוימערשט אויסווישן די טרערן, נאר זי האט זיך געפארקעט אין קארב בא זיך, און מיט דעם זעלבן טיכל, וואס זי האט זיך געווישט די אויגן, האט זי אין מויל אריינגעשמוגלט א היפשע דאזע פון נעם בארויקונגס-מיטל, וואס זי פירט מיט זיך נאך פון דער היים.

אין א שא ארום האט זי פענסוליע ניט דערקענט. די פרוי האט זיך אינגאנצן געענדערט. ס'האט זיך איר דאס מויל ניט פארמאכט. די גאנצע צייט האט זי פריילעך געפלאפלט, געלאכט און געוויינט, זיך אלעמאל געכאפט קושן מיט דער צעטומלטער פענסוליען. זיי האבן גאר אזויפיל וויין ניט געטרונקען, אז זי זאל זיין אזוי באזויפן. און ווו איז געווען די שיקרעם ביז אהער?

ביז אף מארגן אינדערפרי האט שוין פענסוליע געוויסט מיט אלע איינצלהייטן דעם גאנצן לעבנשטייגער דאנעס, נאכדעם ווי זי איז געבליבן איינע אליין. וויאזוי זי האט איבערגעלעבט דעם קראך פון איר גענעם-ליבע, ווי דער קיורע האט זיך אויסגעדריקט, — די איינציקע עכטע גלוסטונג אין איר לעבן צו א צעלאך זענעם אויסוורף, צום וויקאנט-יונג, וואס קעדיי זיך פון איר באפרייען, איז ער אוועק צו די קרייצטרעגער. וויאזוי זי איז געקומען צום מיטל אף זיך צו בא-רוישן, בארויקן און פארגעסן אין דער ווירקלעכקייט, וואס האט זיך געשאפן ארום איר. ווען ניט דאס, וואלט זי שוין לאנג זיך גענומען דאס לעבן. אין די פיינ-פולסטע שאען האט זי זיך דערמיט אָנגעשטאפט, און אלץ איז ווי מיט דער האנט אראפגענומען געווארן. דאס איז געווען איר איינציקער אָנהאלט און די נעקאמע אירע. איר שאנד און זעלבסטבארעכטיקונג. זאלן די ווייבער, וואס זיינען גריין גע-ווארן פון פארדראס און קינע צו איר קורץ-צייטיקן גליק, זען, וויאזוי זי קאן זיך פארגינען אליין א טעל מאכן פון איר פארשאלטענעם כיינ און רייך... און די מענער? אן אָגעפראָפטע מיט אט דער באטיובונג, דארף זי שוין לאכלוטן קיין ליבע ניט, און ביכלאל גארנישט ניט אף דער וועלט. פאר אירע גלעזערנע אויגן איז שוין דעמלט אלציינס, וואס ס'זאל זיך ניט געפינען לעבן איר.

פענסוליען האט עס ניט געקאנט איבערצייגן. זי האט זיך איינגעשטעלט עס נאר פארוזכן אפן שפיץ צונג, איז זי באלד אנשלאפן געווארן. איצט, באם אופכאפן זיך, זעט זי, ווי דאנע איז נאך אלץ פארזונקען אין א טיפן שלומער. זי לאזט זיך ניט דערוועקן. זי האט געפרוהט בא איר א קערעווע טאן דעם קאפ, צוניפ-דריקן די נאזלעכער, אטעמט זי שטארקער מיטן צעפענטן מויל, און נאך א פאר שטילע קרעכץ ליגט זי ווידער צעשפרייט מיטן פאָנעם ארוף. איין האנט איז בא איר אפן צוגעמאכטן קארב, וואס זי האלט בא דער זייט, הארט אונטער דער פאכווע, און די צווייטע האלט זי אפן בויך. זי איז אינגאנצן אָפגעדעקט, די שלאנר-קע פיס אירע פארלייגט איינס אפן צווייטן. פענסוליע מעסט בא איר די שמאל-דינע טאליע, וואס מע וואלט זי געקענט ארומכאפן מיט די פינגער פון א פאר

געזונטע מענערישע הענט. זי גלעט ארום איר לייב, וואָס איז צארט־ווייס און שפרודלדיק. אזוי זינען בא איר אויך אָנגעצויגן הארט, ווי בא א יונגער באַגרעס, די קליינע בריסטלעך. פענסוליינע איז א שטיק צייט פון איר ניט אָפגעטראָטן. נאָר דיאנע איז דעמלט אף גאָר אן אנדער וועלט געווען. איר האָט זיך אויס־געוויזן, אז זי איז טאקע אן עמעסער נויקעם־ווענויטער. זי נעמט נעקאָמע ניט נאָר אין די מענטשן, נאָר אויך אין זייערע הויז־באלעכאים. די גיפטיקסטע וואַרצ־לען און גראַזן ווארפט זי זיי פאר די פיס, און דאָס פי פאלט ווי פון א מאַגייפע. די גאנצע באפעלקערונג פון יוזערשע איז אויסער־זיך, און איר טוט האנאַע. זי פרייט זיך מיט יעדן אומגליק, וואָס ס'טרעפט א דארטיקן טוישעוו. ס'ווייזט זיך איר אויס, אז אלדאָס בייזע, יעדע שלעכטסקייט, וואָס געשעט דאָרט מיט מענטשן, דאָס איז איר אופטו, און זי גרויסט זיך דערמיט. זי בארימט זיך אפילע פאר אלעמען, אז דאָס אלץ ווערט געטאָן דורך א קישעף. ווען מע האָט זי גענומען צום מישפעט און אָנגעהויבן פּיניקן, האָט זי זיך באלד מידע געווען און אָנגערעדט אף זיך און אויך אף אנדערע, מיט וועלכע זי איז קלוימערשט פארבונדן. זיי האָבן איר אלע מיטגעהאַלפן אויסצופילן אירע מאכשייפעדיקע שטיק. מע האָט איר די הענט און פיס אריינגעטאָן אין קלעצער. זי קאָן זיך מיט זיי ניט רירן. זי ליגט אין א קאלט־נאסער פינצטערער הייל, טאָג און נאכט אָן א טראָפן וואסער אף די פארשמאכטע ליפן, און ס'איז איר גוט. זי איז צופרידן. זי גייט מיט א טאנץ צום ברענענדיקן שייטער, וואָס ווארט אף איר. אָט וועט זי זיך ארינווארפן אהין. צוערשט וועלן אָנהייבן ברענען די העלצער, וואָס אף איר. דערנאָך וועט די הויט אף איר לייב זיך איינשרומפן. דאָס געבראָט וועט דערגיין צום פלייש, וואָס ס'וועט זיך נעמען סמאליען און שלאָגן פון זיך דעם רייעך פון געברענטע פער־דערן...

פענסוליינע האָט צוגעכאפט דעם אָנגעצונדענעם עק פלעדערוויש, ווען זי האָט דערזען, ווי דיאנע האָט זיך אָנגעהויבן רודערן. זי האָט הינטן־ארום מיט די הוילע פינגער געלאָשן די ברענענדיקע פעדער־שפיצן, זיך געברייט די הויט, און אינעם הינטערטייל געריבן די אָפגעברייטע ערטער פון די הענט, וואָס האָבן נאָך אלץ ניט אוועקגעוואָרפן דעם צוגעברענטן פלעדערוויש. דיאנע האָט דערווייל געעפנט די אויגן, און מיט א שמייכל אף די ליפן האָט זי זיך גענומען אויסציען.

— דיין שטארקער שלאָף האָט מיך באומרויקט. איך האָב דיך גאָר ניט גע־קענט דערוועקן, — האָט זיך פענסוליינע פארענטפערט.
— איך וואָלט נאָך אזוי געשלאָפן דעם גאנצן טאָג און די נאכט, און נאָך א טאָג... — האָט זיך דיאנע געפעסטעט, — איך בין שוין לאנג אף אזא געלעגער ניט געלעגן.

— דו וועסט דאָרט האָבן א סאך א בעסערן. דער הערצאָג וועט פאר דיר בא־שטעלן א הויך שלאָפבעט, מיט א לייטערל אף ארופצוקריכן. דאָס בעט־צינג וועט דאָרט זיין מיט א זיידענעם איבערצי, און די פוך־פערנעס לופטיקע, און אָט אזעלכע הויכע.

זי האָט נאָך ניט באוויזן צענעמען די הענט, אף צו באווייזן די הינד, איז דיאנע בליץ־שנעל אראָפגעשפרונגען פון בעט און זיך גענומען אייליק אַנטאָן אין די אייגענע קליידער, די צעריסענע טראנטעס, וואָס זי האָט פארשטופט אין קאָרב, ביים די פרעמדע פרוי האָט זי נעכטן געצווונגען זיך איבערטאָן.

פענסוליינע האָט זיך געראנגלט מיט איר, געוואָלט בא איר ארויסרייסן פון די הענט דאָס צעפוילטע אלטווארג, וואָס, הוכט זיך, אָט־אָט וועט עס זיך צעפאלן צווישן די פינגער. נאָר דיאנע האָט פלינק און געשיקט אָנגעצויגן אף זיך איין שטיק קלייד נאָכן צווייטן, ביז יענע איז געבליבן מיט ליידיקע הענט. דאָס איינ־

ציקע, וואס זי האָט געפּויעלט באַ איר: זי זאָל די נייַערע, די געשענקטע האַל-
באַשע אַרײַנפּאַקן צו זיך אין קאַרב. ס'וועט איר צוּניץ קומען.

העט־שפּעטער, אין דער צווייטער העלפּט טאַג, באַם צעשײַדן זיך, האָט פּענ-
סולײַנע באַ איר צוגענומען אַ היפּשן כײַלעק פּון אירע קישעף־מיטלען פאַר דער
הערצאַגן בעלאַדאַנע. דיאַנע האָט מיט גרויס מיטלײַד אויסגעהערט וועגן דעם
ביטערן גוירל פּון דער שוין ווייט ניט יונגער הערצאַגן, וועלכע איז פּונקט אזוי
אומגליקלעך, ווי זי. יענע לײַדט פּון אַ נאָך ערגערער טאַלאַנטולוס־פּײַן, וואָס
הייסט אײפּער. נאָכן איבערלעבן דעם גרויסן ווייטעק־אויסבראַך, ווען מע דערפּילט
זיך מיטאַמאַל פאַרלאָזט און אוועקגעשטויסן, דאַרף מען נאָך געשמײסן ווערן טאַג־
טעגלעך מיט די בײַסיקע בײַטשן פּונעם באַוווסטזײַן, אַז עמעצער פאַרנעמט דײַן
אַרט דאָ ניט ווייט פּון דיר, אין דײַנע אפּאַרטאַמענטן, באַ דיר אינעם שלאָס... און
דאָ נאָך, די ניט אויסגעלאָשענע ליבע צינדט אלעמאַל אָן און האַלט שטענדיק
אונטער דעם פאַרצווייפּלטן פאַרדראָס, די פאַרביטערטקײַט און דאָס יאַדען זיך.
אַט אַזאַ שווער־געטראָפּענע, אומגליקלעכע איז דײַנע שטענדיק גרײַט מיטצופּילן.
פּון דעם טאַג אָן האָט פּענסולײַנע זי ניט אַרויסגעלאָזט פּונעם אויג. דיאַנע
האַט אזוי לאַנג אַרומגעזוכט אין דער געגנט די אלע טרופּע־פּלאַנצן, וואָס זאָלן
זי קאַנען באַטויבן, ביז זי האָט זיך דערקלײַבן צו די בערג באַ פּערטיניאַן, וווּ זי
האַט לעראָוו דאָס דאָזיקע גוטס געפּונען. דאָ איז שוין ניט ווייט צו דער באַרג־
קײט פּון די פּירעניען, באַ דער גרענעץ פּונעם ספּאַראַד־לאַנד, וואָס איז אזויפּיל
געבענטשט מיט ליבע און מיט אוואַנטור־פּאַסירונגען.

ביידע זאכן האָבן דאָ דיאַנען אויסגעמיטן.

פאַר די העכער צוויי יאָר, פּון זײַנט זי האָט זיך באַזעצט אין די בערג, זײַנען
מיט איר קײן באַזונדערע פּאַסירונגען ניט פּאַרגעקומען. קײנער קומט ניט צו
איר, און אויך זי באַווייזט זיך זײַער זעלטן צווישן מענטשן. לאָזט זי זיך יאָ
אַמאַל אַראָפּ צו אַ מענטשלעכן יישעוו, האָט זי דאָרט צו טאָן מיט ברויט, וואָס
זײַנען אליין אײַנזאַמע באַשעפּענישן, פאַרשטויסענע פּון דער געזעלשאַפּט. האַגאַם
זײַער כעיונע ציען זיי פּון טרעפּעריי, וואָרזאַגערײ, אָפּשפּרעכענישן, פּון באַשײַדן
כאַלוימעס און צושטעלן פאַרדעכטיקע רעפּועס. זיי לעבן דאָסראָוו אין די פאַר-
לאָזטע כּרוועס, וואָס אין עק שטאַט. אין די פאַרוואָרפּענע הײַזקעס, ערגעץ אפּן
מיטן פעלד אָדער באַם פאַרקן פּון אַ צוויינטער. אָפּט זעט מען זיי אָף די מאַרק־
פלעצער און באַ די קלויסטערס. אויך אָף די וועגן, צווישן די וואַנדערנדיקע פּוס־
גײער און בעטלער.

אַט דורך די דאָזיקע לײַט האָט פּענסולײַנע באַקומען פאַר דער הערצאַגן דאָס,
וואָס דיאַנע האָט פאַר איר צוגעגרייט. זיי האָבן עס געבראַכט צו טראָגן און
איבערגעגעבן פּון האַנט צו האַנט, פּון איין יישעוו צום צווייטן, ביז ס'איז דער־
גאַנגען צום טולוזער הערצאַגס שלאָס. די פאַרגײַטיקונג, דאָס באַצאָלן מיט קלײַנ־
געוודיקע מאַטביעס, אָדער מיט שאָווע־קעסעף, איז פּונקט אזוי געגאַנגען אָף צו־
ריק, צו דער באַרג־מאַכשייפּע.

קײן אַנדער נאָמען האָט דיאַנע באַם דאָזיקן אוילעם ניט געהאַט.

אינעם גאַנצן אַרום, אפּן גרויסן שעטעך לאַנד פּונעם טײַך רײַאָן ביז פּערטיניאַן,
האַט מען געקאַנט הערן ניסים־וועניפּלאַעס וועגן דער נאָך אַן ערעך יונגער בילד־
שײַנער מאַכשייפּע, וואָס האַלט זיך אָף אין די בערג און לאָזט קײנעם ניט צו
צו זיך.

דיאַנע אליין האָט זיך גענוג אָנגעהערט ווילדע אויסטערלישע ניט געשטויגענע
מײַסעס וועגן זיך, בײַס זי האָט דאָס אײַן־אײַנציקע מאַל זיך געלאָזט אין וועג
אַרײַן צו פּענסולײַנען. זי האָט דעמלט אַ פּאַר שאָ, ניט מער, זיך פאַרהײַעט אפּן
שלאָס־הויף, געזען די הערצאַגן און איז באלד פּון דאָרט פאַרשווונדן. פּענסולײַנע
איז באַ איר זיך איצט פאַרזעסן אָף אַ סאַך לענגער. שוין באלד אַ כּוידעש, פּון

זינט זי האָט זיך פון דער טפּיסע אַרויסגעריסן, באַהאַלט זי זיך דאָ אויס, די בייַדע פּרױען האָבן קיין אַנונג ניט וועגן דער געפאַר, וואָס לױערט אָף זיי.

...דער שטיינקריצער האָט אויסגעפילט זײַן שלײַכעס בישליימעס. ער האָט גע-
בראַכט וועטוריען מיט אירע באַגלייטער צו זײַן פּרײַנט דעם פאַלקן-יעגער. דער
טאַטע מיט די זין, נימרעד דער עלטערער און נימרעד דער ייַנגערער, האָבן אפן
בעסטן אויפן צוגעגרייט דעם אַרויספאַר אין די בערג. זיי האָבן באשטעלט נאָך
צוויי געזונטע יעגער-יונגען. פאַרן וועגווייזער האָבן זיי גענומען דעם הויקערדיקן
פיער, אן אלטן באַרג-טוישעוו. צוזאַמען מיט יאַעלן און מיכאַל סקאַטן זײַנען זיי
געווען א קאַהאַרטע פון זיבן מענער און צווישן זיי איין וועטוריע.

זיי זײַנען אַרויסגעפאַרן אינמיטן באַטאַג. די זון האָט גוט געבאַקן. אכּוּך דער
גרופע רײַטער, איז ניט געווען צו זען קיין לעבעדיקן נעפעש. זייערע שאַטנס
האָבן זיך געשפּרייט ניט נאָר אָף דער ברייט פונעם שמאַלן וועג. זיי האָבן אויך
פאַרכאַפט א שטיק בא די זײַטן, און די גאַנצע צײַט האָבן די רײַטער אומבעראַכ-
מאַנעסדיק געשניטן די צעלעכערטע ניט באוועגלעכע בימער-שאַטנס. דאָס צאַקען
פון די פערד-טלאַען האָט פאַרהילכט דעם לאַנגווייליק טרוקענעם גריליך פון די
ציקאַדעס און פון די קאַלעראַיי אנדערע מינים גרילן. זיי האָבן זיך דערווייל גע-
טראָגן איבערן פלאַלאַנד — אן אומענדלעך ברייטער טאַל, באַגרינט מיט א שימער
טער פאַרווילדעוועטער פלאַנצונג. צווישן הויכן ווילדגראַז האָט געקאַנט א שימער
טאַן מיט זונרוין און מיט דרייפאַרביקע פּייערלעך, אָדער ס'האַט זיך אַרייַנגעריסן
א שטיק וואַלד, אונטערגעבעט מיט יונגע סכאַך-ביימלעך, און אינמיטן א צעפּע-
כערטע פאַלמע. איינצלע ציפּרעסן האָבן אָנגעהויבן אנטקעגנקומען, ווען דער
וועג האָט זיך גענומען שלענגלען אָף ארוף. פון בייַדע זײַטן האָט זיך געהויבן א
וואַנט פון געדיכטע פלאַטאַנען, טוטנביימער און ווייסע יאַדלעס. ס'האַט זיי אַרייַ-
גענאַרט צו זיך א מין קאַדמען-וואַלד, נאָר ער האָט זיך לאַנג ניט געצויגן. ער
איז מיטאַמאַל ווי אַפּגעשניטן געוואָרן, און זיי האָבן זיך געפונען אָף א נאַקעטן
באַרג, פּונוואַנען ס'איז געווען צו זען דעם גאַנצן מעהאַלעך, וואָס זיי האָבן אדורכ-
געמאַכט.

זיי האָבן זיך באוועגט אלץ פאַרויס, נאָר וועטוריע האָט זיך אלעמאַל אומגע-
קוקט. זי האָט ניט געקענט רוין ווייטער פאַרן. א פאַר מאַל האָט זי געמאַכט א
קאַראַקאַל, א מין רונדיקן אויסקערעווען זיך צוזאַמען מיטן פערד אָף צוריק, און
איז שטיין געבליבן. זי האָט זיך ניט געקענט אַפּרייסן פונעם שטיקל לאַנדשאַפט,
וואָס זיי לאָזן הינטער זיך. דער טאַל איז געלעגן ווי אפן דעק פון א מעכטיקן
בעקן. א פילפאַרביקער טעפּיך, א באַזוימטער מיט געדיכט-גרינע פּרענדזן און אן
אַנגעפילטער מיטן גאַלד פון דער זון.

— וואָס וואַלט איך נאָך געקאַנט צוגעבן צו אַט דער פּראַכטפולער שייַנקייט,
ווען אפילע איך זאַל זײַן גאַט אלייז? — האָט זי געזאַגט צו יאַעלן, וואָס האָט זיך
פאַרהאַלטן לעבן איר. זיי זײַנען בייַדע געפאַרן מיט קורבער-טריט, אַזעלכע קורץ-
קליינע גאַלאַפּ-שפּרינג, דאָס גיט זיי די מעגלעכקייט אַנצוויאַגן די מיטרייטער.

דער קאַהאַרטע רײַטערער קומט אנטקעגן פּאַנעם-צורפּאַנעם א לאַנגע קייט
געשלייפּטע בערג, און ס'דוכט זיך, אז וואָס העכער זיי הייבן זיך אָף, אלץ הע-
כער וואַקסט דער באַרג-רוקן. פונדערווייטנס זעען זיך שוין גוט אָן די פעלדזיקע
שאַרפע קאַנטן. אויך דאָ, אונטער די פּערדישע קאַפּיטעס, היילט שוין אָפּ דער
טראַט איבערן טרוקענעם האַרטן שטיינפעלד. דער וועג איז דאָ א שמעלערער,
ער שלענגלט זיך און איז פול מיט שטרויכלונגען. מע שטויסט זיך אלעמאַל אָן אַט
אָף א בערגל און אַט אָף א שיפּוי. נאָך א לענגערן באַרג-צופּוסנס זײַנען זיי אַראָפּ
אָף א שטעגל, וואָס איז געלעגן צונויפּעדריקט, אן אייַנגעשרומפּנס, צווישן אן
אַראָפּהאַנג פון איין זײַט, און פון דער צווייטער א שטראַמענדיק וואַסער מיט א
ווייסן שוים. זיי האָבן געמוזט אייַנציקווייזן איינער הינטער דעם צווייטן זיך לאָזן

אף פארויס. דער שטראם האט זיך אזוי האסטיק געטראגן, אז בא די פערד, וועלכע האבן געפרוווט א שווענק טאן אין אים די לעפצן, האט די פעל אפגעצייטערט, און זיי האבן זיך געהאלטן נענטער צו דער שטיינערנער זייט. ס'האט געמאכט אן איינדרוק, ווי דער וואסער־פלייך וואלט דא צופעליק פארבלאנדזשעט און איצט, א צוגעשמידט געפאנגענער, שלאגט ער זיך דורך א וועג אף זיך ענדלעך ארויסרייסן פון אט דעם ענגן שטייג־באדן. די רייטער האבן אפילע ניט באמערקט, ווען זיי האבן פארלוירן אט דעם שוימיקן וואסער־פלוס. די פערד האבן איצט געבויגן די קעפ צו א דין וואסערל, וואס האט קוים געריזלט. דער וועג איז דא אויך ברייטער געווארן. זיי האבן געריטן איבער א בארג־פלאך אונטערן ברענענדיקן הימל. די הויכלאנד־שפיצן האבן ערגעץ זייער ווייט געבלענדט מיט א שארפן גלאנץ פון זייערע שניי־קעפ. ס'האט זיך אין דער לופט געמינעט און ס'האט געשניטן דאס אויג די צו שטארקע שיין פון דער זון. היינט ווי וועט זיין דארטן, אף א נאך העכערן געבערג? ניט שוין זשע האט זי זיך טאקע פארקליבן אף אזא הייך, די מאכשייפע?

די באגלייטער, גענומענע פון הי, טרייסטן וועטוריען: זיי וועלן נאך ניט איין מאל זיך הויכן און אראפנידערן. דער וועג גייט דא לענגוים דעם בארג־רינג. דאס ארט, וואס זיי דארפן דערגרייכן, איז שוין גארניט אזוי שטארק הויך. און נאך א זאך מעג זי וויסן, די סעניארן: וואס העכער, איז אלץ נענטער צו גאט. אף די העכסטע בערג שיינט טאקע די זעלבע זון, נאך זי איז דארט א סאך קעלטער. די הויט אפן לייב, אָנשטאָט זיך באדעקן מיט שווייס, אזוי ווי איצט דא, הייבט זיך דארט אן צו בערגלעך, און מע קאן אפילע כאפן א צייטער.

זי האט דערווען אפן גרויען באדן איידלווייסע בלימעלעך, נאך ס'ווילט זיך דא ניט וועמען־ס'איז באלעסטיקן דערמיט. אלע זיינען, זיכער, ניט ווייניקער פון איר איבערגעמידט, און עפשער טאקע הונגעריק אויך. גוט, וואס מע האט פון פארויס באשטימט ניט דערפארן היינט נאך ביזן סאמע ארט, ווהיין זיי צילן. בעסער צו קומען אהין, ווען סע וועט שוין אנהייבן שפראצן אף טאג. נאך איידער די מאכ־שייפעס וועלן פארלאזן זייער נעסט, וועט מען נאך זיי קאנען נאכקוקן, זען, מיט וואס זיי פארנעמען זיך דארט, און דערנאך ערשט א צערודער טאן די באהעלטע־ניש זייערע.

דער וועגווייזער פירט זיי נאכאמאל אף אראפ־א־בארג. דאס אראפנידערן, דוכט זיך איצט וועטוריען, איז א סאך שווערער, ווי דאס ארופשטייגן. די קיזלשטיינער קייקלען זיך אונטער די פערדישע פיס און פארשוועריקן די רעגלמעסיקייט פון זייער גאנג, און דא נאך ווערט דאס שטעגל ארומגעשניטענער, זיי דרינגען אריין ווי אין א פארקלעמטן שפאלט, וואס מע זעט גאר ניט, ער זאל זיך אמאל ענדיקן. דער וועג איז נאך א לאנגער, אזוי ווי דער לאנגער זומער־טאג, וואס רירט זיך ניט פון ארט. זיי וועלן נאך, אפאנעם, האבן ניט איין מאל דעם אראפ און ארוף. אט זיינען זיי ארופגעשטייגן און געבליבן שטיין פאר א וואסער־ברעג, וואס קושט זיך מיטן גלאט פון א פעלדז. דאס וואסער דא האט אזוי ווי איבערגעקערט מיטן קאפ אראפ די בארג־שטיינער און צונישט געמאכט פון זייער גאנצער מעכטיקייט. זיי סטארטשען ארויס דא און דארט מיט א שטיקל פלאך אָדער מיט א נעבעכ־דיקן שפיץ, און דער צופלוס... ווי ער וואלט זיך רייצן מיט זיי, טוקט זיי אלעמאל אונטער און לאזט ווידער ארויסקריכן. ביז זיי האבן געפונען א וועג אף אויסצו־מיידן דעם ווייט צעגאסענעם וואסער־בעקן, האט דער טאג אָנגעהויבן אָפּשטארבן. די זון איז ערגעץ פארשווונדן און האט איבערגעלאזט א פיסנע גרויען הימל און דעם טרויעריקן אויסזען פון די נאקטע פעלדזן, וועלכע גרייפן אן אף דעם מענטשן און דערמאנען וועגן געפארן, שוידערלעכער איינזאמקייט און מילבנאר־טיקייט פונעם מענטשלעכן מין.

ווען ס'איז געוואָרן גוט טונקל, האבן זיי זיך ענדלעך דערקליבן צו די נעזי־

רישע היילן, וואָס ליגן באהאלטן אין די פעלדזן-שפאלטן. זיי זינען שוין געווען אויסגעהונגערט ווי די וועלף. די ערעמיטן האָבן זיי אונטערגעטראָגן דאָס עסן, וואָס האָט געהאט איין מילע, די סאמע וויכטיקסטע מילע, וואָס האָט בא זיי אין דער איצטיקער מינוט מער פון אלץ אויסגענומען, — דאָס, וואָס אלץ איז געגעבן געוואָרן בעשעפע. מע האָט געהאלטן אין איין דערלאנגען צום טיש: געפרעגלטע קארפן, קרויט, אייער מיט ציבעלעס, זויערמילך, און צו דעם אלעמען אלטגעבאקן ברויט. די מענטשן האָבן אופגעלעבט. מע האָט געגעסן און געלאכט. געקייט אף ביידע באקן און זיך געווערטלט. ווען איינער פון די דערלאנגער האָט דערהערט וועטריעס קלינגעוודיק געלעכטער, איז בא אים ארויסגעפאלן די ערדענע קיילע, א פולע מיט האַניק, פון דער האנט. ער האָט באלד געבראכט מיט זיך דעם עלטסטן זייערן, דעם ריגאָריסט, און יענער האָט זיי גלייך אָנגעהויבן טרייבן פון נעם טיש. דער פארדראָס האָט בא אים ארויסגעקוקט פון די אויגן, און פון גרויס גרימצאָרן האָט זיך בא אים געטרייסלט די ברייטע באַרד אף זיין אויסגעדארט אסקעטישן פאַנעם. ער האָט עס אָנגענומען ווי אן ארויסרוף, ווי א פערזענלעכע באליידיקונג און ווי א ביידע אָנשיקעניש.

— דער פוס פון א פרויענציעמער האָט נאָך קיינמאָל די דאָזיקע ערד ניט בא-טראָטן. אף א מעהאלעך פון דריי מיל דערלאָזן מיר ניט, זי זאָל אריבערשפאָנען דעם געדער אונדזערן...

עמעצער פון די אַרכים האָט זיך אָנגערופן מיט א שפאס-וואָרט. אנדערע האָבן אף ערנסט זיך גענומען אויסטיינען מיט אים, און מיט געלאסנקייט האָט מען גע-פרווט אים מוסער זאָגן, נאָר דער אסקעט האָט זיך געהאלטן בא זיינס. עטוואָס צוריקגעהאלטן, אָבער מיט דער זעלבער פעסטער אקשאַנעס האָט ער זיך אָפגע-שלאָגן פון זייערע רייד:

— רעדט מיר ניט איין. א מענטש קאָן ניט האלטן פייער בא זיך אף דער ברוסט, און ס'זאָלן זיך ניט אָנצינדן זינע קליידער. מע קאָן ניט גיין אף צעגליטע קוילן, און ס'זאָלן ניט ברענען די טריט פון די פיס. דערמאָנט זיך אינעם ערשטן מענטשן, וואָס איז באשאפן געוואָרן, אין אַדאָם האַרישענען! — האָט ער מיט האַרץ און מיט פייער אין די אויגן זיך געהיצט. — אינעם אַרעמען אומגליקלעכן לאָט, אין שימשן דעם גיבער, אינעם זינגער פון די הייליקע געזאנגען פון טהילים, אינעם קיניג דאָויד און זיין קלוגן זון דעם מעלעך שלוימע... — דאָ האָבן זיך שוין אָנגעקליבן אלע נעזירים, די טאלמידים זינע, — ס'איז גאָר אף דער וועלט ניטאָ אזא קלוגער, אזא הייליקער גאַטספאַרכטיקער מאַן, מעג ער זיין דער געטרייסטער גלויביקער אינעם געקרייזיקטן, אין דער הייליקער דריי-אייניקייט, וועט אים ניט אויסמיידן אַט דעם טייוולס פלאַג געשטרויכלט צו ווערן בא אַט דעם אָנגע-שטאַפטן זעקל מיט זינד, — באווייזט ער אף וועטוריען, און מיט אראָפגעלאָזטע אויגן זעצט ער פאַר, — ס'איז נאָך ניט געווען דער מענטש אין דער וועלט, וואָס זאָל קאָנען ביישטיין דעם פרווון און ניט אריינפאלן אין זייערע פארשאלטענע נעצן. מיר אנטלויפן פון זיי ווי פארן טייוול אליין... ווי פאר אלע טייוולאָנים פון דער וועלט...

מע האָט וועטוריען געמוזט צונעמען פון דאָרט, זי זאָל ניט רייצן די גענדז, — אַט די הייל-באווינער, וועלכע האָבן זיך אינגאנצן אויסגעטאָן פון דער וועלט. מע האָט זי געמוזט אָפפירן ווייט פון זייער מאַקעם-מענוכע אף א באַרגיקן באַדן, אונטערן פרייען באנאכטיקן הימל. פאר די אַרכים פערד האָבן זיי געהאט אן אַרט אף צו באשיצן זיי פון דער נאכט מיט אירע געפאַרן. זיי האָבן ניט געקאָרט פאר די באלעכאים פולע דראבינעס מיט פיטער, ריינע קוואל-וואסער לעראָוו, און פאר דער פרוי-וועגן האָבן זיי ניט געוואָלט מיטגעבן גאָרנישט ניט, אפילע אף אונטערצובעטן אוועלכן-ס'איז געלעגער אף דער הוילער הארטער ערד. די באגליי-

טער אירע האָבן אַראָפּגעשלעפּט פון זיך די אייבערשטע האַלבאַשע, אויסגעשפּרייט אַף דער ערד און נאָך איבערגעלאָזט א טייל צום צודעקן זיך.

נאָכן ברענען זיך אזויפיל שאַ אַף דער זון האָבן די מענטשן זיך מעכניגע געווען מיט דער באַנאכטיק־קילבלעכער און א ביסל פאַרדעכטיקער לופט. די אויסגע־שטערנטע הייך, דער שטילער ריינער וועטער, אָן א מינדסטן ווינטל, האָט פּונ־דעסטוועגן געלאָזט הערן עפעס א מין פּייכטקייט. צי דאָס גייט פון די בערג? צי פון א ניט ווייטן וואסערפאל, וואָס האלט אין איין ברויזן און דערמיט ווערט נאָך איינזאמער און דראַענדיקער די ארומיקע שטילקייט? די מענער זיינען זיך צעגאַנ־גען צונויפקלייבן פאַר א שייטער קאַלערליי געשטרויכל־ און דאַרן־אַפּפּאל. ווער טוריע ליגט איינע אליין פאַרקוטעט אונטער די פרעמדע מאַנצבלשע באַגאָדים און טראכט אָן שום פאַרדראָס וועגן די הייליקע מענער, וואָס האָבן זי נאָרוואָס פאַר־טריבן פון זיך. ס'האָבן איר נאָכגעפּאַלגט די ברענענדיקע אויגן פון זייער עלטסטן, זיינע פּייערדיקע רייד און די סינע־בליקן פון זיינע לייט, וואָס האָבן זי דורכגע־נומען אַף דורך און דורך. עפעס האָט זיי אין לעבן שטאַרק געטראָפּן... און עפשער טאַקע א פרוי האָט עמעצן פון זיי שטאַרק וויי געטאַן. מעגלעך, דעם עלטסטן אליין. ער איז נאָך גענוג קרעפטיק, מיט אלע זאַפטן, האָט ער באשטימט פונדעסט־וועגן אנטרינען פון דער וועלט, זיך אָפּזונדערן פון מענטשן. ער האָט קוים פאַר זיך אויסגעזוכט א מאַקעס־מיקלעט, אַף אזא מוירעדיק אַרט, צווישן די גרויזאמע פעלדזן, איז זי געקומען אפּרודערן זיין געמיט, דערוועקן אין אים דעם ווייטעק פון דער עפשער שוין צוגעהיילטער ווונד. דאָס איז נאָך ניט גענוג?.. זיך פאַר־קלייבן אַף אזא הייך, ווו ס'קומט אָן מיט גרויסע שוועריקייטן דאָס דערלאנגען זיך אהער, איז דאָס נאָך ווייניק אַף צו פּאַטער ווערן פון דעם, וואָס פּייניקט און טוט וויי? דערצו נאָך דערזען פּלוצעם פאַר די אויגן דעם פרעמדן נייגער פון א פרויענ־צימער... זי קען אים גוט פאַרשטיין, פאַרוואָס ער איז געווען אזוי דערצאַרנט און שטאַרק פאַרביטערט.

דאָס פּייער פונעם צעצונדענעם שייטער שפּילט זיך מיט די געזיכטער פון אירע באַגלייטער, וואָס האָבן זיך אויסגעזעצט אין א האַלבקרײז ארום דער וואַר רעם. דער וועגווייזער, דער הויקערדיקער פיער, האגאם ער איז ניט אַף האַלב אויסגעטאַן ווי די איבעריקע, פאַרנעמט דאָ דעם אויבנאָן. די הענט זיינען בא אים פאַרנומען מיטן פאַריכטן דעם פּלאם. דאָס מויל בא אים רוט אויך ניט. ער קוויקט זיך מיט דער היץ, וואָס שלאָגט אַף אים און צעפּריעט אזוי כּיעסדיק די אלטע אייוורים.

— מעכניע גוט, א פאַרגעניגן... — קרעכצט ער און יאָכצעט פאַר טיינעג, — אַט איר האָט אַראָפּגעוואָרפּן פון זיך די אייבערשטע קליידער. דאָס איז נאָך גאַרניט, וואָס די לופט איז אזוי לינדלעך און דוכט זיך פריש אַנגענעם. דער וועטער דאָ איז די בערג איז א גרויסער גענאַרניק. איך האָב אמאָל אריינגעכאַפט אין אַט אזא שטיל־רויקער נאַכט א פאַרקילעכץ, האָב איך יאָרן צו טאַן געהאַט דערמיט. נאָך ביז היינט קאָן איך עס ניט פאַרגעסן, — און נאָך א לאַנגער אַכצעניש נעמט ער ערשט דערקלערן מיט דער גענויקייט פון אַן אלטן באַרג־טוישעוו: — פאַרן גרויסן מיסטראַל־ווינט האָב איך קיין מוירע ניט. ערגער איז מיטן אומבאַמערקט פאַרשטיטן ווינטל, וואָס צומאָל פילט מען עס אפּילע ניט. אלץ איז גוט און פּיין, און מיטאַמאָל טוט עס א ווייע, ווייסטו ניט ווהיין צו אַנטלויפן. פּונוואַנען ס'זאָל ניט זיין געקומען, פון וואָס פאַר א זייט ס'זאָל ניט בלאָזן, מוז עס זיך אדורכטראָגן איבער די הויכע שניי־שפיצן, און פון דאָרט פאַרכאַפט עס מיט זיך א שטיקל ביטערע קעלט און ס'ברענגט צו טראָגן אהער, צו אַט אזא צעפּריעטער בריע, ווי איך בין איצט... — צעלאכט ער זיך מיט א האַפּערדיק לענגלעך כּיכּיקען, ביז ער פאַרגייט זיך אין א קעקעדיק טרוקן הוסטל.

יאָעל זיצט נעענטער צו וועטוריען ווי צום פּייער. מיט א האַלבן אויער הערט

ער די רייד, וואָס באַם שיטער, און דאָס איבעריקע... דאָס גאַנצע געהער זינס איז איצט געווענדט צום געאַמפער צווישן איר מיט מיכאַלן. דער אלבאָן איז אופֿ-געבראַכט אָף די נעזירים. ער שילט זיי און זידלט זיך און לאַכט אויס זייער פּערעאַדעמדיקייט:

— אזא אומדערהערטע גאַסטפּריינטלעכקייט אָף לעהיפּעך! אזא אומגעלומ-פּערט ווילדע שלעכטהאַרציקייט! און די נאַרישע מוירע זייערע, דאָס ציטערן פאַרן יעיצערהאַרע, פאַר דער טייווע. וואָלטן זיי שוין בעסער געגאַנגען פאַר יעוונוכן אָפּן מיזרעך. דעם עלטסטן זייערן וואָלט זיכער בעסער געפאַסט זיין א יעוונוך בא די ווייבער פון א רייכן קאַליף.

וועטוריע פאַרענטפּערט זיי און אויך דעם אויסבראַך זייערן קעגן איר. זי זוכט אפּילע א זכּוס אָף דעם, וואָס האָט זי פאַרטריבן, אָף זייער עלטסטן, דעם ריגאַ-ריסט:

— ער איז א הייליקער מאַן... און ווער ווייסט, עפּשער אויך א ליידנדיקער. ער איז אין א געוויסער מאָס עפּשער גערעכט... — האָט זי זיך גאַטספּאַרכטיק פאַרטראַכט, מיט צונויפגעלייגטע הענט, ווי צו א טפּילע.

יאַעלן האָט עס דערצאַרנט. ער איז נאָך געווען אופּגערעגט פון אַט דעם הייליקן מאַנס צווייטדיקע און אַמעראַזישע רייד דאָרטן באַם טיש... און זי האָט עס אופּגענומען ווי עפּעס רעכטס. איצט האָט ער ניט געקאַנט זיך ניט אַרײַנמישן: — די ערשטע קריסטן, ווען זיי זײַנען נאָך געווען גערוידיעפּט, האָבן געהאַפּט, אז זיי וועלן דעם גאַנצן לעבנשטייגער בא דער מענטשהייט ענדערן מיטן וואַרצל. זיי פּלעגן זאָגן צום קנעכט: „דו ביסט בא גאָט אזוי ליב און טייער, ווי דער האר דינער און אפּילע ווי דער קייסער. בא דיר איז פונקט אזא גרויס־כאַשעווע און אומשטערבלעכע נעשאַמע, ווי בא אים“. באַם איצטיקן קריסטלעכן גלויבן איז דער קנעכט א קנעכט, ווי געווען, און דער האר זײַנער איז א האר, און קיינער טראַכט שוין ניט וועגן ענדערן דעם סיידערהאַוילאַם. מע איז צופּרידן מיט דעם, וואָס סע איז און וויאזוי ס'איז...

— אַט אזוי קריכסטו טאַמיד אַרײַן אין לאַקירדעס! — איז וועטוריע ביז גע-וואָרן. — וואָס האָט עס צו די נעזירים, פאַרשטיי איך ניט? וווּ האָסטו געזען בא זיי האַרן און קנעכט?

— האַרן און קנעכט דאַרף איך ניט בא זיי זוכן. מע קאָן עס זען אומעטום. אָף יעדן שריט און טריט. האַגאַם די קנעכט הייסן איצט ליבייגענע, צי אפּילע אונטערטאַנען, — האָט יאַעל זיך ניט געפּילט ארויסזאָגן זיין געדאַנק. — דאָס, וואָס איך האָב בא זיי יאָ געזען און געהערט, איז... וויאזוי מע קאָן אלץ אין דער וועלט פאַרקריפּלען. דער קיניג דאָוויד נעבעך, — האָט ער זיך צעשמייכלט, — דער פּיל געפּרווטער און געליטענער קיניג, וועלכער איז ניט איין מאָל געשטרויכלט געוואָרן דורכן טייוול מיטן נאַמען פּרוי. האָט ער זיי דאָך אזוי ליב געהאַט, אַט די אלע, דורך וועמען ער איז פונעם ריכטיקן וועג אַראַפּגעפּירט געוואָרן. דאָס האָט אים לאַכלוטן ניט געשטערט אויסצווינגען די האַלעלויעס און די געטלעכע טהילים־געזאַנגען. היינט דער אומגליקלעכער קיניג שלוימעז? — האָט ער זיך צע-לאַכט מיטן פּולן מויל. — ווער האָט נאָך אזוי באַגייסטערט אויסגעוונגען די ליד פון אלע לידער, דאָס געזאַנג וועגן ליבע, און וועגן דער פּרוי אן איישעס־כאַיל? קומען איצט אַט די אָפּגעשיידטע פונעם לעבן, פון דער וועלט, עפּשער דערפאַר, וואָס זיי קענען מיט זיך קיין אייצע ניט געבן, צי זיי זײַנען ביכלאַל פון די, וואָס ליידן אָף א געוויסער מין שוואַכקייט, און זיי פאַרופן זיך אָף דער צאַרעדיקער פּלאַג, וואָס האָט נעבעך געטראָפּן די מעלאַכים פונעם אלטן ייִסראַעל. זיי זײַנען די מאלאַכים פונעם הימל, וואָס באַדויערן און באַקלאָגן דעם ביטערן גוירל פון די אומגליקלעכע מענער אָף דער ערד.

באם פיער האָט מען אין דער הייך מיטגעלאַכט און זיך געקוויקט מיטן וואָרט „מאלאַכים“. גאָטס מאלאַכים, הייליקע מאלאַכים פונעם הימל. שיינע מאלאַכים זיינען זיי!

דאָ האָט דער הויקער דערציילט:

— בא די באַרג־אַינװױנער אין פאַרשפּרייט א גלױבן, אז העכער הונדערט מאלאַכים זײנען אַראָפּגעטריבן געװאָרן פונעם הימל אַף דער ערד, װײל זײ האָבן געזינדיקט מיט כאַװעס טעכטער. דער מאלעך מיכאַעל האָט זײ דערפאַר אָפּגע־שניטן די פליגל און פאַרפירט אהער אין די בערג. פאַרט נענענטער צו גאָט װי פון דער סאַמע נידער. זײ זײנען דאָך פונדעסטװעגן ניט פון די פאַשעטע, אזױ װי אײך, צום בײשפּיל, א געװײנלעכער באַסערװעדאַם.

— הייסט עס, אז בא די מאלאַכים טוט אױך אמאָל א קיצל... סע צעשפּילט זיך דאָס בלוט... — טוט א זיפּך אײנער פון די יעגער.

— א פאַרשאַלטענע מישפּאַכע אָט די װײבער, זײ קענען צערייצן אפּילע גאָט אליין.

דער עלטערער נײמערד האָט א שטרענגן קוק געטאָן אפן זון, ער זאָל די צונג ניט צעלאָזן, און אליין האָט ער גענומען דערציילן די געשיכטע פון די גאַר־גאַר אלטע צײטן, פון נאָך פאַרן מאבל... װען די צװײ מאלאַכים שאַמבאַזײ און אזאָזעל האָבן דערצאָרנט גאָט מיט זײערע נאַרישע רײד, װיאזױ די װעלט איז שלעכט באשאפן געװאָרן, װיאזױ די מענטשן זײנען פאַרדאַרבן געװאָרן און זײ האָבן די װעלט פול געמאַכט מיט נעײפע און זנוס.

„ — מיר װאַלטן אױך ניט בעסער געװען. מיר זאָלן אַף דער ערד זײן און װי די בענײ־אַדעם זײן אָנגעזאַפּט מיט גלוסטונגען און לײדנשאַפט. — האָבן אַנ־דערע גוטע מאלאַכים געזאַגט.

— ס'הײבט זיך אפּילע ניט אָן, — האָבן זיך די צװײ אײנגעשפאַרט. — מיר װאַלטן געבליבן אזױ אומשולדיק־װײבער, װי דאָ אין די הימלען.

האָט גאָט זײ אַראָפּגעלאָזט אַף דער ערד, און אינעם ערשטן טאַג האָבן זײ זיך בײדע פאַרליבט אין דער שײנער אײשטאַר, אין דער יונגער פרוי פונעם אלטן גאָט טאַמוז, װאָס איז שױן קײן מאָן ניט געװען. װען ס'איז דורך א צײט און אײנער פון די מאלאַכים האָט זיך בא איר געבעטן, זי זאָל אים אָדער דעם צװײטן באפרייען פון אירע צװײבער־נעצן, װעט זי קאַנען בלייבן פאַר אײנעם פון זײ, האָט זי דערפאַר געפּאָדערט. ער זאָל איר אױסזאַגן א שפּרוך, מיט װעלכן מע קאָן זיך אױפּהײבן אין די הימלען. װי נאָר זי האָט ארויסגענאַרט דעם סאָד, האָט זי זיך אליין דערהױבן צו די העכסטע הײכן און זײ בײדע אײבערגעלאָזט אַף דער ערד. האָבן זײ זיך גענומען באהעפטן מיט אנדערע װײבער, װאָס האָבן פון זײ קינדער געהאַט. פון אָט די קינדער זײנען אױסגעװאַקסן די בענײ נעפּילים, די רײז־מענטשן, װעלכע האָבן מיט זײערע שװערע זינד ארויסגערופן דעם מאבל אַף דער װעלט. איצט זעט איר שױן, װער די מאלאַכים זײנען? און װאָס סע װערט פון זײ אַף אונדזער שײן און זינדיק װעלטל“.

זײ האָבן נאָך לאנג גערעדט װעגן מאלאַכים און מענטשן. װעגן עכטע מאלאַ־כים, װאָס אין די װײטע הימלען, און װעגן די, װאָס פון די היילן, מיט װעלכע זײ האָבן זיך הײנט אָנגעשטױסן. אײניקע האָבן שױן אָנגעהױבן דרעמלען, יצנ־דיק באַם פּײער. אנדערע האָבן זיך געמינטערט מיט מיסעס, ביכדיי זיך ניט צו ברעכן אין אן אומבאַקװעמען שלאָף. קײן אײנער פון זײ האָט זיך ניט געקװאַפּעט אפן װײך־װאַרעמען געלעגער, װאָס ער װאַלט געהאַט דאָרט, אין די היילן, װען ער זאָל װעלן מעװאַטער זײן אַף זײן רײטערלעך־מוטװײליקער באַצונג צו דער אײנציקער פרוי די סעניאָרן, װעלכע זײ באַגלייטן. דער אלטער פּײער האָט זיך טיף באַליידיקט, װען מע האָט אים געװעקט פונעם דרעמל, ער זאָל גײן קלױי־

מערשט א קוק טאָן אף די פּערד, וואָס זיי האָבן דאָרט געלאָזט, און טאַקע איי-
בערשלאָפן לעבן זיי. די צוויי יעגער־יונגען מיטן יינגערן נימרעד אין דער מיט
האָבן זיך געווארעמט לייב צו לייב אף דער קאַלט־הוילער ערד, ביז זיי זיינען
איינגעשלאָפן. די אלע איבעריקע האָבן געוואכט ארום וועטוריען, וועלכע האָט
קייין אויג ניט צוגעמאַכט. זי האָט זיך צוגערוקט צום פּייער און מיט אַקשאַנעס
צוריק צעשטעקט די האַלבאַשע, אף וועלכער זי האָט זיך א שטיק צייט געוואל-
גערט. זי האָט געלאָזט אף די אַקסל בלוזי דעם אויבער־יאַק, וואָס יאָעל האָט אף
איר אַרופגעוואָרפן, און אליין האָט ער זיך גענירעט מיט סקאַטן אונטער איין פּע-
לערינע. דער איינער, וואָס איז נאָך ניט מיד געוואָרן צו ריידן, איז געווען דער
עלטערער נימרעד. אַט אזוי זיינען זיי אף געווען, ביז ס'האָט אָנגעהויבן צו
טאַגן.

איז א פאַר שאַ ארום האָבן זיי זיך דערקליבן צום אַרט, וואָס האָט פּונווייטנס
אויסגעזען ווי א שטיק פּייער. דער גאַנצער זון־אופאַנג האָט זיך געלייגט אפן
הויכן פּלאַכלאַנד און אים באַגאַסן מיט פּלאַם. דאָ, וווּ זיי פאַרן איצט, האָט זיך
נאָך ניט אינגאַנצן אָפּגערוקט דער נעפל און די גרויקייט, וואָס פון אויבן. מע
קאָן ניט זאָגן: צי דאָס הענגט אזא דין וואַלקן־היטל, צי דאָס איז דער פאַרטאַ-
גיקער בליי פון הימל, וואָס האָט זיך נאָך ניט אויסגעוועפּט. אלץ איז דאָ נאַקעט,
בעריישעסדיק און הויל. שווער צו געפינען עפעס אזוינס, וואָס זאָל דאָ ווייזן
א שפור פון מענטשלעכען לעבן צי אפּילע א סימען פון אנדערע באלעכאים. סײַדן
עפשער די רויבפייגל, וועגן וועלכע די מיטפאַרער דערציילן, אז זיי נעסטן זיך
דאָ לעראָוו אין די פעלדזשפּאַלטן. אינעם רוים זעט מען זיי דערווייל ניט. וואָס
סע קומט דאָ יאָ אַנטקעגן, זיינען די ווילדע גראָזן אף דער בסולעסדיק־פאַרשטיינ-
טער ערד און דאָס געמיש פון זייערע ווילדע רייכעס, וואָס לאָזן זיך שאַרפּער
הערן אין אַט דער פּרימאַרגנדיק שטילער שאַ.

די שטילקייט האָט זיי באַגלייט ביז צו די סאַמע רוינען פון א כאַרעוון שלאַס,
וואוהין זיי האָבן זיך דערקליבן איינציקווייז, באַהאַלטענערהייט, און צופּוסנס. דאָ
האָט זיך יאָ געהערט א געפאַך פון פּליגל, ענלעך אפן געפּלאַטער פון פּלעדער-
מיז, ווי זיי וואַלטן בלינדערהייט מיט זייערע קערפּערס זיך אָנגעשטויסן אין די
טויבע ווענט. אויך אן אַפּט אָפּגעהאַקט קראַקען פון ראָבן האָט זיך דאָ געהערט.
ווי קומען אהער ראָבן אף אזא הייך?

ס'כאַפט אָן א שוידער אַראַפּצוקוקן אף די אָפּגרונטן, פון וועלכע זיי האָבן זיך
ארויסגעהויבן, און נאָך רייטנדיקערהייט. טוסטו אָבער א הייב דעם קאַפּ, דער-
זעסטו, אז דו ביסט ערשט צופּוסנס פון א נאָך מעכטיקערן פעלדזן־אַנוואַלגער.
ניט שוין זשע האָבן זיך אויך דאָרט מענטשן באַזעצט? אויב דאָ, אין אַט דער
וויסטעניש, אינעם ניט זאַמדיקן, נאָר שטיינערנעם מידבאַר, וווּ ס'לעבן אפּילע
ניט קייין ווילדע כּייעס, וווּ דאָס צוקומען אהער איז דורך אויפּיל ארופן און
אַראַפּן, אף געשלענגלטע קרומע וועגן, האָט זיך דער מענטש איינגעפונדעוועט,
און ניט דאַפקע אין וועלכן־ס'איז שטיין־שפּאַלט, נאָר אין א שטיינערנעם שלאַס,
קאָן מען גלייבן, אז ער קאָן אומעטום דערגרייכן און צו אלץ דערלאַנגען. דאָ
דאַרף מען שוין ניט קייין פעסטונג ארום פּאַלאַך; דוכט זיך, דאָס אַרט אליין איז
די שטאַרקסטע אין דער וועלט שוין־וואַנט. פּונדעסטוועגן איז דאָ דער גאַנצער
ביניען אזוי אוועק אונטער דער שווערד. דער שלאַס־באַזיצער איז, אפּאַנעם, גע-
ווען פעסט זיכער, אז דאָ וועט ער קיינמאַל ניט באַפּאַלן ווערן און אויב אפּילע
יאָ, איז נאָך ניטאַ באַ די סאַנים אזא שלאַכט־געווער אף אים בייצוקומען. לויט
די רעשטן פון די ווענט זעט מען די גרעב זייערע און די ארומגעטעסעטע שטיי-
קער פעלדזן־שטיינער, וואָס זיינען דאָ איינגעמויערט. דאָרט, וווּ ס'זיינען געבליבן
די שיסל־עכער, זעט מען נאָך פון אינווייניק די צאַקאַלן, אף וועלכע די בויגן-
שיסער האָבן זיך אָנגעשפּאַרט בעשאַסן ארויסשיקן די פּיילן. אין אייניקע ערטער

קוקן נאך פון אונטערן שטויב ארויס די ווענט-בארעליעפן מיטן געצינדלטן אויבנוף. אין איין ווינקל האלט זיך נאך א וואך-טורעם, פון וועלכן מע האט גע- קאנט ארוםקוקן די גארע ברייט און ווייט. אונטערן אפדאך, אין די כאדאָרים, זיינען פאראן בוילעטע סימאָנים פונעם רויטן האָן—פארסארפעטע זיילן און איבערגעברענטע האַלץ-טיילן, מעבל-שטיקער. מע זעט דאָ אויך דעם סאכאקל פונעם רויב און די פארניכטונגס-אייגנשאפטן, וואָס ס'פארמאָגן מענטשלעכע הענט. די, וואָס זיינען איצט געקומען אהער, האָבן מיט שטילע טריט זיך אָפגעזונדערט איינער פונעם צווייטן, און פון זייערע ווינקלען, פון הינטער די באהעלטענישן האָט מען ארויסגעקוקט, עמעצער זאל זיך באווייזן.

וועטוריע האָט מיט שרעק א טראכט געטאָן: אַט באלד וועט זי דערזען פענ- סוליבען, די פרוי, וואָס האָט אוועקגעקוילעט די מוטער. מיט וואָס פארא אויגן זאל זי קוקן אף איר? זי ווייסט נאָך ניט, וואָס איר צו זאָגן? מיט אוועלכע ערשטע ווערטער זאל זי זיך ווענדן צו איר?

יאַעל באווייזט איר אף עפעס, וואָס איז העכער איר קאָפּ. זי דרייט זיך אויס: אפן טיר-געימס איבער דעם אריינגאנג איז אויסגעוועלט די עמבלעם פונעם שלאָס-אייגנטימער. צוויי דערשאַסענע פויגלען איבערגעקרייצט אין אלאכסן, און הינטער זיי אן אָפגעהאקטער מענטשלעכער קאָפּ. עפשער איז דאָס ניט די עמ- בלעם? עפשער מיינט עס דעם פארשיטן קאָפּ פון א דרייסטן יעגעריונג, וואָס האָט אויווער געווען אפן שטרענגן באפעל: זיך ניט פארנעמען דאָ מיט קיין יאגד אָן דעם סעניאָרס וויסן, און דערפאר האָט מען אים אָפגעהאקט דעם קאָפּ?.. דער עלטערער נימערד האָט דאָך דערציילט באַם שייטער: ווען ער איז נאָך א יונגל געווען, האָט ער זיך גענוג געהאט אָנגעהערט וועגן די שוידערלעכע ווילדע מיי- סים פונעם היגן סראָרע. ער איז א לינדשאפטלעכער יעגער געווען און ניט אינ- גאנצן בא די געדאנקען, מעגלעך, דעריבער האָט ער זיך דאָ פארפעסטיקט אינעם איינזאמען שלאָס, טיף אין די בערג, בלויז מיט דער דינערשאפט און מיט זיינע יאגד-באגלייטער. מער האָט ער קיינמאָל קיינעם ניט צוגעלאָזט אהער. ער איז דאָ געשטאָרבן מיט א סידעספולן טויט, און נאָך אים איז קיין יוירעש ניט גע- בליבן. ער האָט אף זיין לעבן קיין ווייב און קינדער ניט געהאט, קיינע נאָענטע און קרויוים און אויך ניט קיין גויעל און פרינט.

דער ענגלענדער סקאָט האָט ניט געקאָנט איינשטיין אף אן אָרט. ער האָט דאָ אומעטום געזען שפורן און אַנדייטונגען אף רעשטלעך פונעם אלטערטום. פאר אים איז עס גאנץ אייגנטימלעך און זייער נאטירלעך באלד צו דערקענען און אַנטאפן די סימאָנים פון יענער ווייטער עפאָכע. אין דער וועלט-שטאָט רויס און אין אנדערע איטאליענישע שטעט, ווו ער איז אויסגעווען, האָט ער זיך ניט איין מאל אָנגעשטויסן אף אן אלטערטימלעכער מויערונג. איז פונקט ווי דאָרט, האָט ער דאָ גלייך דערזען א צעשטערטע ארקאדע פון יאָנישע זיילן, אף אן אנדער אָרט דעם טריפאָרום מיט די סטראָפּקעס אף די ווענט, דעם פלאפאָן, וואָס קוקט אראָפּ פונעם סופיט, איידעס פון א בויקונסט מיט פיל יאָרהונדערטער צוריק. אַט אזעלכע וויקל-טרעפּ האָט מען געקאָנט טרעפּן נאָר בא די פאטריציער אין זייערן א צוגאָב צום ווירטשאפט-ביניען. ער באטראכט די דאָרישע שפעהע, וואָס בינדט צונויף צוויי שטיק-באלקנס, און איז זיכער, אז ער שטייט דאָ פאר א צייכן פון דער רוימישער הערשאפט, וואָס האָט אמאָל געהאט דערגרייכט ביז צו אַט די בערג און נאָך ווייטער. דאָס אלץ איז דאָ, אפאָנעם, פארניכטעט געוואָרן ניט דורכן סוינעס אן אָנפאל ביים א בלוטיקער ריטער-שלאכט. די היגע באגליי- טער דערציילן, אז די צעשטערונג איז געקומען ערשט נאָכן טויט פונעם שלאָס- אייגנטימער. צוויי ווילדע קויכעס זיינען פאראן אף דער וועלט, וואָס האָבן בעיאד און זיינען בעקויעך צו מאכן אזא כורבן: דער מענטש און די נאטור, ווי, צום ביישפיל, א דונער, א מאבל, אן ערדציטערניש (פאר וועטוריען וואָלט ער זיך

געהיט מיטן געדאנק, אז ער אידענטיפיצירט די נאטור־קויכעס מיט גאָט. די בלד־טיקסטע כײַע האָט ניט קיין טעווע א טעל צו מאַכן פון דער שיינקייט אף דער ערד. זי וואָלט עפשער אויך אויסגעמיטן צו פארצוקן א לעבעדיקע באשעפעניש, ווען דאָס זאָל בא איר ניט זײַן א נויטבאדערפעניש — דאָס איינציקע מיטל אף זיך צו דערהאלטן באַם לעבן.

דער עלטערער נימרעד, ביז ער איז אף אן אָרט שטיין געבליבן, האָט זיך ניט געקאַנט אַפּוונדערן אף די פּיל־טירן־ראמען, וואָס ער איז פארבינגעגאן. „אוראָהאַם אַווינוס האַכנאַסעס־אַרכימדיקע צעעפנטע טירן פון אלע פיר זײַטן“ — האָט ער א שמייכל געטאַן. בא דער מערהייט טירן זײַנען צעקלאפט די געזימסן, אַנדערע זײַנען אומגעוואלגערט אָדער זיי האלטן זיך נאָך אף אן עק שאַרניר. ער האָט נאָכגעשפּירט נאָך איינעם א צימער, וווּ ס'האָט זיך נאָך פאַרהיט א גאַנצע טיר, וואָס איז געווען אף האַלב אָפּן. עפעס א פאַרדעכטיקער אַנגעזאַמל פון פליגן זשומען אריין און ארויס דורך אַט דער שמאַלער עפענונג, און א מין פאַרדעמפטער רייעך שלאַגט פון דאָרט ארויס. ער האָט שוין געוואָלט א ביסל ווייטער אָפּגיין פונדאנען, נאָר ער האָט פּלוצעם דערהערט: עפעס רודערט זיך דאָרט און מענטשן ריידן. ער האָט, אפאַנעם, אַנגעטראָפּן פונקט אף זיי. זיי קאַנען באלד ארויסקומען, די נעקייִוועס. האָט ער גענומען אָפּטרעטן, קעדיי זיך אַרום־טערשטעלן אונטער די טרעפּ, פּונוואַנען ער וועט קאַנען זיי הערן און נאָכקוקן, וווּהיז זיי וועלן זיך לאָזן. ער איז נאָך צום אָרט ניט דערגאַנגען, האָבן אים נאָכ־געיאָגט די קוילעס פון די צוויי יעגער־יונגען: „זי איז טויט, זי ליגט א טויטע!“

ער האָט זיך אַנגעשטויסן אפּן זון, וואָס איז באלד געקומען צו לויפן אפּן געשריי. צום אַרײַנגאַנג זײַנען זיך שוין אַנגעלאָפּן די אלע איבעריקע. די דער־שראַקענע יעגער־יונגען פון צימער ארויס האָבן אַנגעוויזן אף דער טויטער, און ביידע מיטאַמאָל האָבן געפלאַנטערט מיט די רייד, דערציילט, וויאזוי זיי האָבן פון דרויסן דורך א קליין קוקערל אינעם לאַדן, די גרייס ווי אן אַקסן־אויג, אַרײַב־געקוקט אהער. דערזען איר פאַרוואַרפענעם קאַפּ, האָבן זיי געמיינט, זי איז פאַר־כאַלעשט. האָבן זיי אָפּגעריסן דעם לונעט פון פענצטער צוזאַמען מיטן לאַדן און זײַנען אַראָפּגעשפּרונגען אהער. ערשט דאָ האָבן זיי באַמערקט, אז די טיר איז אן אָפּענע.

וועטוריע האָט געזען, אז ס'איז ניט פענסוליע. די היגע האָבן באלד דערקענט אין דער טויטער די מאַכשייפּע. פיער דער הויקער האָט זי געזען א לעבעדיקע מיט א טאַג צען צוריק. ער איז געשטאַנען איצט אינמיטן צימער מיט א הוילן קאַפּ און האָט זיך לאַנג געציילעמט. פרעפּלענדיק אין דער שטיל די טפּילע „פּאַ־טער־נאַסטער“. ווען דער אלטער האָט נאָך געוואָלט זיך שטעלן אף די קני פאַר דער געשטאַרבּענער, האָט אים סקאַט נעענטער ניט צוגעלאָזט. ער האָט אויך די איבעריקע גענומען טרייבן פונדאנען. יאַעל מיט וועטוריען זײַנען שוין גע־שטאַנען פאַרן באַנקבעטל, וווּ דער מעס איז געלעגן.

— מע דאַרף אַרומזוכן די צווייטע, — האָט דער עלטערער נימרעד גערופן מיט זיך די, וואָס זײַנען ארויסגעשטופּט געוואָרן פונעם כּיידער.

די טויטע דיאַנע איז געלעגן האַלב צוגעדעקט מיט א צעכראַסטעטער ברוסט, דער קאַפּ האָט זיך בא איר געהאַלטן אפּן לייסטל פון געלעגער. די צעשאַטענע האָר זײַנען אַראָפּגעהאַנגען ביז דער ערד קימאַט. א געדיכטע פאַסמע האָט אינ־גאַנצן פאַרבהאַלטן איין אויג, און דאָס צווייטע איז געווען ברייט אָפּן פאַר־גלאַזט. יאַעל האָט געפרוּווט בא איר אופּרייסן די פאַרקרעמפטע ליפּן. די ציין זײַנען געווען איינגעביסן אין צונג, בא וועלכער דער שפיץ איז געווען עטוואָס ארויסגערוקט און פאַרבלוטיקט.

— זיך אָפגעסאָמט? — האָט דער ענגלענדער אָנגעכאַפט יאַעלן פאַר דער האַנט.
— איך מײן, אז נײַט, — האָט יאַעל זײער ערנסט גענומען אַרומזוכן דעם אַפֿן-
געלעגער. ער האָט געבעטן וועטוריען זי אָפּדעקן און אַרומקוקן איר נאַקעטן
קערפער, דאָס בעטצײג.

אליין האָט ער פאַרהויבן די האָר אַף אַנטבלייזן דאָס פאַרשטעלטע שטיקל
פאַנעם, דעם האַלדז אירן. סקאַט באַ דער זײַט האָט געקוקט אַף איר געזיכט. באַם
ווידער צוגעמאַכטן מויל אין די ווינקלען האָבן זיך אָנגעזען פאַסיקלעך פאַרבאַקן
בלוט, אַף וועלכן ס'האַבן זיך געזעצט לעבעדיקע פליגן. ער האָט זיי אָפּגעטריבן.
לויטן אויסדרוק פון אירע צונויפגעפרעסטע פולבלעכע ליפּן האָט זיך געקאַנט
דוכטן, אז זי שטיקט זיך מיט עפעס און באלד וועט זי עס אויסמײקענען. יאַעל
האַט אָנגעטאַפט אַף איר האַלדז אָנגעשוואַלענע לימפּן. ער האָט געזוכט פינגער-
סימאַנים, נאָר ער האָט געפונען בלויז אין דער פאַרקײלעכטער פאַרם, ווי אַ
שטיקל מוילעד, קליינינקע הויט־ראַצן. דערפאַר איז דער פאַדערשטער טײל האַלדז
געווען אינגאַנצן פאַרענדערט. דער גאַרגליקנאַפּ — „אַדאַמס עפעלע“ — איז ווי
אַרײַנגעדריקט געוואָרן אינעם שלונג. דער אונטערצונג־ביין איז געווען אַרויסגע-
שטויסן און האָט געסטאַרטשעט נײַט אַף זײַן אַרט. דער שלונג איז, אפּאַנעם, גע-
ווען אינגאַנצן צערודערט. און ער האָט איצט ערשט דערזען אין די עקן באַ די
אויגן־ווייסלעך רויטע בלוטס־טראַפּנס.

— אַ מאַרד! דורך דערשטיקן. מעגלעך, אין שלאָף האָט מען זי דערשטיקט
מיט די הוילע הענט, — האָט יאַעל גערעדט ווי צו זיך, ווען ער האָט נאָר גענו-
מען אַרומקוקן איר ברוסטקאַסטן.

וועטוריע איז שוין געשטאַנען אין אַ זײַט. זי האָט אפּן קערפער גאַרנישט נײַט
געפונען, און אויך אַרום איר, אפּן געלעגער איז גאַרנישט נײַט געווען. סײַדן עפֿ-
שער מע וואַלט נאָך געדאַרפט אַ קוק טאָן אונטערן צוקאַפּנס, נאָר זי וויל אים
איצט נײַט שטערן, יאַעלן. זי באַווונדערט און איז איבעראַשט פון זײַן גלייכגיל-
טיקן דרייסטן באַטראַכטן דעם טײַטן גוף, גלייך ווי ס'וואַלט גאָר קיין פּרויען-
קערפער נײַט געווען, גלייך ווי ס'וואַלט געווען אַ געוויינלעכע זאַך: דאַקטורירן
מענער זאָלן האָבן צו טאָן מיט פאַציענטן נײַט פון זײער געשלעכט. פון ווען אָן
האַט מען עס זײ אָנגעהויבן פּרײַ צולאָזן צו דער היילונג פון פּרויען? בלויז זי
האַט זיך געקאַנט אזא זאך דערלויבן מיט איר קראַנקער אומגליקלעכער מוטער.
ווען נײַט סאַלעראַג, וווּ זי איז בייגעווען באַ אזעלכע אויסנאַם־פאַלן... ווען נײַט
יאַעל, צו וועמען זי האָט אַ צוטרוי און אזא גוטע באַציונג...

מיטאַמאַל האָבן זיך באַ איר אָנגעצונדן די אויגן און זי האָט אויסגעבראַכן
אין דער הייך אַ געוויין. סקאַט האָט דערזען, ווי זי האָט די הענט פאַרבראַכן
און אָנגעהויבן קלאַגן, האָט ער זי געפרוווט באַרויקן. יאַעל האָט אַף איר פאַר-
ווונדערט בײַז אַ קוק געטאָן און קאַלטבלוטיק איר פאַרגעוואַרפּן:
— האַט געלערנט מעדיצין, וועטוריע!

וועטוריע האָט נײַט אופּגעהערט צו שלוכצן און געוויזן מיט דער האַנט אין אַ
ווינקל. אפּן פאַרטשעפּער דאַרט איז געהאַנגען פון פעל אַ זעקעלע און אַף דעם
איז מיט גרויסע קאָטשערע־אויסעס געווען אָנגעשריבן איר מאמעס נאָמען.

— בע־לאַ־דאַנע, — האָבן סקאַט מיט יאַעלן איבערגעלייענט, און זיי האָבן
דאָס זעקעלע גענומען צעבינדן. דאַרט איז פול געווען מיט גיפּט־גראָזן, קריי-
טעכצער, וועלפישע בערעלעך, און אזעלכע קליינע ווי ווינפערלעך — ערד-
קאַרשן. אין זיי איז געווען דער שטאַרקסטער סאַם. יאַעל האָט זיי דערנאָך אויס-
געפרוווט. אַט די דאָזיקע טונקעלע דול־קאַרשן, וואָס זײַנען בעקויעך אַ מענטשן
רירן פון די געדאַנקען, האָבן זיי אויך געפונען אין אַ באַזונדער גוט פאַרמאַכטער
ערדענער קײלע, אפּן סאַמע דנאָ. אַף דער קײלע — די זעלבע אופּשריפט. צי דאָס

איז דערפאר, ווייל ס'איז פארגרייט געווען פאר וועטוריעס מוטער? צי ווייל זיי האבן קיין שענערן נאָמען ניט געקענט צוטראכטן פאר אַט דער ביז אהער אומי באווסטער גיפטי־יאגעדע, ווי בעלאדאָנע?

פון פענסולינען האָט מען קיין שפור ניט געפונען. האגאם אלע האָבן גע־ האלטן, אז נאָר אף איר פאלט דער כשאד אינעם מאָרד. מע האָט דורכגענישטערט ווו א לאַך אין דער שלאַס־כורווע, צווישן די בערג, אין די היילן, אין די ארר־ מיקע יי־שוויים. ווהיין האָט זי געקאָנט אנטרונען ווערן פאר אזא קורצער צייט? לויט אלע סימאָנים האָט דער מאָרד געקאָנט געשען ניט לענגער ווי מיט אַני דעהאלבן, צוויי מעסלעס צוריק.

— צי איז דאָס ניט די ארבעט פון די שכינעסדיקע פרויען־פּינטהאַבער? — האָט סקאָטן, ווי אויך יאַעלן, באשעפטיקט דער געדאנק, נאָר זיי האָבן עס וועי טוריען ניט ארויסגעזאָגט. גאנץ גענוג, וואָס די דאָזיקע הייל־איננווינער האָבן זיך קאטעגאָריש אָפגעזאָגט זי צו באהאלטן אף זייער צווינטער. וויפל מע האָט זיי ניט געפרוווט איבערצייגן, אז זי איז א דערמאָרדעטע, ניט קיין זעלבסטמערר־ דערן... און ווי איז מעגלעך זי צו פירן ערגעץ אין אזא מערכאָק? אזוינע וועגן? זי איז דאָך פונדעסטוועגן א קריסטלעכע נעשאַמע. מע קאָן זי דאָך ניט לאָזן אַט אזוי אף העפקער אָן קוורע? ס'האָט גאַרנישט ניט געהאַלפן. מע האָט זיי ניט געקאָנט אינברעכן. זי האָט נאָך דרצו אזעלכע צוויי שווערע זינד אף זיך, וואָס די דאָזיקע ליט קאָנען איר בעשום־אויפן ניט מויכל זיין; דאָס, וואָס זי איז א פרויענציימער און א קישעפּטרייבערן.

דאָס לעצטע איז געווען א גרויסע מעניע, אז ערגעץ אנדערשוו, אין די ארר־ מיקע יי־שוויים, זאָל מען זי קאָנען ברענגען צו דער אייביקער רו. די יעדע וועגן דער מאכשייפעס טויט איז געגאָן פאָרויס פון זיי. און די גאלאָכים פון אומעטום האָבן ניט צוגעלאָזט זי באהאלטן אפן קריסטלעכן שטייגער. ווהיין זיי זינען ניט געקומען, האָט מען שוין געווסט, אז זיי פירן מיט זיך די מאכשייפע, א זעלבסטמערדערן, און ניט נאָר די גיטלעכע, נאָר אויך א סאך פון די בארג־ טוישוים זינען גרייט געווען זיי פארווארפן מיט שטיינער. פון דערלויבן זי צו באערדיקן דאָ איז אָפגערעדט. כאַטש נעם און לאָז זי איבער אפן הוילן שטיי־ נערנעם באָדן צווישן די בערג. אפילע אויסגראָבן אן איינזאמען קיווער אף קיי־ נעמס ערד, ווען מע זאָל שוין אויך פויעלן בא וועטוריען צו באהאלטן די טויטע ווייט פון א מייסי־שטאָט, איז דאָ אויך ניט פון די גרינגע זאכן. דאָס האָט גע־ קאָנט געטאָן ווערן אפן אַרט, דאָרט, ווו זי איז אומגעבראכט געוואָרן, אין דער נאָענט פונעם כאַרעוון שלאַס, — האָט זיך וועטוריע אינגעשפאָרט. דאָס קריסט־ לעכע געוויסן האָט איר ניט דערלויבט איבערצולאָזן אין אזא וויסטעניש אן אייני־ זאמען קיווער. איצט אף די וועגן איז אפילע ניטאָ מיט וואָס אופרען די הארטע ערד און אויך ניט מיט וועמען. די פריערדיקע באגלייטער האָבן איינציקווייז זיי פארלאָזט, ווי נאָר מע האָט דערפילט, אז ניט אזוי גיך וועט עס קומען צום קוור־ רע־מאַלצייט. זיי האָבן געמוזט געפינען נייע מענטשן מיט א רייטוואָגן פאר דער טויטער און זיך לאָזן אף גאָר אנדערע וועגן. פון די פריערדיקע זינען מיט זיי געבליבן נאָר די בעניי־נימערד, דער טאטע מיטן זון.

דערווייל האָט זיך אָנגעהויבן צו צעשפילן דער מיסטראַל. אין גאנץ פראָוואנס קען מען גוט אַט דעם דאָרעמדיקן לופט־שטראָם. דאָ אין די בערג רופט מען אים „דער שוואַרצער ווינט“. מיט זיין וויכערן איז ער דאָ פייזק אָפצורייסן שטיינער פון די פעלדזן, איבערקערן דעם רייטוואָגן, אופהייבן עמעצן פון די רייטער צו־ זאמען מיטן פערד און זיי אראָפּשלידערן אינעם טיפן אָפּגרונט אָדער אין די וואסערן, וואָס שטראָמען אונטן. דאָס איז בא אזא לופט־געוויירבל א שפילעכל.

וועגן דעם ריידן צווישן זיך די נייע באגלייטער גאנץ אָפן, מיט א מין גוט־

מוטיקער בייזוויליקייט, ווי וועגן א געוויינלעכער אומפארמיידלעכקייט, מיט וואָס מע מוז שאלעם מאַכן.

וועטוריע מוז עס אויסהערן און פארבאהאלטן אין זיך די מוירע און די כאַ-ראַטע-מאכשאַוועס. מיט א קלעם אין האַרצן גייט איר דורך א געדאַנק: אויב ס'וועט עפעס שלעכטס טרעפן, וועט עס זיין א שטראַף פון גאָט. זי האָט ניט גע-טאַרט זיך אזוי איינשטעלן פאר דער פיל פארזינדיקטער אומגליקלעכער נעשאַמע, אויב אלע גוטע קריסטן וואַרפן זיך אזוי אָפּ פון איר... און וואָס וועט זיין ווייטער? וווּ וועלן זיי זיך מיט איר אהינטאָן, אויב אין וועג וועלן זיי ניט געפינען וווּ און מיט וועמען צו דורכפירן די קוורע? כאַטש נעם און וואַרף זי אין וואַסער אריין.

גוט, וואָס זיי האָבן זיך אראַפגעלאָזט אין א טאַל. נאָך נידעריקער פליסט א טייך, וואָס יאָגט זיינע וואַסערן אזוי שנעל, ווי דער ווינט יאָגט דאָ ארום די אראַפגעשליידערטע בלעטער פון די צווייגן. ס'בלאָזט אין פאַנעם אריין, אז ס'איז שווער דעם אַטעם איבערכאַפּן, נאָר מע מוז פאַרן ווייטער, ס'איז דערווייל ניטאָ וווּ זיך אהינצוטאָן. פון אויבן שיינט א העלע זון, און דאָ אף דער ערד נעמט אדורך די קעלט, וואָס ציילט בא די רייטעריער די ביינער פון הינטער די בעגאַ-דים. וועטוריע זעט דעם נעבעכדיקן אויסזען בא די איבעריקע, די פארבלייטע נאָז בא סקאַטן, די זייערע מינע אף יאַעלס פאַנעם, ווי ער וואַלט נאָך מער פון איר געווען פארצווייפלט. וווּ האָט זיך איצט אהינגעטאַן זיין דרייטער שטעלע? און דער שטענדיק קאלטער גלייכגילט, וואָס ער טוט אָן אף זיך.

פונעם טייך-ברעג, אפאַנעם, איז ארופגעריטן אף אן אייזל א יונג מיידל. דאָ אפן וועג האָט זי אָפגעווארט א באַכער אין אירע יאָרן. ער האָט זיך אָנגעכאַפט פארן כאַמוריס קרופ און איז ארופגעשפרונגען צו איר. ער האָט זיך איינגעקלאָ-מערט אינעם מיידלס קערפער לייב צו לייב, און זיי זיינען ביידע געווען גליק-לעך. מע האָט עס געזען אין די שיינענדיקע פענעמער, אינעם קלינגענדיקן גע-לעכטער, וואָס זי האָט צעשיקט מיטן ווינט. זי האָט געמעגט זיין צופרידן, וואָס אין אזא ווינטבראָך האָט זיך געפונען ווער ס'זאָל זיך אזוי וואַרעם צוטוילען צו איר.

מיטאמאָל, פנוואנען האָט ער זיך גענומען, אָט דער פעטלייביקער פראַוואַנ-סאלער, וואָס איז זיי אנטקעגן אָנגעלאָפּן, און מיט א לאַנגן אראַפניק האָט ער גענומען בייטשן איבער זייערע לייבער. דאָס געשריי איז געגאַנגען פון זיי ביידע, נאָר די לאַנגע בייטש האָט זיך געשלענגלט ווי איבער איין קערפער, אזוי האָבן זיי זיך נאָך געהאלטן צונויפגעדריקט איינער צום צווייטן.

— וואָס טוט איר? — איז צו אים צוגעריטן דער יינגערער נימרעד, — הערט שוין אוף מיט דער עקזעקוציע.

— דו וועסט באלד אויך אריינכאַפּן, — האָט זיך אף אים ניט אומגעקוקט דער פראַוואַנסאלער, וואָס האָט נאָך אלץ געהאלטן אין איין בראַקן איבער די צוויי און אף זייער אייזל, ער זאָל איינשטיין אף אן אָרט.

— איר וועט ניט אפהערן? — איז דער רייטעריער פון אים ניט אָפגעשטאַנען.

— וואַרט א וויילע, וועל איך דיר אויך געבן פאַרווכן, — האָט ער א מעסט געטאַן דעם באַכער מיט איין בליק, — אף אזא פעגירע, ווי דו ביסט, דאַרף מען קיין סאַך ניט.

דער יונג איז אראַפגעשפרונגען פונעם פערד און האָט דעם גראַבן גוף באלד אָנגעכאַפט פארן האַלדו. דער פעמפיק האָט זיך פאַרלוירן, ארויסגעלאָזט די בייטש פון האַנט און מיט ביידע יאָדאָים אים גענומען אָפּשטויסן פון זיך. נאָר דער באַ-כער האָט אים, אפאַנעם, אזוי פעסט צונויפגעדריקט די האַלדו-דריזן, אז יענער האָט באלד דערפילט די גאַנצע צונג אין מויל. ער האָט געדרייט מיטן קאַפּ, עפעס

כאַרכלדיק געשטאַמלט, און דאָס פּאַנעם האָט זיך באַ אים אָנגעגאַסן גיכער מיט אַ מין פאַרבלויזונג, ווי מיט רויטקייט.

ווען סקאַט מיט וועטוריען האָבן אים קוים אָפּגעריסן פּונעם בוצעפּלאַקס' גראָבן האַלדז, האָט דער יונג נאָך מיט דעם פּוס אָפּגעוואָרפּן אַף אַ ווייטן שעטעך די בייטש פּונעם וועג, און ער איז צוריק אַרום אפּן פּערד.

— צי איז דאָס ניט די טוירע, וואָס ער האָט אָפּגעלערנט פּון דעם פּאַל מיט דער מאַכשייפּע? — האָט יאַעל צו זיך אַ זאָג געטאָן, און ער האָט געפּרעגט באַם עלטערן נימרעד, פאַרוואָס ער דערלאָזט דערצו.

— איך, אין אזעלכע זאַכן מיש איך זיך ניט. איך בין אויך ניט שטאַרק צו פּרידן, וואָס זיי, — האָט ער אָנגעוויזן אַף וועטוריען, — האָבן צעשטערט די שפּיל. מיינער, אז ער קריכט אין אַ געשלעג, איז מיסטאַמע דאָ פאַרוואָס. און ווייטער... זאָל ער פאַרוזוכן, דער בעניאַכיד מיינער, דעם טאַם פּון גוטע קלעפּ, — האָט זיך באַ אים באַהאַלטן אַ שמיכל אין דער באַרד.

— מיר וואָלטן דאָ געהאַט אַ צווייטן האַרוג, מיר האָבן זיך מיט איינעם ניט וווּ אַהינצוטאָן, — האָט יאַעל מיטגעשמיכלט. — דער בענאַק מיינער איז גענוג קלוג אַף ניט צו ווערן אַ הוירעג־נעפעש, ביפּראַט נאָך דורך כּניקע¹.

יאַעל האָט עס ניט אַרויסגעוויזן, נאָר ס'איז אים ניט גרינג געווען זיך צעשיידן מיט די צוויי באַרג־יידן. ער איז מיט זיי דערפּאַרן ביז זייער ייִשעוו, און ווייטער האָט מען זיי שוין ניט באַדאַרפּט.

וועטוריע איז געווען צופּרידן, ווען סקאַט אליין איז געקומען צום געדאַנק, אז מע וועט מוזן דעם טויטן קערפּער פּירן מיט זיך ביז צום גראַפּס שלאָס. דער גראַף ריימונד ראַזשער וועט ניט מאַכן קיין שוועריקייטן, מע זאָל זי ברענגען צום לעצטן רופּלאַך, ווי מע טוט עס מיט יעדן גלויביקן קריסט. אפּילע ווען ער זאָל וויסן, אז זי איז אַ זעלבסטמערדערן.

דאָ וועלן זיי זיך גאַרנישט ניט דערשלאָגן. אויך אפּן פּלאַכלאַנד, וווּ מע ווייסט ניט, אז זיי פּירן מיט זיך אזאַ איינע, וואָס מע האָט זי אנדערש ניט גערופּן, ווי די מאַכשייפּע. אינדערפּרעמד רופּן זיי נאָר אַרויס אַ פאַרדאַכט, אז מע נעמט זיך דערפּרעגן, פּאַרשן, דערבני וואַקסן אויס פּכאַדימדיקע מייסעס און אויסטראַכטער־בישן. זיי האָבן געמוזט נאָכאַמאַל בייטן די באַגלייטער. באַ די נימרעדס אפּן ייִשעוו האָבן זיי געדונגען נייע צוויי פּאַרער פּאַרן רייטוואָגן, און יענע האָבן אפּילע קיין אַנונג ניט געהאַט, וועמען און וואָס זיי פּירן.

אַגעוו, האָט יאַעל אַ טראַכט געטאָן, אין פּיל פּראַטים איז ער פּונקט אזוי באַ־האוונט, וואָס איז שייַעך דעם מעס, ווי אַט די נייע צוויי מיטפּאַרער. ער רייט באַאַנד מיטן וואָגן, אַף וועלכן ס'ליגט די טויטע אינעם לענגלעכן פּאַרמאַכטן קאַסטן, און וואָס ווייסט ער וועגן דער סיבע פּון איר טויט? ער איז אפּילע ניט זיכער מיט זיין פּעסטשטעלונג, אז ס'איז אַ מאַרד. עפּשער האָט זי זיך עס אליין אָפּגעטאָן מיט אייניקע פּון אַט די מינים גיפּטן, וואָס ער האָט פּאַרנומען פּון דאָרט? מיט אַט די סאַם־בערעלעך, וואָס ער זעט זיי דאָס ערשטע מאָל, אונטער אַט דעם אויסטערלישן נאָמען, וואָס מע האָט זיי דאָ געגעבן, דעם נאָמען פּון ווע־טוריעס מוטער בעלאַדאַנע? ווען ער זאָל קענען אַרײַנקוקן אינעם מאָגן? אַ בליק טאָן, וואָס ס'טוט זיך דאָרט באַ איר אינעם אינגעוויידי?

וועטוריע האָט זיך אזוי דערנענטערט צו אים, אז זייערע פּערד האָבן זיך גענומען בריקעווען מיט די הינטערשטע פּיס. נאָכן באַרויקן זיי איז מען שוין געפּאַרן היפּט צו היפּט.

¹ אַ הוירעג־נעפעש — אַ מערדער; דורך כּניקע — דורך דערשטיקן.

— איך בין שוין אזוי מיד פון דעם אלעמען, איך זע, דו ביסט אויך פארמא-
טערט. וועגן וואָס טראַכסטו, יוליאַן?

— וועגן דעם, וואָס דו, זיכער. וועגן דער טויטער.

— יאָ. — האָט וועטוריע זיך פאַרקוקט אָף איר פּערדס געדיכטער גריווע און
זי גענומען קעמען מיט אירע פינגער, — מיר האָבן זיך מיט אזויפיל זינד אָנגע-
נומען, יוליאַן. דערהויפּט איך... ביים דו ביסט געשטאַנען איבער איר טויטן קער-
פּער, האָב איך זיך דערמאַנט אין אונדזער גאַטס שטעלפאַרטערטער אָף דער ערד.
ער פאַרבאַט דאָך צוטערעטן צו א קראַנקן אָן דער באַגלייטונג פון א גייסטלעכען...
און צו פּרויען זאָל מען ביכלאל ניט צולאַזן קיין מעדיקער מענער.

— פאַרוואָס זשע האָסטו זיך אזוי שפּעט דערמאַנט צו כאַראַטע האָבן?

— איך האָב ניט קיין כאַראַטע, נאַרעלע. אָבער איך מעג דאָך טראַכטן וועגן
מיין פאַרזינדיקטער נעשאַמע און וועגן ווידע... דאָס מיסוואַדע זיין זיך... די איינ-
ציקע רעטונג און דער גרויסער גנאַד, וואָס איז אונדז דורכן אַלמעכטיקן געגעבן
געוואָרן.

— האָסט זיך געמעגט געווען באַנוגענען מיט די, וועלכע האָבן זיך מיסאַסעק
געווען מיט דיין מוטער ביז מיין קומען. איך האָב דאָך פּונקט ווי זיי זייער וויי-
ניק אופּגעטאַן.

— באַליידיק זיך ניט, יוליאַן, און זיי ניט ביזו אָף מיר. איך אליין האָב דיך
פאַרהאַלטן און געבראַכט צו אונדז. מעגלעך, אז דו פּילסט זיך דאָ געצווונגען.
נאָר איך וועל דיך סייווי אזוי גיך ניט אָפּלאָזן. עפּשער וועט זי פאַרט דורך דיר
גענעזן ווערן, די אומגליקלעכע מוטער מינע...

זי האָט אַרופּגעלייגט די האַנט אָף זיין אַקסל, און דער פּייכטער גלאַנץ אין
אירע אויגן, איר היימלעך-האַרציקע שטימע האָט יאָעלן ווייך געמאַכט. ער האָט
אין גוטן מוט פאַרפּירט מיט איר א רייד וועגן זייער ביידנס אַרעמען וויסן אין
מעדיצין. ער האָט באַדויערט און אָפּגעשפּעט ניט נאָר פון זיך אליין. אלע זינען
אזוי. אלע זייערע קאַלעגן.

— אַט דערפאַר טאַקע, וועטוריע, זינען מיר אזוינע גרויסע בעריעס און מע-
ווינים, ווייל מיר ווייסן נאָר דעם דויפּעק, דעם האַשטאַנע-בעכער און דעם
קראַנקס געדערים, וואָס מיר האָבן קיינמאַל ניט געזען. נאָך א מיטל האָבן מיר
אָף צו דערהייבן דעם ווערט אונדזערן: די אומפאַרשטענדלעכע לאַטיין-ווערטער.
א געהיימניספּול וואָרט, א פרעמדער אויסדרוק, ווירקט אמאָל מער פון א רעפּוע.
אַלץ קאָן מען פאַרענטפּערן מיטן איינעם וואָרט, ווי צום ביישפּיל: אַבסטרוקציע.
טוט דעם כוילע וויי אוועלכער-ס'איז אייווער, זאָל זיין אפּילע א דרויסנדיקער,
איז אין דעם שולדיק די אַבסטרוקציע. מע קאָן אויך ריידן וועגן דער פאַרמיס-
טיקונג פונעם מאָגן, פון דער לעבער, פון די נירן, אַלץ פון זאַכן, וואָס דו זעסט
ניט מיטן אויג, און צו דעם אלעמען האָבן מיר איין פאַנאַציי. דאָס זעלבע אלטע,
גוטע, קאַשערע מיטל, וועלכן ס'ווענדן אויך אָן די קאַלערליי בעדער-יונגען און
קאַפּ-שערער, באַשווערער, אָפּשפּרעכער, שוואַרצקינצלער און גלאַט שאַראַטאַ-
נעס, — בלוט אָפּצאַפּן. דאָס הייל-מיטל, וואָס מע האָט זיך אויסגעלערנט נאָך באַם
נילוס-ברעג. ווען די קנעכט פלעגן זיך אליין עפענען די פּוס-אַדערן, ביים זיי
האָבן דערפּילט א צו גרויסן בלוט-צופּלוס אינעם קערפּער.

דעם זעלבן אפּדערנאַכט, אין דער אַכסאַניע, וואָס באַם וועג, אינעם קליינעם
כיידערל, וואָס זיי האָבן פאַרנומען בלוזיז אינצווייען מיט סקאַטן, האָט יאָעל אויך
מיט אים אַרומגערעדט דעם קלאַגעדיקן צושטאַנד פון דער איצטיקער מעדיצין-
לערע. דערהויפּט אפּן געביט פון כאַכמאַס-האַניטואַך¹, פון קענען אַריינדרינגען

¹ די כירורגישע וויסנשאפט.

אינעם מענטשלעכן קערפער... טאקע מיטן אויג און מיט די פינגער פון די הענט, ניט בלויז דורך דער מאַגן-פאַמפע. ער מיינט ניט צו זאָגן דערמיט, אז ער מאכט צונישט די וויכטיקע אנטדעקונג פונעם גרויסן אויזעני. אין אונדזער צייט, בא אזא נידעריקן צושטאנד פון וויסן, איז דאָס דערפינדן דעם קליסטיר אויך א שטאפל אינעם לייטער פון אנטפלעקונגען.

נאך מיט אן ערעך טויזנט יאָר צוריק, ביים א פאַלעמיק מיט די גריכישע געלערנטע, ווען ס'איז אָפגעפרעגט געוואָרן די באדייטונג פונעם מילך אינעם מענטשלעכן אינגעווייד, האָבן די כאכאָמים פון דער קליינער שטאָט יאוונע זיך איינגעשטעלט אויסהילזען בא א מענטשן די קראנקע מילך, ביכדיי צו דערווייזן, אז מע קאן לעבן אָן איר. אין דער צייט, ווען פון א קליינעם ריס, פון דער מינדר סטער ווונד אף דער מילך קאָן ווערן א טויט-ווונד, איז וויאזוי זינען זיי דעמלט געקומען צו דער מילך? א שאַד, ער האָט איצט ניט אפן אַרט די מעסיכטעס חולין און עבודה זרה, אף זיי אדורכבלעטערן און געפינען די אלע ארויסזאָנגען וועגן מעדיצין. אָבער וועגן איין פאל קען ער דערציילן אף אויסווייניק; וויאזוי דאָקטאָר טאָדאָס און זינע קאַלעגן, ווען מע האָט פאר זיי געבראכט א קויש מיט די אויסגעגראָבענע מענטשלעכע ביינער, האָבן געקענט פאנאנדערטיילן און צעלייגן באזונדער: די שארבן-ביינער, די ביינער פון דער כוטה-האשעדער, פון די אייבערשטע און אונטערשטע ענד-גלידער, פון די ריפן... און אפילע באשטימען, פון וויפל קוואַרים האָט מען זיי אויסגע-גראָבן.

— ווער וואָלט עס היינט, אין אונדזער צייט, געקענט? — פרעגט ער בא סקאָטן. — ווען בלויז אן איין-איינציקער פון אלע געלערנטע אין סאלערנאָ האָט זיך בארימט געמאכט דערמיט, וואָס ער איז איין מאָל אף זיין לעבן בייגעווען באם פאלמעסן א מענטשלעכן קערפער?

— איך פארשטיי דיך זייער גוט, — האָט אים איבערגעשלאָגן סקאָט די מאכ-שאַוועס, וואָס ער האָט ארויסגעבראכט אין דער הייך, — איך ווייס, וואָס עס הייסט אריינקוקן, באארבעטן, אָנטאפן, אויספרווען... נאָר איך מאך עס מיט קעגנ-שטאנדן פון מעטאל... און יעדער פרוו מיינער, דו ווייסט, וויאזוי מע קוקט דע-רוף? היינט האָבן צו טאָן מיט א מענטשלעכן קערפער? דו וואָלט עס אוואדע געדארפט נייטיק האָבן...

מער האָט ער אים גארנישט ניט געזאָגט. ער איז א טויט-מידער אינגיכן איינ-געשלאָפן. יאָעל איז נאך לאנג וואך געווען. ער האָט זיך געמאטערט, געוואָלט איינדרעמלען, נאָר דער קאָפּ האָט אים וויי געטאָן. עפשער דערפאר, ווייל ער איז פול מיט מאכשאַוועס... אָט זעט ער זיך אין דער ראַליע פון שמועל מענע-הארדאָא, וועלכער האָט געפאלמעסט דעם טויטן קערפער פון א זוינע. צו יענער צייט איז דאָס אויך געווען א גאנץ דרייסטער שריט. א ניט קיין קלענערע העל-דישקייט, ווי ער וואָלט באוויזן, ווען ער טוט עס איצט מיטן קערפער פון דער מאכשייפע. אפילע דער גרויסער גאלען האָט זיך ניט דערוועגט אין זיין צייט דורכצופירן אזא ניסאָיען. איבער באלעכאים האָט מען אין דער אלטער אלעק-סאנדריע, אין פילאָנס צייטן, זיך פארנומען מיטן אויסשניידן די טראכט בא קי און כאזיריים, וועלכע זינען געגאנגען אין פארקויף אין פרעמדע מעדינעס, ביכדיי צו באוואַרענען, אז דער דאָזיקער מין פיצוכט זאָל זיך ניט אנטוויקלען אויך אין אנדערע לענדער. האָט עס דען אויך צו טאָן מיט כירורגיע? אויב אפילע אין א געוויסער מאָס יא, איז וואָס זשע איז דאָ מער — פון מעדיצין צי פון מיס-כער?

¹ טראקטאטן פון טאלמוד.

ער איז נאך לאנג געווען אין א צושטאנד פון האלבן דרעמל, און די דאזיקע געדאנקען האבן אים אליץ ניט אָפגעלאָזט. אפילע ווען ער האָט שוין גוט איינ- געדרעמלט, האָט ער אין טיפן שלומער געהאט א פלוגטע מיטן רויפע רעב אבע, וואָס האָט קיינמאָל ניט גענומען פונעם כוילעס האנט קיין געצאָלטס פאר היילן. ער האָט געהאלטן צוגעקלאפט א פושקע צו דער טיר פון זיין הויז, און יעדער האָט אהין אריינגעוואָרפן וויפל ער איז בעיעכוילעס געווען.

— און וואָס איז מיט דער טאלמודישער האנאכע, אז ווען דער רויפע זאָגט זיך אָפ צו נעמען געצאָלטס פאר זיין ארבעט, האָט זיין היילונג קיין ווערט ניט?

וועטוריע האָט אים קוים דערוועקט, ווען ס'איז שוין געווען גרויסער טאָג און די פערד זינען שוין געווען גרייט אָנגעזאָלטס פאר דער ווייטערדיקער נע- סיע. אינעם זעלבן טאָג, צו אַוונט-צו, זינען זיי צוגעפאָרן צום גראפס שלאָס. ס'איז נאָך אפן וועג אָפגערעדט געוואָרן — דעם קאסטן, ביז עפעס-וואָס, אריינ- ברענגען צו סקאָטן אין די כאדאָרים. ס'איז שוין געווען גוט טונקל, ווען זיי האָבן עס אָפגעטאָן אָן דער הילף פון די הויף-מענטשן. מיט די צוויי פרעמדע מיטפאָ- רער האָט מען זיך באלד צערעכנט, זיי זאָלן נאָך קענען, איידער מע פארשליסט די טויערן, פארלאָזן דעם שלאָס-הויף. סקאָט וועט נאָך גיין זיך זען מיטן גראף. ער וועט דערנאָך קומען אף דער איינער נאכט איבערשלאָפן בא יאָעלן אין כיי- דער. וועטוריע, א מידע, האָט זיך געזעגנט מיט זיי און איז אוועק צו זיך. יאָעל האָט נאָך צוגעווארט, ביז די דינער האָבן פארנומען די פערד אין די שטאלן און באזאָרגט „אונטער א דאך“ דעם פארשטויבטן רייטוואָגן. זאָל ער זיך ניט ווארפן אין די אויגן און ניט ארויסרופן קיין נייגער. דאָ אפן פלאכלאנד איז אָט דער מין רייטוואָגן, א צוגעפאסטער צו די קרומע בארג-וועגן, א זעלטנ- הייט.

באם גראף ראזשער איז געזעסן דער ספארדי. ווען ער דערשלאָגט זיך מיט זיינע פרווון אפן געטראנק-געביט צו אוועלכנ'ס איז נייעם אויסערגעוויינלעכן בעקטאר, קומט ער שטענדיק אהער א באגייסטערטער, אויסנעמען מיט זיין דער- פינדערישקייט. דער גראף אליין, א קנאפער מיט-טרינקער, שטאָלצירט פונדעסט- וועגן, וואָס בא אים אין בעזיע, אין איינער פון זיינע גרעסערע שטעט, האָט זיך באזעצט אזא ספעציאליסט, ווי אָט דער עסקולאפ. ער איז באקאנט מיט אייניקע פון זיינע אופטוען אף אָט דעם געביט. ער קוקט אפילע אמאָל אריין אין זיין ווערק וועגן די פאָר הונדערט וויינ-רעזעפטן, וואָס אָט דער מענטש האָט צונויפ- געשטעלט, און דעריקער: איבער פראָוואנס האָט זיך צעטראָגן דער גוטער שעם, אז נאָר בא אים אינעם גראפטום קאָן מען זיך דערקונדיקן דעם ריכטיקן סאָד, וויאזוי אויסצוארבעטן דעם אויסגעצייכנטן סאקראמענטאל-וויין, וואָס אלע גייסט- לעכע זינען פאר אים די קאפאָרע. אָן א פולן בעכער מיט אָט דעם געטער- געטראנק איז בא זיי דער הייליקער נאכטמאָל קיין נאכטמאָל ניט. דערפאר איז דער ספארדי שטענדיק באם גראף א צוויי מאָל אָנגעלייגטער גאסט. ער איז דאָ אויך דער איינציקער בעזיערער שטאָט-רויפע.

ווען סקאָט איז אריינגעקומען צום גראף, האָט זיך דער ספארדי בא זיי אָפגע- בעטן: אויב זיין קאָלעגע פון סאלערנאָ האָט זיך שוין יאָ צוריקגעקערט, וויל ער זיך נאָך היינט מיט אים זען.

יאָעל איז שוין געווען האלב אויסגעטאָן, ווען דער ספארדי האָט זיך צו אים אריינגעוואלגערט מיט צוויי פארנומענע הענט. ער מוז מיט אים פארזוכן פונעם וויין, וויאזוי מיד און שלעפפריק יאָעל זאָל ניט זיין. יאָעל איז געצוונגען גע- ווען זיך צו זעצן מיט אים צום טיש. באם אויסטרינקען האָט ער אים דערציילט וועגן דער נעסיע, וועגן דער טויטער מאכשייפע און וועגן זיינע ספייקעס. ער

וואלט א באלן געווען טאקע פעסטשטעלן, צי האט ער קיין טאָעס ניט געהאט מיט זיין אויספיר. בא א גרינטלעכער אונטערזוכונג וואלט מען אויך געקאנט עפעס לערנען דערפון, אויב ס'איז ניט קיין מאָרד... ער מיינט בענעגייע דער קראנקער הערצאָגן.

— זיכער א מאָרד. לויט אלע סימאָנים. האָסטו ניט וואָס צו ברעכן זיך דעם קאָפּ, — האָט דער ספּארדי געוואָלט פּאַרענדיקן דערמיט.

— און טאָמער ניט? עפשער וואָלט מען נאָך געקאָנט געפינען אין איר, אינעם אינגעווייד, די שפורן פון א פּאַרגיפטיקונג? — האָט אים יאָעל געפרווט ארופּירן אפּן געדאַנק וועגן פּאַלמעסן.

— וואָס טויג דיר דער „טאָמער“! לאָז עס אָפּ, איך בעט דיר, — איז דעם ספּארדי דערווידער געוואָרן דער גאַנצער איניען. — וואָס איז דאָס פּאַר א געשפרעך, ביים מע איז טויוול די נעשאַמע? איך זע, דו האָסט נאָך ניט אָנגע-טאַפט דעם גאַניידן־טאַם פון אַט דעם כּיעסדיקן געטראַנק, אז דו קאָנסט זיך איצט פּייניקן מיטן „טאָמער יאָ“ און „טאָמער ניט“.

— „געוויס“ און „טאָמער“ — איז דער „געוויס“ בילכער, — האָט יאָעל אוועק-גערוקט דעם בעכער פון זיך און איז אפּגעשטאַנען פון טיש.

— ביסט כאָסערדייע? — האָט אים דער ספּארדי געפרווט צוריק אוועקזעצן. — ווער וועט דיר צו אזא נאָך צולאָזן? אריינקריכן אין די געדערים, אפּשניידן דעם בויך ווי בא א בעהיימע. מיר זיינען קאַצאָוים, צי וואָס? דו פּאַרגעסט, אז דו האָסט צו טאָן, זאָל זיין מיט א טויטן קערפּער, אָבער דאָס איז דאָך א מענטש, ניט קיין פּירפּיסיקע באשעפּעניש, און דערצו נאָך א קריסטן.

— אווע, יוליוס! מאַריטאַרי טע מאלוטאַנט! — איז סקאָט אריינגעפאלן מיט א טומל, און דאָס פּאַנעם האָט בא אים געלויכטן. — איך באַגריס דיר מיט דיין טרונדל! — האָט ער אים פּריילעך געקלאַפט אין דער פלייצע. — דער גראַף איז מאַסקים אָף דיסגרעגאַציע. איך האָב קיין סאָך מיט אים ניט געדאַרפּט טיינען. ער איז גלייך איינגעגאַנגען.

— וועטוריע... — האָט זיך בא יאָעלן ווי א זיפּץ ארויסגעריסן נאָר דאָס איינע וואָרט, און ס'איז געווען צו זען, אז ער האלט נאָך ניט באַם טיילן מיט סקאָטן די באַגייסטערונג. ס'איז נאָך ווייט צו געלעכטער, האָט ער געטראַכט בא זיך.

— דאָס נעמסטו שוין אָף זיך. אָף איר, גלייב איך, האָסטו א גרעסערע מאַכט, — האָט סקאָט מיט א שמייכל אים אריינגעקוקט אין פּאַנעם.

— א שווער שטיקל ארבעט, — האָט יאָעל מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן אין דער הייך געסאַפּעקט, — ס'איז ניט אזוי לייכט צו האָבן א שליטע אָף אירע איינגע-גלייבטע עמאַציעס. זי איז דאָך אין די איניאַנים אן איינגעשפּאַרטע פּאַנאַטיקערן.

וועטוריע איז שוין דעמלט געווען פּאַרוונקען אין טיפּן שלאָף. די דריי מענער זיינען דאָ נאָך לאַנג געזעסן און ארומגערעדט דאָס אויסערגעוויינלעכע, וואָס ס'שטייט זיי פּאַר אפּן מאָרגעדיקן טאָג: וויאזוי און אָף א וועלכן אויפן זיי וועלן צוטרעטן צו אזא אוודע, וואָס זיי האָבן עס קיינמאַל ניט געטאָן און ניט געזען, ווי עמעצער האָט עס געטאָן. דער וויין איז שוין געווען ביזן לעצטן טראָפּן אויס-געטרונקען. אפּן ספּארדי איז געווען צו באַמערקן, אז ער איז נאָך ניט קאָנטעט. ס'וואָלט ניט געשאַדט נאָך א פּאַר מאָל איבערכאַזערן דאָס אָנפילן דעם בעכער מיטן שווימיקן געטראַנק. נאָר גיי געפּין אים אזוי שפּעט אין דער נאַכט און אונ-טער א פּרעמדן דאָך. ער איז אויך אזוי סקעפּטיש געשטימט בענעגייע דעם באַ-האַנדלטן איניען. ס'פילט זיך אין זיינע רייד, אז ער האָפט נאָך אָף א שטערונג, וואָס וועט ענדערן דעם ווילדן פּאַרטראַכט זייערן.

פונעם שפעטן זיצן, פון די רייד ארום דעם קויטיקן אייסעק האָט זיך בא אים די פריערדיקע אופגעהייטערטקייט לאכלוטן אויסגעוועפט. ער האָט געפרוווט נע- מען אין באטראכט אפן ניכטערן מויעך די זינלאַזיקייט פון אָט דעם נארישן אופטו. אף וואָס טויג עס אים? אָט דער יאָעל, פון זינט ער קען אים, נאָך פון סאלערנאָ, האָט ער ליב געהאט צו קריכן אף די גלייכע ווענט, ארומרייסן זיך שטענדיק מיט די געלערנטע, וואָס האָבן אָנגעפירט מיט די דיספוטן, ווי דער פאל מיטן אפריקאנער. דאָס געשלעג מיטן מעשומעד אין קארקאסאָן, ווען מע האָט אים קוים ארויסגעשלעפט פונעם בישאָפס קאזעמאטן. איצט קריכט ער מיטן קאָפּ אין א גייעם שלייף, וואָס ווער ווייסט, צו וואָס ס'וועט נאָך ברענגען. די לויערנדיקע געפאר קאָן קומען פון אזא צאד, אף וועלכן מע ריכט זיך אפילע ניט. מע דארף נאָר, ס'זאָל דערגיין צו עמעצן פונעם קלער, מע זאָל עס אונטערטראָגן די העכערע גייסטלעכע. ס'קאָן זיך אפילע דערלאנגען צום פויפסט... מיטן גראף וועט גאַרנישט ניט געשען, דאָס זעלביקע מיטן הערצאָגס טאַכטער, אויך דער ענגלענדער וועט בלייבן אין דער זייט. נאָר זיי ביידע, די גייט-קריסטלעכע עס- קולאָפּ, זיי וועלן עס זיין די שאַכטיס פון א גאָטסגלויביקער קריסטן, פון אָט די יעניקע דריי שאַכטיס, וואָס מע טאָר זיי ניט צולאָזן צו דער שכיטע. ער מאכט זיך פאר טויב, אָט דער יאָעל, וואָס וויל גאַרניט הערן און פארשטיין. און ער אליין, דער ספארדי, איז דער גרעסטער שויטע, אויב ער לאָזט זיך אריינציען אין אָט דער אפערע. ווו איז דאָס געהערט געוואָרן? פון זינט ער איז בא דעם דאָזיקן ברויט... ער איז אזויפיל יאָרן אָפגעווען אין קאַלעגיום היפאָקראטיקוס, צווישן אזויפיל מעדיקער פון אלע עקן וועלט, און ער האָט ניט געהערט, אז מע זאָל ערגעץ ווו, אין אונדזערע צייטן, זיך אונטערנעמען דיסעקצירן א מענטש- לעכן קערפער. פון דער קריסטלעכער וועלט איז אָפגערעדט. נאָר אפילע בא די גרויסע דאָקטוירים, בא די סאראצינער... בא זיי טאָר מען ביכלאל זיך ניט דער- נענטערן צו א טויטן גוף. אויך דער גרויסער ראמבאם האָט, דוכט זיך, קיינמאָל ניט ארויסגעוויזן קיין נייגער צו אזעלכע זאכן.

ער זאָגט צו יאָעל:

— מיר זינען ניט קיין פלייש-העקער און אויך ניט קיין פעל-שינדער. איך האלט, אז מיר דארפן דעם קערפער אזוי לאנג לאָזן ווייכן אין וואסער, ביז דאָס פלייש-געוועב וועט זיך אליין אָפטיילן פון די ביינער.

— וויפל דארף עס געדויערן אזא פראַצעדור? — האָט יאָעל טימעסדיק א פרעג געטאָן.

— איך מיין, גוטע עטלעכע מעסלעס, — האָט דער ספארדי מיט פאַרזיכט געפרוווט זיך מעשאער זיין.

— דו ווילסט זאָגן: עטלעכע וואָכן. אין די גאַר אלטע צייטן, — האָט יאָעל א שמיכל געטאָן, — האָבן די געלערנטע געהאט נאָך א בעסער מיטל. מע האָט דעם קערפער דריי יאָר געהאלטן אף דער זון, די הייסע שטראלן האָבן אזוי איבער- געטריקנט דאָס לייב, אז מע האָט שוין גאַרניט געדארפט האָבן...

— אזוי ווי בא אן איבערגעפוילטן קערפער פון אן אלטן קייווער, — האָט סקאָט צוגעגעבן, און דערביי האָט ער געטראכט וועגן אָט דעם שארף-בוילעטן אונטערשייד פון אָט די צוויי רויפּים. אלס קלאַל נעמט אין זיך אריין א פוסטע קיילע א סאך מער, ווי דאָס קאָן טאָן א ניט פולע... מיט וויסן איז פונקט פאר- קערט, וואָס פולער די קיילע איז, אלץ מער און מער זאפט זי אין זיך אריין. בא אָט דעם איבערקער-מייסטער, וואָס איז איבערפולט פון אריינעמען אין זיך וואָס מער פליסיקייט, איז אפילע ניטאָ דער דאָרשט צו שטילן דעם נייגער. שוין אָפּ גערעדט פון דער גיריקייט וואָס מער זיך דערוויסן, דער באגער צום אויספאַרשן, צו עפעס אויספרווען, אנטפלעקן... אנטדעקן.

מיט וועטוריען האָט אַף מאַרגן אינדערפרי גערעדט דער גראַף. ער האָט מיט געלאָסענע רייד געפרוּווט לעשן דעם צאַרנדיקן אויסבראַך אירן:

— מיר זיינען אויך קריסטן, טייערע וועטוריע. בעסערע, ערגערע, נאָר מיר גלייבן אויך אין דער דרײַ־אייניקייט, אינעם אויסלייזער אונדזערן, דעם געקריי־ציקטן יעזוס קריסטוס. אויך דער פּאַטער דינער, מעגסט זיך אַף מיר פּאַרלאָזן, ניט געקוקט אַף זיינע זינד, איז ער אַן אַרנטלעכער גוטער קריסט. וואָס דאַרפסטו מער? דעם פּויפּסטס געווער־באַגלייטער זיינען זיכער עכט גלויביקע. מע האָט אונדז אלעמען געלערנט אונטערשטעלן די צווייטע באַך, ווען מע דערלאנגט דיר אין דער ערשטער... און דאָך מיר אלע... ווען מע דאַרף אָט די שווערד ארייַן־שטעכן, זאָל זיין אינעם לייב פון א סוינע, נאָר נעם עס אין אַכט: אין א לעבעדיק מענטשלעך לייב, אין א האַרץ, וואָס שלאָגט און צאַפּלט... טוען מיר עס דען ניט? דיר איז גוט. דו ביסט גליקלעך צו זיין א פרוי. אָבער מיר, מענער?... אונדזער גאַנצע ווירדיקייט, דער שטאַלצער ערעגניץ אונדזערער באשטייט דאָך נאָר אין אָט דעם קאַי־געשיר, — האָט ער באוויזן אַף זיין שווערד.

— איך פאַרשטיי, — האָט וועטוריע זיך געהאַלטן באַם קאַפּ, — מיט א לעבע־דיקן, וואָס קאָן שרייען, זיך פאַרטיידיקן. אָבער א טויטער גוף?... יעזוס מאַריאַ! — איז זי ארויס פון די קיילים. — דאָס איז דאָך דער שוידערלעכסטער פאַרברעכן. מיר נעמען אַף זיך אזא זינד, די גרעסטע, וואָס איז מעגלעך פאַרן זינדיקן מענטשן דאָ אַף דער ערד.

— דאָס איז געצנדינעריי, וועטוריע! דער קולט פונעם טויטן. דער טויטער גוף... דאָס איז אַן איבערבלייבעכץ פון יענע צייטן, ווען מע האָט מיטגעגעבן דעם מעס אין קיינער פונעם שענסטן און בעסטן. דאָס טוען מיר דאָך איצט ניט?... — האָט דער גראַף מיט איר געטיינעט.

זיי האָבן דאָ נאָך לאנג זיך געאַמפּערט. און דאָרט באַ סקאַטן אינעם גרויסן כיידער, וווּ ער פלעגט מאַכן זיינע פרוּווונגען, איז שוין דער קערפּער פון דער טויטער דיאַנע געווען צעפערטלט און צעשטעקט אין די צוויי גרויסע קעסלען, וואָס מע האָט געשטעלט אין פייער.

דער ספּאַרדי האָט אינעם צווייטן צוגעמאַכטן כיידער אָנגעפילט די קופּלען מיט פינקלדיקן וויין און זיי גערופן, מע זאָל אינדרייען אויסטרינקען פאַר דער איבלדיקער פּראַצעדור, וואָס ס'שטייט נאָך ערשט פאַר. איין זאך איז האַלברין, און גאָר אַן אנדער זאך איז פאַנאַנדערשיכטן און אַנאַטאַמירן יעדן אייווער באַ־זונדער. ער איז פאַר דער איבערגעשלאַפּענער נאַכט און נאָכן זיין באַם גראַף, וווּ מע האָט אינפירען נאַכאַמאָל אַרומגערעדט דעם איניען, דרייסטער געוואָרן. אל־ציינס איז טוב שברופאים לגיהנום¹. איז וויל ער זיך איצט ביז עפעס וואָס שטאַרקן מיטן גוטן ביסל וויין. דעם ענגלענדער האָט ער צוביסלעכווייז איינגע־רעדט, נאָר יאַעל האָט זיך אָפּגעזאָגט. ער האָט זיך אָפּגעהאַלטן פון נעמען אפּילע צו די ליפּן. ער וויל זיין בייסמיסע מיט א לויטערן קאַפּ. האַגאַם ביז דעמלט וועט דער גערויש, מעגלעך, אינגאַנצן זיך אויסוועפן, נאָר עפעס וואָס פאַרבלייבט פון דער אופּגעהיטערטקייט, און ס'נייגט צום דרעמל.

— מיין טייערער יאַעל, — לאַכט פון אים דער ספּאַרדי אָפּ, — די מילך, וואָס מע האָט אין דיר געגאָסן, ווען דו ביסט נאָך געווען א זויגלינג... זיי זיך מוידע, אז זי איז דיר זייער ווילגעפעלן. ווילסטו נאָך איצט זיך באַנוגענען מיט אָט דעם פּיסנעם געטראַנק? צי עפּשער מיינסטו ניט אזוי דעם גאַס, — האָט ער זיך פאַר־כלינעט מיט א בעגילונפּדיקן געלעכטערל, — ווי דעם צאַפּן... דעם שפיץ פון די דא־

¹ פאַרן בעסטן דאָקטער איז אַן אַרט אין גענעם.

דים¹, כאַראַכאַ... — אז ער האָט געזען, מע האַלט ניט אונטער דעם הומאַר זיינעם, האָט ער זיך געפרוווט פאַרענטפערן: — דאָס ביסל וויין וועט גוט פאַרשלאָגן דעם רייכע פונעם מעס. ס'וועט צונישט מאַכן דעם עקל, וואָס ס'רופט באַ אים ארויס יעדער מין אינגעווייז, פון וואָסער אַ באַלכני ס'זאָל ניט זיין.

סקאַט האָט דערביי דערציילט, וויאזוי ער האָט זיך לאַכלוטן אויסגעהיילט פון נעם מיטעסן זיך, פונעם איבליגעפיל באַם צורירן זיך צו די קאַלערליי שראַצים און רעמאַסיס, בלויז פונעם צוקוקן, באַבאַכטן זייערע גענג, וויאזוי זיי באוועגן זיך, וויאזוי זיי זוכן זיך אָפּ שפייז. אַיצט קאָן ער זעמען אָף די הענט יעדן מין פון די קריכנדיקע און פליענדיקע אינזעקטן, ווי אַ שפּין, צום ביישפּיל, אַ וואָרעם, אפּילע אַ פּלעדערמוז. יאָעל הערט זיי אויס און באַטראַכט דערווייל דאָס איינגעצייג, וואָס סקאַט האָט פאַר אים צוגעגרייט. אלץ האָט ער געפונען באַ זיך. אפּילע אַ שטיין אָף עפעס אַנשפאַרן איז דאָ אויך פאַראַן. צו זיינע אלכימישע פּרווון באַ נוצט ער זיך אויך מיט דינע שפּיזלען, וואָס קאַנען דינען פאַר אַ זאָנד. ער האָט געפונען צווישן זיינע געברויך־מאַכשירים אַן איידעלע קליינע אָפּצווענגע, וואָס איז דין און פּילבאַר, ווי אַן עמעסער סקאַלפעל. אַ כאַלעף־שאַרפּן מעסער האָט זיי דער גראַף געהייסן געבן פון זיין שעכטהויז. יאָעל האָט מיט אים געאַרבעט גאַנץ געשיקט און נאַטירלעך, ווי ער וואָלט דאָס גאַנצע לעבן געווינט געווען האָבן צו טאָן מיט אַט דעם כייפעץ. ווען ניט די ווייסע קיטלען, אין וועלכע ער האָט גע־צוונגען אלעמען זיך איינהילן, און דער וויינרעך, וואָס האָט זיך דאָ גערייכערט, וואָלט מען יאָעלן געקאַנט אַנעמען פאַר אַ העקער־יונג אָדער לעכאַלהאַפּאַעס פאַר אַ מענאַקער אינעם קוילער־שטיבל.

ווען דער גראַף איז געקומען צו גיין, איז שוין דער בויך באַ דעם מעס געווען אַן אופגעפנטער. אינעם קעסל, וווּ ס'האַט זיך געקאַכט דער אויבער־קערפער, האָט דער ספּאַרדי אַרומגעוואַשן דעם מאַגן. ער וועט דערנאַכדעם באַטראַכטן און דערלערנען דעם פאַרדיי־טראַקט און דעם גאַנצן איבערפּלעכט פון די געדעריס, אַט אזוי ווי זיי האָבן זיך געהאַלטן אינעם בויך־כאַלאַל. סקאַט האָט געהאַלפּן יאָעלן עפענען דעם ברוסט־קאַסטן. ס'איז נייטיק געווען אויסהאַקן און אַרומזען אייניקע ריפּ־רינגען, קעדיי קענען צוקומען צו די לונגען. די לונגען־מאַסע האָט יאָעל אליין מיט ביידע הענט גענומען אָפּפעסטיקן, און ווען ער האָט זיי אַרויסגעלייגט אפּן טיש, האָט מען געזען, ווי דאָס לופט־זעקל פון דער רעכטער לונג איז אַנגע־שוואַלענער און פולער מיט פאַרבאַקענעם בלוט. דאָס איז דער ערשטער סימען פון אַ דערשטיקונג. ווען ס'הייבט אָן אויספעלן לופט, דרינגט אהער אַריין דאָס מע־רערע בלוט, וואָס שווילט אָן די אויסערלעכע לונגען־בלעזלעך. מיט גרויס פאַר־זיכט באַם אַרויסציען דעם האַרץ־בייטל האָט ער אָפּגעהעקלט די קלאַפעס פון די האַרץ־טירלעך און באוויזן, ווי די רעכטע פּאָדער־קאַמער איז אויך געדיכטער באַבלוטיקט. דעם גראַף האָט געשראַקן דער ליידיקער ברוסט־כאַלאַל מיט די רויטע געפעסן אינווייניק. סקאַט האָט זיך פאַרטאָן מיטן באַטאַפּן דאָס צעצווייטע דעקל פונעם האַרץ־ברעטל, און יאָעל מיטן סקאַלפעל האָט זיך אַריינגעלאָזט טי־פער אינעם אופגעשניטענעם בויך־קאַרב. ער האָט זיך דערלאנגט צו דעם אוריין־בעכער, באַטראַכט די נירן־שיסעלעך, דעם גאַל־פענכער און די לעבער. ער האָט געוואָלט געפינען דעם צוזאַמענהאַנג פון דעם אלעמען מיטן פאַרדיי־קאַנאַל. דער ספּאַרדי האָט אַ קוק געטאָן אין יאָעלס זינט: וואָס גריבלט ער זיך דאָרט אזוי לאַנג? ער איז אזוי ווי מיט אלע כושים אַריינגעטאַן אינעם באַטראַכטן דעם גע־פּלאַנטער פון דער מאַגן־נעץ. איז ער צו צו אים און האָט דערזען, ווי יענער האָט געפונען אינעם טרייבעכץ פונעם גרויסן מאַגן עטלעכע קערנדלעך פון אַט אַ

¹ בריסט.

יענעם גיפֿט־מין, וואָס זיי האָבן אָנגערופן מיטן נאָמען פֿון וועטוריעס מאמע, בעלאדאָנע.

וועטוריע האָט ניט אויסגעהאלטן דעם וואַסרויצעצן. ס'האָט אין איר געקאָכט דער פארדראָס אפֿן גראַף, וואָס האָט זיך אונטערגעגעבן דעם באַגער פֿון די דריי, אין דער צייט, ווען זי איז געווען זיכער, אז ער וועט זיך שטעלן אָף איר זייט. איינציטיק האָט אין איר געברענט דער נייגער צו דערזען יאָעלן באַ דער ארבעט בייסן פֿאלמעסן, זיין אריינקוקן אינעם נאָקעטן אינווייניק פֿון א מענטשלעכן קער־פער. ווען דאָס זאָל כאָטש ניט זיין קיין פֿרויע־קערפֿער! זי וואָלט אויך עפּשער געשטילט דעם נייגער פֿון וועלן א קוק טאָן, און טאָקע באַשימפּערלעך דערלער־נען דעם געשליס פֿון די ביינער, די ברוסט־וואַרצלען, דאָס האַרץ און דעם גאַנצן בויך־קנאָפּ. נאָר ווען זי שטעלט זיך פֿאַר די דריי יונגעלייט, זייער פּרעכן אויסזען באַם אנטפּלעקן די אפּילע אויבנאָפּיקע פֿרויע־געהיימקייטן, און אויך יוליאַנס א וואַרעם־פֿארטרוימטער בליק אָף אַט דעם אלעמען, קאָן זי זיך ניט דערלויבן ביי־צווייךן באַ אזא סטואַציע.

פֿונדעסטוועגן האָט דער דאָרשט און דער אייפער נאָך וויסן, און עפּשער נאָך עפעס, איבערגעוויגן. פֿאַרט א געוועזענע שילערן אין דער באַרימטער מעדיצין־שול פֿון סאלערנאָ, ביפּראַט, אז נאָך די עטלעכע שאַ אַנאַטאָמיזירן איז שוין זיכער פֿון איר קערפּער קיין גאַנצער אייווער ניט געבליבן. ווען זי איז אריינגעקומען, האָט זי זיי געטראָפֿן אלע אָנגעבויגן איבערן קאָפּ־שאַרבן. דאָס דעכל איבערן מויעל־קעסטל איז געווען אַראָפּגענומען, און דאָס געהירן־שיידל איז געלעגן אָפֿן. יאָעל האָט מיטן געניעם לאַנצעט־שפיץ געפּירט איבער די מויעל־קעמערלעך, אָנ־געוויזן אָף די מאַרד־קאָנאַלן, וואָס פּירן דעם קליאַק צום כוּט־האַשערע העט ביז אַראָפּ איבערן גאַנצן רוקנביין. דאָ האָט ער ערשט דערזען דעם באַדייט פֿון נקבים נקבים, חלולים הלולים¹. ער האָט זיי דערקלערט:

— באַ א מענטשן איז דער סאַמע גרעסטער בייך־כאַלאָל. אַט, אפּאַנעם, — האָט ער געשפּאַסט. — וואָס גרעסער ס'איז די פֿארטיפּונג פֿונעם שאַרבן־קעסטל, וווּ ס'קענען זיך אופּהאַלטן מערער פֿון אַט די מויעל־בלעזלעך, אלץ קליגער דאַרף דער מענטש זיין.

אלע האָבן זיך אומגעקוקט אָף די שטערנס פֿון זייערע קאַלעגן. איין וועטוריע בלויז האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן פֿאַרן קאָפּ, ווי זי וואָלט וועלן אַ מעסט טאָן די גרייס פֿון איר מויעל. די מענער האָבן זיך צעלאַכט.

— באַ מיין פּערד, וועטוריע, איז דער גרעסטער שאַרבן, — האָט דער גראַף זיך צעלאַכט, — ער איז, ווייזט אויס, די קליגסטע באַשעפּעניש צווישן אונדז. עס האָט שוין אָנגעהויבן דעמערן, ווען מע האָט אריינגעבראַכט אַן אפּגיר־צונויפגעשלאָגענע טרומע. וועטוריע האָט אַכטונג געגעבן, מע זאָל די באַזונדערע טיילן קערפּער אהין צונויפלייגן לויטן סיידער. נאָר ס'זיינען דאָ אַ סאַך אייוורים אָפּגעריסענע פֿונעם געביין. דאָס אָפּגעטיילטע געפּלייש מיט די געדערם האָט מען לויט איר ווילן פֿאַרנייט אינעם בויכבייטל, און אזוי האָט מען פֿאַרקלאַפּט דעם אָרן. זי האָט נאָך אַ כיישעק געהאַט צולאָזן אַ גייסטלעכן, נאָר אלע האָבן עס קאַ־טעגאַריש אָפּגעוואַרפֿן.

אין דער פינצטערער נאַכט האָבן די פּיר מענער ארויסגעטראָגן דעם מייסיס־קאַסטן און אים אוועקגעפּירט אפֿן צווינטער. דאָרט באַ אַן עק פֿון דער פֿאַרצווי־מונג איז שוין געווען אַ גרייטע גרוב, וואָס דער גראַף האָט נאָך באַטאָג באַפּוילן אויסגראָבן. באַם באַערדיקן האָבן די קירכן־גלאָקן פֿונקט גערופן צום אָונט־גע־בעט. וועטוריע האָט אין זיי דערהערט דאָס געקלאַנג, ווי זיי וואָלטן באַגלייטן די קוואַרע. זי האָט אינדערשטיל גענומען שעפּטשען אַ טפּילע, זיך געציילעמט, און,

¹ קליינע און גרויסע כאַלעלס.

אראפלאַזנדיק זיך מיט די קני אף דער באנאכטיק טוייקער ערד, האָט זי גענומען זאָגן די רעקוויעס־טפילע.

ווען זיי זיינען צוריקגעקומען אין שלאָס, האָט מיכאיל סקאַט זיך געכאפט דורכלופטערן זיינע כאַדאַרים. זיי זיינען אינגעזאפט מער מיטן גערוך פונעם אויסגערייכערטן ווירער, ווי פונעם פארדעמפטן אווער פון דער געפאלמעסטער. די איבעריקע מענער האָבן אים גערופן אין באַד־צימער, וווּ סע איז פאר יעדן פון זיי צוגעגרייט געווען שעפלען מיט הייסער וואסער און א פוס־קעסל אף זיך אריינשטעלן אהין ביז האלב אין וואסער.

נאָכן אַפּבאָדן זיך האָט מען זיך באזעצט באַם צוגעגרייטן עס־טיש, אן אַנגע־שטעלטן מיט קאַלטווי. אפן אויבנאָן, דעם כאַשעווסטן פּלאַץ, האָט דאָ פארנומען דאָס פלייש פון יאג־רויב. גאַנצע פויגלען, געפרעגלטע אף פוטער, מיט צעריי־בענעם מוסקאַט און נעגעלעך, זיינען געווען אַנגעהויכט אף א געשייערטער קופער־נער טאַץ, וואָס האָט פארנומען די גאַנצע מיט פון טיש, בא די זייטן — טעלער מיט געבראַטענע שלאַמעלעך צווישן סעלדעריי מיט געפעפערטע פיש, געקאַכטע אף וויין מיט עסיק. ס'זיינען דאָ אויך געשטאַנען פולע שיסלען ביר־זופ, געברויעט אף הייוון מיט האַניק, צוגעמישט מיט צימערינג און שאַפראַן.

יאָעל האָט ניט געקאַנט עסן. צום געווילד און צו די פיש־מיכאַלים האָט ער זיך אפילע ניט צוגערייט. ער האָט זיך באַזונגט מיט א פאַר קעזאיעסן, א הארט איי, באַגאַסן מיט שמאַנט, צוגעביסן מיט דינע פענעצלעך ברויט, געפרעגלט אף איילבירטן. מיטן גראף האָט ער געמוזט אויסטרינקען א קופל פונעם ווילשמעקנ־דיקן גאַסאטער־וויין. וועטוריע האָט אים אונטערגערוקט דעם געשמאַקן בעזע, א געבעקס אזא פון מאַנדלען מיט אייער־ווייסלעך. ס'זיינען אים ניט געאַנגען די אלע גוטע מיכאַלים, האַגאַם ער האָט פארן גאַנצן טאַג שפאַט־ווייניק טויעם גע־ווען. ער האָט געפילט א נויטבאַדערפעניש צוערשט אראַפשווענקען פון זיך, פונעם גאַנצן ליב עפעס א הויך, וואָס ער טראַגט אף דער הייט. ווען ער קאַן זיך טויוול זיין ביז איבערן קאַפּ... ס'האַט זיך אים געדוכט, אז אין א טיך, מיטן לאַנגן ווייקן זיך אין וואסער, וועט פון אים אראַפגענומען ווערן דער טויטן־רייעך, וואָס ער שפירט נאָך, ניט נאָר אפן קערפער, נאָר אויך טיף אינווייניק.

ער האָט געווסט, אז אינעם שלאָס, אכוצן באַד־צימער, וווּ זיי האָבן זיך אלע ארומגעוואשן, איז נאָך פאַראן, אויסשליסלעך פארן גראף, א באַזונדערע טעפידא־ריע, געבויט לויטן מוסטער פון די אלט־רוימישע בעדער, וווּ דאָס וואסער איז דאָרט מיט א באשטענדיק אלציינער לעבלעכער ווארעמקייט. ניט לאַנג צוריק האָט דער גראף דאָרטן געלאָזט אויסמויערן א וואסער־בעקן, וווּ מע קען זיך אויס־ציען אין דער גאַנצער לענג, און וויפל ס'איז דיר ניכע, זיך ווייקן ביזן האַלדז אונטערן וואסער.

די דאָזיקע ניס האָט אים אונטערגעזאַגט א מויערער, וואָס האָט פאַרבלאַנד־זשעט אהער פון דער פרעמד און האָט זיך פאַרגעשטעלט אלס א טוישעו פון דער ווונדערבארער ווייטער שטאַט באַגדאַד. סקאַט האָט באַם ערשטן געשפרעך מיט אים גלייך אפגעדעקט דעם עמעס. לאַזט זיך אויס, דאָס איז איינפאַך א שוואב פון טוריינגען, וואָס איז נאָך בייס דעם ערשטן קרייץ־צוג פאַרבליבן אף א צייט אין מיזרעך, און דאָרט האָט ער זיך גוט אויסגעלערנט די מעלאַכע. ביכדיי צו דער־הייבן דעם ווערט זיינעם און די פרייז פאַר דער נייער איינריכטונג, גיט ער זיך אויס פאַר א באַגדאַדער טוישעו.

וועטוריע האָט דערציילט, וואַזוי מע דאַרף נאָר אַפּשטעקן דעם פאַרוקער אף דער וואנט, רינט באלד אריין די אַנגעווארעמטע וואסער אינעם שטיינערנעם בעקן, וואָס איז די הייך פון א האַלבן מענטשן־וויקס. דער הייץ־קעסל איז ערגעץ פון יענער זייט וואנט אין א צווייטן כידער. פון דאָרט, אפּאַנעם, ציט זיך אויך די רינווע מיט קאַלטער וואסער. דאָ, אינעם טעפידאריע, זעט מען נאָך שטעקן דעם

שפונט אין א ווינקל פון דיל. דורך אַט דער עפענונג גיסט מען די ארויסגעשעפטע פון דער ביט אויסגענוצטע וואסער. א באנקבעטל פאר דער האלבאָשע שטייט דאָ באַ דער זייט, און אין די פיר ווענט שטעקן די רערן פאר די שטורקאצן, וואָס מע צינדט אָן בייסן באַדן זיך.

וועטוריע איז דערווייל די איינציקע, וואָס האָט, אויסערן גראַף, פארוזכט דעם טיינעג פונעם באַדן זיך דאָרט. ווי נאָר זי איז צוגאסט געקומען, האָט דער גראַף זיך באַרימט פאר איר מיט זיין ווונדערלעך־נייער איינפירונג באַ אים אין שלאָס. זאָל זי האָבן וואָס צו דערציילן דעם פאָטער אירן, דעם הערצאָג. ער האָט זי אליין געבראכט אהער און אלץ דערקלערט און באוויזן. דער קעסלהייצער האָט אין זייער אָנוועזנהייט אריינגעטראָגן דעם קאָרב מיט שנייע־זאמד, אָף אויסצו־רייבן די ביט פארן און נאָכן נעמען די באַד, און זאָל זי האַנאָע האָבן.

איצט באַם עס־טיש, קוקנדיק אָף יוליאַנס זויער־מידן אויסזען, איז איר געקו־מען א געדאנק, אז ס'וואָלט פאר אים גוט געווען, נאָך אזא טאָג איבלדיקער אַרבעט, זיך גוט אויסשווענקען און זיך אויספארען אין דער נייער ביט. זי האָט זיך וועגן דעם א סוידע געטאָן מיטן גראַף, דערנאָך מיט יאָעלן אינעם גראַפס נאָמען. ער האָט זיך פאר איר גלייך מוידע געווען, אז ער האָט פון דעם לעכאט־כילע געטראכט, דער סעניאָר אליין זאָל עס אים פאַרלייגן. צי איז עס ניט געקו־מען נאָך אירער אַן אַנצוהערעניש? דאָס הייסט ניט, אז ער מיינט זיך באלידיקן. ער נעמט גערן אָן זייער ביידנס גוטווייליקע לייטזעליקייט צו זיין פערזאָן, — האָט ער א פארנייג געטאָן דעם קאָפּ פאר איר, און די זויערע מינע אָף זיין פאַנעם איז ווי מיט דער האַנט אַראַפּגענומען געוואָרן.

ווען דער אוילעם האָט פארלאָזט דאָס עס־צימער, איז שוין יאָעל געזעסן אין דער ביט ווי אין א זיך־וואַנע. ער האָט געוואָלט פארציען דעם פארגעניגן, האָט ער זיך נאָך ניט געהאט אויסגעצויגן אין דער גאַנצער לענג. מיט האַנאָע האָט ער געטראכט וועגן וועטוריען, ווי זי איז פילבאַר און עמפינדלעך, וויאזוי זי טרעפט אים אָפטמאָל צו. און נאָך האָט ער געטראכט וועגן א „סיכאָ שעל טיינעג“, ווי מע פלעגט אמאָל אַרופן דאָס אַנגענעמע איינרייבן דעם קערפער מיט א שטענדיקן זאָל — אזא בוימל, געמישט מיט רייכעסדיקע זאלצן. ס'איז נאָך געווען אזא באל־זאם אין די טאלמוד־צייטן, אָף צו שמירן און מאסירן דאָס לייב. ער האָט געהייסן אפובלסמון. מע פלעגט אים ארויסבאקומען פון אן אייץ שעמען, וואָס איז גע־וואקסן אין איין־געדי צי אין יעריכוין־טאָל. דער באלזאם האָט געקאָסט זייער טייער. מע האָט געדארפט אונטערשניידן דעם וואַרצל, און פון דאָרט האָט גערו־נען א דין שטרעמעלע זאָפט, און זייער אין א קליינער מאָס. מע האָט עס געקאָנט אופזאמלען אָף קליינע קנוילעכלעך וואָל, וואָס מע פלעגט דערנאָך אויסקוועטשן אין זילבערנע קריגעלעך. מיט דער צייט באַם צונויפגיסן דאָס אַנגעקליבענע אין א גרעסערער קיילע האָט דער זאָפט שוין געהאט פארלוירן זיין וויסלעך דורכ־זיכטיקן קאָליר, ער איז געוואָרן געדיכטער און האָט באקומען א ראָזלעכע באַ־פארבונג. ער פרוווט זיך דערמאָנען, פונוואַנען, פון אוועלכער מעסיכטע האָט ער עס אויסגעלערנט. ער איז געווען אזוי אריינגעטראכט אין דעם איינען, אז ער האָט ניט דערהערט, ווי די טיר האָט זיך פאַרויכטיק געעפנט, און אָף דער שוועל האָט זיך באוויזן וועטוריע. זי האָט א שטילן טראָט געטאָן אין די באבושי־שיך מיט די פילצענע ווילן; אן איינגעהילטע אין א פאדערע קלייד, וואָס איז לאַנג און ברייט ווי די מאַנטיעס, וואָס עס האָבן אמאָל געטראָגן די אלט־גריכישע פרויען; מיט א ווייסן דראַמעז אָפן קאָפּ — א מין מאַדערנער יונגפרוי־שער נאכט־טשיפעק.

דער אריינגאנג איז געווען בא זיין צוקאפנס. ער האט דערזען דעם שאטן אירן, ווען ער האט געפרוויט אויסציען די פיס אינעם ביטל. האט ער זיך א הייב געטאן צו איר מיטן פאנעם, וואס האט געפלאמט. פון דערשטוינג האט ער קיין ווארט ניט געקאנט ארויסברענגען. ס'האט אים פארקלעמט באם גומען, און דאס הארץ זינס האט גענומען האסטיקער שלאגן, ווען זי האט שטיל צוגעמאכט די טיר און איז צו צו אים געענטער.

— איך בין געקומען זיין זיין טראקטאטאר, יוליאן, — האט זי פארשעמט אראפגעלאזט די אויגן.

בא די אלט־רוימער האט אזוי געהייסן דער קנעכט, וואס פלעגט איינרייבן דאס לייב פון זיין האר מיט שמעקנדיקע זאלבן... און זי האט אויך געבראכט מיט זיך די סודארי, א שטיק געוואנט אף ארומצווישן זיך פונעם שווייס אין א שוויצבאד. איר צווייטע האנט איז געווען פארנומען מיט נאך עפעס, וואס זי האט באהאלטן אונטערן קלייד.

זי איז שוין געשטאנען הארט לעבן אים. דער דראמעז אפן קאפ איז שוין גע- ווען אראפגענומען. באם איינטונקען דאס שטיקל געוואנט אינעם וואסער האט זי זיך געכידעשט: פארוואס אזוי לעבלעך? פארוואס ניט צומישן מער הייסע וואסער? האט זי אָנגערירט זינע נאך טרוקענע האַר אפן קאפ, און זי האט עס אליין גענומען טאן.

יאָעל האט זי לייכט אָנגענומען בא די נאקעטע אַרעמס. ער האט זיך געצויגן צו איר אָפענעם האלדז, צו די צעפ, פארלייגטע אפן מיטן קאפ אין דער הייך ווי א טורעמל. זי האט זיך צו אים אָנגעבויגן און מיט אירע ווייכע ווארעמע ליפן, ווו די אייבערשטע איז עטוואס פארלייגט אף דער אונטערשטער, באדעקט זיין אָפן מויל.

אין א קליין שטיקל צייט ארום האט זי אים האסטיק שטייף מיט עסיק־וויין מאסירט דעם האלדז־און־נאקן, איינגעריבן דעם קאפ מיט סעזאם־איייל, דערפון זינען זינע האַר געוואָרן נאָך גלאנציקער און פער־שווארצער. א צעפאליעטע האט זי זיך דערנאָך גענומען צו זיין האַריקן ברוסטקאסטן. ער איז האלב ליגנדיק געווען אָנגעלענט אינעם צוקאפנס־ווענטל פונעם ביטל. זיין נאס לייב האט גע- פיערט, און מיט גיריקע אויגן האט ער געזוכט אף איר נייע אנטפלעקונגען. דאס פאדערע קלייד האט זי אראפגעוואָרפן פון זיך. זי איז געבליבן אינעם הוילן ארומ- באנד, וואס האט געלאָזט ארויסקוקן א היפשן כייילעך פון דער לינקער ברוסט, דעם רעכטן היפט באם אויבערשענקל, וואס איז געווען אינגאנצן אָפגעדעקט און האט באוויזן ביז אראפ דעם נאקעטן פוס אירן. ער האט ניט געקוקט אף איר זייט. אין די אויגן האט אים נאָך אלץ געבלענדט. ער האט זיין קאַל ניט דערקענט, נאָר אָן א שאַטן פון בושע האט ער בא איר געפרעגט:

— דו ווילסט, איך זאל קומען צו דיר, וועטוריע?

זי האט אים ניט געענטפערט. ערשט ווען זי האט צורעכט געמאכט אף זיך דעם ארומבאנד, האט זי אויסגעדרייט דאס פאָנעם צו אים און מיט א שטים, וואס האט זיך געבראַכן, אים אָפן און דרייסט געזאָגט:

— איך וועל דיך אליין צו זיך ברענגען... ווען מע וועט איינשלאָפן... שפעטער.

אום האלבע נאכט האט זי בא זיך אין כידער אים צוגעפירט צו איר געלע- גער. זי האט אים איצט אויסגעזען ווי אלרוינע — די הייליקע אָדער די געטן בא די אלטגעראמנער מיט די באַרוועסע פיס און מיטן לאנגן ווייס־ליינענעם מענטליק אפן הוילן לייב. ער האט פון איר אראפגעבונדן דעם קאסטבארן בובליאר. אַנ- הייבנדיק פונעם שפיץ אין דער הייך, האט ער עטלעכע מאָל געדארפט אַפּוויקלען דאָס טייערע זינדנס, וואס האט ארומגערינגלט איר קאפ ווי א רייף. נאָכדעם האט

ער זיך געפילט מיט איר לאכלוטן פריץ אין די באוועגונגען. ער האָט זי אופגע-
הויבן אף די הענט און א צייט אזוי געהאלטן, שטייענדיק פארן באלדאכין. זי
האָט זיך צוגעדריקט צו אים און אים באשאַטן מיט קושן, ווהיזן זי האָט נאָר
געקענט דערלאנגען. ס'האָט ניט לאנג געדויערט ביז צום פארזוכן דעם טאם פונעם
כעט. ער האָט אין דער פינצטער ווי דערזען איר פאַנעם מיט די ברייט־צעפענטע
דערשראָקענע אויגן.

זיי זיינען דערנאָך געלעגן אף א שעטעך איינער פונעם צווייטן. זי — איינגע-
גראָבן מיטן פאַנעם אין קישן, ווי זי וואָלט טיף כאַראַטע געהאט אף דעם געשע-
ענעם. האגאם נאָרוואַס האָט זי זיך נאָך אלץ צו אים געטוליעט און מיט ניט קיין
קלענערער צארטקייט, ווי באם סאמע אָנהייב, האָט זי זיך פאר אים מוידע געווען;
ערשט היינט באטאָג, ווען זי האָט אים געזען באם אייסעקן זיך ארום דער טויטער,
האָט זי פארשטאנען, אז דאָס מוז געשען. זי וועט עס שוין ניט אויסמיידן. דאָס
צוזען דעם סאָף פונעם מענטשנס לעבן זאָל אף איר האָבן געווירקט? און די
באשטענדיקע גלוסטונג, וואָס זי האָט די גאנצע צייט געשטיקט אין זיך, פון זינט
זיי זיינען זיך צוזאמענגעקומען.

יאָעל האָט דערביי געטראכט וועגן דעם אין גאָר אן אנדער פלאַך. אלע ווייסן,
פארוואָס א מיידל וויל כאַסענע האָבן... און, ווי זיין טאנכום זאָגט: אזוי ווי דאָס
געהאָרזאמסטע פערד נייטיק זיך א מאָל אין א בייטש, אזוי נייטיקט זיך די באַ-
שיידנסטע און אפילע די סאמע הויכגעשטעלטסטע פון די פרויען אין א מאָן.
וועטוריע, ווי זי וואָלט געלייענט זיינע געדאנקען, האָט זיך מיטאמאָל אָפגערוקט
פון אים און איז אנשוויגן געוואָרן. דאָס האָט אים געקיערט. עס הייבט אים אָן
באהערשן א מין שולדיגעפיל. ער האָט זיך ניט געריכט, אז ס'וועט דערגיין מיט
איר אזוי ווייט. ווען דער זינדיקער פאַטער אירער, דער הערצאָג, ווייסט דערפון?..
און די אלע איבעריקע פון זייער קרייז? ס'שמיכלט אים, פארשטייט זיך, דאָס,
וואָס ער איז פון זיי אלע דער אויסדערוויילטער, און דאָס, וואָס גראַד וועטוריע
איז די, וואָס האָט אים אויסגעוויילט. וויפל מאָל האָט ער געטרוימט וועגן אירע
צערטלערייען, וועגן איר פרויישקייט. אָבער ער איז געווען ניט פון די,
וואָס קענען מאַכן דעם כאַלעם גרעסער פון דער נאכט. אויך איצט, נאָך דער
העכסטער מאָס נאָענטקייט, איז ער נישט פארשיקערט: „די געשלעכט־באַ-
צונגען זיינען פאַרט ניט מער ווי א כויעק איבערן מענטשן. דעם קאוואיאַכלס
א שפּאַס!“ — ווערט יאָעלן פריילעך פון אַט דעם דרייסטן קער אין זיינע מאַכ-
שאַוועס.

זי האָט זיך מיטאמאָל א קערעווע געטאָן צו אים און אזוי זיך צוגעדריקט, אז
ער האָט דערפילט דאָס גאנצע לייב אירס.

— וועגן וואָס האַסטו זיך אזוי פארטראכט? פארוואָס שווייגסטו א שמיכלדי-
קער?.. — איז זי צוגעשטאנען צו אים.

— א מענטש האָט צוויי אויערן, — האָט ער זיי אָנגענומען בא איר, — און
מער ניט ווי איין צונג, — האָט ער צעעפנט אירע ליפן, — איז דעריבער, נאטיר-
לעך, בעסער צו הערן ווי צו ריידן, — דערביי איז אים אפן געדאנק געקומען,
וויאזוי ער איז מעקניעם ניט בעקיוון די מערע פון דער מעסיכטע סאנהעדריין;
משוכבת חיקך שמור פתחי פיך¹.

זי גלעט מיט אירע ליפן די באוואַקסענע ברוסט זיינע. די האָר זיינען בא אים
הארטע. איז דאָס עפּשער דער ערשטער סימען פון זיין מענלעכקייט? ווייכע האָר
זאָגט מינאסטאם וועגן ווייכהארציקייט, האכנאָע, אזוי ווי בא נארישע שאַף, בא א
שרעקעוודיקן האָז. בא א לייב זיינען זיי זיכער שטיף־שטארקע. אפילע בא די
רויבפיגל זיינען הארטע פעדערן אין די פליגל.

¹ היט זיך פאר איבעריקע רייד מיט דיין ווייב.

— זאג מיר עפעס, — בעט זי זיך בא אים, — זאג מיר, אז דו האסט מיך געהאט גערן... בא אונדז... בא די ריטער רעדט מען אזוי שיין וועגן ליבע. עפשער נאָר ביז ס'קומט דערצו... דערנאָך נעמט מען אָן א מויל מיט וואסער און מע שווייגט. אָט אזוי ווי דו איצט.

ער האָט זי פעסטער ארומגענומען. זיך איינגעגראָבן מיטן פּאַנעם אין אירע ווייך־זיידענע שמעקנדיקע האָר און ווייטער געשוויגן.

— האָט היינט באַם טיש אזוי ווייניק געגעסן, ווי אזא, וואָס באַנונגט זיך בלויז מיט געוויקסן. און מיט וואָס ביסטו אזוי געווען? פאַר אזא גרויסן טאָג, באַ אזא פאַרנומענקייט, — האָט זי גערעדט זאָי ווי צו זיך, ווייל ער איז נאָך אלץ געלעגן איינגעגראָבן אין אירע צעלאָזטע האָר. — איך ווייס דאָך, אז דו ביסט ניט קיין איבערקלייבער. דו עסט דאָך אלץ, אכּוּץ פלייש, וואָס באַ אונדז... דאָס, וואָס מיר דערלאַנגען צום טיש... — האָט זי א זיפּץ געטאָן.

— ווילסט זאָגן, אז איך בין ניט קיין ליבהאַבער פון פלייש, — האָט יאָעל א הייב געטאָן דעם קאַפּ צו איר.

— ניין, פאַרקערט. דו ביסט א ליידנשאפטלעכער פלייש־עסער, אן עכטער קרעאַפּאג, — האָט וועטוריע א צופרידענע, וואָס ער האָט זיך סאַפּקאַלסאַף אָפּגע־רופן, געפירט שפילעוודיק מיט אירע צארטע פינגער איבער זײַן פּאַנעם, וואָס ארומ מויל.

— איך בין אָבער ניט קיין אמעפּאג, — האָט ער מיט א פאַרדעמפט קאַל ארויס־געבראַכט.

— הייסט עס, אז מיר זײַנען ווי די ווילדע שוואַטים, — האָט זי האַסטיק אוועק־געכאַפט די האַנט פון אים, — מיר עסן רוי פלייש.

— ניט קיין רוי פלייש, — האָט ער זיך צעלאַכט און אריינגענומען דעם קאַפּ אירן אין זײַנע ביידע הענט. — נאָר איר עסט מיטן בלוט צוזאַמען. דו פאַרשטיי מיך, טייערע, — איז זײַן שטים געוואָרן ביז גאָר צערטלעך, — איך בין נאָך א קינד געווען, האָב איך ליב געהאַט צוקוקן, ווי מיין מוטער גרייט דאָס פלייש צום קאַכן. פריער האָט זי עס געווייקט און געוואשן אין עטלעכע וואסערן, דער־נאָך האָט זי עס געדיכט מיט א סאך זאַלץ באַזאַלצן, ס'זאָל פון דעם אַרויסגעצויגן ווערן ביז א לעצטן טראָפּן בלוט. צוליב דעם איז עס שאַענוויז געלעגן אפן זאַלץ־ברעטל. צום סאָף, פאַרן לייגן אין טאַפּ אריין, האָט זי עס ערשט ווידער איבערגעשווענקט. ווילסטו, אז איך זאָל איצט עסן דאָס יאַגד־פלייש, וואָס מע ווארפט עס אין קעסל אריין אזוי ווי עס איז, מיטן גאַנצן בלוט?

דעם זעלבן פרימאַרגן האָט וועטוריע צערודערט אלעמען מיט זייער אָפּפאַר. דעם גראַף האָט פאַרדראָסן די מאַדנע איילעניש. ס'איז שוין קיין סאך ניט געבליבן צו דערצייען ביז סאָף וואָך, און אף זונטיק האָט ער גערופן צו זיך דעם אַרומיקן אדל. סקאַט איז אויך צו זיי צוגעשטאַנען, ער וועט די קומענדיקע וואָך קאַנען זיי באַגלייטן ביז צו דער היים קימאַט. נאָר וועטוריע האָט זיך איינגעשפּאַרט: איינמאָל ניין! זי האָט זיך אזוי פאַרבענקט נאָך דער היים, נאָך דער קראַנקער מוטער, וואָס זי האָט געלאָזט אף העפּקער אף אזא לאַנגער צייט.

יאָעלן האָט זיך געדוכט, דאָס וויל זי וואָס גיכער אַנטלויפן פונעם אָרט, וווּ זי האָט זיך אזוי שווער פאַרזינדיקט. אים איז אויך געווען היפש זייערלעך אף דער נעשאַמע, האַגאַם ער האָט זיך באַמיט ניט צו קלערן דערפון. ער האָט געזאָגט צו זיך אליין: א טאַלמידי־כאַכעם, וועלכער האָט געזינדיקט באַנאַכט, דאַרף מען ניט כּוּישעד זײַן באַטאָג (ער האָט געוויס טשוווע געטאָן). מיט דעם דאָזיקן פּאַסעק האָט ער זיך געוואַלט טרייסטן, אז עס איז אלץ אין אַרדענונג. ער האָט אים גענוֹר מען אף זיך צו באַשיצן און באַשירמען יעדעס מאָל, ווען ס'האָט אים גענומען עג־בערן דאָס געשעענע.

זיי זינען דעם גאנצן טאָג געווען אין וועג. ווען זיי זינען אהיימגעקומען, האָבן שוין אפן הויף געברענט די שטורקאצן און דער שלאָס איז געווען באלויכטן, ווי אין א גרויסן פּייערטאָג. די סימכע איז פאַרגעקומען אין גרויסן עס־זאל. דאָ האָבן זיך צונויפגעזאמלט די סעניאָרן צוזאמען מיט דער דינערשאפט. פאר אלע־מען גלייך איז געווען א יאָמטעוו דאָס פארבלאָדזשען אהער פון אזא כעוורייע מיט טרובאדורן און מינעזינגער. ארום זיי האָבן זיך שוין געהאלטן מוזיק־שפּיל־לער און זשאַנגליאַרן מיט קונצנמאכער און אויך קאטאַוועסטריבער. זיי אלע וועלן שוין מעסאמיייעך זיין דעם אוילעם מיט זייער געזאנג און מוזיק, מיט זייער לייצאַנעס און טונקל־מונקל־שטיק; וויאזוי צו שפּיען מיט פּיער, צעקניען שטיי־נער, לאַזן א רעגן אָן א וואַלקן.

דערווייל, דעם ערשטן אפדערנאכט, פילן זיי זיך נאָך א ביסל געענגט, האגאם זיי ווייסן, אז דאָ, בא ריימונד דעם זעקסטן אינעם שלאָס, קאָן מען זיך האלטן ניט געצוונגען. דאָ קאָן מען אויסזינגען און אריינזאָגן וואָס נאָר ס'קומט אפן געדאַנק. דער הערצאָג, דער גוטער ריימונד, הענגט קיינעם ניט אָן זיין ווילן. דאָ וועט זיי קיינער קיין שלעכטס ניט טאָן, אפילע ווען זיי וועלן אָפלעצעווען פון אים אליין און פון אלע אנדערע הערשער אף דער וועלט.

נאָכן ערשטן גוטן טרונק האָט איינער פון די טרובאדורן אויסגעזונגען א סער־ווענטן־ליד וועגן דעם וואַלף דעם פארצוקער, וואָס פארענטפערט זיך, אז אזעלכן האָט אים גאָט באשאפן אף דער וועלט.

— אָבער וואָס פאר א טערעץ קאָנען האָבן אונדזערע האַרן, די צווייפּיסקע פארטיליקער אונדזערע, וועלכע זינען פיל ערגער פון די בייזע וועלף, און זיי האלטן זיך נאָך פאר גוט און פרום; זיי זינען דאָך באשאפן געוואָרן אַט אזוי ווי איך מיט אייך.

א צווייטער פון דער קאפעלע, ביכדיי צו פארגלעטן דעם איינדרוק פון אן אומדערהערטער כּוצפע, וואָס אַט די ליד האָט געקענט ארויסרופן בא די איבערי־קע סראָרעס דאָ אין זאל, האָט זיך מיטאמאָל צעשריען:

— ס'זינען מיר דערעסן אַט די אלע געווירצטע ווינען; ברענגט מיר א גע־טראַנק, פאר וועלכן מיר זינען גרייט אָפגעבן די נעשאַמע, ווען מיר האָבן אים ניט, און קיין גרויס אכט לייגן מיר אף אים ניט, ווען ער איז דאָ לעראָוו.

פון צווישן אוילעם האָט מען גלייך גענומען טרעפן, וואָס ער מיינט דערמיט. איינער פון זייערע לייט האָט זיך אָנגערופן:

— דאָס מיינט ער זיכער די ווייבער אונדזערע. ס'איז א גאַנץ ביטער גע־טראַנק, ווען עס איז דאָ...

— ניין, מיינ פריינט, דאָס מיינ איך א פאַשעטן קאלטן טרונק וואסער, — האָט דער קאטאַוועסניק מיט טרונומף דערקלערט.

דער האנט־אַרגל שטייט אין א ווינקל־טיש, אָפגערוקט פונעם אַנשטעלעכץ. דער אַרגל־שפּילער קלייבט איבער די קלאווישן, א צווייטער לעבן אים פרווט אויס דעם האַרן. ס'איז צו דערווארטן, אז באלד וועלן זיי קומען מיט א ליד. נאָר דער וויצלינג האָט דערוויל פארגעבן נאָך א רעטעניש:

— ווער האָט עס באם לעבן נאָר איין שטיים? און נאָכן טויט גאַנצע זיבן קויד־לעס?

ווען ס'איז לאנג פונעם אוילעם קיין ענטפער ניט געקומען, האָט ער צונויפ־גענומען ארום זיך די גאַנצע שפּילער־קאפעלע און געגעבן צו פארשטיין:

— דער שאַף־באַק, מיינע טייערע. פון זיינע צוויי הערנער נאָכן טויט ווערן שאל־האַרנס. זיינע לענדן־ביינער דינען פאר דער ציטרע און פאר דער וויאַלע. די פעל זיינע ציט מען אָן אפן קעסלפויק. פונעם מאָגן מאכט מען א דולזאק, און פון די געדערים־אָדערן ציט מען אָן די סטרונעס אף דער האַרפע. איצט הערט, ווי די

זיבן שטימען וועלן א רעד טאן, — און ער האט זיך געווענדט צו דער קאפעלע
מע זאל אנהייבן.

ווען וועטוריע מיט יאעלן האבן זיך אהער אריינגעשטעלט, איז געגאנגען א
געפעכט צווישן צוויי מיסטערס-זינגער. צו איינעם פון זיי, צום עלטערן, ווערן
אנגעווענדט די טיטלען „הער מיסטער“ און די מיסטערשאפט פון זיין „דערהוי-
בענעם ווילגעבורט“. ער שטאמט, אפאנעם, פונעם אדל, ווייל ער טראגט אף
דער ברוסט א פערזענלעכן הערב — א גאגאט-שווארצער פויגל, פארשפארט אין
א שטייג. מיט זיין קליידונג טיילט ער זיך אויך אויס פון דער גאנצער קנופיע.
מע זעט, ער איז אנגעטאן לויט דער צייט פון טאג און לויטן וועטער אין דרויסן.
זיין קורץ שווארץ רעקל איז געפוצט מיט קראפ-רויט און מיט גרויסע אויס-
שניטן, דורך וועלכע ס'זעט זיך ארויס דאס מילכווייסע העמד, מיט א שטייענדיקן
געציינדלטן קאלנער ארום האלדז; די איילבירט-גרינע ארבל זיינען פארשפליעט
מיט פיש-ביינדלעך. די זעלבע ביינדלעך זיינען אנגעהאנגען ביז אראפ, ווי די
לאמפאסן אף די פליישקאליריקע הויזן.

באם צווייטן איז דער קאפ געווען צוגעדעקט מיט א שארפשפיצעכיק מיצל פון
א שטרוינגעלן קאליר. א געדיכט באבערדיקט פאנעם בא אים, נאך די באך האט
ניט באהאלטן, אז ער איז א סאך יינגער פון זיין מיטזינגער. ער איז, ווייזט אויס,
ניט אזא מאקפיד אף זיינע בגאדים, אבי וויס'איז אנטאן דעם נאקעט. ער האט
בייסן זינגען אראפגעווארפן פון זיך די פאפעליאטע הילע און איז געבליבן אינעם
הירשן-ברוינעם פארנאסע-רעקל, מיט די לעבער-קאליריקע ברייטע מאנקעטן אף
די שמאלע אלייז-גרינע ארבל. פונעם זעלבן גרינעם קאליר זיינען בא אים די קני-
הויזן, אריינגעטאנענע אין בליטשקענע ווייסע זאקן, מיט רויטע שטרייפעלעך בא
די קאנטן.

ער האט ארויסגעשטעלט דעם לינקן פוס, ווען דער דזאלאג איז אריין אין
רעכטן ברעך, ווען ער האט באדארפט אפענטפערן זיין צאד-שעקענעגעד¹ מיט נאך
פיינערע ווילקלינגעוודיקע פערזן, אז... — דער מאלער ברענגט ארויס אפן
לייוונט דאס, וואס גאט האט באשאפן מיטן ווארט: גרינע גראזן, די פארבן-שפיל
פון בלומען, די בונטע קאלירן פון א רעגנבויגן. ער קאן באווייזן דעם שוועבנדיקן
פויגל אינדערלופטן און דעם מענטשן אף דער ערד. ער איז בעקויעך אנטפלעקן
פאר אונדז ניט נאר די פילפארביקייט פון פעלדער און וועלדער, וואס אונדז דוכט
זיך, אז זיי זיינען גרוי און איינטאניק, נאך אויך די נאטור-טייכיי, דעם פלאם פון
א סרייפע, די שטורמישע יאס-וועלן... ער וואלט געקאנט באווייזן דעם טייוול און
די מאלאכים פונעם הימל, דעם גענעם און דעם גאניידן, און אפילע גאט אליין,
ווען ער זעט אים נאך... און דאס אלץ מיט די איינע דריי מיטלען בלויז: מיט
פארב, ליכט און שאטן.

— מיט שאטן, כא-כא-כא, — פארגייט זיך דער קעגנער אין א קייכנדיקן גע-
לעכטער-געזאנג, און דער בלייבט שטיין פאר אים ווי א פארשולדיקטער טאלמיד
פארן לערער. — טאקע מער ניט ווי מיט שאטן, ווי דעם שאטן פון זאכן, — צע-
ציקלט ער זיך מיטאמאל שוין אן געלעכטער, — קאן זיין מאלער באהערשוך, —
און מיט נאך מער כשיוועס אפן העכסטן קאל זינגט ער ווייטער: — זיין פייער
ווארעמט אונדז ניט. זיין זון ליכט אונדז ניט. זיינע בלומען האבן ניט קיין דופט,
און זיינע פייערעס קיין זאפט און טאם. זיינע גראזן היילן ניט, און זיינע כניעס
פארצוקן ניט. זיינע מענטשן זיינען אן בלוט און פלייש, און זיין וויין דערמוטיקט
ניט און מאכט ניט פריילעך. אן אנדער זאך זיינען מיר, די מענער פון דער פריי-
לעכער וויסנשאפט. מיר קענען הייבן צום טאנץ און ארויסרופן געלעכטער. מיר

¹ קעגנער.

קענען אָן וויינין פריילעך מאכן און ארויסקוועטשן א טרער ניט נאָר באם שוואכן מין, נאָר אפילע באם סאמע דרייסטן און שטארקסטן ריטער־מאן.
— א טרער ווערט פארטריקנט, און דער געלעכטער פארגייט, — וויל ניט בלייבן הינטערשטעליק דער יינגערער מיט דער באַרד, — דעם אוילעם געפעלן איצט דינע רייד. זיי האבן פארגעניגן פון דיין זיס קאַל. מאַרגן אָבער וועלן זיי אונדז פארגעסן, ווי שייין מיר זאלן איצט פאר זיי ניט זינגען, און ציקלען זיך, און רייסן דעם גאַרגל, און טערעלייקען, לאָזן טרעלן, און אָפקנאקן א זעמערל, אויסהעפען א ניגן, און גלאט אזוי באַמקען, און ברומען, און פּיפּן, און בלעקען בען...

די אלע מינים פארקריפלטע געזאנג־מיטלען האָט ער געפרוווט נאָכמאכן אף א קאַל. דעם אוילעם איז עס ווילגעפעלן, מע האָט אָנגעקוועלט און אים גענומען פון אלע זייטן צוהעלפן. דער עלטערער האָט ניט געקאָנט דערלאָזן, אז זיין אויס־לערלינג זאל געבן א טאָן. האָט ער איבערגעריסן דעם טומל מיט א בראוור־ליד אף די העכסטע שטייב־ענדער. ער האָט באוויזן, אז ער האָט א געמבע פון א לייב, אז מיט זיין שטים קאָן ער די לופט צעטרייסלען, און זאָל עמעצער, אדער ראבע, אים פרווון איבערהילכן.

— דער הער מייסטער איז טאקע איצט איינער אין דער וועלט, — האָט דער יינגערער זיך ניט געוואָלט אונטערגעבן. — ס'איז ניטאָ קיין צווייטער זינגער מיט אזא דונערשטים. ער קאָן אויך איבערגיין צו א קאַל־בעכעל, וואָס זאל די נע־שאַמע ארויסציען, — און ער נעמט מיט א בייקעלעכל נאָכזינגען א יאָמער־ניגן, מיט וועלכן ער זעצט פאַר די רייד זיינע, — אָבער ער וועט די גאַלדענע קיילע מיטנעמען מיט זיך אף יענער־וועלט, נאָך הונדערט מיט צוואנציק יאָר, און מיר דאָ וועלן בלייבן בא די הייזעריקע גרימפלער, — און ער נעמט נאָכמאכן דאָס גע־זאנג פון א זינגער א קאליקע. — דער מאָלער אָבער לאָזט אונדז איבער זיין קונסט אף אייביק. זיינע ביינער וועלן צעפוילט ווערן, ס'וועט פון אים קיין געדעכעניש ניט בלייבן, און זיין ארבעט וועט באשיינען די פאלאצן פון די הערשער. זי וועט דערציילן און באוויזן און איינקריצן אין אונדזער זיקאַרן דאָס, וואָס סע האָט א ווערט, ס'זאָל ניט פארגעסן ווערן. ווען מיר זאָלן נאָך אליין ניט כאָרעו מאכן די אלע קונסטן — די בלוט־קריוויים פון דער מאָלעריי, די ארבעט פון די בוי־מיני־סטערס און פון די שניצערס, פון די שטיינקריצערס און דימענט־שליפערס, פון בעם דאָזיקן קלייניקן ווערעמל, וואָס האָט געהאַלפן דעם קיניג שלוימע צום בוי פונעם הייליקן טעמפל.

וועטוריען איז איצט גוט אפן הארצן. דער געזאנג זייערער צעגייט אין אלע אייוורים. נאָך מערער איז זי פארגאפט פונעם אינהאלט אינעם דיספוט. די דאָזיקע מענטשן געפינען גלייך אפן אָרט וואָס אָפּצווענטפערן אין אָט דעם געדאנקען־גע־פעכט. דערצו נאָך אף א זינגעוודיקן שטייגער, מיטן געהעריקן קאַל־נעגיינע. מעג־לעך, אין א גרעסערער מאָס איז די גוטע שטימונג בא איר דערפון, וואָס זי האָט דאָ דערזען די מוטער צווישן אוילעם זיצן אויבנאָן, ניט ווייט פונעם טאטן, און ווי זי קוועלט אָן פון אָט דעם זינגעוודיקן די־אלאָג. זי איז אויסגעצערט, נאָר אירע בליקן זיינען איצט אפגעלעבט האַפּערדיק. זי שמייכלט מיט די איינע באקן, און ווי אלע אנדערע געזונטע מענטשן, איז זי פארכאפט מיט דער שפּיל. וועטוריע האָט געוואָלט זיך דורכשלאָגן צו איר, האָט זי יאָעל אָפּגעהאלטן, אפּאָנעם, ניט בלויז, זי זאָל דערמיט ניט שטערן די זינגער. ער האָלט די מוטער אירע די גאנצע צייט אפן אויג. ס'קאָן זיך דוכטן, ער וויל פונדערווייטנס באַאָבאכטן און זיך דער־קונדיקן וועגן איר איצטיקן צושטאנד. פון דעם אליין האָט וועטוריע באקומען פליגל. זי האָט ניט געקאָנט רויק איינשטיין אפן אָרט. זי האָט נאָכגעשפּירט נאָך

¹ וויינענדיקע שטים.

דער מאמען, נאך די שפילער, נאך יאעלס אריינדרינגענדיק־פארשערישע קאנ־
צענטרירטע אופמערקזאמקייט אף זיין כוילע, גלייך ווי כוז איר וואלט דא קיי־
נער און גארנישט ניט געווען.

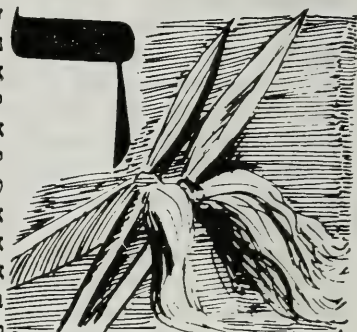
אפילע ווען די צוויי האבן פארענדיקט מיטן געפעכט, האט יאעל נאך אלץ ווי
ניט אופגעוואכט. ס'האט זיי פארביטן אן אויסגעצירטער פראוואנסאלער טרווער,
איינגעהילט אין א מאנטל, א געקעסטלטן מיט קעסטעלעך און א באשפרענקלטן
מיט שפרענקעלעך פון אלע פארבן פון א רעגנבויען. ער האט גענומען אויסזינגען
אן אבאדע־ליד, וואס האט מיט א טרויער־ניגן באדויערט די צוויי געליבטע, וועל־
כע מוזן זיך פאנאנדערגיין, ווייל ס'שארעט שוין אף טאג. דאס האט בא וועטוריען
גלייך אראפגעזעצט די אופגעהיטערטקייט. ס'האט זי דערמאנט אינעם היינטיקן
באגינען־צעשייד, ווען יאעל האט געמוזט פארלאזן דעם געלעגער אירן אינעם
שלאס באם גראף ראזשער.

סאף פון צווייטן בוך

דריטער בוך
אינמיטן העלן טאג

דאָס ערשטע קאפיטל דער ריטער-טורניר, וואָס האָט קיין סאָף ניט

ער הערצאָג האָט די טרובאדורן און מינעזינגער ניט דערלויבט פארלאָזן דעם שלאָס. צוליב זיי איז שוין אויך פארהאלטן געוואָרן די גאנצע קאטלעצאָנים-קאפעלע — די קאטאָוועס-טרייבער און האָקוס-פאָקוס-לייט. זיי וועלן אלע צוניין קומען בייסן צונויפפאַר אפן גרויסן ריטערלעכן טורניר, וואָס ס'ווערט דאָ געגרייט פארן גאנצן ארום. אין די ווייטסטע ווינקלען פון פראַוואנס און לאנגעדאָק האָט זיך פארשפרייט א קלאנג, אז האיאָר האָט דער גוטער ריימונד געלאָזט באשטעלן בא א ווונדערלעכן מייסטער אזא קינסטלעכן בוים מיט א מענגע זילבערנע און גאָלדענע בלעטער אף אים. דער ריטער, וואָס

וועט באווייזן צו דורכשטעכן מיט זיין שפיז דעם קעגנערס פאנצער, וועט א זילבער-בלעטל באקומען אלס באלוינונג, און דער, וואָס וועט ארויסשלאָגן דעם קעגנער פון זיין זאָטל, וועט פאר זיך קענען אראַפרייסן פונעם בוים א בלאט פון ריינעם גינגאָלד. דאָ אפן הויף לאכט מען זיך אויס פון אַט דער גוזמעדיקער אויסטראכטעניש: זייער האר, דער הערצאָג, איז צו נישטער און קלוג אף זיך צו פארגינען אזא אומגעלומפערטע פאזראָנעס.

אן אנדער זאך איז מיט די מירמלשטיינער. דאָס קענען באשטעטיקן ניט נאָר די הויף-לייט, נאָר די גאנצע באפעלקערונג פון די נאָענטע ייִשוויים. זיי האָבן אלע געזען און באוונדערט די גלאנציק שווערע מאַרמאַר-פליטן אף דעם פאַר-ווארג מיט א דרייאַקסן-געשפאַן, וואָס מע האָט צו עטלעכע מאָל אריינגעטריבן אין הויף אריין. מע זאָגט, אז דאָס איז אף אויסצופלאסטערן א מאַרמאַרנעם דיל אינעם יעגער-צימער. נאָך דערציילט מען: אינעם גרויסן סודע-כיידער, אַנשטאַט די רויכערדיקע פאקעלן, האָט מען אפגעהאנגען איין גרויסע מענוירע מיט א סאך רערן, ווו ס'וועלן אריינגעשטעקט ווערן שטיף-גראָבע און קיילעכיקע ברענהעל-צער, געמאכטע פונעם האַניק-וואַקס, וואָס די לייבייגענע קוועטשן אויס פונעם בינועבס און שטעלן עס צו פארן הויף.

אַט די אלע נייילעכקייטן, וואָס ווערן איצט בעמעס איינגעפירט אינעם שלאָס, אפילע דער פריש-געדעקטער סופיט, מיט די אויסטערלישע שניצעררייען פון רויב-כייס און געפליגל, גייען איצט ווייניק וואָס אָן דעם הערצאָג. אויב מיט א צייט צוריק איז ער נאָך געווען פארכאפט און ביז איבערן קאַפּ אריינגעטאָן אין אַט די אלע קלייניקייטן; ער האָט אליין אכטונג געגעבן באם צעהענגען די טע-פיקער, אָן אים האָט מען ניט געטאָרט בייטן דעם גלימער-פאַרמעט אין די פענצ-טער-ראמען, — איז ער איצט פארהאוועט מיט דער איין-און-אייניקער ארבעט — צונויפשטעלן די טורניר-צעטלען. דערביי מוז מען איבערבלעטערן די אלטע טורניר-ביכער, אויסגעפינען דעם ייִכעס-שטאם און דעם הערב פון דעם אַדער יענעם ריטער. די פארדינסטן און באלוינוגען, זיינע אייגענע, און די, וואָס בא

זינע אָוועס. סע זאָל, גאָט באַהיט, ניט אַרײַנפאַלן צווישן די טורניר־אַנטיילנע־
מער אַזעלכער, וואָס זײַנע אַרעלטערן פון עטלעכע דוירעס זאָלן ניט האָבן געווען
זײַן פון די אַדל־לייט, מיט אַ גענוגנדיקן פאַרמעגן אָף אױסצוהאַלטן דעם הויף
און זײַנע אונטערטאַנען. ס'איז איצט אַ צײַט, ווען ס'זײַנען פאַראַן אױסערן אַדל
גאַנץ גענוג פאַרמעגלעכע פּרייע מענטשן, דערהויפּט צווישן די שטאַטלייט, דאַרף
מען דעריבער גוט נאָכזוכן און נאָכפאַרשן דעם אָפּשטאַם פון יעדן רײַטער, וואָס
קומט אַנטיילצונעמען אינעם טורניר, און צי איז ער אַליין פון די קריגסלייט מיטן
עכטן רײַטיגעווער.

דער הערצאָג איז אזוי אַרײַנגעטאָן אין דעם גריבלען זיך אין דער העראַלדיק
פון יעדן איינעם באַזונדער, אז ער האָט שוין עטלעכע טעג אפּילע ניט אַרײַנגע־
קוקט אין זײַנע הינט־שטאַלן — די גרעסטע און טײַערסטע אין גאַנץ דאַרעם־
פּראַנקרייך. צווישן אַדל און אין די רײַטער־קרייזן האָט דער הערצאָג מערער
געגאַלטן ווי אַ יעגער־מײַסטער, אײדער מיט זײַן קונסט אַלס קריגער. אַלע האָבן
געוויסט, אז באַ רײַמונד דעם זעקסטן איז דער לענגסטער געיעג־סעזאָן. אױסער
דעם וואָס ער איז דער לײַדנשאַפטלעכסטער בײַסן יאָגד, האָט ער נאָך דערהויבן
די געיעג־קונסט ביז צו אַ לערע. אַ לערע מיט אַ גאַנצער רײ אומבאַשרײַטבאַרע
קלאָלים. ער האָט נאָך אַ טעווע צו לאָזן פאַרשרײַבן מיט אַלע אײַנצלהײטן דעם
גאַנצן גאַנג פון דעם אָדער יענעם פאַנג־אַרויספאַר. דאָס טוט פאַר אים אָפּט דער
קאַפּעלאַן פון דער הויף־קירכע. האַגאַם ער מוז אַלץ פאַרשרײַבן און אױסלייגן
אזוי ווי דער הערצאָג דיקטירט אים, דרינגט אַרויס ניט איין מאָל פון זײַן גע־
שריפּטס אָן אײַגענער, אַ גאָטספאַרכטיקער געדאַנק. אין די צווישן־שורעס האָט
אַנומלטן וועטוריע אַרויסגעלייענט, אז די יאָגד איז שוין גאַרניט אזאַ גאַטסווייליקע
זאַך. נאָר בעסער צו פאַרטיליקן בײַזע און ווילדע כײַעס, אײדער פאַרניכטן אין
אַ קריג די ערגסטע מענטשן.

וועטוריע פאַרנעמט זיך אויך מיטן פאַרשרײַבן פאַרן פּאָטער די אײַנדרוקן פון
אוועלכ־ס'איז געיעג. זי האָט באַ אים, אפּאַנעם, געיאַרשנט די לײַדנשאַפט צו אָט
דעם מין פאַרגעניגן, און באַ איר באַקומט זיך דאָס פאַרשרײַבענע ווי לעבעדיק, ווי
אַ זאַך, וואָס מע קען עס דערפּילן און זען מיט די אויגן. דעם הערצאָג, ווען מע
לײַענט עס אים פאַר, האָט ער האַנאָע פונעם שײַנעם אױסלייג און פון דעם נאַטיר־
לעכן אײבערדערצײלן, טאַקע אזוי ווי עס איז. „דער פאַלק־פּויגל איז נאָך אָף
דער האַנט, — באַשרײַבט זי אין איין אָרט, — ווי נאָר מע נעמט פון אים אַראָפּ
דעם קאַפּ־שירעם, טוט ער זיך אַליין פון זיך אַ הייב אָף און קעהערעף־אײנען
דעריאָגט ער פלינק און שנעל דעם קאַרבן, אין וועלכן ער עסט זיך איין מיט
זײַנע שאַרפע נעגל. אָט דער מין פּויגל, — דערצײלט זי ווייטער, — איז צוגעלערנט
ניט גלייך צו פאַרצוקן זײַן רויב, נאָכן מינדסטן רוף לאָזט ער זיך גלייך אַראָפּ
אָף דער ערד מיטן רויב אינעם שַנאַבל.“

דעם הערצאָג איז איצט ניט דערבײַ זיך אוועקזעצן מיט איר, און זי זאָל
פאַרצײכענען וועגן דעם לעצטן גרויסן פּויגל־פאַנג. וועטוריע אַליין איז איצט
אויך מערער פאַרנומען מיט דער מוטער און מיט יאַעלן.

ס'האָט זיך געקענט דוכטן, אז די הערצאָגן בעלאַדאַנע האָט אָנגעהויבן צו גע־
נעזן ווערן. פון זײַט די פענסולײַנע איז פונעם הויף פאַרשווונדן, האָבן זיך קימאַט
ווי אופּגעהערט דער הערצאָגנס שאַענלאַנגע אָנפאַלן פון באַוויסטלאַזיקײַט. עמעס,
עס טרעפט נאָך אַמאַל איצט אויך, אז זי בלייבט זיצן, ווי די אײוורים וואָלטן
באַ איר פאַרקראַמפּעוועט געוואָרן. ס'קען אַמאַל געדויערן אַ שאַ און צוויי, ביז
זי זאָל זיך באַפּרײַען פון אָט דער פאַרטויבטקײַט, פון איר טעמפן גלײווער־צור־
שטאַנד און אירע פאַרשטאַרטע אויגן זאָלן באַקומען דעם געוויינלעכן גלאַנץ.
אַבער דאָס קומט פאַר אַלץ זעלטענער.

יאָעל איז בא דער מיינונג, אז זי האָט נאָך עפעס פון די גיפּט־קליינע־לעך. זי האלט עס טיף פארבאָרגן און נעמט זיי איין אין גאָר קליינע דאָזעס, ביכדיי צו פארציען אף וואָס לענגער אָט די פאלשע טרופע. נאָך א גרינטלעכער אונטער־זוכונג איז ער געקומען צום געדאנק, אז עפשער געפינט זי נאָך עפעס אזוינע גראָן, וואָס פארבייטן איר טיילווייז דעם שטארקן גיפט פון די שוואַרצע בערע־לעך. מע האָט אָנגעהויבן נאָכשפירן אירע שפאציר־גענג, איר ארומבלאָנקען פון יענער זייט שלאָס. ער האָט אליין מיט וועטוריען געמאכט עטלעכע אויספלוגן איבער די פעלדער און לאַנקעס, צווישן הויכע זאנגען און ווילד־געוויקסן.

אנומלטן שטעלט אים אַפּ אינמיטן הויף איינער פון די טרובאדורן. יאָעל האָט אים באלד דערקענט. דאָס איז דער מיט דער באַרד, וועמען ער האָט געהערט זינגען דעם ערשטן אפּדערנאכט, ווי נאָר זיי האָבן זיך צוריקגעקערט פון דער ווייטער נעסיע. ער האָט זיך אפּילע געקליבן אים דעמלט א פּרעג טאָן; צו וואָס טויג אים אזא געדיכטע באַרד, ווען ער איז נאָך אזוי יונג? ער וואָלט נאָך אויס־געזען גענוג בראו און שיינ אָן אָט דער פּעך־שוואַרצער מענערשישער באוואַק־סונג. האָט אים וועטוריע דעמלט אָפּגעהאלטן דערפון.

איצט שטייען זיי פּאָנעם־על־פּאָנעם, און יענער, א צעשמייכלטער, ווישט זיך קלוימערשט ארום דעם שווייס פונעם שטערן, פון ארום מויל און פונעם קרעפטיק אָדערדיקן האלדז. יאָעל ווארט, וואָס ער וועט זאָגן. ענדלעך טוט דער טרובאדור א לאך און מיט לעצאַנע־טאָן:

— אזא כּממע דאָ בא אייך... און איך האָב היינט דערזען שניי, — צעלאכט ער זיך אף א קאָל, — אין כּידעש טאמעז האָב איך מיטאמאָל דערזען שניי. כאַ־כאַ־כאַ, אפן מיטן פעלד... צווישן די אראָפּגעשניטענע ווייצן...

יאָעל שטעלט אף אים אָן א פאַר אויגן און ווייסט ניט וואָס צו זאָגן.
— אין די אלפֿן־בערג איז קיין כּידעש ניט, אָבער דאָ אין דער נידער? אינעם דאַרעמדיקן פּראָוואנס? — ער זעט, אז יאָעל פארשטייט אים נאָך אלץ ניט און קוקט אים פארכידעשט אָן. צי עפשער מאכט ער זיך בעקוון געפייגערט? באַ־וויזט אים דער טרובאדור מיט א שפּאַט־שמייכל צוויי פינגער: דעם טיט־פינגער און דעם מיטלסטן, און אין די אויגן צעשפּילן זיך בא אים פארשיטע פּיערלעך. — שניי... צוויי א יונגערמאן מיט א פּרעמדער אישע.

יאָעל איז שטיין געבליבן געפלעפט, ניט אזוי פון יענעם אָפּלאכן, ווי פון דער אומדערווארטער אנטפלעקונג. ער האָט קוים ארויסגעשטאַמלט דאָס איינע וואָרט: „מאחינז“...¹ אין א קליינער וויילע ארום, ווען זיי זיינען שוין געגאן צוזאַ־מען, האָט ער נאָך אלץ געגאפט, זיך גאַרניט געקענט אָפּוונדערן.

— איך האָב זיך גאַרניט פאַרגעשטעלט... איך האָב געמיינט... דער גאַנצער אויסזען אייערער... און די האלבאַשע...

— וואָס זשע האָט איר געוואָלט? איך זאָל זיך אינעם טאלעס איינהילן? — האָט דער טרובאדור זיך נאָך אלץ געוויצלט. — ער וויינט מיר גוט אָפּ די יאָרן, דער טאלעס מיינער, ווען איך לאָז זיך אָן אים אינעם ווייטן וועג אריין. ער וויינט נעבעך מיט ביטערע טרערן. זאָג איך אים: ווארט צו... — דער קאַטאוועס־שמייכל ווארפט זיך בא אים איבער פון די אויגן צו די מויל־ווינקלען און ער פלאַנטערט זיך אריין צווישן די געדיכטע וואַנצן אונטער די נאָז־הייטלעך, — ווען איך וועל זיך לאָזן אין נאָך א ווייטערן וועג, און שוין אף שטענדיק, וועל איך אלץ איבער־לאָזן און נאָר דיך וועל איך מיטנעמען מיט זיך.

שוין בא יאָעלן אין כּידער זיינען זיי דערנאָך ביידע געזעסן איבער די פּולע קוכלען מיטן יין נסך.² זיי האָבן מער גערעדט, ווי געטרונקען און געגעסן. יאָעל

¹ פון אונדזערע ברידער.

² ניט קאַשערן וויין.

ווייסט שוין זיין אשקענאזישן נאָמען — זיסקינד און אז מע רופט אים זיסקינד פון טרימבערג. ווייל ער איז געבוירן געוואָרן אינעם בייערישן דאָרף טרימבערג, ניט ווייט פון ווירצבורג, ווו ס'איז געווען א רייכע יידישע קעהילע, ביז פאר די צוויי קרייץ־צוגן. די יידן האָבן זיך דאָרט באשעפטיקט מיט ווינציכטלעריי. א סאך האָבן פארמאָגט אייגענע ווינגערטנער הינטער דער שטאָט, און אנדערע אפילע רייכע גיטער. דער ראַש־האקעהילע איז געווען דער מינצמאכער פון בישאָפּס הויף, וועמענס נאָמען „יעכיעל“ איז געווען אויסגעקריצט אָף די מאטבייעס. דער בישאָף האָט געלעבט אין פרידן מיט זיינע אונטערטאנער — די ווירצבורגער יידן, ביז... ביז מע האָט ניט געפונען א טויטן קריסטלעכן קערפער אין טייך. דעמלט האָבן די קרייצטרעגער אוועקגעהארגעט צוויי און צוואנציק יידן. א טייל האָבן זיך גע־ראטעוועט באם בישאָף אין שלאָס. די איבעריקע האָט מען מיט גוואלד געצווינגען צום שמאד. ער אליין, זיסקינד פון טרימבערג, איז אויך געווען צווישן זיי, נאָר דער בישאָף האָט זיי דערלויבט דערנאָכדעם זיך אומקערן צו זייער גלויבן. די הארוגים האָט ער געלאָזט באהאלטן בא זיך אָף א שטיק פעלד, גלייך ווי מע האָט זיי אומגעבראכט. דעם פלאץ האָבן דערנאָך די יידן בא אים אָפגעקויפט און גע־מאכט פאר א בעסוילעם. דאָרט ליגן זיינע עלטערן, די קדושים, און זיין שיינע שוועסטער איזאָלדע. מע האָט זי גערופן זעלדע. זי האָט זיך אליין אריינגעשטאָכן א מעסער אין הארצן, ווען מע איז זי באפאלן.

וועגן בישאָף קען ער אויסזינגען א ליד, וואָס ער האָט אליין געשאפן. דער ביי־שאָף איז אויך שיר ניט אומגעקומען באגלייך מיט די יידן, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָפגעזאָגט צו אנערקענען דעם קריסטלעכן האָרוג פאר א הייליקן, וואָס קען באווייזן ווונדער. די קרייצטרעגער האָבן אים דערפאר געמיימעסט, געשלאָגן. ער איז קוים פון זייערע הענט ארויס א לעבעדיקער... וועגן די אומגעקומענע יידן... ס'וואָלט געווען א כילעל־האשעם, ווען ער זאָל געווען עפעס שאפן און עס זינגען אפן לאַשן פון די מערדער. וועגן די קדושים האָט אָנגעשריבן א קלאַג־ליד דער מינצער ראָוו עליעזער בען נאטאן אָף דער הייליקער שפראך פון די אַוועס... און ניט געפרעגט די האסקאמע בא יאָעלן, האָט ער מיט א טפֿי־לע־ניגן פון די קינעס גענומען זאָגן דעם ראָווס פיוט.

טאנכום האָט אָנגעשטעלט מויל און אויערן, ווען ער האָט דערהערט דעם טי־שעבאָו־ניגן פון יאָעלס כיידער. ער ווייסט, אז כוץ אים מיטן בערדיקן זינגער איז דאָרט קיינער ניטאָ. זיין באלעבאָס האָט לאכלוטן ניט קיין שטימע צום זינגען, איז ווי קומט צו אָט דעם קריסטלעכן טרובאדור אזא יידיש געזאנג? ער האָט א כאפ געטאָן די טאץ מיט נאָך מייכאָלים, א פרישן פענכער מיט וויין און זיך געלאָזט צו זיי. האָט יאָעל אָף דער שוועל אָפגענומען בא אים די עסנס מיטן וויין און פארמאכט פאר זיין נאָז די טיר. איז ער געבליבן מיט די ליידיקע הענט פון יענער זייט כיידער און זיך געבראָכן דעם קאָפּ. הוילע כידושים, גיסים־וועני־פלאַעס! איצט הערט מען שוין פון דאָרט אפילע קיין שאַרף ניט. ער וועט שוין ניט אָפטרעטן פונדאנען, ביז זיי וועלן אלע ארויסגיין. ווי קומט אהין א דריטער? ער האָט, דוכט זיך, קיינעם ניט געזען אריינקומען?

זיסקינד פון טרימבערג דערציילט איצט יאָעלן וועגן זיין פאטראָן, דעם בא־רימטן מינעזינגער וואלטער פאָן דער פאָגעלוויידע. אָט דער, מיט וועמען ער האָט פאָרגעזונגען אין יענעם אפדערנאכט דאָס וויקוען־ליד וועגן דעם ווערט פון די פענדזל־שמירער אין פארגלייך מיט די מענער פון דער פריילעכער קונסט — די מינעזינגער. דער דאָזיקער האר זינער איז פונעם גאָר גרויסן אדל, האגאם ער איז אַרעם ווי א מויו און לעבט נאָר פון זיין זיס געזאנג. אָבער ער איז דרייסט, ווי דער מוטיקסטער ריטער. ער האָט געשאפן א באגייסטערט ליד וועגן דעם בריטישן קיניג ריטשארד דעם לייבן־הארץ, און ער האָט קיין מוירע ניט צו באזינגען די העלדנטאטן פון סאלאדין דעם סאראצינער. אין דער מאכלויקעס

צווישן פויפסט מיטן אימפעראטאר האָט ער אָנגענומען דעם קיניגס צאד. אין בייסנדיקע סערווענטן לאכט ער אויס און מאכט כוכע־אוסלולע פונעם ערגיציקן גאָטס פארטרעטער אף דער ערד. מע קען אים ניט נאָר אין זיין געבוירן־לאנד, אין עסטרייך. ער איז אויסגעווען אין פיל מעקוימעס און לענדער. אָט אזוי פאָרט ער ארום אף זיין קליין פערדל מיט דער הארפע אף די אקסל און ער שטעלט זיך אָפּ בא די פארמעגלעכע שטאָט־בירגער און אין די ריטערלעכע שלעסער. אף די מארק־פלעצער און אף די ענגע יארידן — אומעטום נעמט מען אים אף מיט גרויס פאראד און מיט קאָוועד. ער, זיסקינד פון טרימבערג, האָט זיך מיט אים צונויפגע־טראָפן אף איינעם אזא יאריד אין דער פראנקישער שטאָט פאריזש. ער האָט אויסגעזען קעגן אָט דעם גרויסן מיסטער־זינגער מיט זיינע דערהויבענע לידער און מיט דער שיינער שטים, ווי א צעבראַכענער טאָפּ קעגן דער הארפע, ווי א מילב קעגן א העלפאנד. יענער אָבער האָט אים מעקארעו געווען, ניט ווילל זיין געזאנג איז אים געפעלן געוואָרן, נאָר ווילל ער האָט געקענט פארשרייבן די ליי־דער, וואָס אָט דער וואלטער האָט געשאפן. ביז אים האָט עס געטאָן עפעס א שלימאזל א קליריקער, וואָס ער האָט געמוזט זיך מיט אים ארומפירן ווי א בלינד־דער מיט זיין שטעקן. אליין קען ער דאָך, דער מינעזינגער, קיין טמונעס־אָס! אפן פארמעט ניט ארויסברענגען.

צו פארנאכט־צו זיינען זיי שוין געזעסן אינדרייען מיטן מינעזינגער וואלטער פאָן דער פאָגעלוויידע. ביז שפעט אין דער נאכט האָבן זיי פארבראכט צוואמען. פון דאָרט איז יאָעל אוועק צו וועטוריען. ער איז געווען אופגעהיטערט און בעגרי־לופן. ניט אזוי פונעם וויין, וואָס ער האָט אויסגעטרונקען, ווי צוליב דער דער־געענטערונג מיט אָט דעם מין פארשויען, וועגן וועלכע ער האָט ביז איצט קיין אנונג ניט געהאט. ער וועט שוין האָבן וועטוריען וואָס צו דערציילן. ער האָט נאָר געטראכט, צי זאָל ער אויסגעבן, וויאזוי ס'איז פאָרגעקומען דער אָנהייב באגעגע־ניש מיט אָט דעם דורכגעטריבענעם זיסקינדן. וויאזוי ער האָט אים איידל און שעלמיש געגעבן אָנצוהערן... א גאסט זעט אמאָל אף א מיל. דאָ, אין הויף, האָבן זיי דערווילל בא קיינעם קיין כשאד ניט ארויסגערופן. אפילע בא זיין טאנכומען, וואָס איז שוין זיכער א מיידים אין אָט די זאכן. אין עפעס שטויסט ער זיך אוואדע אָן, אָבער אז ס'האלט שוין בא גילו עריות², אף דערוף האָט ער נאָך קיין שום סמאך ניט. אזוי דוכט זיך. דאָס, וואָס אָפט זונדערט ער זיך אָפּ פון אים אף א גאנצער נאכט? אין סאלערנאָ איז עס געווען א טאָגטעגלעכע דערשיינונג. איצטער אויך... ווי נאָר זיי זיינען פונעם גראף ראזשער געקומען צו פאָרן, האָט ער אים שטרענג אָנגעזאָגט, טאנכומען, ער זאָל זיך ניט דערוועגן אין די אָוונטן אים צו שטערן, ביים ער פארשליסט זיך אף א גאנצער נאכט אין זיין כיידער־מעיוכעד. גענוג צו פארברענגען די צייט פוסט־און־פאס. ער וויל זיך מאכן א רעגילעס אזוי ווי אין סאלערנאָ. נאכט נאָך נאכט גוטע עטלעכע שאַ אָפזיצן על התורה ועל העבודה³.

ער האָט שוין געמיינט היינט דורכלאָזן דאָס באהעפטן זיך מיט איר. אין קאָפּ איז מעטושטעש, און ער איז איבערגעפולט מיט איינדרוקן פון דער נייער באקאנטשאפט, אָבער דער יעיצערהאַרע איז גרויס און די גלוסטעניש צו איר פריש לייב איז נאָך גרעסער, איז ער אויך געקומען צו דער מאסקאָנע: בעוד החבל בידך, איז משוך פרתך⁴.

אין א פאָר טעג ארום איז ער געקומען צו איר מיט די צוויי מינעזינגער. ווע־

¹ ווי אן אָס זעט אויס.

² געשלעכט־באציונגען.

³ געמיינט: לערנען.

⁴ קאלומאן די שטריק איז אין דיין האנט — שלעפּ דיין קו.

טוריע האָט זיך געריכט אַף זיי, און זי האָט צוגעגרייט א גרויסארטיקן אָונט־ברויט. דערביי איז זי דעם טאָג געקומען צו א מאכלויקעס מיט יאָעלן. דאָס איז געשען דאָס ערשטע מאָל, פון זינט זיי האָבן זיך דערנענטערט, אז זיי זאָלן אזוי אַנגרייפן איינער אפן צווייטן. דער קוכער האָט געפרעגלט אַף פוטער מיט צעריי־בענעם מוסקאט און נעגעלעך א גרויסן יאגד־פויגל. האָט עס יאָעל אָפגעוואָרפן ווי נעוויילע. וועטריען האָט עס פארדראָסן. זי האָט פאר אים באשטעלט א באזונד־דער געריכט פונעם פלייש, וואָס מע שטעלט צו פון טולווע, געקויפט בא א יידישן פליישעקער. וועלן דאָך אָבער זיין נאָך דריי אירע, כּוץ אים, און א לויב דעם געקרייציקטן, זיינען זיי אלע רעכטגלויביקע...

יאָעל האָט איר ניט געזאָגט, אז אין איינעם פון די דריי האָט זי א גרינטלעכן טאַעס. ער האָט בלויז געטיינעט, אז א באלעכני, וואָס ווערט צעריסן פון אן אנדער געוויילד, איז גלייך ווי פעגירע, ווייל ס'קען געדויערן א שאַ און מערער, ביז די געטראָפּענע הויכט אויס דעם לעצטן אָטעם. פאר דער צייט קענען אנט־שטיין קאַלערליי כאלאַעסן, וואָס זיינען אַנשטעקנדיק און שעדלעך פארן מענטש־לעכן געזונט. נאָך א זאך: איינער פון די געסט, דער עלטערער, עסט לאכלוטן קיין פלייש ניט, אזוי אז מע קען זיך באגיין אָנעם געטארפּעטן פויגל.

יאָעל איז די גאנצע צייט ניט אָפגעטראָטן פונעם קוכער באם צוגרייטן דאָס עסן. ער איז ניט ארויס פון דער קיך. אין אלץ האָט ער זיך ארטינגעמישט. וועט־ריע האָט זיך מיט אים געאמפּערט און געטריבן פון קיך, אָבער ס'האָט ניט גע־האַלפן. האָט ער דערזען א בלוט־טראָפּן אין א ווייסל פון אן איי, איז ער בא־שטאנען, מע זאָל דאָס גאנצע אייער־געשלעגעכץ ארויסגיסן.

— דאָס איז א ניט אנטוויקלטער אָנהייב אין פראָצעס פון ווערן. דאָס איז דער עמבריאָן פון א קומענדיק לעבן, ס'איז א פארברעכן זיך צורירן צו דעם.

בא דער סודע האָט וועטוריע צו זיך אליין געשמיכלט, ווען זי האָט זיך דערמאָנט, ווי ליבלעך זיי האָבן זיך דורכגעווערטלט היינט באטאָג. זי האָט שוין קיין קויעך ניט זיך צו אמפּערן מיט אים. זי פילט נאָך איצט אזא שלאַבערדי־קייט אין די אייוורים. און אין קאָפּ שווינדלט... און דאָ האָבן זיי מיטאמאָל פאר־פירט א רייד וועגן בלוט... וועגן מענטשלעך בלוט...

באם צעשניידן דעם ציבעלע־קוכן האָט יאָעל דערציילט, אז די רוימישע פא־טריציער פלעגן זיך אמאָל גרויסן מיטן רייעך פון ציבעלע און קנאַבל, וואָס סע האָט זיך פון זיי געהערט, דערהויפט ביים די גרויסע פארזאמלונגען אין סענאט. האָט מען אָנגעהויבן לאַכן און שפּאַסן. דער עלטערער זינגערמייסטער אָן א שמיכל אפן פּאַנעם האָט לאַנגזאָם געגאָסן דעם רויטן וויין צו זיך אין קוכל, ניט געקוקט אַף קיינעם, און ווי צו זיך אליין גערעדט:

— איך האָב איינעם געקענט א כוילע־נויפּל¹ אין מיין געבורטשטאָט, וואָס נאָכן באקומען די אפּאַלעקציע פלעגט ער ארומזוכן אפן מאַרק דעם בלוטצאפּער אַף אַפּקויפן בא אים דאָס אָפּגעצאפּטע שלעכטע דאָס צום אויסטרינקען. ער האָט עס געהאַלטן פאר דער בעסטער טרופּע.

— מע זאָגט, אז וואָרעם מענטשלעך בלוט איז א רעפּוע־שליימע פאר א קראַנקן האַלדז, — האָט זיך אָנגערופּן דער יינגערער, — ס'ווערט אפּילע אויסגע־לייטערט די שטים...

דאָ ערשט האָט יאָעל מיט היץ אָפּגעוואָרפן די אלע אָבערגלויבנס און נא־רישע איינרעדענישן. יעדער מין בלוט, פון וואָס פאר א באשעפּעניש ס'זאָל ניט זיין, ביפראט נאָך מענטשלעך בלוט, איז שעדלעך, ווייל די דאָמים איז דער נע־פעש פונעם באלעכני, דאָס לעבעדיקע, וואָס אין אים. אפּילע עסן פלייש צוזאמען מיטן בלוט איז ניט נאָר פארדארבלעך, נאָר אויך ניט צום פארדייען. בא אייניקע

¹ עפּילעפּטיקער.

גאַר אוראלטע שוואַטים איז געווען אזא ווילדער מינהעג: באם שליסן פריינטשאפט אויסטרינקען מענטשלעך בלוט, געמישט מיט קוואל-וואסער. אויך די גריכישע קריגער, ווען זיי זינען נאך קיין פאָלק ניט געווען, פלעגן הארגענען דעם סוינעס קינדער, צעבויטען זייער בלוט מיט וויין און באם אויסטרינקען שווערן, אז זיי וועלן מיט מעסירעסענפעש זיך שלאָגן, ביז זיי וועלן ניט פארטיליקן דעם לעצטן סוינע. אויך דער קיניג קאַנסטאַנטין דער גרויסער, איידער ער איז געוואָרן אויס געצנדינער, האָט געהיילט זיין בייסיק לייב אין ווארעם מענטשלעך בלוט. און שוין אויך צו גלייבן, אז די אוראלטע מיצרישע פארעס האָבן געהיילט זייערע קרעץ מיט בלוט פון יידישע קינדער.

— איצט פארשטיי איך. אָט דערפאר איז בא דיר אזא ווידערגעפיל צו א מינדסטן בלוטס־טראָפן אפילע אין אן אייז — האָט אים וועטוריע מיט א שמייכל א גלעט געטאָן איבערן קאַפּ.

— ניט נאָר דערפאר. ווען דער קיניג דאַוויד האָט זיך פירגענומען בויען דעם הייליקן טעמפל, האָט אים נאָסן דער נאַווי געוואָרנט: „דיינע הענט זינען אינגער־טונקען אין בלוט. דו האָסט אזויפיל מילכאַמעס געפירט, ווילסטו מיט פארבלוטיק־טע הענט אופשטעלן גאָטס הייז? זאָל עס בעסער טאָן דער זון דינער. עפשער וועט ער שוין זיין דער קיניג פון שאַלעם. דער קיניג, וואָס וועט ניט וועלן וויסן ניט פון קיין אומגערעכטע און ניט פון קיין גערעכטע קריגן.“ אָט אזוי, טייערע, פירט זיך, בא מיין אכזאַריעסדיק־ווידערשפעניק פאָלק, בא מיין עם קשי עורף!... און נאָך פאלש־גלויביקע דערצו.

— לאַמיר בעסער עפעס זינגען, — האָט זיך אופגעהויבן דער יינגערער, דער בערדיקער מינעזינגער. ער האָט מיט האַנאַע אריינגעגאַסן אין זיך דעם מויסער וויין פונעם קופל, מיט די פינגער פון ביידע הענט האָט ער צוגעקעמט די בעזעם־באַרד און זיך פארקוקט אפן ווינקל, ווו ס'איז געשטאַנען יעזוס...

דער עלטערער, וואלטער פאָן דער פאָגעלוויידע, האָט אים געכאַפט באם בליק, ווען ער האָט זיך שוין אָפגעקערט פונעם קרוציפיקס. מיט אראַפגעלאָזטע אויגן האָט זיסקינד גענומען זינגען. צוערשט שטיל, דערנאָך אלץ העכער און היציקער:

זאָג זשע מיר, דו געטשקעלע, וואָס מאכסטו?
זאָג זשע מיר, דו גוילעמל, וואָס טראכסטו?
אז אָך און וויי איז צו זיי, א געשניצטן מויעך פארמאָגן זיי!

דו האָסט א מויעכל און קענסט ניט קלערן.
דו האָסט אויערן און קענסט ניט הערן.
אז אָך און וויי איז צו זיי, א טויבן „פסל“² האָבן זיי!

דו האָסט אייגעלעך און קענסט ניט קוקן.
דו האָסט צוויי קני און קענסט זיך ניט בוקן.
אז אָך און וויי איז צו זיי, א בלינדן „פסל“ האָבן זיי!

דו האָסט א נעזעלע און קענסט ניט שמעקן.
דו האָסט צוויי ליפן און קענסט ניט לעקן.
אז אָך און וויי איז צו זיי, א ליימענעם גוילעם פארמאָגן זיי!

דו האָסט הענטעלעך און קענסט זיי ניט צענעמען.
דו האָסט הערעלעך און קענסט זיי ניט פארקעמען.
אז אָך און וויי איז צו זיי, א ליימענעם גוילעם האָבן זיי!

¹ הארטנעקיקן פאָלק.
² געץ.

וועטוריע איז געווען איבעראשט און פארלוירן. דאָס געזאנג איז איר געפעלן. ס'האָט אפילע גענומען באַם האַרצן. האַגאַם דער ניגן איז א דריי־ס־מונטערער, און אינעם טאָן האָט זיך געפילט א מין שפאַט־כּוּיזעק. זי האָט מוירע געהאַט א קוק טאָן אפן הייליקן יעזוס, א פון האַלץ געשניצטן. עפּשער איז דאָס אן אַפּלאַ-כעניש פונעם קרוציפיקס? זי האָט אַנגעשטרענגט געווארט אף דעם ווייטערדיקן איז דער ליד, וואָס האָט זי נאָך מער אנטוישט. קיין קלאָרן באשייד האָט דער ניט־פאַרענדיקטער סאָף אויך ניט געבראַכט. איז זי געבליבן זיצן אן אומרוק באַליידיקטע, מיט א פאַרדראַסיק אומצופרידענעם אויסדרוק אפן פאַנעם.

— דאָס איז, סעניאָרע, אן אלט קריסטלעך ליד, — האָט דערקלערט דער על־טערער, וואלטער פאָן דער פאַגעלוויידע.

יאַעל האָט א דערשטוינטער אף אים א קוק געטאָן און איינציטיק געכאַפט א בליק אפן צווייטן שפילמאַן, דעם יידן, וועמענס האַפערדיקער גלאַנץ מיט די אויגן האָט ווי גערעדט: אַט דער מענטש איז פון די חסידי אומות העולם! און וואלטער האָט דערציילט וועטוריען, אז די ליד האָט מען נאָך געזונגען אין די גאַר אלטע צייטן, ווען די אוראלטע גערמאַניער האָבן נאָך געגלייבט אינעם אַפּגאַט וואָטאַן, דעם גאַט פון שטורעמס און שלאַכטן.

— הערט בעסער, — זאָגט ער צו איר, און ער נעמט די האַרפע אין דער האַנט, — מיינע אן עכט פראַוואַנסאַלישע פרויען־ליד, — און מיט זיין ברוסטיק־ווייכער שטים האָט ער אַנגעהויבן:

אונטער דער לינדע באַם וועלדל
בין איך געלעגן מיט אים זאַלבעצווייט.

זיסקינד פון טרימבערג האָט אים אף א בייקאַל ערטערוויזן אונטערגעהאַלטן. זיי האָבן נאָך א סאך לידער אויסגעזונגען — לידער וועגן הייסער ליבע, און טאַנץ־לידער, ברענענדיק־לייזשאפטלעכע נאַכט־אידיליעס, און פאַרטאַגיק בענ־קענדיקע מאַדריגאַלן. זיי האָבן אויך אויסגעזונגען א כאַראַל־ליד וועגן קרייץ, וועגן דעם שווערן אַל און דער גרויסער געפאַר, וואָס באַדראַעט דעם קרייצטרע־גער. און אַט איז מען אריבער צו א הימען־געזאַנג, צום גערעכטן מיינצער טראָן פאַרטערטער, פיליפ דעם שוואַב. אַט דער פיליפ איז, אפּפאַנעם, א האַרץ־פריינט פונעם עלטערן מיינעזינגער. זיסקינד פון טרימבערג זיצט שוין ווי אן אויסגע־שעפטער, און זיין כאַווער זינגט נאָך אַלץ וועגן שוואַבישן פריינץ איין שפרוכליד נאָך דער צווייטער.

וועטוריע איז שוין אומדערטרעגלעך מיד. זי זיצט אַנגעשפאַרט דעם קאַפּ אף יאַעלס אַקסל, און בייס די איבערייטן סוידעט זי אים עפעס אריין אין אויער. ער איז געצווונגען געווען צוזאַמען מיט די זינגער פאַרלאָזן אירע פליגל־כאַ־דאַרים. באַם געזעגענען זיך האָט זי אים ענדלעך אנטפלעקט דעם סאָד. זי האָט איצט די דאַמים. גייט ער איצט איינער אליין צו זיך אינעם פוסטן כיידער, און דער קאַפּ איז באַ אים פול מיט בייזע מאַכשאַוועס. ער טראַכט וועגן איר שלעכט, און נאָך פיל ערגער טראַכט ער וועגן זיך. ער דערמאַנט זיך אין שמועל האַנאַגידס פערזן וועגן א פרוי, וואָס איר פאַנעם, אירע טיפע אויגן, די געשמאַקע ליפן באַ איר זיינען א הייל־באַלזאַם, און אונטער די קליידער באַ איר איז פאַרבאַרגן דער טויט. צו וואָס סאַפּקאַלסאַף קען עס דערגיין? ער איז אופגערגעט פון דער היינ־טיקער צעשיידונג, און פון דער צווייטער זייט, פרייט עס אים. אָבער ווי לאַנג קען עס אזוי געדויערן? מיט וואָס וועט עס זיך ענדיקן? אויב ער וועט אזוי ווייטער זיין צוגעבונדן צו אירע צערטלערייען, צו איר וואַרעמען גוף, צו די אומופֿהער־

¹ פון די פרומע לייט פון אלע פעלקער.

לעכע אָנצײַנדענישן פֿון אירע קושן ביז צום פֿאָרגעסן זיך און פֿאַרלירן דעם זײַ-
 נען? און וואָס וועט זײַן, אז ס'וועט זיך באַ אים טרעפֿן דאָס, וואָס באַ בויען? זי
 איז ווייט פֿון צו זײַן אַ רוט, קײן דאָוויד האַמעלעך וועט זי אים ניט געבוירן.¹
 אַ מאַדנע זאך, אין סאַלערנאַ איז אים קײנמאַל אַפֿן געדאַנק ניט געקומען, ער
 זאָל זיך פֿאַרטראַכטן וועגן איר האָב און גאַב, וועגן אירע פֿרוינישע פֿאַרגעניגנס.
 האַגאַם זי איז שטענדיק געווען גוט מיט אים, און אָפֿט אפֿילע גאַנץ פֿרײַנטלעך, זי
 האָט אויסגענומען באַ די קריסטלעכע לערן־באַכורים, ניט נאָר מיט איר ייִכעס־
 שטאַנד צי מיט איר קלוגער באַנעמונג, נאָר אויך מיט איר אויסערלעכקײַט, אָבער
 קטינע קעגן איר איז אַ יעפֿאַס־טויאַר. וווּ קען זי אײַצט זײַן, דער קלײַנער אויזער
 פֿונעם ווייטן רוסיע־לאַנד? אויך קצינע דעם פעטער שעמטאַווס, די איישעס־איש,
 איז שענער פֿון וועטוריען, נאָר אַט, אַפֿאַנעם, אז אין די זאַכן איז „צו“ ניט איבער־
 ריק... און ביכלאַל איז אין דעם איניען דאָס בעסטע די גאַלדענע מיט, די געוויינ־
 לעכע מעסיקײַט. דער „צו“ איז עפשער, ווי אומעטום, אויך דאָ איבעריק. אזוי איז
 אויך אין דער נאַטור. אַ צו העלע זון מיט אײַן און שלעפֿערט. אַ פֿילפֿאַריק
 שײַנער זון־פֿאַרגאַנג מאַכט שווער דעם געמיט און ברענגט אַן אומעט. אַט די צו
 ווייטע שטערן אין דער נאַכט רופן אַרויס אַ נאַגנדיקע בענקשאַפֿט. ער וואָלט מיט
 פֿאַרגעניגן אײַצט געזעסן לעבן וועטוריען, אָפֿגעטראָטן אַף צען טפֿאַכים ווייט פֿון
 איר, און ער וואָלט געהערט, ווי זי רופֿט אים יוליאַן... אַפֿאַסטאַט מײַנע...
 ס'איז שוין געווען אַמאַל אזא יוליאַן, וואָס האָט אויסגעלאַכט די ערשטע
 קריסטן, זײַערע ווילדע גלױבנס אין די לעכערלעכע ווונדער־מיסעס: וויאזוי דער,
 וואָס האָט זיך צוגערירט צו דער מעובערעסער מאַריען, האָבן באַ אים די הענט
 אָפֿגעדאַרט, אָדער אז די פֿייגעלעך, וואָס דער יוזל האָט געמאַכט פֿון לײַם, ווען
 ער איז נאָך אַ קינד געווען, זײַנען לעבעדיק געוואָרן און אוועקגעפֿלויגן. און ווען
 דער פֿאַטער זײַנער, יאַסעף דער מעבלמאַכער, האָט געצווונגען דעם יוזל זיך
 נעמען צו דער מעלאַכע, איז דער ערשטער טיש, וואָס ער האָט אויסגעאַרבעט,
 באַדעקט געוואָרן מיט קאַלטוו.

וועטוריע איז דעמלט געווען אין אַ גאָר גוטער שטימונג. ווען יאַעל האָט דאָס
 אַלץ פֿאַר איר אויסגעלייגט, האָט זי מיט קלײַנע פעטשעלעך אים פֿאַרמאַכט
 דאָס מויל און ניט געלאָזט ווייטער רײַדן. אַליין האָט זי אויך וואָס צו דערצײלן
 וועגן דעם זעלבן יוליאַן דעם קײסער. ווי מײַעס ער איז דערפֿאַר אומגעקומען,
 דער אָפֿטריניקער. ווען זײַן פֿרײַנט און לערער, דער געלערנטער לעוואַני האָט
 אין אַ שפּאַס געפֿרעגט באַם בישאָף פֿון אַנטאַכיע: „וואָס מאַכט עפעס דאָרט אין
 די הימלען דעם סטאַליערס זון?“ האָט אים דער בישאָף געענטפֿערט: „ער מאַכט
 אַ טרונע פֿאַר דײַן שילער דעם קײסער“. און אין אַ קלײַן שטיקל צײַט אַרום
 איז טאַקע דער אָפֿטריניקער קײסער דערמאַרדעט געוואָרן, און בײַס דער גסיסע
 האָט ער מער ניט באַוויזן ווי אויסצושרײַען: „דו האָסט געזיגט, גאַלייער!“
 „דאָס האָט ער אויך מיך געמײַנט, — האָט יאַעל געשפּאַסט, — עפעס האָב איך דאָך
 אויך אַ שטיקל שײַכעס צום גאַליל“...

אין אַ סאַך פֿענצטער פֿון די שלאָס־געבײַדעס לײַכט זיך נאָך. דער הויף ווערט
 פֿון טאַג צו טאַג אַלץ מער באַלעבט און באַפעלקערט. מיט געסט זײַנען פֿאַרנומען די
 אלע כאַדאַרים, וואָס די מערסטע צײַט פֿון יאָר פּוסטעווען זײַ. אויך אײַניקע וויי־
 נונגען פֿון דער דינערשאַפֿט ווערן שוין באַזעצט מיט אָנגעפֿאַרענע. אַליין וועט מען
 דערווייל איבערזײַן בײַס די פֿײַערטעג אין די שטאַלן, אין די געווער־און־זאָטל־
 וואַרשטאַטן, אין דער גרויסער שמידעריי, און אפֿילע אין דער מיל.
 אײַניקע באַלייגן זיך ביכלאַל אונטערן פֿרײַען הימל, צווישן זײַ אויך טאַנכום.

¹ געמײַנט די ביבלי־פֿערסאָנאַזשן רוט און בויען, וואָס זײַנען געווען די אורעלטערן פֿון
 דאָוויד־האַמעלעך.

פון זינט ער האט אנומלטן דערזען יאָעלן אהיימגיין נאָך דער דריטער אשמוירע, ווען דער טורעם-וועכטער האָט שוין גענומען אויסשאלן אף זיין האָרן דעם אַנקום פון טאָג, האָט זיך אין טאנכומען באזעצט דאָס ווערעמל פון כשאד. איצט איז אים קלאָר, וואָס ס'האָט באטייט דאָס פארשליסן זיך אף באנאכט, און ס'האָט אים אַני געהויבן עסן דער אומרו. ער האָט ניט געקענט אויסשלאָפן די נעכט. ניט מאַכ די מעס דעם אָפטן שאלן לעקאוועד די נייע געסט, וואָס קומען אַנגערעטן אפילע אין די נעכט, אויך ניט מאכמעס מאנצבלשער קינע און אייפערזוכט צו זיין פאטראַנס „זיס לעבן“; וואָס-וואָס, נאָר פון די ערשטע ביקורים¹ אירע האָט זי אף געוויס ניט אים געגעבן צו פארזוכן, און דאָס, וואָס זי איז דעם הערצאָגס א טאָכטער, מיט דערמיט ווערט זי ניט בעסער אָדער ערגער פון יעדער אנדער מין אישע. נאָר פון פארדראָס, וואָס יאָעל האָט אים אמאָל געהאט פירגעוואָרפן ביים דער פארפירעניש אין נארבאָנע מיט טירצען: חביות מלא צואה והכול רצים אחריה². יאָעל האָט זיך ניט געריכט, ער זאָל עס פארגעדענקען. און פון ווען אָן איז עס טאנכום געוואָרן א פרויען-פיינט? מאמעש א פארקערטע וועלט, און צוליב וואָס זאָגט ער עס אים?

טאנכום האָט ניט גאָר געלונגען זיך גענומען ארויסדרייען, אז ער זאָגט עס צוליבן באראָנעט, אָט דעם, וואָס באם שטאלמיסטער, דעם גוואר עוואר, וואָס דארף די טעג געזאלבט ווערן פאר א ריטער.

יאָעל האָט אָנגעשפיצט מויל און אויערן: וואָס האָט עס פאר א שייכעס צום באראָנעט? און ווי קומט ער גאָר צו אָט דעם נארישן פאזשיינג? וואָס פארא גע-שעפטן האָט ער מיט אים?

טאנכום האָט מיט א באקלאָגערישן טאָן זיך פארענטפערט: ער לאָזט אים ניט לעבן, אָט דער גוואר, דער עוואר. ער וויל אלץ וויסן, ווו און ווען דער האר זיין נער פארברענגט מיט דער יונגער הערצאָגן, מיט אָט דער וועטוריען...

אינעם ביטל-טאָן, מיט וועלכן ער האָט ארויסגערעדט איר נאָמען, האָט יאָעל דערפילט א מין פאָרווורף אינעם נוסעך פון א שטראַף-זאָגער, וואָס וואָרנט. ער האָט זיך פארלוירן און באלד איבערגעריסן דעם אומדערווארטן געשפרעך. ווען ער האָט זיך אָפגעזונדערט, האָט אים מוירעדיק פארדראָסן אף זיין אומ-באהאלפענער אָפהענטיקייט, מיט וועלכער ער איז געבליבן שטיין פאר טאנכומען. פארוואָס האָט ער אים גלייך אפן אָרט ניט איבערגעשלאָגן, ער זאָל וויסן זיין מאַקעם. דער רועך זאָל עס נעמען! אָבער באלד איז אים דער קאס אריבער. וואָס איז דאָ טאנכום שולד? אז א מענטש טוט א זאך לייכטזיניק, קען אפילע א שפין אף דער וואנט איידעס זאָגן קעגן אים. וועט ניט זיין טאנכום, וועט זיך געפינען אן אנדערער, און זיין כאווער האָט נאָך א כאווער, און יענער האָט אויך א צווייטן, דער צווייטער א דריטן... אָט אזויארום וועט פונעם דבר הסמו מן העיני³ ווערן אים סאָד.

דאָס, וואָס טאנכום האָט אריינגעמישט דעם באראָנעט אין זיין פארענטפערן זיך, האָט ער לעגאמרע עס ניט אויסגעזויגן פונעם פינגער. דער יונגער עוואר איז טאקע בעמעס אויסער-זיך, און ווערט מאמעש צעפרעסן פון פארדראָס און אייפער. דערצו האָט מען אים נאָך די לעצטע כאדאָשים געשאפן אגמעסנעפעש מיטן אריבערפירן אין דינסט צום שטאלמיסטער. ווען ער איז געווען צוגעפע-סטיקט צום טיש-צערעמאָנאל, האָט ער נאָך געקענט זי זען פון מאָל צו מאָל, אופכאפן אירס א וואָרט, א שמייכל, און דאָ איז זי גאָר פארשוונדן אף אזא שטיק צייט מיט אָט דעם פון גאָט פארשאלטענעם יידן, דעם עסקולאפ. ווען וועט ער

¹ דאָ: מיידלשאפט.

² א פאס, פול מיט מיסט, און אלע לויפן איר נאָך.

³ א זאך, וואָס איז באהאלטן פון אויג.

שוין ענדלעך אוועקפארן פונדאנען? צי מיינט ער ניט אמאל דא פארבלייבן אף שטענדיק?

ער האָט געמוזט אַנקומען צום צווייטן יידן, צו דעם, וואָס רייט שטענדיק אַף זײַן אייזל, צו טאנכומען, ער זאל זיך עפעס וואָס בא אים דערקונדיקן. ער האָט אים געגעבן צום רייטן זײַן אַנגעזאָלט פּערד. ער איז אליין מיט אים א פּאַר מאָל ארויסגעפאַרן אַף יענער זײַט שלאָס. אָט דער געזונטער, היכוווקסיקער ייד קאָן פיל בעסער געפעלן, ווי דער דאָר-אָדערדיקער, וואָס איז אזא כאַשעוו בא וועטוריען. דעם וועסטו ניט אַפּשרעקן מיטן ווילדסטן קאַריער אפּן שטאַרקסטן פּערד, כאַטש ער איז מער ניט ווי אַן אייזל-טרייבער און א פּאַשעטער דינער. ער קען אויך דערצײלן פיקאַנטע געשיכטעס וועגן פּרויען, וועגן זײַנע באגעגענישן און פּאַסירונגען מיט זײ. א שאָד, דער באַראַנעט קען מיט אים איצט קײן סאך ניט פאַרברענגען. ס'זײַנען שוין געקומען צו פאַרן זײַנע עלטערן.

דער פולגעפּאַקטער באַראַן בערנהאַרד מיט זײַן שײנער פּרוי, דער באַראַנעסע וואלענסיע, זײַנען געקומען אהער ניט נאָר ווי כאַשעווע געסט צו די גרויסע טור-ניר-פּיערלעכקײטן, נאָר אויך ווי די בעקאוועדיקסטע אַנטיילנעמער אין דער פּראכטפולער צערעמאָניע פון זײער זונס אריינטרעטן אינעם ריטער-שטאַנד. דער מאַרגנדיקער ריטער עווראַר האָט מאיעסטעטיש העפלעך געהאַלפּן דער מוטער אראַפּ פונעם פּערד. די גלעקלעך, וואָס זײַנען צוגעגײט צום זײַט פון איר קלייד, האָבן זיך צעקלונגען בא יעדן באוועג אירן. זי איז געווען איינגעטונקען אין אַפּט און אין פרעמדלענדישע פאַרביקע שטאַפּן. דעם פּורפּור-רויטן הוט אפּן קאַפּ האָט באזוימט א בלויע סטענגע, און ווי אַף א הימל-רייפּלע איז אַף אים געווען אַנגעשטוקעוועט א מענגע ווייסע פּערל. דעם זעלבן אויסזען האָט געהאַט דער גאַרטל אַף דער הויכער טאַליע. צו אים איז געווען צוגעבונדן א בײַטל מיט שמעקנדיקע גראַזן, בסאַמי-רערעלעך, א קעסטלע מיט נאָדל-פּאַדעם, פּינגער-הוטן, שפּיזלען. דאָס אלץ האָט ארויסגעשטאַרצט פון אונטער דעם מיט פוטער און זינד באפּוצטן לאַנגן מאַנטל, וואָס האָט זיך לײכט געהאַלטן אַף אירע גלייכע אקסל, איבער וועלכע ס'האַט זיך געהויכט דער שטאַלצער קאַפּ אירער.

דער באַראַן איז מיט דער פּילפאַרביקײט פון זײַנע באַאידים אַף קײן סאך ניט אַפּגעשטאַנען פון זײַן ווייב. באזונדערס האָט זיך אויסגעצײכנט זײַן קאַפּ-צודעק, וואָס האָט אויסגעזען ווי א טורעם פון א קראַנץ בלומען, באפּוצט און ארומגע-שטעקט מיט קאַלירטע סטענגעס און מיט א בײַטל פּאַווע-פּעדערן. פון אונטער די צעלאַזענע לאַנגע האָר, איבערגעפּלאַכטענע אין דיניקע צעפלעך, האָבן ארויס-געקוקט דאָס אַליוו-טונקלע ברייט צעשמײכלטע פּאַנעם. מיטן באפּערלטן גאַרטל איבערן לאַנגן קאַמזוויל ביז צו די קני און מיטן אַנגעוואַרפענעם ברייטן ריטער-מאַנטל, אויך אזוי אונטערגעשלאַגן מיט פוטער און זינד, האָט ער זיך ניט פיל אונטערגעשיידט פון זײַן פּרוי, סײַדן עפּשער מיט דער שווערד, וואָס איז אים געהאַנגען בא דער זײַט און איז אזוי ניט צוגעפּאַסט געווען צום גאַנצן רעמל, אַנגעפּראַפט מיט אזא פּילפאַרביקײט.

די שווערד אַף אים איז א דעראַבערטע בא א פּײַנטלעכן שאַכן. ס'איז נאָך געבליבן אַף איר אויסגעקריצט יענעם הערב, און ווען מע זאל געווען פאַר זײַן סוינע ביז איצט אריינטראַגן דאָס אויסקויף-געלט, וואָלט זײַן שאַכן עפּשער שוין אויך געווען פונעם הערצאַגס טורניר-געסט. האָט מען דאָס ניט געוואָלט טאָן. אָט זאל ער דאָרט ליגן אין דער נעץ און אינעם קויט, צווישן קעלער-פּרייסן, וואסער-מײַז, ראַצן און קאַלעראַליי אַנדערע מײַעסקײטן, מיט וועלכע ס'זווילמלט די פּינצטערע גרוב, ווו ער איז פאַרשפּאַרט. אונטערן דאַנזשאַן—דעם העכסטן קײלעכיקן טור רעם אין שלאָס—געפּינט זיך די שאַצקאַמער, ווו עס ליגן באהאַלטן דעם בא-ראַנס אויצרעס—דאָס טײַערסטע געווער, די בעסטע האַלבאַשע, און אפּילע דאָס בײַסל צירונג, וואָס ער פאַרמאַגט. און דאָ דערבײַ, א בײַסל נידעריקער, געפּינט

זיך די שטיינערנע גרוב, ווהיזן ס'דרינגט קוים אריין א ביסל לופט דורך די שמאלע עפענונגען און אינמיטן טאג קוקן אהין אריין עטלעכע דינע שטויביקע שטראלן. בא דער שיין פון אָט די שטראלן האָט דער באַראָן פארן ארויספאַר זיך געזען מיט זיין געפאנגענעם, בא וועמען דער רעכטער פוס איז פארקאוועט אין א קייט. דער אומגליקלעכער האָט זיך געקלאָגט אפן פארדעמפטן אוויר, אף די פאַר-שטונקענע עסנס, אף דער באנאכטיקער קעלט. ער האָט געוויקעט און געקרעכצט און מיט א שוואך קאַל געדראָעט דעם באַראָן, אז דער הערצאָג, דער גוטער ריי-מונד, וועט זיך נאָך אָנעמען זיין קרוידע, זאַל עס נאָר דערגיין צו אים. בערנהארד האָט מיט עקל און שפאַט אים אָנגעקוקט, און באם אוועקגיין האָט ער אים גוט אויסגעלאכט.

אָט דער אפגיך־פרישגעבאקענער ריטער, אָן א שטאנד און פאַטער־שטאם, וואָס דאָס איינציקע אף זיין ייִכעס־צעטל זיינען די פארדינסטן פון זיין אן עלטער־פאַטער אין איינער א שלאכט, האָט געהאט די כוצפע בא אן אויסטרונק זיך א ווערטל טאָן איבער דער בלוט־קרויוועשאפט פון זיין זון מיטן הערצאָג ריימונד! נאָך אזא באליידיקונג האָט דער באַראָן גלייך באלאגערט זיין שלאָס און אים אריינגעשיקט אן ארויסרוף צום קריג. דער הערצאָלד מיט דער הענטשקע האָט נאָך ניט באוויזן צו פארלאָזן דעם סוינעס פאלאץ, האָבן שוין זיינע ווענטברעכער געקרישלט דעם געמויער און די שטיינווארפער האָבן דורך די דורכגעבראַכענע טויערן זיך אריינגעריסן אין הויף אריין.

אין דער צווייטער העלפט טאָג האָבן שוין געברענט דעם סוינעס שיערן און די שטאלן. די שלאכט האָט זיך אריבערגעוואָרפן אפן אָפענעם פעלד. דעם באַראָנס לייביגענע האָבן שוין געפלינדערט דאָס האַב־און־גוטס פון די שלאָפ־מערן, ארויסגעטריבן דאָס צעווילדעוועטע הויז־פי אף עס פארנעמען. און די ריטער אף די פערד האָבן זיך נאָך געטראָגן איינער אפן צווייטן, באמינענדיק זיך ארויסשלאָגן פונעם זאַטל דעם קעגנער.

צו פארנאכט־צו האָט דער באַראָן שוין געפירט דעם באזיגטן שאָכן זיינעם, אינגאנצן אן אנטוואָפנטן און א געבונדענעם, צו זיך אהיים. דער געפאנגענער איז נאָכגעלאָפן מיט פלאַנטערנדיקע פיס, ווייל די קייט, וואָס האָט אים געבונדן, איז געווען צוגעפעסטיקט צום זאַטל פון פערד, אף וועלכן דער באַראָן האָט געריטן.

איצט וועט ער דערציילן דעם הערצאָג, וויאזוי ער האָט זיך אָפגערעכנט מיט אזא ניט־ווירדיקן שאָכן, האגאם יענער איז פונקט אזוי דעם הערצאָגס א וואסאל, ווי דער באַראָן אליין. דערווייל האָט זיך נאָך ניט געמאכט די געלעגנהייט. דער הערצאָג איז זייער פארהאוועט מיט דער צוגרייטונג צום טורניר. דער באַראָן איז אויך פארשמיצעט מיטן זונס גרייטן זיך צו דער זאלבונג.

זיין עווראר, וואָס האָט נאָך אין דער היים געקענט פאר איין מאָל אופעסן א פאַר הינדעלעך, א האלבן אינדיק, און נאָך דערצו פארבייסן מיט א בעקן גע־בראַטן שאָפ־פלייש, מוז איצט דעם גאנצן טאָג נאָך דער ווידע זיין אָן עסן. און ביזן אָונט־מאַלצייט פארברענגען שאָענוויז באם גאַטעסדינסט מיטן געבעט־בוך אין האנט און מיט ליטורגישע געזאנגען און ריטואלן, וואָס דער הויף־פריידיקער כאזערט מיט אים איין. צו פארנאכט־צו האָט מען אים נאָך געפירט אין באַד אריין. מע האָט אים אויסגעבאָדן אין א רעזערוואַר מיט לעבלעך וואסער, בא־שאָטן פון אויבן מיט רויזנבלעטער, אלס א סימען, אז ס'איז פון אים אָפגעוואשן געוואָרן אלץ, וואָס איז ניט ווירדיק פארן ריטערלעכן באַרוף, און אז דער וויי־טערדיקער וועג זיינער וועט באשאַטן זיין מיט רויזן.

ערשט אין אָונט, נאָך א לייכטן איבערבייס, האָט מען אים איבערגעטאָן אין ווייסע לינענע קליידער, און מיט דער הוילער שווערד אין האנט איז ער אוועק אף א גאנצער נאכט איבערזיין איינער אליין אינעם הויף־טעמפל. מיט גאַטסוויר־

דיקע מאכשאַוועס און מיט הארציק שטרענגע טפילעס דארף ער וואך זיין באם געשטאלט פונעם הייליקן געאַרג, דעם באשיצער פונעם ריטערטום, ביז די פריי-מאַרגן-שאַען.

ווי נאָר מע האָט פארשלאָסן הינטער אים די שווערע קאפעלע־טירן, האָט ער מיט דער אויסגעשטרעקטער שווערד זיך א וואָרף געטאָן אפן קני־קישעלע פארן אלטאר און מיט היסלייוועס האָט ער גענומען איבערכאזערן די צען ריטער־גע־באַטן, וואָס ער האָט שוין פון לאנג געהאט אויסגעלערנט אף אויסנווייניק. „זיין געטריי דער הייליקער קירך“, — האָט ער אויסגעזונגען מיטן ניגן פון אגנוס דעי.¹ „זיין איר דינער און באשיצער“. „באקעמפן די ניט־גלייביקע און אָפּטריניקע“. „קיינמאָל ניט אָפּטרעטן פארן סיניע, אפילע ווען ער איז שטארקער פאר דיר“. „זיין אונטערטעניק דעם האר דינעם“. „אויספילן דאָס געגעבענע וואָרט אונטער יעדער געפאר“. „פארטיידיקן די ערע פון דיין אויסדערוויילטער דאמע, ווייל דעם ריטער ברענגט רום בלויז דער קאמף פאר גאָט און פאר דער פרוי, וואָס דו פארגעטערסט“.

דאָ האָט ער גענומען טראכטן וועגן וועטוריען, צוליב וועמען ער איז גרייט דאָס גאנצע לעבן צו לידן און קעמפן. ער וועט מיט איר נאָמען אף די ליפן זיך ווארפן אין די בלוטיקסטע שלאכטן, האגאם ער ווייסט, ווי גרינגשעציק און נע־בעכדיק איז נאָך דערווייל זיין אָנזען בא איר. זי קוקט אף אים, ווי א פאווע אין די פארביקע פעדערן אף אן ארומגעפליקט אָרעם הענדל. מיט וואָס פאר א ביטל נעמט זי אוף זיין א געפעליקייט, וואָס ער פרוווט פאר איר טאָן! זי האלט אים נאָך, אפאָנעם, פאר א ניט־דערוואקסענעם, אים, דעם צוואנציקיאַריקן... און מיט וויפל איז זי אליין עלטער פון אים? זי קען אויך נאָך דער זאלבונג קוקן אף אים פון אויבן־אראָפּ, ווי אף עפעס א נישטיקן פאזש. עפשער איז אין דעם שולדיק זיין שטאנד? דער פאָטער... דער פאראַרעמטער באראָן?..

ניין, ניט דאָס! אָט דער גאָטספאראַשלאַטענער, דער אומגלייביקער עסקולאפ איז אין א גרעסערער כשויוועס בא איר, ווי א קריסטלעכער אדלמאן! ער שווערט זיך איצט בא גאָט און באם הייליקן יעזוס, אז ער וועט זי ארויסבאפרייען פון אָט די טיפולאָנישע צוואנגען. ער וועט זיי מיט דער שווערד אונטערהאקן! דאָס איז זיין פליכט און ערע, ניט צו דערלאָזן, ס'זאָל פארשוועכט ווערן איר גוטער נאָמען. א קריסטלעכע נעשאַמע זאָל זיך אונטערגעבן אזא פארבלענדעניש — ווו איז דאָס געהערט געוואָרן? ער וועט מיט זיין אייגן בלוט אָפּווישן אָט די שאַנד, זיין רום וועט זיך צעטראָגן איבער די ריטער־שלעסער פון גאנץ פראַוואנס. די טרוווערן פון פראַוואנס און לאנגעדאָק וועלן באזינגען זיין העלדנטאט. דעמלט ערשט וועט ער קומען צו איר און פאלן צו די פיס...¹

די זיס־פארשיקערטע טרוימען באהערשן אים. זיי קומען, ווי די יאס־וועלן. ער לאָזט זיי ניט האמעווען. וואָס ווייטער, הילט ער זיך אלץ מער אין אין טיפיווע־זענגען. ער צערייצט אליין די באגערן און די אומדערוועטלעכע גלוסטונגען מיט אמביציע־פאַרשטעלונגען, גלייך ווי ער וואָלט שוין געווען דער הערשער איבער איר נאקעטקייט.

די שווערד זיינע א פארשעמטע וואלגערט זיך אף דער ערד, און אים דוכט זיך, אז מיט די פרייע הענט בלאַנדזשעט ער ניצכאָנעסדיק ארום איבער אירע אלע קערפער־טיילן. אַנשטאָט טפילע טאָן און אויסבעטן בא דער הייליקער דריי־אייניקייט א דערפאלגרייך שטאָלץ ריטער־לעבן, אַנשטאָט זיך ציילעמען און אָפּ־ציילן אף די קארעלן יעדער באזונדער טפילע, זיינען זיינע הענט פארנומען מיט שענדלעכע מייסיים.

¹ „גאָטס שעפעלע“ — א קאטוילישע טפילע.

גאנצפרי, ווען מע האט אופגעשלאסן די קלויסטער־טירן און ס'איז אריין א גאנצע פאמאליע, האט מען אים געטראפן א שלאפנדיקן מיטן בילד פון דער היי־ליקער מאריא אף די ליפן. מע האט אים אופגעוועקט. א מעווילוועלער פון די פיל כשיוועסדיקע לייט, וואס האבן אים ארומגערינגלט, איז זיין פארשלאפענער בליק געפאלן אף דער קיילעכיק־נאקעטער ברוסט פון דער מאדאנע, וואס דער קאפעלאן האט בא אים צוגענומען, און ער איז רויט פארשעמט געווארן.

— נישקאשע, — האט אים דער קאפעלאן געטרייסט, — מע זעט, אז דו ביסט א רעכטגלויביקער. גאטס מוטער מעג מען ליב האבן.

דער הערצאג אליין האט אים אנגעטאן די שווערד אפן אקסל, און ווען עווראר האט האכנאָעדיק מיט אן אראָפגעלאָזטן קאָפּ זיך דערנענטערט צום טולווער פירשט־ביסקופ, וואס איז ספעציעל געקומען צו פארן צו דער בוימלונג, האט יענער פון אים אויסגעטאן די שווערד און זי אוועקגעלייגט אפן אלטאר מיט די אנגעצונדענע לייט. נאך א לענגערער טפילע האט ער זי אים צוריק אנגעטאן אפן האלדז און געזאגט:

— נעם די דאָזיקע שווערד אין נאָמען פון גאָט דעם פאָטער, גאָט דעם זון און דעם הייליקן גייסט. האָב אין זינען דעם רעטער אונדזערן, די מאטערנישן, וואָס ס'האָבן אים פארשאפט די פאריסייער, דער מערדערלעכער קיניג הורדוס, דער הענקער פילאטוס. מיט א צעריסן לייב, פול מיט בלוטיקע ווונדן, איז ער גע־שלעפט געוואָרן צו דער קרייצונג, פאר די אויגן פונעם גאנצן האמיון. איך בא־שווער דיך שטענדיק געדענקען אין זיינע לידן און מיט דעם קרייץ אפן הארצן נעקאָמע נעמען פאר זיין טויט. זאָל די דאָזיקע שווערד זיין א שוץ פאר דער הייליקער קירך און א שרעק פאר די סאָנים פונעם קריסטלעכן גלויבן און פון גאָטס קרייץ.

דערנאָך האָט ער מיט ארופגעלייגטע הענט אף עוורארס קאָפּ אים גענומען בענטשן און דאָס בענטשן פארענדיקט מיט א טפילע צו גאָט:

— הער צו, גאָט, מיין געבעט און בענטש מיט דיין גרויס גנאָד אָט די דאָזי־קע שווערד, וואָס דיין קנעכט וועט טראָגן פאר דיין הייליקייט וועגן.

די הויפט־צערעמאָניע האָט זיך ערשט אנגעהויבן באַם הערצאָג אין שלאָס. ווי נאָר די גאנצע קאָהאַרטע מיטן געזאלבטן אין דער מיט איז אריבער די שוועל פונעם גאסט־צימער, איז זיי אנטקעגנגעקומען אן אומגעהייער גרויסער בער. זיין געדיכטהאַריקע פעל איז געווען איבערגעפלאַכטן מיט א מענגע פילקאָלירנדיקע סטענגעס, און ער האָט זיך געלאָזט מיט זיינע שווערע טריט צום באלסימכע. דער אוילעם איז פון זיי אָפגעטראָטן. דער בער האָט מיט זיינע פעדערשטע פיס צעריסן אף זיך די פעל, און פון זיין אינעווייניק האָט זיך גענומען שיטן אפן נאָך ניט דערגאנצטן ריטער הויפנס מיט בלומען.

דער אוילעם האָט געגאפט פונעם נייעם איינפאל, וואָס עס האָבן צוגעטראכט די פאָקוסמאכער. ערוורארס פאָטער, דער באַראָן בערנהארד, האָט זיך געקוישט מיטן בער, וואָס האָט שוין אראָפגעוואָרפן פון זיך די פעלן, און ער האָט אים איינגעלאָדן צו זיך אף נאָך די טורניר־פּייערלעכקייטן. די שיינע וואלענסיע האָט ארומגעכאפט דעם זון, צו וועמען אלע האָבן זיך געצויגן מיט באַגריסונגען. די פרויען האָבן פון דער ערד געקליבן די צעוואָרפענע בלומען. און די בערן־פעלן האָט מען געשלידערט פון אָרט צו אָרט, ביז זיי זיינען אינגאנצן פארשוונדן פונעם פאראד־זאל.

דער הערצאָג האָט קוים איינגעשטילט דעם אוילעם. דעמלט איז עווראר צו צו אים און אים דערלאנגט זיין אויסגעטאָנענע שווערד, דערביי האָט ער זיך אראָפגעלאָזט אף די קני פאר זיין סעניאָר דעם הערצאָג. דער הערצאָג האָט אים א קוש געטאָן אין שטערן און געהייסן אויסהערן דעם ריטער־סטאטוט. די קני האָבן באַם

יונג אָנגעהויבן צו ברעכן, ביז מע האָט פֿארענדיקט די גאַנץ לאַנגע מעגילע. דאָן האָט דער הערצאָג מיט דעם יונגן ריטערס שווערד אים דריי מאָל א קלאַפּ געטאָן איבערן אַקסל, מיט א קוש אין די ליפּן אים געהאַלפּן זיך אופֿהייבן און באַפוילן, מע זאָל זיין קאָפּ באַזאַלבן מיטן שמעקנדיקן בויםל.

— אינעם נאָמען פֿונעם אלמעכטיקן גאָט, פֿונעם פּאַטער און זון און הייליקן גייסט, פֿונעם באַשיצער אונדזערן דעם הייליקן געאַרג ווערסטו פֿון איצט אָן געהייליקט אלס ריטער. פֿון היינט און אָף ווייטער דאַרפֿסטו געטריי אָפֿהיטן אלע קלאַלים און גוטע מידעס פֿונעם ריטער־שטאַנד. זיי געהאַרצאָם איבערגעגעבן דיין האַר דעם סעניאָר. היט אָפּ די אלע צוואַנגן און שוועס, די פאַרפֿליכטונגען, וואָס דו וועסט נעמען אָף זיך און וואָס דו וועסט מוזן אויספֿילן, ווען דאָס זאָל דיר אַפֿילע קאָסטן דאָס לעבן!

— באַ דער אָנוועזנהייט פֿון דעם נייט־זעבאַרן גאָט, — האָט אָפּגעענטפֿערט דער נאַרוואָס געהייליקטער ריטער, — באַ דער אָנוועזנהייט פֿון מיין סעניאָר דעם הערצאָג פֿון טולוזע און פֿון אלע ביישטייענדיקע לייג אין אַרום די הענט אפֿן נייעם טעסטאַמענט און זאָג צו אויסצופֿילן אלע געזעצן, וואָס איך האָב דאָ אויס־געהערט. דאָס גאַנצע לעבן מיינס פֿון היינט אָן ביזן לעצטן אָטעם מיינעם וועל איך ווידער דאָס געטרייע דינען אונדזער רומפֿולן ריטערטום!

באַ דער זייט זיינען שוין געלעגן גרייט פֿאַרזיינטוועגן אלע ריטער־מאַכשירים: אַ נייט שווערד מיט אַ געקרייצט הענטל, זילבערנע שפּאַרן, אַן אייזערנער העלם־צודעק און אַ קייטן־פּאַנצער, אַ וואַפֿן־שילד און אַ שפּיז, אַ קורצע האַנט־שפּאַגע מיט אַ זילבערן קלינגל, וואָס זאָל קענען פֿאַרבייטן די צעבראַכענע שווערד. איצט איז ער שוין גלייך מיט אלע סעניאָרן ריטער, אַפֿילע מיט די מעכטיקסטע צווישן זיי. דער הערצאָג אליין טראָגט דאָס זעלבע געווער. אויך דער קיניג האָט נייט קיין מער מאַכשירים, בייס ער טרעט אַריין אין אַ שלאַכט. מע האָט אָף אים גענומען אַרופֿציען די אלע מאַטאַנעס, צוערשט די שפּאַרן אָף די פּיס, דערנאָך דעם שווערן פּאַנצער מיטן יערושעה־ערב אפֿן האַרצן. דער העלם האָט נאָך געהאַט אַ זיפֿן־אַרטיקע דראַטענע נעץ אָף צו פֿאַרדעקן דאָס פּאַנעם בייסן געפֿעכט. אַ שלאַס־מיידל האָט געפֿרוווט אים אַריינשטעקן אַ שטרויס־פֿעדער אינעם העלם, האָבן איר די הענט נייט געפּאַלגט. אָבער פֿונוואַנען האָט זיך גענומען אַהער וועטוריע, וואָס האָט דאָס מיידל גלייך פֿאַרביטן? ער האָט זיך די גאַנצע צייט נייט אַרומגעקוקט, ווי ער וואָלט פֿאַרגעסן אין איר. איצט אייסעקן זיך אירע שלאַנקע הוילע אַרעמס מיט זיין העלם און מיטן פֿעדער. יעדע פּאַסמע האָר אָף איר שמעקנדיקן קאָפּ בינדט אים און שלעפּט ווי מיט צוואַנגען. דער יעיצערהאַרע, וואָס איז געשלאָפֿן, האָט ווידער אָפּגעוואַכט, און ס'איז גאָר נייטאָ קיין העמונג דערצו. ווען ער איז איצט איינער אליין, וואָלט ער איבערגעכאַזערט דאָס באַנאַכטיקע...

מיטיק־צייט איז ער שוין געגאַן צו דער סודע נייט צום באַדינען, נאָר צום זעצן זיך באַם טיש באַגלייך מיט אלע אַדל־לייט. אָף די ברייטע אַקסל האָט ער גייציק געטראָגן דעם אַרופֿגעוואַרפֿענעם אָף די פֿלייצעס אַ באַזוימטן מיט פּוטער פֿון העזעלעך מאַנטל. ער האָט מיט אומגעדולד געוואַרט אפֿן אַרט, וואָס מע וועט פֿאַר אים באַשטימען באַם טיש. דער צערעמאַניען־מייסטער, וואָס האָט אַזויפֿיל צייט אים געקענט פֿאַר אַ פּאַזש, וועלכער האָט געמוזט שטיין הינטער זיין סעניאָר, בייס יענער האָט באַם טיש געריבן אָף ביידע באַקן, וועט אים איצט באַזעצן אָף אַ באַשטענדיק אַרט, אָף זיין אייגן אַרט, וואָס קיינער וועט עס קיינמאַל נייט פֿאַר־נעמען. ווען ער האָט אָבער שוין דערזען באַם טיש וועטריען באַנאַנד מיט יאַעלן, איז אים אַוועק דער גאַנצער פֿאַרגעניגן פֿונעם זיך זעצן באַם טיש צום ערשטן מאָל באַגלייך מיט די כאַשעווסטע סעניאָרן. ס'איז אים אַפֿילע אָפּגעפּאַלן דער כיישעק צו די געשמאַקסטע מיכאַלים, וואָס זיינען דאָ אָנגעשטעלט און רייצן דאָס אויג און דעם גומען.

יאָעל האָט היינט אויך געהאט ניט קיין לייכטן טאַג. די לעצטע צייט פון זינט ס'האָבן זיך אָנגעהויבן צונויפּפּאַרן די געסט, לאַזט מען אים ניט צורו. צווישן די אָנגעפּאַרענע האָט זיך פּאַרשפּרייט א קלאַנג, אז עס איז דאָ אין שלאָס דער פּריי-וואַטער רויפּע פון דער הערצאַגן און אז ער באַווייזט ווונדער. קומט מען צו אים, ווער ס'האָט נאָר עפעס א כּאַלאַס.

אַט דאָ ערשט ניט לאַנג, פּאַרן גיין צום טיש, איז באַ יאָעלן געווען א ריטער, וואָס דאַרף אַנטיילנעמען אין טורניר. א כּוילע מיט א צאַראַס איבערן לייב. ער האָט זיך פאַר אים אויסגעטאַן ביז אַדאַם-נאַקעט, בלויז דער איינער ציילעם אפּן האַלדז האָט זיך געבאַמבלט. דער גאַנצער קערפּער איז געווען באַדעקט מיט קויט און מיט צעראַצטע קרעצלעך. ער האָט אים גלייך אָפּגעשיקט זיך אויסבאַדן, און אליין האָט ער עפּשער א שאַ צייט נאָכאַנאַנד צו טאַן געהאַט מיט נעטילעס-יאַדאַם, ביז וועטוריע איז געקומען נאָך אים.

זי איז געווען אָנגעטאַן לויט זיין באַגער נאָך, ווי אין א קיטל לעהאוודל, אין הוילן ווייסן. דאָס געפעלט אים זייער. אירע צעלאַזטע גאַלדענע האָר אפּן בלענ-דיקן אטלאַס פון די אקסל רופן באַ אים שטענדיק ארויס א רייצנדיקע ליינדשאפט, און ער נייטיקט זיך שוין איצט אין דעם. אהבה מקלקלת את השורה — די ליבע פירט אמאָל אראָפּ פונעם נאַטירלעכן. דאַרף ער אין איר די לעצטע צייט האָבן נאָך עפעס, קעדיי זיך צו דערוואַכן. עפּשער אויך דערפאַר האָט ער זיך לעצטנס געמאַכט א רעגילעס צו צעטיילן דעם טאַג זינעם אָף דריי כּאַלאַקים. דעם גרעסטן כּיילעק טאַג זיך אָפּגעבן מיט די כּאַלאַים, דערהויפּט מיט דער קימאַט גענעוין געוואָרענער הערצאַגן. די איבעריקע פּרייע צייט זיך פאַרנעמען מיט די כּיבורים, וואָס ער פירט מיט זיך. זיך פאַרטיפּן אין זיי, זיי פעסטער דערלערנען, צושרייבן צו זיי העאַרעס און האַגאַעס¹. האַגאַם ער ווייסט גאַנץ גוט, אז קאַמענטאַרן צו א פאַרענדיקטן גוטן כּיבער זינען געגלייכן צו די אוירינגלעך, וואָס מע הענגט אָן אָף די אויערן פון א פּרוי, וועלכע איז פאַרכאַפּנדיק שוין אָן אַט דער נאַרישער באַפּוצונג, פּונדעסטוועגן פאַרנעמט ער זיך אָפּט מיט אַט די צוגאַבן זינע. טאַקע צוליב דעם, קעדיי ס'זאָל פאַרבלייבן ווייניקער צייט צו פאַרברענגען מיט וועטוריען.

עמעס, אין אַט דער באַטל-שפּיל איז אויך פאַראַן איר שולד. א פּרוי, וואָס זאָל זיך פירן צוריקגעהאַלטן לאַחר המעשה², איז, אפּאַנעם, ענלעך צו א ראַב מיט ווייסע פליגל. אזוינס איז ביכלאַל ניט בענימצע: וועטוריע קען אינמיטן העלן טאַג אים ארומכאַפּן האַלדזן, קושן און זיך צעברענען אין א העליש פּייער. זי האָט אים אָנגעהויבן היטן די טריט און זיך נאָכפּרעגן אָף זיין יעדער פּרייער מינוט. זי איז כּווישעד די פיר ווענט פון זיין כּיידער, ווען ער האַלט זיך דאַרט אָפּגעזונג-דערט. זי טראַגט א קינע צום דרויסן, ווען ער שפּאַצירט בעיעכדיעס, צום מאַנטל, אין וועלכן ער איז איינגעהילט, צו דעם קישן פון אונטער זיין קאַפּ. און דאָס איז דער בעסטער סימען, אז ליבע אָן אייפּערזוכט איז קיין ליבע ניט. דאָס טוט אים האַנאַע, און אָפּט איז ער אפּילע שטאַרק צופּרידן דערפּון, נאָר אים דוכט זיך, אז אַט די וואַכזאַמקייט אירע, איר שטענדיקע גרייטקייט צו די זיסטע צערטלערייען טעמפּט באַ אים אָפּ דעם ווילן. דאָס האָבן א מעגלעכקייט צו יעדער צייט באַפּריי-דיקן זינע באַגערן האַמעוועט באַ אים די ליינדשאפט און לעשט זי, ווי וואַסער לעשט פּייער. עפּשער דאַרף אזוי זיין? ער ווייסט אליין ניט וואָס צו טראַכטן וועגן דעם. ער ווייסט נאָר... און דאָס האָט ער אין זינען אי פאַר זיך, אי פאַר איר: זיך דערווערבן א גוטן נאָמען איז אזוי שווער, ווי צו קריגן מיטלען אָף א גאַלדענער קיילע, און פאַרליירן דעם גוטן נאָמען איז לייכטער, ווי צו צעברעכן

¹ באַמערקונגען און צוגאַבן.

² נאָכן געשענעם.

אן ערדענעם טאָפּ. זיי ביידע פירן זיך אזוי אוף, אז סאָפּקאַלסאַף וועט עס מוזן ארויסשווימען ווי בוימל אפן וואסער. נאָר וואָס דארף ער זיך זאָרגן אף פאַרויס? צו וואָס טראַכטן, וואָס סע וועט זיין שפּעטער? ס'טוט זיך אמאָל א צעעפן א קליין טירעלע פון כאַראַטע, וואָס זשע קומט ארויס? א מענטש, וואָס האָט כאַראַטע און טוט דאָס זעלבע ווייטער, איז געגליכן צו איינעם, וואָס גייט ארויס פונעם וואַ-סער און קריכט צוריק אין דער בלאַטע.

אַט שלעפט ער זיך מיט איר איצט קיין טולוזע. ער וואָלט געווען צופרידן פון אזא שפּאַציר-ריזע, ווען ער זאָל דאָרט קענען זיך אָפּשיידן פון איר און אוועק צו די אַרטיקע טוישוויס-יידן, זיך זען מיט א פאַר פריינט, וואָס ער האָט זיך דאָרט דערוואַרבן פאַר דער לעצטער צייט, א רעד טאָן מיט לאַמדיים וועגן כאַדאַשעס, וועגן א נייעם כיבער. אכוץ טאַנכומען מיטן אַשקענאַזי זיסקינד פון טרימבערג, האָט ער אין שלאָס קיין יידן ניט. איז איינער פון זיי גאָר א קנאַפער יודייע-סיי-פער, און דער צווייטער ווייסט יאָ עפעס... באַמיט ער זיך עס האַלטן בעסייסער. ער וויל ביכלאל ניט, מע זאָל וויסן, אז ער איז א ייד, צו זיין מקור של חיונה¹ טויג עס אים ניט. ער מוז אָפּטמאָל זינגען פאַר די כומרים², אַנטיילנעמען אין די מיסטעריעס, וואָס זיי שטעלן פאַר אף די קלויסטער-פלעצער. ווען מע זאָל זיך דערוויסן אין ערעץ אַשקענאַז, אז ער איז ניט קיין קריסט, וואָלט ער גלייך פאַר-זוכט דעם טאַם פון כיבוט-האַקייורע. און אפילע אויך דאָ, בא די היגע קליריקער, וואָלט די גאַנצע קאַפּעלע געליטן צוליב אים און ער וואָלט געווען אף גרויסע צאָרעס. ער האָט אַנומלטן זיך באַקלאַגט פאַר יאָעלן, ווען ער איז געווען מיט אים אויג אף אויג... ער האָט דאָן געזונגען: „דער מענטש זאָרגט וועגן געלט-פאַרלוסט, אָבער ער זאָרגט ניט וועגן פאַרלוסט פון זיינע טעג“.

די דאָזיקע ווערטער זיינען גאַנץ גוט צוגעפאַסט טאַקע צו אים אליין, צו יאָעלן. ער פאַטערט דאָ די טעג מיט די יאָרן, ניט אפילע צוליב געלט, נאָר גלאַט מיט העווליעס³. די כוילאַניס, די הערצאַגן, וואָלט שוין גאַנץ גוט געקענט אויס-קומען מיטן אפזיכט פון דער אייגענער טאַכטער. וועטוריע איז שוין גענוג געניט אין די אלע זאַכן, מיט וואָס מע קען דעם כוילע העלפן... און ער האָט מיט בענ-קעניש זיך פאַרטראַכט וועגן מאַנפעליע, וועגן דעם נייעם מעדיציני-צענטער, וועגן דער סוויוע פון רויפּים-מומכים, צווישן וועמען ער וואָלט זיך געפילט ווי א פיש אין וואסער.

וועטוריע האָט אים ארויסגעשלאָגן פון די געדאַנקען. זיי זיינען שוין צוגעפאַרן צום טורניר-פלאַץ, וואָס איז געשאפן געוואָרן באַם אריינפאַר אין שטאָט. דער מעכטיקער שטעטעך איז פאַרגרייזערט ארום-און-ארום מיט א נידעריקן צוים. בא די טויערן פאַרן אריינגאַנג זיינען איצט ארויסגעשטעלט געוואָרן די קליי-מאַכשי-רים פון די, וואָס וועלן אַנטיילנעמען אינעם טורניר. בא יעדן אַנגעוואַרף פונעם קלייזייען מיט א העלם פון אויבן איז אריינגעשטעקט א פאַן מיטן הערב און נאָ-מען פון דעם אַדער יענעם ריטער. ס'איז דאָ ענג, ווי אף א יאריד. בא יעדער שטעל קלייבט זיך א געזעמל נייגעריקע, אמערסטן דאַמען און יוגנטלעכע, וועלכע באהאַנדלען לייַדנשאפטלעך די מילעס און כעסרוינעס פון יעדער באזונדער שטיקל געווער.

דער טורניר-עלטסטער מיט זיינע באהעלפער זיינען אנטקעגנגעלאָפן די ניי-אַנגעקומענע וועטוריען מיט יאָעלן. זיי האָבן אָפּגעטריבן פון ארום זיי דעם נייגעריקן האַמוין-אַם. דער עלטסטער האָט זיך געכאַפט העלפן וועטוריען אראַפּ-שפּרינגען פונעם זאַטל, אַנדערע האָבן בא יאָעלן צוגענומען ביידע פערד, און ווי

¹ צו זיין כאַיווע-קוואל.

² קריסטלעכע גייסטלעכע.

³ פוסטע זאַכן.

צווישן צוויי ווענט מענטשן האָט מען זיי גלייך געפירט צו די כאַשעווסטע עקס פּאַנאַטן פון דער אויסשטעלונג. זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט פאַר א פּאַן מיט א פאַרשטרייכטן נאַמען. דער הערב איז אויך געווען פאַרקלעפט.

— אַט דער דאָזיקער ריטער, — דערקלערט דער טורניר-עלטסטער, — וועט ארויסטרעטן מיט א שוואַרצן צודעק אפן פּאַנעם, ער וועט זיך ניט אנטפלעקן, ביז ער וועט ניט האָבן פאַרטיידיקט דעם גוטן נאַמען און די ערע פון זײַן האַרץ-דאַמע, ביז ער וועט זיך ניט נויקעם זײַן אינעם סעניאָר, וואָס האָט זי באַליידיקט.

דערביי דערציילט ער, אז אַט דער אינקאַגניטאַ איז געקומען פון א ווייטן העק, ערגעץ בא די פירענייען-בערג, און דער קעגנער זײַנער איז פון הי, דעם הער-צאַגס א וואסאַל. מאָרגן וועט ער אים ארויסרופן פאַרן גאַנצן אוילעם. דערוויל ווייסט נאָך קײנער ניט, וועמען ער מײַנט.

וועטווייזט האָט באַטראַכט דעם פּאַנעם-צודעק. צום איינערנעם העלם איז צו געפּעסטיקט א זײער געדיכטע נעץ פון מעטאַלענע רינגעלעך, מיט צוויי שמאַלע שפּאַלטן פאַר די אויגן, און א ברייטערע עפענונג פאַרן מויל. יאַעל האָט דאָ דער-זען א נײַעם סאַרט שפּיז. אפן שאַרפן שפּיץ איז צוגעגעבן א קליין-קילעכיקער דיסק, ווי א וויינשל די גרייס.

— דאָס האָט צוגעטראַכט א גאַנץ נאָבעלער ריטער, — האָט געשמייכלט דער טורניר-עלטסטער, — ער וויל ניט, אז די ווונד באַם קעגנער זאָל זײַן א צו טיפּע. דערפאַר האָט א צווייטער געבראַכט מיט זיך א שווערד, וואָס קען ניט נאָר האַקן און בראַקן, נאָר ווי מיט א שפּיז טיף זיך אריינשטעכן אינעם ליב, — און ער באַווייזט זיי די נײַע שווערד מיט א שאַרף פאַרשפּיצטן עק.

„גוט, אז זי וועט אַנטרעפן אין א פאַרמאַכטן פאַנצער, א מעטאַלענעם, — טראַכט זיך יאַעל, — ווי בייגעוודיק שטאַרק די שווערד זאָל ניט זײַן, וועט זיך דער דינער עק איבערברעכן, אָבער וויפל זײַנען נאָך דאָ פאַראַן אַנשטאַט עכטע פאַנצערס לעדער-קאַמוזילן, אַנגעזעצט מיט אייזערנע קנעפּ? מיט אזא שפּיץ אריינדרינגען צווישן די קנעפּ, קען מען דערלאַנגען ביז צום סאַמע האַרצן און טייטן. אַט די טורנירן וועלן זיך נאָך אַמאַל ענדיקן מיט דעם, וואָס דאָס וועט ווערן נאָך א מיטל אף צו מאַכן א בלוט-באַד. מע האָט זיי אַנגעהויבן ווי א שפּיל, ווי א פייער-לעכן פאַרמעסט פון פלינקער געשיקטיקייט, קויעך און דרייסטקייט. דאָ, אין פּראָ-וואַנס, און אינעם שײנעם צאַרפאַס-לאַנד זײַנען זיי אופּגעקומען ווי א יאַמטעוודיקע פאַרווילונג, און ערגעץ-וווּ האָט מען עס שוין פאַרוואַנדלט אין א פאַשעטער בלוט-פאַרגיסונג. ווער האָט עס דערציילט?.. דוכט זיך, עמעצער פון די מינעזינ-גער: אז אין זײערער א שטאַט פונעם אשקענאַזי-לאַנד זײַנען בייסן טורניר דער-האַרגעט געוואָרן ווי אף א שלאַכטפּעלד זעכציק ריטער, אַכוץ פאַרווונדעטע און באַלעמום-געוואַרענע“.

דער באַגלייטער זײערער דערציילט איצט וועגן דעם גיבער פון לאַנגעדאַק. זיי שטייען בא זײַן קלייזינען, און ער ציט ארויס פון דאָרט א געווער-שטיק.

— אַט דאָ, זאָגט מען, ליגט באַהאַלטן א פאַסמע האָר פונעם הייליקן דיאַניס, — באַווייזט ער אפן וואָגיק זילבערן הענטל פון א שווערד, — דער הייליקער דיאַניס איז געווען אזוי שטאַרק, ווי שימשן פון דער ביבל. אויב אונדזער גיבער איז אזא... ער וועט קעמפן מיט א קייט אף די פיס. א גענוג לאַנגע, פאַרשטייט זיך, זי זאָל אים ניט שטערן אין די באַוועגונגען און אינעם זיצן אפן פּערד. ער וועט צו-טרעטן צום געראַנגל ערשט דעמלט, ווען ער וועט דערזען, אז ס'האַלט שוין בא א ניצאַכן פון אוועלכערס-איז מאַכנע, דאַן וועט ער זיך שטעלן אף דער זײַט פון די שוואַכערע...
יאַעל האָט איבערגעלייענט אף א פּאַן דעם נאַמען פון א באַקאַנטן אדלמאַן פון פאַסקיער. ער האָט אים דאָרט געזען מיט עלקאַנען, דעם ברודער פונעם סאַגיינאַ-הער. ער וויל דערמאַנען וועטווייזען... זי דאַרף אים אויך געדענקען... דערציילט

וועגן אים דער טורניר-עלטסטער, אז אָט דער פאסקיער ריטער האָט געמאַלדן: ער האָט געגעבן א שווע דער דאמע זינער ארויסשלאָגן פונעם זאָטל דעם קעגנער. נאכהער באקעמפן נאָך צוויי קעגנער, און בא אלע דריי וועט ער נישט נעמען ניט דאָס געווער, ניט זייערע פערד און אויך ניט קיין אויסקויף-געלט.

דער באגלייטער האָט זיי נאָך געוואָלט באווייזן די באלוינונגען, וואָס זיינען אַנגעגרייט פאר די זיגער. מאטאַנעס וועט מען אויך באקומען פארן בעסטן קליי-זייען. מע וועט געבן מאטאַנעס אויך פאר די ריטער-מאכשירים. באזונדערס אויס-געצייכנטע מאטאַנעס וועט באקומען דער עלטסטער אָנטיילנעמער אין די גע-פעכטן, און אויך דער ריטער, וואָס איז געקומען אהער צום טורניר פונעם סאמע ווייטסטן מאָמעס. נאָר יאָעלן האָט עס שוין איינגעמידט. ער האָט געוואָלט בעסער פאָרן אין שטאָט אריין, ווו די טאנץ-הינזער זיינען איצט איבערגעפולט מיט די אַנגעפאַרענע געסט און אליין די שטאָט-בירגער טאנצן הינטערן פרייען הימל. אפן ברייטן פלאץ בא דער ראטושע טיילן די מאגיסטראט-לייט פאר אן ערעווראו אויזסטן ביר און ביליקן וויין. קינד-און-קייט פרייען זיך מיטן מאָרגנדיקן ערשטן טורניר-טאָג.

ביז צום מאָרגנדיקן טאָג איז נאָך ווייט. ס'וועלן זיך נאָך לאנג ציען די זומער-שאַען, ביז ס'וועט פארגיין די זון. נאָר בא אזא צעהוליעטן אוילעם איז שוין א קליינער כילעק פון טאָג און נאכט. פארקערט, בא דער שיין פון שטורקאצן און פאקעלן וועלן זיך נאָך האסטיקער צעפלאקערן די געבליטן. מע וועט פאָטער ווערן פון די ברענענדיקע זון-שטראלן, דער דאָרשט וועט אזוי ניט מאטערן, און דאָס פייער פון אינווייניק וועט זיך נאָך לייכטער ארויסרייסן אף דער פריי און וועט ביז גאָר צעכראסטען די געמיטער. דאָס וועט דערנענטערן און צונויפקלאמערן די גאנצע איידע מענטשן, ווי זיי וואָלטן געווען איינס, ווי זיי וואָלטן זיך אלע גלייך אַנגעשלאָסן אין אָט דעם געווייבל פון טאנץ און שפיל.

יאָעל האָט אף זיין לעבן נאָך ניט געזען אזא גרויסע און פרידלעכע צונויפ-זאמלונג פון קאַלערהליי מענטשן. באם טולוזער הערצאָג, באם גוטן ריימונד, בא וועטוריעס פאָטער, זיינען אלע גלייך. דאָ זעט מען די קריסטלעכע ריכע שטאָט-בירגער און די טולוזער טוישווייס-יידן. דאָ זיינען פאראן מענטשן, וואָס זיינען באזאָרגט מיט אלדאָס גוטס, און אזעלכע, וואָס לעבן אין א הונגער-נויט. איינע זיינען אויסגעפוצט אין עסיק און אין האָניק, און אנדערע אין צעפולטע טראנטעס. ס'ווארפן זיך אין די אויגן די פעט-אויסגעבעטע טעמפע און פרעכע פענעמער פון די קליריקער און דער אויסגעצערטער אויסזען פון די ליכטיגענע, וואָס האָ-רעווען ווי די אָקסן און דערנערן זיך ווי די שטייג-אויפעס. וואָס האָט זיי צונויפ-געפירט און געבראכט אהער אָט די מיקאַל-האמינים מענטשן? ניט שוין זשע בלויז די פייערלעכקייטן לעקאוועד דעם מאָרגנדיקן שווערדן-געפעכט פון די נא-רישע ריטער? צי די איצטיקע היילולע דאָ, ווו מע קען זיך אריינפלעכטן אין א וויכער-טאנץ, אונטער די קלאנגען פון אזא בארוישנדיקער מוזיק? און עפּשער געפעלט זיי גלאט אזוי דער געדראנג און דאָס שטופעניש צווישן אזא גרויסן אוילעם? דאָס גיט דאָך דעם געפיל, אז דו ביסט אויך א טיילכל פונעם גרויסן קלאל אונטערטאנען באם מעכטיקן און לייטזעליקן הערצאָג.

וועטוריע האָט אופמערקזאם געמאכט יאָעלן אף א געזעמל ארום די זינגער. דאָס זיינען גאנץ אנדערע טרובאדורן. ניט פון די, וואָס דער הערצאָג האָט זיי פארהאלטן ביז איבערן טורניר. אין זייערע טורנאמענטן-לידער באזינגען זיי דערהויפט דעם ריטער, זיינע העלדנטאטן, דעם גרויסן באדייט פון דאמען-ערע. דעם אוילעם האָט א צי געטאָן צו אן אנדער רעדל. דאָרט ווערט געזונגען א פא-סטאָראל וועגן אן אָרעמען פאסטעך מיט זיינע שאַף און רינדער. זיי האָבן זיך ענדלעך דערקליבן צו א טרוווער, וואָס האָט געזונגען ליכע-לידער. זיי האָבן זיך ניט געקענט דורכשטופן נעענטער, קעדיי אים זען און גוט הערן. ס'איז צו זיי ניט

דערגאנגען די אלע שיינע ווערטער וועגן די פייגל אין וואלד, וועגן דער אַנלע-
וואַנעדיקער זומער־נאכט און וועגן דעם ווערט פון אזא נאכט פאר א פארליבטער
פּאַר. זיי האָבן זיך שוין דאָ לאנג ניט געזאמט. מיטן וועג האָבן זיי נאָך געדארפט
פארפּאַרן צו א שכינינעסדיקן שלאָס. אויך ניט אַף לאנג. דער זון־פארגאנג האָט
זיי שוין געטראָפּן אין דער היים. וווּ זיי האָבן דאָס דעמערגן און די ערשטע שטערן
באגעגנט אַף וועטוריעס הויכער בעט, אונטערן באלדאכין. ווען ס'האָט זיך באַ-
וויון דער מאַרגנשטערן, זיינען זיי נאָך געווען פארונקען אין טיפּן
שלאָף.

דער נאָך אלץ וואכנדיקער אוילעם אַף די פלעצער פון טולוזע האָט זיך ערשט
דעמלט אַנגעהויבן פאנאנדערצוגיין. די רעדלעך זיינען שיטערער געוואָרן. די
מער געניטערע און געשיקט־באוועגלעכע האָבן זיך באצייטנס געלאָזט הינטערן
שטאַט צום טורניר־פּלאַץ, ביכדיי צו פארכאפּן א באקוועם אַרט ניט ווייט פון די
בענק, וווּ מע וועט באזעצן די כאַשעווע געסט פונעם אדל. מיטן שאַרען אַף טאָג
האָבן שוין אַנגעהויבן פלייצן אהער נייגעריקע פון די ארומיקע ניט ווייטע ייִשר
וויים און דערפער. זיי זיינען געקומען צופוס און אַף אייזלען, איינציקווייז און מיט
די מישפּאַכעס. זיי האָבן פארנומען די העכערע פלאַכטיגן און די בערגלעך
פונדערווייטנס. די באטאניער — די באהעלפער אַף צו האלטן אַרדענונג — האָבן
די דאָזיקע ליט אַף א האַר נעענטער צום געדער ניט צוגעלאָזט. דאָ דארף זיין א
פלאַץ פאר די פיל באגלייטער פון די הערשאפטן. זיי ברענגען דאָך מיט זיך, כּוּץ
דער פאמיליע, זייערע פאזשן מיט דער איבעריקער דינערשאפט.

מיטן פעבל פון דער פרעמד קען מען נאָך ווייִס־איז אויסקומען. זיי לאָזן זיך
אַפּטרייבן, מע קען זיי פארוקן וואָס ווייטער. ערגער איז מיט די היגע, די טולור
זער, וואָס רייסן זיך אדורך מיט גוואלד צום באַריער און באזעצן די נאָענטע ביי-
מער, אפילע די הויכע הילצערנע טורעמס, וואָס זיינען צייטווייליק אוועקגע-
שטעלט געוואָרן פאר דער באוואַכונג. דאָ דארף מען דורכלאָזן די איינגעלאדענע
כאַשעווע געסט, און אין דער זעלבער צייט מוז מען צו טאָן האָבן מיט די אומגע-
בעטענע, אַן ערעווראוּ פון יוגנטלעכע און מיטליאַריקע פון ביידע געשלעכטער.
די פרויען זיינען נאָך מער לאַהוט און געוואגטער פון די מאַנסלייט אַף זיך
דורכצורייסן דורך די אַרדנער און צוצוקומען וואָס נעענטער צום קאמפּס־פּלאַץ.
זיי זיינען אויסגעפּוצט אינעם שענסטן, וואָס זיי פארמאָגן, אין די בונטארטיקסטע
קליידער... און גלייך ווי פאר זייערטוועגן איז דער גאַנצער אופטו דאָ. פאר זייער
האַנאַע־וועגן... צוליב זיי ברעכן די ריטער די שפּיון און האקן און בראַקן איינער
דעם צווייטן. די פרויען ווארפן דעמלט אַף דער שלאַכט־אַרענע זייערע נאָזטיכ-
לעך, די צעעפנטע פעכערס, די אראַפּגעצויגענע האַנטשן פון די פינגער. אין גרויס
אזאָרט פארוואַרפט איינע אויך דאָס טיכל פון קאַפּ, און אמאָל אפילע די מאַנטיליע
פון די אַקסלען. אלץ קעדיי צו דערמוטיקן דעם ריטער, וועמען זי האָט אויסדער-
וויילט און באַגערט, אז ער זאָל זיין דער זיגער, און עפּשער אויך מיט דער צייט
איר פארערער.

די בענק זיינען שוין אויך העכער האלב פארנומען מיט די פארבעטענע, מיטן
אדלטום, וואָס שטראַמט אהער מיט ווייב־און־קינד. נאָך זיי שלעפּן זיך די דינער,
וואָס טראָגן נאָך די פענכער מיט וויין, די פעק מיט עסנס און אלץ, אין וואָס מע
קען זיך נייטיקן בייסן טורניר. די דאמען זייערע מיט די דערוואַקסענע טעכטער
זיינען געקומען אהער, קעדיי צו בלענדן דאָס אויג מיט זייער פּוץ און באצירונג,
מיטן געשלייער פון פארביקע קליידער, באזוימטע מיט האפטן און מיט פּאַזומענטן
און זילבערנע פעדעם. דאָ גייט אַן א שטילער פאַרמעסט, אויך א מין טורניר: ווער
ס'איז אויסגעשטאַט מיט מערער פראַכט און גלאַנץ, און וועמענס געשמאַק וועט
מערער אויסנעמען, פאַרשטייט זיך, ניט בא די אייגענע מענער, וואָס זיצן צווישן
זיי מיט גרויס אַנזען און כשיוועס, יעדערער אַף זיין באקוועם בעקאוועדיק אַרט.

די יינגערע פון צווישן אַט די מענער זײַנען פֿאַרכאַפֿט מיטן נאַכקוקן נאָך די צור־גרייטונגען צום גרויסן בלוט־געראַנגל, וואָס דאַרף זיך באלד אָנהײבן, און די עלטערע זײַנען געקומען אהער זיך דערמאַנען אין זייערע אײגענע העלדנטאַטן, וואָס זיי האָבן געהאַט אמאָל אַרויסגעוויזן אין די יוגנט־יאָרן. אָבער ניט זיי, נאָר די ריטער בלייבן פֿאַר די צירלעך־אויסגעסטראַצלטע אדל־פֿרויען דער אײנציקער מין, וואָס איז ווערט צו ווערן באַווונדערט. און די זעלבע ריטער־מענער באַ־גײסטערן אויך די פֿאַשעטע בירגערלעכע פֿרויען, אָן שום שטאַנד און ייִכעס, די, וועלכע באַקלעפֿן איצט דעם באַרייער צום טורניר־פֿלאַץ. — אַ קאַץ מעג דאָך אויך קוקן אפֿן קיניג... די שטאַלצע קריגער, וואָס זײַנען שוין גרייט צום קאַמף, לײגן אָבער קיין אַכט ניט אָף די באַרייער־פֿרויען. זיי וואַרפֿן זייערע בליקן אַריבער די קעפֿ פֿון אַט דעם געמײנעם גראַד פֿאַרערענס, וועלכע שטייען אָף די פֿיס, און יעדערער פֿון זיי מערקט זיך אָן פֿון צווישן אָף די בענק זיצנדיקע סעניאָרינס און אַביעקט פֿאַר זײַן שטומער לײדנשאַפט. עו' וועט גליקלעך זײַן צו פֿאַרגיסן בלוט פֿאַר אירן אַ שמייכל, וואָס זי וועט אים שענקען פֿאַר זײַן העלדנטאַט, און נאָכן זיג איבערן קעגנער דערוואַרטן אוועלכע־ס'איז באלוינונג פֿון אירע אײדעלע הענט. זי קען באַשענקען מיט אַ פֿאַשעטן בלומען־קראַנץ, אָבער אויך מיט אַ זיל־בערן צי אַ גאַלדן פֿינגערל, און אמאָל אפֿילע און אויסגענייטן גאַרטל מיט און אײדלשטיין און דער מיט.

וועטוריע מיט יאַעלן האָבן פֿאַרשפּעטיקט מיט זייער אַנקומען. זיי האָבן אויס־געקוקט די אויגן אפֿן גראַף מיט זײַנע נויס־קײלים און אָף זייער פֿריינט מיכאַיל סקאַט. זיי וועלן זיכער מיט זיך אויך פֿאַרכאַפֿן דעם קליינעם בערטראַן, וועטוריעס ברודערל. וויאזוי קען מען גאָר דעם טורניר אָנהײבן אָן אזא מאַן פֿון הויכן ראַנג, אַנעם גראַף ריימונד ראַזשער, וואָס איז ניט ווייניקער פֿונעם הערצאַג באַליבט און געשעצט אין גאַנץ פֿראַוואַנס און לאַנגעדאַק?

יאַעלן האָט שטאַרק געערגערט דאָס ניט־דערוואַרטן זיך אָף אַט דער כאַשע־ווער כאַווריע. ס'איז אים איצט פֿאַשעט ניט באַקוועם אײנער אליין מיט וועטוריען זיך דורכשלאָגן צו דער הויפּט־טריבונע, אונטער אזויפיל פֿרעמדע און עפֿ־שער אויך פֿײַנטלעכע קינע־בליקן. דערצו נאָך טראַגט מען זיי נאָך דעם גוט־אויסגעדערעסירטן געזונטן פֿאַלק־פּײַגל מיטן גיריק שאַרפֿן שנאַבל. ער צעברענט אויך דעם נײַגער באַם אוילעם, עפשער נאָך מער פֿון וועטוריעס קלייד. זי האָט אַנגעטאָן די פֿאַנאַשירע — אַ לעוווש ווי פֿון אַ רעגנבויגן, מיט דורכויס בונטפֿאַר־ביקע פֿאַסן פֿון קאַלערליי קאַלירן. אָף אירע אַקסל — די אופּגעוואַרפענע פֿאַרדע־סיו, אַ רויט־פֿורפֿורנער אויבערמאַנטל אָן אַרבל.

ער האָט זיך געבעטן באַ איר דערווייל זיך באַזעצן ערגעץ אין אַ ווינקל אָף און עק באַנק, ניט אָף דער הויפּט־טריבונע אין דער סאַמע מיט פֿון די רײען בענק, דאָרט, וווּ ס'זיצט דער הערצאַג מיט די פֿניי פֿונעם היגן אדלטום. ער האָט אפֿילע פֿאַרגעלייגט, זי זאָל אים ביכלאַל באַפֿרייען פֿון מיטצווייזן באַם אָנהײב פֿון די שפּילן. ס'איז ניט קיין מון, און ער וועט גאַרניט פֿאַרשפּעטיקן אין דער צווייטער העלפט טאַג אָדער אפֿילע מאַרגן און איבערמאַרגן. ס'איז נאָך ווייט ביז סאָף וואָך. האָט זי געדראַעט בלייבן מיט אים און זיך אפֿילע ניט באַווייזן אפֿן טורניר־פֿלאַץ, אויב ער וועט ניט אײַנווײליקן זײַן מיט איר דאָרט באַאַנד.

זיצט ער איצט ניט ווייט פֿונעם הערצאַג, צווישן די גרעסטע סראַרעס, אונטער אזויפיל שטעך־אויגן. ס'קוקט אים אין פֿאַנעם אַרײַן די שײנע וואַלענסייע, אין וועלכער ס'קלעפט זיך דער מאַן אירער, דער פֿירעקיקער באַראַן. ס'איז נאָך פֿון זיי ניט אַפּגענומען געוואָרן דער גליק־שמייכל, דער גיװע־שטאַלץ פֿאַר זייער בע־נאַק, וואָס איז נעכטן געקרוינט געוואָרן מיטן ריטער־טיטל. פֿון הינטער דעם פֿאַר־פֿאַלקס ברייטע פֿלייצעס קוקט אַרויס זייער אַ שלאָס־דאַמע, אַפּאַנעם, פֿון די סאַמע אויסגעשפּילסטע און דרייסטע פֿרויען. זי איז נאָך רײַצנדיק־שיין, ניט געקוקט

אפן עלטער, און אין די הענט האלט זי אף א הילצערנער טאץ, אלע זאלן זען, א געבראטענע פאווע, אין וועלכער ס'זיינען צוריק אריינגעשטעקט די פארביק-שיינע צעלאזטע פעדערן. אפן האלדז פונעם פויגל איז אָנגעהאנגען א גרויס שנירל פערל מיט רויטע קארעלן איבערגעמישט. דאָס איז איר מאטאָנע פארן ניי־געבאָ-קענעם ריטער, פאר עוורארן, וואָס זי וועט אים אונטערטראָגן נאָך זיין ערשטן זיג אפן טורניר־פעלד, — דאָס געבראָטענע פלייש פון דער פאווע פארן זיגער, און די פעדערן מיט די פערל־קארעלן פאר זיין הארץ־דאמע, וואָס ער וועט פאר זיך אויסווילן.

בא דער דאמע מיטן פויגל האָט זיך פלוצעם דער אויסזען אָנגעהויבן צו עני־דערן. זי האָט שיר ניט ארויסגעלאָזט די פאווע פון די ציטעריקע הענט, ווען דער העראָלד האָט דורכגעלאָזט עוורארס נאָמען באם אויסרופן די ריטער, וואָס וועלן זיך באלד באטייליקן אינעם שלאכט. מיט א פינצטער פאָנעם קוקט זי זיך ארום און זוכט א באשייד בא די דערבייזנדיקע. זי זעט פאר זיך דעם באוועגלעך־רויטן האלדז־און־נאקן פונעם באראָן און די אויסגעקלייכטיקטע שלאנק־שטומע אקסל פון דער שיינער וואלענסיע, די מוטער פונעם באליידיקטן. ס'האָט זיי ווי פארגליווערט דער ערשטער סיגנאל. דער איין־און־איינציקער האָרן־שאל, וואָס לעכערט די מיטאמאָל געוואָרענע שטילקייט און באדראָענדיק פייערלעך זאָגט ער אָן דעם אָנהייב פון א געראנגל אף לעבן און טויט.

די ריטער, דערווייל נאָך פון דער זייט געדער, האלטן אין קלאמער דעם פער־דישן אימפעט. מיטן רעכטן אָרעם האלט מען צוגעדריקט פעסט צום דיל די האלב־אראָפגעבויגענע שפיז, בא וועלכער דער שארפער שפיץ בלייבט הענגען איבערן פערדס לינקן אויער. אין דער צווייטער האנט האלט מען גרייט דעם שטאַלענעם הארץ־באשיצער, וואָס זעט אויס ווי א לענגלעכע שילד. אָנגעשטרענגט שפירט מען נאָך דעם שטריק, וואָס פארצוימט די גאנצע לענג פון דער ארענע. דער אָנ־געשטעלטער אויער קען זיך ניט דערווארטן, ווען וועט שוין דאָס שאלן פון האָרן ארויסרופן דעם גערויש פון די טרומייטן און קעסל־פויקן. דאָס אויג האָט צוערשט אופגעכאפט דאָס איבערהאקן דעם שטריק. פון ביידע אנטקעגנבערדיקע זייטן פונעם טורניר־פעלד האָבן זיך אין אליור א לאַז געטאָן די ריטעריער, א וואנט קעגן א וואנט. דער שאלנדיקער געפילדער פון די מוזיק־אינסטרומענטן האָט פאר־הילכט די אויסגעשרייען פון די ריטער: „מאנזשיי! מאנזשיי!“ אפן מיטן פעלד האָבן זיי זיך צונויפגעשטויסן, און ס'איז געשאפן געוואָרן א באוועגלעכער קנויל, פונוואנען ס'האָט זיך דערטראָגן דער בליאסקעדיקער געבראזג פון אייזן, דער צעשמעטער פונעם האקן און זעצן איינער אינעם צווייטן. ס'האָט זיי דאָרט באלד איינגעהילט אזא שטויב, אז ס'איז גאַרניט געווען צו זען פונדערווייטנס. מ'האָט ווי דורך א נעפל געזען דעם געדערענג פון פערד מיט מענטשן, מיט אייזנס, וואָס האָבן געשניטן און געבליצט קעגן דער זון. ס'זיינען שוין, אפאָנעם, אויך אין גאנג די קירצערע שווערדן ארויסגעכאפטע פון די שיידלען. ס'הערט זיך דער צעשפלי־טער צי פון די שוין־שילדן, צי פונעם ברעכן זיך פון די שפיזן. ס'דוכט זיך, אז דער געפלאָנטער פון די קעמפער ווערט געדיכטער אלץ מער און מער. זאָל עס זיין אפן כעזשבן פון די געווערטערגער, וואָס לויפן אלעמאָל אונטער מיט א נייעם שטיק קלייזייען אף צו פארבייטן אָדער מיט אן אומגעקערטן פערד א צעפינעטן פאר זיין אראָפגעקלאפטן סעניאָר דעם ריטער.

די זונשטראלן צי א לייכט ווינטל האָט א ביסל צעווייעט דעם שטויב, וואָס איז לעכאטכילע אופגעהויבן געוואָרן, און יאָעל האָט דערזען, ווי א קריגער ווערט ארויסגעשטויסן פונעם זאָטל, ער פאלט אף דער ערד ווי א דוימעם! אין זיין

¹ אומבאוועגלעכער קעגנשטאנד.

שווערער אָנגעפאנצערטקייט איז ער אומבאהאַלפן עפעס טאָן מיט זיך. אָן פרעמ־
דער הילף וועט ער זיך אליין בעשום־אויפן ניט שטעלן אף די פיס. בלייבט ער
ליגן אונטער די טלאָען פון זיין אייגענעם שלאכט־פערד. דאָס פערד, א באַפרייטס
פונעם צוים, אָן דער וואָג אפן זאָטל, האָט מיט די הינטערשטע פיס אראָפגעשליי־
דערט א צווייטן ריטער־יער. אָבער יענער בלייבט א ווילע הענגען אונטער זיין
פערדס בויך, און באלד דראַפעט ער זיך צוריק ארוף אפן זאָטל. דער אוילעם
יובלט פון אזא באשימפערלעכער געשיקטקייט בא אָט די דריי־טעגוואַנטע
מענער. דאָ טראכט מען ניט וועגן לעבן און טויט. דער ריטער שטארבט, און
זיין רום בלייבט. אָט טיילן זיך אויס אין אן איינצל־קאמף צוויי קריגער. זיי האָבן
ביידע גלייך פארלאָזט די שלאכט־רייען, און אין א זייט זיינען זיי באלד אָנגע־
פאלן איינער אפן צווייטן. פאר די עטלעכע געפעכט־מינוטן איז שוין קלאָר גע־
וואָרן, ווער ס'איז פון זיי דער שוואכערער.

וועטוריע האָט אין אים דערקענט זייערן א הויף־ריטער, דעם פאַטערס א
פאָרערמטן וואסאל, וואָס פאַרמאָגט מער ניט ווי זיין שלאכט־פערד און אן איין־
און־איינציקן געווערטערעגער. דער הערצאָג האלט אים בא זיך צוליב זיין ייִכעס־
דיקן שטאַם. ער האָט אים געשענקט א קליינעם כוילעך ערד מיט עטלעכע מיש־
פאַכעס לייביגענע אף צו פירן זיין אַרעמע ווירטשאַפט. מע האָט אים כאסענע גע־
מאכט פאר א געזונט־שיינער קאַמער־פּרוי, נאָר דאָס ווייב האָט אים גיך אוועק־
געוואָרפן. דער איצטיקער קעגנער זיינער איז, אפּאָנעם, דער, וואָס וויל ניט אנט־
פלעקן זיין נאָמען און וואָס וועטוריע מיט יאָעלן האָבן נעכטן זיין וואָפן בא־
טראכט. ער האלט זיך איצט פעסט אף זיין שטאַרקערן פערד. מע האָט נאָך זיין
צעבראַכענע שפיז ניט געביטן, שלאָגן זיי זיך דערווייל מיט די
שווערדן.

דער פון די פרויען אויסדערוויילטער ערן־ריטער גיט אכטונג אף זייער קאַמף,
ער האָט די רעכט דעם קאַמף אָפּשטעלן, ווען ער זעט, ווי מע באַגייט זיך ניט
לויט די קלאָלים. אף זיין עק שפיז איז אָנגעשטעקט דער אזויגערופענער „דאַמען־
גנאָד“, א מין פרויען־הוט, מיט וועלכן ער קען, לויטן ווילן פון די סעניאָרינס,
באשיצן יעדן אָפּגעשוואכטן קעמפער. ס'איז גענוג, ער זאָל זיך צורירן מיטן הוט
אף דער שפיז צום ריטערס פלייצע, וועט שוין דער קעגנער מער ניט וואַגן אף
אים אָנצופאלן. וועטוריע האָט שוין געוואָלט מאכן א סאָף צום ניט־גלייכן פאַר־
מעסט־געראַנגל, נאָר צו דער פרייד פון די פרויען האָט דער שוואכערער מיט דער
טעמפער זייט שווערד אראָפגעשליידערט דעם פּאַנעם־צודעק פונעם אינקאַגניטאַ,
און יענער האָט מיט די הענט פאַרשטעלט זיין געזיכט. באלד אפן אָרט האָט זיין
ניסע־קיילים אים אונטערגעטראָגן אן אנדער העלם, וואָס האָט נאָכאַמאָל פאַר־
דעקט דאָס פּאַנעם זיינס, און ער האָט מיט נאָך מער האסט גענומען דערשלאָגן
דעם אַרעמען ריטער.

מיט דער דערלויבעניש פונעם העראַלד־מייסטער איז ארויסגעפאַרן פאַרבייטן
דעם כאַלוש עווראַר. ס'האָט זיך געדוכט, אז אָט דער פרישגעבאַקענער ריטער
קלייבט זיך אָט אזוי אפן פערד זיצנדיק אריבערשפרינגען זיין קעגנער, — מיט אזא
אימפעט האָט ער זיך א לאַז געטאָן צו אים, און ס'האָט זיך טאַקע באלד געלאָזט
פילן די אָנגריף־קראַפט פון א גוואַר. האַגאַם ס'איז געווען צו זען, אז ער איז
נאָך ניט אזוי געניט און שלאכט־פייק, ווי דער צאד־שעקענעגעד. זיי האָבן אַנ־
געהויבן מיט א שפיז־געפעכט, און דער פאַרשטעלטער ריטער האָט געשיקט,
פלינק און דרייסט זיך געוואָרפן אפן נאָך ניט אויסגעפרוּוטן קעגנער. זיין שפיז
עק האָט זיך אלעמאָל אָנגעטראָפן אפן אייזן פון עווראַרס נייעם ברוסט־שיצער,
אפן געפאַנצער פון לעדער מיט מעטאלענע קנעפ איבער די היפטן, און ווי פלינק
עווראַר זאָל ניט באוועגן מיט זיין וואָפן־שילד, קען ער זיך ניט באַפרייען פון
די שטויסן, וואָס ער כאַפט אלע מאָל אין גאַנץ אומדערווארטע ערטער. ער איז

שוין שיר ניט ארויסגעשלאגן געווארן פונעם זאטל. בא זיך האָט ער שוין גע-
פועלט אופגעוואָרפן צו ווערן, אָבער צוזאמען מיט אים זאָל אויך אראָפגעשלי-
דערט ווערן דער סוינע. ס'שרעקט אים ניט אָפּ אף דער ערד צו דערפילן די בא-
פאנצערטע שוועריקייט פונעם קעגנערס וואָג. ער וואָלט מיט די ציין און מיט די
פויסטן זיך ארויסגעבאפרייט, און ער וואָלט זיכער דער ערשטער זיך צוריק אפן
פערד אופגעהויבן. דערווייל גרייפט יענער אָן אף אים אלץ האסטיקער און גרוי-
זאמער. ער האָט נאָרוואָס געקענט בלייבן אָנעם העלם אפן קאָפּ. זייערע שפיזן
האָבן זיך איבערגעקרייזט. אין דעם מאַמענט האָט ער פאר זיך אָנגעמערקט דאָס
ווייטערדיקע. אָ, ווען ער קען זיך דערלאנגען צווישן די העקלען, וואָס פארשפּי-
ליען דעם געקייטלטן פאנצער, אָדער אפילע צו די לעדערנע קני-שיידלען! דורכן
לעדער וואָלט ער מיט זיין שפיז-שפיץ זיך דורכגעשלאָגן צום הוילן לייב. די גע-
דאנקען אָבער זיינען ניט געווען אין איינקלאנג מיט די באוועגונגען פון די הענט.
ער איז געצווונגען געוואָרן זיך צו באנוגענען מיט דעם, וואָס ס'האָט זיך געלאָזט.
ער האָט זיך עטלעכע מאָל געצילט אין די אלע צווישן-ערטער אפן סוינעס ברוסט-
שילד, און מיטאמאָל האָט ער אָנגעטראַפן א ביסל העכער אף א שטיקל נאקעטן,
ניט באשיצטן האלדז-קנייטש אונטערן לינקן אויער. דאָ האָט א שטראָם בלוט
פארגאָסן דעם גאנצן אקסלאָגארטל, באם סוינע איז ארויסגעפאלן די שפיז פון דער
האנט, און ער האָט אראָפגעבויגן דעם קאָפּ, ווי אף אראָפּוואלגערן זיך פונעם
פערד. זיינע וואָפנטרעגער זיינען אונטערגעלאָפן אים אראָפּצונעמען פונעם
שלאכט-פערד. פאר עוורארן האָבן זיי איבערגעלאָזט דאָס קלייזייען און דעם קעג-
נערס פערד, פאר וועלכן ער וועט באם באזיגטן פאָדערן אויסקויף-געלט. וואָלט
עווראר געווען א גלייכבארעכטיקטער אַנטיילנעמער פונעם טורניר, ניט קיין
ריטער פון דער צווייטער ליניע, וואָלט דער באזיגטער זיך גערעכנט פאר א גע-
פאנגענעם, און ער וואָלט אויך געמוזט באצאָלן פאר דער אייגענער
באפרייונג.

עווראר האָט זיך לאנג אפן פערד ניט פארהאלטן. ער שעמט זיך מיטן האנאָע
האָבן פון נאָכאמאָל א קוק טאָן אף די ערשטע אין זיין לעבן דעראָבערטע טראָ-
פייען. ער דרייט אויך אויס דעם קאָפּ צו דער בעסערער העלפט, וואָס פלאצט
אלעמאָל אויס מיט יובל-געשרייען פאר אלע איבעריקע אפן טורניר-פעלד. בא
יעדן מינדסטן ניצאָכן פון אוועלכן-ס'איז ריטער שרייען זיי און קלאפן מיט די
פייס: „רום די דרייטע און פלינקע!“, „רום די מוטיקע זיגער!“. אזוי האָבן זיי
זיכער אויך צו אים געשריגן. ער איז דאָך אויך איינער פון די זיגער. מיט שטאַלץ
טראָגט ער זיך אף זיין שלאנקן דעריש צום אָרט פון דער אלגעמיינער וואקסא-
נאליע, אין דער סאמע מיט פונעם געראנגל. עפשער וועט ער נאָך באקומען די
טרוימף-קרוין. איצט האָט ער די רעכט זיך אַנשליסן אין יעדער מין צוזאמענ-
שטויס. די טורניר-עלטסטע האָבן געזען דעם ערשטן ניצאָכן זיינעם איבער א
קעגנער, וואָס איז פיל עלטער און דערפארענער פון אים. ווען מע זאָל נאָך וויסן,
אז יענער איז באזיגט געוואָרן דורך אזא איינעם, וואָס איז מיט עטלעכע טעג
צוריק נאָך געווען א פאזשיונג! נאָר ס'איז קיין ווונדער ניט: אָט די שטאַלץ-
מוטיקע און בראווע ריטער דאָ אין פראַוואנס לאנגווייליקן זיך שוין יאָרנווייז אָן
אן עכטער שלאכט. זיי קומען אף די טורנירן ווי אף א פארוויילונג, ווי אף אן
איינפאכן פארמעסט פון די קויכעס, ביכדיי זיי זאָלן ניט פארגליווערט ווערן. אן
אנדער זאך זיינען די קרייץ-ריטער. די, וועלכע האָבן פארוזכט דעם טאם פון
גרויסע בלוטיקע שלאכטן מיט די סאראצינער אינעם הייליקן לאנד. ער וואָלט
דאָ קיין איבעריקן טאָג ניט געבליבן, ווען דער הערצאָג זאָל אים דערלויבן... און
אויך וועטוריע זאָל עס פארלאנגען... עטלעכע גרעפנס, בא א צוויי צענדליק בא-
ראַנעסעס און וויקאנטעסעס, היינט וויפל דאמען און טעכטער פון אויפיל ווילגע-
בירענע אדללייט, וועלן באלד צוזען דעם איבערוואָג פון די קויכעס, ווי נאָר

ער וועט זיך א וואָרף טאָן צוהילף דעם שוואַכערן צאד! זײַן אַרט איז איצט דאָרט, וווּ ס'הערט זיך אמערסטן דאָס קרעכצן פון די געפאלענע און פארוונדעטע, און די נאָך ניט געטראָפּענע טרעטן אָפּ מיט צאָרן און מיט צײַן־קריצעניש פון אונטער דעם בלענדיקן שווערדין־געפלאַטער.

נאָר עוראָר האָט דאָרט די לאַרבער־קרױן ניט געוואָנען. ער האָט זיך געמוזט באַנוגענען מיט א געוויינלעכן זיגער־קראַנץ, אזא. ווי ס'האַבן באַקומען פיל פון די ריטער. ער האָט גלייַך נאָכן פאַרענדיקן די צערעמאָניע זיך דורכגעשלאָגן צו וועטוריען און דעם קראַנץ אוועקגעלייגט צו אירע פיס. דאָס שאלן פון דער מוזיק האָט ניט געלאָזט דערהערן, וואָס זי האָט אים געענטפערט. דער קאַרגער שמייכל אָף אירע ליפן האָט גאַרנישט ניט געזאָגט. אין דער זעלבער צײַט איז צוגעקומען דער נעבעכדיקער הויף־ריטער, וועמען עוראָר האָט פאַרביטן אינעם געראַנגל און אזוי גוט זיך אָפּגערעכנט מיטן קעגנער פון אָט דעם שלים־שלימאָזל. וועטוריע האָט זיך איבערגעקוקט מיט איר ייִדן. איר שמייכל איז ברייטער געוואָרן, ווען זי האָט גענומען דעם לעבעדיקן פאַלק פון יאַעלס הענט און האָט איבער עוראָרס אַקסל אונטערגעטראָגן דעם פויגל דעם געשלאָגענעם ריטער. יענער האָט פּייער־לעך באַהאַרצט אָפּגעדאַנקט, גלייַך ווי ער וואָלט די מאַטאַנע קאַשער פאַרדינט. א צעטומלט פאַרשעמטער, האָט עוראָר זיך באַמיט ניט אַרויסווייזן דעם פאַרדראָס און צאָרן, וואָס ריפּט אין אים. ער האָט מוירע געהאַט נאָכאַמאָל א קוק צו טאָן אָפּן באַגליקטן אויסזען פונעם ריטער דעם שוואַכלינג, ווי ער שפּילט זיך דאָ נײַ צאָנדיק — אלע זאָלן זען — מיט דער גרויסאַרטיקער מאַטאַנע, וואָס ער האָט נאָרוואָס באַקומען פון דער ערשטער דאַמע אָפּן טורניר. א לעבעדיקע מאַטאַנע... און ווי אָף צולאָכעס, האָט נאָך איצט געדאַרפּט אונטערקומען זײַן מוטערס הויף־דאַמע מיט דער טויטער פּאָווע אָף ביידע הענט. זי האָט א צעיאַצט־פּריילעכע אים געשטופּט דעם געשאַנק גלייַך אין פּאַנעם אַרײַן. די נאַרישע פּאָווע־פּעדערן האָבן אים צערייצט, געקיצלט דאָס געזיכט. א פאַרלוירענער, האָט ער אומגעשיקט איבערגענומען דעם געבראַטענעם פויגל פון אירע הענט, איין עק פונעם האַנטעך האָט זיך באַ אים אַרויסגעגליטשט. די פּאָווע אָף דער הילצערנער טאַץ האָט זיך א וואַקל געטאַן און איז געפאַלן צו זײַנע פיס מיט די אַרייַנגעשטעקטע פּעדערן אָף אַראָפּ. זײַן לעפּישער אויסזען בייסמיסע, ווי ער איז געשטאַנען מיטן אַראָפּע־לאָזטן קאַפּ צו דער ערד, ווי ער וואָלט א ייִשעוּ געהאַט מיט דער אין שטויב אויסגעוואַלגערטער מאַטאַנע, האָט באַ די אַרומיקע אַרויסגערופּן שפּאַט־געלעכטערן און שפּאַסיקע אויסרופּן. און נאָך איידער דער באַראָן מיט דער באַראָנעסע, זײַן פּאַטער און מוטער, האָבן עפּעס פירגענומען, האָט ער זײַן קאַס אויסגעלאָזט צו דער אונטערטראָגערן. איר צוריק אָפּגעבנדיק דאָס, וואָס איז אים אין דער האַנט געבליבן, האָט ער זי אזא שטויס געטאַן פון זיך, אז זי איז אַרייַנגעפאַלן אין די הענט פון א דערבייִשטייענדיקן, וואָס איז שיר ניט אומגעפאַלן מיט איר צוואמען. יאַעל האָט זיך א ריס געטאַן מיט אַופּגעהויבענע הענט צום גוואר, האָט אים ווע־טוריע אָפּגעהאַלטן. אויך אַנדערע זײַנען גרייט געווען אים באַפאַלן, נאָר זיי האָבן דאָס ניט געטאַן, ווייל ס'האַט זיי געשראַקן זײַן גווארישער אויסזען און דאָס אייזן, וואָס אָף אים. דער סאָף איז געווען: ס'איז אים פאַרווערט געוואָרן אַנטיילצונעמען אין די קאַמפּן ביזן סאָף טורניר. ווען ניט דאָס בייזניץ פון זײַנע הויכגעשטעלטע עלטערן, וואָלט מען זיך פונדעסטוועגן דאָ אָפּן אַרט מיט אים אָפּגערעכנט. ס'וואָלט אים ניט געהאַלפּן די באַפאַנצערונג מיטן ייִכעס־הערב אָף דער ברוסט. ריטער און ניט־ריטער, אלע וואָלטן צוגעלייגט א האַנט דערצו. קיינער וואָלט צו אים גאַרנישט ניט געהאַט, ווען ער באַגייט זיך אזוי מיט זײַן אייגן ווייב. א רי־טער קען אויך אָפּהייבן א האַנט אָף זײַנע טעכטער, אָף זײַנע שוועסטער... אָף זײַן אייגן בלוט און פלייש. אָבער מיט א דאַמע, א פרעמדע סעניאָרין, מוז ער זיך שטענדיק און אומעטום באַגיין ריטערלעך!

...נאָכן דריטן טורניר־טאָג האָט מען געמאכט אן איבערייס, וואָס וועט דויערן פון דאָנערשטיק ביז מאָנטיק אינדערפרי. יאָעל איז געווען פארנומען מיט היילן די ווונדן בא די צעשלאָגענע. בא עוורארס איינציקן קאָרבן — דעם ריטער מיטן פארשטעלטן פּאַנעם — האָט נאָך געיאטערט די פארטיפטע ווונד אפן האלדז. ווען ניט דער רינג אפן שפּיז־עק, וואָלט דאָס אייזן דערלאנגט צו דער וויישט, און ער וואָלט געבליבן אן דעם בית הבליעה? ער וואָלט עפּשער אויך פארלאָרן דאָס לאַשן, ווייל ס'וואָלטן איבערגעריסן געוואָרן די שטימ־בענדער, איז וויאזויארום וואָלט יאָעל דעמלט זיך דערוויסט דעם סאָד פון אָט דעם אינקאָנגיטאָ? ער האָט נאָך דערווייל וועטוריען גאַרנישט ניט דערציילט. זי וועט זיך אומזיסט אופרעגן און פונדאסניי איבערלעבן דאָס, וואָס זי מעג שוין פארגעסן. צו וואָס טויגן איר די אלע פּראָטים פון אָט דער גרויליקער געשיכטע? און וואָס וועט עס געבן, ווען זי זאל אפילע נאַכאמאַל וועלן פירנעמען אוועלכע־ס'איז שריט? ווען יענע איז שוין אזוי ווייט פונדאנען, אין א פרעמדער מעדינע... און ווער ווייסט, ווהיין זי האָט זיך פון דאָרט פארקליבן?

...ער ליגט איצט אליין בא וועטוריען אין שלאָף־צימער. אפן דיל זינען צע־וואָרפן בלומען; פרישע רויזן, געאַרגינען, מימאָזן. פון די טעפּיכער אָף די ווענט קוקן אראָפּ בילדער פונעם הייליקן טעסטאמענט, פונעם ריטער־לעבן. אפן טעפּיך, וואָס אנטקעגניבער דעם באלדאכין, איז אויסגעשטריקט דער הערצאָג אין א טורניר־שלאכט, ביים ער איז נאָך געווען א יונגער ריטער. בא דער שיין פון די וואקסענע ליכט מיט די פלעמלעך, וואָס טוקן זיך, זעט עס אלץ אויס ווי באוועג־לעך לעבעדיק, ווי א בילד, וואָס ער האָט ערשט נעכטן־אייערנעכטן געזען דאָ אפן טורניר־פלאץ. דאָס קאמין־פּייער צעבויעט נאָך מער דעם האלב־פינצטער פון כיידער, און יאָעלן דוכט זיך, אז ער געפינט זיך דאָ צווישן אופגעלעבטע שאַטנס. גוט, וואָס ס'ברענט דער קאמין. ס'איז שוין סאָף זומער, און אין צימער אָן אָט דעם פּייער וואָלט אים געווען איצט גאנץ קילבלעך צווישן אָט די שטיינערנע ווענט מיט די פארהאקטע שמאַלע פענצטער, וואָס לאָזן ניט אדורך קיין ווי־שטראל. וועטוריע איז אריינגעקומען פון נאָך דער באַד. זי ווארפט אראָפּ פון זיך דעם דעקמאנטל, צעגארטלט זיך און בלייבט אין איין נאכט־העמד, א ליניענס, א לאנגס ביז די קנעכל. זי זעצט זיך לעבן אים אפן בעט, מיט געהויבענע קני אייני געקלאמערטע אין ביידע הענט. די צעלאָזטע נאָך פייכטע האָר אירע דערגרייכן צום בעט־געצייג, אָף וועלכן זי זיצט. מיט וואָס איז זי ניט זיין אספאזיע, די באַרימטע פריינדן און געליבטע פונעם גריכישן גרויסן מעלכע־מאַן פּעריקל? זי איז אויך, ווי יענע, אי קלוג, אי שיין, אי זינדיק. ער פירט מיט דער האנט איבער איר צוגעדעקטער פלייצע אונטער די נאסע האָר און טראכט דערבײ, שמייכלענדיק צו זיך: אָט דער פּעריקל האָט גאָר ניט פיינט געהאט אָט דעם מין באשעפעניש... יאָעל זוכט איצט און וויל געפינען עפעס א פגאם אין איר אויסזען, אין דער פראַפּאַרץ פון אירע גלידער. ער מעסט צערטלעך מיט די פינגער די לענג פון איר נאָז, די ברייט פון איר מויל, די דינקייט פון אירע ברעמען. זי צעלאכט זיך און באווייזט אים אירע שמייכלענדיקע פּערל־צייך.

— וואָס שווייגסטו? — פרעגט זי. — איך מיין, דו ווילסט מיר עפעס זאָגן? ער שאַקלט מיטן קאָפּ אָף ניין. — און איך האָב פארטראכט, אז דו וועסט מיר באלד זאָגן, וואָס מע זאָגט צו א געליבטער. ווילסטו מיר גאַרניט זאָגן, אז דו האָסט מיך ליב? — טאקע אזוי פאַשעט, מיט אָט די געוויינלעכע גרויע אויסגעדראַשענע ווער־טער זאל איך עס דיר זאָגן? — האָט יאָעל געשפּאַסט.

¹ שפּיז־רער.

² שלונג.

— זאג, מיט וואָס פארא ווערטער דו ווילסט. נאָר זאָג עס מיר! איך וויל עס הערן!
— און אינגאנצן אָן ווערטער פארשטייטו ניט? מיינע הענט זאָגן דיר גאָר־
נישט ניט?

— דייןע ליפן זאָגן מיר אמאָל יאָ עפעס, — האָט וועטוריע ארומגענומען זיין האלדז און אים אריינגעקוקט אין די אויגן, — און אויך די הענט דייןע. — ער האָט ניט אויסגעהאלטן אירע בליקן, געוואָלט אַפּדרייען דאָס פּאַנעם, האָט זי א לאכנ־דיקע זיך ווארעם צוגעדריקט צו אים, — און מער דארפסטו מיר גאַרנישט ניט זאָגן. דיין פּאַנעם־אויסדרוק, די שיינענדיקע פרייד אין דייןע אויגן־אפּלען זאָגן מיר שטענדיק דאָס, וואָס איך וויל וויסן...

האָט ער זי אראָפּגעבויגן צו זיך און איינזעסט זי איינגעקלאַמערט אין זייןע אַרעמס. זי באַפרייט זיך פון זייןע צוואנגען אָף אזויפיל, אז זי זאָל קענען גלעטן זיין היילע מענערישע ברוסט, א געדיכט־באוואקסענע מיט געקרייזלטע דראַטיק־הארטע הערעלעך. זי קוויקט זיך מיט זייער שטעכעוודיקן קיצל און ווארפט אים אויס: דערפאר, אפּאַנעם, איז ער אזא הארטנעקיקער און א ווייניק נאָכגיביקער. ער איז מאסקים מיט איר. ער גיט דערביי צו, אז דאָס איז אויך א סימען פון מור־טיקייט און קראפט. מיט ווייכע האָר זיינען באוואקסן די נארישע שאַף. דער שרעקעוודיקער האָז האָט פּוכיק לויזע גלאטע הערעלעך. אָבער בא א לייב זיינען זיי שטיף־הארט. אזוי אויך פויגלען מיט די שטאַלץ־אופּגעוויבענע אַדלערישע קעפּ. בא די געוואטע און דרייסטע.

— און אויך בא די האכנאָעדיקע, מיט די אראָפּגעבויגענע צו דער ערד כאַזיי־ריים־קעפּ, — האָט זי געשטיקט אין זיך דעם געלעכטער־אויסבראַך, צודעקנדיק מיט דער אייבערשטער ליפּ דאָס אונטערשטע ליפּל אירס.

ס'זיינען בא איר פולבלעך־ווייכע לינדנשאפטלעכע ליפּן. יאָעל האָט זיי מיט זיין אייגענעם צעעפנט, זיך דערלאנגט צו איר שפיץ צונג, און דאָס צינדט זי גלייך אָן. דעמלט צעשפילט זיך אין איר דעם הערצאָגס יעיצעהאַרעדיק בלוט, און יאָעל דערפילט ערשט ווי ס'באדאַרף צו זיין איר פולע ריפּקייט און די זיס־הייסע לינדנשאפט. מיט וועלכער זי איז אים נעהענע...

אופּגעכאַפט האָט ער זיך, ווען זי איז נאָך געשלאָפּן. ער וואָלט שוין געקענט אוועקגיין, נאָר אָן איר באַקוקן דעם ארויסגאַנג וועט ער זיך פון אַרט ניט רירן. ס'איז אים געוואָרן הייס לעבן איר. איר לייב איז איצט שווייסיק־קלעפיק, ווי בא א שלאָפּנדיקער געזונטער פרוי. ער נעמט ניט צו די האנט פון איר ווייכן בויך. א שטאַרקער שלאַף, א לויזער בויך און שווייס — דאָס זיינען גוטע באַגלייטער, וואָס מע קען מיט זיי אריינציען ביזן טיפּן עלטער. ס'איז נאָך א ביסל פרי צו טראכטן וועגן עלטער אין באַצוג צו וועטוריען. ביפראט נאָך וועגן טיפּן עלטער. זי איז ווי א ריפּע פיירע אין טישרע און ווי א צעבלטע בלום אום ניסן. אזא איז זי שטענדיק, פון זינט ער קען זי. זי איז שוין אין סאלערנאָ געווען אן עכט צייטיקע כאוועס טאַכטער, ווען ער האָט זיך נאָך געהאלטן פאר א בן בקר. ס'איז שוין דעמלט געווען נאָכן דורפאל מיט קצינען, ווען ער האָט געמוזט פארלאָזן דעם פע־טער שעמטאָוס הויז אין נאַרבאַנע. באלד דערנאָך האָט אים וויי געטאָן די באַג־דאדער זיסע קליפּע, די הארטנעקיקע קטינע. ער האָט אזוי לאנג ניט געטראכט וועגן איר, און דאָ ערשט פארן אפּוואכן האָט זיך אים געפלאַנטערט אין כאַלעם אזא, ווי די קטינע. אויך אזא פיצל, מיט א יאם כיינ אויסגעגאַסן אָף אלע אירע אייוורים, און ווי א ליליע צארט. ער האָט פונדעסטוועגן געוואָלט, אז ס'זאָל טאַקע

¹ דאָ: א ניט ריפּער יונגלינג.

זיין זי, קטינע, אָבער דאָס איז גאָר אסמו, א יידישע דיכטערן פון מיט עטלעכע הונדערט יאָר צוריק... און שטענדיק אין די כאלוימעס פארבייט זי אים קטינע, וועלכע שלעפט אים ווידער מיט גוואלד צום בעסדין. ס'איז אים אזוי ווייטעקלעך צו הערן, ווי זי שרייט: מאוס לי— ער איז מיר דערווידער, איך קען מיט אים ניט לעבן, און זי פאָדערט טייקעף א געט. און ניט אזוי דער געט טוט אים וויי, ווי דאָס, וואָס זי איז אן אנדערע, ניט קטינע.

דערמיט האָט ער זיך אופגעכאפט. מיטן קלענסטן פינגער האָט ער א ריר געטאָן דאָס שוויסיקע גריבעלע אף דער אייבערשטער ליפ, דאָרט, ווו ס'האָט אים אמאָל א שנעל געטאָן דער מאלעך פון שיקע¹ און ער האָט באלד אלץ פארגעסן. ער האָט אָבער פארגעסן, האגאם ער האָט עס גוט אין זינען געהאט צו באַ-וואַרענען: אז דער סאָד פונעם אינקאָגניטאָ, דעם פארשטעלטן ריטער, זאָל ניט דערגיין צו וועטוריען. אין א פאָר טעג ארום נאָך דעם ווי דער פארשטעלטער איז פארווונדעט געוואָרן, האָט וועטוריע אין דער אָנוועזנהייט פונעם גראף ראַ-זשער און סקאָט דעם ענגלענדער גענומען לויבן יאָעלן פאר זיין גרויס באהאוונט-קייט אין דער מעדיצין-קונסט. זי ווייסט, אז ער האָט עס ניט ליב. זי האָט עס קיינמאָל ניט געטאָן. זאָל עס האָבן א שייכעס צו איר מוטער דער הערצאָג, וואָס ווערט פון טאָג צו טאָג בעסער? זי האָט אים אָבער באלד געבראכט אין א נאָך גרעסערער פארלעגנהייט.

— דו האָסט דאָך, יוליאַן, גלייך פעסטגעשטעלט, אז דאָס איז געווען א מאַרד... איך מיין, איבער דער קישעפמאכערן. נאָך איידער אפילע מיר זיינען צוגעטראָטן צום פאלמעסן.

— מיינסט, אז איצט בין איך שוין שטארק אין דעם זיכער?— האָט זי יאָעל געפאָרשט און איר געקוקט אין די אויגן אריין. ער האָט נאָך עפעס געוואָלט ארויסשטאמלען, האָט זי אים אָפגעהאקט:

— אַך, אזוי! טאָ פּרעג באַם ריטער מיטן פארווונדעטן האַלדז, וועט ער דיר דערציילן, ווער די מערדערן איז!

זי האָט עס געזאָגט מיט א שטאָך און א פארדראָס, האַלעמיי האָט זי זיך גע-דארפט וועגן דעם דערוויסן פון גאָר אן אנדער קוואַל... און מיט וואָס פאר א רעכט האָט ער עס געהאלטן בעסאָד פאר איר? לאַזט זיך אויס, אז דער באַזיגטער ריטער, דער היגער, וועמען זי האָט אוועקגעשענקט דעם פאלק-פויגל, איז דער מערדערנס מאַן. עמעס, א געוועזענער... און דער דריטער מאַן באַ איר, וועלכן זי האָט אליין פארטריבן, ער איז ערשט היינט געקומען צו וועטוריען און איר אלץ אויסדערציילט. וויאזוי זיין פענסולינע האָט מיט אירע הענט דערשטיקט א קישעפ-מאכערן, מיט וועלכער זי האָט געהאט טייוואָלנישע אינאַנים. פארן אנטלויפן פון דאָרט האָט זי דעם ריטער אירן באשווירן, ער זאָל זיך פאר איר נויקעם זיין אין אים... אין איר געוועזענעם מאַן, וואָס האָט זי קלוימערשט אויסגעגעבן, און זי האָט צוליב דעם געמוזט פארלאָזן דעם הערצאָגס שלאָס...

— אָט דאָס איז ער אהער געקומען נעקאָמע נעמען פאר זיין האַרץ-דאמע... איך ווייס שוין ניט, ווער פון זיי איז די עמעסע מאכשייפע?— האָט וועטוריע מיט א טרויעריק קאָל פארענדיקט איר דערציילן. — צי די, וועלכע איז אזוי מער-דערלעך דערשטיקט געוואָרן, צי די שוידערלעכע פענסולינע, וואָס ברענגט מיט זיך אומעטום, ווו זי זאָל זיך ניט באווייזן, אזויפיל אומגליק און מאַרד?.. און ס'זאָל זיך ניט געפינען, ווער ס'זאָל וועלן אויסטראָטן אָט דאָס שלעכטס פון דער ערד. אבי מע איז גרויסע בעריעס ארויסווייזן גוורעס אף די טורנירן. דאָרט, ווו מע דארף באשיצן פון בייז און זיך אַפּרעכענען פאר די פארדאָרבענע ניט-קריסטלעכע זיטן, ווו איז זי דעמלט, זייער ריטערלעכע אַפּפּערוויליקייט? די העל-

¹ פארגעסנהייט.

דישקייט, וואָס זיי ווייזן ארויס אף די טורניר־פלעצער, זאָלן זיי בעסער אויסנוצן באַם שטעלן זיך אף דער זייט פון גאָטס קריגער, וואָס זייער געווער איז ניט נאָר פון איינז, נאָר אויך פון גרויסמוטיקער גוטהארציקייט און יוישער... דער טורניר איז זיך פונדעסטוועגן ווי פריער געגאן מיט זיין גאנג. מע האָט אים נאָך פארלענגערט אף א פאַר טעג, קעדיי דערציען ביז סאָף פון דער צווייטער וואָך. דער גראַף ראזשער מיט זיינע נויסע־קיילים, צווישן זיי אויך מיכאיל סקאַט, זיינען נאָך פארבליבן צוגאסט אף א לענגערער צייט. זיי וועלן נאָך עפּשער אַנטוויילנעמען אינעם יאָגד די קומענדיקע וואָך.

אפן טורניר־פלאַץ האָט זיך דער געפּעכט קימאט ווי געענדיקט, האָט ער זיך אָנגעהויבן צווישן וועטוריען מיט יאַעלן, אין דעם בעיעכידעס אף די שפּאַצירן, באַ איר אין שלאָף־צימער. וועטוריע האָט שווער איבערגעלעבט דאָס אנטרונען ווערן פון דער מערדערן פענסוליען. ס'האָט זי געערגערט, וואָס יאַעל האָט גע־וואָלט פארבאהאלטן פון איר די גאַנצע געשיכטע. זי האָט אפּילע כיישעק געהאט, ער זאָל זיך מיט איר לאָזן פון יענער זייט פירעננייען־בערג, נאָכצופאַלגן און אָפּ־זוכן די פארברעכערן אפּילע פון אונטער דער ערד... אף יאַעלס ווידערווילן און שפּאַס־טריבעריי, אז ער איז נאָך ניט געהייליקט פארן ריטער־ראנג, אף דערוף דארף ער זיך צוערשט לאָזן בויםלעך, האָט זי ברייט צעעפּנט אירע גרויסע בור־שטיין־אויגן, ווי פאר אן אנטפלעקונג. ער האָט איר נאָך צוגעגעבן וועגן קריסט־לעכער זינד־פארגעבונג, וועגן דעם כעט פון צו זיין א נויקעס־ווענויטער, וואָס איז ביכלאל ניט אייגנטימלעך פאר דער בעסערער העלפט, ביפראט נאָך פאר א פרוי פונעם העכסטן אדל... זי האָט זיך צעלאכט. איר טערעץ איז געווען, אז מע טאָר ניט דערלאָזן, ס'זאָל קומען צו נאָך א מאָרד. אַט די דאָזיקע פענסוליע, זי איז זאָך דער טייוול אליין. זי איז פיייק צו די שוידערלעכסטע טאטן.

וועטוריע האָט נאָך ניט איין מאָל יאַעלן געלאָקט און גערייצט מיט דער מעג־לעכקייט פון צו מאכן אזא געהויבענע נעסיע אינעם ווונדערבאר־שיינעם שפּאַניע־לאַנד. זי האָט ניט געווסט, אז שפּאַניע איז זיין געבוירן־לאַנד, דאָס לאַנד פון זיינע קינדער־און יינגל־יאָרן. גוט, וואָס דער פּאַטער איז איצט אין איטאליע. מער פעלט אים ניט, יאַעלן, עמעצער פון פּאַטערס און מוטערס קרויוים אָדער גלאט באקאנטע זאָלן אים דאָרט באגעגענען מיט א קריסטלעכער פרוי אין א גע־מיינזאמער נעסיע. זיין פּאַטער, דעם אלטן זאבארע, דעם ריזע־ליבהאַבער, קען מען דאָרט אינעם ספּאַראד־לאַנד אין יעדן מאָקעם, ווי ס'איז נאָר פאראן א יידי־שער יישעו. וועטוריע האָט יאַעלן ניט איין מאָל פאַרגעוואָרפן:

— דו ביסט פאר מיר ניט גרייט מיט גאַרנישט ניט צו אָפּפערן. ס'פעלט דיר דאָס נאָבעלע, דאָס קענען ריטערלעך זיך באנעמען מיט דער פרוי, וועלכע דו האָסט גערן... דו קענסט אפּילע ניט שאפן דעם איינדרוק... מיך אָפּנארן, לאָז מיך אמאָל לעבן אין טאָעס... איך זאָל מיינען, אז בעעמעס... אז דו ביסט אן עכטער... — טייעריקע, — האָט ער מיט א קוש איר צוגעמאכט דאָס מויל, — די רייכעס פון געמאכטע זאלבן דיגערן א סאך לענגער, ווי דער אראַמאט פון דער סאַמע טייערסטער און עכטער בלום.

— ניין, — איז זי נאָך פונדעסטוועגן אלץ אנטוישט אין אים, — אזעלכע ווי דו קענען ניט אָפּפערווייליק שיין און שטאַרק ליב האָבן. — אזוי שטאַרק, עס זאָל שטאַרקער זיין פונעם טויט, — האָט יאַעל צוגע־געבן, — דאָס איז עמעס. דאָס זעט מען אין דער ליד פון אלע לידער, וואָס מיינן שטאַם האָט געשאפן.

ער ווייסט אפּילע ניט, צי מיטן „אזעלכע, ווי דו“ האָט זי געמיינט זיין ניט אָנגעהעריקייט צו איר פּאַלק, צו אזא געהויבענעם ריטער־שטאַנד, נאָר ס'איז אים שוין דערווידער געוואָרן איר ארויסווייזן, דערהויפּט די לעצטע צייט, דעם יוטר

ממה שהעגל רוצה לינק, הפרה רוצה להניק¹. ס'איז שוין דערגאן דערצו, אז אין א פאָר טעג ארום, נאָכן אופשטיין קאיאַר, ווען ער האָט זיך שוין געקליבן אוועקצורגיין, האָט זי ערשט גענומען באַקלאַנגן דעם גוירל זייערן, דאָס מוזן זיך אויסבאָהאלטן מיט די געפילן אפילע פאר אזא נאָענטן פריינט, ווי מיכאיל סקאַט. אָט דערפאר וואָלט זי געוואָלט אנטלויפן פונדאנען אין א ווייטער פרעמדער מעדינע, ווו קיינער זאָל זיי ניט קענען. דאָרט וואָלט זי אלץ געטאָן, די באהעפטונג זייערע זאָל ווירדיק פריי ווערן און אף אייביקע יאָרן.

יאַעלן איז קאלט געוואָרן אין אירע הייסע אַרעמס, וואָס האָבן ארומגעוויקלט זיין האַלדז. ער האָט איר אריינגעקוקט אין די אויגן. זי איז גרייט איבערצוהאקן דעם שטאמבוים אירן, צערייסן די גאַלדענע קייט פון דאָרדוירעסדיקער סראָרע-שאפט. דאָס וועט דאָך אפרודערן דעם גאנצן אדלשטאנד און דעם וויסן קלער! ס'וועט דערגיין ביז צום מאיעסטעט דעם קיניג, ביז צום וואטיקאן אין רוים! דער נאָבעלער הערצאָג, בא וועמען וועטויע איז די איינציקע און אין אזא גרויס כשויעס, וואָלט דאָס נאָך עפשער אראַפגעשלונגען, אָבער דער פירסום איבער דער גאָרער קריסטלעכער וועלט, און אויך אין דער יידישער! מיט אזא גער וואָלט מען געקענט שטאַלצירן, ווען דאָס זאָל זיך דערנאָך ניט אַפּרופּן, אפילע דאָ אינעם שטילן פּראַוואַנס, אין א צייט פון אזעלכע אומרוען, קריגן און קרייץ-צוגן, — אפן גוירל פון קאַל-ייסראַעל.

ער האָט עס אלץ איבערגעטראכט אין זיך, און דאָס, וואָס ער האָט גאַרניט געענטפערט אף אירע ווערטער, האָט זי, אפאַנעם, באַפרידיקט. זי האָט מיט האַנאַע זיך געטוליעט צו אים, געגלעט זיין קאַפּ, אים דערנענטערט צו זיך אף דער ברוסט, און נאָך א לענגערן שטילשוויגן האָט זי צוגעגעבן:

— איך האָב דאָרט אין דער שטאָט באַרסעלאַנע דער מאמעס א פריינט, מיין טויף-פאַטער... ער וועט אונדז אַפּפירן צום דאָרטיקן בישאָף, און אינעם זעלבן טאָג וועט ער אויך בענטשן אונדזער צוזאמענבונד אף שטענ...

זי האָט ניט באוויזן צו פארענדיקן דאָס וואָרט „אף שטענדיק“, האָט זיך יאַעל א ריס געטאָן פון אירע אַרעמס און איז שטיין געבליבן, אזוי ווי מע וואָלט אים שוין געהאט אַפּגעטוויולט. ער ווייסט אפילע ניט, וויאזוי און וואָס ער האָט איר אַפּגעענטפערט. ער געדענקט נאָר, ווי ס'איז אים שווער געווען זיך צו באהערשן. דאָס ערשטע מאָל האָט ער דערשפירט, אז ער שטייט פאר א פרוי מיט א קורצן סייכל, און אז ער איז אין קלעם איצט פון א גרעסערער לינדשאפט, פון א לינדי-שאפט, וואָס האָט גאַרנישט ניט צו טאָן מיט יעצער האַרע און טייווע. ס'האָט זיך אים דערמאָנט דער אפאָריום פון רעב שמועל האַנאַגיד, דער שפרוך האָט אים באַצווונגען זיך האַלטן רוי-קניכטער און ווירדיק. „מיט אָט די דריי, — האָט געזאָגט רעב שמועל האַנאַגיד, — זאָלסטו זיך אופירן ווייך און איידל, אפילע ווען זיי באַציען זיך צו דיר אף א גראָבן אויפן: מיט דיין הערשער, וואָס האָט בעיאד דיר שלעכטס צו טאָן; מיט א מענטשן, וואָס איז אפּגעשטאנען פון א שווערער קרענק; און מיט א פרוי, וואָס האָט דיך ליב“.

וועטויע האָט זיך שטארק פארלוירן. אן אַפּהענטיקע, האָט זי זיך גענומען פארענטפערן און מיט אים איינטיינען:

— זיינען מיר דען ניט אלציינע מענטשן? גלייבן מיר דען ניט אין איין און דעם זעלבן גאָט? איז דען דער רעטער אונדזערער, דער הייליקער יעזוס, ניט פון אייערע ברידער? מיר האָבן דאָך אלץ גענומען בא אייך, פון אייער הייליקער שריפט.

¹ געמיינט: נאָך מער ווי דאָס קעבלל וויל זויגן, וויל די קו געבן זויגן.
² באוויסט ווערן.

— כל שהו כביצה ביצה טובה הימנול¹, — האט ער איר ביז אפגעענטפערט מיט א מערע פון דער מעסיכטע בראַכעס. נאָר באלד האָט ער כאַראַטע געהאט, און מער געלאַסן, מיט אַן איבערלעכן ווייטעק, וואָס ער האָט געשטיקט אין זיך און ניט געוואָלט אַרויסווייזן, האָט ער איר גענומען דערציילן וועגן די מייסיס־טאטוים, וואָס ווערן אַפגעטאַן אין נאַמען פון זייער „רעטער“. אינעם דאַרף בעדוע, וואָס אפן צאַפן פון לאַנד, אף דער ערד, וואָס געהער צום פראַנקישן קיניג, האָט מען די איידע יידן צונויפגעטריבן אפן קלויסטער־פלאַץ, און ביז אַן אַנגעצונדענע ליכט וועט אויסברענען, האָבן זיי געמוזט באַשטימען: צי וועלן זיי אָנעמען דעם גלויבן פונעם הייליקן יעזוס, דעם ברודער אונדזערן, צי זיי וועלן גיין אפן פּייער? דעם קרייצטרעגער, וואָס איינער פון די יידן האָט אַריינגעשלעפט מיט זיך אינעם פּייער, האָט מען אויך געמאכט פאַר א הייליקן.

וועטוריע האָט מיט א פאַרקרימט פאַנעם זיך אַנגעכאַפט פאַרן קאַפּ, ווי זי וואָלט עס הערן ניט געוואָלט. און ער האָט ווייטער גערעדט:

— עפּשער מיינסטו, ס'איז אַן אויסגעטראַכטע זאַך? טאָ פּרעג בא די מינעזינר גער. זיי האָבן נאָך דעם שלאָס ניט פאַרלאָזט. פּרעג בא אזא גוטן קריסט, באַם עלטסטן זייערן, בא וואַלטער פאַן פאַגעלוויידע. ער וועט דיר דערציילן פון זיין אַפּשטאַם־לאַנד, פונעם ערעץ אשקענאַזי, וויאזוי מע האָט דאָרט א גאַנצע מישפּאַכע לעבעדיק באַגראָבן פאַר זיך וועלן אָנעמען דעם גלויבן אינעם געקרייציקטן; ער וועט דיר דערציילן אויך וועגן איינעם, וואָס מע האָט מיט גוואַלד אַפגעטויפט און ער האָט זיך אונטערגעצונדן און מיטן פּייער אף זיך אונטערגעצונדן דאָס געבעט־הויז, וואָס מע האָט געזאַלט פאַרוואַנדלען אין א קאַטוילישער קירך. ער וועט דיר דערציילן פון א פרוי מיגנאַ, וואָס האָט זיך קאַטעגאָריש אַפגעזאַגט פונעם ביסל טויף־וואסער, וואָס וואָלט איר געקענט ראַטעווען דאָס לעבן, און בעסער אויסגע־וויילט דעם אוטאָדאַפּע.

— איז צוליב וואָס אזא ביטערע אַקשאַנעס? — האָט זיך וועטוריע געערגערט.

וואָס וואָלט איר אזוי שלעכט געווען צו ווערן א רעכטגלויביקע קריסטן?
יאַעל האָט זיך א וויילע געקווענקלט, און נאָך א קורצן ייִשעוו־האַדאַס האָט ער געלאַסן, רויק, ווי ער וואָלט גערעדט צו זיך, איר געענטפערט:

— דער יעגער־הונט ווונדערט זיך אויך אף דער פלינקפּיסיקייט פון דער שוואַכער גאַזעל, וועלכע ער קען ניט דעריאָגן. זיין געהאַרכזאַם־קנעכטיש הינר־טישער מויעך קען עס ניט באַנעמען, אז די גאַזעל אַנטלויפט צוליב סאַקאַנעס־נעפּאַשעס, צוליבן ראַטעווען דאָס אייגענע לעבן, אין דער צייט, ווען דער הונט לויפט פאַרן באלעבאַס' וועגן, פאַרן גוטן ביסן, וואָס ער וועט דערפאַר באַקומען. די ערד דאַרף אַרויסוואַרפן פון זיך די האַנט, וואָס ווערט אופגעהויבן אף צו פאַרשניידן זיין פּאַטערס קיעם. די ליפּן, וואָס פאַרשעמען די מוטער, וועמענס מילך זיי האָבן געוויגן, דאַרפן אַפגעפאַלן ווערן. איך האָב דיר אַמאַל געזאַגט: „מיר זיינען א קליין פאַלק, דערפאַר אָבער ציען מיר אונדזער יעניקע פון א טיף, וואָס דערגרייכט צו אַריבער דרײַ טויזנט יאַר, און אין איר זיינען מיר פאַרוואַרצלט מיט אונדזער זיין. רײס מיך אַפּ פון מײַנע אַוועס, בין איך א גאַרניט...“

מיט דעם איז ער אוועק פון איר. וועטוריע איז געבליבן אליין, א דערשראַקן צעדולטע. ס'האָט אף איר געדריקט דער ייעש. אין איר נעשאַמע־געפאַלנקייט האָט זי פונדעסטוועגן געזוכט עפעס א באַרעכטיקונג פאַר אים. אַט איז איר אפן געדאַנק געקומען דער יעוואַנגעלישער פאַסעק, ווו דער הייליקער יעזוס האַלט אין וואַרע־נען: „ווער ס'וועט אַפּרעדן איינעם פון די ווייניקע, וועלכע גלייבן אין מיר, איז בעסער זאַל ער א מילשטיין זיך אופהענגען אפן האַלדז און זיך אַריינוואַרפן אין יאַם אַריין“. פאַרוואָס זשע זאַל זיך יאַעל לאָזן אַפּרעדן פון זיין גלויבן? אָבער

¹ געמיינט: ענלעכקייט צו דעם איי קומט ניט צו אן עכט איי.

באלד טוט א ברי א פארדראס: זיי זיינען שוין ביידע אזוי ווייט פארפירט און זיין דיק, איז פארוואס זאל ער זיך אפילע ניט וועלן באמען צו פרווון פארדארבן א קריסטלעכע נעשאַמע? פארוואס זאל ער ניט וועלן זי אַפּווענדן פונעם גערעכטן גלויבן אין דער דריי־אייניקייט? ס'וואַלט דערפון סייווי גאַרניט געוואָרן. זי טוט זיך א כאפ פארן קאַפּ, און א פארצווייפלטע נעמט זי איבערטראכטן, וואָס ס'וואַלט זיך געטאָן, ווען זי גיט זיך אים אונטער. וואָס פאר א שטורעם ס'וואַלט ארויסגע־רופן איר פאראט אין דער קריסטלעכער וועלט. וווּ זשע איז דער אויסוועג? הייבט ווידער אַנוואקסן דער טארומעס־געפיל אף יאַעלן. צוליב וואָס האָט ער זיך פאר רופן אף די שוידערלעכע טאטן פון די קרייצטרעגער? פארשטייט זיך, דאָס איז אומגעהייער אכזאַריעסדיק, אָט דאָס, וואָס ער דערציילט וועגן די אומגעקומענע אפן פנייער. אָבער דאָס הייסט נאָך ניט, אז זיי זיינען גערעכט געווען מיט זייער איינגעשפּאַרטקייט. ניט שטענדיק איז דער מאַרטירער א קאַרבן פאר דער גע־רעכטיקייט. פונקט ווי די, וואָס האָבן די יידן געבראכט דערצו, זיינען ניט די גערעכטע גאַט־קעמפער. דער געקרייציקטער האָט געהייסן ליב האָבן די פאר־בלאַנדזשעטע, זיי וועלן דאָך סאַפּקאַלאַף דעם ריכטיקן וועג געפינען. ווייל די ריכטיקייט, דער עמעס איז ניט עפעס אזוינס, וואָס ס'קען אים האָבן איינער און דער צווייטער זאל אים קיינמאָל ניט קענען פאַרמאַגן. דער עמעס, דוכט זיך איר, איז איין און דער זעלבער, ער איז פאר אלעמען גליַך צוגענגלעך... און דאפקע אָט די ליטיש־פרומע קריסטלעך־שיינע געדאַנקען האָבן זי אריינגעבראכט אין א פינילעכן צווייפל און אין א וואקלעניש: צי האָט זי אלץ געטאָן אף ברעכן די אקר־שאַנעס בא איר אויסדערוויילטן?

יאַעל איז שוין דעמלט געווען פון יענער זייט מויער־וואנט, וואָס האָט ארומ־גערינגלט דעם שלאַס־הויף, ער איז געגאָן ניט מיטן וועג, נאָר גלאט אזוי איבער די ווילדגראַזן אפן ברייטן פליין. די ערד אונטער זיינע פיס איז געווען נאַכגי־ביק ווייך און ערטערווייז גאַנץ פייכטלעך, דאָך האָט ער אויסגעמיטן די טרוקענע שטעגן, וועלכע קרייצן זיך איבער, שלענגלען זיך און פירן ערגעץ אין א יישעו צו מענטשן. ער האָט זיך אויך ניט געוואַלט אומקערן צו זיך אין זיין כיי־ער־מעיוכעד, טאַמער וועט ער זיך דאַרט טרעפן מיט טאַנכמען. ס'איז נאָך ווייט צום זון־פאַרגאַנג. ער וואַנדלט שוין אזוי א גוטע פאַר שאַ, און דער קאַפּ איז נאָך אלץ פול מיטן איבערגעלעבטן. אינעם פלאַנטער פון געדאַנקען יאַגן אלעמאַל אַן נייע טראכטענישן, אויספירן, פלענער. אָפט מאַכן זיי האַסטיקער דאָס קלאפן פונעם האַרצן. בייסן אויסבאַדן זיך אין א שמאַלן אַרבל פון די גיך־לויפנדיקע טיך־וואַסערן האָט ער זיך דערמאַנט, ווי ער האָט אַנומלט? דערציילט וועטוריען וועגן הילעל האַזאַקן. דעמלט, ווען זי האָט אים איינגעריבן די פלייצע אף דער באַד־באַנק, און ער האָט פון איר געלאכט, אז דאָס טוט זי א גאַטסוויליקע זאַך. — א גאַטסוויליקע? — האָט זיך וועטוריע געוואַנדערט.

— מאַדאָך, — האָט ער געזאַגט, — פאר דעם קייניגס א שטיינערנע סטאַטוע האלט מען מעשאַרסים אף זי שטענדיק פּוצן און רייניקן און וואשן, היינט ווי דאַרף מען ריין האַלטן דעם קערפער פון א לעבעדיקן מענטשן?

זי האָט עס גליַך פאַרשטאַנען ווי אַן אַנדיטונג אף די פילצאָליקע קרוציפיקסן פונעם יויזל, וואָס מע קאַרגט ניט פאר זיי קיין גאַלד און זילבער, און מע האלט זיי אין איין ריבן און שנייערן. זי האָט זיך גראַד פאַרנומען דערמיט, בייס ער האָט זי אַפּגערופן צו דער באַד. האָט זי עס דעמלט גאַנץ פּיין אַראַפּגעשלונגען און פאַרשוויגן... זי איז צו אים ביכלאַל געווען א דימענט, איבערהויפט פאר דער לעצטער צייט. ער האָט איר שטענדיק אלץ געקענט זאַגן און אויך טאָן, וואַזוי ער וויל. איצט וועט ער זיך מוזן צעשיידן מיט אָט דעם טייערן דימענט...

מיט וואָס זשע וועט ער, יאָעל, געהאַלפֿן ווערן נאָכן אוועקוואַרפֿן „זיין די מענט“? וואָס וועט זיין די רעפּוע אָף צו אויסהיילן די ווונד, וועלכע וועט לאַנג נאָך זייער צעשיידונג זיך יאטערן און וויי טאָן? ער האָט זיך ניט פּאַרגעשטעלט, אז ס'וועט אים אזוי שווערמוטיק זיין דאָס מוזן אוועק פּונדאנען. נאָר ס'איז שוין אפּאַנעם, די העכסטע צייט אָף צו מאַכן א סאָף דערצו. ער מוז זיך אליין זאָגן מיטן פּולן מויל: רויפּע, הייל זיך אליין. מיט שרעק און ציטערניש טראַכט ער וועגן דעם גרויסן אווראַהאַם איבן עזרע, דעם אומגליקלעכן מקונן¹, וואָס האָט אפּגעלעבט א לוייציזלעכדיק לעבן אין דאכקעס און אין ענויים קשים². „ווען איך זאָל פּאַרקויפֿן ליכט, וואָלט די זון ביז מיין טויט קיינמאַל ניט אונטערגעגאַן, — האָט ער זיך געקלאָגט אין זיינע פּייזים. — ווען איך וואָלט גענויט טאכריכים, וואָלטן מענטשן קיינמאַל ניט געשטאַרבן“ — איז ער זיך מיסראַעם אין איינעם פון זיינע שירים. האָט אים געדאַרפֿט טרעפֿן, אז זיין איינ־און־איינציקער זון ייצאָק זאָל אויסבייטן דאָס רענדל און ווערן א מוסולמענער.

ער, יאָעל, וועט זיין טאַטן פון אזא אומגליק אויסהיטן. ער וועט עס ניט טאָן ניט נאָר צוליב וועטוריען, נאָר אפּילע ווען ער זאָל שטיין אין געפּאַר מיטן לעבן. ער קען וועטוריען, זי וועט אים קיין שלעכטס ניט טאָן, און ער דאַרף זיך אויך באַמיען ניט צו באַליידיקן אירע געפּילן. זיי דאַרפֿן זיך צעגייין ווי גוטע פּרינטי, אָן קריגעריי און אָן טאַרומעס איינער אפּן צווייטן. גוט, וואָס ער האָט זיך ניט אַנגעצונדן און איז ניט ארויס פון די קיילים, ווען ס'איז צו אים דערגאַן איר פּאַר־טראַכט. ער האָט, דוכט זיך, זיך געהאַלטן געדולדיק. קימאַט ווי הילעל האַזאַקן, ביים די צוויי פּראַסטע יונגען זיינען געגאַן אין געוועט, אז זיי וועלן אים ארויס־פירן פון געדולד. איינער האָט דעם אלטן פּאַרשאַטן מיט נאַרישע פּראַגן, אָף וועלכע ער האָט געלאָסן געענטפּערט, און דער צווייטער איז אים באַפּאַלן מיט זידלערייען, מיט קלאָלעס אוכראַמעס: אז צוליב אים וועט ער פּאַרלירן גאַנצע מיט הונדערט זויס³. האָט אים דער אלטער געמיטלעך געענטפּערט: „בעסער, מיין זון, זאָלסטו פיר הונדערט זויס פּאַרלירן, איידער איך זאָל איינמאַל פּאַרלירן מיין געדולד“. יאָעל, איז אַבער ווייט ניט אזא סאַוולען⁴, ווי אָט דער זאַקן הילעל, האַגאַם ער האָט פּעסט באַשטימט זיך מיט איר אופּירן א סאַך איינגעהאַל־טענער און מעיושעוודיקער.

אין דער זעלבער נאַכט זיינען זיי געווען ווידער צוזאַמען. זי איז געקומען צו אים אין כּיידער אים איבערבעטן. ער האָט זיך געלאָזט ריינדן און איז געווען צו איר גוט און ליבלעך, ווי ביז דעם היינטיקן אויסבראַך. דערנאָך אין בעט בא איר, נאָך דער באַפּריידיקונג, האָט זיך איר אפּילע געדוכט, אז ער איז איצט מער גע־נייגט אויסצוהערן די רייז אירע וועגן דעם הייליקן יעזוס, וואָס איז געגאַן אפּן קרייץ פּאַר אונדזערע און פּאַר אלעמענס זינד, פּאַר די זינד פון דער גאַנצער מענטשהייט. ער האָט איר נאָר געזאַגט: ס'האַט אים קיינער ניט געבעטן, ער זאָל זיין דער קאַרבן פּאַר דער וועלטס כאַטאַים... און נאָך האָט ער געזאַגט: צו קליין איז דער קאַרבן פּאַר אזא באַרג מיט זינד פון א גאַנצער וועלט. אין ערעץ הוידו, דערציילט ער איר, שלאָגט מען זיך נאָך ביז היינט און מע פּאַרגיסט טייכן בלוט פּאַר איין צאָן פון זייער מענטשן־גאַט, דעם בודדא. די מוסולמענער רייסן זיך נאָך אלץ ארום צווישן זיך שוין עטלעכע הונדערט יאָר פּאַר דער פּאַן און פּאַר דער האַלבאַשע פון זייער נאָווי מוכאַמעד, און איר, קריסטן, האָט געמאַכט א הייליקייט פונעם קרייץ, אָף וועלכן ער איז קלוימערשט...

¹ פּאַרפּאַסער פון קלאָגלידער.

² שווערע פּיינען.

³ גילדן.

⁴ געדולדיקער.

— אבער וועגן גאטס זון האבן דאך נעוועס געזאגט די נעוועים, — לאַזט זי אים ניט דערזאגן די אפיקארסעס זיינע. זי געדענקט אף אויסווייניק די פסוקים באם נאָווי יעשיע: די בסולע וועט ניט נאָר טראַגעוודיק ווערן, נאָר אויך גע- בירן; און בא יכעזקל דעם נאָווי — וועגן די טויערן פון דער הייליקייט, וועלכע וועלן בלייבן געשלאָסן און דורך וועלכע קיינער וועט ניט אדורך, נאָר איינער, דער גאָט פון ייסראַעל. מיינט ער דאָך די הייליקע יונגפרוי מאַריע, דורך וועמען ס'האָט געדארפט קומען דער רעטער אף דער ערד, דער מאַשיעך אונדזערער, וואָס האָט געבראכט מיט זיך גאָטס גנאָד אף דער מענטשהייט.

יאַעל האָט פאַרשטיקט אין זיך דעם געלעכטער. אין דער פינצטער האָט זי ניט געזען דעם ברייטן שמייכל אף זיין פאַנעם. אין סאלערנאָ האָט איינער פון די מעדיצינער — פריידענקער זיך געלאָזט שפּאַסן וועגן דעם אינגעווייד פון דער הייליקער מאַריע, וואָס איז געגליכן געווען צו א שטייטל, אין וועלכן דער היילי- קער גיסט האָט געשפּילט די ראַל פונעם אייבערשטן פונעם שטייטל, און פונעם געמיש פון גאָט און מענטש איז ארויסגעקומען דער הייליקער יעזוס. אן אנדערער האָט דעמלט דערציילט וועגן א גיסטלעכן, בא וועמען מע האָט אנומלטן גע- פרעגט: ווי קען עס מעגלעך זיין די דריי־אייניקייט? אינדרייען זאָלן זיי זיין איין גאָט? „האלעמני א פאַר הויזן, — האָט דער גיסטלעכער זיך ניט פאַרלוירן, — האָט אויך דריי לעכער, פונדעסטוועגן איז דאָס איין פאַר פלודערן“.

יאַעל האָט עס איר ניט איבערדערציילט. זי וועט דערפון ניט לאַכן. דאָס וועט זי גיכער באַליידיקן ווי פריילעך מאַכן, און ער וויל זי איצט ניט ערגערן. זי האָט שוין היינט פאַרן טאַג גענוג איבערגעלעבט פאַרדראָס און אנטוישונג... און צע- טראַטענע זעלבסטוויירדע. זי איז געקומען צו אים צו לויפן ווי מיט א פאַרסאַמטן געוויסן. זי האָט זיך וויינענדיק פאַרענטפערט און אים ארומגענומען מיט אירע וואַרעמע הענט, געקושט מיט די פייכטע ליפן. איצט אויך דאָס זעלבע. צוואמען מיט די צערטלערייען שמוגלט זי אדורך די באַגייסטערונג אירע, דעם עקסטאַז פאַר דעם, וואָס זי רעדט צו אים איצט. זי איז זיכער, אז מיט די רייד פון די נעוועים וועגן דער מעשיכישקייט פון גאָטס זון האָט זי געטראַפן, ווי אין פינטל. דאָ האָט ער שוין ניט, יוליאַן, מיט וואָס אנטקעגנצוקומען. זי איז אין אזא הייס- לייזע פון איר ניצאַכן, אז זי דאַרף שוין אפילע ניט קיין סימען פון מיטשטימונג. זי רעדט אלץ אליין אי פאַר זיך, אי פאַר אים. יאַעל האָט איר געמוזט איבערשלאָגן און א זאַג טאָן:

— יא, גאָטס גנאָד... גאָטס זון... די נעוועים האָבן נעוועס געזאָגט: ווען מאַ- שיעך וועט קומען, וועט אָפּגעטאַן ווערן דאָס שלעכטס פון דער ערד. ס'וועלן לאַכלוטן אויסגעמיטן ווערן מילכאַמעס מיט בלוט־פאַרגיסונגען. און אייער מאַ- שיעך... דער רעטער פון דער מענטשהייט, פון זינט ער איז געקומען... מע האָט זיך נאָך קיינמאַל אזוי ניט געבאַדן אין בלוט, ווי איצט. נעם די קרייץ־צוגן... די קאַמפּסלוסטיקע בלוטגריקע ריטער אייערע... — זיי זיינען דאָך ניט קיין גיסטלעכע.

— ניט קיין גיסטלעכע, זיי זיינען דאָך אַבער רעכטגלויביקע קריסטן! און די גיסטלעכע? צי ווייסטו וועגן צווייטן סינאָד, וועלכן מע האָט אָנגערופן „דער סינאָד פון די מערדער“? זיי האָבן מיט דער שווערד אין האַנט געצווונגען מענטשן צו ווערן קריסטן. דער בישאָף פון אלעקסאַנדריע קיריל האָט אליין אָנגע- פירט מיט דער האַריגע פון טויזנטער יידן, אין א שטאָט, ווו זיי האָבן שוין גע- וויינט העכער זיבן הונדערט יאָר. די טאַכטער פונעם געלערנטן גריך פּעאַן, — זי איז געווען די געליבטע פונעם פּילאַסאַף אימאַטי, — האָט מען אַראָפּגעשלעפט פונעם רייטוואָגן, צעריסן אף איר די קליידער, און א האַלב־נאַקטע האָט מען זי געשטויסן אין קלויסטער אַריין. און דאָס הייסט גאָטס גנאָד און אזא גליק?.. צי מוז מען דען אָט דעם כעסעד איינפירן מיט צוואַנג און מיט גוואַלד? עפּשער אָן

אָט דעם אומרעכט וואָלט דאָס קריסטנטום איצט ניט געווען די הערשערן איבער פעלקער און לענדער? ס'וואָלט פארבליבן מער ניט ווי א זיטלעכע לערע און א גלויבן בא א קלייניגקער איידע אַרעמע באלמעלאַכעס און פישער פונעם בארגיקן גאַליל. די דאָזיקע פאַשעטע אויסגעמאַטערטע עוויונינים האָבן ניט מוירע געהאַט פארן טויט. זיי האָבן זיך אָפגעזאָגט צו אנערקענען דעם וועלט־רעגירער. דעם רוימישן אימפעראַטאָר, פארן הערשער איבער זייער לאַנד, איבער זייער אַרעם לעבן.

וועטוריען איז געפעלן געוואָרן דער געלאסענער טאָן און די ווארעמקייט, וואָס ס'פילט זיך איצט אין זיינע ווערטער. דאָס רעדט ער דאָך אזוי וועגן די ערשטע קריסטן. זי זאָגט עס אים. ער גלעט איר קאָפּ.

— דאָס רעד איך אזוי וועגן די אומוויסנדיקע נאווע ברידער מינע פון יענער אלטער צייט. זיי האָבן זיך ניט פאַרגעשטעלט, אז אין זייער נאָמען... זייער אן אָנהענגער וועט זיך איצט קרוינען מיט אזא כתר מלכות¹, וואָס אפילע קיין איי־נער פון די רוימישע אימפעראַטאָרן האָט וועגן דעם ניט געטרוימט. ער וועט זיך באצירן מיט א קראַנץ פון שטראַלן און וועט זיך אַנרופן „גאַטס פארטרעטער אָף דער ערד“, האַגאם ער איז א פאַשעטער באַסערוועדאָם, אזא, ווי דו, ווי איך. און ווי דער פריינט אונדזערער, דער בריט, דערציילט, איז ער אפילע א גאַנץ גע־מיינער נעפעש, מיט די אלע שלעכטע מידעס, וואָס סע פארמאָגט אן אינטריגאַן... א טיראַן...

זי האָט אים צוגעמאַכט דאָס מויל מיט דער האַנט און ניט געלאָזט מערער רעדן. מיט מיכאַיל סקאַטן האָט וועטוריע געהאַט א רייד באזונדער. זי האָט זיך געקריגט מיט אים פארן קאוועד פונעם הייליקן פאַטער, דעם פויפסט. וויאזוי קען מען זיך אזוי אויסדריקן וועגן גאַטס פארטרעטער אָף דער ערד? וואָס זאָלן שוין זאָגן די סאַנים פון דער קריסטלעכער קירך? די אלע אומגלויביקע... און אזא, ווי יוליאַן?...

און איינמאַל, ווען זי האָט אזוי גערעדט מיטן ענגלענדער וועגן די אומגלוי־ביקע און דער שמועס איז ארוף אָף יאַעלן, האָט זי זיך מיטאַמאַל צעוויינט. מי־כאַיל סקאַט האָט זי געוואָלט באַרויקן, זיך פאַרענטפערן... אָבער ער איז גאַר געוואָרן צעטומלט, ביים זי האָט מיט טרערן אין די אויגן גענומען זיך אראַפריידן פאר אים פון האַרצן וועגן דעם, אז זי וועט זיך ענדלעך מוזן מיט יאַעלן צעשיידן, כאַטש זי וועט דערפון שטאַרק לייַדן. ער איז איר נאָענט, און זי האָט אים ליב. האָט זי געשלונגען די טרערן און זיך מוידע געווען: זי וואָלט מיט אים אוועק הינטער די האַריי־כוישעך, ווען ער זאָל וועלן אריבערגיין צום ריכטיקן גלויבן. זי וואָלט מיט פרייד אָנגענומען אָט דעם דערנער־וועג, דעם שאַפעלן וועג פון אראַפגעפאלנקייט, דערנידעריקונג און כאַרפעס־פאַנעם. זי ווייסט, אלע וואָלטן זיך פון איר אָפגעשאַקלט. מע וואָלט זי עפשער גערוידעפט, פאַרשאַלטן מיט טויטע קלאַלעס. נאָר זי איז גרייט אַנטאָן אָף זיך די מאַרטירער־קרין, זיין פאַר־טריבן פון דער היים, זיך אָפזאָגן פון אלץ און אלעמען...

דער ענגלענדער האָט ניט געקענט עפענען דאָס מויל. ס'האַט אין אים גע־ברענט א פייער פון אייפער און קינע. ער טראַכט איצט מיט גרויסע אויגן וועגן יאַעלן. ס'אַרט אים ניט אזוי זיין אייגענער דאַלעס, ווי יענעם אשירעס. וועט־ריע, דער ניט־דערגרייכבארער טרוים זיינער, דער באַרג־שפיץ, צו וועלכן ער האָט שטענדיק געקוקט אָף ארוף. ער האָט באהאַלטן געשטיקט אין זיך די טייווע, די אומייגננזציקע גענעם־ליבע, וואָס האָט אין אים געסאַרפעט. דאָס געוועים־גע־פיל האָט בא אים נאָר געדינט אָף זי צו באוונדערן און פאַרגעטערן, מיט א

¹ קייניגלעכער קרוין.

² בענקשאפט.

מיז פארערונג אנזיכט ווערן פון איר ליטוועליקן זיך באנעמען מיט אים. און דא...
מאמעס א הימליגעשריין! אט די שטאלקיןאבעלע הויכגעשטעלטע סעניאריין פון
גרעסטן אדל טראגט זיך אן. און א יוכעסלאזער עסקולאק זאל איר דורכלויכט
געבן זיין יארווארט!

ער איז דערשטיינט און פארלוירן. דערצו עסט אים נאך דאס ווערעמל פון
כטאד אין זייער פייזשער אענטקייט. ער געפינט איצט סיכאנים פארדעמטיקע
באזיינזן וואס זאגן איידעם. און אייניג האט שוין פון לאנג געקענט פארקומען.
ער האט עס באטייטפערלעך געקענט זען אין פארשטיין פאר אזא לאנגער צייט
פון זייער בייזנס צוזאמענזיטן. עפשער ציען זיך נאך די פעדעס פון סאלערנא.
ער כאפט א בליק אף דער פארזיינטער זעטורען. איר הארטיגן מיט די
פיס אף דער באנק. דאס וויקלען זיך אינעם געבלימלטן טוד אף די אסל מאכט
איר אייסזען נאך פארזעטער אין אזוי אימבאהאלפןאומגליקלעך. די אינגע
הילטקייט פארדעקט מעגלעך. נאך א גרעסערן סאדן א סאד. וואס באהאלט זיך
אויס אינטער די פאלדן פונעם זינדנס. פון דערפון זיכער די פארזיינפונג. ער
האט זיך געריכט דעם גאנצן עפעס דערגיין בא יאעלן.

בא דער ערשטער באגעגעניש זייערער האט ער יאעלן געגעבן אנצוהערן. אז
ער ווייסט זענען אלץ. ער איז דער ערשטער און דערוועלט דער איינציגער. וועמען
וועטוויזט האט זיך פארטרויט. ער רעהט מיט אים. ווי ער וואלט גענומען אף זיך
די ראל פון אן ארבייטער. דאס איז ווייט ניש קיין ליכטע מיסיע זיך פאנאדער
קלייבן אינעם געפילןגעפילאנטער פון אזא פאר. ווי זיי ביידע... אין דאך...

— אין אזא פאל דארף מען דוכט זיך. האבן די האסקאטע איך פונעם צווייטן
צאה. — האט אים יאעל ניש געלאזט דערעדן.

— דו האסט עפעס קעגן מיר, יאעלן מיר זענען דוכט זיך. מיטפריינט?

— ניין, איך האב גארנישט קעגן דיר... אים א שאליש. — האט יאעל זיך אומר

געקערט פון אים און גענומען שפאנען אין דער לענג פון צימער. סקאט האט
איך טאקספיל געשוויגן.

— איך פארשטיי, אז דער גאנצער אפהאלט איז אינעם גלויבן. — האט ער
נאך א לענגערער ווילע גענומען רעדן ווי צו זיך אליין. ער איז געווען אייני
געהאלטן. הארג אף ווערטער. דאך האט ער אינטערנעטראגן דעם געדאנק זינעם
גאנץ בוילעט אין קלאר. — בא מיר, צום ביישפיל, וואלט עס א קליינע ראליע
געשפילט. דער אלטער צו דער נייער גלויבן. מיר זענען דאך מיט דיר פארגען
שוועטע מענטשן.

יאעלן האט עס איפגעכאכט. ס'איז אים שווער געווען זיך צוריקהאלטן. האט
ער גענומען היציק רעדן:

— אט די פארטרעטער פון די נייע גלויבנס דערמאנען מיר גאנץ באשטימט
אין די ראצזשיטע כאוורטעס. אין איין פאל זענען זיי נאך ערגער פון די גאולאך
ניג. דער גאולען רויבט און הארגעט אין זוכט ניש קיין זוכס'אויטעס. ער בארעכט
טיקט זיך ניש, אז ער טוט א גאטוואך, א הויליקן טאט. אבער יענע קרויסטן, ווי
נאר זיי זענען געווארן די הערשער. האבן זיי גענומען פארניכטן די געצנדיגער
דערפאר, וואס יענע גלויבן ניש אינעם רעטער. די מוסולמענער הארגענען קרויסטן
דערפאר, וואס זיי גלויבן יא אינעם רעטער, אין ניש אין זייער גאנץ זוכאמעד. די
קרויסטן, ווידער, קעמפן מיט די מוסולמענער דערפאר, וואס זיי גלויבן אינעם
נייעם גאנץ. די קאטייליקן זענען גרויס אינשלינגען צוזאגן, ווילן זיי אנערקענט
ניש דעם פויפסט אלס גאטס פארטרעטער אף דער ערד... אין דער פויפסט?
ער וואלט מיט פויער און שווערד פארניכטעט די אלע, וואס פרווען אים ווידער
שפעניקן. וואס וואלטן געוואלט זיך אפווענדן פון דער רוימישער קירך.

— וועגן פויפסט דארפסטו מיר ניט דערציילן, — האָט סקאַט אראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ, — דו ווייסט אליין, ווי איך האָב זיך קוים ארויסגעריסן פון זיינע הענט. — און די אלע איבעריקע — איז יאָעל ניט אָפּגעשטאַנען פון אים. — אפילע ווען איך זאָל ניט זיין דער, וואָס איך בין, איך זאָל זיין א ווילדער געצנדיגער, וואָלט איך אויך קיינמאָל ניט צוגעשטאַנען צו די פארגוואלטיקער און באצווינגער.

— אַט אזוי איז מיט די אלע גלויבנס... — האָט סקאַט מיט א האלבן מויל ארויסגעשטאַמלט, — ווען דער יעזוס וואָלט קאַנען אופשטיין טכזעס־האַמייסיס און א קוק טאָן, ווי מע האָט פארקריפלט זיין לערע...

— „זיין לערע“... — האָט אים יאָעל נאָכגעקרימט, צעציענדיק דאָס וואָרט „לערע“. — פאר וועטוריען וואָלט איך עס ניט געזאָגט, מיט דיר אָבער קען איך רעדן אָפּן. ער איז מיר איבלדיק־דערווידער, דער רעטער אייערער פון דער מענטשהייט, מיט זיין גאַנצער אופירונג, מיט דער האַנאַעדיקייט פארן הענקער. דאָס קוויקן זיך מיט די ליידן און בייגן דעם קאַפּ פאר די פרעמדע באַדריקער און אָפּשפעטער, קושן דעם שטעקן, וואָס שלאָגט דיך, און נאָך פריידיקן מעכילע און ליבע צו די אלע, וואָס טוען דיר שלעכטס! ניט זיך קעגנשטעלן, ניט פיינט האָבן, נאָר אונטערטעניק זיין. ראַכמים בעטן. ליב האָבן דעם פיינט דיינעם.

דאָ האָט דער ענגלענדער אופגעהויבן דעם קאַפּ, ווי ער וואָלט געוואָלט עפעס זאָגן, נאָר יאָעל האָט אים ניט געלאָזט אריין אינמיטן די רייד:

— אַט דערפאר עפשער איז ער אונדו אזוי פרעמד און דערווידער... — און איך מיין, אז ער איז גערעכט געווען, — האָט זיך דער ענגלענדער אופגעשטעלט, און מיט אופגעוואכטע אויגן האָט ער א מעסט געטאָן יאָעלן פון אויבן ביז אראָפּ.

יאָעל איז נידעריקער פון אים און עטוואָס דארער. האָט ער ארויסגעקוקט סקאַטן אין פאַנעם אריין, ביים יענער האָט זיך געהיצט, און מיט א טאָן פון א באַלאַברען האָט ער אים באשאַטן מיט פראַגן...

דער ענגלענדער האָט זיך אלץ ניט אונטערגעגעבן, באַזונדערס נאָך צוליב דעם, וואָס וועטוריע איז נאָרוואָס אריינגעקומען און האָט זיך שטיל צוגעזעצט אָן א זייט.

יאָעל האָט זיך צוריקגעהאלטן. ניט איצט איז דער מאַמענט אף אָפּצושלאָגן אלע זיינע טיינעס. ער וועט עס אים, סקאַטן, דערמאָנען. איצט האָט ער זיך גע־מאַכט קעלוי־יאָדע, און ער האָט גערעדט צו אים, ווי דורך א זיידן טיכל.

— איך מוז זאָגן, — האָבן בא אים די אויגן א האַפּערדיקן שמוך געטאָן, — אז די מעכטיקע רוימישע אימפעריע, וועלכע איז געווען אויסגערעכנט אף יאָרטיוז־טער, די איין־און־איינציקע, וואָס האָט געקענט אויסהאלטן און איבערטראָגן דעס־פאַטיש־ווילדע אימפעראַטאָרן מיט אזויפיל מילכאַמעס, האָט אָבער ניט געקענט ביישטיין און איבערלעבן דעם פריידיקער פון נאַצערעס, דעם יעזוס אייערן.

וועטוריע האָט אף אים א לאַנגן קוק געטאָן מיט מילד־פאַרכידעשטע אויגן. זי האָט געוואָלט עפעס זאָגן, נאָר סקאַט האָט פאַרכאַפט פאַרפריער:

— הייסט עס, אז דו אנערקענסט פונדעסטוועגן די גרויסקייט פונעם רעטער און דו קענסט ניט לייקענען, אז זיין גייסט איז געבליבן נאָך דער קרייצקונג און ער לעבט אויך איצט.

— און ער וועט לעבן אייביק, ביז די וועלט וועט א קיעם האָבן, — האָט ווע־טוריע גאַטספּאַרכטיק זיך געציילעמט.

— און ס'איז נאָך קיינמאָל אזוי ווי איצט ניט געווען אזא בייזוויליקייט און סינע פון מענטש צו מענטש, — האָט יאָעל איבערגעכאַפט אירע רייד, — ער האָט געלערנט וועגן אָרעם און רייך, און ס'האָט נאָך קיינמאָל אזא אומרעכט ניט גע־הערשט צווישן מענטשן פון פאַרשיידענעם שטאַנד. דער לייביגענער איז דער

ערשער זענען. זיי אין די רייכטיגע צייטן אין זע טאג עס אפילו ניש דער
מאנע. די נערוים אין זייער צייט האבן טאג אין נאכט געריעדט וועגן געריכט
סיקעס און וועגן דעם זייער פון די רייכט. היינט הערט מען עפעס ניש. אן
עפענער פון די געטעלעכע זאל ווי אנטענען בארן ארעבען פאלק.

— אין די באנאסטירן אין נישא קיין ארעם אין יעדן. דארט וועטן אלע
גלייך. — אין זעטערס איבערשפרינגען.

— אין ווייס ניש. וואס טייטש זיך היינטער די באנאסטירישע וועלט. — האט
געענטפערט יאָר. — איד פארשטיי נאָר. אן דער געמיינער איינזען פון די ברוי
דער אין טייטשטער. — די איינאָל. אין ניש מער ווי א טייל. וואָרעס וועטן.
פריער ווי קומען אהרן די רייכט איינזעס וואס ס'ברענגען אריין די פינצאליקע
באנאנט און יערושעלם די אבאטן וועטן ניש קיין איבערקומער און בייטערן
אין צו פארזעכערן זייער אטיידעס. זיי קענען באנוצן האנאָנאָ און בייטע פונקט
אויף ניש ווי נוארדטאטן. זיי זאָגן זיך אפילו ניש אָפּ פון רייכטיגער. וואָס געד
הערן צו אנטרעסעלויבטע.

ער האט איבער צוריקגעטוישן דעם געדאנק. וואָס ער האָט פון טאטע אנהייב
געזאָגט ארויסברענגען נאָר זעטערס הערט אים שוין ניש. זי האָט זיך פאר
טוישט וועגן דער טיילער רייכטיג אין די באנאסטירישע. וועגן דער רייכטיג
אין בייזיקעס פון די וואָס געפינען זיך דארט. זי האָט דורכגעלאָזט ווי דורך א
טויבער וואָס יאָרעס הייך וועגן די אבאטן. זי איז נאָך אלע פארקויפט. אין
פידעווייזן צו איר ניש וועט באַרעפיינדיגט וועגן דער צייט ווען ס'ווערן פאר
שווינדן די ארט פארטע פריסטער און ווען די קינדערלאַך ווערן שטום ברויבן.
פונקט ווי די בייזיקע ספיינקס. די היידגעבויטע קאטעדראַלן אין די רייכט
טעמפערן ווערן זיי איבער די פיראמידן. טייען פארזאָרלאָזט. עלטן און קינער
וועט צו זיי ניש ארונקומען. וועל סאָפאָלאָסאָ וועט אפאל קומען די גערעכטיג
קייט פאר אלעמען גלייך. — פארן פראַסטן פאלק. זיי פאר די סראַדעס. פאר די
קליינע. זיי פאר די גרייסע טעליקער.

דער טויבער צווישן די רייט האָט זיך לאנג פארצויגן. ס'ווערעט זיך שוין באלד
זי צווייטע זאָל. זיי די פאלעמיק האלט אָן טאג נאָך טאג. מיט הייך אין אָן רייד.
שווענדיקערדיג און מיט א רעדן צו זיך אליין. מיט קארגע זיערענער. איבער
קרייבערדיג. מיט אן אַפגעטויער שפראַך. און אפאל מיטן פוילן מויל טארדימיר
סוף אין עפערדיק. וועטווייט צאָר. דער ענגלענדער. האָט פון די ערשטע טעג
אנגעהויבן דעם גלייבן. אן יאָעל וועט זיך לאָזן בייגן. האָט האָט אים אין א געד
וויסער טאָס צו פירדוגעטעטעס. ס'זאָלט פאר אים געווען א קאנאסטראַפּע. ווען
ער ווערט מיטאפאל אָן דעם הערצאָג טראַס. וועטווייזן. און זיי ווי איהן אין
אפילו יאָעל. ס'זאָלט אים אינגעהויבער זיי געטאָן האָט פארשווינדן ווייטער צו
יאטען. צו יאָעל האָט ער גאָרייטע ניש פארקערט. — ס'איז מיט אים א פארגע
ניין צו האָבן א מאַפּעבאסט. דיספּוטיק. איינזענען און באטראַכטן קאָלעריא
איינאָים זיך אפערן. ער אין אים גאָעט מיט אַלע וועט פעלערן און ווייער
שפּרייטן אַלע אין אָס דעם מענטשן. דער גאנצער טאָך וועט און אים נישט.
אכזר פארשטייט זיך ווען צוויכערקראַפט און וועטווייזן. מיט דעם קען ער בער
טויבאויבן ניש שאָרעם כאטש. האַנט ער גיפט האָט אן איר קיינמאָל. בייפראַט
נאָך איבער קיין טוב אויסוויסן ניש געטאָט. דאָר קען ער פונדאטען ניש אוועק
פארן ביי טוישט ניש קלאַר ווערן. מיט וואָס די שפּיל וועט זיך פנדיקן. שוין
עטלעכע טעג. אן דער גנדיקער גראַף ראייער מיט ווען טוישט האָט פארזאָגט
דעם טראַס אין ער איינער אין דאָ נאָך פארבליבן אָן צו פארברענגען מיט וועט
ייגעט פרייט אין געפירטע וויקויבן. איהן אלטפאָלי. האָט עס געהויבן פאר די
ארויסקע.

— וועטווייזט האָט זיך שוין אפאָנט. אויך צונויפונג צום געדאנק. אן די צעטייל

דונג איז אומפארמיידלעך. נאָר זי האָט זיך נאָך ניט אינגאנצן באַפרייט פון איר געפאלנקייט בא זיך. דערהויפּט פון זינט יאָעל האָט זיך אָנגעהויבן גרייטן אין וועג אריין. דער טאָג, ווען ער האָט דאָס ערשטע מאל א רעד געטאָן וועגן אַפּ פאַר, האָט זיך מיט גאַרנישט ניט אונטערגעשיידט פון אן אנדער ענלעכן טאָג. זי האָט מיט דעם זעלבן באַווילטן אויסזען אים שפעט אין דער נאכט גענומען צו זיך, אים אדורכגעפירט באַהאַלטענערהייט דורך די פינצטערע כאַדאַרים ביז צו איר שלאָף־צימער. דאָרט איז אלץ ווי ביז איצט. דער טיש איז ווי שטענדיק געווען געגרייט מיט אירע און מיט זינע באַליבטע מיכאַלים. זיי האָבן די גער־שמאַקע עסנס פאַרטרונקען מיט וויין, און דאָס שווינגן זייערס, דער געדריקטער געמיט אף די געזיכטער, די זיך טוקנדיקע ליכט־פלעמלעך און די געהיימע שאַטנס אף די ווענט האָבן וועטוריען דערמאָנט דעם לעצטן אַוונטברויט אין דער הייליקער נאכט, ווען גאַטס זון האָט זיך געזעגנט מיט זינע טאַלמידים, ערעוו דעם גיין אפן קרייץ.

זי האָט אליין צונישט געמאַכט די גאַנצע פייערלעכקייט, ווען זי האָט אים מיטאַמאַל גענומען צערטלען און האַלדזן. א געמיט־קראַנקע, האָט זי זיך צוגער־דריקט צו אים מיט א האַרצקלאַפעניש. זי האָט שוין דעם וואַסערפירער אין די אויגן, באלד וועלן א שטראַם טאָן די טרערן. יאָעל האָט זיי צוגעמאַכט מיט זינע ליפּ, פריער איין אירס, נאַכהער דאָס צווייטע. ער האָט זיך געוואַלט באַ־פרייען פון דער אומבאַקוועמלעכקייט אַט דאָ באַם טיש, האָט ער זי אופגעהויבן אף די הענט, צוצוטראַגן צום געלעגער. אירע פאַרקלאַמערטע אַרעמס ארום זיין האַלדז זינען שלאַבעריק געוואָרן. זי איז מיטאַמאַל אַראַפגעשפרונגען פון אים און האָט האַסטיק גענומען אַראַפּוואַרפן פון זיך די קליידער. זי האָט ניט געלאָזט מאַכן פינצטער. זי האָט געפאַדערט, ער זאָל זיך אויך אויסטאָן אַדעם־נאַקעט. א האַלב־הוילע האָט זי זיך צוגעפילט, אים געהאַלפן זיך צעגאַרטלען, אַראַפּשלעפּן דעם ענגן טוניק מיט די שמאַלע אַרבל. ווען ער האָט צעבונדן די לעצטע שליפּן פון זיין אונטערהעמד, איז זי שוין געלעגן אף דער זינט ווי די מאַמע האָט זי געהאַט און געוואַרט מיט א דאַרשטיק־אויסגעשטרעקטער האַנט, ער זאָל צוקומען צו איר. באַ זיין דערנעענטערן זיך האָט זי זיך א רוק געטאָן צום עק בעט האַרט באַ דער וואַנט, א צונויפגעבויגענע אינדריען, ווי זי וואַלט געוואַלט ניט ווערן, ער זאָל ניט האָבן צו וואַס זיך צורירן. יאָעל האָט זי ניט פאַרשטאַנען. איז ער שטיין געבליבן באַם ראַנד בעט, הינטערן באַלדאַכני. זי האָט זיך נאָך טיפער פאַרוקט אין ווינקל. און ווי נאָר ער האָט געפרוּווט זיך א זעץ טאָן אפן בעט־לייטל, האָט זי אויסגעשריען:

— גיי ניט צו!

זי האָט זיך א כאַפ געטאָן פאַרן האַרצן, ווי ביים א שווערן נעשאַמע־קלעם. דערנאָך האָט זי מיט א גידערגעשלאָגענער שטים קוים אַרויסגעפליסטערט:

— איך קען איצט ניט, יוליאַן...

די אויגן זינען באַ איר געווען לאַכלוטן טרוקן, און דאָס קאַל אירס אינגאַנצן א געענדערטס. א פרעמד־ווייטע שטים רעדט צו אים, און ער קען ניט באַנעמען: צי האָט ער פון איר געהערט אמאַל אַזעלכע האַרט־קאַלטע רייד? זינע צאַרט־וואַרעמע, גוטע און האַרציקע ווערטער, מיט וועלכע ער איז זיך פאַר איר מיט־נאַצל, ווירקן אף איר ניט. ער פרוּווט איר העלפן באַזיניקן דעם מוּז, וועלכן זיי זינען ביידע גלייך געצווונגען זיך אונטערגעבן. דער מוּז, וואַס שיידט זיי פאַנאַנ־דער... נאָר זי לאָזט אים קיין סאַך ניט רעדן.

...שוין פון יענער זינט טיר, ווען ער איז אַריבערגעטראָטן די שוועל פון איר שלאָף־צימער, האָט זי אים א קאַלטן קוש געטאָן אין שטערן, ווי מע טוט עס מיט א מעס אף אַפּצוגעבן דעם לעצטן כויוו. זי האָט אים ניט נאַכגעבאַגלייט ווי שטענדיק דורך די פינצטערע כאַדאַרים ביזן דרויסן אַרויס. זי האָט, ווי נאָר ער

האָט זיך אויסגעקערעוועט, שטיל צוגעמאכט הינטער אים די טיר, און איז איינע אליין געבליבן מיט די דערשטיקטע פארלאנגען, וואָס זי האָט נאָרוואָס מיט אזא גוואלד זיך אָפגעטרייסלט פון זיי. אָט דאָ איז ער פאר איר געשטאנען אין זיין מענערשער נאקעטקייט, שלאנק און שיין ווי א צעדער, און בייסן שטארקסטן באגער, ווען זי איז מיט אלע אירע אייוורים געלעגן אין גלי, האָט איר אין קאָפּ א שלאַג געטאָן: סארא בעשוטפּעסדיקער גוירל בא איר מיט דער מוטער! ווער קען זאָגן, וועמענס גוירל איז ביטערער? די מאמע איז אָפגעשטויסן געוואָרן פּר־נעם אייגענעם מאָן, מיט וועלכן זי האָט א פּאַמיליע געשאפּן, קינדער געהאַט. און זי? וואָס האָט זי געהאַט פון יאָעלן, אויסער ליידן?.. מיט א פּיניקונג פונעם געוויסן, מיט פאַרבאהאַלטענעם בוישעס־פּאַנעם, מיט א שטענדיקן שולד־געפּיל און מיט א קליין ביסעלע זיסן פּיין.

אָט אזא איז דער קלאַגעוודיקער שיקזאַל פון דער פּרוי, די נאַריש־פּאַלשע לאַגע אירע: מע באַזינגט זי מיט די שענסטע לויב־געזאַנגען. די ריטער בייגן פאר איר די קני. די טרובאַדורן דערהייבן זי ביזן הימל, און אינדערעמעסן ווערט דאָך אפּילע די קיניגן פונעם פּראַנקלאַנד, די אומגליקלעכע אינגעבאָרג, אזוי געטראָטן מיט די פּיס דורך איר אייגענעם מאָן — דעם קיניג פּיליפּ־אוּגוסט. הינט וואָס ווערט שוין געטאָן דורך די, וואָס זיינען פון א נידעריקן ראַנג? שוין אָפּ־גערעדט פון דעם, וואָס ס'טוט זיך באַם פּאַשעטן פּאַלק.

אָף מאַרגן פּרי איז יאָעל געווען באַ דער הערצאַגן — וועטוריעס מוטער. פארן אוועקפּאַרן איז ער באַ איר טאַגטעגלעך, און אָפּט א צווייטן מאָל אין טאַג, קעדיי איינצושטודירן מיט די פּלעגערנס די הייל־מיטלען, וואָס דאַרפן ניט דער־לאָזן די הערצאַגין בעלאַדאַנע זיך צוריקערן צו איר פּר־ערדיקן צושטאַנד. פון דאָרט איז ער אוועק צו וועטוריען. הינטער דער טיר פון איר גאַסטציימער האָט ער דערהערט איר געזאַנג. ער האָט געמיינט, דאָס זינגט זי אזוי די פּרימאַרגן־טפּילע צי עפעס א טרויעריקן פּסאַלם. נאָר ער האָט דערהערט די ווערטער פון א קאַנצאַנע־ליד, וואָס די טרווערן האָבן געבראַכט אהער, און איצט זינגען עס אלע מיידלעך פון דעם הויף.

זאַל איך זיין א נאַנע־שוועסטער?
יא, אָדער ניין...
זאַל איך זיין א נאַנע־שוועסטער?
איך מיין, אז בעסער ניין...

דערנאָך גייט א סטראָפּע, ווי שיין ס'זינגט דער נאַכטיגאַל. נאָר צום באַ־
דויערן...

ניט פאר דער אלמאַנע,
וועלכע לעבט אליין,
זיינע קלאַנגען וואַרעמע
שענקט ער איר ניט, ניין.

ער הערט זיך איין אין וועטוריעס זיס־טרויעריק קאַל, און ניט ארויסברענ־
גענדיק די ווערטער אָף די ליפּן, זינגט ער מיט איר מיט:

ביימער אומגעוואַלגערטע
בליען שוין ניט מער,
ווען דער ליבער וואַרפט אוועק —
זיין אליין איז שווער.
צעשפּילט זיך איצט אין האַרץ באַ מיר
פון טיפּן וויי א קוואַל,
ניט פאר מיר די האַרציקע
ליד פון נאַכטיגאַל.

דער מיטלייד האָט געוירט אין אים. אן איבערגעפולטער מיט ראכמים-געפילן און מיט שולד-מאכשאַוועס, האָט ער שטיל געעפנט די טיר. ער האָט געמיינט וועטוריען טרעפן אזא, ווי ער האָט זי נעכטן איבערגעלאָזט — א דערשלאַגן פארקראמפטע, א פארביטערטע. האָט זי אים גראָד באגענגט מיט אירן א באַ-זונדערן פרימאַרגן-שמייכל, ווי אין די טעג פון זייער ערשטער באהעפטונג. די צעהעלקייט איז באלד אָפגענומען געוואָרן, ווי נאָר זי האָט ארופגעלייגט די האנט אף זיין אקסל, אים אריינגעקוקט אין די אויגן און קאלט און טרוקן אים צו וויסן געגעבן, אז זי האָט אויך באשטימט זיך צעשיידן ניט נאָר מיט אים, נאָר אויך מיט אַט דעם אומגעלומפערטן העוועל-האוואַלעמדיקן לעבן.

זי האָט דערזען, ווי ער איז טויט-בלאס געוואָרן, זינע ליפן האָבן א ציטער געטאָן, און ער האָט ניט געקענט קיין וואָרט פון מויל ארויסברענגען. האָט זי זיך טייקעף געכאפט פאריכטן:

— שרעק זיך ניט, יוליאַן. דאָס מיינ איך זיך צו צעשיידן מיטן ביליק-נארישן וועלטלעכן לעבן.

זי האָט בא זיך פעסט אָפגעמאכט ווערן א מאַנאסטיר-שוועסטער, אן אַרעמע אינאַקן, ביז גאָט וועט בא איר צונעמען די זינדיקע נעשאַמע.

דאָס האָט אים אויך גאַנץ גענוג געפלעפט. נאָר פון דערפון איז ער לעכאַל-האפאָכעס באוואָרנט, אז ער וועט ניט הייסן קיין הירעג-נעפעש. ווי נאָר ער איז א ביסל געקומען צוריק, האָט ער זי גענומען אָפרעדן פון אַט דעם ווילדן אופטו. ער האָט געטיינעט צו איר מיט גוטן און מיט בייזן, ער האָט זי אויסגע-לאכט און זיך געבעטן בא איר. ער האָט זיך קיין אַרט ניט געקענט געפינען, און זי האלט זיך בא אירס:

— מיר זינען מיט דיר ביידע גענוג זינדיק, יוליאַן! לאַז מיך ליידן פאר מינע און פאר דינע זינד. ווי אונדזער רעטער, גאָטס זון, האָט געהייסן.

„ליידן... — איז יאָעל אפגעבראכט געוואָרן. — ליידן און זינד, אף וועלכע מע קען פאר א שיבעש באקומען מעכילע, — האָט ער פאר זיך געטראכט, — וואָס פאר א ווערט האָט שוין דאָס ריין זיין פון זינד, ווען דער מענטש ווייסט, אז מע איז זיי אים גלייך מעכאפער, ווי נאָר ער וועט זיך מיסוואדע זיין? דעמלט איז שוין גאַרניט שווער צו טראָגן אף זיך א גאַנצן בארג מיט כאטאַים. דעמלט איז שוין ניטאָ וואָס צו מוירע האָבן פארזונקען ווערן אין אווירעס. זי מיינט מיט די ליידן זיך ריינוואשן פונעם זינדיקן מיט אים, אן אנדערשגלויביקן, און מיט דער-מיט וויל זי אָפּקומען סיני אף דער-וועלט און סיני אף יענער-וועלט.“

איר זאָגט ער עס ניט. מיט איר רעדט ער צארט-ווייכע דיבורים, ווי מיט א קינד, וואָס וויל טאָן א נארישקייט.

— איך ווייס, אז דו קענסט ליידן, וועטוריע, — האָט זיך פון אים ניט אָפגענור מען דער ראכמאַנעס-באדויער אפן פאַנעם, — דו האָסט פיל געליטן פאר דיין יונג לעבן... די מוטער... און נאָך פריער... אויך איצט. ליידן איז א גוטע אייגנ-שאפט. אָבער דאָס לעבן איז צו קורץ אף זיך אָפגעבן מיט הוילע ליידן, און דו האָסט נאָך אזוי ווייניק געלעבט, וועטוריע...

ער גלעט איר קאָפּ באם לענגלעכן שרונט פון אירע געדיכטע באגילדעטע האָר. זי קוקט מיט ליבע אף אים, און די שטים אירע איז נאָך אלץ קאלט און ניכטער.

— דו ווייסט וועגן פריער? אין סאלערנאָ? דאָס מיינסטו דעם גראף אמאַרי דע אמיציוס? ער איז גערעכט געווען. ער האָט מיך ווירקלעך ליב געהאט. ער האָט מיר נאָך דעמלט געזאָגט: לאַמיר זיך ביידע אָפגעבן צו גאָט, וועטוריע. איך האָב איצט גוט כאראַטע, וואָס איך האָב אים ניט געפאַלגט.

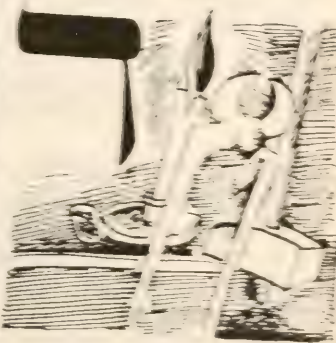
— וואַלסטו מיך ניט געקענט... נאָר אויב דו האָסט כאראַטע און ס'טוט דיר באַנק... אונדזער דערנעענטערונג... — ער האָט ניט געוואַלט צוגעבן. „ניט איך

בין דער שווערער דערין, נאך ער האט אים געזויגן אין מיט און פארזיכט
 געפוינט די הערער אן וי האט אים פארשטאנען און ווי באלד אנטעכאפט
 — מיט מיט נישט באהן, וויאזוי איד בין דיר אפילו דאנקבאר דערפאר —
 האט וי אים נאכגעזעט מיט ווי סאך און מיט צוגעכאפט איינע האט וי געזען
 מיט דערפון ווען איר ווייניגבארן כאדעם ווי וי איר באזעצט געווארן פון
 אן איינזעץ וואס האט געענדרט און באזיכט איר לעבן, מיט אס דער איינזעץ
 דארט וי געזענט אירוכערטן די אלע שטרויכלינגען, איר אונטערטאגן און
 איר אירע יארן, ביי לעצטן אנטעצונג אדורכגיין מיט אס דעם טייטש טרויב,
 ס'איז נאך זעכט, וואס אין אס און זיטשאנד זעט מיט נישט די זאכן ווי ווי
 וועט אין דער וויקרישטיקייט, מיט נארט ווי אריין אס און די אפזאכונג דער
 זיטערט און פארזאכט נישט צו קומען...

דער הערער וועטן געבליבן פון היינט, פאר די מיט אפזאכונג איינזעט
 מאכטשטויבדיגער, וועלכע מיט האט נארוואס אזוי מעסט פארזעלעט, פון יענער
 מיט טייער און געבליבן וועטווייזן, די הערערער נאך א לענגערער ווערט האבן
 ווי געוואלט מיט ווען, וואס פירט אונט פונדאנעט, פארזיכט וועטן געפארן יאער
 מיט זיכאר סקאטן און אס א מעהאלער פון ווי טאנכט, יאער האט מיט א וויכץ
 ווי א זענד געטאן זיט געלענדער.
 — ווי וואס פירט אנטעכאכט אס דער נארויער צופאל, און אלץ צוליב
 א וועגריי, וואס האט פארלוירן איר אונטער...

דאס צווייטע קאפיטל אן די געשטריוכלטע וועגן פון רוים

ער בייטראקטעזיכער אין ווען און קליין, דער
 נאכטראפ, אף וועלכן ער וועט, און נאך קלעט
 נער, און די וועלט איז און ראכענדיק
 גרויס, איינפיל לענדער און פליקער וועטן נאך
 פאראן וועלכע ווען נישט וועטן פונעם ריכטיקן
 גלייבן אין פון אים, נאכט פארזעצער אף דער
 ערד — דעם פייסט אינאקענטיוס דער דויער,
 דארט, אינעם אדווענצוראל, ווארט אף אים
 דער קרוינפוינץ אלעקסיס, דער זון פונעם ביי
 זאטערטן אימפעראטאר איזאק ענגל, בא וועמען
 דער אייגענער ברודער האט אראפגעשטימן די
 קרוין פונעם קאפ, דערצו נאך אים אייסנער
 טשאטן די אייגן, און אליין פארנומען ווען אים
 אפן טראן.

דער דאזיגער פארזאכער, דער איינפאטאר, דער פאלשער קייסער האט אפוי
 יט דערין נישט געוואלט וועטן אן איינע מיט דער רומישער קירך, אינעם וועט
 מען בא ווען ברודערט ווי באב טעטעדיקן ווערט, אייספוייען נישט קיין איינע,
 נאך די פורסטע אינטערשטיקייט פון די סטוימאטיקער, די גרויסע קירך דארף

זיין פולקאם אונטערגעוואָרפן דער רוימישער. דאָס ביזאנטישע קיניגרייך דארף באַנאנד מיט די מיזערעווי־פעלקער ניט קאָרגן קיין געלט און קיין קרייצטרעגער אף צו פארכאפן דאָס הייליקע לאַנד און אף אייביק פארטרייבן פון דאָרט די סאראצינער. געבענטשט זאָל זיין דער שיפסקאפיטאן פון פיזע, וואָס האָט באוויזן ארויסבאקומען פון הינטער די גראטעס דעם טראַנפאלגער, אים איבערטאָן אין לאטיינישע קליידער און מיט די זעגלען פון זיין שיף פארווישן די שפורן פונעם אנטלאָפנעם. איצט וועט מיט גאָטס הילף צוריקגעשטעלט ווערן די גערעכטיקייט. קאָנסטאנטינאָפאל וועט ווידער באקומען איר געזעצלעכן הערשער — דעם יונגן קייסער אלעקסיס. מע דארף נאָך דערצו אָנשטעלן דעם שוואַגער זינעם, דעם דיטשישן קיניג, דעם שוואב פיליפ. ער טאָר ניט דערלאָזן, די גריכישע קרוין זאָל פארפרעמדט ווערן און דאָס קריסטלעכע ביזאנץ זאָל זיך אזוי דערווייטערן פונעם ריכטיקן גלויבן.

מיט אַט דעם פיליפן דעם שוואב איז אויך גענוג צאָרעס. דאָס דיטשן־לאַנד, אדאנק אים, איז צעקריגט און צעשפאלטן אף צוויי קיניגרייכן. ער האָט אומגע־זעצלעך זיך צוגעייגנט די קרוין פון זיין פארשטאָרבנעם ברודער הענריך דעם זעקסטן. לויט אלע פאָרשיפטן געהערט זי צום קליינעם פרידריך, דעם קיניגס זון. דערפאר האָט די הייליקע קירך זיך אָפגעזאָגט צו זאלבן דעם פיליפ פאר דיטשלאַנדס אימפעראַטאָר, האגאם די מערהייט פון די לאַנדפירשטן זינען באַש־טאנען דערוף. צי שוין זשע דארף די קירך נאָכגעבן דאָס, וואָס זיי ווילן האָבן פאר א הערשער א פארשוועכער, א גאָטלעסטערער, א קאָלבוז? אויב דעם פויפסט איז געגעבן געוואָרן די רעכט אָנצוטאָן די קרוין, מעג ער זיך דערלויבן זי ארום־לייגן אף דעם קאָפּ, וואָס ער געפינט פאר מער פאסיק! אים איז אוואדע מערער צום האַרצן דער בראַונשווייגער הערצאָג, דער הערשער פון צאָפן־דיטשלאַנד אַטטאָ, טאָ זאָל ער זיך קיניגן געזונטערהייט, ביז דער קליינער פרידריך וועט אונטערוואַקסן! איז ניין... אַט דער פיליפ, וואָס איז שוין אמאָל געווען אוועקגע־שטויסן פון דער הייליקער קירך, האָט צוגעצויגן אף זיין זיט דעם קיניג פון בעהמען און מעהרן, די הערשער פון זאַקסן און שטיריע, אויך פון עסטרייך, און אפילע די בישאָפן פון גאַנץ דאָרעם־דיטשלאַנד האָט ער איבערגערעדט. אויך דער אויסגעלאַסענער פיליפ־אווגוסט, דער פראַנקישער קיניג, שפילט אים אונ־טער... נאָר ס'מאַכט ניט אויס. ער וועט זיי נאָך אלע איבערצייגן, אז דער ווילן פון דער אפאָסטאָלישער קירך דארף זיין א געזעץ. זיי דארפן וויסן, אז זייער וועלטלעך־ערדישע מאלכעס איז מער ניט ווי א פאָרהויז, אז זייער גאַנצע הער־שונג איז א מין שטיין באַ דער טיר פארן ווירקלעך־אייביקן הימלשן קיניגרייך. דער קרייץ פונעם הייליקן יעזוס האָט אף שטענדיק אָפגעבראַכן די פליגל באַ די אַדלער פון די צעזאַרס. די שווערד פונעם הייליקן פעטער איז געווען בייגיך־שארפער פון די שווערדן פון די רוימישע אימפעראַטאָרס.

— אונדזער פאָרצוג אין פארגלייך מיט דער קיניגלעכער מאכט. — האָט זיך דער פויפסט מיט ביידע הענט געגלעט דעם נאקעטן בויך. — איז דאָס, וואָס מיר שעפן אונדזער קראפט פונעם הימל און פונעם הייליקן גייסט. דערפאר קענען מיר זיך אמאָל פארגינען זיי מויכל זיין זייערע שווערע זינד. טאקע דעם זעלבן פיליפן דעם שוואב און פיליפ־אווגוסטן דעם פראַנקישן קיניג, וואָס האָט זיך אנומלטן שוין געהאַט אויסגעדריקט, אז ער איז מעקאַנע דעם סאראצינער סאלאַ־דין, וואָס יענער האָט אף זיך ניט קיין פויפסט. ער וועט עס אים נאָך אמאָל באַ א געלעגנהייט דערמאַנען. ער מיינט, אז ער האָט צו טאָן מיט יאָהאַן דעם אָנער־דיקן, דעם קיניג פון די ברייטן.

אַט דער אומדערטרעגלעכער אלבאָן, אַט דער יאָהאַן, איז פארדאָרבן און פול מיט הימלשרייענדיקע זינד. ער האָט זיך דערלויבט צו פארכאפן די שינע פרינצעסן יאָהאַנע, די קאלע פונעם גראַף הוגאָ דע לאַ מאַרש. ער האָט אויך אף

זיין געוויסן א שווערן מאַרד־שולד. דערגיין צו אזא העפקירעס, מיט די אייגענע הענט דערשטיקן אין דער רואנער טפיסע דעם אייגענעם ברודערס זון ארטור. דער קיניגלעכער ראנג האָט נאָך קיינמאָל ניט באַפֿרייט פֿון די פֿליכטן צו זיין א קריסט. צו זיין א נאָבעלער מאַן און ניט קיין מערדער...

ער האָט מיט זיי גענוג קלעמעניש, מיט די וועלטלעכע הערשער. סײַ דאָ אַף מיירעוו, און נאָך מערער אין די צאָפֿן־לענדער. וויפֿל האָט ער צו טאָן געהאַט מיטן געפֿערלעכן וואַריאַג, מיטן ווילדן סוועדער, דעם קיניג פֿון נאָרוועגיע? וויפֿל ער האָט ניט געפֿרוווט אים צוּמען, אָפּהאַלטן פֿון זײַנע געצנדינערישע זינדיקע גענאַג! ווען אין נאָרוועגיע האָט זיך שוין אָנגעהויבן פֿאַרפֿעסטיקן דאָס קריסט־טום און די גײַסטלעכע האָבן אים גענומען שטערן אין זײַנע געזעצברעכערישע מײַסיס, האָט ער פֿון זיי געמאַכט טי־ל־טעל. דאָ האָט ער זיי צעשענקט רײַכע גיטער, און דאָ האָט ער באַ זיי צוגענומען דאָס לעצטע קירכע־פֿאַרמעגן, און די לערע קלױסטער־געביידעס האָט ער פֿאַרוואַנדלט אין שאַנדהײַזער.

די האַנאַע שפֿאַרט אַרויס פֿון די פֿליישיקע ליפֿן, ווען ער דערמאַנט זיך אינעם דורכפֿאַל, וואָס ס׳האַט געהאַט דער פֿאַרגענגער זײַנער, דער פּופֿסט צעלעסטין, ווען דער דאָזיקער וואַריאַג האָט מיט גרויס כאַרפֿע און מיט זידלערישען פֿאַר־טריבן פֿון זײַן לאַנד איינעם נאָכן אַנדערן די ערשטע לעגאַטן פֿון דער קאַטויל־שער קירך. איצט אָבער איז דאָרט פֿול און פֿול מיט גײַסטלעכע. עמעס, דערפֿאַר, ווײַל אינאַקענטיוס איז א סאך פֿאַרזיכטיקער זיך באַגאַן מיט דער וואַריאַגישער נאַטור. ער האָט אים מער גענומען מיט גוטן, וויפֿל רײַכע מאַטאַנעס מיט קלײַ־זײַען האָט ער צו אים איבערגעשיקט! זײַנע שליכים האָבן מיט האַכנאַע זיך גע־נייגט פֿאַרן וואַריאַגס ווילדסטע אויסבראַכן, אים אָפֿט נאָכגעגעבן, און אמאָל אויך געלערנט, געײַצעט און אפֿילע לײַכט געטאַדלט. ביסלעכווייז האָבן זיי אים באַ־צוונגען זיך צוהערן צו זײַער לערע, אים צוגעוויינט צו די גוטע מידעס פֿונעם קריסטלעכן גלױבן. ער האָט ענדלעך צעטריבן די ווייבער זײַנע און איז געבליבן נאָר באַ איינער, באַ דער סאַמע זײַנגסטער. ער האָט אָנגעהויבן פֿירן אַ מער גאַטספֿאַרכטיק געמיטלעך לעבן און אַרויסווייזן אַ גוטנייגונג צו דער קירך און אירע באַדינער. אַ סאך, פֿאַרשטייט זיך, האָבן אויך מיטגעוויקט די שײַנעסדיקע לענדער; דאָס פֿינען־לאַנד, די שוועדן, באַ וועלכע ס׳איז שוין פֿעסט געווען אַרײַנ־געדרונגען דער ריכטיקער קריסטלעכער גלױבן, וואָס איז שוין איצט פֿאַרשפּרייט ביז דער גאַרער ווייט אפֿן גאַנצן פֿלאַכלאַנד, וואָס צײַט זיך בײַזן פֿינישן יאַס־אויסגוס.

עמעס, די באַוויינער פֿון אַט דעם גרויסן קאַנט זײַנען נאָך געווען פֿעסט איינ־געגלייבט אינעם געצנדינעריש. אַט האָבן זיי זײַערע אָפּגעטער פֿערן, טאָר און דעם הױפּט־געץ יומאלו געוואַרפֿן אינעם דױנע־טייך — און אַט האָבן זיי זיך אליין אין וואַסער געוואַרפֿן אַף אָפּצושווענקען פֿון זיך די הײַליקע טױפֿונג! אפֿילע די מײַסיס זײַערע האָבן זיי מעקאַבער געווען צוזאַמען מיטן עסנוואַרג און מיט גע־ווער, אפֿילע מיט אַ געטשקע, אז זיי זאָלן כאַטש אַף יענער־וועלט זײַן באַפֿרייט פֿונעם קאַטוילישן יאָד! באַהאַלטענערהײַט האָבן זיי טפֿילע געטאָן צו די בײַמער אין וואַלד, צו די אפֿגיך אויסגעשניצטע פֿענאַטן און לאַרץ. מע האָט מיט זיי גאַרניט געקאַנט מאַכן. די גײַסטלעכע, וואָס זײַנען אַהין אַרײַנגעדראַנגען מיט די ברעמענער סאַכריס, זײַנען געווען צו ווייניק אין צאָל. די ערשטע קירכע אין אַקעסקול, וואָס ס׳האַט מיט גרויס מי אויסגעבויט דער ברעמענער בישאָף מײַנ־האַרד, האָט מען פֿאַרומוירדיקט. זײַן נאַכפֿאַלגער בערטאַלד האָט געמוזט אַנט־

¹ הױזגעטער אינעם אַלטן רוים.

² געצנדינערישע שוץ־גײַסטער פֿון שטוב און הײַם.

לויפן, קעדיי זיך צו ראטעווען מיטן לעבן. ס'איז געווען צו זען, אז און צוואנג וועט מען דאָ גאַרנישט ניט אופטאָן.

ער דערמאָנט זיך אויך, אז ווי נאָר ער איז ארום אף דער אפּאָסטאָלישער שטול, האָט ער גלייך גערופן אונטערנעמען א קרייץ-צוג קעגן ליוואַניע. דער ראַבערן פאר דער קאטוילישער קירך אָט די אקשאַנעסדיקע קליינע פעלקערלעך, וואָס זיינען פארונקען אין געצנדינסט — די עסטן, די ליטווינער און די לעטן, — איז פאר אים איצט געווען וויכטיקער, ווי אפילע דער קאמף פארן הייליקן לאַנד, וואָס איז נאָך דערווייל פול באזעצט מיט די פון גאָט פארשאַלטענע סאראצינער. ער האָט גוט פארשטאנען, אז מיט די איינצלנע פריידיקער אין ליוואַניע, מיט די האַנדלס-אונטערנעמונגען, וואָס ס'האָבן דאָרט פארברייטערט די דייטשישע סאַכרים, וועט ער ווייניק וואָס דערגרייכן. ביז ס'וועלן זיך אין אָט דעם נייעם קאַנט ניט איינוואַרצלען אף שטענדיק גאַנצע איידעס מיט גאָטספּאַרכטיקע קריסטן, וועט מען צו קיין פעסטן דערפאַלג זיך ניט דערשלאָגן. אָן די ברידער פונעם ריטערלעכן דינסט, די געטריי גלויביקע, מיט דער אַנטבליזוטער שווערד אין האַנט און מיטן הייליקן קרייץ אף דער ברוסט, וועט מען צו גאַרנישט ניט קומען. דאָס האָבן זיי מיט א פאַר יאָר צוריק פארלייגט אין ליוואַניע א זאַמלפונקט פאר די אלע, וואָס ווילן דאָרט פארבלייבן. א סאך פון דער ברודערשאפט, די מער עלטערע ריטער, האָבן זיך דאָרט איינגעפונדעוועט און פארפעסטיקט. דער-נאָך האָבן גענומען שטראָמען אהין פון די דייטשישע מעקוימעס שטאַט-בירגער מיט גרויסע פאַמיליעס, און ווי ס'שרייבט אים דער בישאָף אלבערט, איז שוין איצט אף דעם אָרט א היפּשער יישעוה, וועלכן זיי רופן מיטן נאָמען „ריגע“.

דאָ האָבן די מאכשאַוועס עטוואָס אָנגעווירן זייער האַפּערדיקן כאַראַקטער. דער פּויפּסט האָט זיך דערמאָנט: אינעם זעלבן געשריפט גיט אים דער בישאָף צו וויסן, אז דאָס שכיניעסדיקע סלאוון-פאַלק, די רוסן, שטערן דאָס באהערשן די דאָזיקע קליינע מעדינעס. דערהויפּט דעם קאַנט פון די ליטווינער. אָט דאָס אומבאַקאַנטע סלאוון-פאַלק, וואָס איז אזוי ווייט און פרעמד, האָט אים שוין גע-בוג בייז בלוט פארשאפט. נאָך די דערפאַלגן אינעם בעהמען-און מעהרן-לאַנד, ווי אויך בא די פוילן, איז ער זיכער געווען, אז ער וועט ארויסרייסן פון די ביזאַנטישע נעגל אויך דאָס גרויסע קעווי-לאַנד. נאָר וואָס ער האָט ניט פירגענומען, די אלע שעליכים, וואָס ער האָט אהין געשיקט, האָבן ניט געהאַלפּן; די האַרטנע-קיקע קעווער פירשטן — ס'מעגן אף זיי פאלן שטיינער פונעם הימל — זיינען טויב צו דעם גוטס, וואָס מע וויל פאר זיי. ער איז גרייט צו באוועגן הימל און ערד אף איינצובייסן אָט די איינגעשפאַרטע פּראַים.

ס'האָט אים אזש א שניט געטאָן אין בויך. ער האָט זיך, דוכט זיך, גאַנץ גוט אויסגעליידיקט. ס'טוט אים שוין וויי דער אַנוס פון אזוי לאַנג זיצן אף די קאַנ-טיקע ראַנדן פונעם ליימענעם נאַכט-טאַפּ.

ער האָט ארפּגעצויגן אף זיינע לייביקע אונטערהיפּטן די פּיאַלעטעווע שטייף-שמאַלע רעטוון. זיי האָבן געשטעקט אין וואַלענע ווייסע זאַקן, לאַנגע ביז העכער די קני. דערנאָך האָט ער א וויש געטאָן מיטן אַרבל דעם רויטן שוך פון דעם לינקן פּוס, פאַריכט די קאַמורע — דאָס רויט-סאַמעטענע היטעלע אפן קאַפּ — און מיט שווערע טריט געלאָזט זיך צום ארויסגאַנג.

פון יענער זייט טיר האָט שוין געווארט אף אים זיין קאַמערער, אָבער דאָס-מאַל ניט זיין קוביקולאַריוס — דער שטענדיקער קאַמערער אף צו באדינען אין די פרימאַרגן-שאַען, נאָר ניקאָלאַס דאָנין, וועלכער האָט אים היינט פאַרביטן. ער איז, ווי יענער, געווען אַנגעטאָן אין א קורצן מאַנטעלעט, א מאַלבעש, וואָס ס'טראָגן די גאַלאַכים, ווען זיי פאַרנעמען זיך מיט ווייט ניט קיין גייסטלעכע אי-

¹ אלטער נאָמען פון די באלטישע מעדינעס.

ניאָנים. אף דער לינקער האנט איז בא אים געווען אַנגעבונדן די מאניפולע־סטענע גע. אלס א צייכן פון דינסט, און אפן האלדז איז געהאנגען די מאטער דאָלאָראַ— זע — דאָס בילד פון דער פארצווייפלטער גאַטס־מוטער.

ווי נאָר דער פויפסט האָט זיך באוויזן אף דער שוועל, האָט ער אים ארופגע־וואָרפן אף די אקסל די מאזעפע — די שווערע מאנטיליע פון רויטן סאמעט, וואָס האָט איינגעהילט זיין באליבט פעסטן גוף ביז די קנעכל פון די פיס. דאָנין איז שטיין געבליבן מיט א געבויגענעם קאַפּ. זינע ביידע הענט האָבן געבאַמבלט דאָס בילד פון דער הייליקער מאַרע, און ער האָט מיט האַכנאַע און פאַרכט געווארט אפן וויטערדיקן ווילן פון זיין הייליקייט. ווהיין וועט ער אים דארפן ווייטער נאַכפאַלגן, צי אין דער סאַקריסטע — די גארדעראַב־צימערן, ווו ס'געפינען זיך די הייליקע קליידער, — צי גלייך אינעם נאַענטן טראַפעזע־כיידער? אָבער דער פויפסט האָט אים באפוילן אריינרופן זיין עמינענץ, דעם וואטיקאן־דאָקטער אמאַ־רי דע אמיצוס.

דאָנין ווייסט א סאך וועגן אַט דעם געזונט־שיינעם יונגן איטאליענער, וואָס האָט שוין אזויפיל דערגרייכט. מיט וויפל איז ער, דאָנין, יינגער פון אים? מיט א יאָר פיר־פינף, ניט מער. און צו וואָס פאַר א הייך יענער האָט שוין דערלאנגט! וויפל איז דאָ דעריין, אז ער איז נאָך געווען א פאַשעטער אינאַק אינעם קאמינאַר מאָנאַסטיר און געהיילט די מאָנאַכן פון קאַלערליי צאַראַסן און כלאסן? איצט איז ער דער פויפסטלעכער מעדיקער, זיין פערזענלעכער און איין־און־איינציקער רויפע. ווער האָט נאָך אזא נאַענטן צוטריט צום הייליקן פאַטער? און ווער איז פאַר אזא קורצער צייט דערגאָן צו אזא הויכער מאדריגע? אלע דאָ אין וואטיקאן זינען געווען אומצופרידן, וואָס ער געניסט פון אזא פאַסטוליאציע, וואָס דער פויפסט האלט אים אין איין דערהייבן, ווייט ניט לויט זינע פאַרדינסטן. ס'האָט שוין געהאלטן דערביי, אז ער איז שוין געווען גאָר נאַענט אף צו באקומען דעם העכסטן קארדינאַל־ראַנג. דאָס האָט ארויסגערופן אן אומצופרידענעם געמורמל צווישן די עלטערע גייסטלעכע, און אזעלכע, וואָס זינען שוין דאָ לאנגע יאָרן באַם וואטיקאן. צוערשט האָט מען זיך באַנוגנט מיט קליינלעכער לאַשנהאַרע, רע־כילעס־טריבעריי, שטעכווערטלדיקע ארויסזאָגונגען. דערנאָך האָט מען אים ארומ־געשטעקט מיט נאַכקוקערס. ס'האָבן אַנגעהויבן גיין פון האנט צו האנט פאַסקוויילן און מעסירע־צעטעלעך. די פאַרלוימדער האָבן ניט גערוט, ביז זיי האָבן אים ענד־לעך ניט אריינגעכאַפט אין איינע פון די פיל אויסגעשפרייטע פאַר אים נעצן. דער הויף־מייסטער פונעם וואטיקאן־געביט, דער מאַזשאַרדאָם אליין האָט בא אים אנטפלעקט אינעם נאַזיר־שטיבל א קעפשוויב. ס'איז געווען דעמלט א כאַגע־טאַג בא די גייסטלעכע. אזוינס זאָל זיך טרעפן אינעם פויפסטלעכן הויף? מע האָט אים גלייך געשטעלט פאַרן פעניטענציאַרום, און די געשווירענע פונעם גייסטלעכן געריכט האָבן אף זיין פאַרענטפערן זיך קיין אכט ניט געלייגט. זיי האָבן אפילע ניט געוואָלט הערן פון זיין טערעץ: אז דאָס איז א ליבלעכע שוועסטער. זאָל מען זיך דערפרעגן אין גענוע. אלע קענען זי דאַרט, דעם געוועזענעם דאָזשס יינגסטע טאַכטער. זיי האָבן אים באשולדיקט אין פאַרנאַקראטיע — אינעם וועלן אומצוקערן די צייט פון מיט א פאַר הונדערט יאָר צוריק, ווען דער וואטיקאן־הויף איז באהערשט געוואָרן דורך דעם שוואכן מין, ביים אפילע אייניקע פון גאַטס־פאַרטעטער זינען געווען אונטערן קנאַפל פונעם ערגינציק אויסגעלאסענעם שיינעם געשלעכט. דעריבער מוז ער גלייך פאַרטריבן ווערן פון זיין אַמט און פונעם וואטיקאן־הויף.

דער פויפסט האָט אף זייער אורטייל אַנגעשריבן די ווערטער, וועלכע ער שרייבט אַפּטמאַל אָן אף אוועלכער־ס'איז וועלטלעכער ווענדונג, דעם קאַטעגאָ־רישן אָפּזאַג: נאָן פאַסומוס (מיר קענען ניט). און בא דעם איז עס געבליבן. נאָר פונעם קארדינאַל־טיטל האָט שוין קיין רייד ניט געקענט זיין.

ווען דאָנין האָט אָפּגעזוכט און געבראכט מיט זיך דעם פּויפּסטלעכן רויפּע, איז שוין דער הייליקער פּאָטער געזעסן אָפּגעזונדערט אין זײַן פּאַרמאַכטן כּיידער באַם פּרימאַרגן־עסן. אהער האָט קיינער קיינמאָל קיין צוטריט ניט, אכוץ דעם איינעם ארכיטדיקליך¹, וואָס טראָגט אלעמאָל אונטער נײַע מײַכאַלים. דער סערע־ניסימוס² אמאָרי דע אמיציוס קען בלויז דאָ, פון דער זײַט טיר, אדורכקאַנטראַ־לירן די עסנס, זיך נאָכפּרעגן, געבן אייצעס און מיט געדולד ווארטן, ביז די טראפּעזע וועט זיך אמאָל ענדיקן.

דאָנין, שוין א באפּרייטער, איז אוועק צו זיך, זײַן פליכט איז היינט געווען צו באדינען גאָטס פּאַרטערטער פונעם אופשטיין ביזן ערשטן מאָלצײַט. איצט וועלן שוין אנדערע, מער כאַשעווע, זײַן ארום אים. דאָנין האָפּט און גלייבט, אז ס'איז ניט ווייט די צײַט, ווען ער וועט אויך זײַן צווישן די מער כאַשעווע, און עפּשער וועט ער זײ נאָך איבערשטייגן און דערגרייכן צו א גאַר־גאַר הייכער שטופּע. ער איז געקומען אהער מיט א קאַמענדאַטאָריום³ פונעם קאַרקאַסאַנער בישאָף, אין וועלכן דער בישאָף שרײַבט צום פּויפּסט: „ס'איז שוין צײַט צו זײַן מער איבערקלייבעריש בענעגייע די, וואָס קומען אונטער די פּליגל פון דער היי־ליקער קירך. די סאַנים פונעם געקרייציקטן גאַטס־זון שפּעטן פון אונדז אָפּ, אז מיר צעשפּרייטן די אַרעמס און נעמען אויף מיט פרייד יעדן מין אויסוואַרף און אונטערוועלט־מענטש. אז מיר קוואפן זיך אפן קויט און אָפּפאל פון זײערע גאַטס־פאַרשאַלטענע געמיינדעס. איצט האָבן זײ א גוטן בויכווייטעק. זײ לאַכן איצט מיט א שטעכעניש און מיט אוי און וויי, ווייל דער דאָזיקער מאַן, וואָס ווערט געשיקט צו אײער הייליקײַט, איז א גרויס געווינס פאַר דער קריסטלעכער וועלט. ער וואַלט בא זײ געוואָרן א זײל פון זײער אומוירדיק־זינדיקן גלויבן. זײ האָבן אפּילע געוואַלט אָפּנעמען בא אים דאָס לעבן נאָך דער טויפּונג, ווען ער האָט שוין געטראָגן דעם נאָמען פונעם הייליקן ניקאָלאָס...“

דער פּויפּסט אינאַקענטיוס דער דריטער האָט זיך אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט אין אַט דער טײַערער מאטאַנע. האגאם דער אויסזען פון אַט דער פּיירע איז אים געווען היפש דערווידער. ער האָט זיך א צײַט ניט געקענט צוגעווינען צום איב־לעך־אָפּגעשטויסענעם פּאַרצעף פון אַט דעם פּרעמדן יונגערמאַן, בא וועמען דער שפּיצעכיקער גאַרגליקנאַפּ האָט ארויסגעשטאַרצט און בייסן רעדן שטענדיק זיך געהאַלטן אין איין באוועגן, אין איין לויפן אויף און אָפּ, דערבײַ האָט ער פּאַר־גלאַצט די אויגן, גלייך ווי ער וואַלט אינעם שלונג געהאַט א שווערן ביסן אראָפּ־צושלינגען.

דאָנין אליין איז וועגן זײַן מארעס־פּאַנעם שוין גאַר אן אנדער מיינונג. ער איז פּעסט איבערצײַגט, אז זײַן אויסערלעכער אויסזען איז שוין גראָד רעכט צוגעפאַסט פאַר א קאַטוילישן גייסטלעכן, אפּילע פונעם העכסטן ראנג. אכוץ די געלע ברעמען, דעם איינציקן איידעס פון זײַן אַנשוילעך ייִדישלעכן האַר־קאַליר, איז ער מיטן גאַנצן איבעריקן מער ווי קאַנטעט. יעדן טאַג, פאַר דער פּרימאַרגן־טפּילע, מאכט ער דורך די טאַנסוראַ — די צערעמאַניע פון גאַלן ניט בלויז דאָס פּאַנעם, נאָר אויך דעם גאַנצן קאַפּ־שפּיץ, ס'זאָל ניט בלייבן קיין סימען פון א הערעלע. דער נאַקעטער אָנגעזיכט פונעם פאַרלענגערטן שטערן, ביז העט ארויס צום שאַרבן, זײַנע העל־ליכטיקע באַלעכעס־אויגן, די דיך־פאַרביסענע שנירלעך־ליפּן, וואָס מאַכן שמעלער דעם אַנבערדיקן קינביין, דער הויך־שלאַנקער איידע־לער וווקס זײַנער, — איז ער דען ניט ענלעך מיט דעם אלעמען צו עפּעס א הייליקן פון דער קריסטלעכער קירך? ביפּראַט נאָך, אז ער טוט זיך אָן אינעם

¹ פאַרוואַלטער פונעם פּויפּסט באשפּייזונג.

² דורכלויכטיקער.

³ רעקאַמענדאַציע.

וויסן אויבער-קיסל מיט די פרענדון ארום די ברייטע ארבל און ווארפט אף די אקסל ארוף דעם באצירטן מיט שטיקערייען פון גאלדענע און זילבערנע פעדעם עפיטראכיל, און אז ער נעמט נאך דערצו אין די הענט אריין דעם קאנטאמאריום, דעם גרויסן טפילע-בוך מיטן אָפּבילד פונעם געקרייזיקטן יעזוס אפן קופערנעם טאוול, און ער לייענט פון דאָרט אין דער הייך די ווילקלינגעוודיקע לאטייני-שע פסוקים, וועלכע דער כאָר כאַזערט איבער מיט א געזאנג, — דעמלט איז ער געגליכן צו די עלטסטע גייסטלעכע פון וואטיקאן... וואָס איז שנייד דער גרייס פון דער נאָז, האָט ער אליין ארויסגעלייענט באם הייליקן גרעגאָריוס, דעם אָנ-הענגער פון א מאַנאסטיר-לעבן, אז בא יעדן גייסטלעכן פון היינט ראנג דארף זי האָבן די געהעריקע מאָס. א ניט גרויסע נאָז קען ניט אונטערשיידן פון גוטס ביז שלעכטס, פון גוטן ווינערך ביז א שלעכטן גערוך. ניט אומזיסט ווערט זי אזוי געלויבט און באזונגען אינעם געזאנג פון אלע געזאנגען, אינעם שיר-האשיר רים פונעם אלטן טעסטאמענט: „דיין נאָז איז ווי א טורעם אף די הייכלייטן פון לעוואָנען.“ זי טאָר אָבער אויך ניט זיין קיין קרום-אויסגעבויענע, ווי א יידישער שויפער, דאָס גיט צו אן אויסזען פון א מענטשן א דערשלאַגענעם, מיט א סאך זאָרגן. וואָס וואָלט ער דאָ געטאָן מיט אזא נאָז? ווען פון אוועלכע-ס'ניט-איז זאָרגן קען גאָר קיין רייד ניט זיין. ס'איז נאָך קיין צוויי יאָר ניטאָ, אז ער געפינט זיך אינעם וואטיקאן-הויף, און ער באקומט גלייך ווי אלע אלטגעזעסענע די לעבנסלענגלעכע פרעבענדע — הילף פון דער הייליקער קירך אף דער כאַיווע און אויך אומזיסטע גרייטע גייסטלעכע באַגאָדים אין דער סאקריסטע. ער איז אן אייגענער מענטש דאָרטן, און מיטן סאקריסטאן איז ער געקניפט און געבונדן. וויאזוי קען ער דער גאָר קומען צו אגמעסנעפעש, זיין צוליב עפעס געדריקט און דערשלאַגן, אז ער איז דאָ שוין מער אַנגעזען ווי פיל אנדערע? ער איז דער איינציקער פון צווישן זיין גלייכן, וואָס קען שוין אף אויסנווייניק דעם גאנצן קאטעכויזיס, די אלע פראגן און ענטפערן וועגן די הויפט-איקאָרים פונעם קריסט-לעכן גלויבן. אין דער שול פון די סכאַלאַסטיקער, ווו מע באהאנדלט די שווערסטע גלויבנס-אטריבוטן, איז ער איינער פון די שאַרפסטע דיספוטאנטן. דער פויפסט אליין איז בייגעווען אינעם קאפיטול, בא איינער א צונויפזאמלונג פון פיל גייסט-לעכע, בייס ער, דאָנין, האָט באוויזן, צו וואָס ער איז פייק. פון דעמלט אָן האָט מען אים איינגעשלאָסן אינעם פראַטאָטריאט, ווו ער איז איינער פון די יינגסטע אין דער קאַלעגיע פון די צוועלף, וועלכע פירן אָן מיטן איינען פון די קאנאָנען. ער איז אויך א כאַשעוו באַם עלטסטן פון דער קאנצעליאריע, צוליב דעם, וואָס ער איז שוין א לאַנגע צייט איינער פון דעם פויפסטס בריוו-שרייבער. אין אונ-טערשייד פון א סאך איבעריקע גייסטלעכע דאָ אין וואטיקאן ווערט ער אָפט גע-בעטן צום פויפסט פערזענלעך. דאָס רופט ארויס א קינע-סינע מיט א פארדאכט בא דער ארומרינגלונג. האגאם אלע ווייסן וועגן זיין כארטולאריוס-פליכט, די פליכט פון א בריוו-שרייבער, דאָך איז מען אים כוּישעד אין מעסירע-אונטער-טראַגערי. עפשער האָבן זיי עפעס אַנגעשמעקט וועגן זיין דעלאציע¹ אפן קאר-קאסאָנער בישאָף, וואָס אדאנק זיין רעקאָמענדאציע איז ער דאָ געבליבן דינען באַם וואטיקאן?

און די געשיכטע איז געווען אזא: ווען ס'האָט זיך גענומען טומלען ארום דעם פויפסטלעכן מעדיקער, דעם סערעניס?מוס אמאָרי דע אמיציוס, מיט זיין געליבטער, האָט ער זיך דערמאָנט אינעם זנוס-שטייער, וואָס דער קארקאסאָנער בישאָף זאמלט איין בא די גייסטלעכע פון זיין באצירק. צוערשט האָט ער דאָס געצאָלטס גענומען בלויז בא די, וואָס מע ווייסט אף זיכער, אז זיי זינדיקן טאקע. (די גאַטספאַרטיקע קריסטן זיינען צופרידן געווען, ווען זייער פאסטער האָט געהאט

¹ מעסירע.

א באשטענדיק קעפסווייב, וועט ער עפשער לאָזן צורו די ווייבער זייערע מיט די אונטערגעוואקסענע טעכטער). דערנאָך האָט דער בישאָף אָט דעם אויסטער-לישן קאטעדראטיקום— דעם זנוס-צינש— גענומען פאָדערן בא יעדן גייסטלעכן פון זיין רעגיאָן, אומאָפהענגיק, צי ער האָט יאָ א פילעגעש, צי ניט. דאָנין האָט עס אויסדערציילט דעם פויפסט אין א דערשיטערטן טאָן, מיט א מין פאָרוורף אין דער שטים. זאָל מען זען, ווי ער איז פילבאר און ווי ווייטעק-לעך ער לעבט איבער אָט די טיפע פארזונקענקייט אין זינד! דעמלט האָט אים דער הייליקער פאָטער צום ערשטן מאל אָנגערופן „מיין זון“, געלויבט זיין אופ-ריכטיקן צאָרן, די אופגעבראכטקייט אָף די, וואָס זינדיקן, און צום סאָף מיט א טיף-פארבאָרגענעם שמיכל האָט ער צוגעגעבן:

— ווען איך זאָל וועלן באשטראָפן פאר אלע זינד, וואָס די גייסטלעכע בא-גייען, וואָלט איך אליין געדארפט דינען די מעסע אין פיל, פיל מעקוימעס.

דאָס איז געווען אין יענע טעג, ווען דאָנין איז געווען אריינגעטאָן אינעם דער-לערנען די לעבנס-געשיכטע פונעם פויפסט אנאקלעט, וואָס האָט געלעבט מיט א יאָר זיבעציק צוריק. ער האָט זיך אָנגעשטויסן אָף זיין נאָמען, ווען ער האָט אריינגעקוקט אינעם אבאָמינאָריום— דעם קלאַלע-בוך, וווּ מע קען געפינען די נעמען פון אלע פארעטער, פארדארבער און פארשווערער פון דער קאטוילישער קירך. ער איז א דערשטוינטער צום אָרט צוגעזאָטן געוואָרן, ווען ער האָט אָב-געהויבן לייענען וועגן דעם דאָזיקן פויפסט. דאָנין האָט נאָך ניט געהאט דעמלט איבערגעמאָלט מיט דער קרענק פון פאפאלאטריע— פארגעטערונג פון דעם היי-ליקן פאָטער, גאָטס פארטרעטער אָף דער ערד... און דאָ— אזא ווי ער, אויך אן אָפּשטאמיקער פון ווידערשפעניקע— א פויפסט! ער לייענט וועגן זיין ייכעסדי-קייט, וואָס ציט זיך פון דער פארצווייגטער פאמיליע פיערלעאַנע, וועלכע איז געווען בארימט מיט אירע פארמעגנס, וועגן דעם פויפסט אן עלטערזיידן בארן, דעם רייכטן פון דער מישפאָכע, וואָס איז בעשיטע אליינוויליק אריבער צום רייכטיקן גלויבן, און דאָך... מיט וואָס פאר אן אנאטעמע פון זידלערייען און כא-ראָמעס מע באפאלט זיין נאָכשטאָם? און אוועלכן? אזא, וואָס האָט דערגרייכט אין דער קריסטלעכער וועלט צו דער העכסטער הייך! וווּ איז די צוטרוילעכקייט צו דער פעסטגעשטעלטער דאָגמע, אז טויזנט מאל איז גערעכט די הייליקע קירך אונטער דער פירונג פון גאָטס פארטרעטער, דעם פויפסט?.. און דאָ לעסטערט מען און מע שענדט מיטן זידלנאָמען: „דער דרעקיש-יידישער פויפסט!“ מע רופט אים אָן מיט די עקלהפטסטע צונעמענישן. מע שרייבט, אז ער איז דעם טיפולס א שעליעך, אן אָפּשטאמלינג פון בלוט-שאַנד— זיין מאמע זאָל אים האָבן געבוירן פון אירן א ליבליעכן ברודער! ער לייענט די שיק-בריוו פונעם הייליקן בערנארד פון קלערנאָס צום דייטשישן אימפעראטאָר לאָטאר דעם צווייטן און צום פראַנ-צויזישן קיניג ליודוויק דעם זעקסטן, אין וועלכע דער הייליקער קלאָגט זיך פאר זיי, אז ס'איז אומגעהייער דער בראַך און ס'איז גרויס די שאַנד פארן קריסטנטום, אז א מאן פון יידישער אָפּשטאמונג זאָל זיצן אפן טראָן פונעם הייליקן פאָטער... דאָנינען הייבט עס פונעם שטול. ער זיצט ווי אָף קוילן. זיין בליק פאלט אָף דער וואנט אנטקעגניבער, וווּ ס'הענגט דאָס גרויסע בילד פונעם געקרייזיקטן מיטן דערנער-קראַנץ ארום קאָפּ און פון ביידע זייטן: גאָטס מוטער, די הייליקע יונגפרוי פון איין זייט, און יויכענען האמאטביל פון דער צווייטער זייט. אלע דריי יידן. פון דער זעלבער אָפּשטאמונג, ווי דער געלעסטערטער גאָטס פאר-טרעטער! אָט ליגט בא אים אפן טיש דער פאסיאָנאליע-בוך, די זאמלונג פון עכט-קריסטלעכע מייסעס און געשיכטעס. איז ווידער טאקע וועגן די אפּאָסטאָלן און זייערע טאלמידים, די פישער פון גאַליל!

ער וועט זיך איצט ניט אָפווענדן. ער וויל פונדעסטוועגן דערגיין דעם גאנצן עמעס וועגן דעם הייליקן פאָטער, וואָס ווערט אזוי באשמוצט מיט אזופיל קויט,

און דאך איז ער געווען גאָטס פארטרעטער אף דער ערד אכט יאָר נאָכאנאנד.
ביזן טויט זיינעם!

ער פארטיפט זיך נאָכאמאָל אינעם קלאָלע-בוך און געפינט אויס, אז דעם דאָ-
זיקן אנאקלעט האלט מען פארן סאמע ערגסטן פון די גאָטס פארשאלטענע יידן.
ניט געקוקט אף זיין ארויסקומען פון דריי דוירעס עכטע קריסטן. צווישן די קאָ-
לערליי מיטעס פארברעכנס, אין וועלכע מע באשולדיקט אים, איז דער שוידער-
לעכסטער: דאָס אומפארשעמטע באגאנווענען די אויצרעס פון דער הייליקער קירך,
דאָס בארױבן און צעפלינדערן דאָס גוטס פון די מאָנאסטירן. נאָך ערגער — די
גאנצע יידן-איידע האָט אים געהאַלפן צו צעטרענצלען דאָס קריסטלעכע האָב-
און-גוטס. און דערצו נאָך געלעבט בא אים אונטערן שויס, אף דער קאטוילישער
ערד, ווי אין א גאניידן. דאָס האָט דאָניגען פארדראָסן, און ער האָט זיך ערנסט
פארטראכט. פאר אזעלכע מיסיס-טיוויים וואָלט ער אים אליין ווער ווייסט וואָס
געטאָן. ער פילט א קעלט אין די געדערס, עס באשלאָגט אים א שווייס, ווען
ס'קומט אין אים אוף א ווידערגעפיל און א סינע צו אָט דעם שווער-פארוינדיקטן
גאָטס פארטרעטער, צו וועלכן ער האָט נאָרוואָס געהאט מיטלינד, וואָס מע זידלט
אים אזוי. ער, דאָניג, וועט שוין אף זיינע וועגן ניט גיין. אָ, ניין! פארקערט, אין
אלע זיינע טרוימען וועגן דעהייבונג, אין זיין מעכטיקן ווילן זיך צו דערלאנגען
צו וואָס א העכערן שטאפל, האָט ער שטענדיק אין זינען צו טאָן אלץ, אז מע
זאָל אים אין דער קלענסטער מאָס ניט קענען כוישעד זיין אָדער כאָלילע אים
אויסווארפן זיין אָפּשטאם. ער האָט זיך שטענדיק באמיט זיי איבערצינגן, אז ס'איז
ניט נאָר בא אים עפעס פארבליבן פונעם פּרעזעדיקן, נאָר ער איז גרייט אויס-
וואַרצלען דאָס יידישלעכע, וואָס קומט אין מינדסטן באריר מיטן קריסטלעכן
לעבן. דאָס האָט ער אָנגעמאכט א טומל: האלעמיי גאָטספּאַרכטיקע קריסטן גיבן
די אומגלויביקע זייער פי אף צו קוילענען, זייערע ווינטרויבן אף צו אויסטרעטן
וויין. אכוץ וואָס יענע פארמווירדיקן עס מיט זייערע גאָטספּאַרשאלטענע מינ-
האַגים, נעמען זיי נאָך פאר זיך דעם בעסטן כייילעק, און דאָס פאריידישטע רעשט
ווארפן זיי צו די קריסטן אף זינדיק צו מאכן זייערע נעשאַמעס. טאָמיד איז ער
פון דער הויט געקראַכן און אזוי, אז ס'זאָל זיך ווארפן אין די אויגן, ווי אומ-
דערמידלעך ער פירט זיין קאמף מיט די יידן און מיט אלץ, וואָס איז יידיש. ער
איז אוועק פון זיי אף אייביק, און אופריכטיק, מיטן גאנצן הארצן איז ער געקו-
מען צום קריסטנטום. ער וועט קיינמאָל ניט אָפקערעווען פונעם גלייכן וועג און
איבערכאזערן אָט די ווילדע גענג פון אן אנאקלעט דעם צווייטן, מיט פארשווע-
כער פון דער אפּאָסטאָלישער קרוין. קעדיי עס זאָל אף אים קיין פלעק ניט פאלן
אויך אף ווייטער, וועט ער זיך באמיען זיין נאָך פויפסטלעכער פונעם איצטיקן
פויפסט אינאָקענטיוס דעם דריטן.

באלד דערנאָך, בא דער ערשטער געלעגנהייט, ווען ער האָט געבראכט דעם
הייליקן פאָטער די אָנגעשריבענע בריוו צום קיניג אלפאָנס פון קאסטיליע, האָט
ער שוין דאָס טאקע געפרווט דערווייזן. אין דעם בריוו, געשריבן שארף, אין
דראַענדיקע טענער, פאלט ער אָן אפן קיניג, האלעמיי יענער דערלאָזט ניט, אז
די קריסטלעכע גינסטלעכע זאָלן מיט צוואנג אוועקנעמען בא יידן זייערע מו-
סולמענישע דינער, קעדיי זיי אריבערפירן אונטער די פליגל פון דער קאטויליי-
שער קירך. דער איניען איז פארפריער געווען ארומגערעדט מיטן פויפסט. דאָנין
האָט אָבער נאָך צוגעגעבן פון זיך א טאדלונג דעם קיניג, פארוואָס ער דערלאָזט
ניט נעמען א צענטל פונעם גערעטעניש אף די יידישע פעלדער לעטויוועס די
גינסטלעכע. ער לייגט נאָך פאָר אַנשריבן א באזונדער ענציקליקע צו די דאָר-
טיקע בישאָפן, אז זיי זאָלן אויסרופן עקסקאָמוניקאציע¹ פאר די אלע הערשער,

¹ אויסשליסונג פון דער קירך.

וועלכע צווינגען ניט די יידן צו באצאלן דעם צענטטיילעק. זאלן זיי דערפאר, די וועלטלעכע הערשער, אָפּגעשטויסן ווערן פון דער קירך און זיין אריינגע-וואַרפן אין כּיירעם.

דער פּויפּסט האָט מיט זײַן כּסימע און שטעמפל באשטעטיקט די בריוו, אָבער דעם געדאַנק וועגן דער ענציקליקע האָט ער לאַכלוטן אָפּגעוואָרפּן. דעמלט ערשט איז דאָנין ארויס מיט א פלאמפייערדיק לאַשן. דאָ האָט ער באוויזן, צו וואָס ער איז פּייק. זאָל דער הייליקער פּאָטער זען, אז ער איז ניט נאָר אליין א געטריי איבערגעגעבענער קריסט, נאָר ער איז גרייט אויסצוואַרצלען ביזן גרונט די אלע פון זײַן שטאַם, וואָס ווילן זיך ניט אונטערגעבן.

די געדיכט־געלע ברעמען און די ווייסלעך פון די אויגן האָבן זיך בא אים אָנגעצונדן. דאָס מויל האָט געשאַטן פעך און שוועבל. מיט שוים אָף די ליפּן האָט ער געטיינעט:

— די הייליקע פון דער קירך לערנען אונדז, אז פארן צוריקומען פונעם גע-קרייציקטן אָף דער ערד מוז צוערשט באזייטיקט ווערן דער אַנטיקריסט, וואָס איז די פאַרקערפערונג פון אַלדאָס בייז און פון אלע מענטשלעכע זינד. ווי איך פארשטיי דאָס וואָרט „אַנטיקריסט“, איז עס ניט איין פאַרשויבן. דאָס איז א גאַנ-צער קלאַל, א מין פאַרשאַלטענע איידע. דאָס זײַנען די יידן. קעדיי דערמעגלעכן דעם צוריקום פונעם אויסלייזער, מוז מען פריער באזייטיקן די יידן פון זייער פאַלשער עמונע. דערגרייכן קען מען עס אָדער דורך אויסשמאַדן זיי אלע ביז איינעם, אָדער דורך פאַרטיליקן זיי ביזן לעצטן. דעמלט וועט אפדערעמעסן אַנט-שטיין דאָס הימלשע קיניגרייך אָף דער ערד, דאָס מאלכוס שאַמאַים!

דער פּויפּסט האָט אָנגעקוועלט פון דאָנינס רייד. ער האָט אָנגעהויבן געפּינען א טאַם אינעם פּייערדיקן היצן זיך פון אָט דעם זעלאָט, בייס ער רעדט וועגן זײַנע ברידער. צי מע קען מיט אים יאָ, צי ניט מאַסקים זײַן, נאָר ס'טוט האַנאַע, ווי דער מענטש איז מיט לייב און געשאַמע צוגעבונדן צום נײַעם גלויבן.

דאָנין, פון זײַן זײַט, איז זיכער געווען, אז דער איצטיקער גאָטס פאַרטרעטער, אינאַקענטיוס דער דריטער, איז פאַרבלינדט פון א ניט רעאלן טרוים, פון א דורכויס פאַלשן מײַן, פון א לאַכלוטן אומזיסטער האַפּענונג, אז אים וועט זיך סאָפּאָקלאַסאָף איינגעבן פאַרווירקלעכן דעם דוירעסלאַנגן טויזנטיאַריקן באַגער פון דער קריסטלעכער וועלט. ער וועט עס באווייזן דעם גרויסן ווינדער, פון זייער אלגעמיינעם טאַטאַלן אריינקום אינעם הייכל פונעם ריכטיקן גלויבן. צוליב דעם דאַרפן זיי אָפּגעהיט ווערן מיט זייער לייב און לעבן, און וואָס מער די צאָל — אלץ גרעסער דער נעס. ער איז דער שאַרפּסטער קעגנער פון אוועלכער-ס'איז פאַרניכטונג. מע דאַרף זיי בלויז דערדריקן און דערנידעריקן, זיי ברענגען צו דער מאַדרייגע, אז זיי זאָלן זיך געפּינען אפן לעצטן שטאַפל פון דער געזעל-שאַפּט. דער גאַנצער האַמוין-אַם, די שטאַט-בירגער, די פּויערים, אפּילע די לייבליגענע זאָלן זיך האַלטן כאַשעווער און שטיין העכער פון זיי. מע דאַרף זיי פאַרוואַנדלען אין די געמײַנסטע וועזנס. דער פּלעבס וועט זײַן צופּרידן האָבן אונטער זיך לאַכלוטן דערשלאַגענע רעכטלאָזע באשעפּענישן, איבער וועלכע מע קען זיך אינדיקעווען, טאָן מיט זיי וואָס מע וויל. דעמלט וועלן די פאַרשאַל-טענע זיך אליין קערן צו דער הייליקער קירך.

דאָנין גלייבט ניט אין דעם. אָבער ער איז גרייט מיט אלע מיטלען צו העלפן דערצו. ער איז שטענדיק מוכן-אומזומען אויסצוזוכן קאַל-האַמינים טאַכבולעס, אבי ס'זאָל צו שטאַנד קומען דעריקער די ערשטע העלפּט פונעם הייליקן פּאָטערס ווילן, און דאָס ווייטערדיקע... דאָס איז שוין געווענדט אין זיי אליין, אין די פאַראַקשנטע פאַרנאַרישטע ייִדלאַקעס.

¹ דאָ: רעליגיעזער פאַנאַטיקער.

דערפאר האָט אים ווי מיט א דראַנג איבערן קאָפּ געטראָפּן, ווען ער האָט אנומלטן דערזען אינמיטן העלן טאָג בא דער טיר פונעם פויפסטס שלאָפצימער שטיין א יידן. א פאָשעטן אלטן יידן מיט באַרד און פייעס, אזא ווי דער טאטע זינער! ס'איז בא אים אַפגענומען געוואָרן דאָס לאַשן. א געפלעפטער, מיט פארשטארטע אויגן, איז ער פארשטיינט געוואָרן לעבן דער אומדערווארטעט אויסטערלישער זענעניש. ס'האָט אים נאָך מער מעוולולו געמאכט, ווען ער האָט דערזען, ווי די טיר האָט זיך געעפנט און דאָס באשעפעניש איז בעהארכאָוע אהין אריינגעבעטן געוואָרן. וואָס הייסט עס? איז ער שטיין געבליבן אין א זייט ווי פון א הינערפלעט. זאל עס זיין איינער פון די, וואָס איז געקומען אַף צו גיין אין זיינע דראַכים? אזוינער, וואָס וועט זיך אים שטעלן אין וועג, ווי א ביין אין האלדז? וואָס האָט ער דאָ צו טאָן אינעם פויפסטס מאַקעם־מענוכע? אין זיין כיי־דער־מעיוכעד, ווו ער, דאַנין, וועט קיינמאַל ניט אריינדרייגען! דער קאָפּ האָט זיך אים געשפאָלטן, און ער איז אוועק פון דאַרטן א צעטומלטער.

ווען ער זאָל ניט געווען אזוי גיך אוועק פונדאנען, וואָלט ער געזען ארויס־גיין דעם יידן אין דער באגלייטונג פונעם פויפסט, אף וועמען ס'האָט זיך גע־פאלדעוועט א טאָגע, דורכגעהעפט מיט גאַלדענע ציילעם־שטערנדלעך. און אז אף א טראַט הינטער זיי איז נאָכגעגאָן דער פויפסטלעכער דאָקטער אמאַרי דע אמיציוס מיט א פארדעקטן בעכער אין האנט. און ביידע — דער הייליקער פאָטער און זיין רויפע — האָבן זייער ערנסט עפעס ארומגערעדט מיט דעם ייד. און דער ייד איז געווען יאָעלס פאָטער, דער אלטער יאָסעף בען מעיר זאבארע.

אמאַרי דע אמיציוס איז אן אריינגייער אינעם הויז פונעם רייכן יידישן סויכער אנגעלוס, וועלכער האָט בעשוטפעס מיט קריסטלעכע קויפלייט פון דער סאַכריס־גילדיע פארזאָרגט דעם פויפסטס קוריע מיט אלעם נייטיקן, אפילע מיט רעפוע־מיטלען. דער פויפסטלעכער דאָקטער האָט זיך דאַרט באגעגנט מיט די העברעאַ־מעדיקער די ברידער מאאטי און זיך מיט זיי שטאַרק באפריינדעט. די ברידער מאאטי האָבן געלעבט אינעם קליינעם איטאליענישן שטעטל טשענטאָ. אָבער אזויווי אכּוץ רויפּים זיינען זיי אויך געווען מעטארגעמים און אין דער פראַווינץ איז ניט געווען קיין מייוון און קיין באלן אף זייערע איבערזעצונגען, זיינען זיי אריבערגעפאָרן קיין רויס. דעם עלטערן, עליזעזער מאאטי, האָט מען צווישן יידן גערופן דער איטאליענישער איבן טיבאַן, צווישן ניט־יידן — דער קיניג פון די איבערזעצער. אף דער שפראך פון די אַוועס האָט ער איבערגעזעצט היפאָקראַטס אפאָריזמען מיט גאלענס קאָמענטאַרן, און אף לאטייניש — דעם קאַנאָן פון אווי־צענא און איבן צורס דיעטיק. דער יינגערער, נאטאַן מאאטי, האָט איבערגעזעצט דעם כיבער פונעם אראבישן אָקוליסט אבול קאסעם, דעם סייפער „ברפואת העין“¹. אמאַרי דע אמיציוס האָט זיך אויך אָנגעטראָפּן אפן אלטן יאָסעף בען מעיר זאבארע, וואָס האָט געוויינט טאקע דאָ, בא אנגעלוסן אין הויז, אין אן אויבער־שטיבל. ארופקומען אהין האָט מען געקענט דורך א הינטערשטן פינצטערן אריינגאנג, איבער א מענגע קרומלעך־שטיינערנע טרעפּ, וואָס האָבן געפירט ביזן העכסטן גאַרן. דערפאר אָבער האָט דורך דער אָפענער ראם אפן דאך געשטראָמט אהער א סאך ליכט, און פונדאנען האָט מען געקענט זען די באטורעמטע ווייט פון דער אייביקער וועלט־שטאָט. דאָ ערשט האָט דער פויפסטלעכער רויפע בא־מערקט די ענלעכקייט פון אַט דעם דארן שלאנקן אלטיטשקן מיט יוליאנען זיין זון, וועלכן ער האָט אזוי גוט געקענט נאָך אין סאלערנאָ. דעם אלטנס געדיכטע באַרד און די בינטלעך שוואַרץ־גראָווע האָר אף די שלייפן און הינטן ביזן גע־

¹ טראקטאט וועגן אויגן־היילונג.

ניק האָבן ניט געקענט פארדעקן דאָס אלציינע אינעם אויסזען פונעם טאטן מיטן זון. אינעם פרעמדן ייִדנס באוועגונגען, אינעם אויסדרוק פון די געזיכט־שטריכן בייסן רעדן האָט ער דערזען יוליאַנען, וואָס איז אים געווען גאנץ נאָענט צוליב וועטוריען. וועטוריע איז צווישן זיי ביידע געווען דער צענטער, וואָס האָט זיי געבונדן און כאַוועריש געייניקט. ער האָט א סאך דערציילט דעם אלטן זאבארען וועגן זון, וועגן זיין כשיועס דאָרט, וועגן זיין אַפּנהארציקער דרייטקייט, וועגן זיינע פּירעכצן און טאלאנטן. מע האָט אים דאָרט ליב געהאט פאר זיין שטענדי־קער האַפּערדיקייט. פאר זיין נאָבעלן באַגייז זיך מיט כאַוויירים, און דערהויפּט מיט די ווייניקע פּרויענציימער, וואָס האָבן זיך דאָרט געלערנט. דאָ איז ער גע־צווינגען געווען צו דערציילן וועגן ייִדישן מיידל פון א מיזרעך־לאַנד, וואָס האָט אים פאַרשאַפט ליידן.

דער אלטער זאבארע האָט אוועקגערוקט די שטויסן פאַרמעט־בלעטער פונעם מיטן טיש, אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ מיט ביידע הענט און אָנגעשטעלט מויל און אויערן. עפּשער וועט ער בא אים, בא אָט דעם פּריינטלעכן ניט־ייִדן, זיך גיכער דערוויסן, וואָס ס'איז דאָרט בעעמעס פאַרגעקומען? פאַרוואָס איז דאָרט בא זיי גאַרניט געוואָרן? צוליב וועמענס שולד? און וואָס פאַר א מין בסולע זי איז?

דער נאַקעט־הויכער שטערן פון הינטער דער יאַרמלעק האָט בא אים גע־גלאַנצט און זיך געצויגן אַף אַראָפּ, ווי בייס א לייכט אַנדערעמלט ווערן. מיט א גלייכגילטיקער מינע האָט ער דאָך אָנגעשטרענגט זיך צוגעהערט צו יענעם רייד, געוואָלט פונעם ענטפּער אַף זיינע שייַלעס ארויסדרינגען: צי איז טאַקע זיין יאַעל דאָרט ניט געשטרויכלט געוואָרן, אויב ניט מיט דער, איז מיט אן אַנדערער? ווען ער האָט דערהערט וועגן דער צניעס פון אָט דעם ווייטלענדישן מיידל און וועגן די גוטע זיטן פון אלע איבעריקע לערנערנס דאָרט, איז ער ווי וואך געוואָרן, און א פייכטלעכער גלאַנץ האָט זיך באוויזן בא די אויגן, אַף די הוילקייטן פונעם פאַנעם.

ווען אמאָרי דע אַמיציוס איז געקומען אהער זיך האַלטן אן אייצע וועגן דער ניט גוטער אורין־מאַכלע, אַף וועלכער דער הייליקער פאַטער האָט זיך געקלאָגט, האָבן אים די ברידער מאַאטי גלייך איבערגעענטפּערט דעם אלטן יאַסעף בען מעיר זאבארע. אַף אָט די זאַכן, דערהויפּט אַף אורין־פאַרהאַלטונג, איז ער א מומכע. ער האָט אפּילע אן אייגענעם כיכער וועגן מראות השתן¹. זאבארע האָט אים געדולדיק אויסגעהערט, זיך דערפּרעגט און איבערגעפּרעגט. ס'איז אים ניט איבעריק ניכע געווען דאָס מוזן מאַכן א וויזיט צום אפּיפּיר², דעם וועלט־הער־שער. אז ער קוקט אמאָל פון זיין דאך־פענצטער, דורך דער אָפּענער ראם, דער־זעט ער דעם טיבער־טייך מיט זיינע גרינע וואסערן. ער שפּרייט זיך ווי א שוץ־גאַרטל, וואָס צוימט אַפּ דעם ייִדישן קווארטאַל פונעם דראַענדיק־פרעמדן אָנגע־זורעם, מויער אַף מויער. קוקט ער נאָך ווייטער, שרעקט אים אַפּ די באַרימטע פעטרוס־קאַטעדראַלע, און באַנאַנד הייבט זיך דער וואַטיקאַן־באַרג. דאָרט ערגעץ האָט זיך געמאַכט א נעסט דער גוי־אומאַגויג, דער מעשומעד דאָנין, — האַגאַם מע האָט אים נײַן איילן אין דער ערד, אָט דעם סוינע ייִסראַעל. אז ער באווייזט זיך אמאָל צווישן ייִדן אַף דער ייִדן־גאַס, מייַדט מען אים אויס און מע וויכט פון אים ווי פון א טויטן. מע מיעסט זיך א קוק טאָן אַף זיין העסלעכן פאַרצעף, וואָס האָט אן אויסזען פון א מאַלפּע. און איצט וועט ער, מעגלעך, זיך נאָך מיט אים באַגע־גענען, אויב ער וועט באַזוכן דעם פּויפּסט! די כּוצפּע איז דאָך ווי א הונט, וואָס קריכט אומעטום ווו מע דאַרף אים ניט און צעבילט זיך דעמלט, ווען קיינער בעט

¹ אויסזען פון דעם אורין.
² פויפסט.

אים ניט. דאָס האָט ער דאָך, דער קעלעוו דאָנין, געלאָזט אויסקריצן אף דער קירכע פון יענער זייט טיבער־טייך דעם טילים־פּאַסעק, וואָס שרייט אראָפּ מיט גרויסע לאטיין־אויסעס צו די יידן, וואָס גייען פארביי: „איך שפרייט אויס מינע הענט א גאנצן טאָג צו א ווידערשפעניק פּאַלק“. עמעס, די יידן פון דער וועלט־שטאָט זיינען ניט פון די איבערגעשראַקענע. זיי האָבן אף צולאָכעס פונקט אנטקעגנײַבער פארלייגט א פונדאמענט פאר א גרויסן בייס־האַקנעסעס, און אז ער וועט מיטן אייבערשטנס הילף אויסגעבויט ווערן, וועט מען אף זיין אריינגאַנג אויסוועלבן, לויט דער אייצע פון איינעם פון די ברידער מאאטי, אויך א פּאַסעק פון טילים, און בעפירערש מיט די זעלבע לאטיין־אויסעס, די איבערזעצונג פונעם פּאַסעק דריי און צוואנציק, קאפיטל פיר און פערציק: „צוליב דינעטוועגן ווערן מיר געהארגעט טאָג נאָך טאָג, ווי די שאָף, וואָס ווערן געפירט צו דער שכיטע“.

דער טאָג, ווען מע איז געקומען צו זאבארען אף אַפּצופירן אים צום פויפסט, איז געווען שאבעס. נאָר ניט דאָס האָט אים געערגערט. ס'איז בא אים גראָד דעמלט געווען א פולע שטוב מיט געסט. ער איז דאָך איצט אין רוים דער עלט־סטער טאלמיד־כאַכעס. אויסער די יינגערע ברידער מאאטי, די מעדיקער, האָט ער דאָ נאָך גוטע פריינט צווישן די היגע טאלמיד־י־כאַכאַמים, די ביידע ברידער אָנעוו די מעשוירערס. אן אָפּטער אוירעך איז דאָ בא אים מוישע פון סאַלערנאָ. א שטענדיקער אריינגייער איז יִצְכאַק בען באָרעך פון סיריע. ער ברענגט מיט זיך דעם לאמדן מיכאַעל בען קאַלעוו, וועלכער איז שוין א שטיק צייט אין רוים. ווען ער איז געקומען אהער נאָך דער היילונג, האָט ער דאָ געטראָפּן, אף דער דורכרייזע, אלכאריזין, וואָס האָט אים געמאַכט א נאָמען, און דעריקער, ער האָט זיך ניט פאַרגעשטעלט, אז ער וועט דאָ זיין דער סאַמע באיאָרטער צווישן די רוימער לאמדאָנים. אָט איז צו אים איצט אריינגעקומען יאַסעף בען יאַקאָוו קאַלאָ. ער ווינט ערגעץ בא די קאַפּוצינער טויערן, עטלעכע טכום־שאבעס פונ־דאַנען, צווישן יידן באלמעלאָכעס. בא די רוימער טוישוים האָט ער קיין אנדער נאָמען ניט ווי יאַסעף פּאַיאָט. אלע קענען די סליכע זיינע: אַני אַהוּבָה הִיתִי, וואָס איז אזוי בארימט געוואָרן, אז מע האָט זי אריינגענומען אין די יאַמטעוודיקע טפילעס. איצט לייענט ער פאר זאבארעס געסט א ניי־געשאפענעם פּיוט, א שיר, פול מיט רום און לויב־געזאַנגען פארן שאבעס. דער אוילעם קוועלט אָן און האָט האַנאַע פון דער נייער שאפונג, און גראָד איצט מוז דער גאַסט־אופנעמער זיי פאַרלאָזן און פאַרן מיטן פויפסטלעכן דאַקטער צום וואטיקאַן.

אלע האָבן געזען דעם פראכטפולן רייטוואָגן, מיטן צייכן פונעם קרייץ אף דער בויד. דער געשפּאַן איז לאנג געשטאַנען באם אריינגאַנג פונעם מויער, און בייסן ארויספאַר, ווען אויבנאָן האָט זיך באזעצט דער אלטער זאבארע, האָבן יידן פאַר־שטאַנען: מיסטאַמע איז עס צוליב אן איניען, וואָס איז דוּחַק שְׁבַת². זאבארען האָט געקומערט אן אנדער זאך: ער איז אפילע גרייט אדורכפאַרן פאר אלעמען אין די אויגן די גאַנצע יידן־גאַס, ווו אלע וועלן זען, אז ער איז מעכאַלעל־שאבעס בעפאַרהעסיע, אבי ניט פאַרקערעווען אין דעם טייל שטאָט, ווו מע וועט דאַרפן פאַרבייפאַרן דעם טיטוס־טויער³. מע האָט אים געמוזט נאַכגעבן און אַנלייגן וועג, ביכדיי ער זאָל אויסמיידן די פּיינלעכע בושע פון זען פאר די אויגן די טויערן פון זייער ניצאַכן, זיינע אויגן ווילן עס ניט זען. פון זייט ער איז אין רוים און וויפל ס'איז אים באשערט דאָ נאָך זיין, וועט זיין פּוס דאָס אָרט קיינמאַל ניט באטרעטן. ער פאַרשטייט ניט די היגע טוישוים: ווי קענען זיי צוקוקן, האגאַם

¹ איך בין געווען די באלביטע.

² שטופט אָפּ דעם שאבעס.

³ די טרוימפּאַלע אַרקע, וואָס טיטוס האָט אופגעשטעלט אין רוים לעקאָוועד זיין זיג איבער יערושאַלאים.

מיט פארקלעמטע הערצער און מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ, דעם ווייטעק אונדזערן און זייער טרוםף? מע האָט עס בעקיוון אוועקגעשטעלט ניט ווייט פונעם יידישן פערטל, ביכדיי אופצוועקן אלטע ווונדן אין אונדז, דערמאָנען, אז מיר זיינען געבראכט געוואָרן אהער ווי דערנידעריקטע קנעכט. מענטשן דערציילן, אז ס'איז נאָך צו דערקענען אפן געפלאצטן מאַרמאַר די צעשמעטערטע ווענט פון יערושאַלַיִם פּעסטונגען. די שאַרף אויסגעוועלבעטע געשטאלטן פון די זיגער מיט די טראַפּיען אין די הענט, די הייליקע קיילים פונעם בייסהאמיקדעש און טיטוסן אליין מיט א קראַנץ פון לאַרבער-בלעטער אפן קאַפּ.

אמאָרי דע אַמיצוס לאָזט אים ניט זיך פאַרטיפן אין די טרויעריקע מאכשאַל-וועס. ער רעדט מיט אים דעם גאַנצן וועג וועגן הייליקן פאַטער און זיין מייכעש, צוליב וועלכן ער האָט אים ארויסגערופן.

שוין באַם ערשטן קוק אפן פויפסט האָט זאבאַרע דערזען, אז אָט דער פּוּלְבֵר-טיק-פּעטלִיבִיקער גאַטס פאַרטערטער איז פּוּל מיט אוילעמהאזע-טייוועס, און צווישן זיי מיט דער ערגסטער טייווע פון אדעפּאָגיע, א מין אומדערמילדעכץ, ניט צום דערזעטיקן, שטענדיקן כיישעק צו דער אכילע. וועגן דעם פויפסטס נע-טייע צו זוילעל-וועסיווערי צוויטשערן די פייגל אין די נעסטן, און וועגן זיין יעצעהאַרע צו וויבער רעדט מען ניט זיכער. עפעס דערציילט מען יאָ וועגן איינער, וואָס ער האלט באַ זיך בעסאָד-סידעס און ער האָט מיט איר קיין קינר דער ניט. ס'וואָלט ניט געשאַדט מיט אים א רעד טאָן אויך וועגן דעם איינען, נאָר ניט אין דער אָנוועזנהייט פון א דריטן... ווען זאבאַרע זאָל ניט זיין אזוי געהיט מיט א וואָרט, וואָלט ער אים געדאַרפּט א זאָג וועגן דער היילונג מיט מינעראל-וואסער, אז פאַר פאַרשטאַפּטע מאָגנס איז פאַראַן פונדעסטוועגן א מיטל — אָט דאָס ביטערוואסער. ווו נעמט מען אָבער עפעס א וואסער פאַר די פאַרשטאַפּטע מיט אַלדאָס בייז מויכעס? פאַר די פאַרדאַרבענע נעשאַמעס מיט א ביטערן געוויסן? „צי מיינט איר ניט, אז זיי קענען גענעזן ווערן פון איינער ביסל טויף-וואסער?..“ און נאָך וואָלט ער געוואָלט זאָגן... דאָס שוין ניט דעם פויפסט, נאָר צום פויפסטלעכן רויפע: „אָט שטייט ער פאַר אונדז ביידע, דער פּעטלִיבִי-קער באַסערוועדאָם מיט דעם צעקראַכענעם קערפער, און דאָס איז א הערשער פון דער וועלט? און דאָס האָט א מאכט איבער פעלקער און לענדער?“

ער האלט עס אָבער איין אין זיך. ער ווייסט פונעם קלאַל: דאָס וואָרט, וואָס איז נאָך ניט ארויסגעבראכט געוואָרן, ליגט עס געפאַנגען באַ דיר. ברענגסטו עס נאָר ארויס פונעם מויל, ווערסטו דער געפאַנגענער, און אלציינס וועט עס האָבן א קליינע פּוּלע.

דער וויזט האָט זיך געענדיקט דערמיט, וואָס דער אלטער זאבאַרע האָט זיך געהייסן מיטגעבן אין א פאַרמאַכטער קיילע אַ ביסל פונעם פויפסטס מיי ראַג-לאַים¹, און פאַרן פאַציענט האָט ער איבערגעלאָזט א גאַנצע ריי אייצעס מיקויעך דייעטיק.

דייעטיק... זיך שאַנעווען מיטן עסן. ס'איז לעכערלעך צו רעדן מיט אזא טראַמ-בעניק, מיט א מענטש, וואָס איז קולוי קישקע, וועגן אוועלכע-ס'איז באַגרענע-צונגען אינעם פילנעווען זיך. פונקט ווי ס'וואָלט געווען לעכערלעך פויעלן באַ אים, ער זאָל עפעס נאַכגעבן פון זיין מאכט. די מאכט פון דער הייליקער קירך, האלט דער פויפסט, איז די העכסטע מעמשאַלע אף דער ערד. יעדער הערשער האָט זיך זיין געביט, זיין לאַנד, זיינע אונטערטאַנען אף צו הערשעווען איבער זיי, אָבער ער, גאַטס פאַרטערטער אף דער ערד, דאַרף געוועלטיקן איבער אלע הערשער און איבער אלע לענדער פון דער וועלט. וואָס איז יעדער באַזונדער קיניגרייך אין פאַרגלייך צו דער הייליקער קירך? ווי די לעוואָנע צו דער זון,

¹ אורין.

די נעשאַמע צום קערפער, די אייוורים צום קאַפּ. דאָס רעגירן איז פון גאָט געבן געוואָרן צו יעדן רעגירער בלויז אין דעם פאל, ווען ער פארזיכערט די עקזיסטענץ פונעם קריסטלעכן גלויבן.

אן אנדער זאך איז דער פויפסט אליין. בענעגייע זיך האָט ער אָנגעצייכנט די געהעריקע שטאפלען פארן לייטער, אף וועלכן ס'דארפן זיך געפינען גאָטס דיי-נער. קיינער האָט נישט געקענט זיין נישט געטאַרט שטיין באַנאנד מיט אים. ווי קלוג און ווי פיייק יענער זאָל נישט זיין, אף א וועלכן שטאפל ער זאָל זיך נישט האלטן, דארף ער זיך פילן אונטערטעניק לעגאבע אים, דעם פויפסט אינאַקענטיוס דעם דריטן, וואָס שטייט אפן סאמע שפיץ פון לייטער און דורך וועמען ס'איז א גליי-כער וועג צום הימל, צו גאָט. ער איינער האָט די רעכט צו באשטימען די גרייס און די ווערט פון יעדן באזונדער. די קארדינאלן, די ארציבישאָפן, די סאמע נאָ-ענטסטע צו זיין פויפסטלעכן טראָן, האָבן געקענט און געמוזט זיין נאָר די אויס-פילער פון זיינע פארלאנגען און אָנמערקונגען, זיין אומבאגרענעצטע מאכט גיט אים די רעכט און מעגלעכקייט נישט צו מישפעטן, נאָר צו באפעלן, נישט באהאנד-לען, נאָר גלייך אויספילן. אלע וויכטיקע אינאַנים דארפן געלייזט ווערן אויס-שליסלעך לויט זיין דאָס און ווילן. ער קען, ווען ער וויל, אָנווענדן גנאָד און די סאמע שטרענגסטע מיטלען, מויכל זיין און שווער באשטראָפן. זיין אומיטלבארע הערשאפט דארף זיין פארשפרייט אף אלץ און אף אלעמען. נאָר ער אליין איז בעקויעך צו אנטשיידן יעדן מין וויקועך. ער איז דער לעצטער בויער אין אלע אינאַנים, וואָס האָבן א שייכעס צו דער קירך, ווי אויך צום וועלטלעכן לעבן. אין דער קאטוילישער וועלט איז ער דער איינציקער מייזון אף די גוטע און שלעכטע לערעס, אף דער שיינקייט פון יעדער מין שאפונג אין וואָרט, ווי אין טאט, אזוי ווי, צום ביישפיל, אף די געמעלן און קלעפונגען אין די קירכע-געביי-דעס, אף די דאָרטיקע קיילים און מאכשירים. ער האָט אויך דאָס לעצטע וואָרט וועגן די מענטשלעכע מידעס און זייער אופירונג. ער קען מאכן א מענטשן פאר א הייליקן און פאר א פארברעכער, אויב זיין שטייגער-לעבן איז נישט אין איינ-קלאנג מיט די זיטן פון רויס. יעדער גלויביקער דארף זיין זיכער, אז דער וואָרט קאן איז דאָס אָרט, וווּ ס'שטייט איין נישט נאָר דער הייליקער גייסט, נאָר אויך די כאַכמע און דאָס גרויסע מעווינעס אף אלץ, וואָס געהער צום מענטשלעכן זיין. דאָרט ווערט שוין באשטימט ווי ס'באדארף צו זיין, וואָס ס'איז גוט און שלעכט, וואָס ס'איז שוין און מעס, וואָס ס'איז גערעכטיק און אומגערעכט. און דאָס איז כאל אפן געוויינלעכן מענטשן, ווי אפן רעגירער, אף באזונדערע איידעס און אף גאנצע פעלקער, מעגן זיי זיין גאנץ פארשיידענע, אָן א שום קרויוועשאפט צווישן זיך, לאכלוטן פרעמד-שטאמיקע, אומבאווסטע, מעגן זיי זיך געפינען אף מירעו צי אף מירעך, אפן ווייטן צאָפן צי אפן נאָענטן דאָרעם. אלע דארפן זיי דער-הערן די שטים פון רויס און אדורכגעדרונגען ווערן מיט איין גייסט, מיט איין גלויבן, מיט איין וויסן און פארשטאנד, ווי די בעזעמעס געטרייע גאָטספאָרַכטיקע זין פון דער הייליקער קירך.

אַט אזא איז די ערענגייציק הערשערישע, קימאט אומדערגרייכבארע שטרעבונג פונעם איצטיקן פויפסט אינאַקענטיוס דעם דריטן. דער פאנטאסטיש-דרייסטער טרוים פון די אלע גאָטס פארטרעטער ביז אים, וואָס איז קיינמאָל נישט מעקויעם געוואָרן, האָט אים איצט פארכאפט און פארקישעפט. בייפראט נאָך, אז ער האָט שוין געהאט דאָס גליק נישט איין מאָל צוצווען, ווי די אמערסטן שטאָלצע קייניגן בייגן זיך פאר אים, ווי זיי האָבן אראָפגענומען פון קאַפּ זייערע קרוינען און זיי געלייגט אפן אלטאר פונעם הייליקן פעטער. ער איז אף א גענוגנדיקן אויפן דורכ-געטריבן און געשליפן, אז ער זאָל וויסן, ווען עס צו דערגרייכן מיט גוטן אָדער מיט שלעכטן, ווען אף א מילדן שטייגער און ווען אף שטרענג. ער וועט שטענדיק געפינען א טרעפלעכן טערעץ און פארענטפערן זיין שטרענגקייט מיט די געהע-

ריקע ארגומענטן, אז ער מוז אכטונג געבן און שטיין אף דער וואך, קעדיי די הייליקע קירך זאל ניט געמינערט ווערן פון אירע רעכט, און אז איר מאכט זאל ניט אָפּגעשוואכט ווערן. ווי דער אליינהערשער איבער דער גייסטלעכער וועלט, דארף זיין אויג שטענדיק פּאַרויסזען אלע שטרויכלונגען און שטערונגען, וואָס ס'קענען טרעפן דעם קריסטלעכן גלויבן אין זיין פּאַרויסגאנג, און ער דארף זיך באַמיען באַצייטנס זיי אָפּשטעלן, פאַרהאַמעווען... ער זאָרגט זיך פאַרן גוירל פון אלע מענטשן און פון אלע פעלקער אף גאָטס ערד. נאָר ביז וואָס ווען באַמרויקן אים די וואסאלן זיינע אין די ערטער, וווּ ס'איז נאָך ניט אלץ ווי ס'באדאַרף צו זיין; דער קויפּרישער¹ פּראָוואַנס, דער ברידער־קריג אין דייטשלאַנד, דער ווידערשפּעך ניקער יאָהאַן דער אָנערדיקער — דער קיניג פון די בריטן. ס'גייט אים אויך אָן די ביזאַנטישע אימפּעריע, דאָס הייליקע לאַנד, וואָס ווערט נאָך אלץ פאַרשוועכט און באַטראַטן פון די אומגלויביקע סאַראַצינער.

אַט די אלע הערשערישע טייוועס, דאָס נעמען אף זיך דעם אָל פון דער וועלטס באדערפענישן און זאָרגן האָבן נאָך מער צעפלאַקערט און צערייצט זיין גייווע. ס'איז אין אים אלץ געוואקסן דער ווילן צו געוועלטיקן, די אייגנזעלעכע גירי־קייט צו וואָס מער מאכט, צו ווערן דער ווירקלעכער אליינהערשער, דער גלויבן, אז נאָר ער, דער איינציקער, איז ראַע דערצו, און פאַר זיין אלמעכטיקייט וועגן זיינען אלע מיטלען קאָשער־וועיאָשער.

דאָס אלץ איז איינגעהילט געוואָרן אין א מאַנטל פון א מין אסקעטישער לעבנס־אופירונג, מיט א געוויסן ביטל בא אים צו דער העוול־האוואָלימדיקייט פון דער וועלט. וועגן דעם האָט ער נאָך געפריידיקט אין זיין ערשטן טראַקטאַט, וואָס ער האָט אָנגעשריבן, איידער ער איז נאָך געוואָרן דער פאַרטרעטער פון גאָט. אָט דער קלוימערשטער ביטל צום מענטשלעכן לעבן, צום ערדישן איז געווען דאָס ערשטע טרעפּל אף צו שטייגן, ביזן פאַרנעמען דעם פלאַץ אפּן פּויפֿ־סטלעכן טראָן. אָט דער זעלבער ביטל צום מין מענטש, צו זיין נישטיקייט, איז איצט זיין דאָגמע, די דאָקטרינ, דער „אַני מאַמין“, אף וועלכן ער פעסטיקט זיין הערשאַפט איבער די צענער טויזנטער אונטערגעוואָרפענע, פון די געוויינלעכסטע טייוועקייטעס ביז די סאַמע העכסטראַנגיקע.

מיט אזויפיל ליידנשאַפט און מיט ניט ווייניקער האַסמאָדע האָט ער זיך אָפּגעגעבן צו אַנדערע ערדישע טייוועס, וואָס צווישן זיי האָט ניט דאָס לעצטע אָרט פאַרנומען די אכילע. אויך דאָ האָט אים גינסטיק צוגעדינט די פּויפּסטלעכע טאַגע אף זיינע פלייצעס. ס'האַט אים צוגעשפּילט מיט דער פון דאָר־דוירעס אָנ־גענומענער טראַדיציע, אז גאָטס פאַרטרעטער מוז עסן גאַנץ בעיעכידעס, אָפּגע־זונדערט פון דער וועלט און פון מענטשן, קיין איינער פון די שטערבלעכע טאָר אים ניט צווען בא זיין הייליקער דינסט ביים דער איינזאַמער טראַפעזע, ווען ער באַנוצט זיך מיטן גראַל־בעכער, דעם ווונדערבאַרן קאַס געמאַכט פון איין גרויסן איידלשטיין, פון וועלכן יעזוס קריסטוס האָט געטרונקען אין דער הייליקער נאַכט דעם סאַקראַמענט־וויין. פאַרן איצטיקן הייליקן פאַטער, אינאַקענטיוס דעם דריטן, איז עס ווי אָנגעמאַסטן, אָט דאָס עסן בעיעכידעס. ווי וואָלט ער פאַר א פּרעמד אויג זיך געקענט אזויפיל אָפּגעבן מיט אָט דער טייוולשער באדערפעניש צו באַפרידיקן ווי ס'באדאַרף צו זיין דעם זיילעל־וועסיווע? זיין סודע האָט זיך גע־צויגן אזוי לאַנג, ביז ער האָט ניט אויסגעליידיקט אלץ, וואָס ס'איז פאַר אים פאַרגרייט געווען. קיין שיראים האָט ער ניט איבערגעלאָזט. קאַלומאַן ער איז ניט פאַרטיק געוואָרן מיטן לעצטן ביסן, איז ער ניט אָפּגעשטאַנען פונעם טיש. די טראַפעזע־שאַען זיינען בא אים ניט געווען קיין באַשטימטע. ער האָט עס געקענט טאָן אין יעדער צייט פון טאָג, און אפּילע שפּעט אין אָונט פאַרן שלאָפּן גיין.

¹ ניט גלויביקער.

זיין הויפט־קוכער האָט שוין ניט געקלעקט קיין קויעך־האדימען¹ אף צוטראכטן אלע מאָל אלץ נייע און נייע מיכאַלים אף צו נויסעכיין זיין באם הייליקן פאָטער. אין אזא פאל איז ער פארביטן געוואָרן, דער קוכער, און דאָס האָט גאנץ אָפט געטראָפן.

דער קוכער, וואָס האָט זיך געוואָלט לענגער אופהאלטן, האָט געמוזט מיט א סבר פנים² אָנעמען די אלע אויסטערלישע מיכאַלים־באשטעלונגען, לויט די רע־צעפטן, וואָס זיין הייליקייט האָט אליין צוגעטראכט, און דערנאָך זיי צוגרייטן מיט דער גרעסטער קאפדאָנעס און פינקטלעכקייט. דאָס ארומרעדן און אויסזיען נען זיך וועגן די געריכטן אפן מאָרגנדיקן טאָג איז פאָרגעקומען אין די שפעטע אָונטן, און אמאָל אויך אינמיטן דער נאכט. בייסמיסע האָט אים געקענט אָנכאפן א כיישעק זיך צופילנעווען מיט עפעס וואָס אזוינס, פון די גאָר געשמאקע ביסנס, וואָס זאָלן אים דערהאלטן דאָס כייסע.

דער לעצטער פון די קאכמיסטער האָט געהאט דאָס גליק זיך אָפלערנען באַ דאָנינען א פאָר פון די היימיש־ייִדישלעכע מיכאַלים, מיט וועלכע יענער פלעגט זיך אָפט פונדעווען. אייניקע מיכאַלים האָבן באם הייליקן פאָטער ביז גאָר אויס־גענומען. אמערסטן דער כצפיהת־בדבש־פלאָדן³, מיט א בסאָמעדיקן רייעך. ער האָט געהאט דעם טאם־גאניידן. דער קוכער האָט עס אפילע געפרווט אויסגעבן פאר זיין אן אייגענער דערגרייכונג אינעם צוטראכטן פון נייע מיכאַלים, האָט אים אָבער דאָנין מיעס אונטערגעפירט.

און געשען איז עס אזוי.

שוין העכער א וואָך, אז דאָנין גייט ארום אין איינע אנגסטן. וויפל ער האָט ניט כויקער־אובוידעק געווען⁴, קען ער אלץ ניט דערגיין, וואָס האָט דאָ צו טאָן געהאט אַט דער באַרד־און־פייעסדיקער ייִדלאש? און ווער איז ער? פונוואנען האָט ער זיך גענומען?.. און וואָס האָט ער געוואָלט? צי איז ער דאָ ניט געווען שוין ניט איינמאָל? ער איז מאמעש א פארקוילטער פונעם ניט וויסן. דער אומרו דריקט אף דער נעשאַמע און מאטערט אים טאָג און נאכט. סע עסט דאָס ווערעמל פון כשאד און ספייקעס, און די מוירע, טאָמער איז אַט דער אלטער אויך געקומען איבערדרייען דעם שליסל, און גלייך צום פויפסט? עפשער איז ער נאָך דערצו א גרויסער לאמדן... א בארימטער ראָוו? מער פעלט אים דאָ ניט — האָבן קעגן זיך אזא צאד־שעקענעגעדע. וואָס פאר א ווערט וועט ער שוין האָבן קעגן אזא גרויס געווינס פארן וואטיקאן? יענער וועט אים דאָך מיט זיין גרויס כשיוועס אראַפּרוקן ביז אין דער שעויל־טאכטע⁵ אריין. איז צו וואָס האָט אים געטויגט דאָס דערשלאָגן זיך אהער? בעסער וואָלט ער שוין פארבליבן באם קארקאסאָנער בישאָף, און ער וואָלט פארשפאָרט יענעם אזוי אריינלייגן אין דער אדאָמע באם פויפסט אין די אויגן. אָבער קיין צוריקער אהין איז שוין ניט מעגלעך. ער גייט ארום אויסער־זיך, פון די פינצטערע מאכשאַוועס, וואָס פייניקן אים און לאָזן אף א מינוט ניט צורו. בא וועמען האָט ער שוין ניט אויסגעפרעגט, צי האָט מען געזען אַט דעם קריסטוס־פארקויפער מיט דער לאנגער באַרד? וווּ האָט מען אים אהינגעטאָן? וואָס האָט ער דאָ געהאט צו טאָן? ער האָט זיך אפילע אָנגענומען מיט דרייסטקייט און איז צוגעשטאנען צו דעם, וואָס האָט אים געבראכט אהער: צו אמאָרי דע אמיציוס, בא אים וואָלט ער זיכער געקענט זיך דערוויסן דעם עמעס. שווייגט ער ווי א פיש, אַט דער פויפסטלעכער עסקולאפ. ער טוט אים א

¹ פאנטאזיע.

² א גוטע מינע.

³ דער האַניקי־פלאָדן.

⁴ געפאָרשט.

⁵ טיף אין דער ערד.

מעסט אָפּ פּון קאַפּ ביז די פּיס, און מיט פּאַראַכטונג קערעוועט ער זיך אָפּ פּון אים. אַט אזוי וועלן זיך מיט דער צייט פּון אים אלע אָפּקערעווען, אויב ער וועט זיך קיין איינע ניט געבן, וויאזוי פּאַטער צו ווערן פּון אַט דעם ניוועדיקן זאַקן, וואָס קריכט גלייך פּון דער ערשטער מינוט צום וואַטיקאַן-הויף. אזא כּוצפע! גע-נוג פּאַר אזא נייגעבאקענעם שנויצנפרעסער, ער זאָל זיך דערווייל האַלטן באַ אַ געוויינלעכער קירכע, לעבן אַ געוויינלעכן גייסטלעכן. וויפּל האָט ער, דאָנין, אליין איבערגעליטן, ביז ער האָט זיך דערשלאָגן צו ווערן אַ מעקורעו באַם קאַר-קאַסאַנער בישאָף? און דערנאָך — וויפּל מאַטערנישן איז ער ניט אויסגעשטאַנען, וואָס פּאַראַ טאַכבולעסן האָט ער ניט צוגעטראַכט, ביז ער האָט זיך דערלאַנגט צו זיין איצטיקן מימעד?.. און דער הונט מיט אויערן קריכט גלייך אין די הויכע פענצטער! ווען ער זאָל האָבן די מעגלעכקייט, וואַלט ער ניט אָפּגעקומען מיט מאַכריס אומעגאַדע זיין¹ אַט דעם באַוואַקסענעם מענווול, ער וואַלט אים גלייך דוירעס געווען ביז צו יצאה נשמתו!²

דעם גאַנצן האַס און די סינע, וואָס ער האָט ביז איצט אַנגעקליבן צו זיינע פּרערידיקע גלויבנס-ברידער, וואַלט ער מיט פּאַרגעניגן אויסגעלאָזט צו אַט דעם איינעם. פּאַר יעדן ניט געלונגענעם פּרוּוו וועמען ס'איז אַרײַנברענגען אונטער די פּליגל פּון דער הייליקער קירך וואַלט ער זיך מיט אים איצט אָפּגערעכנט. אַ צייט פּאַר דער טויפּונג, ווי נאָר ער איז געקומען צום געדאַנק וועגן ש מאַד, האָט ער גענומען באַאַרבעטן זיינעם אַ יונגן כאַווער, אַז זיי זאָלן ביידע צוזאַמען אויס-בייטן דאָס רענדל, האָט אים יענער אויסגעגעבן. דערנאָך, ווען ער איז שוין גע-ווען דער הייסער קריסט, האָט ער די גאַנצע ענערגיע, זיינע בעסטע פּייקייטן, דאָס ביסל קענען און וויסן, וואָס ער האָט ביז צו יענער צייט דעראַבערט, אויס-גענוצט אַף צו איבערעדן אוועלכנס'איז יידן, ער זאָל איבערקערן דעם פעלץ. און איינמאַל גיין... דאָס האָט אים פּאַרביטערט דאָס נייע לעבן, און דער צאָרן איז נאָך מער געוואַקסן. מיט אַ טיפּער סינע האָט ער גענומען זיך נויקעם זיין אין די, פּון וועלכע ער איז אַרויסגעקומען, אין די עם קשי עורפ'דיקע³ ווידער-שפעניקע בריעס. צו דערצו האָט ער פּאַר זיך קאַשער געמאַכט די געמיינסטע מיטלען: באַשמוצערנייען, פּאַרלוימדונגען, מעסירעס, בילבולים, און אפּילע צוואַנג. דער „מיט גוואַלד“ האָט אוואַדע ניט געהאַלפּן. פּאַרקערט... דער שעם פּון אַ בויגעד⁴ איז אים געגאַן פּאַרויס פּון יישעוּ צו יישעוּ, און מע האָט אומעטום געוויכט פּון אים. ס'זיינען געווען פּאַלן, ווען מע האָט זיך איינגעשטעלט אים רוידיעפּן, אים אפּילע אַנלייגן אין די ביינער. ער וואַלט אזויארום אומגעריכט, פּון הינטאַרום אין אַ פינצטערער נאַכט געקענט בלייבן אַן אַ קאַפּ.

מיט דער קרוין פּון אַ מאַרטירער און מיט גוטע לויב-געשריפטן איז ער גע-קומען קיין רוים, צום הייליקן פּאַטער, דעם פּויפּסט. דאָ ערשט, צווישן דעם סינקליט פּון הויכגעשטעלטע גייסטלעכע, האָט אַף אים געדריקט די מוריע: טאָ-מער סאַפעקט מען, און ס'איז אים ווער כּוּישעד, אַז ער איז ניט אינגאַנצן געטריי איבערגעגעבן דעם נייעם גלויבן? האָט ער אַלץ געטאָן, קעדיי צו איבערצינגן, אַז ער איז מער פּויפּסט פּונעם פּויפּסט אליין.

דאָנין האָט גענומען זוכן קאַלערליי איינצעס און מיטלען, קעדיי סאַפּקאַלסאַף צו דערוויסן זיך, וווּ ער האַלט אין דער וועלט. און ער האָט זיך דערטראַכט צו אַן אפּטו, וואָס קען אים נאָך מער דערנענטערן צום פּויפּסט. ער וועט דערמיט געפּינען כּיין אין זיינע אויגן, און עפּשער באַ אים אליין וועט ער זיך עפעס

¹ זידלען.

² ביז די נעשאַמע וועט אים ארויס.

³ דאָס פּאַראַקשטע פּאַלק.

⁴ פּאַרעטער.

דערקונדיקן. מיט גרויס פלייס און האסמאָדע האָט ער פארן „פארטרעטער“ צור
 נויפגעשטעלט א שריפט צום פראנקישן קיניג פיליפֿ-אוגוסט, צו דעם קיניג, וואָס
 האָט אמאָל ארויסגעוויזן א טיפע סינע צו די גאָטס־פארשאלטענע יידן, ווען ער
 האָט זיך ניט געוואקלט זיי ארויסצוטרעבן פון אלע זיינע געביטן. איצט שרייבט
 צו אים דאָגין אין נאָמען פונעם הייליקן פאָטער: „מיין אויג ווערט פארצויגן מיט
 א וואַלקן, ווען איך זע, ווי די וועלטלעכע הערשער פארערן די אייניקלעך פון
 די, וועלכע האָבן געקרייציקט יעזוסן, פיל מערער ווי זיי פארהערלעכן די, וואָס
 גלייבן אינעם געקרייציקטן... איך האָב געהערט, אז אין דינע דאָמענען¹ זיינען
 די צוריקגעקערטע יידן ווידער געוואָרן באלעבאטיס פון קירכלעכע פארמעגנס
 און פונעם האָב־אויגוטס פון גאָטספאָרכטיקע קריסטן. צופיל גרויסע פרייהייטן
 ווערט זיי געגעבן, אויב ס'איז זיי דערלויבט אין די כאָגע־טעג זיך באווייזן אין
 די גאסן און אף די פלעצער, קעדיי אויסצולאכן די גלויביקע, וואָס קושן דעם
 הייליקן קרייץ!“

ער האָט פיל טירכע אריינגעלייגט אין דעם, אז אין דעם בריוו זאָל בוילעט
 זיין דעם פויפסטס אומצופרידנקייט און זיין גרויסער פארדראָס. ער האָט צוליב
 דעם געדיכטער געמאכט דעם נעזיפֿ־טאָן² און די באשולדיקונגען קעגן יידן און
 שווערער געמאכט די זינד דעם קיניגס. ער שרייבט דאָרט וועגן די קריסטלעכע
 באדינער און אס־דינסטן אין די יידישע הינזער, וואָס ווערן דערלאָזט, ניט גע־
 קוקט אפן פארבאָט פונעם לאַטעראנישן סינאָד³. ער טאָדלט, האלעמיי די קריסטן
 ווערן ניט צוגעלאָזט אלס איידעם קעגן יידן אין די געריכט־הינזער, און דער־
 מאָנט, אז די יידן דארפן אריינטראָגן אין די אָסטעריי־טעג זעקס דינארן פון
 יעדער זייער מישפּאַכע לעטויוועס דער קאטוילישער קירך... און נאָך און נאָך
 פאָדערונגען און טיינעס ווערן דאָרט ארויסגעבראכט.

מיט אַט דעם געשריבענען האָט דאָגין זיך דערשלאָגן אף אן אאודיענץ צום
 פויפסט. נאָך איידער ער האָט צעוויקלט דאָס פארמעט־בלאט, וואָס איז געווען
 געדיכט באשריבן אין צעבראָכענע שורעס מיטן שפיצעכיקן מאָנאכ־קסאוו, האָט
 ער א געבויגענער עטלעכע מאָל זיך איבערגעציילעמט און אָנגעהויבן מיטן
 ערשטן וואָרט פון דער קאטוילישער ווידע:

— פעסאווי... איך האָב געזינדיקט. איך האָב דאָ ניט לאנג געזען דעם אנט־
 קריסט... א לעבעדיקן... דאָ, אינעם וואַטיקאן־פאלאץ... איך קען אפילע דאָס ניט ארויס־
 זאָגן... — האָט ער גענומען שטאמלען. — ס'האָט מיך אזוי צעטומלט... צי דאָס האָט זיך
 מיר אויסגעוויזן? צי איך האָב אים געזען אין דער וואָר? אָדער אין כאַלעם?...
 אן עמעסן קריסטוס־מערדער, אן אָפּשטויסנדיקן, מיט באָרד און פייעס... דעם
 זעלבן טאָג בין איך באגאנגען א שווערן כעט. דער טייוול האָט מיך איינגערעדט.
 איך זאָל אויסבאקן א קאָלכאמירעניק, א קוכן אזא בא די ווידערשפעניקע... זייערן
 א פורים־פלאָדן. באם פארזוכן אים האָט זיך מיר געשטעלט דער ביסן אין האַלדז.
 איך האָב ערשט פארשטאנען, ווי גרויס איז די זינד מינע. האגאם ס'איז געווען
 א וואַכעדיקער שאבעסטאָג... ניט זייער פורים, — האָט ער מיט א טאכנונים־טאָן,
 אין דער שטיל זיך געבעטן, — זאָל מיר דער הייליקער פאָטער פאָרגעבן פאר
 מיין טויעם זיין פון אַט דעם אומווירדיקן, דריי מאָל פארשאלטענעם מיכל, פאר
 מיין לאָזן זיך פארפירן...

דער פויפסט האָט שוין געטראכט צודעקן דעם רעכטגלויביקנס קאָפּ מיט ביידע
 הענט און אים באגנעדיקן מיט מעכילע און בענטשונג, נאָר ער האָט דערוויל א
 כיישעק באקומען זיך גענויער דערוויסן וועגן אַט דעם יידן־געבעקס. דער דאָגין

¹ געביטן.

² פאָרוורף־טאָן.

³ דער דאָזיקער סינאָד (דריטער לאַטעראנישער) איז פאָרגעקומען אין יאָר 1179.

אָבער פארענטפערט זיך נאָך אלץ פאר זײַן באַזענזיכטיקן דעם קריסטוס־פאר־
קויפער... ער האָט זיך דערנאָך נאָכגעפרעגט באַם גאַנצן סינקליטי גייסטלעכע,
און קיינער האָט אים ניט געקענט זאָגן, ווער איז ער, אָט דער גאָט־פארשאַל־
טענער? און וואָס האָט ער דאָ געהאַט צו טאָן אינעם הייליקן וואַטיקאַן?..

ווען ער האָט לויטן הייליקן פּאָטערס פארלאַנג איבערגעריסן מיט דער ווידע
און געמוזט נעמען אויסמאַלן, וויאזוי און פון וואָס ווערט ער געמאַכט, דער קוכן,
פון אוועלעכע מעזוינעס, און וואָס פאר אַ טאָם האָט עס, דאָס געבעקס, וואָס האָט
אים אזוי פארזינדיקט, האָט דער פויפסט געקייכט פון געלעכטער.

— דאָס איז דאָך אַן עכטער עליזעום־מייכל מיט אַ געטלעכן גאַניידן־טאַם! —
ער האָט זיך קימאַט ווי באלעקט באַם פּאָסמאַקעווען די געקרויכלטקייט פונעם
אַנגענעמען לייכטן געבעקס, זײַן געשמאַקע געפיללעכץ און זאַפּרע־רייעך...
דאָנין האָט מיט קלוימערשטער כאַראַטע, מיט אַ מין פאַרזיכט זיך מוידע
געווען, אז דאָס האָט ער טאַקע מיט אלע פישטשעווקעס אויסגעלערנט דעם קור
כער, וויאזוי צו פארמישן, פארקנעטן און אויסבאַקן אָט דאָס ווונדערבאַרע גע־
בעקס, וואָס האָט אזוי שטאַרק אויסגענומען... און אים האָט זיך געזוכט... זײַן
פארלאַנקייט האָט אזוי פאַרינטערעסירט דעם „פאַרטערער“, אז ער האָט באַ־
שטימט אַפּצולייגן אַף אַן אנדערשמאַל דעם געשריפט צום קיניג, וואָס ער, דאָ־
נין, האָט צוגעגרייט. ביפראַט נאָך, אז היינט איז דער פויפסט פארנומען מיט די
אַרמענישע שעליכים. באלד וועט מען אהער אריינברענגען די אויסגעצירט־גי־
סטלעכע באַגאָדים, די מאַטאַנע פאַרן קאַטאָליקאַס פון דער ווייטער, ווייטער אַר־
מעניע. דערצו נאָך וועט ער דעם הערשער זייערן, דעם פירשט לעוו, באַשענקען
מיטן טיטל קיניג. די אַרמענער זינען געקומען אהער זיך באַקלאַגן, אז די קרייצ־
טרעגער פון אַנטזאַכיע און פון אנדערע שטעט ארום דעם הייליקן לאַנד האַלטן
זיי פאַר פּרעמדגלויביקע. מע באַגייט זיך מיט זיי ווי מיט סאַנים פונעם קריסט־
לעכן גלויבן. גלייך ווי זיי וואַלטן גאָר קיין שייכעס ניט געהאַט צו דער מוטער־
קירך. אפילע די אומגלויביקע סאַראַצינער, דאַרט, וווּ זיי געוועלטיקן, אינדיקע־
ווען זיך איבער זיי ווייניקער, ווי די איצטיקע מינערוודיקע מאַכטהאַבער. זיי
פאַרווערן און שטערן זייער יעדן גוטן אפּטו. אין טאָך גענומען זינען זיי, די
אַרמענער, דאָך אַנגעהעריקע צו דער אפּאָסטאָלישער קירך. די מערהייט פון זייערע
קאַנאַנען און ריטואַלן פאלן זיך פינקטלעך צונויף מיט די רוימיש־קאַטאָלישע
מינהאַגים. די טאַמפּלער¹ האָבן עס אין זייער צייט גאַנץ גוט פאַרשטאַנען, ווען
די אַרמענישע קירך האָט מיט עטלעכע יאָר צוריק מיטגעהאַלפן באַפרייען די
הייליקע שטאָט פון די אומוירדיקע מוסולמענער. איצט מאַכט מען זיך פאַרגעסן
אין דעם, און דאַפקע אין דער צייט, ווען יערושאַלאַים איז ווידער אונטערן יאָך
פונעם גרויזאַמען סאַלאַדין און מע דאַרף מיט געמיינזאַמע קויכעס באַקעמפן אזאַ
מעכטיקן און ביטערן סוינע.

דעם פויפסט זינען ווילגעפעלן געוואָרן די רייד זייערע, דערהויפט דאָס
שעליכעס פונעם הערשער איבער אזאַ ווייט־פּרעמדער מעדינע. ער האָט עס
אַבער באלד ניט ארויסגעוויזן. ער האָט בייסמיסע זײַן געהויבענעם געמיט־צור־
שטאַנד איינגעוויקלט אין אַ מין קאַלטבלוטיק־מידלעכן אויסזען, גלייך ווי ס'וואַלט
אים געשלעפּערט נאָך אַ זאַט־פּעטער סודע. ווען דער ניט אַף לאַנג פאַרצויגענער
געשפּרעך האָט זיך געענדיקט, האָט ער די שעליכים לאַנגווייליק ארויסגעבאַגלייט,
און ערשט דערנאָך האָט ער ענערגיש גענומען זיך נאָכפּרעגן אַף זייער פּאַלק
און לאַנד און פאַרשן די סיבעס פון זייער פרייען קומען צום ריכטיקן גלויבן.
דערכאַר וועט ער זיי היינט איבעראַשן מיטן גוטווייליק־ברידערלעכן באַנעמען

¹ אַ גייסטלעכער ריטער־אַרדען אַף צו באַשיצן די קריסטלעכע פּילגרימען ביים זייער
וואַנדערונג אין יערושאַלאַים צו יעזוס קריסטוסעס קייזער.

זיך און מיט די פּרעכטיק־ריכע מאטאַנעס פאַר זייערע הערשער — ווי פאַרן גיטטלעכן, אזוי אויך פאַרן וועלטלעכן. דערנאָך וועט ער מיט זיי ארומרעדן דאָס פאַרפּעסטיקן דעם בונד. זיי זאָלן ניט נאָר אַנגעהערן, נאָר זיי זאָלן טאַקע טראָגן דעם אַל און זײַן אף אייביק געהאַרזאם־אונטערטעניק דעם פּויפּסטלעכן טראָן. אַ, ווען ער האַלט שוין אזוי ווייט מיט די פאַראקשנט־אינגעגלויבטע אין דער פאַלשער עמוּנע, מיט די ווידערשפּעניקע ברידער פון אַט דעם לאנגזאַמיקן דאָני־נען אַט דער כאַרטולאַריוס, זײַן בריוונשטעלער איבער די אינאַנים וועגן אַט דער אינגעשפאַרטער אומע, האַט אים היינט אף א גאַנצן טאַג פּריילעך געמאַכט מיט זײַן נאַרישער ווידע און מיטן וועלן בא אים אַנשמעקן וועגן א צווייטן פּאַר־שטייער פונעם אַפּטריניקן ביבל־פּאַלק, וועגן בערדיקן עסקולאַפּ, וואָס ער האַט דאָ, אפּאַנעם, געטראָפּן. אגעווי, זינע טרופּעס האָבן גאַנץ גוט געהאַלפּן. ער איז גלויב פּאַטער געוואָרן פון דער צערייצונג אינעם אורינ־בלאַז, נאַכדעם ווי ער האַט גענומען פּאַלגן זינע אייצעס. ער וואַלט אים געדאַרפּט נאַכאַמאַל האָבן בא זיך. זיך אויסזייענען וועגן דעם אַפּטן ברענען אפּן האַרצן, וואָס ער קען אַפּט לאנג פון אים ניט פּאַטער ווערן נאָך א זאַטן אַפּעסן. דערהויפּט אין די באַנאַכטיקע שאַען אפּן געלעגער. זײַן פּערזענלעכער רויפּע אַמאַרי דע אַמיזיוס האַט נאָך דערווייל קיין רעכט מיטל דערצו ניט געפונען. ס'העלפּן ווייניק וואָס זינע זויער־טראַפּנס, דאָס ביטערע זאַלץ־וואַסער... עפּשער וועט דער ייד עפּעס צווייזן.

דעם אלטן יאַסעף בען מעיר זאַבאַרע האַט זיך אפּילע ניט געשלוקערצט, אז וועגן אים טראַכט איצט דער מוישל איבער מעלאַכים, זײַן הייליקייט, דער פּויפּסט אליין. נאָך דעם פאַרגעניגן פון זען בעמאַמעש אַט די גרויסמעכטיקע פּערזענלעכ־קייט האַט זיך אין אים דערוועקט דער כיישעק זיך ווידער נעמען צו זײַן „ספר ששועים“, וואָס ער האַט געהאַט אַפּגעלייגט אף שפּעטער, ווען ס'וועט שוין האַלטן באַם צוריקער אהיים קיין באַרסעלאָנע. מיט גרויס האַסמאַדע איז ער זיך איצט מיסאַסעק טאַג און נאַכט מיטן צושריבן א גאָר נייעם פּיירעק, אזא, וואָס זאָל באַקרוינען דעם גאַנצן שפּיל־בוך זינעם. זאָל מען ניט מיינען, אז זײַן כּיבער איז געשאפּן געוואָרן מיט דער קאוואָנע צו אַמוזירן, פאַרוויילן, כּויעק מאַכן, אז ער האַט געהאַט בעדייע בלויו דאָס אַפּשפּעטן און אויסלאַכן מענטשלעכע טיפּ־שעס און אַמעראַצעס. ניין, ער האַט אין אים זיך פאַרמאַסטן אף מער — אופּצו־דעקן די שלעכטע מידעס, ווי קינע־סינע, קאַמזאַנעס, אכילע־גיריקייט, און מיט אַ קונציקן איבערגעפּלעכט פון אַגאַדעס, מייסעלעך, מעשאַלים און פּיסאַגאַמים גע־וואַלט עפּעס אויך מעראַמעז זײַן און לערנען. ניט אומזיסט האַט ער זיי געשעפּט פון מיזערעך און מיזערעווי, באַ קאַלערליי פעלקער פון אלע עקן וועלט. באַגלייך מיט די אויצרעס פון די גריכן האַט ער זיך באַנוצט מיט די קוועלן פון די אַראַ־בער. ס'האַט אים ניט אַפּגעשטעלט פון נעמען עפּעס באַם ווייטן אינדישן פּאַלק, באַ די פעלקער פון פּאַראַס און מאַדיי. זאָל זי, אַט די אויסגעוויילטע כּאַכמע פון אזויפּיל פעלקער, א פאַרקייטלע אין איין רינג, דינען פאַר יעדן מין מענטש ביכלאַל, פון וואָס פאַר אַן אומע וועלאַשן ער זאָל ניט זײַן. איצט, ווען דער שעד האַט אים פאַרטראָגן אהער אין דער וועלט־שטאַט און האַלט אים שוין דאָ באלד צוויי יאָר, ווען ער האַט אים נאָך צונויפּגעפירט אויג אף אויג מיטן פאַלשן אַדון עולם, וואָס האַלט זיך שיר ניט פאַר א גאַט, פאַר זײַן מעמאַלע־מאַקעם אף דער ערד, וויל ער זאַגן, אויב ניט מיטן פולן מויל, איז לעכאַלהאַפּאַכעס בסתר לשון, אַלץ, וואָס ער טראַכט וועגן אַט דער פאַלשקייט, וועגן דער שטאַט מיט איר פאַרדאַרבענעם מוישל — דעם פּויפּסט.

ער האַט זי שוין איינמאַל געהאַט פאַרלאָזט, די סדאַם־שטאַט מיט די זיבן בערג,

¹ וועלט־הערשער.

² פאַרשטעלט.

באלד נאָכן סעקולארייאָמטעווען לעקאוועד דעם אָנהייב פון א נײַעם יאָרהונדערט. ער האָט דעמלט געזען, ווי זי האָט געבלענדט מיט די פילצאָליקע פּייערן פון טויזנטער שטורקאצן און פּאקעלן, און צו זיך האָט ער געזאָגט: אוי לבית שחלונור תיו פתוחים לתוד חושך¹. די באלויכטענע בערג, וואָס באוואַכן די שטאָט, פּונוואַ-נען ס'האָט געהילכט מיט הילולע ארום די ברענענדיקע שייטערס, האָבן בא אים ארויסגערופן א ביטל־שמיכל: ארום און ארום אזא ליכטיקייט, רוים איז איינר געטונקען אין פלאם־פּייער, און ער זעט דאָ די כאשכּעס, דעם כּוּישעך וועאפּיילע, וואָס טראָגט זיך פּונעם וואטיקאן־בארג, ווו ס'האָט זיך פּאַרפּעסטיקט דער אתא חמרא ובטש לשרגא². דער דאָזיקער כאמור האָט פּינצטער געמאכט ניט נאָר ארום זיך און אין דער שטאָט, וואָס ליגט אים צופּונסן. ער האָט די כאשכּעס פּאַרשפּרייט איבער א וועלט מיט מעדינעס, אין די אלע ערטער, ווו ס'ווערט פּאַרגוואלדיקט דער פּאַשעטער מענטשלעכער סייכל.

באלד נאָך די פּייערלעכקייטן האָט זאבארע פּאַרלאַזט די שטאָט. ער האָט ארוםגעוואנדערט איבער די יידישע קעהילעס פון דאָרעם־איטאליע: אין די שטעט־לעך קאסטאווילארי, מאנטאליטע, טראַפּעאַ. אין דער גרעסערער שטאָט רעד־זשא, ווו אלע יידן דאָרט האָבן זיך פּאַרנומען מיט זינדציכטלערני, האָט ער זיך אף א צייט פּאַרהאלטן בא זיין א יעדיד, דעם פּייטן יאָסעף בען יאקאוו קא־לא. נאָר ער האָט דאָרט לאנג ניט געקענט זיין. ווי נאָר ער האָט פון דאָרט ארויסגעבאגלייט דעם אלטן דאָויד קימכי אף צוריק אהיים, האָט אים דער ריני־זעפּיבער ווידער א צערודער געטאָן, און ער האָט זיך געלאַזט אין וועג. דאָס ניט קענען איינזיצן אף אן אָרט, דער כּיישעק צו זען אלץ נײַע מעקוימעס און מענטשן, דער געפּיל פון בכל נסיעה ותנועה ברכה ותשועה³ האָט אים געטריבן פון אָרט צו אָרט און ענדלעך צוריקגעבראכט קיין רוים. דאָ לעפּאָכעס איז ער ניט געענגט אין די נייטיקע ספּאָרים. ער קען דאָ זיך אַנשטויסן אף א זעלטענעם קסאוויאד פון די קאדמוניים, ווי אויך אף א יעקאַרהאַמצינע פון די שפּעטערדיקע צייטן. ער פּאַרמאָגט אויך זיין אייגנס עטלעכע כּיבורים, וואָס ער פּירט זיי מיט זיך, אין זיין ריניזע־קויש, און זיי זיינען אים טייערער פון די, וואָס ער האָט אליין מעכאבער געווען. מיט געביראַלס „מבחר הפּנינים“, וואָס איבן טיבאַן פון לונעל האָט אים געשענקט, וועט ער זיך קיינמאָל ניט צעשיידן. אזוי אויך מיט אייניקע קסאוויאדן פון די אראבער. דאָ, אין רוים שוין, האָט דער נאָבעלער אנגעלוס אים אונטערגעטראָגן א ווערטפּולע מאטאַנע, וואָס האָט עפּשער די ווערט דריי־נאַרן: אבוקראַטס פּיר בענדער מיט זיין פּייערש אף גאלענוסן.

ער איז א ברייטהאַרציקער, אָט דער אנגעלוס. כּוץ וואָס ער האָט אים צו זיך אין הויז אריינגענומען אף אלדאָס גרייטן, האָט ער דאָ נאָך א שטענדיקן צוטריט צום באלעבאַס' רייכן ספּאָרי־אויצער, ווו ס'זיינען פּאַראן קאמע וועקאמע זעלטנר־הייטן, וואָס ער האָט זיי אין ערגעץ ניט געזען. פון צווישן די סיפּריי־כאַכמע פון די לאטיינער האָט ער דאָ גרויס האנאָע פון ציצעראַנס אויסגעצייכנטן כּיבער וועגן דער רעפּובליק. ווי ווייט צוריקגעשטאנען איז די איצטיקע וועלט־שטאָט אפּילע פון אָט אַינענע ווייטע אלטערטימלעכע צייטן, ווען אלע אנדערע אומעס האָבן זיך גערעכנט בא די רוימער ווי באַרבאַרן, און דעם גרעסטן אופטו זייערן — די רוימישע רעכט, האָבן זיי געהאלטן נאָר פּאַרן אייגענעם געברויך, בלויז פּאַר די רוימישע פּאַטריציער, די כאַשעווע בירגער פון זייער אימפּעריע. צו אלע איבע־ריקע, די אָנגעהעריקע פון אנדערע פעלקער, האָבן זיי אפּילע געמעגט וווינען אין רוים, האָט צו זיי די רעכט קיין שײַכעס ניט געהאַט. איצט איז דאָ דער וויל־

¹ וויי איז צו דעם הויז, וועמענס פענצטער עפענען זיך צו דער פּינצטערער זייט.

² איז געקומען דער אייזל און א בריק געטאָן דאָס ליכט.

³ יעדע ריניזע און באוועגונג ברענגט בענטשונג און הילף.

קיר נאך א גרעסערער, אן עמעסער דאָר פון כולו חיב¹. ניט אומזיסט דערציילט מען וועגן אַט איענעם יידן, וואָס האָט געגעבן זײַן האַסקאַמע צום שמאַד נאָר מיט איין טניי: מע זאָל אים פּרזער דערלויבן זײַן אין רוים, ער זאָל זיך נעענטער באַקענען מיט דער נעסט פונעם אַפּאָסטאָלישן גלויבן. ווען ער איז צוריקגעקומען פון דאָרט, האָט ער זיך טייקעף־אומיאד געלאָזט אַפּטיווילען. ער איז געקומען צו דער דייע, אז א בעסערן גאָט ווי דעם קריסטלעכן דארף מען ניט. אויב ער קען אזויפיל צוזען און פאַרגעבן, מויכל זײַן אַט די אלע אווירעס און שווערע פּאַר־ברעכנס. וואָס ווערן דאָ באַגאן מיצאד די גייסטלעכע בכל יום ויום², איז ער דער גרעסטער מעכאפּער־אָוון³.

מע קען מיינען, אז דער פּאַסטעך איז מיט עפעס וואָס בעסער פון זײַנע רינד־דער? ער האָט איצט די רעכט צו זאָגן, דער אלטער זאַבאַרע: בעיני ראית⁴. ער האָט געהאַט די זכיע זען און אַנצוקוקן דעם אויסזען פון דעם פיטערער זייערן און הערן די געציילטע ווערטער זײַנע, וואָס ער ברענגט ארויס מיט דער אומפּאַר־שעמטער כּוצפּע פון אן אלצווייער. ער רעדט מיט א טאָן, ווי ער וואָלט טאַקע בעעמעס געגלייבט, אז ער איז דער איינציקער דאָ אף דער ערד, שיר ניט א גאָט. דער גריכישער קיניג אנטאַך עפיפּאַנוס האָט זיך אויך געהאַלטן פּאַר א גאָט. ער איז דערגאָן דערצו, אז ער האָט געוואָלט אָנבינדן אלע פעלקער פון דער וועלט איין הערשער, טאַקע זיך אליין, און איין גלויבן, אז ער איז דער גאָט פון אלע געטער. ער איז אפילע געקומען ביז צו אַט דעם ווילדן געדאַנק: איינצופירן פּאַר אלע מענטשן אף דער ערד אלציינע זיטן און מינהאַגים, און אפילע איין שפּראך פּאַר אלעמען — די גריכישע. האָבן דעמלט די יידן זיך אים ניט געוואָלט אונטערגעבן, און די כאשמענאַים האָבן גערופן דאָס פּאַלק זיך אנטקעגנשטעלן. אַט דער אינאַקענטיוס דער דריטער, דער איצטיקער פּויפּסט, וואָלט אויך א באלן געווען צו ווערן אזא וועלט־פירער, און ער האָט עס טיילווייז דערגרייכט.

פּאַר די אלע לענדער, ווו ס'איז פּאַרשפּרייט דער קאַטוילישער גלויבן, איז רוים דער קאַפּ פון דער וועלט, און דער פּויפּסט — דער וועלטס מויעך. אלץ דארף זײַן אונטערגעוואָרפן זײַן איין־און־איינציקן ווילן און פּאַרשטאַנד. אלע מענטשלעכע מייסס און אפּטוען דאַרפן דינען אף צו פּאַרגרעסערן זײַן רום און לויב. דאָס געווער אין די הענט פונעם קריגער איז אף צו באשיצן און דעראַבערן נייע געביטן פּאַר דער רוימישער קירך. דער געדאַנק פונעם דענקער איז אף צו דערהייבן און באזיניקן די גרויסקייט פון איר עמונע. דאָס געזאַנג פון די פּייטאַנים און זינגער דאַרף דינען דער דריי־אייניקייט. די מי פון די בוי־מייסטער, פּלאַסטיקער און מאַלער איז באַרופן צו באַצירן די רוימיש־קריסטלעכע געבעט־היזער. ניטאָ קיין אנדער קונסט מיכּוץ די, וואָס באַשיינט און פּאַרהערלעכט די הייליקע קירך. ניטאָ קיין אנדער וויסן, כאַכמע און לערע, אויסער יענע, וואָס ווערן געשאפן אין די פיר ווענט פון די מאַנאַסטיר־צעלן. איז ווי קען עס געדולדעט זײַן, אז קימאַט אין אלע קריסטלעכע לענדער זאָלן זיך פּלאַנטערן פּאַר די פּיס די צעשפּרייטע איידעס ווידערשפעניקע, מיט זייער אקשאַנעסדיקן פּאַלשן גלויבן, מיט זייערע פּרעמדע מינהאַגים און זיטן, מיט זייער אנדערשדיקן פּאַרשטיין דעם דרך העולם⁵ דאָס איז דאָך א מין קעגנשטעלטער הייפּעך צו דער רוימישער אלמעכטיקייט, א מין איינגעשפּאַרט שטילער כּויעק פונעם פּויפּסטס אלהערשערישער דערהויבנקייט, א מין דערנידערקונג פּאַר זײַן איבערדרישקייט, וואָס נאָר פון זען אים און פון א קוש טאָן דעם שפּיץ פון זײַן פּאַנטאַפּל און דעם זויס פון זײַן קלייד ווערט א

¹ א דאָר, וואָס איז אינגאַנצן איינגעטונקען אין זינד.

² טאַגעגלעך.

³ זינד־פּאַרגעבער.

⁴ געזען מיט מיינע אייגענע אויגן.

⁵ גאַנג פון דער וועלט.

מענטשן פארגעבן אלע זינע שווערע זינד! צו זינע קני בייגן זיך מעלאַכים און סראָרעס. זיי האלטן פאר א קאוועד מיט עפעס וואָס צו געניסן פון זיין גנאָד, אים צו פאַלגן, אויספילן אלע זינע באַגערן און אים זיין אַף שטענדיק אונטערטעניק... בא די מאכשאַוועס האָט דער אלטער זאבארע גענומען שמייכלען און פון צווישן באַרד און וואַנצעס ארויסשיסן מיט עטלעכע שטילע קייכן, וואָס קענען אויך גילטן פאר זקייניש־קרעכצערישע קליינע הוסטעלעך. דאָס איז שוין ניט דאָס ערשטע מאָל, ווען ער לאַכט פאר זיך אליין, ביים ער ארבעט. נעמט ער נאָר אין באַטראַכט די מעכטיקייט פונעם „הייליקן פאָטער“, דערזעט ער פאר די אויגן זיין אַדעם־נאָקעטן גוף, מיט א טרעלבויד פון א גראָבן יונג, א פלייש־העקער. דאָס האָט ער אים טאַקע אין זינען געהאַט מיט דער מעמרע, וואָס ער האָט אריינגעשטעלט אין זיין סייפער, אז חכמה ודעה לא ישכנו בבטן מלאה¹. אָט דער מענטש, וואָס האלט זיך פארן געטלעכסטן צווישן מענטשן, ווייסט אפילע ניט פונעם פאָשעטן קלאַל: לא תשיא על בטנך, מה שלא תוכל לשאת². ס'קומט אים אפן געדאַנק דער רוישעם, וואָס ס'וואַלט געמאַכט, ווען ער שטעלט זיך דעמלט איין און זאָגט אים מיט דער גאַנצער שאַרפֿקייט: מי ששם כל רצונו למלאות את בטנו, היוצא מבטנו טוב ממנו³. ער וואַלט שוין פון דאָרט קיין גאַנצער ניט ארויס. זינע אלטע ביינער וואַלטן שוין געפילט ערגעץ אין איינע פון די וואַטיקאַנישע קאַזעמאַטן...

נאָר וואָס איז זיין זאָגן, וויבאלד אפילע א סאך אופגעקלערטע קריסטן ווייסן דאָס אליין גאַנץ גוט און זיי קענען דערצו גאַרניט העלפן. דער דאָזיקער מענטש האָט דערגרייכט צו דער העכסטער מאַדרייגע פון צווייטעס. ווען ער איז בעיעכוכי־לעס אויסגעבן דעם עמעס פאר ליגן און דעם שעקער פארן עמעס. דערצו נאָך צווינגען מענטשן טאָן זיין ווילן, און ניט טאָן דאָס, וואָס זיי האָבן בעדייע צו טאָן. דערביי נאָך זיי איינריידן, אז דאָס, וואָס זיי טוען פאַר־זינעטוועגן, טוען זיי עס מיטן גוטן ווילן, אָן שום צוואַנג. אָט אַף אזא אויפן ווערט אוועקגעהאַרגעט דעם מענטשנס ווילן, זיין פאַרשטאַנד, זיין כאַכמע און וויסן.

זיצט ער שוין באלד א כוידעש, יאַסעף בען מענר זאבארע, און ער וויל אָט דאָס אלץ ארויסברענגען אפן פאַרמעט, פאַרשרייבן אין זיין „ספר שעשועים“, זאָל עס בלייבן א זייכער פאר די קומענדיקע דוירעס. איצט דאַרף עס קיינער ניט, און ס'זועט ניט האָבן קיין שום פולע. מע איז דאָ צופיל פאַרגלייבט און גיזוועדיק געטריי איבערגעגעבן אָט דער גרויסער גענאַרעריי. סיידן עפשער שפער־טער וועלן די מענטשן קליגער ווערן, עמפינדלעכער. צי עפשער בין איך ניט גערעכט?

אַבער ווי גרויס ס'זאָל ניט זיין דער ווילן צו פאַרענדיקן דעם סייפער, האָט ער נאָך א גרעסערן באַגער, וואָס דאָס קען אים צייטווייליק איבערייסן די ארבעט. ער האָפט פונדעסטוועגן, אז דער האר פון דער וועלט וועט אים סאַפֿקאַלסאַף ארויספירן פונדאָען. דער כאַשעווער אנגעלוס זאָגט אים פאַרט צו, אז ער וועט אים נאָך ברענגען צום ציל פון זיין שטרעבן — אין די מיזער־געביטן, ווו דער מעכטיקער סאַלאַדין געוועלטיקט איצטער. ס'קען זיין, אז ער זאָל דאָרט פאַרוזכן דעם טאַם פון ביטערקייט, נאָר ער איז שוין געוויינט דערצו. ס'שרעקט אים נאָר, ווען ס'קומט אים אפן זינען דער טרויעריקער גוירל פון יעהודע האַליווי⁴. ער איז גרייט אַף קאַלערליי פּוראַניעסן און נעגישעם, אבי ער זאָל זיכער זיין מיטן שטיקל לעבן.

¹ כאַכמע און וויסן שטייען ניט איין אין א פולן בויד.

² לייג ניט ארוף אַף דיין בויד דאָס, וואָס ער וועט ניט קאַנען דערטראָגן.

³ ווער עס איז איינגעשטעלט נאָר אַף צו אַנפילן זיין בויד, איז דאָס, וואָס גייט ארויס פון זיין בויד, בעסער פון אים.

⁴ אומגעקומען אין יערושאַלאים.

ער פארטראכט זיך אזוי אָפֿט בעשאַס דער אַרבעט וועגן דער צוקונפֿט און פֿאַרגעסט אין זײַנע מײַכעשן און אין דער זיקנע. ער האַלט זיך פֿון טאַמידע יאָרן באַם גאַנג, אַז קאַלומאַן מע לעבט, דאַרף מען זיך האַלטן אין דער פעל פֿון אָט יענע אַלטע קעמלעך, וואָס מוזן טראָגן אָף זיך די גאַנצע מאַסע אי פֿאַר זיך, אי פֿאַר די יונגע, ווייל אָף די יונגע קעמלעך איז באַקוועמער צו רײַטן. זיצט ער דעריבער אַנגעבויגן איבערן גילויען און פֿירט אַרויס די ווערטער אַפֿן פֿאַרמעט, אַס נאָך אַס, עפֿשער וועלן זיי אַמאַל ווערן די אַותיות מחכימות! פֿאַר די קור מענדיקע דוירעס וועגן אונדזער צײַט. האַגאַם ער ווייסט: וויאזוי און וויפֿל ער וועט ניט אַנשרײַבן, וועט עס זײַן ניט מער, ווי כֿכלבֿ המלֿק את הַיִם¹.

מיט שעפֿטשענדיקע ליפֿן, גאַנץ בעלאַכאַש, נעמט ער אַדורכלייענען דאַס אַנגעשריבענע פֿאַרן לעצטן מעסלעס. ער ברענגט אַרויס די ווערטער ניט געײַלט, ווי ער וואָלט זיי פֿרוון אַפֿן טאַם און קלאַנג. דער ניגן דערביי איז אזא, ווי ער וואָלט פֿאַר זיך געלייענט אַ קאַפּיטל אין איינער פֿון די פינף מעגילעס.

„האַב איך אַ קוק געטאָן אָף אים, און איך האָב דערזען, ווי זײַן פֿאַנעם ברענט ווי אַ דאַרן. פֿון זײַנע לעפֿצן שפּריצט מיט פֿייער, און פֿון זײַנע נאַזלעכער שפּאַרט אַ רויך מיט פעך און שוועבל. ביז איך אַנטצײטערט געוואָרן, און איך פֿרעג אים מיט אַן איימעדיקער שטימ:

— זאַל דיך ניט פֿאַרדריסן, נאָר זאָג מיר, צו אַלדי שײַדים און רוכעס, פֿונואַ-נען האָסטו זיך גענומען?

— פֿונעם אַשמעדיי שטאַם איך, — ענטפֿערט ער מיר, — פֿון אָט אַייענעם אַש-מעדי, וואָס האָט פֿאַרוואָרפֿן דעם מעלעך שלוימע פֿון זײַן קיניג-שטול אין עק וועלט און האָט אים אָף זיבן יאָר דערווייטערט פֿון זײַן קרוינשטאָט. ברעך איך אויס אין אַ גרויס געווייך, און די הויט צײַטערט אָף מיר, בײַס איך לײַג אויס פֿאַר אים מײַנע טײַנעס:

— אָט דאַס אייגענע האָסטו געטאָן מיט מיר. וואָס האָסטו געהאַט צו מײַן עלטער, וואָס דו האָסט מיך אָפֿגעריסן פֿון דער היים, פֿון מײַנע גוטע פֿרײַנט און כאַווייריס, וווּ איך האָב געלעבט אַ שײַן לעבן אין שאלווע און אין קאַוועד? פֿאַרוואָס האָסטו מיר פֿרייער ניט געזאַגט, ווער דו ביסט? וויאזוי דו הייסט?

— האָב טײַנעס צו זיך אליין און צו דײַן קעזישן מויעך, — ענטפֿערט ער מיר. — וווּ איז געווען דײַן סײַכל און פֿאַרשטאַנד, ווען איך האָב זיך אַנגערופֿן מיטן פֿולן נאַמען? — און ער נעמט מיר אויסרעכענען די נעמען פֿון אלע זײַנע אַוועס ביזן דרײַ-און-דרייסיקסטן דאַר. ס'נעמט מיך אַן אַ שוידער פֿון אָט די שרעקלעך-אויסטערלישע נעמען: בן אימיה און בן קללה; בן שם רע און בן לצון; בן סדה, בן מגפה און בן צלמות, און נאָך און נאָך, ביז ער קומט צום שר של השֿדים, צום אַשמעדיי אליין. איך רײַס זיך די האָר פֿון קאַפֿ, מיט אַ גרויס געיאָר-מער און קלאַג. אַ גרויסער בראַך האָט מיך געטראָפֿן, אַרײַנפֿאַלן צום שעד אין די נעגל. אָט דאָ וועט שוין זײַן מײַן סאַף. באַרויקט ער מיך מיט טרײַסט-ווער-טער, אז ער וועט מיר קײַן שלעכטס ניט טאָן. ער וועט מיך נאָר אַרומפֿירן איבערן לאַנד, וווּ ס'לעבט אזא גרויס און מעכטיק פֿאַלק, און ער וועט מיר באַווייזן דאַס בעסטע ער דאַס שענסטע, וואָס ס'איז דאָ נאָר בענימצע².

ווייטער גײַט שוין דער בויגן גלאַט. זאַבאַרע האָט אין דער נאַכט אַרײַן גענו-מען שפּינען דאַס ווייטעריקע. ער איז נאָך אַ טאַג צען געווען אַרײַנגעטאַן אינעם כיבער, ביז ס'איז געקומען צו אַ שטערונג — ער האָט געמוזט איבערײַסן די אַרבעט. אָט וואָס ער האָט אַנגעשריבן אין די לעצטע טעג:

¹ קלוגמאכנדיקע אויסעס.

² ווי אַ הונט, וואָס פֿאַרמעסט זיך אויסלעקן דעם יאַם.

„האָט ער מיך אַרומגעשלעפּט איבער די הייזער, אָף די גאַסן און אָף די מאַרק־פּלעצער. דאָרט האָב איך אומעטום געזען די קאַטלעצאַנים און די קונצן־מאַכער, שוואַרצע שיידיים און קישעף־טרייבער, ווילדע מעכאַשייפעס, בויך־ריי־דערנס און צויבער־שפרעכער. איך האָב דערזען, ווי די שטאַט איז פול מיט גע־נאַרערע, שווינדל און מיט אַלדאָס בייז. באַ טריט און שריט קען מען זיך דאָ אַנ־שטויסן אָף אומרעכט. שלעכטע מיסיס, העפּקיירעס, פעלשונג. און דאַפקע דאָס־ראָוו מענטשן זיינען דאָ ווי די ריזן, שטאַלטיק־הויכע, געזונט־ברייטע און שיינע. — נאָר פאַרוואָס זע איך ניט זייער קראַפט און מוט? — פּרעג איך באַ מיין באַגלייטער.

— ווייל די שווערע מאַסע פון אונטערטעניקייט דריקט אָף זיי, און די שטיי־נער פון אייזערנעם געדולד, האַכנאַע און געהאַרזאמקייט הענגען זיי שטענדיק אַפן האַלדז, — ענטפּערט ער מיר. — אויב דו ווילסט, קען איך דיר באַווייזן אַ גאַנץ אנדער מענטשן, דעם איין־און־איינציקן, וואָס איז באַ אלעמען שטאַרק באַ־ליבט און מע איז גרייט אָפּגעבן דאָס לעבן פאַר אים. ער איינער איז אונדזער קויעך און שטאַלץ. ער איז דער איינציקער פירער און דער פּאָטער אונדזערער. ער איז אונדזער געוויסן און אונדזער סייכל. ער איז דער פאַרשטאַנד און די כאַכמע פון אונדזער לאַנד.

איך האָב דערנאָך געזען דעם דאָזיקן מענטשן. אַ געוויינלעכער באַסערוועדאָם ווי אלע אנדערע. איך האָב באַטראַכט זיין געשטאַלט: זיין ניט הויכן וווקס, זיין וואַכעדיקן אויסזען. איך האָב אַריינגעקוקט אין זיין פּאַנעם, און איך האָב ניט פאַרשטאַנען, וואָס מע קען דאָ פאַרגעטערן? ווי יעדער אנדער באַרנאַש, וואָלט ער געקענט זיין אַ מילדער און אַ בייזער, אַ גוט־האַרציקער און אַ רעצייער, אַן אַרנטלעך־ערלעכער מאַן און אַ זינדיקער — אַ חוטאַ ומחטיאַ אַת הרבים¹. ווען אָף זיין פּאַנעם וואַקסט אים אַ באַרד, וואָלט זי געדאַרפּט אויסוואַקסן די גרייס ווי אַ בעזעם, ער זאָל מיט איר קענען פאַרקערן די אומרייניקייט פון דער קנעכטישער כניפּע און פאַלשער לעקעריי, דאָס מיסט און דעם קויט פון מענטשלעכער שיפּלעס און אומגעהייערער טיפּשעס!

איך פּרעג באַ מיין באַגלייטער דעם שעד:

— מיט וואָס טיילט ער זיך באַ אייך אויס פון אלע איבעריקע, וואָס איר האָט אים אזוי דערהויבן?

— מיט דעם, וואָס ער איינער איז אונדזער פּאָטער, אונדזער פירער און דער פאַרוויסזאַגער פון נאָך אַ בעסער לעבן אָף ווייטער...

— וואָס ווייסט ער אין כאַכמאַס האַרעפּוע?

— אַז ער דערזעט דעם מעס אינעם טאַרע־שטיבל, ווייסט ער, צי דער מענטש איז געשטאַרבן פון אַ מאַכלע צי פון אַן אומגליק־צופאַל.

— ווייסט ער עפעס אין כאַכמאַס הכּוכבים²?

— אַז ס'שיינט די זון, ווייסט ער, אַז ס'איז טאַג, און אַז ס'באַווייזן זיך די שטערן, איז אַ סימען, אַז ס'איז נאַכט.

— נו, און אין כאַכמאַס־האַכעזשבן?

— ער ווייסט, אַז איינס מיט איינס איז צוויי, און וויפּל קויסעס מיט ווייזן און כאַלאַקיים פלייש ער דאַרף אַריינאַכלען, ער זאָל נאָך קענען זיך אופּהייבן פונעם טיש.

— עפּשער האָט ער אַ יעדע אין כאַכמאַס המדידה³?

¹ אַ זינדיקער, וואָס פאַרפירט אויך אנדערע צו זינד.

² אַסטראָנאָמיע.

³ געאַמעטריע.

— יא, ער ווייסט, וויפל ספאכים ס'פארנעמט דער בויך זינער אין דער לענג
און אין דער ברייט, און וויפל ס'איז בא אים דער מעהאלעך פונעם שלונג ביז די
נעקאוים גדולים...

— האט ער אוואדע א געפיל אין כאכמאס האנעגינע?

— יא, אף נעגינע איז ער גאָר א גרויסער מייזון, און דערצו איז ער נאָך א
ליבהאַבער, וואָס איז שטענדיק גרייט צו הערן... ער דערקענט גלייך, צי ס'שרייט
אן אייזל, צי דאָס הירזשעט א פערד... און דעם מענטשן, ווייסט ער, איז געגעבן
געוואָרן א שיין קאַל, ער זאָל קענען זינגען לויב־געזאנגען פאר זיין קאָועד וועגן.

— האט ער עפעס אן אנונג אין כאכמאס ההיגיון?

— זיכער. ער ווייסט, אז א מאכשאָווע קומט פונעם קאַפּ, און מע קען זי
ארויסברענגען נאָר דורכן מויל. א געפיכע, פארקערט, נאָר דורכן זיפלייש.

— אבער סאָפּקאַלסאָף אין איניען פיריע־וועריווע איז ער דאָך געוויס באַקי.

— אין דעם פארשטייט דאָך יעדער אמהאַרעץ?

— דאָס שוין יאָ. אז ער דערזעט א בוילעט ארויסגעשטארצעטן בויך בא א
ווייבל, ווייסט ער, אז זי איז מעובערעס... און נאָך א זאך, ער ווייסט, אז ס'איז
בעסער האָבן צו טאָן מיט יונג פלייש בא א בסולע, איידער מיט א סאך א גרע־
סערן כּיילעך פלייש בא א פרוי אין די יאָרן...

— בין איך ארויס פון די קיילים און זאָג צו מיין מיטשפרעכער:

— זאָלן פארשאַלטן זיין ניט נאָר דער אויסדערוויילטער, וואָס איז די גוט־
קייט אליין און איז אזוי באהאוונט אין אלע כאַכמעס פון דער וועלט, נאָר אויך
די טאלמידים זיינע, און די אלע, וואָס זיינען אזוי שטארק פארגלייבט אין אים.
און די, וואָס האָבן אים אוועקגעשטעלט בעראַש פונעם פאַלק. און נאָך זאָג איך
צו אים:

— דו אנטפלעק מיר דעם סאָד, און דערקלער מיר, וויאזוי האָט דער מענטש,
א פולער ווי א מילגרוים מיט אזויפיל כאַכמע און וויסן און מיט מידעס־טיוועס,
געקענט פארטונקלען זיין פארשטאנד..."

— בא דעם האָט דער אלטער זאבארע זיך אָפגעשטעלט, און זיין שרייבן איז
איבערגעריסן געוואָרן אף א היפשער שטיק צייט. אין זיין לעבן איז מיטאמאָל
געקומען א גרויסע ענדערונג.

— ער איז דעמלט געשטאנען באם סטענדער און ארומגעטראכט, וויאזוי ווייטער
פירן זיין שעד. איז צו אים אריינגעקומען אנגעלוס אינעם נאכט־ראַק, א פארשנור
רעוועטן מיט זילבערנע שנירלעך. דער ווייס־געפאלדעוועטער קאַלנער פון דער
נאכט־העמד איז געווען צעשפיליעט, און ס'האָבן ארויסגעקוקט בלאַנדע הערעלעך
אף דער ברוסט. ער האָט זיך געגלעט דאָס אשור־בערדל, און די ברוינע אויגן
האָבן בא אים געלאכט.

— זאבארע האָט פאר זיין קאָועד וועגן אים צוגערקוט די שטול, נאָר זי איז
געבליבן שטיין א ליידיקע. יענער האָט נאָך אלץ באהאלטן עפעס א סאָד אונטער
זיין צעשטראלטן האדרעס־פאַנעם. די שיין האָט בא אים אראָפגעקוקט פונעם
הויך־גלאטן שטערן און זיך געשפילט באם מוילשניט, ווו ס'האָט זיך גענעסטיקט
א ליבלעך־זיסער שמייכל, ביים ער האָט אנטפלעקט זיינע בלענדיק־ווייסע ציין.
די פרייד האָט סאָפּקאַלסאָף ארויסגעשפארט מיט דער גליקלעכער יעדע.

— ווען דו ווייסט, יאָסעף בען מעיר, וואָס פאר אן אַנגעזענעם אוירעך מיר
האָבן איצט אין רוים?

— אַלכאַריזין? — האָט זאבארע אָפגעפלאמט.

— נעם העכער, — האָט שוין אנגעלוס מיטן פולן מויל געלאכט.

— אונדזער רעב מוישע בען מימאָן פון קאהיר?

— ניין, ניין, ניין... פון גאָר אן אנדער וועלט־טייל... — און אז ער האָט נאָך צוגעגעבן, אז דער מענטש איז באַרימט אין מיזרעך און אין מיזרעו און איז דער האַר איבער אלע האַרן, איז זאבארע נישטוימעם געבליבן. די צונג האָט זיך באַ אים צוגעקלעפט צום גומען, און ער האָט ניט געקענט אַרויסברענגען פארן מויל דעם אוירעכס נאָמען. ער האָט מוירע געהאַט, טאַמער איז ער זיך טויע. דאָס וואָלט פאַר אים געווען אַ גרויסע אַנטוישונג. ער איז שוין קימאַט ווי זיכער, אז דאָס טאַקע איז ער, דער אַדיר שעבעאַדירים, פאַר וועמענס קאַוועד וועגן ער האָט שוין אָנגעשריבן דעם הקדמת מלים¹ צו זײַן „ספר שששועים“. ער האָט אַזויפיל געהאַרעוועט באַם אַרויסברענגען די האַקדאַמע אינעם נוסעך פון פּוּט, מיט אַזעלכע גוטע כּרוזים², וווּ סע גראַמט זיך שורע נאָך שורע מיט איין און דעם זעלבן קלאַנג בין סאַמע סאָף קימאַט, וווּ ער גיט אויס דעם נאָמען זײַנעם און דעם נאָ-מען פון דעם, וועמען ער ווידמעט דעם גאַנצן סייפער. ער האָט דאָך אַזויפיל מי אַריינגעלייגט אינעם שיר של הקדמה³, אז אפילע ניט יעדער פּייטן וואָלט עס אַזוי לייכט געקענט שאַפן.

נאָך איידער ער האָט דערטראַכט די מאַכשאַווע וועגן זײַן אופטו, האָט אַנגעלוס זיך מעראַכעם געווען און אָנגערופן דעם אוירעכס נאָמען. באַ זאבארען איז אַראַפּ אַ שטיין פונעם האַרצן. אַ שטאַרק צערודערטער האָט ער גענומען אַרומשאַפּען איבערן כּידער. גוט, וואָס ער האָט קיין טאַעס ניט געהאַט. ווען ס'איז ניט אַזוי שפעט, וואָלט ער גלייך אַרופּגעצויגן אַף זיך די שענסטע האַלבאַשע און געגאַן מעקאַבל־פּאַנעם זײַן דעם מענאַדעו און זײַן שטענדיקן מלאַך הגואל⁴, דעם בען־איר זײַנעם פון באַרסעלאַנע איבן שעשעט בען ייצכאַק בענוועניסטע. ער וואָלט געגאַנגען צו אים, ניט געקוקט אַף דערוף, וואָס יענער איז דאָרט ניט אליין. ער איז קיין רוים געקומען מיטן קיניג פון אַראַגאַניע און מיט אַ גרויסער פאַמאַליע פון באַגלייטער און נויסע־קילים.

שוין אַף מאַרגן איז ער מיט איבן שעשעטן אין זײַן פּראַכטפולער קאַרעטע אַרומגעפאַרן באַקוקן רוים. זיי זײַנען געזעסן ווי אונטער אַ זינדענער כּופּע. איבער זייערע קעפּ האָט געפלאַטערט דער קאַלירטער באַלאַדאָכן מיט די רויט־סאַמעטענע טראָלדן פון בייִדע זײַטן. זאבארע האָט געהאַלטן אויג אַף די צעיאַכ־מערטע דריי פאַר פּערד, וועלכע האָבן זיך געטראָגן מיט טראַציק געהויבענע קעפּ, און פון מאַל צו מאַל האָבן זיי אַף צוריק אַ דריי געטאַן מיט די שלאַנקע העלד־זער, ווי זיי וואָלטן זיך געבייזערט, האַלעמיי באַנאַנד מיט זייער באַלעבאַס, דעם אַדלמאַן, זיצט אַזאַ פּאַשעטער כּיוועקייעם אין געוויינלעכע באַגאַדים, און אויך צוליב אים מוזן זיי זיך אימפעטיק טראָגן איבער די שלעכט־ברוקירטע רוימער גאַסן.

איז קיין כּידעש ניט — אַף דערוף זײַנען זיי דאָך פּערד. דער שמיסער אָבער האָט אויך געשטוינט, בייס ער האָט דערזען לעבן דער קאַרעטע זאבארען. ווען איבן שעשעט האָט אים נאָך דערצו געהאַלפּן זיך אַרופּקלייבן אפן סאַמעט־ווייכן געזעס און אים נאָך באַזעצט אויבנאָן לעבן זיך, האָט דער אַנטריבער שיר ניט פאַרלוירן די בייטש פון אונטער דער פּאַכווע.

זאבארע האָט באַווונדערט די פלינקע געשיקטקייט פון זײַן האַר. ער איז דאָך ביז הונדערט מיט צוואַנציק יאָר שוין מיט אַ היפש ביסל יאָרן עלטער פון אים, און ער איז נאָך קיין אַיינהאַרע אין קויעד... אַ באַלייעכילעס. כּוץ דעם, וויבאַלד דער יונגער קיניג לאָזט אים אויך ניט אַפּ פון זיך, און ער נעמט אים

¹ פאַרוואַרט.

² גראַמען.

³ פאַרוואַרט אין פּערזן.

⁴ אויסלייזער.

אפילע מיט אין אזא נעסיע, ווי צום פויפסט, איז א סימען, אז ער איז נאך, ווי אין די פריערדיקע יארן, א מושלם בכל המעלות¹.

וועגן אים האט אמאל דער בארימטער איבן סיגאל, בדרך משל², געשריבן, וויאזוי א פוקסיכע בארימט זיך פאר א לייבנמוטער:

— דו זע, וויפל איך האב שוין געבוירן פיקסעלעך, און אלע יאר קומען זיי בא מיר צו... און דו וואָס? האָסט איין־און־איינציק מאָל געבוירן—און פארטיק.
— דערפאר האָב איך דאָס איינע מאָל א לייב געבוירן! — ענטפערט די לייבי כע...

פֿאַרט ער איצט, זאבארע, כיד המלך³, איבער די גאסן, אף וועלכע ער איז אזויפיל מאָל צופוס געגאָן. ער הוידעט זיך און שפרינגט אונטער האנט בא האנט מיט איבן שעשעטן, דעם ארי שבחבורה⁴ ניט נאָר צווישן די היגע לאַמדים און יוסטע גווירים, וואָס זיינען הינט אלע געקומען אים שאַלעם אָפגעבן, נאָר אויך, אפאַנעם, בא דער קיניגליכער פאמאליע פון די בארסעלאַנער אדעליקע קריסטן. ער טיילט זיך אפילע אויס פון צווישן זיי מיט זיין פירשטלעך־פרעכטיקער האל־באַשע, וואָס איז דאָפּקע אָן שרייענדיקע קאַלירן מיט איבעראשנדיקע באפוצונג גען. דערפאר אָבער ווארפט זיך אין די אויגן די ראיעלקייט און דער מאמאָשעס־דיקער מעהוס פונעם שטאָף אליין: דער אש־גראָער דאמאסק פון צעשפיליעטן אויבערמאנטל איז פונעם בעסטן געוואנט־שניט. און דאָס באנייעכץ און דער ברייטער קאַלנער, וואָס ליגט אף די אקסל ווי אן אטאַרע, איז געוועבט פון עכטע זילבער־פעדעם.

זאבארע האָט זיך פארקוקט אפן ברייטן ארומבינד, וואָס גארטלט דריי מאָל איבער דעם גרינעם סורדוט. ער איז, ווי א יאַמקיפער־גארטל, באמאָלט מיט די צוועלף מאזאַלעס, און בא די עקן הענגען אראָפּ די פראַנדזן, ווי די קאַפּלשמוי־נעדיקע ציצעס. זיי האָבן זיך צעפלאטערט, ווען איבן שעשעט האָט זיך אונטער געהויבן א טאַרע טאַן דעם אַנטרייבער, ער זאָל זיך דאָ אָפּשטעלן. די פערד האָבן מיט געהיבענע העלדזער און מיט גייוועדיק־פאריסענע קעפּ נאָך א שטיק מעהאלעך זיך געטראָגן פאַרויס, ביז זיי זיינען שטיין געבליבן בא דער וואנט פון א פעסטונג.

— אַט דאָ דארף עס ערגעץ זיין. — איז איבן שעשעט אראָפּ פון דער קארעטע, און זאבארע נאָך אים.

ער האָט ניט געוואוסט, ווהיין ער איז צוגעפירט געוואָרן. ווען ער האָט נאָר דערהערט, ווי זיין האר דערפרעגט זיך אף טיטוסעס טריומף־טויער, איז אים קאלט געוואָרן אף דער נעשאַמע. נאָר וואָס קען ער שוין איצט העלפן?

פאר דער גאנצער צייט, וואָס ער געפינט זיך אין רוים, האָט ער, ווי געזאָגט, אויסגעמיטן דאָס דאָזיקע פּיינפולע אַרט, דאָס שטיקל מאַקעם פון כאַרפע און וויי־טעק. א שטיק וועג יאָגט דיר אלץ נאָך די דערנידעריקונג, און א גאנצן טאַג פיל־סטו זיך דערנאָך שוין דערשלאָגן. ער האָט זיך ניט פאַרגעשטעלט, אז איבן שעשעט וועט באלד אינעם ערשטן טאַג וועלן דאָ זען אונדזער שאַנד און שפּאַט. דאָס איז זיין זאך. עפשער האָט ער עפעס א קאוואַנע דערביי. אָבער ער, זאבארע, איז ניט מעכויעו געווען אזוי מעס ארינפאלן, נאָכדעם ווי ער האָט זיך שטענדיק אויס־געהיט דערפון. ער וועט עס אים איצט ניט זאָגן, פארשטייט זיך. ער גייט אים נאָך מיט אן אראָפגעבויענעם קאַפּ, און דאָס האַרץ קלעמט און ווייטעקט. ער וואָלט

¹ פארפולקומט אין אלע הינזיכטן.

² פאבלארטיק.

³ געמיינט: מיט ברייטקייט.

⁴ געמיינט: דער כאַשעווסטער.

פארמאכט די אויגן, ווען ס'איז דא אזוי ניט אָנגעוואַלגערט מיט מיסט און מיט מאַכיקע שטיינער.

ווי אן איינגעהויקערטער זאָקן איז ער שטיין געבליבן באַנאנד מיט שעשעטן פארן פּינטלעכן טויער. ס'טוט אים וויי א קוק צו טאָן אפן רייטוואָגן, וווּ ס'שטייט די פיגור פון טיטוסן מיט א לאַרבער-קראַנץ אפן קאַפּ און סע רינגלען אים ארום די קריגער זיינע. זייערע יובלדיקע פענעמער זעען זיך שוין ניט אזוי שאַרף אָן אפן אָפּגעריבענעם מאַרמאַר. א סאך בוילעטער קוקט אראָפּ דעם סוינעס פלאטערנדי-קער אַדלער איבער די קעפּ פון די באַזיגטע. זאבארע לאַזט אראָפּ דעם קאַפּ אָף די פארוועלקטע בינטלעך גראָז, וואָס האלטן זיך בא די שטיינערנע טויער-זיילן, און ער זעט פאר זיך דאָס כאַרעווע יערושאַלאים, די צעשמעטערטע ווענט פונעם בייס-האמיקדעש און דעם צווייפּגעדריקטן האמוין, וואָס ווערט געטריבן אין גאָ-לעס.

איבן שעשעט לאַזט אים ניט האלטן אראָפּגעלאַזט דעם קאַפּ. ער באווייזט אים אפן געמעלעכץ, וווּ ער אונטערשיידט גענוי די הייליקע קיילים אין די הענט פון די לעגיאָנערן. אָט איז דער לחם הפנים¹, און אָט איז די מענוירע מיט די זיבן הוילע רערן, אָנעם בוימל אין זיי און אָנעם פייער-פלאם. בא זאבארען האָט דערביי א בלענד געטאָן א צארפולע טרער אין די אויגן, און אויך בא שעשעטן האָבן זיך אָנגעצונדן די שוואַרצאפּלען און זיינען פייכט געוואָרן.

זיי האָבן זיך ביידע פארשעמט אָפּגעקערט איינער פונעם צווייטן, און באלד זיינען זיי שוין ווידער געזעסן אין דער קארעטע, אקסל צו אקסל, און דעם גאנצן צוריקוועגס איז יעדערער געווען פארטאָן אין זיינע ראיוינעס.

באם מויער-הויז פונעם רוימער ראש הקהילה², צו וועמען איבן שעשעט איז נעכטן באַנאכט אריבערגעפאָרן, האָט שוין געווארט אָף אים א רייטערזער, דעם קיניגס א שטאפעט. ער האָט אָפּגעשטעלט דעם שפאן, נאָך איידער זיי האָבן פאר-קערעוועט צום הויז-אריינגאנג. אפן מיטן וועג האָט מען אראָפּגעזעצט זאבארען, און די קארעטע האָט זיך געלאַזט נאָכן רייטער אין דער ריכטונג צום וואטיקאן-הויף.

דאָרט ערגעץ, צווישן די פילטורעמדיקע שלעסער און קירכע-געביידעס, איז איצט די צייטווייליקע רעזידענץ פון זיין מאיעסטעט דעם מיילעך פון אראגאָניע. מע האָט פאר אים און זיין פאמאליע אָפּגעגעבן א צווייגאַרנדיקן פאלאץ מיט פיל כאַדאָרים און גאלערייען, וואָס האלטן זיך אָף פילארן פון רויטן מאַרמאַר. די ווינונג, אפּאָנעם, געהערט צו א הויכן גייסטלעכן. די ווענט זיינען דאָ דורכויס באַציילעמט און פארפלעקט מיט געמעלן פונעם טאַלוי, פון דער מוטער זיינער און מיט ניסים-בילדער פונעם נייעם טעסטאמענט. האָט איבן שעשעט זיך באלד אָפּ-געבעטן, ער וויל די עטלעכע טעג איבערווינען צווישן זיינע ברידער-יידן.

ער קען נאָך דערווייל עפעס אויספויעלן בא זיין עקסעלענץ דעם יונגן דאָן פעדראָ, צו וועמען ער האָט ערשט ניט לאנג, מיט א קארג יאָר צוריק, זיך אָנ-געהויבן ווענדן מיטן טיטל אדוני מלך³. אויב ער וועט נאָר ניט אראָפּ פונעם דערעך-האיאַשער, אויב ער וועט גיין אין די וועגן פון זיין פאָטער, דעם קיניג אלפאָנס דעם צווייטן, וועט ער מיט אים קענען אויסקומען.

אינעם אוודיענץ-זאל באם יונגן קיניג האָט ער געטראָפן אין זיין גאנצער גאלאָכישער פראכט דעם שאַצמייסטער פונעם פויפסט, דעם קארדינאל טשענטשי. ער איז געזעסן איינגעהילט אין די שאַרלאך-רויטע קליידער, וואָס האָבן באם

¹ דאָס ברויט פון אָנגעזיכט — ספּעציעל געבאקענע 12 פלעצלעך פארן גאַטעסדינסט אינעם בייס-האמיקדעש.

² פאָרויצער פון דער געמיינדע.

³ מאיעסטעט.

העלן טאג-ליכט זיך געמינעט, געשניטן דאס אויג און ווי געווארפן אן אפשיין אף זיין צעפלאמט פעטן פאנעם. ער האט געהאלטן אין איין אויסריידן זיך פארן קיניג וועגן דער שווערער לאסט, וואס ער טראגט ווי א בארג אפן קאפ. וויפל קאפדרייעניש ער האט מיט די אלע געלטער, וואס שטראמען אהער פון אלע טיילן וועלט. ס'איז א שטענדיק מויעך-דולעניש האבן צו טאן מיט די אלע מינע מינצן, אפט גאר מאדנע און אויסטערלישע, אזעלכע, וואס האבן אפילע ניט קיין צוראס-מאטבייע.

דאס בייזיין פון איבן שעשעטן האט אים נאך מער צעהיצט, און ער איז ניט מיט געווארן געדיכטער צו שילדערן די אלע קומערנישן, קאפדארעניש און די-געס, וואס סע קען נאר האבן דער הויפט-שאצמייסטער באם הייליקן וואטיקאן. ער האט ניט געקארגט קיין צייט צו אויסדערציילן באזונדערע איינצלע הייטן וועגן דעם, וויאזוי דער קיניג פון טשעכיע האט צוגעשיקט א קאסטן מיט גרייצער, פון פארשיידענער וואג און מאס, און פון ווייטן פוילן זינען אנגעקומען רענדלעך מיט פירקאנטיקע העברעא-אויסעס. ער האט באוונדערט דעם פיקאנטן אויסזען פון די קופערנע שילינגער, וואס זיי האבן באקומען פון אירלאנד. דער קיניג סטעפאן פון אונגארן האט צוגעשיקט גאנץ אומבאקאנטע, נייע מינים זילבערנע דוקאטן, און דער שאטלענדישער קיניג דאויד האט פריוויליק געשענקט פאר דער היי-ליקער קירך א פארמעגן פון זילבערווארג און פיל גאלדענע מאטבייעס.

איבן שעשעט האט באמערקט, ווי באם ווארט „פריווייליק“ האבן זיין קיניגס אויגן זיך פריילעך צעשמייכלט. זיי ביידע ווייסן דאך גוט, וואס די „פריווייליקייט“ פון אט די קליינע און שוואכע מעדינעס באטייט. די הערשער זייערע שלאגן זיך טאקע אליין אן אף צו זיין אונטערגעווארפן דער רוימישער קירך. נאר דאס ווערט געטאן ניט פון גרויס ליבע צום הייליקן פאטער, דעם פויפסט, און אוואדע ניט צוליב די פריווייליקע מאטאנעס פאר זיין הייליקייט, דעם פארטרעטער פון גאט אף דער ערד. זיי טוען עס, קעדיי צו געפינען זיך אונטער דער שוץ פונעם פויפסט, און דערמיט פאטער ווערן און זיך באפרייען פונעם דרוק פון די שטאר-קערע און מעכטיקערע שכינים זייערע.

דער קארדינאל דערציילט שוין וועגן די געשאנקען אין מעטאלטעלין¹ און אין שאווע-קעסעף², וואס פלייצן אהער אומפוערלעך ניט נאר פון די וועלטלעכע הערשער, נאר אויך פון די גייסטלעכע. דער ארציבישאף פון פיוע האט דא ניט לאנג געשענקט דעם וואטיקאן-הויף אכצן פונט ווירערך, דריי הונדערט פונט וואקס און בא א הונדערט פונט קאלעללי געווייצן. נעכטן איז אנגעקומען פונעם סא-לערנער קורפירשט צוויי הונדערט פעסער זיסער וויין און הונדערט פעסער פונעם שטארקן אלטן וויין. דער רייכער מאנאסטיר פון דער שטאט יארק האט צוגעשיקט א גאנצן אויצער פון זילבערנע און גאלדענע קיילים. „פיל פון די כפיצים, — ווענדט ער זיך צו איבן שעשעטן, — שטאמען, ווייזט אויס, פון אייערע געבעט-הייזער, די סינאגאגעס...“

פונעם קארדינאלס רייד און פון דעם, וואס מע האט אים בעקוון ארויסגערופן, ער זאל זיין בא דער באגעגעניש, פארשטייט איבן שעשעט, אז די שאצקאמער פונעם פויפסט דארף נייטיק ווי אין לעבן פאטער ווערן פון אט די געלט-שטיקער, וואס האבן דא לאכלוטן ניט קיין אומגאנג. און אויך פונעם שאווע-קעסעף וואלט ער א באלן געווען זיך באפרייען, עס אויספארקויפן אין גלייכן געלט. נאר ער, שעשעט, וועט זיך דערמיט ניט פארנעמען, ער איז געקומען אהער ווי דעם קיניגס ראטגעבער, און ער וועט דא האבן גענוג גאנץ אנדערע אייסקאקים. דאס יא: די היגע רייכע טוישוים, די רייזע-סאכרים, די געלט-וועקסלער און סטאם

¹ קעגנשטאנדן.

² זאכן, וואס פארבייטן געלט.

גווירים וועט ער זיכער זאָגן וועגן דעם. אָבער ווען ער האָט זיי דאָס געזאָגט, האָבן די רוימער יידן געמאכט פון אים דאָס גרעסטע געלעכטער: זיי קענען דאָך דעם קארדינאל טשענטשי, דעם פויפסטס הונט, זיין געטרייען קוועסטאָר, אָפגע- שונדענערהייט קענען זיי אים. קיינער וויל מיט אים ניט האָבן קיינע מאגע-מאסע. אויך די קריסטלעכע געלט-זעק ווייכן פון אים. דאָס איז אזא הארטער ביס, אז מע טאָר זיך אפילע מיט אים ניט פירנעמען. אן עכטער קאָן. ער וואָלט געוואָלט מאכן א בייט און אזא, אז ס'זאָל אלץ בלייבן בא אים. אפילע דאָס שאַווע-קעסעף, וואָס ער דארף דערפון פאָטער ווערן, ווי כפייצים, קיילים, מעווינעס, האָט ער א טעווע צו האלטן אף יאקרעס. ער איז, דוכט זיך, אין טאָך גענומען אן אָנעוו. דאָס באַכערישע לעבן זיינס שטופט ער אָפּ בעיעכידעס אין זיינע דריי נאָזירישע קליינע כאַדאָרימלעך... איז ווי קומט צו אים דאָס טרייסלען זיך איבער יעדער פרוטע פונעם געלט?

איבן שעשעט האָט אים אויך באלד דערקענט, ווי נאָר ס'האָבן זיך אָנגעהויבן די וויקוכים מיטן פויפסט וועגן דער טריבוטן-הילף¹ פאר דער קירך און וועגן יאַריערלעכן צינש פארן וואטיקאן-הויף. ערעוו דער באגעגעניש, וואָס דער קיניג האָט געדארפט האָבן מיטן הייליקן פאָטער און זיין שאַצמייסטער, האָט ער זיך געייצט מיט איבן שעשעטן. דערנאָך האָט ער אים גענוי איבערגעגעבן וועגן דעם גאנג פון די געשפרעכן.

ס'איז געגאָן א רייד ניט אזוי וועגן דער גרייס פונעם אָפצאָל, ווי וועגן די גיטער, וואָס זיי וואָלטן א באלן געווען, דער קיניג זאָל זיי אָפשרייבן פאר דער קירך. דערצו נאָך איז דער קארדינאל באשטאנען, אז פון צייט צו צייט זאָלן גע- שיקט ווערן גרויסע געשאנקען קיין רוים לויטן קיניגס האסאָגעס, לויט זיין ברייט- הארציקייט און גוטן ווילן. אינעם ווערט פון די מאטאָנעס דארף זיך לאָזן פילן די קיניגלעכע אָפענע האנט, מע זאָל זען, אז דאָס ווערט געטאָן מיט אָפפערגרייט- קייט, מיט ליבע, און גאנץ פרייוויליק, ווי אלץ, וואָס ס'ווערט געגעבן פאר דער הייליקער קירך.

— ניט אומזיסט האָט ער דעמלט מיט אזא כיישעק דערציילט וועגן דעם גרויסן גוטס, וואָס ס'פלייצט צו זיי פון אלע עקן וועלט, — האָט דער קיניג זיך פריילעך געמאכט פאר זיין יויעץ, — ער האָט געמיינט בא מיר צערייצן דעם אזארט, און שוין בא דער ערשטער באגעגעניש...

דעם מיילעכס ראטגעבער איבן שעשעט, וואָס האָט געהאט אין אויג דאָס גאנצע פארמעגן און די מעלוכע-אויצרעס, וועלכע האָבן זיך צו יענער צייט געפון- נען אינעם רעשוס פונעם אראגאנישן קיניגרייך, האָט מיטגעווינקט אפן יונגן קיניג, ער זאָל זיך אָפגעבן א דיין-וועכעזשבן ביים די אונטערהאנדלונגען. ער זאָל זיך ניט לאָזן פארפירן דורך די כוצפעדיק-צוועסדיקע פאָדערונגען פונעם קאר- דינאל, און עפשער אויך פונעם פויפסט, וואָס האלט זיך, אפאָנעם, ווי אין שאַטן, באם באהאנדלען אָט די ערדישע געלט-אינאָנים. דאָס אלץ וואָלט דעם אלטן קיניג אלפאָנסאָ דעם צווייטן ניט אָפגענארט, נאָר אף זיין זון, אפן יונגן פּעדראָ מיט דער נעשאַמע פון א באַרד — א זינגער, און מיט די מידעס פון א דרייסטן ריטער, האָט ער א געוויסע האשפאָע, דער דורכגעטריבענער אינאָקענטוס. פונ- דעסטוועגן האָט ער זיך אויך ניט געלאָזט פארנארן, דער יונגער קיניג. ער האָט זיך פּעסט געהאלטן בא דער מיט זיין ראטגעבער אָפּגערעדטער גרייס פונעם אָפ- צאָל, דעם איינמאָליקן אף א גאנץ יאָר, און באם סכום פון די מאטאָנעס, וואָס ער וועט אין דער נאָענטסטער צייט קענען מאכן. אָט די טראַציקע איינגעשפארט- קייט און דאָס ווירדיקע ניט וועלן נאָכגעבן אף קיין האָר האָט סאָפּקאלסאָף דעם

¹ צוואנגר-שטייער.

פויפסט ווייכער געמאכט, ער זאל טיילווייז מעוואטער זיין אף די געלטגיריקע האר- סאגעס פון זיין שאצמיסטער, און זיי האָבן שוין קימאט ווי געהאלטן בא אן אויסגלייך.

צודערצו האָט עפשער אויך צוגעשפילט דער קיניג סאנטשאַ פון פאַרטוגאַל. ער איז נאָך פריער פארן אראגאַנער געקומען קיין רוים. נאָך עטלעכע דראַענדיק- שטרענגע וואַרענונגען פונעם וואטיקאַן, און נאָך מער צוליבן אַנגריף פון די גי- סטלעכע אפן אַרט, בא אים אין דער היים, איז דער פאַרטוגעזישער הערשער געצווונגען געווען קומען אהער בייגן דעם קאַפּ פארן הייליקן פאַטער און בעטן מעכילע פאר די שווערע זינד, וואָס ער איז באגאנגען קעגן דער קירך. און וואָס איז דאָס געווען פאַרא זינד?

בא זיך אין דער מעדינע איז סאנטשאַ געווען באליבט ווי א גוטער און קלוג- גער קיניג. א גוטאהארציקער לויט דער נאטור און אַן הערשערישע אמביציעס, האָט ער געהאט א שטענדיקע נייגונג עפעס אופטאַן פאר די שטאַט־בירגער, פאר די לייבייגענע פון זיינע פילצאָליקע גיטער. די גרויסע גייסטלעכע לאנד־באזיצער האָט עס אופגעבראכט. ביפראט נאָך, ווען ער האָט זיך געקליבן פארמינערן בא זיי די רעכט, פארקלענערן זייער אומאַפהענגיקייט פון דער קיניגלעכער קרוין. אזוינס האָבן זיך אפילע ניט דערלויבט די מעלאַכים פון די דייטשישע לענדער און פון אנדערע מעכטיקערע קיניגרייכן. די קירכע, די מאַנאסטירן, די בישאָפּן זיינען א סאך רייכער פונעם קיניג, און זיי פארמאַגן גרעסערע לאנד־שטאַכים, וועלן זיי ניט דערלאָזן, אז אויך אף זייער ערד זאָלן זיך פארשפרייטן די ניי- קייטן, וואָס ער פרוווט איינפירן. האָבן זיי אים פארשאַלטן פאר זיינע פירעכצן און געוואָרפן אין כירעם. האָט ער דערפאַר אָפגעשטעלט דאָס צאָלן דעם מיי- סער, דאָס צענטל פאר דער קירך. דאָס האָט ארויסגערופן גרויס צאָרן באם פויפסט. און ער האָט באווייליקט די קלאָלעס אף אים פונעם קלער. האָט סאנטשאַ אופגעהערט שיקן קיין רוים דעם יערלעכן צינשאַפצאַל, האָבן די גייסטלעכע פארמאכט די קלויסטערס און אלע געבעט־היזער. איבערן גאנצן לאנד האָט מען מיטאמאַל אופגעהערט קריטיקן די ניי־געבוירענע, באגלייטן מיט ווידע די אוועק־ געגאנגענע, און ס'איז אין ערגעץ ניט פאַרגעקומען קיין גאַטעסדינסט. דאָס האָט געבראכט דערצו, ער זאָל קומען אהער קניען פאר דעם, בא וועמען אין די אויגן ער האָט פארלוירן די כשוועס פון א קיניג. אף שריט און טריט באווייזט מען אים דאָ העפקירעס, גרינגשעצונג, א ביטל־באציונג צו זיין קיניגלעכן ווילגע- בורט. מע האָט אים מיט זיינע באגלייטער באזעצט אין אן אלט היז, קימאט א כרווע, ניט ווייט פון די פערד־שטאלן. פאר די צען מעסלעס, וואָס ער געפינט זיך דאָ, איז ער מער ניט ווי צוויי מאַל צוגעלאָזט געוואָרן צום פויפסט. זאָל ער דערפילן, וויאזוי ס'ווערט געטאָן מיט די, וואָס ווידערשפעניקן און קויפערן אין די איקאַרים פונעם ריכטיקן גלויבן.

גאַנץ אנדערש באגייט מען זיך מיט א גאַטספאַרכטיקן קיניג, מיט אזא, וואָס איז געטרײַ איבערגעגעבן דער הייליקער קירך און גאַטס פארטרעטער אף דער ערד, דעם פויפסט. דער יונגער קיניג פון אראגאַניע, וואָס איז אהער געקומען שפעטער פונעם פאַרטוגעזישן, ווערט קימאט טאַגטעגלעך, פריינטלעך אופגענומען דורכן הייליקן פאַטער, און זאָל ער טאקע איצט זען, דער אומגלויביקער סאנטשאַ, מיט וואָס פאר א פאַראד און קאַוועד א גלויביקער קיניג ווערט געבראכט צו דער פניערלעכער שווע.

דער צערעמאַניאַל פון אָפגעבן די שווע איז פאַרגעקומען אינעם מאַנאסטיר פונעם הייליקן פאַנקראטיוס, וואָס פון יענער זייט טיבער־טייך. דער מאַנאסטיר־ הויף האָט געווימלט מיט מאכנעס מאַנאַכן אין די ברוינע כאלאַטן מיט שווארצע קאַפּטוכן אף די קעפּ און מיט הילצערנע שטעקשיך אף די באַרוועסע פיס. דאָס־ ראָוו פון זיי מיט גוטמוטיק פרומע פענעמער, און אנדערע ערנסט־ביילעכע,

מיט קאלטע צאָרנדיקע בליקן האָבן באַטראַכט די הויכגעשטעלטע לייט פון דער פויפסטלעכער קוריע, וואָס האָבן דאָ געבלענדט מיט די ראשיקע קאַלירן פון זייערע הייליקע באַגאָדִים. די קארדינאַלן אין רויט און פּורפּור, די בישאָפּן און פּרעלאַטן אין רייכע פּיאָלעטעווע פעלערניע־מאַנטלען, געפּוצט מיט ווייסן פּוטער. ס'האָבן זיך דאָ איבערגעוואָרפּן ניט ווייניק פון די וועלטלעכע הערשער, שליכט פון די רייכסטע פּאַמיליעס פּונעם רוימישן נאַבל. אַנגעפּאַרענע געסט פּונעם וואַ־טיקאַד־הויף, צווישן זיי דער פּאַרטוגעזישער קיניג סאַנטשאַ מיט זײַן בינטל נויסע־קיילים, וואָס טרעטן פון אים ניט אָפּ. ער מאַכט דעם אָנשטעל, ווי ער וואַלט בעזעמעס ארומגעגאַנגן א געפּלעפטער פּונעם צוקוקן, ווי גרויס איז די מעמשאַלע פון אינאַקענטיוס דעם פויפסט. ער באַמיט זיך ארויסווייזן דערעכערעץ און קאוועד צו יעדן איינעם פון אַט דעם געהויבענעם געזעמל אפּאַסטאַלישע באַדינער, און אפּילע פאַר אייניקע אויסדערוויילטע פון די וועלטלעכע הויכגעשטעלטע האָט ער א שמיכל.

א קלוג־פּאַרטייעטער שאַדנפּריי־שמיכל איז ניט אָפּגעטראָטן פון זײַן פּאַנעם, ווען ער האָט דערוען דעם צערעמאָנאַלן אַנקום פּונעם יונגן פּעדראָ פון אראַגאָ־ניען־לאַנד, דעם פויפסטס צווייטן, נאָך אים, קאַרבן. ער האָט געוויסט, ווען ס'באַ־פּאַלט אים אזא מינ שמיכלעניש, קאָן ער עס ניט אויסבאהאַלטן, האָט ער מיט דער האַנט פּאַרשטעלט דאָס פּאַנעם, מע זאָל ניט זען, ווי ער לאַכט אויס און איז מעוואַטל אזא גרויסאַרטיק פּייערלעכן מאַמענט...

דער שווערוואָגיגער גלאַק אפּן טורעם פּונעם מאַנאַסטיר־קלויסטער האָט זיך א וויג געטאַן. ס'האַט כוואַליעדיק א ברום געטאַן אינדערלופטן, און דער טפּילע־דיק־בראווער געקלאַנג האָט באַגלייט דעם אוילעם, וואָס האָט פּייערלעך מאַיע־סטעטיש און פּאַמפעז אריינגעשטראָמט דורך די צעעפנטע קלויסטער־טירן. פון אינעווייניק האָט א שלאַג געטאַן מיט פּאַרדעמפּטן רייעך פון געווייצן און אויס־גערויכערטן וויירעך. געדולדיק גאַטספּאַרכטיק זײַנען די מענטשן געבליבן שטיין אף די ערטער. א הייליק איימעדיקע שטילקייט האָט געהויערט איבער אלעמענס קעפּ. דער קיניג פּעדראָ האָט זיך שוין ארונטערגעלאָזט אף די קני. זײַנע וואַכלייט די באַגלייטער גלייך נאָך אים. ס'האַט זיך דערהערט א מעטאַלענער קרעכץ פון די געפאַנצערטע טריט איבערן שטיינערנעם דיל, פון די אראַפּגענומענע שטאַ־לענע העלמען אין די הענט. נאָך דעם ווי דער גערודער האָט זיך איינגעשטילט, האָט זיך דערהערט דעם קיניגס שטים:

— איך, פּעטער, דער רעגירער פון אראַגאָניע, שווער באַ דער הייליקער דרי־־אייניקייט, אז איך וועל שטענדיק זײַן געהאַרכזאַם און אונטערטעניק מיין האַר דעם פויפסט, אינאַקענטיוס דעם דריטן, און אויך זײַנע נאָכפּאַלגער. איך שווער אַנעמען אלע מיטלען, אופצוהאַלטן מיין קיניגרייך אין געטריישאַפט צו דער הייליקער קירך. איך זאָג צו אומעטום און שטענדיק פּאַרטיידיק דעם קאַטוילישן גלויבן, פּאַרפּאַלגן די קויפּרים און אומגלויביקע, באַשיצן די פּרייע רעכט פון די גייסטלעכע...

דאָ האָט שוין דער פּאַרטוגעזישער קיניג סאַנטשאַ ניט געקענט פּאַרבאַרגן דעם כוויצקדיקן שמיכל, וואָס האָט פון איין זייט מויל א הייב געטאַן זײַן אייבערשטע ליפּ מיט דעם געדיכט־שוואַרצן וואַנץ. די אויגן־שפּאַלטן זײַנען באַ אים שמעלער געוואָרן. ווען ער זאָל נאָך קענען א לאַך טאַן אף א קאַל און אים אזוי איידל געבן אַנצוהערן, דעם טראַציקן אראַגאָנער, אז ער, סאַנטשאַ, האָט אים פּונדעסט־וועגן גאַנץ פּיין איבערגעכטירעוועט! אַט דער פּעדראָ האָט זיך נאָך גוט ניט אָני געווארעמט אף זײַן קיניגלעכן טראַן, טאָ מעג ער דער ערשטער פּאַרוזוכן דעם זיסן טאַם פון לייגן דעם קאַפּ אף דער פּלאַכע און צוזאַגן דאָס, וואָס ס'איז דיר דערווידער און פּאַרדריסלעך ביז ווייטעק. אַט מוז ער איצט ריידן וועגן דעם היי־ליקן פּאַטערס גערעכטיקייט און וועגן זײַן ליבע צו מענטשן. זאָל ער עס זאָגן באַ

זיך אין דער היים, ווען ער טינעט מיט זיך אליין אָדער מיט זײַן ראַטגעבער, דעם קלוגן איבן שעשעטן.

ס'פרעפלט שוין איצט גאָטס פארטרעטער אליין. מיט דרײַ אויסגעשטרעקטע פינגער פון דער אופגעהויבענער רעכטער האנט שאַקלט ער אף אראַפ און אין דער ברייט, ציילעמענדיק די לופט איבער דעם נאָך געבויגענעם נארישן קאַפּ פונעם יונגן קיניג, און בענטשט אים.

פונדאנען האָט זיך דער גאנצער אוילעם אין א פייערלעכער פראַצעסיע גע- לאַזט צום קאטעדראל פונעם הייליקן פעטער. בעראַש איז געגאנגען איינער אליין דער פויפסט אין א וויסן קיטל מיט א רויטן מאנטל אף די אקסל. א ווייסע לאנגע שלעפע איז אים נאָכגעהאנגען און האָט פארשטעלט זײַנע געלאסן לאנגזאמע פוסטריט אין די פורפור-רויטע שיך. דער נאַרוואַס געבענטשטער קיניג מיט די העכערע גייסטלעכע האָבן נאָכגעשפאנט אָפּגעטראָטן אף א מעהאלעך פון דער שלעפע, ס'זאָל זיך לאָזן פילן, אז פאַרויס פאר אלעמען באטרעט די ערד דער ווירקלעכער נאָכפאַלגער פונעם אפּאָסטאָל פעטער און דער בעעמעסער פארטרע- טער פונעם געקרייציקטן גאָטס זון, לויט וועמענס ווילן סע דארפן געזאלבט ווערן מעלאַכים.

טאקע דערפאר האָט דער קיניג פּעדראַ מיט אזא לייכטן געמיט אראַפּגענומען די קרוין פון זײַן קאַפּ און צוזאמען מיטן סצעפטער האָט ער זי איבערגעגעבן אין די הענט פון אינאָקענטיוס דעם פויפסט. דער זילבערנער ציילעם האָט געבלענדט צווישן די לייכטער אפן אלטאר. אויבן, אף א גאַלדענעם געשטעל, צווישן שטראלבנדיקע זיילן פונעם זיך מינענדיקן גינגאַלד, האָט זיך געהויבן דאָס צאָר- פולע געשטאַלט פון יעזוסן. ער האָט ווי אכטונג געגעבן, אז דער פויפסט זאָל דעם גאָטספאַרכטיקן קיניג צוריק אַנטאָן די קרוין אפן קאַפּ און אים נאָך אונ- טערטראָגן די מאַטאַנע פון דער הייליקער קירך — א גאַלדענע שווערד אין א בא- זילבערטן שיידל.

א יונגער גאלעך אין א ווייס זינדענער סוטאנע מיט א באציילעמטער שאל אף די אקסל האָט דערנאָך געלייענט ביפניי קאַל אַם וועיידע דעם קיניגלעכן היסכניי- וועסטשארטער, אין וועלכן דער אראגאַנישער הערשער נעמט זיך אונטער, ביכדיי צו ראטעווען זײַן נעשאַמע און די נעשאַמעס פון זײַנע אונטערטאנען, צאָלן יאָר- יערלעכן צינש דעם מוישל איבער מעלאַכים און קיניגרייכן, דעם האר פון אלע הארן, דעם הייליקן פאָטער אינאָקענטיוס דעם דריטן, און אויך זײַנע נאָכפאַלגער אין די קומענדיקע דוירעס. דאָס זעלבע פארפליכטעט ער טאָן אויך די, וואָס וועלן אפן טראָן קומען נאָך אים. דערפאר וועט דער פאָטער פון דער הייליקער קירך נעמען אונטער זײַן שוץ דעם אראגאַנישן קיניג און זײַנע וואסאלן, זײַן לאנד און זײַנע גיטער. דאָס אלץ ווערט באשטעטיקט מיטן צולייגן דעם קיניגלעכן שטעמפל און מיט דער אונטערשריפט פונעם פויפסט. צו דעם דארפן נאָך צוגעגעבן ווערן די באגייטיקונגס-כסימעס פונעם אדל פון גאנץ אראגאַניע.

אף אַט דעם לעצטן פונקט איז באשטאנען דעם קיניגס ראטגעבער איבן שע- שעט. ערעוו דער שווער-צערעמאָניע האָבן זיי א לעצטן מאָל ארומגערעדט דעם דורכן וואטיקאן צונויפגעשטעלטן אוניווערסאל¹. צו גרויסע און שווערע פליכטן נעמט דער קיניג אף זײַנע יונגע פלייצעס, ניט נאָר אין זײַנען פון די געלט-היס- כניוועסן, נאָר אויך בענעגייע אנדערע היצטארכעסן פונעם וואטיקאן-הויף, און צווישן זיי דעם איקער אַל, די גרעסטע לאסט, וואָס וועט שווער פאלן אפן גאנצן קיניגרייך — דאָס צוגרייטן זיך מיט גוט באוואָפנטע קריגער צו א נייעם קרייץ-

¹ אלץ ארומנעמענדיקער אקט.

צוג קעגן די סאראצינער אף א לעצטן פרוו באפרייען דאָס הייליקע לאַנד. טאָ זאָלן אויך די גראַנדן און די טיטולירטע דאָנשאפט פון אראגאָניע טראָגן אף זיך דעם שווערן יאָך פון זייער קלוימערשטער מאלכוס־שאַמאָים.¹

מיקויעך דעם זעלבן איניען, ס'הייסט וועגן די קרייץ־ריטער, האָט איבן שע־שעט געהאט צו טאָן מיט זאבארען. ס'איז אים ניט געווען איבערצושפארן, ער זאָל מערוצע זיין און געבן זיין האסקאָמע אפן ווילן פונעם נאָסי. באַם קיניג איז אים שוין גרינגער געווען, ווי באַ אָט דעם יידן צו פויעלן עפעס א זאך, אף וועלכער יענער באַשטייט אזוי איינפפעסט.

דער אלטער זאבארע האָט געזען אין איבן שעשעטן ניט נאָר דעם נאָסי, דעם באַדווען און איינעם פון די געציילטע ווירדיקע ייִדישע פאַרשטייער, נאָר אויך א יעדיד נעעמאָן.² דערצו נאָך א בען־איר. און ווען ער האָט אים געזען קומען מיטן קיניג קיין רוים, איז ער זיכער געווען, אז איצט וועט ער זיך שוין ווידער קענען לאָזן אינעם ווייטן וועג אריין. וואָס דארף ער שוין איצט ווארטן, ביזוואנען דער ריזע־סויכער אנגעלוס וועט זיך אמאָל ארויסקלייבן אף א נעסיע קיין מיזרעך? ער האָט זיך נאָך דערווייל באַרעך־האשעם ניט וואָס צו קלאָגן אפן געזונט. אהער קיין רוים איז ער געפאָרן, ווען ער האָט זיך בעעמעס געפילט ניט אזוי בקו הבריאה,³ און ער האָט די רעפוע געפונען אין די היגע וואסערן. וועט אים איצט אָפּשטעלן דאָס, וואָס ער איז שוין א באיאָרטער? וואָס איז ביכלאל אזוינס די עלטער? דאָס גאנצע לעבן איז ווי א כאָלעם, און ווען מע כאַפט זיך און, ליגט מען שוין אין דער ערד. דעריבער טאקע האָט ער שוין באַם ערשטן מאָל רעדן מיטן נאָסי בעיעכידעס, ווען יענער האָט אים א פרעג געטאָן אפן גע־זונט, באלד געענטפערט:

— איך לינד כל ימי⁴ אף איין מאַלע. באַ די אלטע לאַטיינער הייסט זי פֿע־רעגרינאָמאניע, וואַנדער־לוסט. דו ווייסט דאָך, אז איך בין א שטענדיקער נאווע־באדניק, און דער שעד, וואָס זיצט אין מיר, האַלט מיך אין איין טרייבן און יאָגן. ער לאָזט מיך ניט איינזיצן אף אן אָרט.

— נו, ביסטו נאָך א ייד א גוואר, אויב אזוי, — האָט אים איבן שעשעט גע־גלעט איבערן אַקסל, — און איך, ווי דו זעסט, בין שוין קיין שאַווע־פרוטע ניט ווערט. אָט די נעסיע אהער האָט מיך געמאַכט פאַר א צעבראַכענעם שאַרבן. איך וואָלט שוין געווען א באלן זיין אין דער היים. און דו בענקסט גאָר ניט נאָך אונד־זער שיינער באַרסעלאָנע?

— מיין שטרעבונג איז איצט גאָר אן אנדערע, — האָט אים זאבארע אָפּגע־ענטפערט.

— אזוי? אן אנדערע? — האָט זיך איבן שעשעט געכידעשט. — אין וואָס זשע איז די מעניע? ביסט עפשער געענגט אין הוצאת הדרן?⁵ זיי זיך מוידע. שעם זיך ניט.

— הוצאת הדרן — דאָס איז באַ מיר א נישט מיט א גאַרנישט, — האָט זיך זאבארע ניט פאַרלוירן, — אין יעדן מאַקעם איז פאַראַן א ייִדישע קעהילע מיט נעדיווים. כּוץ דעם, האָב איך נאָך א קליין ביסל אייגנס. נאָר דעם עמעס גערעדט, אויב אָן פּניעס, דארף איך איצט יאָ ניט קיין גרויסן סכּום...

¹ הימלשער קיניגרייך.

² א גוטן פריינט.

³ ביט גוט.

⁴ מיין גאנץ לעבן.

⁵ וועג־הויצאָעס.

— אַט אזוי זשע רעד, — האָט זיך איבן שעשעט ווי דערפרייט.

— די זאך איז אין דעם... — האָט זיך זאבארע געווענקלט באם ווייטערדיקן דערציילן, — איך האָב ביז איצט אלץ געווארט... מײן אָפּפּאַרן איז געווען אָפּ־ הענגיק פון אנגעלוסטעס נעסיע, ער זאָל מיך מיטנעמען, ווען ער וועט פּאַרן אָף מיזרעך. איצט וועל איך זיך שוין אליין לאָזן אין וועג אריין. מיט אים ווער ווייסט, ווען ס'קען אמאָל ארויסקומען?

— אָף מיזרעך גאַר? — איז מיטאמאָל איבן שעשעט געוואָרן ערנסט באזאָרגט. און מיט אנטווישונג אין דער שטים האָט ער זיך ווי געכידעשט. — איך האָב גע־ מיינט, דו קלייבסט זיך צוריק קיין פּראָוואַנס, האָסט דאָך מיר דערציילט וועגן דיין בעניאָכיד... וואָלסט געדארפט אים ברענגען צו א טאכלעס...

— וואָס איז שנייעך א טאכלעס? — איז זאבארע ווי אראָפּגעשלאָגן געוואָרן פון זײַן האָפּערדיקייט. — ער איז שוין אליין א קיילע שליימע, מײן יאָעל. ער איז א מוירע־דערעך אין דער מאָנפעליערער מעדיצין־שול, א גאנצער מאשפיע דאָרט. מער ניט, ער איז נאָך א באַכער. נאָך די עסרים שוין. קאָן איך אים דען נעמען פאר דער האנט און פירן לעכופע? איך בין זיכער, אז ער וועט ניט ארויס לתרבות רעה¹...

איבן שעשעט זאָגט אים אָף דערוף גאַרניט. זײַן פּאַנעם איז נאָך אלץ פּאַר־ וואָלקנט און זעט אויס, ווי ער וואָלט געווארט, זאבארע זאָל נאָך אלץ עפעס זאָגן, זיך פארענטפערן.

— איך פארלאָז זיך אָף דער השגחה פרטית², זי וועט אים ברענגען זײַן זײַ וועג. חתן דומה למלך³. אַט מיר וועלן שוין מיט דיר קיין מאלאָכים ניט זײַן, — האָט ער א ביטערן שמייכל געטאָן. — וואָס איז אונדז געבליבן? וואָס קענען מיר שוין אופטאָן בא אונדזערע יאָרן?

— איז דערפאר דארף מען גיין צו דער אקיידע? זיך ברענגען פאר אן אומ־ זיסטן קאַרבן? — האָט שוין איבן שעשעטן אָנגעהויבן פארדריסן, וואָס זאבארע מיידט אויס צו ריידן אָפּענע דיבורים. זאָל ער זאָגן דאָס, וואָס ער האָט פּאַר־ טראכט, וועט ער אים מיטן פולן מויל געבן צו וויסן, אז ניט נאָר ער אליין וועט אים ניט העלפן, נאָר ער וועט נאָך אכטונג געבן, אז קיינער זאָל אים צו הילף ניט קומען. ער וועט אָנעמען אלע מיטלען אים צו שטערן, ס'זאָל ניט געשען דאָס, וואָס ער באַגערט אזוי שטאַרק. ער וועט אים מיט גוואלד אוועקפירן פונדאנען, און ער וועט אים האלטן צוגעבונדן לעבן זיך.

דער אלטער זאבארע איז נישטווימעם געוואָרן פונעם נאַסיס בייז ארויסגעזאָגטע ווערטער. וואָס פאר אן אקיידע? וואָס פאר א קאַרבן? ער קלייבט זיך נאָך לעבן און לעבן. ער וויל נאָר ניט, ווי מוישע ראביינו, שטארבן אין דער מידיבער. ער האָט דאָך קיינמאָל ניט פארלייקנט זײַן שטאַם; וויל ער נאָך פארן לעבן א קוק טאָן אפן לאַנד פון די אַוועס... און אויב ס'וועט מעגלעך זײַן, דאָרט זיך באַזעצן. — דו וועסט דאָס לאַנד ניט זען, — האָט אים איבן שעשעט מיט א מילדערן טאָן ניט געלאָזט דערעדן, — איך וועל דיך ניט לאָזן פּאַרן אהין.

— פארוואָס קומט עס מיר? — האָט זיך זאבארע א פארלוירענער ניט גע־ קענט באַרויקן. — לעבן דאָרט שוין גאַר קיין יידן ניט? איך וועל דאָרט איינער זײַן?

איבן שעשעט האָט טרויעריק פארטרוימט גענומען אויסדערציילן, וואָס ער האָט זיך דאָ אָנגעהערט וועגן די גרויסע מאכנעס ציילעס־טרעגער, וואָס יעדער לאַנד באַזונדער קלייבט זיך צושטעלן. דער פויפסט זאָרגט איצט פאר דעם, אז צו

¹ אָף א שלעכטן וועג.

² אָף גאַטס באַראַט.

³ א כאַסן איז געגליכן צו א קיניג.

די קאטוילישע מעלוכעס זאלן אויך צושטיין די פעלקער פון ביזאנץ... און ווי זאמד אפן ברעג יאם וועלן אינגיכן פארפלייצט ווערן די אלע וועגן, וואס פירן צום הייליקן לאנד. איז ווי קען ער אים אין אזא אייס-צאָרע לאָזן אף מעסירעס-נעפעש איבער די סאקאַנע-וועגן, ווו ער וועט אף טריט און שריט זיך אַנשטויסן אף טויט-געפארן?

אף זאבארען האָבן דעם נאַסיס אַפּשרעק-רייד וועגן די איימעס-מאַוועסדיקע גרוילן, וואָס דערווארטן אים ביים דער ריזע, געהאט א פארקערטע האשפּאַע. ער איז געקומען צום אויספיר, אז גראָד דערפאר האָט דער יעיצערהאַרע צום וואָגל, דער שעד, וואָס זיצט אין אים, אים אונטערגעזאָגט: אדעראבע, וואָס דראָ-ענדיקער די געפאר, אלץ גרעסער דער סכּאר. כּוץ אלעמען, איז נאָך דער מאצעוו ניט אזא שרעקלעכער, ווי מע מאַלט עס. ביז וואָס ווען, ביז זיי וועלן זיך אמאָל צונויפריידן, די ציילעם-טרעגער פון אזויפיל מעדינעס נאָך די בעהאַלעס מיט די דורכפאלן פון די פּריערדיקע קרייץ-צוגן, וועט ער זיך דערווייל גאנץ בעשאַלעם דערקלייבן צום געגארטן מאַקעס, און דאָרט וועט ער זיך שוין ווי-ניט-איז אן אייצע געבן. אויב ער וועט צו קיין יידן זיך ניט צושלאָגן, וועט ער אין א נויט-פאל אַנגיין פאר אן אראבער.

פיל ערגער איז, וואָס ער האָט לאכלוטן דערצאָרנט דעם נאַסי, און אויך בא די איבעריקע פּרינט זינע פון הי האָט ער פארלאָרן דעם אַפּשיי. ווי נאָר ס'איז באוווּס געוואָרן, אז איבן ששעט האָט זיך אַפּגעזאָגט פון זיין מאַטאַנע און האָט אים אומגעקערט די ווידמונג זינע, דעם הקדמת מילים צום „ספר ששועים“, מאכן זיי פון אים כּוכב-אוטלולע¹.

און נאָך א זאך ערגערט זאבארען און האָט טיף צערודערט זיין געמיט-צור-שטאנד. ווייל בא דער גאנצער אופרעגונג און בא אלע אגמעסנעפעשן, וואָס ער האָט געהאט פאר די עטלעכע טעג, פון זינט ער האָט דעראגזנט און זיך איבער-געקריגט מיט דער סוויוע, האָט ער געהאט פּריידיקע מינוטן, ביים ער האָט א טראכט געטאָן, אז ער וועט דאָרט זען זיין יעדיד, דעם מעשוירער אלכאריזי, — און דאָ מיטאמאָל דערוויסט ער זיך, אז אלכאריזי איז גאָר געבליבן שטעקן אין בארסעלאַנע און אז ער טראכט אפילע ניט דערווייל פון זיך לאָזן אפן געפער-לעכן מזורעך.

איבן ששעט האָט שווער געשוויגן, ביים זאבארע איז צוגעשטאנען צו אים, ער זאָל באשטעטיקן, אז מע נארט אים ניט אַפּ. ער האָט אים א שטיק צייט ניט געוואָלט ענטפערן אף זינע טינעס און דערפרעגענישן. סאָפּקאַלסאַף האָט ער אים אונטערגעטראָגן אלכאריזיס א נייעם שיר, געשריבן אף א שטיק פארמעט מיטן מעשוירערס באקאנטן קסאוו. דאָס איז א מיזמער מיט לויב-געזאנגען פארן שר של השרים² איבן ששעט, צום געבוירן פון זיין אור-אייניקל, וואָס איז גע-שען אין פאָריקן יאָר אינעם טאָג פון שושן-פורים.

דאָס האָט נאָר דערשלאָגן זאבארען, וועלכער האָט נאָך אלץ געהאַפּט, אז עפּשער האָט דער נאַסי אים ניט געזאָגט דעם עמעס... אָבער אזויווי צו צאָרעס איז קיינמאָל קיין בראַכע-אכרוינע ניטאָ, איז באלד געקומען נאָך א יעדיע, וועלכע האָט דעם אלטן שוין אינגאנצן דערפירט צו פארצווייפלונג. ער איז ביז איצט געווען זיכער, אז זיין זון יאָעל איז נאָך דעם ווי זייערע וועגן האָבן זיך צעשיידט אין נארבאָנע, בעשאַלעם פארפאָרן קיין מאַנפעליע און ער געפינט זיך דאָרט די גאנצע צייט בא דער מעדיציין-שול. און דאָ באוווּזט אים מיטאמאָל דער פויפסט-לעכער דאָקטער, דער איטאליענער אמאָרי דע אמיציוס, א בריוו, וואָס ער האָט באקומען פון איינער א מאַנאסטיר-שוועסטער, גאָר פון די געהויבענע, די טאָכ-

¹ כּוּיזעק.

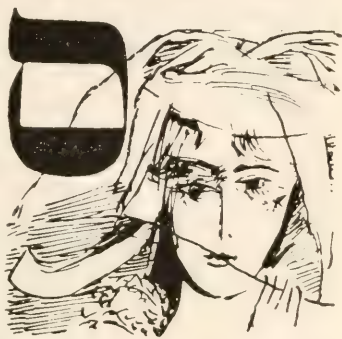
² אויבערהאר.

טער פונעם פראוואנסאלער הערצאג ריימונד דער זעקסטער, וווּ זי שרייבט אזוינס וועגן יאָעלן, וואָס האָט אים מאמעש געטראָפן, ווי א דונער. ווי קומט גאָר צו איר זיין יאָעל, זי זאָל שרייבן וועגן אים דעם פויפסטלעכן דאָקטער, און וואָס פאר א שייכעס קען יאָעל האָבן צו א פרויען-מאָנאָסטיר? און אז זיי האָבן זיך געקענט אמאָל אין סאלערנאָ, דארף ער איר איצט העלפן באַם שאפן א לעפרעזאָריע פאר די מאָנאָסטיר-לייט? ווער ווייסט, אין וואָס ער איז דאָרט מעגולגל געוואָרן? וויאזוי איז ער ביכלאל אהין פארוואַגלט געוואָרן?.. אז ס'איז אזא מעהאלעך פון מאָנפע-ליע!

דער קאָפּ שפאלט זיך אים, ווען ער נעמט עס נאָר אפן געדאנק. גוט, וואָס דער נאָסי האָט זיך דערבארעמט און נאָכן פארנעמען זיין באקאָשע און די כאַראַטערייד האָט ער אים גלייך אין אלץ מויכל געווען. דערצו האָט ער נאָך ארויסגעוויזן פיל כעסעד אים מיטצונעמען מיט זיך קיין באַרסעלאָנע, און פאר איינוועגס אראַפּקערעווען קיין פראַוואַנס, זיי זאָלן קענען געוויירע ווערן, וואָס איז געוואָרן מיט זיין יאָעלן.

דאָס דריטע קאפיטל דער צווייפטרעך אין באַרסעלאָנע

טרעפט אמאָל, אז אף זיידענע באַגאָדים כאַפט מען ארוף אן אלטגעוואָרענעם טיזליק, קעדיי ער זאָל באַשיצן פונעם שטויב בייס א שטורעם-ווינט און פון דער נעץ, ווען מע פאלט אריין אין א שלאַסרעגן. אזוי איז אויך דאָס הויז פון נעם נאָסי איבן שעשעט בענוועניסטע.

פון דרויסן איז דאָס אן אלט ברוינ-שטיינער-נער ביניען אינעם סאמע צענטער פון באַרסע-לאָנע, און אינעווייניק זיינען די ווענט באַזוימט מיט א קופער-באַציר, מיט קונסטארטיקע פרעס-קעס, און דער סופיט אין די כאַדאַרים אין דור-כויס א געוועלבטער. די אויסערלעך-גרויע הויפט-געביידע האָט צוויי מיט א האַלבן גאַרן, און דער גאַנצער אַנסאַמבל איז פארוקט עטוואָס אף אהינטער דעם קיניגלעכן פאלאַץ. פון דער צווייטער זייט הייכט זיך איבערן ייִדנס באַווינונג דער גרויסער ציילעם פון א קלויסטער-שפיץ, וואָס קוקט אזוי גיוועדיק ארויס פון צווישן די פילצאָליקע באַגילדעטע קופּאָלן. ס'מאַכט דעם איינדרוק, ווי אַט די בישכיינעס-דיקע צוויי שטיין-שלעסער — די אויסדריקער פון דער גינסטלעכער און וועלטלעך-כער מאַכט — וואָלטן גענומען אונטער זייער שוץ אַט דעם גאַנץ וואָכעדיקן מויער, אין וועלכן ס'הויזט האַנט-בא-האַנט אן אומגעהייערע אשירעס צוזאַמען מיט כאַכר מע און וויסן.

אינעם ווייטן גרויסן ארום איז איבן שעשעט באַרימט הען מיט זיינע קענטע-נישן אין כאַכמאַס האַרעפוע, הען מיט זיינע שאַרפזיניקע פּוֹטים (דאָס האָט ער געשאפן דעם באַווסטן פּיזמען וועגן ראַמבאַמס א סוינע, וועגן אַט דעם מעיר

אבולאפיא. איר פרעגט, — שרייבט ער דאָרטן, — פארוואָס מע רופט אָט דעם מורד-אור, דעם מענטשן, וואָס האָט פּיינט די שיין פון טאָג, מיטן ליכטיקן נאָמען מעיר — דער באַליכטער? אונדזערע כאַכאַמים רופן דאָך אויך די נאכט בלשון סגי נהור אוריתה²), ווי אויך מיט זינע יעדעס אין פרעמדע שפראכן. ניט בעכינעם איז ער קאַל-יאַמאָו באַ דער אראַגאַנישער דינאַסטיע דער אויספילער פון קאַלער-ליי דיפלאַמאַטישע שליכעסן און אנדערע אופטוען.

וואָס איז שייַעך זיין רייכטום, דערציילט מען וועגן אים, אז נאָך אין די גאָר פריע יאָרן, ווען ער איז זייער יונג געווען, איז ער אנומלטן איינגעלאדן געוואָרן צו זייער א הויכן סראַרע אף א באַראַט מיקויעך פּינאַן-אינאַנים. איז ער געקור מען אהין אין דער רייכסטער האַלבאַשע, איינגעהילט אין א פּרעכטיקן מאַנטל, א באַפּוצטן מיט גאָלד-אויסנייעכץ און א באַצירטן מיט א טייערן איידלשטיין. דער זאל איז שוין געווען פול מיט געסט, און ס'איז פאַר אים קיין אָרט ניט געווען וווּ זיך אוועקצוצען. צי ס'איז געמאַכט געוואָרן בעקוון, צי דער סראַרע האָט עס ניט אין זינען געהאַט, נאָר אלע שטולן און בענק זינען געווען אָנגעמערקט לויטן ראַנג נאָך פאַר די קריסטלעכע אדל-לייט און פאַר די גינסטלעכע. ער האָט לאַנג ניט געטראַכט, און ביכדיי ער זאָל ניט שטיין בלייבן איינער אליין, דער איינצי-קער ייד דאָ, האָט ער פון זיך אראַפּגענומען דעם גרויסאַרטיקן מאַנטל, אים צונויפ-געלייגט אין זעקסטן און זיך אף אים אוועקגעזעצט אפן הוילן דיל. קיינער האָט אף דערוף קלוימערשט קיין אַכט ניט געלייגט, ווי דאָס וואָלט געווען א נאַטירליכע זיך-אַרט. זיי האָבן, אפאַנעם, פון פאַרויס צונויפגערעדט זיך ניט מאַכן וויסנדיק איבער זיין אומגעלומפערטן צושטאַנד. ווען נאָך דער לאַנגער באַראַטונג און נאָכן יישעווי-האַדאַס, וואָס מע האָט מיט אים געהאַט, האָבן זיך אלע אופגעהויבן פון די ערטער אף צו צעגייין זיך, איז ער אויך אופגעשטאַנען און אָנעם טייערן מאַנטל האָט ער זיך געלאָזט צום ארויסגאַנג. איינער פון די אדל-לייט האָט אים נאָכגעיאַגט מיטן אופגעהויבענעם בעגעד אין דער האַנט.

— איר האָט פאַרגעסן, דאָן בענוועניסטע, מיטצונעמען איינער אויבער-מאַנטל.
— איך האָב ניט קיין טעווע, — האָט ער זיך אויסגעדרייט צום נאָך שטיין געבליבענעם אוילעם, — נאָכצוטראַגן מיין שטול מיט זיך, ווען איך גיי אוועק.
ער איז שוין דעמלט, זאָגט מען, א סאך רייכער געווען פון דאָסראָוו געסט, וואָס זינען פאַרבעטן געוואָרן צום סראַרע.

מע דערציילט אויך, אז דער קיניג אלפאָנס דער צווייטער, דער פאַטער פונעם איצטיקן אראַגאַנישן הערשער, דעם יונגן פּעדראַ, איז אמאָל אין א האַרבסט-טאָג געקומען צו איבן שעשעטן שוואַל בעצה זיין³. זיי האָבן ארומגעשפּאַצירט אף דער גאָרטן-אלייע, און דער מיילעך האָט זיך געקלאַגט פאַר אים: וויאזוי פאַר-פילט מען די שאַצקאַמער? וויפּל ס'זאָלן ניט אריינפאלן אויצרעס פון די צינישן, פון די אייגענע גיטער, פון די וואסאלן-מאַטאַנעס, און אלץ ווערט צערונען ווי פון אונטער די פינגער. ער ווייסט גאָרניט, וווּ ס'טוט זיך באַ אים אהין אזא פאַרמעגן? איבן שעשעט האָט זיך דאַפּקע געיישעווט, צי ער זאָל זאָגן דעם קיניג, וואָס ער טראַכט מיקויעך דעם. דאָ האָט ער זיך דערמאַנט אין דער אייזע, וואָס דער טאַנע רעב יעהודע האָט אמאָל געהאַט געגעבן דעם רוימישן אימפּעראַטאָר אַנ-טאַניוס. ער האָט אויך געטאָן דאָס אייגענע און אפן זעבליקן אויפן. אָן א וואָרט צו זאָגן, איז ער מיטאַמאָל שטיין געבליבן, זיך אָנגעבויגן איבער א בייט און גענומען ארויסרייסן מיטן וואָרצל איין געוויקס נאָכן צווייטן. אפן זעלבן אָרט, אין דער צערישטער ערד, האָט ער געפרוּווט אריינשטעקן עטלעכע אָפּגעריסענע

¹ פינצטערלינג.

² פאַרשטעלט מיטן נאָמען „ליכט“.

³ זיך האַלטן אן אייזע.

צווינגלעך, ווי זיי וואלטן בעמעס געווען ראָע צו א נייער פלאנצונג און אינגיכן וועלן זיי זיך אָנעמען און אָנהייבן וואַקסן. דער קיניג האָט ניט פאַרשטאַנען דאָס שווייגן זינס און די אווידע, מיט וואָס ער פאַרנעמט זיך אין זיין אָנוועזנהייט. נאָר ווען ער האָט דערזען דעם קלוגן שמייכל אפן יידנס פאַנעם, ביים ער האָט שוין גענומען אַפּרייבן די צוגעקלעפטע ערד פון די פינגער, איז אים באלד אפן געדאַנק געקומען:

— דו ווילסט זאָגן, איך זאָל בייטן מיניע באַאמטע, וועלכע האָבן דעם אופזיכט איבער מיניע שאַצקאַמערן?

און נאָך דערציילט מען, אז פאַרנאַכט-צו, ווען זיי זיינען שוין ביידע געמיט-לעך געזעסן באַם קאַמין-פּייער, און דער קיניג האָט גערעדט וועגן דער גרויסער האַלוואַע, וואָס ער האָט זי נאָך דערווייל ניט בעיאָד צו דעקן, און אז מע וועט מוזן אַפּרוקן אַף א שטיקל צייט דעם אויסצאַל-טערמין, האָט איבן שעשעט דערוף גאָר-ניט געענטפערט. ער האָט געעפנט זיין געלט-קאַסטן, ארויסגענומען דעם קיניגס וועקסל, אים צענומען און אוועקגעלייגט אפן פּייער.

פון דעמלט אָן זיינען זיי צוגעבונדן געוואָרן איינער צום צווייטן בלב ונפש¹. איבן שעשעטט אשירעס האָט זיך פאַרמערט און איז פון יאָר צו יאָר געוואַקסן. ער איז אַף אזויפיל רייך געוואָרן און איז אזוי באַליבט געווען באַ זיין מאַלכעס, אז ווען אין א שכינעסדיקן קיניגרייך האָט זיך דער הערשער באַרימט פאַר אלפאַנס דעם צווייטן מיט זיינע אָנגעקליבענע אויצרעס, האָט אים דער אַראַגאַנישער קיניג אויסגעלאַכט:

— באַ מיין יידן בענוועניסטע אין די פּערד-שטאַלן געפינט זיך מער אשירעס, ווי באַ דיר אין דיניע שאַצקאַמערן. ער קען דיין גאַנץ פאַרמעגן אַפּקויפן פאַר באַר-געלט און גלייך אַפּצאַלן מיט מעזומאַנים.

צי האָט טאַקע דער קיניג פינקטלעך אזוי געזאָגט, צי דאָס האָט מען צוגע-טראַכט? אַלקאַלפאַנעם ס'גלייען אַרום גוזמע-גוזמאַעס וועגן איבן שעשעטן, און ניט נאָר וועגן זיין רייכקייט. ער איז דערצו נאָך געבענטשט מיט כאַכמע און מיט געדולע. אלע פון זיין דאָר האָבן צוגעזען, ווי ער האָט אָפּגעלעבט אַ לעבן ביבכי-נאַס מאַלכוס². אין אלע פיר ווענט פון זיין הויז זיינען שטענדיק אָפן געווען די טירן פאַר צדאַקע, און ער האָט קיינמאַל ניט אויסגעמיטן די מעגלעכקייט צו גוימל-כעסעד זיין³ מיט מענטשן. ס'איז באַ אים גאַרניט געווען קיין אַפּשטעל אינעם איניען פון אונטערשטיצן טאַלמידיי-כאַכאַמים. פונקט ווי ער האָט געטראָגן אַף זיך דעם אַל פון מאַלכעס, אזוי האָט ער אויך געטראָגן דעם אַל פון טוירע און כאַכמע. ס'זאָל כאַלילע ניט אָפּגענומען ווערן דער גוטער שעם פון זיין היימי-שטאָט באַרסעלאַנע, ווי אַן עיר של חכמים ונבונים⁴, צווישן וועלכע ער איז געווען דער פאַקל-טורעם פאַר די אלע וויסנדאַרשטיקע, וואָס האָבן זיך געצויגן אהער. ס'האָבן זיך מיט אים געגרויסט די מעלומאַדים, און ער איז אויך באַליבט געווען באַ די איבעריקע טוישווים פון שטאָט. האַגאַם ער האָט זיך געהאַלטן מיטע סראַ-רע, ווי ס'וואַלט זיך אופּגעפירט יעדער אַנדערער באַ אזא גרויסן אָנווען. דער הויכער שטאַנד זיינער, מיטן צוגאַב פון אזא גרויס אשירעס, האָט אים געבראַכט צו דער האַנהאַגע פון א מענטשן, וואָס באַמיט זיך, מע זאָל אים ניט באַלעסטיקן מיט אינאַיניי-קאַטנוס⁵. ווען איינער האָט זיך שוין יאָ צו אים דערשלאָגן מיט אזעלכע מינע שפּילעס, וואָס ס'וואַלטן לייכט געקענט דערליידיקן די זקיינים פון

¹ מיטן גאַנצן האַרצן.

² ווי אַ קיניג.

³ צו טאָן גוטס.

⁴ אַ שטאָט פון קלוגע און פאַרנופּטיקע.

⁵ קלייניקייטן.

דער קעהילע אָדער די עלטסטע סעניאָרן צי אפילע דער בעסדין, וואָס האָט דאָ געהערשט און איז בעקויעך געווען יעדן איינעם צו באשטראַפן מיט מאלקעס און מיט כײרעם, האָט ער דעם אַנקלאַגער מער ניט ווי געגעבן צו פארשטיין, אז ווען דער שפיץ פון א בוים איז באשאַטן מיט זיסע פרוכטן, נעמט מען, קעדיי מע זאָל זיי אראָפּבאקומען, טרייסלען דעם בוים פון הינטן, ניט מע לאַזט זיך גלייך קריכן העט ארוף, ביז צו דער קרוין.

דאָס איז בעשום־אויפן ניט געזאָגט געוואָרן צוליב גיטווע. ער האָט בעטאכלעס האסינע פיינט געהאט האָבן צו טאָן מיט קליינלעכקייטן. צוליב דער זעלבער סיבע האָט ער אויך ניט געקענט סיווול זיין א קאמפן באר קאמפן. ווען ער האָט אמאָל דערזען א פארמעגלעכן יידן, וואָס איז בארימט מיט זיין קאמפאָנעס, ווי ער צע־טיילט אפן שול־הויף מיט אזא גאדלעס, ביפניי קאָל אָם וועיידע, זינע פרוטימדי־קע נעדאוועס, האָט ער אים גלייך אפן אַרט מעווייעש געמאכט:

— דו קלייבסט א פארמעגן, נאכמען! טו עס, זי מויכל, באהאלטענערהייט, זאָלן זיך מענטשן ניט מיסקאנע זיין און דיך נאָך, כאַלילע־וועכאס, ניט וועלן בארויבן. אליין האָט ער דאפקע אויך ליב געהאט צדאָקע טאָן בעפארהעסיע, און דערי־קער די צדאָקע־גדוילע. מע זאָל זען, אז ער האָט אויסגעבויט די נייע שול, האָט ער ניט געקארגט אריינצובראָקן אהין א מאטמען מיט געלט. ער איז אמאָל דורכ־געפאָרן רייטנדיק דורכן מארק און דערהערט, ווי א יונגע מוטער רופט איר דארדעקע־יינגל מיט זיין נאָמען שלאָמאָ, האָט ער געלאָזט צורופן צו זיך די פרוי, און ער האָט געשענקט פארן ווייסקעוורעניק, וואָס טראָגט זיין נאָמען, גאנצע כײ דינארן.

גאָט האָט אים באויליקט מיט געזונט און מיט זיקנע, מיט אשירעס און מיט כאַכמע, מיטן קאוועד פון זיין בא יידן א נאָסי, און מיט א האדרעס־פאָנעם, אף וועלכן ס'זינען נאָך יונג געבליבן די בענקענדיקע אויגן פון אמאָל. ער איז אויך געבענטשט מיט א דאָר פון געראַטענע זין און טעכטער און מיט זייער נאָכ־וואָס: קינדער און קינדסקינדער, וועלכע זינען אלע, אגעווי, ניט צופרידן פון זיין פארזאָנעס¹, מיט זיין שטענדיק אָפענער האנט אף צו צעטרענצלען א פארמעגן. זאָגט ער צו זיי:

— וויאזוי קענט איר ניט פארשטיין, אז א מענטש קלייבט זיך אריבערגיין אין א נייער דירע, זאָל ער זיך ניט באמיען פאָטער צו ווערן פונעם שאַפּל, פון די נישטיקע מעטאלטעלין, וואָס האָבן זיך פאר אלע יאָרן אָנגעקליבן?

גאנץ גענוג, וואָס איבער הונדערט מיט צוואנציק יאָר וועלן בלייבן פאר זיי אלע גיטער מיט די קארקאָעס², און אפילע די קארקע בסולע, וואָס ער האָט ערשט ניט לאנג דעראַבערט פאר נייע פארדייסיס און פאר זידינצוכט. מיט א קור־צער צייט צוריק, ערעוו דער נעסיע קיין רוים, איז געווען די כאסענע בא זיין אורי־איניקל, די יעסוימע ריווקע טעכיע. בלויז דער יונגער קיניג דאָן פּעדראַ איז געקומען מיט א פאמאליע פון בעסאקאל אכט און פערציק פארשוין. זיי זינען באַטל באשישים געוואָרן צווישן דעם קיין איינהאַרע היפש גרויסן אוילעם יאַמטעוודיק אויסגעפוצטע יידן, אלט און יונג, מענער און פרויען. די גאנצע קע־הילע קעדווישע פון דער שטאָט בארסעלאַנע איז געווען פארבעטן אף דער סימכע, און מע איז געקומען אויסגעצירט מיטן „פונעם שענסטן און בעסטן“. ערשטנס, צוליב דער גרייס פון דער מיצווע מעסאמייעך זיין א יעסוימע, און צווייטנס, אלע ווייסן, אז „די גרויסקייט פון גאָט איז אינעם מענטשן, און די שיינקייט פונעם מענטשן איז אין דער האלבאַשע“. עס און טרינק, — האָבן די כאַכאָמים געזאָגט, —

¹ פארשווענדערישקייט.

² ער־די־אינגטומען.

ווייניקער ווי ס'דערלויבן דיר דינע הויצאָעס, נאָר אַנטאָן טו זיך אָן לויט דיין פארמעגן נאָך. די באַרסעלאַנער יידן האַלטן פונעם קלאַל, אז דאָס פּיננסטע און טייערסטע איז פארן דרויסן פונעם גוף, און דאָס איבעריקע איז פארן אינגעווייד. דעריקער זיינען אין דעם פארגלייבט די פרויען פונעם העכערן שטאַנד, און ס'איז פאַר זיי גאַנץ קלאַר, אז אין אשה אלא לויפי. די מענער גיבן זיי נאָך און לאָזן זיך אויסגעבן ביז לעצט.

אַבער מער פון אלץ האָט אויסגענומען דער רייכער אויספוץ פון דער קאלע. איר ווייס געהעפט לאנג כופע-קלייד איז געווען באצירט מיט איידלשטיינער. אפן סאַמע האַרצן — א גרויסער פייער-אַפּאַל, און באַ ביידע זייטן — רויטער טורמאַלין, איבערגעשאַטן מיט סאַפּירן און מיט קלייניקע לעוואַנע-שטיינדלעך. אויך די טכילעסדיקע הילע אף די אקסל, וואָס האָט זיך געהאַלטן אף א דימענט-שפּילקע, איז געווען די באַזוימט מיט לאַזר-פּערל. אפן מאַנדל-קאַליריקן שטערנבאַנד האָבן זיך צעפּינקלט די שלאַנגען-שטיינדלעך, און ס'האָט זיך געקענט דוכטן, אז מיט דער פּילפאַרביקייט פון איר באצירונג פאַרשעמט זי די גינגאַלדיקע שיין פונעם טאַג. ס'זיינען דאָ געווען צווישן די פרויען געסט ניט ווייניק שטובצערקעס און אויסשטעלערקעס, אויך באצירטע מיט קאַל-האַמינים טייערע שטיינער און די מענטן, נאָר זיי האָבן זיך אלע געמעגט באהאַלטן אנטקעגן דעם געשמאַקפולן אויסשטאַט פון דער קאלע.

יידן ווייסן צו דערציילן, אז די קיניגן באַם אוועקגיין האָט געזאָגט צו איר מאַן דעם מיילעך:

— איך האָב געמיינט, אז איך בין דאָ אין אַראַגאַניע בלויז די איינציקע קיניגן. איצט זע איך, אז זיי זיינען דאָ פאַראַן מער פון א האַלבן צענדליק.

ווען דאָ ערשט ניט לאנג האָט זיך דער מוישל פון אַראַגאַניע צוריקגעקערט מיט זיין קאַהאַרטע פון רוים, האָבן אים די באַרסעלאַנער יידן, ווי שטענדיק, פייערלעך באַגעגנט. ער האָט, ווי דער שטייגער איז, צוגעלאָזט צו זיך די כאַשעווי-סטע מענטשן פון שטאַט מיט א סייפּערטוירע אף די הענט, אויסגעהערט די בראַ-כע פונעם שאַלדען-ציבור, וואָס פאַרמאַגט א האכנאַעדיק-זיסע שטים און ווייסט, וויאזוי לפני מלכים תתיצב.¹ די פאַמפעזקייט פונעם פאַראַד האָט זיך מיטאַמאַל ווי אויסגעוועפט, ווען דער יונגער דאָן פּעדראַ מיט זיינע באַגלייטער האָבן אָן א וואָרט צו זאָגן זיך געלאָזט ווייטער אפן וועג קיין סאַראַגאַסע. צי דאָס איז געקומען פון זיין טראַציק-פאַרשיטער יונגקייט, וואָס קעכלט זיך נאָך אין קיניג-לעכער גיטע (זיין פאַטער, דער קיניג אַלפּאַנס, האָט אין אזא פאַל שטענדיק גע-האַט א גוט וואָרט פאַר זיינע אונטערטאַנען) צי עפעס א טיפּערע סיבע שטעקט דעריין? דערווייל איז דאָס געבליבן ניט באוויסט. נו, ווען איבן שעשעט וועט קור מען, וועט מען שוין אלץ אויסקלאַרן.

אין שטאַט ווייסט מען שוין, אז דער נאַסי האָט זיך אין וועג פאַרהאַלטן אף צו זיין דער גאַסט באַ אייניקע גרעסערע קעהילעס פון פּראַוואַנס און לאַנגעדאַק. מע האָט מיט אומגעדולד און פאַרדיגעט געווארט אף זיין אומקער אהיים. די זאָרג איז געווען ניט קיין אומזיסטיקע. מע האָט זיך שוין גענוג אַנגעהערט וועגן דעם נייעם פּויפּסט, דעם געוועזענעם אַאָדיטאַר² באַם וואַטיקאַן. ער איז שוין דעמלט צו קלוג געווען, אַט דער אַזעסדיק-דרייטער יונגער באַליאַייצע. נאָר ביז ער האָט נאָך גע-טראָגן דעם פאַשעט גאַלאַכישן נאַמען לאַטאַר, ביז זיין גרויס ווערן, האָט מען וועגן זיין שלעכטיקייט קוים געהאַט אן אַנונג. אַבער באלד, ווי נאָר ער האָט פאַרנומען דעם פּויפּסטלעכן טראָן, האָט ער ערשט ווי ס'באַדאַרף צו זיין זיך

1 געמיינט: די פרוי איז באשאפן געווארן נאָר פאַר שיינקייט.

2 זיך שטעלן פאַרן קיניג.

3 מיטגליד פון פּויפּסטלעכן געריכט.

געלאזט דערפילן. ער האט זיך גלייך א נאָמען געגעבן אינאָקענטזוס, וואָס דאָס באַדייט „דער אומשעַדלעכער“, און אין דער קריסטלעכער וועלט האָט ער פאַר זיך פּיפּיקער דורכגעטריבנקייט א שטעם באַקומען ווי דער צווייטער שלוימע האַמעלעך. נאָר ער איז שוין ווייט ניט אזוי אומשעַדלעך, און פון כאַכמאַס שלוימע איז ער אויך מײַלנווייט, אויב ער האָט, לויט ווי ס'גײען קלאַנגען, — זיך פּירגענומען מחזיר למוטב זײַן... די יידן.

עמעס, ער האָפט עס אויסצופירן ניט מיט גוואַלד, נאָר בעהאַדראַגעדיק און מיט גוטן, לאַכלוטן אָן א שום צוואַנג, נאָר ווער ווייט, וואָס אזא עיט צבוע² האָט דאָרט געקענט פּויעלן באַ זייער צעיאַצטן ניט געשטעלטן קיניג? דעם איצט טיקן מוישל זייערן דאָן פּעדראַ, א הייסבלוטיק קאַפּרינעם, איז גרינג צו נייגן צו אַלדאָס בייזן. צי האָט געהאַט אַף אים א ווירקונג דאָס בײַזיין פון איבן שעשעטן אָדער ניט? דערווייל ווייט מען, אז דער קיניג האָט זיך געלאָזט געבן א שווע צו פאַרפאַלגן די אלע ווידערשפּעניקע און אָפּטריניקע פּונעם קאַטוילישן גלויבן, און פאַר די גײסטלעכע האָט ער צוגעזאַגט די פּולע פּרייהייטן אַף אונטערטעניק צו מאַכן דעם האַמויך.אם. דאָס לעצטע קאָן אויך אויסגעטישט ווערן בענעגייע יידן, זיי זאָלן כאַלילע-וועכאַס איבערגעגעבן ווערן אינעם רעשוס פון דער קירך, אָדער, ס'זאָל גאָר די שאַ ניט זײַן, אינגאַנצן ארויסגעטריבן ווערן פּונעם לאַנד. ס'זײַנען געווען אזעלכע, וואָס האָבן שוין אַפּילע געזען די ערשטע סימאָנים פון דער געפאַר, און זיי האָבן גאָט געבעטן און געפאַסט טאַניסיס.

אין דער זעלבער צײַט האָט איבן שעשעט רויק פאַרבראַכט אין מאַנפעליע און איז געווען דער אוירעך באַ דער דאָרטיקער ייִדישער קעהילע און באַם גוויר בענעט האַ-האַרירי. זײַן רײך הוויז איז געשטאַנען ניט ווייט פּונעם וואַסערפאַל, וואָס האָט גע-נערט די ברינעמער אין די פּעלדזיקע היילן. דאָ דערנעבן האָט ער אַף זײַן כעזשבן געלאָזט אויסבויערן צוויי שטיינערנע מיקוועס, א באַזונדערע פאַר נאָשים, און פאַר די מאַנצבלען א באַזונדערע. דער דאָרטיקער בישאָף, וועמען ס'האַט געהערט דער באַרג-אַראָפּ, איז אים פאַרשולדיקט געבליבן עטלעכע טויזנט סו, האָט ער געמוזט דולדן די אומגלויביקע פּונעם ייִדישן פּערטל, וואָס האָבן אומפּהערלעך געשטראָמט אהער אין א פּרייטיק-טאַג. פאַר די כאַשעווע געסט, פאַר איבן שעי שעתן מיט זײַנע באַגלייטער, האָט מען צוגעגרייט דאָס טויוולען זיך אין דער נאַכט פון דאָנערשטיק אַף פּרייטיק. אין דער דערוואַרעמטער מיקווע, באַ דער שיין פון פאַקלען, האָט זיך מיט האַנאַע עטלעכע מאָל אונטערגעטוקט דער אלטער יאַסעף בען מעיר זאַבאַרע. ער איז שוין איצט באַרוקט, און אַפּילע אופּגעלייגט. מיט באַפּרידיקונג האָט ער נעכטן אופּגענומען די יעדע וועגן זײַן יאַעלן, אז ער איז פון דער מאַנפעליערער מעדיצינ-שול געשיקט געוואָרן אין א שליכעס מיט צוהעלפן אופּשטעלן דעם מאַנאַסטיר-לעפּרעזאַריע ערגעץ ניט ווייט פון טולווע. דאָ האָט ער נאָך דערווייל צו קיין געהעריקן מײַמעד זיך ניט געקענט דער-שלאָגן. אינעם היגן מעדיקום-צענטער אַרבעטן בעסאַכאַקל צוויי יידן, און פון צווישן די טאַלמידים איז קיין איינער ניטאַ. דעם אלטן זאַבאַרעס יעדיד שמועל איבן טיבאַן איז דאָ אויך צײַטווייליק. ער איז אהער פאַרבעטן געוואָרן צוליב גא-לענס כיבער, וואָס ער האָט מעטאַרגעם געווען, און נאָכן איינשטודירן מיט די צו-הערער די שאַפּונג פּונעם גרויסן רויפע, וועט ער זיך צוריקערן אַהיים קיין לוי-נעל, אָדער ער וועט ביכלאַל אַריבערפאַרן צום זון קיין מאַרסעל.

מיט גרויס נאַכעס-רויך האָט זאַבאַרע אויסגעהערט, ווי איבן טיבאַן לויבט זײַן זון; וואָס פאַר א מומכע ער איז אין די איינאַנים פון גיפּטמישונג. ער האָט אים פּיל צוגעהאַלפן אין זײַן טראַקטאַט, וואָס ער שרייבט איצט וועגן די גיפּטן. און

¹ צוריקערן צום גוטן.
² צווייאק.

דא אפן אַרט האָט אים איבן טיבאָן פאַרגעלייענט גאנצע שטיקער פונעם אַנגע-
שריבענעם, די אלע ערטער, וואָס זיינען גענומען געוואָרן פון זיין זונס דערפאַ-
רונג.

איבן טיבאָן איז בא דער מיינונג, אז יאָעל דארף זיך דא האלטן און ניט
טראכטן פון פארלאָזן מאַנפעליע. ער וועט זיך סאָפּאָלסאָף דעראַבערן אן אַנזען
אין דער היגער מעדיצין-שול, און ער וועט קענען אים פארבייטן, ווי נאָר ער
וועט פארענדיקן מיט די גאלען-לימודים. איבן טיבאָן איז ניט געקומען אהער אָף
צו באזעצן זיך. זיין יאָעל וואָלט דערווייל געקענט געבן א לעקציע פון כאַכמעס-
האַרעפּוע אין היגן בעסמערעש. א סאך פון די טאלמידים דאָרט זיינען זייער
דאָרשטיק נאָך אַט דעם מין וויסן.

זאבארע אָבער האָט שוין פעסט געהאט באשטימט מיטנעמען מיט זיך זיין
יאָעלן קיין בארסעלאַנע. זיי וועלן דאָרט אָפּזיין צוזאמען א שטיקל צייט, דערנאָך
וועט מען זען. טיף אין זיך האָט ער אין זינען געהאט זיין זונס טאכלעס: עפּשער
וועט ער פאָרט סאָפּאָלסאָף געפינען דאָרט זיין זיוועג?

נאָך אן עונג רוחני¹ האָט דאָ געהאט דער אלטער זאבארע. ער איז פון דער
ערשטער מינוט צוגעקלעפט געוואָרן צום צווייטן יידן פון דער מעדיצין-שול, צום
אויגן-רויפּע ביינוועני גראפּע, א ייד, וואָס שוין העכער א יאָר, אז ער איז געקומען
מיטן יאם פון יערושאַלאים. עמעס, באם ערשטן צערעדן זיך מיט אים האָט זאבא-
רע געהאט גרויס פארדראָס, ווען יענער האָט פאר אים גענומען אויסלייגן דעם
אַרטיקן איצטיקן מאצעוו, וויאזוי צוליב די מילכאָמעס איז קימאט ווי אויסגערונען
געוואָרן דער דערפרישנדיקער קוואל פונעם יידישן ישעוו. ווען ער איז אוועק
פון דאָרט, איז אין דער הייליקער שטאָט געבליבן א גאָר קליינער מיוט פון דער
קעהילע-קדושה, א פאָר געציילטע מיניאַנים פון די געבראַטענע אקשאַנים, ווער
מיט און ווער אָן דער מישפּאָכע אפילע.

„עפּשער איז איבן שעשעט טאקע גערעכט געווען, — האָט בייסמיסע זאבארע
א טראכט געטאָן, — וואָס ער האָט אים אָפּגערעדט פון זיך לאָזן אהין אין אזא
ביטערער צייט“.

ערשט איצט פארשטייט ער, אז דער נאָסי האָט זיך אַנגענומען מיט אַט די
וויסטע יעדעס באם יערושאַלאַמער רויפּע. טייקעף ווי נאָר ער האָט זיך דער-
לאנגט אהער, האָט אים איבן שעשעט באלד גענומען צו זיך קיין בארסעלאַנע, ווו
ער איז געוואָרן דער שטאָט-רויפּע. אין א צייט ארום, ווען דער מאַנפעליערער
גראף איז קראַנק געוואָרן אָף די אויגן און דער אראגאַנער מומכע אווראַהאַם האָט
אים ניט געקענט העלפן, האָט מען קוים געפּויעלט בא די בארסעלאַנער מיט
איבן שעשעטן בעראַש, זיי זאלן זיך אָפּזאָגן אָף א קליין שטיקל צייט פון זייער
קיילע-ניפלאַע, און דאָ האָבן זיי אים אָף שטענדיק פארלוירן.

ביינוועני גראפּע האָט גענומען היילן דעם גראף מיט זיינע באזונדערע מינים
אויגן-טראַפּנס, וואָס ער האָט זיי אליין געמאכט, און מיט דער צייט האָט דער פא-
ציענט לאכלוטן צוריקבאקומען די גוטע ריזע, גלייך ווי זיינע אויגן וואָלטן גאָר
קיינמאָל קראַנק ניט געווען. דעמלט האָט מען דעם מעדיקער שוין געצווונגען צו
בלייבן בא דער מעדיצין-שול, ווו ער האָט געשאפן א קאטעדרע אָף דערלערנען
אויגן-קראַנקהייטן. בייס זיין קורצן אופהאלט אין מאַנפעליע האָט ביינוועני גראפּע
אָף אזויפיל באהערשט די אַרטיקע שפראך, אז ניט נאָר ער פירט אָף איר זיינע
לימודים, נאָר ער שרייבט שוין אפילע א כיבער אפן פראַוואנס-לאַשן.

זאבארע טרעט פון אים ניט אָפּ. ווי נאָר א פריי שטיקל צייט, האָבן זיי פון
וואָס צו רעדן, פירן וויקוכים, זיך טיילן מיט וויסן. אין אַקוליסטיק איז איינער פון
זיי לאכלוטן ניט באהאוונט, פונקט ווי דער צווייטער איז ניט באהאוונט אין דער

¹ גייסטיקער פארגעניגן.

אוריין־קראנקהייט. דערפאר, אז ס'קומט צו רייד וועגן פיוט, דא האלט אפילע דער אויגן־רויפע זאבארען פארן בר סמכא¹.

אפילע די היגע פייטאָנים אריע הארארי און טאָדראָס האקאָצין האלטן פון זא־ בארען אן אוילעם־אומלויע. דעריקער דער לעצטער. ער איז אנומלטן געקומען צו אים מיט א שיר, וואָס לייענט זיך פון רעכטס אף לינקס, און פארקערט. האגאם אין ביידע פאלן קלאַגט ער זיך אף די שלעכטע צייטן, וואָס קומען אָן פארן פייטאָנעס, ווען ס'איז שוין קימאט ניט געבליבן קיינער פון די גדוילים, און די רעשט, וואָס זשיפעט נאָך, האָט שוין פארלוירן דעם ניצוץ פון עכטער פּאַעזיע. מע לעבט מיט קינע־סינע און מע זוכט אריבערשטייגן איינער דעם צווייטן אין פוסטער מעליצע. מע שפילט זיך אין א מין שיינשריבערני, אין א געקינצלטן געפּלעכט פון פּערזן, וואָס האָבן אין זיך ניט קיין שעמעץ פון עמעסער דיכטונג...

דא אין מאָנפעליע האָט זאבארע געטראָפן דעם לונעלער אווראָהאָם בען נאָסן האיארכי, זינעם אן אלטן יעדיד, וועלכער האָט געהאלטן באם אָפּפּאַרן און גראָד אין די מעקווימעס. ווו ער וועט קענען אָפּזוכן זיין יאָעלן און אים דרינגענד ארויס־שיקן אהער. שוין דאָס צווייטע מאל, אז ס'קומט אים אויס אָפּצוגעבן דעם יונגן זאבארען א לעבעדיקן גרוס פון זיין פּאָטער. דער דאָזיקער לונעלער ריזנדער, דער מעכאבער פונעם „ספר המנהיג“, ווו ער האָט צונויפגעזאמלט און באשריבן פיל ייִדישע מינהאָגים, וואָס ער האָט זיך אָנגעזען אף זיין וואנדער־וועג איבער די מעדינעס ספּאַראד, בריטנלאַנד און רוים, האָט ערשט פאראיאָרן יאָעלן בא־גליקט מיט דער בסורע־טיווע, אז זיין פּאָטער איז געזונט. ער האָט מיט זיין פּאָ־טער א לאַנגע צייט פארבראכט אין רוים, און ווען ער זאָל געווען וויסן, אז ער וועט דאָ באגעגענען זיין בעניאָכיד, וואָלט ער געבראכט פון אים דעם גרוס בכתב².

איצט איז יאָעל גאָר דערשטוינט געוואָרן, ווען ער האָט דערהערט, אז דער פּאָטער ווארט אף אים אין מאָנפעליע. ער האָט זיך דעם זעלבן טאָג באפרייט פון אלע זיינע ארבעטן, וואָס ער האָט גענומען אף זיך. באם געזעגענען זיך מיט וועטוריען האָט זי אים נאָר געזאָגט:

— ס'איז פאראן א לאטייניש שפריכוואָרט: „דער ייד, די פרוי און דער אינאָק זיינען אלע באגלייך זינדיק, און אלע לעכצן זיי נאָך נעקאָמע.“ איך בין מער זינדיקער פון דיר. איך בין אי די פרוי, אי די מאָנאסטיר־שוועסטער, און דו ביסט בלויז דער ייד...

אירע אויגן זיינען פייכט געווען, און די פארטריקנטע ליפן אירע האָבן גע־שעפטשעט א בענטשונג, פול מיט מעכילע. זי האָט זיך, אפּאַנעם, פארגעסן, און איר האנט האָט זיך א הייב געטאָן אף אים איבערצייילעמען, נאָר יאָעל האָט זיך האסטיק אן אויסדריי געטאָן צו איר מיטן רוקן, און דער האלבער ציילעם איז ווי געבליבן שטעקן אינדערלופטן.

פון מאָנפעליע האָט איבן שעשעט פארנומען מיט זיך דעם אלטן זאבארען מיטן זון. זייער אַנקומען קיין בארסעלאַנע איז געווען באגלייט מיט קוליייאַמטעוו. די יידן האָבן זיך געפרייט מיט זייער נאָסי, וואָס האָט באלד אראָפּגענומען פון זיי די מוירע.

— דער קיניג, — האָט ער זיי געטרייסט, — דארף זיינע יידן מערער, ווי זיי דארפן אים.

¹ גרויסן קענער.

² שריפטלעך.

דער אלטער זאבארע איז געווען מאַלע־געדולע, ווען ער האָט דאָ געטראָפֿן אלכאַריזין און אַ סאך אנדערע פון זײַנע בזעם־פּרײַנט. ער איז גליקלעך איבע־ראַשט געווען זיך דאָ באַגעגענען מיט אזא גרויסן מעשױרער, וועגן וועלכן ער האָט אזויפיל געהערט, מיטן באַרימטן אַראַבישן דיכטער יצחק אַיבן סיגאַל.

ערגעץ נאָך אין רוים האָט זיך פון די נאַענטסטע מיזרעך־לענדער דערטראָגן אַ קלאַנג, אז אַט דער אַיבן סיגאַל איז אומגעקומען. מע האָט אפּילע געזאָגט, אז די יאם־כוואליעס האָבן אים אײַנגעשלונגען. און אין דער אַראַבישער וועלט האָט אײַנער אַ פּײַטן זיך געהאַט אויסגעדרײַקט: „דער יאם האָט צוריקגענומען דעם שענסטן פּערל זײַנעם, וואָס ס'איז ווען־ניט־איז אַרויסגעבאַקומען געוואָרן פון די מיליאָסן מושלען. ווי צו דעם דאָר, וואָס האָט אזא אויצער אַנגעוויירן.“

איצט זעט ער אים, זאבארע, אַ לעבעדיקן, דערצו נאָך אַ פּילדאַרשטיקן, וואָס שעפט מיט פּולע הויפּנס פונעם מקור החיים¹.

דער אלטער יאַסעף בען מעיר מיט זײַן יאַעלן האָבן אים אַנומלטן געטראָפֿן אַ האַלב־אויסגעצויגענעם אפּן געדיכטן דיל־טעפּיך מיט די פּיל פּוכיק־זינדענע קיר־שעלעך הינטערן צוקאַפּנס און פון יענער זײַט פּלייצע. פון פּאַרנט איז אים גער־לעגן צוגעטוליעט די פּילגעש זײַנע. קליין ווי אַ קעצל און אײַנגענירעט אין זײַנע אַרויסגעשטאַרצטע קני. ער האָט זי מיט זײַן גרייס אַף אזויפיל אײַנגעוויקלט אין זיך, אז זי האָט אויסגעזען ווי אַ וולאַד אין דער מוטערס בויך.

— אל יכנס אדם פתאום לבית חברו², — האָט זאבארע זיך געמאַכט פּאַרווורפֿן, ווען ער האָט אַ קוק געטאָן אפּן זון, וואָס איז געבליבן שטיין אַ געפּלעפּטער. יאַעל האָט זיך געפּילט ווי אַן אַפּגעשמיסענער. ער, דער געזונט דערוואַקסענער יונג, מיט זײַן קאַכיקן באַגער, דאַרף איצט פּאַרגאַנווענען פון מאַל צו מאַל אַ מעטושטעשן בליק אַף אַט דער אײַנער, וועגן וועלכער מע קען מיט רעכט זאָגן: זי איז פון די, וואָס פּאַרשעמען די זון מיט זײַער שײַנקייט. זי דאַרף נאָך דערצו זײַן דיין און בייגיק, ווי אַ סאַרנע, האַגאַם מע זעט פּאַר זיך אַ קנויל פון אַ מענטשן. נאָר די נאַקעטע הענט אירע, פּאַרלייגטע אונטער אַ באַק, דער קראַנץ פון די שוואַרצע צעפּ אפּן שאַרלאַך־רויטן קישעלע, און דאָס געבערגל פון די קליינע ברוסט־פּעפּלעך האָבן אים געגעסן און פּאַרציפּעט באַם האַרצן. מער פון אלץ האָט אים גערייצט אַט דער פּאַלד פון איר געבלימלטן טאַפּטן־קלייד צווישן די פּיס, פּאַרלייגטע אײַנע אַף דער צווייטער, און די רויט פון די סאַפּיאַנאווע סאַנדאַלן, געשנורעוועטע איבער דער אויסגעטאַקטקייט ביז אונטערן קני־ביין. זײַן צוגעשמידט אדורכדרינגלעכן באַקוקן זי, אפּילע בייס דער באַלעבאַס האָט אויסגעשטרעקט זײַן לאַנגע האַנט אַף אַפּצוגעבן די אַרכים שאַלעם, האָט, אפּאַנעם, שוין צופּיל זיך געוואָרפֿן אין די אויגן. אַיבן סיגאַל האָט אַסטיק אפּגעשטעלט די גוריע³ זײַנע, אליין האָט ער זיך אויך אַ הייב געטאַן, און מיט אײַן בליק האָט זי אים גלייך פּאַרשטאַנען. מיט אַן אַראַפּגעלאָזטן קאַפּ, אָן אַ וואָרט צו זאָגן, איז זי לויטן מיזרעך־שטייגער מיט אַ פּאַרדעקט פּאַנעם האַכנאַעדיק אַרויס פון צימער.

זי האָט שוין דאַפּקע יאַ געהאַט וואָס צו זאָגן. דער עלטערער זאבארע האָט גוט געוויסט איר פּאַטער איזמאַיל קעסמאַנע, דעם אַפּשטאַמיקן פון אַנדאַלויע, דעם פּײַטן, וואָס האָט געשריבן אין אַראַביש. איצט האָט ער זויכע געווען צו זען פּאַנעם־על־פּאַנעם די טאַכטער זײַנע, וואָס גייט אינעם טאַטנס דראַכים און האָט זיך שוין דערוואָרבן אַן אַנגעזעענעם שעם פון אַן אַראַביש־שפּאַנישער דיכטערן, טראָץ

¹ לעבנס־קוואַל.

² קום פּלוצעם ניט אַרײַן צו יענעם אין שטוב.

³ אײַביק יונגע שײַנהײַטן פונעם מאַכמעדאַנישן גאַניידן.

דעם, וואָס זי איז געבליבן באַם טאַטנעס עטוואָס פאַרענדערטן נאָמען, זי רופט זיך „קאַנסומע“.

ערשט מיט עטלעכע טעג צוריק, דעם לעצטן פרייטיק, האָט זי אַף אַ צוזאַמען-קונפט אין דעם זעלבן צימער, פאַר אַ קליינער מעסיבע פון דיכטער (יאָעל איז דערביי ניט געווען), באלד נאָך איבן סיגאַלן געלייענט אירע שירים, וועלכע האָבן פֿיין אויסגענומען. דער פּאָטער אירער האָט, אפּאַנעם, געזאָרגט, זי זאָל באַ אים אויסוואַקסן מיט אַ היפשן וויסן, און זי זאָל זיין גוט באהאוונט אין כאַכמאַס האַ-פּוּט. זי האָט אפּילע איבערגעלייענט אַ גאַנץ לאַנגע קאַסידע-ליד, וווּ די ערשטע צוויי שורעס פון יעדער סטראָפּע האָט אַנגעשריבן איר פּאָטער און דאָס איבעריקע האָט זי פאַרענדיקט. ניט געקוקט דערוף, האָט זיך ניט איבערגעריסן דער שנור פונעם שיר, און אומעטום איז אָפּגעהיט געוואָרן די מאָס און דער אלציינער פּערזן-טאַקט.

יאָעלס מאַכשאַוועס זיינען פאַרנומען מיט גאַר אַנדערע געביטן, האַגאַם דער טאַטע האָט זיך איצט פאַרפירט מיט איבן סיגאַלן וועגן אלץ אזעלכע אינאַנעם, וואָס האָבן אַ שניכעס בלוז מיט פּוּט. זיי ריידן אַרום די אייגנשאפט פונעם טראָפּ אין דער שורע; ווי וויכטיק ס'איז די באַטאַנונג, און אז דער זינגעוודיקער וויל-קלאַנג פון אַ גוטער סטראָפּע ליגט נאָר אינעם ריטם. באַ יאָעלן איז איצט אין זינען אַן אַנדער מין ריטם. דער ריטם פונעם מענטשלעכן גוף, די מוזיק, וואָס ליגט פאַרבאָרגן אין דער שיינקייט פון באַזונדערע אייוורים, אין זייער לעבעדי-קער באַוועגלעכקייט... אַט באַ דעם זעלביקן איבן סיגאַל, וואָס איז נאָרוואָס גע-שטאַנען פאַר זיי מיט אַ פאַרזאָרגט, אויסגעמאַטערט פּאַנעם, און האָט אויסגעזען ווי נעבעכדיק מיט זיין גאַנץ גרויסער הייך, און אפּילע די שלאַנקייט זיינע, דער שטאַלצער געשטעל פון זיין אומרויקן קאַפּ האָט אַנגעדייט אַף עפעס אַ מין אינער-לעכער צערודערונג, — איז איצט דאָס מאַט-בלאַסע פּאַנעם זיינס אזוי ווי עטוואָס באַפאַרבטער געוואָרן, אפּילע די אויגן האָבן זיך באַ אים צעפּלעמלט, און אַרום זיין פּינעם מויל-אוישניט האָט זיך ווי באַזעצט די האַנאַע, ווען ער גיט צו פאַרשטיין, אז דער ריטם איז, אייגנטלעך, פאַראַן אין אלץ, וואָס לעבט און באַ-וועגט זיך, אפּילע אינעם שטומען פּלאַנץ, פּונקט ווי אינעם דויפעק, אינעם בלוט-געלויף פון אַ לעבעדיקן קערפּער, אזוי איז ער אויך פאַראַן אינעם לויף פון די יאם-כוואליעס, אינעם שטילן גערויש פון די בויס-בלעטער, און אפּילע אינעם שטיין איז דאָ נוסעך. די טויטע פּאַרם איז אויך אַ מין פאַרשטיינערטער ריטם.

יאָעל האָט איצט אַ מעגלעכקייט אים צו באַטראַכטן פון קאַפּ ביז צו די הוילע פּיס אין די געפּלאַכטענע אַיטשעדן, וואָס האַלטן זיך אַף רימענדלעך, אַרומגע-וויקלטע, ווי די רעצועס אפּן פּוס-געשטעל ביזן גראָבן פלייש. אפּן נאַקעטן ליב טראַגט ער דעם מעזומי-מאַנטל, אַ מין ווייס וואָלענעם בעדוינער בעגעד, פּונוואַנען ס'שטאַרצן אַרויס זיינע לאַנגע שלאַנקע הענט. ניט אוממיסט איז ער אזוי באַליבט באַ די אַראַבער. לויט ווי ס'איז באַ זיי אַנגענומען, זיינען צו לאַנגע הענט באַ אַ מאַנספאַרשוין — דער ערשטער סימען פון אַ גאַר גרויסן ייכעס. צווישן זיינע פּיל-צאַליקע אָנהענגער אין די אַראַבישע לענדער דערציילט מען, אז מיט זיינע שלאַב-קע אויסגעצויגענע הענט קען ער דערלאַנגען צו די קני, אפּילע ווען ער שטייט לאַכלוטן גלייך. פאַר די עטלעכע טעג, וואָס זיי געפינען זיך שוין אין באַרסע-לאַנע, האָט זיך יאָעל אזויפּיל אַנגעהערט וועגן אים, ס'זי פונעם טאַטן, ווי אויך פון אַנדערע באַקאַנטע. אָבער וועגן אַט דער קלייניקער שיינהייט, וואָס זיי האָבן דאָ געטראָפּן באַם אַריינקומען, האָט קיינער אפּילע קיין פּיפּס ניט געטאַן...

— דאָס איז דער אינערלעכער ניגון, דער באַרג-אַרוף און דער באַרג-אַראַפּ, — רעדט איבן סיגאַל ווייטער וועגן דעם הויכן ווערט פון דער ריטיק. — אַנעם ריטם זיינען די גראַמען טויטע מאַפּלעך. דער גלייכקלאַנג פון די געגראַמטע ווערטער פאַרלירט דעם טאַם, און דער גאַנצער שיר איז ווי אַ פאַרטריקנטער באַקסער אָן

א טראָפּן זאָפּט. דערפאר איז אזוי שווער מעטאָרגעם זײַן א גוט שטיקל פּוּט, ער זאָל ניט אָנווערן דעם נוסעך. אז מע גיסט איבער פון איין קיילע אין דער צווייטער, פארלירט שטענדיק דער ווייזן דעם בעריישעסדיקן גוטן רייכע זיינעם. מיט זיינע גרויסע טריט האָט ער געמאַסטן די לענג פונעם ראַכוועסדיקן ציי-מער, וואָס ער האָט דאָ באַקומען באַ איבן שעשעטן, דעם אַפּאַרטאַמענט אָף צו אַפּעמען געסט און פאַר די געבענטשטע שאַען פון שאַפונג, ווען ער וועט זיך נייטיקן אין היסבויִדעִדעס. אָף צו וווינען צוזאַמען מיט דער קלייניקער קאַנסומע האָט ער באַזונדערע צוויי כאַדאַרים אינעם רעכטן פּליגל אָפּן צווייטן גאַרן, ביי שכינעס מיט אַנדערע אַנגעזעענע אַרכים, וועלכע זיינען געקומען אַהער, ווער אָף א קורצער צייט און ווער אָף שטענדיק.

איבן סיגאלן איז שווער געווען זיך צוגעוויינען צו די נייע באַדינגונגען אין א פרעמד הויז, און דעריקער צו דעם דרויסן — צו דער אומגעלומפערטער מעשווער־דיק צעוואָרפענער באַרסעלאַנע. ווי ס'וואַרפט זיך אין די אויגן דער כילעק צווישן די שטעט פון די אַראַבישע קאַליפּן און די, וואָס געהערן צו די קריסטלעכע הער־שער! קען מען דען פאַרגלייכן אָט די שמאַלע אויסגעקרימטע געסלעך, מיט זייער אומרייניקייט, מיט דער באַנאַכטיקער פינצטערניש צו די אויסגעפלאַסטערטע פּלע־צער אַרום די פּאַלאַצן פון דער פּניי, צו דער באַלויכטונג פון די גאַסן אין א קאַרדאַווע, צי טאַלעדאָ, אָדער גראַנאַדע? דוכט זיך, אָט די אלע שטעט געפינען זיך דאָך מיט באַרסעלאַנע אונטער איין בלויזן הימל, אָף איינעם און דעם זעלבן פירעניישן האַלב־אינדזל, און דאָך האָט ער מיט ביטל אַרומגעקוקט דעם אַראַגאָ־נישן קיניגלעכן פּאַלאַץ, וואָס געפינט זיך דאָ ניט ווייט פון איבן שעשעטס הויז. די וווינונג פון אוועלכ־ס'איז עפענדי אין סעויליע איז מיט א סאך מער קאַמפּאַרט און באַקוועמלעכקייטן ווי דאָ אינעם קיניגס פּאַלאַץ. אין די מוסולמענישע שטעט איז ניט פאַראַן צווישן די בעקאוועדיקע געבייען אזא מויער, וואָס זאָל זיך ניט באַדן אין גרינס; וווּ די מאַרמאַר־פּאַלירטע באַלקאַנען זאָלן ניט הענגען איבער די ציטרוס־גערטנער; וווּ אין די הויפּן זאָלן ניט שלאַגן די קילבלעכע שטרעמעלעך וואַסער פון די פּאַנטאַנען.

ער איז אומגעהייער דאַנקבאַר דעם נאָדווען איבן שעשעט, וואָס האָט אים מאַ־מעש אַפּגעריכט מיט אָט דעם גרויסן כייִדער, וואָס ער האָט אָפּגעגעבן אין זײַן רעשוס. די אויסשטאַטונג דאָ, די געשניצטע אַראַבעסקן אָף די ווענט, דער מאַזאַי־שער סופּיט און דער פּערסישער טעפּיך אָפּן גרעסטן טייל דיל — די אלע זאַכן דערמאַנען אים טיילווייז זיינע געוועזענע היימען אין די זוניק־פּרעכטיקע שטעט פון דאַרעם־שפּאַניע און פון די צאַפּן־אַפּריקאַנישע מאַגועב־לענדער.

א געבוירענער אין סעויליע, האָט מען אים געקענט וווּ נאָר ס'האַט ערגעץ געפלאַטערט די גרינע פּאַן פון איסלאַם. ער איז געווען א גוטער קריגער אינעם שלאַכט, און נאָך א בעסערער מעכאַבער פון אַנאַקרעאַנישע לידער וועגן ליבע און מענטשלעכע פאַרגעניגנס. ער האָט אַנטיילגענומען אינעם פּאַרטיידיקונגס־קאַמף, ווען דער פּאַרטוגעזישער קיניג איז אַנגעפּאַלן אָף דער שטאַט סאַנטאַרעם און האָט זי איינגענומען. ער איז געווען פון די ווייניקע, וואָס האָט געוויסט, אז דער קאַליף אבו יוסוף איז אין אָט דעם געראַנגל דערהאַרגעט געוואָרן. נאָר דער זון זיינער אבו יאַקוב האָט א לאַנגע צייט געהאַלטן בעסאָד דעם טויט פונעם פּאַטער, ביז ער האָט זיך ניט צערעכנט און פאַרניכטעט די קעגנער און די פון זיינע ברידער, וועלכע האָבן אים געקענט שטיין אין וועג. דעמלט ערשט איז ער באַפּאַלן דאָס פּאַרטוגעז־לאַנד, און נאָך א בלוטיקן געפּעכט האָט ער דרייצן טויזנט פּאַרטוגע־זער אוועקגעפירט צו זיך אַהיים קיין אַפּריקע פאַר קנעכט. אָט דער אבו יאַקוב איז נאָך אַבער געווען פון די הערשער, וואָס א גוטער דיוואַן מיט לידער האָט באַ אים די ווערט געהאַט ווי דאָס געווינען א פאַרביטערטע שלאַכט. ער האָט זיך געגרויסט מיט די געלערנטע און מיט די באַרימטע מעכאַברים און פּאַעטן, וואָס האָבן זיך

געהאלטן ארום זיין הויף. באזונדערס איז ער שטאַלץ געווען מיט איבן סיגאלן, אין וועלכן ער האָט געזען זיינעם א מיטקריגער, אף וועלכן מע קען זיך פארלאָזן בייס א געפעכט, און אויך ווי זיינעם א נאַענטסטן הויף-דיכטער, וואָס וועט נאָך פארטונקלען די אלע זינגער פון זיין קאליפּאט.

ווען אָט דער גוטער קאליף איז אזוי יונג אוועקגעשטאַרבן (ער האָט קוים דערגרייכט דאָס פערציקסטע לעבנס־יאָר), איז איבן סיגאל ווירקלעך אויסגעוואקסן ביז צום באלבטסטן און דעם אמערסט בארימטן דיכטער אין דער אראבישער וועלט. די אלטע לייט פון פעץ און קאַרדאַווע, פון גראנאדע און טאַלעדאָ האָבן פארוואלגערט מיט זייערע ביטע־שריפטן דעם אויבער־קאדי, ער זאל ענדלעך פארווערן די געזאנגען פון אָט דעם סעויליער איבן סיגאל, ווייל אין די שטעט בא זיי איז שוין ניטאָ קיין איין יונגערמאן, קיין איין יונגע פרוי, און אפילע קינדער, וואָס זאָלן ניט קענען אף אויסווייניק זיינע פאַרדאַרבענע גאזעלן. דערצו נאָך די פריילעך פארשיטע שפאניער מיט זייערע גראָבע זיטן, בא וועמען זיינס א געזאנג איז טייערער פון יעדער מין סורע¹ פונעם הייליקן אלקאַראן.

...און ווירקלעך, זיינע שאפונגען האָבן זיך אזוי הויך געשאצט, אז ס'האָבן זיך געפונען באלאַנים אָפּצאָלן פאר אן אראָפּגעשריבענעם דיוואן מיט זיינע „שירי אהבה“² צען מאָל אזויפיל ווי פארן קאַראן. א מאָגערער קסאוויאד מיט א בינטל פון איבן סיגאלס מאדריגאלן איז געווען א דאנקבאַרער ארטיקל אומעטום, ווו נאָר ס'האָט געקלונגען דאָס אראבישע לאָשן. זיינע שירי עגבים³ האָבן דערלאנגט ביז באָוול און מיצראים. מע האָט זיי געקענט אינעם טערקנלאַנד, אין פערסיע און מידיע. ווו נאָר א לאַנד, וואָס איז ניט געווען אונטער דער מעמשאַלע פונעם ציי־לעם, האָט מען פון זיינע שירים געהערט. ס'איז דערגאן דערצו, אז דעם בארימטן פילאַסאָף אוועראַעס האָט שטאַרק פאַרדראָסן די דאָזיקע פאַפּולערקייט, און ער האָט זיך וועגן דעם ארויסגעזאָגט:

— אזא לאַנד, ווו סע ווערט פאַרקויפט דער הייליקער קאַראן פאר א סאך א ביליקערער פרייז, ווי אָט די לייכטזיניקע לידער פון לייַדנשאפט, פאַרדינט כּאָר־רעוויועניכרעו צו ווערן.

אין די אויצרעס אפן אראבישן לאָשן זיינען שוין דאן אריינגעבראכט געוואָרן פיל שאפונגען פון די גריכישע און רוימישע פילאַסאָפן און געלערנטע. דאָס האָבן געטאָן די אראבער גופע, און אויך די מעטארגעמים־יידן, וואָס זייער ריי־שפראך איז געווען אראביש. די איינציקע שעפער, וועלכע זיינען ניט אריינגעלאָזט גע־וואָרן אינעם שאפונגס־טעמפל פון דער אראבישער וועלט, זיינען געווען די אל־טערטימלעכע פּאַעטן. אינעם שענסטן בא די אנטיקער האָבן זיי געזען בלויו די עראַטיק, דאָס קלוימערשט אומגעלומפערטע פונעם מיטאַס און די געצנדינעריי. דעריקער, פון וואָס זיי האָבן געווייכט אף א מייל, איז די פאַרגעטערונג פון דער פרוי בא די העלענער, דאָס באוונדערן איר שיינקייט און די ליבע צו איר.

דאָס האָט, פאַרשטייט זיך, די אראבער ניט געראטעוועט. ניט דאָס באהאלטן זיך פונעם העלעניזם און ניט דער הייליקער קאַראן, וואָס האָט באזעצט די פרוי נידעריקער פונעם פּו־ס־בענקלע, האָבן געקענט שטערן דאָס באגייסטערטע באזיג־גען די ליבע... די שיר־האשירימדיקע הארצווארעמקייט צום דערהויבענעם און שיינעם, וואָס ס'פאַרגאפט די לייַדנשאפט. און אָט אזעלכע ליבע־לידער פון אן איבן סיגאל האָבן ניט נאָר באהערשט די אייגענע אראבישע וועלט. זיי האָבן אויך אריבערגעשפּאַנט איבער די פירעניען־בערג צו די פראַוואנסאַלער, און די טרו־

¹ א קאפּיטל אין קאַראן.

² ליבע־לידער.

³ עראַטישע לידער.

ווערן האָבן זיי אף זייער לאַשן אויסגעזונגען אונטער די קלאנגען פון א ליוטע מיט ציטרעס. מיט אַט די געזאנגען האָבן זיי דערלאנגט אויך קיין רוים און סיי ציליע. אַט די מאגייפע פון ליבע-לידער האָט זיך ווי א טייך צעגאַסן איבער די טאַלן און אף יעדן בערגל, אין די שטעט און דערפער. זי איז אפילע אריינגעדרוינגען אין די מאַנאַסטירן, אין די פאריגלטע קעליעס, ווו מע האָט צווישן איין טפילע און א צווייטער געזונגען סטאַנסן און טענצאַנען.

באַנאַנד מיט זיינע גרויסע דערפאַלגן, אין דער צייט פון זיין העכסטן רוים, האָט זיך צו איבן סיגאַלן אליין אונטערגערוקט דער געפלאקער, וואָס ער האָט אַפט מיט אזויפיל בענקשאפט באזונגען. ער איז שוין געווען אין די דרייסיקער, און נאָך צענדליקער פארליבענישן און פאַרקאַכענישן האָט ער מיטאַמאַל ערשט דערפילט די ריטיקע ליבע-קראַנקהייט. ער האָט געפונען די פרוי, וואָס האָט אים ליידנ-שאפטלעך צוגעבונדן צו זיך.

אייגנטלעך האָט ניט ער זי געפונען. זי איז אליין צו אים געקומען. ווי א פלאמפּיערדיקע שטיק טייווע האָט זי זיך צו אים אריינגעכאַפט אין האַרצן און איז דאָרט געבליבן שטעקן אף אים צו מעשוגע מאכן. ער האָט זי דאָס ערשטע מאַל דערזען בא איר מאַן, דעם וויזיר אל אימרו אבו קאַביס אין פאַלאַך. איר קליינגעוויקסיקייט, אירע קינדעריש צארטע אייוורים, דער שווארצער געפלעכט פון אירע צעפּ, וועלכע זיינען געלעגן ווי א קרוין אף איר קאַפּ, און אפילע אירע לידער, וואָס זי האָט אים פאַרגעלייענט, האָבן אים א קישעף אַפּגעטאַן. ער זאָל נאָך געווען דעמלט וויסן, אַז אַט דער צויבער-ווונדער וועט אַמאַל אריבערטרעטן די שוועל פון זיין הויז, אז די באַליבטסטע פרוי פונעם שטרענגן וויזיר, די קליי-נינקע קאַנסומע, וואָס איז דאָ באַרימט מיט אירע לידער ניט ווייניקער, ווי מיט איר כאַכמע און שיינקייט, וועט ניט איין מאַל אַנקלאַפּן צו אים אין טיר, וואָלט ער ניט אויסגעהאַלטן און דאָס האַרץ וואָלט אים געפלאַצט פון גליק.

נאָך איר ערשטן באזוך האָט ער זיין באַגייסטערונג גלייך אויסגעגאַסן אין ראַנדאָ-סטראַפּן. זאָל דער אַלאַך, האָט ער דאָרט גרויסמוטיק זיך קלוימערשט מי-שוואַדע געווען, אויסהיטן אונדזערע פרויען פון צו זיין פאַרכאַפט מיט פאַעטישע געזאַנגען. די דאָזיקע רייצנדיקע קליפע מאכט טיל-טעל פון זייער באַשיידנקייט און ברענגט אַמאַל צו אזוינס, וואָס קאָן פאַרשיקערן ווי דער שטאַרקסטער וויין... און צו איר האָט ער אַנומלטן אין אַן עקלאַג אויסגעזונגען: „ניטאָ קיין רייניערס ווי דער שטראַל פון דער זון, דער פלאַם פון פּייער און דער אַטעם פון אַ בסולע...“ און קעדיי זי זאָל זיך ניט אַנשטויסן, אַז דאָס באַזינגט ער אַן איישעס-איש, האָט ער צוגעגעבן: „אַלע עפענונגען ביזן נאַפּל זיינען באַ דער שיינהייט ציכטיק-צאַרט, און באַ דיר, — האָט ער זיך אַזש פאַרכלינעט. — איז דער גאַנצער קערפער ווי די ליפּן באַ אַ יונגפּרוי.“

בעשאַס ער האָט פאַר איר געלייענט די ניי-אַנגעשריבענע ליד, האָט ער דורכן פענצטער דערזען, ווי פונעם אַנטקעגנבערדיקן דאַך קייקלט זיך אַראַפּ אַ שטיינדל, אין אַ מינוט אַרום נאָך איינס, דערנאָך אַ דריטס. ווען ער האָט די ליד פאַרענדיקט, רופט ער אַריין די באַדינערן זיינע, וואָס האָט פאַר זיי די גאַנצע צייט צוגעטראַגן צום טיש, און ער זאָגט צו איר:

— טו זיך איבער, זיי אזויפיל גוט, און הייב זיך אוף אפן שאַכנס דאַך אַ קוק טאַן, צי די זון איז שוין אינגאַנצן פאַרגאַנגען.

דאָס מיידל האָט האַכנאַעדיק אַראַפּגעבויגן דעם קאַפּ, און אַ נאַכגיביקע האָט זי זיי פאַרלאָזט אינמיטן באַדינערן.

— דו זעסט דען ניט אינעם דעמערן, אַז די זון איז שוין ניטאָ? טו אַ קוק אף די שאַטנס, וואָס אף די ווענט, — האָט אים קאַנסומע אַ פאַרווונדערטע אונטערגע-זאַגט.

— וואס הייסט איך זע ניט? נאָר ווען איך זאָל זי ניט ארופשיקן אפן דאך, וואָלטן זיך נאָך די שטיינדלעך ביז איצט געקניקלט. ער וואָלט אזוי גיך ניט מיד געוואָרן, דער געליבטער אירער, זיי צו ווארפן אָן אן אופהער...
ער נעמט אירע צארטע פינגער צו זיך אין דער ברייטער דלאַניע און האלט זיי אזוי א ווייל, ווי ער וואָלט זיי געוואָלט נעמען צו די ליפן. זי האָט א ציטער געטאָן, און מיט דער רירעוודיקייט פון א לעבעדיק פישל האָט זי זיך באפרייט פון אים. אין עטלעכע מינוט ארום האָט ער איר אן עקספּראַמט איבערגעלייענט: וועגן א פישל, וואָס פילט זיך אין א מענטשנס האנט ווי אַפגעברייט. „א פישל דארף ווייניק ווארעם, און בא אונדז אין די אַדערן פליסט א פייער, — האָט ער צו איר א שמייכל געטאָן, — ווייזט אויס, איך האָב דיך אַנגעצונדן. נאָר איך וועל זיך צו דיר ניט צורירן. אונדזער גלי, מיין טייערע, איז, אפּאָנעם, ניט פון איין און דעם זעלבן פלאם.”

אין דער היים בא זיך איז זי מיט אים געווען א סאך דרייסטער. זי האָט געקענט פאר אים אין די אויגן אירע שיינ געטאַקטע פיסלעך האלטן אינעם באל-זאם-ביטל, פּונוואנען ס'האָט געשלאָגן מיט רייכעס פון רויזן-בלומען און קיפּאר-ריסן-בלונג. זי האָט זיך פאר אים ניט אויסגעבאהאלטן מיטן אויסגעהויל פון אירע שייך-קנאפל, וווּ זי פלעג קונציק ארטינפאסן דיך-צעלעכערטע פענכערלעך מיט שמעקנדיקע בוימלען, קעדיי אַפּצוהיטן אף א לענגערע צייט דעם אראַמאט פון אירע קנעכל. דאָס לאָזן רויכערן די געדיכטע סמאַלע-בלעטער פארן ווייערן ארום זיך, דאָס באשמעקן די האַר, דאָס איינרייבן מיט סאַמאָים אירע נאקעטע הענט, דעם הוילן האלדז, דאָס געזיכט... זי האָט זיך עס קיינמאַל ניט דערלויבט צו טאָן באם בייזיין פונעם מאן, אָבער פאר איבן סיגאל, גלייך ווי פאר אירע באדינערנס, האָט זי ניט געהאלטן פארבאָרגן איר פרויען-רייץ און דאָס מעגלעכסטע פון די אלע גוטסקייטן, וואָס קענען בא אים צעווארעמען די געבליטן. דאָס האָט געוויקט, אז ער זאָל אָפטער באפּרוכפערט ווערן מיט אלץ נייע ליבע-געזאנגען, מיט באגיי-סטערטע הימענען, געווידמעט דער פרוי, אירע שיינקייטן און טאקע איר פּערזענלעך. זי פארשטייט גאנץ גוט, אז ניט מיט אירע צו נישטערע, עטוואָס פלאכע לידער האָט זי בא אים אויסגענומען, און אויב זי, ווידער, האָט אין אים דערפילט עפעס מערערס, וואָס דערנענטערט און מאכט אים אזוי אייגן צוגעבאקן, ביז צו בענק-שאפט, איז דאָס אויך עפשער ניט נאָר אדאנק זיינע שירים: זי איז פארשיקערט פון זיין גרייס, פון זיין מענערישער הויכער שטאלטנעקייט, פון זיינע שלאנקע הענט, ווען ער צעפאַכעט זיי באם אויסלייענען א ניי פארפאסטע ליד. אַט, לער מאַשל, ווי די:

וואָס האָב איך פון מיינע שלאנקע הענט?
און פון דער הייך און פון מיין שטאלטנעם גוף?
אז דער אַדלער ביסטו,
און איך זיין קריכנדיקער ווארעם.
אַט דערפאר וואָס דו שוועבסט אין דער הייך,
בין איך גרייט, אז מע זאָל מיך באטרעטן.
איך ווייס:
מיין פּייל וועט צו דיר ניט דערלאנגען,
מיין דאָרשט וועל איך קיינמאַל ניט שטילן,
פארשמאכט וועל איך שטענדיק באגערן
דיין קליין זיין, דיין פלי אונטער הימלען.

מיט אַט דער ליד איז זי שטארק ניט געווען צופרידן. זי האָט זיך געפילט געטראָפן פונעם איבערגעטריבענעם... איז זי דען ניט קיין פרוי... אויב זי איז אזוי פארליבט פון קינדווייז אָן אין דיכטונג און זי ברענגט אמאַל אליין ארויס אין קאלטע סטראָפּן אירע געפילן און געדאנקען, האָט זי דען דערמיט אַנגעוויירן דאָס קערפּערלעכע, דאָס פרויזשע? זי האָט עס אים אזוי אָפן ניט ארויסגעזאָגט,

נאָר ער האָט עס, אפאַנעם, פאַרשטאַנען, און אין א פאָר טעג ארום איז ער געקו-
מען מיט א נייעם שיר:

אין דינע צעפ זינען פארפלאַכטן שטראַלן,
דינע קליינע צארטע הענט זינען ווי שוואַנען.
די פיש אין וואסער ציטערן,
ווי נאָר די אָפּשפיגלונג פון דיין געשטאַלט באַווייזט זיך.
די פויגלען אינעם פלי פאַרגליווערן,
ווי נאָר די טריט דינע זיי הערן;
איך בין אויך א באַלכני,
און פון יעדן ריר דינעם
זיך צעבליט אין מיר דער פּרילינג.

די ליד איז אוועק פון האנט צו האנט און האָט זיך איבער דער שטאַט פאַר-
שפּרייט. קאַנסומע האָט זי שוין געהערט אפן מאַרק, אינעם מויל פון א וואַנדער-
דיקן זינגער. בא זיך אפן הויף האָט איר א מיידל די ליד אויסגעזונגען אף אן
אייגענעם צוגעפאַסטן ניגן. אין דער הויכער געזעלשאפט האָט מען אָפן גערעדט,
אז זיינע לעצטע ליבע-לידער זינען אויסשליסלעך געווידמעט דעם וויזירס יינג-
סטן ווייב, דער קליינער שיינהייט זינער, און דער מאן דער טיפעש גרויסט זיך
נאָך דערמיט. ס'גייט אפילע ארום א סטראָפּע פון א ליד, ווו ס'איז פאַראן א שורע,
וואָס מע קען זי אויסטייטשן ווי א באַליידיקונג פאַר איר הויכגעשטעלטן מאן, דעם
וויזיר אל אימרו אבו קאַביס:

רוף מיך, קלייניקע, ווען די בענקשאפט איז גרויס,
ווען דאָס פּוסטע קריגל דינס איז ליידיק-הילכיק,
ווען דיר ווילט זיך דערהערן מיין קאַל,
ווען דיר ווילט זיך דער רייך פון געזאַנגען!

קאַנסומע האָט זיך געשמאַק צעלאַכט, ווען ער האָט אַנומלטן אין א שפּאַס זיך
אויסגעדיקט וועגן איר באַשפּיזער, אז ער איז מיט זיין קליינעם קאַפּ ענלעך
צו א קריגל מיט אויערן. זי האָט אויך קיין שלעכטס ניט געזען אין דער שורע
וועגן פּוסטן קריגל, וואָס איז ליידיק-הילכיק. א הוילע קיילע מיט איר פּוסטקייט
לאַזט זיך הילכיקער הערן. דאָס קען מען גראַד גיכער אויסטייטשן, אז זי איז גאָר
דאָס פּוסטע קריגל. שוין אזא לאַנגע צייט האָט זי גאַרנישט ניט אָנגעשריבן. פון
זינט ער קומט אזוי אָפּט צו איר מיט אלץ נייע און נייע לידער, וואָס האַלטן זי
אין איין פאַרהערלעכן, לייגט זיך איר ניט די האַנט אף עפעס אליין אָנצושריבן.
זי פאַרברענגט מיט אים לאַנגע שאַען אין די פּרעכטיקע צימערן פון איר
העלפט פאַלאַץ. אַמאָל דערלויבט זי זיך אים אַרומפירן איבערן אַליוון-גאַרטן, ווו
ס'זיינען פאַראן פיל שאַטנדיקע ערטער. דאָס באַליבטסטע אָרט זייערס איז בא די
זיבן פּאַנטאַנען. דאָ פאַרהאַלטן זיי זיך אַמלענגסטן. אפן אויסגעשפּרייטן טעפּיך,
צווישן שמעקנדיקע גראָזן איז גוט זיך צו פאַרטיפּן אין א לינדנשאַפּטלעכן גע-
שפּרעך, און אַמאָל אפילע גלאַט אזוי ליגן און שווינגן. צוקוקן אף די באַזילבערטע
שטרעמעלעך, וואָס פלעכטן זיך איבער און פאלן אף די מאַזאַיש געפאַרבטע פּאַר-
צעליק-אַפליעס מיט א שטיל סוידעסדיק שעפטשען. אין די אָונט-שאַען, ווען די
אופּזערנס פירן אהער ארויס פאַרן שלאַפּן גיין די צוויי יינגלעך אירע — דעם
צווילינג האַסאַן און דזשאַבלי, פאַרפירט איבן סיגאַל דעמלט מיט זיי א שפּיל,
נאָר ניט אף לאַנג, וויל באַלד ווערט זי איבערגעריסן צוליב דער אָונט-שפּילע,
ווען פון נאַענטן העכסטן מינאַרעט-טורעם דערהערט זיך דאָס זיסע קאַל פּונעם
מועדזין און מע דאַרף פיל מאָל זיך בייגן צו דער ערד און לויבן דעם אַללא פאַרן
דורכגעלעבטן טאַג.

ער זעט אַמאָל די יינגלעך אירע אויך באַטאַג. אין די שאַען, ווען די היץ איז
גרויס, האַלטן זיי זיך אוף אינעם ראַכוועסדיקן צימער, ווו ס'שפאַצירן ארום פּריש-

קילע ווינטעלעך. זיי דרינגען אהער אריין דורך די קעגניבער צעשטעלטע טורעם-
לעך, וועלכע שאפן מיט זייערע צעעפנטע טיר-אויף-פענצטער דעם געהעריקן צו-
גווינט. דער דאָזיקער צוג פארכאפט איינציטיק די רייכעס פון די בלומען-בייטן
אפן פלאכן דאך, און דאָס פרישט אויך אָפּ די לופט אין צימער. קאנסומע שיקט אָפּ
די באדינער, און זי מיט איבן סיגאלן פארברענגען דעמלט א פאָר שאַ מיט די
קינדער.

פאר איר מאן, דעם וויזיר באם יונגן קאליף מוכאמעד אבו אבדולא, איז א
גרויסער קאָוועד, וואָס אָט דער בארימטער דיכטער איז אזא אָפּטער אריינגייער
צו אים אין פאלאץ. אל אימרו אבו קאביס ווייסט גאנץ גוט פונעם פריערדיקן
קאליף אבו יאקוב, אז אָט דער איבן סיגאל איז געווען דער נאָענטסטער פריינט
זינער. ער איז נאָך קיין וויזיר ניט געווען, ווען אָט דער זינגער פלעגט טאָג און
נאכט ניט ארויסטרעטן פונעם קאליפס רעזידענץ. דער פאָטער פון זיין איצטיקן
האר פלעגט אָט דעם זינגער ניט אַפּלאָזן פון זיך, און ער האָט געמוזט דעם קאליף
באגלייטן בא יעדן הייליקן קריג קעגן די אומגלויביקע. ער איז נאָך דעמלט יונג
געווען, און, אפּאָנעם, אויך ניט קיין שלעכטער קריגער. איצט, ווען ער איז שוין
באלד בא די פערציק, גיט ער זיך אָפּ בלויז מיט זינע דיכטונגען... איז דער ווי-
זיר שטאַלץ, וואָס ער איז אזוי באפריינדעט מיט זיין ינגסטן ווייב, מיט דער קליי-
ניקער קאנסומע. זי איז נאָך א יונגע לאם און איז ווילד ווי א סארנע. זי מיינט,
אז זי איז אויך א זינגערין. אז זי וועט עלטער ווערן, וועט זי פארשטיין: דאָס איז
לאכלוטן ניט קיין אוודע פאר א פרויענצימער. זאָל זי זיך דערוויל פארווילן און
זיך באגייסטערן מיט אירע אייגענע און מיט זינע געזאנגען. ער איז דאָך צוויי
מאַל עלטער פון איר, און אויך פון אים איז דער זינגער עלטער מיט א גוטן
צענדליק יאָר. איז וואָס קען ער איר געבן אויסער זינע שירים?

אל אימרו אבו קאביס האָט האנאָע צו באווייזן דעם דיכטער זינע רייכקייטן.
ער האָט אנומלטן אין א קילערן טאָג זיך בארימט פאר אים מיט זינע ווינטער-
כאדאָרים אינעם פאלאץ, וועלכע ווערן אָנגעווארעמט דורך די ליימענע רעך,
איינגעמויערטע אין די ווענט. מע האָט אדורכגעלאָזט דורך זיי דאָס קאָכיקע
וואסער, און א ווארעמע לופט האָט זיך גענומען שפרייטן אין די צימערן. פון
אויבן, הינטערן סופיט, האָבן פליוגערס אריינגעווינטלט דופטיק פרישע רייכעס
פונעם בלומען-גאַרטן אפן דאך. נאָר דאָס האָט אָפּ א האָר ניט געמינערט די
ווארעמקייט, ווייל די ווענט זינען דאָ געווען באשלאָגן מיט געווענטענע שפאלירן,
און די דילן באלייגט מיט געדיכטע פערסישע טעפּיכער.

דעם שענסטן גאסט-צימער אין זיין פאלאץ האָט ער שטענדיק געהאלטן גע-
שלאָסן. אָן זיין וויסן האָט מען אים קיינמאַל ניט געעפנט. האָט אים דערפאר
שטארק פארדראָסן, ווען ער האָט אנומלטן דערזען, ווי ס'לייכט זיך דאָרט, עמעס
ניט מיט דער גאנצער שיין פון דער רייכער ליוסטער, וואָס הענגט דאָרט אין
דער הייך אָפּ דער סאמע מיט פונעם געוועלכטן, מיט גאָלד אויסגעשפרינקלטן
קרייז. עפעס גאָר פון א ווינקל קוקט ארויס די שפאָרזאמע באלייכטונג. ווען ער
איז אריין אהין און האָט קאנסומען מיט איבן סיגאלן געטראָפן זיצן אפן דיל
אונטערגעשפארט מיט די אָנגעדופטעטע קישנס, און יענער האָט אפן גאנצן קאָל
געלייענט זינע שאפונגען, האָט דער וויזיר באפוילן אָנצינדן די אלע ליכט, וועל-
כע שטעקן אין די צענדליקער נעסטן פון דער גרויסער ליוסטער, אריינטראָגן
אהער דאָס טישל מיט זיסקייטן, און זאָל ער, דער לידער-שאפער, זיך פונדע-
ווען. איינציטיק זאָל ער קענען באטראכטן די מיט אראבעסקן און געמעלן פון
דער נאטור און פון כּינעס אויסגעצירטע ווענט, די צארט-אויסגעטאָקטע מאַר-
מאַרנע קאָלאָנעס, וואָס האלטן אונטער דעם שווערן סופיט, די פּיינע אומאַרדענונג
בא דער מעבל-צעשטעלונג. זאָל ער באטראכטן דאָס מעבל אליין, געמאכט פון
פּיסנהאַלץ און נוסביימער, ארומגעפוצט מיט העלפאנדביין און פערלמוטער. זאָל

ער ארומקוקן די מאלאכטי גרינע וואזעס בא די ווענט פון ריינעם בארג-קריש-טאל, די מאזאיק פונעם דיל און די פארביקע רעליעפן פון בלוישטיין אף די טירן און פענצטער. איבן סיגאל האט שוין דעם אפדערנאכט קיין לידער מער ניט געלייענט.

אף מאָרגן אינמיטן באַטאָג איז קאַנסומע צו אים געקומען. זי איז נאָך געווען אונטערן אינדרוק פונעם נייעם ציקל לידער, וואָס ער האָט איר נעכטן געלייענט. זי האָט געוואָלט, ער זאל זיי איבערכאזערן. דערהויפט די לעצטע ליד, וואָס ער האָט צוליבן אַנקום פונעם מאָן ניט באוויזן צו פאַרענדיקן. ער מוז זי אף די הענט נעמען. ער מוז אויספרוון, צי איז ער נאָך אזוי שטאַרק ניט בלויז מיטן מויל. זי האָט זיך ניט געווערט. ער האָט זי א הייב געטאַן איבער זיך און גע-וואָלט, אז זי זאל זיך האַלטן פעסט אין זיינע טרוקענע אייזערנע יאָדאַים. זי האָט זיך א וואַקל געטאַן, ווען ער האָט געוואָלט, זי זאל מיט ביידע פוסטריט איינשטיין אף דער איינער האַנט, האָט ער זי אונטערגעכאַפט און אראָפּגעלאָזט אף די קישנס. שטייענדיק איבער איר, האָט ער ווי צו א קינד אין וויגל גענומען רעדן מיט זיינע זינגעוודיקע שורעס:

גאזעל מיינע, ליכטפיסיקע!
קליין און גרינגער פון א פּעדער.
איך קאָן דיך ווי א גילדן בעכערל אף מיין האנטפלאך האלטן.
מער דאַרף איך גאַרניט,
מער וויל איך גאַרניט.
דיין אַטעמציג פון ווייטנס נאָר דערהערן,
דעם שמייכלדיקן ציטער אף די ליפן.
די דורכזיכטיקע קני דינע, די קינדערשע, פאַר מיינע אויגן,
דיין האנט-באוועג, ווי פלאטערדיקע פליגל,
און פון יעדן וואָרט דינעם, פון יעדן אַטעם
זאל דער ארום זיך ליכטיקן.
איך זאל טרינקען ביז צו מעשוואס דיין נאָענטקייט.

און אין א צווייטער ליד:

ווער האָט דיך געבוירן?
ווער האָט די צאַרטקייט דינע אויסגעצערטלט און פאַרהיט?
צי האָט ניט דער הימל-בלוי געקושט דינע וויסאפּלען?
דער יאַמעש-כוישעך? האָט געוואשן דינע לאָקן.
דער זון-אופגאַנג געפאַרבט האָט דינע ליפן.
א העלפּאַנד-מוטער דעם קאַליר פון איר געביין
האָט אוועקגעשענקט דער הויט דינער, די באַקן.
ווייסן ניט מער קיין זעט באַ מיר די אויגן,
מיין געזע איז ווייניק פאַר דיין שיינקייט...
איך ווער פאַרכלינעט מיט דער בלענד פון בלויז, און
איך ווער פאַרבלאַנדזשעט אין א וואַלד פון טיינעג,
איך טרינק זיך אינעם פראכט דינעם ביז צו גרונט,
אַבי נאָר זען דיך, אַבי נאָר הערן.
אַבי נאָר אייביק שיקער זיין פון דינע טויזנט כיינען...

און גלייך גייט ער איבער צו א נייער ליד:

אלע ביינער מיינע זיינען קראַנק מיט דיר.
איך וואָלט וועלן, אַט דער ווייטעק זאל זיך לענגערן
אייביק-אייביק, ביז מיין לעצטער שאַ
זאל מיר ביטער זיין פון דינע ווילדע קרייטעכצער.
איך וועל דעם סאַם ארומטראָגן אין זיך.

¹ געמיינט: געדיכטע פינצטערניש.

זאל אפשטארבן אין יעדער שאַ א טאָג,
אין יעדן טאָג א וואָך,
אין יעדער וואָך א כוידעש!
איך בין מאסקים האָבן אָפגעקירצטע יאָר,
איך בין גרייט די ווונד מינע פארקראמפן מיט די פינגער,
די זיסע פֿיין זאל ברענען מיך און דויערן...

זי האָט מיט דער האנט א בעט געטאָן, ער זאל אנשוויגן ווערן. זי איז שוין פארכאלעשט מיד פון זיין ווארעם קאַל, פון דער נאָענט מיט זיין לענג און גרייס, פון די שטארקע שורעס אין זינע לעצטע לידער, וואָס זי הערט זיי שוין ניט דאָס ערשטע מאָל, און עפשער אויך פון דער שלאָפלאָזער נאכט, נאָכן מאנס אריינריסן זיך צו זיי נעכטן אינעם גרויסן גאסט-זאל.

איבן סיגאל האָט מיט זינע גרויסע טריט געמאַסטן דעם אלאכסן פונעם צימער היין און צוריק, און זינע ליפן האָבן ווי בעלאכאש אינגעכאזערט ווייטערדיקע שורעס פון א נייער סטראַפּע. ווי נאָר ער האָט א קוק געטאָן אָף איר, האָט ער זי דערזען ליגן א פארשמאכטע, ווי זי וואַלט שוין דעם וויפלסטן טאָג אָפּגעהיט דעם ריאזאט, דאָס טשווועדיקע טאַנעס האלטן, אָף צו האמעווען די ליינדשאפטן. ער דארף צו קיין טאַנעס ניט אַנקומען. ער לעשט די ליינדשאפטן מיטן פלאם פון זינע לידער און מיט דעם, וואָס ער איז א גוטער ברודער מיט דעם מאלעך, וואָס שטייט אָף דער וואך אָף אָפּצהייטן די צניעסדיקייט ביז א צייט. אזוי ווי זי וואַלט דערהערט זינע מאכשאוועס, האָט זי זיך מיטאמאָל אופגעכאפט און איז געבליבן זיצן אָנגעשפארט אָף איין האנט, א האלב-אַנגעבויעגענע צום צוקאָפּנס.

— ווען איך בין בא דיר, מיין ליבער, צעשיק דעמלט דיין דינערשאפט. דו דארפט זיי דאָ ניט האָבן, — האָט זי אינדערשטיל געפליסטערט.

איבן סיגאל האָט זי שטארק פארווונדערט אָנגעקוקט. וואָס עפעס פלוצעם? פארקערט, זיי זינען פאר איר א שוין, א שילד פאר זייער ביידנס אָנשטענדיקייט. גראַד איצט איז דאָ קיינער ניטאָ, און ווי דער סאָטן אליין וואַלט זי פאר אים אזוי אוועקגעזעצט אָף צו צעפלאקערן זינע כושים. אנדערש ווי אלעמאָל איז זי היינט ניט געווען איינגעהילט אין דער פאנטשאַ, דעם אויבער-מאל-בעש, אין וועלכן זי קומט צו אים שטענדיק. דאָס טיף-אופגעשניטענע מוארע קלייד מיטן כוואליעדיקן גלאַנץ, וואָס בייט דעם קאַליר, האָט געהאַלפן ארויס-ברענגען די צארטע ריפּקייט אירע, אופדעקן די העלקייט פון איר לייב. זי איז שוין געשטאנען לעבן אים, און מיט ציטעריקע פינגער פון אירע שלאבערדיקע קליינע הענט איז זי ארומגעפאַרן איבער זיין האַריקער ברוסט.

— פיר מיך... און טו מיך אויס, — האָט ער געהערט דאָס פארשטיקטע שטאַמ-לען אירס. — צום בעט. אין שלאָף-צימער...

ער האָט זי אָף די הענט געטראָגן ווי א קליין קינד. און דאָס, וואָס ס'האָט אין אים אזוי לאנג געשלומערט, וואָס ער האָט עס געהאלטן פארבאַרגן, אלע זינע פארלאנגען און גלוסטונגען זינען איצט ארויסגעקומען מיטן ווארעמען גאווער פון זינע אופגעריסענע ליפן, וועלכע האָבן דורכן קאלטן זינד געזוכט א צוטריט צו איר נאקעטקייט. דאָס לעצטע ביסל ניטערקייט פון זיין באווסטזיין איז פארשוונדן, ווען ער האָט די פערזומע בא איר אופגעבונדן, צעשפיליעט דעם ענגן קארסעלעט פון אונטער דער ברוסט, און אינגאַנצן א היללע, ווי די מאמע האָט זי געהאט, האָט זי זיך איינגעשרומפן אין א קנויל און זיך פארוקט וואָס טי-פער אין א ווינקל, ווי זי וואַלט מיט זיך געוואַלט די וואנט דורכלעכערן.

איבן סיגאל האָט זיך אָפּעדרייט פון איר און ניט געזיילט גענומען אראַפּציען פון זיך די קליידער. די הענט האָבן בא אים געציטערט, האגאם דאָס אופגעברויזן טע בלוט האָט אין זינע אָדערן אָנגעטריבן אן ענערגיע און אריינגעיאָגט א קראפט אין זינע מוסקולן. ער וואַלט געקענט איצט אופהייבן אן אָקס, נאָכדעם

ווי אזא לאנגע אויסגעווייטעקטע בענקשאפט נאך דער ווייכקייט פון איר ליב, נאך דער גלאטיקייט און קילקייט פון איר הויט האָט אים אזוי אויסגעהונגערט. און איצט שטייט ער שוין ערעו דער זעט. אָט באלד, נאָך א וויילע, נאָך א מיי-נוט. ער וועט נאָר אראָפּציען די אמפּליעס פון די פּיס, אראָפּוואַרפן פון זיך די רויטקאָלירטע כימזטע, און ער וועט בלייבן שטיין פאַר איר א קירצערע וויילע, ביכדיי גיט צופיל ארויסווייזן די אנציקונג און דעם ווייטעקלעכן פאַרלאנג פון זיין אופגעוואכטן קערפער...

ווען ער איז צו צו איר אן אָדעם נאקעטער מיט קורצע אָטעמס און צעשפרייט טע גאָזלעכער, איז זי שוין געלעגן איבערגעדעקט מיט דער מאסקיטעראַ — אזא ברייטער שלאָף-מאַלבעש אף זיך צו פאַרהיטן פון מאַסקיטן — און האָט אים אָנגע-קוקט פרעמד און פאַרכידעשט געפלעפט. ווי נאָר ער האָט זיך צוגעזעצט צו איר, האָט זי עלאַסטיש שלאנגעוודיק זיך ארויסגעגליטשט פון זינע נאקעטע הענט און איז פון בעט אראָפּגעשפּרונגען.

— ס'וועט גאָרניט זיין, מיין ליבער. לאַז מיך ארופּציען אף זיך די מאַלבוסים. ער איז שטום געוואָרן פון פאַרדראַס און פאַרוונדערונג. א פאַרשטיינטער איז ער זיצן געבליבן מיט א צערוישטן קאַפּ און מיט אויגן, וואָס האָבן זי גע-שלונגען. דער ברייטער אונטער-מאַלבעש האָט זיך געהאַלטן שלאבערדיק אף אירע קינדערש-שמאַלע אקסל. פּאַלנדיק איבער דער רונדיקייט פון אירע אָרעמס, האָבן זיי אָפּגעדעקט דעם קיילעך פון די עפל, דורכגעוועבטע מיט בלוילעכע אָדערלעך. ס'האָט אים פון דאָרט ארויסגעשמעקט מיט דער זיסקייט פון מוטער-מילך. איר גאַנץ ליב, האָט זיך אים געדוכט, איז איצט אָנגעגאַסן ווי א ברוסט, און ער וואָלט שוין מער גיט געוואָלט ווי זיך אריינזויגן אין איר נאקעטקייט, און שוין אָט אזוי בלייבן שטעקן מיטן פּאַנעם אין איר ליב... און זי איז צו צו אים, און ער האָט דערפילט די האנט אירע אף זיין קאַפּ און דערהערט איר בא-קאַשעסדיקן געפליסטער:

— דריי זיך אויס צו דער וואנט, מיין טייערער, איך קען זיך גיט אַנטאָן, ווען דו קוקסט אף מיר.

ער האָט זיך אופּגעהויבן, ווי א גוילעם, און מיט מידע טריט זיך געלאָזט צום ארויסגאַנג. זי האָט אף אים ארופּגעוואָרפן די מאסקיטעראַ, מיט וועלכער זי האָט זיך געהאַט צוגעדעקט, און האָט אים באגלייט ביז צו דער טיר. ווען זי איז שוין געווען אינגאַנצן אָנגעטאַן און איז ארויס פונעם שלאָף-צימער, האָט זי אים געטראָפּן פון יענער זייט שוועל זיצן אפן דיל-טעפּיך, און לויטן מיזערע-שטיי-גער, מיט די פּיס אף אינעווייניק צו זיך, און מיט א פּאַנעם פון א פאַרדווייקעטן דערוויש באם הייליקן שטיין האָט ער ווי געפּרעפּלט א טפּילע. זי האָט דעם קאַפּ זינעם אראָפּגעבויגן אף צוריק און אים געקושט אין די ליפּן.

— וועסט נאָך היינט זיין בא מיר. קום צו גיין, איך וועל אף דיר ווארטן. ער איז ווייטער געגאַנגען צו איר אזוי ווי ביז דעמלט. גלייך ווי אָט דער טאַג וואָלט פאַרזונקען געוואָרן צווישן א סאַך אזעלכע וואַכעדיקע טעג, אין וועל-כע ס'איז קיין שום אויסערגעוויינלעכס גיט פאַרגעקומען. אָבער אין זייער האַר-ציקער צוגעבונדנקייט האָט זיך אויך גאָרניט גיט געענדערט. די זעלבע פּלאַם-פּיערדיקע ליבע-לידער, דאָס זעלבע צוזאַמענזיין, און ווען ס'איז נאָר מעגלעך געווען, דאָס אָפּזונדערן זיך אף צו זיין אליין. זי איז שוין אפּילע נאַכאַמאַל גע-ווען בא אים אין דער היים, נאָך איר לעצטן ביטערן צוגאַסט זיין, וועגן וועלכן קיינער פון זיי וואגט גיט צו דערמאָנען. ער האָט פאַר איר דאָס מאָל, צווישן אנדערע לידער, פאַרגעלייענט א ליד צו זינעם א פריינט א דיכטער, וועמען מע האלט אין איין לויבן פאַר זיין טאַלאַנט. יענער האָט אים צוגעשיקט ארויס-געשריבן די אלע שוואַכים, מיט וועלכע מע האָט אים מעהאַנע געווען אין פּיל מעקומעס, וווּ די שירע איז נאָך אין גרויס כשיוועס. דעם בריוו פאַרענדיקט

ער אזוי: „ער גלייבט, אז זיי זינען ביידע באגלייך פון די גרעסטע מעשוירערס אין דער איצטיקער אראבישער וועלט“. אף דערוף ענטפערט אים איבן סיגאל אין זיין מאקאראַניק-ליד: „דו זידל מיך ניט, האלעמיי איך שטארץ ארויס פון דער ראם, אין וועלכער דו ווילסט מיך אריינשטויסן באנאנד מיט זיך. טו א קוק אף דער זון מיט דער לעוואַנע! קענען זיי דען ביידע לייכטן צוזאמען? און וואָס פאַר א פאַנעם קען שוין האָבן דאָס לעוואַנע-ליכט קעגן דער העלער זונען-שיין?“

קאנסומע האָט אויסגעמיטן צו זאָגן עפעס וועגן אָט דער קלוימערשטער שפּאַס-ליד, גלייך ווי אָט דער ביטל-טאַן וואָלט זי אויך מיט עפעס אָנגערירט. ווייל אויב יענער דיכטער איז מער ניט ווי דער בלאסער שאַטן פון דער לעוואַנע באַטאַג, וואָס זשע איז זי שוין דעמלט? אפילע ניט קיין ווייטער, קוים באַמערק-באַרער שטערן, וואָס צאַנקט, און אלעמאַל דאַכט זיך, אָט האַלט ער באַם אַראַפּ-פאַלן. זי האָט אזא שטערן געזען פונעם הויכן טורעם אין סעויליע דורך דער גרויסער טרויב, וואָס מע האָט ערשט מיט עטלעכע יאָר צוריק אוועקגעשטעלט, און ס'קומען אַהין געלערנטע פון פיל לענדער אף צו באוונדערן און אריינצור-קוקן אין אָט דער שטערן-וועלט.

זי האָט אים אויך איצט ניט דערציילט וועגן דעם קסאוויאד, וואָס זי האָט אנומלטן געהאט געקויפט, און ערשט היינט האָט זי דאָרט איבערגעלייענט, וואָס ס'זאָגט וועגן איבן סיגאלן א באַרימטער אַראַבישער געלערנטער און קונסט-קע-נער. מע פּרעגט בא אים: „ווי קומט עס, וואָס צווישן אזויפיל זינגער איז גלייך צו דערקענען דעם איבן סיגאלן? זיינע לידער פאַרקישעפן יונג און אלט, מענער און פרויען. זיי זינען לייכט און רירן ביז טרערן. זיי זינען איינפאַך און יעדע שורע בעט זיך, מע זאָל זי אויסזינגען.“

— דער דאָזיקער אבּו ייצכאַק איבּראַהים איבן סיגאל, — ענטפערט אף דערוף דער געלערנטער, — האָט פאַרייניקט אין זיך די האַרציקע טמימעס פון א פאַר-ליבטן, די שטענדיק הונגעריקע גלוסטונג פון א פאַרזעענעם, אן אָנגעפּראַפּטן מיט באַכערישער טייווע, און די בייזע אַקשאַנעס פון א יידן אַנצורופן זאַכן מיט זייער אייגענעם נאָמען.

דאָס לעצטע וואָלט אים מער פון אלץ פאַרשאפט אַגמעסנעפעש, און דאָס האָט זי איצט ניט געוואָלט. גאַנץ ענוג, וואָס זי האָט זיך אליין דעם גאַנצן פּרימאַרגן געערגערט און האָט ניט געהאַט אף וועמען אויסצוגיסן איר צאַרן. מיט איבן סי-גאלן, האָט זי געוויסט, טאָר מען וועגן אָט די זאַכן ניט רעדן. ער פילט אפילע ניט, ווי נידעריק ס'איז געפאלן זיין מאַראַכע באַם נייעם קאַליף מוכאַמעד אבּו אבּדולאַ. ער לעבט נאָך מיט דער כשויוועס, וואָס ער האָט געהאַט באַם פּאַטער פונעם איצטיקן קאַליף, בא אבּו יאַקובן, בא וועמען ער האָט זיך שיר ניט גע-רעכנט ווי א בוזעם-פּריינט. ער פירט זיך נאָך אוף מיט דער זעלבער גייווע און מיט א מין פאַריסענער איינגעגלייבטקייט אין זיין וויכטיק גרויסן אָנזען. ער האָט זיך אפילע געקענט דערלויבן ערשט ניט לאַנג אף א מאַקאַמע, וווּ די בעסטע פּייטן האָבן געלייענט זייערע לויב-לידער פאַרן יינגערן קאַליף, אָנזופאַלן אף איינעם פון די באַליבטסטע הויף-דיכטער, אז זיין פּאַעזיע איז מער ניט ווי קונצשטיק, און די שפּראַך זיינע איז מעליצעדיק באַמבאַסטיש און ער זינגט אין א הויכן סטיל, וואָס דאַרף קלוימערשט ווייזן, ווי רייך ער איז אין ווערטער. אינ-דערעמעסן אָבער איז ער אַרעם אין געדאַנקען און אין בילדער.

דער קאַליף אליין האָט דעמלט איבן סיגאלן איבערגעשלאָגן און אים מער ניט געלאָזט רעדן. האַגאַם פיל פון די דיכטער האָבן ביים דער מאַקאַמע און א צייט נאָך איר אָפּגעגעבן דעם גערעכט איבן סיגאלן, און אים געלויבט פאַר דער

¹ צוזאַמענקום פון פּאַעטן.

קריטיק אין יעדידי־בריוו און שירים. ער האָט זיי באקומען פון ווייט און פון
נאַענט. אָבער אין דער זעלבער צייט האָבן אָנגעהויבן אַרומגיין פון האנט צו
האנט אויך אנדערע געשריפטן. פאר שפּאַט־ביליקע פּרייזן האָבן זיך פאַרקויפט
די שירים פון אבו יוסוף אל עלווירי, אין וועלכע ער האָט בייז און שאַרף אַנ־
געגריפן איבן סיגאלן, פאר דער שעדלעכער ווירקונג, וואָס זיין שאפונג האָט
אף די רעכטגלויביקע. אָט די אלע „אויך מיר“־מוסולמענער, — איז דער אויטאָר
ארויס פון די קיילים, — זיינען דער געשוויר אפן איידעלן קערפער פון דער
שיינער אנדאלויעז. און ער ווענדט זיך צו „די ריזן פון אונדזער צייט“, צו די
„לייבן פונעם מידבער“ צו די „שטאַלצע זין פון מאַגרעב“, זיי זאָלן ניט דערלויבן
זייערע הערשער באַגיין דעם שווערן פאַרברעכן, האלטן א קויפער, א ניט־גלוי־
ביקן, פאר א קאַטיב, א שרייבער. „אין דער שיינער גראַנאדע, און אויך אין
אנדערע שטעט, האָב איך שוין געזען גענוג פון די פאַרשטאַלטענע קלוימערשטע
מוסולמענער אף אזעלכע בעקאוועדיקע אַמטן, וואָס ס'וואָלטן געדאַרפט פאַרנע־
מען נאָר די עכטע, די ווירקלעכע קינדער פונעם נאָווי.“

איבן סיגאל איז לויטן אָפּשטאַם א ייד. זיין פּאַטער, דער אלטער איזראַלי
פון סעוויליע, איז איינער פון די אַנוסים¹. דער קליינער אבו יצחק איבן סיגאל
איז נאָך קיין צען יאָר ניט אלט געווען, ווען מע האָט אים צוגעגעבן דעם נאָ־
מען איבראהים, און די גאַנצע מישפּאַכע זייערע האָט עפנטלעך געמוזט מוידע
זיין, אז ס'איז ניטאָ קיין גאָט אויסער אללא, און מוכאַמעד איז זיין נאָווי.
וואָס עלטער יצחק איבן סיגאל איז געוואָרן, אלץ מער איז בא אים גע־
וואקסן די באַגייסטערונג פאַרן פּאַעטישן רייכטום, וואָס די שפּראַך האָט שוין
פאַרמאַגט, ווי אויך פאַרן אראַבישן פּאַלק מיט זיין עמונע. ס'האָט אים פאַר־
בלענדט דאָס זיגרייכע פאַרשפּרייטן זיך פונעם איסלאַם.

ווי נאָר דער עלטער האָט אים דערלויבט, האָט ער אף שטענדיק פאַרלאָזט
זיין היים, די מישפּאַכע, און מיט לייב און לעבן האָט ער זיך אָפּגעגעבן דעם
קאַמף פאר דער גרינער פּאַן מיט דער האַלבער לעוואָנע. זיין רוּם האָט זיך אינ־
גיכן פאַרדאַפּלט. ער האָט א שעם באקומען פון א דרייטן קריגער אינעם היי־
ליקן קריג און ווי אן אפּגעקומענער שטערן — א זינגער, וואָס ברענגט ארויס
פון מאָל צו מאָל די האַרציקסטע ליבע־געזאַנגען, וואָס אזעלכע זיינען נאָך ביז
איצט ניט געהערט געוואָרן אין דער אראַבישער וועלט.

די ביידע מיילעס זיינע האָבן אים דערנענטערט און באַפריינדעט מיטן נאָך
דעמלט יונגן אבו יאַקובן, דעם זון פונעם קאליף אבו יוסוף אלמאַנסור.

דעם דערפאַלגרייכן איבן סיגאלן איז שוין דעמלט ניט אָנגעגאַן, וואָס דער
אלטער קאליף האָט אָנגעהויבן אַרויסווייזן אן אומצוטרוי צו די ניט פון געבוירן
אַן, נאָר צו די שפּעטער־געוואָרענע רעכטגלויביקע. קעדיי זיי אונטערצושיידן
פון די אורשפּרינגלעך אָפּשטאַמיקע עכטע מוסולמענער, האָט ער באַפוילן, אז
די „געמאַכטע“ זאָלן טראָגן א באַזונדער שוואַרצקאַליריקן בעגעד מיט ברייטע
אַרבל, און אפן קאַפּ — אָנשטאַט א טיורבאַן א מין קאַפּצודעק מיטן אויסזען פון
א לאַקשנאַפּ. באַם נייעם קאליף מוכאַמעד אבו אַבדולאַ האָט ביכלאַל ניט
געהאַט קיין אַנזען דער גאַנצער איניען פון געזאַנג מיט פּיוט. זיינע פּערד־שטאַלן
זיינען בא אים געווען אין מער כּשיוועס ווי די מאַקאַמע־זאַלן, אין וועלכע ס'זאַמ־
לען זיך צונויף די דיכטער און געלערנטע. דער שטאַלמיסטער האָט דאָ געהאַט
א סאַך מער קאָוועד ווי דער גרעסטער געלערנטער. דערפאַר האָט איבן סיגאלן
ווייניק געקיימערט, וואָס ער איז איצט אָפּגעפּרעמדט געוואָרן פונעם קאליפּאַט
מיט זיין נייעם הערשער. ער קומט אהין נאָר דעמלט, ווען מע שיקט אים רופן,
און ווען ער ווייסט גענוי, מיט וועמען ער וועט דאָרט זיצן באַם טיש

¹ געשמאַדט מיט צוואַנג.

אינגיכן האָט מען אים ארויסגערופן אינעם הויף-פאלאץ קלוימערשט אף א מאקאמע, און דאָרטן איז געשען אַט וואָס:

פאר אן אוילעם געלערנטע און דיכטער, ווי נאָר איבן סיגאל האָט אינמיטן דעם דיספוט געעפנט דאָס מויל א וואָרט צו זאָגן, האָט אים דער קאליף אליין איבערגעשלאָגן. אלע האָבן פארגאפטע צוגעקוקט, ווי זייער הערשער האָט זיך אופגעשטעלט, אנטקעגן דעם הויכן איבן סיגאלן האָט ער אויסגעזען מיט א קאָפּ נידעריקער. די הויכגעשטעלטע אַנטיילנעמער האָבן זעלטן ווען געהאט די זכיע זען דעם קאליף אף זייערע זאמלונגען. נאָך זעלטענער, ער זאָל זיך אריינמישן מיט א וואָרט אין דער פאַלעמיק. און דאָ האָט ער מיט אן אופגעהויבענער האנט אַנגעוויזן אף דעם שטייגעבליבענעם איבן סיגאלן און אַנגעהויבן מיט די ווער-טער:

— איך בין זיכער, אז אַט דער מענטש האָט בעטאכלעס-האסינע פיינט אלע-מען, וואָס זיצן דאָ באם טיש. מיר, פארשטייט זיך, האָבן אים אויך ניט ליב. איך גלייב, איר זייט מיט מיר מאסקים, אז א ליבע דארף זיין א קעגנזייטיקע, און ניט קיין געצווונגענע...

דער אוילעם האָט איבערגעוואָרפן די בליקן אף איבן סיגאלן, וואָס האָט אראָפגעבויגן דעם קאָפּ און די בלאסע ליפן האָבן בא אים געציטערט. דער קאליף האָט זיך שוין געהאט געווענדט צום אריינגעקומענעם באדינער מיט א פאק אלטע קליידער אף דער האנט, ער זאָל העלפן זיך איבערטאָן דעם שטייענדיקן אוינטערטאן. איבן סיגאל האָט זיך א ריס געטאָן פון אָרט. מיט אן אופגע-הויבענעם קאָפּ איז ער צו צו די קליידער. ער האָט אראָפגעריסן פון זיך די בגאָדים און זיי געשליידערט אפן דיל. דאָס דיין זיידענע בונטפארביקע קארמא-זיך-העמדל האָט זיך אַינגעריסן, ווען ער האָט עס געצויגן איבערן קאָפּ. א האלבר-נאקעטער האָט ער מיט די פיס אָפגעשטויסן פון זיך דאָס בערגל מיט די ערד-קליידער, און מיט אָפענע בליקן צום שטוינענדיקן אוילעם האָט ער ווי געוויזן דאָס געפאלדעוועטע ברוסט-הערצל פון פארביקע שטאָפּן, וואָס ער האָט געהאלטן אין דער האנט.

— מיין ליבע איז פילפארביק ווי דער רעגנבויגן און איז ברייט ווי דער האַריזאָנט, — האָט ער געשטאמלט ווי נאָר פאר זיך, ביים ער האָט ארופגעצויגן די טונקל-גרויע שעמיזעטקע אפן הוילן העמד. ער האָט ניט דערלאָזט, דער די-נער זאָל אים צוהעלפן אָנטאָן אף זיך די איבעריקע קליידער, און ווען אף אים איז שוין געלעגן דער העל-געלער אויבער-מאלבעש און אפן שפיץ קאָפּ האָט זיך קוים געהאלטן דאָס לאַקשנשאַפּ-קאפעלע, האָט ער מיט א שטאַלצער שטים אויסגערופן צום אוילעם:

— איר ווייסט גאנץ גוט, ווי ס'האָט מיך ליב דאָס פאַלק. ניט ווייניקער ווי איך האָב ליב זיין שפראך...

— און דעם שיינעם מין, — האָט אַיינער פון זיינע סאָנים מיט פאראכטונג אים פאַרגעוואָרפן.

— און דעם שיינעם מין אויך. דאָ איז שוין זיכער אונדזער ליבע א קעגנזיי-טיקע, און ניט אַייער קינע-סינע און אַט די געמיינע קליידונג וועט בעקויעך זיין זי אויסלעשן.

מיט אַט די ווערטער האָט ער זיך געוואָלט לאָזן צום ארויסגאנג, האָט אים דער קאליף פארהאלטן מיט א ווונק, ער זאָל בלייבן זיצן.

און אזוי איז ער, אַנגעטאָן אין די שאנד-קליידער, אָפגעזעסן ביזן סאָף פון דער מאקאמע צווישן זיינע טויט-פיינט, וועלכע האָבן אים מיט שאַדנפרייד בא-קוקט. ער האָט דאָ אויך דערקענט בליקן פון מיטגעפיל, נאָר קיינער האָט זיך ניט געטאָרט דערוועגן עס אָפן ארויסווייזן. לעכאַלהאפּאַכעס דאָ, אינעם קאליפס

פאלאץ. אן אָפּגעווייטערטער, האָט ער זיך דער ערשטער ארויסגעכאַפּט, ווען מע האָט זיך אָנגעהויבן צו צעגייך, און איז גלייך אנטרונען געוואָרן.
...און אָט זינען שוין אריבער עטלעכע טעג, אז איבן סיגאל איז לאַכלוטן פאר-שוונדן. קאנסומע האָט אים ארומגעזוכט און אין ערגעץ ניט געקענט געפינען. א פארישעשטע האָט זי שוין ניט געגלייבט, אז זי וועט אים נאָך אמאָל זען. זי איז אלע טאָג געגאן צו אים אהיים און האָט זיך בלויז געזען מיט דער פאר-וויינטער דינערשאפט. פון זינט יענער געשעעניש איז ער נאָך בא זיך אין הויז ניט געווען. אין איינער א שלאַפּלאָזער נאכט, ווען ס'האָט שוין אָנגעהויבן צו שאַרען אָפּ טאָג, האָט קאנסומע דערהערט הינטער אירע אָפענע פענצטער דאָס שטילע שפּילן אָפּ א ראַבאב. דעם זעלבן בענקענדיקן נעשאַמע-ניגן האָט זי אנומלטן געהערט בא איבן סיגאל, ווען דער געליבטער פון זיין שיינער באדי-נערן האָט זיך אָפּ איר ניט געקענט דערווארטן. זיי האָבן זי אָפּ א שטיק אוונט בעקיוון פארהאלטן, און אינדרייען האָבן זיי האנאָע געהאט פון זיין אומדערמיד-לעכן איבערכאזערן די איינע און זעלבע מעלאָדיע.

אָבער ווי קומט דער ניגן איצט אהער, ערעו פארטאָג? עפשער איז ער גע-שיקט געוואָרן פון איבן סיגאל? זי האָט ארויסגעקוקט און קיינעם ניט געקענט באַמערקן, אָבער דאָס שפּילן דויערט אומופהערלעך. האָט זי אָפּ זיך ארופגעכאַפּט דעם ראַבראָנד, דאָס וואַרעמע מאַלבעש מיט די שליאַרקעלעך, און איז איינע אליין ארויס צו די געדיכטע פאַלמען-ביימער, וועלכע באַשאַטענען באַטאָג איר כיידער-מעיוכעד. דער טוי אָפּ די ברייטע בלעטער האָט איר געפרישט די הענט, געקושט אין פאַנעם. דאָ האָט זי מיטאַמאָל דערהערט שטילערהייט, ווי מע רופט זי אָן באַם נאַמען. דאָס שפּילן איז אָפּגעהאַקט געוואָרן, און זי איז פּלוצעם אריינגעפאַלן אין איבן סיגאלס הענט. ער האָט זי אָפּגעהויבן אין דער הייך און געהאלטן ווי א זויג-קינד בא דער ברוסט. זיין הייסער אָטעם האָט אריינגעשפּע-טשעט אין איר געזיכט:

— קאנסומע, אויזער מינער, איך בין געקומען זיך מיט דיר געזעגענען. און עפשער אָפּ אייביק.

זי האָט מיט אירע ליפן אים צוגעמאַכט דאָס מויל און ניט געלאָזט מערער רעדן. ער האָט זיך געשטיקט מיט די איינצלע ווערטער, וואָס זי האָט ניט גע-לאָזט ארויסצוברענגען צווישן איר נאַכאַנאַנדיקן אים קושן.

— איך קאָן מער ניט, — האָט ער ארויסגעקערעכצט. — קעדיי זיי זאָלן מיר גלייבן, דאַרף איך זיין... מער רעכטגלויביקער פון זיי, מער מוסולמענער, ווי מוכאַמעד אליין... און פאַר זיי וועל איך אלציינס זיין א פרעמדער. איך וויל ניט אזא גנאָד אָפּ צו דערוואָרן ווערן. איך מוז אוועק...

— איך בין מיט דיר, מיין ליבער, — האָט זי זיך נאָך געהאלטן אָנגעהאַנגען אָפּ זיין האַלדז. — איך גיי מיט דיר! איך וועל זאָגן אָט ווי יענע אין דער ביבל: דיין וועג איז אויך מינער, דיין היים וועט זיין מיין היים, און דיין לאַנד אויך מיין לאַנד...

ער האָט זי גלייך געשטעלט אָפּ די פיס און אראַפּגעקוקט צו איר אָפּ צו אריינדרינגען אין אירע בליקן. דער קנויל אין האַלדז האָט אים ניט געלאָזט קיין וואָרט ארויסברענגען. זי האָט באַהאלטן איר קאַפּ אָפּ זיין ברוסט. און שטיל צע-צויגן, גלייך ווי זי וואָלט א יישעו געהאַט מיט זיך אליין, האָט זי געפליסטערט: — וועמען פריער, וועמען שפעטער... מיר זינען מיט דיר מיט איין און דעם זעלבן שטריק געבונדן. איך בין גרייט אפּילע שוין, גלייך ווי דו, אַנטאָן אָט די בושע-קליידער.

— וואָס רעדסטו, טייערע! — האָט ארויסגעשריגן פון אים.
— דו נאַר מינער, נאַרעלע דו, — האָט זי צו אים אָפּגעהויבן דעם קאַפּ אירן, און די פּיכטע ליפן האָבן בא איר געלאַנצט מער ווי די אויגן, — איך בין דען

ניט אזא ווי דו? גרויסנקער נאר מינער. האסטו דען קיינמאל ניט געהערט פון דעם אנדאלווער יידן — דעם אראבישן דיכטער איזמאאל קעסמאנע? ער איז אליין פון דער וועלט אוועק, און די באליבטע באסיעכידע זינע האט ער אפן אייגענעם באראט געלאזט. זאל זי זיך אליין איר וועג געפינען. איצט, אויב איך גיי מיט דיר, טו איך עס ניט נאר צוליב אונדזער ליבע, צוליב דיין גליק וועגן, אָדער פאר זיך, — איך טו עס אויך צוליב די קינדער מינע. לאַמיר זיי בעסער ניט שטערן אויסצוואקסן ווי שטאַלצע זין פון דעם וויזיר.

דעם גאנצן פרימאָרגן און דעם טאָג האָט זי פארבראכט מיט אירע ביידע זין. זי האָט ארויסגעשוּקט די באדינערשאפט. אליין זיי געהאַלפן זיך אַנטאָן און דער-בײַ ניט ארויסגעוויזן קיין איבעריקע צערטלעריינען, ווי זי האָט עס ליב געהאַט צו טאָן טאַגטעגלעך באַ זייער אופשטיין אָדער באַם שלאָפן באַלייגן. ס'באַפאַלט זי אמאָל אזא ווילדער כײַשעק ארויסצוּבאווייזן די גאַנצע מוטערלעכע לײַדנשאַפט אירע, ווען זי זעט זיי באַם אויסצײען זיך, אופוואַכנדיקע, אָדער טױט-מידע פונעם טאַג ארומלויפן, ווען די אויגן באַ זיי קלעפן זיך שוין. דעמלֶט איז גוט זיך אײַנ-טוקן מיט די ליפן אין זייערע גלידער. אויסקושן די גראַבלעכע פיסלעך העכער די קני באַ דזשאַבלינען און באַם יינגערן האסאן דאָס הינטערן קאַפּ-גריבעלע פון יענער זײַט האַלדז, וואָס איז אזוי רירנדיק פאַרהוילן הינטער דעם געקרייזל פון די האָר. מע האָט דאָך געמיינט, ניט צום לעבן איז ער אף דער וועלט געקומען. ער איז ארויסגעקומען מיט פערציק מינוט שפעטער פון דזשאַבלינען. ער איז גע-ווען גרעסער און שווערער פונעם בכאָר, ס'האַט אָבער לאַנג געדויערט, ביז מע האָט דערהערט פון אים דעם ערשטן פיפּס. די הייבאַם האָט געטיינעט, אז זי האָט צו טאָן געהאַט ניט מיט איין צוויילינג, אפילע באַ אַ דריילינג איז איר ניט אַנגעקומען אזוי שווער דאָס אָפּנעמען. מע האָט עס געהאַלטן פאַר ניסיס-וועניפּ-לאַעס, וואָס זי מיט איר קליינגעוויקסיקייט האָט געקענט אויסטראַגן און ארויס-ברענגען צוויי זין. איצט וועט זי אפילע ניט דערלעבן זען זייער אונטערוואקסן. אַט אין א יאָר צוויי-דריי ארום וועלן זיי שוין עפּשער אריבערשטייגן איר גרייס. דער קלענערער וועט זיכער זיין געראָטן אין איר טאַטן, אַ מיטל-הויכער, ער האָט אין זיך דעם זיידנס קלוגן אויסזען און זיין ברייטן שטערן. ער האָט זיך שוין ארופגעוואַלגערט אַ נאַקעטער אף אירע קני, נאָר זי שטעלט אים אראָפּ פון זיך. זי לאַזט זיך אויך ניט אריין אין אַ שפּיל מיט דזשאַבלינען. זי וויל ניט, אז אַט דער פרימאָרגן זאל זיך פאַרגעדענקען באַ זיי ווי אַ ליבלעך-וואַרעמען לעצטן זיין מיט דער מאַמען.

זי איז דאָך שוין גרייט געווען צו אַ סאַך אַ שווערערן ניסאַיען, ווי אַט דאָס אף שטענדיק צעשיידן זיך. אַ ניסאַיען אַ פּינלעך אויסזיכטלאָזן פאַר זיך, און עפּשער נאָך מער פאַר די קינדער. ווען זי האָט זיך דערוואַסט, וואָס ס'איז פאַר-געקומען מיט איבן סיגאלן און האָט אים עטלעכע טעג נאַכאַנאַנד ניט געקענט געפינען, האָט זי שוין געהאַט פעסט באַשלאָסן אליין אַנטאָן אף זיך די שאַנד-קליידער און באַווייזן פאַר דער גאַנצער וועלט, ווער זי איז. מיט וואָס איז זי בעסער פון אים און פון אירע טויזנטער שוועסטער מיט זייערע מאַמעס, וואָס זינען געצווונגען ארויסצושטעלן אָפּן זייער מינדערווערטסיקייט? דער הויכגע-שטעלטער מאַן אירער וועט זי פאַרשטייט זיך, באַלד פאַרטרייבן. די קינדער אירע וועלן אַנווערן זייער מאַמען, און ס'וואַלט אף זיי געבליבן הענגען דער קאַינצייכן פון ניט קיין פּלווערטיקע צווישן זייערע ברידער, און אויך פאַר זייער טאַטן דעם וויזיר וואַלטן זיי געווען ווי אַ פּלעק אין דער מי-שפּאַכע.

איצט איז פאַר די קינדער בעסער. איר אַנטרינען וועט אויסגעטייטשט ווערן ווי אַ געוויינלעכער ווייב-פאַראַט. מענטשן האָבן געוואַסט, אז זי לעבט ניט גערן מיט איר פּעסלאַרטיקן וויזיר. מע האָט אויך גערעדט מיט ניט ווייניק רעכילעס-

טריבערני וועגן אירע באציונגען מיט איבן סיגאלן. איז דאס סאָפּאָלאָאָף אַרויס-
געשוומען ווי בוימל אפן וואסער. זאָל מען אזוי טראכטן. אזוי איז גוט פאר איר,
און נאָך בעסער פאר אירע קינדער, מיט וועלכע זי קען זיך נאָך אלץ ניט צע-
שיידן. ס'איז שוין נאָך האַלבן טאָג. זי האָט מיט זיי אָפּגעפּרישטיקט, אַרויסגע-
פּאַרן רייטנדיק אָף אַ לאַנגן שפּאַציר הינטערן שטאָט צום קאַראַוואַן סאַריי¹, וווּ
זי וועט זיך דאַרפן באַגעגענען מיט איבן סיגאלן. דערנאָך האָט זי מיט זיי אַ פּאַר
שאַ פאַרבראַכט צווישן די דופּטיקע ציטרוס-פּלאַנצן אפן דאַך. ווען די זון האָט
גענומען באַקן, האָט זי זיך מיט זיי אַראָפּגעלאָזט אין גאַרטן אונטערן שאָטן פּון
די אלטע פּאַלמען, און באַ דער אָפּקילנדיקער לופּט לעבן די פּאַנטאַנען מיט זייער
אומפּהערלעך-צעשפּריצטע שטרעמעלעך וואסער אָף אַרום און אַראָפּ האָט זי
דערציילט די זין אירע די געשיכטע, ווי דער פּאַטריאַרך איבראַהים האָט גע-
בראַכט יצכאַקן, דעם זון זינעם, צו דער אַקיידע. ווען ס'איז געקומען זייער צייט
צום צווייטן עסן גיין, האָט זי זיי אַראָפּגעפירט אינעם אלגעמיינעם עס-צימער
פאַר די קינדער פונעם וויזירס אלע איבעריקע פּרויען. באַגלייך מיט נאָך מאמעס
האַט זי אָפּגעווארט, ביז זיי האָבן אָפּגעגעסן, און נאָכדעם זיי אליין אָפּגעפירט
באלייגן צום באַטאַגיקן שלאָף. זי האָט זיך שוין ניט געקענט דערווארטן, ביז זי
וועלן ווי געהעריק איינשלאָפן. זי האָט נאָך אזויפיל צו טאָן ביזן פאַרלאָזן די
היים אָף שטענדיק! און קעדיי זיי נאָכאַמאַל ניט צו צערודערן, האָט זי זיך ניט
פאַרגונען אפּילע געבן זיי אַ לעצטן קוש. אַ פאַרקלעמטע האָט זי ניט אַראָפּגע-
נומען די פאַרנעפּלטע פייכטע בליקן פון זייערע פאַרדרעמלטע פענעמלעך, ביים
זי האָט געמאַכט פאַמעלעכע טריט אָף צוריק. די פיס האָבן זיך באַ איר געפּלאַנ-
טערט, און דאָס האַרץ האָט געשלאָגן ווי פון אַ דערשרעק. ווען זי האָט זיך אין
דער שוועל אָנגעשטויסן, האָט דער יינגערער, האסאן, אן עפּן געטאָן איין אויג,
אַבער ווען זי האָט אים מיטן פּינגער אַ דראַע געטאָן, האָט זיך באַ אים דער
שוואַרצאַפּל איבערגעדעקט, און זי האָט צוגעווארט ביזן דערהערן זיין שלאָף-
אַטעם. דעמלט האָט זי שטיל פאַרמאַכט נאָך זיך די טיר און איז פון דאָרט אוועק
אין ביבליאַטעק-צימער.

דאָ האָט זי אויך זיך לאַנג ניט געקענט צעשיידן מיט די עטלעכע צענדליק
מאַנסקריפטן, איר טייערסטן פאַרמעגן. זי האָט אָפּגעלייגט אין אַ זינט אירע איי-
גענע קסאָוויאַדן, דעם טאַטנס אַ דיוואַן פון די אלע שירים, וועלכע זי האָט פאַר-
שריבן לויטן זיקאַרן, און אַריינגעפאַסט אין אַ פּרעכטיקן איינבונד, אַריינגעפאַסט
אין אויסגעפּוצטע טאָוולען איבן סיגאַלס שאַפּונגען, געשריבן מיט זיין האַנט-
שריפט, וווּ זי האָט אליין יעדע ליד זינע באַקרוינט און אַרומגעצירט מיט אַראַ-
בעסקן און בילדער. מיט גרויס ערפּאַרכט האָט זי געמישט די פאַרמעט-בלעטער
פון די אַנדערע ספּאַרים, און אין יעדן קסאָוו האָט זי דערקענט דעם איבערשריי-
בער און אין יעדן איינבונד דעם איינבינדער. זי האָט זיי שטענדיק אזוי גרויס-
מוטיק באַגייטיקט פאַר זייער קונסט. זי האָט ניט געקאַרגט פאַטערן אויצרעס,
קעדיי אונטער דער האַנט זאָל באַ איר שטענדיק זיין אַ גוטער קאַפּיסט. וויפּיל
פון זיי האָט זי אַריבערגענאַרט פון אַנדערע שטעט, אָף צו איבערשריבן פּיל
נייטיקע כיבורים און איבן סיגאַלס לידער-העפטן. אזעלכע טייערע קסאָוויאַדן
געפינען זיך נאָך באַ זיי אָף די הענט, און זי וועט עס איצט מוזן לאָזן אָף העפּ-
קער. היינט דאָס, וואָס סע בלייבט דאָ? ווער וועט זיך באַנוצן דערמיט? אירע זין,
ווען זיי וועלן אויסוואַקסן, וועט עס עפּשער אָנגיין ניט מער, ווי ס'גייט אָן דעם
טאַטן זייערן, דעם וויזיר.

זי איז געקומען צום באַשטימטן אָרט, וווּ איבן סיגאַל האָט אַרויסגעקוקט אָף
איר ניט מיטן צירונג און מיט די טייערע קליידער, נאָר מיט אַ פעקל ספּאַרים

¹ אַפּריראַרט פאַר קאַראַוואַנען.

אריבערגעוואָרפן פון ביידע זיטן זאָטל, און מיט א זעקעלע רענדלעך, וואָס זי האָט געהאלטן אָף זיך, אונטער אירע בגאָדים.

אַט אזוי האָבן אינעם שטאַקפיניצטער ביידע רייטעריער פאַרלאָזט די שטאַט, די היים און די האַרציק־נאַענטע. וואָס זיי האָבן יאָ מיטגעפירט מיט זיך, דאָס איז די דראַענדיקע געפאַר אָף געכאַפט צו ווערן. נאָר דער וויזיר האָט זיך ערשט אַרומגעקוקט אין א וואַך אַרום, אז די אויסדערוויילטע פון זיינע פרויען איז מיטאַמאָל אַנטרונען געוואָרן, און, וויזט אויס, אָף שטענדיק... און ער איז ערשט צום סייכל געקומען, ווען מע האָט אין שטאַט אָנגעהויבן רעדן, אז אויך דער דיכטער איבן סיגאל איז פאַרשווינדן. מע האָט אפילע געזאָגט, אז ער האָט ניט געקענט איבערטראַגן די כאַרפּע, וואָס ס'איז מיט אים אָפּגעטאַן געוואָרן אינעם קאַליפּס פאַלאַץ, און ער האָט זיך אַ מיסע אָנגעטאַן. נאָר צום קאַליף אליין איז דערגאַנגען, אז ער איז פאַשעט אַנטלאָפּן. וויאָזוי? און מיט וועמען? מיט וועמענס הילף? דאָס דערווייל ווייטט בלויז דער וויזיר און דער עלטסטער סאַריס איבער דעם וויזירס ווייבער, וואָס האָט זיך פון טאַמיד שטאַרק געערגערט, האַלעמיי אַט דער קליינער קאַנסומען ווערט געגעבן שוין צופיל פּרייהייטן. אויך איצטער, אָנשטאַט זיי אָניגאַן און ברענגען געבונדענע אָף צוריק, לאָזט אים דער האַר זיינער ניט מאַכן קיין טומל.

פאַר דער צייט האָבן שוין קאַנסומע מיט איבן סיגאלן נאָך די אויסמאַטערן־דיקע באַנאַכטיקע וואַנדלונגען זיך ענדלעך צוגעשלאָגן צו דער גרענעץ פון אַראַ־גאַניע, דער קריסטלעכער מעלוכע, וווּ זיי וועלן עפּשער קענען אַ ביסל אָפּרוען פון זייער שווערן וואַנדער־וועג און זיך ניט דאַרפן אזוי גיך לאָזן אָף ווייטעריקן וואָגל. זיי האָבן זיך אוואַדע ניט געריכט, אז אין דער שטאַט באַרסעלאָנע וועלן זיי אָפּגענומען ווערן זייער פּריינטלעך דורך אַ ייִדישן נאַסי איבן שעשעט — אַ מענטש, וואָס איז אזוי פאַרקאַכט אין שירע, אז ער איז גרייט זיי אויסהאַלטן מיט אלעם גרייטן, אבי זיי זאָלן זיך פילן ווי באַ זיך אין דער היים און קענען ווייטער אָנגיין מיט זייער שאַפּן.

איז ער איצט דאָ, דער באַרימטער איבן סיגאל, וועגן וועמען אַלכאַריזי האָט זייער געלונגען אַ זאָג געטאַן: „אַתּמול אַפרוּח עכּשיוּ ביצה“¹. ס'בלייבט נאָר צו האַפּן, אז פון אַט דעם איי זאָל זיך נאָכאַמאָל אויספיקן אַן אַדלער... דערווייל פילן זיי זיך נאָך, דעם נייע אַרכים, ווי ניט־געווינטשענע קעסטקינדער באַ אַ פרעמדן טיש, אַרום וועלכן עס געניסן דערהויפּט די, וואָס שאַפּן דעריקער אָף דער ווייט ניט היימלעכער ביב־שפּראַך, און זעלטן ווער פון זיי אויך אָף אַראַ־ביש. האַגאַם דאָס נייע פאַרפאַלק האָט שוין לעגאַמרע אַראַפּגעוואָרפן פון זיך דעם פאַרהאַסטן לעוויש זייערן, די אַרופּגעצווונגענע מוסולמענישקייט, און זיי האָבן גענומען כּופּע־אַקדושן כּדת משה וישראל², האָט עס זיי אָבער נאָך ווייניק דער־נענטערט צו די מענטשן, וואָס רינגלען זיי דאָ אַרום, און דעריקער דאָס האָט אויך ניט באַווירקט, זיי זאָלן אזוי לייכט קענען פאַר זיך אומקערן זייער פּריער־דיקן שאַפּונגס־גייסט.

איבן סיגאל האָט זיך לאַכלוטן געענדערט. ער איז ווי אינגאַנצן אויסגעליידיקט געוואָרן פון די געוועזענע אימפּולסן און ליבע־געפילן, מיט וועלכע ער איז פול געווען ווי אַ מילגרוים. ניטאָ באַ אים די דערוואַכונג און די צאַרטע דערשפּירונג פון אַט אינעם סוידעסדיקן ציטער, וואָס האָט אים בעיאַד געהאַט אָנצוצינדן און

¹ נעכטן אַ הינדעלע, איצט אַן איי.
² לויטן ייִדישן דיין.

זיין געמיט דערהייבן. איצט אָבער... גלייך ווי ער וואָלט גאָר קיינמאָל קיין אליעס־נעשאַמע¹ ניט איבערגעלעבט.

ווען ער האָט זיך אַנומלטן באַקלאַגט אָף דעם, וואָס ער איז מיטאַמאָל גע־וואָרן פּרוּכטלאַז, האָט יאָסעף בען מעיר, דער אלטער זאבארע, באַ זיך אַ טראַכט געטאָן: „א היפּעלע שפּיז קאָן דעם לייב ניט אָנזעטיקן.“ ער איז פּאַרט געווען אַ שעמדאָווער אין די אַראַבישע לענדער, און פּלוצעם אָנווערן אָט דעם גרויסן אָנזען, מיט די אלע רומפּולע צייטן, וואָס ער האָט איבערגעהאַט נאָך פאַרן פּרי־ערדיקן קאַליף, ווען ער האָט זיך געבאַדן אין אוישער און אין קאָוועד, הען ווי אַ מעשוירער, הען ווי אַ קריגס־העלד! איז קיין כידעש ניט, וואָס ער האָט איצט פאַרלוירן דעם שווינג זינעם. נאָר נישקאַשע, די טפּילע־לידער, צו וועלכע ער האָט זיך לעצטנס גענומען, וועלן זיין אַ יעש אין אונדזער אייגענעם היכל הי־צירה² פאַר זיי... פאַר די, וועמען ער האָט דאָס גאַנצע לעבן אָפּגעדינט, איז ער שוין אָף שטענדיק אַ מעס.

ניט אלע זינען דאָ מאַסקים מיטן מעכאַבער פּונעם „ספר השּׁעשועים“. ווען דער אלטער זאבארע האָט זיין מיינונג וועגן איבן סיגאַלן אַרויסגעזאָגט פאַר מענטשן, זינען אייניקע גלייך גרייט געווען אים מעקאַטרעג צו זיין, און דער שאַרפּסטער קעגנער זינער איז געווען זיין אייגענער זון יאַעל. ער האָט זיך ניט געשעמט אַרויסצושפּרינגען:

— נישקאַשע, ס'איז ניט קיין אומגליק, דעם קעמל האָט זיך פאַרוואָלט גרויסע הערנער, האָט מען אים די אויערן אויך אונטערגעשניטן.

דער וויקועך מיטן זון אַרום איבן סיגאַלן האָט זיך ניט איין מאַל צעפּלאַקערט. ווען זיי זינען געווען זאַלבעצווייט באַם אלטן אין צימער, האָט ער מיט יאַעלן איינגעטיינעט:

— ווער פּון אונדזערע גרויסע האָט דען אויסגעמיטן זיך צו באַנוצן מיטן אַראַבישן לאָשן? אפּילע דיין באַליבטער יעהודע האַלייווי האָט עס געטאָן. מיר זינען טאַקע, ווי דו זאָגסט, שפּראַך־שנאַרער באַ די אומעס, צווישן וועלכע מיר לעבן. פאַרגעס אָבער ניט, אז באַותו זמן³ זינען מיר גוּוירים־אַדירים, וואָס מיר קענען שאַפן אָף אלע זייערע לעשוניעס.

אָבער וואָס האָט עס פאַר אַ שניכעס צו איבן סיגאַלן? ער האָט זיך ביכלאַל אָפּגעריסן פּון זיין שטאַם און ניט נאָר צוליבן לאָשן? ער, יאַעל, האָט דאָ ניט לאַנג שאַרף געזאָגט וועגן דעם דער שיינער קליינער קאַנסומען:

— ס'איז ניטאָ קיין געוויקס, וואָס זאָל ניט האָבן קיין אייגענע וואַרצלען.

ס'איז ניטאָ קיין צווייגל, וואָס זאָל ניט זויגן די זאַפט פּון דער מאַמע־ערד, אין וועלכער דער שטאַם פּון בוים איז פאַרוואַרצלט. ווען ניט, איז דאָס אַ פאַרטריקנט שטענגל, וואָס האַלט באַם אָפּפאַלן. — בייסמיסע האָט ער זיך אַ כאַפּ געטאָן איר אָנטאָן דאָס שיכל, וואָס ס'איז באַ איר אַראָפּ פּונעם פּוס, האָט אים אַ שלאַג גע־טאָן דער רייעך פּון בסאַמים, וואָס האַלטן זיך אינעם קנאַפּ־אויסגעווייל. ער האָט מיט אַ צעהעלטן שמייכל צו איר אַרופּגעקוקט. — איך האָב געוויסט, אז ס'איז אַ גרויס קאָוועד און אפּילע אַ מיצווע העלפן אָנטאָן אַ בען־טוירע די שיך אָף די פּיס, אָבער אז מע באַקומט שוין אַפּן אַרט דעם סכאַר־מיצווע, דאָס האָב איך זיך ניט פאַרגעשטעלט.

זי איז געווען זיכער, אז ער וועט איר באלד אויך זאָגן וועגן דער צאַרטער געטאַקטיט פּון אירע איידעלע פּיס. האָט זי זיך ניט וויסנדיק געמאַכט און פאַר־כידעשט אים אָנגעקוקט.

¹ גייסטיקע דערהייבונג.

² שאַפּונגס־טעמפל.

³ אין דער זעלביקער צייט.

— איך פארשטיי ניט, וועגן וואָס פאר א סכאַר דו רעדסט?

— דעם דופטיק־אינגענעמענעם בסאַמיס־רייעך, וואָס פארשיקערט. וווּ באַ האַלטסטו אים דאָרט? — האָט ער געוואָלט אויסגעפינען די עפענונג אינעם קנאַפל. נאָר קאַנסומע איז שוין געשטאַנען אָף ביידע פּיס און זיך געלאָזט צום אַרויס־גאַנג. זי האָט אים איבערגעלאָזט אליין אין איר צימער, און יאָעל האָט דאָ נאָך געפילט איר זיין דאָ, די וואַרעם פון איר ליב קאָל און די געטרײַ־מילדע האַסקאָ־מעדיקינט באַם אויסהערן אים מיט א מיין קלוגן שווינגן. זיי האָבן אָפטע אַזעלכע געשפרעכט פאר דער לעצטער צייט. זי איז א מאמע פון צוויי זין, איז עלטער פון אים מיט גאַנצע צוועלף יאָר, און אויב זי איז ניט קיין בען־טוירע, ווי ער האָט זי נאָרוואָס אין א שפּאַס פאַרגליכן, איז זי דאָך אַלקאָלאָנעם א בת תלמיד חכם¹. איר טאַטע איז געווען פיל אָנגעזאַפט מיט ייִדישער און וועלטלעכער כאַכ־מע. אויך זי אליין מיט אירע שירים... איז אים טאַקע שטאַרק נישט די שטענדיקע גרייטקייט פון אַט דער יפת תואר² אויסצוהערן די אלע טינעס און טאַרומעס, וואָס ער האָט צו איבן סיגאַלן און אויך צו איר טיילווייז. ער צינדט זי ניט איין מאָל אָן מיט זיין פייער, ווען ער רעדט פונעם טיפן האַרצן, זאָל זיין אפילע צו אַזעסדיק און דרייסט, אזוי ווי דעמלט, ווען איבן סיגאַל האָט פאַרגעלייענט איינע פון זיינע לעצט אָנגעשריבענע טפילעס.

ס'איז געווען פאר א מעסיבע פון די כאַשעווסטע געסט באַם נאַסי. דער נאַסי איבן שעשעט אליין איז אויך געווען דערביי. דער באַרסעלאָנער טוישעוו אהא־ראָן האַלייווי, דער מעכאַבער פונעם ספר החינוך³, וואָס איז געגעבן מיט ליכטן לאָשן פארן פּאָשעטן פּאָלק און איז צעטיילט אָף פאַרשעס פאר יעדער וואָך באַ־זונדער, האָט וועגן איבן סיגאַלס טפילע באלד א זאָג געטאָן מיט דער גאַנצער האַרבקייט:

— דאָס איז א געבעט צום מוסולמענישן גאַט, פּונקט אזוי גוט ווי צום קריסט־לעכן. ראק ניט פארן גאַט פון ייִסראַעל. צו אונדז האָט עס קיין שום שניכעס ניט!

די רויטע באָרד האָט באַ אים געפלאַמט, און די ליפן זיינע האָבן נאָך געציי־טערט, גלייך ווי ער וואָלט נאָך ניט דעם גאַנצן קאַס אַרויסגעבראַכט. איבן סיי גאַלן האָט עס ווי איינגעשרומפן. ס'האַט אָף אים מער געוויקט דאָס שווינגן פון די איבעריקע, ווי דער אָנפאַל פון אַט דער בריע. נאָך איידער ער האָט גע־פרוווט עפענען דאָס מויל, האָט דער בייזער ייד נאָך צוגעגעבן:

— אונדזערע נעווייזן האָבן געגלייבט אין מלא האַרץ דעה⁴, אָבער געשען וועט עס לאַכלוטן אָן צוואַנג.

דאָ האָט זיך אַריינגעמישט דער מילדער באַניפּאַז ווידאַל. אין באַרסעלאָנע שעמט ער מיט זיין קעגנערשאַפט צום ראַמבאַם. ער איז אויך א גרויסער ערד־באַזיצער, און אָף זיינע פעלדער איז ער מעקניעם „פּאַה און שַכּחָה“: ער לאָזט קיינמאַל ניט אָפּשניידן די גערעטעניש ביזן לעצטן פּאַס פעלד און לאָזט זיך ניט אומקערן צו צונויפּואַמלען די פאַרבלייבענע זאַנגען אָדער נאָך א פאַרגעסע־נעם גאַרב טווען. אין וויינגאַרטן און באַ די איילבירט־ביימער גיט ער אַכטונג און לאָזט ליגן די ריפּע און די אליין אָפּגעפאַלענע ניט ריפּע פייערעס אָף העפ־קער. די פּויערים — שכינינים לאַכן פון אים און קלייבן עס באַהאַלטענערהייט אונטער. זיי קענען זיך אלץ ניט דערוואַרטן אפן זיבעטן יאָר, ווען ער זאָגט זיך אינגאַנצן אָפּ פון אַראָפּנעמען די טוועס, און דערהויפּט אפן שמיטע־יאָר, ווען ער וועט באַטל מאַכן אלע כּויוועס, וואָס ווער פון די פּויערים איז אים שולדיק.

¹ א טאַכטער פון א טאַלמיד־כאַכעם.

² שיינער פּרוי.

³ א בוך וועגן דערציונג.

⁴ די וועלט וועט זיין פול מיט וויסן.

ער דערציילט איצט מיט א ווייכער שטים וועגן א געוויסן הערשער, וואס האט באפוילן, מע זאל ארויסגעבן דעם באלבטן מעשוירער זינעם א ריטפערד, א מויזלטיר, א קעמל, אן אייזל און א קנעכט. דערביי האט ער געזאגט: ווען ס'איז פאראן נאך עפעס, אף וואס מע קען פארן ריטן, וואלט ער עס אים אויך געשענקט. אין דער טפילע, וואס מיר האבן נארוואס געהערט, בעט דער מעשוירער קויעך אף צו קענען בייקומען אונדזערע סאנים...

— דו זאג מיר, איבן סיגאל, — האט ווידאל זיך א קערעווע געטאן מיטן פאנעם צו אים, — ווען האבן מיר, יידן, אנגעווארפן אנדערע פעלקער אונדזער גלויבן? ווען האבן מיר וועמעןס'איז געצוונגען אנצונעמען אונדזער געדאנקען-גאנג, אונדזערע מינהאגים, אונדזער לעבנשטייגער?

— איך! איך האב געצוונגען! — האט איבן סיגאל זיך א הייב געטאן, — איך האב זייער לייכט און גערן אנגענומען דאס מאכמעדאנישע גלויבן, איך בין גער-ווען ניט דולדיק צו די אלע, וואס האבן עס ניט געטאן, אזוי ווי איך. איך האב גארניט געהאט צו די, וואס האבן באצייטנס דאס לאנד פארלאזט. איך בין גלייכגילטיק געווען צו די, וועלכע זיינען שפעטער אנטלאפן. נאך די יעניקע, וואס זיינען מיט אונדז געבליבן, האב איך ניט געקענט מויכל זיין די מינדסטע אפווייכונג פונעם נייעם גלויבן. ס'האט זיך מיר אלץ געדוכט: זיי זיינען מיר דער דארן אין אויג. זיי פאטערן מיר די מאראכע, דעם ווערט מינעם. און דער קלענ-סטער וואקל זייערער נעמט עפעס אויך אפ פון מיין געטרישאפט, פון מיין מיט לייב און לעבן איבערגעגעבנקייט צום אלדאס נייעם. א רעשטל פון א פריערדיקן מינהעג, א ניט אראבישער אויסדרוק אין זייער לאשן האט אזוי ווי פארמינערט מיין וואג און די שליימעס פון מיין עכטער אראבישקייט סיי אין דער שאפונג, ווי אויך אינעם לעבנשטייגער. איך בין געווען דער מענטש, וואס האט אונטער-געזאגט מיין הערשער דעם קאליף, ער זאל פארניכטן אלץ, וואס ס'איז געשאפן געווארן אפן לאשן איורוי, און ווען איך וואלט געוואוסט, אז ס'איז נאך פאראן ווער, וואס באנוצט זיך מיט דער שפראך צום שאפן, בין איך גרייט געווען אים צו מאסערן, ער זאל געשטעלט ווערן תחת חרב¹. איצט, ווען איך זאל בעיאד האבן, וואלט איך איינינעם מיט דער צונג ארויסגעריסן פון זיך דאס אראבישע לאשן, אף וועלכן איך דענק, און רעד, און שרייב...

מע האט זיך אף אים ארופגעווארפן מיט קוילע-קוילעס און אים צוגעמאכט דאס מויל. דאס נארוואס געזאגטע האט קימאט בא אלעמען ארויסגערופן א דער-ווידערונג, און ס'האט זיך צעפלאקערט א שטורמישער וויקועך, בא וועלכן ס'האט זיך צופיל צעהיצט דער אלטער זאבארע. ער האט פון גרויס אופרעגונג ניט גער-קענט דערוואגן דאס, וואס ער האט געוואלט. האט בא אים דאס רעדן איבער-געכאפט אלכאריזי:

— דאס אראבישע לאשן איז דא גאט די נעשאמע שולדיק. אין וויפל מעדינעס רעדן יידן אף אט דער שפראך? און וואס האבן זיי שוין ניט געשאפן אף אט דעם באפליגלטן לאשן פאר די לעצטע עטלעכע הונדערט יאר? נאך פריער פאר זייער נאווי האבן מיר שוין געהאט די מעשוירערס אל סאמועל און דעם זון זיינעם שוראיק.

— און די משוררת מרת שרה², — האט זיך דער אלטער זאבארע נאך אלץ ניט בארויקט, — איך האב בא די איבן טיבאנס געזען אין א קסאוויאד איר א בינטל שירים פון מיט א האלבן טויזנט יאר צוריק, עכטע פרחים³.

1 אונטער דער שווערד.
2 די דיכטערן סארע.
3 בלומען.

— איז דען די זאך אינעם לאַשן? — האָט אלכאריזי נאָך ניט פארענדיקט דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגן. — אַט אינעם דייטשן־לאַנד האָבן יידן לאַנג אָנגע־הויבן רעדן אפן לאַשן אשקענאזי. ווער ווייסט, וואָס ס'קען נאָך פון דעם ווערן? אוועלכע גרויסע יעצירעס ס'קענען געגעבן ווערן אף אַט דער שפראך... און אף מירערך פון אשקענאז ליגן די מעדינעס פון די סלאוון. ווער וועט מיר זאָגן, וואָס פאר אַ לאַשן אונדזערע ברידער באַנוצן דאָרט? די שפראך איז באַ אונדז אַפט די האַלבאַשע, דער קנקן. אין וועלכן אונדזער אַלדאָס געשאַפענע ווערט אָנגע־זאַמלט אף עס אויסצופאַרהיטן פאר די קומענדיקע דוירעס. אַט אף דערוף איז טאַקע כּאל דער פּאַסעק אַל תּסתכל בקנקן אלא במה שיש בו.¹

דאָ איז פּלוצעם ארויסגעשפרונגען יאַעל. צי ס'האָט אים נאָך וויי געטאָן דער פאַרדראָס פאַרן טאַטנס צו גרויסער אופרעגונג. צי אין אלכאריזיס לעצטן אויס־פיר האָט ער געפונען עפעס אזוינס, וואָס האָט אים אָנגעצונדן? אזוי אַדער אַנ־דערש, נאָר ער האָט מיט פאַרביטערונג גענומען פאַרוואַרפן איבן סיגאַל:

— איר קומט צו אונדז, ווען מע צאַפט פון אייך בלוט, מיט אייערע וויי־געשרייען און מיט די ראַכמיס־גוואַלדן. מיר נייטיקן זיך ניט אין קלאַגמוטערס, מיר האָבן זיי גענוג אָן אייך. מיר דאַרפן אייך ניט די יעניקע יידן, וועלכע קומען צו אונדז מיטשטאַרבן. אף צו מיטלעבן ביסטו אוועק צו אַנדערע און פאַר זיי האָסטו געשאַפן. איצט, אז די אַנדערע האָבן דיך אָפּגעשטויסן, ביסטו געקומען זיך באַהעפטן מיט די, פון וועלכע דו ביסט אוועק אף שטענדיק. האַגאם דו ביסט דאָרט געווען אַ צוגעקומענער און ניט קיין אייגענער. האָסטו געמיינט ווערן דער זינגער פון אַ פרעמד פּאַלק, זויגן די זאַפטן פון אַ פרעמדן שטאַם. ס'איז פאַראַן אזא בלומען־בלעטל, וואָס וואַקסט אָן פאַרב און אָן רייעך. ווייל ס'האָט ניט קיין אייגענעם לופט־וואַרצל, זוכט עס אַרייַנצוכאַפן, אָן אַטעם טאָן מיט עפעס פּרעמדס. דאָס איז ניט אף זיכער. און אוואַדע ניט אף לאַנג...

פון זיינע רייד האָט אַ ווייע געטאָן מיט אזא אָפּנקייט, אז אלע זיינען ניש־טוימעם געבליבן. דאָ זיינען ארויסגעזאָגט געוואָרן ווערטער מיט אזא דרייסטער קלאַרקייט... ווערטער און מאַכשאַוועס, וואָס האָבן זיך עפשער אויך באַ אַנדערע גענעסטיקט, באַ וועמען נאָך דערווייל אונטער אַ נעפל, און באַ וועמען שוין גאַנץ דורכגעטראַכטע, בוילעט אָפענע, נאָר אָן דער געוואַקסנע זיי ארויסצוזאָגן מיטן פולן מויל. באַ אלכאריזין האָט זיך דער שמיכל פאַרפלאַנטערט צווישן באַרד און פייעס. פון זיין אַנשוויגן ווערן האָט אַראַפּגעקוקט אַ באַפרידיקונג, ווי ער וואָלט זאָגן: נו, מער האַב אייך שוין ניט וואָס צו זאָגן, ער האָט פאַר מיר אַלץ ווי אפן טעלער ארויסגעלייגט.

באַ יאַעלס טאַטן, דעם אַלטן זאַבאַרען, האָט די באַווייליקונג אָנגעקוועלט טיף אינעווייניק, האַגאם אויסערלעך האָט פון אים געבלאָזן מיט אומצופרידנקייט און פאַרדראָס אפן זונס כּוצפע. איבן שעשעט האָט זיך געקראַצט אין דער גרייז־גרויער באַוואַקסנקייט אפן פּאַנעם מיט אַן אויסזען, ווי ער וואָלט דאָ געוואָלט עפעס אויסבעסערן, נאָר דאָס האַסקאַמעדיקע צושאַקלען פון נאָך אַנדערע ביי־וועזנדיקע האָט אים אָפּגעהאַלטן דערפון. איבן סיגאַל אליין, דער געטראַפּענער, האָט מיט זיינע בליקן מילד אַרומגעכאַפט אַט דעם דאַרלעך־שלאַנקן יונגן באַכער, וועגן וועלכן ער ווייסט גאַנץ גענוי, אז ער האָט ניט קיין מינדסטע שייכעס צו וואָסער־ניט־איז שאַפונג. דער יונג האָט נאָך קיין איין שורע קיין אייגענע ניט אָנגעשריבן. די גאַנצע אוודע זיינע איז מעדיצין. איז ווי קומט ער זיך ארויס־שטעלן פאַר אזא מיידים אין גייסטיקע זאַכן? ער וועט, פאַרשטייט זיך, אפילע ניט פרווון אָפּפּרעגן די אלע האַלבע און גאַנצע עמעסן, וואָס מע האָט אים

¹ קיילע.

² קוקט ניט אף דער קיילע, נאָר אף דעם, וואָס אין איר געפינט זיך.

נארוואס פאָרגעוואָרפן, און מיט אַט דעם כּוצפּעניק וועט ער זיך אוואַדע ניט אַרײַנלאָזן אין וויקוכים. אָבער אַט די אלע מענטשן ווייסן דאָך גאַנץ גוט דעם באַדייט פון אַט די פרעמדע זאַפּטן, וואָס דערנערן א וועלט. ווי נאָר ס'שלאַגט ערגעץ א פּילבאַר האַרץ... א דענקענדיקער מויעך, אין אוועלכער מעדינע ס'זאָל ניט זײַן, צו אוועלכן דער מענטש זאָל ניט געהערן... איז אויב ער וועט ניט צופאַלן צו אַט דעם לעבעדיקן קוואל פון אַראַבישן וויסן, איז וווּ נאָך וועט ער זײַן דאָרשט שטילן? בא די אמאָליקע העלענער, פון וועלכע ס'איז קײן סאָ-ריד-אופאָליט ניט געבליבן? בא די פאַרגרעבטע יאָרשים פון די לאַטיינער, וואָס האָבן זיך אינגאַנצן אויסגעטאַן פון יעדער מין כאַכמע און דייע... און ווי די אַנטייכלדיקע פּראָם, זיצן זיי פאַרהילט אין אַט דעם ווייט ניט רײעך-ניכויכע-דיקן קריסטלעכן ווירערך און לאָזן צו זיך קײן פּריש ווינטל ניט צו? די אלע וויסנשאַפּטן, צו אוועלכע זייערע אָוועס האָבן אין דער פאַרגאַנגענהייט דער-גרייכט, אויב עמעצער א זייעריקער וויל זיך איצט צו זיי דערלאַנגען, מוז ער זיי זוכן ראק אונטער דער גרינער פּאָן פונעם אַראַבישן לאַשן.

— אגעווי, האָבן נאָך דערווייל ביז איצט די אַראַבישע געלערנטע ווייניקער פון אלץ זיך באַמיט אַרײַנצוברענגען אַט די פרעמדע אויצרעס אין זייער פאַר-מעגן, — האָט א ייד א מעטאַרגעם זיך געגלעט די באַרד, ווען איבן סיגאַל איז אַף א ווײל אַנשוויגן געוואָרן. — ווען ניט אונדזערע טאַרגומים פון די גריכישע כאַכאָמים און פון די אַלט-רוימער, וואָלט זייער א סאך פאַרלוירן געגאַן, און טאַקע פאַר די אַראַבער גופע.

דאָ האָט אַלכאַריזי ניט אויסגעהאַלטן א שמיכל צו טאַן.

— ס'איז גענוג צו דערמאַנען, — האָט ער געזאָגט, — דעם סולטאַן אַמאַר, ווען ער האָט באַזיגט די פרעכטיקע אלעקסאַנדריע, און מע האָט בא אים געפרעגט, וואָס צו טאַן מיט די קסאַוויאַדן פונעם רײכסטן ביכער-אויצער אַף דער וועלט, האָט ער אזוי געפאַסקנט: אויב אין די כיבורים שרייבט זיך דאָס, וואָס ס'איז פאַראן אינעם קאַראַן, זינען זיי גאַנץ איבעריק, און אויב ס'איז אין זיי דאָ אזוינס, וואָס אין קאַראַן געפינט זיך ניט, זינען זיי שעדלעך. אין ביידע פאַלן איז בעסער זיי צו פאַרניכטן.

דער אוילעם האָט זיך צעלאַכט. איבן סיגאַל האָט אויך ווי פאַרשולדיקט מיט-געשמייכלט, און פאַרטראַכטערהייט האָט ער געפרוּווט זיך אָפּגעבן דעם גערעכט. — ווען איז דאָס געווען? מע דאַרף דאָך נעמען אין אַכט די צײַט.

— אַט וועגן דער צײַט וויל איך טאַקע זאָגן, — האָט זיך יאָעל אין דערין אַנגעכאַפּט. — מיט שיינע עטלעכע הונדערט יאָר פאַר אַמאַרן האָט דער באַזיג-טער יויכענען בען זאַקאי זיך געבעטן ראַכמים בא זײַנע באַדריקער: גיב מיר יאַוונע מיט אירע כאַכאָמים.

קאַנסומע איז אינעם פאַרטונקלטן ווינקל פונעם גרויסן צימער געזעסן האַלב-אויסגעצויגן אפן פאַרביקן טעפּיך, אונטערגעשפאַרט מיט זײַד-קישעלעך און מיט האַריקע פעלן ארום די פּיס. ווי א פאַרטייעטע האָט זי געפאַלגט דעם ווערטער-געפעכט, געגאַפּט און זיך געשלאָגן מיט דער דייע: צי זאָל זי זיך אַרײַנמישן אינעם לײַדנשאַפּטלעכן קריג פון אַט די פרעמדע מענער מיט איבן סיגאַלן? דער-הויפט האָט זי געשטויסן דערצו דאָס אַפּטע ארויסשפּרינגען פון אַט דעם אַזעס-דיקן יונגן עסקולאַפּ, וואָס לויט ווי איר דוכט זיך, שפּריצט פון אים מיט סינע און מיט שאַדנפּרייד וועגן דעם ביטערן גוירל זייערן.

זי האָט עס אים געהאַט געזאָגט בא דער ערשטער געלעגנהייט, האָט ער זיך איר שיר פאַר די פּיס ניט געוואָרפן און זי האָט אים גאַרניט געקענט אינשטילן, ער זאָל זיך שוין אופּהערן שלאָגן אַלכעט. פאַרן ערשטן מאָל האָט ער איר אזוי-פיל גוטסקײַטן ארויסגעזאָגט, און אין אלץ, וואָס ארום איר, האָט ער געזען הוילע מײלעס: אירע שטראַף-רייד זינען אים ווי א באַלזאַם; פון דער צאַרטער שטים

אירער, פון דעם קלייד, וואָס אף איר, פון איר קליינעם וווקס איז ער ביז צו מעשוּגאָס באַגייסטערט. פאר זיין יונג לעבן האָט ער שוין ניט איין מאָל מיט זיין גאַנצן פייער זיך אָנגעצונדן צו פונקט אזעלכע ווי זי, נאָר ס'האָט געפּעלט דאָס קעגנזייטיקע פּרישע ווינטל אף אונטערצוהאַלטן דעם פּלאַם. האָט זיך דער שייטער שטיל אויסגעלאָשן, און אפּילע קיין איין וואַרעמער פונק האָט זיך אינעם אש ניט געקענט פאַרהיטן.

ער האָט זיך פאַר איר מיסנאַצל געווען ווי פאַר אַן עלטערער שוועסטער. ווי פאַר אַ מאמען האָט ער זיך מוידע געווען אין זיינע זינד מיט דער פּרעכטיקער פּראַוואַנסאַלערן, דעם הערצאַגס גרויסוויקסער שלאַנקער טאַכטער. און זי האָט פאַר אים אף אויסנווייניק געלייענט איבן סיגאַלס ליבע-לידער, אויך אַ מין זיך מיסוואַדע זיין אף די אייגענע כאַטאַים. יאָעלן איז דאָס אלץ ניט אָנגעגאַנגן... אפּילע אירע קאַלט-סייכלדיקע אייגענע לידער האָבן באַ אים אויך אויסגענומען ווי דאָס בעסטע פונעם בעסטן, אבי נאָר זיין לעבן איר... זייערע באַגעגענישן זיינען אַפֿ טער געוואָרן. זי האָט זיך ניט באַהאַלטן דערמיט. ניט זעלטן פּלעגט זי אים אפֿ-נעמען אין איר באַזונדערן צימער, וווּ זיי האָבן אומגעשטערט געקענט אַ פּאָר שאַ זיין צוזאַמען און זיך אפּילע אריינזאָגן איינער דעם צווייטן אזוינס, וואָס מע קען עס נאָר טאָן, ווען מע איז אויג אף אויג. קאַנסומע האָט זיך, אפּאַנעם, פאַר-לאָזט אפּן אונטערשייד אין זייער עלטער און אף דער מענערשיקניט פון איבן סיגאַל, קעגן וועמען אַט דאָס באַכערל איז ניט מער ווי אַ פּערטל אָף. יאָעל איז, ווייזט אויס, אויך געקומען צו דער מאַסקאַנע פון אל תבשל בקדרה שבשל בה חבד¹, ביפּראַט נאָך, אז ער האָט דאָ לעבן זיך דעם טאַטן, זאָל לעבן און גע-זונט זיין. עפּשער דערפאַר טאַקע איז ער געווען מיט איר אזוי פּריי אין די רייד, וויסנדיק, אז צו עפּעס מערערס וועט ניט קומען, און פון דערפון איז אויך די היימישקייט צווישן זיי אלץ מער געוואַקסן און געוואַקסן. אויך דאָס, וואָס זי האָט זעלטן מיט אים מאַסקים געווען, האָט אים צייטנווייז אזוי צעפּלאַקערט, אז ער האָט זיך פאַר איר ניט געהיט מיטן ארויסברענגען די פּרעכסטע אויסדרוקן, אזעלכע, וואָס ער וואָלט זיי געקענט טראָגן נאָר אין זיך.

אַפּטמאַל זיינען זיי צוזאַמען געריטן אויסער דער שטאַט, האָבן געפּירט לאַנגע געשפּרעכן, וועלכע האָבן קאַנסומען באַגייסטערט. ער איז באַ איר אין די אויגן געוואַקסן און איז גרייט געווען אים צו הערן שאַענווייז — און שווינגנדיק בלויז קוקן אף אים און באַזונדערן זיין נייכטער-זיכערע דרייסטיקייט, זיינע מוטיק-קלאַרע געדאַנקען, ארויסגעזאָגטע מיט פּאַשעטע ווערטער, נאָר זיי האָבן געקלונג-גען ווי אַ געזאַנג, ווי עכטע פּיוטי-שורעס, וואָס דרינגען אריין אין דער נעשאַמע. אויך דאָס מאָל האָבן זיי אונטערגענומען אַ לאַנגדויעריקן ריט-שפּאַציר, און ווען זיי זיינען שוין געוואָרן איינגעמידט און ס'האָט אָנגעהויבן דעמערן, האָבן זיי פאַרקערעוועט אף אהיים.

ווען זיי זיינען אריינגעפאַרן אין דעם יידישן שטאַט-פּערטל, איז שוין געווען גוט טונקל. קיין מענטשן האָט מען דאָ קימאַט ניט געזען. אין דער פּוסטיקייט פון די שמאַלע געסלעך האָט זיך הילכיק אָפּגערופּן דער רעגלמעסיקער טראַט פון די אַכט פּערדישע פּיס און דאָס אָפּטע קלאַפּן אין די פאַרמאַכטע לאַדנס, אַ קלאַפּן, מיט וועלכן מ'האָט געוואָרנט וועגן אַ דראַענדיקער געפאַר אָדער אָנ-געזאָגט אַ שלעכטע בסורע.

— אין שטאַט איז פאַראַן אַ מעס, קאַנסומע, — האָט יאָעל געזאָגט, — עפּעס אַ כאַשעווער מאַן איז נייפּטער געוואָרן.

— פאַרוואָס מיינסטו אזוי? דאָס קען מען דאָך רופּן צו אַן אַסיפּע אָדער צו אַ באַזונדער טפּילע.

¹ זאָלסט ניט קאַכן אין דעם טאַפּ, אין וועלכן דיין כאַווער האָט געקאַכט.

יאָעל האָט אַ שמיכל געטאָן. דער טיר־קלאַפער איז שוין פונעם געסל פאר שווינדן, און אין דער צווייטער גאס, ווו זיי האָבן פארקערעוועט, איז אויך ניט צו זען קיין לעבעדיקן נעפעש. נאָר ס'הערן זיך נאָך אלץ פונדערווייטנס די קלעפּ, מיט אן איבערייס אפן קורצן מעהאלעך, וואָס ס'פארנעמט דער גאנג פון הויז צו הויז.

באָם צופאָרן צו די פערד־שטאלן אָף איבן שעשעטס הויף, ווי נאָר ער האָט געהאַלפן קאנסומען אראָפּשפרינגען פונעם זאָטל, איז מיטאמאָל אויסגעוואקסן טאנכום.

— ווי קומסטו פלוצעם אהער? וואָס איז באַ דיר היינט פאר אַ יאָמטעוו? — האָט זיך יאָעל געווונדערט.

— ניט באַ מיר... — האָט טאנכום אן אָנגעכמורעטער איבערגענומען צו זיך אין די הענט ביידע פערד פאר די ציימלעך און זיך געלאָזט מיט זיי צום שטאל־טויער אָף זיי אויסזאָטלען.

„עפעס איז אַ בער אין וואַלד געפייגערט“, — האָט יאָעל אַ טראכט געטאָן. אָדער ס'האָט טאקע געהאט אַ פולע דאָס נעכטיקע שמועסן מיט אים און דאָס וואָרענען. נעכטן, ווען די דינערשאפט איז שוין לאנג געשלאָפן, האָט ער דערזען טאנכום געלעגער אַ ניט קיין גערירטן. ער האָט געווארט אָף אים עפשער ביז האַלבע נאכט. ער וועט שוין מיט אים מעקייעם זיין אַ כּצאָס, האָט יאָעל באַ־שטימט. אפילע ווען ער זאָל דאָ דארפן שטיין און ווארטן אָף אים ביז דער מאָרגן־שטערן וועט פארשווינדן, נאָר ער מוז אים אָנלערנען. אָט דער ניכפעניק האָט אים געגעבן דאָס וואָרט גלייך באַם אָנקומען אהער, אז דאָ אין באַרסעלאָנע צווישן אזויפיל כאָשעווע לייט, באַם נאָסי אין הויז, וועט ער אופהערן נאָכגעבן דעם יעיצערהאַרע אָף אַ שטיקל צייט. האָט עס געדויערט פון עסטער־טאָנעס ביז פורים, מע רעדט שוין דאָ אויך וועגן אים, אז ער ווערט אָפט פארשווינדן אָף אַ גאנצער נאכט און אז ער האָט שוין געפרוווט אפילע טרייבן זונס אָט דאָ אין הויף.

אָבער היינט — ווידער דאָס זעלבע. יאָעל גייט אים נאָך פוסטריט. ער איז מיט אים אריין אין שטאל, און דאָ באַם זאָטל־הענגער איז ער צוגעשטאנען צו אים:

— האָסט דאָך מיר נעכטן געשווירן באַ וואָס הייליק איז, אז דו וועסט אופ־הערן צו נויעפן. ווו ביסטו היינט געווען? וואָס וועסטו היינט צוטראכטן?

— וואָס איז די נאפקעמינע, איך האָב היינט קיינעם ניט מעזאנע געווען! — האָט טאנכום מיט קאס גענומען אויסקערעווען די פערד.

— דאָס אליין איז שוין אַ גרויסער אופטו. און מאָרגן וועסטו זיך אויך פירן לייטיש? — האָט יאָעל גענומען שפאסן מיט אים.

— מאָרגן אויך. און אויך איבערמאָרגן... ביז מיר וועלן ניט פארלאָזן אַט דעם פארשאלטענעם מאַקעם, ווו מע קען ניט לעבן ווי אַ מענטש, — איז טאנכום אריין אינעם באַלעבאָס' טאָן.

— איז צו וואָס דאָס אַרומשלעפן זיך גאנצענע נעכט? מענטשן זאָלן דיך כווי־שעד זיין. זיצט מען אין דער היים ביזן אוועקפאָרן פונדאנען, — בעט זיך באַ אים יאָעל נאָך אָף איין האַנאָכע.

— וואָס זשע, איך טאָר זיך שוין אפילע אינעם טאנץ־שטיבל ניט באַ־ווייזן? — האָט זיך טאנכום ווידער צעבייזערט.

— אינעם טאנץ־שטיבל?... — איז יאָעלן געוואָרן פארדעכטיק. — עפעס צו פרי ביסטו געקומען פון דאָרט?

— געקומען פון דאָרט... מע האָט אונדז צעטריבן. אָף גאנצע זיבן טעג. באַ

די שפילער דאָס שפילגעצייג צוגענומען. די פלייטע, די האַרפע, אפילע דעם שאל-האַרן האָט מען ניט איבערגעלאָזט. עפעס א גרויסער מאַן איז געשטאַרבן. בא דער טיר, אַף דער שוועל, האָט אַף יאַעלן אָפגעווארט דער טאטע. ער איז ניט געווען צו דערקענען. דער קאַפ איז בא אים געווען מיט אש באשאַטן, אפן בעגעד באם האַרצן האָט זיך אָנגעזען דער היפשער ריס פונעם רעכטן לאַך, און די אויגן זיינען פול געווען מיט טרערן.

— רײס קריע, זון מײנער, דער עמוד ברזל¹ אונדזערער, דער חד בדורו², — האָט ער זיך צעוויינט, — אונדזער גאון עולם³, דער ראַמבאם, איז שבק חיים לכל חי⁴.

די ליפן האָבן בא יאַעלן א ציטער געטאַן באם ארויסזאָגן דעם „ברוך דיין אמת“. ער האָט שוין ניט געקענט מיט זײַן קאַל איבערפרעגן, ווען איז דאָס געשען.

— גאַרניט לאַנג, — האָט דער אלטער זאבארע ארויסגעוויינט, — אין כ' טבת⁵, און אפן דריטן טאָג האָט מען אים אריבערגעפירט קיין טוואריע... א בראַך צו אונדז, — האָט ער מיט ביידע הענט א כאפ געטאַן זיך פארן קאַפ, — מיר האָבן אָנגעווירן די עיני הגולה⁶. מיט וועמענס אויגן וועלן מיר איצט קוקן אַף דער וועלט?

יאַעל האָט דעם טאטן פאמעלעך אוועקגעזעצט אפן אָול-בענקעלע, אראַפגע-וואַרפן פון זיך די שיד און גענומען קריע רײסן. ווייטער האָט ער ניט געהאט וואָס צו טאָן מיט זיך. ער האָט זיך קיין אַרט ניט געפונען. אפן דיל איז שוין געווען אָנגעוואַרפן פריש אָפגעשניטן גראַז. ער האָט א קליין ביסל צונויפגע-שארט אין א ווינקל און זיך אַף דעם א וואַלגער געטאַן. ער איז געבליבן זיצן ווי אַף א פוס-בענקעלע לעבן טאטן און געשוויגן. וואָס האָט ער אים איצט וואָס צו זאָגן?

געווען צייטן, ווען זיי האָבן זיך הייס געאמפערט ארום דעם ניפטער. ס'האָט דעם אלטן זאבארען פארדראָסן; וואָס הייסט דער אייגענער זון זײנער איז אזא קנאפער אָנהענגער פונעם ראַמבאם? וויאזוי האָט ער גאַר פארזען, ניט אכטונג געגעבן, דער בען-יאַקיר זײנער זאָל ניט אריינפאלן אין די נעצן פון די קעגנער? ער האָט געוואוסט, ווי נאָר דער זון איז אונטערגעוואקסן און אליין אָנגעהויבן צו דענקען, האָט ער זיך אריינגעטאַן און איז געווען פאַרקאַכט אין יעהודע האַלייווי, אין די שירים זײנע, און ראק דער כוזרי⁷ איז בא אים געווען אריינגערעכנט צווישן די קאָדשיי-קאָדאָשים. נו איז וואָס? ער האָט נאָך דעמלט ניט געהאט פאַר-זוכט דעם טאם פון אנדערע אויצרעס, און שוין פון די יונגע יאַרן האָט ער א טעווע געהאט צופיל שטעלן אַף זיך.

יאַעל טראכט איצט פארן טאטן פונקט אזוי ווי פאַר זיך, און דאָ דערמאַנט זיך אים, ווי ס'האָט דעם טאטן געזונט געקאַסט, ווען ער האָט דאָס ערשטע מאָל פונעם זונס מויל געהערט, ווי ער איז ניט מאַסקים מיטן ראַמבאָמס א געוויסן זאָג.

— וויאזוי וואַגט ער גאַר אָפצופרעגן אזא גאַען... און וואָס איז דאָס ביכלאל פאַר א טעווע זיך אנטקעגנשטעלן די גרויסע רישוינים אונדזערע, און ביכלאל

¹ אייזענער זיגל.

² איינער אין זײַן דאַר.

³ וועלט-גאַען.

⁴ איז געשטאַרבן.

⁵ צוואַנציק טעג אינעם כוידעש טייַוועס.

⁶ אויגן פון דעם גאַלעס.

⁷ יעהודע האַלייוויס פילאַסאָפּיש ווערק.

אן עלטערן פאר זיך. איר פארגעסט. אז איר זייט נאך דערווייל מער ניט ווי יונגע נארישע ציגן.

יאָעלן איז דעמלט אינגעפאלן באַרויקן דעם טאטן מיט שטילע רייד און ביטמימעס:

— מיר זאגן זיך ניט אָפּ פון אָפּגעבן קאָוועד די עלטערע. און מיר נייגן דעם קאָפּ פאר דער גרויסקייט פון די ריטוינים. מיר ווייסן אויך, אז מיר זינען יונגע ווילדע ציגן. נאָר מיר זינען אין דער בכינע פון אָט דעם ציגעלע, וואָס דער פאָס־טעך טראָגט נאָך אָף די הענט, און האַגאַם מיר זינען נאָרישער פון דער גאַנצער טשערעדע. ויצן מיר פונדעסטוועגן אָף די הויכע אַקסל פונעם פאַסטעך, און מיר זעען א סאך ווייטער און בעסער פון אַלע איבעריקע.

ער האָט געוואָלט א שמייכל טאָן, נאָר ער האָט דערזען, ווי דער טאַטע איז דערשיטערט. האָט ער געפרוווט צו אים ריידן ווי צו אן אָוול, מיט מענאַכעס־אָוולדיקע אויסדרוקן. נאָר דער טאַטע האָט זיך ניט געלאָזט טרייסטן. ער האָט ניט געוואָלט בעסער־אויפן זיך צושפּאַרן צו דער וואַנט אָף א דרעמל טאָן. פון אופשטיון און גיין אפן געלעגער האָט קיין רייד ניט געקענט זיין. יאָעל איז אזוי אינגעשלאָפן. אָט דאָ לעבן אים, מיט א הויפן גראַז צוקאַפּנס, און אז ער האָט זיך אופגעכאַפּט. איז דער טאַטע נאָך אַלץ געזעסן אפן זעלבן אָוול־בנקעלע און האָט אפילו ניט געוואָלט טראַכטן זיך צו רירן פונעם אָרט. ער איז הינט פאַ־טער פון אַלע מיציוועס: ער דאַרף ניט טפילע טאָן, ניט מאַכן קיין בראַכע איבער גאַרניט ניט. און אויך ניט טויעם זיין. אויב גאַט וועט אים נאָר געבן קויער, וועט ער פאַסטן און טרויערן גאַנצע דריי טעג.

אינעם געמיינזאַמען עס־זאַל איז דער לאַנגער דעמבענער טיש געווען איצט אַן א צודעק. יאָעל האָט אָף אים דאָס ערשטע מאַל געזען דעם געמעל: ייִצכאַק באַ דער אַקייִדע. דער אוילעם אַרכים, ווער ס'איז געשטאַנען באַם קופּערנעם קיער אָף צו וואַשן די הענט, ווער ס'האַט שוין די נאַסע הענט אָפּגעווישט מיט די גראַזבלעטער, וואָס ליגן דאָ אויך צעוואָרפן אפן דיל, איבער דער גרייס פונעם כייִדער. די האַנטעכער זינען געהאַנגען פאַרשעמט, און קיינער האָט זיך צו זיי ניט צוגערירט. אייניקע האָבן די הענט געלאָזט אַפּטריקענען פון זיך אליין. דאָס איז געווען אַן אַנצוהערעניש אָף טכיעס־האַמייסיס. וויל יעדער גרעזל דאָ איז אַן אַנדייטונג אָף דעם, אז די מייסיס וועלן אַרויסשפּראַצן ווי דאָס גראַז אין פעלד.

צו דער סעודת הבראה! איז מען נאך דערווייל ניט צוגעטראָטן. מע וואַרט. אפאַנעם, אפן באלעבאַס, אפן נאַסי איבן שעשעט. אכוץ דעם אלטן יאַסעף בען מענר, יאָעלס טאַטע, פעלט שוין דאָ קיינער ניט פון זינע אַרכים ניכבאַדים. אפיר לע איבן סיגאַל ויצט דאָ איינער אליין באַ דער מירערעוואַנט, אָף דער נאַרוואַס אַרטינגעבראַכטער באַנק פאַר אוויילים. זי איז נידעריק און פאַרנעמט קימאַט די גאַנצע לענג פון וואַנט צו וואַנט. די אַלע איבעריקע בענק און בענקלעך זינען פונדאַנען אַרויסגעטראָגן געוואָרן. דער טיש איז אָנגעשטעלט מיט שיסלען אַר־בעס, און אָף דער נאַקעט־הוילער ברעט זינען אָנגעוואָרפן בייגל מיט אייער, אַלס א זייכער, אז דעם מענטשנס לעבן קניקלט זיך צום אָפּגרונט און אַלץ פאַרגייט.

יאָעל האָט ניט באלד דערזען דעם פעטער שעמטאַוו, וואָס איז אַרטין אהער מיט איבן שעשעטן צווישן אן אוילעם מעקוראַווים, און אַן א גוט־מאַרגן, גלייך ווי דער באַרמינען וואָלט געלעגן דאָ אין כייִדער. יאָעל האָט מיט כידעש באַ־טראַכט דעם אומעטיק־דערשלאָגענעם איבן סיגאַלן. עפעס האָט דאָ בוילעטער אַראָפּגעקוקט פון אים דער עלנט און די אָפּגעזונדערטקייט זינע. ער האָט אפילו

¹ טרויער־מאַלצייט.

געוואלט צוגיין צום דיכטער און אים אָנווייזן אַף אייניקע פונעם אוילעם, וואָס זיינען געווען שטארקע קעגנער פונעם ניפטער. ער אליין איז אויך ווייט פון זיינע כסידים... און דאָך, זאָל ער זען, ווי דער טרויער האָט אלעמען באַגלייך אַרומגעכאַפּט. ווייל דער פאַרשטאַרבענער איז געווען מיט זײַן פּאַלק. ער האָט זיך פון זײַנע ברידער קײנמאַל נײַט אָפּגעשאַקלט. נײַט אין די גוטע, און אין די שלעכטע צײַטן אוואדע און אוואדע נײַט.

יאָעל וואָלט דאָס אים פאַרשפּאַרט זאָגן. איבן סיגאַל אליין האָט דעמלט גע- טראכט קימאַט דאָס זעלבע, נאָר אַף אַן אייגענעם אויפן. „אין בעסטן פאַל, — האָט ער צו זיך געזאָגט, — מע זאָל אים אפּילע געווען לאָזן בלייבן בא זײַן רוּם און בא זײַן גדולה, וואָלט נאָך זײַן טױט זיך עפּשער פאַרקלענערט די צאָל פון די נײַט־פאַרגינער, אָבער אַף זײער אָרט וואָלטן זיך געמערט די רעכילעס־טריי- בער. וואָס וואָלט מען נײַט אַרױפּגעוואלגערט אַף אים נאָכן טױט, ווען מע האָט באַם לעבן און אין די גוטע צײַטן צו אים קײן צוטרוי נײַט געהאַט! ווען אפּילע דער גוטער קאַליף און אנדערע פון זײַנע נאָענטע פּרײַנט האָבן אים געהאַלטן פאַר א צוגעוואקסענעם פּרעמדן אייווער צו זײער אויסגעטאַקטן קערפּער. איז וואָס האָבן זײ זיך צו גרויסן מיט א שטיקל ווילדפּלייש? וואָס אז מע וויל, קען מען עס לאָזן, און אז מע דאַרף, קען מען עס לײכט באַזײטיקן. אַן אנדער זאָך איז מיט אָט דעם געשטאַרבענעם, וועגן וועלכן ער ווייסט אזוי ווייניק. דאָס איינציקע, וואָס ער האָט שוין דאָ געהערט, איז, אז דער מענטש האָט געהאַט א סאך קעגנער, און בא אייניקע אפּילע האָט ער אַרױסגערופּן אַ ביזע סינע. אָבער ס'לאָזט זיך פּילן אויך בא זײ, אז זײ האָבן אים אָנגעוויירן. אז ער איז זײערער, ווען ער האָט געלעבט. און אז מיט זײַן טױט איז פון זײ עפּעס אָפּגענומען גע- וואָרן. דאָס באַווייזט דער טרויער, וואָס האָט אַרומגעכאַפּט נײַט נאָר אָט דאָס הױז, נאָר א גאַנצע שטאַט מיט ייִדן“.

איבן סיגאַל איז געווען דערבײַ, ווען מיט א שליכעס פון די נײַט־ייִדישע שטאַט־בירגער האָט זיך אַרײַנגעריסן א רושיקע קנופיע צו איבן שעשעטן מיט טײַנעס און טאַרומעס: ס'איז געבליבן אַנדער־האַלבן וואָכן צו דער נײַט־נאַכט, און די ייִדן מײנען אַף גאַנצע זיבן טעג האַלטן פאַרמאַכט זײערע ווייניק־קלערס! מע האָט נאָך הײַנט די לאַדנס פון די וואַרשטאַט־הײַזער נײַט געעפּנט. אינמיטן א וואַכעדיקן טאָג זײנען די וועבשטולן שטום געוואָרן... און וווּ האָבן זיך אַהינ- געטאַן די קופּערשמידן און די טעפּער? וווּ איז אַהינגעקומען דער קוישן־פּלעכר טער? די סאַנדאַלן־מאַכער? די שטריק־דרייער? וווּ וועלן זײ צו די פּײַערלעכע טעג איינקויפּן די געווייצן, דעם עפּפּער און די רײַז־גרייפּעלעך?

איבן שעשעט האָט זײ קוים באַרויקט. מער ווי דרײַ מעסלעס וועלן די ייִדן נײַט טרויערן. דערנאָך וועט אלץ אוועק אזוי ווי ס'איז געווען. ער זיצט איצט, דער נאַסי, מיטן פּאַנעם צו דער וואנט און קײט א שטיקל בײַגל מיט אַן אָפּגע- שײלט איי. אלע עסן דאָ שטייענדיק און אָפּגעקערט פונעם טיש, ווער צו איין וואנט און ווער צו א צווייטער. צוליבן קאַוועד פונעם מעס, וואָס וואָלט ווי גע- לעגן דערבײַ, און ס'איז מער נײַטאָ ווי אָט דער איינער כײדער, עסט מען בע- כּיפּאַזן און אין א זײַט, בעיעכידעס.

דאָ האָט יאָעל דערזען דעם פעטער שעמטאַוו, ווען ער האָט זיך צום טיש אויסגעדרײט אַף אַנצונעמען מיט די פּינגער א ביסל אַרבעס אַף דער דלאַניע. אַן א וואָרט צו זאָגן האָט דער פעטער א מילד־וואַרעמען קוק געטאַן אפּן זון פון זײַן ווייבס ברודער און מיט א מינע, גלייך ווי ער וואָלט פון פּרײַער געוויסט, אז ער וועט אים דאָ טרעפּן, נאָר נײַט איצט איז די צײַט אַף שאַלעם אָפּגעבן. יאָעל איז נײַשטימעם געוואָרן; ווי קומט ער פּלוצעם אהער? א צעטומלט־פאַר- לױרענער האָט ער זיך נאָך ווייטער אָפּגערוקט פונעם אוילעם און זיך בײַשטיקע אַרױסגעכאַפּט, קעדיי אַנצוזאָגן די בסורע דעם טאַטן.

דאָס פערטע קאפיטל טויט און לעבן

ער אלטער זאבארע איז ניט שטארק ניספאָעל געוואָרן פונעם זונס אריינרייסן זיך מיט דער אויסערגעוויינלעכער יעדזע, אז דער פעטער שעמטאָו איז געקומען צו פאָרן. ער האָט דעם שוואַגער געזען נאָך נעכטן, ווי נאָר יענער האָט זיך אהער אריינגעשטעלט מיט דער וויסטער בסורע. ס'איז נאָך געווען ווייט צו שקיע, אָבער אויסהערנדיק די בסורע, איז אים פינצטער גע-וואָרן די וועלט, און ער איז געפאלן כאלאָשעס. אזא גזאר מין האשאַמאים!.. ווער האָט זיך גע-קאַנט ריכטן, אז אין איינער פון די לאנגע טיי-וועס־נעכט, אין דער זעלביקער צייט, ווען ער, יאַסעף בען מעיר, האָט נאָך עפשער מיט האס־

מאָדע געפילט די פערזן פון דער האקדאָמע צו זיין „ספר שעשועים“, האָט דער גרויסער ראמבאם אויסגעוויכט זיין נעשאַמע...

זיצט ער איצט אן אָנגעבויגענער איבער דער מעסיכטע, ווו ס'רעדט זיך ראק וועגן טויט, און ער וויל דעם קאַפ ניט אופהייבן. יאַעל טיינעט מיט אים, אז אלע זיינען שוין אין דער עס־שטוב, און ס'איז שוין צייט, אז ער זאָל אויך גיין עפעס טויעם זיין. דערציילט ער דעם זון, וואָס דער פעטער שעמטאָו האָט איבערגע-געבן: אין פאַסטאט, וואָס לעבן קאהיר, האָט די גאנצע באפעלקערונג, די יידן, ווי די מוסולמענער, געמאַלדן א דרייטאַגיקן טרויער. אין יערושאַלאים איז אויך געווען א טאַנעס, און אפן גאנצן וועג פון מיצראים ביז דער שטאָט טיבעריע, ווו מע האָט אים צו קוורע געבראכט, האָבן קינד־און־קייט קריע געריסן.

דער זון העלפט אים זיך אופהייבן פון אַוול־בענקעלע, ער דארף גיין לעצוי-רעך¹, נאָר ער לאָזט ניט, מע זאָל אים באגלייטן. איז ער דאָ געבליבן אליין, יאַעל. ער קוקט אריין אין דער מעסיכטע, און אף דער צווייטער זייט פונעם שאַרבלאט, אפן האלב ליידיקן שטיק פארמעט, דערזעט ער דעם טאטנס קסאוו. „סוף אדם למוֹת“² איז אָנגעשריבן מיט גרויסע אויסעס פון אויבן, און נידעריי-קער א ביסל: צו זיינע זיבעציק יאָר איז אוועק פון דער וועלט אונדזער „מורנו ורבנו משה בן מימון“.

ער איז ניסטאלעק געוואָרן, — האָט איצטער יאַעל געטראכט, — לויט דער קריסטלעכער צייט־רעכענונג דעם דרייצנטן, אינעם לעצטן כוידעש פונעם טויזנט צוויי הונדערט פערטן יאָר. פאר די בעגימאטריע־זוכער איז דאָס שוין א גאנצער איניען. די צאָל דרייצן. מע קען זיך דאָ ברעכן דעם קאַפ אף עפעס אויסצוגעפיר-נען א סימען אף זיינע דרייצן „אני־מיינס“³. נאָר וועגן וואָס טראכט ער איצט, אז מע דארף גאָר אין זינען האָבן, וויאזוי צו מאשפיע זיין, אז דער טאטע זאָל זיך אַפזאָגן פון זיין דרייטאַגיקן טאַנעס; ער, יאַעל אליין, וועט שוין בא אים

¹ אף באדרפעניש.

² דער סאָף פון דעם מענטשן איז דער טויט.

³ די דרייצן איקארים פונעם יודאָזם, וואָס מיימאַניד האָט פאַרמולירט.

גארנישט ניט פויעלן. מע דארף זיך דערשלאָגן צום נאַסי, ראק זיין אריינמישן זיך קען עפעס האָבן א מאמאַשעס.

אין איבן שעשעטס גרויסן צימער האָט ער געטראָפן דעם פעטער שעמטאָוו, וועלכער האָט דאָ באווייליקט ארומצונעמען זיין פלעמעניק און אים א קוש טאָן אין ביידע באקן. יאָעל האָט קורץ איבערגעפרעגט אף דער מומע טעכייע און האָט זיך באלד גענומען באקלאָגן אפן טאטן:

— בא זיין עלטער און בא זיין איצטיקן געזונט קאָן אים כאסוועכאָלילע אזא לאנגער טאַנעס שטארק פארשאטן. ס'איז שוין באלד אדורך דער צווייטער מעס-לעס, און ער וויל אָנהאלטן די פּיין גאַנצע דריי טעג.

— ער איז מעשוגע? צי כאָסערדייע? — איז דער פעטער אופגעבראכט גע-וואָרן, און ער איז גרייט געווען שוין לויפן צו אים און אים דערלאנגען א גאַב ווי ס'באדארף צו זיין.

איבן שעשעט האָט אים אָפּגעהאלטן דערפון. דער האדרעספּאָנעמדיקער זאָקן, וואָס איז בא א צענדליק יאָר עלטער פונעם אלטן זאבארען, האָט א בעצימצער דיקמילדן שמייכל געטאָן און שטיל ארויסגערעדט:

— דער ראמבאם אליין האָט שוין אמאָל געהאט געזאַגט: ווען ניט די מעשו-גאָים, וואָלט די וועלט באַרעוו געוואָרן, — טוט ער א ברייטערן שמייכל צו יאָעל, און דעם פעטער שעמטאָוו, דעם כאָשעוון רייזנדער און געשעפטסמאַן, האלט ער נאָך אלץ פארן ארבבל. — זאָל ער זיך נאָר גוט אויסהונגערן, וועט ער קליגער ווערן. ער וועט אליין קומען זיך בעטן, מע זאָל אים עפעס געבן אין מייל אריין. — איך האָב עס מוירע צו דערלאָזן. עס וועלן אים, כאָלילע, אויסגיין די קווי-כעס, — האָט יאָעל פארזאָרגט געסאַפעקט, צי ס'איז רעכט אזוי, — איך ווייס זיין מייכעש. ער ליידט איצט מיט אזופיל כולשעס.

— אויב אזוי, — האָט זיך איבן שעשעט א הייב געטאָן פון זיין מאלכעס-שטול, — איז לאָמיר שוין גיין צו אים, — און אינדרייען האָבן זיי זיך געלאָזט דורך די פיל כאדאַרים צום אלטן זאבארען.

דער אלטער האָט זיך ניט אזוי גרינג אונטערגעגעבן. אפן זון איז ער געווען שטארק אופגעבראכט, האלעמיי ער איז אים געגאן פארקלאָגן, גלייך ווי ער אליין וואָלט געווען עפעס א ברעע אָן דאאס, וואָס פארשטייט גאַרניט אין די אינאַננים האגוף. ער קאָן נאָך באַרעך-האשעם אויסקומען אָן עסן און טרינקען אוועלכע דריי מעסלעס. אין אזוינע זאכן מעגן זיך נאָך בא אים לערנען אזעלכע גדוילים און מעווינים, ווי דער זון זינער... און וואָס וויל בא אים פויעלן דער שיינער שוואַגער זינער שעמטאָוו? וואָס האָט ער זיך ביכלאל צו מישן אין דער האנר האַגע זינער בא אזא גרויסער צאַרע? אים, דעם געשעפטסמאַן, האָט עס, פאר-שטייט זיך, ווייניקער געטראָפן, ווי די מענטשן פון גייסט. זינע קאראוואנען אף דער יאבאַשע וועלן ניט פארלוירן גיין, און אויך זינע שיפן אפן יאם וועלן פון דערפון ניט איינזינקען.

אז ער האָט דאָס אלץ ארויסגעבראכט גאַנץ אָפן און מיט נאָך שארפערע דיי-בורים, האָט דער שוואַגער שעמטאָוו געקוקט אף אים מיט א מין גוטמוטיקייט, גלייך ווי ס'וואָלט אים גאַנץ ניכע געווען דאָס אויסצוהערן. ער וואָלט נאָך א לאך געטאָן, ווען דאָס זאָל זיין אין אן אנדער צייט און ניט בא אזעלכע אומ-שטענדן. ס'וואָלט אים אפילע ניט אָפּגעשטעלט דאָס דערציילן די דערמאַנונג, וואָס איז אים נאָרוואָס ארוף אפן געדאַנק. זיי וואָלטן דאָ אלע מיט אים געשמאַק מיטגעלאכט.

דאָס איז געווען נאָך אין די גאַר יונגע יאָרן. באלד ווי ער האָט כאסענע גע-האט מיט זאבארעס שוועסטער, וועלכער איז נאָך דעמלט ניט געווען אזא היצי-קער באלקייסן. געקומען איז צו עפעס א מאכלויקעס מיט אים. ער געדענקט שוין אפילע ניט, וועגן וואָס ס'האָט זיך דעמלט געהאנדלט, נאָר דאָס האָט ער גוט

פארגעדענקט. און בא דער גאנצער מישפּאָכע איז עס געבליבן לעזיקאַרן. אז מע האָט אמאָל געוואָלט א שפּאס טאָן, פּלעגט מען איבערכאזערן די ווערטער, און מיטן זעלבן טאָן, ווי ער האָט עס דעמלט מיט קאס ארויסגעבראכט:

— דו ביסט בא מיר א קליינער מעיוכעס! מיט מיין שיינער שוועסטער וואָלטן זיך געפונען שענערע באלאַנים אף צו שלאָפן גיין...

קוקט ער איצט אפן בייזן זאבארען, וואָס איז יינגער פון אים און אויך פון איבן שעשעטן, וועלכער איז עלטער פון זיי ביידע, און באמערקט ערשט, ווי שטארק ס'האָט זיך אפן שוואַגער זינעם אָנגערוקט די זיקנע פאר די לעצטע פאַר יאָר, וואָס זיי האָבן זיך ניט געזען. כּוֹץ דעם אוּל־צושטאַנד, וואָס האָלט אים איצט אזוי געבויגן, קאָן ניט געפעלן דער פארמעט־קאַליר אף זיין קרענקלעך געקנייטשטן פּאַנעם. דאָס איז דאָך ניט געוואָרן פאר דעם איינעם לעצטן מעסלעס. מע קען פארשטיין דאָס אָפּגעשוואַכטע קאָל זינס ביסן ביטערן איינאַקשענען זיך אין דער אמפּעריי מיטן נאָסי. ער פילט, ווי אומגערעכט ער איז. ס'איז פאר אים, אפּאַנעם, סאמאמאָוועס דאָס דורכלאָזן איצט א טאָג א גאַנצן און עפעס ניט טויעם זיין. יאָעל האָלט אין איין באשטיין, אז בא דער מאַלע, וואָס לאָזט אים ניט אָפּ שוין קאמע וועקאמע כאדאַשים, נאָגט אים די גאַנצע צייט אונטערן לעפעלע, און ער מוז אלע מאָל צוביסלעכווייז, נאָך יעדע דריי־פיר שאַ, עפעס נעמען אין מויל אריין. ביז איבן שעשעט האָט ניט גענומען וואָרענען, אז ער וועט מיט אים אופהערן האָבן א מאגע־מאסע, אויב ער וועט ניט איבערזיסן דעם טאַנעס. דאָס האָט געהאט א שטיקל פולע. ער האָט געגעבן די האסקאָמע נאָר מיט א טניי: ער וועט טויעם זיין איין מאָל אין טאָג היינט, מאָרגן און אויך איבערמאָרגן נאָך שקיעס־האַכאמע.

שעמטאָו האָט זיך נאָך געוואָלט פארהאלטן דאָ און אויסדערציילן דעם שוואַ־גער זינעם וועגן די שיפן, וואָס זינען אים שוין דאָפּקע יאָ אונטערגעגאן. נאָר יאָעל איז באשטאַנען, אז אויב ווארטן מיט אָפּפאַסטן ביזן זון־פאַרגאַנג, זאָל זיך דער טאטע לעכאַלהאַפּאַכעס צולייגן א דרעמל טאָן. ער האָט דאָך די גאַנצע נאַכט מיט קיין אויג ניט צוגעמאַכט. האָבן זיי אים אלע דריי געמוזט אליין לאָזן, ווען ער איז שוין אפן געלעגער געלעגן און ס'האָבן זיך אים אָנגעהויבן קלעפּן די אויגן.

שעמטאָו האָט בעעמעס פארלאָרן א הון רב¹ אינעם פּערטן כּוידעש פונעם קריסטלעכן טויוזנט צוויי הונדערט פּערטן יאָר. ער איז פארפּאַרן מיט א גרויס פארמעגן אין דער רייכסטער וועלט־שטאָט קושטינדינע, וואָס די יישמעיליים רופן זי איסטאַמבול, א קליין שטיקל צייט איידער די שטאָט איז געפאלן. ער האָט זיך דאָרט באזעצט אפן צווייטן ברעג פונעם „גאַלדענעם האָרן“, אינעם יידישן פּערטל, וואָס טראָגט דעם נאָמען דער קופּער־מאַרק. דאָס בעקאָוועדיקע הויז, ווו ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט געהערט צום פאַרנעס עליאַקום און איז געשטאַנען קעגניבער דעם קלויסטער, וואָס איז אמאָל געווען א בייס־האַקנעסעס. מע דערציילט נאָך איצט, אז אין די צייטן פונעם קיניג יוסטיניאַן דעם ערשטן, וואָס האָט פאַרבאַטן, דער יידישער פייסעך זאָל אויספאלן פריער פארן קריסט־לעכן, האָט מען אין אָט דער טומע אריינגעבראַכט אייניקע גאַלדענע קיילים פון נעם בייס־האַמיקדעש, נאָר זיי זינען דאָרט לאנג ניט פאַרבליבן. מע האָט גענוֹר־מען רעדן, אז דאָס קען ברענגען צו אן אומגליק פאר דער שטאָט, ווי ס'איז גע־שען מיט רוים. זינען פון דאָרט מיטאַמאָל די קיילים אנטרונען געוואָרן, און אדהיינעם ווייסט מען ניט, ווער ס'האָט זיי פאַרטאַלעוועט, די שטאָט־הערשער צי די באלעבאַטים פונעם קלויסטער־ראט. האָט נאָך עפּשער געקענט א שפור בלייבן בא וועמען־ס'איז פון די גייסטלעכע יאָרשים? שעמטאָו האָט זיך פאַרינטערע־

¹ גרויס פארמעגן.

סירט מיט אַט דער, מעגלעך, צוגעטראכטער געשיכטע. ווען ער זאל געפינען אוועלכן־סאיז סימען, א מינדסטן אַנדייט, וואָס זאל האָבן א שניכעס צו אַט די פארלוירענע הייליקייטן, וואָלט ער אף אַט אזא פדיון שבויים¹ ניט געקארגט דאָס גאנצע האָב און גוטס, וואָס ער האָט אהער אריינגעבראכט. האָט מען אים דאָ אויסגעלאכט. די רייכע זינדיכטלעך, די היגע גווירם־אדירים, אזעלכע, ווי יאסיס סארגענא אָדער אהאראָן קוסיפא, וואָלטן אליין באלאָנים געווען אף אַט דעם קדוש־קיניען. אפילע פאַשעטע יידן־באלמעלאַכעס, די, וואָס ליידן פון זייערע שכינים די צער־מייסטערס קאַלערליי פּוראַניעסן, וואָלטן זיך פאר קנעכט פאר־קויפט, ווען זיי ווייסן, אז דערמיט וועלן זיי אויסלייזן אפילע א שערבל פון א שטיקל קיילע, וואָס האָט אמאָל געהערט צום בייס־האמיקדעש.

דער היגער געלערנטער אווטאליען האָט שעמטאָון דערציילט וועגן די שווע־רע ליידן, וואָס דאָס אַרעמע פאַלק מוז דאָ אריבערטראָגן פון די היגע קריסטן. מע קען א יידן אינמיטן באַטאָג גלאַט אזוי, אָן א פארוואָס אַנברעכן די ביינער, און דאָס פאר אלעמען אין די אויגן. מע קען אים נייטן, ער זאל איבערטראָגן א שווער געפעק אף זיינע דארע פלייצעס, צי עפעס אַן אנדער שווערע מעלאַכע אַפּטאָן פאר א קריסט, א נויקעס־ווענויטער. די קריסטלעכע קאַצאָוים און פעל־שינדער באוואַרפן א יידן, וואָס פאַקט זיך זיי, מיט דער דרויב סראַכע, ס'זאָלן אים באַפאלן די הונגערקע הינט. די גארבערס גיסן אויס דאָס קויטיקע וואסער פאר די שוועלן פון די יידישע היזער, און מע טאַר זיי קיין וואַרט ניט זאָגן. א ייד טאַר דאָרט ניט רייטן אף קיין פערד. דאָס איז אזא פארברעכן, אז א קריסטלעך אויג וואָלט ארויסגעשפרונגען פונעם געפעס־היטל, ווען סע דערזעט אזוינס. שעמטאָו האָט דאָרט געהאַט א באַגעגעניש מיט א יונגן יידן, וואָס האָט יאָ געהאַט די רעכט צו פאָרן רייטנדיק אף א פערד. די דאָזיקע רעכט זיינען אים אריבער בעיערושע פון זיין פאַטער שלוימע האַמיצרי, דעם ליב־מעדיק פונעם אימפּעראַטאָר עמאַנועל קאַמנען. אזוי ווי דער פאַטער, איז אויך דער זון דער איינציקער ייד דאָ אין שטאַט, וואָס מע קען אים אמאָל זען איבער די גאַס א דערהויבענעם אינעם זאַטל פון זיין פערד. די פני העיר², פונעם פארנעס ביז די ווינציכטלעך, און אנדערע רייכע סאַכרים זיינען אים רעכט מעקאַנע אף דערוף. ס'איז נאָך ניט געווען דער פאל, אז ווער פון די אפילע אמערסטן פאר־מעגלעכע זאל זיך דאָ קענען דערשלאָגן צו אזא קאָוועד. איז וואָס קען מען העלפן, אז מע איז אזוי אין גאַלעס?

מע האָט זיך געמוזט צוגעווינען ניט נאָר צו אזא מין שיפלעס. מע איז גע־ווינט געוואָרן צו א סאך ערגערע צאַרעס. מיט גרויס געדולד און אין שטענדי־קער מוירע פארן מאַרגנדיקן טאַג, וואָס קאָן ברענגען נאָך גרעסערע פּוראַניעסן, האָט מען אַפּגעשטופּט די כניע־שאַ, ביז ס'איז ווי פונעם הימל אראָפּגעפאלן אַט דער שרעקלעכער טאַג, ניט נאָר פאר די יידן, נאָר פאר אלע טוישוים פון אַט דער אומגליקלעך־זינדיקער שטאַט.

שעמטאָו האָט דעמלט פארלוירן א גרויס פארמעגן און איז קוים מיטן לעבן ארויס. ער וואָלט געמעגט זאָגן: איך בין דער מאַן, וואָס קען גענוי דערציילן, וויאזוי און פארוואָס איז דאָס אלץ געשען.

וועגן דעם „פארוואָס“ האָט איבן שעשעט אליין גאַנץ גוט געוואוסט. נאָך עפ־שער מערער און בעסער פון שעמטאָוון. ווען ער איז נאָך געווען מיט זיין קיניג אין רוים, האָט ער שוין געהאַט געהערט וועגן די געהיימע פלענער פונעם ווענע־ציאנער דאָזש, דעם אכט־און־אַציקיאַריקן הענריקע דאָנדאָלאַ. דאָס איז שוין געווען נאָכן איינעמען און כאַרעוּ מאַכן די אונגאַרישע שטאַט זאַנדאַר. דער

¹ אויסלייזונג.

² די אַנגעזענע שטאַט־לייט.

פויפסט גופע האָט מויכל געווען דאָס פארניכטן א קריסטלעכע שטאַט דורך די קרייצטרעגער אונטערן טערעץ, אז צוליב א גרויסער הייליקער היסכיוועס קען מען זיך אמאָל דערלויבן אף א קליין ביסעלע רישעס. די „גרויסע הייליקע היס-כיוועס“ האָט, פארשטייט זיך, געדארפט באטייטן: דאָס איינעמען די שטאַט יערושאלאים און באפרייען דעם קייווער פונעם געקרייציקטן. די ווענעציאנער אָבער האָבן שוין דעמלט גאָר עפעס אנדערש אין זינען געהאט. די גרויסע סאָכ-רים, די שיף־אייגנטימער, די געלט־מאגנאטן פון ווענעציע — פאר זיי אלעמען האָט דאָס רייכע ביזאנץ געשטעקט ווי א דאָרן אין אויג, סײ צוליב די קאָנקור-רענץ־טיימים אפן לעוואנטישן האנדלסמארק, ווי אויך צוליב די פארבאָרגענע אומגעהייער רייכע אויצרעס, וועלכע געפינען זיך דאָרט. איז וויאזוי לאַזט מען דורך אזא גליקלעכע געלעגנהייט? זיך ניט אריינמישן אינעם בלוטיקן קריג צווישן דעם אראָפגעשלינדערטן קיניג איסאק אנגעל מיטן איצטיקן אימפעראטאָר אלעקסי דער דריטער? ביפראט נאָך, אז אויך דער הייליקער פאָטער, דער פויפסט, איז שוין איצט בא דער מיינונג, אז די קריסטן, וועלכע האלטן זיך אק-שאַנעסדיק באם ניט וועלן זיך אונטערווארפן דער מאכט פון דער אפאָסטאָלישער קירך, די קירך פונעם הייליקן פעטרוס, זינען ערגער פון די סאראצינער.

איבן שעשעט האָט נאָך דעמלט אָפגערעדט זיין קיניג פון זיך לאָזן אריינציען אין אַט דער נייער אוואנטורע. איצט האָט ער קיין כאַראַטע ניט און איז רעכט צופרידן, וואָס דער קיניג האָט זיך צוגעהערט צו זינע רייד. לויט ווי מע שמועסט און ווי שעמטאָו דערציילט, איז נאָך אף דער וועלט פון אזא בלוט־באָד ניט גע-הערט געוואָרן. היינט דעם כורבן, וואָס זיי האָבן דאָרט אָנגעמאכט, ווי נאָר זיי האָבן איינגענומען די שטאַט! די שטאַט איסטאמבול האָט אין זיך פארמאָגט אזוי-פיל פראכט און אשירעס, אז פון זינט די וועלט שטייט האָט מען אין קיין שום אנדער קראַך פון אזוינס ניט געהערט און ניט געזען. גלייך ווי מע וואָלט פון אלע וועלט־טיילן צונויפגעפירט אהער דאָס גאנצע האַב־און־גוטס פון גאָלד און פון זילבער, פון די טייערסטע איידלשטיינער, ווערטפולסטע כפיצים, אויצרעס גאנצע מיט אויסארבעטונגען און קונסט־ווערק, מיט זעלטענע קסאוויאדן און הייליקע רעליקויעס. פון דעם אלעמען איז געוואָרן א טעל־אוילעם, אָפער־וועי-פער. א וויסטעניש איז פון דער שטאַט געוואָרן, זי איז כאַרעו־וועניכרעו גע-וואָרן.

שעמטאָו דערציילט, אז ווי נאָר די קרייצטרעגער האָבן זיך אריינגעריסן אין שטאַט, האָט די אַרטיקע באפעלקערונג גענומען רויבן און פלינדערן די יידישע הייזער. דאָס גאנצע יידן־פערטל איז ווי באפאלן געוואָרן אינמיטן העלן טאָג פון א קאָהארטע רויבער און גאזלאַגנים. די דאָזיקע מענוואַלים האָבן זיך ניט גע-ריכט, אז הינטער זייערע פלייצעס האָט זיך שוין פאנאנדערגעפלאקערט פונקט אזא גאזלעוואַי איבער זיי אליין, איבער זייערע הייזער און ווייב און קינדער, איבער זייערע פארמעגנס און האַב־און־גוטס פון זייער שטאַט. דאָס גאָטספאָרכ-טיקע כאיל האָט זיך באלד צוגעכאפט צו די פאלאצן און קלויסטערס, צו די סכוריע־לאגערן און גלאט וווינ־הייזער. ס'האָט זיי אויך ניט אָפגעשטעלט אונ-טערצינדן א הויז, ווען זיי האָבן כוישעד געווען, אז דאָרט קענען זיי זיך אָנ-שטויסן אף א ווידערשטאנד. דאָס פֿייער האָט זיך איבערגעוואָרפן פון הויז צו הויז, פון גאס צו גאס. אין א צייט ארום האָט שוין געפלאקערט אין פארשיידענע טיילן שטאַט, און דער פלאם איז געוואקסן באנאנד מיט דער וואקאנאליע פון אַנשטאַפן די רייב־זעק, פון מאָרדעווען און שלאָגן ביז צום טויט, פון פארגוואל-טיקן פרויען און זיך איזודיעקעווען איבער זיי. אין דעם זינען זינען די רויבער אין די לאנגע סוטאנעס ניט אָפגעשטאנען פון די גאזלאַגנים־רייטער אין די שווערע פאנצערן. די קאטוילישע גייסטלעכע זינען נאָך אפילע געווען פיל געשיקטער און פיפיקער אף צו טרייבן זנוס, זיי זינען ניט אזוי איבערקליבעריש געווען

אינעם עלטער פונעם קארבן און בענעגייע דעם אָרט. די באהעפטונג האָט גערקענט פאַרקומען אינעם ערשטן בעסטן קלויסטער און אפילע אפן אלטאָרטיש. אויב מיט א מינדעריריקער, מיט קימאט א קינד נאָך, איז אויך קיין אוולע ניט, אז מע האָט זיך געקענט דערלויבן אינעם הייליקן סאַפיע־קלויסטער לאָזן טאנצן נאקעטע גאסן־פּרויען, און א שיקערער אוילעם האָט צוגעפאטשט מיט די הענט. אין אן אנדער קלויסטער איז מען אריינגעפאַרן מיט פערד־און־וואָגן אף אַנצור פאקן פון דאָרט די הייליקע קיילים, די רעליקויעס, דאָס אראָפּגעשלאָגענע גאָלד און זילבער פון דער בילדער־וואנט, דאָס ארויסגעשלעפטע פונעם אויצער־קאסטן אין דער סאקריסטיע.¹

די גאָלד־גיריקיט פון די „באפרייער פון גאָטס קייווער“ האָט ניט געוויסט פון קיין אָפּשטעל. מע האָט זיך אפילע דערלאנגט צום קייווער פונעם אימפעראַט־טאָר קאָנסטאנטיין דעם ערשטן, צעקלאפט דעם סאָרקאפּאג, און פון דאָרט האָט מען ארויסבאקומען אן אויצער. מע האָט גערויבט בא טויטע און בא לעבעדיקע. ס'איז ניט געווען קיין איין שטאָט־בירגער, אויב ער האָט נאָר עפעס פארמאָגט, מע זאל אים איבערלאָזן א ניט קיין געפלינדערטן. דערביי האָבן זיך דערמיט פארנומען ס׳דער ריטער פונעם העכסטן אדל, ווי דער געוויינלעכער קרייצ־טרגער. ווענעציאַנער סאָכרים און אן ערעווראו פון דער רועך ווייסט ווו ער האָט זיך גענומען. פאר דריי טעג זיינען אויסגעהאָרעט געוואָרן טויזנטער מענטשן. צוויי דריטל פון דער שטאָט איז אוועק מיטן פייער. פון די סרייפּעס און ביים די ווילדע אָרגיעס בא די פארשיקערטע פון רויב און גזיילע איז פאָרניכטעט געוואָרן אלץ, וואָס האָט ניט קיין שייכעס צום איידל־מעטאל: מאַרמאָר, פּימסנאהאַלץ, שטיין און ביינ. די אלע קונסט־ווערק פונעם אַנטישן אמאָל און פון דער שפּעטערדיקער צייט איז געוואָרן אש און בראַכוואַרג. היינט די ספּאָריס־אויצערעס, די פּילצאָליקע קסאוויאַדן. זיי זיינען געוואָרפן געוואָרן אין שטייטערס ווי שטייטלעך האַלץ...

דאָ האָט שוין אויך דער אלטער זאבארע אָפּגעציטערט.

— על אלה אני בוכיה², — האָט זיך בא אים מיט א זיפּן ארויסגעריסן דער פּאָסעק פון די קינעס. האגאם ער האָט דאָס אלץ אויסגעהערט און האָט אף ווייטער אָנגעהאלטן דאָס אַוולדיקע שטילשווייגן, אָבער אינעווייניק אין אים האָט געברויזט און געצאָרנט: ווי־וויי, וויפּל אויצערעס זיינען שוין פארניכטעט געוואָרן דורך ראַצכים און מענוואָלים, און וויפּל וועלן נאָך פארניכטעט ווערן אף אַט דער רישעסדיקער וועלט? אין אַט די שאפּונגען לייגן אריין די מעכאברים דאָס טייערסטע און בעסטע, דאָס איידלסטע און שענסטע פון דעם, וואָס זיי פארמאָגן, און ס'איז אזוי גרינג צו מאַכן פון דעם אש און שטויב.

אלע זיינע יאָרן האָט ער געלעבט מיטן פאָרגעניגן, וואָס ער האָט געהאט פון ספּאָריס, פון א סאך ספּאָריס און פון קאַלערליי כיבורים. ער פילט זיך ניט מיט אלעמען אין א הויז, ווו ס'פּעלן ספּאָריס. ער וואָלט ניט געקענט לעבן אין א שטאָט, ווו ס'איז ניט פאראן קיין ספּאָריס־אויצער. ס'איז אים טייער יעדער מין סייפּער אף די אלע לעשויונעס, אין וועלכע ער איז באהאוונט. אבי נאָר ס'איז דאָרט פאָראן א מענטשנס געדאנק, א מענטשנס ווילן, א ריינער מענטשלעכער געפיל, אוועלכער־ס'איז שיינער טרוים, מענטשלעכע האָפּענונגען. אויב אפילע ער האָט ניט געקענט מאַסקים זיין מיט אוועלכ־ס'איז כיבער, האָט ער אויך עפעס וואָס פון דעם געלערנט. און ביכלאל א סייפּער באליידיקט זיך ניט, ווען מע איז אפילע לאַכלוטן ניט מאַסקים מיט די האַשאָרעס, וואָס ווערן דאָרט ארויסגעבראכט. בע־דערעך־קלאַל האָט ער שטענדיק פון די ספּאָריס גענומען וויפּל און וואָס ער האָט

¹ אן אָרט אין קלויסטער, ווו עס געפינען זיך די הייליקע כפּייצים.
² אַט דאָס באוויין איך.

נאָר געוואָלט, און דאָס אלץ, וואָס ער האָט איינגעזאָפּט אין זיך, איז געוואָרן זיין אייגנס. עמעס, פון אָט דעם פארמעג, וואָס האָט אויך אין זיך קוילעל געווען דעם טאמציס פונעם דורכגעטראַכטן און דורכגעלעבטן, האָט ער דערנאָך בעשעפע און בעיאד־רעכאַווע דער וועלט אוועקגעשענקט וואָס נאָר ער האָט געקענט, און ער איז פון דערפון לאַכלוטן ניט אַרעמער געוואָרן. פארקערט, ער איז שטענדיק געווען באַ דער דייע, אז ער האָט אָפּגעלעבט אַ לעבן ניט ערגער פון אנדערע, און עפשער נאָך אַ פיל רייכער לעבן פון די, וואָס זיינען זיך מעטאָר דורכן קעסעף וועזאַהאָוו, וואָס זיי האָבן אָנגעזאַמלט לעראָוו. זיי זיינען טאַקע בעמעס זאָט מיט קאַוועד און מיט די קאַל־האַמינים אוילעמאַהזעדיקע פארגעניגנס. און ער? יאָגט אים דען ניט אָן שטענדיק דער קאַוועד, ווהיין ער זאָל זיך ניט קערן און ווענדן? איז דען די אוילעמאַהזעדיקייט פון זיינע פארגעניגנס פון אַ קלע־נערער כשיוועס? אדעראַבע וועאדעראַבע. ער האָט אָף זיין לעבנס־וועג זיך באַ־געגנט מיט אַ סאך מערער גרויסע לייט, ווי זיין רייכער שוואַגער, צום ביישפּיל. ער האָט אַרײַנגעקוקט אין מערערע ספּאַרים, ווי יעדער אנדערער פון זיין גלייכן. און וויפּיל האָט ער האַנאַע געהאַט פון יקאַר־האַמציעסן, פון ווונדערבאַרע קסאַוו־יאָדן? און ווי גרויס איז דער פארגעניגן געווען פון זיינע אָנצאַליקע נעסיעס? וווּ איז ער ניט אויסגעווען? און מיט וואָס האָט ער זיך ניט אָנגעזען און אָנגע־הערט?

ווען מע פרעגט אים אָבער, צי וואָלט ער געוואָלט איבערלעבן נאַכאַמאַל דאָס גוטע און דאָס שלעכטע, וואָס ער האָט איבערגעהאַט פאַר די אלע יאָרן? ווייסט ער ניט, צי ער וואָלט עס געוואָלט. ס'וואָלט עפשער פאַר אים איצט געווען מער ווי אַ צו גרויסע טירכע דאָס אלץ איבערקומען נאַכאַמאַל, פונדאָסני, דאָס צוויי־טע מאַל איבערכאַזערן די אלע אָפּקומענישן און אפּילע די גליקלעכסטע טעג אין זיין לעבן. ס'האַט קיין זין ניט. אזוי ווי ער איז קיינמאַל ניט געווען צוגעבונדן צו מעטאַלטעלן, ער האָט קיינמאַל ניט באַדויערט, וואָס ער פאַרמאַגט ניט ווי אנדערע די אָדער יענע זאך, דעם אָדער יענעם כייפעץ, אזוי וואָלט ער ניט גע־וואָלט זיין צוגעבונדן צו דער אָדער יענער געשעעניש אין זיין לעבן, פון וואָס פאַר אַ וויכטיקייט דאָס פאַרגעקומענע זאָל ניט געווען זיין. אן אנדער זאך איז דאָס קומען צו עפעס נייעס, צו נייע איינדרוקן, נייע נעסיעס, נייע זעענישן. איז ער אָבער איצט קיינמאַל ניט באַ זיך אין די הענט.

מיט יאָרן צוריק, ווען ער איז נאָך געווען צוגעבונדן צו זיין אוודע, איז ער פון קיינעם ניט געווען אָפהענגיק. ער האָט שטענדיק געטאַן וואָס ער האָט גע־וואָלט און איז געגאַן ווהיין ער האָט געוואָלט. ער קען ניט זאָגן, אז דער וועג זיינער איז שטענדיק געווען געזייט מיט הוילע בלומען. אלץ איז געווען. ס'זיינען געווען קווייטן און אויך דערנער. דערפאַר אָבער איז דאָס שטעגעלע געווען אן אייגנס, און ווהיין ס'האַט נאָר געפירט, האָט זיך אים אויסגעוויזן, אז דער וועג איז דער סאַמע גלייכסטער. ראַק די לעצטע פאַר יאָר, פון זינט ער האָט זיך אָנ־געהויבן דערווייטערן פון זיין מעדיצין־פראַקטיק, וואָס האָט אים געגעבן פאַר־נאַסע, איז איצט יעדער שריט זיינער געווענדט פון די גרויסע לייט.

אָט איז אים דאָס לעצטע מאַל געשטאַנען אין וועג איבן שעשעט. האַגאַם ס'איז אַ זינד כאַראַטע צו האָבן, האַלעמי ער האָט אים דעמלט געפאַלגט, דעם נאַסי. אדאַנק דעם האָט ער איצט לעבן זיך דעם זון זיינעם יאַעלן, און ער האָט אויך אָף זיין צאד אַלכאַריזין. זאָל נאָר אַריבער דער ווינטער, וועלן זיי ביי־דע, מיט גאַטס הילף, באלד נאָך פייסעך זיך לאָזן אין וועג אַריין. ער וועט זיך פאַר די פאַר כאַדאַשים אַ ביסל אָנעמען מיט קויכעס. עפעס איז ער פאַר דער לעצטער צייט אַ סאך שוואַכער געוואָרן, און דאָ נאָך דעם ראַמבאַמס טויט...

אַ גאַנץ לעבן האָט זיך אים געדוכט, אז ער פאַרמאַגט אָט דאָס קישעף־שטע־קעלע, וואָס באַווייזט ווונדער. קוקסטו אָף דעם ווינטער — און דו זעסט דעם

פרילינג. קוקסטו אין פרילינג — זעסטו די ריפּקייט פונעם זומער, דערנאָך די שעפעדיקע זעט פונעם האַרבסט, דערביי פאָרגעסטו, אז דו פארלויפסט דעם גאַנג פון דינע טעג און יאָרן. דו לויפסט אַף פּאַרויס, און דו פאָרגיכערסט דערמיט די דערנענטערונג צום סאַף... און וואָס העלפט שוין דאָס דינגענען איבער די טעג, וואָס פאַרשווינדן? ניט יעדערן ברענגען דאָך די לאַנגע יאָרן צו אן אויס-געלאָשענער זיקנע. אָט איז איבן שעשעט קיין איינהאַרע ניט מיט א שיינעם צענדליק יאָר עלטער פון אים, פעלט אים דען אַכוצן גוטן געזונט, ס'זאל אים ניט פאַרשטערט ווערן, מונטערקייט? און ברען בא יעדן מין נייעם אופטו? אָט, אפּאַנעם, אז זאט זיין אין טעג און יאָרן הייסט נאָך ניט אַלט זיין. אפּילע בא די אַכציקער איז נאָך ניט קיין מוז, אז דו זאָלסט דערפילן די אלטקייט, ווי א שווערע לאסט אפן רוקן. מע דארף זיך נעמען אין די הענט אריין. ס'איז גאַר קיין טאַלעס ניט אַנרוקן אף זיך די מאָרעשכוירע, זיך מאַכן עלטער און קראַנ-קער ווי מע איז אינדערעמעסן, אַנוואַרפן אף זיך די זיקנע פאַר דער צייט... און ביכלאל ווער קען עס באשטימען די גענויע צייט פון זיקנע? איז דען דאָ א מאָס פונעם עלטערן זיך פאַר אלעמען גלייך? וועמען ס'איז באשערט מעסושעלעכס יאָרן, און פונדעסטוועגן איז אף אים כאל דער פּאַסעק: „אַפט פירן אלטע פערד די פעלעכלעך פון די יונגע.“ אן אנדערער טראָגט מיט זיך די אלטקייט פון גע-בוירן אָן.

בעדערעך-קלאַל איז אָט דאָס אלט ווערן גאַר א קליינע כאַכמע, און ס'איז לאַכלוטן ניט קיין מוז זיך אונטערגעבן דער ביטערער געווינהייט פון צו פּיניקן זיך באַם אַרומזוכן און געפּינען די זיקנע. איז זי ניטאָ אינעם קערפּער, געפּינסטו זי אינעם געמיט-צושטאַנד, אינעם דערפילן דעם טאַם פון דער צייט, וואָס פאַר-שווינדט. ווען מע ווערט נענטער צו זיבעציק, הייבט מען ערשט אָן צו פאַר-שטיין דעם באַזונדערן ווערט פון יעדן טאַג, פון יעדער שאָ. דער פּאַסעק וועגן קאַנען איינעמען די וועלט פאַר איין שאָ האָט, אפּאַנעם, א גאַר נאַענטע שיכעס צו די אלע, וועלכע זינען שוין ריפּ און יאָרן.

וועגן דער כשיוועס פון צייט האָט זייער גוט געזאָגט איינער פון די אינדישע דענקער: ס'ווערט דערציילט וועגן א באַכער, וואָס ליגט פאַרטראַכט, גאַנץ רויק און שטיל, אפן זאַמד באַם ברעג יאַם. גייט פאַרביי אן אלטער מאַן און פרעגט אים: „וואָס טוסטו?“ — „איך טו גאַרניט“, — ענטפּערט דער באַכער. דער זעלבער מאַן גייט דערנאָך פאַרביי א בוים, ווו אונטער זינע צווייגן זיצט אף א באַנק אן עלטערער מענטש. פרעגט בא אים דער אלטער מאַן: „וואָס טוסטו?“ — „איך טו גאַרניט“, — „ניין, ניט ריכטיק“, — זאָגט אים דער אלטער מאַן, — דו טוסט יאָ עפעס, דו טוסט ווערן עלטער.“

אָט די אלע מאַכשאַוועס וועגן אלט ווערן, קראַנק זיין, וועגן טויט און לעבן האַבן לעצטנס געפּיניקט דעם אלטן זאַבאַרען טאַג נאָך טאַג. דערביי איז קיין כילעק ניט, צי ער געפּינט זיך דעמלט בעיעכידעס, איינער אליין, צי מיט אים איז דער זון זינער יאָעל אָדער אנדערע מענטשן פון איבן שעשעטס הויז. אל-ציינס טראַכט ער זיך זיינס. וואָס איז שייַעך דאָס רעדן, רעדט ער נאָך אלץ ווייניק, ווי אין די אַוול-טעג, האַגאַם ער האָט שוין געענדיקט דאָס שיווע-זיצן. מע האָט שוין בא אים אוועקגענומען דאָס פוסבענקעלע, אף וועלכן ער איז אָפּ-געזעסן די זיבן טעג. ליגט ער איצט דאָסראָו אף זיין געלעגער. ער באַמיט זיך ניט עסן בעציבור, קעדיי ניט דאַרפן מאַכן קיין בראַכע און ניט ענטפּערן קיין „אַמייך“ אף יענעם בראַכע. דאָס טוט ער אלץ צוליבן קאָוועד פון דעם מעס, וואָס ליגט שוין אין קייווער הונדערטער מייַלן ווייט פון אים.

אכוץ די עטלעכע מאָל, וואָס מע האָט אים ביגוואַלד פאַרשלעפט צו אן אל-געמיינעם מאָלצייט, האָט ער אַמיינסטן טויעם געווען בא זיך אין כיידער, און מיטן פּאַנעם צו דער וואַנט. דאָס עסן, וואָס ער האָט געפּאַדערט, איז באַשטאַנען

דערהויפט פון שפיין, וועלכע דערמאָנען אינעם טרויעריקן סאכאקל פון דער וועלט: אז דעם מענטשנס לעבן איז קיילעכיק און אז אלץ פארגייט. אַנשטאַט א שטיקל כאלע האָט ער געבעטן, מע זאל אים אפן טאָג אויסבאַקן א בייגל. א שטיקל בייגל מיט אן איי איז בא אים אַנגעגאָן פאַר א מאַלצייט. מיט א ביסל ארבעס האָט ער זיך באַנונגט צו סודעס ערעו.

אַט אף אזא דערעך האָט ער זיך געקליבן דערציען ביז צו די שלוישים. האָט זיך אָבער דער דרויסן צו אַפט אריינגעריסן אין די דאלעדאמעס פון זיין אָפּגע־זונדערטקייט און א טיל־טעל געמאַכט פון זיין פראווען אווילעס. פּלוצעם איז יאָעל אריין צו אים מיט אן איבעראשנדיקער ניס, ער האָט נאָך מיטגעבראַכט מיט זיך פאַר אן איידעס דעם מעכאַבער פונעם „גן טובת משלים“ און דעם מע־טאַרגעם פון „קאַלילא וואדימנא“, דעם טאַטנס אן אלטן יעדיד יאַקאָוו בען עלאַ־זאָר פון טאַלעדאָ. דער דאָזיקער מעשאַל־שרייבער, וואָס איז דאָ שוין אן אל־טער טוישעוו בא איבן שעשעטן, פירט זיך איצט אוף ווי אן אויסגעבאהאלטע־נער, ניט מע זעט אים און ניט מע הערט אים דאָ, גלייך ווי ער וואָלט שוין גע־ווען ניט הי. אָבער אלע ווייסן און דער אלטער זאַבאַרע אויך בעסויכעם, אז דאָס היט ער זיך אזוי, קעדיי, קאַלילע, ניט צו האָבן א באגעגעניש מיטן מעשומעד איבן סיגאַלן. ער האָט אפילע געוואָלט פאַרלאָזן איבן שעשעטס הויז, ווען ער האָט זיך נאָר דערוויסט וועגן דער הילולע, וואָס מע האָט דאָ געמאַכט ארום דעם כאַראַטע־מעשומעד. האָבן אים גוטע פריינט קוים דערפון אָפּגעהאַלטן...

דעם אלטן זאַבאַרען גייט איצט ניט אָן דער גאַנצער וויקועד, און דאָ איז נאָך יאָעל צוגעטראָטן מיט א צווייטער איבעראשנדיקער ניס. לאָזט זיך אויס, אז אורי מיט דער מישפּאַכע האָט שוין, מעגלעך, פאַרלאָזט לונעל און זיי זיינען אריבערגעפאַרן אין דער רעזידענץ־שטאַט פונעם פראַנקישן קיניג פיליפ־אווגוסט. דאָרט באַם קיניגלעכן הויף וועט ער ארבעטן מיט זיינע פּוּיאַלים אין דער מינץ־קאַמער. דאָס האָט אים דער פעטער ערשט היינט דערציילט וועגן דעם, און דער גאַנצער גוירעם פון אָט דעם איבערפאַר זיינען די אָפיצאַלס. זיי ווילן האָבן לעבן זיך אן אייגענעם מרביץ תורה ברבים!... לערן־באַכורים זיינען שוין דאָרט פאַראַן איבערגענוג, און א בעסמערעש, א ניט לאַנג איבערגעבויטער פאַר דער יעשווע, איז דאָרט אויך פאַראַן.

דעם טאַטן אָבער ליגט איצט ניט אין זיינען אָט דער גאַנצער איינען. א גאַנ־צענע נאַכט האָט זיך דעם עלטערן זאַבאַרען געפלאַנטערט די באוועגונג פון א שפּוליק אין א וועבשטול. ער האָט עס אזוי בוילעט געזען, און ס'האָט אים גאָר־ניט געוונדערט, וואָס ער זעט קיין מענטשן ניט דערביי. ער זעט ניט, ווו זיינען די הענט, וואָס פאַרוואַרפן אזוי געשווינד דעם שפּוליק אף אהין און צוריק. ס'שווינדלט אזש אין די אויגן דער באהעפט פון אלץ נייע פעדעם, וועלכע פאַסן זיך אזוי שיינ אריין אינעם פאַרביק געשטרעפטן אויסגעוועב פונעם שטיק ליַוונט, וואָס האַלט אין איין וואַקסן. ער טראַכט דערביי, סאַרא שיינער שטאַף פאַר די בגאָדים צו זיינע טרוימען, וואָס ער האָט אויסגעטראָגן פאַרן גאַנצן לעבן, און ער וויל דאָס צייג א ריר טאָן מיט די פינגער, וואַרפט אים אָפּ די האַנט ציפּוירע, דאָס ווייב זיינס, יאָעלס מוטער. ער האָט מיט איר אָפּגעלעבט זיבעצן יאָר. זי האָט געמיינט, אז זי וועט פאַרבלייבן אן אַקאַרע, און זי האָט די ערשטע פאַר יאָר צו אים געטיינעט, ווי די מוטער ראַכל: הבה לי בנים, ואם אין מתה אנכי.¹ ביז גאָט האָט אָפּגעטאַן פון איר די כאַרפע און זי האָט אים געבוירן דריי זין. זי האָט ניט אויסגעלעבט דאָס יאָר נאָכן אומקום פון די עלטערע צוויי קינדער. פאַרוואָס איז דאָס איר געקומען? פאַר אוועלכע זינד איז זי צוגענומען

¹ טוירע־פאַרשפּרייטער.

² גיב מיר קינדער, אניט — שטאַרב איך.

געווארן גלייך נאך אַט דעם גרויזאמען גזאר? דאָס טראַכט ער אזוי, צי דאָס טיינעט זי אזוי צו אים? און אף זיינע טרייסט־ווערטער און שטראָף־רייד, אז ס'האָט גאָר קיין זינען ניט צו קומען איצט נאָך אזויפיל יאָרן מיט טיינעס אומ־נייע, האַלעמיי דאָס צוזאמענלעבן זייערס איז פול געווען מיט אזויפיל צאר און ווייטעק, און דערצו נאָך איז זי אזוי יונג פאַרשניטן געוואָרן.

— פאַר א פליג, וואָס לעבט מער ניט ווי איין טאַג, איז א גרויסער כילעק, וואָס פאַר א וועטער ס'האָט אָנגעהאַלטן אין אַט דעם איינעם טאַג...

מיט אַט די ווערטער אף די ליפן האָט ער זיך אופגעכאַפט פון אן אויסמאָ-טערנדיק־צעבראַכענעם שלאָף. דאָס האָט דאָס ווייב זיינס זיך באַקלאַגט אפן טרויעריק־ביטערן וועטער, וואָס האָט באַגלייט איר קורצן לעבנס־וועג, און ער כאַזערט עטלעכע מאָל איבער דעם דאָזיקן זאַג אירן, גלייך ווי ער וואָלט עס געוואָלט נעמען אפן צונג און טאַקע א פרוווי טאָן דעם געדאַנק אויסטייטשן אף זיך אליין. וויאזוי איז מיט זיין אייגענעם וועטער? אוועלכע געוויטערס און שטרעם איז אים אמאָל אויסגעקומען בייצוקומען? צי האָט אים אמאָל פאַרכאַפט דער געוויכער באַ א זאַמד־שטרעם אין דער מידבער? דער געוויכערל אונטער א ווינט־אויסבראַך אף די וועגן? אָדער דאָס פאַלן פון די פיס באַ א שיפּראַך אפן יאַם? ניין! קיינמאָל גאַרניט ניט. ער איז דאָס גאַנצע לעבן זיינס אדורכגע-גאַן לאַנגזאַם און געלאַסן. האַגאַם ער ווייסט גאַנץ גוט, אז באַ מענטשן מיט אזא גאַנג הערט מען וואָס ווייטער אלץ שוואַכער זיינע טריט. אָבער ס'זיינען אויך פאַראַן אזעלכע, באַ וועמען ס'בלייבט אף א לאַנגער צייט און עפשער אף איי-ביקע יאָרן דער הילך פון זייער שטילן גאַנג. אַט ווי, לעמאַשל, דער טראַט פון נעם ראַמבאַם, וואָס וועט זיך לאָזן הערן אף דאָר־דויערעס.

דאָ איז אים אפן געדאַנק געקומען: ער טראַכט שוין איצט אזוי ווייניק וועגן ראַמבאַם און אלץ מערער טראַכט ער מיט באַדויער וועגן זיך. די לעצטע עטלעכע טעג האָט ער שוין צופיל זיך אָנגעהויבן גריבלען אין זיין פיזישן און גייס־טיקן געמיט־צושטאַנד. ער האָט שטענדיק פיינט געהאַט צו רעדן אָדער זיך פאַר-טראַכטן וועגן זיינע אייגענע כולשעס. ער פלעגט זיך קיינמאָל ניט אונטערגעבן קיין שום מייכעש, זאָל ער אפילע געווען באַגלייט ווערן מיט שטילע שמערצן. און איצט... ער פילט ניט באַרעכעהאַשעם קיין שום ווייטעקן, נאָר אַט די קעסיי-דערדיקע מידיקייט און דאָס נאָגנדיקע ציעניש צום געלעגער. שוין פון ווען אָן, אז ער איז ניט גערן דאָס ארומגיין, דאָס שטיין אף די פיס. אַט די שוואַכקייט, וואָס האָבן אים גרויזער געווען נאָך פאַר דעם ראַמבאַם טויט, זיינען עפעס גע-קומען אומבאַמערקטערהייט. מיט א פאָר כאַדאַשים צוריק האָט ער זיך נאָך גע-פילט גאַנץ פעסט און פריש. ער איז פיל געגאַנגען צופוס און איז געווען אומ-דערמידלעך אין דער אַרבעט: אינעם לערנען, אינעם ארומטראַכטן נייע שאַפּונגס-פלענער, אינעם דענקען, אינעם אָנטיילנעמען אין א וויקוערן. זאָל עס טאַקע זיין די אָנקומענדיקע זיקנע־סימאַנים? אַ ניין! ווען ער האָט נאָר די געהעריקע מיט-לען און ווען אלכאַריזי זאָל מאַסקים זיין, וואָלט ער נאָך איצט זיך אופגעהויבן און זיך געלאָזט מיט אים אין וועג אריין.

קעדיי זיך איבערצייגן, אז ס'איז ניט קיין דיבורים־בעטיילים, וועט ער היינט דעם גאַנצן טאַג זיין אף די פיס. האַגאַם דער קאַפּ איז באַ אים מער ווי אין אן אנדער טאַג שווער ווי א שטיין. ער טוט א פרוווי דעם דויעקע: די קלעפּ זיינען עטוואָס פאַרפאַמעלעכט, אָבער גאַנץ רעגלמעסיק. א באַרויקטער נעמט ער זיך גרייטן צו דער טפילע. די מיקווע־וואסער וועט אים אָפּפרישן און שטאַרקן. ער ציט אַראָפּ פון זיך די נאַכט־באַגאָדים, לאָזט אַראָפּ די האַריקע פיס פונעם געלע-גער און נעמט זיי גלעטנדיק באַטראַכטן. אפן הוילן ריינעם ליב דערזעט ער מיטאַמאָל א צעשיט פון פאַרדעכטיקט ראַזגעבלעכע אַרבעסלעך־פלעקן. דער געדאַנק, אז די קנייטשן, וועלכע גיבן אויס דעם מענטשנס עלטער, באַווייזן זיך

קוידעמקאל אף די ערטער, וואָס זײַנען פֿאַר אלעמען אָפֿן, ווי אפֿן פֿאַנעם, צום בײַשפּיל, בײַס די פֿאַרשטעלטע טײלן פֿונעם מענטשנס גוף זײַנען נאָך אזוי שטײף און גלאַט, האָט אים איצט פֿאַרנומען. אויך דאָס גלעטן זיך די בײַדע נאָך קעטע קני האָט באַ אים דערווײל אָפֿגעשוואַכט דעם אומרו איבער דעם אויסשײט, זאָס ער דערזעט אים אויך אף די נאַקעטע אַרעמס און אפּילע אונטער די פֿאַכ־וועס.

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַן אַנשיקעניש? — האָט ער אַ זיפֿץ געטאָן.

ביזן האַלבן טאָג האָט ער אַליין כּוּיקער־וועדוירעש געווען דאָס נאַקעטע לײב זײַנס. דאָס האַריקע אינדזעלע אף דער ברוסט, די באַוואַקסענע פּיס זײַנען פּרי געווען פֿון אַט די בלוט־פּלעקן. אַבער די איבעריקע ערטער! האָט ער געפרווט מיט אינרײַבונגען מיט קאַלערליי זאַלבן און וואַסערן אַרויסגעפּינען דעם טאָך און די סיבע פֿון אַט דער פּלוצעמדיקער אַנשיקעניש, נאָר ס'האַט זיך גאַרניט באַקומען. איז ער אַוועק באַטראַכטן די האַשטאַנע זײַנע. דערבײַ האָט ער אײַ בערגערעכנט אין געדאַנק די אלע מײַכעשן, פֿון וועלכע ער האָט געליטן פֿאַר דער לעצטער צײַט. קוידעמקאַל די אָפֿגעשוואַכטקײט, דאָס איבערמידן זיך פֿון יעדן ריר און באַוועג. וועהאַשײַניס, די אפּעטיטלאַזיקײט. דער ווידערגעפּיל צו יעדן מין עסן, מעג עס זײַן פֿון די טײַערסטע און געשמאַקפּולע מײַכאַלים. הײַנט דאָס, וואָס דער קאַפּ פֿאַרדרייט זיך אָפֿט, און דאָס צײַען צום געלעגער. ער שלאָפֿט איצט אַ סאַך מערער, ווי אַ מענטש אין זײַנע יאָרן. אַבער וואָס האָט עס אַלץ פֿאַר אַ שײַכעס צו אַט דעם מאַדנעם אויסשײט אָן אַ בײַסעניש און וואָס טוט לאַכלוטן ניט וויי?

יאַעל איז באלד געקומען צו דער מאַסקאַנע, אַז די זאַך איז געפּערלעכער, ווי דער טאַטע איז זיך מעשאַער. געפּערלעכער אפּילע, ווי ווען דאָס זאַל זײַן דער ערגסטער מין צאַראַאס. דאָס האָט, אפּאַנעם, מערער אַ שײַכעס צום בלוט־דרוק. ער האָט שוין געוואַלט אפּילע אַ פּרוּוו טאָן אָפּצאַפֿן דאָס שלעכטע בלוט, האָט אים איבן שעשעט אָפּגעהאַלטן דערפֿון. אויך די איבעריקע רויפּים־מומכּים פֿון באַרסעלאַנע, צווישן זײַ אויך דער קײַנגלעכער רויפּע, זײַנען מאַסקים געווען מיטן נאַסי. זײַ האָבן מוירע געהאַט פֿאַר אַ בלוט־שטורץ, וואָס ס'וועט עפּשער שווער זײַן צו פֿאַרהאַמעווען. דער באַשלוס פֿונעם היפּשן קאַנסיליום איז געבליבן, אַז מע מוז האָפֿן און וואַרטן, ביז די בלוט־טראַגאַנדיקע געפּעסן פֿון אונטער דער הויט וועלן מיט דער צײַט אף אזויפּיל געשטאַרקט ווערן, אַז זײַ וועלן פֿון זיך אַליין אופּהערן צו בלוטיקן. מע דאַרף נאָר זען בעסער פּילנעווען דעם כּוּילע און אַכטונג געבן אף די אויסערלעכע בלוט־פּלעקן; צי זײַ פֿאַרמערן זיך ניט? צי זײַ זעען זיך ניט אָן בוילעטער, געדיכטער?

דאָס דאַפּקע ניט. יאַעל באַטראַכט עטלעכע מאָל אין טאָג דעם פֿאַטערס לײב, און ס'דוכט זיך אים, אַז דער בלוט־קאַליר אונטער דער הויט איז בלאַסער גע־וואָרן און פֿון אײַניקע ערטער זײַנען די ראַז־געלעבלעכע אַרבעסלעך אינגאַנצן פֿאַרשווונדן. אף דעם אַרט איז פֿאַרבליבן אַ מין רויטלעכע אָנגעשוואַלנקײט. דער פֿאַטער איז מאַסקים מיטן זון. האַגאַם פֿאַר די לעצטע פֿאַר טעג האָט זיך שוין אין אים טיף אײַנגעגעסן דאָס ווערעמל פֿון יעש: אַט־אַט עפּשער גאַר אײַנ־גיכּן וועט זיך דאָס ביסל בלוט אין אים צעפּליסן און ס'וועט פֿון אים גאַרניט איבערבליבן. ער גלייבט אפּילע ניט אין דער אומשטערבלעכקײט פֿון אַ וועלכער ס'איז געדעכעניש נאָך זיך. ער מײַנט, פֿאַרשטייט זיך, ניט דעם איצטיקן דאַר, אַבער מיט אַ דאַר שפּעטער, אין אַ קומענדיקן יאָרהונדערט, צי וועט זײַן נאָמען אַמאָל דערמאַנט ווערן? אַדער ער וועט לאַכלוטן אויסגעמעקט ווערן פֿונעם מענטשלעכּן זיקאַרן? ער האָט ביז גאַר ווייניק אופּגעטאָן פֿאַר זײַן לעבן. אַ סאַך, אַ סאַך ווייניקער, ווי ער האָט בעיאַד געהאַט. עמעס, יעדערער אף זײַן אויפֿן קריכט אף די ווענט עפּעס צו דערגרייכּן. איז ווער ס'דערלאַנגט זײַן ציל, ווי

הויך ער זאל ניט זיין, און א צווייטער קומט צו גארניט ניט, ווען אפילע די שטרעבונג זיינע ליגט אים פאר דער נאָז. דער פּוּיגל, קעדיי זיך א הייב טאָן אין דער הייך, מוז זיך צוערשט אַפּרייסן פון דער ערד. ווען א מענטש זאל זיך אזוי גרינג קענען אַפּשטויסן פון דעם, וואָס ס'ציט אים אַף אַראָפּצו, פון די אלע קליינלעכקייטן, פון די אלע פּוּסטע אינאַנים און מייסנים...

ער טראכט איצט וועגן אלץ, וואָס ער האָט אדורכגעמאכט און איבערגעלעבט. וועגן דעם אלעמען, וואָס ער האָט געהאלטן פאר ווירקלעך מאמאָשעסדיקס. וועגן דעם, פון וואָס ער האָט געליטן און געהאט אגמעסנעפעש, און וועגן דעם, פון וואָס ער האָט געהאט נאכעס־רוער. וועגן זיינע פּינען און פארגעניגנס. דערמאָנט ער זיך דאָס אלץ, דערשיינט עס איצט פאר אים אין גאָר אן אנדער ליכט, אין מער רויקערע און שאַרפערע קאָנטורן, און ער מוז קומען צום סאכאקל, אז ער אליין איז ניט געווען פון די מענטשן־שטאמען, וועלכע וואקסן ארויס פון א מין אינגעוואָרצלטער באַדן־טיפּקייט. ער איז פון די געוויקסן, וואָס קנולן און וויקן לען זיך ארום עמעצנס פעסטע שטאמען, שטרעבנדיק דערמיט זיך צו באהעפטן מיט די גוטע. קומען אים אפן זינען די אלע דערהויבענע באגעגענישן מיט מענטשן, די גדוילים פון זיין צייט. די געמיינזאמקייט מיט אַט די בעסטע האָט אים שטענדיק געגעבן צו פילן, אז ער איז פונדעסטוועגן ווייט ניט קיין אַפּגע־ריסענע בלאט, נאָר אייך א צווייג פון א מעכטיקן שטאמבוים. דעריבער טאקע האָט ער, דער איינזאמער מענטש, זיך קיינמאָל ניט געפילט אין דער עלנט, ווייל א גייסטיקע קרויוועשאפט איז אפילע שטארקער פון א קערפערלעכער, פונעם זיין צווישן נאָענטע און אייגענע, וועלכע זיינען דיר גייסטיק פרעמד. זיינע גייסטיקע נויטן, זיינע רוכנעסדיקע באדערפענישן זיינען שטענדיק אזוי גרויס געווען, אזוי ברייט און פארשיידן, אז ער האָט געליטן גענעם־יעסורים, ווען צו־ליב עפעס וואָס האָט ער ניט געהאט די מעגלעכקייט זיי צו באַפּרידיקן. איצטער אָבער פּיניקט ער זיך צוליבן פּלוצעמדיקן אוועקפאלן. דאָס ליגן צום בעט, די שלאָפּלאָזע נעכט, וואָס זיינען אים נאָך מער מעקאצער די יאָרן, און די פיל מאכשאַוועסן איבער די סאכאקלען, וואָס ער פרוווט אונטערפירן, מאכן אים פאר אויס מענטש. צי איז דאָס טאקע בלויז דער ווילן זיך אליין אַפּגעבן א דין־ווע־כעזשן וועגן אלע זיינע שטרעבונגען און אופטוען, צי עפּשער באהאלט זיך אונטער אַט דעם געפּלאַנטער פון באַטראכטונגען די שרעק פארן טויט?

ער גלייבט אָבער, אז דער טויט וועט ניט קומען פאר דער צייט. מעג די קרענק וויאזוי אומגעריכט זיך אריינגאנווענען אינעם מענטשן, וועט זי גארניט מאכן, אויב דאָס לעבן איז נאָך ניט אויסגעלעבט. קומט אָבער די צייט, מוז מען שטארבן. ווען ס'לייגט זיך דער צווייהויקערדיקער קעמל בא דער שוועל פון דיין טיר, וועט דער מאלעכהאמאָוועס ניט פארשפעטיקן אַף קיין איין רעגע ניט. קיין זאך דראַעט ניט דער רייפער פרוכט, אכוץ דאָס אַראָפּפאלן. אזוי דעם בער־אָדעם דער טאָג פון שטארבן. ער, יאָסעף בען מעיר זאבארע, האָט ניט איין מאָל אין די כּצאָס־שאַען זיך געפּרייט מיטן זון־אופאנג. ס'האָט אים אַפּט פארקלעמט א בענקעניש באם באגייסטערט ווערן פון א פארביקער שקיע, ס'איז אים אָבער קיינמאָל אפן געדאנק ניט געקומען, אז אַט דער זונען־גאנג פירט א גענויעם כעזשן פון זיינע טעג און יאָרן. די צייט, זי האָט קיינעם ניט ליב און איז אויך צו קיינעם ניט באזונדערס פּינטלעך. זי איז אָבער צו קיינעם און צו גאַרנישט ניט גלייכגילטיק. זי האלט אין איין מעסטן דאָס, וואָס דארף פארשווינדן, און אַן ראַכמאַנעס שלידערט זי אַפּ פון זיך אלץ און אלעמען. ניט אלעמען... צום זיבעטן יאָרצענדליק האָט אים יאָעל ניט געשענקט קיין נאָכווקס, טוט ער א טיפן זיפּץ, דאָס איז אלציינס, ווי א געזונטן בוים זיך האלטן נאָר באם שטאם און ניט לאָזן קיין וואַרצלען...

ער נעמט ווידעראמאָל באַטראכטן דאָס לייב אַף זיך. אים שרעקן שוין ניט

אזוי די רויט־פלעקן, ווי די אַנגעדראָלענע בלוט־אָדערן. מיט ניט קיין סאך יאָרן צוריק האָבן זיך נאָך בא אים געלאָזט אַנטאָפן די האַרטלעכע מוסקולן, איצט אָף זייער אַרט שטאַרצן אַרויס די בלוילעכע בלוט־געפֿעסן... האָט אים מיטאַמאָל א בליץ געטאָן א געדאַנק וועגן שרייבן א צאוואַע, אָבער דער געדאַנק האָט אים מיט שרעק א ווייטעקלעכן ברי געטאָן. עפעס איז מיט אים טאַקע גאַנץ ניט קעשוּרע, ווען ער טראַכט וועגן אזעלכע זאַכן... און ביכלאַל, וואָס און וועמען האָט ער צו מעצאווע זיין? די גרויסע פאַרמעגנס זיינע, דאָס אָרעמע ביסל כּי־בורים, צי די באַהאוונטקייט זיינע אין כּאַכמאַס־האַרעפּוע? אין דעם האָט אים שוין יאָעל לאַנג איבערגעשטיגן... וואָס איז דען דאָס גאַנצע שרייבן אונדזערס, אויב ניט קיין לעבנסלענגלעך ווידע זאָגן? ווער קען נאָך עפעס מער זאָגן וועגן זיך, ווי דער מענטש אליין? ווער קען נאָך וויסן אזוי גענוי דאָס אַלדאָס דורכ־געטראַכטע און דורכגעלעבטע? דאָס אַלץ, וואָס ער האָט אָפּגעטאָן, ווייסן גאַנץ גוט זיינע נאָענטע, אָבער דאָס, וואָס ער האָט געגאַרט צו טאָן? דאָס, וואָס ס'איז מיט אים געשען, ווייסן אלע, אָבער וויאזוי האָט דאָס געשענע אָף אים געווירקט? פאַרטראַכט ער זיך וועגן די פאַרשיידענע מינים ווידעס, וועגן וועלכע ער האָט געהערט אָדער געלייענט: ווידעס פון גרויסע פּערווענלעכקייטן מיט וואַרעמע הערצער, ווידעס פּוטישע אין פּערוזן, און אין וואַכעדיקע טיפּזיניקע שורעס פון געלערנטע. צו וועלכן פּאָלק זאָל דער באלמיסוואַדע ניט געהערן, אָף א וועלכער שפּראַך די ווידע זאָל ניט פאַרשריבן ווערן, איז אין איר שטענדיק פאַראַן דער הייליקער ציטער און עפעס א מין שפּאַנענדיקער נייגער, ווי צו א גרויסן סאָד. וואָס קומט אָבער דערפון אַרויס, אז זיינע אייגענע סוידעס וועלן שוין מיט אים צוזאַמען אָפּשטאַרבן. אז ער האָט אין די בעסטע יאָרן זיינע זיך קיינמאָל ניט אומגעקוקט אָף די אונטערשטע רעדער, נאָר פאַרקערט, יעדער מאָרגן איז בא אים שטענדיק געווען באַשטראַלט מיט די שענסטע האָפּענונגען, מיט עפעס אזוינס, וואָס וועט אים סאָפּקאָלסאָף ענדגילטיק גליקלעך מאַכן. ער האָט טאַמיד געליטן נאָך פון די פּריסטע קינדער־יאָרן, פון צופיל טרוימען, פון טרוימען, וואָס זיינען לעכאַטכילע פאַרווטיילט אָף ניט צו פאַרווירקלעכט ווערן, אָבער ער האָט געלעבט מיט זיי. מיט זיי איז ער געוואַקסן און זיך געעלטערט. זיין בליק איז שטענדיק געווען געווענדעט צום ווייטערדיקן, צו דעם, וואָס דאַרף נאָך קומען, און דאָרט, אינעם ווייטערדיקן, האָבן די איינפאַכסטע בילדער בא אים אויסגעזען אין די טייערסטע ראַמען.

בא וואָס זשע איז ער איצט געבליבן? באַם צעבייטן דעם זיבעטן צענדליק איז דעם מענטשנס לעבן א פּלעמל אָפּן ווינט. האַגאַם ער האָט זיך קיינמאָל ניט געשראַקן אלט צו ווערן בעגוף, דעריקער איז ניט אלט ווערן בערוועך. טוט ער אָבער א פאַרגלייך דעם ווילן זיינעם מיט די מעלגעכקייטן, וואָס ער פאַרמאַגט בא היינטיקן טאַג, ווערט אים גאַנץ שאַפּל אָף דער נעשאַמע. ער געפינט זיך אין א צושטאַנד, ווי עפעס דער סאָטן־האַמאַשכּיס זאָל האַלטן אין איין געוועל־טיקן איבער אים. ער פירט אים ווי א מעלופּס־קינד בא דער האַנט און איז אים ראַק מאַכריוו אוילאַמעס¹.

אזוי איז אים זיין וועלט כּאַרעוו געוואָרן נאָך אין די גאַר יונגע יאָרן, ווען ער האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אזויפיל גלויבן אין זיך, מיט אזא ליבע צום לעבן, צו זיין רייף ווערן, צו זיינע דערפאַלגן אין דער מעדיצינלערע און בא די ערשטע פּרווון אין פּוּט... און דעריקער דאָס געפינען דעמלט זיין זיוועג, די באַשערטע זיינע ציפּוירע, זאָל איר אַנדענק געבענטשט זיין! באַם יעדן דערמאָנען זיך אין אַט א יענע צייטן מיט איר טוט אים נאָך ביז היינטיקן טאַג א קלעם פאַרן האַרצן און ס'ווערן מעטושטעש פּייכט די אויגן. ס'טוט א לויף פאַרביי דער

¹ געמיינט: ברענגט אום וועלטן.

ערשטער גענוס, די באפליגלטע כאדאָשים און טעג אין מעשעך פון גאנצע זיי בעצן גוטע יאָר, און מיטאמאָל דער גיכער טויט אירער... ער איז נאָך דעמלט היפש קרעפטיק געווען. דעם טויט אירן האָט ער אף גאָר אן אנדער אויפן דער-פילט ערשט שפעטער און וואָס ווייטער, אלץ שטארקער. אפילע מיט עטלעכע יאָר דערנאָך איז עס אָפט דערגאָן בא אים ביז צו א מין פארטרוימטן זיין מיט איר, ביז א מין נאָכאמאָל איבערלעבן אינעם געדאכט דאָס גוטע, וואָס זי האָט אים געהאט צוגעטיילט. דערפאַר טאקע האָבן אים שטענדיק אנטוישט די אלע אנדערע פרויען, מיט וועלכע מע האָט אים געפרוווט מעשאדעך זיין. בא דער זינען צו רויטע האָר, די האָט א זייער שארפן בליק, און בא דער איז א ברייטער קינבאק, אָדער די ציין זינען מיזלשע, און די האָט ארויסגערופן א ווידערווילן בא יאָעלן. בלייבט מען זיצן א פאריאָסעמטער אלמען אף שטענדיק שוין און מיט א פיק אין הארצן. אַט אזוי גייט אוועק א יאָר, און דריי, און פינף, און צען — דאָס גאנצע לעבן.

דער טויט פון אן ערשט ווייב... דאָס האָט עפּשער געבראכט צום אנטלויפן פון אן איינגעזעסענעם אָרט, דעם לוסט צו א שטענדיקן וואנדער, דאָס וואָגלען פון מאַקעם צו מאַקעם. דערביי האָט זיך אים געדוכט, אז ער שטייגט אלץ הע-כער און העכער, נעמט זיך אָן מיט מערער געניטקייט, כאַכמע, וויסן, — צום סאָף לאַזט זיך אויס, אז ער גייט גאָר אף צוריק, בארג-אראָפּ, נעענטער צום סאָף. איז וואָס מיט דער געניטקייט און מיטן וויסן? אז פאר די עטלעכע טעג, וואָס ער ליגט צו בעט, ווייסט ער בלוז, אז ער ווייסט נאָך גאָרנישט ניט, וואָס מיט אים איז. מיט יעדן ווייטערדיקן טאָג פילט ער, אז וויאזוי ער זאָל זיך ניט שטארקן, דערגייט ער נעענטער צו דעם, וואָס סע שרעקט אים. בא יעדן נייעם רויטן פלעק, וואָס ער דערזעט אף זיין ליב, שרעקט אים דער געדאנק: דאָס איז א מין פלאצן פון די איבערלעכע געפעסן, און דער גאנצער אינגעווייד זינער וועט סאָפּאָלסאָף פארגאָסן ווערן מיטן בלוט. פון דערפון, אפאַנעם, נעמט זיך אזא שוואַכקייט אין אלע אייוורים און די אָפטע מידקייט, דער קאָפּשווינדל און די שלאָפּלאַזיקייט. באנאכט איז גענוג דער מינדסטער שאָרף, ער זאָל זיך אפ-כאפן און שוין מער ניט קענען איינשלאָפן. דערנאָך א גאנצן טאָג זיך געפינען ווי אין א הינערפלעט. דער אומגליק איז נאָך אין דעם, וואָס ער ווייסט ניט, ווי לאנג קען געדויערן אַט דאָס צעשטערט ווערן פון די בלוט-געפעסן.

מיט אַט די פינצטערע מאכשאַוועס האָט ער אָנגעהויבן דרעמלען. וויפל ער איז אָפּגעשלאָפן, ווייסט ער ניט. ער פילט, אז ער האָט זיך אופגעכאפט ווי גע-וויינלעך נאָך א גוטן אָפּשלאָפן די נאכט. סע ווונדערט אים נאָר, וואָס סע טאָגט נאָך ניט. ער ליגט און ליגט, און ס'איז נאָך אלץ פינצטער. גייט ער אראָפּ פיר נעם געלעגער, קוקט ארויס אין דרויסן: ס'איז נאָך פאַרט שטאַקפינצטער. אָבער די צייט גייט, און ס'ווערט אלץ ניט ליכטיקער. טוט ער זיך אָן, גייט ארויס אפן גאס, און אויך דאָרט טאפט ער א וואנט אין דער פינצטער. ס'וועט שוין, אפאַ-נעם, אזוי קיינמאָל ניט ליכטיק ווערן. כאפט אים ארום א פינלעכע שרעק, און ווי עמעצער וואָלט אים פארן אָרעם געצופט, ער זאָל אופוואכן פון דער פאר-גליווערניש. מיט צעעפנטע אויגן דערזעט ער יאָעלן לעבן זיין געלעגער. ער האָט נאָרוואָס אָפּגעלאָזט דעם טאטנס רעכטע האנט, וואָס איז געווען אָפּגעדעקט ביז אף ארופצו, און בא דער העלער טאָג-שניין פינטלען אזוי בוילעט די רויט-לעכע פלעקן אף דער גאָרער הויט. ס'איז שווער זיך פאַרצושטעלן, אז אונטער דעם ליב, וואָס איז געווען אזוי קרישטאָל-ריין און איז איצט באשאַטן מיט אזא רויטלעכן אויסשיט, זאָל מיטן בלוט זיין אלץ קעשווער. ער פרעגט באם פאַטער, צי איז ער גוט געשלאָפן.

— יא, מיין זון, איך בין ווי געהעריק אָפּגעשלאָפן די גאנצע נאכט.
— און איצט ווי פילסטו זיך?

— ווי נאך א נארישן כאלעם, — טוט דער אלטער א ביטערן שמייכל, און אף זיין פאנעם איז צו דערקענען, ווי ס'האלט מיט אים ערנסט.
יאָעל זעט פאר זיך איצט גאָר אן אנדער טאטן. א מין שיוורע־קייִלע, א מענטש, וואָס האָט אינגאנצן פארלאָרן די זיכערקייט אין זיך. אין די אויגן באַ אים האָט זיך באוויזן א גאנץ אנדערער אויסדרוק, גלייך ווי ער וואָלט געהאלטן אין איין פרעגן אפילע באַם באשטעטיקן, באַם באַטאַנען עפעס. ס'זעט אויס, ווי ער וואָלט געהאלטן אין איין זוכן אן ענטפער אף דעם, וואָס ס'קומט מיט אים פאַר.

— וואָס זשע, דו פילסט זיך טאקע אזוי ביטער שלעכט, טאטע?

— גיין, מיין זון, ס'איז מער ניט, וואָס איך בין איצט ענלעך געוואָרן צום כאלפן, אונדזער מעכטן, אַט דעם אוריס פאַטער, וועלכער האָט א טעווע צו איבערצייילן עטלעכע מאָל די מאַטבייעס סני באַם געבן, סני באַם נעמען. אזוי בין איך איצט אויך געוואָרן. איך האָלט אין איין איבערבֿלעטערן מיין לעבנס־בוך אף אהין און צוריק. גאנצענע שאַען פארנעם איך זיך מיטן אויסגריבלען פון זיקאַרן די אַדער יענע איבערלעבעניש, געשעעניש, מיניסם שעהאַו. וואָלט איך זיך בלויז באַנונגט מיטן אַוואַר... דאָ האָב איך פונדעסטוועגן א פריי פֿעלד אף צו גראָבן אין דער ברייט און אין דער טיף. עמעס, וואָס קומט דערפון ארויס? אז ס'איז שוין ניט מעגלעך עפעס וואָס צו ענדערן אין דעם, וואָס איז פארגאָנ־גען. טו איך זיך אָבער א נעם צום היינט, איז ער אזוי בלוטלאָז אָרעם... — און דער טאטע טוט א טיפן זיפן. — אַט דאָס זיין צוגעשמידט צום בעט, און האָלטן ראַק אין איין טראַכטן און קלערן... דו פארשטייסט, זון מינער, יעדער מענטש לעבט אף א געוויסן אַרט און אין א באַשטימטער צייט. איך האָב, ווי דו ווייסט, קיין באַשטענדיק אַרט קיינמאָל ניט געהאַט. עפשער דערפאר ווייס איך טאקע ניט, ווהיין די צייט מיינע איז אהינגעקומען. אַט דאָס איז, אפאַנעם, דער סכאַר פארן וואָגל און וואַנדער־לעבן. איז וואָס זשע וואָלט איך געוואָלט, זון מינער... — איך ווייס זייער גוט דעם ראַצן דיינעם, — איז אים יאָעל פארלאָפן די רייד, — ס'איז אָבער איצט ניט די צייט צו רעדן דערפון. ווער נאָר פרייער געזונט, וועל איך דאָן צוהערן דיניע רייד און וועל איינער אליין מאַכן די נעסיע אהין. דעם אלטן זאבארע האָט פֿלוצעם א שווייס באַשלאָגן. ער האָט איצט קיין קויעך ניט צו טיינען, פרעגט ער מיט א קאָל פון א שטאַרק אפגעשוואַכטן כוילע: — און וואָס וואָלט דיך געאַרט טאקע פאַרן צוזאַמען מיטן פעטער שעמטאַוו? פארוואָס ניט אויסנוצן אַט די געלעגנהייט? ער ווייסט גוט יענע מעקויעמעס... און די מינהאַגים זייערע...

יאָעל האָט א באַהאַלטענעם שמייכל געטאַן: ווי ער דרייט זיך אויס, דער טאטע, פון דעם, וואָס ער וואָלט געוואָלט זאָגן. ער האָט שוין ניט איין מאָל איבערגערעדט מיטן פעטער און מיט איבן שעשעטן וועגן זיין הייסטן באַגער זיך צו מיסכאַטן זיין מיט די אַפיציאַלס, און ער האָט באַם פעטער קימאַט ווי געפויעלט, ער זאָל אים איצט מיטנעמען מיט זיך אין אַט דער ווייטער נעסיע צו זיי, און ער זאָל זיך טאקע אריינלייגן, אז דער שידעך זאָל צו שטאַנד קומען. זאַגט ער צום טאטן, יאָעל:

— וואָס איז דאָס אַיִלעניש, ווען דו ליגסט צום בעט? האָט דאָך אפילע אוור־ראַם אַווינו געשיקט פרייער עליזעזערן אן ייצכאַקן. זאָל דערווייל דער פעטער אליין פאַרן...

— עליזעזער האָט אָבער אף צוריקוועגס געבראַכט מיט זיך ריווקען צו פירן, און דיין פעטער וועט עס ניט טאָן, — האָט דער אלטער א זיפן געטאַן, און פון עפעס א געדאַנק איז ער באלד אפגעהייטערט געוואָרן, — האָסט דאָך שוין דאַרטן דיין בוזע־פריינט אורין, און אונדזער קצינען, די ליבלעכע, פון אומהיימלעכ־קייט וועסטו דאַרט שוין זיין באוואָרנט.

האָט זיך אויך יאָעל אין דעם אָנגעכאפט, און ער האָט פארקערעוועט דעם געשפרעך דערהויפּט אף אוריס אריבערפאַר אהין, אף זינע ארבעטן אינעם קי-ניגס מינץ-קאמער, און אז ער האָט א סאך פון זינע לערן-באכורים אויך מיט-גענומען מיט זיך. ער וועט מיט זיי דאָרט קענען מאמשיך זיין דאָס לערנען, ווי אין לונעל. דער אלטער איז מאסקים מיטן זונס באגייסטערטע רייד וועגן אורין. וועגן זיין דרייסטן שריט מיטן אריבערפאַרן אף צאָפּן, אין א לאַלוטן גייער סווינע מיט א נייעם הערשער, וואָס איז, ווי מע זאָגט, א שטרענגער און א ביי-טערער. פון די אלע לויבערייען פאַר אורין וועט דאָך צום טייל אויך פאלן אף אים, אף יאָעלן, אויב ער וועט פאַלגן דעם טאטן און אינשטימען איצט צו פאַרן אהין מיטן פעטער שעמטאָוו. אכוץ דעם ארויסקוק אפן שידעך מיט די אָפיציאַלס, וואָלט ער ניט געוואָלט, דער זון זאָל מיט אים איצט דאָ זיין, ביז ער וועט עפּי-שער איבערקומען די שווערע מאַכלע זינע.

צי וועט ער זי אָבער איבערקומען? ס'טוט אים, דוכט זיך, גאַרנישט ניט וויי, נאָר דער אומרו וואַקסט בא אים פון טאָג צו טאָג, פון שאַ צו שאַ. אז ער כאפט א קוק אף דער הויט פונעם לייב, אף די באַפלעקטע דארע הענט, און אז ער האָט נאָך נעכטן אויך דערזען די רויטע פּלעק-צייכנס אף ביידע פיס, האָט זיך אין אים נאָך מער פאַרשטאַרקט די מוירע. מיט א שווער געמיט האַלט ער זיך נאָך פונדעסטוועגן בא דער דייע דערווייל זיך פאַר קיינעם ניט קלאָגן. האָט ער אָבער דעם היינטיקן אינדערפרי ניט אויסגעהאַלטן. ס'האָט זיך אים מיטאַמאַל אויסגעדאַכט, אז ער האָט שוין ניט וואָס צו פאַרבאַהאַלטן. די מאַרעשכוירע, וואָס הענגט אף אים שוין דעם וויפּלטן טאָג, וועט אים סייזוי אויסגעבן. ער האָט היינט שיר ניט ארויסגעבראַכט אויך פאַר יאָעלן דעם טרויעריקן פּסאַקדין איבער זיך. אלציינס, האָט ער געטראַכט, ווען דער האָן איז שוין באַם שויכעט אין דער האַנט, קען אים שוין ניט העלפן דאָס קרייען.

בא זיך זעלבסט האָט ער שוין געפּויעלט, אז ס'איז געשען דאָס, וואָס סע דאַרף געשען מיט יעדן, בא וועמען פּריער און בא וועמען שפּעטער, און מיט א נייעם שווערן געפּיל האָט ער זיך אָנגעהויבן צוהערן צו דעם, וואָס סע פירט אים בעהאַדראָגדיק צום סאָף. עס גייט ניט אין די אויסערלעכע בלוט-פּלעקן. עפעס טוט זיך בא אים אינעווייניק, עפעס אזוינס קומט דאָרט פאַר, אז ער פּילט, דאָס לעבן גייט פון אים אָפּ, און ער קען דערצו גאַרנישט ניט העלפן. ניט ער, דער אלטער רויפּע, און ניט דער זון זינער מיט די איבעריקע דאָקטוירים, וועל-כע רינגלען אים דאָ ארום, וועלן די זאך ניט ענדערן. ער וויל זיך ניט נאַרן. מיט זיך אליין קען ער רעדן קלאָר און אָפּן. ס'איז אן איניען פון א פאַר וואַכן, און עפּשער פון געציילטע טעג.

אָט פון דעם געדאַנק אליין האָט אים ווידער באַגאַסן א שווייס און ס'איז שווערער געוואָרן צו אָטעמען. ער האָט דערהערט דאָס אייגענע האַרצקלאַפּע-ניש. גוט, וואָס יאָעל איז שוין ניטאָ דערביי, און זאָל אויך שוין קיינער ניט אריינקומען דעם גאַנצן רעשט טאָג. וועט ער קענען ראַק טראַכטן און טרוי-מען. וואָס האָט ער שוין איצט צו רעדן מיט מענטשן? מיט וואָס קען ער זיך מיט זיי טיילן? ער וואָלט איצט געוואָלט לאָזן דעם קויעך-האַדמייען, און זאָל ער אים פירן, גלייך ווי ס'איז נאָך גאַרנישט ניט געשען מיט אים. זאָל ער אים פירן צום ווייטערדיקן, צום שיינעם אָסיד. ס'זאָל הייסן; ער, יאַסעף בען מעיר, האָט גאָר לאַלוטן א טאָעס געהאַט. די קרענק וועט אריבער. ער וועט באַרעכ-האַשעם גענעזן ווערן, און ס'שטייען אים נאָך פאַר פּרעכטיקע איבערלעבונגען. ער דאַרף זיי איצט זייער נייטיק, אָט די זיסע צוקונפּט-טרוימען. זיי האָבן אָבער איין גוואַלדיקן כּיסאַרן: דו האָסט צו טאָן מיט זאַכן, וואָס זינען נאָך ניט פאַרגעקומען, און דאָס, וואָס סע וועט יאָ געשען, ווייסטו ניט, צי סע וועט זיך טאַקע באַקומען אזוי, ווי דו טראַכסט איצטער, ווי דו וואָלסט געוואָלט, אז ס'זאָל

זיין... און דאָ כאַפּט זיך נאָך אונטער דער געדאַנק וועגן טויט, מאַכט ער ביכלאַל
 כאַרעוּ די גאַנצע געבײדע. דאָס אַלדאָס אויסגעטרוימטע צעקריכט, ווי אַ גאַס
 וואַסער אָף אַ שטיין. ער טרייבט פון זיך די בייזע מאַכשאַוועס, וואָס פירן אַרום
 צו דעם, וואָס מע רופט מיטן קורצן נאָמען „טויט“. נאָר זיי טוען זיך זייערס, זיי
 לאָזן אים שוין אזוי גיך ניט אָפּ. ער וויל בעסער טראַכטן וועגן לעבן. ער נעמט
 אַפן זינען דעם סאַמע אָנהייב פונעם מענטשנס זיין, דעם געבורט. קומט ער גלייך
 צו דער מאַסקאַנע, ווי ענלעך זינען זיי איינס צום צווייטן; דער געבורט מיטן
 טויט. מע קען זיך פאַרשטעלן, אז אַט דאָס קליינע אייפעלע, נאָך אין דער מוֹ-
 טערטראַכט, ווייסט, אז אין אַ קליין שטיקל צייט אַרום וועט עס דאַרפן פאַרלאָזן
 דאָס אָרט, אין וועלכן עס געפינט זיך. מיט שוידער טראַכט עס: וויאזוי גייט מען
 אוועק פון אזא ווייך-וואַרעם זיכער ערטעלע? וווּ דער אַרום איז אזוי צאַפּלדיק
 פילבאַר און ליכט-פּוֹכיק. וווּ מ'איז אזוי גוט באַשיצט פון יעדן מין קלאַפּ און
 צוזאַמענשטויס... און אז ס'קומט די צייט צו פאַרלאָזן די מוטערטראַכט, גוואַלדע-
 וועט אוואַדע דאָס נעפעשל: אן עק! אַט דאָ קומט שוין דער סאָף! און עס ווערט
 זיך, עס וויל זיך ניט אַרויסקלייבן פון אזא וואַרעם ענג נעסטעלע. קומט עס
 אָבער אַרויס אָף דער ליכטיקער שײן, און ס'דערזעט אזא ברייטן שיינעם אַרום,
 מיט אזויפיל לופט און רוים, מיט אַט דעם אלעמען, וואָס הייסט לעבן, — פאַר-
 געסט עס אינעם פּרײַערדיקן פינצטערן וועלטל. צי דער מאַלעך האָט עס יאָ אַ
 פּיק געטאָן צוליב שיקעב, צי ניט, אלציינס, דאָס באַשעפּעניש איז גאַנץ קאַנ-
 טעט מיטן נייעם מין לעבן. אַט אזוי שטופט יעדער איינער אָפּ דאָס באַשערטע
 ביסל יאָרן, און אז ס'קומט ווידער די צייט, ווען מע מוז פאַרלאָזן די וואַרעמע
 נעסט פונעם ערדישן שטיקל וועלטל, ווילט זיך ווידער ניט, פונקט ווי דעמלט,
 ווען ס'האַט זיך ניט געוואַלט אַרויסקלייבן פון דער ווייכער מאַמעס טראַכט. פונקט
 אזוי, ווי ס'האַט דעמלט געמיינט, אז דאָס איז שוין דער סאָף, אזוי טראַכט מען
 אויך איצט וועגן סאָף פונעם לעבן, וועגן דעם, וואָס מע רופט אָן טויט. איז
 אוועלכער פון אַט די צוויי טויטן איז טאַקע דער עמעסער?

אַט דאָס איז, אַפּאַנעם, די גרויסע נאַפּקעמינע בין החיים והמות? דאָס אומ-
 קערן זיך צוריק צו אַ לעבן, צו אַט דעם, וואָס מיר רופן איצט טכניסע-האַמייסיס,
 דאָס איז אַ זאך, וואָס איז נאָך דערווייל אויסער צייט און רוים. דער טויט אָבער
 איז אן איניען אַ מאַמאַשעסדיקער, און דער גאַנג צו אים איז אַ גאַנץ זיכערער.
 קומט ער צו גיין, בלייבסטו שוין מיט אים עד ביאת המשיח³.

ווען יעדער איינער זאָל זיך קענען גענוג אָנזעטיקן מיטן לעבן, וואַלטן מיר
 עפשער דעם טויט אזוי אופגענומען, ווי אַ מידער דעם שלאָף. איך וואַלט שוין
 דעמלט אזוי ניט געציטערט און ניט געפלאַטערט איבער דער כּינע-שאַ. דער
 טויט, ווי אַ געוונטשענער סאָף פונעם מענטשנס לעבן, וואַלט עפשער געקומען,
 ווי אַ צייטיקע פיירע, וואָס פאַלט אליין מיטן גוטן ווילן אַראָפּ פונעם בוים.

דוכט זיך אים איצט, אז אָף אַט די אלע פינצטערע געדאַנקען פירט אים אַרום
 דער סאַטן. אַט דער באַגלייטער זינער אין די אלע נעסיעס, וועלכע ער האָט
 באַשריבן אינעם „ספר שׁעשועים“. ער האָט אים אליין געשאַפן, אַט דעם סאַטן-
 האַמעקאַטרעג, קעדיי צו האָבן מיט וועמען זיך אויסטיינען, כּקירען און פאַלע-
 מיזירן. ער האָט מיט פאַרגעניגן געפירט מיט אים דעם וויקועך אָף די אלע זייטן
 פונעם גאַנץ היפּשן קסאָוויאַד. איצט, ווען דער כיבער איז שוין לאַנג פאַרענ-
 דיקט, און ער דאַרף אים, דעם שעד, אָף טויזנט קאַפּאַרעס, איז ער אליין געקו-

¹ לויט אַ טאַלמודישער לעגענדע, ווען אַ קינד ווערט געבוירן, טוט אַ מאַלעך אַ שנעל
 אונטערן גאַז, קעדיי ער זאָל פאַרגעסן דאָס, וואָס ער האָט קלוימערשט געוויסט, ווען ער
 האָט זיך געפונען אין דער מוטערטראַכט און דאַרט דערלערנט די טוירע.

² צווישן לעבן און טויט.

³ ביז מאַשיעך וועט קומען.

מען און ער שטייט אים פאר די אויגן. ער רעדט צו אים, קלוימערשט, אין נאָמען פון דעם, וואָס מאכט א סאָף צום לעבן. און וואָס זשע וויל ער פון אים, דער מאלעכאמאָועס? ס'מאכט אן איינדרוק, ווי ער וואָלט געוואָלט, מע זאָל אים לויבן, מע זאָל אים זמירעס זינגען, ווייל ער איז דער מאלעך האַגויעל, וואָס ברענגט די אייביקע רו דעם מענטשן.

— און ס'איז דאָך אזוי גרינג צו קומען דערצו, — רעדט אים איין דער אומ-געבעטענער שעד, וואָס איז ווי א לעבעדיקער אראָפּ פון די זייטן פון זיין כיי-בער, — ער איז אוועק מיטן ווינט און ניטאָ מער, און דו בלייבסט ליגן אין פרידן און זיכער, ווי אין דער שטארקסטער פעסטונג. דערביי, — גיט ער צו, — דו וועסט דאָרט זיין באשיצט פון יעדן מין ביז און שלעכטס, וואָס עס קען קומען פון א סוינע, ווי אויך פון א פריינט. פאר גוטע, ווי אויך פאר שלעכטע מייסיס, — שמייכלט דער שעד, — דאָ וועט זיך עס אלץ ענדיקן, ווי א פאלשער, ווי א ביי-זער כאַלעם. דאָס לעבן האָט דיך זיכער אין עפעס וואָס אָפגענארט, אנטוישט. בא מיר, — בארימט זיך דער שעד, אינעם נאָמען פונעם מאלעך האַדוימע¹, — איז ניטאָ קיין גענארער. בא מיר איז דער ריינער עמעס. דאָס לעבן האָט דיך אומריין געמאכט, איך וועל דיך מעטאָער. די ראיינעס פלאַגן דיך. בא מיר אָבער וועסטו קלערסט, ברעכסט זיך דעם מויעך, די ראיינעס פלאַגן דיך. בא מיר אָבער וועסטו ניט הערן קיין פאלשע ריי, און דו אליין וועסט ניט דארפן אַנקומען צו שעקער-וועקעזען. בא מיר וועסטו ניט דארפן וואַגלען און וואַנדערן. איך בין דיין לעצ-טע היים.

...און ווי ער וואָלט געוואָלט דערזען דאָס, וואָס ער וועט ניט קענען אריבער-שפאנען, האָט ער א דריי געטאָן דעם קאָפּ, און ס'האָט אים גענומען שווינדלען אין די אויגן. ער שטוינט. ס'האָט זיך אים אויסגעוויזן, אז אין איין ווינקל פונעם צימער איז דער סופיט ווי מעשוּפע געוואָרן, הענגט אראָפּ גידעריקער, ווי אין די איבעריקע ווינקלען. האָט ער זיך ניט געפּוילט אראָפּצוגיין פונעם געלעגער, און פון דער נאָענט האָט ער דערזען, אז ניט נאָר דער סופיט, נאָר אויך דאָס שטיקל דיל אונטער זינע פיס, דער גאַנצער ווינקל נייגט זיך אָף אראָפּ און שאַקלט זיך, שאַקלט זיך ביז צום אומפאלן.

...דעם גוואַלד האָט אָפּגעהויבן יאקאָו בען עלאַזאַר. ער איז אריינגעקומען אין ביינהאשמאַשעס, צווישן מינכע און מינרעו, מעוואקער-כּוילע זיין דעם אלטן זאבארען, און ער האָט אים ניט געטראָפּן אפּן געלעגער. האָט ער שוין געוואָלט אוועקגיין, נאָר ער האָט דערזען אינעם ווייטן ווינקעלע עפעס א פארטונקלעניש. וואָס זאָל עס דאָרט זיין אזוי אַנגעוואָרפן? דער כּוילע איז געלעגן אין כּאלאַשעס, איינגעבויגן, האלב אַנגעשפּארט אין דער וואנט. ווען מע האָט אים אָפּגעמינ-טערט, שוין אפּן געלעגער, האָט מען אים ערשט איינגעגעבן א מין שלאָף-גע-טראַנק, און ער איז רויק אָפּגעשלאָפּן די גאַנצע נאכט.

יאָעל האָט מיט קיין אויג ניט צוגעמאכט. ער האָט געוואכט לעבן טאַטנס בעט, ביז ס'האָט שוין גוט אַנגעהויבן צו טאָגן. ווען נאָכן פרישטיק זיינען אריינ-געקומען אלכאריזי, איבן סיגאל, דער נאָך איבערגעשראַקענער יאקאָו בען עלאַזאַר, האָט יאָעל נאָך אלץ געפיקט מיט דער נאָז אָף א שטול לעבן טאַטנס בעט. זיי האָבן אים מיט גוואַלד אָפּגעשיקט כאפּן א דרעמל ווי סע באדארף צו זיין. זאָל זיין נאָר אָף א פאַר שאַ, אָבער ניט זיצנדיקערהייט זיך ברעכן. וואָס פאַר א טאַם האָט עס נאָך אזא גרויסער נאכט אוף זיין? קאַלזמאַן זיי זיינען דאָ, מעג ער זיין רויק.

¹ דער מאלעך, וואָס באַגעגנט די טויטע אָף דער שוועל פון יענער-וועלט.

דער נאָסי אליין איז געזעסן לעבן כוילע שוין נאָך האַלבן טאַג. ער האָט אלע-
מען אַרויסגעשיקט פונעם צימער: אז ער ווערט גאַרניט מיד, דער כוילע-מעסוקן,
דעם גאַנצן טאַג מיט אלעמען צו פלאַלען. דאָ האָט ער עפעס וואָס צו דערציילן
איבן סיגאלן און דערביי זיך באַגריסן מיט אַ נייעם באַזוכער, דאָ דאַרף ער זיך
אַ סוידע טאָן מיטן זון, און ווען איבן שעשעט איז שוין דאָ געזעסן, האָט די
קליינע קאַנסומע, איבן סיגאלס פרוי, געבעטן, מע זאָל זי לאָזן אַרייַנקומען אַף
געציילטע מינוטן. זי וויל אויך מעקניעם זיין די מיצווע פון ביקער-כוילים. זי
האַט זיך טאַקע לאַנג ניט פאַרהאַלטן. זי האָט פאַרלאָזט דעם כיידער צוזאַמען מיט
אַלע איבעריקע.

...ליגט ער שוין ווידער אויסגעצויגן אפן געלעגער, און ביכדיי צו טרייבן
פון זיך די מאַרעשכוירע, אז ער איז שוין טאַקע אַ נויטע-לאָמוס, אז ס'ליגט שוין
דער טויט אַף זיין פאַנעם, זינגט ער זיך אינדערשטיל קאַפיטלעך טילים, וועלכע
ער געדענקט אַף אויסווייניק, און ער פילט זיך קימאַט גליקלעך, וואָס צווישן די
אַלע זינד, וואָס ווערן דאָ דערמאַנט, איז ניטאָ אפילע קיין סימען פון די ווייני-
קע כאַטאַים, וועלכע ער איז יאָ באַ זיין לעבן באַאַנגען. דערהויפּט, דער כעט
פונעם שטענדיקן אַרומואַנדלען.

קוויקט ער זיך איצט מיט דער האַנאַע, וואָס ער האָט פון יעדן אַרויסגעזונ-
גענעם אָדער אַרויסגעזאַגטן פאַסעק, וועלכער איז געשריבן געוואָרן מיט די
שטאַרקסטע פּיוט-מיטלען, קאַלירפּול, ווי דער רעגנבויען, און פּייערדיק, ווי די
זון. ער דערמאַנט זיך אין דער געמאַרע בראַכעס, וווּ ס'ווערט דערציילט, אז די
טויערן פון געזאַנג זיינען געעפנט געוואָרן און ס'זיינען געקומען פון דאָרט דאָס
טרעלן פון די זינגפייגל, דער געשאַרף פון די בלומען, ביים זיי צעעפענען דעם
געבלעטער באַם פאַרטאַגיקן אַרויסגעבן דעם רייעך-ניכויעך זייערן, דער איידע-
לער געפליסטער פונעם ווינט, וואָס שפאַצירט צווישן די צווייגן פון די גאַניידן
ביימער, דאָס ציטערדיק-שטילע ריזלען פון די וואַסער-קוואַלן, און דער שטורמי-
שער געלויף פון די טייכן, פון דעם אלעמען איז געשאפן געוואָרן די נעשאַמע,
וועלכע האָט געדאַרפט אַרייַנגעבלאַזן ווערן אינעם עמבריאָן, וואָס איז נאָך גע-
לעגן אין דער מוטערס בויך, און דאָרט נאָך, פאַרן געבוירן ווערן, האָט דער
שפעטערדיקער דאָויד האַמעלעך אַויסגעזונגען זיין באַרכי-נאַפּשי, וווּ יעדער
וואָרט איז אַ פערל, און ווען די דאָזיקע פערל זיינען נאָך אַנגעסילעוועט אַף אַ
שנירל, פול מיט געדאַנקען, האָט זיך טאַקע באַקומען דאָס טייערסטע שטיקל ציי-
רונג, וואָס מיר וועלן עס טראַגן מיט שטאַלץ און מיט ווירדע עד סוף כל הימים¹.

ער באַווונדערט זיך אליין, וואָס ער איז אזוי פּלוצעם אין אזא זינגעווידיקער
שטימונג אַרייַנגעפאַלן. אזוי באַטאַמט און מיט אזא מעסיקעסדיקער באַהאַרצטקייט
זינגט ער אויס אַ קאַפיטל נאָך אַ קאַפיטל. וואָס איז היינט מיט אים אזוי גרויס
די געדולע? ווער ווייסט, וויפּל ס'איז אים נאָך געבליבן צו דערהאַלטן זיך באַם
לעבן? נאָר אַלציינס, דער, וואָס האַלט אין פאַלן, ציילט שוין ניט די טרעפּ פונעם
אַראַפּנידערן זיך. אים שרעקט שוין ניט אזוי דאָס אוועקגיין פון דער וועלט. ער
איז שוין קימאַט ווי גרייט דערצו. ס'פאַרדריסט אים נאָר, וואָס ער ווייסט ניט
דעם טאַג און די שאַ... און דעריקער, וואָס ער וועט ניט קאַנען כאַפּן די מינוט,
ווען ער וועט שוין אָנהייבן ניט וויסן, אז ער לעבט שוין ניט מער.

מיט אַט דער גרייטקייט צום „ניט לעבן“ זיינען אַריבער נאָך עטלעכע טעג.
פאַר דער צייט איז ער גאַר אַפּגעשוואַכט געוואָרן. ס'איז שווערער געוואָרן צו
אַטעמען, און באַ יעדן ריר און באַוועג האָט דאָס האַרץ מעשוונעדיק גענומען
קלאַפּן.

¹ ביזן סאָף פון אלע טעג.

דאָס סאמע ערגסטע אָבער איז דאָס ארויסדרינגען פונעם בלוט אף אויסן. ס'האָבן אָנגעהויבן בלוטיקן די יאסלעס. צווישן די ציין איז שטענדיק פול מיט רויטס, פון די נאָזלעכער האָט א פאָר מאָל א שטראָם געטאָן דאָס בלוט, און דערביי האָט ער לאַכלוטן אָנגעוויירן דעם כיישעק צו נעמען עפעס אין מויל אריין. די שלאַפֿלאַזיקייט האָט אים אויך פארמאטערט. ווייל פון דעם, וואָס איז אים שווער געוואָרן דער קאָפּ, דערהויפט דער אונטערשטער טייל, דער געניק און די שליפּן, און דער שלאַף קאָן אים ניט נעמען, פארמאכט ער אָפּט די אויגן, ס'זאָל זיך אויסווייזן פאר די ארומיקע, אז ער דרעמלט. אָט אין אזא „דרעמל-צושטאנד“ האָט אים באַזונדערס געערגערט דאָס שטענדיקע אכטונג געבן אף אים. ער האָט אפילע פארשטאנען, וויאזוי און מיט וואָסערע אויגן מע קוקט אף אים. האָט ער זיך ווי קלוימערשט א ריס געטאָן פונעם דרעמל און דערזען פאר זיך יאָעל, וועלכער באטראכט אים פארלאָרן און טרויעריק. וואָס איז דאָ מערער פאראן אינעם זונס בליק? — ברענט אים דורך א מאכשאַווע. — ליבשאפט צי ראכמאַנעס? דאָס לעצטע טוט אים א קלעם פארן הארצן. ער האָט שוין געעפנט דאָס מויל עפעס צו זאָגן, און א ניט אָפגעווישטע טרער האָט זיך דערקניקלט ביז צו דער נאָז. האָט ער שוין גאַרנישט ניט געזאָגט, און איבער דעם אלטנס ליפּן איז אזוי געבליבן שטעקן דער פארשולדיקטער שמייכל צוליב דעם, וואָס ער האָט עס ניט ארויסגעזאָגט.

— נארעלע. — האָט ער דעם זון געוואַלט א טרייסט אונטערטראָגן, — דאָס שטארבן איז גאַרניט אזוי שרעקלעך, ווי אנדערע מיינען. א סימען האָסטו: די טויטע וויינען ניט, די לעבעדיקע באוויינען זיי.

אינעם זעלבן טאָג, פארנאכט-צו, האָבן זיך בא זיין בעט צונויפגעזאמלט אלע די, וואָס האָבן דאָ א שייכעס צו מעדיצין. אויך דער קריסטלעכער שטאַט-רויפּע איז געווען דערביי. ס'האָט זיי איבערגעשראָקן דער בלוט-שטורץ פונעם האלדז און דער בלוט-פלוס. איצט האָט עס זיך איינגעשטילט. דוכט זיך אים אָבער אויס, אז ער פארלירט די ריע. עמעס, אין צימער איז שוין טאקע עטוואָס טונקלער, אָבער ס'איז דאָך נאָך היפשער טאָג, און פאר אים גיסן זיך צונויף די געזיכטער פון די מענטשן, און ס'באקומט זיך, ווי אלע וואַלטן זיי געהאט איין און דעם זעלבן פאָנעם. ער לאָזט זיך באטראכטן, און ס'איז צו באמערקן, ווי באם רעכטן אויג איז דאָס נעץ-היטל אָנגעצונדן ווי פון א בלוט-אויסגוס. דאָס לינקע אויג איז לויטערער, טוט עס אים אָבער וויי, און ער באמיט זיך עס פון צייט צו צייט צו פארמאכן.

ס'איז אים שווער געוואָרן דאָס בייזיין פון די מענטשן. אים ווייזט זיך אויס, אז ווען ער איז אליין, וואַלט זיך אים עפשער איצט איינגעגעבן א דרעמל טאָן. האלט ער צוגעמאכט די אויגן, איז אים אָן אן ערעך גרינגער. דער געהער איז ווי ס'באדארף צו זיין. האגאם ער הערט זיך איין אין דעם, וואָס מע רעדט, מיט א גלייכגילטיק מידן אויסדרוק אפן פאָנעם, דאָך דערקענט ער גלייך דעם מעדא-בער לויט זיין קאָל, נאָכן טעמבער פון דער שטים, לויט יעדנס באַזונדערן טאָן בייסן רעדן... אפילע לויטן זיפּץ, וואָס בא וועמען פון זיי טוט זיך א כאפּ ארויס. פונקט אזוי אָנגעשטרענגט און קלאַר ארבעט נאָך בא אים דער מויעך. ער פאר-שטייט, אז איצט, קאָלזמאן ער האָט עס נאָך בעיאד, וואַלט ער פאר אָט דער איידע מענטשן געדארפט א זאָג טאָן דאָס איינציקע, דאָס ריכטיקע און דאָס נייטיקסטע וואָרט. דאָס וואָרט, וואָס זאָל אין זיך קוילעל זיין אלץ, וואָס א מענטש האָט צו זאָגן פארן גרויסן אוועקגיין...

אָט, צום ביישפּיל, דאָס וועלן זיין איצט אליין. ער וועט עס זיי ניט זאָגן, און פון דער צווייטער זייט, פארדריסט אים אפילע, וואָס ער האָט איצט אזא באגער. ער האָט דאָך אזוי ליב געהאט מענטשן, זייערע רייד, דאָס טומלען זייערס, אויך מאכלויקען, אז ס'איז אויסגעקומען. ער האָט א גאנץ לעבן געקערענט מיט אהבת

האדם¹. איצט איז אים אזוי דערווידער דאס האוועניש זייערס ארום זיין גסיסער בעט, און קיין איינער פון זיי טראכט גארניט צו פארלאזן דעם צימער. ווען ס'האט זיך אים אויסגעוויזן, אז ער איז טאקע בעמעס אליין, איז בא אים געווען איינגערעדט, אז ער האלט נאך אלץ אין איין שרייבן זיין שפיל-בוך, דעם „ספר ששועים“. די שפיל איז נאך ווייט ניט געענדיקט, האט ער זיך גע-טרייסט. זיין אייגן לעבן איז אויך א מין שפיל, און ס'קאסט אים צו טייער דאס ארויסגיין פון אַט דער שפיל. אַט דערפאר טאקע וועט ער זיך האלטן מיט לייב און לעבן פאר זיין כיבער, אף וועלכן ער האט שוין לאנג געמאכט א סיעם. האגאם ער איז איצט אין א גרויסן פלאנטער. פאַרקומענישן פון זיין סייער פלאנטערן זיך מיט מיסעס פון זיין שוואַגער שעמטאָוו, וועגן די האריגעס אין דער שטאָט קושטאָ. און דאָ קומט אים אפן זינען דער גרויסער בראַך מיט פטירעס האראמ-באם. ער איז איצט א גאנץ נאָענטער מעכטן מיטן מאלעכהאמאָוועס. אַט געפינט ער זיך ערגעץ אין אזא מעכטיק גרויס לאַנד, וווּ דער מוישל זייערער איז ניט קיין קלענערער דעספאָט פון פארע מעלעך מיצראים. יענער האט זיך פירגענומען צו פארניכטן קליינע קינדער, און דער האט זיך אונטערגענומען צו פארטיליקן דעם רויפֿים-שטאַנד. אויך ער, יאָסעף בען מעיר זאבארע, געפינט זיך צווישן די פארטריבענע אף א פארוואַרפענעם אינדזל, וווּ מע קומט אום פון שווערער מי. טראכט ער בא זיך: אַט דאָס האָב איך דערלעבט? צוליב דעם בין איך עס אויס-געווען וווּ ערגעץ אן עק, איך זאָל דאָ זען די בעהאַלע אף די אויסגעצערטע טריבע געזיכטער, די ווילדע שרעק אין די אויגן בא מענטשן, וואָס רינגלען דאָ ארום דעם כוילע-גויסעס. דאָס שטאַרבט דער שלעכטער הערשער, דער טיראָן, דער פארע. ער האט שוין פארלאָרן דאָס לאַשן, און ווי מע זאָל אים האלטן אין ווארגן, דרייט ער מיטן קאָפּ און פאָדערט מיט די פארגלייטע אויגן: ברענגט זיי מיר, די אלע דאָקטוירים, וואָס איך האָב אומגעבראַכט. זאָלן זיי מיך ראטעווען? פון זיינע האלב-טויטע בליקן בליצט מאמעש מיט סינע און מיט דראָנג, נאָר ער קען קיין וואַרט ניט ארויסברענגען. שרייט צו אים דער קראַנקער זאבארע, און וואָס ער וויל זאָגן, ווייסט ער אליין ניט...

ווען דער זון האט אים אופגעוועקט, איז ער געלעגן אין דער ברייט פון גע-לעגער. און ביים יאָעל האט דעם קאָפּ זינעם צוריקגעלייגט אפן צוקאָפּנס און אים צורעכט געמאכט דאָס בעטגעוואנט, האט ער געפרווט עפעס דערציילן. אָבער ס'האט זיך אים ניט איינגעגעבן.

איז ער געבליבן ליגן אין א האלב באווסטלאָזן צושטאַנד, דער קראַנקער זאבארע, האגאם ער האט נאָך פון צייט צו צייט אלץ ארויסגעבראַכט איינצלנע ווערטער, נאָר שוין אָן געשריי. דאָס רעדט ער אזוי מיט דעם ווייב, מיט יאָעלס מוטער. ער גיט איר צו וויסן, אז דער זון שטייט דערביי, דער איינציקער יוירעש זייערער. מער פארמאָגט ער ניט. אז זי טאדלט אים שוין דאָס וויפלסטע מאָל, האלעמיי האט ער טאקע א צווייט מאָל ניט כאסענע געהאט, וואָלט עפשער גע-ווען נאָך א זון. זאָגט ער צו איר:

— מיינסט, אז א צווייג, וואָס טראָגט אף זיך מער פון איין פיירע, ווערט ניט איינגעבראַכן? — ער רעדט מיט איר גאנץ אָפענע דיבורים, און ווי איינער, וואָס ווייסט שוין גאנץ גענוי, אז ער גייט פון דער וועלט, קען ער דעריבער זיך אָפֿ-געבן א כעזשבוך-האנעפעש. — איך ווייס אליין, — איז ער זיך מוידע, — אז איך האָב אָפֿט געבויט לופט-שלעסער, האגאם איך האָב א סאך מאָל ניט געוויסט, וווּ א טיר עפנט זיך. נאָך מערערע מאָל האָב איך פאָשעט ניט געהאט דעם נייטיקן שליסל. איך האָב זיך זייער גוט געקענט, און אף אלע מינע מיסיס האָב איך געקענט קוקן מיט אָפענע אויגן. בענעגייע אלץ אין מיין לעבן בין איך שטענדיק

¹ ליבע צום מענטשן.

געווען ביז גאר נישטער. ראק בענעגייע מינע טרוימען, אף זיי האב איך שוין קיין שליטע נישט געהאט. דאָ בין איך שוין אינגאנצן פארבלענדט געוואָרן. און אפן שענסטן כּאַלעם מינעם, ווען איך זאָל נאָר געווען זיכע זיין... — און אף די ליפן איז געבליבן הענגען דאָס וואָרט „יערושאלאים“. דאָס לעצטע וואָרט, וואָס ער האָט קוים געקאָנט ארויסברענגען.

...ער איז דאָפּקע געשטאַרבן מיט אַ ווונדערלעך־רויקן טויט. דאָס איז שוין געווען אינדערפרי. די נאכט איז געווען זייער אַ שווערע. די מענטשן, וועלכע האָבן געוואכט ארום אים, האָט זיך עטלעכע מאָל געדאכט, אז דאָ האָבן זיך שוין אַנגעהויבן די גסיס־ליידן. ס'האָט געשראַקן זיין פּלוצעם געענדערט פּאַרדומפּט קאָל, וואָס האָט זיך געהערט ווי פּון אַ ווייטער פּרעמדער וועלט. אַן אנדערשמאַל, אין אַ קימאַט גויסעסדיקן צושטאַנד, האָט ער גענומען מאכן מיט די פינגער פּון דער רעכטער האַנט אינדערלופטן, ווי ער וואָלט געוואָלט עפעס דרינגענד פאַר־שרייבן. ווען מע האָט אים געגעבן די פּעדער אין האַנט מיט אַ שטיק פּערגאַמענט אפּן צודעק און ער האָט זיך געפרוּווט אופּועצן, האָט אים פאַרכאַפּט דער אָטעם, און די פינגלעך־האַסטיקע אָטעמצוגן מיטן צעעפּנטן מויל האָבן באוויזן, ווי די לעבנסדאָרשטיקע נעשאַמע זינע ראַנגלט זיך און וויל נישט אוועקגיין אזוי ליכט פּון גאַס ערד.

צו פאַרטאַגריצן האָט ער געזוכט מיט די אויגן דעם זון. ווען מע האָט אים דערקלערט, אז יאָעל איז שוין געפאַלן פּון די פּיס און ער איז אוועק אף אַ קליין שטיקל צייט אַ שלאָף טאָן, האָט ער זיך אויך באַרוויקט. די גסיסע האָט זיך באַ אים, אפּאַנעם, געצויגן לאַנג און שטיל. ווען ער איז שוין געלעגן אַ קאַלטער, האָט זיך אויך באַ אים גאַרנישט נישט געענדערט. ווען מע זאָל אים נישט געווען צומאַכן די אויגן, וואָלט זיך געקענט דוכטן, אז אָט וועט ער אַ שמייכל טאָן. האַגאַם, ווי באַ אלע מייסיס, איז אף זיין פּאַנעם געלעגן אַ מין ערנסטקייט מיט אזאַ כּשיוועס, וואָס באַ זיין לעבן האָט מען אף אים קיינמאַל ענלעכס נישט געזען. די זון־שטראַלן זינען שוין אַריינגעדּרונגען דורך די שמאַלע פּענצטער־שפּאַלטן. ארום איבערגעדעקטן מעס האָט געזשומעט אַ מוק מיט פּליגעלעך פּון קרעם־קאָליר. עפעס איז דאָ אַלצדינג בויילעטער געוואָרן: אי די קאַלירן באַ דער העלער זונען־שיין, אי דער צוגעדעמפּטער ריייעך, אי דער אָפּקלאַנג פּון עמעצנס אַ שטילן זיפּף, און אפּילע די שטילקייט, וואָס האָט ווי אויסגעשריגן דעם „ברוך דיין אמת“, ווי נאָר יאָעל האָט זיך אף דער שוועל באוויזן.

באַ יאָעלן האָט זיך דאָס מויל נישט געעפּנט. ער האָט אף זיך גלייך גענומען קריע רייסן. מיט דער הוילער האַנט האָט ער אַיינגעריסן דעם לינקן לאַץ פּונעם אויבער־בעגעד און האָט זיך באלד אף דער ערד אַראָפּגעלאָזט נעענטער צום באַרמינען. די כאַראַטע־פּיין, וואָס ער איז פאַרשלאָפּן דעם טאַטנס לעצטע מינוטן, האָט אים אָן אַ שיר וויי געטאָן. פּון גרויס האַרצווייטעק איז אים ענג געוואָרן אינעם שלונג, און די אויגן זינען נאָך אַלץ געווען טרוקן... צוליב וואָס האָט ער זיך געלאָזט פאַרנאַרן פּון אזאַ ווילדן גלויבן, אז אַ גויסעס איז געגליכן צו אַ צאַנקענדיק פּלעמל, וואָס ווערט גלייך פאַרלאָשן, ווי נאָר מע רירט זיך צו צו דעם? איז ער דערפאַר אוועק מיט דער קאוואַנע זיך דערווייטערן אף אַ שטיקל צייט פּון דער געפאַר צו זיין דער גוירעם פּון אָט דער גרויליקער רעגע...

באַ וואָס איז ער איצט געבליבן, דער פאַריאַסעמטער איין־און־אַיינציקער טאַטנס יוירעש? אַך, ווי ס'פעלט אים איצטער עמעצער אף צו טיילן מיט אים דעם גרויסן בראָך, דעם גרעסטן פאַרלוסט, וואָס ער האָט ביז איצט געהאַט אין זיין לעבן. ווער וועט עס אים איצט קלענער מאכן די עלנט? ס'פרוּווט עס טאָן טאַנכום, וואָס זיצט דאָ לעבן אים מיט אַן אַראָפּגעבויגענעם קאַפּ. ס'האָט אים געוואָלט זאָגן אַ פאַר טרייסט־ווערטער די קליינע קאַנסומע, האָבן די טיילים־זאָר־

גער מיט ביזע בליקן זי איינגעשטילט. ווען ער זאל האבן דא קצינען, אורין, וואלט ער עפשער ניט געפילט אזוי די איינזאמקייט און דעם קלעם, וואס דריקן אף דער נעשאַמע.

מיט דער לעווינע האט זיך פארצויגן ביז דער צווייטער העלפט טאג. אף די יידישע גאסן האט מען צוגעמאכט די טירן פון די פארקויף-היזער. באלמעלאַכעס האבן אויך פארלאזט זייערע ארבעטס־ערטער, און מיט אלע אנדערע האבן זיי זיך מעצארעף געווען צום גרויסן אוילעם אף צו מעקניעם זיין די מיצווע פון באגלייטן דעם מעס. קיין שום ווילד־פרעמדער, וואס וועט אפילע ניט וויסן, ווער איז דער איינער, וועלכן מע באגלייט מיט אזא קאוועד צו דער אייביקער רו, וועט ניט אויסמיידן אויך צוצושטיין צו דער איידע יידן מיט די אראַפגעלאזטע קעפ. באגלייך מיט זיי וועט ער נאָכשפאנען מיט געלאסענע טריט נאָך די כאַשעווע מענטשן, וואס בייטן זיך פון מאָל צו מאָל מיטן טראָגן דעם אָרן. אז דאָס זינען בעמעס די פניי פון דער שטאַט, זעט מען אינעם אלטן איבן שעשעטן, דעם גוויר און נאָסי, וועלכער איז אויך צווישן די, וואס געפינען זיך גלייך נאָך די, וואס טראָגן די מיטע.

און יאָעל, אין אזא ליכטיק־שיינעם כוידעש אָדער, אין א פּרילינג־טאָג, דארף הערן דעם מיט ווייטעק ארויסגעבראכטן העספעד, וואס אלכאריזי האט געמאכט באם אָפענעם קייווער, און גלייך נאָך דער באערדיקונג — דעם „אל מלא רחמים“ און דאָס נאָכזאָגן דעם ערשטן קאדעש יאָסעם.

ווי דערווידער איז אים דערנאָך געוואָרן דאָס אויסהערן אין די אלע שיווע־טעג טרייסט־ווערטער. מענטשן קומען צו אים מיט מיטגעפיל־אויסדרוקן, און ער זיצנדיקערהייט דארף אף אלץ אָפּענטפערן, עפעס זאָגן, און ס'לייגט זיך ניט אפן סייכל קיין איין קלוג וואָרט. קיין איין רעכטער געדאנק. ער איז אזוי ווי פארטעמפט געוואָרן פונעם ניט וועלן און ניט קענען באטראכטן די לאגע זינע. ער טרייבט פון זיך די מאכשאַוועס, וואס פייניקן אים. ווען ניט דער מינהעג מיר קאדמוינים, וואלט ער גלייך אנטלאָפן פונעם שיווע־זיצן. אלץ, וואס ארום אים, און דאָס, וואס ער טוט אליין, טאָר אים אף קיין רעגע ניט אָפּווענדן פונעם גרויזאמען גוירל, וואס איז אף אים געפאלן. ער קען שוין קימאט אף אויסנווייר ניק דעם סייפער איעוו, די טרויעריקע פסוקים באם נאָווי ירמעיאָהו. ער האט געוואלט עפעס אראַפּשרייבן, האט מען אים ניט געלאָזט. דאָס הייסט שוין טאָן א מעלאַכע, און דאָס איז ניט קיין קאוועד פאר דעם, נאָך וועמען מע איז אין טרויר ער. באמיט ער זיך פונדעסטוועגן ניט אָפּוויכטן פון דעם, וואס ס'איז איינגעפירט ווי א מינהעג. היט ער דערפאר אָפּ דאָס ניט אופשטעלן זיך, בעשאס סע קומט עמעצער אריין צו אים, זאל דאָס זיין אפילע א פרוי, דאָס ניט ענטפערן אף יענעם א גוט וואָרט, וואס פאר א גוטס מע זאל אים ניט ווינטשן, דאָס ניט וואשן זיך מיט קיין ווארעם וואסער, ניט שערן די האָר פון קאָפּ, ניט שניידן די נעגל, ניט טראָגן קיין שיך אף די פיס. האט ער שוין געמוזט אַנטאָן די שיך באם ארויסגיין פון שטוב, האט ער אין זיי אַנגעשאַטן צו ביסלעך ערד.

האבן זיך געענדיקט די שיווע־טעג, האט ער געדארפט דערציען ביז צו די שלוישים, און פאר דער צייט איז אדורך דער פריילעכער פורים און ס'האבן זיך אָנגעהויבן די יאָמטעוודיקע פייסעך־טעג. באלד נאָך די שלוישים, דעם ערשטן טאָג כאלעמויעד־פייסער, איז יאָעל פארבעטן געוואָרן צו איבן שעשעטן אין זיין כידער־מעיוכעד. דאָרט זינען אויך געווען יאקאוו בען עלאָזאַר, אלכאריזי און נאָך אייניקע פונעם טאטנס מעקוראָוים. יאָעל האט זיך א ביסל פארלאָרן בא אַט דעם צוניפקום. ער האט ניט געוואוסט, צי דאָס איז א פריינטלעכע מעסיבע,

אָדער זיי זײַנען זיך צונויפגעקומען וועגן אן איניען, וואָס האָט אויך אַ שײַכעס צו אים. צוליב וואָס דען האָט מען אים גערופן אהער?
דאָס איז טאקע גלייך באשטעטיקט געוואָרן, ווי נאָר ער האָט דערזען באַם נאַסי אפן טיש דעם טאַטנס קסאוויאָדן.

— דאָס האָבן מיר אָפּגעטיילט זײַנע אייגענע קסאָווים, — האָט יאַקאָו בען עלאַזאַר זיך געווענדט צו יאַעלן, — דאָס איבעריקע, קאַפּיעס פון פרעמדע קיבוֹרים, אַרויסגעשריבענע ערטער פון קאַלערליי מעקוירים, האָבן מיר אָפּגעלייגט באַזונדער.

— דאָס אלץ איז דיין פאַרמעגן, יאַעל, — האָט איבן שעשעט צוגעגעבן, — איך וועל זיך נאָר דערלויבן לאָזן אַראָפּשרייבן קאַפּיעס פון זײַנע ניט באַקאַנטע קיבוֹרים, ביכדיי זיי צו פאַרשפּרייטן צווישן די כאַכמייִט־סאַעל.

— דאָ איז פאַראַנען, — האָט יאַקאָו בען עלאַזאַר גענומען אַרייַנקוקן אין אַ גיליוין, וואָס ער האָט פון האַנט ניט אַרויסגעלאָזט, — אַ ניט־פאַרענדיקטער קסאוֹר־יאַד אונטער דעם נאָמען „תּמציִת הַדָּם“¹. דאָס איז קעמוי אַ העמשעך פון זײַנעם אַ פּרעדריקן קיבער, — האָט ער געוואָלט נעמען דערקלערן. נאָר מע האָט אים איבערגעשלאָגן.

און ס'איז אוועק אַ וויקועד: צי איז דאָס ניט אַ פּויעל־יויצע פון דעם, וואָס ער האָט שוין אליין געפּילט אַ לאַנגע צײַט דאָס שלעכטע בלוט אין זיך, און דאָס האָט אים געשטויסן זיך נעמען צו אזאַ פאַרהוילענעם געביט אין דער כאַכמאַס־האַרעפּוע. אָדער, פאַרקערט, מיטן אַרייַנדרײַנגען אלץ ווייטער און וואָס מער אינעם דערלערנען דעם טאָך פון בלוט, האָט ער פּלוצלינג אין זיך אליין אַנטפּלעקט די סימאָנים פון דער קראַנקהײַט. און דאָ האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז האַגאַם ער איז געווען אַ גרויסער רויפּע, האָט ער אָבער זיך אליין מיט גאַרנישט ניט געקענט העלפּן.

יאַעל האָט זיך ניט אַרייַנגעמישט אין די רײַד. ער איז געפּלעפט געווען פון דער יעדע, אז דער טאַטע האָט געשריבן וועגן דעם עצעם פון בלוט. ער האָט עס קײַנמאַל ניט געהערט פון אים, און אין מעשעך פון זײַן קורצן קראַנק זײַן האָט ער זיך מיט גאַרנישט ניט אויסגעגעבן, אז ער האָט עפּעס גרינטלעכע יעדעס אין אַט דעם איניען. אַדעראַבע, ער האָט מיט האַנאַע אויסגעהערט יעדן איינעם, וואָס קען עפּעס זאָגן בענעגײַע דער בלוט־קראַנקהײַט.

אַלכאַריזי האָט אַ סאָף געמאַכט צו דער פּאַלעמיק, נעמענדיק לײַענען זאַבאַ־רעס אַ שיר „אַראַלים וּחַשְׁמַלִים“². איבן שעשעטן איז דער שיר אַף אַזויפּיל גע־פּעלן, אז ער האָט אים באַשטימט איבעראַכטאַג שאַבעס, אז מע וועט דערלעבן און זײַן געזונט, אים אליין אײַנכאַזערן מיט די מיספּאַלעלים, און זאָל ער אזוי געזאָגט ווערן אלע יאָר אין דער זעלבער צײַט לזכּרון המחבר³. אַלכאַריזי האָט נאָך דורכגעלייגענט דעם געשטאַרבּענעם אַ פּיוט „די אויגן פון מײַן האַרצן“ און אַ סליכע, וווּ די אויסעס פּונעם שעם זבּרא (זאַבאַרע) זײַנען אַרויסגעפּירט גע־וואָרן באַם אָנהײַב פון די פּערזן.

אָבער ניט צוליב דעם אלעמען האָט מען אײַנגעלאָדן יאַעלן אַף דער כאַשע־ווער מעסיבע. צווישן די איבערגעבליבענע קסאָווים האָט מען אויך געפּונען אַף אַ גיליוין פון אַ פרעמדן קיבער דעם טאַטנס אַ ניט־דערשריבענע צאוואַע. ער הייבט זי אָן מיט אַ מין ווידע. ער ווייסט, שרײַבט ער, אז דעם נויטע־לאָמוס איז מען מעכויעוו צוצורעדן, ער זאָל ניט מוירע האָבן ווידע זאָגן, ווייל ס'טרעפט, אז דער, וואָס איז זיך מיסוואַדע, בלייבט לעבן, און דאַפּקע דער, וואָס ציטערט פאַר דעם,

¹ „דער טאַמיס פון בלוט“.

² „מאַלאַכים און ליכט־פאַרשפּרייטער“.

³ צום אַנדענק פּונעם פאַרפּאַסער.

פארלאזט די וועלט ווי א שטומער באלכני. אים דארף מען שוין דערמיט ניט טרייסטן. ער ווייסט בעלי־סאָפּעק, אז זינע טעג זינען געציילטע, וויל ער, איי־דער ער וועט אוועקגיין, בעטן מעכילע בא אלעמען, קעגן וועמען ער האָט גע־זינדיקט. דערנאָכדעם, ווען ער גיט אָפּ דאָס רעכט און לויב דעם אייבערשטן און זיין גערעכטן מישפעט, בעט ער בא אלע זינע מעקוראָוים און פריינט, זיי זאלן מאַשפיע זיין, אז דער זון זינער יאָעל בען יאָסעף זאבארע זאל נאָך היינטיקס יאָר, אינעם יאָר פון זיין פארגיין אין דער אייביקייט, זיך אַפּזוכן זיין זיוועג. ער וואָלט אוואדע געוואָלט, אז דאָס זאל זיין די באַס אָפיציאַל. דאָס האַרץ זאָגט אים, אז זי איז דאָס דער זיוועג מין האַשאַמאָים, און זיך מיסכאַטן זיין מיט די אָפיציאַלס איז אויך פאַר אים, פאַרן טאַטן, א זאך פון גאָר גרויסער כּשויוועס. די געמאַרע זאָגט אָבער: מע טאָר קיין ווייב ניט נעמען, ביז מע זעט זי ניט אפּריער. איז דעריבער דער באַגער זינער, אז יאָעל זאל אפּילע נאָך אין די שלוי־שימ־טעג זיך לאָזן אין וועג אריין. „אויב מיין טיערער שוואַגער וועט אינגיכן טאַקע פאַרן אהין, טאָ זאל ער אויספּויעלן, אז מיין יאָעל זאל מיט אים פאַרן צוזאַמען. בעים ניט, זאל דער נאָסי איבן שעשעט נעמען אָף זיך די טירכע אויס־צווירקן, אז דער זון זאל בעלי־ניידער אויספּילן מיין לעצטן ווילן.“

דער פעטער שעמטאָוו איז אוועקגעפאַרן באלד נאָך יאָעלס שיווע־זיצן. ס'איז אויסגעפאלן גלייך נאָך פורים. ער איז אָבער געפאַרן ניט צו די אָפיציאַלס, ער האָט גאָר פאַרקערעוועט אָף צוריק אהיים. ער האָט ניט געוואָלט, אז די שלעכטע יעדע וועגן איר ברודערס טויט זאל צו זיין ווייב אַנקומען דורך פרעמדע בסורע־אַנזאָגער, און ער זאל ניט זיין דערביי. האָט ער מעוואַטל געמאַכט דאָס גיכע זען זיך מיט די קינדער און זיך אומגעקערט אָף פייסעך צו זיין זוטרען.

אָף מאַרגן נאָך דער מעסיבע האָט יאָעל זיך אַנגעהויבן גרייטן מיט טאַנכומען אין וועג אריין. ס'איז אים געווען גאַנץ שאַפּל אָף דער נעשאַמע דאָס אוועק־פאַרן פונדאנען און דאָס, וואָס א סאך דאָ אין הויז ווייסן גוט די סיבע פון זיין פּלוצעמדיק גיכן אָפּפאַר. צו איבן סיגאלן איז ער נאָך פריער אריין זיך געזעגע־נען. ער האָט ניט געוואָלט, אז אויך קאַנסומע זאל זיין צווישן די ארויסבאגלייטער פונעם נאָדיווס הויף. אָף עמעצן פון זיי ביידע קענען מענטשן באַמערקן עפעס אזוינס, וואָס יאָעל וואָלט ניט געוואָלט, עס זאל בלייבן הענגען אָף קאַנסומען, וועלכע בלייבט נאָך דאָ...

בייס דער נעסיע האָט ער א סאך געטראכט וועגן איר. ניט ווייניקער ווי וועגן דער, צוליב וועמען ער האָט זיך געלאָזט אין וועג אריין. ער האָט גערייזט ניט געפּילט. אין א סאך מעקוימעס האָט ער זיך פאַרהאַלטן אָף לענגער. ער האָט אפּילע געהאַט בעדייע אָפּצוקערעווען אָף א טאָג צוויי צו וועטוריען. זיי זינען פאַרבייגעפאַרן ניט ווייט פון איר מאַנאַסטיר־שטעטל סאַמיוֹר, וווּ דער אבאַט מאַנט בא יידן א צינש־אַפּצאַל פאַר אריבערשאַפּאַנען דעם נייעם בריק. נאָר ניט דאָס האָט אים אָפּגעשטעלט...

א גרויסע מעניע איז פאַר אים איצט טאַנכום. ער גיט אים אָפּ אכטונג נאָך אַלץ ווי אין די אַוול־טעג. ער פאַרלויפט אים דעם וועג בא יעדער קלייניקייט. ער איז דער, וואָס באַשטימט, ווען און וווּ צו מאַכן אן אָפּרו אָף צו אונטערהאַ־דעווען די באלעכאָים און פאַר זיך אליין, וווּ און בא וועמען צו באַשטעלן עסן, אין וועלכן אָרט זיך אָפּשטעלן אָף נאַכטלעגער. דערביי האָט ער אין זינען, אז אין די אלע ערטער זאל זיין א שול, וווּ צו קענען זאָגן דריי מאָל א טאָג קאַדעש. אז ס'איז דורך א מעסלעס און זיי זינען געקומען אין אן אָרט, וווּ זיי האָבן בע־שום־אויפן ניט געקענט אַנקלייבן א מיניען יידן, האָט עס טאַנכומען מער געקיי־מערט ווי דעם קאַדעש־זאָגער. דער טאָג איז דעמלט געווען א פאַרשטערטער, און ס'איז זיי שוין אין אַלץ געגאַנגען מיט דער פּוטער אַראָפּ.

אזוי איז געווען הארט פארן אַנקומען אפן אָרט. שוין דאָ אפן קיניגס קליין שטיקל לאַנד איל דערפֿראַנס, האָבן זיי זיך געפילט צום ייִדישן ייִשעו סאָנס. זיי האָבן פֿאַרלאָזט א ריטערלעכן שלאָס, וווּ מע האָט זיי פֿאַרבעטן אָף נאַכטלעג און אָף אלץ, אין וואָס זיי נייטיקן זיך, ווען מע האָט זיך נאָר דערוואַסט, אז יאָעל איז א מעדיקער. זיי קענען דאָ אָפֿרוען א טאָג, און א וואַך, און אפילע א כוידעש א גאַנצן, אויב זיי באַגערן נאָר. האָט אים טאַנכום נישט געלאָזט זיך דאָ אָפֿשטעלן אפילע אָף דער איינער נאַכט, נישט געקוקט אָף דעם, וואָס סע האָט שוין אַנגע-הויבן גרויען דער דרויסן. דער וועג איז נישט אזא לאַנגער, האָט ער געזאָגט, און אָן איבעריקער אַינלעניש וועלן זיי זיך צו דער צייט דערלאַנגען צו די נאָך אָפֿענע שטאָט־טויערן.

גיי ריכט זיך, אז דער ארציבישאָף פון סאַנס לאָזט נישט ארצינקומען קיין ייִדן אין שטאָט, ווען ס'איז א כאָגע־טאָג. דעם גאַנצן מעסלעס שטייען די קיר-כע־דינער בא די טויערן, און ס'איז זיי נישט איינצוברעכן. כאָטש נעם און נעכטיק איבער אפן הוילן פעלד. דערצו האָט זיך פֿאַרערגערט דער וועטער, און ס'וועט, מעגלעך, א גאַנצע נאַכט רעגענען. האָבן זיי זיך קוים איינגעבעטן איבערזיין אינעם שוים־שטיבל, וואָס שטייט דאָ נישט ווייט אן איין־און־איינציקס ווי א קרוציפֿיקס־ציילעם אָף די וועגן.

דערפֿאַר אפן דריטן טאָג זינען זיי שוין געווען בא די אָפיציאַלס. ס'האָט זיי פֿאַרנומען צו זיך דער עלטערער פון די ברידער, יאַסעף אָפיציאַל — דער, וועמען מע האָט גערופן יאַסעף האַמקאַנע, דער פֿאַלעמיסט. בא אים האָט אויך געלעבט דער באַכער פון קיעוו, וואָס יאָעל האָט זיך מיט אים אמאָל געהאַט געטראָפֿן אין לונעל, בא איבן טיבאַנען. דעמלט אָבער זינען זיי ביידע געווען שטומע צינגער און מע האָט זיך קוים געקאַנט פֿאַרשטיין. איצט, ווען דער באַכער קנאַקט שוין אפן פֿראַנקישן לאַשן, ווי פון א סייפֿער ארויס, און זיי קאַנען זיך אויסריידן ווי געהעריק, לאָזט מען זיי אָף קיין מינוט נישט צו זיין אליין אינ-צווייען.

אורי מיט קצינען באשטייען, אז יאָעל זאָל שוין אריבערפֿאַרן צו זיי. אויב נישט אינגאַנצן, איז לעכאַלהאַפֿאַכעס אָף ביז איבער שוועס. ווען קצינע זעט, אז ס'האַלט שמאָל, און אז דער עלטערער אָפיציאַל וויל אפילע נישט הערן וועגן ארויסלאָזן דעם אַנגעזענענעם גאַסט פון זיין שטוב, נאָך איידער יענער האָט זיך גוט אַנגעוואַרעמט, און אויך דער באַכער פון קיעוו האָט זיך מאַמעש ווי איינ-געקלאַמערט אינעם גאַסט, צעוויינט. זי זיך גאָר פֿלוצעם און נעמט אָף א קאָל באַקלאַגן איר ליבן פעטערס, דעם אלטן זאַבאַרעס, טויט. דאָס האָט שוין יאָעל נישט געקענט פֿאַרטראָגן, און זיי אלע האָבן איר גלייך געמוזט נאַכגעבן. דער רובֿין־שטיין אָף דער ברוסט בא איר האָט ווי העלער זיך צעשפּילט, ווען זי האָט דורך די פֿערל־טרערן א פֿאַרשעמטן שמייכל געטאַן. אורי האָט איר מיט זיין א טיכל געווישט די אויגן, זי זאָל זיך נישט דערוועגן מער צו וויינען. מיט זיין פֿאַר-זאָרגט־געטרייען ארומהאווען ארום דעם ווייב האָט ער ווי געגעבן אַנצווייטן, אז זי איז אָף דער צייט און מע דאַרף זיך פֿאַרזיכטיקער און בענימעסדיקער מיט איר באַנעמען. בעכאַל־אויפֿן טאָר מען נישט צולאָזן, זי זאָל פון עפעס וואָס האָבן אַגמעסנעפעש.

קצינע איז שוין בא אים א מאמע פון צוויי טייערע זין, און אז גאָט וועט געבן דאָס דריטע קינד א מיידעלע, וועט עס אויך זיין א מאַטאַנע פון זיין ליבן נאָמען. דעריקער, וואָס ער איז באַרעכהאַשעם אָפּגעהיט געוואָרן פון צו זיין א פֿאַטער פון איין קינד. דאָס וואָלט פֿאַר אים געווען א גרעסערע צאָרע, ווי צו בלייבן, כאַלילע, מיט איין העמד אפן לייב. אים האָט לעכאַטכילע געשראַקן, וואָס קצינע איז פֿאַרבליבן א באַסיעכידע און אויך ער איז געווען אן איין־און־איינציי-קער בא טאַטע־מאַמע. האָט ער מוירע געהאַט, ס'זאָל זיך בא אים אויך נישט

איבערזאזען דאָס זעלבע, ס'זאל ניט אריין אין א מין ירושע-זאך. דערפאר זיינען בא אים די יינגלעך אָפגערוקט איינער פונעם צווייטן אין א יאָר. דערנאָך האָט ער זיך פארגונען א יאָר איבערצוהיפערן. וואָס שייך דעם קלענערן, איז אין זיין פּאַנעם ניט אריינצוקוקן, אזוי שייך איז ער. אָט אימירצעהאשעם שוועס, אינעם טאָג פון מאַטן-טוירע, וועט ער אים אריינברענגען אין כייִדער. דער בכאָר האַלט שוין בא כומעש, און מע האָט אים שוין אויך אָנגעהויבן אריינצופירן אינעם טאָרעם אונקעלעס¹, וואָס וועט אים פארגרינגערן די אריינדרינגונג אינעם טאלמוד.

דאָרט, אין לונעל, האָט דאָס יינגל אוואדע געהאט א בעסערן איורע-מעלא-מעד, אויך די כייִדער-יינגלעך ארום אים זיינען אנדערע. האָט אָבער דער טאטע זיינער פון דאָרט געמוזט אויקער זיין און זיך אריבערפעקלען מיט האק און פאק קיין צאָפן-פראנקרייך.

ס'איז שוין באלד דאָס דריטע יאָר, אז אָשער אָפיציאל האָט באם קיניג פיליפ-אווגוסט באקומען די פאכט אף צו שטעמפלען די קיניגלעכע מינין-מאטבייעס. דער קיניג האָט שוין בא אים ארויסגעשלעפט דאָס פאכט-געלט אף גאנצע פינף יאָר פאָרויס, און דער רעוועך בלייבט נאָך דערווייל שטעקן אין די טיגלעך, ווייל ס'איז ניטאָ מיט וועמען די הענט צו צעפירן, אף קיין גוט-עכטן מיסטער אין דעם געביט האָט ער נאָך ביז איצט ניט אָנגעטראָפן. די אלע שטעמפלמאכער בא אים אין דער מינין-קאָמער זיינען גענומען געוואָרן פון צווישן קופערשטע-כער, מעשגיסער און אפילע שטיינקריצער. איז ער אורין גרייט געווען אף זיינע הויצאָעס אריבערפירן צו זיך מיט אלע זיינע קיילים און מאכשירים. האָט אָבער אורי זיך איינגעשפארט, אז ער מוז אויך מיטנעמען מיט זיך בא העכער א מיניען פון זיינע גוטע פויאלים מיט זייערע מיטפאָכעס. אָפיציאל האָט געמוזט מאסקים זיין. און אזוי האָבן די לונעלער באלמעלאַכעס זיך דאָ פארפעסטיקט אפן בעסטן און שענסטן אויפן. אין א באזונדערער ניט קיין גרויסער געביידע אין קיניגלעכן הויף האָבן זיי אוועקגעשטעלט עטלעכע האָרנס מיט די בלאַזזעק, א לייט-איינוועלע, א שליפערני און א קלעם-האָמער, וואָס האָט א מויל ווי אן אָפצווענגע. און אורי מיט זיינע יידן האָבן זיך גענומען צו דער ארבעט.

אורי האָט נאָך פארטראכט אינפירן לויטן מוסטער פונעם געלט אף מיזרעך א געלעכערטע מאטבייע. אויסער דעם, וואָס ער וועט איינשפאָרן א געוויסן סכום איידל-מעטאל, וועט עס פארגרינגערן די ארבעט פון די קריצער. ער האָט שוין אפילע אויסגעמיסטערעוועט א מין האנט-בויער, וואָס וועט לייכט אויסדרעלן די עפענונג, נאָך איידער דער מעטאל וועט פארהארטעוועט ווערן. נאָר ער האָט עס אָפגעלייגט אף נאָך שוועס. ער דארף נאָך וועגן דעם ארומערדן מיטן באלעבאָס פון דער מינין-קאָמער, מיט אָפיציאל, און יענער דארף עס נאָך פויעלן באם קיניג. האָט ער עס אף א צייט ארויסגעשלאָגן פונעם קאָפּ.

דערווייל איז אורי פארנומען מיט די צוגרייטונגען צום יאָמטעוו. אכוץ יאָעל, האָט ער נאָך א כאַשעוון גאסט אף איבער יאָמטעוו. איינעם א באל-טויספעס² פון די קאנטן. יאָקאו בען שלאָמע דע קורסאָן איז זיין נאָמען. ער האָט געלערנט בא דעם גרויסן שימאָן פון סאנס, און זיינע טויספעס צו דער געמאָרע האָט ער צונויפגעזאמלט אין א סיפער, וועלכן ער האָט א נאָמען געגעבן „נימוקים“.

¹ די איבערזעצונג פון כומעש אף אראמעיש.

² קאמענטאטאָר פון טאלמוד.

³ באגרינדונגען.

ער שרייבט אויך א כיבער וועגן אלטע מאטבייעס. צוליב דעם האָט ער אָנגע-
טראָפֿן אַף אַפּיציאַלס מינץ־קאָמער, און דאָ איז זיך אורי מיט אים צונויפגע-
גאן. ער האָט אים גלייך פאַרנומען צו זיך אהיים. און האגאם די דירע איז בא
אים דאָ ניט אזא געראמע ווי אין לונעל, האָט ער אים באזעצט בא זיך אינעם
ארבעטס־צימער, וואָס איז פול געווען מיט מאכשירים. דאָרט האָבן זיי פאַר-
בראכט די נאכט, ביז ס'האָט גענומען שארען אַף טאָג, אין דיוורייטורע.
זיי האָבן זיך צונויפגעשטויסן באם איניען כינוך¹. דער גאסט האָט פאַרהערט
דעם פּרינציפּל אונזערן, אוריס בכאָר. דאָס קינד האָט זייטלעך און פּליסיק
איבערגעזאָגט דאָס שווערע לאָשן פונעם אָנהייב אקדאָמעס². ער האָט אויך גע-
געבן צו דערקלערן דעם טייטש פון די ערשטע פאַר סטראָפּן, וועלכע ער האָט
אָפּגעזאָגט אויסווייניק. דער אירעך איז נישטויעמעם געבליבן. ער איז סאָפּעק,
דערקלערט ער פאַר אורי, צי מע דארף אין אזא עלטער באלעסטיקן דאָס קינד
מיט שווערע, ניט קלאָרע אויסדרוקן. מיט א קינד דארף מען רעדן אַף א קלאָרן
לאָשן און טאקע צוועשט אים צוגעוויינען צום ריינעם און לויטערן העברעיִש.
אורי האָט זיך ניט וועגן דעם געאמפּערט. מיט דעם קאָן ער לייכט מאַסקים
זיין. ער וויל אָבער דערווייזן, אז פאַרן קינד טאָר מען ניט פאַרבאהאַלטן אָדער
זיך אָפּשאַקלען פון זיינע באדערפענישן מיט טערוציים. וויל ער עפעס דערגיין
מיט פרעגן קאַשעס מיטן אייגענעם סייכל, דארף מען אים ארויסהעלפֿן. פאַרוואָס
פאַרהוילן פון אים דעם טאָך פון די אקדאָמעס, אויב ער ווייסט שוין, אז אָן זיי
איז ניטאָ קיין שוועס, פונקט ווי אָן דער האגאָדע איז ניטאָ קיין פיי-
סעך?

— די באגערן באם קינד זיינען אָבער אָפט גרעסער, ווי די מעגעלעכקייט זיי
צו באפּרידיקן. אפּילע די געמאַרע זאָגט: זאָג ניט צו זיינע קינדער אזוינס, וואָס
דו וועסט ניט קענען אויספֿילן. דאָס קינד פאַרלירט דעמלט דעם גלויבן און
ס'לערנט זיך אָפּ זאָגן א ליגן.

דאָ דערמאָנט זיך אורי, אז ער האָט צוגעזאָגט דעם קלייניקן הילעלן א מא-
טאַנע פון מאַטאַנע־לאַנד. ער וועט זי אים אונטערטראָגן דעם צווייטן טאָג שוועס,
בייס דאָס קינד וועט דאָס ערשטע מאָל זיך זעצן צום טיש לערנען. דער קליי-
ניקער האָט עס זיכער גוט פאַרגעדענקט, און ער, דער טאטע, איז נאָך אפּילע
ניט צוגעטראָטן צו דער ארבעט. ס'דארף געדויערן א גוטע פאַר שאָ, ביז ער
וועט אויסמיסטערעווען פונעם לייכטן טאמאריסק די הילצערנע צוויי לוכעס.
דערנאָך ערשט אויסברענען די אויסעס אַף זיי. ווי קליין זיי זאָלן ניט דארפֿן
זיין, מוזן זיי געמאַכט ווערן אזוי, זיי זאָלן זיך גוט אָנזען.

אַט דאָ אנומלטן האָט ער מיט זיינע יינגלעך געהאַט א גאַנץ היפּשן געשפּרעך
וועגן דעם יאַמטעוו שוועס, וועגן מאַטן־טורע, און אפּילע וועגן דעם מעהוס
פונעם הייליקן אלעפּבייס. ער האָט גראָד דעמלט דעם עלטערן געבראַכט די שפּיל
מיט די אויסעס־טאָוולען. האָט ער גלייך גענומען באווייזן, ווי מע קען צונויפ־
שטעלן מיט איינע און די זעלבע בוכשטאַבן דאָס גוטע און דאָס שלעכטע. אַט
זאָל ער אַף ציקאוועס צוזוכן די טעוועלעך אַף צונויפלייגן דאָס וואָרט „ענג“—
פאַרגעניגן, און איצט זאָל ער די זעלבע אויסעס אויסלייגן א ביסל אנדערש, וועט
זיך באקומען דאָס וואָרט „נגע“, וואָס באדייט א פּלאָג.

דער קלענערער, הילעלקע, וואָס דער איניען פון צונויפזאַמלען אויסעס פאַר
ווערטער איז אים נאָך גאַנץ פרעמד, האָט זיך פאַרשפּילט מיט די גרעסערע ענ-
דע־אויסעס. ער קלייבט זיי ארויס, די אלע פינף צוזאַמען, און דערפּרעגט זיך,
פאַרוואָס זיינען זיי אזעלכע לאַנגע?

¹ דערציונג.

² פּיוטיים, וואָס ווערן געזאָגט שוועס.

— צו די קליינע ציגל דארף מען אמאל א גרעסערן ציגל אף צו פארפעסן טימן די וואנט בא די עקן, זי זאל זיך אזוי גיך ניט אינוואלגערן, — ענטפערט אים אורי...

סימכעס מאכט מען בא יידן פון דער ברייטער האנט. אזוי איז אינגעפירט אין פראוואנס, און אזוי האט זיך אויך אורי נויהעג געווען. דערהויפט, ווען די סימכע האט נאך געהאט עפעס א שייכעס צו זיינע זין. דעמלט האט ער פארר בעטן צו זיך א האלבע שטאט, און אף די סודע־הויצאָעס וואלט א מישפאָכע געקענט לעבן א האלב יאר. דאָ אָבער, אפן נייעם מאַקעס, האָט ער נאָך דער ווייל ניט אזא היפשן זיטיקן אוילעם. און די היימישע? גוט, וואָס יאָעל איז גע־קומען צו פאָרן, און נאָך א פאָר געסט האָט ער פון פריער, וועלכע ער האָט פארהאלטן אף ביז נאָך יאָמטעוו. אויך די באלמעלאַכעס, וואָס ער האָט מיט געבראכט פון לונעל, און דערצו נאָך די מישפאָכע אָפיציאל. איז וויינען זיי אין אַרלעאן גופע. אזא ווייטער מעהאלעך פונעם קיניגלעכן מיני־הויף, ווו אורי האָט זיך באזעצט! פון צופוס גיין איז פאר די ברידער אָפיציאל, וועלכע זיינען שוין ביידע אין די יאָרן, ניטאָ וואָס צו רעדן. קומען ריטנדיק אין די טעג פון שוועס איז דאָך אויסגעשלאָסן. סיידן עפשער ערעוו... אף ביידע טעג שוועס. ווער ווייסט? זיי האָבן צוגעזאָגט.

פונדעסטוועגן האָט די קעכנע דולציע, מיט וועלכער קצינע האָט זיך בע־שום־אויפן ניט געוואלט צעשיידן און זי מיטגענומען אהער, צעלייגט די קיך אף א גאר גרויסארטיקן אויפן. זי האָט געטיינעט: אוועקזעצן הילעלקען, דעם אלעפ־בייסיק, דאָס ערשטע מאָל מיטן מעלאמעד באם טיש איז בא איר פונקט אזא סימכע, ווי א בריס. און דער יאָמטעוו שוועס איז אויך עפעס ווערט.

די מיטהעלפערן, וואָס זי האָט גענומען אף א פאָר טעג אף צו האָבן נאָך א מענטשן אונטער דער האנט (דער מעובערעסער קצינען לאַזט זי ניט אריבער־שפאנען די שוועל פון דער קיך), האָט זי אויסגעלערנט א נייעם מין שוועס־דיקן געבעקס, וואָס זי רופט מיטן נאָמען פון איר לאנד־שפראך. דאָס געבעקס איז דולציען זייער צום טאם. דאָס זיינען אזעלכע געוויקלטע בלעטער, אָנגעפילט מיט איבערגעשלאָגענעם געוורצטן קעז, און זיי צעשיטן זיך אין מויל, נאָך איידער מע נעמט עס צעקניען. אָבער פארוואָס אזא אומפארשטענדלעך אויס־טערלישן נאָמען בא זיי? „ווערטוטן“. וואָס הייסט עס?

די מיטהעלפערן, א פארוואָגלטע אהער דורך די קרייצטרעגער פונעם אשקע־נאזילאנד, פרוווט איר געבן צו פארשטיין: דעם נעשה ונשמע, וואָס די יידן האָבן אויסגעשריגן באם מאטן־טוירע, לעבן בארג סיני, ווייסט זי, וואָס דאָס הייסט?

— נו, יא, ווער ווייסט עס ניט?

— באדארף מען דאָך פריער הערן וואָס און ווען, דערנאָך ערשט טאָן פאָלגן. ניט פארקערט, אויספאָלגן נאָך איידער מע ווייסט עפעס וואָס, — דערקלערט איר די יידענע.

— יא, אָבער וואָס האָט עס צום געבעקס? — האָט זיך שוין דולציע גענומען בייזערן.

— אָט דאָס איז טאקע, — האָט צו איר די יידענע האָניק־זיס געשמייכלט, — די וועלט האָט זיך גענומען כידעשן: נעשה ונשמע גאָר. „ווער טוט דען אזוי?“ — האָט עמעצער אף א קאָל אויסגעשריגן. אָט דער דאָזיקער אויסגעשריי „ווער טוט“ איז געוואָרן דער נאָמען פון אָט דעם מעכניעדיקן שוועסדיקן געבעקס: ווערטוטן.

ביינע לעביינע איז בא איר צוגעברענט געוואָרן די גרויסע צווילינג־כאלע

¹ א כומעס־אויסדרוק: מיר וועלן טאָן און הערן.

מיט די פיר שפיצן. דא דארף מען שוין דולציען ניט דערקלערן, פארוואס מע באקט אויס אט דעם מין כאלע. אין אנדערע ערטער רופט מען עס נאך די תאומים-כאלע. דער צייכן פארן תאומים סיוון¹, אין וועלכן ס'פאלט טאָמיד אויס דער יאָמטעוו שוועס.

פונעם צוברענעכץ איז אפילע קיין סימען ניט געבליבן, ווען אָט די הויכ-טורעמדיקע כאלע אפן יאָמטעוודיקן טיש האָט זיך מאמעש געהויבן איבער די קאַלערליי אנדערע אויסגעבעקערניצען, דערהויפט מילכיקע, לעקאוועד שוועס. דעם קיילעכיקן פוטער-קוכן האָבן ארומגערינגלט מילכיקע מאנדל-בייגל, אייע-ריקע לאַקריץ-פלעצלעך און אַנגעוואַרפֿענע קיסנין — אזא געבעקס אין דער פֿאַרם פון בייטעלעך. דער געפלאַכטענער קעז-קוכן מיט א לייטערל פון אויבן איז שוין געווען צעשניטן, אָבער ער האָט נאָך געאַטעמט מיטן רייעך-ניכויעכדיקן דעמפ, וואָס האָט אים איינגעהילט און גערייצט דעם אפּעטיט. פון אָט דעם פול-אַנגע-שטעלטן טיש איז שוין אוועקגענומען געוואָרן בלויז דער קוכן, א געפרעגלטער אין האַניק, אף וועלכן עס זינען ארום א דריידל אויסגעבאקן די אויסעס-מערור-באַעס². מיט דערמיט האָט זיך אורי אליין פארנומען, ער האָט עס אויסגעפלאַכטן יעדן אָס באזונדער. ער האָט אויך אף אן אַפּגעקאַכט איי אפּגעשריבן פּסוקים. דאָס אלץ איז מיטגעגעבן געוואָרן דעם קלייניגן באלסימכע, דעם דרייאַריקן הילעלן, איבער וועלכן מע האָט נאָרוואָס מעקניעס געווען די מיצווע פון דער ערשטער אַפּשערעניש. דאָס ערשטע מאָל האָט מען אים אף דורכויס אַפּגעשאַרן פאר די אלע דרני יאָר, און די האָר פון זיין קאַשער קעפעלע האָט דולציע גוט באהאלטן. זי וועט זיי אריינלייגן, אז מע וועט דערלעבן, אינעם בעטגעוואנט צום טאָג, ווען ער וועט שטיין אונטער דער כּופּע. דערווייל האָט מען אים נאָך ערשט געבראכט צו טראָגן אפן שול-הויף אן איינגעהילטן אין א טאלעס.

דאָס איז געווען דער ערשטער טאָג שוועס, גאנצפרי, נאָך איידער די מיס-פאלעלים זינען זיך צונויפגעקומען. אָבער דער ראַש-האקאָהאַל מיט די שאמאָ-סיים האָבן שוין געווארט אף די אלע קינדער, מיט וועלכע מע הייבט היינט אָן צו לערנען. זיי זינען געשטאנען אפן דרויסנדיקן באלעמען פון דער ווייבערשער שול, ווי אף א באַרג, און דער גאנצער אוילעם מיט די קליינע קינדער זינען געשטאנען אפן הויף, אין דער נידער. פון אויבן האָט מען אראַפּגעגעבן פאר די קינדערס וועגן ניט קיין גרויסע ליימענע טאָוולען מיט די אָנהייב-ווערטער פון די אסערעס-האדיברעס³. ווען אורי האָט אזא באקומען פאר זיין באלסימכע, וואָס ער האָט געטראָגן אף די הענט, האָט ער מיט אלע זינע געסט זיך געלאָזט צום הויז פונעם דארדעקע-מלאמעד, וועלכער האָט שוין געווארט אף זיי בא דער אַפּענער טיר פון כּיידער. דאָרט האָט מען דעם קליינעם הילעלקען באזעצט אויבנאָך, באם טיש, און מע האָט אים געגעבן ליינענען די אויסעס פונעם טאָווע-לע. אז ער האָט זיי קימאט אלע אַנגערופן אף א הויך קאַל, האָט מען אים גענור מען פֿאַרהערן די קלענערע אויסעס פון דעם קוכן, וואָס אורי האָט אויסגע-פלאַכטן. דערנאָך ערשט די נאָך קלענערע אויסעס, וואָס אפן שאַלעכץ פונעם איי. האָט מען אַפּגעשטיילט דאָס איי, באשמירט מיט פרישן האַניק דאָס אַפּגעבראַ-כענע דריידל פון דער מיט קוכן, און די ביינע זאכן האָט מען דעם קינד געגעבן צו עסן. דאָס איז א סגולע, אז דאָס האַרץ זינס זאָל זיין אלעמאָל אָפן פאר מייסיס-טיווים. דעם גאנצן קוכן, שוין אָנעם דריידל, האָט מען געבראַכן און געטיילט די געסט.

¹ צוויילינג, דער זאָיאַק-צייכן פון כּוידעש סיוון.

² די פירקאנטיקע אויסעס פונעם אלעפבייס.

³ די צען געבאַטן.

צו יאָעלן, וועלכער איז געשטאנען ווי אויסערן קרייז פון די אופגעלעבטע
אכלער, האָט זיך דערנענטערט דער באַכער פון קיעוו מיט א פרויענצימער בא
דער זייט. זי האָט נאָך פונדערווייטנס אָפגעבראַכן פון איר שטיק קוכן, און נאָך
איידער זי האָט א וואָרט געזאָגט, האָט זי עס אים דערלאנגט. יאָעל האָט עס
אזוי אויך, אָן א שום כידעשן זיך, גענומען אָפבייסן. ער האָט איר, דוכט זיך,
אפילע קיין דאנק ניט געזאָגט. און דער נייגער אף צו דערוויסן זיך, ווער זי
איז, האָט אים אויך ניט באשעפטיקט. ער האָט מיט איין אויער געהערט די רייד
פונעם באַכער פון קיעוו, און אף דער פרוי האָט ער דערזען אירע גאָלדיק רויט-
לעכע געדיכטע האַר, פארקניפט אפן נאקן אין א מין האַר-נעצל מיט א ביינערן
רייפל, וואָס האָט ארומגעכאפט אויך איר קאָפטיכל. זי האָט זיך א פאָר מאָל
אוועקגעדרייט פון זיי, האָט ער געקענט באטראכטן אויך איר לאנג קלייד מיט
די שמאַלע ארבל, דעם שפיציקן זוים אפן קלאַרוויסן קעלנערל ארום איר
שלאנקן האַלדז. און ווען דער אוילעם האָט אָנגעהויבן זיך פאנאנדערגיין, האָט
זיך קצינע צוגעשארט צו יאָעלן, אים אוועקגענומען אין א זייט, און אים שטיל
געפרעגט:

— זאָג, איאָ, זי געפעלט דיר?

פערטער בוך

[יאָעל און מענוכע]

אַעל איז שוין ווידער דער גאסט באם עלטערן פון די ברידער אָפיצאל, בא יאָסעף האמקאנע. ווען ער האָט פארלאָזט אוריס הויז, האָט אים קצינע באגלייט נאָכאמאָל מיט דער זעלבער שיילע:

— איאָ, זי געפעלט דיר, יאָעל?

ער קאָן נאָך דערווייל איר גאַרנישט ניט זאָגן וועגן אָשער אָפיצאלס טאַכטער, וועגן דער פלעמעניצע פון זיין איצטיקן מאכניס־אירערך, יאָסעף האמקאנע. צי זי געפעלט אים? דערווייל וועט ער עס האלטן בא זיך. ער קאָן נאָר זאָגן: זי הייסט מענוכע, אזא איז זי טאקע אויך לויטן אויסזען—לויטער מענוכע. דער

גאנצער וועזן אירער, דער געלאסענער טראָט, דאָס רעדן עטוואָס צעצויגן, אירע ליכטע באוועגונגען—אלץ אין איר איז מענוכע־וועשאלונעדיק. אפילע די אויגן אירע האלט זי צומיינסטן ווי האלב צוגעמאכט, אָבער דורך אָט דעם קליינעם שפעלטעלע קוקט ארויס א פינער, וואָס רייצט און וואָס קלוימערשט לאכט אָפ פון עמעצן. דער שטעל איז בא איר שטאלטנע־שלאנק. פונדערווייטנס זעט זי אויס עטוואָס העכער פון יאָעל, נאָר אינדערעמעסן איז זי מיט אים אין גלייכן ווקס. ער האָט עס שוין פעסטגעשטעלט. זי ליינט פרי אָף עטלעכע שפראכן. זי קען גוט לאטיין, אשקענאזיש און אפילע דאָס ווייט־פרעמדע קנאאניש לאָשן, וואָס זי האָט אויסגעלערנט באם באַכער פון קעוו, בא גאווריעלן.

ווען גאווריעל איז געקומען אהער, איז נאָך מענוכע געווען א ניט־דערוואק־סענע באַגרעס, ער, ווידער, איז שוין געווען א באַכער צו לייטן. איצט זעט ער נאָך מער אויס עלטער פון איר. ער איז אויך מיט א פאָר יאָר עלטער פון יאָעל. ווען גאווריעל שטייט אין דער טעפער־פארטאָן אין דער ארבעט, קאָן מען מיי־נען, אז ער איז א מענטש אין די יאָרן. די ווקסיקע הייך זיינע, די ברייט פון דער איינגעבויענער פלייצע איבער דעם זיך דרייענדיקן קיילעך, אָף וועלכן ס'האלט זיך א בארג מיט ליים, מאכט אים א סאך עלטער, ווי ער איז אינדער־עמעסן. אויך די מייסטערשאפט איז בא אים א געניטערע. אן אנדערער אין זיין עלטער וואָלט ניט דערגרייכט צו אזא הויכער מאדריגע. ער האָט דאָך עפעס צו טאָן ניט מיט גלאט אזוי אוועלכע־ס'איז אויסגעארבעטע קיילים. זיינעם א קרוג מיט צוויי אויערן בא די זייטן, אן אָנגעפילטן מיט ווייזן אָדער בוימל, וועט ניט יעדערער בעיעכוילעס זיין אופצוהייבן. זיינע קיילים קאָן מען דאָ שוין טרעפן אין די ארומיקע שלעסער, בא די קיניגלעכע שפיזאריעס אין אַרלעאן און אין פאריזש. געציילטע שפארן שוין אפילע אָן אין דער שכיניעסדיקער לאָטאָר־מעדינע, אינעם אשקענאזי־לאנד. ער ארבעט אויס אָט די גאָר גרויסע אמפאָרע־קיילים אפן שטייגער, ווי מע האָט זיי געמאכט אין זיין געבורט־היים. פון זינט ער האָט דאָ איבערגעמויערט אָף א נייעם אויפן דעם טעפער־אויווין, קאָן ער אָף זיין א שטיק ארבעט אויסברענען דעם שענסטן אָרנאמענט. מע האָט אפילע גע־וואָלט בא אים באשטעלן א קיילע, עפעס א בילד פונעם נייעם טעסטאמענט, האָט

ער אָפּגעזאָגט. ער קאָן פאר זיי אויסקארבן אוועלכן־ס'איז פויגל, א מין כניעלע, אריינפלעכטן אינעם אַרנאמענט דעם גימל־לאמעד — דעם ערשטן און לעצטן אָס פון זיין נאָמען, ווי ער פלעג עס אמאָל טאָן אין דער היים, אין קיעוו. אָבער ער וועט זיך ניט דערוועגן אויסוועלן אוועלכע־ס'איז מענטשן־געשטאלט, ווי אָף א קריסטלעכער איקאָנע. שוין גאנץ גענוג, וואָס ער איז אזוי מיט אַרטיגעפאלן מיט זיינע נאָמען־אויסעס...

דער פאָטער פון זיין מאלקע, אָדער ווי ער רופט זי אָף זיין אויסשפראך מילקע, איז געווען איינער פון די היגע לייט, און עפּשער טאקע דער ראַש־ווערישן פון דער שטאָט קיעוו. ער האָט געוווינט באַם סאמע ייִדישן טויער אין א שיינער דירע. אפן הינטער־הויף האָבן זיי געהאט אן אייגענעם ברונעם, און ניט ווייט פונעם ברונעם איז געווען די קיך און די באַד. זיי האָבן זיך לאַלזטן ניט גענייטיקט אין די גרויסע וואסער־קרוגן, וואָס מע טראָגט אפן קאָפּ. גאוור־רזעל האָט אָבער געוואָלט באווייזן אי זיין געטרישאפט, אי די גרויסע בעריע־שאפט זיינע, האָט ער פאר זיין מילקען אויסגעברענט אן אָפּגעלאזירטע קיילע, וואָס אזוינס איז אין די פירשטלעכע פאלאצן ניט געווען צו זען. דער רייכער אַרנאמענט איבער דער גאנצער ארומיקייט פונעם קיילעך האָט פארנומען דאָס אויג. אמבויילעטסטן האָט זיך אָנגעזען דער גימל מיטן לאמעד, וועלכע האָבן ווי א קראנץ אריינגענומען אין זיך דאָס וויכטיקסטע פונעם געמעל. מילקע האָט זיך ארומגעטראָגן מיט דער מאטאָנע. דאָ האָט זי געגאָסן אהין וואסער, דאָ ווייזן דערנאָך האָט זי זיך דערטראכט גאָר אָנפילן דעם קרוג מיט רוינ־וואסער, וואָס זי באנוצט אָף צו באשמירן דאָס גלייך נאָכן אויסבאָדן זיך. ווען דער גוטער רייכער האָט זיך א טראָג געטאָן פונעם באַד־הויז און זי האָט אים דערנאָך מיטגעטראָגן מיט זיך ביז צו איר צימער, האָט דער טאטע ערשט באמערקט די שיינע קיילע באַ איר אין די הענט. ער האָט אכט געלייגט אָף די צוויי ייִדישע אויסעס און געפרווט געפינען א באשייד צום גאנצן געמעל. די טאכטער האָט אים ניט גע־לאָזט זיך לאנג יישעוון. זי האָט אים גלייך געגעבן צו דערקלערן, אז דאָס איז דער ערשטער און דער לעצטער אָס פונעם נאָמען גאווריעל און אז דער גאוור־רזעל איז דער אויסארבעטער פון אָט דער ווינדערבארער קיילע. אויך דאָס גע־מעלעכץ איז זיין ארבעט.

— האָסטו, טאכטער מיניע, טייער באצאָלט פאר אזא אַנטיק?

— יא, טאטע ליבער, זייער טייער.

— נו מאכטייטע, א שיינע קיילע האָט שטענדיק די ווערט.

— ניט נאָר די קיילע איז א שיינע, דער באשעפער פון דער קיילע איז נאָך

א סאך שענער.

— איז וואָס דערפון געדרונגען, — האָט זיך דער פאָטער גלייך פארלאָרן, ער

ווייסט, אָף וואָס אָט די קליינ־וויס־קיע טאכטער זיינע קאָן זיין פייניק, — מאלע

וואָס א שיינער טעפער־מיסטער...

— אָט דער דאָזיקער טעפער־מיסטער האָט מיר דעם קרוג אוועקגעשענקט.

— און דו האָסט גענומען א געשאנק פון א ווילד־פרעמדן כּוצפּע־יונג?

— ער האָט די מאטאָנע אויסשליסלעך פאר מיר אויסגעארבעט. כּוץ דעם, איז

ער מיר שוין גאָר ניט אזא פרעמדער, ווי דו שטעלסט זיך פאַר.

— האָט זיך אויסגעלאָזט דערמיט, אז דער פאָטער האָט געמוזט נאָכגעבן. פון

אלע אירע אקשאַנעסן האָט ער מאסקים געווען אָף דער סאמע פינלעכסטער

פאר אים: זיך צעשיידן מיט איר, און ווער ווייסט אָף וויפל יאָרן, אבי זי ארויס־

רייסן פון אָט דער לעצטער מעשוואַס אירער, פונעם וועלן זיך מעשאַדעך זיין

מיט א טעפער־יונג.

זי האָט שוין פון לאנג זיך אריינגענומען א געדאנק אין קאָפּ: ביזאנץ! פון

דאָרט גייט דאָס גאנצע לאַמעדעס, מיט אלע זייערע כאַכמעס און וועלטלעכע

וויסנשאפטן. וויאזוי לאַזט מען אָבער אזא אומדערפארענע אין דער ווייטער גרוי-
סער וועלט? אויב זי איז שוין יאָ אזא איינגעשפארטע און וויל ראק פארלאָזן די
היים אירע, בעט ער בא איר די איינע האנאָכע נאָר: ניט קיין קושטא. אין אַט
דער ביזאנץ־שטאַט, די נעסט פון גוואלדזאמקייטן און גאַלע ציילעמס. ער וועט
איר מיטגעבן זיינע בראַכעס, אויב זי וועט לאָזן אירע טריט אפן וועג צו דער
רייכער מיווער־שטאַט באגדאד. דאָרט האָט ער א טייערן פריינט, צו וועמען ער
וועט אַנשרייבן א פראַטימדיקן בריוו. אהין קען זי זיך איצט דערקלייבן מיט אן
איידע היימישע סאַכרים יידן, וואָס לאָזן זיך פונדאנען מיט דער יאבאָשע צו
דער שטאַט באלך און פון דאָרט קיין באגדאד.

נאָך א רעכטן ייִשעוו־האדאָס מיט גאווריעלן איז זי גרינג איינגעגאנגען אף
דער פּשאַרע. זיי האָבן אָפּגערעדט, ער זאָל גלייך ווי מעגלעך איר נאָכפאַרן, און
דאָרט אינעם ווייטן באגדאד וועט זי מיט אים גיין אונטער דער כּופּע...

גאווריעלס אורעלטערן געהערן צו די פון לאנג קיעווער טוישוים. איינער
פון זיינע אַוועס האָט נאָך דאָ געלעבט, ווען ס'האָט געהערשט איבער דער שטאַט
דער פארהאסטער פירשט סוויאטאָפּאָלק. נאָך זיין טויט האָט זיין אָרט געזאָלט
פארנעמען דער זון מסטיסלאוו. מיט זיין אכזאָריעס און גיריקייט איז ער בארימט
געווען ניט ווייניקער פונעם טאטן. דעריבער איז דער האמוין באפאלן זיינע גיי-
טער, נאָך איידער מסטיסלאוו איז צו דער מאכט געקומען. מע האָט זיך אויך
איינציטיק געוואָרפן אפן הויף פונעם פירשטלעכן מיליטער־עלטסטן פּוטיאטע,
ווי ס'האָבן געלעבט און געארבעט גאווריעלס אורעלטערן. מע האָט דאָרט אלץ
פארברענט און פארניכטעט.

ניט גענוג, וואָס זיי זיינען דאן קוים ארויס מיטן לעבן, האָבן זיי נאָך אין
עלף יאָר ארום איבערגעלעבט די גרויסע בראנד־סרייפּע, וואָס האָט ארומגעכאפט
האלב קיעווע. אָבער פון אַט די אלע צאַרעס ווייסט גאווריעל גאנץ קנאפלעך.
וועגן וועמען ער ווייסט יאָ א סאך פראַטיס, איז וועגן דעם זיידן פון דער מא-
מעס צאד. ער איז נאָך דעמלט א קינד געווען, ווען אין א שניי־שטורמישער
ווינטער־נאכט איז דער זיידע באהאלטענערהייט געקומען צו פאָרן אף געציילטע
טעג בלויז. מענטשן זיינען צו אים געקומען פארטייעטערהייט... אוועקגעפאָרן
איז ער אויך אינמיטן באנאכט. ער האָט שוין דעמלט א לאנגע צייט גאַלעס גע-
האלטן אינעם ווייטן סוודאל, האגאם א געבירטיקער איז ער געווען פון קיעווע,
און פון דאָר־דירעס זיינען זיינע אַוועס געווען קיעווער. גערופן האָט מען אים
אינבאל יאסי, און דער כעט זיינער איז באשטאנען אין דעם, וואָס ער האָט זיך
געשטעלט אף דער זייט פונעם גרויספירשט פון סוודאל אנדריי באַגאַליבוסקי,
ווען יענער האָט פארפירט א קאמף מיט די קיעווער באַיאָרן. ער איז פרייוויליק
אריינגעטראָטן אינעם פירשטס דרוזשינע און זיך געפונען צווישן זיין לייב־גוואר-
דיע. נאָכן דעראַבערן די שטאַט איז ער געוואָרן דער קלייטשניק, דער הויפט־
אופזעער איבערן פירשטלעכן הויף. ער האָט אָבער געמוזט אויקער זיין באלד נאָך
דער פארשווערונג, ווען די באַיאָרן האָבן דעם פירשט אוועקגעהארגעט...

די דאָזיקע אלע גאווריעלס געשיכטעס ווייסט זייער גוט מענוכע. אויך יאָעל
איז אין זיי גוט באהאוונט. א סאך האָט נאָך יאָעל געווסט פון דער ערשטער
באגעגעניש מיט גאווריעלן אין לונעל. איצט אָבער, ווען זיי רעדן שוין אף איין
שפראך, איז יאָעל געווירע געוואָרן אזוינס, וואָס ער וואָלט דעמלט זיך אפילע
ניט געקאנט פאַרשטעלן. ס'איז צו באוונדערן גאווריעלס לאָזן זיך אין אזא ווייטן
וועג צוליב זיין מילקען.

ניט געקוקט אף גאַרניט, האָט ער זיך געלאָזט אף גאַטס באראַט און איז פאר
א קנעכט געפאנגען געוואָרן. פאר די עטלעכע יאָר שוין אף דער פריי האָט ער
זיך דערקונדיקט, אז זי איז אין באגדאד ניטאָ. מעגלעך, אז זי איז אפילע ניט
דערפאָרן אהינצו. האָט ער זיך געטרייסט מיט דער האַפענונג, אז זי איז אין

דער היים: עפשער האָט זי זיך מיט די זעלבע סאַכרים צוריקגעקערט... און ער האָט זיך שוין געקליבן אין וועג אריין צוריק קיין קיעוו.

ביז וואָס ווען האָט אין באגדאד אָנגעטראָגן דעם גראוירער מוישע פון סמאַ- לענסק. שוין באלד א יאָר דערין, אז ער האָט אים אָנגעזאָגט די וויסטע בסורע: זי איז אין קיעוו ניטאָ. איר פּאָטער ווייסט ניט, וווּ זי איז אהינגעקומען.

האָט שוין גאווריעל אינגאנצן אָפּגעלאָזט הענט און פיס. וויאזוי לאָזט מען זיך אין וועג אריין? מיט וואָס פאַר א פּאַנעם וועט ער אהיים קומען? אלע האָבן געוויסט, צוליב וואָס ער האָט זיך געלאָזט אין אזא ווייטער און געפערלעכער ריזע, און דאָ וועט ער צוריקומען אָן איר און אָן דעם וויסן אפילע, וווּ איר געביין איז אהינגעקומען. וויאזוי וועט ער מענטשן אין די אויגן קוקן? שוין אָפּגערעדט פון דער מישפּאַכע, טאטע-מאמע. ס'איז אים גאַרניט אזוי גרינג גע- ווען די צעשיידונג. און איצט זיך אומקערן — ברענגען אהיים די באַכערשאפט זינע די עלטע. ער וועט דאָך אלציינס מיט קיין אנדערער קיינמאל ניט גיין אונטער דער כּופּע... אז יאָעל האָט עס דערהערט פון גאווריעלס מויל, האָט ער א באהאלטענעם שמייכל געטאָן. ווען ער זאָל זיין אזוי טיף פאַרקאַכט אין מע- נוכען, וואָלט אָט דער זאָג דעם באַכערס געדאַרפט בא אים ארויסרופן א מין באַרויקנדיקע צופרידנקייט. וויאזוי ער זאָל זיך ניט וועלן אָפּהיטן פון דער שלעכ- טער מידע פון ניט פאַרגינען א צווייטן, דאָך טוט אים אמאָל א ברי דער אייפער. ער האָט אמאָל געזינדיקט מיט א קינע-געפיל צו אורין. איצט וואָלט ער עס ניט געקאַנט. אז ער טוט א נעם אפן געדאַנק: צי בענקט ער דען אמאָל אזוי זיסהאַרציק, אז בא דער געדעכעניש זאָל אים א קלעם טאָן די נעשאַמע? ניטאָ נאָך וועמען? סיידן נאָך דער קליינער קטינע, וואָס איז געבליבן אין סאלער- נאָ. ווער ווייסט, וואָס איז מיט איר געוואָרן? זי איז שוין זיכער אויך א מאמע פון קינדער, ווי זיין סאמע ערשטע האַרצוואַרעמקייט, זיין געשוועסטערקינד קצינע... אגעוויזן איז קצינע איצט זייער פאַרכאַפט מיטן דערנענטערן יאָעלן צו זיין באַשערטער. זי ווייסט וועגן דעם פעטערס לעצטן ווילן. ער האָט עס אפילע אריינגעשריבן אין זיין צאוואַע. זי ווייסט אויך וועגן דעם געשפרעך, וואָס דער טאטע אירער האָט מיקויען דעם פאַרפירט מיט אָפיציאַלן, מיט מענוכעס פּאָטער. ער וואָלט געווען מער ווי קאַנטעט צו האָבן יאָעלן אלס א מאן פאַר זיין באַסיע- כידע. ער האָט וועגן דעם געטראכט. זאָל ער שוין קומען צו פאַרן, וועט מען זען. דאָס איז געווען געזאָגט אין באַרסעלאָנע. איצטער זעט קצינע, אז עפעס קלעפט זיך בא זיי ניט. שוין באלד א כּוידעש, אז זיי קענען זיך, און זיי זעען זיך קימאַט טאָגטעגלעך, נאָר קיין אויסערסט באַזונדערע נאָענטקייט צווישן זיי איז דערווייל ניט צו באַמערקן. ווען זי, קצינע, זאָל ניט זיין אזוי שפעט אָף דער צייט, וואָלט זי זיך מיט מער אייפער דערמיט פאַרנומען. יאָעל פאַרברענגט צו פיל שאַען מיט איר פעטער, מיט דעם געלערנטן יאַסעף האַמקאַנע, און מענוכע האָט איצט אָפּטער אָנגעהויבן באַזוכן די אומגליקלעכע קיניגן אינגעבאַרג.

נעכטן איז מענוכע אפילע ארויסגערופן געוואָרן צו דער קיניגן, און זי וועט זיך דאָרט מוזן פאַרהאַלטן ביז סאָף וואָך. זי פילט זיך דאָרטן, ווי בא זיך אין דער היים. ניט בא דער קיניגן, כּאַלילע. מיט איר פאַרברענגט זי עטלעכע שאַ אין טאָג. די איבעריקע צייט געפינט זי זיך אָף דער דעלאַ-זשויוורי, אָף דער יידישער גאַס, ניט ווייט פונעם נאָט-דאם. דאָרט האָט זי א באַזונדערן צימער, דערנערונג און דעם נאַכטלעג בא איר טאַטנס א נעעמאָן, זכאַריע בען צווי, וועלכער איז נאָך געווען דער אופזעער איבער די איניאַנים פון איר זיידן, דעם אלטן נאַטאַן אָפיציאַל. דעם ייִדנס ווינהויז איז א וואנט צו א וואנט מיט א בייס-האַקנעסעס, וואָס ייִדן האָבן דאָ אופגעשטעלט מיט העכער צוואנציק יאָר צוריק. ליידער איז שוין די שול פאַרוואנדלט געוואָרן אין א קירכע, וואָס מע רופט זי סענט-מאַדלען. ווען דער קיניג פיליפּ-אווגוסט האָט ארויסגעטריבן די

יידן פון פאריזש, האָט ער די יידישע באַטייטפילעס אוועקגעשענקט דער קא-טוילישער קירך. דער גאנצער יידישער באזיץ אין פאריזש באשטייט איצט פון עטלעכע קרומע, טונקעלע געסלעך, מיט איין שול, וואָס מע האָט אָפגעצוימט אין א צעך בא עליעזער דעם געוואנטמאכער. דאָ וווינען באלמעלאַכעס, אלט-ווארגהענדלער און סאַכרים פון דער ווייט. דאָס ראָון פארנעמען דאָ די מויערער און שטיינקריצער, אַנגעפאַרענע פון קאַלערליי מעקווימעס, נאָך פון דער צייט, ווען מע האָט אַנגעהויבן בויען דעם לוור-פאלאץ. ס'איז גיכער א פעסטונג. דער קיניג וואָלט געוואָלט, אז אָט דער שטיינשלאָס זאָל דינען ווי א שוואונט פאר אָט די אלע קלענערע און גרעסערע געביידעס, וואָס וועלן דאָ נאָך ווערן אופ-געשטעלט. אזוי גיט צו פארשטיין מויער דער גראוירער פון סמאַלענסק, וואָס פארנעמט זיך דאָ מיט דער רעליעף-ארבעט באם באצירן דעם נייעם אלטאר אין דער באזיליקע פון דער עקס-קיניגן אינגעבאָרג, וועלכע האָט געשיקט רופן צו זיך די טאַכטער פון אָשער אָפיצאל...

ווען באם קיניג פיליפ-אווגוסט איז אָפגעשטאַרבן די ערשטע פרוי זיינע, איזאבעלע, האָט ער געבעטן באם רייכן דענישן קיניג קאנוט דעם זעקסטן, ער זאָל אים געבן זיין שוועסטער פאר א ווייב. ער האָט זיך גענייטיקט אין א פארבאנד מיטן דענישן הויף ניט אזוי צוליב קאנוטס אשירעס, ווי צוליב דעם קאמף מיטן ענגלישן קיניג, מיט ריטשארדן. אָבער ביז דער שידעך איז צו שטאנד געקומען, איז ער מיטן ענגלענדער שאַלעם געוואָרן. און דאָס עפשער האָט דערנאָך צע-שטערט זיין אייגענעם שאַלעם-באייס.

אפן צווייטן טאָג נאָך דער כאסענע-צערעמאַניע, ווען די דענישע פרינצעסן האָט געדארפט געזאלבט ווערן אָפ אַנצוטאָן די פראנקישע קרוין אפן קאָפּ, האָט זי דער מאַן אָפגעשטויסן מיטן טערעץ, אז ס'איז אים דערווידער איר א באזונ-דער מין לייב-רייעך, און ער וועט מיט איר ניט קענען לעבן. אָט דער קיניג פיליפ-אווגוסט, וועלכער האָט געביטן זיין האלבאָשע בלוזי דריי מאָל אין יאָר: ערעו די ווינאכטן, אין טאָג פונעם הייליקן אנדרע און לעקאוועד אָסטערן, איז מיטאמאָל געוואָרן דער מעפונעק אָפ גוטע און שלעכטע רייכעס. א סאך האָבן געוויסט, אז ער האָט גאָר אין זינען געהאט צו האָבן פאר א ווייב די יינגסטע טאַכטער פונעם דייטשישן פפאלצגראָף קאַנראד. פאר דער אינגעבאָרג איז ער פונדעסטוועגן געגאן צוליב דער איין-און-איינציקער מיילע אירער — צוליב אירע רייכטימער. ווייל אויסער דעם, וואָס דער קיניג האלט, אז זי איז ביטער בייז ווי א מאכשיפע, קאָן זי אפילע מיט איר מאַן ניט רעדן אָפ זיין לאַשן. האָט פיליפ-אווגוסט צונויפגערופן די העכערע גייסטלעכע פון זיין קיניגרייך און געפאָדערט, מע זאָל אים געטן מיט אָט דער שלאק. באלד נאָכן געט האָט ער כאסענע געהאט פאר דער שיינער אַנגעסע דע מעראן, די טאַכטער פון א טיראַלער פירשט. די דענערן אינגעבאָרג איז מיט גוואלד דערווייטערט געוואָרן פונעם הויף. זי האָט זיך קעגנגעשטעלט און בעשום-אויפן ניט געוואָלט זיך אומקערן קיין דענעמארק, האָט מען זי פארשיקט אין א ווייטן מאַנאַסטיר, אויסער די גרענעצן פון דעם קיניגלעכן רעגירונגס-לאַנד...

מיט יאָרן צוריק, ווען די קיניגן איז געוואָרן ארויסגעשיקט אינעם מאַנאַסטיר און די אָפיצאל-מישפּאַכע איז אויך געצווונגען געווען צו לעבן אויסער די גרע-נעצן פונעם קיניגרייך, איז פאָרגעקומען מענוכעס ערשטע באגעעניש מיט דער גאַלעס-קיניגן. מענוכען איז דעמלט געגאן דאָס פופצנטע יאָר. זי איז געווען דעמלט טרויעריש-נאיוו און אזא, וואָס ווערט פון אלץ גלייך באיינדרוקט. זי האָט זיך אויך געקאָנט שטארק באגייסטערן מיט עפעס א פאָרקומעניש צי מיט א דורכגעלייענטן כּיבער. געלייענט האָט זי שוין צו יענער צייט אָפ א פאָר פרעמדע שפראַכן, און דעריקער אָפ לאטיין. ווייל אָפ אָט דער שפראַך זיינען געשריבן די מערסטע ווערק, וועלכע זיינען איר צו דער האנט געקומען.

אנגעהויבן זיך לערנען האָט זי פון דער פּרזער קינדהייט בא איר פעטער דעם פאלעמיסט יאָסעף האַמקאַנע. גלייך נאָכן אלעפּבייס און טראַף, וואָס זי האָט טייִ קעף־אומעיאַד אופגענומען, האָט ער מיט איר געלערנט כּומעש. איינצייטיק איר געלייענט און געגעבן צו פּאַרשטיין די אַגאַדעס. ס'האָט זיך בא איר פּאַרקריצט אין זיקאַרן די מייסע וועגן עלזעזער בען הירקאַן, וועמען ס'איז אויסגעקומען זייער שווער צו באאַרבעטן זיין שטיינערן פעלד. אין עטלעכע יאָר ארום, נאָך אזויפיל מי און מאַטערניש, ווען דאָס פעלד האָט שוין אָנגעהויבן געבן גערעטענישן, האָט ער געזאָגט צו זיך אליין, האַגאַם ער איז שוין געווען א מענטש אין די יאָרן: „אויב ס'האָט זיך מיר איינגעגעבן אָט דעם שטיינערנעם באַדן מאַכן פאַר א פּרוכטבאַר פעלד, איז פאַרוואָס זאָל איך נישט קאַנען דעם פּוסטן קאַפּ מיינעם מיט געדולד און פלייס פיייק מאַכן, ער זאָל אויך עפעס קע־נען געניסן פון די וויסנשאַפּטן?“. דאָס האָט א שטויס געטאָן דער קליינער מענער־כען, זי זאָל זיך גערנער נעמען בייקומען די שוועריקייטן באַם דערלערנען אן אומבאַ־קאַנטע שפּראַך. צו דרייצן יאָר האָט זי שוין פּרזי געלייענט א באַליביקן טעקסט פון די לאַטיינישע קסאָוויאַדן, וואָס געפינען זיך לעראָו אינעם אָרטיקן מאַגאַסטיר. דער פּאַטער אירער, אָשער אָפיצואַל, האָט געהאַט אינאַנים מיטן סאַנסער ארציבישאַף, און דורך אים איז ער אויך געווען פאַרבונדן מיטן אָרטיקן אבאַט. ווען ער האָט דאָס ערשטע מאָל געבראַכט צום אבאַט די טאַכטער, האָט ער אין דער לאַקוטאַריע, אין דעם צימער פאַר געשפּרעכן מיט די באַזוכער, זי פאַרהערט, ווי פּרזי זי לייענט און פּאַרשטייט לאַטיין.

— דו ביסט מיר געפּעלן! — האָט דער אבאַט צו איר געזאָגט. — דו ביסט מיר געפּעלן, טאַכטער מיינע. איך וועל דיך צולאַזן צו אונדזער קאַרטולאַרי, צו די זאַמלונגען פון אלע אונדזערע קסאָוויאַדן, געשיכטע־ווערק, פינקעסן. דו וועסט האָבן די מעגלעכקייט, ווען דו וועסט נאָר באַגערן, קומען אהער אָף צו שטילן דיין דאַרשט נאָך וויסן. אָבער טו פאַר מיר אויך א געפּעליקייט: טו א קוש אונד־זער הייליקן כאָסן. — האָט ער מיט שמייכלדיקע אויגן א ווונק געטאָן אפן פון האַלץ געשניצטן „גאַטס וון“, וואָס האָט פאַרנומען א ווינקל פון טיש.

— איך בין דאָך א ייִדישע טאַכטער, — האָט מענוכע זיך נישט וויסנדיק גע־מאַכט, קלוימערשט זי פּאַרשטייט נישט, אז ס'איז אין א שפּאַס, — און בא אונדז, הייליקער פּאַטער, איז א מינהעג, אז דער כאָסן גיט פּרזער א קוש די קאַלע. זי האָט נאָך דעמלט נישט געהאַט איר פּולן וויקס. ווען זי זאָל געווען זיין א ביסעלע העכער, וואָלט זי עפּשער בעמעס אויסגעזען ווי א קאַלע־מיידל מיט איר אויסגעהאַפּטן קעלנערל, וואָס האָט שטייף ארומגענומען איר הויך־דאַרן האַלדז, מיט די ברייטע אַרבל, פאַרקלאַמערטע בא די עקן. זיי זאָלן די הענט נישט פאַרהוילן באַם א הייב טאָן זיי אָף צו פאַריכטן די האָר אָדער א פיר צו טאָן מיט די פינגער איבער א ברעם. די טעווע איז בא איר פאַרבליבן נאָך פון דער קינדהייט, ווען מע האָט זי געשראַקן, אז זי וועט אויסוואַקסן מיט לאַכלוטן אָן ברעמען איבער די אויגן. אינדערעמעסן איז דאָס געווען מיט איר א מין שפּיל, ווייל דאָס שענסטע אָף איר קליינענדיקן פּאַנעם זיינען אויך איצט די קימאַט געלבלעכע געדיכטע ברעמען... זיי שטרייכן אונטער דעם קידער־ווידער מיטן שאַרף־ברוינעם גלאַנץ פון אירע האַלב צוגעמאַכטע אויגן. זיי ווערן עטוואָס טונ־קעלער, ווען דער אבאַט בא דער אָנוועזנהייט פון איר טאַטן זינגט איר לויב־געזאַנגען און נעמט פון איר קיין אויג נישט אַראָפּ.

בא די ווייטערדיקע באַזוכן האָט זי זיך באַמיט אויסמיידן דעם לאַקוטאַריע־צימער, זי זאָל זיך דאַרט נישט טרעפן נאַכאַמאָל מיטן אבאַט. דער אינאַק, וואָס האָט זי שטענדיק באַדינט, פלעגט שוין אָפוואַרטן אָף איר בא א באַשטימט בייַדל מיטן קסאָוויאַד אונטערן אָרעם. דאַרט האָט ער בישטיקע באַקומען פון איר א מאַטנעס־יאַד, צי דאָס איז געווען א מאַטבייע אָדער א גאַר געשמאַקער ביסן.

יעדנפאלס, ער איז שטענדיק צופרידן געווען מיט איר קומען. אנומלטן האָט ער זי געטראַפֿן אַף איין באַנק מיט דער פאַרשטויסענער קיניגן. ער וואָלט די קיניגן פאַרקלאַגט פאַרן אַבאַט. זי האָט דאָ נישט קיין רעכט זיך מיט עמעצן צו באַגעגערן, קאַן עס אָבער אַנרירן אויך זיין ווילטוערן, וואָס לאַזט נישט אדורך צו קומען פּינקטלעך צוויי מאָל אין אַ וואָך.

אַבער שוין די אנדערע וואָך, אז דאָס מיידל זאָגט זיך אָפּ פונעם מאַנוסקריפּט, וואָס דער אינאַק ברענגט פאַר איר ארויס. די באַגעגעניש מיט איר קומט אלע מאָל פאַר, אזוי ווי פּריער, נאָר זי נעמט באַ אים איצט גאַרנישט נישט. אויך דאָס זען זיך מיט איר פאַר איר אוועקגיין איז אָפּגעפאַלן. ערגעץ ווערט זי פאַרפאַלן צוזאַמען מיט דער קיניגן; אין דער צעלע באַ דער קיניגן צי אַף אַן אנדער אַרט. די פּרינטישאַפט צווישן די צוויי אין גאַלעס פאַרטריבענע: דער אומגליקלעך כער קיניגן אינגעבאַרג מיטן נישט דערוואַקסענעם ייִדישן מיידל איז צו שטאַנד געקומען נישט נאָר צוליב מענוכעס קענען לאַטיין. אָנגעהויבן האָט עס זיך פונדערפון, וואָס באַ דער ערשטער באַקאַנטשאַפט האָט די קיניגן זיך דערוויסט, אז זי קאָן מיט איר רעדן אַף דער מוטער־שפּראַך. דאָס מיידל פאַרשטייט גאַנץ גוט איר דער נישט לאַשן. אין דער צעלע באַ דער קיניגן האָט מענוכע דערשנאַפט אַ לאַטיינישן טראַקטאַט. ער איז געלעגן אַ פאַרשטויבטער צווישן הייליקע כפּייצים, רעליקויעס, צלאַמיס. די קיניגן האָט נישט געוויסט, וואָס דאָס איז פאַר אַ געשריפּטס. זי האָט געמיינט, ס'איז אַ געבעט־בוך מיט קאַלערליי טפּילעס, וואָס האַגאָם זי קאָן זיי פון דאָרט נישט ארויסזאָגן, איז אזאַ הייליקייט סייווי אַ סגולע פאַר דעם אונטערן דאָך, וווּ זי וווינט איצטער. דעם מאַנוסקריפּט האָט איר געשענקט דער דענישער בישאָף פאַר איר אָפּפאַרן אינעם פּראַנקלאַנד צו דער כאַסענע־צערעמאַניע מיט פּיליפּ־אוּגוסטן.

ווען מענוכע האָט גענומען בלעטערן דעם טראַקטאַט, האָט זי געפונען, אז דאָס ווערק האָט אָנגעשריבן אַ יוגנטלעכער מיטן נאָמען לאַטאַר, אַן אָפּשטאַמי־קער פון דער באַרימטער מישפּאַכע דע סעני. דער דאָזיקער לאַטאַר האָט זייער פּיל געלערנט. צו נײַן און צוואַנציק יאָר האָט ער שוין געטראָגן דעם טיטל קאַר־דינאַל־דיאַקאָן, און צו זיבן און דרייסיק איז ער געוואָרן גאַטס פאַרטרעטער אַף דער ערד, דער איצטיקער פּויפּסט אינאַקענטיוס דער דריטער.

די קיניגן אינגעבאַרג האָט זיך אין דעם באלד אָנגעכאַפט: זי איז גרייט אַף אלץ פאַרן באַקענען זיך מיטן ווערק פונעם הייליקן פּאַטער. דערביי וויל זי פון אָנהייב ביזן סאָף אויסהערן דאָס געשריבענע, און ס'זאָל נישט אדורכגעלאַזט ווערן קיין איין שורע אפּילע. זי וועט, ווי אַ טפּילע, וואָרט באַ וואָרט נאָכזאָגן אלץ, וואָס די קליינע מענוכע וועט פונעם מויל ארויסברענגען. ס'איז, פאַרשטייט זיך, נישט אזוי געווען. מענוכע האָט געמוזט דעם שווערן לאַטיין פאַרטייטשן ווערטער־ווייז, אָפּגעריסענע פּראַזן, זאַצן, נישט אלץ איז אזוי געווען ליכט צו פאַרשטיין. ביכדיי נאָכצופאַלגן דאָס ארויסגעטייטשטע און נישט פאַרלירן דעם געדאַנקענגאַנג פונעם יונגן מעכאַבער, וואָס איז דערנאָך אזוי גרויס געוואָרן, איז די קיניגן גער צוונגען געווען ביכלאל בלויז הערן, זען און שווייגן.

אין זיין טראַקטאַט האָט דער קומענדיקער וועלט־הערשער געפּריידיקט פאַראַכטונג צו קאַל־האַמינים פאַרגעניגנס, וועלכע זינען דער אויסדרוק פון די ערגסטע מענטשלעכע שוואַכקייטן. ער פאַרענטפּערט זיך, אז ער טוט עס, קעדיי ער זאָל קוידעמקאַל אין זיך אליין דערשטיקן דעם ערגניץ, וואָס איז דער מאַקער פון אלע צאָרעס אַף דער וועלט. ווען ער רעדט וועגן דעם מעהוס פונעם מענטשן ביכלאל, דערקלערט ער: די שטערן און די מאַזאַלעס זינען געשאַפן געוואָרן פון פּייער. דער וועטער, די שטורעמווינטן, דער גאַנצער געפּליגל — פון דער לופט. די פּיש — פונעם וואַסער, און דער מענטש, ווי די אלע איבעריקע קריכנדיקע

אינזעקטן, — פון דער ערד. אָט דערפאר איז ער אזוי אומבאהאַלפֿן און מיט אזא גיריקייט קלאַמערט ער זיך אינעם שטויביקן לעבן, אין די קליינלעכע הוהא-פּוסטקייטן אָף אָט דעם אוילעם־האַטויהע.

דער קליינער מענוכען האָט אופגעבראַכט, ווען זי איז צוגעקומען צו זיין ארומרעדן די פרוי. דריי סיבעס, פריידיקט ער, טרייבט ארויס דעם מענטשן פון זיין הויז: ווען דער ווינט שלידערט אָף צוריק דעם רויך אין קוימען, ווען סע רינט דער דאך ביים א שלאקסרעגן און ווען דאָס ווייב איז מיט דיר שטענדיק אין שטוב, בא יעדן מין וועטער. זי וועט דיך ערגערן, אלעמיי די שכינע איז בעסער פון איר אויסגעפּוצט, אלעמיי מע גיט עמעצן אָפּ מער קאָוועד. זי וואָלט א באלן געווען, אז אלע זאָלן פון איר שטענדיק זיין באַגייסטערט. זי זאָל בא אלע די, וואָס רינגלען זי ארום, באַליבט זיין. אז זי זאָל יענעם ליב האָבן, דאָס איז שוין ניט אין איר טעווע. זי זאָל עמעצן פאר עפעס וואָס לויבן? דוכט זיך איר אויס, אז מיט דערמיט טוט זי זיך אליין דערנידעריקן. דאָס, וואָס זי האָט ליב, דארפן אלע ליב האָבן, און דאָס, וואָס זי האָט פיינט, דארפן אלע פיינט האָבן. זי וועט קיינמאָל ניט קאָנען פארטראָגן א מינדסטן זיג איבער זיך. אליין וואָלט זי געוואָלט שטענדיק זיין די זיגערן איבער יענעם. טאָן עמעצן א געפּע-ליקייט איז פאר איר אן אומדערטרעגלעכע זאך. פאר זיך אָבער וואָלט זי א באלן געווען, אלע זאָלן באַפרידיקן איר יעדן מין באַגער. איר שטרעבונג איז צו זיין די באַליבטסטע, די אלמעכטיקסטע, די אליינהערשערן, און אלע מיטלען זיינען דערצו באַרעכטיקט.

— דאָס מיינט ער דאָך זיך אליין! — האָט די פּערצניאַריקע מענוכע ניט אויסגעהאַלטן.

דער קייניגן האָט דער אויסבראָך פונעם יידישן מיידל קעגן פויפסט ניט איבער-ריק באַליידיקט. זי ווייסט שוין גאַנץ גענוי, ווי דער הייליקער פּאָטער אַכטעט איצט און שעצט די פרוי ניט ווייניקער, ווי דעם מאַנצל. אויב נעמען פאר א ביישפּיל זיך אליין, איז דער גנאָד צו איר פון גאָטס פארטרעטער אָף דער ערד איינזלעשאַער. ער איז אינגאַנצן אָף איר זינט, און אָף איר מאַן דעם קייניג וועט ער נאָך עפשער ארופלייגן אן אנאַטעמע. איז דאָס, וואָס זי האָט נאָרוואָס געהערט פונעם טראַקטאַט, האָט עס, מעגלעך, געשריבן אן אנדערער, אָדער ער האָט עס געשריבן אין די גאָר יונגע יאָרן.

מיטן לעצטן איז מענוכע אויך מאַסקים. און זי מאַכט דערפון אירן אן אויס-פיר: מאַדאָך אין די יונגע יאָרן, ווען עס דארפן קומען די ליבע־געפּילן, איז מען אזוי אַנגעשטויסן אָפּן „נעבעכדיקן מין“, היינט וואָס קאָן שוין זיין אין די רייפּע יאָרן, ווען זיי ווערן באַגלייט מיט גרויסמאַכט און איבערגעזעטיקטקייט? זי האָט דאָ ניט געוואָלט אַנרופן פאר א ביישפּיל דעם קייניג פּיליפ־אָוּגוסט, אינגעבאָרגס יאַטערדיקע ווונד. איז זי אריבער צום רימען און לויבן דעם „איישעס־כאַל“¹ געזאַנג, וואָס זי האָט גלייך אָפּן אָרט אויסגעזונגען און פארטייטשט. זי האָט נאָך פאַרגעלייגט דער קייניגן פונעם אלטן טעסטאַמענט דאָס שיר־האַשיריים־געזאַנג, דאָרט איז אויך פּיל פאַראַן וועגן דער פרוי און וועגן ליבע.

די גאָר יונגע מענוכע איז עפשער ווייניקער פון דער קייניגן געווען באַהאוונט אין דעם, וואָס מע רופט „פאַמיליען־לעבן“, אָבער זי האָט שוין געוויסט: פאר שענדן דינען זיינען אירע ברידער ארויס מיט מילכאַמע קעגן א גאַנצער שטאַט. זי האָט אויך געוויסט וועגן דער שיינער מיריאַמען, די היטערן פון מוֹי־שעס טייַווע, וואָס איז עלנט געשוומען איבערן נילוס־טייך.

ניט וועגן די אלע זאַכן האָט זי גערעדט מיט דער קייניגן, בא איר גאַנצער ניט־דערוואַקסנקייט האָט זי שוין געהאַט די פיייקייט גלייך צו פאַרשטיין, וויאזוי

¹ א קאפיטל פונעם סייפער „מישלע“.

זי דארף זיך אופירן, וויאזוי און וועגן וואָס מע דארף רעדן מיט א מענטשן ניט פון איר עלטער, גראד און שטאנד, ביפראט נאָך מיט אזא, ווי די קיניגן אינגער באַרג איז אין איר איצטיקער לאגע. דאָס מיידל האָט, אפּאַנעם, דערגרייכט צו אן אינטעלעקטועלער רייפּקייט א סאך פריער, ווי צו דער פיזישער. אן אנדערע אף איר אַרט, בא אירע פערצן־פופצן יאָר וואַלט די האַזע ניט געהאט און אויך די דרייטקייט זיך לאָזן אזוי דערנענטערן צו דער אומגליקלעכער קיניגן.

מיט איר לעבעדיק־פלינקן סייכל האָט מענוכע פארשטאנען, אז ניט צוליבן פאַרלייענען די הייליקע שריפטן און ניט צוליב די „טיפּיניק־קלוגע“ געשפרעכן, וואָס זיי פארפירן בא יעדן צוזאמענטרעף, איז זי נייטיק דער קיניגן. עפעס איז דא פאראן א מיין, וואָס ליגט ניט גאָר אויבנוף.

ווען די קיניגן האָט אין איינעם א טאָג זיך סאָפּקאַלסאַף מוידע געווען, אז זי וואַלט זייער גערן געהאט צו וויסן געבן דעם פויפסט וועגן איר ביטערער לאגע און אז מענוכע וואַלט פאר איר געקאָנט צונויפשטעלן און אַנשרייבן דעם לאטיי־נישן בריוו, האָט דאָס מיידל נאָך העכער פאריסן די נאָז...

פון דעמלט אָן איז שוין מענוכע געוואָרן די שטענדיקע בריוו־שרייבערן בא דער קיניגן, און ניט בלויז צום הייליקן פּאַטער אף לאטיין. זי האָט פאר איר אויך געשריבן די בריוו צום ארציבישאָף פון לונד, איר טויף־פּאַטער. דורך אים זיינען אויך געגאנגען אירע בריוו צום וואטיקאן. דער פויפסט, וויזט אויס, איז צופרידן געווען מיט דער ווענדונג צו אים פון אַט דער גאַטספּאַרכטיקער גאַלעס־קיניגן. ער האָט, אפּאַנעם, פאַרויסגעפילט, אז דער שווערער גוירל אירער וועט מיטווינקן צו באווייזן זיין שטארקע האנט אין דעם קאמף, וואָס ער וועט פירנען מען מיטן זינדיק־טראַציקן פיליפּ־אווגוסטן, וועלכן ער האָט שוין לאנג אפן אויג, און דאָס וועט קייפלען זיין מאכט איבער די מעלאַכים פון קאטוילישן גלויבן.

מענוכע האָט דעם פויפסטס בריוו געלייענט פאר דער קיניגן און אף זיי אָפּ־געענטפערט. אזוי האָט עס זיך געצויגן ביזן יאָר פונעם פויפסטלעכן אינטערדיקט, ווען מענוכען איז שוין אכצן יאָר געוואָרן און זי האָט זיך געקליבן אליין, אָן דעם פּאַטער, פּאַרן צו דער קיניגן. מיטאמאָל אָבער, אין איינעם א הארבסט־טאָג, האָבן זיך די גלעקער צעקלונגען און די קירכע־טויערן האָבן זיך ברייט צעעפנט. דאָס האָט באדייט, אז דער קיניג האָט זיך אונטערגעגעבן. אין הויז בא אַפיציאלן האָט מען שוין אויך געוואוסט, אז די פארטריבענע אינגעבאַרג ווערט אומגעקערט. מענוכע האָט זיך געגרייט איר ארויספאַרן אנטקעגן. באם קיניג אָבער איז נאָך אלץ ניט געווען גענוי באשטימט, בא וועלכער פון זיינע צוויי ווייבער ער דארף זיך אָפּשטעלן. מע האָט פון אים געפּאָדערט א צו גרויסן קאַרבן: ער זאָל דער־ווייטערן די שיינע אַגעסע. אָבער זי איז דאָך שוין א מוטער פון זיינעם א זון. מיט א צווייט קינד איז זי אף דער צייט. א סאך האָבן אף איר ראכמאַנעס גע־האט. נאָר דעם קיניגס וואסאלן האָבן זיך שוין ניט געקענט רעכענען מיטן אומ־גליקלעכן גוירל פון אַט דער פרוי און זי אנטקעגנשטעלן דער גאַנצער מעדינע, וואָס האָט זיך אזויפיל אַנגעליטן צוליב איר. וויפּל מאָל האָבן זיי אונטערגעהאלטן פיליפּ־אווגוסטן אין זיינע רייסע־רענען מיט דער קירך. דאָס מאָל האָבן זיי שוין געמוזט ברעכן די שווע צום קיניג אף צו זיין אים אייביק געטריי־אונטערטעניק, און דער קיניג אליין האָט אויך געמוזט נייגן דעם קאָפּ, ביכדיי באפרייען זיינע אונטערטאנען פון דער צאַרע מיטן אינטערדיקט.

דער פויפסטלעכער לעגאט, דער אַסטזעשער בישאָף, וואָס האָט דאָס אלץ אויסגעפויעלט, האָט נאָכדעם באשריבן אין א מעסאזש צום הייליקן פּאַטער, ווי־אזוי ער האָט געבראַכן די אקשאַנעס פונעם זינדיקן קיניג. זיינע זינד זיינען ווי די יאָדערן אין א מילגרוים, דאָך האָט ער זיך בא אים דערשלאָגן די דערוויי־טערונג פון דעם קעפּסווייב, און צו אלעמענס באוונדערונג האָט ער געצוונגען דעם קיניג זיך באווייזן פארן פּאַלק מיט זיין געזעצלעכער פרוי, וואָס פון זינט

ער האָט זי קלוימערשט אָפּגעגעט, האָט קיינער ביז איצט ניט געוואָגט צו דער-
מאַנען איר נאַמען אפּילע. איצטער בענטשן די פראַנקן גאַס פארטרעטער אָף
דער ערד, דעם פּויפּסט אינגאַקענטיוס דעם דריטן, פאַר זײַן יוישער, פאַר דעם,
וואָס ער האָט זײ באַפּרייט פּון אזא שווערער שטראַף צוליב די זינד פּון זײער
קיניג, און זײ קענען איצט פּרייער דינען דעם האַר גאַט און זײַן הייליקער קירך.
דער פּויפּסט האָט זיך, אפּאַנעם, ניט געוואָלט באַנוגענען מיט דעם, וואָס ס'איז
אפּגעטאַן געוואָרן. ער באַשטייט נאָך אלץ און פּאַדערט דורך זײַן לעגאַט, אז די
זאָל דערפירט ווערן ביזן סאַף, אז די אַגעסע זאָל דערווייטערט ווערן פּון
אלע קיניגלעכע ערדן. זי זאָל ניט ארויסרופּן קיין פאַרדאַכט באַם פּאַלק. מע זאָל
ניט מיינען, אז דער קיניג מיט דער דערלויבעניש פּון דער הייליקער קירך טוט
זיך אָן דעם פאַרגעניגן מיט צוויי ווייבער.

— מיר באַגערן, — שרייבט דער פּויפּסט אין זײַן בולע צום לעגאַט, — אז דאָס,
וואָס עס באַדאַרף זײַן, זאָל איינגעפירט ווערן אפּריכטיק און אַרנטלעך. איך פּאַ-
דער און באַשטיי, דו זאָלסט אָנווענדן אלע מעגלעכע מיטלען, מיט צוואַנג צי
דורך איבערצייגונגען, מיט דראָונג צי מיט גוטן, נאָר דו מוזט דערגרייכן, אז דער
קיניג זאָל ניט נאָר אומקערן דאָס ווייב צו זיך אין שלאַפּצימער, נאָר ער זאָל זי
טאַקע ליב האָבן מיט מאַן-און-ווייב-ליבע. ער זאָל זי האַלטן בעקאוועד, ווייל זי
איז ניט נאָר אַן ערלעך-געטרייע גנעדיקע פּרוי... אלע די, וואָס קענען זי, געפּינען,
אז זי איז אויך הייליק, ווי די מאַדאַנע. טאָ פאַרגעדענק! — וואָרנט ער צום סאַף
פּון דער בולע דעם לעגאַט זײנעם, — קיין זאָך קאָן אזוי ניט דינען דעם לויב פאַר
אונדזער גלויבן און דעם רוים פאַר דיר פּערוזענלעך, ווי דינע באַמינונגען, אז אַט
דער גוטער אָנהייב פאַר דער גערעכטער זאָך זאָל אָן שום טערוצים דערפירט
ווערן ביז צו אַ גליקלעכן סאַף.

דער לעגאַט האָט דעם בולע-בריוו אונטערגעטראָגן ווי אַ מאַטאַנע דער צוריק-
געקומענער קיניגן אינגעבאַרג. מענוכע האָט דאָס געשריפּט עטלעכע מאָל פאַר
איר איבערגעלייענט, און די קיניגן האָט זיך באַגאַסן מיט וואַרעמע טרערן צוליב
דעם גנאָד און לייטזעליקייט פּונעם הייליקן פּאַטער. אינעם זעלבן טאַג האָט מע-
נוכע אָפּגעענטפּערט מיט אַ יאַמער-בריוו, וועלכער האָט געדאַרפּט איבערגעגעבן
ווערן דורכן פּויפּסטלעכן לעגאַט צום וואַטיקאַן קיין רוים. אין דעם בריוו קלאָגט
זיך די קיניגן אינגעבאַרג, אז זי איז ניט נאָר ניט אוועקגעזעצט געוואָרן צוריק
אפּן טראָן, זי איז גיכער פּון אלץ אוועקגעזעצט געוואָרן צוריק אין אַ געפּענקע-
ניש. ווידער האָט מען צו איר צוגעשטעלט אַ וואַך, און ניט יעדערן לאָזט מען צו
צו איר. איר דענישער קאַפעלאַן איז געצוונגען צו רעדן מיט איר פאַר אַן איי-
דעם, און בלויז אָף דער פּרעמדער פאַר איר פּראַנקישער שפּראַך.

דער פּון אלץ איז אפּגעצאַרנט געוואָרן דער פּויפּסט פּון דער יעדע וועגן די
האַנאַכעס פאַר פּיליפּ-אוואַגוסטן, אָף וועלכע דער לעגאַט איז איינגעגאַן. אפּילע
דער בישאָף פּון טרואַ, דעם קיניגס אַ לייבלעך געשוועסטערקינד, באַשטייט, אז
דער מענוויל זאָל אָן טערוצים אַנערקענען אינגעבאַרגן פאַר זײַן געזעצלעך ווייב,
און דער באַזונדערער שעליך זײנער, דער לעגאַט, איז איינגעגאַן אָף דער פּאַ-
דערונג פּון אַט דעם אויסוויף: אז דאָס אַנערקענען אינגעבאַרגן פאַר דער קי-
ניגן און פאַר זײַן ווייב איז אַ צײַטווייליקע אַנערקענונג, וואָס דאַרף דויערן ביזן
סאַף יאַר אַן ערעך. אין מעשעך פּון אַט דער צײַט, גלייבט ער, צו פאַרענדיקן די
אונטערהאַנדלונגען מיט די פאַרטרויע פּונעם דענישן קיניג, און זײ וועלן סאַפּ-
קאַלסאַף זיכער קומען צו אַ העסקעם.

דער פּויפּסט שרייבט אַ נייעם מעסאַזש צום לעגאַט, ווו ער פּאַדערט שטרענג
דאָס ווירקלעכע צוריקערן דער קיניגן אלע אירע רעכט, און צו אלעם ערשטן די
קרױן. זאָל ער ניט מיינען, דער פּערעאַדעם, אז ער וועט עמעצן פירן באַ דער
נאָז. ער וועט אליין בלייבן דער נאַר, אויב ער וועט זיך באַגיין ניט מאיעסטעטיש

מיט א פרינצעסן פונעם דענישן הויף, מיט זיין געזעצלעך ווייב. זאל ער וויסן, דער נישט, אז מיר זינען מיט דער גאנצער איבערגעגעבנקייט אף איר זינט, און מיר וועלן, אויב ס'וועט נייטיק זיין, נאכאמאל זיך אָנעמען פאר אירע רעכט. מיר וועלן ניט דולדן, אז עפעס זאל דאָ געטאָן ווערן מיט שווינדל.

„איך גלייב, אז דו געדענקסט, — שרייבט ער צו זיין שעליעך, — וואָס מיר האָבן מיט דיר גערעדט פאר דיין אָפּפּאַר: דיין שעליכעס וועט ברענגען צו א דערהייבונג פון אונדזער געוויכט און קאָוועד, צו א נאָך א גרעסערער האשפּאַע פון דער אפּאַסטאָלישער קרוין, אויב דו וועסט מיט פּלייס אויספילן דינע פליכטן. די ריזע דינע וועט אָבער אונדז אריינברענגען אין א פארלעגנהייט מיט א גאנצער ריי אומגאַנעמלעכקייטן, אויב דו וועסט אונדזער פארזאָג דורכפירן לייכטזיניק. ס'וואָלט געווען א פארברעכן, דו זאָלסט זיך מוזן אומקערן מיט א קלאַגעוודיקן סאכאקל און מע זאל טייטן אף אונדז מיט די פינגער: „דער באַרג, צו אונדזער כאַרפע, האָט געבוירן א מויז.“ אַט דערפאר ווענדע איך זיך צו דיין סייכל־היאָשער, האָב עס גוט אין זינען: העכער שטעל דעם ווילן פון גאָט, איי דער פון א שטערבלעכן; דעם ווילן פונעם פויפסט, איידער פונעם קיניג; פון דער הייליקער קירך, איידער פון אן איינצלנעם באַסערוועדאָם, ווער דער מענטש זאל ניט זיין. דו דארפסט אויך א טראכט טאָן וועגן זיך, וועגן דיין אייגענער רעטונג.“ אינעם זעלבן טאָג האָט דער פויפסט אויך געענטפערט דעם פאריזשער בישאָף. יענער האָט בא אים אין דעם קיניגס נאָמען געבעטן, אז דער הייליקער פּאַטער זאל אנערקענען פאר געזעצלעך דעם זון פון אַנעסען און דאָס קינד, וואָס זי דארף געבוירן. די ביידע קינדער זאָלן אנערקענט ווערן אלס פרינצן פון קיניג־לעכן בלוט. צי דען דארפן זיי אָפּקומען פאר די זינד פון די עלטערן?

דאָ האָט דער פויפסט גלייך באַפרידיקט דעם קיניגס ביטע. ער האָט זיך פאָר־רופן אף דעם, וואָס די קירך האָט דאָס רעכט אומגעזעצלעכע קינדער באַשטימען פאר גייסטלעכע, אפילע ביז צו א בישאָף־ראַנג. איז פאר וועלטלעכע ראַנגען קאָן עס אוואדע און אוואדע אַנגיין. אלץ איז דערלויבט נאָכצוטאָן בא א קלענערן איניען, אויב דאָס זעלבע איז דערלויבט בא א מער וויכטיקן און גרעסערן אופֿ־טו. ס'וואָלט געווען אן אומזין אנערקענען עמעצן פאר רעכטפיייק אינעם גייסט־לעכן זין און פאר ניט־רעכטפיייק אינעם וועלטלעכן. די גייסטלעכע שטייען אין אלע הינזיכטן העכער אפילע פונעם קיניגלעכן שטאַנד, ווייל זיי האָבן די אייבער־שאפט סיי מיט סייכל, מיט געוויסן, מיט כאַכמע, פונקט אזוי ווי מיט גערעכטי־קייט. אַט די געטלעכע רעכט דארף זיי געבן די שליטע איבער אלץ, וואָס אף דער ערד. דעריבער זאל טאקע אויך דער פאריזשער בישאָף זען, אז דער קיניג זאל מיט אלץ זיך אונטערוואַרפן אונדזער ווילן צוליב דער רעטונג פון זיין פאריז־דיקטער נעשאַמע.

דער קיניג האָט עטלעכע מאָל איבערגעלייענט דעם פויפסטס האַרבע ווערטער, געשריבענע צום פאריזשער בישאָף, און ער האָט בייסמייסע געטראכט פון אַג־נעסען. ער איז גראַד די נאכט געלעגן מיט אינגעבאַרגן, נאָר ווען ער האָט פאַר־מאכט די אויגן, האָט ער געזען אַנעסעס צעעפנט מויל, דעם באַכיינטן שפיל פון אירע צייך, די צעשטראַלטקייט אף איר געזיכט, און ער האָט שוין אויסגעמיטן צו באַגעגענען זיך מיט אינגעבאַרגס א בליק, ער זאל, כאַלילע, ניט אָנווערן דאָס, וואָס עס שטעלט זיך אים פאַר, ער זאל ניט אָנטאפן מיט די הענט דעם טאָעס, וואָס ער גארט אזוי צו האַלטן פאַרלענגערט.

אַנעסען אָבער האָט ער געהאַלטן ניט נאָר אינעם דימיען. זי איז איצט אין די הויכע כאַדאַשים, האַלט ער זי אָפּגעזונדערט אין פאריזש, וווּ זי פאַרנעמט א ניט גרויסן שלאָס מיט דער פאַמאליע, וואָס איז איר נאָכגעפאַרן, ווען זי האָט פאַר־לאָזט דעם קיניגליכן הויף. מיט איר זינען שוין דאָרט אויך אַפּנעמערנס, די הייב־ראַם... אַשער אָפיציאַל האָט אין זינען געהאַט אינגעבאַרגן, ווען ער האָט פון אזא

ווייטער נעסיע געבראכט פארן קיניג די דיאדעמע, וואס האט אָפּגעקאַסט א מאַט-
מען מיט געלט. האָט דער קיניג אַט דעם טייערן אויצער גלייך אוועקגעפירט צו
אנגעסען. אָפּיצוואַל האָט זיך דעמלט אינגעשטעלט צו טאדלען דעם קיניג. דאָס
שטיק צירונג איז געבראכט געוואָרן פון אזא ווייט, ס'איז אויסגעהיט געוואָרן פון
אזויפיל געפארן, און וויפיל צייט האָט ער זיך געפירט דערמיט? בא קארגע צוויי
יאָר (אין דער זעלבער נעסיע האָט ער געפירט דעם בריוו פונעם ראמבאס צו די
כאכמי לונעל און געבראכט מיט זיך אהיים דעם באַכער פון רוסיע). האָט ער
דעמלט געטראכט, אז ער פירט די טייערע מאטאַנע דער פראנקישער קיניג. דאָס
איז ניט זיין זאך, ווער איז די קיניג און ווער איז דעם קיניגס געליבטע! די
דיאדעמע דארף אָבער געהערן צו דער, וועלכע איז געקרוינט געוואָרן אף צו
טיילן מיטן קיניג דעם טראָן.

אַשער האָט גאנץ גוט געוויסט, אז עס האלט נאָך ווייט, דער קיניג זאָל טיילן
דעם טראָן מיט דער אומגליקלעכער אינגעבאָרג. לויט דעם לעצטן פארצווייפלטן
בריוו, וואָס מענוכע האָט פאר איר געשריבן צום פויפסט, איז צו זען, אז ניט אזוי
גיך וועט זיך דער קיניג לאָזן ברעכן. מענוכע ברענגט אהיים די אלע קאָפיעס פון
אינגעבאָרגס קאָרעספאָדענץ מיטן פויפסט. בא זיך האָט די קיניגן מוירע צו האלטן
אפילע א סימען, אז זי האָט מיט וועמען־ס'איז א שריפטלעכע פארבינדונג.

שוין א צייט, אז דער קיניג פילט זיך א היפש ביסל שטארקער. ער קאָן זיך
שוין אפילע דערלויבן ניט נאָר אוועקמאכן מיט דער האנט די נייע דראָונגען, נאָר
אויך זיך אויסלאכן פון גאָטס פארטרעטער אף דער ערד. דער פראנקישער קיניג
איז עפעס ניט אבי־ווער. ביפראט, אז ער האָט מיט דער גאנצער ליידנשאפט זיך
ארינגעוואָרפן אינעם קריג מיט דער קירך: מע טאָר ניט דערלאָזן צו אזא טיפן
אריינקריכן אין די ביינער וועגן איניאַנים פון א וועלטלעך קיניגרייך. דאָס איז
בעכאַל אויפן ניט יוישערדיק בענעגייע די קריסטלעכע קרוינהערשער. אונדזערע
בלוט־סאַנים, די סאראצינער, האָבן קיינמאַל ניט געוויסט פון אזא דערנידעריקונג.
מיר, די מעלאַכים, מוזן אלץ קאָנען איבערטראָגן, ביז צו א ביטערער מאפּאַלע
אפן שלאכטפעלד, אָבער פאר קיין פאל ניט דאָס, וואָס סע מאכט צונישט די
ווירדע פון אונדזער קרוין, דאָס, וואָס סע מאכט צו שאנד די ערע אונדזערע...
דער פויפסט האָט דערפילט, ווי עס האָבן זיך פארשטארקט די קרעפטן פון די
ווידערשפעניקע, ווייל צו אַט דעם זינדיקן פיליפּ־אווגוסט האָבן זיך א צי געטאָן
אנדערע הערשער מיט זייערע וואסאלן. ער האָט שוין כאַראַטע געהאט, וואָס ער
האָט אזוי צוגענילט א סאָף צו מאכן מיטן אינטערדיקט. נאָר מע קאָן שוין ניט
כאפן אף צוריק, און דערווייל האָט די צאנקערני זיך פארצויגן אף א יאָר און אף
מער נאָך. פאר דער צייט האָט זיך די לאגע פון אינגעבאָרג אף קיין האָר ניט פארבע־
סערט. דער פויפסט האָט ניט אופגעהערט זי צו טרייסטן: „ס'וועט נאָך קומען אן ענ־
דערונג אין דיין ביטערער לאגע. דער, בא וועמען אין די הענט ס'איז דאָס לעבן
און אויך די הערצער פון מעלאַכים, וועט דיר אומקערן די ליבע פון דיין מאָן.“
ער האָט זי אונטערגעהאלטן מיט בריוו און מיט דירעקטע שעליכים, וואָס ער
האָט פון צייט צו צייט געשיקט צו איר.

איז טאקע געשען א נעס: אין איר שלאָס פואטי איז פלוצעם געשטארבן דעם
קיניגס קעפסווייב אנגעסע. ס'האָט געקאנט הייסן, אז דעם פויפסטס קלאַלעס האָבן
פאָרט געהאט א פולע. איז אָבער דעם קיניגס פיינטשאפט צו זיין געזעצלעך
ווייב פון דערפון ניט קלענער געוואָרן. ס'איז צווישן זיי ביידע נאָך אלץ גע־
שטאנען דער שאָטן ווי פון א לעבעדיקער אנגעסע. דאָס האָט נאָך מער פארבי־
טערט און פארומערט דעם געמיט בא דער קיניגן. אין אזעלכע שאַען וואָלט זי
שטענדיק געוואָלט האָבן בא זיך מענוכען, גלייך ווי דאָס דאָזיקע יידישע מיידל
וואָלט געווען בא איר ניט ראק די בריוו־שרייבערן, נאָר אויך אזא. וואָס ברענגט
אריין מענוכע אין איר געמיט־צושטאנד. די שאַען, וואָס זיי פארברענגען צוזאמען,

זינען אָנגעפילט מיט א מיין באלעבטער אופגעהייטערטקייט, וואָס אין פּלוג איז דאָ פּאַראַן מערער אומרו, ווי פּרייד, אָבער דאָס איז אַן אומרו, וואָס וואַרעמט מער, ווי ער ברייט. ביפּראַט נאָך, ווען מענוכע נעמט זיך טיילן מיט דער קיניגן וועגן איר יאָעל, וואָס איז געקומען צו איר ווי דער אמאָליקער פּאַטער יאַקאָוו צו לאָווענען. נאָר זי וועט אים ניט צווינגען אַפּאַרבעטן פאַר איר זיבן יאָר. אויב ס'וועט שוין יאָ האַלטן באַ עפּעס־וואָס... אָפּט פּלעגט זי זיין אזוי פאַרכאַפּט מיט באַזונדערע אַיינצלהייטן, גלייך ווי עס וואַלטן גאָר אַף דער וועלט ניט געווען די באַליידיקונגען און די נויטן, וואָס זי שטייט אויס. וועגן דער פּראָוואַנסאַלער הערצאַגן בעלאַדאַנע, וועגן דער אומגליקלעכער פּרוי פון ריימונד דעם זעקסטן, וועגן זייער טאַכטער וועטוריע וואַלט זי זייער געוואַלט וויסן א סאַך גענויער. זי וואַלט גאַרניט געהאַט קעגן מיט אים אליין א רעד טאָן, מיט מענוכעס באַכער. וויאזוי קומט מען אָבער צו אזא באַגעגעניש, אז מע היט דאָ יעדן טריט אירן? מוז זי זיך באַנוגענען מיט די יעדעס, וואָס זי באַקומט דורך מענוכען. באַ יעדן מענוכעס קומען ברענגט זי איר עפּעס א נייעם פּראַט אָדער אן אויסגעקלאָרטע טשוווע, וואָס צעברענט נאָך שטאַרקער דעם ניגער אירן.

מענוכען אליין האָבן אָנגעהויבן שאַקירן די מייסעס וועגן דעם הערצאַגס פּאַ־מיליע. דערהויפּט וועגן זייער טאַכטער וועטוריען, וואָס איז אומדערוואַרט פּלוצלינג, ווען איר מוטער האָט שוין אָנגעהויבן גענעזן צו ווערן, אוועק פאַר א מאַנאַסטיר־שוועסטער. וועגן דעם פאַל רעדט עפּעס יאָעל מיט א האַלב מויל. זי האָט אים אַיינמאַל געזאַגט:

— ווען איר בין נאָך גאָר א קלייניקע געווען און מע האָט מיך דאָס ערשטע מאָל געזעצט צום פּאַרהער, צי קען איר שוין טאַקע אלע אויסעס אראָפּשרייבן. האָט מיר דער פּעטער יאַסעף געהייסן ווייזן דעם ערשטן אָס פּונעם אלעפּבייס. דערנאָך דעם לעצטן, לעסאַף דעם מיטלסטן אָס. אָט די אלע דריי אויסעס האָב איר געדאַרפּט אָנשרייבן לויט דער ריי, האָט זיך באַקומען דאָס וואַרט „אַמת“. אָט מיטן וואַרט „עמעס“ זאָלסטו זיך שטענדיק באַנוצן, — האָט מיך דער פּעטער געלערנט. איז אויב בענעגייע דער וועטוריען קענסטו מיטן עמעס ניט אויסקומען, איז בעסער דערמאָן ניט איר נאַמען.

ס'איז געווען דערביי גאָרעל. יאָעל האָט אראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ און גער־שוויגן. מענוכע האָט אויך מער קיין וואַרט ניט געזאַגט. אַף גאָוורעלן האָט אפּאַנעם, מער ווי אַף זיי ביידע געדריקט דאָס שוויגן, האָט ער דערקלערט:

— דאַרפּסט ניט פאַרגעסן, מענוכע, אז ער איז א רויפּע, אונדזער יאָעל, באַ זיין אוודע איז גאַנץ נאַטירלעך, אז עס זאָלן זיין סוידעס דערביי.

— איך האָב מיט איר שווער געזינדיקט, מענוכע, — האָט יאָעל דורכגעזיט צווישן די צייִן...

מענוכע האָט א קוק געטאָן אפּן רויט־פאַרשעמטן יאָעלן און איז ארויס פון צימער. יאָעל האָט א טראַכט געטאָן וועגן זייער בוילעטער אנדערשדיקייט: זי איז אינגאַנצן אזא העלע, מיט גאַלדיק־באַשטראַלטע האָר, מיט א ווייסער הויט אפּן פּאַנעם. איז עס גוט אָט די פאַרשיידנאַרטיקייט?..

דער גלייכגילט, וואָס האָט אים ווי אַיינגעפאַנצערט אין די ערשטע וואָכן נאָך זיין קומען אהער, איז ווי מיט דער האַנט אראָפּגענומען געוואָרן. מענוכעס צו אָפּט פאַרפאַלן ווערן אינעם שלאָס באַ דער קיניגן האָט אים אָנגעהויבן ערגערן, און באַ די באַגעגענישן האָט ער זיך ניט געקווענקלט ארויסצולייגן זינע טיינעס. זי האָט זיך ניט געכידעשט אַף זינע טויעס, גלייך ווי עס וואַלט אזוי שוין גער־דאַרפּט זיין. האַגאַם קיין באַזונדער אינטימער איבערייד איז נאָך ניט געווען צווישן זיי און קיין גאָר ליבלעכע ווערטער האָבן זיי נאָך אויך ניט געזאַגט איי־נער דעם צווייטן. זיי פּלעגן זייער א סאַך שמועסן וועגן וואָס עס האָט זיך נאָר געלאָזט. איבערהויפּט וועגן דער אַרעמער קיניגן אינגעבאַרג און וועגן דער הער־

צאגן פון פראוואנס. זיי זינען ביידע געווען אף דער זיט פון די אפגעשטויסענע. דערפאר האט עס מענוכען אזוי אפגעשוידערט יאעלס מוידע זיין זיך. איז דאך די וועטוריע די דריטע אומגליקלעכע, האט עס איר קלוימערשט מער פון אלץ געערגערט, און ער, יאעל, איז דאך ניט בעסער פון די אלע אנדערע. דאס סאמע שרעקלעכסטע דערביי איז, וואס עס קאן זיין, אז אויך איר שטייט פאר ניט אויסצומיידן דעם גוירל פון אט די צוויי פרויען.

שוין העכער א וואך, אז זי לאזט זיך ניט זען פאר די מאנצבלעך, און ביכלאל זעט מען זי ניט אין דער היים. צי זי ווערט טאקע פארפאלן גאנצע טעג בא דער קיניגין? צי זי באהאלט זיך פון זיי בעקיוון? אפילע דער פעטער אירער האט זיך שוין נאכגעפרעגט בא יאעלן: פארוואס זעט מען ניט די מענוכע אונדזערע?

נאך אזא מין אויפן פון פרעגן האט זיך יאעל אנגעהויבן פילן א ביסל געענגט: סיי אינעם פליגל בא איר פעטער, ווו ער איז דער גאסט, סיי אין דער גרויסער שטוב פון איר פאטער. האגאם ווו ער זאל זיך ניט געפינען, איז מען אים דא נאך אלץ מעקארעו. אפילע די דינערשאפט, בא וועמען ער פרווט זיך אלע מאל עפעס דערוויסן וועגן מענוכען; ווען איז זי אין דער היים? און ווו איז זי איצט? פאר דער צייט, וואס ער זעט זי ניט, האט זיך אים אפילע אנגעהויבן בענקען נאך איר. ער האט זיך געכאפט באם געדאנק, אז דאפקע די גרייס אירע האט אים שוין פון לאנג אנגעהויבן רייצן. דעריקער די געזונטקייט פון איר שיינעם גוף. ווי כאכמעדיק זי זאל אף דיר ניט קוקן, איז פאראן אט דער רייץ און די קראפט אף צו מאנען און צו באהערשן. יאעלן דוכט זיך אפט, אז ער האלט שוין מיט איר בא דער מאדרייגע, ווען ער זוכט אין איר בלוז די רויזן, און זי, אפאנעם, זעט נאך אין אים די הוילע דערנער.

פארשטייט זיך, ער האט ניט געטארט אזוי מיטאמאל ארויסשפרינגען מיטן נאקעטן עמעס וועגן זיין נאענטקייט מיט וועטוריען. אפילע ווען ער האט שוין געהאט בא זיך אפגעמאכט: נאך איידער עפעס וואס, נאך איידער זיי וועלן קומען צו די טנאים, זאל פאר איר גארניט אויסגעבאהאלטן ווערן. אבער ווער טוט עס אפ אף אזא מעגושעמדיקן אויפן? וועלן אפקומען מיט אזא קורצן זאג אין איינע צוויי ווערטער? ער האט געדארפט פארשטיין, אז אט די פאר שטילע ווערטער, ארויסגעזאגטע מיט קימאט צוגעמאכטע ליפן, זינען בעיעכוילעס צו ברענגען צום גרעסטן אופבראך אין זייער שוין געווען איינגעשטעלטער היסקארוועס. ער האט געדארפט מיט א פולן מויל איר אין אלץ מיט אלע פראטים זיך מוידע זיין. ניט לעשעם דעם פארענטפערן זיך, נאר צוליבן עמעס, אף וועלכן זי האט די פולע רעכט, אויב ער האלט זי פאר זיין באשערטער.

ער שטעלט זיך פאר, ווי צעטומלט און דערשטוינט זי וואלט אים אויסגעהערט, און ער זעט זי שוין פאר זיך א בארויגעזע און עפשער נאך א טיף דערשלאגענע פון פארדראס און אייפער. דאס דערוועקט אין אים א ראכמאנעס-געפיל צו אט דער געזונטער, שיינער, שטאלצער און קלוגער מענוכע, וועלכע איז אין דימיען בא אים איצט אזא אומבאהאלפענע און אומגליקלעך שוואכע. אין דער דאזיקער שוואכקייט אבער ליגט, אפאנעם, אויך איר שטארקייט. ווייל ווי רירנדיק ער זאל ניט מיטפילן איר נעבעכדיקייט, וואלט ער גערן געוואלט איצט צו ווערן איר שקלאף, וואס האט נאך א האפענונג, אז זי וועט אים סאפקאלסאף באנגעדיקן.

נאך עס האלט נאך דער דערביי. ניט אזוי לייכט וועט זי זיך לאזן איבערבעטן. האגאם זי וויל אויך ניט צו ווייט פארגיין מיט איר רויגעז. אט דאס פארשווינדן אירס, דאס באהאלטן זיך פון אים זאגט דאפקע גאנץ קלאר וועגן איר צוגע-בונדנקייט. א פרוי, וואס פילט עס ניט, וועט ניט ארויסווייזן אזא שטומען איי-פער. ער אליין איז אויך ניט אין קיין לייכטערן צושטאנד, ווען ער איז גרייט אף וואס פאר א קארבן זי זאל פון אים ניט פאדערן. ער האט נאך קיינמאל בא קיין שום פרוי ניט געהאט אט דעם שטארקן געפיל פון וועלן קעמפן פאר איר גוטוויי-

ליקניט, פארן כעסעד, וואָס זי וואָלט באדארפט צו אים ארויסווייזן. ווען ער זאָל
ניט זיין אזוי גרייט צו אָט דעם פיין, וואָס סע שטייט אים נאָך פאָר צו האָבן
מיט איר, וואָלט ער דאָ ניט געהאט וואָס צו טאָן...

בא דער לעצטער באגעגעניש האָט ער מיט איר גערעדט אָפּענע דיבורים: דאָס
הארץ קאָן אזויפיל ניט אנטפּלעקן און ארויסברענגען פארן מויל די אלע געפילן,
וואָס ער האָט צו איר. ער וועט זיך ניט באנוצן מיט די ברענענדיקע פּסוקים פון
שיר-האשירים, ער וועט עס אויך אָפּ פארמעט ניט אופשרייבן, אָבער א געהיימע
קראפט האָט אים געצויגן צו איר. ווייל ער האָט שטענדיק געהאט אפּן געדאנק
די איינע, נאָך אומבאקאנטע באשערטע זיינע.

דאָ האָט מענוכע ניט דערלאָזט, ער זאָל זיך צופיל ארנילאָזן אין די גוזמע-
דיקע צוטראכטענישן. זי האָט אים דערמאָנט, וואָס מענטשן אין אזא פאל זאָגן:
פארן ערשטן מאָל מיך אָפּנארן זאָל דיך גאָט באשטראַפּן, פארן צווייטן מאָל זאָל
גאָט באשטראַפּן מיך און דיר, און פאר א סאך מאָל זאָל ער מיך אליין באשטראַפּן.
דאָס האָט יאָעלן טיף באליידיקט. אויב עס גייט א רייד וועגן אָפּנארן, און זי
קען זיך באנוצן מיט דער שווערער באשולדיקונג בענעגייע דעם, וואָס ער האָט
פאר איר נאָרוואָס ארויסגעזאָגט, האָט ער שוין ביכלאל ניט וואָס צו רעדן. ער
האָט נאָך פאר קיינעם אָפּ זיין לעבן אזוינס ניט אנערקענט. פארן אייגענעם פאָר-
טער האָט ער זיך אזוי ניט מיטוואדע געווען, ווי פאר איר. און מיטן ערשטן מאָל
און גלייך מיטן נאקעטן עמעס. אָבער אימיסט האָט זיך יאָעל ארויסגעכאפט מיטן
אויסדרוק, אז ער האָט שוין ניט וואָס צו רעדן: אירע ניט אָפטע קורצע רעפליקעס
און אומשולדיקע פראגעס האָבן בא אים ארויסגערופן א שטראָם מיט ווערטער.
ס'איז דערהויפּט געגאָן א רייד גאָר קנאפּ וועגן וועטוריען. ער איז שוין דערגאָן
ביז צו זיינע ניט געלונגענע פארליבענישן אין סאלערנאָ... און די געשיכטע מיט
זיין געשוועסטערקינד קצינען — אוריס ווייב, וואָס איז אזוי ליב און פריינטלעך
צו מענוכען. זיי האָבן זיך אזוי פארעדט ביז שפעט אין דער נאכט, ביז טאנכום
איז געשיקט געוואָרן נאָך יאָעלן. דער פעטער אירער יאָסעף האמקאנע קלייבט
זיך שוין פאריגלען טיר-און-טויער. איז ערשט באם סאָף, באם צעגליין זיך, האָט
זי אים ווי אָפּגעגאָסן מיט א קאלט שפּל וואסער.

— פון אלע דינע האלבע עמעסן וואָלט איך בלויז געוואָלט וויסן דעם איינעם
גאנצן עמעס — וועגן דיין צעגליין זיך מיט וועטוריען, און ניט בא דיר, אפּאָנעם,
וועל איך זיך שוין וועגן דעם דערקונדיקן.

מענוכע האָט יאָעלן גאנץ גוט פארשטאנען, אז דאָס צעגליין זיך זייערס איז
געווען א מוויזאך און ניט צוליב אופהערן געפעלן איינער דעם צווייטן. האגאם
פון זיינע רייד קאָן מען מאכן דעם אויספיר, אז ער איז שוין גאָר ניט אזוי געווען
פארקאכט אין וועטוריען. ביפראט נאָך, ווי יאָעל דערציילט, אז זי איז א טיף
גלויביקע קריסטן... ניט דאָס קימערט איצט מענוכען. אויב באלד נאָך יאָעלס
מוידע זיין זיך האָט עס זי טיף באליידיקט און דער פארדראָס איז געווען אומגע-
הייער, האָט איר דערנאָך אָנגעהויבן ערגערן גאָר עפעס אנדערש. זי האָט עט-
לעכע טעג נאָכאנאנד עס איבערגעלעבט צוזאמען מיט דער קיניגן. די קיניגן
אינגעבאָרג האָט איר מיטגעפילט. און איינציטיק זי געטרייסט: אז זי איז שוין
גאָר ניט אזוי אומגליקלעך, מענוכע. זיכער איז די פארלאָזענע אין א סאך א
גרעסערן קלעם, אויב זי האָט באשלאָסן זיך אָפּזאָגן פונעם וועלטלעכן לעבן. די
קיניגן האָט געלעבט דאָרטן נאָר ווי א גאסט, ווייסט זי שוין גוט דעם טאם פון
די מאָנאסטיר-ווענט. דערהויפּט נאָך זיין א שוועסטער דאָרטן, אן איינזאמע
אינאָקן אָפּ אייביקע יאָרן אין די פיר ווענט פון דער צעלע.

דאָ איז מענוכע באהערשט געוואָרן פון גאָר אנדערע געפילן. איר האָט זיך
אָנגעהויבן דוכטן, אז זי איז טאקע די סיבע פון יענערס א גרויסן בראַך. אויב ניט
די גרונטיקע סיבע, איז זי געוויס דער פויעלייזיצע, וואָס האָט געבראכט דערצו.

זי איז די אגנעסע פאר וועטוריען, און יענע איז דורך איר אריינגעפאלן אין א גענעם. ווער ווייסט, ווי זי האָט יאָעלן ליב? און ער האָט אף דעם געטראָטן מיט די פיס! זי וועט עס אים קיינמאָל ניט מויכל זיין... ניין! מענוכע וועט אף דערוף ניט איינגיין! זי קאָן ניט אף אזא אויפן פארבינדן איר באשערטקייט, שטעלן דעם גוירל אירן אונטער א האַגל פון שטענדיקע סינע־פּילן. ווען זי וואַלט זיך גע־קאַנט זען מיט איר, זיך אדורכרעדן, זי אויסהערן, און אפילע יאָעל זאָל זיין דערביי. ווען עס וואַלט מעגלעך געווען די באגעעניש אינדריען? וויאזוי עס וואַלט יעדן פון זיי ניט געווען צום האַרצן אַט דער ניסאַיען, דאָך וואַלט זיכער געקומען צו אַפּנהאַרציקייט, צו אַן אופריכטיקן געשפרעך. אָבער וויאזוי מאכט מען עס? די קיניגן לייגט איר פאַר א געניטע באגלייטערן פון איר ווייבער־פאמאליע. איז וויאזוי לאָזט מען זיך אין אזא ווייטן וועג? און ווער ווייסט, צי זי, א יידישקע, וועט ביכלאל צוגעלאָזט ווערן אין די דאלעדאמעס פון א מאַנאַסטיר? האגאם אין טיפן פראָוואַנס. זאָגט מען, איז מען מער גוטויליק צו פרעמדגלויביקע. בלייבט א שווערע האַלאַכע; וואָס טראכט מען צו פאר די שטוביקע? דער פאַטער איז אין א נעסיע, ער וועט זיך ערשט אומקערן ארום עלעל־צייט, און דער פעטער יאָסעף וועט ניט וועלן הערן דערפון... וויאזוי אנטפלעקט מען פאר אים ביכלאל אַט דעם גאַנצן פלאַנטער? און עס וועט זיך אָנהייבן ווידעראמאָל מיט יאָעלן, אָבער מיט אים וויל זי דערוויל קיין מאגע־מאַסע ניט האָבן.

סאָפּקאַלסאַף נאָך א לאנגן יישעוור־האדאָס און נאָך פיל מאָל זיך אייצענען מיט דער קיניגן זינען ביידע געקומען צום איינציק מעגלעכן אויסוועג: שיקן צו וועטוריען די „געניטע באגלייטערן“ איינע אליין, מיט אן אויספירלעכן בריוו אף לאטיין, וועלכן מענוכע האָט געשריבן און געמעקט דריי מעסלעס נאָכאַנאַנד, ביז זי האָט ענדלעך איבערגעשריבן אף ריין. אז די געניטע מעשולעכטע איז שוין א פאַר מעסלעס געווען אין וועג, האָט מענוכע זיך דערלויבט נאָכאַמאָל האָבן א געשפרעך מיט יאָעלן. ער האָט אויסגעהערט אירע שטראָף־רייד מיט אן אראָפֿ־געלאָזענעם קאַפּ און האָט ניט געהאַט וואָס צו ענטפערן, וויל דורך איר רויגען האָט ער דערשפירט איר ווארעמע בעשוטפעסדיקייט צו אלע זיינע שלעכטע און גוטע מיסיס. זי רעדט מיט אים הארבע רייד און אָפט ביז אפילע, אָבער צווישן דער שטרענגקייט טוט אמאָל א ווייע מיט אזא נאָענטקייט...

אַט אזוי האָט עס זיך געצויגן, ביז ס'איז געקומען דער ענטפער פון וועטור־ריען. וואָס יענע האָט איר געשריבן, איז געהאַלטן געוואָרן בעסאָד־סוידעס. יאָעל האָט אפילע ניט געפרוווט צו דערגיין עפעס ניט נאָר מיט איבערפרעגן, נאָר אפילע לויט מענוכעס אויסזען, לויט איר באַנעמען זיך מיט אים.

אין עטלעכע טעג ארום נאָך איר לעצטן קומען פון דער קיניגן זינען זיי ביידע צוגאַסט געווען בא קיניגען. דאָרט האָט זיך גערעדט וועגן דעם אַנקומענ־דיקן כוידעש עלעל, וואָס דערנענטערט צו די פאַרכטיקע יאַמיס־נויראַים־טעג. — דערצו איז ער נאָך, דער כוידעש, מאזל בסולע, — האָט אורי אין א שפּאַס באַמערקט.

— אין אַט דעם כוידעש איז גוט כאסענע צו האָבן, — האָט קיניגע צוגעגעבן. אין דרויסן שוין האָט יאָעל באַדויערט, וואָס עס איז אזוי ווייניק צייט געבליבן ביז עלעל, ווען עס איז גוט כאסענע צו האָבן. באם בעסטן ווילן וואַלטן זיי שוין ניט באוויזן זיך צוגרייטן צו אזא פייערלעכן טאַג.

— ווי דענסטו, מענוכע? וועלן מיר עס עפשער אָפלייגן אף די כאַנעקע־טעג, — האָט יאָעל זיך בא איר געבעטן.

מענוכע האָט אים געענטפערט מיט א שמייכל בלויז.

— דו ווילסט מיר ניט צוליב טאַן און ארויסברענגען דאָס וואָרט פונעם מויל. אָבער איך זע דאָך, — האָט יאָעל געזאָגט, — דייע אויגן זאָגן יא! דער אויסדרוק פון דייע געשמאַקע ליפן וועלן אַט־אַט ארויסזאָגן דעם געוונטשענעם „יא“...

א י נ ה א ל ט

מויִשֶׁע בַּעֲלֵעֲנִיקִי. וועגן נאטאן זאבארעס ראָמאַן „גאלגאל האכויזער“ 5

ערשטער בוך. ס'איז נאָך גרויס דער טאָג

דאָס ערשטע קאָפּיטל. א בריוו פונעם ראַמבאַם 19
דאָס צווייטע קאָפּיטל. ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד 53
דאָס דריטע קאָפּיטל. נאָך א טאָג אין לונעל 85
דאָס פּערטע קאָפּיטל. וואַכעדיקע טעג אין נאַרבאַנע 119

צווייטער בוך. אונטער דער הייסער זון פון פּראָוואַנס

דאָס ערשטע קאָפּיטל. דער גלייכסטער וועג איז פול מיט שטיינער 161
דאָס צווייטע קאָפּיטל. יאַעל ווערט א רויפּע 196
דאָס דריטע קאָפּיטל. דער ריטער פון גייסט 232
דאָס פּערטע קאָפּיטל. אין א פאַרקישעפּטן קרייז 263

דריטער בוך. אינמיטן העלן טאָג

דאָס ערשטע קאָפּיטל. דער ריטער־טורניר, וואָס האָט קיין סאָף ניט 307
דאָס צווייטע קאָפּיטל. אף די געשטרויכלטע וועגן פון רוים 348
דאָס דריטע קאָפּיטל. דער צונויפטרעף אין באַרסעלאַנע 386
דאָס פּערטע קאָפּיטל. טויט און לעבן 422

פּערטער בוך

דאָס ערשטע קאָפּיטל. [יאַעל און מענוכע] 455

נאטאן זאבארע

גאלגאל האכויזער

מ., „סאָוועטסקי פּיסאַטעל“, 1979 י., 472 זײַטן
ארויסלאָז־פּלאַן פֿון 1979 י. נומ. 230

קינסטלער וו. לאַקשין

רעדאַקטאָר מ. בעלענקי

קינסטלערישער רעדאַקטאָר נ. לאוורענטיעוו

טעכנישער רעדאַקטאָר ט. קאַזאַווסקאַיא

קאַרעקטאָרן א. סטרעלניק, כ. פּאַטאַשניק

אינפֿאָרמאַציע־ביולעטען נומ. 1812

אַפּגעגעבן אין זאָץ 19.02.79. אונטערגעשריבן צום דרוק 22.08.79. פּאָר-
מאַט $60 \times 90^{1/16}$. טיפּאָגראַפֿיש פּאַפֿיר נומ. 1. הויכדרוק. באדינגלעכע דרוק-
בויגן 29.5. פּאַרלעגערישע דיסקאַנט־בויגן 37.05. טיראַזש 2600 עקו. באַש-
טעלונג נומ. 1100. פּריז 2 רוב. 60 קאַפּ. פּאַרלאַג „סאָוועטסקי פּיסאַטעל“.
מאַסקווע, 121069, וואַראַווסקי־גאַס, הויז נומ. 11. באַלוינטע מיטן אַרדען
פֿון דער רויטער אַרבעטס־פּאַן מאַסקווער טיפּאָגראַפֿיע נומ. 7 „איסקראַ
רעוואַלוציאַ“ פֿון „סאָיוופּאָליגראַפּראַם“ פֿונעם מעלכע־קאַמיטעט פֿון פּססר
איבער די איניאַנים פֿונעם פּאַרלאַג־וועזן, פּאַליגראַפֿיע און בוך־האַנדל.
מאַסקווע, 121019, אַקסאַקאָו־געסל, הויז נומ. 13

Натан Ильич Забара

КОЛЕСО ВЕРТИТСЯ

(на еврейском языке)

М., «Советский писатель», 1979, 472 стр.
План выпуска 1979 г. № 230

Художник *В. В. Локшин*

Редактор *М. С. Беленький*

Худож. редактор *Н. С. Лаврентьев*

Техн. редактор *Т. С. Казовская*

Корректоры *А. Б. Стрельник, Х. Е. Поташник*

ИБ № 1812

Сдано в набор 19.02.79. Подписано к печати 22.08.79. Формат $60 \times 90^{1/16}$.
Бумага тип. № 1. Высокая печать. Усл. печ. л. 29,5. Уч.-изд. л. 37,05.
Тираж 2600 экз. Заказ № 1100. Цена 2 р. 60 к. Издательство «Совет-
ский писатель», 121069, Москва, ул. Воровского, 11. Ордена Трудового
Красного Знамени Московская типография № 7 «Искра революции»
«Союзполиграфпрома» Государственного Комитета СССР по делам
издательства, полиграфии и книжной торговли. Москва 121019,
пер. Аксакова, 13

